

LIETUVOS VALSČIAI

Žeimelis

11 dalis

LIETUVOS VALSČIAI

Knyga skiriama

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIUI
1009–2009

LIETUVOS VALSTYBĖS – KARALIAUS MINDAUGO
KARŪNAVIMO 750 METŲ JUBILIEJUI
1253–2003

LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO ŠIMTMEČIUI
1918–2018

SAULĖS MŪŠIO PERGALĖS 775 METŲ JUBILIEJUI
1236–2011

DURBĖS MŪŠIO PERGALĖS 750 METŲ JUBILIEJUI
1260–2010

ŽALGIRO MŪŠIO PERGALĖS 600 METŲ JUBILIEJUI
1410–2010

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATKŪRIMO DVIDEŠIMTMEČIUI
1990–2010

ŽEIMELIO 510-OSIOMS METINĖMS
1500–2010

Žeimelis

II dalis

Versmė
Vilnius
2010

Lietuvos
tūkstantmečiui
skiriamas
leidinys

Žeimelis II dalis

20-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija

Vyriausiasis redaktorius sudarytojas
ALOYZAS BĖČIUS

Redaktoriai
PETRAS JONUŠAS, ROBERTAS JURGAITIS, VACYS MILIUS, ARNOLDAS PIROČKINAS, ADOLFAS TAUTAVIČIUS,
ANTANAS TYLA, ALEKSANDRAS VANAGAS, NORBERTAS VĖLIUS, ZIGMAS ZINKEVIČIUS

Kalbos redaktoriai
ARNOLDAS PIROČKINAS, ALOYZAS BĖČIUS

Anglų kalbos redaktorius, vertėjas
ALOYZAS PRANAS KNABIKAS

Korektorė
RASA KAŠĖTIENĖ

Viršelio dailininkė
ONA LIUGAILIENĖ

Principinio maketo dailininkas
ALVYDAS LADYGA

Maketuotoja
VIOLETA BARKAUSKAITĖ

Rengėjas ir leidėjas
Viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla (leidyklos vadovas PETRAS JONUŠAS)

Leidinių parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Kultūros rėmimo fondas

Kiti finansuotojai ir rėmėjai
UAB „Magnolija“, Petras Jonušas, UAB „Energetikos pajėgos“, AB „Lietuvos energija“, Siegfried von Grothuss ir Harry von Grothuss, Gintaras Didžiokas, Teodoro Grothuso fondas, Pakruojo savivaldybės administracija, Žeimelio seniūnija ir kt.

Serija „Lietuvos valsčiai“ rengiama bendradarbiaujant su
Lietuvių kalbos institutu, Lietuvos žemės ūkio universitetu, Kauno technologijos universitetu, Lietuvos liaudies buities muziejumi, Vilniaus universiteto Filologijos ir Istorijos fakultetais, Kultūros, filosofijos ir meno institutu, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu, Klaipėdos universitetu, Šiaulių universitetu, Vilniaus pedagoginiu universitetu, Lietuvos nacionaline Martyno Mažvydo biblioteka, Šiaulių „Aušros“ muziejumi, Lietuvos valstybės istorijos archyvu, Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejumi, LMA biblioteka, Kauno Maironio literatūros muziejumi

Viršelio aplankale ir priešlapiuose
Žeimelio liuteronų bažnyčia. 2009 m. Kosto Šukevičiaus panoraminė nuotr.

Už knygoje spausdinamų straipsnių turinį ir visą juose pateiktą informaciją atsako straipsnių autoriai.

Knygą elektroniniu formatu išleido „Versmės“ leidyklos Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2013-08-19

Antrosios dalies turinys

- 14 Turinys anglų kalba
- 23 Pratarinė

ISTORIJA. DRAUGIJOS IR VISUOMENINĖS ORGANIZACIJOS

- 25 *Vladas Terleckas*. Kredito kooperacijos Žemelyje istorijos bruožai
- 41 *Aloyzas Bėčius*. Parapija ir Lietuvos katalikų moterų draugijos Lauksodžio skyrius
- 67 *Jonas Giedrikas*. Žemelio šaulių veikla
- 85 *Juozas Šliavas*. Muziejus Žemelyje
- 107 *Regina Tamašiūnaitė*. Apie ką kalba dievuliukai

ETNINĖ KULTŪRA

- 125 *Juozas Šliavas*. Kaimai
- 127 *Juozas Šliavas*. Pastatai
- 159 *Juozas Šliavas*. Kalendorius
- 171 *Juozas Šliavas*. XX a. pradžios papročiai, užrašyti apylinkėje 1968–1971 metais
- 182 *Juozas Šliavas*. Darbų papročiai
- 191 *Juozas Šliavas*. Audiniai ir drabužiai
- 198 *Juozas Šliavas*. Kiti kaimo gyvenimo pastebėjimai
- 198 Žemdirbystė
- 204 Gyvulininkystė
- 206 Sūrių gaminimas
- 206 Bitininkystė
- 208 Botagų vijimas
- 209 Žvejyba
- 210 Samdinių butis
- 211 Medžioklė
- 212 Paukščių gaudymas
- 212 Vėžiavimas
- 213 Miško uogų rinkimas
- 214 Sulos leidimas
- 214 Grybavimas
- 215 Riešutavimas
- 216 Valgiai
- 217 Brándis
- 218 Laukinių obuoliukų panaudojimas

218	Krėkenos paruošimas
218	Krienai
218	Vakaronės
219	Magaryčios
219	Pavižžis
219	Lauktuvės
219	Alaus darymas
221	Apsirūpinimas žabais ir malkomis
223	Šieno ir javų gabenimas iš laukų
225	Odų ir kailių išdirbimas
226	Vilnos ir milas
227	Keliaujantieji prekijai
228	<i>Juozas Šliavas. Žeimelio turgūs</i>
231	<i>Juozas Šliavas. Vaikai Žeimelio apylinkėse</i>
239	<i>Juozas Šliavas. Žeimelio apylinkių liaudies astronomija</i>
242	<i>Juozas Šliavas. Liaudies meteorologija</i>
246	<i>Juozas Šliavas. Liaudies veterinarija Žeimelio apylinkėse</i>
251	<i>Juozas Šliavas. Liaudies medicina</i>
256	<i>Juozas Šliavas. Žeimelio miestelio amatai XX a. pirmoje pusėje</i>
266	<i>Juozas Šliavas. Prietarai ir patirtis</i>

KALBA

269	<i>Juozas Šliavas. Tarmė</i>
269	1. Tarmės ploto istorija
271	2. Tarmės ypatybės
271	Fonetika
278	Kai kurie morfologijos dalykai
283	Žodžių daryba
285	Sintaksės savitumai
287	Frazeologija
291	Kitų kalbų įtaka tarmei
296	3. Tarmės žodynelis
330	4. Vietoj išvadų
332	<i>Juozas Šliavas. Vardynas</i>
332	I. Toponimija
332	A. Vietovardžio <i>Žeimelis</i> kilmė
334	B. Vietovardžiai
338	C. Vietovardžių sąrašas
338	1. Gyvenamųjų vietų vardai
339	2. Vandenvardžiai
341	3. Mikrotoponimai
342	D. Kai kurių vietovardžių liaudies etimologijos
345	II. Antroponimija
345	A. Pavardės
353	B. Pavardžių sąrašas

- 359 C. Pravardės ir prievardžiai
- 359 1. Pravardžių ir prievardžių atsiradimo ypatybės
- 360 2. Pravardžių ir prievardžių kilmė
- 361 3. Pravardžių daryba
- 363 D. Pravardžių ir prievardžių sąrašas
- 363 1. Šiaip žmonių pravardės
- 365 2. Mokinių pravardės
- 367 3. Mokytojų pravardės

TAUTOSAKA

- 369 Juozas Šliavas. Žeimelio apylinkės liaudies kūrybos lobių rinkimas
- 372 Juozas Šliavas. Žodinė liaudies kūryba
- 417 Žymesni Žeimelio apylinkės tautosakos pateikėjai

MITOLOGIJA

- 423 Gintaras Beresnevičius. Juozo Šliavo „Žeimelio apylinkių mitologija“
- 424 Norbertas Vėlius. Rinkinyje – Žeimelio sakmės
- 427 Vacys Milius, Norbertas Vėlius. Prasmingas gyvenimas
- 429 Juozas Šliavas. Žeimelio apylinkių mitologija
- 429 Dėl pagrindinių kalendorinių momentų papročių interpretacijos
- 431 Velnias – dievybė
- 432 Joninių ciklo personažai
- 433 Kiaušinis
- 433 Šventas paukštis
- 434 Ožekšnis
- 434 Šermukšnis
- 435 Liepa
- 436 Uosis – teisybės medis
- 436 Dieviškasis Kalvis ir ažuolas
- 437 Šaltiniai
- 437 Namų motina
- 438 Lauko motina
- 438 Žemės motina
- 439 Kirvis
- 439 Vanduo
- 439 Ugnis
- 440 Vaivorykštė
- 441 Dangaus ratai
- 441 Perkūnas
- 442 Perkūno ginklas
- 442 Mėnulis
- 443 Saulė
- 445 Velnias
- 447 Dievas
- 447 Pasaulio gyvybės medžio prototipai bei jo simboliai baltų dirvoje
- 449 Stabai

450	Likimo deivės
451	Pušis ir eglė
452	Akis
454	Žeimelio apylinkių ragana
455	Žeimelio apylinkių laumės
455	Laumės vaikščioja ir jodinėja
456	Vėlės
457	Velnio motina
457	Velnius – mirusiųjų dievas
457	Akmuo
458	Žvaigždės – mirusieji
459	Laumės ir Perkūno vedybos
460	Baltasis Saulės žirgas
460	Juodasis Saulės žirgas
460	Saulės plaukai
461	Mėnulis ir laumės
462	Rudens blukis
462	Pirmoji perkūnija ir Sekminės
463	Velykis ir Velykos
464	<i>Blovieščiai</i> ir Žolinė
465	Linai
465	Beržas – laumės medis
466	Rupūžė
466	Žalčiai ir gyvatės
467	Bitės
467	Žeimelio apylinkių Panas
468	Dėl baltų mitologinio personažo <i>laumės-raganos</i> evoliucijos
472	Dėl Jurginių papročių interpretacijos
473	Dangiškasis kalvis ir geležis
473	Mėnulis, Perkūnas ir laumės
474	Burtininkai
476	Žemė
477	Šiaurės pašvaistė
477	Žvaigždės
478	Giltinė
479	Vilktakiai
479	Blogos akies žmonės
480	Varlė
481	Dar dėl stulpų
482	Kregždė
482	Šernas
483	Slogutis-vaiduoklis
484	Velniaplaukis
484	Kirvis – Saulės simbolis
485	Trys Šiaurės Lietuvos milžinai, velnius ir laumė
486	Saulės ašaros
486	Kryžius ir perkūnija
487	Gandras
488	Avietė
488	Saulė ir varnos
489	Šventoji ugnis – pakalnėj?
490	Senovinių laidojimo vietų atributika bei su ja susiję vaizdiniai

- 491 Gegužinių berželis
 493 Šventasis ažuolas
 494 Ugnis ir židinys
 495 Visatos atsiradimas
 496 Visatos struktūra
 497 Visatos pabaiga
 497 Turto gausinimo dievybės Žeimelio apylinkėse
 501 Dar keletas Žeimelio apylinkės metamorfozių
 506 Senujų tikėjimų išlikimas Žeimelio apylinkių tautosakoje
 508 Dėl lietuvių *Teliaveli*, skandinavų *Tjalfi* kilmės
 509 Sovijaus mitas ir blužnis
 510 Keletas pastabų dėl senųjų baltų tikybos
 513 Juozo Jurginio knygą perskaičius

IŽYMŪS ŽMONĖS

- 515 Juozas Šliavas. Teodoras Grothusas
 519 Saulius Žilinskas. Pralenkęs laiką
 527 Juozas Šliavas. Dar dėl paminklinio akmens Teodorui Grothusui Gedučiuose
 531 *Mindaugas Tomonis*. P. S. (4) „... nihil obscurius luce“
 534 *Genė Juodytė*. Gydytojas Adomas Sketeris
 539 Juozas Šliavas. Kražių pasipriešinimo dalyvis
 542 Juozas Šliavas. Dievdirbys Adomas Trumpis
 547 Juozas Šliavas. Antano Nesavo paminklai
 557 *Janina Vansauskienė*. Ignas Lapinskas nesitikėjo, kad bus palaidotas kapinėse
 566 *Ignas Lapinskas*. Spaudos platintojai Žeimelio valsčiuje
 573 *Juras Požela*. Poželių sodyba Bardiškiuose
 582 Boleslovas Nainys – Žeimelio istorijon grįžtantis vardas. *Kolektyvinis Žeimelio vid. m-klos X–XI klasių mokinių darbas*
 587 *Audronė Viktorija Škiudaitė*. Garsiausias visų laikų lietuvis imtynininkas Karolis Požela
 603 Juozas Šliavas. Apie save
 612 *Aloyzas Bėčius*. Pirmiausia buvo Mokytojas
 627 *Janis Stradinis*. Mokytojas Juozas Šliavas. *Iš rusų kalbos vertė Aloyzas Bėčius*
 641 *Aloyzas Stasytis*. Giesmė savo žemei
 656 *Vaclovas Juodpusis*. Kompozitorius Julius Juzeliūnas
 663 Juozas Šliavas. Susitikimas su kompozitoriumi
 670 *Genė Juodytė*. Biografijų sąvadas

IŠ LAIŠKŲ IR SUSIRAŠINĖJIMŲ

- 705 Juozo Šliavo laišakai
- 753 DOKUMENTAI
- 798 *Zigmas Zinkevičius*. Lietuvos vardo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmetis
- 803 Juozo Šliavo raštų dalykinė rodyklė. *Sudarė* **Adolfas Tautavičius** (*archeologija*), *Antanas Tyla* (*istorija*), **Vacys Milius** (*etnografija*), *Jonas Trinkūnas* (*mitologija*), *Aloyzas Bėčius* (*tautosaka*), *Kazimieras Garšva* (*kalbotyra*)
- 834 Juozo Šliavo 20 tomų rankraštnių straipsnių, eilėraščių ir apsakymų pavadinimų rodyklė. *Sudarė* L. *Kėkštaitė* ir V. *Talalaitė*. *Parengė* *Aldona Dzetaveckaitė*, *Kazimieras Garšva*, **Vacys Milius**
- 868 Bibliografijos sąvadas
- 869 Apie autorius
- 871 Santrumpos ir sutrumpinimai
- 874 Monografijos „Žeimelis“ finansavimas. *Parengė* *Petras Jonušas*
- 875 Asmenvardžių rodyklė. *Sudarė* *Jūratė Baradinskienė*, *Aloyzas Bėčius*
- 883 Vietovardžių rodyklė. *Sudarė* *Jūratė Baradinskienė*, *Aloyzas Bėčius*
- 887 Buvusio Žeimelio valsčiaus žemėlapis. *Sudarė* *Lidija Kavaliauskienė*
- 888 Dabartinė kartografinė ir demografinė situacija buvusio Žeimelio valsčiaus teritorijoje. *Sudarė* *Lidija Kavaliauskienė*
- 890 Dabartinė buvusio Žeimelio valsčiaus teritorija (pagal karinės topografijos 1991 m. žemėlapi)
- 892 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. *Parengė* *Lidija Kavaliauskienė*, *Albinas Masaitis*
- 894 Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas
- 896 Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas
- 898 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“
- 902 Rengiamų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų bei monografijų, išleistų iki 2010 m. pabaigos, žemėlapis
- 904 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)
Po spausdinimo pastebėtų klaidų ir netikslumų taisymas (įklija)

Pirmosios dalies turinys

- 14 Turinys anglų kalba
- 23 Pratarinė

GAMTA

- 29 *Rimvydas Kunkas*. Žiemgalos lygumės Žeimelio apylinkėse struktūros ir kilmės savitumai

ISTORIJA

ISTORIJA. ARCHEOLOGIJA

- 45 *Juozas Šliavas*. Iš apylinkių priešistorės
- 66 *Juozas Šliavas*. Žeimelio apylinkės dubenėtieji akmenys

ISTORIJA

- 77 *Edvardas Gudavičius*. Žiemgalos kunigaikštija XIII amžiuje (Istorijos bruožai)
- 83 *Aldona Gaigalaitė*. Visuomeninis gyvenimas Nociūnų (Žeimelio) valsčiuje XX a. pirmaisiais dešimtmečiais: nuo kultūrinės etnografinės savasties gynimo iki kovos už valstybingumą
- 109 *Juozas Šliavas*. Laiko tėkmė. Miestelio ir jo apylinkių praeties mozaika
- 140 *Alfredas Šimkus*. Žeimelio miestelio herbas

ISTORIJA. DVARAI. PARKAI

- 141 *Juozas Šliavas*. Glebavos dvaras
- 164 *Juozas Šliavas*. Kratašino dvaras ir jo ponas
- 167 *Juozas Šliavas*. Lauksodis
- 176 *Valentas Cibulskas*. Lauksodžio bažnyčia
- 184 *Juozas Šliavas*. Plonėnų dvarai
- 198 *Juozas Šliavas*. Pažėimės dvaras
- 199 *Juozas Šliavas*. Žeimelio dvaras
- 201 *Kęstutis Labanauskas*. Žeimelio apylinkės parkai

ISTORIJA. AMŽIŲ SANDŪRA

- 213 *Motiejus Čepas*. Iš prisiminimų
- 305 *Venantas Mačiekus*. Paprotinės teisės elementai Žeimelio valsčiaus gyventojų tarpusavio santykiuose XX a. pirmoje pusėje
- 321 *Aloyzas Bėčius*. Kalnas

- 327 *Irena Rudzinskienė. Išnykę ir nykstantys buvusio Žeimelio valsčiaus kaimai*
- 343 *Kaireliai*
- 343 *Juozas Šliavas. Kairelių kaimas ir milžinkapiai*
- 345 *Audronė Viktorija Škiudaitė. Kaireliai, iš kurių beliko pasaka*
- 365 *Žeimelio valsčiaus buožinių ūkių sąrašas. Parengė Aloyzas Bėčius*
- 371 *Žeimelio valsčiaus gyventojai, nukentėję nuo sovietų valdžios 1941, 1944–1970 metais. Parengė Birutė Burauskaitė*
- ISTORIJA. ŠVIETIMAS
- 393 *Juozas Šliavas. Švietimas Žeimelio valsčiuje*
- 409 *Žeimelio vidurinės mokyklos abiturientai. Parengė Gražvydas Kazakevičius, Saulius Žilinskas, Aloyzas Bėčius*
- 448 *Iš atminimo skrynelės. Parengė Aloyzas Bėčius*
- 458 *Dalia Makauskaitė. Diržių–Bardiškių pagrindinei mokyklai 90 metų*
- 464 *Aloyzas Bėčius. Liesų mokykla*
- 475 *Iš valsčiaus mokyklų gyvenimo. Parengė Aloyzas Bėčius*
- 488 *Soetlana Laciėnė. Žeimelio žemės ūkio mokykla*
- 497 *Juozas Šliavas, Vilma Kaminskienė. Miestelio bibliotekos*
- ISTORIJA. RELIGINĖS BENDRUOMENĖS
- 501 *Erikas Laiconas. Žeimelio evangelikų liuteronų parapija*
- 508 *Nerija Putinaitė. Kai kurios kunigo Eriko Leijerio nuteisimo aplinkybės*
- 519 *Priedai: pareiškimai, laiškai, pamokslų juodraščiai, dokumentai iš LYA, Meilutės Marijos Raštikytės-Alksnienės pasakojimas*
- 541 *Juozas Šliavas, Valentas Cibulskas. Žeimelio bažnyčios*
- 566 *Libertas Klimka. Gothardas Frydrichas Stenderis Žeimelyje*
- 571 *Anatolij Chaješ. Apie Žeimelio žydų bendruomenę. Iš rusų kalbos vertė ir spaudai parengė Aloyzas Bėčius*
- 589 *Milanas Chersonskis. Žmogaus pėdsakas žemėje*
- 593 *Grigorijus Potašenko. Vileišių (Žeimelio) sentikių bendruomenė*
- 610 *Juozas Šliavas. Kopyčios ir kapinės*
- 614 *Libertas Klimka. Žeimelio bažnyčių laikrodžiai ir varpai*
- ISTORIJA. ŪKINIS IR KULTŪRINIS GYVENIMAS
- 621 *Juozas Šliavas. Žeimelio ir jo apylinkių karčemos*
- 641 *Juozas Šliavas, Irena Rudzinskienė. Žemės ūkis*
- 648 *Aloyzas Bėčius. Atgimusiame senelių ūkyje*
- 670 *Juozas Šliavas. Keliai keleliai ir susisiekimo priemonės*
- 676 *Juozas Šliavas, Irena Rudzinskienė. Žeimelio paštas*

- 683 *Liubomiras Viktoras Žeimantas. Žeimelio–Joniškio siaurasis geležinkelis*
- 699 *Juozas Šliavas. Žeimelio plytinė*
- 704 *Juozas Šliavas. Buvo vienuolika vaikinų*
- 710 *Valentina Alekseriūnaitė, Juozas Šliavas. Lygumų ir vėjo riteriai*
- 725 *Juozas Šliavas. Nagingų meistrų šeima*
- 730 *Juozas Šliavas. Žeimelio vaistinė*
- 734 *Aloyzas Bėčius. Nenuityla vario dūdos*
- 745 *Donė Legeza. Diržių, Bardiškių ir Steigvilių kaimų kultūrinio gyvenimo apžvalga arba Bardiškių kultūros namų istorija*
- 757 *Aloyzas Bėčius. „... Čia mūsų sodybas keleivis atras“*
- 766 ISTORIJA. DOKUMENTAI
ISTORIJA. ATSIMINIMAI
- 797 *Donata Lapinskaitė. Mano tėvai (atsiminimai)*
- 822 *Atgimusiame senelių ūkyje po dvidešimties metų. Parengė Aloyzas Bėčius*
- 839 *Apie autorius*
- 841 *Santrumpos ir sutrumpinimai*
- 844 *Asmenvardžių rodyklė. Sudarė Jūratė Baradinskienė, Aloyzas Bėčius*
- 862 *Vietovardžių rodyklė. Sudarė Jūratė Baradinskienė, Aloyzas Bėčius*
- 867 *Buvusio Žeimelio valsčiaus žemėlapis. Sudarė Lidija Kavaliauskienė*
- 868 *Dabartinė kartografinė ir demografinė situacija buvusio Žeimelio valsčiaus teritorijoje. Sudarė Lidija Kavaliauskienė*
- 870 *Dabartinė buvusio Žeimelio valsčiaus teritorija (pagal karinės topografijos 1991 m. žemėlapi)*
- 872 *Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis. Parengė Lidija Kavaliauskienė, Albinas Masaitis*
- 874 *Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas*
- 876 *Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas*
- 878 *Apie seriją „Lietuvos valsčiai“*
- 882 *Apie seriją „Lietuvos valsčiai“ (anglų k.)
Po spausdinimo pastebėtų klaidų ir netikslumų taisymas (įklija)*

Spalvotų iliustracijų puslapių tarpai p. 145–160, 545–560

Contents. Part II

- 23 Introduction

HISTORY. SOCIETIES AND PUBLIC ORGANISATIONS

- 25 *Vladas Terleckas*. Historical features of credit co-operations in Žeimelis
- 41 *Aloyzas Bėčius*. Parish and the Lauksodis branch of the Lithuanian Women Catholic Society
- 67 *Jonas Giedrikas*. Žeimelis riflemen activities
- 85 *Juozas Šliavas*. A museum in Žeimelis
- 107 *Regina Tamašiūnaitė*. What do gods speak about?

ETHNIC CULTURE

- 125 *Juozas Šliavas*. Villages
- 127 *Juozas Šliavas*. Buildings
- 159 *Juozas Šliavas*. Calendar
- 171 *Juozas Šliavas*. 20th century-start manners described in the neighbourhood in 1968–1971
- 182 *Juozas Šliavas*. Manners of works
- 191 *Juozas Šliavas*. Textile and wear
- 198 *Juozas Šliavas*. Other village life sightings
- 198 Arable farming
- 204 Animal husbandry
- 206 Cheese-making
- 206 Bee-keeping
- 208 Whip plaiting
- 209 Fishing
- 210 Life of hired farm workers
- 211 Hunting
- 212 Fowling
- 212 Cray-fishing
- 213 Picking forest berries
- 214 Sapping
- 214 Mushrooming
- 215 Nut collecting
- 216 Food
- 217 Cooked pulse
- 218 Use of wild apples

218	Beestings
218	Horseradish
218	Get-togethers
219	Treating after a deal is struck
219	Payment in kind
219	Fairing
219	Brewing
221	Provision with brushwood and firewood
223	Carrying hay and harvested crops from the field
225	Treatment of skin and fur
226	Wool and homespun
227	Travelling salesmen
228	<i>Juozas Šliavas</i> . Žeimelis markets
231	<i>Juozas Šliavas</i> . Children in Žeimelis environs
239	<i>Juozas Šliavas</i> . Folk astronomy in Žeimelis environs
242	<i>Juozas Šliavas</i> . Folk meteorology
246	<i>Juozas Šliavas</i> . Folk veterinary in Žeimelis environs
251	<i>Juozas Šliavas</i> . Folk medicine
256	<i>Juozas Šliavas</i> . Crafts in Žeimelis township in the first half of the 20 th c.
266	<i>Juozas Šliavas</i> . Superstitions and experiences

LANGUAGE

269	<i>Juozas Šliavas</i> . The dialect
269	1. History of dialect area
271	2. Peculiarities of the dialect
271	Phonetics
278	Some morphology aspects
283	Word formation
285	Syntax peculiarities
287	Phraseology
291	Impact of other languages on the dialect
296	3. Dialect vocabulary
330	4. In lieu of conclusions
332	<i>Juozas Šliavas</i> . The onomastics
332	I. Toponymy
332	A. Origin of <i>Žeimelis</i> place name
334	B. Place names
338	C. List of place names
338	1. Names of dwelling-places
339	2. Hydronyms
341	3. Micro-toponyms
342	D. Folk etymology of some place names
345	II. Anthrotoponymy
345	A. Surnames
353	B. List of surnames

- 359 C. Nicknames and titular prefixes
- 359 1. Conditions the nicknames and prefixes arise
- 360 2. Origin of nicknames and prefixes
- 361 3. Formation of nicknames
- 363 D. List of nicknames and prefixes
- 363 1. Nicknames of people
- 365 2. Nicknames of pupils
- 367 3. Nicknames of teachers

FOLKLORE

- 369 *Juozas Šliavas*. Collecting folk created treasures in Žeimelis environs
- 372 *Juozas Šliavas*. Vocal folk creations
- 417 Some famous presenters of folklore from the Žeimelis neighbourhood

MYTHOLOGY

- 423 Gintaras Beresnevičius. "Mythology in Žeimelis Environs" by Juozas Šliavas
- 424 Norbertas Vėlius. A collection with Žeimelis stories
- 427 Vacys Milius & Norbertas Vėlius. Meaningful life
- 429 *Juozas Šliavas*. Mythology in Žeimelis environs
- 429 On interpretation of basic calendar moment customs
- 431 Devil—a deity
- 432 Personas of the Feast of St. John
- 433 An egg
- 433 Holy Bird
- 434 Spindle tree
- 434 Rowan
- 435 Lime tree (*Tilia*)
- 436 Ash—a tree of justice
- 436 God's Smith and an oak
- 437 Sources
- 437 Home mother
- 438 Field mother
- 438 Earth mother
- 439 Axe
- 439 Water
- 439 Fire
- 440 Rainbow
- 441 Sky Cart
- 441 Thunder
- 442 Thunder's weapon
- 442 Moon
- 443 Sun
- 445 Devil
- 447 God

447	World's Tree of Life prototypes and symbols on the Baltic soil
449	Idols
450	The weird sisters
451	Pine and spruce
452	Eye
454	A witch of Žeimelis environs
455	Fairies of Žeimelis environs
455	Fairies are walking and riding
456	Manes
457	Devil's mother
457	Devil—a god of the dead
457	Stone
458	Stars—the dead
459	Marriage of the Fairy and the Thunder
460	White Horse of the Sun
460	Black Horse of the Sun
460	Sun's hair
461	Moon and Fairies
462	Autumn fadedness (<i>blūkis</i>)
462	The first thunder-storm and the Pentecost
463	<i>Velykis</i> and Easter (<i>Velykos</i>)
464	Stork Day and the Assumption
465	Flax
465	Birch as a tree of a fairy
466	Toad
466	Grass-snakes and vipers
467	Bees
467	The Pan of Žeimelis environs
468	About evolution of the Baltic mythological personage <i>laumė-ragana</i> fairy-witch
472	On the interpretation of customs of the St George's Day
473	Heavenly blacksmith and iron
473	Moon, Thunder and fairies
474	Wizards
476	Earth
477	Aurora
477	Stars
478	The Reaper
479	Werewolves
479	Evil eye people
480	Frog
481	About pillars again
482	Swallow
482	Wild boar
483	Nightmare-ghost
484	Hair-worm
484	An axe as a symbol of Sun
485	Three giants of North Lithuania. Devil and fairy
486	Sun's tears
486	Cross and thunderstorm
487	Stork
488	Raspberry
488	Sun and crows

- 489 Holy fire at the hill base?
 490 Attributes of olden burial sites and related images
 491 May celebration birch-tree
 493 Holy oak
 494 Fire and fireplace
 495 Origin of the Universe
 496 Structure of the Universe
 497 End of the Universe
 497 Property enriching deities in Žeimelis environs
 501 Some more metamorphoses of the Žeimelis environs
 506 Survival of the olden faiths in the folk lore of the Žeimelis environs
 508 On the origin of Lithuanian *Teliaveli* from Scandinavian *Tjalfi*
 509 Myth of Sovius and a spleen
 510 Some remarks on the faith of the ancient Balts
 513 Having read the book by Juozas Jurginis

CELEBRITIES

- 515 *Juozas Šliavas*. Theodor Grotthus
 519 *Saulius Žilinskas*. He who outstayed the time
 527 *Juozas Šliavas*. On the memorial stone for Theodor Grothus in Gedučiai
 531 *Mindaugas Tomonis*. P.S. (4) "... nihil obscurius luce"
 534 *Genė Juodytė*. Doctor Adomas Sketeris
 539 *Juozas Šliavas*. A participant of the Kražiai Resistance
 542 *Juozas Šliavas*. A maker of God's sculptures Adomas Trumpis
 547 *Juozas Šliavas*. Monuments made by Antanas Nesavas
 557 *Janina Vansauskienė*. Ignas Lapinskas hadn't hoped he would be buried in a cemetery
 566 *Ignas Lapinskas*. Press spreaders in Žeimelis district
 573 *Juras Požela*. The Poželas homestead in Bardiškės
 582 *The 10–11-form pupils*. Boleslovas Nainys—a name coming back to the history of Žeimelis
 587 *Audronė Viktorija Škiudaitė*. The all-time best Lithuanian wrestler Karolis Požela
 603 *Juozas Šliavas*. About me myself
 612 *Aloyzas Bėčius*. The Teacher was the first
 627 *Janis Stradinis*. The teacher Juozas Šliavas. *Translated from Russian by Aloyzas Bėčius*
 641 *Aloyzas Stasytis*. A song for my land
 656 *Vaclovas Juodpusis*. The composer Julius Juzeliūnas
 663 *Juozas Šliavas*. A meeting with the composer
 670 *Genė Juodytė*. A digest of biographies

FROM LETTERS AND CORRESPONDENCES

- 705 Letters of Juozas Šliavas
- 753 DOCUMENTS
- 798 *Zigmas Zinkevičius*. The millennium after the Lithuania's name was mentioned in the historical sources
- 803 The subject index of Juozas Šliavas works. Compiled by Adolfas Tautavičius (archaeology), *Antanas Tyla* (history), Vacys Milius (ethnography), *Jonas Trinkūnas* (mythology), *Aloyzas Bėčius* (folklore), *Kazimieras Garšva* (linguistics)
- 834 The title index of 20-volume manuscript papers, verses and stories by Juozas Šliavas. Compiled by *L. Kėkštaitė* & *V. Talalaitė*. Compiled by *Aldona Dzetaveckaitė*, *Kazimieras Garšva* & Vacys Milius
- 868 A digest of biographies
- 869 About the authors
- 871 Abbreviations
- 874 The funding of the "Žeimelis" monograph. Compiled by *Petras Jonušas*
- 875 Index of names. Compiled by *Jūratė Baradinskienė* & *Aloyzas Bėčius*
- 883 Index of place names. Compiled by *Jūratė Baradinskienė* & *Aloyzas Bėčius*
- 887 The map of former *Žeimelis Valsčius*. Compiled by *Lidija Kavaliauskienė*
- 888 Recent cartographic and demographic situation in the former *Žeimelis Valsčius* area. Compiled by *Lidija Kavaliauskienė*
- 890 Current area of former *Žeimelis Valsčius* (after the military topographic map in 1991)
- 892 The map of former Lithuania's rural areas *Valsčiai*. Prepared for publication by *Lidija Kavaliauskienė* and *Albinas Masaitis*
- 894 An alphabetic list of former Lithuanian *Valsčiai*
- 896 A territorial list of former Lithuanian *Valsčiai*
- 898 About the "Lietuvos Valsčiai" series
- 902 A map of "Lietuvos valsčiai" series monographs being prepared and those issued by the end of 2010
- 904 About the "Lietuvos Valsčiai" series (in English)
Correction of errors and inaccuracies noticed after printing (an insert)

An insert of colour illustrations "The self-taught drawers"
pp. 689–704

Contents. Part I

23 Introduction

NATURE

29 *Rimvydas Kuskas*. Peculiarities in structure and origin of Žiemgala Plain in the environs of Žeimelis

HISTORY

HISTORY. ARCHAEOLOGY

45 *Juozas Šliavas*. From the prehistory of the neighbourhood

66 *Juozas Šliavas*. Bowl-shaped stones in Žeimelis neighbourhood

HISTORY

77 *Edvardas Gudavičius*. Žiemgala Dukedom in 13th c. (Historical features)

83 *Aldona Gaigalaitė*. Public life in Nociūnai (Žeimelis) rural district in the first decades of 20th c. from the defence of cultural ethnographic possessions to the fighting for the statehood

109 *Juozas Šliavas*. Time flow. A mosaic of the bygones of the township and its environs

140 *Alfredas Šimkus*. Žeimelis township coat of arms

HISTORY. MANORS. PARKS

141 *Juozas Šliavas*. Glebava manor

164 *Juozas Šliavas*. Kratašinas manor and its lord

167 *Juozas Šliavas*. Lauksodis

176 *Valentas Cibulskas*. Lauksodis church

184 *Juozas Šliavas*. Plonėnai manor

198 *Juozas Šliavas*. Pažeimė manor

199 *Juozas Šliavas*. Žeimelis manor

201 *Kęstutis Labanauskas*. Parks in Žeimelis neighbourhood

HISTORY. TURN OF CENTURIES

213 *Motiejus Čepas*. From my reminiscences

305 *Venantas Mačiekus*. Elements of custom law in the relations of Žeimelis *Valsčius* dwellers in the first half of 20th c.

321 *Aloyzas Bėčius*. A mountain

327 *Irena Rudzinskienė*. Disappearing and disappeared villages of the former Žeimelis *Valsčius*

- 343 Kaireliai
 343 Juozas Šliavas. Kaireliai village and barrows
 345 Audronė Viktorija Škiudaitė. Kaireliai that remained just as a tale
- 365 List of rich farms in Žeimelis district. *Prepared by Aloyzas Bėčius*
- 371 Žeimelis Valsčius dwellers, which suffered from the Soviet power in 1941 and 1944–1970. *Prepared by Birutė Burauskaitė*
- HISTORY. EDUCATION
- 393 Juozas Šliavas. Education in Žeimelis district
- 409 Žeimelis secondary school graduates. *Prepared by Gražvydas Kazakevičius, Saulius Žilinskas & Aloyzas Bėčius*
- 448 From the box of recollections. *Prepared by Aloyzas Bėčius*
- 458 Dalia Makauskaitė. 90 years for Diržiai–Bardiškės basic school
- 464 Aloyzas Bėčius. Liesai school
- 475 From the life of schools in the Valsčius. *Prepared by Aloyzas Bėčius*
- 488 Svetlana Laciėnė. Žeimelis agricultural school
- 497 Juozas Šliavas & Vilma Kaminskienė. Žeimelis libraries
- HISTORY. RELIGIOUS COMMUNITIES
- 501 Erikas Laiconas. Žeimelis Evangelic Lutheran parish
- 508 Nerija Putinaitė. Some circumstances related to conviction of Rev. Erikas Lejzeris
- 519 Appendices: applications, letters, sermon drafts, documents from LYA, narration by Meilutė Marija Raštikytė-Alksnienė
- 541 Juozas Šliavas & Valentas Cibulskas. Žeimelis churches
- 566 Libertas Klimka. Gothard Friedrich Stender in Žeimelis
- 571 Anatoly Khayesh. About Žeimelis Jewish community. *Translated from Russian and prepared for publication by Aloyzas Bėčius*
- 589 Milanas Chersonskis. A trace of a human on the Earth
- 593 Grigorijus Potašenko. Vileišiai (Žeimelis) Old Believers community
- 610 Juozas Šliavas. Chapels and cemetery
- 614 Libertas Klimka. Clocks and bells of Žeimelis church
- HISTORY. ECONOMICAL AND CULTURAL LIFE
- 621 Juozas Šliavas. Inns in Žeimelis and its environs
- 641 Juozas Šliavas & Irena Rudzinskienė. Agriculture
- 648 Aloyzas Bėčius. In the reborn farm of grandparents
- 670 Juozas Šliavas. Roads and paths and transport means
- 676 Juozas Šliavas & Irena Rudzinskienė. Žeimelis post office

- 683 *Liubomiras Viktoras Žeimantas. Žeimelis–Joniškis narrow-gauge railway*
- 699 *Juozas Šliavas. Žeimelis brickyard*
- 704 *Juozas Šliavas. Eleven fellows*
- 710 *Valentina Alekseriūnaitė & Juozas Šliavas. Knights of plains and winds*
- 725 *Juozas Šliavas. Family of skilful craftsmen*
- 730 *Juozas Šliavas. Žeimelis chemist's shop*
- 734 *Aloyzas Bėčius. Copper pipes don't pipe down*
- 745 *Donė Legeza. A review of cultural life in Diržiai, Bardiškės and Steigviliai villages or the history of Bardiškės culture house*
- 757 *Aloyzas Bėčius. "... A pilgrim will find here our farmsteads"*
- 766 HISTORY. DOCUMENTS
HISTORY. RECOLLECTIONS
- 797 *Donata Lapinskaitė. My parents (recollections)*
- 822 *In the reborn farm of grandparents after 20 years. Prepared by Aloyzas Bėčius*
- 839 *About the authors*
- 841 *Abbreviations*
- 844 *Index of names. Compiled by Jūratė Baradinskienė & Aloyzas Bėčius*
- 862 *Index of place names. Compiled by Jūratė Baradinskienė & Aloyzas Bėčius*
- 867 *The map of former Žeimelis Valsčius. Compiled by Lidija Kavaliauskienė*
- 868 *Recent cartographic and demographic situation in the former Žeimelis Valsčius area. Compiled by Lidija Kavaliauskienė*
- 870 *Current area of former Žeimelis Valsčius (after the military topographic map in 1991)*
- 872 *The map of former Lithuania's rural areas Valsčiai. Prepared for publication by Lidija Kavaliauskienė and Albinas Masaitis*
- 874 *An alphabetic list of former Lithuanian Valsčiai*
- 876 *A territorial list of former Lithuanian Valsčiai*
- 878 *About the "Lietuvos Valsčiai" series*
- 882 *About the "Lietuvos Valsčiai" series (in English)*
Correction of errors and inaccuracies noticed after printing (an insert)

Inserts of colour illustrations pp. 145–160, 545–560

Pratarmė

Nors 2009 metų vasario 12 d. Žeimelyje iškilmingai minint mokytojo Juozo Šliavo aštuoniasdešimtmetį, galėjome pristatyti tik Baltąją knygą – dar tuščiais puslapiais „Lietuvos valsčių“ serijos „Žeimelio“ monografijos viziją, dr. Kazimieras Garšva ta proga surašytame Lietuvos mokslų akademijos atstovų sveikinime priminė, kad

„... mokslo darbus jis pradėjo rašyti prieš 50 metų, o jau 30 metų jo neturime. Per tokį laiką ir palankesnėmis sąlygomis Tėvynei lojalus tyrinėtojas, kurį konsultavo dabartiniai akademikai Antanas Tyla, Janis Stradinis, Zigmas Zinkevičius, būtų nuveikęs labai daug. O dabar tenka studijuoti jo raštus, juos leisti, objektyviai iširti tada draustos „žilos senovės“ tyrėjo mirties priežastis...“

Jo palikimą vertina mokslininkai, ... tai turėtų būti žinoma ir visiems besidomintiems mūsų krašto istorija ir kultūra. Pusę darbingiausio gyvenimo atidavęs mokyklai ir Žeimeliui, jis paskatino ir kitus tyrinėti Žiemgalą, paskatino taip pavadinti ir draugiją, ir leidžiamą žurnalą.

J. Šliavo kraštotyros darbai labai platūs – istorija, archeologija, etnografija, tautosaka, ypač mitologija ir kalbotyra. Čia jis buvo ypač stiprus, tyrinėjo sunkią ir specialią problemą – žiemgalių etninę istoriją...“

Tik šviesaus atminimo bendražygiai Česlovas Kudaba, Aleksandras Vanagas, Antanas Stravinskas, Adolfas Tautavičius, Norbertas Vėlius ir Vacys Milius po šiuo sveikinimu, deja, nebepasirašė...

Į UNESCO nematerialaus paveldo sąrašą įtraukus lietuvių kryždirbystę, ši tema rado vietos ir „Žeimelyje“. „Žiemgalos“ muziejaus sakralinės medinės liaudies skulptūros fondas tuo metu buvo Šiaulių „Aušros“ muziejaus saugyklose (dabar gražintas Žeimeliui). Ačiū šios įstaigos vadovybei, leidusiai tada šį turta nufotografuoti. Kartu su geležinių apylinkės koplytstulpių viršūnių nuotraukomis, palydėti šiltu muziejininkės Reginos Tamašiūnaitės straipsniu, rūpintojėliai atkeliavo į šią knygą.

Penkiolikos straipsnių ciklas, papildytas paskutinėmis fotografijomis, apžvelgia spėtus užfiksuoti apylinkės etninės kultūros bruožus, kurių šiandien jau nebėra.

Margiausias autorių sąrašas, kaip ir pats aprašomas laikotarpis, yra skyriuje apie žymesnius valsčiaus žmones. Čia pasakoja ir akademikas, ir mokinukas.

Leidybos darbams užtrukus, įvairiuose archyvuose ir pas privačius asmenis radosi papildomų neskelbtų ar nenorėtų skelbti dokumentų, su kuriais skaitytojas irgi supažindinamas.

Peržiūrint Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomus J. Šliavo rankraščius ir įvairias publikacijas, paaiškėjo, kad ir šiandien juo domimasi. Kad šaltiniai būtų prieinamesni, knygoje pakartojama jau bibliografinė retenybe tapusi Lietuvos kraštotyros draugijos 1990 m. išleista „Juozo Šliavo raštų dalykinė rodyklė“, taip pat skelbiama rankraštyne saugoma „J. Šliavo 20 tomų rankraštinų straipsnių, eilėraščių ir apsakymų pavadinimų rodyklė“.

Iš J. Šliavo epistolarinio palikimo, kurį sudaro apie du tūkstančiai Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomų ir anksčiau ruoštų atskira knyga išleisti laišku, parinktos tik tos dalys ar citatos, kurios galėtų papildyti ir plačiau paaiškinti knygoje skelbiamą medžiagą. Suvokus ir šios palikimo dalies reikšmę mūsų krašto praeičiai pažinti, gal atsiras iniciatyvų ir valios išleisti jį visą.

Aloyzas Bėčius

*„– Vai jūs, žmonės, pikti žmonės,
kam jūs nukankinot Arą, visų arų Arą?!“*

(Vincas Krėvė „Daina apie Arą“)

*Nuotraukoje – Teodora Čepaitė iš Steigvilių k.
pokario tremtyje, toli nuo Tėvynės...*

Kredito kooperacijos Žeimelyje istorijos bruožai

Vladas Terleckas

Iki šiol ši tema netyrinėta, istoriografijos nėra. Straipsnyje, remiantis pirminiais šaltiniais ir vadovaujantis istoriniais lyginamaisiais metodais, siekiama rekonstruoti Žeimelio kredito kooperatyvų praeitį, jų įsteigimo ir veiklos sąlygas, pagrindus, išaiškinti raidos tendencijas, vaidmenį ir kt.

1. Žeimelio skolinamosios taupomosios draugijos kontūrai

Pirmieji kredito kooperatyvai – vietos gyventojų savitarpio kreditavimo susivienijimai – Lietuvos kaime atsirado 1873 m. Dažniausiai juos steigė dvarininkai, nes carinė administracija draudė „lenkų kilmės“ asmenims naudotis pigiomis Rusijos valstybinių bankų paskolomis. Neretai kredito kooperatyvų steigimo iniciatoriais būdavo ir kunigai. Pagal tuometines teisės normas kredito kooperatyvai vadinti skolinamosiomis draugijomis, bendrovėmis. Kai kur mūsų protėviai jas vadino brigatnomis.

Žeimelyje skolinamoji taupomoji draugija (STD) įsteigta 1883 m. veiklaus kun. Vaitkevičiaus rūpesčiu ir pastangomis¹. Jis buvo išrinktas ir pirmuoju draugijos vadovu (tvarkytoju). Pagal steigimo chronologiją Žeimelio STD buvo septintoji Panevėžio apskrityje. XIX a. pabaigoje jos vertintos kaip priemonė mažinti palūkininkystę (lupikavimą). Žymus tų kraštų veikėjas, įvairių ūkinių organizacijų steigėjas Povilas Puzinas teisingai manė, kad STD naikina palūkininkystę,

„su kuria turėjo išnykti daugelis negalavimų ir nelaimių, kurios, kaip šlykštus kirminas įsigrauzia ligi žemesnių visuomenės sluoksnių kūno gilumos“².

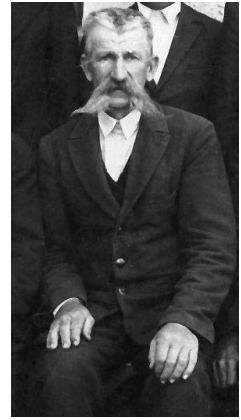
Norint įsteigti STD reikėjo, kad Rusijos finansų ministras patvirtintų jos įstatus (kitaip sakant, duotų leidimą) ir kad susidarytų ne mažiau kaip 20 pageidaujantių būti draugijos nariais ne jaunesnių kaip 21 m. asmenų. Jie privalėjo turėti teisę disponuoti savo turtu, įmokėti po 50 rb pajų ir prisiimti atsakomybę už draugijos išipareigojimus penkeriopa pajaus suma. Didelio pajaus įmokėjimą lengvino tai, kad jį buvo galima įmokėti dalimis per ilgesnį laiką. Nariai įgydavo teisę gauti paskolą ir dalį pelno (dividendą), su sprendžiamuoju balsu dalyvauti visuotiniuose susirinkimuose, būti išrinktais į valdybą ir tarybą. Narystė įpareigodavo įmokėti pajų, atsakyti už STD sprendimus, laikytis įstatų ir susirinkimo nutarimų, savo veiksmais nekenkti draugijai, laiku gražinti paskolas. Nevykdantys šių pareigų būdavo šalinami iš narių. Draugijai vadovavo valdyba (susidedanti iš tvarkytojo ir 2 jo pagalbininkų). Taryba turėjo prižiūrėti valdybos darbą. Į ją būdavo renkami 6 nariai, kurių vienas tapdavo pirmininku. Valdybos ir tarybos narius rinkdavo 3 metams. Tarp kitko, valdybos tvarkytojai imti tituluoti pirmininkais, o jų pagalbininkai – valdybos nariais.

¹ *Szwiesa*, 1888, nr. 1–2, p. 33.

² Cit. pgl.: *Žemės ūkis*, 1943, nr. 10, p. 748.

Šaltiniuose nurodytos ir Žeimelio STD vadovavusių asmenų pavardės. 1887 ir 1893 m. draugijos tvarkytoju buvo stambus dvarininkas (valdęs 140 ha žemės) Vitoldas (kituose šaltiniuose rašoma Vytautas) Kolankovskis, o jo padėjėjų pareigas ėjo Pranas Čepas (45 ha ūkio savininkas) ir Jurgis Šalminas³. Taigi apie 5 metus dorai ir energingai draugijai vadovavusių kun. Vaitkevičių pakeitė dvarininkas, kuris, anot Liūto – P. Leo, sau ir pagalbininkams pasiskyrė dideles algas, daug skolinosi iš draugijos⁴. Neaiškios Vaitkevičiaus pasitraukimo iš draugijos tvarkytojo pareigų priežastys. Galimos dvi prielaidos: buvo iškeltas į kitą parapiją arba nušalintas valdžios reikalavimu. Jos nusistatymas prieš kunigų vadovavimą STD ir motyvai išdėstyti 1883 m. vasario 21 d. Kauno gubernatoriaus Melnickio slaptaime rašte Vilniaus generalgubernatoriui. Rašte pabrėžta, kad

Pranas Čepas

„Kunigai, nors jie ir tvarkytų draugijų reikalus sąžiningai, gyventojams skiepija savo nesurištą su dvasininko pareigomis įtaką, – tai prieštarauja vyriausybės tikslams“⁵.

Stanislovas Goesas
(1844 11 02–
1916 11 07)

Todėl siūlyta uždrausti kunigams dalyvauti draugijų valdybose.

1891 m., 1895–1896 m. draugijai vadovavo Jurgis Tumbelis iš Pasteliškių (Latvija)⁶. Atrodo, kad draugijos būstinė buvo įsikūrusi jo namuose (dvare?). 1894–1898 m. draugijos reikalus tvarkė Karolis Kiršanskas⁷. Pastarąjį apie 1901 m. pakeitė Vladimiras Osetrovas, o jį 1902 m. – Steponas Dumbė, kuris vadovavo ne trumpiau kaip iki 1906 m.⁸ 1909 m. draugijos pirmininku buvo Stanislovas Goesas (Гоэс). 1910–1911 m. pirmininkavo Pankevičius, o nariais buvo Misevičius ir Zenavičius. 1911 m. pradžioje visuotinis narių susirinkimas už sąžiningą ir energingą draugijos reikalų tvarkymą jiems išreiškė padėką⁹. Turint galvoje, kad valdybos nariai būdavo renkami trejiems metams ir galėjo būti perrinkti kitai kadencijai, realu, kad tie patys galėjo vadovauti ir ilgesnį laiką.

Žeimelio STD atlikinėjo bankams įprastas indėlių ir kreditavimo operacijas. Nūdienos požiūriu tų operacijų atlikimo tvarka gali atrodyti keista, pvz., nebuvo leidžiama terminuotų indėlių atsiimti, nepasibaigus jų terminui, už terminuotus indėlius kurį laiką nebuvo mokamos palūkanos, draugija iš vieno nario nepriimdavo didesnio kaip 150 rb indėlio.

Draugijos skolino savo nariams pinigų ūkio apyvartai, inventoriumi pirkti, pastatams statyti. Vienas dešimtadalio paskolos galėjo būti panaudotas vartojimo reikmėms, mokesčiams mokėti. Buvo leidžiama vienam nariui paskolinti iki 300 rb trumpam laikui (iki 10 mėn.). Nuo 1905 m. draugijos galėjo skolinti

³ Памятная книжка Ковенской губернии (ПККГ) на 1888 год, Ковна, 1887, с. 119.

⁴ Szwieša, 1888, nr. 1–2, p. 34.

⁵ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, Vilnius, 1965, t. 2, p. 205.

⁶ ПККГ на 1892 год, ч. 1, с. 260; на 1896 год, ч. 1, с. 255; на 1897 год, ч. 1, с. 251.

⁷ ПККГ, на 1895 год, ч. 1, с. 259; на 1899 год.

⁸ ПККГ на 1902 год, ч. 1, с. 239; на 1903 год, ч. 1, с. 244.

⁹ Lietuvos žinios, 1911 02 05.

ir 5 metams. 1911 m. vykusiame smulkiojo kredito įstaigų atstovų suvažiavime buvo nurodyta, kad dažnas STD narys gautas paskolas panaudoja sūnums į Ameriką išleisti¹⁰. Galima manyti, kad panašiai elgėsi ir Žeimelio STD skolininkai.

Priverstinai išieškant paskolą iš nepunktualių skolininkų turto, drausta perduoti jų būtinus namų apyvokos daiktus, kasdieninius drabužius, 1 mėn. reikalingas maisto ir malkų atsargas. Taip pat jiems turėjo būti paliekami gamybos įrankiai, gyvenamas namas su ūkiniais pastatais, po vieną karvę, arklį, vežimą, roges ir 25 pūdus sėklos. Už paskolas dažniausiai būdavo imama 8–10–12 proc. palūkanų.

Duomenų apie Žeimelio STD veiklą išlikę nedaug, daugelis jų – nepalyginami. Tai trukdo apibendrintai apibūdinti jos veiklos mastą ir pokyčius.

1883–1890 m. Žeimelio STD išgyveno sparčios (nors ir netolygios) plėtros laikotarpį, per kurį draugijos apyvarta padidėjo 18,7 karto. Vien per 1897–1899 m. jos skolinimo ištekliai ir suteiktų paskolų suma išaugo 1,3 karto. Vis daugiau valsčiaus ūkininkų, prekybininkų, amatininkų stojo į draugiją: 1883 m. ji turėjo 143, 1885 m. – 258, 1899 m. – 571¹¹ narių. Svarbu, kad draugija dirbo pelningai, kasmet gaudama dideles sumas (tik 1896–1898 m. – 40,8 tūkst. rb). XIX a. 10-ajame dešimtmetyje Žeimelio STD pagal daugelį rodiklių Panevėžio apskrityje buvo lyderė, aukštas pozicijas užėmė ir tarp Kauno gub. draugijų, pvz., 1897 m. sausio 1 d. daugiau indėlių turėjo ir paskolų buvo suteikusios tik 5 draugijos. Vėliau (1900 01 01) jos pozicijos dar labiau sutvirtėjo: pagal visus pagrindinius rodiklius įėjo į pirmąjį penketą. Tačiau apie 1904 m. draugija patyrė didelį nuosmukį: apyvarta sumažėjo beveik dvigubai, turėti ištekliai – 18 proc., paskolos – 11 proc.¹² Pirminių šio reiškinio priežasčių nustatyti neįmanoma. Tačiau žinoma, kad XX a. pradžioje 5 metus iš eilės draugija dirbo nuostolingai, nuostolių suma svyravo nuo 4704 rb iki 10 187 rb. Tai, aišku, daugelį narių paskatino pasitraukti iš draugijos (per 1899–1904 m. tokių buvo 150). Mažėjant narių skaičiui, automatiškai tirpo pajų kapitalas, stiprėjo nepasitikėjimas draugija, o dėl to buvo išimami indėliai. 1900–1904 m. pastarųjų suma kartu su bankų paskolomis sumažėjo 10 proc.

Po aptarto sukrėtimo (apie 1904 m.) draugija neatgavo anksčiau turėtų pozicijų iki pat Pirmojo pasaulinio karo. 1905 m. sausio 1 d. draugija turėjo 421 narių, 20,6 tūkst. rb nuosavo kapitalo, 154,9 tūkst. rb indėlių ir skolų, buvo suteikusi 165,7 tūkst. rb paskolų, o 1914 m. pradžioje narių beliko 362, nuosavas kapitalas sumažėjo iki 12,8 tūkst. rb, indėliai su bankų paskolomis – iki 66,5 tūkst. rb, paskolos nariams – iki 93,6 tūkst. rb¹³. 1904 m. draugija vidutiniškai kiekvienam nariui buvo paskolinusi po 394 rb, o po 10 metų įstengė paskolinti tik 258 rb. Nepaisant to, Panevėžio apsk. Žeimelio STD pagal kai kuriuos rodiklius užėmė 2–3–4 vietas. Vadinas, ir kitos draugijos 1905–1907 m. išgyveno veiklos siaurėjimo laikotarpį. Žeimelio STD buvo brangininkė, už paskolas ėmė didesnes palūkanas (8–12 proc.) negu kitos apskrities draugijos. Visgi neturėtume nuneigti draugijos, jos paskolų nariams svarbos, juolab kad XX a. pradžioje paskolos daugiausia buvo sunaudojamos gamybos, prekybos reikmėms. Bėda tik ta, kad dėl reikala-

¹⁰ *Bendrija*, 1911, nr. 1, p. 4.

¹¹ ПККГ на 1884 год, на 1886 год; Голубев А., *Русские банки*, Санкт Петербург, 1899, с. 110.

¹² ПККГ на 1906 год, с. 74.

¹³ ПККГ на 1906 год, с. 74; Šalčius P., *Žemės ūkio organizacijos Lietuvoje iki 1915 m.*, Kaunas, 1937, p. 50.

vimo, skolinantis didesnę sumą, gauti trečiųjų asmenų laidavimą besiskolinančiam susidarydavo papildomų išlaidų (paprastai laiduotojo vaisėms) ir vargo.

1915 m. vasarą vokiečių kariuomenei okupuojant Lietuvą, visos kredito įstaigos, jų vertybės, dokumentai buvo išvežti į Rusiją.

Baigiant tenka išpainioti viename leidinyje paskleistą klaidingą informaciją. Jame rašoma, kad 1894 m. Žeimelyje veikė banko skyrius, kad 1883 m. įsteigta STD, kad 1895 m. buvo bankas¹⁴. Žeimelyje niekuomet nebuvo ir negalėjo būti bankų ar jų skyrių, kadangi miestelis nebuvo stambus ekonominis centras. Net Šiauliuose ir Panevėžyje iki 1911 m. nebuvo banko. Matyt, autorių suklaidino tai, kad neretai spauda ir žmonės STD mėgo vadinti banku. Žeimelio STD priklausė ne bankų, bet smulkių kredito įstaigų kategorijai. Be STD, miestelyje apie 1912 m. galėjo veikti valstybinės taupomosios kasos skyrius. Šaltiniuose minimas Mintaujos (Jelgavos) geležinkelio stoties taupomosios kasos turėtas Žagarės ir Žeimelio skyrius¹⁵.

2. Kredito kooperacija Nepriklausomybės laikais

1. Organizavimo ir veiklos pagrindai. 1923–1926 m. Lietuvą buvo apėmęs kredito kooperatyvų steigimo bumas, sąlygotas vadinamojo kredito bado. Paskolų paklausa buvo didžiulė, kadangi jų reikėjo karo ir okupacijų padariniams likviduoti. Kautynių metu buvo sudeginta, sugriauta daug miestų, miestelių, kaimų, sodybų, vien kaizerinių okupantų atimta iš žmonių apie 47 proc. galvijų, 44 proc. kiaulių, apie 38 proc. arklių, 30 proc. avių, dideli kiekiai grūdų ir kito turto. Reikėjo statyti pastatus, atkurti gyvulių bandas. Pinigų reikėjo ir naujakuriams, besikuriantiems išdalintose dvarų žemėse. Pasiskolinti beveik nebuvo iš kur, nes bankai tik kūrėsi, nuskurdintame krašte nebuvo pinigų, kurie, be to, dėl pokarinės infliacijos smarkiai nuvertėjo. Tad tebuvo vienintelė išeitis – burtis į kredito kooperatyvus. Juos steigti kaimo žmonėms stipriai padėjo besivaržiusios dėl įtakos Valstiečių liaudininkų partija ir Ūkininkų sąjunga: siuntė savo instruktorius, aprūpindavo apskaitos blankais, rengė mokymo kursus.

Nuošalėje nuo gyvo kooperatinio judėjimo neliko ir Žeimelio žmonės. Dar 1919 m. jie svarstė ikikarinės STD atkūrimo galimybes. Tąsyk buvo nuspręsta palaukti, kol bus atgauti jos dokumentai ir turtas. Deja, tos viltys neišsipildė. Tik 1924 m. pirmieji kredito kooperatyvą įsteigė Žeimelio žydai. Tų metų kovo 16 d. penki steigėjai (kepurininkas Danielis Gandzas, paruošėjas R. Fridmanas, siuvėjai Izraelis Baginskis ir Chaimas Leperis bei kalvis Bunemas Kotleras) kreipėsi į Finansų ministerijos Kredito įstaigų ir kooperatyvų inspekciją (Inspekcija) įregistruoti Žeimelio žydų liaudies banko (ŽLB) įstatus¹⁶. Prašytojų parašus patvirtino miestelio žydų bendruomenės tarybos pirmininkas F. Segalinas(?). 1924 m. liepos 24 d. Žeimelio ŽLB pradėjo veiklą.

Metais vėliau kredito kooperatyvą – „Žeimelio ūkininkų sąjungos smulkaus kredito banką“ įsteigė lietuviai. 1925 m. liepos 9 d. Inspekcija įregistravo jo įstatus, liepos 26 d. įvyko steigiamasis susirinkimas, kuriame dalyvavo dvidešimt norą pareiškusių būti nariais. Susirinkimui vadovavo Pranas Varnas, o sekretoriavo kun. P. Galkys¹⁷.

Iš vieno ir kito kooperatyvų pavadinimo matyti buvusią mažą pretenzin-

¹⁴ Miškinis A. *Žeimelis*, Kaunas, 2000, p. 41, 43.

¹⁵ *Список государственных сберегательных касс и их отделений*, Санкт Петербург, 1913, с. 111.

¹⁶ *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA)*, f. 387, ap. 4, b. 3106, l. 1.

¹⁷ *Ten pat*, ap. 4^a, b. 3864, l. 9.

gai vadintis bankais. 3-ojo dešimtmečio pabaigoje Inspekcija pradėjo reikalauti, kad būtų atsisakyta pavadinimuose, antspauduose vartoti žodį „bankas“ ir kad vadintųsi smulkaus kredito draugijomis. Šis reikalavimas buvo grindžiamas tokių motyvų: kadangi neturtingame krašte veikė daug kredito kooperatyvų, nemaža jų susilikviduodavo, užsienyje galėjo susidaryti neteisinga nuomonė apie Lietuvos bankininkystės sektorių, jo nestabilumą. Motyvas buvo pagrįstas, tačiau kooperatyvų vadovai, nariai nenorėjo „persikrikštyti“, nes tai reikalavo papildomų išlaidų (įstatams perregistruoti, iškaboms, antspaudams pakeisti). Norom nenorom apie 1929–1930 m. ne žydų kredito kooperatyvai įvykdė Inspekcijos reikalavimą ir jau visą laiką vadinosi smulkaus kredito draugijomis. Žeimelio kredito kooperatyvo pavadinime dar buvo įterptas žodis „ūkininkų“. Beje, jo pradinis pavadinimas ir tai, kad jo steigiamajame susirinkime dalyvavo ir sekretoriavo kunigas, leidžia daryti išvadą, jog šį kooperatyvą įsteigė Ūkininkų sąjunga. Beje, jos įsteigtus kredito kooperatyvus buvo įprasta vadinti krikščioniškais, o Valstiečių liaudininkų suorganizuotus – neutraliais.

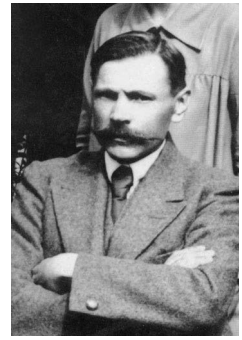
Kažkodėl žydų kredito kooperatyvams buvo padaryta išimtis arba valdžia toleravo vadinimąsi bankais. Tik retas, tarp jų ir Žeimelio, persivadino į SKD. Kredito kooperacijos susiskaldymas tautiniu pagrindu ekonomiškai buvo nenaudingas, nes dirbtinai siaurino ir silpnino veikimo bazę, didino išlaidų išlaidas. Tiek lietuvių, tiek žydų (ir kitų tautinių mažumų) kredito kooperatyvai tvarkėsi pagal tuos pačius įstatus.

Įstatai skelbė, kad

„Draugija turi tikslą gerinti medžiaginę ir dvasinę narių padėtį, teikdama jiems lėšų ūkio pagerinimui ir kitiems reikalams“¹⁸.

Į SKD buvo priimami teismo neapribotų teisių pilnamečiai vietos gyventojai ir juridiniai asmenys (kitų rūšių kredito kooperatyvai, savivaldybės). Norintys būti nariais turėjo įvykdyti dvi sąlygas: įmokėti pajų ir prisiimti atsakomybę už draugijos išpaigojimus bei nuostolius. Pajaus dydį nustatydavo SKD narių susirinkimas, bet jis negalėjo būti mažesnis negu 10 Lt. Tokio dydžio pajų buvo pasirinkę ir Žeimelio ŽLB nariai, o lietuvių SKD nariai – 100 Lt, t. y. aiškiai per didelį. Žinoma, kuo jis didesnis, tuo draugija turėjo galimybės daugiau paskolinti. Pajų įmokėti buvo galima dalimis. Leista įmokėti ir keletą pajų. Tačiau ir kelių pajų savininkas tegaudavo vieną balsą. Vadinas, SKD tvarkėsi pagal kooperacijos dvasią atitinkantį juridinio lygia-teisiškumo principą: vienas narys – vienas balsas. Kitaip buvo ir yra akcinėse bendrovėse, kur kiekvieno akcininko įtaka priklauso nuo jo turimų akcijų skaičiaus.

Draugiją buvo galima įsteigti, atsiradus nemažiau kaip 20 narių. Tiek jų turėjo būti visą laiką. Likus mažiau, draugiją tekdavo likviduoti. Narių sudėtis nuolat keisdavosi: vieni įstodavo, kiti pasitraukdavo. Stodavo norėjusieji gauti iš draugijos paskolą, o ją gražinę dažniausiai išstodavo. Tai padaryti buvo galima bet kada padavus prašymą. Tačiau išstojantis

Pranas Varnas

¹⁸ Smulkaus kredito banko įstatai, Kaunas, be metų, p. 1.

likdavo atsakingas už tų metų draugijos išipareigojimus. Visuotinis narių susirinkimas galėjo pašalinti iš draugijos išipareigojimų, įstatų ir teisėtų reikalavimų nevykdančius asmenis.

Kaip minėta, kita narystės sąlyga buvo atsakomybės už draugijos išipareigojimus (skolas) prisiėmimas. Ji buvo siejama su nariui leistos (bet nesuteiktos) paskolos suma (limitu), kuri, savo ruožtu, priklausė nuo jo turėto turto ar pajamų. Paprastai atsakomybės suma būdavo dvigubai didesnė negu leista pasiskolinti. Nesėkmingo draugijos veikimo atvejais net paskolomis nesinaudojusiems iškildavo turto praradimo grėsmė. Kita vertus, kuo didesnė buvo draugijos narių atsakomybė, tuo daugiau galėdavo pasiskolinti iš bankų ir tuo pačiu daugiau paskolinti savo nariams.

SKD nariai turėdavo teisę iš draugijos gauti paskolą ir dalį pelno (dividendą), būti išrinktais į jos valdymo bei priežiūros organus, su sprendžiamuoju balsu dalyvauti susirinkimuose priimant nutarimus.

SKD valdyba atlikdavo operacijas, vadovaudavo ir atstovaudavo santykiuose su įstaigomis, įmonėmis bei teismais. Pastarosios darbą prižiūrėjo taryba, o turta, apskaitos teisingumą ir teisėtumą tikrindavo revizijos komisija. Visų jų narius (ne mažiau kaip po 3) trejiems metams rinkdavo SKD visuotiniai narių susirinkimai. Į jas buvo draudžiama rinkti gimines iki antros eilės. Be to, į tarybą negalėjo būti renkami valdybos nariai ir draugijos tarnautojai, o į revizijos komisiją – valdybos bei tarybos nariai. Šitaip siekta apsaugoti nuo artimų giminių dominavimo ir užtikrinti nešališką priežiūrą bei kontrolę. Valdybų nariams būdavo pavedamos tam tikros pareigos (sąskaitininko, kasininko, raštininko). Valdybų nariai už veiksmis draugijai padarytą žalą atsakė solidariai savo turtu. Įstatai įpareigojo valdybą posėdžiauti ne rečiau kaip kartą per savaitę, o tarybą – kartą per mėnesį.

Įstatai leido SKD atlikinėti beveik visas bankines operacijas, užsiimti švietimo, kultūros, labdaros ir kt. veikla. Faktiškai dauguma kaimo draugijų apsiribojo tik keletu paprasčiausių operacijų – indėlių, skolinimo ir skolinimosi. Kreditavo tik narius. Tam naudojo nuosavą kapitalą, indėlius ir iš bankų pasiskolintus pinigus.

2. Žeimelio žydų savitarpio kredito draugijos istorija (1925–1940 m.). Šitaip žydų kredito kooperatyvas vadinosi nuo 1928 m. Jo veiklos pradžia buvo sunki: turėjo nedaug (46) narių ir kapitalo (2 330 Lt) ir ne ką daugiau indėlių (3 794 Lt). Todėl per nepilną 1924 m. 2-ąją pusmetį nariams tepaskolino 3 380 Lt¹⁹. Tačiau nesuprantama, kodėl nemažai pinigų (2 799 Lt) laikyta kasoje, bet neskolinta. Neįtikėtina, jog nebuvo norinčių skolintis. Tiesa, juos galėjo atbaidyti paskolų brangumas (15 proc. metinių palūkanų). Pažymėtina, kad ŽSKD nuo pirmųjų dienų atlikinėjo vadinamas inkaso, t. y. pinigų pagal vekselius išieškojimo operacijas. Tuo metu valdybos nariais buvo Elijašas Jankelevičius (krautuvininkas), Vilenčikas ir Nisonas Zagorskis (krautuvininkas). Tarybai pirmininkavo Š. Grinas, jam padėjo Josifas Baginskis, Mejeris Manas (mėsininkas), Elijašas Miliunskis (malūno savininkas), F. Segalinas ir E. Vasermanas (krautuvininkas)²⁰.

Veiklos pradžioje ŽSKD apskaitos dokumentai buvo įforminami žydų kalba. Dėl to Inspekcijos revizoriai negalėjo patikrinti dokumentacijos. 1928 m. pabaigoje buvo pareikalauta apskaitas tvarkyti lietuvių kalba. Draugijos vadovai teisinosi, kad to padaryti negali dėl nepakanka-

¹⁹LCVA, f. 387, ap. 4, b. 3106, l. 9

²⁰Ten pat, l. 11–12.

mo šios kalbos mokėjimo, tačiau nutylėjo, kad buvo bemoksliai arba baigę tik pradinę mokyklą. Vis dėlto apskaita imta tvarkyti žydiškai ir lietuviškai, o buhalterė pradėjo dirbti Jocheved Jankelevičiūtė, kuri gerai mokėjo lietuvių kalbą, buvo baigusi 5 gimnazijos klases.

Ilgokai (maždaug iki 1932 m.) į Žeimelio ŽSKD veikimo zoną įėjo ir gretimų valsčių (Kriukų, Pašvitinio) žydai. Tiesa, 1928 m. dokumente nurodyta, kad tarp narių yra ir ne žydų²¹. Tačiau Inspekcija laikėsi nuostatos, kad bet kurios draugijos veiklos zona apsiribotų valsčiaus teritorija, nes tik tuomet SKD vadovai galėjo geriau pažinti savo narius ir patikimiau juos kredituoti. Todėl, Inspekcijai spaudžiant, ilgainiui daugelis SKD iš narių sąrašų pašalino kitų valsčių gyventojus. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje Žeimelio ŽSKD aptarnavo tik savo valsčių.

1932 m. Žeimelio ŽSKD buvo išikūrusi Jonišio g., vėliau veikė Dariaus ir Girėno g.

Vaizdą, kaip sekėsi Žeimelio ŽSKD dirbti 1925–1940 m., galima susidaryti pagal 1 lentelėje pateiktus duomenis.

1 lentelė
Pagrindiniai Žeimelio ŽSKD 1925–1940 m. veiklos rodikliai (metų pradžioje)

Eil. Rodikliai Nr.	Metai						Pokytis vnt. ir tūkst. Lt kartais
	1926	1928	1929	1933	1938	1940 07 25	
1. Narių skaičius	90	93	96	96	74	*	-16
2. Balansas (tūkst. Lt)	22,2	83,5	56,4	62,0	35,0	28,9	+6,7
3. Kapitalas (tūkst. Lt)	3,8	7,6	11,3	19,5	17,7	14,8	+11,0
4. Skolos (tūkst. Lt)	0,1	7,8	23,5	–	–	4,5	+4,4
5. Indėliai (tūkst. Lt)	4,7	12,6	16,1	35,8	9,5	2,5	-2,2
6. Suteiktos paskolos (tūkst. Lt)	9,9	16,0	45,3	24,1	25,6	21,4	+11,5
7. Pelnas, nuostolis (+, -) (tūkst. Lt)	+1,7	+4,0	+2,0	-1,7	–	*	–

Šaltiniai: LCVA, f. 387, ap. 4, b. 3106, l. 25; ap. 4^a, b. 5568, l. 1; *Lietuvos kooperacija 1927 m.*, Kaunas, 1929, p. 112–113; *Lietuvos kooperacija 1932 m.*, Kaunas, 1934, p. 140–141; *Lietuvos kooperacija 1932–1938 m.*, Kaunas, 1939, p. 140–141.

Aiškliai matyti, kad ŽSKD išgyveno du laikotarpius: iki 1933 m. augimo, veiklos plėtros ir nuo 1933 m. prasidėjusio saulėlydžio. Tiesa, 1928 m. draugija buvo sukręsta – Šiaurės Lietuvą dėl liūčių ištiko nederlius. Labai pasunkėjus ūkininkų padėčiai, jie mažiau pirko iš žydų amatininkų bei prekybininkų, o tai veikė ir ŽSKD, jos nariams prireikė didesnės finansinės pagalbos. Todėl neverta stebėtis, kad per metus (1928 m.) paskolų nariams suma padidėjo net 2,8 karto. ŽSKD, norėdama pagelbėti savo nariams, pati turėjo daugiau skolintis iš Žydų liaudies banko sąjungos (jų finansinio centro). Tais nepalankiais metais ŽLB skolos padidėjo 15,7 tūkst. Lt, arba 3 kartus. 1928 m. pabaigoje draugijos vadovai bandė gauti ilgalaikę paskolą iš Finansų ministerijos, bet jiems buvo atsakyta²².

²¹LCVA, f. 387, ap. 4, b. 3106, l. 47.

²²Ten pat, l. 48.

Žeimelio žydų banko pastatas. 2003 m.
A. Petrašiūno nuotr.

Mat valstybė teikė paskolas tik kaimiškiems kredito kooperatyvams, t. y. tiems, kuriuose ūkininkai sudarė daugiau kaip 50 proc. Ta proga pažymėtina, kad 1935 m. Žeimelio ŽSKD priklausė tik 3 ūkininkai ir tiek pat besivertusių pramonės verslu, po 7 pirkliai ir tarnautojai, 17 amatininkų bei 43 ataskaitoje priskirti „kitų“ kategorijai²³. Pastarieji greičiausiai buvo šeimų nariai ir jų bankelyje būta daugiausia (59 proc.). Tai, kad 1928 m. Žeimelio ŽSKD nariai daug daugiau (2,8 karto) skolinosi mokėdami net 18 proc. palūkanų, rodo, į kokią sunkią padėtį jie buvo patekę. Iš dalies ūkininkams buvo lengviau, kadangi Lietuvos valdžia nukentėjusius nuo gaivalinės nelaimės parėmė pigiomis paskolomis (grūdais ir pašarais), atleido nuo mokesčių.

Po nederliaus atsigauanantį ŽSKD ilgam ir lemtingai sukretė 1931–1935 m. ūkio krizė. Kaip rodo 1-os lentelės duomenys, nuo 1933 m. pavojingai mažėjo beveik visi veiklos rodikliai, ji dėsninai pasidarė nuostolinga. Dalis narių, vadovų laiku nesugražindavo paskolų, kai kuriems terminai pratęsinėti net po 22 kartus (!). Toks vadovų nedrausmingumas demoralizavo kitus narius. Už šį elgesį ir skolinimą didesnių sumų negu leista 1934 m. Inspekcija pareikalavo tokius valdybos, tarybos ir revizijos komisijos narius pašalinti iš pareigų ir į jas išrinkti naujus asmenis²⁴. 1935 m. birželio 5 d. visuotinis susirinkimas iš ŽSKD pašalino 15 narių, tarp jų 5 valdybos ir tarybos narių žmonas, pakeitė šių organų sudėtį.

Jau 1935 m. Inspekcija nurodė valdybai, kad, negalint subalansuoti 1936 m. išlaidų su pajamomis, ŽSKD turėtų susijungti su kita draugija. Valdyba atsirašinėjo ir aiškino, jog negali susijungti, nes Žeimelyje nėra kitos žydų SKD. Inspekcija piktai klausė: „kodėl būtinai norite jungtis tik su žydų SKD?“²⁵ „Jungtuviai“ buvo išvengta, nors apskrityje Žeimelio ŽSKD beveik pagal visus rodiklius buvo aiškus autsaileris, mažiausias, bet brangiausias bankelis.

Dėl nelabai sėkmingos veiklos dažnai buvo keičiama valdybos ir tarybos sudėtis. Nepamainomo būta tik E. Jan-

²³ *Ten pat*, l. 122.

²⁴ *Ten pat*, l. 99.

²⁵ *Ten pat*, l. 113.

kelevičiaus, kuris iki 1940 m. dirbo draugijos valdybos pirmininku, reikalų vedėju, nariu. 1932 m., be jo, valdyboje buvo krautuvininkas Iseras Izraelsonas ir provizorius Abraomas Šulgeiferis²⁶. 1934 m. pastarąjį valdyboje pakeitė N. Zagorskis. 1934–1935 m. valdybos pirmininku dirbo J. Kremeris. 1935 m. vietoje I. Izraelsono į valdybą išrenkamas krautuvininkas Vulfas Erlichas. 1940 m. valdybai vadovavo E. Jankelevičius, jos nariais buvo I. Izraelsonas ir V. Erlichas.

Abraomas Šulgeiferis

Chronologiškai tarybų sudėtys buvo tokios: 1927 m. – J. Baginskis, Erlichas Boruchas, Bunemas Kotleras, A. Šulgeiferis; 1934 m. iš ankstesnių tarybos narių joje išliko tik J. Baginskis. Ją papildė Benjaminas Tarucas (1936–1938 m. jis dirbo revizijos komisijoje), M. Bojarskis, H. Mirunskis; 1934 m. į ją išrinkti nauji nariai: L. Glezeris, L. Manas, M. Vasermanas, V. Erlichas, A. Šulgeiferis; 1936 m. vėl keičiama tarybos sudėtis: į ją išrenkami E. Miliunskis, Mauša Grynas, Izraelis Geltas, Mauša Lakušokas, Chose Tose²⁷; 1938 m. tarybos nariais buvo A. Šulgeiferis, Judelis Jakubovičius ir Chaimas Glezeris, o 1939 m. dar prisidėjo E. Miliunskis (pirm.) ir B. Tarucas. 1940 m. išėjusius J. Jakubovičių ir B. Taručą pakeitė Mejeris Manas su Š. Vilenčiku.

Nesunku pastebėti, kad dalis išvardintų asmenų pakaitomis arba po pertraukos buvo renkami tai į valdybą, tai į tarybą. Išskyrus E. Jankelevičių, visi kiti dirbo savo bendruomenei be jokio atlygio. Greičiausiai visi jie 1941 m. vasarą buvo sušaudyti Vileišių k. miške. Ilgu jų išvardinimu siekiama įamžinti nekaltųjų atminimą*.

Žeimelio ŽSKD buvo Žydų liaudies bankų sąjungos narys, už jos išsipareigojimus atsakė 100 Lt, jos revizoriai inspektuodavo bankelį, dalyvaudavo metiniuose narių susirinkimuose. Keista, kad 4-ajame dešimtmetyje sąjunga nepadėjo savo nariams paskolomis. Lygiai taip pat stebina ir tai, jog Žeimelio ŽSKD finansiškai neparėmė (bent apie tai nėra žinių) tarptautinės žydų organizacijos (Džointo fondas, American Foundation). Po karo jos daugeliui Lietuvos ŽLB suteikė nemažas paskolų sumas, už kurias ėmė nedideles palūkanas ar iš viso jų neėmė. Žeimelio ŽSKD nepasinaudojo ir Lietuvos bankų paskolomis, išskyrus 8 000 Lt, pasiskolintų iš Centralinio žydų banko. Ar tai ir nebuvo pagrindinė priežastis, neleidusi Žeimelio ŽSKD plėsti veiklą? Jo vadovų pastangos surinkti smulkiausias santaupas tuo tikslu naudojant taupomasias dėžutes negalėjo duoti apčiuopiamų rezultatų, atstoti bankų paskolų.

Bankelis nebuvo pertekęs pinigais, nes 1936 m. sausio 1 d. 68 nariams buvo paskolinęs vidutiniškai po 350 Lt, net 67 proc. visų paskolų buvo mažesnės (iki 300 Lt). Mažiausias paskolas gavo tarnautojai (po 107 Lt) ir amatininkai (po 165 Lt)²⁸. Skaičiai byloja, kad šių socialinių sluoksnių asmenys nedaug gaudavo pajamų, mažai tegalėjo ir pasiskolinti. Būta ir turtingesnių, nes 8 nariai iš ŽSKD buvo gavę po 1 478 Lt. Šią išvadą papildomai paremia gana stambių indėlininkų buvimo faktas. Minimū laiku 7 asmenys draugijoje laikė terminuotus indėlius, kurių vidutinė suma buvo 1 724 Lt. Atrodo, reta kuri ūkininkų SKD galėjo pasidžiaugti minėto dydžio indėliais.

Tegul ir nedidelės paskolos Žeimelio amatininkams, prekybininkams bei

²⁶LCVA, f. 387, ap. 4, b. 3106, l. 63.

²⁷Ten pat, l. 90.

* 1941 m. rugsėjo 8 d. sušaudyti...

²⁸Ten pat, l. 122.

kitiems padėdavo įveikti laikiną pinigų stygių, esant nukritusioms kainoms, apsirūpinti žaliavomis, medžiagomis, prekėmis ir šitaip tęsti savo verslą.

Kaip toliau matysime, Žeimelio ŽSKD veikla buvo prievarta nutraukta sovietinio okupanto.

3. Žeimelio ūkininkų SKD veiklos (1928–1940 m.) bruožai. Draugijos startas buvo labai silpnas, nes po 2,5 metų veiklos turėjo vos 31 narį, nors į jos veikimo zoną įėjo Kriukų, Saločių ir Vaškų valsčiai. Dėl to buvo kalti jos iniciatoriai, steigėjai, numatę per didelį pajų, 5 Lt stojamąjį mokestį ir priėmimą į draugiją tik ūkininkų sąjungos narių. Todėl ji buvo gan panaši į partijos kasą. Be to, buvo pažeidžiami kooperacijos principai. Po 1926 m. valdžia įvairiais būdais šalino partinį kooperacijos suskaldymą. Manytina, kad, apie 1930 m. susilikvidavus ūkininkų sąjungai ir jos organizacijoms, į draugiją buvo priimami visi norintys. Gal tuo ir paaiškintinas 1929–1932 m. narių pagausėjimas nuo 50 iki 160²⁹. Gyvesniam ūkininkų stojimui įtakos galėjo turėti ir pajaus sumažinimas iki 25 Lt.

Kai nedaug narių, mažas nuosavas kapitalas ir visuomenės pasitikėjimas, dėl to santaupos ir indėlių sąskaitas dedamos atsargiai. 2 lentelės duomenys rodo, kad 1927–1928 m. draugija turėjo simbolines indėlių sumas (250–300 Lt). Nedaug turėdama išteklių ne ką galėjo padėti ir savo nariams: vidutiniškai po 315 Lt kiekvienam (1928 01 01).

2 lentelė

Žeimelio ūkininkų SKD veiklos (1928–1940) pagrindiniai rodikliai (sausio 1 d., tūkst. Lt)

Eil. Rodikliai Nr.	Metai				
	1928	1929	1933	1938	1940 04 25
1. Balansas	13,7	16,8	57,1	50,5	115,9
2. Nuosavas kapitalas	0,9	1,3	11,2	11,1	20,6
3. Indėliai	0,3	0,25	3,8	4,1	19,9
4. Skolos bankams	9,8	14,8	34,4	30,5	68,8
5. Narių įsiskolinimas	10,9	15,4	51,5	47,0	107,3
6. Pelnas (+), nuostolis (-)	+2,1	+0,4	+1,8	+1,1	+1,8

Šaltiniai: *Lietuvos kooperacija 1927 m.*, p. 66–67; *Lietuvos kooperacija 1932 m.*, p. 162–163; *LCVA*, f. 387, ap. 4a, b. 5452, l. 6.

Dėl paminėtų priežasčių 1927–1928 m. draugija gerokai atsiliko (pagal svarbiausius veiklos rodiklius) nuo „kolegės“ ŽSKD ir nuo apskrities lietuviškų kredito kooperatyvų. Tarkim, 1929 m. sausio 1 d. pastarųjų vidutinė balanso suma buvo lygi 105,8 tūkst. Lt, arba 6,3 karto didesnė negu Žeimelio ūkininkų SKD. 1929 m. iš 23 apskrities SKD mažesnę balansą negu Žeimelio analogiška draugija turėjo tik Kruopių Ūkininkų sąjungos SKD. Gyviau negu Žeimelio ūkininkų SKD veikė mažesnių (ūkių skaičiumi) valsčių (Klovainių, Kriukų) kredito kooperatyvai. Kita vertus, 1927 m. daug didesniuose Linkuvos, Kuršėnų, Kurtuvėnų, Lygumų valsčiuose nebuvo įsteigtos SKD. Todėl galima sakyti, kad dalis Žeimelio ūkininkų kredito kooperacijos svarbą suvokė geriau.

²⁹ *LCVA*, f. 387, ap. 4^a, b. 3864, l. 9.

2-os lentelės duomenys rodo 1932 m. įvykusį draugijos veiklos šuolį. Žinant, kad 1931 m. Lietuvą pasiekė pasaulinė ūkio krizė, stipriai sukrėtusi visas ekonomikos sritis, galima numanyti, kad Žeimelio ūkininkų SKD veiklos plėtra prasidėjo anksčiau. Deja, 1929–1931 m. duomenų neturime. 1928–1932 m. draugijos balanso suma padidėjo 4,2, nuosavas kapitalas – 12,4, indėliai – 12,7, suteiktos paskolos – 4,7 karto. Būtina pažymėti, kad draugijos veiklos, ypač skolinimo operacijų plėtra daugiausia laidavo ne jos vidinių išteklių gausėjimas, bet intensyvėjęs skolinimasis iš bankų. Štai 1933 m. pradžioje skolinimasis iš bankų leido draugijai savo nariams suteikti net 67 proc. paskolų. Taip 4-ajame dešimtmetyje Lietuvos valdžia per savo įtakoje buvusius bankus labai padidino finansinę paramą kaimiškiems kredito kooperatyvams. Ja pasinaudojo ir Žeimelio ūkininkų SKD. Didėjantis palyginti pigių bankų paskolų teikimas SKD sudarė galimybę atpiginti jų narių kreditavimą, išplėsti apyvartas ir taip uždirbti daugiau pajamų. Siaučiant krizei, tai padėjo finansiškai išgyventi. Teigiamai vertintinas draugijos nuosavo kapitalo didėjimas ir pelninga veikla. Todėl manoma, kad draugijos vadovai narius kreditavo apdairiai, taip išvengdami didesnių nuostolių dėl paskolų negražinimo. Šitoje vietoje prisimintinas faktas, kad, bankrutavus Ūkininkų sąjungos bankui (CŪB) ir kitoms jos ūkinėms organizacijoms, jų nariams – kredito kooperatyvams – dengiant nuostolius teko net likviduoti. Žeimelio ūkininkų SKD to išvengė, nors ir turėjo padengti 426 Lt CŪB nuostolius. Išvengė ne be jos vadovų sumanumo.

Ūkiškai sunkiausiais (1933–1935) metais draugijos veikla buvo sutrikdyta: indėlininkai atsiiminėjo santaupas, mažėjo ūkininkų kreditavimas. Per 1933 m. pirmąjį pusmetį buvo suteikta 4 905 Lt naujų paskolų, per tą patį laiką 1934 m. – tik 1 210 Lt, o 1935 m. – vos 50 Lt³⁰. 1936 m. pradėjus gerėti ekonominei konjunktūrai, ėmė atsigausti ir draugija, nors 1938 m. pradžioje jos darytos apyvartos nepasiekė ikikrizinio lygio. Tačiau vėliau draugija išgyveno naują pakilimo laikotarpį. Jam didelį impulsą davė 2,3 karto padidėjusi bankų (didžiąja dalimi kooperacijos banko) parama, sparčiai didėjęs nuosavas kapitalas, indėliai ir pasipildančios narių gretos. Tokia draugijos dinamika buvo priešingybė Žeimelio ŽSKD.

1938 m. sustiprėjo draugijos pozicijos apskrityje, pagal daugelį rodiklių aplenkę Linkuvos, Stačiūnų ir Tryškių SKD. Tačiau tarp 20 apskrityje buvusių SKD Žeimelio ūkininkų SKD tebuvo septyniolika.

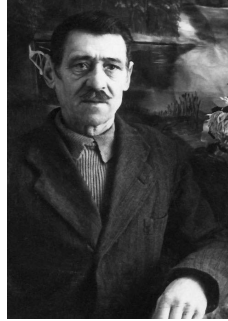
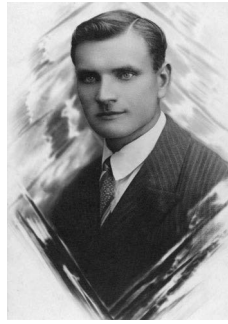
Išlikę išsamesni 1936 m. duomenys leidžia detaliau panagrinėti Žeimelio ūkininkų SKD narių sudėtį ir įvertinti draugijos vaidmenį. Iš esmės draugija buvo ūkininkų kredito kooperatyvas, nes iš 150 narių tik 2 buvo tarnautojai. 83 ūkininkai buvo smulkūs, turėję žemės iki 15 ha. Nemažai (21) narių ūkininkų valdė po 30–50 ha žemės³¹. Mūsų nagrinėjama draugija, panašiai kaip ir kitos, laikėsi tokios kreditavimo politikos: skolinti po mažai, kad kuo daugiau narių aprūpintų paskolomis ir išskaidyti rizikai – skolinant trumpam laikui (6–12 mėn.). 1936 m. 91 proc. Žeimelio ūkininkų SKD narių buvo pasinaudoję jos paskolomis (vidutiniškai po 338 Lt). Net 83 narių skolos draugijai nesiekė 300 Lt, bet už juos buvo galima nusipirkti 3 karves ar porą arklių. Beje, tiek Žeimelio, tiek kitų SKD nariai dažniausiai ir skolindavosi pinigus gyvuliams ar ūkio inventoriui pirkti. Žemei

³⁰LCVA, f. 387, ap. 4, b. 479, l. 134.

³¹Ten pat, b. 637^b, l. 522.

kui skolino valstybinis Žemės bankas. Tiesa, jis kreditavo daugiausia stambesnius ūkius. SKD naudingumą nariams galima suvokti iš to fakto, kad jie, įmokėję 25 Lt pajų, galėdavo (mūsų atveju) pasiskolinti 13,5 karto daugiau. Taip pat reikia turėti omenyje, kad už paskolas tekdavo mokėti daug mažiau (8 proc.) negu palūkininkams. Be to, veikiant SKD, atsirasdavo galimybė be išlaidų kelionei saugiai ir pelningai laikyti santaupas, sumokėti mokesčius, buvo pramokstama atlikti paprasčiausias bankines operacijas, ugdytas sąmoningumas bendrai spręsti reikalus. 1936 m. draugijos būstinė buvo Vytauto Didžiojo g. 4.

Baigiant prisiminkime ir kai kuriuos draugijos vadovus. 1925 m. į I-ąją valdybą buvo išrinkti P. Galkys, Jonas Kupčikas ir Juozas Valinskas, o į tarybą – Jonas Mielis, Pranas Indriulis ir Mykolas Lapšys³². 1934 m. valdybos ir tarybos sudėtis buvo visiškai pasikeitusi: pirmojoje dirbo Antanas Noreika (pirmininkas), Edvardas Užkuraitis (sekretorius), Juozas Vronevskis (kasininkas), o jų darbą prižiūrėjo tarybos nariai Stasys Jodka (pirmininkas, miškininkas), Aleksas Asauskas (sekretorius) ir Aleksas Pūnevičius (1932 m. buvęs Valdybos pirmininku)³³. Draugijos apskaitą tvarkė Ona Gratkauskienė, kuri buvo baigusi 4 gimnazijos klases, už darbą per mėnesį gaudama 50 Lt. 1936 m. valdyboje nebuvo A. Noreikos, kuri pakeitė Jonas Bėčius, o jos pirmininku tapo E. Užkuraitis. Iš senųjų tarybos narių buvo išlikęs tik A. Asauskas. Be jo, į tarybą įėjo J. Bulis ir J. Skrupskelis³⁴. E. Užkuraitis ir J. Bėčius, matyt, buvo pelnę narių pasitikėjimą, nes jie draugijai vadovavo ir 1940 m. Trečiuoju valdybos nariu buvo išrinktas anksčiau taryboje dirbęs A. Pūnevičius³⁵. Nuo 1939 m. tarybai pirmininkavo Kazys Valiulis, jos nariais buvo garsusis kun. Erikas Leijeris ir Aloyzas Bėčius, o revizijos komisijoje darbotvėsi Jonas Molnikas, Vin-

Jonas Kupčikas, Juozas Vronevskis, Aleksas Asauskas, Jonas Bėčius, Jonas Bulis, Erikas Leijeris, Aloyzas Bėčius, Vincas Andrešiūnas

³²Ten pat, f. 387, ap. 4^a, b. 3864, l. 9.

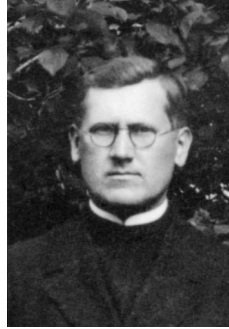
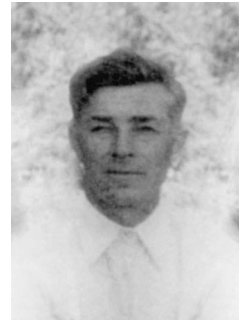
³³Ten pat, b. 416, l. 415.

³⁴Ten pat, ap. 4, b. 637^b, l. 522.

³⁵Ten pat, f. 387, ap. 4^a, b. 5452, l. 6.

cas Andrešiūnas bei Teodoras Tulis. Buhalterė tebedirbo O. Gratkauskienė, tik jai buvo mokama didesnė alga (150 Lt).

Anksčiau į valdybą buvo išrinkti ir Juozas Bernotavičius, Juozas Vėteris, o į tarybą – kun. Antanas Vaitiekūnas (pirmininkas) ir Jonas Čepinskas³⁶. Visi jie dirbo visuomeniniais pagrindais, skirtingai nuo daugelio kitų draugijų, neėmė pinigų už posėdžius. Žemelio ūkininkų SKD išsiskiria ir tuo, kad jai vadovavo išsilavinęs asmenys (nekalbant apie kunigus). Štai J. Bulis buvo baigęs 8 klases, J. Vronevskis – 6 klases, Jonas Kupčikas – 4 gimnazijos klases. 1932 m. visų lygių vadovai turėjo ūkius po 12–38 ha. 1940 m. balandžio 25 d. draugiją revizavęs Inspekcijos tarnautojas akte pažymėjo, kad ji tvarkosi taupiai³⁷. Greičiausiai mintyje turėjo atlyginimo vadovams nemokėjimo faktą. Kadangi paskutiniaisiais metais draugija dirbo kasdien (anksčiau 2 kartus per savaitę), valdybos nariai būdavo atitraukiami nuo ūkio darbų, daug laiko sugaišdavo tvarkydami jos reikalus.

Juozas Bernotavičius

Juozas Vėteris

Antanas Vaitiekūnas

Jonas Čepinskas

3. Kredito kooperacijos žlugdymas okupacijų metais

Duomenų apie abiejų Žemelio SKD veiklą pirmosios sovietinės ir nacinės okupacijų laikais nėra. Todėl apibūdinti galima tik veiklos sąlygas, statuso pasikeitimus bei kredito kooperacijos atžvilgiu okupantų vykdytą politiką.

Pats okupacijos faktas, indėlių išmokėjimo normavimas, vėliau didesnių negu 1 000 Lt konfiskavimas, uždraudimas bankams skolinti SKD destabilizavo pastarųjų veiklą. Pagaliau 1940 m. 2-oje pusėje buvo likviduoti visi miestiškieji kredito kooperatyvai (turėję narių ūkininkų mažiau negu pusę), tarp jų ir Žemelio ŽSKD. Ji buvo nacionalizuota, narių pajai konfiskuoti. Nors kaimiškieji kredito kooperatyvai laikinai palikti, bet jie buvo sovietizuojami. Tuo tikslu SKD karštingai turėjo persitvarkyti pagal SSRS pavyzdinius žemės ūkio kredito draugijų (ŽŪKD) įstatus. 1941 m. vasario 9–kovo 9 d. vyko SKD narių susirinkimai naujiems įstatams priimti, valdybų ir tarybų sudėčiai pakeisti. Susirinkimams „dirigavo“ SSRS Žemės ūkio banko Lietuvos respublikinės kontoros (ŽŪB kontora) inspektoriai ir apskričių LKP(b) bei vykdomųjų komitetų atstovai. Iš valdybų ir tarybų buvo šalinami vadinamieji buožės, keičiant juos smulkiais valstiečiais ir „darbo inteligentais“. Priėmus naujus įstatus, neliko kooperacijos turinio ir dvasios, nes narių teisės buvo apribotos, ŽŪKD iš esmės paverstos ŽŪB kontoros žemutiniu padaliniu, LSSR LKT galėjo priimti sprendimą dėl draugijos

³⁶Ten pat, ap. 4, b. 288, l. 585.

³⁷Ten pat, ap. 4^a, b. 5452, l. 9.

likvidavimo ir t. t. Į ką buvo perorganizuota ŽŪKD veikla galima spręsti ir pagal pasikeitusį jų tikslą. Įstatai skelbė, kad jų tikslas yra

„<...> teikti pagalbą gamybos kreditu darbo valstiečių ūkiams ir jų susivienijimams, vykdant TSR Sąjungos Vyriausybės priemones žemės ūkiui ugdyti“³⁸ (pabraukta cituojant – V. T.).

Buvo pasunkintos narių priėmimo sąlygos: įvestas stojamasis 5 rb mokestis, pajus susietas su nario turėta žeme (po 5 rb už kiekvieną ha, bet nemažiau 25 rb), už-trenktos durys ne „darbo valstiečiams“. ŽŪKD vadovai neteko savarankiškumo, komercinės laisvės, nes palūkanų už paskolas ir indėlius normą nustatinėjo valdžia. Atrodytų, kad draugijų nariai turėjo džiaugtis paskolų atpiginimu iki 3,5–5 proc. palūkanų. Tačiau jos indėlininkams privalėjo mokėti 3–5 proc. Tai buvo ekonominis absurdas, niekas negalėjo išsilaikyti, skolindamas už tokias pat palūkanas, kokias mokėjo indėlininkams. Tai buvo užprogramuotas kelias į nuostolius.

1941 m. I-oje pusėje ŽŪKD faktiškai buvo virtusios per ŽŪB kontorą gautų biudžeto pinigų paskirstytojomis sovietiniams naujakuriams.

Pirmosiomis SSRS–Vokietijos karo dienomis daugelio ŽŪKD sovietų sudarytos valdybos ir tarybos iširo. Vadovauti grįžo senieji nariai. Neišaiškinta, ar panašiai nutiko ir Žeimelyje. Nacmečio pradžioje draugijos susigrąžino senuosius pavadinimus, vėl ėmė vadovautis nepriklausomybės laikų įstatais, tačiau normalių veiklos sąlygų nebuvo ir dabar. Daug draugijų dėl karo veiksmų ir grobstymo buvo patyrusios nuostolius, dėl nerealiai aukšto markės įvertinimo rubliais (1 markė prilyginta 10 rb) nuvertėjo kapitalai, okupantas blokavo 80 proc. turėtų išteklių. Kaip rašė ano meto spauda, draugijos tik šiek tiek vegetavo, gyviau buvo gražinamos paskolos³⁹. Mat iš skolininkų buvo pareikalauta gražinti specifines sovietines paskolas (išskyrus suteiktas iš pasienio zonos iškeltiems). Dėl rublio nuvertinimo pasidarė naudinga atsikratyti senų skolų.

Žinių apie draugijos atkūrimo laiką po karo nerasta. Sprendžiant pagal kitas ŽŪKD, galima manyti, kad ir Žeimelio ŽŪKD už kelių mėnesių po sovietinės armijos grįžimo pradėjo veikti. Pradinės veikimo sąlygos buvo sunkios: stigo rašomojo popieriaus, apskaitos knygų ir blankų, senieji kapitalai buvo nuvertėję, nusivylę ūkininkai nestojo į ŽŪKD (1946 01 01 turėjo tik 53 narius). Juos nuo narystės buvo atbaidęs 1945 m. gruodžio 30 d. LSSR LKT nutarimas „Dėl ŽŪKD įstatų dalinio pakeitimo“, 5 kartus padidinęs (iki 25 rb) stojamąjį mokestį ir 2 kartus – pajaus minimumą⁴⁰. Iš pradžių nariais buvo priimami tik patys skurdžiausi, nuo valstybinio žemės mokesčio atleisti valstiečiai. Todėl jie neįstengdavo laiku sumokėti pajaus (1947 01 01 tokių buvo 20 iš 111). Nors 1946–1947 m. į draugiją imta priiminėti ir labiau pasiturintys ūkininkai, tačiau pajaus mokėjimas nepagerėjo. Beje, neaišku, kodėl draugijos vadovai priiminėjo turtingesnius ūkininkus, nors 1946 m. vykdytas „buo-žių ir kitų nepatikimų elementų“ šalinimo iš ŽŪKD vėjus. 1947 m. sausio 1 d. Žeimelio ŽŪKD nariais buvo 2–5 valstiečiai, priklausę tokiai asmenų kategorijai.

1948 m. sausio 1 d. draugija turėjo 179 fizinius ir 3 juridinius asmenis.

³⁸ *Žemės ūkio kredito draugijos įstatai*, [K.], 1941, p. 1.

³⁹ *Tėviškė*, 1942 01 16.

⁴⁰ *LCVA*, f. R-364, ap. 1, b. 3, l. 51.

Jų skaičiaus padidėjimas (nuo 53) aiškinamas tuo, kad 1946 m. Žeimelio ŽŪKD buvo sustambinta prie jos prijungus Žagarės ŽŪKD. Be abejo, atsirado ir daugiau norinčių pasinaudoti draugijos paskolomis. Nors narių gausėjo, bet 1948 m. pradžioje draugijai priklausę valstiečiai tesudarė 21 proc. bendro valsčiaus ūkių skaičiaus, t. y. pagal šį rodiklį buvo gerokai atsiliekama nuo 1940 m. pradžioje pasiektu sukooperatinimo lygio.

Pokaryje draugijos veiklos pagrindai ir principai išliko panašūs į taikytus 1941 m. Tai reiškia, kad iš respublikinio biudžeto skirtas lėšas pagal planą ŽŪB kontora per savo skyrius skolindavo ŽŪKD, o šios vietos valdžiai sutikus, perskolindavo savo nariams. Žeimelio ŽŪKD skolino vidutiniam terminui pastatų statybai, gyvuliams pirkti ir trumpam – sėklai, trąšoms įsigyti. 1946 m. sausio 1 d. draugija buvo paskolinusi 49,3 tūkst. rb, o po metų – 189,2 tūkst. rb⁴¹. Tačiau 1948 m. ŽŪB kontorai sumažinus finansinę paramą, draugija buvo priversta mažinti naujų paskolų nariams teikimą. Dar po metų ŽŪB kontora visai liovėsi kreditavusi, todėl per 1949 m. 10 mėn. draugija įstengė suteikti vos 6,8 tūkst. rb naujų paskolų⁴². Tuomet SSRS vadovybė jau buvo apsisprendusi prievarta ūkininkus suvaryti į kolchozus. Kartu turėjo būti likviduotos ir ŽŪKD. Pirmas žingsnis šia linkme ir buvo apsisprendimas finansiškai jų neberemti.

Skaitytojams, prisimenantiems, kad 1940 m. balandžio 25 d. Žeimelio SKD buvo paskolinusi apie 107 tūkst. Lt, o 1948 m. pradžioje – 204,7 tūkst. rb, gali susidaryti išpūdis, kad pokaryje daug stipriau buvo gelbstima nariams. Taip manyti būtų klaidinga vien todėl, kad nelygi buvo lito ir rublio perkamoji galia. Paimkime elementariausią pavyzdį: 1940 m. už 107 tūkst. Lt paskolą buvo galima nupirkti apie 1 000 karvių, o 1948 m. už 204,7 tūkst. rb – tik apie 97 karves ir tai tik maždaug kita tiek pridėjus savų pinigų (tokia sovietmečiu buvo kreditavimo sąlyga). Galime paimti konkrečius pavyzdžius. Tarkim, 1947 m. Žeimelio ŽŪKD 3 nariams paskolino 10 000 rb gyvenamiems namams statyti, 45 nariams – 118 tūkst. rb arkliais pirkti, 10 narių – 21 tūkst. rb karvėms pirkti⁴³. Tik pridėję tiek pat savų pinigų skolininkai galėjo pastatyti 3 namus, nusipirkti 45 arklius ir 10 karvių. Bet ką tai reiškė valsčiui, kuriame tuo laiku buvo 843 ūkiai?! Taigi garsus trimitavimas apie valstybės kaimui teiktą rimtą finansinę paramą tėra pramanas. Be to, žinoma, kad, 1947 m. vykdant pinigų reformą, skolininkai buvo nuskriausti. Gyventojų turėti grynieji pinigai buvo nuvertinti 10 kartų, o skolų suma pasiliko senoji, t. y. nebuvo perskaičiuota santykiu 10:1. Dėl šios finansinės machinacijos skolų našta labai padidėjo. Pokaryje nebuvo stengiamasi paskolomis aprūpinti kuo daugiau narių, nes vienas galėjo gauti po kelias paskolas, o kitiems nelikdavo. 1948 m. pradžioje iš 182 narių pasiskolinti gavo tik 78. Tikro narių skolininkų skaičiaus nustatyti neįmanoma. Tokios statistikos nebuvo, skaičiuotas tik paskolų skaičius. Dėl minėto nevienodo ir nepakankamo narių kreditavimo daug kuo kaltos ir netikusios taisyklės, kurios leido vienam nariui gauti apibrėžto dydžio paskolas 5 tikslams.

Gerai ŽŪKD reikalus žinojęs ŽŪB kontoros Šiaulių skyriaus valdytojas savo viršininkams rašė, kad draugijų „finansinė padėtis bloga, arba tiesiog katastrofiška“⁴⁴. Jis turėjo mintyje tai, kad

⁴¹LCVA, f. R-364, ap. 1, b. 44, l. 25.

⁴²Ten pat, b. 122, l. 150.

⁴³Ten pat, b. 48, l. 143.

⁴⁴Ten pat, b. 33, l. 118.

ŽŪKD mažai gaudavo paskolų iš ŽŪB kontoros, todėl neturėjo galimybių plėsti veiklos, už paskolų išskirstymą iš kontoros gautų 1 proc. komisinių nepakako valdybai ir tinkamiems samdomiems buhalteriams išlaikyti. Žeimelio ŽŪKD darbo padaugėjo, nes jai buvo pavesta atsiskaityti su cukrinių runkelių pardavėjais Pavenčių cukraus fabrikui bei pervedinėti finansų skyriui draudimo įmokas. Draugija, neturėdama nuolatinio buhalterio, 1949 m. patyrė didžiulius 65,1 tūkst. rb nuostolius⁴⁵. Pragaištingas draugijai buvo neturtingų valstiečių kreditavimas ir griežtas draudimas skolinti „buožėms“. Taikliai ir šmaikščiai dėl to susidariusią padėtį apibūdino cituotas Šiaulių skyriaus valdytojas:

„<...> kaip paskolą išieškoti, jei jos gavėjas nieko apart švarko, kelnių ir kepurės neturi, ir yra naujakurys, <...> išpirkęs statybų medžiagą pardavė, pinigų sunaudojo kaip jam patiko <...>“⁴⁶.

1949 m. spalio 15 d. valdžios sprendimu Žeimelio ŽŪKD buvo likviduota. Jos inventorių (seifas, knygų spinta, stalas, 6 kėdės, suolas, skaitytuvai), kapitalas, narių išiskolinimas ir kt. buvo perduotas ŽŪB kontoros Joniškių skyriui. Perdavimo aktą pasirašė draugijos valdybos pirmininkas Aleksas Strepeika ir buhalteris Jonas Bulis⁴⁷.

Išvados

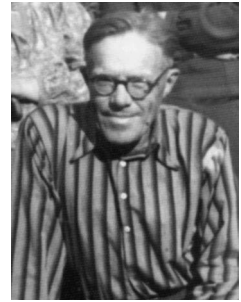
Caro laikais veikusi Žeimelio skolinamoji taupomoji draugija iki 1904 m. sparčiai ir sėkmingai plėtė savo veiklą, turėjo pirmaujančias pozicijas Panevėžio apskrityje ir net Kauno gubernijoje. Nuo 1904 m. ji išgyveno ilgalaikį nuosmukį.

Nepriklausomybės laikais Žeimelyje veikė du kredito kooperatyvai – žydų ir ūkininkų savitarpio kredito draugijos. Iki 1933 m. pabaigos bankines operacijas aktyviau atlikinėjo ŽSKD, pagal daugelį rodiklių ji lenkė ūkininkų draugiją. Paveikta 1931–1935 m. ūkio krizės, ji pateko į veiklos siaurinimo ciklą. Gi ūkininkų SKD, gavusi iš bankų didelę finansinę paramą, lengviau išgyveno krizės sunkumus ir padidino operacijų mastą.

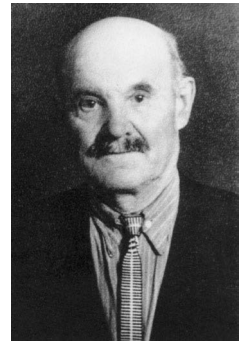
1940 m. okupantas likvidavo Žeimelio ŽSKD, o sovietizuodamas ūkininkų SKD, panaikino jos kooperatinį turinį, komercinį savarankiškumą ir pavertė iš biudžeto gautų lėšų paskirstymo įstaiga. Tokia ji iš esmės liko ir pokario metais, kol 1949 m. rudenį SSRS valdžios nutarimu buvo likviduota.

Aleksas Strepeika

Jonas Bulis

Juozas Skrupskelis
(žr. p. 36)

⁴⁵ LCVA, f. R-364, ap. 1, b. 122, l. 151.

⁴⁶ Ten pat, b. 33, l. 119.

⁴⁷ Ten pat, b. 122, l. 152.

Parapija ir Lietuvos katalikių moterų draugijos Lauksodžio skyrius

Aloyzas Bėčius

Iš kunigo Antano Vaitiekūno 1925–1961 m. užrašų

„1925 m. balandžio 23 d. iš Žeimelio persikrausčiau į Lauksodį. Vyskupas buvo įpareigojęs kleboniją pastatyti. Tuo tarpu, kur tik pažvelgsi, reikėjo greitos pagalbos. Visi trobesiai buvo seni, su senais šiaudų stogais, sukišti ir sudurti vienoje vietoje. Šulinys – mediniu rentiniu, išpuvęs ir pilnas varlių. Pinigai vargonams – apie 2 000 litų – pas Steigvilių Kiršanską. Vargonus reikėjo pirkti, arba Kiršanskas pinigus galėjo grąžinti žmonėms.

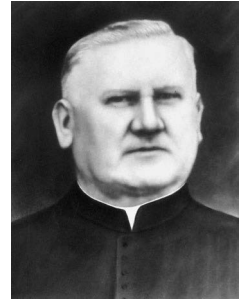
Kadangi Lauksodžio parapija buvo Pašvitinio filija, 1926 m. per kuriją išsiryšiau, kad ji taptų savarankiška*. Lauksodiečiai pasižadėjo ją išlaikyti (1926 m. lapkričio 7 d. aktas). Tais pačiais metais sutvarkytas ir šulinys: ant ažuolinio apatinio rentinio 10 cementinių kubilų suleista, išmuštas iki 36 m. gilumo, kad neužgriūtų skylė, vamzdis dviejų metrų į žemę ir tiek pat virš dugno įstatytas.

Kadangi trobesių draudimas labai brangiai kainavo (1925 m. – 265 litai), pradėjau juos skirstyti: 1927 m. svirnas perstatytas į kitą vietą. Išleista 250 litų, o už skardinį stogą – dar 1 200. Kai svirnas buvo perkeltas, daržinės galas, kur anksčiau buvo sudurtas su svirnu, labai neestetiskai įsižiūrėjo. Reikėjo galvoti ir apie tvartus, ir apie pačią kleboniją. Pagaliau 1929 m. su dviem bažnyčios komiteto nariais – Steigvilių Kiršansku ir Diržių Valiuliu – už 8 000 litų Šiauliuose nupirkome ir nedidelius vargonus.

Kleboniją jau daug kunigų statė. Parapija su nepasitikėjimu į tą statybą žiūrėjo. Senieji žmonės pasakojo, kad dar prieš F. Mazulevičių (1888–1907) kažkuris klebonas irgi daug rąstų pirkęs, bet jį iškėlė, o vėliau dirbę taip ir nepastatę... Rąstai daugiau kaip 20 metų išgulėję. Kai jie apipuvo, išpjovę lentų ir senąją kleboniją apmušę. Gali būti, kad rąstus pirkęs kun. Valentinavičius (1851–1853), o kleboniją apmušęs kun. Borsteika (1862–1877)...

1914 m. kun. Korzonas iš Latvijos Mežuotnės deglyčios pirkė ir parvežė 30 ar 40 tūkstančių plytų. Korzoną irgi iškėlė, o per Didįjį karą (1914–1917) klebonai Domarkas su Skinderiu jas išskolino parapijonų kaminams ir pečiams mūryti. Tokia prakeikta istorija. Tik nuo 1927 m. jau rimtai buvo galvojama apie klebonijos statybą.

1937 m. vasario mėn. parapijietis iš Margių J. Gulbinas pranešė, kad Daukšigalių kaime prie Pakruojo yra 150 gražių rąstų po 10 litų. Kadangi iš trijų komiteto narių pritarė tik Steigvilių Mačiulis, veikiau savo rizika. 1937 m. kovo mėn. nuvažiavau ir nu-

Kun. Antanas Vaitiekūnas (1886–1972). Lauksodžio klebonas – 1925–1961 m.

* Žr. A. Gaigalaitės str.

pirkau visus 150, įdavęs 200 litų rankpinigių. Balandžio 17 d. be komiteto žinios pavariau ir visus Steigvilių ūkininkus (apie 20) rąstų vežti. Apie 60 pačių gražiausių atvežėme į klebonijos sodną.

Komiteto nariai iš Gelčių – Mačiulis ir Laikūnas, vadovaujami klebono, pasamdė meistrą, o parapijonis apdėjome mokesčiais – po 1 litą nuo hektaro. Iki lapkričio mėn. pamatai buvo išmūryti, sienos pastatytos, stogas uždengtas, ir 1938 m. apie sausio vidurį įėjau gyventi.

Iš senosios klebonijos išėjo išilginė vidinė siena naujojoje. Iš gryčiukės – tarpulangės nuo žiemų pusės.

Visą statybos laiką rinkome pinigus. Svarbiausia buvo prikalbėti įtakingiausią kaimo ūkininką. Tuomet visas kaimas davė. Petronių Jonaitis – įtakingas ūkininkas. Žemelyje turėgus dieną susitikom. Sako: „Duosiu 40 litų tuojau, bet eikime į karčemą – spirito išgersime“. Ejau ir 40 litų gavau. Bestatant pritrūkdavo žyvro ar šiaip medžiagos. Pats savo žmones siųsdavau su vežimais prie darbo, nes turėjau septynis metinius darbininkus su septyniais pakinkytais arkliais. Mat tada Kūkuose dirbau 42 ha ir dar 20 hektarų bažnyčios žemės. Klebonas meistrą su darbininkais ir maitino. Taip apie 3 000 litų savo pinigų įdėjau.

1939 m. tas pats Gulbinas klebonijos tvartams iš Parkruojo miško užpirko daug ažuolų, o aš – dar du didelius ažuolus Puodžiūnų – Margių miške.

Kad geriau išnaudojus pastatą, apačioje statėme tvartą, o viršuje – daržinę. Visi skersbalkiai per tvartą, krėslas, ant kurio stogas laikosi – ažuoliniai. Kad išeitų daržinė, virš balkių – dar metro aukštumo molio sieną pamūrijom. Stogo kiekviena čerpė su viela pritaisyta, kad vėjas neblaškytų. 1940 m. vasarą klebonijos kieme tebevyko darbas, o į Lietuvą jau ėjo rusų kariuomenė. Lauksodiečiai liepia darbą nutraukti, o klebonas pasakė: jeigu tvartus sugrioviau ir darbas eina, tai turiu jį varyti iki galo!..

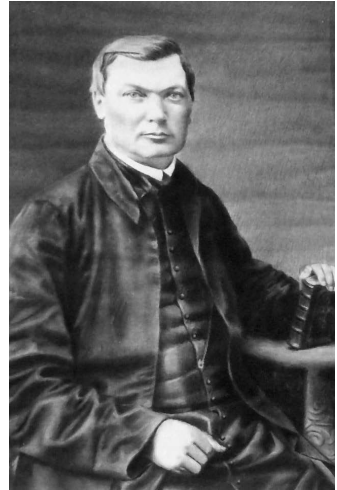
Apie 1950–1951 m. pastebėta, kad bažnyčioje Didysis*, Jėzaus širdies ir Šv. Onos altoriai 3–4 centimetrus smuktelėję žemyn. Pasitarus su inžinieriumi, meistru pasamdžiau zakristijoną Igną Kazakevičių. Trijuose sklepuose, virš kurių stovi minėti altoriai, po keturis stulpus kiekviename iki lubų pamūrijo ir užklinijo (užpleiš-tavo), kad atsiremtų, kad daugiau nebesmegtų.

1956 m. tarp Šv. Roko, Šv. Onos ir Šv. Jono altorių sudėta ažuoliniai pamatai, nes senieji buvo visai išbuvę. Tada ir špitolės sienos sutvarkytos. Ir iš lauko pusės reikėjo bažnyčią gelbėti. Ji apmušta lentomis, kurios 25 cm nuo apačios taip pat buvo su-

Kun. Vaclavas Polikaitis (1937–1994). Lauksodžio klebonas – 1971–1994 m.

Kun. Feliksas Mazulevičius (1829–1907). Lauksodžio klebonas – 1888–1907 m.

* Apie bažnyčią ir altorius žr. V. Cibulskio str.

Atvirukas kunigystės šešiasdešimtmečiui pažymėti. 1970 10 09

Kun. A. Vaitiekūnas – karo kapelionas

Kun. A. Vaitiekūnas su R. Mikutavičiumi, kunigavusiu Žemelyje. 1970 m.

puvę. Visas keturias sienas reikėjo patikrinti ir tas naujomis pakeisti. Tam tikslui iš Biržų girininkijos teko pirkti miško medžiagos, išpjauti lentų su lotais ir suremontuoti iš visų keturių pusių. Paskui teko senus dažus su samanomis nuskusti ir du kartus visas keturias sienas ir visus langus atitinkamomis spalvomis perdažyti. Plačiau galima pasiskaityti protokolų knygoje.

1960 m. birželio 20 d. minėjau savo kunigystės jubiliejų. Sukako lygiai 50 metų, kai buvau pašventintas į kunigus. O atšvenčiau per Šv. Roko atlaidus. Svečiavosi J. E. arkivyskupijos valdytojas kun. J. Stankevičius, Kauno, Šiaulių ir Joniškio dekanai – Čėsna, Juozapavičius ir Tamašauskas, Šiaulių kun. klebonas Mazonavičius ir kaimynai – Linkuvos, Pašvitinio, Vaškų, Kriukų, Žeimelio, Pakruojo, Rozalimo ir kitų parapijų klebonai. Iš viso, su valdytoju ir manimi, buvo dvidešimt septyni kunigai. Taipogi buvo mano brolis ir dvi seserys, jų vaikai ir artimieji“.

Kun. A. Vaitiekūno kapas

Lauksodžio bažnyčios šventoriuje

P. S. Kunigas Antanas Vaitiekūnas buvo gimęs Vabalninko miestelyje. Augo trys sūnūs ir trys dukterys. Jų sodyba buvo kaimynystėje su Žitkevičių sodyba. Taipgi gretimai augo du kunigai – Antanas Vaitiekūnas ir kunigas poetas Kazys Žitkevičius, pasirašinėjęs Vinco Stonio slapyvardžiu.

Kunigu A. Vaitiekūnas išventintas 1910 m. birželio 20 d. Kurį laiką buvo karo kapelionu Rietave, o paskui klebonavo Žeimelyje. 1925 m. buvo paskirtas Lauksodžio parapijos klebonu, kur ir gyveno iki mirties. Nuo 1961 m. – altaris tos teisėmis. Mirė 1972 m. vasario 5 d. Palaidotas bažnyčios šventoriuje. (Iš nekrologo)

Pirmasis Lauksodžio bažnyčios choras

Žinomas chorvedys ir visuomenininkas Klemensas Griauzdė savo prisiminimuose rašo, kad „... nuo 1924 m. rudens iki 1926 m. rudens bars[tęš] Lauksodyje diletantizmo sėklą, kol įsikabin[ęš] į sistemingas profesines studijas“¹, tačiau senųjų parapijos gyventojų tebe minimas iki šiol, nes vėlesnis LKMD Lauksodžio skyrius susikūrė būtent ant tų pradžios mokyklos muzikos mokytojo ir bažnyčios vargonininko veiklos pamatų, kuriuos būsimasis maestro buvo palikęs savo karjeros pradžioje... Taigi naujas senosios filijos statusas su jaunu kunigu klebonu Antanu Vaitiekūnu ir čia pat senuosiuose vienuolyno rūmuose gyvenusi jauna ir veikli akušerė Eleonora Bernotavičienė turėjo jau gerą organizacinį palikimą, kas ir padėjo ne tik atsirasti, bet ir labai vaisingai suburti LKMD Lauksodžio skyriui.

¹ LLMA, f. 465, b. 261, p. 39.

Maestro Griauzdė prisimena, kad

„Pirmasis pasirodymas įvyko 1924 12 25 bernelio mišiose. Pagiedotos 7 kalėdinės giesmės.

1925 01 01 N. Metų pamaldose atliktos nežinomo autoriaus (L. Miterero ?) mišios. Tos pat dienos vakare rūmuose (dabar pieninė) uždaramė koncerte kviestiniams parapijos atstovams choras atliko vienos dalies koncertą – padainavo 15 liet. liaudies ir lengvesnių individualių dainų (J. Naujalio „Jaunimo giesmė“, Č. Sasnausko „Kur bėga Šešupė“, J. Gudavičiaus „Kur giria žaliuoja“, S. Šimkaus „Darbininkų daina“ ir J. Žilevičiaus 7 „Laisvės dainas“). Iki 1925 m. Šv. Roko atlaidų choras paruošė dar vienas mišias (komp. J. Naujalio „Jėzaus vardo“), kurių premjera įvyko atlaidų sumoje. Lygiagrečiai paruošiau 12-ka dainų (liaudies ir ind. kūrybos) ir tos dienos vakare Diržių k. ūkininko Jasiūno daržinėje įvyko 1-mas viešas koncertas. Po to iki 1926 m. birželio tokių koncertų (įvairiose vietose) suruošta dar keturi“².

Buvęs Lauksodžio vienuolynas.

Čia gyveno E. Bernotavičienė, vyko parapijos visuomeninis gyvenimas.

VUBR, f. 152-759

Kadangi K. Griauzdė po paruošiamųjų kursų 1924 m. buvo paskirtas Lauksodžio pradžios mokyklos muzikos mokytoju, tai ir jos vedėjas K. Ramašauskas neprieštaravo, kad parapijos choro repeticijos būtų ten. O per tuos dvejus metus, kuriuos čia praleido būsimasis maestro, pasaulietinės muzikos koncertai įvyko

„Lauksodyje 1925 m. sausio 2 d. (pradžios mokyklos patalpose), gegužės 2 d. (buv. karčemos stadeloje), Bardiškių k. rugpjūčio 16(?) d. (ūkininko Jasiūno daržinėje), Žeimelyje spalio (?) d. (progimnazijos salėje), Diržių k.

1926 m. sausio mėn. 2 d. (Diržių pr. m-los ² *Ten pat, p. 137.*

patalpose. Vedėjas Jonas Kleinotas), Lauksodyje 1926 m. kovo mėn. (pr. m-los patalp. ved. K. Ramašauskas [o taip pat] Gedučiuose (1) ir Lieporuose (1). Tai koncertai-vakarai. Viena dalis – vaidinimas. Kita dalis – choro koncertas. Programoje – harmonizuotos liaudies dainos bei viena kita individualios kūrybos daina [...]. Tai pirmas jaunimo choras mano organizuotas Lauksodyje”³.

Lauksodžio bažnyčios choras ir jo vadovas Klemensas Griauzdė. 1925 m.

K. Griauzdės sukurtas choras su parapijos dūdų orkestru. 1928 08 15

M. Tydmano nuotraukos

³ LLMA, f. 465, ap. 1, b. 261, p. 140.

Skaitydami trumpus kun. A. Vaitiekūno 1925–1961 m. užrašus neužtinkame minint nei bažnyčios choro, nei LKMD Lauksodžio skyriaus, kurio dvasios vadu jis buvo. Matyt kitaip ir negalėjo būti. Laikmetis darė savo, o beveik visą savo amžių parapijai atidavusiam kunigui reikėjo ramybės. Tad tegul nors epizodiškai būna priminti žmonės, kūrę prieškario Lietuvos Lauksodžio parapijos bendruomenę.

Lietuvos katalikių moterų draugijos Lauksodžio skyriaus archyvo likučius pavarčius

1926 metais (o tai pati savarankiškos Lauksodžio parapijos gyvavimo pradžia) pradeda veikti LKMD Lauksodžio skyrius, kilniam savišvietos, labdaros ir kultūros darbui suvienijęs ne tik moteris katalikes, bet ir įtraukęs karališkųjų Bardiškių ir Steigvilių bei kitų kaimų ūkininkus. Atkurdami vieną kitą skyriaus veiklos epizodą, pasinaudosime apleistoje ir netvarkomoje Lauksodžio klebonijoje buvusio tarpukario laikų archyvo likučių kopijomis. Kadangi gyvų ano meto liudininkų mažai belikę, tad atidžiau pavarčykime skyriaus pirmojo dešimtmečio dokumentų likučius ir pabandykime atkurti, kuo gi buvo užsiėmę nuošalaus tarpukario šiaurės Lietuvos pakraščio naujės Lauksodžio parapijos moterys.

Žiūrint šių dienų akimis, kai vėl kuriamos pairusių kaimų bendruomenės, kai kurpiami visokio plauko neapibrėžti kultūrinio plano projektai, kaulijantys iš Europos Sąjungos pinigų, taip norisi bent probėgšmais nukakti į prieškario laikus ir pasižiūrėti, kas gi buvo daroma tada tuose pačiuose kaimuose, vardan panašių tikslų, iš jokių valdžių nieko nekaulijant, griežtai laikantis gana dorų ir kilnių visuomeninės veiklos principų, kuriant parapijos visumą, kurios aplamdytas palikimas ne tik primena anų laikų beraščių žmonių dvasios grožį, bet ir tebedirgina mūsų kartos – naujai atgimusios Lietuvos sumaterialėjusią sąžinę. Tegul kalba ilgoki ir gana primityvūs dokumentai, tegul jie nukelia mus į patį šiaurinį nepriklausomos prieškario Lietuvos pakraštį ir tegul primena, kokie žmonės čia gyveno, kaip dievą garbino ir gerbė žmogų (savo artimą) ir kokius pėdsakus iki mūsų dienų paliko.

Pirmojo (steigiamojo) LKMD Lauksodžio skyriaus posėdžio protokolo likę tik juodraščio skiautės. Jo turinį pateikiame iš ilgametės ir vienintelės Draugijos skyriaus pirmininkės Eleonoros Bernotavičienės 1936 m. rugpjūčio 9 d. perskaityto ataskaitinio „LKMD-jos Lauksodžio skyriaus dešimties metų darbuotės pranešimo“, užfiksuoto susirinkimo protokole:

„Mūsų skyrius buvo įsteigtas ir pirmas susirinkimas įvyko 1926 m. rugpjūčio mėn. 1 d. (aktyvo), o rugsėjo 5 d. – visuotinis. Pavasarininkų pirmininkė Elena Lapšytė, pasikvietė iš Linkuvos mokytoją S. Spudaitę, sušaukė pirmą susirinkimą, kuriame dalyvavo daug moterų, o narėmis užsirašė 54. Iš jų buvo išrinkta ir pirmoji skyriaus valdyba: Eleonora Bernotavičienė (pirm.), Elena Lapšytė (vicepirm.), Vera Čepaitė (sekr.), Marijona Monkūnienė (kasininkė) ir Eleonora Valiulytė (laisvas narys), (kaip dvasios vadas – kun. Antanas Vaitiekūnas). Revizijos komisijon išrinktos: Birutė Čepaitė, Karolyna Valiulytė (ir) Rozalija Martinaitytė.

Per susirinkimą buvo numatyta ekskursija į Šidlavą. Joje dalyvavo 27 narės. Per antrą susirinkimą buvo nutarta surengti pirmą Moterų draugijos skyriaus vakarą. Jis įvyko per šv. Kalėdas Bernotavičienės bute Lauksody. Buvo suvaidinta „Verpėja po kryžium“. Iš to vakaro gryo pelno buvo 264 Lt 60 ct“.

Iš tolimesnių skyriaus archyvo nuotrupų atsekame, kad maždaug tuo pačiu metu (1926 m. lapkričio 7 d.) ir buvusi Pašvitinio filija įgijo savarankiškos Lauksodžio parapijos statusą su kunigu klebonu Antanu Vaitiekūnu, kurio rūpesčiu toks palaiminimas ir buvo gautas. Nuo tada klebonas ir laikomas skyriaus, o vėliau – Birutiečių dvasios tėvu. Be jo dalyvavimo neapsieina ne tik Lauksodžio parapijos, bet ir viso Žeimelio valsčiaus visuomeninė veikla, tačiau savo prisiminimuose, parašytuose apie 1950 m., apie tai dėl suprantamų priežasčių nutylima. Apsiribojama vien ūkiniais klebonijos reikalais, nors draugijos Lauksodžio skyriaus susirinkimų protokoluose visur vadinamas dvasios tėvu arba Vadu. Toliau pranešime sakoma, kad:

Pirmoji Lietuvos katalikių moterų draugijos Lauksodžio skyriaus valdyba:
 Eleonora Bernotavičienė (pirmininkė),
 Vera Čepaitė (sekretorė),
 Elena Lapšytė (vicepirmininkė),
 Marijona Monkūnienė (kasininkė),
 Eleonora Valiulytė (laisvas narys).
 M. Tydmano nuotr.

Skyriaus valdyba:
 E. Bernotavičienė,
 E. Lapšytė,
 O. Beinorytė,
 ? Jasėnaitė,
 V. Navickaitė,
 A. Kiršanskaitė
 ir revizijos komisija:
 B. Čepaitė,
 M. Monkūnienė,
 J. Galiauskaitė.
 1928 m.
 M. Tydmano nuotr.

„1927 m. buvo padaryta 7 susirinkimai su tiek pat valdybos posėdžių. Nutarta pastatyti bažnytinę vėliavą. Visos narės aukojo po 3 litus, o kiek trūko – pridėjo iš draugijos kasos. Vėliava kainavo 1 000 litų. Per metinę šventę ji buvo pašventinta. Buvo surengti trys vakarai, 2 gegužinės ir loterija, kurios pelno dalis buvo skirta Žeimelio senelių prieglaudai – 25 litai. Važiavo ekskursija į Kalvariją ir atstovė į Konferenciją Kaunan“.

LKMD Lauksodžio skyriaus moterys su vakaro dalyviais prie buvusio vienuolyno. M. Tydmano nuotr.

Juodraštiniame to paties protokolo variante, pažymėtame skyriaus antspaudu, dar sakoma, kad už 200 litų įrengta scena ir už 270 litų pasiūta scenos uždanga.

„1928 m. išrinkta nauja valdyba: E. Bernotavičienė, E. Lapšytė, O. Beinoraitė, ? Jasėnaitė, V. Navickaitė ir A. Kiršanskaitė. Į revizijos komisiją – B. Čepaitė, M. Monkūnienė ir J. Galiauskaitė. Sušaukta 9 susirinkimai ir tiek pat valdybos posėdžių... [toliau neišskaitoma], įsigytą knygų už 100 litų, suruošta 4 vakarai, 2 gegužinės ir pastatyta viena operetė“.

o protokole, kuriuo remiamasi, dar parašyta, kad loterijoje surinkta 400 litų, bažnyčioje skyriaus lėšomis ant Didžiojo altoriaus pastatyta skulptūrėlė „Nekaltas avinėlis“ ir kad minima operetė vadinosi „Consilium fakultatis“.

Šiandien tos varinės „Avinėlio“ skulptūrėlės ant Didžiojo altoriaus nebėra. Ji dingo jau mūsų dienomis...

„1929 m. valdyba buvo šiočia: E. Bernotavičienė, J. Galiauskaitė, E. Lapšytė, O. Beinoraitė ir V. Čepaitė. Laisvos narės – M. Monkūnienė ir V. Levanienė. Padaryta 7 susirinkimai ir 8 valdybos posėdžiai. Surengta loterija. Iš loterijos pelno Žeimelio senelių prieglaudai aukota 30 litų ir Žeimelio bažnyčios pataisymui – 10 litų. Surengti 4 vakarai, 1 koncertas, 1 gegužinė ir 1 operetė. [Bažnyčioje] Pastatytos 2 gedulingos vėliavos, kurios kainavo 100 litų. Per metinę šventę pašventintos. Švęsta Motinos diena. Tą pačią dieną pastatytos 6 žvakės Švč. Panos Marijos altoriui, kurios kainavo 36 litus. Buvo siųsta atstovė (B. Čepaitė) į konferenciją, buvo laikytos 3 paskaitos“,

o tų pačių metų rugpjūčio 28 d. protokole dar sakoma, kad

„susirinkimą atidarė pirmininkė B. Bernotavičienė“, o „į prezidiumą pateko Ona Beinoraitė, Elena Lapšytė ir Birutė Čepaitė“,

kuri ir pirmininkavo, o sekretore buvo išrinkta O. Beinoraitė. B. Čepaitė dar papasakojo apie konferenciją ir paaiškino, kad

„Kaune yra susidariusi tokia organizacija, kuri globoja į kitas valstybes išvažiavusias mergaites, būtent į Braziliją, Argentiną ir t. t. Jos turi tam tikrus ženkliukus ir nuvažiaavę, nemokėdamos susikalbėti, greit ieško tokios prieglaudos“.

Kalbėjusioji taip pat

„pranešė, kad sekmadienį, t. y. 4 d. bus šventinamos laidojimo vėliavos ir bus bendri pietūs. Pamušalas [vėliavų] kainavo 30 litų, o aksomas – 225 litus. Pietūs bus 3 valandą. Krikšto tėvai dėl vėliavos – E. Krištanavičienė, O. Debeikienė, K. Tiknevičienė, kun. A. Briška, kun. A. Vaitiekūnas, kun. P. Galkis, J. Bernotavičius ir E. Ramanauskienė. [...] Sukaktuvėms nutarė fotografuotis. Prašė, kad ką nors atneštų iš maisto. Pašeimininkaus mūsų narė? Lauksevičienė. Darbą paaukos dėl vėliavos. Susirinkimas baigtas 14 val. p. p.“

Šios gedulingos vėliavos ir dabar tebestovi prie Didžiųjų durų. Su jomis ir dabar palydimi mirusieji, tik mažai kas iš jaunosios kartos bežino, kad jas už papirijiečių aukas padarė ir 1929 m. bažnyčiai padovanojo LMKD Lauksodžio skyriaus moterys.

„1930 m. valdyba – E. Bernotavičienė, E. Poželaitė, E. Lapšytė, V. Čepaitė ir A. Kiršanskaitė. Laisvos narės – C. Dikienė ir O. Lapiskaitė. Revizijos komisija – B. Čepaitė, M. Monkūnienė ir E. Balzarytė. Padaryta 7 susirinkimai ir 8 valdybos posėdžiai. Surengta 4 vakarai, ? gegužinės ir 4 metų gyvavimo sukaktis. Padarytos dekoracijos „miš-

LMK draugijos Lauksodžio skyriaus valdyba ir parapijos aktyvistai prie ką tik pastatyto paminklo Birutei. 1931 m. M. Tydmano nuotr.

kas“, kurios kainavo 80 litų. Minėta Motinos diena. Pašventintas „Birutės“ paminklui pamatas: įmūrytas pamatinis akmuo, įleista į duobę bonka su aktu ir pinigais“, o „1931 metai(s) valdyba buvo ši: E. Bernotavičienė, E. Mačiulytė, E. Lapšytė, O. Freibergienė ir E. Pertonavičiūtė. Revizijos komisija – V. Čepaitė, O. Mačiulienė ir J. Šalkauskaitė. Padaryta 8 susirinkimai ir 9 valdybos posėdžiai. Švęsta Motinos diena. Surengta 4 vakarai, 2 gegužinės. Švęsta metinė šventė – 5 metų sukaktuvės: pastatytas paminklas „Birutė“, kuris kainavo 1 500 litų. Aikštelė apšodinta medžiais“.

Vienas Draugijos Lauksodžio skyriaus protokolų buvo gana griežtas. Jame

„po maldos E. Lapšytė [...], perskaitydama visą 1931 m. narių sąrašą, pranešė, kurios narės susimokėjusios metinį nario mokestį ir kurios ne. Patikrinus visas [...], pasirodė, kad 26 [...] nėra susimokėjusios dviejų metų nario (mokesčio) ir jos skaitomos iš draugijos išėjusios. Draugijoje liko 83 narės.

Minint 1933 m. pažymėta, kad, be įprastų dalykų, „aukota vėliava šauliams“ ir „laikytos 3 paskaitos“, o 1934 m. bažnyčioje pastatytas

Prieš pietus vargšams prie Lauksodžio pradžios mokyklos. 1934 09 19. VUBR, f. 152-667

„calūnas ir dvi gedulingos vėliavėlės, kurios kainavo 150 litų, surengta 4 vakarai, 1 gegužinė (ir) vargšams stalas“, o „Kristaus karaliaus šventei padaryta vargšams pietūs“.

Pietūs vargšams (ubagų diena) Lauksodžio pradžios mokykloje. 1934 09 19. VUBR, f. 152-666

Dar pažymėta, kad 1934 m. spalio 28 d. susirinkime buvo „Jėzaus širdies“ paminklo fundatorius Silvestras Tu-

M. Tydmano nuotraukos

ma, kad paskaitą apie Kristų karalių skaitė dvasios tėvas Antanas Vaitiekūnas, o susirinkimo protokolą rašė Verutė Juknienė.

*Kongresėlis prie
senosios Lauksodžio
klebonijos*

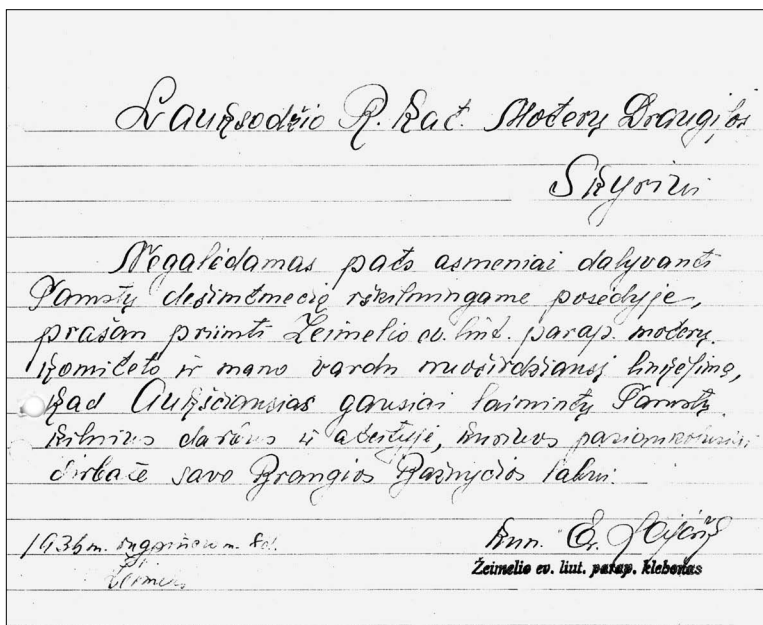
„Dvi gedulingos vėliavėlės“ laikui bėgant tapo nebereikalingos, ir šiandien jas priglaudė „Žiemgalos“ muziejus. Muziejui buvo perduota ir daugiau prieškarinio bažnytinių smulkmenų – kandeliabrų, sulaužytų žvakidžių, pelių sugrauztų bažnytinių rūbų ir kitokių smulkmenų.

Kaip ryškesnis 1935 m. įvykis skyriaus gyvenime minima „metinė šventė su moters teismu“, kuriai, buvo ilgai ir labai rimtai ruošiamasi. Birželio 10 d.

„įvyko posėdis, dalyvaujant dvasios vadui kleb. A. Vaitiekūnui, pirmininkei E. Bernotavičienei, vicepirmininkei O. Mačiulienei, kasininkei T. Vailiulytei ir sekretorei E. Petronavičiūtei“, kur buvo svarstyta „metinės šventės..., moterų teismo..., susirinkimo (ir) Birutės aikštės klausimai“ ir nutarta, kad „metinė šventė“ ir „moterų teismas“... „įvyks rugpjūčio 11 d.“, o „teismo sąstatas sekantis: Teisėjai – Žeimelio klebonas S. Kurliandskis, kun. J. Nagulevičius ir kun. I. Lapinskas. Prokuroras – kun. V. Byla. Gynėjai – kleb. A. Vaitiekūnas, centro atstovas mokyt. V. Vailiulis, mokyt. M. Banionytė. Liudininkai – I. Skrupskelis, S. Mačiulytė, J. Galiauskaitė, mokyt. P. Grėbliauskas, K. Kiršanskas ir K. Laikūnas“, o Birutės aikštę reikia „aptverti visą, tik palikti 2 m nuo vartų“.

Toks teismas nebuvo visiška naujiena. Ir jam pirmininkauti Žeimelio bažnyčios klebonas pakviestas taip pat ne atsitiktinai. 1933 m. žurnale „Mūsų Vilnius“ jau buvo rašyta, kad, Žeimelio

„VVS sk. [...], matydamas kaip daug žalos daro mūsų kraštui girtavimas [...], surengė viešą alkoholi geriančiųjų teismą, kurio klausytis

E. Leijerio pasirašytas
Žeimelio evangelikų
liuteronų parapijos
moterų komiteto
sveikinimas.
1936 08 08

prisirinko daug žmonių“ [...] ir, „pirmininkaujant [...] klebonui
kun. S. Kurliandskiui [...], nusprendė:

1. Girtaviną išstremti iš Lietuvos visiems amžiams į neapgyvendintas dykumas.
2. Alkoholi geriančius nubausti:
  - a) ilgamečiu sunkiu kultūros darbu, keliant tautoje šeimyninę ir valstybinę gerovę;
  - b) uždėti sunkią, bet garbingą pareigą – stiprinti ir plėsti tautoje kilnią Vilniaus atvadavimo idėją*.

Į tokius renginius susirinkdavo daug žmonių, o Lauksodžio moterims, besiuošiančioms švęsti savo skyriaus dešimtmetį, taip pat reikėjo pajamų...

Ir štai trumpas 1936 m. rugpjūčio 9 d. „iškilmingo posėdžio protokolas“, iš kurio sužinome, kad lauksodietės

„sveikino... Jonišio kanauninkas..., Linkuvos vardu – kun. Jatulis..., Pašvitinio moterų D-jos atstovė...“, „Žeimelio liuteronų klebonas sveikino savo ir draugijos latvių moterų vardu...“ „Toliau pirmininkė E. Bernotvaičienė apžvelgė per 10 metų nuveiktus darbus ir visą pradžią nuo pirmos dienos iki šiandien“, apie ką mes jau ir pasakojome.

Tenka tik priminti, kad prieš iškilmingą skyriaus dešimtmečio minėjimą buvo ne vienas susirinkimas ir posėdis, kurių protokoluose gana smulkiai numatytas šventės scenarijus, apie kurį sužinome iš skyriaus komisijos 1936 m. birželio 21 d.

kongreselio protokolo, kur parašyta, kad * ŽM I-S 2120-1-28.

„registracija (bus) iš ryto 8–10 val., ... išpažintis (irgi) iš ryto, organizuoti į bažnyčiąėjimas – 10.30, pamaldos, Komunijos priėmimas ir pamokslas – mišių laike, po mišparų – ant šventoriaus pamaldos už mirusiuosius ir eisena prie Birutės“ ir tik tada „iškilmingas posėdis, valdybos pranešimas iš dešimtmečio veikimo, sveikinimai ir apie 3 val. – pietūs“. Ir čia dar viena nedidelė, bet charakteringa detalė: „visi skyriai atsineša savo vėliavas. Registracija – 1 litas“.

LKMD Lauksodžio skyrius prieš iškilmingus pietus. 1936 08 09. M. Tydmano nuotr.

Štai kodėl senose fotografijose, kur užfiksuotas nors ir nedidelis renginys, tiek daug vėliavų. Gerbė jas žmonės, nes vėliavos vienijo ir išdidumą ugde.

Ir sėdo žmonės pavakariukais prie stalų, gražiai sustatę vėliavas, išpažinę nuodėmes – prie šviežio kalvio K. Freibergio daryto alaus uzbonų ant baltai padengtų stalų ir, sukalbėję maldą, gėrė į sveikatą. Ne į galvą – į sveikatą! Ir tegul šių dienų žmonės žino, kad tam kilniajam parapijos baliui, kuris vainikavo skyriaus dešimtmečio minėjimo renginius, staltieses buvo paskolinę:

„Valatkienė – 2, Užkuraitienė – 1, Pakeltytė – 1, Valiulienė – 1, Levaniėnė – 1, Tuomaitė – 2, Gaikštienė – 1, Mačiulytė – 1, Imbrevičiūtė – 2“,

o Povilaitytė, Kiršanskaitė ir Galiauskaitė dar pridėjo po du rankšluosčius. Taip ir užrašyta 1936 m. liepos 26 d. protokole. Balius baigėsi kryžiaus ženklų, ir niekaip negali net pagalvoti, kad kas nors prasibudo patvory.

Sausų protokolų lūpomis apžvelgus dešimties metų LMKD Lauksodžio skyriaus darbus, taip ir norisi žvilgterėti dar ir į tų darbų kasdienybę. Daugelis valstybės,

ŠEIMYNA — ŠVENČ. JĖZAUS ŠIRDŽIAI

ŠEIMYNOS PASIAUKOJIMO DOKUMENTAS

19 _____ m. _____ mėnesio _____ dieną _____ sodžiuje
(mieste) _____ šeimyna savo namuose iškilmingai pasiaukuoja Švenč. Jėzaus Širdžiai, pavesdama Jai visus savo šeimos narius, kaip esančius namie, taip ir nesančius, lygiai ir mirusius.

Trokdami įrodyti savo meilę ir atsilgynti Dieviškajai Širdžiai už tiek malonių, mes apsirenkame Jėzų savo Viešpačiu, Karaliumi ir Mokytoju. Pavedame save Dievo valiai, prideddami šventai laikyti Dievo ir Bažnyčios įsakymus ir klausyti Jėzaus Vjetininko žemėje Romos Popiežiaus.

Prizadame visi šventoje vienybėje ir santarkeje gyventi, atsimindami, kad nuo šio laiko ypatingu būdu mūsų tarpe Jėzus gyvena. Suklausę ant kelių prieš Dieviškosios Jėzaus Širdies paveiklą, prašome Jėzų, mūsų Viešpatį ir Karalių, priimti tą menkutę mūsų auką—nevertus mūsų širdžių troškimus amžinai Jam ir su Juo gyventi. Ateik, o Jėzau, į mūsų sielas, širdis ir namus ir būk visuomet mūsų tarpe. Tiesie nuo šiol visų mūsų mylima ir garbina ma mūsų Viešpaties, Karaliaus ir Globėjo, Švenčiausioji Širdis!

Šeimos narių sąrašas: Tėvas: _____
Motina: _____
Senelis (sen-lė): _____
Sūnūs: _____
Dukterys: _____
Kiti namiškiai: _____
Adresas: _____

Cum presentis signi signi
IMPRESATUR.
Datum Kauno, die 26 iulii 1935 a. u.
C. Šaujys,
Vicar. Gene alla

N. L. 1929
sig

TEATEINIE TAVO KARALYSTĖ

Akcc. „Žaibo“ Bvės spausi. P a s t a b a. Vienas toks dokumentas laikomas namuose — galima jį pasėti po stiklu ir pakabinti ant sienos garbingesnei vietoje. — o kitas toks patas raštas auštinamas parapijos kun. klebonui.

parapijos ar asmeninių skyriaus narių švenčių ar sukakčių nepraeidavo negirdomis. Vienaip ar kitaip jos buvo pastebimos, pažymimos ar švenčiamos. Ir visada joms beveik iš nieko reikėdavo sukurti materialų pagrindą. Kaip tai moterims pavykdavo, ir vėl mums pasakoja pageltę archyvo likučių lapai, kurių keletą dar norisi pacituoti. Jie įdomūs dar ir tuo, kad šiek tiek atspindi aukojusių valstiečių turtinę bei socialinę padėtį, o kartais ir individualius parapijoje gyvenusių žmonių charakterus ir pomėgius. Ir vėl tenka pastebėti, kad kiekvienam tokiam aktui buvo rimtai ruošiamasi ir viskas užrašoma. Štai „1935 m. rugpjūčio 2 d. protokolas“, kuriame fiksuota moterų grupė, važiavusi į parapijos kaimus rinkti produktų eiliniam skyriaus renginiui:

„Į Steigvilius, Diržius ir Bardiškius rinkti važiuos O. Mačiulienė, į Kūkus, Gelčius ir Kostantus – Julė Galiauskaitė, į Nociūnų ir Diržių laukinius (vienkiemius, bobelius) – E. Bernotavičienė ir E. Petronavičiūtė“.

Šį skyriaus valdybos posėdžio protokolą pasirašo ne tik sekretorė, bet ir visa valdyba su pačiu dvasios vadu A. Vaitiekūnu. Ir važiavo moterys per kaimus: per karališkuosius (Diržius, Bardiškius, Steigvilius) ir šiaip labiau pasiturinčius – po vieną, į vargingesnius – po dvi, viską tvarkingai pagal galimybę užrašydamos, iš kur šiandien ir žinome, kad

„1935 m. liepos 15 d. pietums [...] Gaigalytė (aukojo) tortą, Ramanauskienė – 2 butelius vyno (ir) 1 kg medaus, Juknienė – 2 gaidžiukus

Nuo 1936 m. šis dokumentas atsirado daugelio parapijos šeimų seklyčiose (kai kur išsaugotas iki šių dienų), o S. Tuomos funduotas paminklas „Jėzaus širdis“ prieš karą buvo tapęs lyg ir septintuoju bažnyčios altoriumi

ir 10 kiaušinių, Povilaitienė – 2 gaidžiukus, 1 b. vyno (ir) miltų, Užkuraitienė – 20 svarų salyklo (ir) sūrį, Lapšienė – 1 litą, Galiauskaitė – 40 sv. salyklo (ir) 2 sv. miltų, Galiauskienė – 10 kiaušinių, vieną dešrą (ir) sviesto, Valiulytė – tortą, Valiulienė – kumpį, Bernotavičienė – 40 sv. salyklo, 10 sv. miltų (ir) 2 l smetonos, Bernotavičius – 20 butelių limonado, pupelių (ir) duonos, Valatkienė – 1 litą, Dumpienė – gaidį (ir) 5 kiaušinius, Gaigalienė – sviesto (ir) 5 sv. miltų, Grėbliauskienė – 1 litą, burokėlių (ir) žirnių, Pažemiackienė – 1 vištą (ir) 1 litą, Rimšiukienė (Poželienė) – dešrą, 10 sv. miltų, kumpio ir sviesto, Krištanavičienė – 20 kiaušinių, 10 sv. miltų (ir) 1 sv. sviesto, Valiulienė – 1 kg sviesto, 2 gaidžius (ir) 10 sv. miltų...”

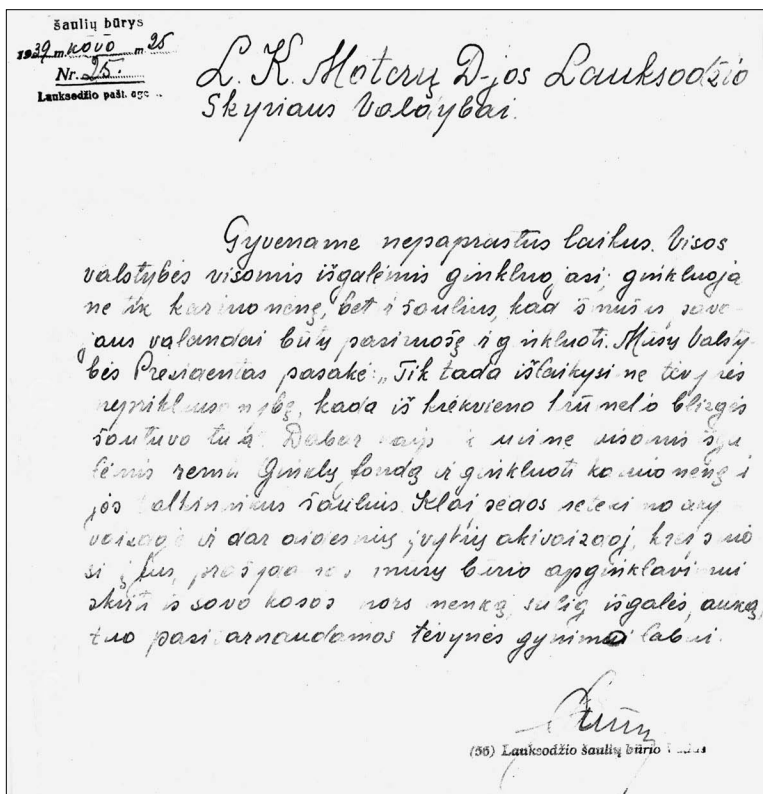
Toliau sąrašas nebeįskaitomas, o kitame „metinės savaitės pietums“ aukų sąrašė vėl skaitome, kad

„Rudytė (aukojo) 1 vištą (ir) 10 kiaušinių, Kleintotienė – dešrą, Norvaišienė – 1 vištą (ir) 10 kiaušinių, Petkevičienė – gaidį ir 1/2 kg sviesto, Lapinskienė – 2 b. vyno (ir) 10 sv. miltų, Viktorija Norvaišienė – 20 kiaušinių, 1/2 kg sviesto, 1 antį (ir) 2 kg kumpio, Monkūnienė – 10 kiaušinių, 1 viščiuką (ir) medaunų, Monkūnas – 20 sv. salyklo, Ona Mačiulienė – 20 kiauš., 40 sv. salyklo (ir) 1 vištą, Navickienė – sviesto, Valiulienė (Diržių) – 15 sv. miltų, 20 kiauš. (ir) kumpio, Sidaugienė (Noc.) – 2 litus, Gasiūnienė (Liucė) – gaidį ir sūrį, Petronavičius – 40 sv. salyklo, Razė Mačiulienė – vištą, beržo šaką (ir) sūrį, Dumbrytė – 2 litus, Razė Kiršanskienė – 1 kg sviesto (ir) 20 kiaušinių, Norvaišienė – 1 dešrą, Paulė Bėčienė – 1 vištą, Lapšytė – tortą ir 20 kiaušinių, Braziūnienė – tortą ir bakčą alaus, Valatkienė (Kūky) – 30 kiaušinių (ir) 1 kg sviesto, Marė La-

Žemelio Šaulių Namų
 Statybinis Komitetas,
 Šiuo pranešame, kad šį balandžio
 13 d. ir surengto vakaro, kuri atlygi
 žemelio organizacijų artistai, dalį
 pelno skyrėme žemelio Šaulių Namų
 Statybai atkūrimui (8) litais ir 35 centais.
 Pranešėjas E. Basmūnas
 Sekretorius J. Štikėnaitis
 1926/iv 36 -

Pranešimas, kad
 dalį vakaro pelno
 (8 Lt 35 ct) LKMD
 Lauksodžio skyriaus
 moterys skiria
 Žemelio Šaulių namų
 statybai. 1936 04 26

J. Skrupskelio
pasirašytas
Lauksodžio šaulių
būrio prašymas.
1939 03 25

šienienė – 2 vištas (ir) 10 kiaušinių, Paltarokienė – 2 vištas, Julė
Gaigalienė – 1 vištą (ir) 1 kg sviesto, Laikūnaitė – pončkų (ir) 20
kiaušinių, Laikūnas – vištą (ir) 1/2 kumpio“,

o kai renkama klebono (Antano) vardinėms, moterys visada aukoja tik pinigais, bet
irgi ne po lygiai, o panašiai kaip ir produktais.

Atšventus jubiliejų, vidinis parapijos gyvenimas lyg ir nesikeičia, tačiau dides-
nę aukų dalį parapijos moterys skiria Žemelio senelių prieglaudai, paramos prašo
šauliai ir statomas Kauno Karo muziejus. Dėmesį atkreipia archyvo likučiuose esanti
1937 m. dokumentų šūsnis – šapirografuotuose blankuose parašyti apylinkės moterų
prašymai priimti į LKMD Lauksodžio skyrių. Palyginus juos su pateiktais protokolais
ir aukų rinkimo sąrašais, mums tie prašymai irgi pasirodė įdomūs, nes pateikia gana
objektyvios informacijos.

LKMD-jos Lauksodžio skyriaus 1937 metų
narių sąrašas
(pagal išlikusius priimti į draugiją prašymus)

1. Elena Gulbinienė, 1903, Šulaičiai, pr. m-la;
2. Emilija Pakeltienė, 1904, Lauksodis, pr. m-la (šeimininkė);
3. Izabelė Levanienė, 1897, Nociūnai, savam. (šeimininkė);
4. Stefa Levanaite, 1916, Nociūnai, 4 klasės (šeimininkė);
5. Karolina Dumpienė, 1874, Akmenėliai, beraštė (namų šeimininkė);
6. Elena Rudytė, ?, Steigviliai, beraštė (šeimininkė);

7. Marijona Guževičienė, ?, Nociūnai, beraštė (šeimininkė);
8. Rozalija Rudytė, 1878, Steigviliai, bemokslė (šeimininkė);
9. Elžbieta Kavarskienė, 1878, Akmenėliai, bemokslė (darbininkė);
10. Agota Grėbliauskienė, 1877, Lauksodis, bemokslė (šeimininkė);
11. Paulyna Vaičeliūnaitė, 1865, Diržiai, beraštė, bet moka pasirašyti (šeimininkė);
12. Elena Navickienė, 1902, Diržiai, beraštė bet moka pasirašyti (šeimininkė);
13. Elena Užkuraitienė, 1898, Margiai, beraštė (šeimininkė);
14. Elžbieta Krištanavičienė, 1887, Steigviliai, beraštė (šeimininkė);
15. Viktorija Norvaišienė, 1906, Steigviliai, savamokslė (šeimininkė);
16. Teodora Povilaitienė, 1887, Diržiai, beraštė (šeimininkė);
17. Karolina Valatkienė, 1872, Akmenėliai, beraštė (darbininkė);
18. Ona Mačiulytė, 1913, Gelčiai, pr. m-kla, ūkininkė;
19. Rozalija Mačiulienė, 1882, Gelčiai, savamokslė;
20. Teodora Čepienė, 1880, Diržiai, beraštė šeimininkė;
21. Elena Irbienė, 1891, Nociūnai, savamokslė darbininkė;
22. S. Kazilionytė, 1846, Lauksodis, bemokslė darbininkė;
23. Stasė Varnauskienė, 1903, Nociūnai, bemokslė;
24. Rozalija Poželienė, 1889, Steigviliai, bemokslė šeimininkė;
25. Ona Tuomaitė, 1886, Jovaišiai, bemokslė šeimininkė;
26. Ona Mačiulienė, 1893, Steigviliai, pr. m-la, šeimininkė;
27. Regina Dobilaitė, 1874, Diržiai, beraštė darbininkė;
28. Pranė Valiulienė, 1906, Lauksodis, bemokslė šeimininkė;
29. Elžbieta Kleinotienė, 1850, Bardiškiai, beraštė šeimininkė;
30. Teodora Rudytė, 1890, Steigviliai, bemokslė;
31. Agnė Laurinavičienė, 1909, Gelčiai, siuvėja savamokslė;
32. Monika Pranulienė, 1891, Diržiai, bemokslė darbininkė;
33. Povilyna Valiulienė, 1892, Diržiai, bemokslė šeimininkė;
34. Antanina Tumaitienė, 1904, Akmenėliai;
35. Rozalija Šalkauskienė, 1887, Jovaišiai, bemokslė šeimininkė;
36. Rozalija Gaikštienė, 1909, Akmeniškiai, 3 skyriai, šeimininkė;
37. Monika Šliavienė, ?, Akmenėliai, ?;
38. Elena Pakalnytė, 1918, Margiai, pr. mokykla, siuvėja;
39. Felicija Ramanauskienė, 1887, Steigviliai, šeimininkė;
40. A. Guobožaitė, 1906, Steigviliai, šeimininkė;
41. Kazimiera Bartašiūnienė, 1893, Diržiai, šeimininkė;
42. Marė Strielčiūnaitė, 1875, Noriūnėliai, beraštė, rankdarbiai;
43. Julė Navickienė, 1901, Diržiai, savamokslė;
44. Marijona Steponavičienė, 1910, Diržiai, beraštė darbininkė;
45. Emilija Lapšienė, 1865, Kūkai, savamokslė šeimininkė;
46. Rozalija Kiršanskienė, 1832, Gelčiai, beraštė žemdirbė;
47. Pranė Vainikauskienė, 1857, Diržiai, beraštė, rankpelnė;
48. Ona Žvirblienė, 1853, Nociūnai, beraštė;
49. Antosė Kiršanskaitė, 1897, Gelčiai, beraštė;
50. Elena Petronavičiūtė, 1910, Margiai, vid. m-los 3 kl., šeimininkė;
51. Ona Navickienė, 1864, Diržiai, beraštė šeimininkė;
52. Elena Petronavičienė, ?, Margiai, beraštė;
53. Ona Gaigalienė, ?, Akmenėliai, beraštė šeimininkė;

AKTAS.

1938 metais gegužės mėn. 1 dieną Lauksodžio d. M. D-jos suvokius ruošė Žeimelio vals. ir Lauksodžio paroje dėsuteimis siūsa rinkliava „Motinos ir Vaiko sveikatai“ kuri priklauso L. K. M. D-jai.

Prie atidarymo dėsuteis paviesta komisija.

1. A. Kun. Vaitiekūnas.
2. J. Bernotavičius.
3. St. Šteponavičius.
4. E. Bernotaitienė.
5. O. Mačiulienė.

- 1) pirmos dėsuteis rinkėju Č. Galiauskas ir Br. Sabauskaitė (rinkta Lauksodyje) rasta dėsuteis (9) litai 91 cent.
- 2) antros dėsuteis rinkėju St. Sidauco ir El. Valicilytės (rinkta Lauksodyje) rasta dėsuteis (9) ir 39 centai.
- 3) trečios dėsuteis rinkėju Čg. Skrupskelis ir St. Ševamaitis (rinkta Žeimelyje) rasta septimiolika (17) litais ir 42 cent. ir 245 mai.
- 4) Ketvirtos dėsuteis rinkėjai S. Giedrikas ir O. Mačiulytė (rinkta Žeimelyje) rasta dėsuteis (19) litais ir 74 centai ir 20 sant. viso rasta penkiasdešimtis šėsi litais ir 46 cent. ir 44 santimai.

pirmininkai: E. Bernotaitienė
valdyba mase.

ir paviestiği prie atidarymo dėsuteis.

Kun. Sol. Vaitiekūnas O. Mačiulienė
J. Bernotaitis St. Šteponavičius

*Eleonora Bernotavičienė
(1882–1960).
M. Tydmano nuotr.*

*LKMD Lauksodžio
skyriaus moterys buvo
vadinamos birutietėmis –
„Kunigaikštienės Birutės“
paveikslas lydėjo jų
visuomeninę veiklą.
2003 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

Akušerė E. Bernotavičienė (sėdi) su bendradarbėmis prie Žeimelio ligoninės

Gimdyvių palatoje. Apie 1950 m. M. Tydmano nuotr.

LKMD Lauksodžio skyriaus aktyvistės prie ką tik pastatyto paminklo „Jėzaus širdis“. 1933 m.

*Paminklo „Birutė“ pamatų šventinimas. 1930 m.
M. Tydmano nuotr. VUBR, f. 152-677*

*Šv. Roko atlaidai – paminklo Birutei
atidengimo diena. 1931 08 16.
M. Tydmano nuotr. VUBR, f. 152-676*

54. Elena Lapšienė, 1881, Kūkai, beraštė šeimininkė;
55. Marijona Lašiniene, 1877, Diržiai, beraštė šeimininkė;
56. Aleksė Užkuraitytė, 1917, Margiai, pr. m-la, šeimininkė;
57. Liucė Valatkienė, 1877, Kūkai, beraštė šeimininkė;
58. Ona Freibergienė, 1907, Lauksodis, savamokslė šeimininkė;
59. Julė Galiauskaitė, 1907, Jovaišiai;
60. Liucija Rimkevičiūtė, 1914, Višeikiai, pr. m-la, tarnautoja;
61. Emilija Dumbrienė, 1897, Diržiai, savamokslė šeimininkė;
62. Paulyna Bėčienė, 1872, Akmenėliai, beraštė;
63. Elžbieta Bėčienė, 1895, Akmenėliai, savamokslė žemdirbė;
64. Teodora Sidaugaitė, 1915, Nociūnai, pr. m-la, siuvėja;
65. Liucė Pakeltienė, 1909, Lauksodis, pr. m-la, šeimininkė;
66. Eleonora Bernotavičienė, 1882, Lauksodis, kursai Rygoje, akušerė;
67. Elena Maldutienė, 1901, Mikoliškis, savamokslė;
68. Elena Lapšytė, 1905, Kūkai, Žeimelio ž. ū. m-kla, šeimininkė;
69. Ona Gaškytė, 1887, Diržiai, savamokslė šeimininkė.

Iš šitų 69 moterų (sąrašas nėra pilnas), lankiusių vienokią ar kitokią mokyklą – 14, mokančių tik pasirašyti – 12, o 43 – visiškos beraštės. Tačiau tos beraštės moterys buvo ūkių šeimininkės ir augino gausias šeimas. O pastarosios jau buvo raštingos. Gal tik vyriausias sūnus likdavo ūkininkauti, o visi kiti vaikai jau „ėjo į mokslus“.

1996 m. paminėtas atgaivintos LMKD Lauksodžio skyriaus 70 metų jubiliejus, išklaudytos šv. Mišios, su nauja vėliava (senoji kažkur dingo, kaip ir minėtas „Nekaltas avinėlis“ su žvakidėmis nuo bažnyčios altorių) ateita prie tebestovinčios „Birtutės“ nusifotografuoti... 1931 metais sodinti medžiai suaugę, o nuotraukoje šalia monsinjoro stovi vienintelė likusi prieškarinio birutietė – šimtametė Marijona Steponavičienė.

LKMD Lauksodžio skyriaus 70-mečio paminėjimas. 1996 m.

Žeimelio šaulių veikla

Jonas Giedrikas*

1919 m. pabaigoje, susidarius tam tikram iniciatorių būreliui, buvo nutarta įsteigti Žeimelyje *Lietuvos šaulių sąjungos* vienetą. Lapkričio pabaigoj ar gruodžio pradžioj įvyko steigiamasis susirinkimas. Būrio steigėjais buvo Jonas Kupčikas, Jonas Kleintotas, Jonas Giedrikas, Jonas Mielis, Jonas Lindiškis, Ignas Lapšys, Bronius Anuševskis ir dar devyni šauliai. Į pirmą jo valdybą išrinko Joną Kleintotą – būrio vadu, Joną Kupčiką – valdybos pirmininku, Joną Giedriką – kasininku, Alfonsą Bojarską – sekretoriumi ir Joną Mielį.

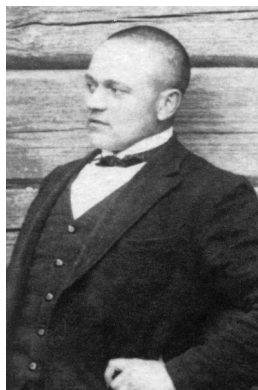
Valdybos nutarimu nariais buvo priimami asmenys tik su valsčiaus savivaldybės ištikimybės pažymėjimais. Būrys labai smarkiai augo ir stiprėjo. Narių skaičius sparčiai didėjo. Tuoju po įsteigimo būrio valdyba pakvietė grįžusį iš karo tarnybos caro armijos puskarininkį Augustą Sidaugą kariniam apmokymui praveisti. Karinio apmokymo pratybos buvo vedamos kiekvieno sekmadienio popietę.

Nors komandavimai ir ginklų bei jų dalių aiškinimai buvo atliekami rusų kalba, visi šie pratimai turėjo labai didelį pasisekimą.

1921 m. pradžioje buvo sukviestas Lietuvos šaulių sąjungos Biržų skyriaus (vėliau rinktinės) padalinių atstovų suvažiavimas. Žeimelio šaulių būrio atstovais buvo išrinkti Jonas Giedrikas, Ignas Požela ir Alfonsas Bojarskas. Laikinąją Biržų skyriaus (rinktinės) valdybą sudarė Alfonsas Jackūnas (pirmininkas), Antanas Revėnas (sekretorius) ir valdybos nariai Lukoševičius, Balčiūnas, Molokas ir kt. Suvažiavimas nebuvo gausus, bet darbingas ir praėjo pakilioj nuotaikoj.

Alfonsas Bojarskas
su sūnumi Leonardu.
Apie 1922 m.

Ignas Požela
Jonas Giedrikas

* Nepriklausomai Lietuvai, Čikaga, 1965.

Žeimelio šauliai

Į pirmąją skyriaus (rinktinės) valdybą buvo išrinkti tie patys, o į revizijos komisiją pateko Jurgaitis, Mikoliūnas ir šaulys iš Pabiržės būrio, kurio pavardės neprisimenu. Garbės teismo pirmininku tapo Jonas Giedrikas, sekretorium – Alfonsas Bojarskas ir nariu – Ignas Požela.

1922 m. gruodžio pabaigoj iš Biržų skyriaus (vėliau rinktinės) buvo gautas slaptas vado įsakymas išsiųsti dešimt ginkluotų šaulių į Klaipėdos krašto sukilimą. Paskutinį sekmadienį prieš Naujuosius metus buvo sušauktas būrio narių susirinkimas. Į susirinkimą užsirašė dešimt šaulių *Adolis Virbalas*

savanorių, bet rytojaus dieną išvyko tik du – Jonas Giedrikas ir Juozas Lapšys. Kiti dėl įvairių priežasčių susilaikė. Mes, kurie prisidėjome prie sukilimo, nuvykome į siaurojo geležinkelio Šiauliai–Biržai Petrašiūnų stotį ir prisijungėme prie vykstančių Biržų skyriaus šaulių, kuriems vadovavo buvęs caro armijos raitelių kapitonas Jatkūnaitis.

Iš Šiaulių traukiniu išvykome Tau-ragės link. Naktį sustojome Pažeriūnų stotyje ir peržengėme Klaipėdos krašto sieną. Žygiavome (Lauksargiai–Pagėgiai) link Klaipėdos. Užėmus Klaipėdą buvo suformuotas 1-mas Klaipėdos krašto lietuvių sukilėlių savanorių pulkas, kurio vadu tapo kapitonas (vėliau pulkininkas) Mykolas Kalmantas-Bajoras.

Aš buvau paskirtas į antrojo bataliono šestą kuopą, kuri stovėjo Liphen dvare. 1923 m. vasario 19 d. sulaukėme Lietu-

vos kariuomenės Septintojo pėstininkų pulko, husarų eskadrono ir minosvaidininkų.

Prancūzų kariuomenė tą pačią dieną išvyko. Ją mūsų minosvaidininkai palydėjo šūviais. Kitą dieną mūsų kuopa buvo perkelta į prancūzų užleistas kareivines. Vasario 27 d. Pirmasis lietuvių sukilėlių savanorių pulkas buvo išformuotas.

1924 m. pirmojoje pusėje rinktinės vado įsakymu buvo sušauktas nepaprastasis būrio susirinkimas. Po trumpos Biržų rinktinės vado leitenanto Mažylio kalbos buvo registruota, kas ir ką turėtų veikti, jei kiltų karas. Daugelis iš būrio užsirašė į kautynių grupę, kiti – sargybos prie tiltų ar kitų svarbių punktų, o likusieji – į transportą. Tų pačių metų antrojoje pusėje Žeimelio valsčiaus gyventojai balsavimo būdu prisijungė prie Šiaulių apskrities. Taigi ir Žeimelio šaulių būrys turėjo pereiti į Šiaulių rinktinę.

Tas perdavimas ir perėmimas vyko tų pačių metų rudenį labai išpūdingai. Po patriotinių Biržų rinktinės vado leitenanto Mažylio ir rinktinės vado kapitono Jono Kurpio kalbų ir tam tikrų ceremonijų Žeimelio šaulių būrys perėjo į Šiaulių rinktinę. Jonas Kurpis su savo padėjėju leitenantu Laugaliu rinktinėje išbuvo ligi patvarkymo, kada rinktinių vadais tapo karo komendantai.

Žeimelio šaulių būrys smarkiai išaugo, tad už keturių kilometrų nuo Žeimelio naujai susikūrusioje savarankiškoje Lauksodžio parapijoje iš jo buvo sudarytas naujas būrys. To naujojo Lauksodžio šaulių būrio pirmąją valdybą sudarė Petras Grėbliauskas (pirmininkas), Jonas Ažukas (sekretorius) ir Alfonsas Bičkūnas (būrio vadas), kurį paskui pakeitė Vladas Giedrikas.

Greitai buvo sudaryta ir Žeimelio šaulių kuopa. Į jos sudėtį įėjo Lauksodžio, Žeimelio ir Kriukų šaulių būriai. Kuopos vadu buvo leitenantas Alfonsas Martinaitis, (1941 m. bolševikų išvežtas į Sibirą). Kruopščiai buvo vykdomas karinis apmokymas, pratimai bei manevrai. Prisimintini 1930 m. Šiaulių rinktinės manevrai prieš Panevėžio rinktinę. Šiaulių rinktinei vadovavo aštuntojo pėstininkų pulko pulkininkas Namajuška, kuopomis – žemesnio laipsnio karininkai, o šauliams raiteliams – leitenantas Stasys Putvinskis.

Įsimintinas žygis iš Šiaulių pro Šilėnus Radviliškio link. Radviliškyje pernakojoje, prieš aušrą patraukėme link Šeduvos. Apie vidudienį prie ežero suėjome į sąlytį su „priešu“. Mūsų raiteliai, vadovaujami leitenanto Stasio Putvinskio, iš gerai maskuotos pozicijos staiga puolė „priešu“ dešinįjį sparną ir jį apsupo. Aiškinant manevrų pasekmes buvo pagerbtas pulkininkas Namajuška – kaip geras strategas ir gabus vadas. Už gerą uždavinio atlikimą leitenantui

Stasiui Putvinskiui pareikštas pagyrimas. * Žr. splv. nuotr.

*Jonas Giedrikas
apdovanotas Klaipėdos
krašto atvadavimo
medaliu*. 1936 01 15*

*Pirmasis Lauksodžio
šaulių būrio
valdybos pirmininkas
Petras Grėbliauskas*

*Paskutinis prieškario
Lauksodžio šaulių
būrio vadas
Ignas Skrupskelis*

Iki nepriklausomybės pabaigos Šiaulių rinktinės vadu buvo karo komendantas pulkininkas Vėgėlis, o jo padėjėju – leitenantas Vincas Bagdonas, kuris vizituodavo padalinius ir pravedavo įvairius pratimus.

Teko žeimeliečiams pasidaruoti ir 1920–1921 m. ištiesinant Lietuvos–Latvijos sieną. Būrio šauliai surašinėjo pasienio kaimų gyventojus valsčiaus ribose, patarinėjo žmonėms rašyti lietuviais ir pasilikti Lietuvos teritorijoje. Taip Lietuvai buvo laimėta keletas kaimų.

Būrys turėjo ir stiprią ugniagesių komandą. Visas mašinas ir inventorių komanda buvo gavusi iš valsčiaus savivaldybės. Vėliau, kai įsigijo naujas mašinas, kaimuose buvo įsteigtos dvi šaulių ugniagesių grandys, kurios labai daug prisidėjo prie ūkininkų turto saugojimo nuo gaisrų.

1923–1924 metais, vykdant žemės reformą, būrys gavo Akmenėlių dvaro sodybą su sodu ir akmens mūro rūmais, o miestelyje – vieną hektarą žemės sporto aikštei. Šalia buvo pastatyti Šaulių namai, o sporto aikštė tarnavo miestelio bendruomenei ir progimnazijai. Gauta sodyba buvo už pusantro kilometro nuo miestelio. Švenčiant Jonines, iš sporto aikštės su deglais žygiuodavome ten uždegti laužo ir iškilmių pravesti.

Lauksodžio šaulių būrys

LŠS Žeimelio kuopos 89-to Kriukų būrio valdyba. 1928 08 30

1929 ar 1930 m. šaulių būrys turimą sodybą su rūmais pardavė sentikiams maldos namams įsirengti, o už gautus pinigų pagal inžinieriaus Antano Novickio projektą prie sporto aikštės pastatė modernius dviejų aukštų plytų mūrą namus su sale ir kitais įrengimais.

Kultūrinė veikla buvo gyvai vystoma ir kitose srityse. 1920 m. rugpjūčio 15 d. (per Žolinės atlaidus) po atviru dangumi būrys surengė misteriją „Vytautas pančiuose“. Šis vaidi-

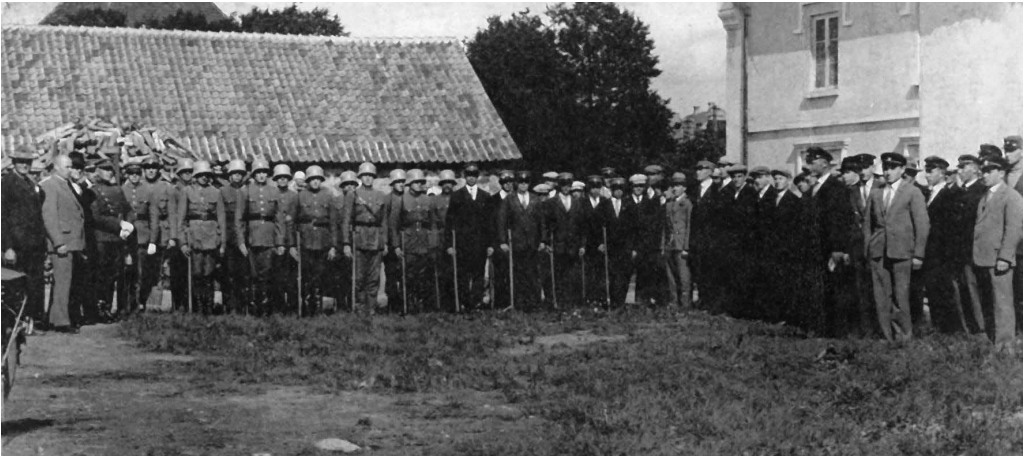
Šauliai pamaldose Žeimelio bažnyčios šventoriuje. 1930 m.

Žeimelio šauliai ir pavasarininkai. 1936 m.

*Žeimelio šaulių būrio
ugniagesių komanda
ir orkestras*

nimas buvo atliktas du kartus su didžiausiu pasisekimu ir davė pelno 6 600 ostmarkių.

1922 m. antrojoje pusėje pasirodė Lietuvos valiuta – litas. Kadangi buvau būrio valdybos kasininkas, o Žeimelyje banko nebuvo, tai būrio kasos pinigus iškeičiau Linkuvos bankelyje, už kuriuos gavau 3 litus ir 6 centus...

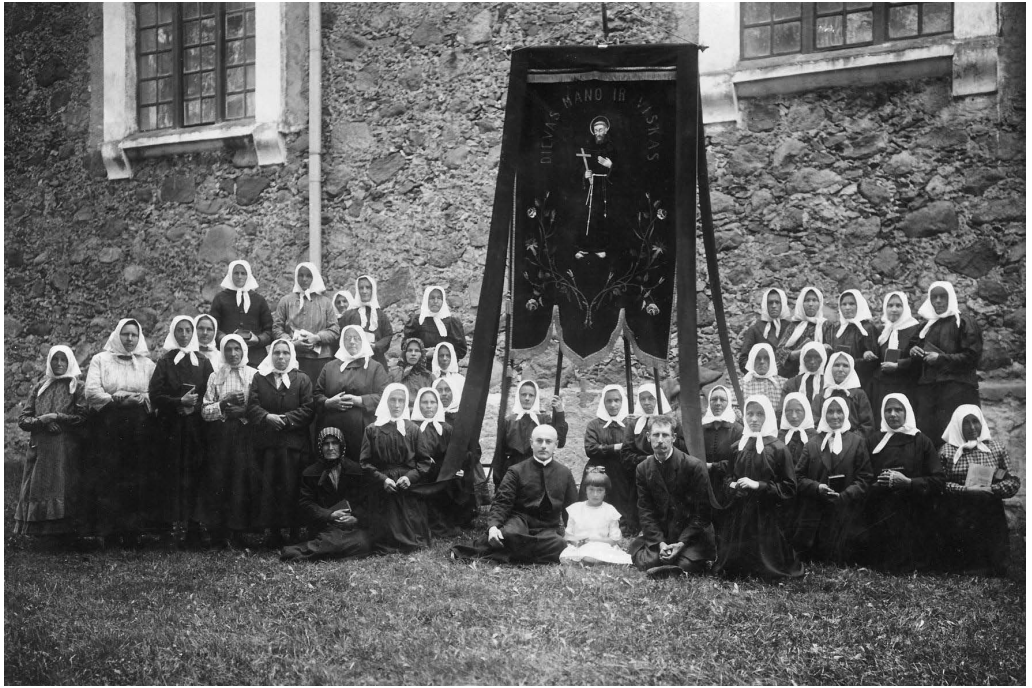
Kiekvienais metais buvo švenčiamos Joninės, su laužais ir kitokiomis senovinėmis apeigomis. Iškilmingai paminėdavome Nepriklausomybės šventę (vasario 16), Vilniaus pagrobimo – Gedulo dieną (spalio 9-tąją).

Kiekvieną mėnesį būrys darydavo susirinkimus, kartais su paskaitomis. Dažnos būdavo sportinio šaudymo pratybos, o rudenį – šaudymas koviniais šoviniais. Kai užėjo bolševikai ir nutraukė Lietuvos Šaulių sąjungos veiklą, dauguma Žeimelio būrio šaulių perėjo į pogrindį.

Nors nuo pat būrio įsteigimo buvau jo narys, dažniausiai ir valdyboj, bet mano užrašai liko Lietuvoj. Šiame aprašyme pažymėjau tik tai, ką pajėgiau savo atmintyje atgaivinti, todėl gali pasitaikyti netikslumų. Jei tokių būtų pastebėta datose ar kitose smulkmenose, prašau man atleisti.

*Žeimelio šaulių
būrys prieš
šaudymo pratybas*

*Iš Biržų „Sėlos“
muziejaus fondų*

*Žeimelio tretininkės
su kun. Juozapu Meliu*

*Lietuvos jaunimo sąjungos
Diržių–Bardiškių skyriaus
nariai. 1928 m.*

L. K. J. S-gos „Pavasaris“ G-M (Geišų-Mažučių) kuopos valdyba.
Iš kairės: ?, Aloyzas Bėčius, Teklė Škiudaitė, Juozas Kulikauskas,
Monika Virbalaitė

Vytauto Didžiojo 500 metų šventė. 1930 m. M. Tydmano nuotr.
VUBR, f. 152-708

Vaikštynės Lauksodyje.
VUIBR, f. 152-709

1930 m. M. Tydmano nuotr.
VUIBR, f. 152-711

*Pakeliui į Žeimelį.
VUBR, f. 152-685*

*Eisenos sutikimas Žeimelyje.
1930 m. M. Tydmano nuotr.*

*Grupė Žeimelio pavasarininkų.
Apie 1930 m.*

*Šaulių sąjungos Lauksodžio
skyriaus aktyvistai su
klebonu Antanu Vaitiekūnu.
1933 m. M. Tydmano nuotr.*

*Lauksodžio jaunųjų ūkininkų darbų parodėlė
prie pr. m-klos*

*Lauksodžio pavasarininkai su svečiais iš Žeimelio,
klebonu A. Vaitiekūnu ir prelegentu Šukiu. 1934 m.*

Šaulių sąjungos Lauksodžio skyriaus ir parapijos pavasarininkų aktyvistai. 1931 m.

LKMS Lauksodžio skyriaus ir parapijos jaunalietuvių aktyvistai su dvasios vadu klebonu Antanu Vaitiekūnu. M. Tydmano nuotr.

Žemelio Ūkininkų Vienybės Komiteto 4
narių sąrašas.

Pavarde ir Pavardas	Ami.	Užimama vieta	Gyvenamoji vieta	Užsieninimo	Partija
Valdybos nariai:					
Leopoldas Jonas	31	Pirminimas	Kraštininkų km.	ūkininkas	
Vaiulis Juozas	43	vice pirminimas	Pirčių km.	ūkininkas	
Vaiulis Kazys	34	sekretorius	Žylių km.	ūkininkas	
Mugrenas Jonas	33	kasininkas	Kairėlių km.	ūkininkas	
Klumbas Albinas	43.	Valdyb. narys	Žemelio k.	vidur. mok. šviet.	
Revizijos komisijos nariai:					
Jurėčius Vladas	34	pirminimas	Žemelio k.	motytojus	
Andriūšinskas Vincas	35	sekretorius	Žemelio k.	Valst. Valst. senat.	
Burkas Jonas	-	narys	Švarulių km.	ūkininkas	
nariai:					
Lapšys Mykolas	44	narys	Kėnių km.	ūkininkas	
Bučas Jonas	48	"	Pinciumų k.	"	
Martinaitis Kazys J.	36	"	Gečių km.	"	
Burka Stevas	38	"	Žylių km.	"	
Martinaitis Jonas	32	"	Naciūnų k.	"	
Šurna Jakubas	48	"	Paširėjų k.	"	
Gaška Aleksas	56	"	Pirčių km.	"	
Karankėvičius Juozas	50	"	Naciūnų k.	"	
Kuliyannas Juozas	41	"	Naciūnų k.	"	
Martinaitis Jonas	46	"	Žyčių km.	"	
Janulaitis Juozas	29	"	Kraštininkų km.	"	
Vėgis Vladas	31	"	Pinciumų k.	"	
Šešeliovas Andrius	61	"	Šaunmoolėvica	"	
Čičinskis Jonas	40	"	Pasienis k.	"	
Sevanas Adalis	43	"	Pinciumų k.	"	
Bečiūšas	48	"	Gečių km.	"	

Lietuvos ūkininkų vienybės Žemelio komiteto narių sąrašas (pradžia).

LCVA, f. 412, ap. 9, b. 334, l. 4-5

Rankos #	Pavardė ir Vardas	Amž.	Mėimama vieta	Gyvenamoji vieto	Atidavimai	Partija
25	Dumbras Stepas	48	narys	Lyzlių km.	Armeniškas	6
26	Laurinaiš Artūras	51	"	Lauksodžio km.	"	7
27	Levanas Juozas	60	"	Lauksodžio km.	"	8
28	Ričionas Petras	51	"	Pačių km.	"	9
29	Liciricius Mykolas	76	"	Kairėlių km.	"	0
30	Jarasiūnas Kazys	42	"	Pačių km.	"	1
31	Maldutis Juozas	38	"	Molėnų km.	"	2
32	Petrionis Kazys	40	"	Pičiūnų km.	"	3
33	Burnas Jonas	32	"	Kūnariūnų km.	"	4
34	Petrionis Juozas	38	"	Pičiūnų km.	"	5
35	Gairėtas Jurgis	41	"	Armeniškių km.	"	6
36	Simas Jonas	43	"	"	"	7
37	Laurinaišius Kazys	46	"	Mielėnų km.	"	8
38	Kuzėnas Laimis	51	"	Trumpakių km.	"	9
39	Ušle Jonas	34	"	Lėmelio km.	"	0
40	Lisavėnas Jonas	48	"	Pišimės d.	"	1
41	Čuprinaiš Petras	41	"	Lyzlių km.	"	2
42	Šešelionas Jonas	48	"	Lauksodžio km.	"	3
43	Šešelionas Teodoras	51	"	"	"	4
44	Manurovas Epifan	48	"	Armeniškių km.	"	5
45	Greičius Andrius	76	"	Geručių km.	Lėmelio p.p. Vėdininkai	6
46	Vanagas Petras	48	"	Pičiūnų km.	Armeniškas	7
47	Vanagas Augustas	46	"	"	"	8
48	Lečelis Jakubas	51	"	Aleksijevskos km.	"	9
49	Timbelis Teodoras	74	"	Baltaičių km.	"	0
50	Lapinskas Juozas	54	"	Krašiškių km.	"	1
51	Šešelionas Andrius	48	"	Lėmės d.	"	2
52	Šešelionas Gairėtas	54	"	Pišimės d.	"	3
53	Šeiglinas Jonas	48	"	Getėnų km.	"	4
54	Gaižgalas Karolis	31	"	Pičiūnų km.	"	5
55	Butkėnas Marius	29	"	Lauksodžio km.	"	6

(sąrašo tęsinys)

№ Partija	Pavarde ir Vardas	Amžė	Užimama vieta	Užimanji vieta	Užsienius	Pastaba
56	Kornelijus Alimonas	38	narys	Leimelio dv.	Užsienius	
7	Kornelijus Gaurilovas	41	"	Paciušo dv.	"	
8	Figurinas Mykolas	44	"	Armeniškių k.	"	
9	Lapsiūni Elena	45	"	Kurų km.	"	
0	Petrusavičius Juozas	48	"	Margių km.	"	
1	Bajaras Kazys	56	"	Melkščių k.	"	
2	Alinas Juozas	48	"	"	"	
3	Laižūnis Sigitas	44	"	Gelių km.	"	Quarant.
4	Balčiūnas Kazys	41	"	Melkščių k.	"	
5	Leja Augustas	44	"	Petrūnėlių k.	"	
6	Kuznevas Tomas	32	"	Kairėlių km.	"	
7	Cepinškas Jonas	38	"	"	"	
8	Čiailinis Juozas	29	"	"	"	
9	Vanagienė Cecilija	45	"	Petrūnėlių k.	"	
0	Ancimėnas Karolis	38	"	"	"	
1	Kleinotas Petras	28	"	Kardėiškių k.	"	
2	Prakevičius Kristop.	36	"	Kairėlių km.	"	
3	Gasperavičius Vladas	40	"	Sylių km.	"	
4	Lapsinskas Jonas	46	"	Stigvilų k.	"	
5	Levanas Jonas	51	"	Laukmenų k.	"	
6	Kristonavičius Jom.	52	"	Stigvilų km.	"	
7	Kirsamonas Jonas	49	"	"	"	
8	Petkėvičius Kazys	37	"	"	"	
9	Kazėnas Benilas	30	"	Baltausių km.	"	
0	Mataitis Matija	61	"	Laukmenų k.	"	
1	Brinkis Otto	46	"	Purnių v. k.	"	
2	Mačiulis Antanas	51	"	Stigvilų km.	"	
3	Nazarovienė Natalija	54	"	Gerėlių km.	"	

Preraja
Žemėsio polit. partijos klaidė

(sąrašo pabaiga)

Narių sąrašas.

6

Dr. Juozimo S. Jurgos 317 Pikčiūnų skyrius

№	Pavardė ir vardas	Baimos	Pikčiūnų	Veisėlių	Veisėlių	Paslauba
1.	Grigaliūnas Pranas	Pikčiūnų	Keimelis	Ukšėnų	pašalinimas v	
2.	Petraso nio Harys	"	"	"	pašalinimas v	
3.	Grigaliūnas Juozas	"	"	"	senatoris	
4.	Norvaišis Adolofas	Gataučiai	"	darbininkas		
5.	Valeris Edvardas	Petrovai	"	Ukšėnų		
6.	Lapinskas Topilis	"	"	"		
7.	Lapinskas Harys	"	"	"		
8.	Lapinskas Antanas	"	"	"		
9.	Valteris Antanas	Gataučiai	"	darbininkas		
10.	Maldakis starys	Hubai	"	Ukšėnų		
11.	Balčiūnas Juozas	Petrovai	"	"	pašalinimas v	
12.	Mentvainis Eduardas	Višičiai	Pasvitina	Mačiūnų		
13.	Grigaliūnas Vaitis	Pikčiūnų	Keimelis	Ukšėnų		
14.	Petrovai te S. K.	"	"	"	pašalinimas v	
15.	Antanaitis Antanas	"	"	"		
16.	Miknėnaitis Teodoras	Gataučiai	"	darbininkas		
17.	Balčiūnas te Brona	Šerūnai	"	"		
18.	Ušnėnaitis Alphonas	Petrovai	"	darbininkas		
19.	Antanaitis Harys	Pikčiūnų	"	Ukšėnų		
20.	Zaravėčius Harys	Daugalė	Pasviti	Mačiūnų		
21.	Zaravėčius Vladas	"	"	Pailicė		
22.	Plėvis Juozas	Čėnių	"	Siuvejas		
23.	Balčiūnas Harys	Pikčiūnų	Keimelis	darbininkas		
24.	Balčiūnas Petras	Petrovai	"	Ukšėnų		
25.	Valeris Bronis	"	"	darbininkas		
26.	Antanaitis Bronolis	Šerūnai	Šerūnai	"		
27.	Valeris Antanas	Šerūnai	Keimelis	Mačiūnų		
28.	Grasiliūnas Harys	Pikčiūnų	"	darbininkas		
29.	Norvaišis te Edvardas	Gataučiai	"	darbininkas		
30.	Maldakis Harys	Hubai	"	Ukšėnų		

Lietuvos jaunimo sąjungos Pikčiūnų (317) skyriaus narių sąrašas (pradžia). LCVA, f. 412, ap. 9, b. 973, l. 6

Muziejus Žeimelyje

Juozas Šliavas*

Mintis įsteigti Žeimelyje muziejų kilo 1958 m. rudenį, kai vidurinės mokyklos mokiniai atnešė keletą senienų, rastų čia pat miestelio daržuose. Kraštotyros būrelio tuo metu mokykloje nebuvo. Kad pirmosios išžiebusios kibirkštėlės neišblėstų, kartu su tokiu pat entuziastu mokytoju A. Noreikiu tuo metu ir subūrėme grupelę mokinių, besidominčių savo krašto praeitimi. Jie išipareigojo apeiti visus miestelio gyventojus, ar daugiau ką panašaus nesuras. Rezultatai viršijo lūkesčius – eksponatų vis daugėjo ir daugėjo, o su jais augo ir mokinių susidomėjimas kraštotyra. Daug senų knygų, XVIII a. rankraščių jie atnešė iš apleisto evangelikų liuteronų pastorato palėpės. Eksponatams sudėti iš mokyklos buvo gautas mažytis kambarelis. Caro laikais šie rūmai buvo statyti valsčiaus savivaldybei ir mokyklai. Pavasarį į besikuriantį muziejų atvyko keli Šiaulių „Aušros“ muziejaus specialistai, apžiūrėjo eksponatus, patarė kaip laikyti.

1959 m. rudenį mokykloje atsirado ir kraštotyros būrelis. Jame visi istorija besidomintys mokiniai galėjo išgyti daugiau elementarių žinių, reikalingų darbui muziejuje. Jie vėliau tapo ir nuolatiniiais pagalbininkais įvairiuose darbuose. Tik lėšų tam reikalui niekas nedavė, teko verstis savomis – tiek išigyjant vertingesnius eksponatus, tiek ir rengiant ekspedicijas į platesnes apylinkes. O užsimojome daug: sekmadieniais, per atostogas, nesilaikydami administracinių rajonų ribų, apkeliauti ir ištyrinėti visą kairįjį Mūšos baseiną. Kai tik buvo gautas šiek tiek didesnis kambarelis pradinės mokyklos pastate, į jį visus eksponatus ir perkėlėme, paruošdami pirmąją ekspoziciją. **1959 m. rugsėjo 14 d.** įvyko iškilmingas Žeimelio muziejaus atidarymas. Į jį atvyko Šiaulių „Aušros“ muziejaus direktorius J. Naudžiūnas, mokslinis bendradarbis V. Vaitiekūnas, mokinių kraštotyrininkų draugai ir rėmėjai. Po atidarymo, profesionalų paskatinti, ėmėmės planingesnio darbo. Netrukus eksponatų atsirado tiek, kad 1963 m. gegužės 16 d. jam kartu su trylika kitų panašių buvo suteiktos visuomeninio muziejaus teisės. Susidomėjo juo ne tik visuomenė, bet ir mokslo įstaigos. Padaugėjo lankytojų. 1966 m. vasario 5 d. muziejus vėl grįžo į centrinę mokyklos pastatą, kur buvo gautas šiek tiek didesnis kambarys su tiesioginiu išėjimu. Ruošiant naują ekspoziciją, muziejus buvo pavadintas „Žiemgala“, nes tuo metu tai buvo pirmasis ir kurį laiką vienintelis muziejus senojoje žiemgalių žemėje, tekusioje Lietuvai. Vėliau panašūs nedideli muziejėliai atsirado Linkuvoje, Skaistgiryje, Žagarėje, kurį laiką buvo ir Vaškuose (iš čia vėliau buvo perkeltas į Pasvalį), tačiau visuomeninių muziejų teisių jie negavo.

Neilgai tepabuvo muziejus ir čia. Pradėjus rekonstruoti pagrindinį mokyklos pastatą, 1969 m. sausio 13 d. vėl teko grįžti į patalpas pradinėje mokykloje. Pagaliau, mokyklos pastato rekonstrukcijai pasibaigus, 1971 m. gruodžio 15 d. persikraustėme atgal, tiktai jau nebe į anksčiau turėtą kambarį, o į šalia esančią tokio pat dydžio patalpą su specialiai padarytu išėjimu ir prieangeliu. Tačiau ir ši patalpėlė mokykloje buvo laikina, kol muziejus laukė tinkamesnių, vien jam skirtų patalpų miestelyje, nes iš pat pradžių,

* VUBR, f. 152-2, p. 130–133.

vos pradėjus kurtis, jis buvo laikomas miestelio muziejumi. Buvo ir planų šį muziejų paversti rajoniniu, tačiau Žeimelyje patalpų dar nebuvo, o perkelti jį į dešinią Mūšos krantą (iš ten eksponatų muziejus neturėjo) buvo netikslinga. Galvota perkelti jį į Žagarę ar Joniškį, tačiau ir ten nebuvo kur, nebent ateityje galėjo atsirasti. O tai buvo sveikintina daugeliu požiūriu, nes Joniškėje jis greičiau galėjo tapti ir Šiaulių „Aušros“ filialu su vienu kitu etatiniu darbuotoju.

Muziejus jau turėjo apie 4 000 eksponatų. Turtingiausios buvo archeologijos, liaudies meno, senovinių dokumentų, spaudinių ir foto nuotraukų kolekcijos. Mažiau turėjome etnografijos. Jai sutvarkyti iš pradžių nebuvo patalpų, o vėliau – sunku buvo ką nors vertingesnio berasti: kraštas dėl gerų žemių ekonomiškai išsivystė anksčiau už kitus, todėl ir senųjų darbo bei buitės įrankių žmonės irgi anksčiau atsisakė. Nežiūrint to, surinkti gal jau paskutiniai tos rūšies eksponatai. Jie gana originalūs, ypač savo ornamentika. Daug muziejuje yra rašytinės medžiagos: apie 50 storų aplankalų, kuriuose sudėti įvairūs šio krašto etnografiniai aprašymai, apylinkės liaudies kūryba, memuarai bei kita išliekamąją vertę turinti medžiaga. Saugomi čia ir kai kurių autorių straipsniai archeologijos, etnografijos, istorijos, kalbos, šių dienų ekonomikos bei kitais klausimais.

Tarp eksponatų yra ir unikalų: žalvario amžiaus kirvukas, ankstyvojo geležies amžiaus brūkšniuotas puodas, vidurinio geležies amžiaus labai masyvios ornamentuotos apyrankės, trumpakotė feodalinio laikotarpio alebarda iš Žeimelio, įvairiais raštais ornamentuotos lipdytų puodų šukės iš Kairelių sodyb vietės, senųjų žiemgalių tvirtovių Raktės ir Sidabrės radiniai*. Labai puošnios XIX a. vidurio ir antros pusės Žeimelio apylinkių koplytstulpių „saulutės“, išraiškingos liaudies dievdirbių skulptūrėlės.

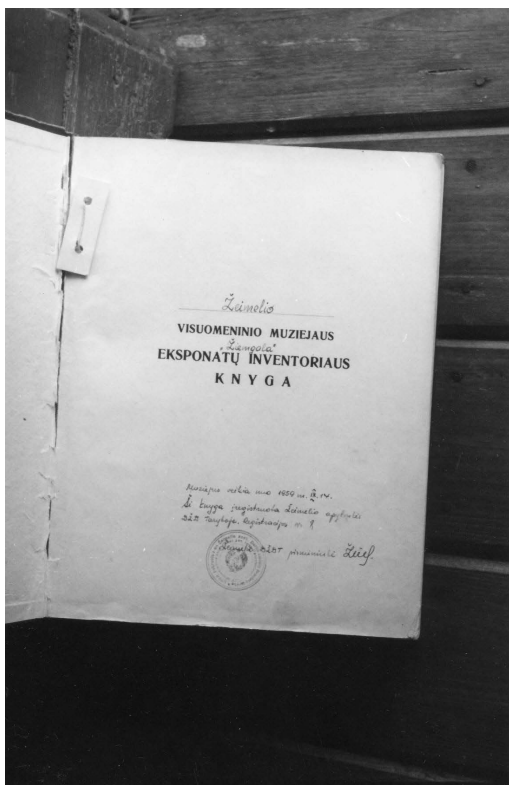
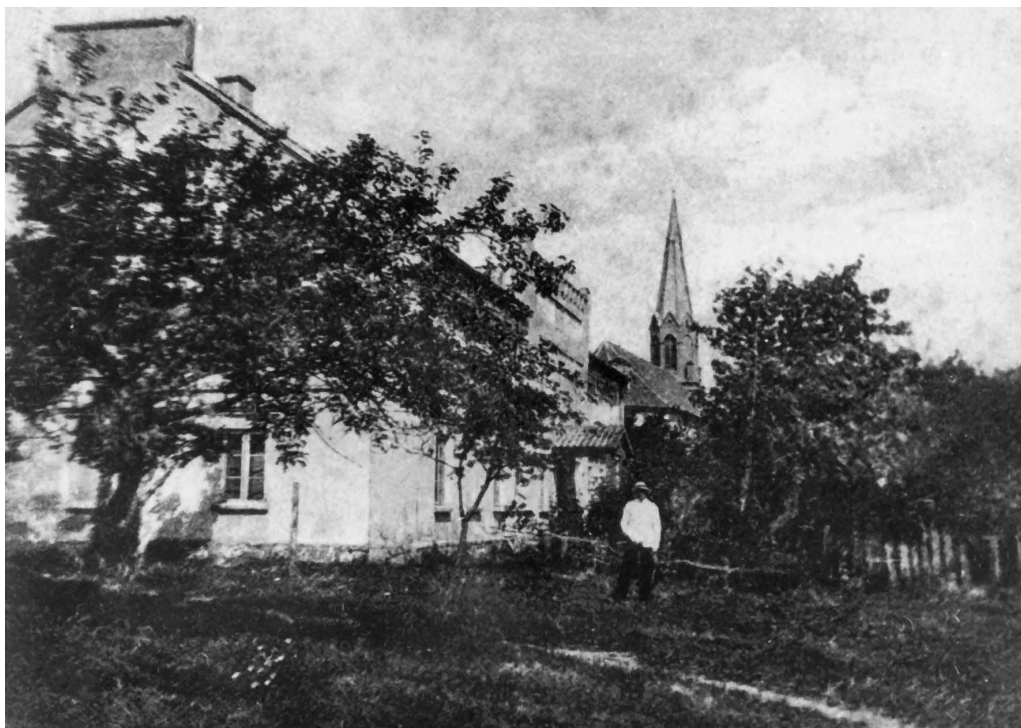

*Mokyt. J. Šliavas
prie savo muziejaus.
Apie 1971 m.*

*Pirmoji „Žiemgalos“
iškaba dabar pati
muziejuje. 2004 m.
A. Padoros nuotr.*

* Žr. str. apie archeologiją.

*Senoji Žeimelio
progimnazija ir
dabartinio „Žiemgalos“
muziejaus eksponatų
inventoriaus knyga*

Muziejus ėmė ruošti mokslinius ir informacinius straipsnius lietuvių ir latvių kraštotyros bei mokslo leidiniams, bendradarbiauti su kitais muziejais bei mokslo įstaigomis. Tik neturime pastovių, vien muziejui skirtų patalpų, – rašė muziejaus steigėjas 1973 m. O Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomas ir platesnis mokytojo J. Šliavo rankraštis*, pasakojantis apie kai kurias kraštotyrinio darbo Žeimelyje peripetijas. Viena kita to pasakojimo smulkmena tebūna žinoma ir šios knygos skaitytojui (A. B.).

Žeimelis buvo jaukus pasienio lygumų miestelis, paskendęs žalumynuose. Prieš karą buvo stengiamasi kuo geriau jį sutvarkyti, nes čia buvo sienos perėjimo punktas. Gatvės buvo tiesios, tvarkingai išgrįstos. Pastatai daugiausia raudonų plytų arba tinkuoti. Stogai dokalkų. Centre – gotikinio išplanavimo keturkampė aikštė, tvarkingi šaligatviai, žaliai dažytos baltais statinių galiukais tvoros.

Miestelis buvo priskirtas Linkuvos rajonui. Vidurinė mokykla tuo metu buvo laikoma stipriausia rajone, turėjo gerus pagrindinių dalykų mokytojus, kurių dauguma buvo vyrai.

Užklasiniame darbe daugiausia dėmesio tuo metu buvo skiriama meno savi-veiklai ir sportui, todėl beveik visą laiką teko vadovauti vyresnėms klasėms, taikantis prie mokyklos darbo krypties. Taip 1958 m. pavasarį sceną išvydo J. Baltušio „Gieda gaideliai“, 1958 m. – J. Kupalos „Paulinka“. Surinktas lėšas panaudojome ekskursijoms. 1960 m. su IX-ta klase aplankėme Rusnę ir Klaipėdą. 1958 m. jau su X-ta – Piarnu, Taliną ir Tartu. Išvykose, lankant muziejus, istorinius paminklus, stiprėjo noras pažinti ir savo apylinkę. Paskutinės ekskursijos metu Piarnu–Jagupyje įvyko susitikimas su estų moksleiviais, kur vieni kitiems papasakojome apie savo mokyklas ir gyvenvietes. Kitų metų vasarą jie apsilankė Žeimelyje. Deja, tada papasakoti jiems apie savo apylinkes mes dar nieko negalėjome...

***

Mokytojas A. Noreikis buvo įvairiapusiškai apsiskaitęs, senas viengungis, tačiau apie radinius pasakyti nieko negalėjo... Pagaliau mokyklos ūkvedys F. Jansonas atnešė iš namų seną Latvijos istoriją, kur vienoje iliustracijoje lygiai tokie pat ietigaliai ir kiti bronziniai dirbiniai vaizdavo X–XII a. žiemgalių kultūrą. Tada ir pasidarė aišku, kad mūsų radiniai yra verti didelio dėmesio, kad jie praskleidžia iki šiol dar nežinomos Žeimelio praeities paslaptį.

Kadangi jau nuo seno domėjausi istorija, kartu su mokytoju A. Noreikiu ėmėme organizuoti mokinius daugiau tokių radinių paieškoti. Mūsų pastangos pasiteisino. Daug jų pririnko ir miestelio gyventojai savo daržuose. Taip mokykloje atsirado kelios dešimtys vietinių archeologijos eksponatų.

Kartą mokinyš S. Balčiūnas iš buvusio apleisto evangelikų liuteronų pastorato atnešė XVIII a. rankraštį. Tai buvo didžiojo Lietuvos fizikochemiko Teodoro Grothuso tėvo – Evaldo Ditricho Grothuso surašyti nuostatai. Iš kitų atneštų knygų sužinojome ir evangelikų liuteronų bažnyčios, kuri kadaise yra buvus viena iš stambiausių liuteronizmo centrų šiaurės Lietuvoje, istoriją.

Surinktus eksponatus išdėliojome tam reikalui mokyklos dirbtuvėse padarytuose stenduose nedidelėje patalpėje šalia mokytojų kambario. Tokia buvo Žeimelio muziejaus pradžia.

* VUBR, f. 152-470.

*Geručių parke.
Pietūs su Šiaulių
8-os ir Pakruojo
vidurinės m-klų
turistais. 1964 m.
VUBR, f. 152-427*

Pavasari, sodinant daržus, archeologijos eksponatų visą laiką gausėjo. Tuo metu kaip tik pasitaikė būti Šiauliuose. Pasinaudodamas proga, užėjau į „Aušros“ muziejų paimformuoti apie radinius ir pasidomėti, kaip juos apsaugoti nuo rūdijimo. Į Žeimelį atvyko keli muziejaus specialistai, apžiūrėjo eksponatus, vietą, kur jie buvo rasti, patarė, kaip laikyti.

Buvo sukaupta ir nemaža numizmatikos kolekcija bei šiek tiek etnografijos.

Panašiai praėjo ir kiti metai, tik jau turėjome tris palapines, savo lėšomis įsigijome uniformas. Kraštotyriminkų konferencijoje išsikvojome teisę važiuoti į Vilnių. Joje dalyvavo būrelio pirmininkas G. Pronckūnas, o mūsų ekspozicija buvo apdovanota Istorijos-revoliucijos muziejaus Garbės raštu.

*Panašiai pietavo
Žeimelio progimnazijos
mokiniai ir prieš karą
skautų stovykloje...
VUBR, f. 152-427*

Birželio mėnesį Geručių parke įvyko pirmasis turistinių grupių saskrydis. Jame dalyvavo ir svečiai iš Latvijos – Svitenės vid. mokykla. Čia vyko orientavimosi varžybos, o po jų – bendri pietūs, laužas ir programa. Saskrydis į įprastą mokyklos gyvenimą įnešė šį tą nauju.

Birželio 14–17 d. Joniškėlio parke įvyko jungtinis Pasvalio, Pakruojo ir Panevėžio rajonų mokyklų turistų saskrydis.

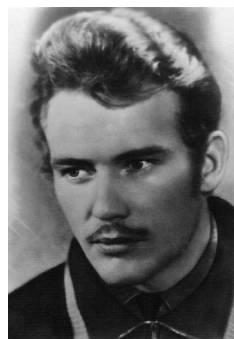
Vyresniųjų grupė, kurioje buvo G. Pronckūnas, A. Rimkevičius, J. Pabijanskas, R. Petrauskas, P. Martynaitis, R. Brinkytė, V. Gudjurgytė, R. Kvieskaitė ir O. Rimkevičiūtė, laimėjo beveik visas rungtis. Nugalėjo ir jaunučiai. Taip gavome teisę vykti į respublikinį saskrydį Plateliuose, kur akinės nuotraukos varžybose laimėjome pirmąją vietą, vyresnieji gavo naujas linines paradines uniformas ir dar dvi palapines. Tai buvo didelė paspartis tolimesniai darbai.

Po saskrydžio su svečiais estais iš Valgos suruošėme bendrą ekskursiją į Neringą, Klaipėdą ir Palangą. Tuo metu mokykla jau turėjo savo sunkvežimį, ir kelionė nieko nekainavo.

Tų pačių metų vasarą aplankėme Raseinius, Kauną, Merkinę ir Druskininkus, susipažindami su šių vietovių istoriniais paminklais.

1961–1962 m. m. darbo ėmėmės jau iš pat rudens. Kadangi artimesnės apylinkės jau buvo pažįstamos, dviračiais išvykome toliau – į Bauskę, Mežuotnę ir Pilstrundalę, o paskui – į Linkuvą, Joniškėlį, Guostagalį, Joniškį, Pašvitinį, Pelaiškius, o spalio mėnesį – į Vaškus ir Saločius. Čia daug archeologinių ir istorinių paminklų, vienaip ar kitaip susijusių su apylinkės praeitimi.

Spalio mėnesį orientacininkai J. Pabijanskas, A. Rimkevičius, P. Martynaitis, V. Šlėkta, S. Drevinskaitė, V. Misevičiūtė, O. Rimkevičiūtė ir S. Skrupskelytė dalyvavo suaugusiųjų varžybose Birštone.

*Gediminas
Pronckūnas.
1963 m. VUBR,
f. 152-21*

*Žeimelio vid. m-klos
turistai saskrydyje
Žagarėje:*

*R. Petrauskas,
A. Rimkevičius,
G. Pronckūnas,
P. Martynaitis,
O. Rimkevičiūtė,
S. Skrupskelytė,
J. Šliavas (vad.).
S. Drevinskaitė,
A. Balčikonytė,
O. Balčiūnaitė.
1966 m. VUBR,
f. 152-21*

Žiemą slidėmis vykome į Rundalę ir Svitene. Per pavasario atostogas kartu su Šiaulių VIII-os vid. mokyklos turistais kraštotyrininkais suorganizavome ekskursiją į Latviją ir Estiją. Aplankėme Rygą, Cėsi, Valmierą. Valgoje turėjome labai išpūdingą vakarą-susitikimą.

Birželio mėnesį Geručių parke įvyko antrasis mokyklos turistų sąskrydis. Čia vėl ne tik varžėmės, bet sukaupėme ir šiek tiek informacijos, nes kiekviena sąskrydyje dalyvavusi klasė su savo surinkta kraštotyrine medžiaga turėjo pateikti daiktinį raportą.

Ypač išpūdingas buvo Pakruojo ir Jonišio rajonų mokyklų turistų sąskrydis ant Žvelgaičio kalno Žagarėje. Laimėjome visas rungtis, o komanda vėl gavo naujas paradines uniformas. Senąsias perleidome jaunučiams.

Liepos mėnesį vyresnieji rungtyniavo jau respublikiniame sąskrydyje Kačerginėje.

Nors kalbama apie turistines išvykas, tačiau visos jos buvo nukreiptos į kraštotyrą: grįždavome su eksponatais, aprašymais bei fotonuotraukomis. Susipažįstant su artimesnių ir tolimesnių apylinkių archeologijos, istorijos ir etnografijos paminklais, ryškesnė darėsi ir mūsų apylinkės praeitis.

„Nors kalbama apie turistines išvykas, tačiau visos jos buvo nukreiptos į kraštotyrą...“

*(J. Šliavas, 1962 m.)
VUBR, f. 152-27*

*Senoji „Žiemgalos“
ekspozicija.*

O. Pajedaitės nuotr.

1962–1963 m. m. rudenį jau turėjome savarankiškas mokinių grupes eksponatams muziejui kaupti. Kur ko ieškoti – jau buvo aišku. Mokiniai jau turėjo ne tik norą, bet ir įgūdžių.

1963 m. sausio 7–8 d. vykusioje moksleivių kraštotyrininkų konferencijoje dalyvavo būrelio pirmininkas G. Pronckūnas. Kaip rajono mokinių delegacijos vadovas dalyvavau ir aš. Už paruoštą ekspoziciją mūsų mokyklos grupė buvo apdovanota Švietimo ministerijos Pagyrimo raštu.

Reikšmingi tie metai buvo ne tiek turistams, kiek kraštotyrininkams, nes 1963 m. gegužės 16 d. mūsų ekspozicijai mokykloje buvo suteiktos visuomeninio muziejaus teisės.

Tų metų pavasarį baigėsi ir savotiškas kombinuotas turizmo-kraštotyros darbo mokykloje laikotarpis, per kurį buvo sukaupta daugybė eksponatų, rašytinių faktų, fotonuotraukų. Muziejus susilaukė pirmųjų pripažinimų ne tik rajone, bet ir respublikoje. Ir vis dėlto šio laikotarpio darbų dar negalima laikyti pilnaverčiais, nes aiškių ir apibrėžtų tikslų jie dar neturėjo.

***

Naujas pakilimas prasidėjo 1965–1966 m. m. rudenį, kai buvo ruošiamasi respublikinei kraštotyrininkų konferencijai. Darbą imta koordinuoti: orientacijos treniruotės – rudenį ir pavasarį, kraštotyra – žiemą. Buvo sukaupta daug rašytinės etnografinės medžiagos. Pradėta dirbti pagal tam tikrą toli siekiantį kelių metų planą, kur buvo įtraukti visi vyresniųjų klasių mokiniai.

Respublikinė IV-osios moksleivių ekspedicijos konferencija įvyko Vilniuje 1966 m. pradžioje. Joje dalyvavome su būrelio pirmininku V. Bagdonavičium. Jis buvo numatytas pasiūsti į visasąjunginę moksleivių kraštotyrininkų konferenciją Leningrade. Tai įvyko per pavasario atostogas. Čia mūsų kraštotyros būrelis buvo apdovanotas Garbės raštu, o man kartu su grupe kitų būrelių vadovų teko pakeliauti po Estiją ir Latviją bei susipažinti su geriausių mokyklų darbu. Pabuvojome Piarnu, Mėrjamoje, Taline, Tartu, Valgoje, Rygoje, Iecavoje ir Kandavoje. Tai padėjo dirbant savo mokykloje.

Pavasariį ėmėme veikti dviem barais: kaip orientacininkai – miške, o su specialiomis kraštotyros užduotimis – į apylinkes tyrinėti archeologijos paminklų ir rinkti vietovardžių. Tada ir buvo išaiškintos istorinės Sidabrės ir Serpen vietovės bei daug kitų iki tol neužfiksuotų objektų.

Mokyklos turistų sąskrydis gegužės mėnesį įvyko vėl Geručių parke, o vasarą teko tęsti pažintį su žymiausiomis senosios Žiemgalos istorinėmis vietovėmis – Joniškiu, Žagare, Luokava, Auce, Tervete, Duobele, Jelgava...

1966–1967 m. m. rudenį mokiniai jau savarankiškai galėjo pradėti žvalgomasias ekspedicijas, rasdami sodybviečių, dubenėtųjų akmenų ir senkapių.

Žiemą ypač daug padirbėjome rinkdami etnografinę medžiagą.

Per pavasario atostogas muziejų aplankė ir su apylinkėmis susipažino respublikinio kraštotyros vadovų seminaro dalyviai, o Žeimelio vid. mokyklos turistų sąskrydis pirmąkart vyko Didžiųjų Plonėnų parke.

*Su abiturientais
kraštotyriminkais
K. Guževičiumi,
V. Bagdonavičiumi,
S. Balčiūnu ir
A. Dumbra.
1967 m. VUBR,
f. 152-21*

***

1967–1968 m. m., vietoj mokyklą baigusių S. Balčiūno ir V. Bagdonavičiaus, būrelio pirmininku buvo išrinkta S. Bartašauskaitė, aktyvi kraštotyriminkė, ypač mėgusi rašytinę etnografiją.

Rudenį Kairelių miške įvyko orientacininkų varžybos, o po jų ėmėme ruošti moksleivių kraštotyros darbų ir paminklų apsaugos respublikinėms parodoms. Buvo užbaigtas ir „Kraštotyrai“ perduotas stambus 3-jų dalių darbas – „Pastabos žiemgalių klausimais“.

Gruodžio 6 d. „Žiemgalos“ muziejuje lankėsi Latvijos kraštotyros vadovų seminaro dalyviai, kurie domėjosi mūsų darbu ir sukaupta archeologine bei etnografinė medžiaga.

1968 m. sausio 25–26 d. įvyko paminklų apsaugos konkurso baigiamoji konferencija Vilniuje. Mūsų darbai „Žeimelio apylinkės etnografijos-architektūros paminklai“ ir „Lietuviškosios Žiemgalos dalies archeologija“ buvo pripažinti geriausiais.

Per pavasario atostogas vykusioje konferencijoje Trakuose darbams „Žeimelio apylinkės etnografinė mozaika“ I d. ir „Švietimas Žeimelio apylinkėje“ buvo pripažinta antroji vieta.

Tais metais dar buvo paruošta „Žeimelio apylinkės papročiai“, „Žeimelio apylinkės etnografinė mozaika“ II d. ir „Žeimelio apylinkės vietovardžiai“.

Vasarą teko pabuvoti Balduonėje, Daugmalėje, Vecumniekuose, Barbelėje ir susipažinti su rytine Žiemgala.

***

1968–1969 m. m. prasidėjo šiek tiek kitaip: nebebuvo rudens orientavimosi varžybų, nes buvo atšauktos sveikatingumo dienos, kurias tam ir panaudodavome.

1970 m. sausio mėnesį regioninei kraštotyros darbų apžiūrai pateikėme net 17 aplankalų apie kalbą, archeologiją, etnografiją, istoriją, tautosaką ir liaudies meną, per mokinių pavasario atostogas kraštotyros darbų parodai Kaune – dar 10 aprašų iš etnografijos, liaudies meno ir tautosakos. Čia gavome mandatą vykti į Maskvą – į jaunųjų muziejinkų sąskrydį, o Švietimo ministerijos CVETS (Centrinė vaikų eks-

1968 m. laidos abiturientai kraštotyrininkai prie muziejaus su mokytoju J. Šliavu: G. Jasiūnas, A. Ramanauskas, G. Ochrimenko, A. Rimkevičiūtė, S. Bartašauskaitė, S. Sidaugaitė, V. Kontautas ir R. Meilūnas. VUBR, f. 152-27(A2)

1969 m. laidos abiturientai kraštotyrininkai su mokytoju J. Šliavu: G. Gasiūnaitė, D. Vainikauskaitė, R. Rudytė, J. Saliamorytė, F. Zakulytė, G. Silovaitė, M. Kalinauskaitė, O. Galiauskaitė, T. Gavrilovaitė, R. Jakuškaitė, A. Užkuraiytė, S. Gudelytė, Klinevičiūtė, V. Juzėnaitė, A. Ūdrytė, R. Kraftytė. VUBR, f. 152-27(A3)

kursinė-turistinė stotis) ir MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas apdovanojo padėkos raštais. Švietimo ministerijos garbės raštą gavau ir aš. Praktiškai tuo pat metu (kovo 24–26 d.) teko atstovauti Lietuvą ir jaunųjų kraštotyrininkų konferencijoje Rygoje, kur Žeimelio kraštotyrininkė L. Ūdrytė skaitė pranešimą latvių kalba.

Balandžio–gegužės mėn. Vilniuje veikusiai kraštotyros draugijos darbų parodai pristatėme likusius darbus iš kalbos, istorijos ir archeologijos. Čia vėl buvome įvertinti 1-ojo laipsnio diplomu ir kelialapiu į Lenkiją. Deja, išvykti mokykla neleido.

Nuo tada užsimezgė šilti santykiai su Lietuvių kalbos ir literatūros institutu.

Per rudenį ir žiemą ruošėme darbus apie „Žeimelio apylinkės asmenvardžius“, „Žeimelio apylinkės tarmę“, „Žeimelio apylinkės smulkiają tautosaką“, „Žeimelio apylinkės pasakas“, „Žeimelio apylinkės dainas“ ir „Žeimelio istorinę bibliografiją“. Rašytinė medžiaga buvo baigta kaupti.

Pradėjus mokyklos pastato rekonstrukciją, 1969 m. sausio 13 d. muziejus buvo iškeltas, o eksponatai sukrauti anksčiau turėtame kambaryje pradinės mokyklos koridoriaus gale. Tuo pačiu pasibaigė ir vienas įdomiausių Žeimelio visuomeninio muziejaus veiklos etapų.

Respublikinis sąskrydis vyko liepos 7–12 dienomis Molėtuose. Čia mano kaip vadovo darbas mokykloje ir baigėsi. Išdirbau lygiai dešimtį metų. Tiek pat kartu rajone laimėjome pirmąsias vietas, devynis kartus dalyvavome respublikiniuose są-

Mokiniai, užrašinėję mitologiją, su mokyt. J. Šliavu:

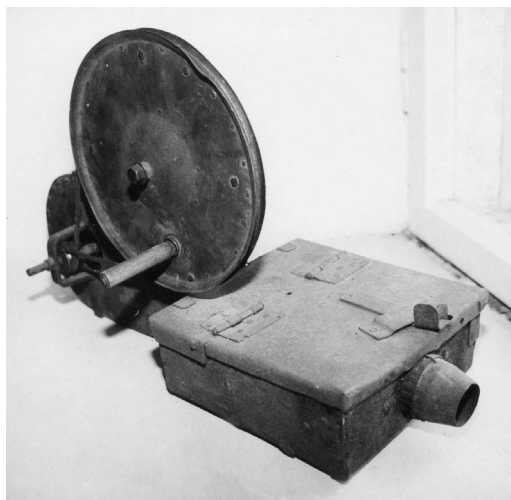
*A. Jankauskas,
R. Stuknys,
G. Tamulionytė,
R. Vaičiulytė,
R. Platbarzdis,
B. Nugaraitė,
D. Punculytė,
P. Kuprytė,
L. Burkauskaitė,
B. Balčiūnaitė,
B. Kukurytė,
J. Četvergaitė,
D. Rudytė,
V. Jankauskaitė,
D. Jatulytė,
V. Bezmėnaitė,
V. Drukas. 1971 m.
VUBR, f. 152-27(1)*

*Įrankiai cukrui
trupinti. 2004 m.
ŽM E-B 574, 629,
630*

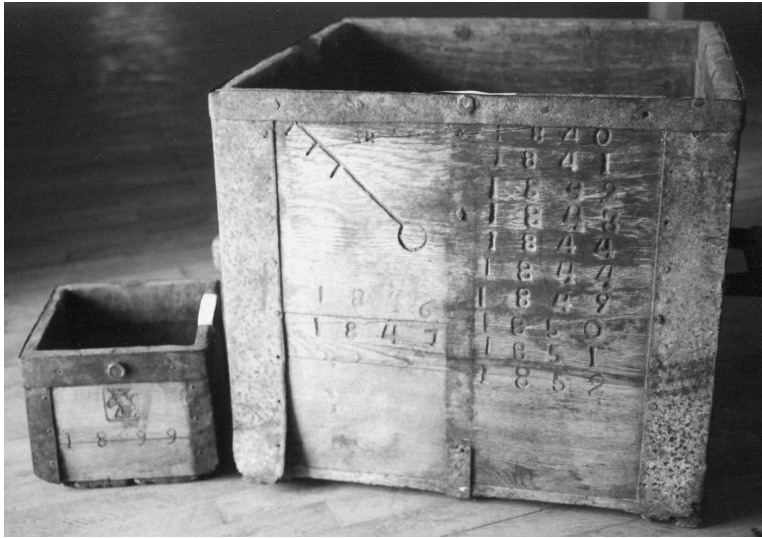
*Bezmėnai. 2003 m.
ŽM I-D 1464,
E-B 436, 850, 851,
858*

*Prietaisas kiaulėms
svilinti. 2003 m.
ŽM E-B 624*

*A. Padoros
nuotraukos*

Saikai: gorčius
ir pūras. 2004 m.
ŽM E-B 840, 846

Talpų kampelis

Prietaisais auliniams
batams nusiauti.
2004 m.
ŽM E-B 270

J. Bindoko
nuotraukos

Statinaitė alui
ir bokalas (krūzas).
2003 m.
A. Padoros nuotr.
ŽM E-B 327

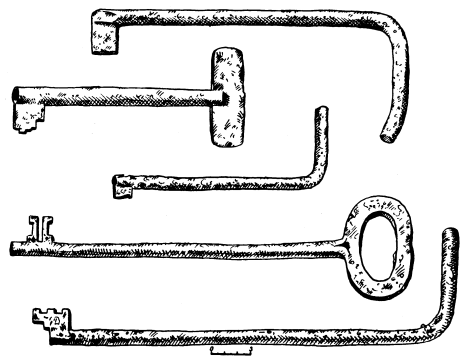

Muziejininkas
P. Razgus ir knygos
sudarytojas A. Bėčius
prie užraktų stendo
„Žiemgalos“
muziejuje. 2003 m.
A. Padoros nuotr.

Užraktų stendas.
2004 m.
J. Bindoko nuotr.

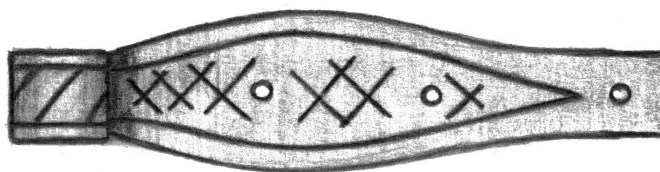
Lauksodžio vienuolyno
spyna. 2003 m.
J. Bindoko nuotraukos

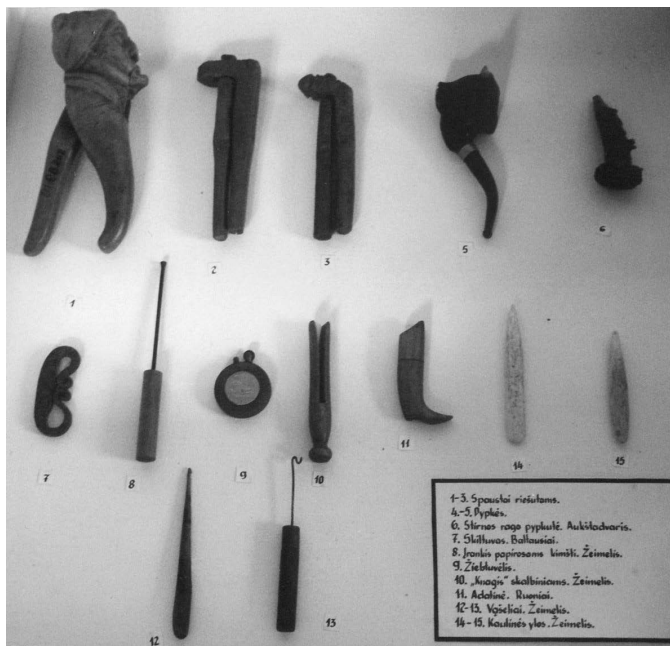
Raktai, rasti prie palaidojimo vietos Žeimelio
kapinėse, įkurtose 1828 m.
1972 m. J. Šliavo pieš. VUBR, f. 152-471

Durų vyriai. A. Padoros nuotr. ŽM E-B 129-134

Durų vyrius. Žeimelis, 1908 m. 1978 m. J. Šliavos pieš.

Spaustai riešutams (1–3), pypkės (4, 5), stirnos rago pypkutė (6), skiltuvos (7), įrankis popirosams kimšti (8), žiebtuvėlis (9), „knagis“ skalbiniams (10), adatinė (11), važseliai (12, 13), kaulinės glos (14, 15). J. Bindoko nuotr.

Šepečiai linams šukuoti.
A. Padoros nuotr.
ŽM E-B 295-297

Rimbai (1–5) ir lazdos (6–8). 2003 m. J. Bindoko nuotr. ŽM E-B 154-161

*Teodoras Grothusas
(aut. K. Balčiūnas).
Dovana „Žiemgalos“
muziejui. 2003 m.
J. Bindoko nuotr.*

skrydžiuose, kur buvo džiugių laimėjimų ir skaudžių pralaimėjimų, o paskutiniaisiais metais – ir gražios romantikos. Gaila skirtis su pamėgtu darbu, tačiau tenka skaičiuoti ir su galimybėmis. Dešimt metų keliuose, miškuose, stovyklose, varžybose. Tačiau kraštotyra liko. Jai visą laiką buvo dirbama. Jai ir buvo skiriamas pagrindinis dėmesys.

Surinktos rašytinės medžiagos vienas egzempliorius visada buvo perduodamas kuriam nors Lietuvos MA institutui, atsirado ryšys ir su Latvijos MA. Taip Žeimelio visuomeninis kraštotyros muziejus ėmė dirbti ir tam tikrą mokslinį tiriamąjį-informacinį darbą. Jeigu anksčiau apie apylinkę beveik nieko nežinojome, tai dabar ji tapo gana gerai ištirta, ir surinkta medžiaga jau galėjo pasitarnauti mokslui.

Iki 1969 metų „Žiemgalos“ muziejus sukaupė apie 5 000 eksponatų. Vertingiausi yra archeologijos, medžio skulptūrėlių, kopyltstulpių, kryžių rinkiniai ir rašytinė medžiaga apie apylinkės archeologiją, etnografijos paminklus, kalbą, papročius bei liaudies kūrybą. Muziejuje galima rasti viską, kas yra išlikę nuo seniausių laikų iki šių dienų. Ši medžiaga darysis kaskart vertingesnė, nes laikas naikina paminklus, naikina pėdsakus, pasiima žmones. O muziejuje sukaupti praeities dienų liudijimai išlieka. Už tai žemai lenkiuosi tiems, kurie šapelis po šapelio ieškojo, rinko, rašė, aukodami brangų laisvalaikį ne už kokį nors atlyginimą, o jausdami pareigą rasti, ištraukti iš užmaršties ir išsaugoti ateičiai. Ačiū jiems už tai.

***

Apylinkių liaudies menas ir jo kūrėjai. Visais laikais žmogus sunkiausioje savo buityje siekė grožio, aktyviai jį kūrė. Kadangi gyveno daugiau ar mažiau izoliuotą gyvenimą, apribotą skirtingų gyvenimo ir buities sąlygų, todėl įvairiose vietose susiformavo skirtinga visa tai atspindinti žmogaus dvasinė kūryba, charakteringa tik tam tikrai vietai.

Žeimelio apylinkių liaudies skulptūra bei puošybinė ornamentika jau nuo seniausių laikų, ką rodo archeologiniai radiniai, senovės keramikos šukės, pakelių

koplytstulpiai bei senųjų gyvenamųjų namų puošyba, dideliu puošnumu nepasižymi. Visas grožis čia slypi saikingame puošmenų panaudojime bei nuosaikiose proporcijose, kurios nepaprastai subtiliai pajaustos. Kuklus paprastumas suteikia meno kūriniam monumentalumą. Ypač savo proporcijų darnumu išsiskiria liaudies skulptūra. Gal todėl norimai minčiai išsakyti, veido išraiškai skiriama daugiau dėmesio negu kitose Lietuvos vietose. (Visi čia minimi liaudies meno kūriniai yra „Žiemgalos“ muziejuje.)

Apylinkių archeologijai būdingi puošybiniai elementai yra įvijėlės, apvalūs ir kampuoti vingeliai, apskritimai, rombeliai, pinučiai. Vingeliais, brūkšneliais, eglutėmis, trikampėmis arba keturkampėmis apvaliomis duobutėmis ištaisai arba ruoželiais išmarginta yra ir senoji lipdyta bei žiesta šio krašto keramika*.

Būdinga tai, kad minėti elementai išliko ir vėlesniaisiais laikais. Tokiais pat vingeliais, apskritimais, rombeliais, eglutėmis ir pynučiais pereito amžiaus pabaigoje ir šio amžiaus pradžioje buvo puošiamos kultuvės, „rumbės“. Senas elementas ant jų yra lapai ir žvaigždutės.

Lapai, žvaigždutės, žiedai, žalčio pavidalo spinduliai sutinkami ir koplytstulpių kryžių puošyboje. Tokiais pat vingeliais žvaigždutėmis puošti margučiai, pynučiais – riešutų spaustukai ir t. t.

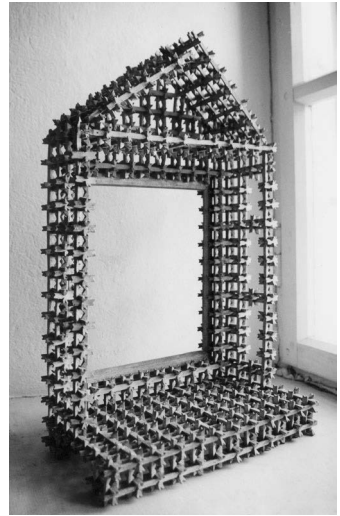
Reljefiniai lapai yra retesnė puošybinė detalė. Tačiau taip puošta muziejuje yra auksinių vestuvių lazda, 1867 m. klėties staktų prikaltė (iš Puodžiūnų k.), kurios vainiklapiai dar raudona–žalia–geltona spalvomis padažyti. Vienspalviais lapais, žiedais puoštos ir spintų prikaltės, lauknešėliai, vingeliais – langų prikaltės, dažytais žiedais – klumpės.

Vis dėlto puošyboj vyrauja geometrinis ornamentas: trikampiai, apskritimai, rombeliai. Rankšluostinės – puoštos ažūriniu kiaurapjūviu geometriniu ornamentu. Panašus ornamentas naudotas ir gyvenamųjų namų gonkų puošyboje.

Įvijėlėmis, trikampaiais buvo puošiamos ir iš šiaudų pintos dėžutės, kurios kartais dar būdavo ir nudažomos.

Ypač puošnumu pasižymi apylinkės kalvių kalti koplytstulpių kryžiai ir durų vryiai.

Apylinkėje būta ir gabių liaudies menininkų. Šalia plačiai žinomų dievdirbių A. Trumpio, J. Šaknio, liaudies skulptoriaus A. Nesavo, buvo ir daug kitų. Tai mokytojas A. Balčiūnas, prieškaryje dirbęs Saločiuose – lipdė iš molio. Gana savita yra Gegiecko iš Pamažupių k. (Joniškėlio apyl.) medinė skulptūrėlė Šv. Jonas Nepomukas. Kitų liaudies dievdirbių var-

Koplytėlė statulėlei.

A. Padoros nuotr. ŽM E-S 41

Rėmeliai nuotraukoms. 2003 m.

A. Padoros nuotr. ŽM E-S 82

* Žr. str. apie archeologiją.

Angelas
(h – 37 cm).
ŽM E-S 34

*Piemenukas
ir stirnaitė*
(h – 31 cm).
ŽM E-S 35

*J. Bindoko
nuotraukos*

dai jau pamiršti, nors patys darbai ir išlikę. Ypač išraiškinga 1934 m. Nukryžiuotojo skulptūrėlė iš Ūdekų k. (Linkuvos apyl.). Stambiais bruožais išreikštas veidas, kuriame ir kančia, ir dvasinė bei fizinė jėga. Gilų vidinį susirūpinimą slepia nedidelė Švč. Marijos skulptūrėlė, rasta Žeimelio kapinėse. Iškreiptų proporcijų, išraiškinga yra ir Nuėmimo nuo kryžiaus skulptūrėlė, rasta Gelčiuose.

*Dievdirbys
ir kryžių meistras
Jurgis Šaknis.
1966 m.
J. Šliavo nuotr.*

Dėžutes, padėklus iš šiaudų pynė J. Bajelis iš Nociūnų k., meniškus, reliefinėmis figūromis puoštus fotografijų rėmelius darė A. Bajaras.

Liaudies muzikos instrumentai*. Kiek žmonės atsimena, apylinkėje buvo naudojami rageliai, kanklės, skudučiai ir įvairios švilpynės. Tačiau juos, išskyrus kankles, naudojo daugiausia piemenys. Gegužinėse, talkose ar vestuvėse jau grodavo armonika, smuikas, vėliau prisidėjo dar kontrabosas** ir būgnas. Skambindavo dar ir citra, atkeliavusia iš dvaro, kur šeimininkavo daugiausia vokiečiai.

Paprasčiausi piemenų muzikos instrumentai buvo švilpynės. Jas darydavo iš rugio šiaudo, žąsies plunksnos, iš nusuktos karklo žievės ir net išsukdavo iš alksnio. Patvariausios švilpynės iš jo ir būdavo. Jas darydavo be skylučių ir su skylutėmis. Kad išgautų

* VUBR, f. 152-2, p. 54–57.

** Žr. str. „Kaireliai, iš kurių beliko pasaka“.

garso virpesį, į švilpynę kartais įdėdavo medžio žievės kamuoliuką. Tokios švilpynės būdavo trumpesnės. Švilpynės iš šiaudo stiebelių sujungdavo po kelias, suderindavo kaip skudučius. Mokėjo piemenys ir iš molio išdegti švilpynes. Jos būdavo dažniausiai paukštelių pavidalo. Tokias švilpynes piemenys darydavo iki pat šio amžiaus vidurio, kol dar tebebuvo ganomos bandos*. Pamiškės ir ganyklos, ypač vakarais, taip ir skardėdavo nuo piemenėlių raliavimų.

Darydavosi piemenys ir skudučius. Juos išsukdavo iš alksnio arba iš putino, išstūmę šerdį. Toną reguliuodavo apatiniu kamščiu. Kad būtų lengviau pūsti, viršutinius galus truputį „užpjaudavo“. Naudojo skudučius iki šio šimtmečio pradžios.

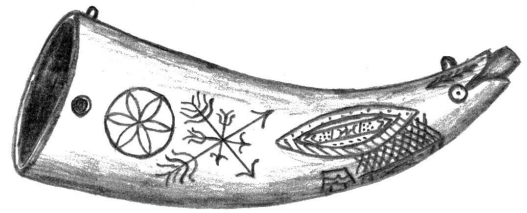
Tobulesni piemenų muzikos instrumentai buvo įvairūs rageliai. Jiems padaryti naudodavo paprasčiausius jaučio ragus. Ragas būdavo išvirinamas, numaunamas ir dar karštas apdirbamas. Galą nupjaudavo, išgręždavo dažniausiai 3 skylutes, ir ragelis būdavo baigtas.

Panašiai padarydavo ir „kerdžiaus ragą“, tik į jį dar įsukdavo alksnio vamzdelį. Skylutes padarydavo vamzdelyje. Į šito vamzdelio galą įsukdavo dar kitą – plonesnį, su išdrožtu liežuvėliu. Tokį ragą apkaustydavo variniais žiedais, ir kerdžius už grandinėlės jį nešiodavo prie juostos. Jį pūsdavo, genant per kaimą gyvulius. Ragus ir ragelius naudojo iki praėjusio šimtmečio pradžios.

Be rago, kerdžiai naudodavo ir trimitus. Juos darydavo iš susuktos beržo tošies. Pirmiausia padarydavo beržo, obels arba uosio muštuką. Po to nuo muštuko galo išvyniodavo kiek lenktą patį trimitą. Tošį suklijuodavo smala. Galus sujusdavo variniais žiedais, sujungdavo juos grandinėle.

Pats tobuliausias piemenų pučiamasis instrumentas buvo birbynė. Ji panaši į kerdžiaus ragą, tik vamzdelis daug ilgesnis, su daugiau skylučių melodijai išgauti. Kad lengviau būtų išsukti vamzdelį, alksnį dažnai pašutindavo, „sukdavo“ iš abiejų galų. Panaši 0,5 m ilgio birbynė, tiktai tekinta, su 8 skylutėmis ir pririšamu liežuvėliu yra muziejuje. Tokias birbynes piemenys darėsi dar ir praėjusiame šimtmetyje, tačiau groti jomis bemokėjo vos vienas kitas. Tralialiudavo dažniausiai tik šiaip sau, vienas su kitu lenktyniaudami. Tačiau ir tokios melodijos ramiais vasaros pavakariais toli sklisdavo lygumose, sukurdamos nepakartojamai jaukią pastoralinę nuotaiką.

Naminis liaudies muzikos instrumentas buvo kanklės. Jos buvo penkias-

Liaudies muzikos instrumentai.

J. Bindoko nuotr.

ŽM I-D 2039,

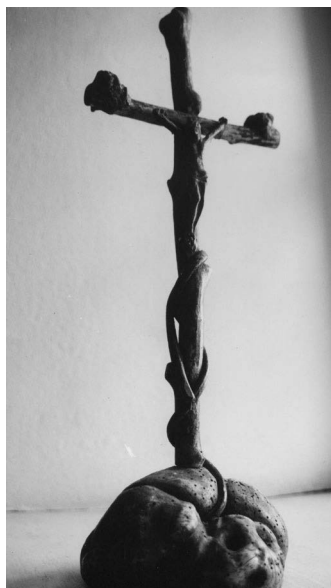
ŽM E-B 38-42

Parakinė. 1968 m.

J. Šliavo pieš.

ŽM E-B 240

* Jas ir dabar daro Žeimelio vid. m-klos mokiniai, vad. mokytojo Virgio Podgurskio.

tygės. Tačiau paskutinis senelis, turėjęs namų darbo kankles ir mokėjęs jomis kankliuoti, mirė 1908 m. Tai buvo Balčiūnas Minvydas Vincas iš Ragaišių kaimo*.

Liaudies muzikos instrumentai apylinkėje išnyko šio šimtmečio pradžioje. Vėliau nagingesni meistrai muzikos instrumentus ėmė daryti pirktinių instrumentų pavyzdžiu. Toks meistras apylinkėje buvo Karolis Dikčius iš Mąrgių kaimo (1910–1967). Nuo mažens jis labai mėgo muziką, tačiau pinigų įsigyti instrumentams neturėjo. Pats pasidarė mandolą, kontrabosą, kastanjetes, būgną su cimbolais. Jo padaryti muzikos instrumentai nenusileido fabrikiniams. Ypač sudėtingas buvo būgnas su lėkštutėmis, káušais, vamzdelių bei dužiklių baterijomis, valdomas trimis pakojomis. Kontrabosas ir mandolina buvo padaryti iš klevo, o viršus – iš eglės. Stygos buvo iš ožkės žarnų. Keliavė Karolis Dikčius per vestuves, per gegužines, pats grodamas, pats kojomis būgną mušdamas.

Nors didesniu muzikalumu žmonės ir nepasižymėjo, liaudies muzikos ir dainų tradicijos išliko apylinkėje gyvos iki pat šių dienų, nors jauniausioji karta ėmė linkti į profesionaliąją muziką.

***

Kryžių statymas^{1, **}. Seniau visur pakelėse buvo galima sutikti kryžių. Statydavo juos žmonės dažniausiai pagal prisiimtus įžadus, kad sunkiai sergantis ligonis pasveiktų, kad ištikusi nelaimė praeitų.

Kryžiai būdavo aukšti, juos darydavo dažniausiai iš ąžuolo. Statydavo prie kelio, prie kryžkelių, prie šaltinių, prie akmenų, kiemuose prie vartų,

Medinis kryžius (neišlikęs) Gelčių k. 1966 m.

J. Šliavo nuotr. VUBR, f. 152-433

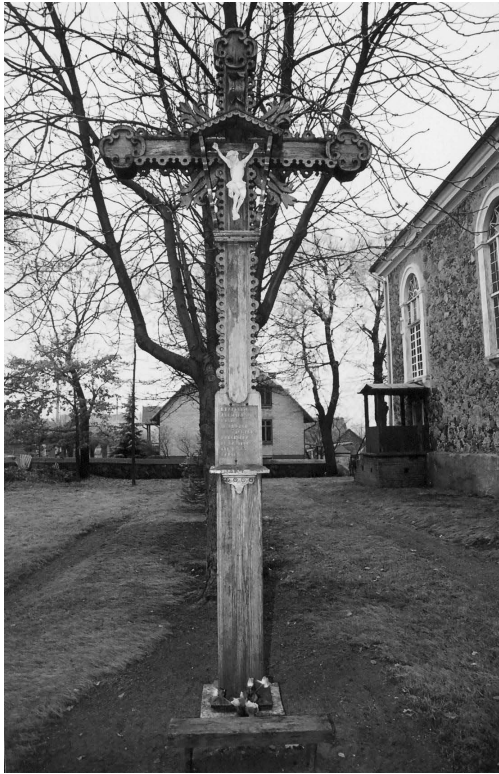
Senieji kryžiai Lauksodžio bažnyčios šventoriuje. 1966 m. J. Šliavo nuotr. VUBR, f. 152-433

Statulėlė-kryželis. A. Padoros nuotr. ŽM E-S 38

* Žr. str. „Žeimelio apylinkės dubenėtieji akmenys“.
¹ Naudotasi B. Janulevičiaus 79 m., gyv. Pagirių k., ir E. Motiejūnienės 70 m., gyv. Mikoliškio k., pasakojimais.

** VUBR, f. 152-13, p. 78.

*Kryžius Žeimelio
katalikų bažnyčios
šventoriuje.
Meistras S. Bėčius.
2003 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Kryžius Lauksodžio
bažnyčios šventoriuje.
Meistras S. Bėčius.
2004 m.
A. Bėčiaus nuotr.*

*Kryžius Lauksodžio
bažnyčios šventoriuje.
Meistras nežinomas.
1966 m.
J. Šliavo nuotr.*

gėlių darželiuose, vaidenimosi vietose. Statydavo, kad velnius atbaidytų, kad vandenį nuo užsiteršimo apsaugotų, kad, atsigėrus iš tokio šaltinio, daugiau jėgų atsirastų. Prie vartų statydavo, kad kiemą apsaugotų, kad gražiau būtų, kad kryžius laimę šeimai neštų. Laukuose statydavo, kad derlius geresnis būtų, kad jį nuimti geriau pasisektų.

Pastatytą kryžių visada šventindavo. Giminės ir kaimynai. Visi susirinkdavo prie pietų stalo. Suėjimas visada būdavo linksmas ir nuotaikingas. Pastatę kryžių, žmonės jausdavosi savo įžadą atlikę.

***

Žeimelio apylinkių koplytstulpiai*. Sugrižta sodybon triukšmingi jaunavedžiai, užkūprina elgeta... visus juos vieni-dai pasitinka sulinkęs po vargo našta pavartės koplytstulpio rūpintojėlis, giliai širdyje rusenančio nebylaus nuolatinio žmogaus palydovo kasdieniniuose rūpesčiuose liūdesio simbolis. O pilkos Šiaurės vidurio Lietuvos lygumos su drumzlinu rudens lietum – tikras šios nebylios melancholijos atspindys. Tačiau kaip išdabintas nuolat vartus sergstinčio sargo būstas! – pjūkleliais, rombais, įvijėlėmis, vėjyje gaudžiančiais skambalėliais... Viršuje – su ypatinga meile iš geležies nukaltas kryžius – saulės, tos vienintelės šildytojos varge, simbolis, su mėnuliu apačioje, žvaigždėmis aplinkui ir į žalčius panašiais spinduliais.

Daug ir nuostabiai puošnių koplytstulpių būta Žeimelio apylinkėse, tačiau daugumos jų šiandien jau nebėra – laikas sunaikino. Vien pas žmones besimėto koks nors kryžiaus antgalis arba viena kita aprūnijusi skulptūrėlė. Žeimelio muziejuje šiuo metu saugoma pora dešimčių

Adomo Trumpio koplytstulpis Navickų sodyboje Diržiuose. Viršūnė – J. Freibergio. 1963 m. VUBR, f. 152-433

Javidoniai. Kremenskų sodyba. 1862 m. Autorius nežinomas. 1966 m. VUBR, f. 152-433

Koplytstulpis prie įvažiavimo į Ramanauskų sodybą Steigvilių k. 1966 m.

J. Šliavo nuotraukos

* VUBR, f. 152-4, p. 118-119.

tokių kryžių antgalių – „saulučių“ ir apie tiek pat vienišų žinomų ir nežinomų liaudies meistrų skulptūrėlių.

Tačiau pakelėse tai viename, tai kitame kieme dar pamatysi tarsi iš pačios senovės gelmių iškilusį samanotą koplytstulpį, deja, jau visai bebaigiantį savo ilgo gyvenimo dienas, gerokai suluošintą, negailestingai ir savanaudiškai žmogaus rankų apgadintą, nors valstybė daugeliui jų ir buvo uždėjusi savo globą.

Žeimelio apylinkėse koplytstulpiai išlikę tik Lauksodžio bažnyčios šventoriuje (statytas 1861 m., meistras nežinomas, skulptūrėlės dingusios), Diržių k. Navickų (Darytos Adomo Trumpio šio šimtmečio pradžioje, o „saulutė“ kalta Jurgio Freibergio) ir Javidonių k. Kremenskų sodybose (statytas 1862 m.).

***

Mirus J. Šliavui (1979 06 10), muziejaus veikla komplikavosi. Dingo inventarinė knyga. O kad tokia buvo, patvirtina dirbę kraštotyrininkai. Mokyklos direktorė J. Jonuškienė ilgai neskyrė naujo vadovo. Tada dingo ir daugybė eksponatų – monetos, žvakidės, porcelianinis pietų servizas, sidabrinis virdulys, koplytstulpių kryžiai, dokumentai..., – po Jono Juknos ir Rolando Tučo nuo 1994 06 01 perėmęs muziejų pasakoja dabartinis jo vadovas Pranas Razgus. Tik 1992 m. gruodžio mėnesį Žeimelio vid. mokyklos visuomeninis muziejus „Žiemgala“ tapo Šiaulių „Aušros“ muziejaus filialu, tik 1993 05 22 jis atvėrė duris lankytojams pusiau restauruotoje Mažonoje karčemoje, iki karo priklausiusioje žydai Leizeriui Chaješui. Bendras muziejaus salių plotas 310 m², tačiau rytinę pastato dalį vėl reikia remontuoti. Lankytojams rodomi 727 eksponatai, išdėstyti dviejose salėse. Šiuo metu muziejuje jų sukaupta jau apie 6 000. „Žiemgalą“ per metus aplanko apie 1 500 lankytojų ir apie 30 ekskursijų. Lankėsi net T. Grothuso giminės palikuonys iš Lenkijos, Vokietijos, Švedijos, Vengrijos. Atvyksta ir pasaulio žydų bendruomenės atstovai iš JAV, Didžiosios Britanijos, Izraelio, Rusijos. Šiandien muziejuje vedamos istorijos, tikybos, etikos, dailės ir kitų dalykų pamokos Žeimelio žemės ūkio ir vidurinės mokyklos moksleiviams.

Kasmet muziejus iš savo fondų paruošia po 4–5 parodas, supažindindamas visuomenę su ta rinkinių dalimi, kuri nerodoma nuolatinėje ekspozicijoje. Tai parodos: „T. Grothuso 215 gimimo metinėms“, „Vyskupas Erikas Leijeris“, „Knygnešys Ignas Lapinskas“... Šiltai buvo sutikta Bauskės (Latvija) muziejaus foto ekspozicija „Lietuviai Latvijoje“. Tačiau žiemą muziejuje šalta. Baigus tvarkyti rytinę pastato dalį, būtų galima įrengti kambarį muziejaus įkūrėjui Juozui Šliavui, aukštaičių etnografinį kambarį ir atskirą patalpą parodoms.

Apie ką kalba dievuliukai

Regina Tamašiūnaitė

Žeimelio apylinkėse mažai miškų. Tą visų mindomą žemės lopinėlių dabino ir šildė vieniši ažuolai. O prie jų glaudėsi koplytėlės. Dievuliukų nameliuose gyveno daugybė skulptūrėlių.

Medis, saugantis namų ramybę, buvo būtinas kiekvienoje lietuvių sodyboje, o dievuliukai – Dievo žodžiui išsakyti.

Nuo pagonybės laikų mūsų protėviai bendravo su medžiu, bet sakraliniam veiksmui tetiko laukinis medis – nepaliesto gamtos nekaltumo ir didingumo raiška, nes žmogus su gamta gyveno santarvėje, išlaikęs ir taurią dvasios pusiausvyrą.

Dievuliukas – kūrinys iš medžio. O tai sužmoginta gamtoje randama medžiaga, įdėjus rankų ir dvasios prisilietimą, suteikus minimalią formą, kad ji neatitvertų mūsų nuo anapusinio pasaulio. Jie išdrožti iš liepos, rečiau iš ąžuolo. Įsivaizduokime kaimo gale susigūžusią lūšnelę, susiliejusią su aplinkos pilkuma, o prie langelio – kiauras dienas drožiantį dievdirbį. Pamatykime jo sugrubusias rankas ir pilną rimties veidą, o rankose – tik kirvį, peilį ir neįmantrų kaltelį. Ir suprasime, kad ryšys su medžiu nenutrūksta nei drožiant, nei dievuką išdrožus, ką ir išduoda jame likusi meninė kalba. Tą santykį mes tartum girdime, nes jau miške esame įpratę klausytis. Todėl daug formos plonybių skulptūrelei nereikia – tik susitapatinti su objektu, bet neapmąstyti iš šalies. Tai melancholiškas užsidarymas savyje. Tai gamtiškai lyrinis santykis su tikrove. Čia mintis nepaliesta formų įmantrumo, ji atsiranda savaime. Nors dievdirbys šiek tiek dėmesio jai ir skiria, tačiau lyg ir nepamiršta, vardan ko visa tai daroma. Gimsta daiktas, kuriam žmogus suteikė prasmę būti savyje ir sau ir netapti vien priemone maldai. Dievuliukas tampa malda savo buvimu. Nedaili, mažai išorinio grožio turinti skulptūrėlė mus pavergia savo paslaptimi, nes čia nėra tik pigaus gražumo, tamsaus gražumo – čia viskas aišku, paprasta, skaidru ir absoliutu. Ji tarsi krištolas, tarsi sielos virpesys. Tos primityvios formos ir tampa tobulumu, nes iš skulptūrėlės negalima išmesti nė vienos detalės – kaip iš vaiko piešinio. Smulkmenų čia nėra. Praradęs išorinę laisvę, dievuliukas išsaugo vidinę, dvasinę, nors plastiškai ir ne visada tobulai realizuotą. O kai raiška stipri, atrodo, kad tai, kas nepadaryta ar „netobulai“ padaryta, įgyja įtaigią simbolinę prasmę.

Sakralinė skulptūrėlė – didžiausia dvasinė palaima, todėl, neįsiklausius į savo vidaus pasaulį, jos sukurti negalima. Betarpiškas savo vidaus išsakymas ir yra dievdirbio dvasinio išgyvenimo būdas. Čia jis tampa stiprių vidinių emocinių būsenų reiškęjas arba raiškos jėgą turintis žmogus. Dievdirbys, jausdamas intensyvų vidinį išgyvenimą, išreiškia ir itin aktyvų santykį su aplinka, kas reikalauja ir atitinkamų plastinių struktūrų. Dievuliuko plastinė išraiška tampa dievdirbio vidinės emocinės įtampos konservacija, o dekoratyvumas koncentruoja tik pačią idėjinę raišką. Taip atsiranda lyg ir savotiškas individualaus braižo stereotipas.

Įgudę meistrai drožė skulptūrėles pagal tipažą, nusižiūrėdami vienas nuo kito ar iš paveikslo. Jie nesinaudojo išankstiniais eskizais, bet pasikloviė tik iš anksto sumanytos schemos patrauklumu, įgytu tobulinant individualų stilių. Droždami, žinoma, jie šiek tiek improvizavo, nes dievdirbiai buvo kūrybingiausi kaimo žmonės, darę ne tik dievuliukus, bet ir statę kryžius, tapę kraičio skrynias, groję vakaruškose...

Daugelis jų taip ir liko nežinomi. „Žiemgalos“ muziejaus kolekcijoje tik keletą autorių galima įvardinti, nes apie juos byloja išlikusių darbų stilius. Ryškiausias būtų Adomas Trumpis* ir jo skulptūros „Šv. Jonas“, „Švč. Marija“, „Kristus“ ir stacijos Lauksodžio bažnyčiai projektas.

Kiti – vis niekur nepritapę stiprios vaizduotės keistuoliai, apstėsti gal-

* Žr. str. apie Adomą Trumpį.

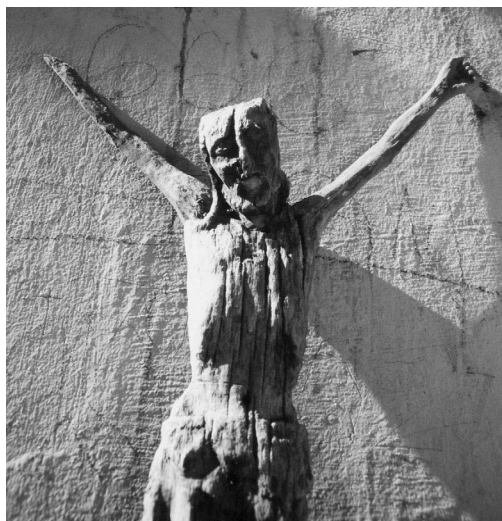

*Nukryžiuotasis (h – 40 cm),
rastas Žiurkinės k.
ŽM E-S 58*

*Nukryžiuotasis (h – 56,5 cm),
1934 m. rastas Ūdekų k.
ŽM E-S 59*

*Nukryžiuotasis (h – 56,5 cm),
1934 m. rastas Puodžiūnų k.
ŽM E-S 59*

2003 m. J. Bindoko nuotraukos

Nukryžiuotasis. ŽM E-S 63

*Nepomukas (h – 38 cm),
rastas Laborų k. ŽM E-S 66*

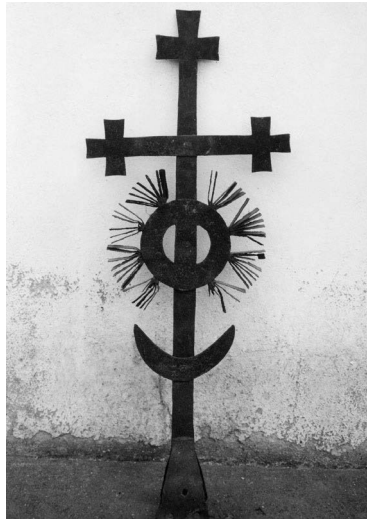
*Nukryžiuotasis (h – 32,5 cm),
rastas Lieporų k. 1967 m.
ŽM E-S 62*

J. Bindoko nuotraukos

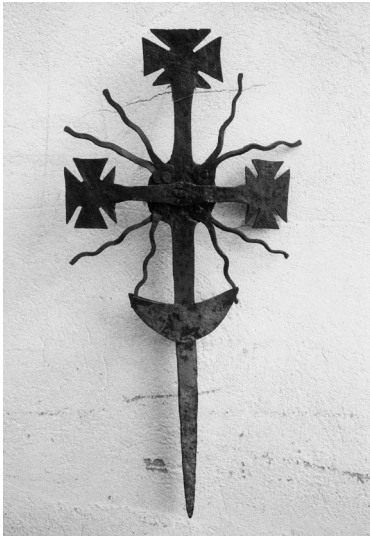

Koplytstulpių viršūnės:

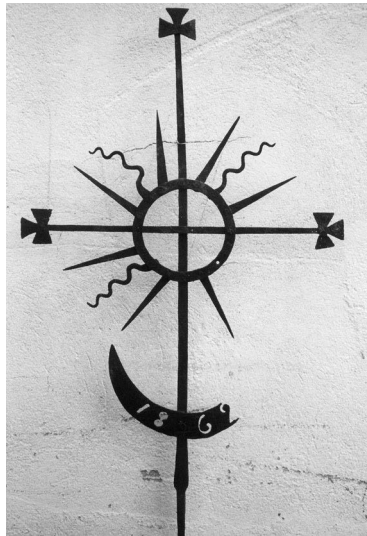
(h – 73 cm)
1859 m. rasta
Nociūnų k.
Angelų sodyboje.
ŽM E-K 2.
1968 m.

(h – 61,5 cm)
1882 m. rasta
Melgužės kapinaitėse.
ŽM E-K 1

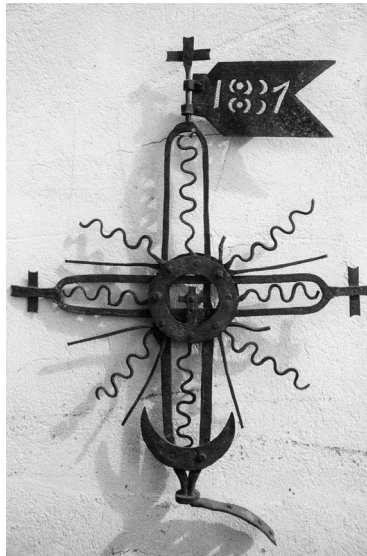
(h – 54 cm)
rasta Steigvilių k.
ŽM E-K 9.
1967 m.

(h – 68 cm)
rasta Meldinių k.
ŽM E-K 25.
1977 m.

(h – 64 cm)
1861 m. rasta
Kiburių kapinaitėse.
ŽM E-K 22.
1968 m.

(h – 68 cm)
rasta Ilguočių k.
ŽM E-K 14.
1975 m.

*J. Bindoko
nuotraukos*

Šv. Augustinas
(h – 27,5 cm),
rastas Blauzdžiūnų k.
ŽM E-S 74

Šventasis
(h – 38 cm),
rastas Laborų k.

Šv. Izidorius
(h – 33,5 cm),
1975 m.
rastas Tarbučių k.
ŽM E-S 76

J. Bindoko
nuotraukos

Šv. Rokas
(h – 35,5 cm),
1977 m.
rastas Švobiškyje.
ŽM E-S 67

Viešpats Dievas
(h – 33 cm),
1966 m.
rastas Pakruojyje.
ŽM E-S 33.

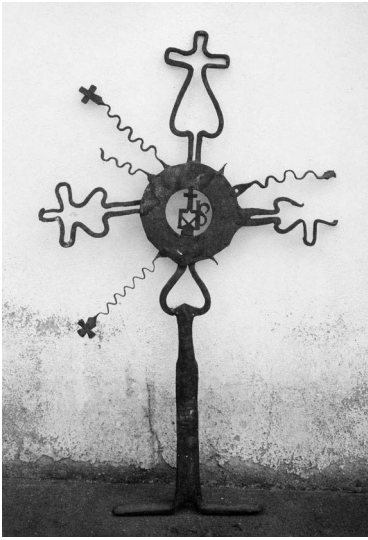
Švč. Marija
(h – 34 cm),
1966 m.
rasta Ūdekų k.
ŽM E-S 32

Švč. Marija
(h – 22 cm),
1958 m.
rasta Žeimelyje

J. Bindoko
nuotraukos

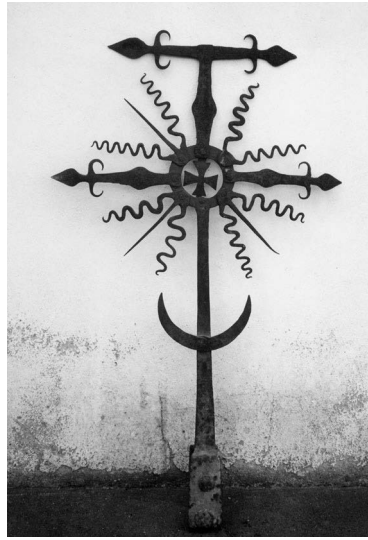
*Koplytstulpių
viršūnės:*

(h – 69 cm)

1962 m.

rasta Skarulių k.

ŽM E-K 3

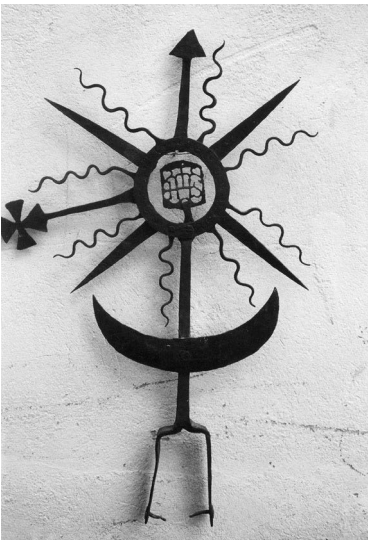

(h – 76 cm)

1972 m.

rasta Mažučių k.

ŽM E-K 5

(h – 75 cm)

1977 m.

rasta Dervelių k.

ŽM E-K 19

(h – 58 cm)

1974 m.

rasta Gedžiūnų k.

ŽM E-K 12

(h – 62,5 cm).

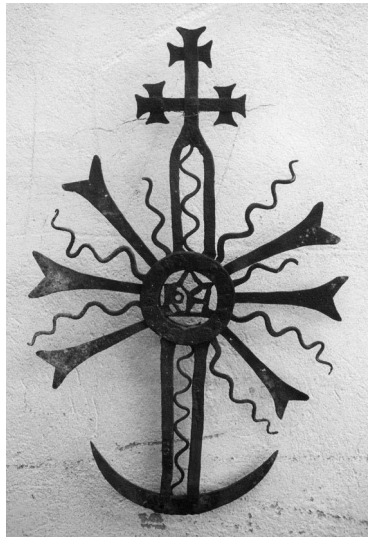
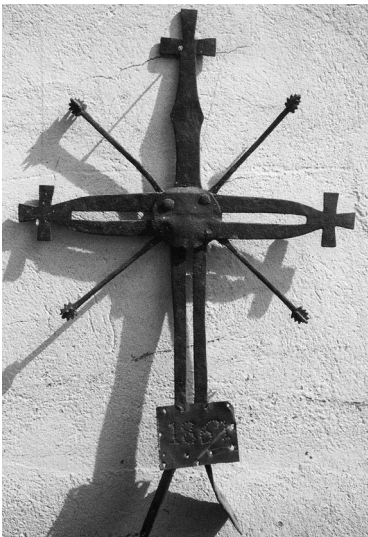
ŽM E-K 27

(h – 48,5 cm)

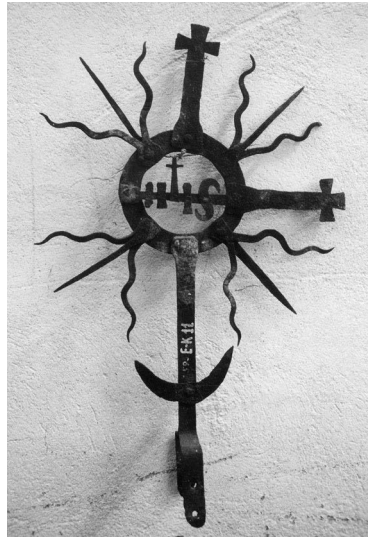
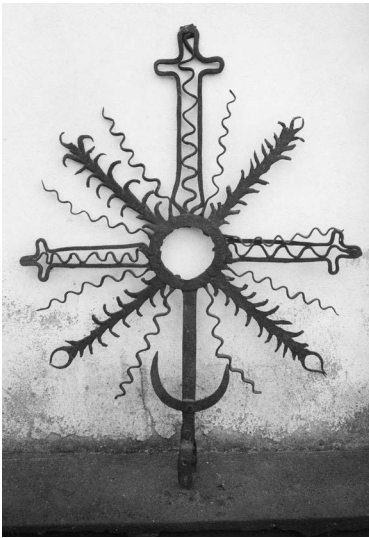
1968 m.

rasta Gedžiūnų k.

ŽM E-K 26

*J. Bindoko
nuotraukos*

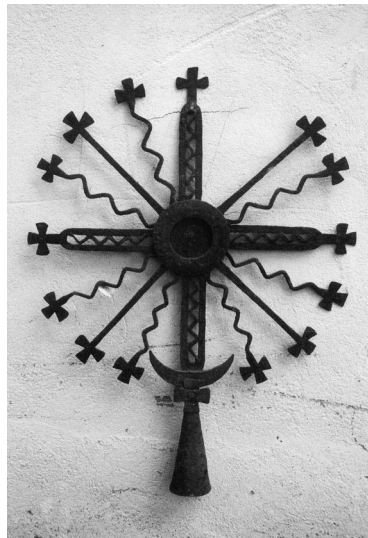
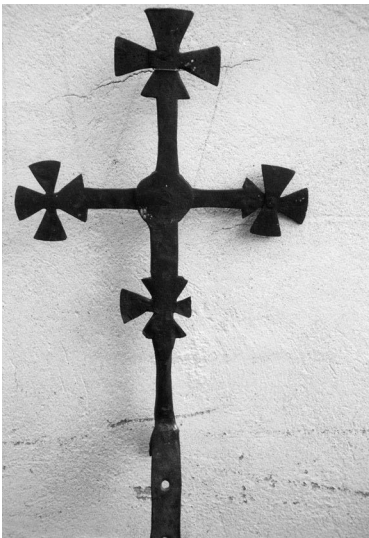

Koplytstulpių viršūnės:

*(h – 73 cm)
1977 m.
rasta Dervelių k.
ŽM E-K 6*

*1966 m.
rasta Šašių k.
ŽM E-K 11*

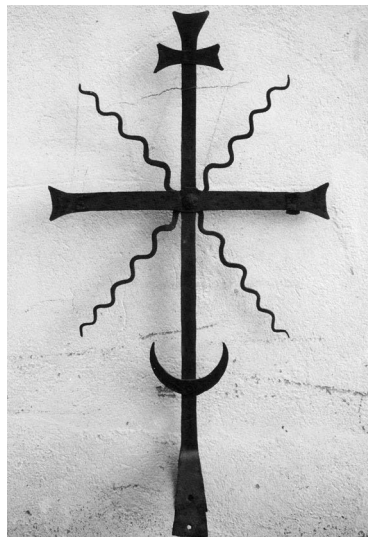
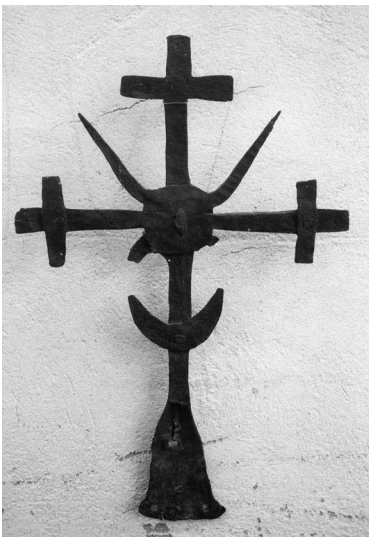
*(h – 46 cm).
ŽM E-K 13*

*(h – 62,5 cm)
1855 m.
rasta Tričių k.
ŽM E-K 28*

*(h – 47 cm)
1966 m.
rasta Lieporų k.
ŽM E-K 7*

*(h – 70 cm)
1974 m.
rasta Grūžiuose.
ŽM E-K 10*

J. Bindoko nuotraukos

Šventasis
(h – 28,5 cm),
rastas Žeimelyje.
ŽM E 393

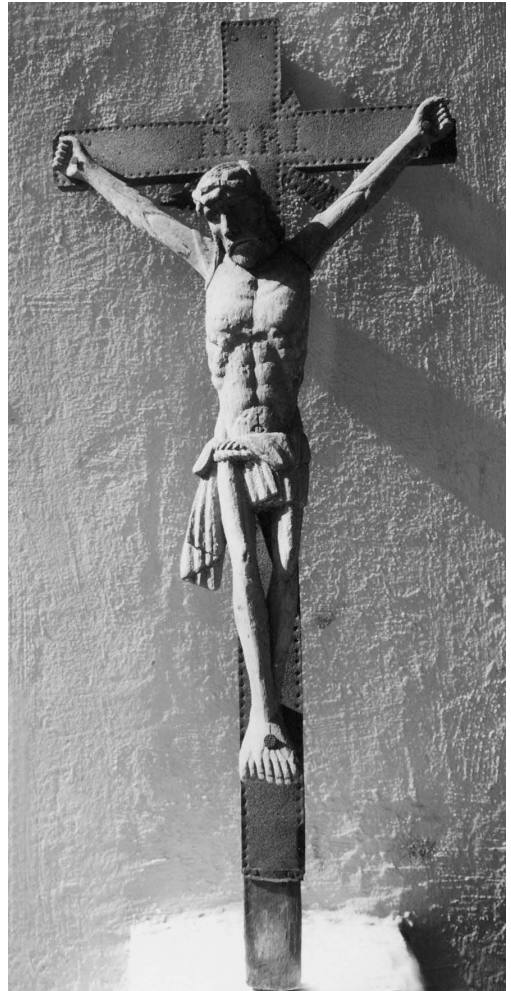
Šventasis
su kryžiumi
(h – 41 cm),
1966 m.
rastas Gedžiūnų k.
ŽM ES 65

Šventasis su taure
(h – 43 cm),
rastas Žeimelyje.
ŽM ES 64

Šventasis
(h – 39 cm),
rastas Pamūšyje.
ŽM E-S 789.
2003 m.

J. Bindoko
nuotraukos

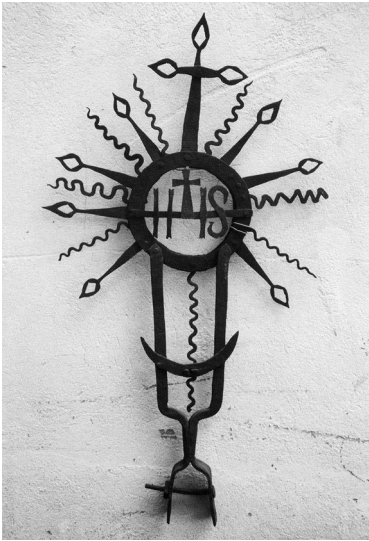

*Angelas (h – 16,5 cm),
1961 m. rastas Gelčių k.
ŽM E-S 78*

*Nukryžiuotasis (h – 74 cm),
1974 m. rastas Blauzdžiūnų k.
ŽM E-S 44*

*Kristus (h – 39 cm),
rastas Pamūšyje. ŽM E-S 790.
2003 m.*

J. Bindoko nuotraukos

Koplytstulpių viršūnės:

(h – 51 cm)

1974 m.

rasta Katkūnų k.

ŽM E-K 20

(h – 80 cm)

1977 m.

rasta Dervelių k.

ŽM E-K 18

(h – 53 cm).

ŽM E-K 8

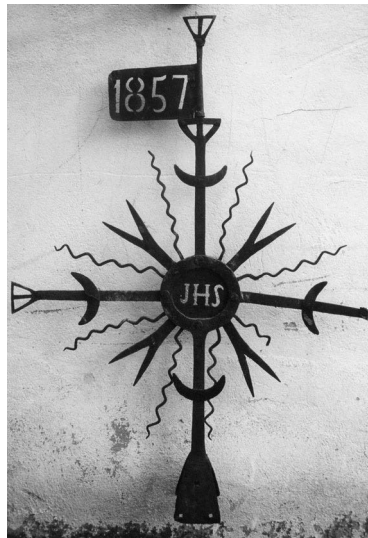

(h – 96,5 cm)

1967 m.

rasta Augustave.

ŽM E-K 23

2003 m.

J. Bindoko

nuotraukos

1968 m. rasta

Puodžiūnų k.

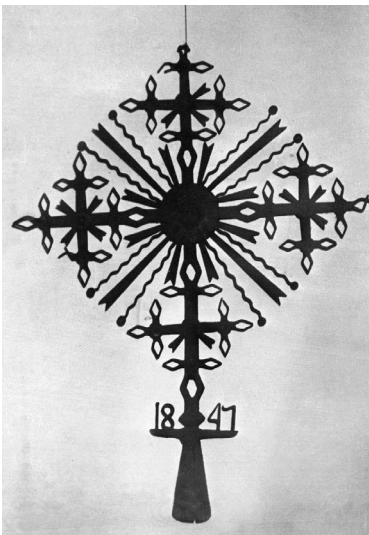
Juknų sodyboje.

(h – 68 cm),

1966 m.

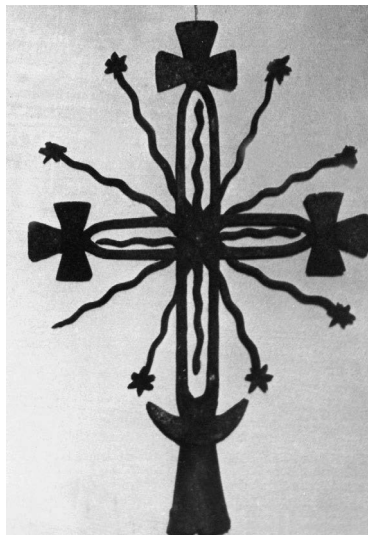
rasta Linkuvoje.

E-K 15

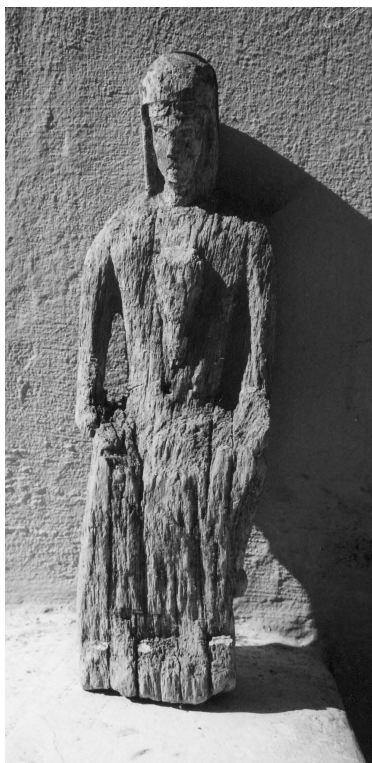

J. Šliavo

nuotraukos

Pieta
(h – 30,5 cm),
1966 m.
rasta Šalčių k.
ŽM E-S 71

Pieta
(h – 21,5 cm),
1962 m.
rasta Jovaišių k.
ŽM E-S 72

Pieta
(h – 29 cm),
rasta Paliečių k.
ŽM E-S 70

Pieta
(h – 29 cm),
1967 m.
rasta Gelčių k.
ŽM E-S 69

2003 m.
J. Bindoko
nuotraukos

*Eisena į naująsias
„Žiemgalos“ patalpas.
1993 05 22.
ŽM GEK 1403/
I-F 1410*

*Prie restauruotos Mažosios karčemos
eisena pasitinka vid. m-klos direktorius
G. Kazakevičius ir muziejaus vadovas
R. Tučas. ŽM GEK 1408/I-F 1415*

V. Dulkės nuotraukos

*Vaizdas į Vieniybės aikštę pro praviras
„Žiemgalos“ muziejaus duris*

*Ir muziejininkas P. Razgus, ir knygos
sudarytojas A. Bėčius sutaria, kad ekspozicijos
ir eksponatų inventoriaus knygos duomenys
sutampa...*

*Naujoji muziejaus
ekspozicija. 2003 m.*

*Pirmieji lankytojai...
ŽM GEK 1413/
I-F 1420*

V. Dulkės nuotraukos

būt jiems patiems nesuprantamų meno vizijų, nesirūpinę nei savimi, nei namais, nei pinigais. Juos buvo užvaldę mažai kam suprantamos mintys, regėjimai ir svajonės. Tuose medinukuose pilna tikėjimo ir pasitikėjimo, visiško atsivėrimo ir maldos be žodžių. Gal jų akimis į mus žvelgia patys dievdirbiai, kurių žvilgsnis ir hipnotizuoja. Taigi „kalba skulptūrėlės kaip lietuvių viduje sėpė ir siela nelaimėmis apaugusi...“

Dabar, kur dar pamatai kryžius, jie sulindę į žemę, lyg įbauginti laiko. Nuplauti lietaus, nugairinti vėjo ir nublukinti saulės, suskilę, jie atrodo dar tragiškesni, slepiantys vidinę energiją, šiuurkštoki ir kartu taip paprastos formos. Atrodo, jie daug galėtų pasakyti apie laimę ir nelaimę, apie kančią ir džiaugsmą čia gyvenusių žmonių, bet jie tyli. Kaip ir blaškyta ir vėtyta tauta savo dievą myli mistiškai – estetiškai, nes tik įaugęs į savo žemę žmogus daraisi nepalaužiamas, o tauta – neišnaikinama. Buvo laikai, kai neturėjome teisės net lietuviškai kalbėti. Bet kalbėjome. Vien pažiūrėjus į datas ant surūdijusių ir išdilusių koplytėlių kryžių vėjarodžių, matome, kad jie ateina iš tų laikų, kai neleisdavo nei skaityti, nei rašyti, bet dievukus drožėme... Juose tebesusitinkame su Dievu – knygnešiu, kuris svajojo

apie geresnius laikus, kada visi pasidarys dori, apsišvietę ir „... liuosi kaip paukščiai...“, prakaitu ir krauju žemę laistydami. Gal juose tebematome, kaip tame žemės lopinėlyje parklupęs žmogus meldžiasi, manydamas, kad Dievulis – prasmė, laimė, teisybė ir viltis. Juk tik tyloje atsiranda malda, o pasimeldus atsiranda ir ramybė. Taip ir lieka medinuko pilna burna dar neišsakytų žodžių, kurių tartum ir nebereikia.

Skubinosi senoliai į laukus ir pamiškes, kur ramu, kur pasijunti vienas, kur atsiveria širdis. Pėsčias ar važiuotas prie Rūpintojėlio artojas stabtelėjo ir, pagarbiai nukėlęs kepurę, judėjo toliau. Taip pakelėse, prie ažuolų ir sodybų natūraliai gyveno liaudies meno šedevrai, kurių liūdesio šešėliai gaubė žmogų. Ir vakaro žaroj nutilus bažnyčių varpams, mediniai dievuliukai lydėjo kaimo žmogų į dvasios ramybę.

Galbūt todėl ir lietuvių kapinės buvo panašios į sodą, kur kopyltstulpiai ir kryžiai priminė gyvybės medį, pilną žvaigždžių, saulių ir paukščių... Jie lyg medžio šakos, lyg gyvos srovės stiepėsi į dangų ir kabinosi į persikūnijimą. Natūralios gamtos fone šis ažūras dar labiau pagyvėjo. Metalinių saulučių žaismas ir sukurtas iš šviesos elementų. Jie saugo ramybę nuo piktųjų dvasių. Tai tarsi išvalo žmogų, tarsi lieka tik sielos simbolis. Šios nuotaikos žodžiais nenusakysi. Ir nereikia. Geležinių saulučių ažūre juntamas vyksmas: ratu juda saulės ir žvaigždės – be paliovos kuriančio pasaulio simboliai, o Aušrinė žvaigždė mums ir gimimas, ir mirtis. Žvaigždės – Saulės dukrelės, Mėnuo – dangaus tėvelis – mirusių pasauliui priklausantys elementai, lapai – atgimstanti ir nuolat atsinaujinanti gamta, spinduliai – viešpatavimas. Tas matomų simbolių ir formų darinys jungia nematomų dalyvių dvasią. Ir tai mus veda ne į mirties, o į prisikėlimo amžinam gyvenimui kelią. Taip šitame ažūre reiškiamos esminės žmogaus vertybės ir prakalbinamas anapusinio gyvenimo slėpinys. Ši dvasinė tautos gelmių kalba suvokiama kaip amžinojo pasaulio perkėlimas į laikinumo matmenį. Jis tarsi ant ribos. Kukli nukryžiuotojo skulptūrėlė ant kryžiaus atrodo lyg paukštis. Jis ir nusineša maldas, mokiusias pasiaukojimo, meilės ir kantrumo...

Motina Žemė gimdo visa, kas gyva, bet taip pat priima ir mirusį. Gi kančia ir skausmas yra tas kelias, kuris leidžia užmegzti ryšį su dieviškuoju pasauliu, kas ir yra *Pietos* raiškos paslaptis. Ji rami, darniai jungia vidinę kančią ir dvasinę pušiausvyrą. Tai „... motina mūsų tyla“. Ant jos kelių laikomas Kristus rodo, kad kūnas

L. Klimka, G. Kazakevičius
ir J. Juzeliūnas naujosiose
„Žiemgalos“ patalpose.
V. Dulakės nuotr.
ŽM GEK 1412/I-F 1419

dvasiai yra našta ir bausmė: jis ją slegia ir laiko supančiojės. Ir tai ne mirtingumo, o prisikėlimo amžinajam gyvenimui ženklas. Mirtis – tai naujas užgimimas. Pieta leidžia prisiliesti prie amžinųjų dalykų. Tarpusavio ryšys neišvengiamas. Kristus įaugęs į Motiną Žemę, kad vėl atgimtų.

Bendravimas su mirtimi liaudies kūrybos meistrus artino prie pašamonėje išsaugotų archainės pasaulėjautos vaizdinių, kurie ir simbolizuoja mirtį kaip prisikėlimą. Štai kodėl mūsų dvasia ir kyla pagauta vyturėlio giesmės, atsiliepiančios širdyje lyg pakylėjimas. Visame kame yra ryšys. Iš čia ir žmogaus polinkis poetine šviesa apgaubti kasdienybę, trapios būties akimirką ieškoti tikrųjų žmogiškųjų tiesų. O apylinkės lygumose pakilusi pempė tegul ir toliau nuo savo lizdelio vilioja šaukdama gyvi, gyvi!.. Žmogus užsimiršti gamtos garsuose paskendęs.

ETNINĖ KULTŪRA

Kaimai

Juozas Šliavas*

Senieji Žemelio apylinkės gatviniai kaimai – dideli, paskendę žalumynuose, praretinto tipo, čia vadinami sodžiais. Tokie kaimai yra Steigviliai, Diržiai, Bařdiškiai, buvę kadaise „karališki“, taip pat Kairėliai, Bałtausiai bei kiti, priklausę dvarams. Vienu jų praeitis, pvz., Gedeikonių, atsispindi jau seniausiuose šio krašto istoriniuose dokumentuose (pirmąkart minimi 1384 m. Gedeghinnen)¹, kitų – Steigvilių, Javidonių – slepiasi praeities tamsoje, tačiau viena aišku – XVI a. pabaigoje dauguma šiandieninių kaimų jau buvo. Istoriniuose dokumentuose minimi Nakrošiūnai (1565 m. Некрашевичи)², Staškaviečiai (1565 m. село Сташковетев)³, Kairėliai (1585 m. Коирэли)⁴, Lýbiečiai (1585 m. Либега)⁵. Šiuo metu Gedeikonių kaimas jau nugriautas, melioruojant laukus, o kiti irgi smarkiai keičiasi.

Kaimų apylinkėje buvo mažų (Gedeikoniai, Nakrošiūnai), didelių (Steigviliai, Javidoniai) ir vidutinių (Noriūnai, Nociūnai). P.vz., Noriūnų kaimą, priklausiusį Baltųjų Plonėnų dvarui, baudživos laikais sudarė 11 visalaukių kiemų. Kiekvieną savaitę iš kaimo į dvarą dirbti išeidavo po 2 bernus ir 2 mergas. Panaikinus baudžiovą, kiekvienam ūkiui priklausė maždaug po 33 dešimtines žemės. Už žemę kiekvienas ūkis turėjo mokėti valsčiui apie 75 rublius mokesčių. Darbui samdydavo po berną ir mergą. Kurių namuose buvo didelė šeimyna, tie nesamdydavo arba samdydavo mažiau. Bernui už metus mokėdavo 40 rublių ir pasėdavo 4 cnt grūdų, o mergai – 25–30 rublių ir pasėdavo 3 cnt grūdų⁶.

Karališkųjų kaimų (Steigvilių, Bařdiškių) ūkininkai valdė po daugiau žemės – maždaug po 60 dešimtinių. Samdinių jie irgi turėdavo daugiau. Teritorija aplinkui kaimus beveik iki pat XIX a. pabaigos buvo apaugusi lapuočių miškais. Ir tikrai šen bei ten riogsojo miškuose pasislėpusios eiguvos, vienkieniai, dvarų palivarkai.

Sodybos kaimuose buvo išsidėčiusios vienoje gatvės pusėje. Jei gyvenamasis namas stovėdavo į gatvę galu, tai prieš jį dažniausiai būdavo klėtis, o kiti pastatai – toliau (Steigvilių k.). Tačiau buvo ir kitokių išsidėstymo variantų.

* Visų skyriaus „Etninė kultūra“ straipsnių autorius – Juozas Šliavas; žr. rankr. straipsnių eilėraščių ir apsakymų rodyklę p. 834.

¹ Būga K. *Rinkiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 86.

² 1565 m. Plonėnų ir Linkuvos dvaro dalybos, kn.: Jablonskis K. *XVI a. Lietuvos inventoriai*, Kaunas, 1934, p. 159–162.

³ *Ten pat.*

⁴ 1585 m. ... Berštelių dvaro inventorius, *ten pat.*, p. 265–274.

⁵ *Ten pat.*

⁶ P. Morkūnas, gim. 1874 m., gyv. Noriūnų k., 1968.

Vasarą kaimai skendėte skendėdavo žalumynuose. Mėgstamiausi kaimų medžiai buvo gluosniai, uosiai, klevai, rečiau – eglės. Prie kiekvienos gryčios būdavo darželis, kur žaliudavo rūtos, žydėdavo jurginai, nasturtos. Tai šen, tai ten pavartėje rymodavo kopyltstulpis arba kryžius. Prie gryčios glausdavosi dideli sodai, vyšnynai, vaiskrūmiai. Iš tolo tokie kiemai atrodydavo kaip miškėliai su raudonuojančių čerpių stogų lopinėliais. Aplinkui juos vilnydavo javų laukai, lygūs kiek akys užmato.

Švenčių dienomis sodžiaus gatvėmis vaikščiodavo susikibusios rankomis, papiuošusios kaimo merginos, „mušdavo“ ripką bernai, pavartėse pypkiuodami lietuviškai ir latviškai šnekučiuodavosi sėniai. Rytais ir vakarais nuskardendavo kerdžiaus ragas, pratapnodavo banda. O paprastomis dienomis gatvėse būdavo tuščia, nebent praklapsėdavo koks vežimas.

Tokie dideli gatvinio tipo sodžiai Mūšos–Lielupės baseino žemumoje tebuvo tikrai Lietuvos pusėje. Latvijos Žiemgaloje jau seniau buvo vienkiemiai. Iki 1884 m. Nociūnų valsčiuje (taip tada vadino Žeimelio vls.) tokių kaimų buvo 53⁷, vienkiemių tebuvo tikrai 11⁸. Mažazemių valstiečių šiame valsčiuje tuo metu buvo apie 20%⁹ – į vienkiemius apylinkės kaimai pradėjo skirstytis nuo 1884 m. Pirmasis tais metais ėmė skirstytis Pastėliškių kaimas, po 10 metų, 1894 m. – Viteikų kaimas (abu šie kaimai šiuo metu yra Latvijoje), 1900 m. – Gedeikónių, 1901 m. – Mikōliškio, 1903 m. – Laūmekių, Javidónių ir t. t.¹⁰ Tačiau išsiskirstė tik dalis šių kaimų valstiečių – ūkininkų, kita dalis ir toliau liko gyventi sodžiuose.

Daug vienkiemių apylinkėje atsirado, kada po 1905 m. revoliucijos (1912–1913 m.) Vilniaus Žemės bankas ėmė išpardavinėti jam įkeistas Žeimelio dvaro žemes.

Vienkieminiai kaimai apylinkėje susiformavo tik po 1922–1924 m. žemės reformos. Tokio tipo kaimai Žeimelio apylinkėje yra Akmeniškiai, Maišeliai, Rūoniai ir kt. Kaimai, kurie susiformavo iš dvarų palivarkų ar buvusių dvarų, iš jų daugiausia paveldėjo ir savo vardus: Maišeliai, Zyliai ir kt. Kitų vardai buvo pakeisti, sulietuvinti; antai Slánkiškio palivarko žemėse, kur anksčiau miške būdavo daug slankų, išikūręs kaimas buvo pavadintas Pagiriais. Kaimai, išikūrę aplink vienkiemius, perėmė tų vienkiemių vardus, kurie savo ruožtu dažniausiai vadinosi pagal pirmuosius vienkiemių savininkus. Pavyzdžiui, anot žmonių, Degių kaimas savo vardą gavo nuo pirmojo dar baudžiovos laikais miškuose išikūrusio viensėdžio. Degių viensėdijos medinis namas, kuriame šiuo metu gyvena Gasiūnų šeima, esąs apie 120 metų, statytas dar be pjūklo, vien kirviu. Buvęs Ruonių viensėdijos mūrinis pastatas, kuriame šiuo metu gyvena Kublickai, statytas 1892 m. Pirmasis gyventojas buvęs Ruocinis. Jame, ėmus kirsti miškus, gyvenę miško darbininkai, kurie rąstus Upele plukdė į Beržtalį. O Rōzentalių kaimas savo vardą gavo nuo čia gyvenusio eigulio¹¹.

Dauguma senųjų vienkiemių gyvenamųjų pastatų buvo statyti iš plytų, dažnai baltai tinkuoti, o stogai – raudonų čerpių.

Taip Žeimelio apylinkėse šalia senųjų gatvinių kaimų, atkovotuose iš miškų plotuose ir senųjų dvarų vietose susiformavo įvairaus amžiaus vienkieminiai kaimai, tuo laiku savo spalvingumu

⁷ Butkevičius T. *Lietuvos valstiečių gyvenvietės ir sodybos*, Vilnius, 1971, p. 84.

⁸ *Ten pat.*

⁹ *Ten pat.*

¹⁰ *Ten pat.*

¹¹ M. Gasiūnienė, 80 m., gyv., Degių k., 1967.

kraštovaizdžiui teikę įvairumo. Vienkiemių sodybos paprastai būdavo apšodintos medžiais, viename kuriame nors kampe, dažniausiai šalia daržinių, būdavo medelynėlis. Liepų, beržų, gluosnių arba topolių alėja vesdavo į kartais labai atokiai esantį vieškelį.

Kiekviena sodyba viena nuo kitos kaimuose būdavo atsitvėrusi tvoromis (žr. p. 646, 647). Jos turėjo ne tik saugoti vieno kiemo teritoriją nuo kito kiemo paukščių, gyvulių, bet taip pat buvo ir neatskiriama sodybos architektūros detalė – tam tikras sodybos aprėminimas. Tvoros būdavo tveriamos ir vienkiemiuose.

Tvorų buvo įvairių rūšių. Prie gatvės, gyvenamojo namo ar darželio jos dažniausiai būdavo tveriamos iš tašytų (vėliau iš pjautų) arba apskustų *balesėlių*. Tašytų balesėlių, panašių į lentutes, galai būdavo nusmailinti. Diendaržių, uogienojų, sodų tvoros dažniausiai būdavo išpinamos ievų, šermukšnių, karklų žabais arba specialiai tam reikalui iš jų pagamintais štakietais. Pinama dažniausiai būdavo ant trijų gulsčiai prie stulpų prikaltų kárčių. Būta ir tokių tvorų, kur šios kartys būdavo ne prikaltos, o įleistos į stulpuose padarytas dideles skylės. Viena tokia tvora dar ir dabar matyti pakelėje į rytus nuo Klovainių miestelio, nukalta rombiškai besikryžiuojančiais apvalių štakietų pinučiais. Tvoros apsisaugoti nuo gyvulių buvo tveriamos vien tik iš gulsčių kárčių. Patvorėse dažniausiai būdavo sodinamos avietės, vaiskrūmiai, vyšnios.

Prieš karą Žeimelio miestelyje visos tvoros buvo standartizuotos, nudažytos žaliai su baltais galiukais. Žalumynuose paskendusiam pasienio miesteliui jos teikė malonų išpūdį. Neatsisakyta tvorų dar ir šiandien, nors tiesioginės paskirties jos, ypač miestelyje, jau nebeturėjo. Tveria ir dažo jas šiandien kiekvienas savaip, kuo įvairiau.

Tvorų vartai būdavo kuo paprasčiausi. Kaimuose jų dažniausiai iš viso nebūdavo. Puošdavo tik darželių vartelius. Jų balesėliai būdavo įvairaus ilgio, įvairiai profiliuoti, kartais ištašyti vingeliais. Ypač būdavo mėgstama išgražinti jų viršūnėles: rombais, širdutėmis ar dar kitaip¹². Šiuo metu bepuošiami įvairiais geometrinių figūrų išlankstinėjimais tik iš metalo padaryti vartai.

Pastatai*

Seniausi Žeimelio ir apylinkių pastatai (XVIII–XIX a.) yra akmeninė Žeimelio evangelikų liuteronų bažnyčia ir pastoratas, katalikų bažnyčia, Glebavos, Pažeimės, Akmenėlių dvarų rūmai, molinės Žeimelio Didžioji ir Mažoji karčemos bei katalikų bažnyčios klebonija. Stogai aukšti, raudonų čerpių (dokalkų), pusskliautiniai, kai kurių pastatų – trišlaičiai (buv. Glebavos dv.). Žeimelio Didžioji karčema, katalikų bažnyčia ir kai kurie kiti statiniai turi klasikinio stiliaus elementų.

Vėliau statyboms imta naudoti plytas. Kai kurie pastatai ištisai arba vien jų dalys, dažniausiai skliautai, yra karkasiniai. Seniausi plytų pastatai – Žeimelio vaistinė, paštas, buvę valsčiaus rūmai** – baltai tinkuoti. Valsčiaus pastato išorėje buvo romaniškosios eklektikos stiliaus žymių. Civilinei statybai būdingi gyvenamųjų pastatų galuose aprėminti, pinučiais išmūryti frizai.

Miestelyje bent nuo XIX a. vidurio vyravo mūrinė statyba, o kaime – medinė. Mediniai pastatai būdavo dau-

¹²J. Grantas, gim. 1894 m., gyv. Trumpakojų k., 1968.

* *VUBR*, f. 152-1, p. 148–171.

** Jau nugriauti.

*Katalikų bažnyčia.
Žeimelis*

*Glebavos dvaro
kumetynas*

*Liuteronų pastoratas.
Žeimelis*

*2003 m.
A. Petrašiūno
nuotraukos*

*Didžioji ir Mažoji
karčemos*

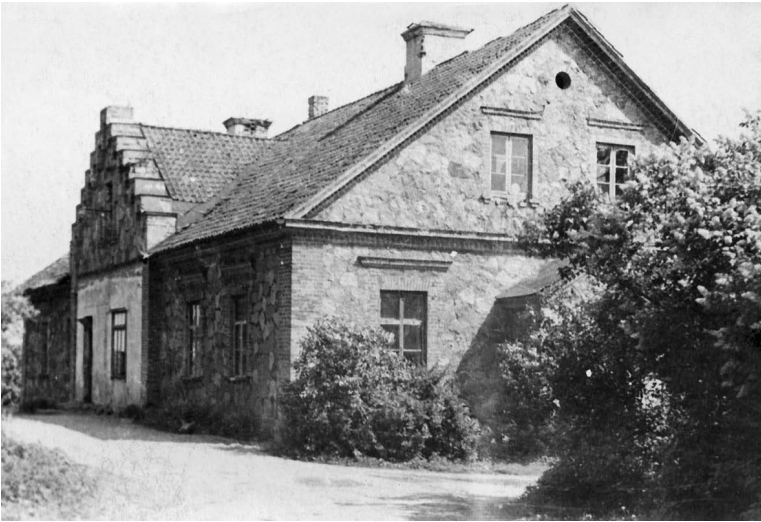
Senasis paštas

Senoji vaistinė

2003 m.
*A. Petrašiūno
nuotraukos*

Akmenėlių dvaro rūmai. 1963 m.*

Pažėimės dvaro rūmai. 1966 m.

*Valsčiaus rūmai.
Žeimelis. 1951 m.*

* Skyriuje „Etninė kultūra“ panaudotos nuotraukos – iš „Žiemgalos“ muziejaus fondų. Vyr. red. pastaba.

giau puošiami, nors šiaip Žeimelio apylinkėse ornamentuota gana santūriai. Puošiami būdavo gyvenamieji namai ir klėtys. Rąstai sienų statybai dažniausiai vartoti iš šonų aptašyti kirviu, tačiau kai kada būdavo statoma ir iš apvalių.

1. **Gyvenamieji pastatai** (grýčios) buvo trijų tipų: vieno galo, dviejų galų ir kryžminio tipo. Dažniausiai jų viduryje būdavo nedidelis kaminas – rūkykla. Vieno galo grýčiose būdavo paprastai tiktai priesienis, kamarėlė ir gyvenamoji patalpa – gryčia. Dviejų galų pastatai būdavo pertverti dviem kapitalinėmis sienomis. Jos skyrė priesienį nuo gyvenamosios patalpos – gryčios ir kameros – seklyčios. Priesieniai būdavo ir vidutinio pločio, ir erdvūs, su langeliu šalia durų. Priesienyje dažnai būdavo atitvertas kambariukas. Gryčia būdavo šilta siena ir lentine pertvara perdalyta į virtuvę (kuknią) ir gyvenamąją patalpą (gryčią). Kryžminio tipo pastatai iš esmės nesiskyrė nuo dviejų galų pastatų, tik juose iš prastosios užpakalinės pusės dar buvo priestatas, kur dažniausiai būdavo girmos ir samdinių patalpa. Būta apylinkėje ir kitokio plano pastatų, kur prieangis padalydavo patalpą į dvi ne visai lygias dalis: vienoje būdavo dažniausiai du kambariai, o antroje – trys ar keturi (Nakrošiūnų, Steigvilių k.).

*Liuteronų kirché.
Žeimelis. 2003 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Gyvenamasis namas
Poželių sodyboje
Steigvilių k. 1968 m.*

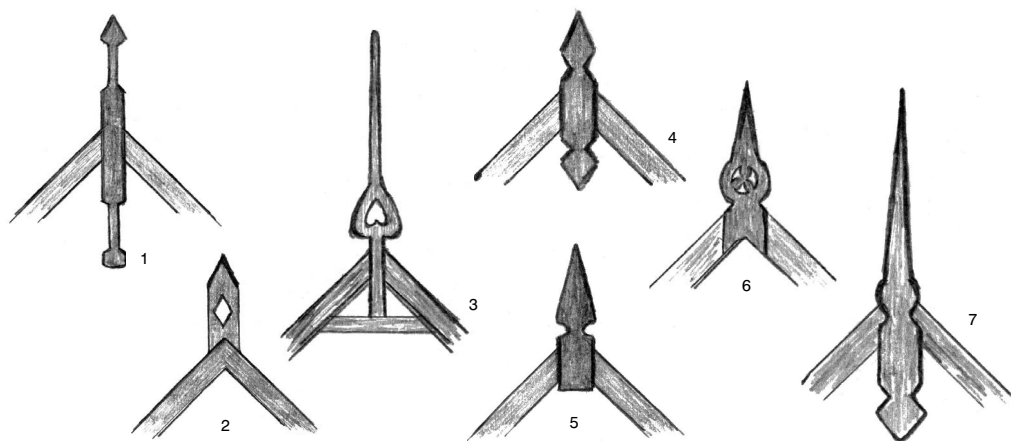
*Rudžių gyvenamasis
namas. Steigvilų k.
1969 m.*

*Apvalių rąstų
gyvenamasis namas
Augienės sodyboje.
Kairėlių k. 1970 m.*

*Gyvenamasis namas.
Krasniškių k. 1974 m.*

Pastatų grindys dažniausiai būdavo plūkto molio, lubos – kārčių arba lentū, apipiltos spaliais, langai – keturių, vėliau šešių dalių (*šybu*) su langinėmis. Mediniuose statiniuose rąstų rentiniai kampuose ir vidinių sienų sujungimuose būdavo suneriami sukirtimais, atsikišusiomis, rečiau lygiomis sąsparomis, kurių galai kartais būdavo apkalami vertikaliomis lentomis. Anksčiau sienose rąstai būdavo suduriami tik suglaudžiant arba išpjovas sudedant, o vėliau – sukabinant.

Medinių pastatų stogai būdavo dengiami šiaudais (kūliais) viršūnėmis aukštytyn. Jų viršus būdavo užpilamas spaliais. Gegnės būdavo neriamos išpjovomis ir kyšuliais, didesnių pastatų – su templėmis. Ypač didelių pastatų (Žeimelio Didžioji karčema) stogo gegnės rėmėsi į kubo formos rėmą.

Mėgstamiausia senųjų pastatų skliautų forma – pūslaužtinė. Skliautai dažniausiai būdavo rąstų sienos tęsinys. Jei stogų galai nebūdavo pusskliautinės formos, tai jie kartais baigdavosi lėkiais. Lėkių būta dviejų tipų – kryžminių, vaizduojančių žirgų galvas (Javidonių k.), ir vertikalių, išpjaustytų paprastais geometriniais ornamentais (Noreikų k., Žeimelis). Mėgstamiausia jų forma – išsteto lango pavidalo su širdies formos išpjovomis prie koto (Žeimelis). Tokių lėkių yra ir Latvijos Žiemgaloje (Berstelė).

Vėjalentės būdavo neplačios – 8–9 cm. Mėgstamiausias jų ornamentas – kiaurapjūviai apvalių formų vingeliai, bangelės (Steigvilių k.). Stoginukai būdavo puošiami kiaurapjūviais pjūkliukais, karnizinės lentos – pjūkliukais, tulpikėmis (Žeimelis), kiaurais lašeliais (Noreikų k.). Įmantriu lentelių iškalinėjimu skliautai nepasižymėdavo. Kartais viršutinis skliauto galas, atokiau nuo plokštumos, būdavo išmargintas rombiniais pinučiais (Žeimelio „Tilto“ karčema).

Dvigubos pastatų durys būdavo iškalinės rombais, eglutėmis, bet ypač mėgstama aprėminant vieną lentutę užleisti ant kitos (Žeimelis). Būta ir filinginių durų, kurių kvadratėlių plokštumos būdavo išpjaustytos įvairaus dydžio reljefiniais rombais, persipynusiais vienas su kitu (Senoji Žagarė).

Langai būdavo puošiami prikaltėmis ir apvadais. Ovaliai profiliuotų formų apvadais dažniausiai vartoti apatinėje rėmo dalyje, o prikaltės – viršutinėje. Savo

Lėkiai:

- 1 – Diržių k.;
  - 2 – Kairėlių k.;
  - 3 – Žeimelis, 1969 m.;
  - 4 – Žeimelis, XIX a. pab.;
  - 5 – Diržių k.;
  - 6 – Žeimelis;
  - 7 – Žeimelis, 1969 m.
- Juozo Šliavo pieš.*

puošnumu prikaltės nepasižymėjo. Mėgstama puošybos forma – prikalti reljefiniai apvalių formų vingeliai (Puodžiūnų k.). Langinės, jeigu jos būdavo, tai būdavo apkaltos viena ant kitos užeinančiomis lentutėmis (kaip durys), o jei filinginės – skirtingai nuo rėmo nudažytais kvadratais arba vien skirtinga spalva apvedžiotais kvadratais (Žeimelis).

Puošniausia pastato dalis būdavo prieangis (gonkai). Mediniai prieangiai būdavo statomi tiek prie medinių, tiek ir prie mūrinių pastatų. Prieangiai būdavo dvišlaičiai, dažniausiai pastoginiai arba pusiau stoginiai. Kai kada virš prieangio būdavo dar ir mansarda, retkarčiais su bokšteliu (Niūrų k.). Tiek uždari, tiek ir atviri prieangiai priekyje remdavosi ant keturių stulpelių, kurie kai kada būdavo šiek tiek profiliuoti, dažniausiai keturkampiai, o nuo tvorelės aukščio iki viršaus – suaštuonkampinti. Atvirų prieangių apatinę dalį akelai užkaldavo lentutėmis arba apylinkėje mėgstamomis pynutėmis (Žeimelis). Kolonėlių viršų kai kada jungė plati, tarp vidurinių stulpų kiek suarkinta, puošniu apvaliu kiaurapjūviu ornamentu išpuošta, ažūrinė lenta (Butniūnų, Diržių k.). Pagrindinis uždaru prieangių papuošalas buvo langų rėmeliai, kurių lenktos linijos sudarydavo lapų, žvaigždžių formas (Diržių, Nakrošiūnų k.). Dažnai ši prieangių dalis, kaip ir Latvijos Žiemgaloje, būdavo ištisai iš rombinių pynučių (Senoji Žagarė). Prieangių frontonas būdavo puošiamas panašiai kaip ir skliautai – vėjalentėmis ir karnizais. Jie būdavo išpuosti pjūkliukais, dantukais (Žeimelis, Butniūnų, Diržių k.). Frontoną kai kada dar papuošdavo ir prikaltais riestinėliais (Nakrošiūnų k.) bei vertikaliais paprastų formų lėkiais (Žeimelis, Senoji Žagarė).

Laikui bėgant, statyba keitė savo pobūdį. Pirmiausia dingo kaminai, keturšlaičiai ir pusskliautiniai stogai (keturšlaičiai gyvenamųjų namų stogai, kiek žmonės atsimenta, jau buvo išnykę, o puslaužtiniai ėmė nykti po Pirmojo pasaulinio karo). Šiaudus pakeitė čerpės, o šias – lentelės (*škeñdeliai*) ir skarda (senesni pastatai buvo dengti ne paprastomis, o viena į kitą suleidžiamomis lentelėmis: vienas jų šonas būdavo plonas, o antras storesnis, su griovelėliu). Gyvenamieji namai sutrumpėjo, rąstus kampuose imta jungti tik lygiomis sąsparomis. Kartu su šiais pakitimais nyko iš buities ir pastatų puošyba.

Apylinkės gyvenamųjų namų interjeras pasižymi daugiau praktiškumu negu ištaigingumu. Seniesiems pastatams būdingi kaminai – rūkyklos. Medinių pastatų vidus būdavo paprastai netinkuotas. Durys – viengubų lentų, paskutiniu metu – filinginės, gryčios gale prie durų paprastai būdavo duonkepė krosnis. Sakoma, kad pirmasis traukos kaminas buvo išvestas Puodžiūnų k., Juknų gyvenamajame name, 1876 m. Tada, matyt, šiame name buvo pastatyta ir virykla (*kuknia*). Šildoma siena, o kartais ir lentinė pertvara patalpą dalydavo į dvi dalis.

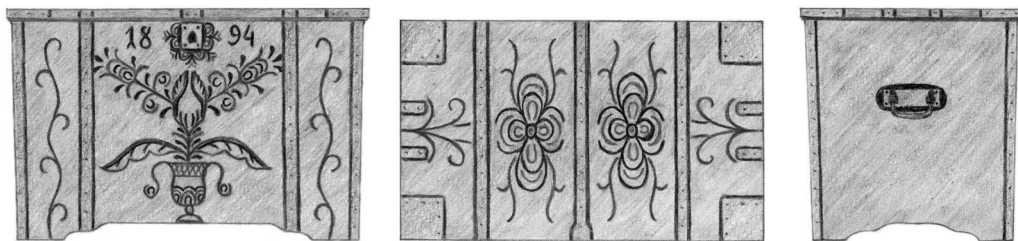
Didžiojoje priekinėje patalpoje, kampe prie išorinių sienų, stovėdavo stalas, o pasieniais – ilgi platūs masyvūs suolai. Stalas būdavo pailgas, su keturiomis kojomis, su pakojomis arba

Baldų detalės.

ŽM. 2003 m.

Algio Padoros nuotr.

be jų. Iš kitų dviejų stalo pusių stovėdavo taburetės arba taburetė ir trumpas suoliukas. Virš stalo ant sienos kabodavo šventųjų paveikslai.

Antroje mažesnėje patalpoje buvo lovos. Prie šalinės lovos ant beržinės lingės kabodavo lopšys. Lopšiai būdavo pinti iš karklo vytelių arba sukalti iš lentų, pailgos formos, į viršų platiėjantys. Lentinių lopšių dugnas būdavo dažniausiai išpintas virvutėmis, tačiau kartais ir iškaltas lentomis, tiktai per vidurį išilgai būdavo išpjauamas kokių 4 cm pločio plyšys.

Didžiajame kambaryje prie vidinės sienos prieš stalą arba prie durų būdavo pritvirtinta rankšluostinė (*abrūšnyčia*) su įvertu rankšluosčiu.

Visi šie kambario baldai retai kada būdavo puošnūs. Netgi rankšluostinės dažniausiai būdavo tik šiek tiek profiliuotų formų, retai kada pagražintos kiaurapjūviais raštais. Puošnesnės rankšluostinės buvo daromos iš vielos su įvairiaspalviais siūlais aprauktais kartono skrituliukais. Netgi ratelių prieverpstės tebūdavo vien profiliuotais šonais, be raižinių.

Seklyčia būdavo daug puošnesnė. Stalas seklyčioje arba ant profiliuotų kojų, arba guldavo ant plačių profiliuotų šoninių lentų, sujungtų ilginiū. Pasienyje stovėdavo profiliuotu, kartais iškaltu pinučiais arba redelikėmis atlošu suolas (*kanapka*), įvairiai profiliuotais galais lova. Krėslų atlošai būdavo profiliuojami arba puošiami kiaurapjūviu arba reljefiniu ornamentu. Spintų ir spintelių viršutinės ir apatinės prikaltės būdavo ne tik profiliuotos, bet ir išpjaustinėtos žiedais, lapais (ŽM). Profiliuotos arba reljefinės prikaltės būdavo dedamos ir ant spintų kampų (Žeimelis). Kampe prie durų stovėdavo komoda su veidrodžiu arba be jo. Seklyčioje dažnai būdavo medinės grindys.

Puošiausias būdavo kraitinės skrynios. Žeimelio muziejuje saugoma keliolika tokių apylinkės kraitinių skrynių piešinių. Puošiama būdavo jų apkaustai, skrynios fasadas, rečiau viršus. Skrynios fonas dažniausiai būdavo mėlynas arba žalias, rečiau rudas. Seniausių skrynių priekinė plokštuma apkaustais būdavo padalijama į 4, o naujesnių – į 3 maždaug lygias dalis. Apkaustai dažnai būdavo iškarpyti stačiakampiais arba

Teodoros Valiulienės (Mataitytės) kraitinė skrynija, Veikščių k.

1894 m.

Meistras nežinomas.

Mykolo Budrio nuosavybė, Žeimelis.

1967 m.

J. Šliavo pieš.

Kraitinė skrynija.

1886 m.

Meistras nežinomas.

Juozo Danušaičio nuosavybė. Noriūnų k.

1968 m. *J. Šliavo pieš.*

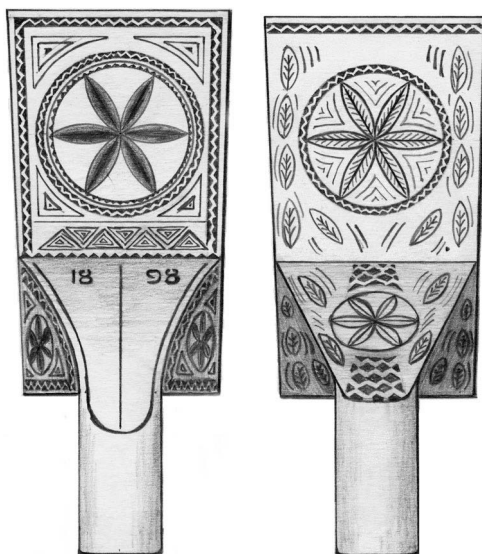

apvaliais dantukais, įmuštais segmentiniais lapais ir kt. Vidurinėse dalyse rudais arba raudonais dažais būdavo išpieštos gėlės (dažniausiai vazonuose), paįvairintos juodais arba baltais atspalviais. Kraštinės plokštumos būdavo išpuoštos išsistiebusiomis augalų šakutėmis, kurių viršūnėse, dažniausiai kairėje, būdavo gandras, o dešinėje – gaidys. Piešiniam naudodavo tamsiai raudonus, geltonus, baltus ir žalius dažus. Skrynios viršus būdavo puošiamas ne visada. Jei puošdavo, tai kartais piešdavo augalų žiedus arba lapus, simetriškai surizgusias linijas. Skrynios dažniausiai būdavo su datomis: 1824, 1849, 1857, 1863, 1866, 1875, 1884, 1886, 1894, 1896. Panašios, tik gal kiek grubesnio darbo, keturių priekinės plokštumos padalijimo skrynios tuo metu buvo daromos ir Latvijos Žiemgaloje.

Iš buities reikmenų puošnumu pasižymėjo kultuvės drabužiams velėti. Žeimelio muziejuje yra dvi tokios labai puošnios kultuvės. Abiejų pagrindinė plokštuma ornamentuota apskritimais, kuriuose išrėžtos šešialapės žvaigždutės. Vienos kultuvės lapeliai dar pagražinti eglutėmis. Aplinkui gausu pinučių, lapelių, trikampių, kampuočių vingelių, riestinukų. Yra muziejuje ir eglutėmis ornamentuota kočiotuvė (*rūmbė*), pinučiais ornamentuotas riešutų spaustuškas, reljefiniais lapais ir žiedais išpjaustyta auksinių vestuvių lazda.

Šiuo metu baldus žmonės perka parduotuvėse. Jei meistras dar ką ir padaro, tai be jokių pagražinimų. O meniškiausias apylinkės buities reikmuo – *kultuvė* – retai kur iki šių dienų ir beužsiliko.

2. **Klėtys.** Iš ūkinių pastatų puošniausios apylinkėje buvo klėtys. Dažniausiai klėčių statybinė medžiaga buvo medis, rečiau – plytos. Tiek mūrinei, tiek ir medinei statybai apylinkėje būdingi *prieklėčiai* (priklotai), kurie būdavo dažniausiai gerajame pastato šone kiek pakelti nuo žemės ar gale (Steigvilių, Diržių, Nakrošiūnų, Bardiškių k.). Ant prieklėčio sudėdavo kopūstus. Viename gale įtaisydavo patalpėlę mėsai laikyti.

Kultuvės. 1968 m. J. Šliavo pieš. VUBR, f. 152-400

Auksinių vestuvių lazda. 2003 m. A. Padoros nuotr. ŽM E-B153

Medinės klėtys

*Diržių kaime.
Statyta XIX a. pab.*

*Bardiškių kaime.
1969 m.*

*Steigvilų kaime.
1969 m.*

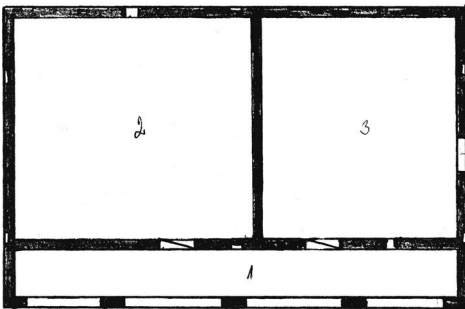

Medinė stambaus ūkininko klėtis Steigvilių kaime. 1969 m.

Mūrinė klėtis Steigvilių kaime, statyta XX a. pr.

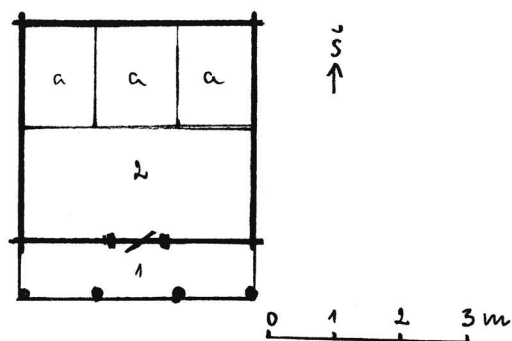
*Klėties planas:
1 – prieklėtis,
2 – klėtis,
3 – klėtelė (skladukas)*

0 1 2 3 m

Didesnes klėtis statydavo ant aukštų pamatų – paklėčių, kur įrengdavo rūšį (*sklepą*), mažesnes – tiesiog ant padėtų ant žemės akmenų. Jei po klėtimi būdavo rūšys, tai į prieklėtį užlipdavo laiptais. Rūsyje žiemą laikydavo bulves, burokus, vasarą – vīralą. Sienojai dažniausiai būdavo tašyti, kampuose suleisti atsikišusiomis arba lygiomis sąsparomis. Lygios sąsparos dažniausiai apkalamos lentomis. Stogai paprastai būdavo puslaužtinės formos arba dvišlaičiai, dengti čerpėmis, rečiau šiaudais. Skliautai – gulsčių rąstų, rečiau – horizontaliai arba vertikaliai apkalti lentomis. Lubos ir grindys būdavo dedamos lentų, prikaltų prie rąstų. Viršutinė prieklėčių

*Klėtėlė Mažučių
kaime,
statyta 1914 m.*

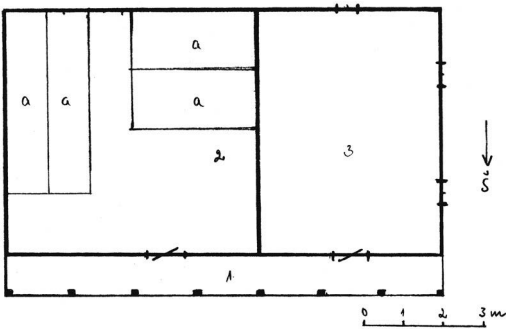

Klėtėlės planas:

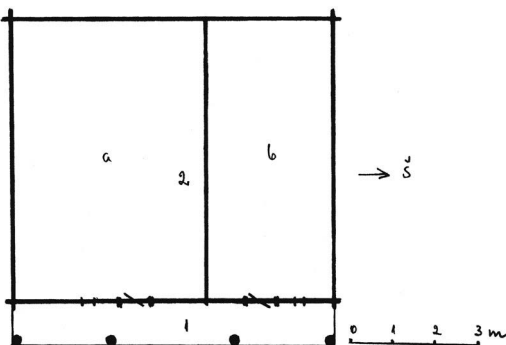
- 1 – prieklėtis,*
- 2 – klėtis*
- 3 – aruodai*

dalis būdavo paremiama stulpeliais. Jie būdavo arba lygūs, arba šiek tiek profiliuoti: nuo tvorelės beveik iki viršaus keturkampės kolonėlės būdavo suaštuonkampinamos. Kolonėlių būdavo: iš galo – 4, iš šono – 4, 5, 6, 8. Buvo prieklėčių ir be apatinio pagrindo (Medvilionių dvare, Kriukų apyl.), todėl tokioms nereikėjo ir kolonėlių.

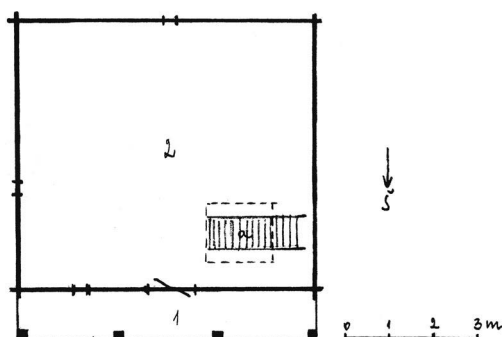
Klėtys (su prieklėčiais iš galo) paprastai būdavo vienos patalpos, beveik keturkampės, su mažyčiais, per vieno rasto storį 1, 2, 3 langeliais. Lipdavo ant aukšto kopėčiomis klėties viduryje (Bařdiškių, Balanėlių k.). Būta klėčių ir su balkonėliu iš galo, į kurį kopdavo kopėčiomis iš prieklėčio (Diržių, Bardiškių k.). Iš galo tokios

Medinė klėtis
Steigvilių kaime,
statyta XX a. pr.
Klėties planas:
1 – prieklėtis,
2 – klėtis,
3 – klėtelė,
a – aruodai

Klėtis Nakrošiūnų
kaime, statyta 1881 m.
(tašyti rąstai).
Klėties planas:
1 – prieklėtis,
2 – klėtis
a – didysis „skladas“,
b – mažasis „skladas“

*Klētis Bardiškių
kaime, statyta
1928 m.*

*Klēties planas:
1 – prieklētis,
2 – klētis,
a – laiptai į antrą
aukštą*

klētys dažnai turėdavo įkypų lentelių frizus. Būta vienos patalpos, taip pat beveik keturkampių klėčių ir su prieklėčiu iš šono (Mažūčių k.). Prastajame tokios klėties šone kartais būdavo pastogė sukabinti pupoms, svogūnams (Mažūčių k.). Vienos patalpos klētys dažniausiai būdavo mažesniuose ūkiuose arba ir didesniuose – šalia didesnių klėčių. Jos būdavo naudojamos pasidėjimui (Bardiškių k.).

Apylinkėje daugiausia yra dviejų patalpų klėčių su prieklėčiu iš šono. Viena patalpa didesnė, antra – mažesnė. Langai kartais abiejose patalpose būdavo maži (Nekrašiūnų k.), bet dažniausiai didžiojoje patalpoje – maži, o mažojoje – didesni. Didžiojoje patalpoje būdavo įrengiami arudai grūdams supilti, laikomi sietai, rėčiai, duonkubiliai, sukabindavo linų grįžtes, vilnas, verpalus. Iš jos kopijama ir ant aukšto, kur taip pat būdavo pilami grūdai, dažnai tiesiog ant lubų arba aruoduose. Mažojoje patalpoje, kuri dažniausiai būdavo iš kelio pusės, vasarą gyvendavo, puošdavo žolynais, giedodavo *mojavą* (gegužines pamaldas). Čia taip pat būdavo kraitinė skrynčia ir visoks pasidėjimas: drabužių, maisto ir t. t. Yra buvę klėčių ir iš trijų patalpų (Medvilionių dvare). Viena kraštinė patalpa buvo naudojama grūdams supilti (iš jos užlipdavo ant aukšto, kur taip pat būdavo pilami grūdai), kita patalpa, viduryje – baldams susidėti, o trečioje vasarą gyvendavo. Iš išorės klētys būdavo puošiamos panašiai kaip ir gyvenamieji namai. Vėjalentės ir pastoginės karnizinės lentos būdavo puošiamos pjūkliukais, stačiakampiais, pumpurėliais; langų viršus – prikaltėmis, kurios dažniausiai būdavo profiliuotos simetriškai centriniu ornamentu (Steigvilių k.). Skliauto langai taip pat būdavo puošiami prikaltėmis, apvadais (Steigvilių k.). Apvadai ir prikaltės būdavo dažomos baltai (Steigvilių k.). Klėčių durys būdavo dvigubos (*dubultāvos*), iš-

*Buvusi klėtis, vėliau
pristačius daržinėle.
1969 m.*

kaltos dažniausiai rombais arba eglutėmis, dažytos mėlynai arba rudai, lentelių suleidimai – baltai. Durų staktų kampus kartais papuošdavo įvairiaspalvių žiedlapių prikaltėmis (Puodžiūnų k., Linkuvos apyl.). Puošnių būta ir plytų mūro klėčių. Savo išplanavimu jos nesiskyrė nuo medinių. Labai puošni tokia klėtis iki šiol yra išlikusi Steigvilių k. Ši klėtis – dviejų patalpų, prieklėtis išmūrytas arkomis, jų kampai – uždari. Langeliai į didesniąją patalpą – siauri, o į mažesniąją – platesni. Siaurųjų langelių ir nišų viršutinės dalys – smailos, langų ir plačių nišų – apvalios. Aplink sienas eina kampais išleistų plytų frizas. Stogas – dvišlaitis, durys – iškaltos rombais, mėlynai dažytos, suleidimai – baltai. Tokių klėčių yra ir Latvijos Žiemgaloje. Šio šimtmečio pradžioje klėtys pradėtos statyti jau be pagražinimų. Prieklėčiai dažnai dar išliko. Atsisakyta jų tik po Pirmojo pasaulinio karo, kai klėtys buvo pradėtos statyti iš molio.

3. **Kūtės.** Tvartai, šiose apylinkėse vadinami *kūtėmis*, XIX a. būdavo statomi iš akmens arba medžio. Akmeniniai tvartai būdavo dvaruose, o mediniai – kaimuose.

Stambesniuose ūkiuose tvartai paprastai būdavo diendaržinio tipo, U raidės formos. Toks pastatas, statytas iš molio, tebėra išlikęs Didžiųjų Plonėnų dvare. Kartais tokį statinį sudarydavo ir du pastatai: vienas L raidės formos – pati kūtė su keliomis patalpomis, o antroje pusėje, už poros trejeto metrų nuo kūtės priekinės sienos – stoginė arba daržinėle (Steigvilių, Puodžiūnų k.). Kartais viena tokio didžiulio pastato dalis būdavo iš medžio, o antra – iš molio. Rąstai kūtėms statyti dažniausiai vartojami apvalūs, kampuose sujungti atsikišusiomis sąsparomis, sukirtimu.

Kiekviena patalpa kūtėje turėjo vienvėres arba plačias dvivėres duris ir vieną mažą arba daugiau langelių. Atskirai būdavo laikomi arkliai, karvės, kiaulės ir avys. Kartais gyvuliai būdavo sugrupuojami: kiaulės su avimis, avys su karvėmis, karvės su arkliais. Diendaržinio tipo kūčių viename sparne dažniausiai būdavo patalpos karvėms ir arkliams, per vidurį – daržinė, o kitame sparne – kiaulės ir avys.

Kūčių stogai būdavo dažniausiai trišlaičiai arba keturšlaičiai, gegninės konstrukcijos, sutvirtinti templėmis. Galiniuose skliautuose, padarytuose iš gulsčių rąstų, būdavo durys, pro kurias į pastogę sutraukdavo pašarą. Stogai būdavo dengiami šiaudais. Kad vėjas nenuplėštų šelmens, uždėdavo *ožiukus*. Viename stogo kampe įtaisydavo vėjarodę. Lubos būdavo iš skustų kárčių arba tašytų lentų.

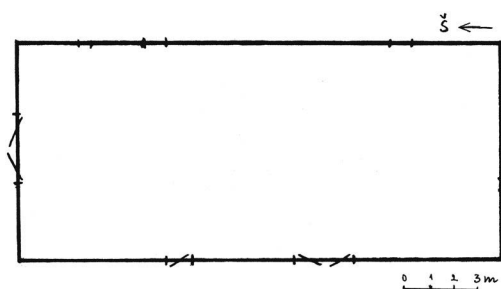
Diendaržinio tipo tvartų kieme būdavo šulinys. Kartais su patalpomis jį sujungdavo loveliais.

*Tvartas-daržinė
Skarulių kaime.
1970 m.*

*Tvartas (kūtė)
Nakrošiūnų kaime,
statytas XIX a.
Statybinė
medžiaga – molis.
1966 m.*

*Tvaro (kūtės)
planas*

Dauguma apylinkės kūčiū būdavo pailgos formas, vienās, rečiau keliu patalpu. Jei kūtē būdavo keliu patalpu, tai vienās tokias patalpas gale arba viduryje būdavo daržinė. Durys ī visas patalpas būdavo dažniausiai īš vieno šono. Tokiu pastatu stogai – dvišlaičiai arba keturšlaičiai, dengti šiaudais. Jei daržinei atskiros patalpas nebūdavo, tada īš galo arba prie vieno tokio pastato stogo krašto (īš priekio įrengtoje salkoje) būdavo durys, pro kurias sukraudavo pašarā (Kriukaī).

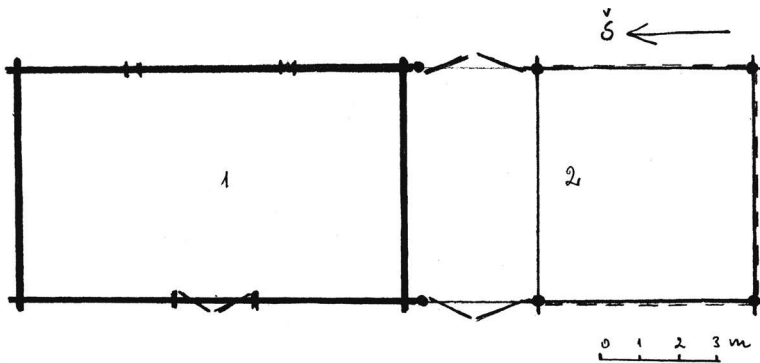
Vienās patalpās kūtēs būdavo dažniausiai mažesniuose ūkiuose. Tokiu kūčiu stogai būdavo paprastai dvišlaičiai, šiaudū; skliautai – statmenū lentū, su dūrelēmīs. Tokiose kūtēse tebūdavo tik vienerios suveriamos durys, kartais – dvejos. Jei durys būdavo vienerios, jos būdavo dažniausiai īš šono, o jei dvejos – tai arba abejas īš šono, arba vienas – īš šono, o antros – īš galo. Tokiose kūtēse būdavo po kelis mažus langelius. Gyvulus laikydavo atitvertus vienus nuo kitu tvorelēmīs ir gardais.

*Tvartas (kūtė)
Steigvilių kaime,
A. Norvaišos sodyboje,
statytas XIX a.*

*Tvartas Žeimelio
evangelikų liuteronų
pastorato sodyboje,
statytas XVIII a. pab.
Statybinė medžiaga –
akmenys*

Tvarto planas

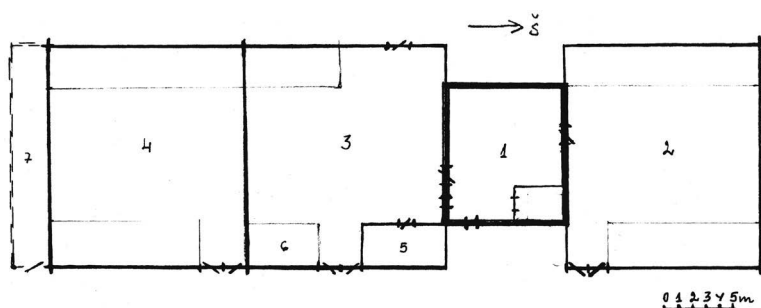
Žeimelio miestelyje yra plytų kūčių su *ertikiu*. Stogai – čerpių, gegnės paremtos dviem atramomis į skersbalkius. Pašaras ant tokių kūčių viršaus būdavo sukraunamas pro ertikio dureles iš šono arba iš galo.

4. **Klojimai.** XIX a. apylinkės klojimai buvo didžiuliai pastatai. Toks klojimas yra buvęs Puodžiūnų k., Juknų sodyboje (Linkuvos apyl.), statytas 1882 m. Tai buvo apie 50 m ilgio ir apie 16 m pločio pastatas. Šis klojimas iš apvalių rąstų, o jauja, šiek tiek į vieną šoną nuo vidurio – iš akmenų. Stogas – dvišlaitis, dengtas šiaudais, konstrukcija – gegninė. Gegnės buvo be tempių, pačioje klojimo patalpoje nuo žemės į gegnių vidurį buvo pastatytos atramos. Skliautai – gulsčių rąstų, kurie kampuose sujungti atsikišusiomis sąsparomis. Lentų lubos, apipiltos žemėmis, buvo tik jaujoje. Jokių įrengimų jose nebuvo. Klojimas turėjo 4 patalpas: iš vieno galo – daržinę javams, toliau – jáują, klojimą, kitame gale – daržinę šienui ir prie galo pristatytą lentinę pelūdę. Sieną tarp klojimo ir šieno daržinės buvo aklina iki pat šelmens, kitoje pusėje virš jáujos skliautų nebuvo. Visų patalpų, išskyrus jaują, šonuose buvo neaukšta rąstų sienių atitvertos pelūdės. Klojime buvo trejos suveriamos durys: dvi – į daržinės, trečios – į klojimą. Vienerios vienvėrės durys į klojimą buvo ir iš kito šono. Į jaują vedė dvi durys: iš javų daržinės ir iš klojimo. Buvo du langeliai: vienas – į lauką, antras – į klojimą. Stogo kraštai nusileido žemai, sudarydami plačias pastoges su išėmimais ties durimis. Krosnis buvo jaujos kampe – tarp daržinės ir priekinės sienos.

Buvo klojimų ir iš medžio bei molio. Toks klojimas, statytas 1901 m., ir dabar dar yra išlikęs Bardiškių k. Tai trijų patalpų monumentalus statinys, kuriame yra daržinė, jauja ir klojimas. Jauja, kuri yra pastato viduryje, statyta iš molio, daržinės ir klojimo kampai – taip pat iš molio, o jų tarpai užpildyti gulsčiais rąstais. Užpakaliniame klojimo šone yra buvusi rąstų siena atitverta peludė. Pati užpakalinė siena buvo ištiesai molio, žemesnė negu priekinė. Dvi suveriamos durys vedė: vienerios – į daržinę, antrosios – į klojimą. Vienvėrės durys buvo taip pat dvi: vienerios – iš vienos pusės į klojimą, antrosios – iš antros pusės į klojimą ir į peludę. Į jaują buvo durys iš daržinės. Trys jaujos langeliai buvo į lauką, į daržinę ir į klojimą. Tarp daržinės ir klojimo pro užpakalinį jaujos šoną buvo praėjimas, nes jauja buvo viename pastato šone. Stogas – dvišlaitis, konstrukcija – gegninė, be tempių, dengtas šiaudais, skliautai – gulsčių apvalių rąstų.

Kluonai išnyko šio šimtmečio pradžioje, dauguma po Pirmojo pasaulinio karo, javus ėmus kulti mašinomis. Nustojus javus kulti klojimuose, jie imta naudoti kaip lūninės. Tačiau lūninės buvo statomos ir vėliau, kada klojimai javams nebebuvo reikalingi. Jos šiose apylinkėse buvo vadinamos jáujomis. Tokios lūninės-jaujos dažniausiai būdavo statomos arba

Klojimo Puodžiūnų kaime, Linkuvos apyl., statyto 1882 m., planas: 1 – jauja, 2 – daržinė, 3 – klojimas, 4 – daržinė šienui, 5 – uždara peludė, 6 – neaukšta sienių atitverta peludė, 7 – lauko peludė

*Kluonas
Bardiškių kaimo
J. Kleinoto sodyboje.
1969 m.*

iš apvalių rąstų, arba iš molio. Stogai dažniausiai būdavo dvišlaičiai, žemi šiaudų, čerpių arba lentelių, o po Pirmojo pasaulinio karo – skardos. Šie statiniai turėjo dvi patalpas – jaują ir klojimą. Klojime būdavo vienerios arba dvejios suveriamos durys, iš vieno arba iš dviejų šonų. Vienvėrės durys vesdavo iš klojimo į jaują. Jaujoje būdavo nedidelis langelis, paprastai į fasado pusę. Krosnis dažniausiai būdavo kampe prieš duris. Klojime stovėdavo linų minamoji mašina. Tokios jaujos buvo beveik kiekviename stambesniame ūkyje. Mažžemiai ir sklypininkai už mokestį naudodavosi stambesniųjų ūkininkų jaujomis. Atsilygindavo dažniausiai pinigais arba javais.

5. **Daržinės.** Bene seniausios apylinkės *daržinės* buvo nedideli apvalių rąstų pastatai netoli tvartų. Jų stogai būdavo šiaudų. Vėlyvesnės daržinės jau būdavo statomos ant ažuolinių stulpų, karkasinio tipo (nuo XX a. pradžios). Iš pradžių stulpai būdavo kasami tiesiog į žemę, o po Pirmojo pasaulinio karo ir vėliau jie būdavo įbetonuojami. Iš oro (lauko) sienos ir skliautai būdavo išpinami karklais, o vėliau – apkalami statmenomis lentomis. Stogą dengdavo lentelėmis arba *skiėdromis*, vėliau – skarda. Durys būdavo abiejuose šonuose, suveriamos, išdėstytos poromis: po vienerias, po dvejas arba net po ketverias pagal pastato dydį. Todėl daržinių būdavo taip va-

*Daržinė
Margių kaimo
K. Nainio sodyboje.
1969 m.*

Daržinēs Diržiu kaimē.
1969 m.

Daržinē Steigviliu kaimē.
1969 m.

*Daržinė Bardiškių
kaimo A. Kiršansko
sodyboje*

dinamų: dviejų galų ir trijų galų (kai durys sienoje būdavo išsidėsčiusios dviem grupėmis). Sienas jungdavo *skeřsbalkiai*, o gegnes – *teņplės*. Kitur daržinėse tarp gegnių ir šoninių stulpų būdavo atsparos, sienų aukštyje dvigubomis jungiamosiomis sijomis sujungtos su stulpais. Kai kada tarp tokių atsparų ir juos jungiančių sijų galų, išilgai daržinės eidavo rąstai, ant kurių ir remdavosi gegnės.

Po antrojo šio šimtmečio dešimtmečio imta statyti daržines ant molio stulpų. Jų tarpus užkaldavo statmenomis lentomis arba pripildydavo gulsčių rąstų rentinėlių. Prie daržinių galo kartais būdavo iš lentų pristatomos *pelūdės*.

Sklypininkų ir mažažemių valstiečių daržinėlės šienui, kur laikydavo ir pādarynę (laukų darbo rakandus), būdavo dažniausiai pristatytos prie tvarto galo, o prie jų ir peludė pelams. Tokios daržinės būdavo karkasinės, išpintos ievomis arba apkaltos lentomis, rečiau – iš apvalių rąstų.

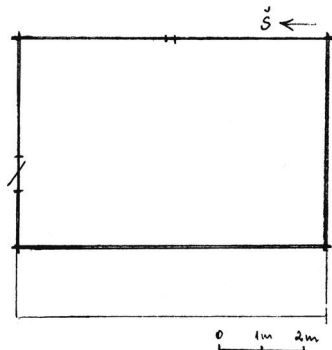
6. **Pirtys.** Pirtį anksčiau turėdavo beveik kiekviena sodyba. Joje būdavo dvi patalpos – *pirtis* ir *priepirtis*.

Pirčių statybinė medžiaga buvo įvairi: apvalūs arba tašyti rąstai; kampus suleisdavo atsikišusiomis sąsparomis. Kartais iš rąstų statydavo tik pačią pirtį, o priepirtį sukaldavo iš statmenų lentų (Jovaišių k.). Yra apylinkėje pirčių, kurių statybinė medžiaga – karklų arba ievų vytelės, kuriomis išpindavo medinį karkasą, o paskui iš abiejų pusių jas ištinkuodavo moliu (Kairelių, Mažučių k.).

Išorinės sienos dalis, ties kuria stovėdavo krosnis, dažniausiai būdavo mūrijama iš plytų (Žeimelis). Pirčių pamatai būdavo akmenų, neaukšti, arba jų visai nebūdavo. Stogas – dvišlaitis, dengtas šiaudais arba čerpėmis. Po Pirmojo pasaulinio karo pirtis pradėjo statyti iš molio, uždengti jas lentomis. Statydavo ir švilinės konstrukcijos pirčių (Žeimelis).

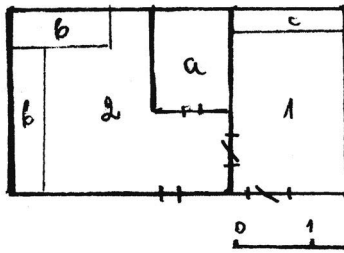
Durys į priepirtį paprastai būdavo iš vieno šono. Priepirtis be lubų. Čia kartais stovėdavo rankinės gornos, kuriomis maldavo grūdus. Iš priepirčio kitos durys ves-

Daržinės planas

*Pirtis Mažučių kaimo
V. Niekio sodyboje,
statyta 1914 m.*

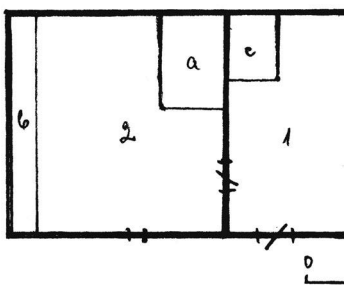

Pirties planas:

- 1 – priepirtis,
- 2 – pirtis:
- a – krosnis,
- b – plautai,
- c – suolelis

*Pirtis Margių kaimo
A. Rudžio sodyboje,
statyta 1922 m.
Statybinė medžiaga –
molis*

Pirties planas:

- 1 – priepirtis,
- 2 – pirtis:
- a – krosnis,
- b – plautai,
- c – girnos

*Pirtis Vileišių kaime.
1967 m.*

*Pirtis Muceniko
sodyboje, Žeimelyje.
1969 m.*

*Pirtis Pagirių kaimo
J. Šiurnos sodyboje,
statyta 1933 m.*

davo ī pirtī. Langelis dažniausiai būdavo pirties šoninėje sienoje, šalia durų. Prieš jī, prie durų, būdavo sukraunama krosnis vien iš akmenų arba ant plytų pamato. Aslā pirtyje ir priepirtyje suplūkdavo iš molio, vēlāu pirtyje ėmē kloti lentas. Lubos būdavo iš lentų, prikaltos prie skersbalkių. Senesnēse pirtyse virš krosnies, kaip ir jaujose, būdavo įrengtos *aznūčios* salyklui džiovinti.

Pirtyje stovėdavo *rēčka* šalto vandens; vandenį prausimuisi šildydavosi namuose. Prie sienų būdavo *plaūtai*, dažniausiai suolai. Kartais *plaūtai* būdavo ne vieno, o dviejų aukštų (Margių k.). Palubėje įtaisydavo karteles mėsai ir dešroms sukabinti jas rūkant, nes naudodavo pirtis ir kaip rūkyklas.

Ketvirtajame šio šimtmečio dešimtmetyje pirtis pradėjo statyti su išvestais pro lubas dūmtraukiais, užkišamais palubėje sklende. Vasarą pirtyje kartais leisdavo apstototi kokiam nors elgetai arba pakeleiviui.

7. **Stoginės** (*lozaūnēs*). Apylinkėje tėra išlikusi viena stoginė Steigvilių k., statyta XIX a. iš plytų. Ji yra už 3 m nuo priekinės (L formos) tvarto sienos ir uždaro diendaržį su tvartu, sudarydama U raidės formą. Stogas – dvišlaitis, puslaužtiniais skliautais, dengtas čerpėmis. Pastate dvi patalpos – didesnė ir mažesnė. Durys į abejas patalpas yra iš galų, dvivėrės. Mažesnioji patalpa buvo skirta žemės ūkio padargams sukrauti, o didesnioji – ratams, rogėms, úorėms sustatyti.

Mažesniuose ūkiuose stoginės, vadinamos *lozaūnėmis*, būdavo pristatytos prie tvarto galo dažniausiai iš lentų, kur paprastai kraudavo ir šieną.

8. **Málinkēs** tebūdavo stambiuosiuose ūkiuose. Šiaip malkas laikydavo pastogėse. Malkinė, statyta šio amžiaus pradžioje, yra išlikusi Gelčių k. Pamatų nėra. Sienos – iš vertikalių kartėlių, prikaltų prie skersinių, jungiančių į žemę įkaltus stulpus. Stogas – dvišlaitis, peštinių šiaudų, be lubų. Durys – pastato šone, prie vieno galo. Laikydavo šiame statinyje tik malkas.

9. **Rūsiai**. Bulves ir daržoves dažniausiai laikydavo kaupuose. Tačiau dvaruose ir stambesniuose ūkiuose būdavo rūsių, kuriuos dažniausiai įrengdavo po klėmis, rečiau atskirai statydavo. Išmūrydavo iš akmenų arba plytų, išdėdavo iš rąstų arkos formos, iš išorės nuvelėnuodavo, kartais uždengdavo čerpėmis. Tokių rūsių fasadas

*Malkinė Gelčių kaime.
1969 m.*

*Malkų rietuvės.
Žeimelis. 1974 m.*

*Rūsų Steigvilių
kaimo Rudžio
sodyboje, statytas
XIX a. 1969 m.*

*Ledainė buvusiam
Švitinhofas dvare,
statyta XIX a.
Apatinė dalis – iš
akmenų, viršutinė –
fachverkinio tipo*

dažniausiai būdavo plytinis arba akmeninis. Kai kur buvo akmeninių rūsų ir antžeminio tipo. Prierūsyje būdavo dvejose dvigubos durys – vienvėrės ir dvivėrės.

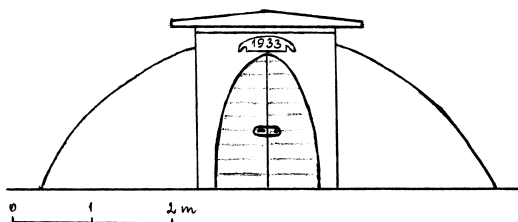
Vėliau, po Antrojo pasaulinio karo, rūsius ėmė statyti ir vidutinieji ūkininkai. Statybai ėmė naudoti betoną.

10. **Ledainės** (ledaūnės) tebuvo dvaruose. Iki šiol tėra išlikusi *ledainė* tik buvusiam Švitinhofu dvare. Ši patalpa ledams laikyti buvo pusiau įleista į žemę – iš akmenų, sumūrytų kalkėmis, truputį pailgos formos, virš jos – pastatas maisto produktams. Stogas – keturšlaitis, lentelių. Grindys ir lubos – lentų, grindys – viengubos, prikaltos prie balkių, lubos – dvigubos (virš balkių ir apačioje balkių). Durys į abi patalpas yra iš galo. Į viršutinę patalpą patenkama kopėtėlėmis. Apatinė patalpa – išbetonuota ledainė, su duobe viduryje.

11. **Vasaros virtuvės**. Anot žmonių, vasaros virtuvės apylinkėje imta statyti XX šimtmečio pradžioje. Tokią senesnę vasaros virtuvę yra turėjęs A. Ūdris Žeimelyje. Statinys iš lentų, 5 × 6 m. Stogas – lentinis, vienpusis. Durys iš šono. Iš kito šono ir iš galo buvo langai. Viduje – viryklė su kaminėliu. Buvo spintelė, stalas. Viryklę naudodavo vasarą valgiui gaminti, gyvulių ėdalui paruošti, drabužiams virinti. Valgydavo vasaros virtuvėje nuo gegužės pradžios iki spalio visus tris kartus per dieną.

Vėliau, maždaug nuo Antrojo pasaulinio karo pradžios, vasaros virtuvės ėmė rengti prie tvartų galo, nors ir dabar jos tebėra statomos ir atskirai.

12. **Rūkyklos**. XX šimtmečio pradžioje sodybų pakraščiuose imta statyti rūkyklas mėšai. Jos dažniausiai būdavo statmenų lentų, nedidelės, su vienpusiu lentų stogu ir kaminuku dūmams išeiti, iš vidaus užkišamu *šyberiu* (sklende). Durys būdavo priekiniame tokio statinio šone. Viduje iš plokščių akmenų pastatydavo kūryklą. Aukščiau būdavo įtaisytos kartelės mėšai sukabinti. Šone arba priekyje būdavo nedidelis langelis. Šiaip dažniausiai mėšą rūkydavo pirtyse.

Rūsūs Bardiškių kaimo J. Kleinoto sodyboje, statytas 1933 m. J. Šliavo brėž.

Rūkykla Zylių kaimo Tumonio sodyboje. 1970 m.

Svirtinis šulinys

13. **Pavėsinės** tarnavo žmonių poilsiui. Tai būdavo ant vieno stulpo centre arba dažniausiai ant šešių ar aštuonių stulpų kampuose paremti skardiniai ar lentelių stogeliai. Statinio viduryje būdavo apvalus stalelis, suoleliai. Pagražinimų beveik nebūdavo. Pavėsinės būdavo nuošalesnėse vietose, sodų tankmėje. Krasniškių kaime iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos buvo pavėsinė – baublỹs, išskobtas iš ažuolo kamieno. Buvo jame durys ir langelis. Viduryje prie stalelio galėdavo susėsti 4 žmonės. Po karo baublỹs buvo atvežtas ir pastatytas Žeimelio miestelio aikštėje. Apie 1951 m. šis retas statinys buvo sunaikintas.

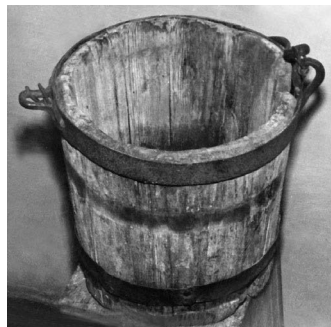
14. **Šuliniai Žeimelio apylinkėje***. Neturtinga Žeimelio apylinkė upių ar ežerų, tačiau vandens čia niekada netrūko. Rudenį ar pavasarį jis ilgai telkšodavo laukuose, miškuose, pelkėse. Sunku būdavo išbristi. Prie upeliūkščių ir balų trykšdavo įvairūs šaltiniai. Ir gilių šulinių nereikėdavo kasti – vanduo paviršiuje.

Įvairių šulinių buvo apylinkėse. Vieni jų buvo kaimų sodybose, vienkiemiuose, kiti – ganyklose. Patys seniausi išlikę apylinkės šuliniai buvo dvarų kumetynuose. Tai 2,5 × 3 m skersmens keturkampiai arba pailgos formos šachtiniai šuliniai su akmenų ar gulsčių ažuolinių rąstų rentiniais. Dažniausiai tie rentiniai būdavo kombinuoti – apačioje akmenų, o viršuje – iš rąstų. Virš žemės rentiniai išsikišdavo nedaug, maždaug pusmetrį, o iš viršaus būdavo užkalti storomis lentomis, paliekant 0,5 m skersmens keturkampę angą prie vieno iš rentinio šonų – vandeniui pasemti. Sėmimui naudodavo svirtį. Jos stulpas būdavo dažniausiai dvišakas, tvirtai įkastas į žemę. Viename svarto gale pririšdavo seną tekinių arba kokį nors kitą svorį, kitame – kartį, prie kurios kabindavo kibirą. Svirties aukštis priklausė nuo šulinio gilumo. Dvaruose ir klebonijose jau nuo XX a. vidurio buvo ir sukamieji velenai.

Panašių šulinių buvo ir kaimuose, tik jie čia būdavo mažesni. Vienas tokių įdomesnių šulinių yra išlikęs Jovaišių kaime, buv.

I. Galiausko sodyboje, kastas apie * *VUBR*, f. 152-3, p. 62–63.

Medinis kibiras vandeniui semti

*Šulinys
Javidonių kaimo
J. Bažadragio
sodyboje. 1973 m.*

*Šulinys Barysų
kaimo B. Baltaragio
sodyboje*

*Šulinys
Steigvilių kaimo
A. Norvaišos
sodyboje. 1969 m.*

Šulinys prie evangelikų liuteronų pastorato

XIX a. šulinys Jovaišių kaime. 1973 m.

1913 m. Šulinio gylis – apie 6 m, rentinys iki pat žemės paviršiaus sukrautas iš akmenų, platėjantis, o jo dugnas – smailas. Viršutinis rentinėlis – iš gulsčių rąstų, keturkampis, 2,5 m skersmens, 0,9 m aukščio. Viršus užkaltas lentomis, panašus į labai nuolaidų stogelį. Anga viename dangčio krašte.

Dar mažesni šuliniai su aukštesniais mediniais rentiniais buvo naujesnėse vienkiemių sodybose ir gyvulių ganyklose. Sodybų šulinių rentiniai galuose dažniausiai būdavo statmenų skeltų ažuolinių rąstų, šonuose – gulsčių. Ganyklose buvo taikomasi rasti šaltinį. Jų šuliniai buvo labai negilūs, rentiniai – lentų.

Po Antrojo pasaulinio karo šulinių rentinius imta lieti iš betono, tačiau kaimuose jie mažai tebuvo prigiję. Retai kada šulinius čia ir pridengdavo. Stogelio tipo priedangos imtos statyti tik paskutiniuoju metu. Kai kur vietoj svirties ant tokio pat aukšto stulpo būdavo pritašomas skridinys, per kurį permetamas lenciūgas (grandinė) su svoriu iš vieno galo ir įtempiamas kartele iš kito – kibirui į šulinį nuleisti ir ištraukti. Sukamaisiais velenais kaimuose imta naudotis tik po paskutiniojo karo.

Šuliniai su pompomis anksčiau būdavo tik miestuose.

Vanduo apylinkės šuliniuose nebūdavo labai švarus, ypač pavasarį, tačiau daug jo būdavo sunaudojama gyvuliams girdyti, todėl jis greitai keisdavosi, tad ir ligų dėl vandens užteršimo retai tepasitaikydavo.

15. **Koplytstulpiai** senovėje būdavo daugelyje sodybų. Jie stovėdavo prie namų kampo, įvažiuojant į kiemą. Šiuo metu jų nebedaug išlikusių. Daugumą sunaikino laikas, kitus išgrobstė kolekcionieriai. 1967 m. dar tebebuvo šie koplytstulpiai: 1) Lauksodžio bažnyčios šventoriuje, statytas 1861 m., meistras nežinomas, skulptūrėlės dingusios, 2) Diržių kaime, Navickų sodyboje, darytas šio šimtmečio pradžioje A. Trumpio iš Steigvilių kaimo, 3) Javidonių kaime, Kremensų sodyboje, darytas 1862 m., meistras nežinomas.

Koplytstulpiai buvo puošiami pjūkleliais, rombais, trikampiais, kiauraraščiais žiedų ornamentais (Diržių k.), pakabučiais (Šašių k.); kolonėlės – vytinės formos (Lauksodis, Javidonių k.) arba rumbuotos (Diržių k.). Stogelių apiforminime imituojami klasikos motyvai (Diržių, Javidonių k.). Vėjui pučiant, be perstojo virpėdavo ir gausdavo pakabučiai – amžino judėjimo ir gyvenimo simbolis.

Monumentalumo sodyboms suteikdavo ir pavartėse pastatyti kryžiai. Tokie kryžiai būdavo lygūs, kartais jų šonai dar papuošti pjūkliukais. Kryžiuose po stogeliu arba koplytėlėse kybodavo Nukryžiuotasis. Žemiau, uždaroje arba atviroje koplytėlėse, būdavo vaizduojami ir kiti šventieji. Skulptūrėlės pasižymėjo saikingomis proporcijomis bei paprastumu. Jų veido išraiškoje atsispindėdavo plačių apylinkės laukų melancholija bei susikaupimas, nesutrikdyta dvasinė pusiausvyra ir rimtis. Netgi kančia atrodydavo kaip senesniųjų laikų aidas, sustingęs stambokų formų Nukryžiuotojo veido šešėliuose. Apie 15 tokių apylinkėje darytų skulptūrėlių saugoma Žemelio muziejuje*. Koplytstulpiai, kartais ir kryžiai, užsibaigdavo geležiniais kryželiais, tikrais meno šedevrais. Kryžiaus forma juose tarsi paskėsdavo, nueidavo į antinį planą. Gamtos kūnus ir jų simbolius vaizduojančioje atributikoje vyrauja viskas, kas yra žemėje; globėja ir motina saulė, į šalis skleidžianti vingrius, šiltus, į žalčius panašius spindulius, kurių galuose

Koplytstulpis Lauksodžio bažnyčios šventoriuje. 1966 m.

Koplytstulpis Javidonių kaime, statytas 1862 m. 1966 m.

Koplytstulpis Navickų sodyboje, Diržių kaime. 1969 m.

* Dabar – Šiaulių „Aušros“ muziejuje.

pakibusios žvaigždės arba atsinaujinančią gyvybę simbolizuojantys išsiskleidę želenų lapeliai. Žemiau – jau žymiai kuklesnis, šaltas, globojės žmogų naktį mėnulis. Kad apsaugotų pastatus nuo perkūnijos ir gaisro, tokius kryžius žmonės prikaldavo ir prie pastatų skliautų.

Žeimelio muziejuje saugoma apie 15 tokių kryžių. Ypač puošnūs yra rasti Puodžiūnų k. (Linkuvos apyl.), Juknų – su 1847 m. data, Nociūnų k. (Žeimelio apyl.), Angelų sodyboje – su data 1859 m., Kyburių kaimo kapinaitėse – su 1861 m. data ir t. t. Deja, jų meistrai jau yra pamiršti. Tačiau neabejotina, kad juos kalė vietiniai kalviai, nes nukalti dar baudžiamos laikais, kai žmonių judėjimas buvo suvaržytas.

16. **Kalvės** paprastai būdavo mažžemių amatininkų sodybose. Dažniausiai tai būdavo atskiri pastatai iš rąstų, lentų arba molio, bet pasitaikydavo ir pristatytų prie gyvenamojo namo (Lauksodis, Žeimelis).

Kalvių stogai būdavo dvišlaičiai, dengti čerpėmis arba lentelėmis, skliautai – lentų. Iš galo – plačios suveriamos durys, kartais priekinė siena būdavo kiek įtraukta į pastato vidų. Taip susidarydavo priekalvė po stogu ir skliautu (Didieji Plonėnai). Lubų nebūdavo. Viename šone – langelis. Žaizdra įrengdavo kalvės gilumoje, prie sienos. Šonuose įtaisydavo lentynas, viduryje stovėdavo priekalas.

17. **Puodžiaus dirbtuvė.** Iki šiol tėra išlikusi viena puodžiaus dirbtuvė – Raudonpamūšio kaime. Dirbtuvės pastatas – akmenis, dvišlaičiu, čerpėmis dengtu stogu. Dirbtuvė iš dviejų patalpų: priešinės ir pačios dirbtuvės. Priešinėje patalpoje laikomas molis, malama glazūra. Dirbtuvėje yra molio valcas, žiedžiamasis ratas, degimo bei džiovinimo krosnys, lentynos.

18. **Kalkinės.** Artimiausios apylinkės kalkinės buvo prie Mūšos, kur žaliavos. Jas įrengdavo stačiuose Mūšos upės šlaituose, žeminių tipo. Viena tokia kalkinė, kiek apgriuvusi, ir dabar dar yra išlikusi Raudonpamūšio kaime. Ji yra 2,5 m skersmens ir tokio pat aukščio cilindro formos akmenų rentinys. Fasadinė siena – dvigubų akmenų, išlyginta, su apačioje iš plytų išmūryta pakuros anga. Prakasti šlaitai į pakurą buvę išvelėnuoti. Kalkakmeniai statinyje būdavo kraunami eilėmis, paliekant prie pakuros vietą malkoms. Viršų užlipdydavo moliu, padarant angeles traukai. Buvo ir antžeminių kalkinių (Petrošiūnai), kurių vidaus įrengimai jau yra išgriauti, o patalpos naudojamos kitiems reikalams.

19. **Degūto varyklos.** Degutą apylinkėje varydavo iki pat Pirmojo pasaulinio karo pradžios. Varyklas įrengdavo lauke, toliau nuo gyvenviečių: iškasdavo 0,5 m gylio duobę – ugniakurą. Virš jo įtaisydavo ketaus katilą. Degutą virdavo iš žalios beržo tošies. Ją sukraudavo į katilą, kurio dugnas būdavo pertvertas geležiniu sietu. Katilą aklinau uždarydavo ketiniu dangčiu, kad masė negautų šviežio oro, ir po juo kūrendavo ugnį. Katile iš tošies išsiskirdavo degutas, kuris pro sietą sutekėdavo į puodo dugną. Darbas būdavo ilgas ir varginantis: iš pusvežimio tošies išeidavo kibiras deguto.

Taip atrodė pastatai Žeimelio apylinkėse XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje. Be čia aprašytų pastatų, mažžemių sodybose dažnai po vienu stogu tilpdavo ir gyvenamasis namas, ir kūtė, ir daržinė (*lozaunė*). Atskirai būdavo statoma tik pirtis. Kiek didesnėse sodybose atskirai būdavo pastatytas ir gyvenamasis namas, o po kitu stogu būdavo klėtis, kūtė ir daržinė. Prie galo dar įrengdavo peludę iš lentų arba iš pintų vytelių. Būdavo dar ir kitokių kombinacijų.

Savo pobūdžiu Žeimelio apylinkės pastatai buvo artimi tokios pat paskirties pastatams Latvijos Žiemgaloje, tik puošyba Lietuvoje buvo kruopštesnė, detalesnė, mažiau grubi negu kitoje sienos pusėje. Tai turbūt lėmė mažoji apylinkės architektūra, ypač koplytstulpiai ir kryžiai, kurie liuteroniškoje Latvijos Žiemgaloje buvo nemadingi. Kruopšti koplytstulpių ir kryžių puošyba paveikė, matyt, ir apylinkės pastatus, ypač gyvenamuosius namus ir klėtis. Šiaip jau sodybų bendras vaizdas labai panašus.

Kalendorius*

Mėnulio ciklas. Didelę įtaką žmogaus laiko ir gyvenimo suvokime vaidino mėnulis, jo atmainos. Įvairūs prietarai, susiję su mėnulio atmainomis, išsiskverbė į žmogaus sąmonę ne tik kaip viso pasaulio, bet ir kaip jo paties būties simbolinė paralelė:

„Jei naktį apie 12 val. išėjęs žiūrėsi tiesiai į mėnulį ir jei pagalvosi ką nors, tai tas naktį tau ir pasisapnuos. Galvojant visuomet reikia persižegnoti“.

Ypač stebuklingu būdavo laikomas jaunas mėnulis, susijęs su simboline visos gyvybės pradžia. Todėl jo poveikis ateičiai būdavo įsivaizduojamas ypač svarbus. Viskas, gimęs jauname mėnulyje, ilgai turėjo išlikti jaunas. Turėjo mėnulis ir kitų stebuklingų ypatybių:

„Kai pirmą kartą pasirodo jaunas mėnuo, kur bebūtum, reikia klauptis ir sukalbėti tris „Sveika Marija“. Tada su niekuo tą vakarą nereikia kalbėtis ir atsigulti: sapne pasirodys pats mylimiausias žmogus, kurį nori pamatyti“.

Vestuvės taikytos rengti pilnatyje, kuri turėjo reikšti visko pilnumą, šeimos gausumą. Ypač didelę reikšmę mėnulio atmainos turėjo ūkio darbams.

Saulės ciklas. Mėnulis buvo simbolinė žmogaus būties paralelė, o saulė buvo susijusi su tiesioginiu gamtos apmirimu bei nauju atgijimu, taigi ir su tiesiogine žmogaus egzistencijos galimybe. Saulės ciklas, susijęs su dienos trumpėjimu ir ilgėjimu, turėjo 4 pagrindinius momentus, kurie buvo ne tik reikšmingiausi gyvulių augintojų ir žemdirbių buityje, bet ir vertė jį apmąstyti visą būties santvarką. Tie momentai buvo rudens, žiemos, pavasario ir vasaros saulėgrįžos.

Rudens saulėgrįža buvo susijusi su derliaus nuėmimo pabaiga, gamtos apmirimu bei nakties susilyginimu su diena, kuri vėlyvesniais laikais jau būdavo siejama su šv. Mykolo diena (rugsėjo 29). Nuolatinis nakties ilgėjimas, jos pergalė prieš šviesą – kritiškiausias metų laikas, kėlęs žmonėms baimę ne tik simboline, bet ir tiesiogine prasme, nes gamta žmogų maitino, gamtoje jis rado sau prieglobstį. Todėl ir šio laikotarpio papročiai yra susiję su mirusiųjų prisiminimu, gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių suartėjimu. Jie niūrūs, fatališki. Kiek įtampos, kiek nerimo, aklos lėm-

* VUBR, f. 152-1, p. 236–260.

mėnuo seniau apylinkėje buvo vadinamas vėlių mėnesiu. Naktys tada būdavo tamsios, vėjuotos. Gamta apmirdavo. Neretai pasirodydavo gruodas. Kiekvienas medžio ar tvoros brakštelėjimas buvo siejamas su vėlėmis, mirusiųjų pasaulio būtybėmis. Ypač, jei dar ir iš šeimos būdavo kas nors miręs. Nejaugi ir viskam lemta mirti? Gal dar galima permaldauti? O tiems, kurių nebėra, padėti? Todėl tuo laiku seniau žmonės nešdavo į kapines maistą mirusių artimųjų dūšėlėms pamaitinti. Patį savo apogėjų šie papročiai pasiekdavo visų šventųjų vakare, per Vėlines.

Tęsdavosi šis laikotarpis iki šv. Martyno (lapkričio 10 d.).

Vėlinės. Visų šventųjų dieną nieko negalima būdavo dirbti, netgi malkos perskelti arba galvos išsišukuoti. Vakare žmonės eidavo į kapines, uždegdavo juose žvakutes, meldavosi. Dar seniau į kapines nešdavo valgius vėlėms pasivašinti. Namuose vakare palikdavo atvirus langus, duris, kad vėlės galėtų įeiti. Pavalgę palikdavo ant stalo indus ir maistą, nes naktį vėlės ateidavo valgyti.

Kalbėdavo, kad vėlės laikosi medžiuose, pastogėse, kaminuose, krosnyje, pirtyje arba jáujuje. Jei ugnis krosnyje degdama sucypdavo, sakydavo, kad tai „dūšėlės“ dejuoja, jei subraškėdavo tvora arba langinė, – kad „dūšėlė“ aplinkui baldosi. Todėl rudens vakarais žmonės bijodavo vieni vaikščioti po namus be žiburio, praeiti pro kapines arba pro vietą, kur būdavo kas nors žuves, kad numirėlis nepasivaidentų. O kad „dūšėlėms“ kentėti lengviau būtų, kad jos nieko blogo nedarytų, be skiriamo joms maisto, kalbėdavo poterius; šventąją ugnelę, kur „dūšėlės kankindavosi“, žegnodavo.

Žiemos saulėgrīža. Pagaliau naktis nustodavo ilgėjusi. Tai reiškė simbolinį jos galą. Po dienos prasidės nauji gamtos metai, dienos ims ilgėti. Šis slenkstis būdavo itin reikšmingas – senųjų metų laidotuvės ir naujųjų metų gimimas. Net ir žvirbliai, būdavo sakoma, „iki Šv. Kalėdų pastogėse tupi galva į pastogės pusę“, o „po Šv. Kalėdų – apsisuka antraip“. Simboliškai šis metų tamsos ir šviesos laikotarpis siejasi ir su žmogaus likimu. Todėl šiuo laikotarpiu daug burdavo, spėdavo ateitį. Naujuosius metus žmonės stengiasi pakreipti sau palankia linkme įvairiomis magiškomis priemonėmis.

Tikrąją žiemos pradžią apylinkės kalendoriuje būdavo Kalėdų šventės. Diena prieš Kalėdas, gruodžio 24-oji, vadinasi Kūčiomis. Visą tą dieną nebūdavo galima valgyti mėsiškų valgių, skolintis ar skolinti, nes būdavo manoma, jog dėl to nesiseks gyvenime. Kūčių dieną žmonės obelis aprišdavo viena grįžte, o kriaušes – dviem, kad daugiau vaisių duotų. O vakare šeiminkas atnešdavo ir paklodavo ant stalo šieno, uždengdavo balta staltiese. Ant jos padėdavo Kūčių stalą. Kūčių valgiai būdavo medus, silkė, aguonų pienas, avižų kisielius. Pagrindinis tradicinis to vakaro valgis būdavo vadinamas kūčià. Ant išvirtų miežių kruopų užtrupindavo paplotėlio gabaliukų arba klėckų. Po to ant jų užpildavo aguonų pieno ir išmaišė duodavo į stalą. Medus ir miežiai per Kūčias greičiausiai reiškė pagrindinius šio krašto žmonių pragyvenimo ir prasimaitinimo šaltinius. Kartais vietoj miežių virėdavo kviečių.

Prie šio stalo susirinkdavo visa šeimyna. Kūčias pradėdavo tada, kai danguje pasirodydavo pirmosios žvaigždės. Stovėdami sukalbėdavo maldele, atsilauždavo po gabalėlį „plotkos“ ir sėsdavosi prie stalo. Šienas, pabuvojęs ant Kūčių stalo, būdavo laikomas šventu. Kitą rytą po kuokštelį jį išdalydavo gyvuliams, kad šie

kuo daugiau naudos duotų. „Kad avis atvestų porą ėriukų“, reikėdavo Kūčių vakare „išgerti dvi taureles vyno“. Kartais tą vakarą gyvuliams apdalydavo po riekelę duonos, kad jie nesirgtų.

Kūčių vakare tempdavo per kaimą kaladę (blukį), o po to ją kryžkelėje sudegindavo. Žmonės sako, kad nuo kaladės ir „Kalėdų“ pavadinimas esąs atsiradęs. Kaladė turėdavo apsaugoti kaimą nuo ligų, nelaimių, piktųjų dvasių. Ji, matyt, reiškė senųjų metų lavoną, nes tokia pat kaladė per kaimą būdavo tempiama ir pelenu dieną, kuri turėjo žmonėms priminti mirtį. Kaladės sudeginimas galbūt siejasi su senųjų laikų numirėlių deginimu.

Kūčių vakare stalas būdavo paliekamas, kad vėlės turėtų kuo pasimaitinti. Galimas daiktas, kad savo pirmine prasme šis maistas buvo siejamas su senųjų metų vėlės vaišiniu, kad ji nieko blogo žmonėms nedarytų ateityje.

Valgant Kūčias, vienas kuris, atsilaužęs pyrago, eidavo lauk pro langą žiūrėti, ties kuriuo pamatys karsto šešėlį – tas turėjo pirmas iš šeimos mirti.

Būdavo tikima, kad Kūčių vidurnaktį atsitinka nepaprastų dalykų: vanduo pavirsta į vyną, bet tik akimirakai, gyvuliai ima kalbėtis. Tačiau klausytis jų nevalia. Tas, kuris tyčia pasiklauso – netenka kalbos arba atsitinka dar blogiau.

„Vienas ūkininkas niekaip netikėjo, kad gyvuliai galėtų kalbėti. Norėdamas tuo įsitikinti, sutemus užlipo ant kūtės ir pradėjo laukti dvyliktos. Staiga girdi, avinas klausia arklio:

– Arkly, arkly, ko tu taip dūsauji?

– Ko čia nedūsaisi, – atsako arklys, – po švenčių man teks šeimnininką, kuris dabar ant kūtės drybso, į kapus vežti.

Nustėro šeimnininkas, nei gyvas, nei miręs. O kai nulipo nuo kūtės – tikrai mirė“¹.

Kūčių naktį, 12 val., visi eidavo semti vandens. Kieno pasemtas vanduo būdavo saldus, tas turėdavo būti laimingas. Įdomu tai, kad šis vynas, išivaizduotas laimės simbolis, susiejamas kartais su žalčiais.

„Vieną Kūčių naktį mergaitė nuėjo prie šulinio vandens. Pasisėmė ir grįžo į kambarį. Bet visi nustebo, pamatę kibire ne vandenį, o vyną. Pasiėmę kibirus, puolė prie vandens ir kitos mergaitės. Bet kai grįžo į vidų, pamatė, kad kibiruose buvo ne vynas, o žalčiai“².

Kūčių vakare merginos spėdavo savo ateitį: per stogą mesdavo klumpę. Į kurią pusę atsisukdavo permestos klumpės galas, iš ten reikėdavo laukti piršlių. Jei klumpė per stogą neperlėkdavo, tai merginai dar metus reikėdavo mergauti.

Jeigu turėdavo žmogus ant ko nors pyktį, iš pastogės Kūčių vakare išbaidydavo žvirblius ir įbesdavo ten kartį. Ir ta kartis stovėdavo ten tol, kol užaugdavo kaimyno ar kokio kito žmogaus kviečiai. Jeigu apie kviečių lauką tada su ta kartimi apeisi, tai tą lauką apstos žvirbliai ir jį nules.

Pagal Kūčias spėdavo žmonės metus.

¹ B. Laukutienė, gim. 1896 m., gyv. Pagirių k., 1966.

² O. Kežienė, 74 m., gyv. Žeimelyje, 1970.

„Jei Kūčių dieną sninga, tai vasarą bus medaus.“ „Jei Kūčių vakare dangus žvaigždėtas, tai tais metais bus daug grybų.“

Kūčių naktį, 12 val., merginos prieš veidrodį šukuodavosi plaukus. Ką veidrodis parodydavo, tokia būdavusi ir jų ateitis. Tačiau, norint sužinoti ateitį, reikėdavo likti vienai tamsiame kambaryje.

„Šeimininkams iš vakaro išėjus į bažnyčią, viena mergaitė nutarė žvilgtelėti į savo ateitį. Vidurnaktį ji pasistatė prieš save veidrodį ir ėmė šukuotis. Išmušus dvylikai, veidrodyje pamatė labai gražų, turtingą jaunikaitį, kuris vedėsi žirgą. Jam ant rankos žibėjo žiedas. Jis paėmė tą žiedą ir užmovė mergaitei ant piršto. Tada veidrodyje viskas dingo. Užsidegusi šviesą, mergaitė visai stengėsi tą žiedą nusimauti, tačiau niekaip negalėjo. Ji labai bijojo, kad šeimininkas neimtų jos barti arba atėmęs neatiduotų to žiedo savo dukteriai. Draugė patarė aprišti pirštą skepetaite, tartum jis skaudėtų. Taip ji ir padarė.

Kartą pas tą ūkininką atėjo turtingas jaunikaitis ir pasiprašė nakoynės. Šeimininkas, matydamas jo brangius drabužius, nuolankiai priėmė ir apsisprendė, kad būtų geras jam žentas. Pasikvietęs dukterį ėmė piršti, tačiau jaunikaitis nekreipė į ją dėmesio. O ta vargšė mergaitė pažino tą jaunikaitį ir žirgą. Ji labai išsigando. Kai šeimininkas liepė jai nusiprausti, švariai apsirengti ir paduoti svečiui vakarienę, mergaitė visai prašėsi, bet nieko neišėjo. Kai ji visa drebėdama dengė stalą ir nešė valgius, raištis ant piršto atsirišo, o apsisukus nueiti, ir nukrito. Kad ir bandė mergaitė pasislėpti, jaunikaitis pamatė savo žiedą. O kitą rytą, didžiausiam ūkininkaitės pavydui ir šeimininkų pykčiui, jis mergaitę išsivežė sau už žmoną“³.

Tačiau ne visada taip gerai baigdavosi. Dažniausiai veidrodyje pasimatydavo baisių dalykų:

„Mergaitė labai norėjo sužinoti savo ateitį. Vakare ji viena užsidarė kambaryje, pasiėmė veidrodį ir šukas, užpūtė žiburį ir ėmė šukuotis plaukus. Lygiai dvyliką valandą kambario durys atsidarė, ir keturi juodai apsirengę vyrai įnešė karstą. Tą karstą jie pastatė prieš nusigandusią mergaitę ir atvožė. Karste mergaitė pamatė savo lavoną. Baisiai nusigando ir krito ant žemės. O rytą žmonės rado vargšę ant grindų pusgyvę prie to juodo karsto, kuriame buvo viskas, kas reikalinga pašarvojimui. Lygiai po trijų dienų ta mergaitė mirė. Taip ją ir palaidojo su tais drabužiais ir su tuo juodoju karstu“⁴.

Atsitikdavo ir dar kitaip:

„Pas vienus ponus tarnavo mergaitė. Ji buvo labai graži ir labai gera. Kūčių naktį poniai paklausė, ar ji nenorėtų pasižiūrėti į savo ateitį.

³ B. Laukutienė.

⁴ B. Laukutienė.

Mergaitė sutiko. Ponia nusivedė ją į savo kambarį ir liepė visiškai nusirengti. Tada ji pastatė du veidrodžius: vieną priešais, kitą iš užpakalio. Prie veidrodžių iš abiejų pusių uždegė po žvakę. Vargšė mergaitė turėjo stovėti tarp tų dviejų veidrodžių ir laukti. Ponia pasakė, kas pirmas ateis, tas ir bus jos vyras. Tada ji pati išėjo į kitą kambarį, ir mergaitė paliko viena. Netrukus į kambarį įėjo ponas. Tarnaitė persigando, čiuposi už drabužių ir puolė į ponios kambarį, manydama, kad ši tyčia įleido pas ją savo poną, ėmė jai prikaišioti. Išgirdusi visa tai, ponia apalpo. Atsigavusi ji pasakė, kad ji pati greit turės mirtį, o ponas paims ją, savo tarnaitę, už žmoną. Taip ir atsitiko: ponia mirė, o ponas vedė savo tarnaitę⁵.

Per Kūčias jaunimas eidavo „čigonais“. Stengdavosi kuo baisiau išsipaišinti suodžiais arba užsidėdavo iš beržo tošies pasidarytas kaukes. Žmonės stengdavosi baidykles pavaišinti. Jos, matyt, turėjo tikslą greičiau išbaidyti dar likusius senuosius metus arba reikškė vaišių reikalaujančius demonus, kad ateinančiais metais jie mažiau kenktų.

Kalėdų naktį raganos ruošdavę puotas. Jos tada iš kaminų susirinkdavo į vieną vietą ir uliodavo. Ateidavo Kalėdų senis, baltai apsirengęs, ilga barzda, kartais su kauke, duodavo vaikams dovanų. Šis paprotys apylinkėje, žmonių manymu, yra senas.

Išaušus Kalėdų rytui, tie, kurie nebūdavo išėję į bažnyčią iš vakaro, eidavo rytą. Grįžę iš bažnyčios, sėsdavosi prie kalėdinių pietų. Ant stalo paprastai būdavo dedama troškintų kopūstų, dešros, pyragų, alaus. Seniau Kalėdų rytą žmonės daug valgydavo, nes buvo sakoma, jei mažai valgys, tai neturės tais metais ko valgyti, o jei daug – tai turės pakankamai maisto visus metus.

Kalėdų išvakarėse lauke ant suolų papildavo grūdų, kad „juos apšventintų“, o paskui juos duodavo gyvuliams. Kartais per Kalėdas tvarte pastatydavo stalą, vaišindavo šeimyną ir gyvulius. Vakare prasidėdavo Kalėdų vaišės, ateidavo kaimynai, giminės. Vaišės pradėdavo tik tada, kai pasirodydavo pirmoji žvaigždė.

Naujųjų metų papročiai būdavo labai panašūs į Kūčių ir Kalėdų papročius. Iš vakaro stengdavosi užbaigti pradėtus darbus. Būdavo sakoma:

„jei darbą pradėsi vienais metais ir neužbaigsi, tai per Naujuosius metus į jį ateis raganos“.

Paskutinį senųjų metų vakarą visa šeima susirinkdavo į vieną vietą. Liedavo laimes: ištirpindavo vašką arba šviną ir šaukštu arba samteliu staigiai šliūkstelėdavo į kibirą su vandeniu. Po to iš to liejinio šešėlio ant sienos spėdavo ateitį:

„Kartą dvi merginos, pasilikusios vienos, norėjo pasižiūrėti, kas jų laukia. Vienai išsiliejo vainikas, o kitai – karstas. Pavasarį pirmoji pasikvietė savo draugę į vestuves, o rudenį turėjo ją palydėti į kapus“⁶.

Merginos, eidamos gulti, po pagalve pasidėdavo popieriaus lapelių, į

⁵ R. Remeikienė, gim. 1890 m., gyv. Nociūnų k., 1966.

⁶ R. Remeikienė.

kuriuos įrašydavo įvairius vyriškus vardus. Dalį palikdavo tuščių. Rytą vos atsibudusios, ištraukdavo pirmą pasitaikiusį lapelį. Koks vardas pasitaikydavo parašytas, toks turėjo būti ir vyras. Jei išsitraukdavo tuščias, reikėdavo dar mergauti.

Savo ateitį merginos spėdavo ir kitaip. Naujų metų naktį klausydavosi, kurioje pusėje šunys loja. Ton pusėn buvo galima tikėtis ištekėti. Arba, išėję į kiemą, apkabindavo tvoros štakietus. Jei apkabintų pasitaikydavo porinis skaičius – gerai, jei ne – teks vienišos dalia. Pasitarnaudavo tam ir gaidys. Jį pavoždavo po kubilu. Kiekviena mergaitė pasipildavo prie savęs po krūvelę grūdų, o po to tą gaidį išleisdavo. Jei gaidys visus grūdus sulesdavo – ištekės, jei kur kokį palikdavo – dar metus teks mergauti. Kurios grūdus sulesdavo pirmos, ta turėjo pirmiau ir ištekėti. Arba būdavo paimamas didelis dubuo, pripilamas vandens, o ant jo kraštų padedami keturi daiktai: duona, druska, žemė ir žiedas. Tada į tą dubenį įmesdavo anglies, kuri plaukiodavo po vandenį. Jei ji sustodavo ties duona, tai metai turėjo būti derlingi, jei ties druska – skaniai valgysi, jei ties žiedu – ištekėsi, o jei ties žeme – mirsi.

Naujų metų išvakarėse ateidavo trys „čigonai“: Senieji metai, Naujieji metai ir Giltinė. Senieji metai su žmonėmis atsisveikindavo, o Giltinė juos papjaudavo dalgiu. Tai reiškė senųjų metų mirtį.

Naujų metų diena būdavo laikoma magiška. Sakydavo:

„Jei Naujus metus sutikai draugų būry, tai tais metais turėsi draugų, o jei lovoj, tai būsi miegalis ir tinginys“. „Jei per Naujus metus verksi, tai ir visus metus verksi.“

Po Naujų metų ant durų užrašydavo tris raides G+M+B ir pradėdavo laukti Trijų Karalių. Tos trys raidės reiškė karalių vardus: Gasparas (Kasparas), Merkelis ir Baltazaras. Ypač jų laukdavo vaikai. Trijų Karalių išvakarėse žmonės aprišindavo šiaudų grįžtelėmis obelų kamienus. Tai reiškė geresnį obuolių derlių.

Trijų Karalių dieną trys jauni vyrai pasisiūdavo mantijas, pasidarydavo įvairių spalvų karūnas. Gasparas apsirengdavo juodai, Merkelis – raudonai, o Baltazaras – baltai. Drabužius nusisiuvinėdavo žvaigždutėmis. Prsidėdavo ūsus, barzdas ir iškeliaudavo. „Karaliai“ dažniausiai važinėdavo arkliais, kai kada vaikščiodavo ir pėsti. Vežėčios ir arkliai taip pat būdavo išpuošiami, prikabinami varpeliai. Su „karaliais“ kartu važiuodavo vežikas ir dar vienas žmogus – vadovas, kuris turėdavo nešti didelę žvaigždę. Žvaigždėje būdavo lopšelis, kuriame supdavo Kristų. Kad lopšelis suptųsi, žvaigždę reikėdavo sukti. Įėjęs į vidų, vadovas suskambindavo varpeliu ir paklausdavo, ar „karalius“ priims. Tada visi, suėję vidun, sugiedodavo „Trijų karalių“ giesmę. Aplankytas ūkininkas visus pavaišindavo už gerą žinią, įdėdavo „kelionėn“, ir „karaliai“ išvažiuodavo į kitą kiemą. Važinėdavo „trys karaliai“ tris dienas.

Grabnyčios (vasario 2–3 d.) apylinkės liaudies kalendoriuje būdavo laikomos žiemos viduriu. Tada būdavo sakoma: *„Meškos verčias ant kito šono“*. Nuo Grabnyčių *„rogės eina kreiva vėže“*.

Užgavėnės buvo išpūdingiausia žiemos pabaigos šventė, o kartu ir jau artėjančio pavasario pranašas. Užgavėnėmis baigdavosi nuo Kalėdų trukęs mėšiedas, kada pasninko dienos bebūdavo penktadieniais. Tačiau maisto atsargos jau baigda-

vosi. Dar kartą sočiai pavalgyti, o tada – teks pataupyti, papasninkauti. Na ir „gavėdavosi“ žmonės! Valgyti tą dieną reikėdavo 9 kartus. Būdavo gaminami devyni valgiai: kepami blynai, verdami virtiniai, dešra, žąsų kaklai kemšami kruopomis ir t. t. Pasukutinį – devintąją kartą valgydavo makaronų sriubą (lakštinius). Visa tai, anot žmonių, tam, kad per sunkius pavasario ir vasaros darbus nepritrūktų maisto, kad būtų sveiki ir nesirgtų.

Užgavėnių pavakarėje važinėdavosi. Būdavo pakinkomas pats eikliausias sodžiaus žirgas, apkarstomas varpeliais, spalvotais popieriukais. Į roges įkeldavo didelį kubilą arba dóklą. Į kubilą sukeldavo vaikus ir liepdavo jiems rėkti kiek išgali, visokiais balsais. Pro rogių sijas iškišdavo į abi puses kartis, kad arti niekas negalėtų prieiti ir važiuodavo šaukdami: „*Bitėlėm, bitėlėm! Vandeñs!*“ Kai tik koks nors žmogus arčiau prieidavo, norėdamas perpilti, sėdintieji taip pasukdavo kartis, kad tas turėdavo kristi ant žemės, kad nepartrenktų.

Kartais kubilas vežime būdavo su vandeniu, papuoštas javų varpomis. Prie kubilą stovintis žmogus semdavo kibiru vandenį ir liedavo ant pakelėje stovinčių žmonių, o tie stengdavosi jam tuo pačiu atsilyginti. Laistydavosi tam, kad tais metais laukų neniokotų sausra, kad derlius būtų geresnis, kad linai geriau augtų.

Vandens prašydavo ir „čigonai“. Juos veždavo vežėjas. Kad neapliėtų paties vežėjo, sėdynę jis pasidarydavo aukštai: ant baslio iškeldavo ratą. Važiuodavo ir „kūmai“, prašydami „*pakrikštyti jų vaiką*“, tradiciniai Kanapinis su Lašininiu, kurie krėsdavo įvairiausių pokštus. Gudresni važiuotojai prie rogių prisitaisydavo ratą, ant kurio perdėdavo ilgą kartį, prie jos galų pririšdavo spragilus. Kai rogės važiuodavo, ratas sukdavosi, karties galuose spragilai skriedavo, ir žmonės negalėdavo prie jų arti prieiti ir aplieti. Važinėdavosi per Užgavėnes ir po laukus, kad daržovės geriau užderėtų, daug dainuodavo, grodavo, juokaudavo.

Pelene vadino dieną po Užgavėnių – pirmąją pasninko dieną. Per Pelenę mergos, važiuodamos į vieną kaimo galą, šaukdavo: „*Vandens, vandens!*“ Joms grįžtant, jau visuose kiemuose būdavo paruošti kibirai su vandeniu. Tačiau aplieti mergas ne taip lengva. Jos turėdavo terbą pelenų ir berdavo liejikams į akis.

Per kaimą už virvės vyrai tempdavo kaladę (blūkį). Kur būdavo alašus, sustodavo ir gaudavo išgerti. Baigę vaikščioti, blūkį numesdavo. Pelenės dieną niekam nematant kabindavo ant nugaros pelenų maišelius. Užkalbintasis nejaučia: kalba, vaikšto lyg niekur nieko, o kitiems – daug juoko.

Pavasario saulėgrįža. Pagaliau saulė imdavo kilti aukštyn. Nors laukai dar sukaustyti šalčio, tačiau vidurdienį jau įdienoja. Tamsos karalystės dienos suskaičiuotos. Vis dėlto kol tikras pavasaris ateis, reikės dar tvirtai susijuosti diržus, pakentėti alkį ir badą. O tada Motina Žemė ir vėl visus iki soties pamaitins. Bus dar įvairių kliudymų iš šalies, tačiau žmogus neliks nuošalėje – jis kovos.

Kazimieras (kovo 4) būdavo pirmoji pavasario šventė. Per Kazimierą sugriždavo pempės. Atidarydavo tvartus.

Laikas nuo Užgavėnių iki šv. Velykų – 7 savaitės. Tai būdavo gavėnios laikas: negalima būdavo dainuoti, groti, linksmintis, valgyti mėsiškų valgių. Jeigu kas nusikalsdavo, tą prieš šv. Velykas vesdavo į pirtį ir uždarydavo kartu su katinu, žąsinu, avinu arba jaučiu, kad šis tąjį apdraskytų už nuodėmes. Per gavėnią kabinėdavo ant nugaros nugrauztus kaulus, kaip per Pelenę – pelenų maišiuokus.

Per Juozapus (kovo 19 d.) „*jautis jau gali iš pėdos atsigerti*“. Sėdavo rasodas.

Tikrasis pavasaris ateidavo su bloviėščiais (kovo 25 d.). Tada parskridavo gandras, ir šeimyna imdavo gauti pavakarius. Tą dieną merginos nesišukuodavo, kad vištos darželio nekapstyų.

Pagaliau pasirodydavo ir gamtos atbudimo požymių. Sekmadienis prieš šv. Velykas – Verba. Bažnyčion nešdavo ir šventindavo ėglio arba verbės šakeles. Išeidavo anksti, o grįžus tomis šakelėmis išplakdavo užsimiegojėlius. Jiems primindavo, kad jau pavasaris, kad laikas keltis. O ligoniams plakimu varydavo ligas, sakydavo:

*Ne aš plaku,
verba plaka:
būk sveikas
nuo metų lig metų⁷.*

Jei negavai plakti, sakydavo, kad visus metus sirgsi. Kartais šeimynoje plakimą panaudodavo ir kerštui. Pasitaikydavo, kad kuris nors samdinių pataikaudavo šeiminkui. Tokį taip išvanodavo, kad po to kelias dienas turėdavo išgulėti. O pasiskusti nepasiskusi.

Verbos smilkalai turėdavo magiškos galios. Jais smilkydavo kambarius, vištai dedamus perėti kiaušinius (kad vanagas nepultų viščiukų) ir t. t.

Pagaliau ateidavo ir pagrindinė saulėgrąžtų šventė – Šv. Velykos. Svarbiausia prieš Šv. Velykas nudažyti kiaušinius. Juos virdavo vantų lapų arba svogūnų lukštų vandenyje, pridėję alūno. Vantų lapai kiaušinius nudažydavo žalsvai, o svogūnų lukštai – geltonai. Dažydavo ir juodalksnių žievėmis. Išvirtus ir nudažytus kiaušinius žirklėmis arba peiliu išskutinėdavo įvairiausiai pagražinimais: saulutėmis, eglutėmis, vingėliais, pjūkliukais, dantukais ir t. t. Grąžindavo kiaušinius ir vašku. Atlikdavo tą dažniausiai jaunimas, ypač mergaitės.

Senesni žmonės į bažnyčią išeidavo jau iš vakaro. Eidami nešdavosi ir „margučių“. Čia jais mainydavosi, dovanodavo vieni kitiems. Kai kurie bažnyčioje ir nūmigdavo. Tie, kurie nenueidavo į bažnyčią iš vakaro, eidavo labai anksti rytą. Kai kas primargintų kiaušinių krepšelį padėdavo po langu. Tada rytą siųsdavo vaikus pasižiūrėti, ką jiems „Velykis“ atnešė.

Per Šv. Velykas kiekvienas ūkininkas nešdavo į bažnyčią pašventinti kaulų. Juos parsinešęs įkasdavo savo sklypo kampuose, kad gerai derėtų javai, kad neišguldytų kruša. Šv. Velykų rytą žmonės pasiimdavo ližės ir eidavo daužyti stogų, kad vėtra jų nenuneštų. Per Šv. Velykas pamaldos baigdavosi anksti. Iš bažnyčios parvažiuoti visi stengdavosi kuo greičiau, nes parvažiavęs pirmas, pirmas būdavo ir laukuose, o kuris parvažiuodavo paskutinis, tas ir laukuose būdavo paskutinis. Velykų rytą reikia skubintis pirmam į namus, – sakydavo tada, – tai rudenį ir derlių nuimsi pirmas.

Grįžus iš bažnyčios, prasidėdavo tikros Šv. Velykų „linksmybės“. Dauždavo kiaušinius, ridendavo. Pirmą dieną pramušti reikėdavo tik vieną kiaušinio galą, kad jis atitektų pramušėjui, o kitą dieną – jau abu. Kad kiaušiniai būtų stipresni, juos „užleisdavo“. Pradurdavo skylutę, ⁷ B. Laukutienė.

prikišdavo cukraus. Po to tą skylutę užtaisydavo, kiaušinių pakaitindavo, cukrus ištirpdavo. Mušdamas kiekvienas norėdavo priešininko kiaušinių pamiklėnti – pastuk-senti į dantis. Jei kiaušinis plonai skambėdavo – tas jau „leistinis“, ir su tokiu niekas nemušdavo. Ridendavo dažniausiai jau pramuštus kiaušinius. Paimdavo nedidelę lentelę arba dar geriau – lovelį, vieną jo galą pakeldavo ir leisdavo kiaušinius. Jei kiaušinis, riedėdamas žeme, paliesdavo svetimą – tas jau būdavo išloštas. Kiek vaikams būdavo juoko, džiaugsmo, o kartu ir ašarų! Pramogose dalyvaudavo ne tik vaikai, bet ir bernai ar net suaugusieji.

Kita Šv. Velykų linksmybė – sūpuoklės. Jos būdavo pakabinamos tarp dviejų beržų, klojime arba daržinėje. Na ir supdavosi – ir maži, ir dideli! Kartais pasitaisydavo, kad virvė trūksta. Nukrisdavo ir susimušdavo. Supdavosi, sakydavo, tam, kad vasarą uodai nekąstų, kad visus metus galvos neskaudėtų.

Kas aukščiau išsisupdavo, to ir linai augdavo. Sakydavo, kad kuo aukščiau išsisupsi, tuo geresnis bus derlius.

Pusberniai eidavo per kaimą „lalavodami“, kaūlindami alaus, kiaušinių ir kitokių dovanų. Gyvulius laistydavo švęstu vandeniu. Tvarto duris apkaišydavo šermukšniais, kad velnias negalėtų įeiti.

Trečioji diena po Šv. Velykų ir Sekminių būdavo laikoma ledų diena. Jeigu trečiąją dieną dirbsi, sakydavo, tai tada ledai iškirs tavo vasarojų. Po Šv. Velykų prasidėdavo tikrasis pavasaris.

Jurgiai (balandžio 23 d.) būdavo gyvulių šventė. Tą dieną į bažnyčią nešdavo kiaušinius. Per Jurgines nuomininkai keldavosi į naują vietą. Šeimininkai parsiveždavo piemenį. Pirmą kartą išvarydavo karves. Kai piemuo pargindavo namo, jį ap-liedavo vandeniu, kad karvės daugiau pieno duotų, o jis pats, kad „išdžiūtų“, gaudavo sūrio, sviesto, kiaušinių. Jurginių dieną negalima būdavo dirbti, kad gyvuliai nesprogtų (t. y. nedvėstų).

Tuoju po Jurginių būdavo išvaroma ir pirmoji vaga. Šeimininkė ap-liedavo artoją vandeniu, kad šis vagas tankesnes verstų. Tada ir merginos pradėdavo audeklą austi. Jas irgi ap-liedavo, kad audeklas tankesnis būtų. Per Šeštines šeimynai virdavo po 6 virtienius.

Sekminės būdavo tikra piemenėlių šventė. Šeštadienį prieš Sekmines piemenukai nupindavo karvėms vainikus. Mergos taip pat ruošdavosi. Jos iškaišydavo trobas berželiais: už sijų, kampuose. Vėliau, praėjus Sekminių šventėms, tas šakeles padėdavo daržinėje, o vežant šieną, pakišdavo po strėkiu, kad pelės šieno negrauztų. Visur kvėpėdavo berželių žaluma.

Išgindavo per Sekmines papuoštą bandą. Pargenant kiekviena šeimininkė pasitikdavo prie vartų, duodavo piemenukui po bandelę. Vainikus piemenukai atiduodavo gspadoriui. Vainikas būdavo laikomas vaistams. Kai gyvuliai susirgdavo, iš jų virdavo arbata, ir galvijai pasveikdavo.

Pirmosios dienos vakare piemenukams suruošdavo sámbari. Produktus surinkdavo dar prieš Sekmines. Du piemenukai eidavo per kaimą ir prašydavo, kad kiekviena šeimininkė ką nors duotų. Ir duodavo: viena miltų, kita kiaušinių, trečia sviesto. Visus tuos produktus vėliau atiduodavo vienai šeimininkei, kuri ruošdavo piemenukams sámbari. Jį ruošdavo kaimo ūkininkai iš eilės. Čia susirinkdavo visi kaimo piemenys. Kiekvienas rodydavo savo sugebėjimus: vienas pagroja lūpine

armonikėle, kitas – birbyne, dar kitas – paseka pasaką. Kartais atsirasdavo ir muzikantas. Mėgstama piemenaičių Sekminių dainelė būdavo: „*Trys sesutės ant kalnelio laužė šakas nuo berželio*“.

Bernai taip pat ruošdavosi Sekminėms. Jie rengdavo savo sáambarį. Pas kurį nors vieną ūkininką susinesdavo po pusę centnerio miežių padaryti alui. Per Sekmines visi bernai pas tą ūkininką susirinkdavo, atsivesdavo mergas. Ateidavo ir šeimininkai su šeimininkėmis, atsinesdavo savo pagamintų valgių. Būdavo ir muzikantas. Linksmindavosi visi išvien 3 dienas. Per Sekmines šeimyna gaudavo po 7 virtėnius.

Per **Devištosios** žmonės išeidavo į laukus. Ten prisiskindavo kviečių, įvairių žolių, gėlių (ramunių, pienių), namuose – rūtų ir eidavo į bažnyčią, pašlakstydavo švęstu vandeniu ir, grįžę namo, užkišdavo už gegnių. Šios šventos žolės apsaugodavusios namus nuo nelaimių: perkūno, gaisrų ir kitko. Piemenėliai žolynais puošdavo karves. Šeimyna per Devintines gaudavo po 9 virtėnius.

Jaunimo pasilinksminimo šventės po sunkaus darbo savaitės būdavo gegužinės. Vietą gegužinėms parinkdavo kur nors tarp berželių. Jei beržų toje vietoje nebūdavo, jais apsmagstydavo šiaip kokią aikštelę. Kad jaunimas žinotų, kur ruošiamą gegužinę, iš anksto toje vietoje aukštai iškeldavo vėliavą, baltą arba geltoną. Šeštadienio vakare jaunimas būriais traukdavo į tą vietą. Grodavo harmonika, smuikas. Daug dainuodavo, šokdavo, žaisdavo. Retai teateidavo kas nors išigėręs. Linksmindavosi iki 12 val., o po to dainuodami vėl traukdavo keliais namo: merginos savo būryje, vaikinai – savo. Daug po to būdavo kalbų, prisiminimų, užsimegzdavo naujos pažintys.

Vasaros saulėgrįža. Pasibaigus pavasario darbams, žmonės švęsdavo ilgiausios dienos ir trumpiausios nakties šventes, kurios savo apogėjų pasiekdavo Joninių išvakarėse, po ko jau turėdavo prasidėti dienos trumpėjimas bei rudens derliaus nuėmimo darbai.

Joninių išvakarėse (birželio 23 d.) žmonės grįždavo iš laukų anksčiau, nusiprausdavo, švariai apsirengdavo. Visi kaimo arba apylinkės Jonai susirinkdavo į vieną vietą. Senutės ateidavo jų pasveikinti, atnešdavo nupintus vainikus ir kitokių žalumynų, kuriuos Jonai užsidėdavo ant galvos. Po to pas juos ateidavo jaunos merginos, apsirengusios tautiniais rūbais. Šokdavo tol, kol Jonai neliepdavo joms nustoti.

Vakare uždegdavo stėbules. Stėbulę užmaudavo ant ilgos karties, apipildavo derva, kad ilgiau degtų, uždegdavo ir iškeldavo aukštyn. Stėbules keldavo gražiausiose vietose ant kalvelių prie kelio. Stengdavosi, kad būtų kuo toliau matyti. Pradėjus temti, raudonos „žvaigždutės“ mirgėdavo visuose pakraščiuose, tačiau ypač jų daug būdavo Latvijos pusėje. Vaikai mėgdavo jas skaičiuoti. Sakydavo, kad Joninių vakare, degant stėbulę, sudeginamos raganos, kurios tą naktį siauste siausdavusios aplinkui ir atiminėdavusios karvėms pieną. Gyvulius per Jonines uždarydavo tvartuose arba diendaržiuose. Ant tvoros prieš tvarto duris prikabinėdavo dagių arba dilgėlių, kad einančios prie gyvulių raganos susibadytų ar nusidilgintų, arba ant tvoros padžiaudavo drobinį skudurą, per kurį košdavo pieną (sakydavo, kad tada raganos nebegali matyti ir gyvulių apiburti). Joninių vakare šeimininkas su rožančiumi apeidavo visus laukus. Tada piktos dvasios neniokos derliaus. Vakare tuo pačiu rožančiumi šeimi-

ninkė užrišdavo diendaržio vartus, kad kaimynės iš karvių neatimtų pieno. Apsaugoti galvijams nuo raganų uždėdavo jiems ant ragų vainikus. Raganoms išvaikyti užsidedavo kūlį ir apeidavo aplink namus ir laukus. Nuo tvorų nuiminėdavo puodus, kad raganos negalėtų atimti pieno.

Baigiant degti stebulei, sukurdavo laužus. Į laužus tempdavo viską: ratūs, kūbilus, „rėčkelės“, todėl Joninių vakare žmonės viską slėpdavo arba saugodavo. Lauže degindavo dagiūs, usnīs, dilgėles, kad raganos gyvuliams nepakenktų. Prie laužų šokdavo, dainuodavo, žaisdavo, vaišindavosi. Vaikiniai šokinėdavo per ugnį, kad geriau viskas sektųsi, kad būtų geresnis derlius, kad nepersekiotų raganos ir velniai. Leisdavo „raketas“: akmenį apvyniodavo pākulomis, ištepavo smalà arba išmirkydavo žibale, pritaisydavo vielos uodegà, už kurios jį uždegtà įsukdavo ir sviesdavo aukštyn. Šaudydavo ir iš medžioklinių šautuvų, dainuodavo dainas: „*Lýguo, Jāni*“, „*Švento Jono vakarėli*“, „*Subātos vakarėli*“ ir kt. Mergos plukdydavo vainikus, burdavo, ištekės ar neištekės. Ligoniai braidydavo po rasą; manydavo, kad Joninių rasa – aukso rasa, gydo. Dainininkai vaikščiodavo po kaimà lýguodami (žmonės stengdavosi iki Joninių viską apsitvarkyti, kad jų blogai neapdainuotų).

Kai kurie, ypač jaunimas, prieš vidurnaktį išeidavo ieškoti paparčio žiedo. Iš miško grįždavo tik auštant. Tas, kas norėdavo rasti žiedą, būtinai turėdavo geriau pasipuošti, atsirišti apivarus, kad žiedas galėtų užkristi už nāginės. Be to, eidamas dar turėdavo pasiimti paklodę, maldų knygà, šermūkšnio lazda, puodà ir žvakę, kuri turėjo apsaugoti ieškotojà nuo piktų dvasių. Šermūkšnio lazda ieškotojas apsibrėždavo ratà, pasitiedavo jame paklodę. Uždegtà žvakę pakišdavo po puodu ir iš knygos skaitydavo maldas. Sakydavo, kad papartis pražystas pačiame vidurnaktyje, tačiau jį surasti ir paimiti esà labai sunku, nes, prieš jam pražystant, iš visų pusių imdavo gąsdinti velniai, raganos, gyvatės ir žalčiai. Reikėdavo kantriai laukti, kol jis nukris ant paklodės. Jei tik kiek nors į šalį žvilgtersi, žiedą pasičiuops velnias.

Tačiau ir radęs laime pasidžiaugti tegalėdavo tik pats. Atradęs žiedą, žmogus glausdavo jį sau prie krūtinės, ir jis įaugdavo jam į kūnà. Jeigu tada žmogus ko nors jo paprašydavo, tas ir atsitikdavo:

„Nuėjo kartà į miškà vienas senukas, užsidedė žvakę, pakišo ją po puodu ir ilgai laukė. Prieš dvyliktà atsirado visokiausių baidyklių, visokiausių baisybių. Tačiau senukas į jas nekreipė dėmesio. Staiga pamatė, kad nāginėje kažkas blausiai šviečia. Nudžiugęs žmogelis čiupo žiedą ir aukštai jį iškėlė. Aplinkui pasidarė šviesu kaip dieną. Žmogus pradėjo matyti visas paslaptis. Jis pasidarė galingas. Tačiau kažkam apie tai prasitarė, ir tas žiedas nebeteko savo stebuklingos galios. Ir vėl liko visa, kaip buvė“⁸.

Būdavo Joninių naktį ir kitokių burtų. Reikėdavo bėgti per devynis laukus, nusiskinti devynias gėles ir, greit parbėgus namo, pasidėti jas po pagalve ir visà dieną su niekuo nesikalbėti. Tada atsigulęs kà susapnuoji, tas ir įvyks. Arba

---

dar – į dubenį įpildavo vandens, idė-

⁸ B. Laukutienė.

davo ramunę – „merginą“ ir keletą bijūnų – „vaikinų“. Kiekvienam bijūnui parinkdavo vardą. Kuris bijūnas priplaukdavo arčiau prie ramunės, tas ir turėjo būti merginos bernelis.

Ne visi ateidavo prie laužų. Kiti, norėdami, kad būtų geresnis derlius, šv. Jono naktį dirbdavo savo daržuose: sodindavo burokus bei kitas daržoves. Dar kiti eidavo į miškus ir laukus kupoliuoti. Rinkdavo dobilus, rakteliūs. Parnešę sušerdavo gyvuliams. Sako, kad nuo tų žolių karvės daugiau pieno duodavusios, jos nebesirdavusios. Surinktus jonvabalius dėdavo gyvuliams po snūkais, kad kaimynės jų nebegalėtų nužiūrėti. Turėdamos ant ko nors pyktį, moterys svetimoje ganykloje pridraikydavo siūlų ir pridėliodavo joje kiaušinių, kad nuimtų tose ganyklose besigančioms karvėms pieną.

Paryčiui, kiek prašvitus, rūpestingi šeiminkai eidavo aplankyti javų. Pagal javus sprėsdavo, kokie bus metai. Norint, kad derlius būtų geresnis, reikėdavo keletą kartų apibėgti aplink lauką. Bet tik ne tyloomis. Reikėdavo ką nors balsu šaukti, dažniausiai „*Līgo, Jāni*“. Šeiminkės braukdavo į milžtuves rasą, kad jos visada būtų pilnos pieno. Būdavo paprotys muštis ajerais. Mušdavosi su kiekvienu sutiktu, kad ir su nepažįstamu. Kam tekdavo daugiausia, tas turėdavo būti laimingiausias.

Lietuviai ir vietiniai latviai Jonines švėsdavo kartu arba tarp giminių – tada latvių Joninės būdavo turiningesnės negu lietuvių.

Jonines žmonės dar vadindavo rasės švente, o išvakarės – žolių vakaru.

Per **Petrines** (birželio 29 d.) lankydavo laukus, eidavo apie pasėlius, dainuodavo dainas. Po Joninių ir Petrinių prasidėdavo šienapjūtė.

Iš **Septynių brolių miegančių** dienos (liepos 10 d.) žmonės spėdavo apie artimiausią orą. Jei tą dieną lydavo, tai reiškė, kad lis dar septynias dienas arba net visas septynias savaites.

Škaplierna (liepos 16 d.) būdavo laikoma rugiapjūtės pradžia. Išėjus į lauką, iš pirmųjų rėžių surišdavo dvigubą pėdą (kad būtų ilgesnis) ir įteikdavo šeiminkui, kuris pjovėjams atsilygindavo alum, sviestu, sūriu.

Šv. Ona (liepos 26 d.) būdavo rugiapjūtės pabaiga. Pjovėjai parnešdavo šeiminkui varpų vainiką ir uždėdavo jam ant galvos. Šeiminkai pjovėjus vaišindavo.

Žolinė (rugpjūčio 15 d.) apylinkėje būdavo rudens derliaus šventė, kurią visi žmonės savaip atšvėsdavo. Švėstu vandeniu apšlakstydavo pievą, kurioje ganydavosi karvės.

Užgimimo šventė (rugsėjo 8 d.) buvo linarūtės pradžia. Linus raudavo talkomis. Pabaigę rauti, mergos sutūpę pindavo vainiką, kurį parnešdavo šeiminkei.

Ir taip vėl ateidavo ruduo.

XX a. pradžios papročiai, užrašyti apylinkėje 1968–1971 metais*

Šeima. Žmogų lydėjo gimimas, vestuvės ir mirtis. Kiekviena iš tų svarbiausių žmogaus gyvenimo pakopų kartu su kitomis mažiau reikšmingomis būdavo peržengiamos su tam tikromis per amžius susiformavusiomis tradicijomis, papročiais. Vieni jų išreiškė žmonių džiaugsmą, laimę, kiti – liūdesį arba gedulą. Papročiai tarnavo ne tik nuotaikoms išreikšti, bet ir turėjo magiškai paveikti tolimesnį žmogaus gyvenimą.

Gajūs šeimos papročiai tebėra ir šiandien, tik jie yra jau be tos senosios magiškosios reikšmės, prisitaikę prie naujų gyvenimo sąlygų.

Gimimas. Daugiausia buvo laukiami pirmieji vaikai. Gausiausiose mažžemių šeimose paskutiniai vaikai ateidavo į pasaulį ne kaip tėvų džiaugsmas, o kaip papildomas rūpestis.

Kai kaime būdavo gimdyvė, ja rūpindavosi visi žmonės. Moterys atnešdavo baltos drobės ir ja uždangstydavo langus, mat tuo metu aplinkui dažnai slankiodavo laumės, ir jos galėjo kūdikį užburti. Kad vaikas gimtų sveikas, neluošas, kad augtų gražus, gudrus ir stiprus, gimdyvę aprengdavo baltai. Patalai irgi būdavo balti. Prie staliuko dažnai padėdavo duonos kepalikuą ir mėsos gabaliuką, kad vaiko gyvenimas būtų sotus. Kad vaikas ilgai gyventų, vyrai sukaldavo du kryžius ir vieną pastatydavo prie lovos kojūgalio, o kitą – prie lauko durų (tam, kad atbaidytų giltinę).

Jeigu vaikas gimdavo esant jaunam mėnesiui, tai sakydavo, kad jis ilgai bus jaunas, o jeigu pilnatyje, – sakydavo, kad bus labai protingas. Gimdyvę aplankydavo kaimynės, pakilnodavo vaiką, aptardavo, į kurią tėvų jis panašus. Ateidamos atnešdavo motinai vyno, kad sustiprėtų, muilo, cukraus. Bobutei po gimdymo artimieji duodavo dovanų. Jei gimdavo berniukas, tai nešdavo didesnių dovanų, o jei mergaitė – mažesnių.

Kai vaiką bobutė plaudavo, jai į geldą būsimoji pódė įmesdavo pinigą, kad švariau nuplautų. Kol vaikas nekrikštytas, negalima vaiko drabužėlių džiauti ant tvoros. Gimus vaikui, tėvas ir brolis eidavo miškan lingės ieškoti. Jei kas klausdavo, kur tėvas, atsakydavo: „Išėjo dėl mažo didelio, o brolis – mirties ieškoti“. Tai reiškė: tėvas išėjo lingės ieškoti, o brolis – kiškio nušauti.

Krikštynos. Vos gimus vaikui, šeima stengdavosi kuo greičiausiai jį pakrikštyti. Seni žmonės sakydavo, kad jei vaikas ilgiau bus nekrikštytas, tai jį gali apsėsti velnias ar kokia kita liga. Krikštydavo vaiką kai kada jau kitą sekmadienį, o kai kada – tik po 2–3 savaitių. Iš anksto buvo pasirenkami kūmai, aptariamasis vaiko vardas, padaroma alaus, prikepama pyragų, sukviečiami svečiai. Parenkant vardą, dažniausiai kurio nors šventojo, buvo tikima tolimesne globa. Ateidami svečiai atnešdavo kokią nors drabužėlį vaikui, pyragų, sūrių, dešrų, kumpio ir pinigų bobutei, kuri vaiką išsaugojo iki krikšto. Svečius sutikdavo bobutė. Kuris neatsinešdavo pinigų, tam bobutė nuimdavo kepurę.

Kūmais būdavo vyras ir moteris, dažniausiai giminės. Krikštamotė atveždavo dviejų metrų ilgio juostą kūdikiui suvystyti, pyragų, o krikštatėvis – gėrimų.

Išvežant vaiką, bobutė jį numaudydavo. Vaiką maudant, kūmas įmesdavo į geldą sidabrinį arba auksinį pinigą,

* VUBR, f. 152-1, p. 216–235.

kad vaikas būtų baltas, kad bobutė jį gerai nupraustų. Jei vaikas būdavo berniukas, vežant į bažnyčią, jį laikydavo kūmas, o jei mergaitė – kūma. Kūmams vežant vaiką krikštyti, į vežimą pridėdavo kibirų, krepšių, kad kūmai juos pilnus parvežtų saldinių. Prie bažnyčios pasitikdavo vargonininko arba zakristijono žmona, klausdavo, ar reikia priimti. Kūma ta proga turėdavo duoti pyrago. Tada ji nusinešdavo vaiką namo, pervystydavo, o paskui nunešdavo kūmams į bažnyčią krikštyti. Jei pyrago neturėdavo – vaiko į namus nepriimdavo. Krikštyti vaiką nešdavo ant dešinės rankos, kad vaikas nebūtų kairiarankis. Po krikšto kūmas sumokėdavo kunigui, o vaiką vėl pasiimdavo moteris, atiduodavo kūmams tik važiuojant namo.

Kūmus namie sutikdavo ta pati bobutė. Kūma padėdavo pietus, o kūmas – gėrimus. Bobutei duodavo saldinių. Po to visi svečiai savo dovanas sudėdavo ant stalo prieš vaiką ir linkėdavo jam užaugti dideliam, turtingam, būti laimingam. Berniukui linkėdavo gauti ne pikčiurną žmoną, mergaitei – gerą vyrą. Už stalo svečiams liepdavo sėsti kuo arčiau vienas kito, kad vaiko dantys nebūtų reti. Kūmai neturėdavo pasigerti, kad vaikas nebūtų girtuoklis. Krikštynų vaisės trukdavo dvi ir daugiau dienų. Antrą krikštynų dieną važiuodavo į mišką vaikui lingės kirsti. Kirsdavo jauną berželį, ant kurio pakabindavo vaiko lopšį.

Vestuvės. Linksmiausia šeimos šventė būdavo vestuvės. Jų papročiai formavosi ir kito per ilgus amžius. Dainoje „*Loja loja ruds šunelis*“ atsispindi dar tas laikotarpis, kada nuotakos būdavo vagiamos, per prievartą išvežamos:

*Loja loja ruds šunelis
Per visą naktelę,
Ir išlojo išviliojo
Motušės dukrelę.*

*Dar gaideliai negiedojo,
Kai motušė kėlė, –
Svirno durys atdarytos,
Dukrelės nebėra.*

*Kelkit, mieli sūnaitėliai,
Ieškokit dukrelės.*

*Pabalnokit šešis žirgus,
Visus šešis širmus,
Ir išjokit visais šešiais
Ant šešių kelelių.*

*Jojom jojom vieškelėliu
Ir prijojom kryžkelėję
Smiltelėm dulkytą, –
Čionai mūsų sesutėlė
Graudžiai nuvirkdyta.*

*Ir prijojom margą dvarą, –
Šoka jaunimėlis, –
Čionai sėdi už stalelio
Mūsų sesutėlė.¹*

Nelinksmas likimas nuotakos laukė ir vėlesniais laikais, kada vestuves nulemdavo turtas, tėvų sandėris. Nežinia, dažniausiai liūdna, laukė nuotakos:

*Ant ežerėlio rymojau,
Baltas rankeles mazgojau.*

¹ F. Stulgytė, gim., 1913 m., gyv. Pašvitinyje, 1967.

– O jūs rankelės baltosios,
Kam jūs pateksit meiliosios?

Ar už bernelio mylimo,
Ar už pijoko laidoko?²

Todėl dažnai su liūdesiu prisimindavo nuotaka savo jaunas dienas tėvų namuose:

*Atsiminus jaunas dienas,
Kai buvau laiminga,
Apsiverkiauti pati viena
Vargelį skurdingą.*

*Oi, tu Mūša numylėta,
Laukai ir takeliai,
Numylėta mano vieta
Ir seni nameliai.³*

*Gal sužėlėt, jūs takeliai,
Kur maža bėgiojau?
Gal nuvyto tie kvietkeliai,
Kur mane viliojo?*

Naujesnių laikų vestuviniai papročiai apylinkėje jau buvo panašūs į kitų Lietuvos vietų vestuvinius papročius. Vyrai vesdavo 28–36 metų, o merginos tekėdavo 18–25 metų. Susipažindavo dažniausiai per atlaidus ar šventes miesteliuose. Vedybas ypač nulemdavo turtinė jaunųjų padėtis.

Vaikino ir merginos draugystė buvo susijusi su įvairiais burtais. Norint prisivilioti vaikina, reikia išrauti jam iš galvos plaukų, išrauti sau keletą plaukų ir, tuos plaukus surišus, užmesti juos ant ugnies. Jei vaikinai nebeatinka, reikia pavogti iš jo plaukų ir juos prikalti pakelėje prie kryžiaus. Tuomet juo bus galima atsikratyti.

Jei jaunikiui patikdavo mergaitė arba jei dėl kitų išskaičiavimų norėdavo ją gauti už žmoną, piršlybos prasidėdavo *atklausais*. Pas jaunąją atsiųsdavo pagyvenusią moterį (rečiau samdinį) – tūlkininkę. Tulkos moteris papasakodavo apie besiperšančiojo namus, tėvus, turtą ir pātį. Jei jaunikis būdavo pageidaujamas, tūlkininkę pavaišindavo, kartais jai duodavo dovanų: dešrą, linų grįžtę.

Po atklusų atvažiuodavo jau ir piršliai: gerais arkliais, su žvangučiais. Važiuodavo trečiadieniais (Lauksodis), antradieniais, šeštadieniais, sekmadieniais (Kiemėnai), dažniausiai vėlai rudenį, kada užsibaigdavo laukų darbai. Vakaraus kaimuose taip ir girdėdavosi žvangučių žvangėjimas. Piršlys paprastai būdavo pagyvenęs, turįs gerą liežuvį. Duris piršliams atidarydavo pati jaunoji, sutikdavo tėvas. Piršliautojai sakydavosi paklydę, ieško pirkti avies ar žąsies, kad jiems patiktų šie namai, dėl to jie čia ir užsukę. Vėliau paaiškėdavo, kad ta avis ar žąsis – tai ūkininko dukrelė. Prasidėdavo derybos. Jaunoji per tokias derybas dažniausiai slėpdavosi.

Piršlys atsiveždavo degtinės, dėdavo ją ant stalo. Piršlio įžanga būdavo maždaug tokia:

² O. Kulikauskaitė, gim. 1906 m., gyv. Žeimelyje, 1967.

³ M. Vištakytė, 78 m., gyv. Gelčių k., 1966.

„Važiavom kelionę tolimą, labai pavargom, paklydom. Niekur neradami gražesnio kiemo, nutarėm užsukti pailsėti ir, taip sakant, pasirokuoti. Mūsų šeimnininkui reikalinga jauna žąselė. Turtingas tas mūsų šeimnininkas. Pilni prūdai karosų, pilis, kurios karabanai – aukso iškloti, tvartai – gyvulių pilni, o pinigų – kaip šiukšlių“⁴.

Jei piršliai būdavo pageidaujami, jaunšios tėvai padėdavo ant stalo užkandos, dažniausiai kietą sūrį. Žiūrėdavo, ar jaunikis turi dantis. Prasidėdavo derybos dėl pasōgos. Jei sutardavo, jaunieji susigerdavo. Prasidėdavo kalbos apie užsakus, vestuves. Jaunosios tėvas arba brolis važiuodavo į jaunojo namus „vietos apžiūrėti“. Sužieduotuvių nebūdavo.

Per užsakus, kurie trukdavo 3 savaites, jaunoji vilkėdavo ilgais arba tautiniais drabužiais, bažnyčion vaikščiodavo su sekiótėmis, kuriomis būdavo jos draugės arba giminaitės. Tikroji sekiótė būdavo sesuo. Per vestuves sekiotės tapdavo pamergėmis. Žiedus pirkdavo jaunasis, dažnai pirkti važiuodavo į Rygą, o jei turėdavo aukso – lydindavosi. Intensyviai ruošdavo kraitį.

Vestuvėms pjaudavo gyvulius (kiaules, veršiukus), paukščius, iš 2–12 cnt darydavo alų. Ruošdavosi pasamdyta šeimnininkė ir kaimynai, kurie vesdavosi svečius nakvynės. Pulką jaunieji kviesdavosi atskirai. Tikrasis pabrolys dažniausiai būdavo jaunojo brolis, o tikroji pamergė – jaunosios sesuo. Kiti – draugai, artimieji. Mažiausias vestuvininkų pulkas – 2 poros. Turtingose vestuvėse jų būdavo 20–30. Yra buvę apylinkėje vestuvių net su 38 poromis. Svočia paprastai būdavo jaunosios teta. Giminės kviesdavosi jaunieji, kiekvienas savo, o kaimynus – kas nors iš namiškių. Pirmą kartą svečius kviesdavosi po antrų užsaku, o antrą – prieš pat vestuves. Ateidavo ir nekviestų svečių.

Vestuvės prasidėdavo dažniausiai antradienį pas jaunąją. „Tik sluzelninkai vinčevodavosi nedėlioj“. Tęsdavosi visą savaitę. Jei jaunikis eidavo užkuriomis, vaišės pirma būdavo pas jaunąją.

Vestuvių išvakarėse, kurios būdavo vadinamos *liūdvakariu* arba *žavėčvakariu*, pas jaunąją susirinkdavo draugai, kaimo jaunimas. Dainuodavo, apipindavo duris, vartus, seklyčioje prikabinėdavo karveliukų, liktorių iš šiaudelių. Rūtų vainiką jaunajai nupindavo tikroji pamergė arba jį nusipindavo pati. Rūtų kiekviena mergaitė visada turėdavo. Žiemą jas išsaugodavo taip: į puodą įpildavo smėlio, ant smėlio užpildavo anglių, tarp jų įstatydavo rūtas. Puodą užvoždavo ir užkasdavo žemėje. Vainiką uždėdavo jaunajai, šiai vykstant į jungtuves.

Jaunasis irgi atsisveikindavo su draugais, kaimynais. Išvažiuojant tėvai palaimindavo. Tam asloje patiesdavo paklodę. Ant jos atsistodavo tėvai. Sūnus prieidavo. Tėvai jį pabučiuodavo, o po to atsiklaupusį palaimindavo. Paryčiui jaunojo pulkas išvažiuodavo.

Jaunosios kieme jau laukdavo. Vartai būdavo užtvirti, saugomi persirengusių kareivių. Jais būdavo kaimo jaunimas, apsijuosęs šiaudų grįžtėmis, kepures apsikarstęs popiergaliais, prisijuosęs pagalius. Prasidėdavo derybos. Kai kalbos nepadėdavo, piršlys išsitraukdavo iš kišenės pusbutelį, ir taip jaunojo pulkas atsidurdavo kieme.

⁴ P. Ožalas, gim. 1911 m., gyv. Žeimelyje, 1967.

Dovanomis jaunieji pasikeisdavo prieš vestuves, kad turėtų kuo pasipuošti. Jaunasis nupirkdavo jaunajai suknelę, vėliuamą, batus. Jaunoji nupirkdavo jaunajam skarutę ant kaklo. Kaimynai jaunavedžiams dovanas atnešdavo, eidami į vestuves.

Kraitį dažniausiai išveždavo prieš vestuves jaunojo pusės kraitvežiai. Jie būdavo apsitaisę kareiviais, aukštomis kepurėmis. Kraitį (audinius, staltieses, patalyne) iš jaunosios namų išpirkdavo įvairiais „dokumentais“, saldainiais, gėrimais. Kraičiui padidinti kraitvežiai vogdavo, kas pasitaikydavo po ranka. Jaunojo namuose kraitį priimdavo be ypatingų ceremonijų. Pinigus arba dalią tėvai perduodavo piršliui, o šis – jaunajam prieš pat išvažiuojant į jungtuves. Atnešdavo juos lėkštelėje prie kitų vestuvininkų, arba pasikvietę piršlį ir jaunąją į kamara. Pasoga, kurią sudarė gyvuliai, padarynė, miško medžiaga, atiduodavo po vestuvių.

Išvažiuojant į bažnyčią, būdavo renkamos aukos žiedui. Kas nors, būdavo, užklausia, ar jaunieji turi žiedus. Svočia atsakydavo, kad ne. Tada vienas kuris nors su lėkšte apeidavo visus susirinkusiuosius. Aukodavo, kiek kas galėdavo. Lėkštę pastatydavo ant stalo tarp jaunojo ir jaunosios. Tada svočia užmaudavo jauniesiems žiedus. Jaunojo pabrolys atkalbėdavo „vainikus“, pabrėždamas, kad nors jis ir nėra šv. Jonas – auksaburnis, tačiau supranta momento rimtumą ir kaip moka, taip apsako nuotakos gyvenimą pas tėvus, vykstančias dideles permainas ir prašo visus susirinkusiuosius laiminti jos ir jaunojo tolimesnį gyvenimą. Toliau laimindavo jaunosios tėvai (panašiai, kaip ir jaunojo namuose), atsisveikindavo ir išlydėdavo į jungtuves. Jaunoji išvažiuodavo su svočia, o jaunasis – su piršliu. Arkliams po kaklais būdavo parišti žvangučiai. Atgal jaunieji grįždavo jau kartu.

Laukdami sugrįžtant iš jungtuvių, takelius išbarstydavo smėliu, jaunuųjų vietas už stalo apipindavo vainikais, staltieses nusiūdavo rūtomis. Stalą užsėsdavo persirengę tariami jaunieji ir pulkas.

Vestuviniams grįžtant iš bažnyčios, jiems kelią pastodavo užtvėrimai. Reikėdavo išsipirkti. Neįsileisdavo ir į kiemą, sakydavo, kad jaunieji jau esą. Nepadėdavo čia nei piršlio, nei jo pulko gražbylostės, pakišami „popieriai“. Reikėdavo išsipirkti degtine, saldainiais. Prie durų pasitikdavo jaunosios tėvai su duona, druska ir stikline alaus. Viduje stalą irgi reikėdavo išsipirkti iš tariamųjų jaunuųjų bei jų pulko. Pietus padėdavo svočia. Kartais po jungtuvių vestuvininkai pirma važiuodavo pas svočią, o pas jaunąją – kitą dieną. Prasidėdavo vestuvių vaišės, dainuodavo dainas, šokdavo. Jaunieji turėdavo bučiuotis.

Suguldomi pirmąkart jaunieji būdavo pas jaunąją: vasarą – klėtyje, žiemą – seklyčioje. Juos palydėdavo jaunosios motina. Kai kada, jauniesiems miegant, ant viršaus užmesdavo antklodę ir prisiūdavo ją prie čiužinio arba paklodės. Keldavo jaunuosius rytą 2–4 muzikantai su maršu, dalyvaudavo ir kiti atsikėlę, grodavo armonika, dviem smuikais ir būgnu. Neturtingųjų vestuvėse tebūdavo du muzikantai. Grodavo armonika, būgnu ir į burną įsidedama kauline plokštele. Kartais grodavo armonika ir smuiku, o būgną atstodavo pečeđgtė ir kočėlas, kuriais pritardavo kas nors iš svečių. Miegodavo muzikantai ant šiaudų. Jaunoji muzikantus apdovanodavo pirštinėmis, rankšluosčiais.

Antrosios dienos vakare iš jaunojo pusės atvykdavo trys kviesliai – jaunojo draugai arba giminaičiai, persirengę kareiviais su šiaudiniais akiniais. Vyriausiasis kvieslys sakydavo iešką dingusio ar įkliuvusio jaunikio, reikalaujodavo jį grąžinti.

Nepavykus prikalbinti, vaišindavo vestuvininkus įvairiais „truškais“ su actu. Tada priimdavo už stalo. Jei jie atvažiuodavo kumelė – duodavo gerti iš samčio, o jei dviračiais – iš padangų išleisdavo orą, paslėpdavo pūmpas. Kviesliai kviesdavo vestuvininkus pas jaunąjį. Išvažiuojant pasiliekanieji jaunąją slėpdavo. Vietoje jos vis kitą įduodavo. Jaunąją reikėdavo išsipirkti. Išvažiuodami kviesliai vogdavo įvairius daiktus: indus, paukščius. Kad kelyje kas nepavogtų jaunosios, vietoj jos maiše užrišdavo paršą ir, įsidėję į vežimą, veždavosi. Išvažiuodavo jaunieji kartu. Su jais išvažiuodavo ir artimesni giminės, pulkas. Juos vadindavo palydovais.

Jaunojo namuose jaunoji apdovanodavo jaunojo tėvus, brolius ir seseris, piršlį: kam rankšluostį, kam pirštines, kam drobės gabalą, kam skarelę, kam šaliką duodavo.

Pietus padėdavo svočia. Stalo viduryje padėdavo rūtų šakelę, papuoštą karvėli. Jis būdavo labai saldus, panašus į pyragą, tik viršų papuošdavo rožem, eglutėm (padarytom iš tos pačios tešlos), taip pat uogom, morkom.

Guldant pas jaunąjį, svočia nuimdavo nuo jaunosios galvos vėliumą su vainiku ir uždėdavo juos tikrajai pamergei. Tada pamergę visi šokdindavo. Tarp jaunojo ir jaunosios pusių jaunojo namuose būdavo daug pajuokos, dainų. Ypač kliūdavo svočiai.

Pagaliau antrą dieną pas jaunąjį būdavo „kariamą“ piršlys. Pasirodę „čigonai“ dainuodavo, šokdavo, išpranašaudavo piršliui galą ir dingdavo. Piršlį pajuokdavo, kiti imdavo „grasinti“. Jis slėpdavosi. Surastą atitempdavo prie stalo. Kas nors iš jaunosios palydos klausdavo:

„Sakei (tokia ir tokia) tekėki, jis – bagotas. Jo tvoros dešromis nutvertos, stogai – lašiniais dengti, pečiai iš sviesto, medaus durys, vaško grindys, vyno šuliniai, prūdai pilni žuvų, javai neišmatuojami. Kur visa tai? Stogai sukiūrę, tvorų – visai nėra...“⁵

Bandydavo piršlys suktis. Vedžiodavo po kiemą, po namus, rodydavo, kur kas yra. Jaunosios palyda nesutikdavo, nutempdavo piršlį į teismą.

Teisėju persirengdavo kas nors iš iškalbingesniųjų vestuvininkų, užsidėdavo akinius, aukštą kepurę, atsinešdavo avikailį arba kokį nors didelį ritinį popieriaus ir imdavo skaityti:

„Vot tau, tėvai, klausyk. Už tavo melavimą, tėvai, tu turi būti nuo žemės nušluotas. Čia parašyta ruskaš literais, lenkiškais žodžiais, lietuviškai atbarakatūota, už pečiaus parašyta, trečios plytos sušluota. Tėvai, kas bus iš tavęs už melavimą, klausyk: iš pečių bus šepetiai batams valyti, iš akių – liktarnos, iš dantų – vargonai, iš galvos – barbarka, iš gróbų – kankliai, iš nugárkaulio – muzika, iš žarnų – stygos, iš rankų – kuolai, iš blauzdų – smičiai, iš paskutinio galo – švilpikas, iš nagų – kabliai nāginėms pakabinti, na, o iš kitų šiokių tokių, kaip pasakyti, prikalus prie sienos, bus skustuvams pustyti...“⁶

Po šiuo nuosprendžiu piršlys turėdavo pasirašyti jam atneštu nuodėguliu.

⁵ I. Kazakevičius, gim. 1908 m., gyv. Lauksodyje, 1967.

⁶ I. Kazakevičius.

Tada būdavo išrenkami keturi vyrai, kurie turėdavo piršlį pakarti. Jei jaunoji piršlio nevaduodavo, jis būdavo pakiriamas priemenėje šiaudine virve. Jaunoji vaduodavo piršlį, užmesdama jam ant kaklo rankšluostį. Tada piršlys ją šokindavo, ir vaisės baigdavosi. Šeimininkės ateidavo su šluotomis aslės šluoti, o alūdariai atnešdavo mielių ašotį, lėkštelėje – ilgą statinės vōlę ir padėdavo ją prieš užsisėdėjusius svečius.

Per vestuves jaunoji būdavo apsirengusi balta suknele, rečiau – žalia arba juoda, jaunasis – juodu kostiumu, su balta skarute ant kaklo. Pamergės apsirengdavo baltai su žolynų „girliandomis“ ant galvos arba tautiniais drabužiais, pajauniaĩ – juodai arba baltai. Vestuvių valgiai būdavo paprasti: kepta mėsa (ant stalo dėdavo visą kiaulės kumpį), kepti paršiukai, kepti paukščiai. Dar XX amžiaus pradžioje valgydavo rankomis, be šakučių. Iš pyragų kepdavo *karvolį*, miežinius su mėsos įdaru *suklotiėnius*. Vėliau kepdavo dar ir riestainio formos tortų.

Po savaitės – sugrižtūvės į jaunosios namus. Dainuodavo dainas, būdavo vaisės.

Nors apylinkėje gyvena ir latvių, mišrių vedybų retai kada tepasitaikydavo. Latvių vestuviniai papročiai gerokai paprastesni. Jų vestuvėse buvo tos pačios dalyš – atklausai, piršlėbos, sutartūvės, vestuvės ir sugrižtūvės. Gimines į vestuves kviesdavosi abu jaunieji kartu. Vestuvės dažnai vykdavo tiktai pas jaunąją arba tiktai pas jaunąjį. Vietoj rūtų jaunoji užsidėdavo mirtų vainiką. Vėliumą su vainiku jaunajai nuimdavo jau pirmą vakarą, einant gulti. Vietoj jo dešinėj pusėj prisėgdavo kaspinėlį. Į jaunojo namus išvažiuodavo be ypatingų ceremonijų: į jaunosios tėvų namus įleikia moteris su šluota. Ji „šluoja“ jaunąją, jos kraičio dėžę, daiktus durų link, paskui viską „sušluoja“ į vežimą, ir jaunoji išvežama į jos vyro namus. Ten didesnių vaišių jau nebebūdavo, nekardavo ir piršlio.

Vardinės. Anksčiau vardo diena šeimoje būdavo didelė šventė. Šiai šventei varduvininkai ruošdavosi iš anksto: darydavosi alaus, kepdavosi pyragų. Sveikintojai nupindavo iš ažuolo lapų ar eglėšakių vainiką, į jį įpindavo gėlių. Tą vainiką slapta naktį prikaldavo prie varduvininko durų. Prie vainiko būdavo ir kokia nors dovana. Rytą eidavo varduvininko pasveikinti kviesti ir nekviesti giminės, kaimynai su dovanomis. Visi linkėdavo laimės. Po to prasidėdavo vaisės, kurios tęsdavosi kelias dienas. Ypač iškilmingai praeidavo Jóninės. Įdomios būdavo ir Petrinės. Žmonės vaikščiodavo po pievas, ieškodami šv. Petro raktelių (tokių gėlyčių). Iš jų nupynę vainiką, uždėdavo Petruai ant galvos. Dar būdavo švenčiamos Kazimierinės, Juozapinės ir kt.

Pirtis. Pirtį turėjo kiekvienas vienkiemis. Sodžiuose dažniausiai tebūdavo viena pirtis visam kaimui. Ji stovėdavo kiek atokiau nuo sodybos, prie upelio arba kūdros. Kūrendavo pirtį šeštadieniais ir prieššventinėmis dienomis. Užkurdavo po pietų, ir vienas žmogus, pasilikęs nuo darbo, ją prižiūrėdavo. Vakare, išeidami į pirtį, pasišerdavo gyvulius, viską sutvarkydavo. Pirma eidavo vyrai, o paskui moterys. Išeidami į pirtį, pasiruošdavo karšto vandens, švarius baltinius ir beržinių vantų. Nešdavosi taip pat ir alaus ašotį. Kalbėdavo, kad, šeimynai išsivanojus, pirtyje plaunasi laumės. Alaus viso neišgerdavo. Jo likučius išlaistydavo kampuose – laumėms pasilinksminti. Grįžę iš pirties, sakydavo: „*Garbė Jėzui Kristui*“ arba – „*Ačiū už šilimą*“ (šilumą).

Laumės po to pirtyje ilgai pliuškendavosi, maudydavo savo vaikus. Ne vienas jas matęs, žvilgterėjęs pro pirties langelį. Niekas tada nebedrįsdavo praverti pirties durų.

„Kartą vienas vaikėsas nutarė besivanojančias laumes pagąsdinti. Nuėjo jis į priepirtį ir pradėjo bliauti nesavu balsu. Viena laumė, kuri maudė vaiką, manydama, kad mėgdžiojamasi, greit jį padavė kitai ir puolė į priepirtį. Vaikėsas ėmė bėgti. Jis bėga, o laumė vejasi. Vos spėjo persokti tvorą ir susigūžti. O laumė kad duos botagu, iš karto tris vartikšlius numušė. Nebeėjo daugiau vaikėsas laumių gąsdinti“⁷.

Padegėliai. Likti be namų – didelė nelaimė. Todėl padegėlius žmonės šelpdavo, kuo kas galėdavo. Sudegus namams, žmogus važiuodavo iš kaimo į kaimą. Įėjęs į trobą, sakydavo: „*Susimilkit ant padegėlio*“. Šelpdavo tokį žmonės pinigais, drabužiais, javais, nors šis būtų ir visai nepažįstamas: bijodavo Dievo baismės. Manydavo, kad, jei kito tokiu atveju nesusėlpsi, pats bėdon papulsi. Retai būdavo, kad kas nors atsisakytų. Tokį visi paskui apkalbėdavo.

Liudies etiketas. Sekmadieniais arba atlaidų dienomis visi keliai būdavo pilni žmonių. Pėstieji traukdavo šalikeliais. Jaunimas traukdavo būriais: atskirai mergaitės, atskirai vaikinai. Eidavo basi, batus nešdavosi rankose. Apsiaudavo tik prieš miestelį. Važiuotieji dumdavo kelio viduriu. Stengdavosi vieni kitus aplenkti. Tas, kuris greičiausiai grįždavo iš bažnyčios namo, būdavo laikomas geriausiu šeiminku.

Nuolatiniams pirkėjams užėjus į krautuvę, pardavėjai vaikams duodavo saldinių. Atveždavo vaikams po saldinių ir keliaujantieji prekybininkai.

Susitikę kelyje pažįstami, vienas kitam pakeldavo kepurę ir sveikindavosi: „*Garbė Jėzui Kristui*“. Atsakydavo: „*Par amžius, amen*“. Dirbantį pasveikindavo: „*Padėkdiev*“. Atsakydavo: „*Ačiū*“. Atėję pas kaimynus arba į svečius, prie durų pasisveikindavo: „*Tegul bus pagarbintas*“. Atsakydavo: „*Ant amžių amžinųjų*“. Tada priėję pasiduodavo rankas, giminės pasibučiuodavo. Žodžiu „*labas*“ sveikindavosi tik mokiniai ir pasimokę arba šiaip „*apsišvietėliai*“.

Vaikai tėvus šaukdavo: *Tėte, mąma*, kitus – *dėde, dėdina*, krikštatevius – *pódinai, póde*, bendraamžius – vardais, kartais mažybinėmis pavardėmis: Martišiukas, Kurliukas, pusbrolius ar pusseseres: *Jóno Álgis, Adomo Stāsė* ir t. t. Gimines, gyvenančius įvairiose vietose, vadindavo pagal parapijas: *linkùviai, žemimėčiai, pašvitiniėčiai, vaškiėčiai, kriukiėčiai* ir t. t.

Susėdus šeimai prie stalo, pradėdami valgyti, kiekvienas persižegnodavo. Vaikams drausdavo valgant sūpuoti kojomis. Sakydavo: „*Nesupk kipšiuko*“. Neleisdavo troboje švilpauti, sakydavo: „*kipšą priešauksi*“. Tėvai ar svečiai iš miestelio vaikams atveždavo saldinių ar riestainių. Iš miško parveždavo sušalusios duonos riekučių – kiškio pyrągo.

Vaišės dažniausiai rengdavo per Šv. Kalėdas, Naujus Metus, Šv. Velykas ir per atlaidus. Ateidami ar atvažiuodami svečiai atveždavo vaikams saldinių ar riestainių. Svečius vaišindavo miežinių alumi. Alų darydavo be cukraus. Stalą padengdavo balta staltiese. Į lėkštes dėdavo *kukulių, pipíernikų, kóselienos*. Išvirdavo dešros, mėsos su kopūstais. Jei vaišės būdavo didesnės, kepdavo ir ant stalo dėdavo visą paršiuką. Svečiams atskirų lėkščių nedėdavo. Vaišės trukdavo po kelias dienas.

Skerstūvės, koštūvės. Paskerdus kiaulę ar kurį nors kitą gyvulį, artimiausiam kaimynui arba arčiausiai gyvenan-

⁷ E. Dumbrienė, 79 m., gyv. Gelčių k., 1968.

čiam giminei vaikas nunešdavo skerstuvių. Išrūkius dešras, kartais nešdavo „porių“ dešrų. Padarę alų, prieš jį sukošiant, nešdavo ašotį alaus, vadinamą koštūvėmis, kartais ir raguolį šviežio ragaišio. Taip žmonės seniau išreiškėdavo savo artimumą kitai šeimai.

Laidotuvės. Dar gyvi tebebūdami, žmonės stengdavosi sužinoti savo ateitį. Ypač dažnai burdavo Kūčių vakare:

„Į stalo sudūrimo vietą įkišdavo degtukus ir visus vienu metu uždegdavo. Tas žmogus, kurio degtukas sudegdavo pirmas, mirs greičiau, o kieno degdavo ilgiau – tas ilgiau gyvens. Jeigu degtukas degdamas susilenkdavo, tai reiškė sunkią to žmogaus mirtį, o jei sudegdavo ir palikdavo tiesus, tai reiškė, kad tas žmogus mirs lengvai“⁸.

Kaime visada būdavo žmogus, dažniausiai senesnė moteriškė – marintoja. Ji visada būdavo kviečiama ten, kur kas nors sunkiai sirgdavo. Su žvakėmis sueidavo kaimynai. Ligonii mirštant, tas žvakes uždegdavo, giedodavo giesmes. Kai ligonis mirdavo, jam užspausdavo akis. Kaimynai pasiimdavo savo žvakes ir išeidavo namo.

Būdavo tikima, kad siela apleidžia kūną vos šiam mirus, su jo paskutiniu atodūsiu:

„Po kelių minučių senelis mirė, o žmonės, baigę melstis, nutilo ir sukluso. Staiga pasigirdo balsas ir toks keistas, tarsi kas plėšytų koki drabužį. Šis balsas nuskambėdavo tai viename kambario kampe, tai kitame. Taip tęsėsi kelias minutes, kol vienas vyras pribėgo prie durų ir jas atidarė. Balsas su dar didesniu traškėjimu išskubėjo laukan. Tai buvo mirusio senelio dūšia“⁹.

Lavoną paguldėdavo ant šiaudų kūlio, nuplaudavo. Po to būdavo užvelkami smertiniai marškiniai. Aprengdavo mirusį juodais drabužiais, paguldėdavo ant lentos, kol bus padarytas baltų lentų karstas. Pašarvodavo gyvenamajame kambaryje arba seklyčioje. Karstą puošdavo žolynais, jaunų žmonių – raudonom rožėm. Kūlį, ant kurio plaudavo numirėlį, padėdavo prie kiemo vartų. Tai reiškė, kad tuose namuose yra numirėlis. Po to, kas nors iš šeimos apeidavo kaimą, sakydamas: „Prašom ant pągrabo, mirė tas ir tas“. Ateidavo atsiveikinti giminės, kaimynai. Vakara is giedodavo.

Sakydavo, kad iki palaidojant, vėlė būna kur nors šalia mirusiojo. Gedėdavo 2–3 dienas. Paskutinę naktį mirusysis būdavo apverčiamas, rytą su juo atsiveikindavo ir išveždavo laidoti. Pasikorėlio nenešdavo pro vartus, o iškeldavo per tvorą. Latviai mirusį šarvodavo kur nors šalinėje patalpoje: daržinėje, jaujoje arba išveždavo į kapų koplyčią, kur jis išbūdavo 6–7 dienas. Į karstą kai kada dėdavo maisto ir gėrimo numirėliui. Būdavo sakoma, kad, jei laidojant numirėlį nespėjai nueiti į kapines kartu su laidojančiais, nereikia skubėti iš paskos, tada mirs kas nors iš artimųjų. Laidojant į duobę mesdavo monetas. Užberdavo po 3 saujeles žemių. 1972 m. Žeimelio katalikų kapinėse, įsikūrusiose greičiausiai kartu su katalikų bažnyčia 1828 m., kasant duobę rasta 5 didelių

⁸ J. Repšys, 74 m., gyv. Baltausių k., 1970.

⁹ V. Jarašiūnienė, 75 m., gyv. Žeimelyje, 1970.

*Atsisveikinimas:
su kūdikiu;*

*velionio Girdžiūno
sodyboje Skiknių k.;*

*Žeimelyje prie
Liuteronų kapinių
vartų*

*Palydos į kapines:
Danutės
Semeliūnaitės
(Laumekių k.).
1958 m.;*

*Onos Bėčienės
(Geišų k.). 1954 m.;*

*Petro Vilimo
(Laumekių k.).
1948 m.*

kalvėje kaltų raktų pundas*. Matyt, dar XIX a. žmonės tikėjo, kad mirusiojo vėlė lankosi namuose, prižiūri likusių gyvųjų gyvenimą.

Laidodavo pagal amžių: jei būdavo miręs mažas vaikas, jį laidodavo iš ryto, jei vidutinio amžiaus – per pietus, o jei senas senelis – vakare, saulei dar nenušileidus. Po laidotuvių giminės, kaimynai vykdavo į mirusiojo namus, kur būdavo ruošiamos pakasynos: prie uždegtų žvakių giedodavo, po to vaišindavosi. Pirmiausia grįžę nusiplaudavo rankas, apsiprausdavo. Gyvuliams per žėlaūnus piētus padėdavo šieno. Būdavo tikima, kad į pakasynas valgyti ir gerti ateina ir mirusiojo vėlė, sa-kydavo, su tais pačiais drabužiais, kaip kad mirusysis būdavo palaidotas.

„Prie stalo, kur visi sėdėdavo, viena vieta būdavo paliekama tuščia. Žmonės šią vietą palikdavo mirusio žmogaus dūšiai, nes ji visuomet ateidavo iš numirėlio kūno į pakasynas ir sėdėdavo bei valgydavo ir gerdavo kartu su visais“¹⁰.

Net ir neturtingiausieji palaidoti artimuosius stengdavosi kuo geriau.

„Jeigu žmogus gražiai nepalaidoja savo giminės, tai tą žmogų ap-sėda velnias ir nelaimės“. Laimingiausiu mirusiu būdavo laiko-mas miręs penktadienį, nes *„tada jo dūšiai nereikia ilgai kentėti skaistykloje: šeštadienį dūšios vedamos į dangų. Todėl šeštadienį visada pasirodo ir saulė“.*

Vėliau mirusiojo kapą lankydavo artimieji, giminės, nunešdavo gėlių. Po metų švėsdavo metines – eidavo į bažnyčią, po to į kapines. Parėję namo, prie durų kiekvienas sukalbėdavo poterius, pabučiuodavo kryželį ir sėsdavosi už stalo. Valgydavo, gerdavo alų, giedodavo giesmes, kartais kokias 4–5 valandas. Tada, apie 12 val., dėdavo žėlaūnus piētus. Pradžioj duodavo šiltus patiekalus: paukštieną su obuoliais, dešrą su kopūstais, o po to – vėl šaltus: kūkulių, pipiėrnikus, silkę. Metinės tęsdavosi kartais net iki 4 dienų. Po to gėdulas jau baigdavosi.

Darbų papročiai**

Ne kiekvieną žmogaus atliktą darbą lydėdavo vienoda sėkmė. Vieną kartą to darbo rezultatai būdavo akivaizdūs, kitą kartą – toli gražu ne. Aplinkui buvo šimtai žmogaus „priešininkų“, tačiau vieną kartą jie „sugebėdavo“ jam pakenkti, o kitą kartą – ne. Iš čia, matyt, atsirado ir tie įvairūs papročiai ir burtai, lydintys darbą. Tik nedaugelis papročių turėjo ir racionalų matą.

Mėnulio ciklas. Didelę įtaką darbams turėjo mėnulio fazių pasikeitimai. Kadangi augalai daugiausia paauga naktį, jų augimą žmonės siejo su mėnulio pilnėjimu. Todėl, ypač sėdami javus ar sodindami daržo-ves, žmonės žiūrėdavo mėnulio laiko.

Daržoves sodindavo, esant jau-nam mėnuliui. Būdavo sakoma, kad jos

* Žr. str. *Muziejus Žeimelyje*.

¹⁰ V. Jarašiūnienė.

** VUBR, f. 152-1, p. 261–278.

tada nuimtos ilgą laiką bus dar šviežios. Norint, kad daržovės greičiau užaugtų ir geriau derėtų, jas sodindavo pilnatyje. Agurkams sodinti geriausios būdavo laikomos porinės dienos priešpilnyje arba pilnatyje, nes tada agurkai esą gausiai žydi ir gerai mezga. Bulves geriausia būdavo sodinti pilnatyje, kada danguje daug kamuolinių debesų. Kopūstus sėdavo jauname mėnesyje, kad jie būtų kieti ir nepūtų paviršius. Žirnių sėti jaunam mėnesyje negalima, nes tada jie visą laiką žydės. Juos sėdavo pilnatyje.

Gėles, norint, kad jos ilgai žydėtų, sodindavo jaunam mėnesyje, o sėkloms – pilnatyje.

Kopūstus raugdavo jaunam mėnesyje, kad jie ilgiau išsilaikytų švieži. Drabužiai geriau esą išsiplaudavo sengalyje. Kiaulę reikėdavo skersti pilnatyje, tada išvirta mėsa būnanti skani ir pučiasi, o jei kiaulę papjaudavo sengalyje – mėsa traukdavosi, ir prie kaulo atsirasdavo kirmėlių.

Tupdydami ant kiaušinių vištą, žmonės irgi žiūrėdavo, kad būtų jaunas mėnulis. Gyvuliai, atsivesti jaunam mėnesyje, būdavo paliekami veislei.

Senam mėnesyje nekirpdavo avių, nes tada vilna nebeaugdavusi. Norint, kad gerai augtų plaukai, juos reikėdavo kirptis jaunam mėnesyje, o barzdą skustis – priešingai, – kad ji greit neželtų.

Dirbant darbus, būdavo atsižvelgiama ir į savaitės dienas. Kopūstus būdavo galima sodinti visomis savaitės dienomis, išskyrus trečiadienį ir penktadienį, nes tomis pasninko dienomis pasodintus kopūstus labai puola kirminai. O gėles, norint, kad jos ilgai žydėtų, sodinti reikėdavo trečiadienį. Pirmadienį negalima sėti javų – gali būti prastas derlius, nes tą dieną visi eina iš namų tuščiomis terbomis. Ir kitų darbų negalima būdavo pradėti pirmadienį, nes tada jie turėdavo nenusisėkti. Negerai darbą būdavo pradėti ir penktadienį, nes penktadienis – skausmo diena. O pūkinius patalus į naujus impilus perpilti reikėdavo kaip tik penktadienį, kai vištos eidavo tūpti, – tada nelįsdavo pūkai ir plunksnos.

Kiaulę būdavo galima skersti tik penktadieniais arba šeštadieniais, nes šių dienų pavadinimai yra be raidės „r“, todėl mėsoje neatsiras kirmėlių. Nėra „r“ ir sekmadienyje, bet ta diena – šventa.

Saulės ciklas. Kiekvienam darbui atlikti tiek laukuose, tiek ir gyvulių auginime buvo nusistovėjęs tam tikras laikas, kurio pagal susidariusius papročius būdavo tvirtai laikomasi. Todėl žmonių darbų papročiai buvo smarkiai susiję su liaudies kalendoriumi.

Ganymas. Gindavo gyvulius į laukus kaip galima anksčiau, nes pašaras dažniausiai jau būdavo pasibaigęs. Oficialia ganyimo pradžia būdavo laikomos Jurginės (balandžio 23 d.). Per Jurgines gyvulius plaudavo vandeniui, norėdami apsaugoti nuo piktų akių. Pirmą kartą išgenant gyvulius iš tvarto į lauką, po slenkščiu padėdavo dalgį ir užmesdavo ant jo mėšlo. Kad gyvuliai nesiskirstytų, po slenkščiu pamesdavo visus tvartų raktus, per juos paskui pervarydavo gyvulius. Kad neapstotų raganos, prieš išgenant į tvartą nunešdavo žarijų. Išgintus gyvulius pakrapindavo švėstu vandeniu.

Gindavosi nuo galimų nelaimių, ligų, raganų ir kitokiais būdais: prieš išgenant į lauką, gyvulius dar pasmilkydavo. Smilkydavo per Devištines ir Žolinę surinktomis šventomis žolelėmis.

„Seniau, kai pavasarį gyvulius pirmą kartą gindavo į laukus, prie toarto durų sukurdavo ugnį, įmesdavo į tą ugnį pašventintos verbos šakelę ir per tuos laužo dūmus pravedavo iš toarto gyvulius, pravarydavo paukščius. Tą darė dėl to, kad karvės duotų daugiau pieno, o jaučiai būtų stipresni arti ir paukščiai dėtų daugiau kiaušinių“¹.

Varydavo gyvulius per vandenį, sakydavo, kad nuplaus visas ligas. Iš ryto karves įvesdavo į rūką, laukdavo, kol jis išsisklaidys, kad taip išsisklaidytų visos gyvulių ligos. Smilkydavo gyvulius ir šventinto ėglio šakele. Tada jau galėjo gyvulius vesti į pievą. Jeigu gyvulius reikėjo pervaryti į kitą ganyklą, vėl reikėdavo pervaryti per upelį, nes žmonės įsivaizduodavo, kad pieva gali būti užkrėsta kokia nors liga.

Piemenį turėdavo kiekvienas šeiminkas. Jie savo tarpe turėdavo savo viršininką. Vieni – ganydavo karves, kiti – avis, kiaules, žąsis. Ganykla būdavo vadinama *pāgana*, o keliai, vedantys iš kaimo į ją – *vūgana*. Prieš aušrą kaime pasigirdavo piemenų viršininko trimitas. Iš garsų reikėdavo suprasti, ką išginti. Anksčiau išginę piemenys eidavo bandai iš šonų, o vėliau – iš užpakalio. Paskutinysis turėdavo nešti medinę kaladę – kaip baudą.

Išginus karvių ir avių bandas, pasigirdavo kiaulių ganių šūkavimai:

*E-ė-ė, kiaules varykit,
Mažų paršų nepalikit,
Šunes kūtėj uždarykit,
Piemeniukų nepjudykite!²*

Kiaules išvarydavo moterys, ganydavo pūdymuose. Kiaules ir namo anksčiau leisdavo. Užtekdavo surikti: „*Jóvala, jóvala, br-rrr...*“, ir jos kriuksėdamos bėgdavo namo.

Gindami iš lauko gyvulius namo, piemenys vienam iš jų uždėdavo vainiką – tas bandos vadovas. Kaime gyvuliai patys susirasdavo savo diėndaržius. Pirmąkart parginęs bandą, piemuo būdavo perliejamas vandeniu, kad greičiau užaugtų. Vakarinei jam duodavo kiaušinių. Jie turėjo reikšti gražią piemens išganytą bandą, gerą prieauglį. Ganydami piemenys burdavo. Į balą įmesdavo plutą. Jei pluta iškildavo į paviršių ir plaukydavo, tai reiškė, kad šeiminko aruodai pilni, o jei neiškildavo – jie tušti, nėra ko tikėtis gero valgio.

Apie gyvulius, žvėrelius ir paukščius būdavo sakoma: tą dieną, kai veršiuojasi karvė, niekam nieko neskolink – karvė duos mažai pieno. Norint iš kaimyno karvės atimti pieną, reikia šv. Jono naktį parauti iš jo ganyklos dobių ir parnešti savo karvei. Jeigu namuose pamatai žebenškštį, tai tokios spalvos, kokios buvo žebenškštis, reikia laikyti ir gyvulius, tada šie gyvuliai gerai augs. Kad viščiukų nepultų vanagas, reikia, nešant pirmąkart į lauką, sudėti į nekiaurą indą, uždengti skepeta ir, juos išnešus, sukalbėti tris kartus „*Sveika, Marija*“, peržegnoti indą su viščiukais ir tik tada apversti tą indą į šiaurės pusę ir išpurtyti. Jei kas tau dovanoja šuniuką, tai už jį turi duoti druskos, o jei katiną – tai adatą.

¹ J. Dilevičiūtė, 76 m., gyv. Žeimelyje, 1970.

² E. Pupinienė, gim. 1895 m., gyv. Gataučių k., 1967.

Jei rūkas yra pažemėje – kiškiai perisi. Jei eisi pas kaimyną su kashniu, tai visas peles pas jį nuvesi.

Rudenį, atšalus orui, piemenys laukdavo sniego. Sniegas – ganymo pabaiga. Kad greičiau užsnigtų, piemenys vesdavo apie beržą ožką arba avelę. Ganymo užbaiga nebūdavo kaip nors ypatingiau pažymima. Suvarydami gyvulius į tvartą, tvarto duris apkaišydavo švęstomis žolelėmis.

Arimas. Pavasario darbai prasidėdavo arimu. Išpurenus dirvą, būdavo pasiruošiamas sėjai. Arimas, kaupimas ar kuris nors kitas darbas visada būdavo pradamas nuo tolimesnio krašto. Būdavo sakoma, kad darbas geriau sekasi, kai namai artėja, o ne tolsta. Tolstant galima darbą išvartyti iš namų.

Pavasari, kai artojai arba sėjėjai pirmą kartą grįždavo iš laukų, buvo įprotis juos aplieti vandeniu, kad visą vasarą netrūktų lietaus, neišdžiūtų pasėliai, kad javai nebūtų žolėti.

Sėja būdavo galima pradėti, kai dirvos paviršius išdžiūdavo, žemė nebelipdavo prie kojų. Sakydavo: jeigu medžiai skubinasi sprogti anksti, galima pradėti sėją. Jei pamatai kaimyną sėjant javus ar sodinant bulves, sodink jam iš paskos, tada tam kaimynui neužderės nei javai, nei bulvės. Pradėdavo sėją, kai putinai sužydi: pirmu žydėjimo metu sėdavo miežius, antru – avižas, tada bus geras derlius. Būdavo sakoma, jeigu sėdamas valgysi sėklas, skirtas sėti, tai derlius bus blogas, kirmėlėtas.

Jei daug lazdynuose žirginių, derės miežiai. Sėk miežius rugiams plaukiant. Kai sėjami miežiai, nereikia kalbėtis, kad jų nepultų žvirbliai. Kad miežiai gerai užderėtų, išsėk visą nusineštą sėklą. Nereikia grūdų pasidėti ant kaimyno ežios, nes tada visas derlius pereis pas kaimyną. Kai miežius sėja, gospadinė turi virti kiaulės uodegą, kad varpos būtų ilgesnės. Sėjant miežius, reikia suvalgyti tą uodegą, tada varpos bus ilgos, kaip ir ta uodega. Avižas reikia sėti, kai avyžiai skraido ir ievos žydi, žirnius – saulei nusileidus, tada paukščiai jų nelesa. Jeigu tarp sėklos yra žirnių, ir sėjėjas sėdamas juos valgys, tai naujo derliaus žirniai bus kirmėlėti.

Sakydavo: neik į lauką tuščiu pilvu, nes tada bus tuščios varpos. Kad paukščiai nelestų varpų, pradėk sėti arba saulei nepatekėjus, arba jai nusileidus. Sėja pradėdavo priešpilnyje arba pilnatyje, kad javų varpos būtų pilnos. Taikydavo, kad būtų gražus rytas, kad varpos nesimegztų galūnėje. Negalima būdavo pradėti sėti savaitės viduryje arba pabaigoje.

Nuvežęs sėklą į lauką, šeimininkas nusiimdavo kepurę, peržegno davo maišus ir lauką, po to persižegno davo pats, sukalbėdavo poterių ir paber davo pirmąją saują. Buvo tikima, kad, norint apsaugoti nuo paukščių, reikia pradėti sėti nuo šiaurinio lauko kampo. Kiti, prieš sėdami, sėklą pašlakstydavo švęstu vandeniu. Pirmąsias tris saujas paber davo į šiaurės pusę, o tik paskui sėdavo. Sėdami paskutinę saują, prašydavo Dievo, kad pasėlius apsaugotų nuo liūčių, sausrų ir kitokių nelaimių. Kas likdavo nuo sėjos paskutinėje sėtuvėje, ją išpildavo ant kelio žvirbliams, kad jie nelestų grūdų ir neitų į lauką. Panašūs prietarai būdavo ir sodinant medelius arba kitokius augalus. Sodinant kokį nors medelį, pačiam irgi reikia atsisukti į šiaurę – medelio nepuls kiškiai. Jei nori turėti augalą, kurio neturi, bet turi kaimynas, jo neprašyk, o pavok – augalas tikrai prigis.

Kai šeimininkas su savo samdiniais baigdavo sėją, atšvėsdavo pabaigtuves. Šeimininkas pasirūpindavo alumi, šeimininkė valgiais. Kai stalas jau būdavo pa-

ruoštas, šeimininkas sugaudavo gaidį ir jį papjauzdavo. Šeimyna tuo tarpu giedodavo giesmes, meldavosi, aukodama gaidį geresniam derliui. Po to gaidį išvirdavo ir paduodavo į stalą. Tada prasidėdavo vaisės. Sėniai rūkydavo pypkes, jaunimas šokdavo.

Pradėdavo laukti naujojo derliaus. Sakydavo: jei bręzlė (griežlė) pradeda rėkti, tai javai pradeda bręsti. Kad vasarojaus nepultų paukščiai, reikia sekmadienio rytą, prieš saulei tekant, apsigaubus paklode, tris kartus su kačėrga apjoti aplink tą lauką, tada paukščiai javų neles. Turėjo savo kalendorių ir daržas. Sakydavo: kai pavasarį pradeda kurti varlės, reikia sėti rasodą. Agurkus sodink vakare, kai vyrai eina į pirtį, tada bus dideli agurkai. Agurkų ar žirnių pirmąsias sėklas turi pasodinti vyras, tada agurkai ir žirnių ankštys bus ilgos. Kai pasėji agurkus, reikia paimti vyriškas kelnes ir pervilkti jomis per lysvę. Tada agurkai gerai mezga. Bulves reikia sodinti tada, kai obuoliukai kaip riešutai ir dangus debesuotas, o svogūnus reikia sodinti Stanislovo dieną (gegužės 8). Kai sodinant pučia žiemų vėjas, tuomet jie sulis į žemę. Kopūstus laikas sėti, kai pradeda kurti varlės, o kad suktų didelės gūžis, sodinant reikia užmegzti prijuostės kampe mazgą.

Šienapjūtė prasidėdavo birželio viduryje ir tęsdavosi visą mėnesį. Nupjautas šienas būdavo džiovinamas, grėbiamas, kraunamas į kupetas ir vežamas. Šienautojai dažnai miegodavo lauke, kūpetose. Bernai savo mergaitėms dovanodavo pagražintą grėblį. Dainuodavo dainas: „*Valio, dalgele*“, „*Aš grėblelį sunkiai traukiu*“, „*Du broliukai kunigai*“ ir kitas.

Kad žiurkės šieno nekapotų, veždavo pučiant žiemų vėjui nevalgę. Pirmąją šakę paimdavo iš šiaurinio kampo ir krauti pradėdavo į šiaurinį.

Buvo tikima ir kitokiais burtais: jeigu prieini kryžkelę ir iš kitos pusės atvažiuoja vežimas su šiaudais ar šienu, išpešk iš to vežimo 3 kartus šiaudų ar šieno, tai tam žmogui tada niekada netrūks pašaro. Vežant šieną, negalima valgyti, nes žiurkės šieną gali suėsti. Pašarus į daržinę reikia vežti, kai pučia šiaurys vėjas, tada nesukapos pelės. Kad žiurkės šieno nekapotų, šieną reikia pradėti krauti nuo šiaurinio kampo.

Nepasižymėjo papročiais ir naktigonės. Jos apipintos sakmėmis, pasakojimais apie velnius, kurie ateidavo „ripkos pamušti“, „pypkomis pamainyti“ ir šiaip pypkiuoti. Tačiau šie velniai būdavo daugiausia išdykėliai ir pokštininkai, kartais apgaudavo naktigonius, kartais patys būdavo jų apgaunami.

Vienas iš sunkiausių darbų pavasarį būdavo mėšlāvežis. Kai mėšlas jau būdavo išvežtas, bernai prausdavo mergas. Pripildavo didelį kokių dvylikos kibirų lovį vandens, o paskui mergas ir išmaudydavo.

Išvežę mėšlą, ardavo pūdymus. Grįžusius artojus šeimininkė apliedavo vandeniui, sakydama:

*Kad pūdymas neišdziūtų,
Javai iš dirvos griūtų³.*

Bernams, kad išdziūtų, duodavo alaus, degtinės, o mergoms bernai duodavo saldinių.

³ R. Remeikienė.

Rugiapjūtė. Prieš rugiapjūtę saugodavo bręstantį derlių. Kad žvirbliai nelestų kviečių, sakydavo, kad reikia anksti rytą, kol dar niekas nevaikšto, užsėdus ant pagaikščio, apjoti aplink kviečių lauką ir išmeigti jį kviečiuose. Bet jei kaimynas pamatys, tai tada niekas negelbės.

Rugiapjūtę pradėdavo, kai, perbraukus kepure per varpas, į ją pribyrėdavo grūdų. Pradėdavo pjauti dažniausiai liepos pabaigoje arba rugpjūčio pradžioje. Pjauti pradėdavo bet kurią dieną. Pirmąjį pėdą supjaudavo seniausias ir geriausias pjovėjas. Pjaudavo rugius iš pradžių (maždaug iki 1911 m.) pjautuvu, vėliau dalgelė, o dar vėliau – dalgiū. Per dieną vienas pjovėjas dalgiu supjaudavo apie 20 gubų. Keturių pjovėjų rugius turėjo spėti rišti viena rišėja. Eidami namo pietų arba vakarienės, tie patys turėdavo dar ir sunešti pėdus, sustatyti į gubas. Į vieną gubą statydavo po 9 ar 10 pėdų, priklausomai nuo rugių pribrendimo ir oro.

Paskutinį pėdą supjaudavo pagarbiai, tylėdami. Iš to pėdo gražiausių varpų pindavo pabaigtuvių vainiką. Supjovę paskutinį pėdą, visi nueidavo ant kalvelės, iškeldavo pėdą virš galvos ir šaukdavo: „*Rudens! Rudens!*“ Po to šį pėdą dar mėtydavo aukšty: kuo aukščiau pėdą išmesdavo, tuo didesni turėjo būti kitų metų rugiai. Iš varpų ir lauko gėlių pindavo vainikus, juos nešdavo namo seniausia moteris ir geriausias pjovėjas. Moteris įteikdavo vainiką šeimininkei, o vyras – šeiminkui. Moteris pasakydavo kalbą. Tada šeiminkas visus pavaišindavo. Vainikus šeiminkai pakabindavo ant sienos ir laikydavo garbingoje vietoje.

Derliaus nuėmimo šventė. Nuimtą derlių suveždavo ir sukraudavo. Sukraunant derlių, būdavo laikomasi įvairiausių prietarų. Kad pelės neeštų rūsy sudėtų daržovių, paimdavo nuo to rūsio tris akmenukus ir mesdavo juos per petį vidun. Po to, kalbėdami poterius ir neatsigrėždami atgal, nueidavo. Pelės po to, kas būdavo rūsyje, neliesdavo. Dedant bulves į rūšį, reikia jas dėti į šiaurę, tada rūsio žiurkės nepuls. Bulves reikia pilti iš maišų prieš vėją arba iš ratų reikia jas pilti ant uždegtų šiaudų, tada jų nees pelės ir nedarys urvų.

Kada derlius jau būdavo nuimtas ir suvežtas, atšvėsdavo derliaus šventę. Ji prasidėdavo vakare ir baigdavosi rytą. Joje dalyvaudavo tik sava šeimyna. Šventinį stalą apdengdavo šieniu. Ant jo užtiesdavo baltą, namuose austą staltiesę. Ant jos padėdavo valgių, alaus. Pradėdami vaišes, pasimelsdavo, padėkodavo Dievui už gerą derlių, paprašydavo ir kito tokio, o tada jau sėdavo prie vaišių. Vaišes užbaigus, samdiniai padėkodavo šeiminkui ir skirstydavosi kas sau, o rytą vėl visi stodavo prie darbo. Kaimuose, nuėmus derlių, būdavo švenčiami *sámbariai* – sudėtinės vaišės.

Savotiškus papročius turėjo ir duonos kepimas. Užminkę duoną, moterys ją peržegnodavo, o po to išbraukdavo didelį kryžių, kad velnias neprikištų savo pirštų, nes tada tešla gali nebekilti. O kai tešla jau būdavo paruošta kepimui, pašaudamos į krosnį, ją dar kartą peržegnodavo, kad velnias įlindęs jos neišspardyėtų.

Ateidavo ir žieminių javų sėja. Sakydavo: jei voras ropoja ant tavęs, reikia sėti rugius. Jei, veždamas sėti kviečius, įkiši maišan sūrį, tai grūdai bus dideli.

Kūlimas. Iki šio amžiaus pradžios kuldavo *spragilais* ir *velenais* (rūliais) kiekvienas ūkininkas atskirai. Iškūlus javus, paskutinį pėdą dažnai palikdavo nekultą. Iš jo padarydavo vainiką, kurį reikėdavo išlaikyti iki kito derliaus. Atsiradus kūlimo mašinoms – *dampiams*, javus pradėjo kulti talkomis. Rudenį visas kaimas javus suveždavo į vieną vietą. Dampį parsiveždavo tas kaimas, kuriame turėjo būti kuliama, o garo

kātīlā – pēčiū atveždavo kaimas, kur kūlimas kā tik buvo baigtas. Talkininkus sušaukdavo trimis pēčiaus švilpukais. Po pirmojo švilpimo visi izeidavo ī darbā, o sušvilpus trečią kartā, prasīdēdavo darbas. Į talkas sueidavo iki 30 žmoniū. Pietū eidavo kiekvienas ī savo namus, o mašinistai pietaudavo pas kurī nors ūkininkā. Baigus kūlimā, pēčius švilpdavo tol, kol iš jo izeidavo visas garas. Tada jodavo arklius parvežti mašinā ī kitā kaimā.

Vēliau, apie 1920–1930 metus, kultī ėmē pas kiekvienā ūkininkā atskirai. Tada pradējo kelti ir pabaigtuves. Talkininkams, kol kuldavo, valgyti neduodavo, vaišindavo tik alumi. Jei kūlimas užsitēdavo, pietauti kiekvienas eidavo namo. Tačiau kūlimā baigus, būdavo vaišēs. Į pabaigtuves, be talkininkū, sukviēdavo gimines, kaimynus. Svečiai ir mašinistai vaišindavosi seklyčioje, o darbininkai kartu su šeimyna – gryčioje arba klētyje. Kitā dienā talkininkai dirbdavo jau kitur, o svečiai dar tebesivaišindavo.

Linū apdirbimas. Seniau kiekvienas apylinkēs ūkininkas, kuris turēdavo vidutiniškai po 40 ha žemēs, 10–12 ha užsēdavo linais, nes linai buvo viena iš pajamingiausių žemēs ūkio šakū. Linus sēdavo dažniausiai pievū žemēsē, kad mažiau būtū piktžoliū, Petronēlēs dienā (gegužēs 31) arba vēliau – birželio 13–25 d. Atsiradiusias usnis badydavo *kapōnēmis*. Raudavo apie rugpjūčio pačią pabaigā arba dažniau – rugsėjo pradžioje, kai linai jau imdavo rudūoti. Nurāuti būdavo stengiamasi vienu metu, kad būtū geresnis pluoštas, todėl tēlkdavosi talkās. Jose dalyvau-davo visos ūkininkū samdinēs, rinkdavosi po pusryčių kieme arba tiesiog lauke. Vēlintis vengdavo, nes paskui reikēdavo vytis. Jei talkininkēs susirinkdavo kieme, jas pavaišindavo alumi. Talkos tēsdavosi kelias dienas. Kas likdavo nenurauta, samdydavo rāuti *siekēliais*. Juos atmatuodavo 12 pēdū ilgio kartimis arba sīeksniais. Vēliau talkos iš viso ėmē nykti. Už siekēlio nurovimā mokēdavo 5–8 litus, atsižvelgiant ī linū tankumā, išgulimā ir pan.

Talkose linus raudavo baraiš. Barū vedējos būdavo gabesnēs, vyresnēs ro-vējos. Jei barā vesti pasitaikydavo jaunesnei rovėjai, išvarius kreivai, juokdavosi, kad barvedē kreivā vyrā gausianti. Visos rovējos turējo rauti vienodu tempu, nes atsilikusiai tekdavo palikti linū bareliai. Užėjus lietui, nekreipdavo dėmesio, nes talka negalēdavo iširti. Raudamos ieškodavo dvišakio lino – *jumio*, už kurī šeim-ininkē turēdavo rovējas vaišinti.

Pietus duodavo namuose. Dažniausiai būdavo kopūstū arba barščių sriuba, aviena mėsa, alus. Kartais ant stalo dēdavo ir visā iškeptā paršiukā, kokiū 4–6 savaičių, viršuj būdavo išmeigtas peilis.

Saulei kryptant ī vakarus, būdavo pūsdieniai. Jei juos duodavo lauke, sudēdavo linū krūvā, užtiesdavo staltiesē. Ant jos sudēdavo pūsdienius: prasto ragaišio su obuoliū koše arba medumi ir kavos arba alaus užsigerti. Talkininkēs dainuodavo „*Palankēj, palankēj*“, „*Čigonē melagē*“, „*Linelius raunu*“ ir kt.

Iš lauko linus vežimais paaugliai veždavo prie žardāvietēs, kur saujeles karšdavo vyrai – talkininkai arba samdyti. Dvieilius karštuvūs dažniausiai atsinešdavo kiekvienas savo. Pritvirtindavo prie baslio, šiek tiek aukščiau galvos, patogiamē aukštyje. Būdavo ir specialiū pastatomū kojū (stovū), prie kuriū karštuvai tvirtinti iš dviejū pusių. Prie tokiū karštuvū stodavo pats šeimnininkas ir kas nors iš samdinių. Žārdus dēdavo iš šiaurēs ī pietus, kad abiem pusēm vienodai tektū saulēs. Į žemę sukaldavo

žąginius – stulpus su skersiniais kuoliukais, ant kurių iš abiejų pusių uždėdavo ir pririšdavo karteles. Viršuje žardą užtaisydavo šiaudais, kad galvutės negautų lietaus. Kai išdžiūdavo, galvutes kuldavo velenais. Apylinkės velenai čia būdavo su dan-tukais, įkaltais statmenai į pagrindą. Apie 1913 m. ėmė kulti ir mašinomis.

Baigus rauti, rovėjos mėtydavo aukštyn saujas ir šaukdavo: „*Valio! Valio!*“ O šeiminkė, pavakary išėjusi ir išgirdusi „*valio*“, skubėdavo padengti vakarienei stalą. Tuo tarpu rovėjos pindavo pabaigtuvių vainiką iš linų galvučių. Kartais į jį dar įpindavo ir kitų žalumynų, kurie reiškė, kad kitamet turės būti tankūs linai. Vainiką uždėdavo bārvedei. Tada visos užtraukdavo: „*Eisim sesutės namo, namo*“. Kartais barvedei įduodavo ir *štaberį*. Baigiant rauti linus, merginos skindavo gėles. Bernai jau žinodavo kam ir todėl trukdydavo. Merginos nuduodavo pinančios šta-berį, bet jis būdavo netikras. Tikrąjį štaberį nupindavo kuri nors pasislėpus, daž-niausiai pirtyje. Suskintoje puokštėje paslėpdavo dągį, iš apačios prie jos pririšdavo du svogūnus ir morką.

Talkininkėms parėjus, šeiminkė slėpdavosi užpečkin. Kol jos ieškodavo, baig-davo uždėti stalą karštais valgiais. Pagaliau šeiminkę surasdavo, ir barvedė jai ant galvos uždėdavo pabaigtuvių vainiką. Tas vainikas pas šeiminkus ir likdavo. Su-sėdus prie stalo, štaberis likdavo pas bārvedę, kuri sėdėdavo paprastai tarp kitų mergaičių ir juo erzindavo bernus.

Vakarienę vadindavo patalčkėmis. Valgių dažniausiai būdavo avienos plaūčių virtinukai, kava, miežinis alus. Kiekvienas ūkininkas patalkes stengdavosi suruošti kuo geresnes, kad po to nebūtų apkalbų, jog jis nieko neturi arba šykštus. Po patalčių jaunimas kartais dar pasilikdavo pašokti, padainuoti, o vyrėsniosios išeidavo namo ruoštis. Dainuodavo „*Viena linelius nuroviau*“ ir kt.

Nūkarštus linus surišdavo šiaudų grįžtėmis į kūlius, dažniausiai po 10 sąujų, veždavo prie lūnmarkų ir meškėdavo. Jei vanduo lūnmarkose būdavo labai švarus, sudrumsdavo. Ant viršaus primesdavo žabų, užritindavo dar akmenu, kad linai būtų apsemti. Mirkydavo linus apie savaitę – dvi, pagal orą; jei šiltas – mažiau. Kai linai pasidarydavo minkšti, traukdavo kartelė su gale pritvirtintu kabliu, vadinamu *kėkše*. Ištrauktus išmirkusius linus veždavo į laukus, kur moterys klėdavo, dažniausiai dobilienoje. Kai linai iki baltumo apdžiūdavo, apversdavo plona kartele. Vartydavo du kartus. Klojėdavosi linai tol, kol šiaudeliai imdavo gerai lūžti ir pasidarydavo kieti. Maždaug po dviejų savaičių linus suimdavo, suvoliodami juos grėbliais. Kūlius surišdavo ir suveždavo į daržines arba pakraiges.

Klojimuose, prie jaujų mindavo linus tada, kai kiti darbai jau būdavo užbaigti. Jaują turėdavo beveik kiekvienas ūkininkas. Ji paprastai būdavo mūrinė, šiaudų sto-gu, tačiau kai kada ir medinė. Vienoje jaujoje tilpdavo maždaug úorė linų. Per dieną išdžiovindavo po vieną jaują. Mindavo senovėje keturių arba dviejų kojų mintuvais, vėliau – arklinėmis mašinomis. Pirmoji mynimo mašina atsirado Puodžiūnų Praco dvare (Kyburių vls.) prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Minti pradėdavo apie 1 val. nakties ir baigdavo per pusryčius. Prie mynimo dirbdavo 5 žmonės: vaikinukas varinėdavo arklį, vaikėsas skirstydavo sąujas, dvi mergos leisdavo į mašiną, o šeiminkas išmin-tas saujas rinkdavo, tikrindamas ar išsimynė. Pusryčius (pyragą, lašinius) valgydavo dažniausiai jaujoje. Vėlesniais laikais vadinamieji sklypininkai savo jaujų neturėjo; gavo jas nuomotis.

Vėlai rudenį linus *plūkdavo*. Plūkėjus samdydavosi su valgymu ir be valgymo. Plūkdavo klojime arba kitoje tuščioje patalpoje. Plūkėjas atsinešdavo *plūktuvę*. Ji būdavo pailgo keturkampio formos, abipusė. *Prieplūką* pasidarydavo arba gaudavo vietoje – prie pagrindo pritvirtindavo lentą. Apie 1917 m. atsirado ir linams plūkti mašinų, varomų arkliais. Jos dažniausiai būdavo pritaisytos prie linų minamųjų mašinų. Ant ašies galo būdavo įtaisomas ratas, o prie to rato pritaissomos 4, 6 arba 8 plūktuvės. Po plūktuvėmis būdavo įtaisytas stalelis, per kurio kraštą nuleisdavo linus. Besisukdamos plūktuvės siekdavo tik to stalelio kraštą. Išplūktas saujas susukdavo ir dėdavo ant svarstyklių. Kai susidarydavo pundėlis, jį surišdavo. Parduodamų linų galus išplūkdavo geriau, iškedendavo, o viduryje spalių likdavo, dėl svorio. Per dieną plūkėjas išplūkdavo iki dviejų pundėlių linų. Nemirkyti linai plūkdavosi sunkiai. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą linus dažnai veždavo į Rygą, o po karo juos supirkdavo žydai. Kadangi pirkėjai būdavo dažnai apgaudinėjami, jie į pundelius durdavo peiliu, kad nebūtų pridėta akmenų. Mokėdavo pagal rūšį. Caro laikais už 1 birkavą (20 pundėlių) pirmos rūšies linų mokėdavo iki 100 rublių, o už antros – 50 rublių. Tarpukario Lietuvoje linai šiek tiek atpigo. Už pundelį mokėdavo po 2,5 Lt. Tačiau nepaisant atpigimo, linai vis tiek duodavo daugiausia pajamų ūkyje.

Jei linus pasilikdavo sau, juos dar šukuodavo: pirma per retesnius medinius arba metalinius šepėčius, o paskui per tankesnius metalinius. Po to galima verpti. *Pāšukas* verpdavo maišams. Pākulas, susidariusias plūkiant, naudodavo virvėms vyti. Sėmenis parduodavo, girdydavo veršiukus. *Lingalvius* klodavo į patalus, ratus, roges.

Audiniai ir drabužiai*

Audimo žaliavos paruošimas¹. Audžiama būdavo lininiai ir vilnoniai audiniai. Nuplūkti linai būdavo nušukuojami: iš pradžių mediniais arba retais geležiniais šepčiais, paskui tankiais geležiniais šepčiais. Iš pradžių nusišukuodavo *pākulos*, o paskui – *pāšukos*, kurias į saujas susukdavo ir sukišdavo į maišą. Linus verpdavo drobėms, rankšluosčiams, pašukas – paklodėms, o pakulas – maišams. Kol nebuvo *rātinių* (ratelių), moterys siūlus sukdamo ant *kabliukų*. Iš *kabliukų* juos išlenkdavo ant sienoje įtaisytų kuolelių. Vėliau verpdavo gulsčiais rateliais (ratiniais), kuriuos darydavo vietiniai meistrai. Prieverpstės būdavo įvairiai profiliuojamos, tačiau labai retai kada puošiamos. Verpdavo moterys daugiausia ilgais žiemos vakarais. Pakulas ir pašukas duodavo verpti už sutartą atlyginimą senutėms arba specialioms verpėjoms.

Iš špūlių verpalai lenktuvėliais būdavo nulankuojami į sruogas. Kad būtų baltesnės, sruogos būdavo virinamos pelenų šarme. Išvirintos sruogos dar būdavo kultuve išvelėjamos ir kabinamos ant tvorų, kad nubaltų. Balindavo ir vėliau jau išaustas drobes, patiesę jas prieš saulę. Geriausiai drobės baldavo sodams žy dint.

Virvėms vyti darže sėdavo kanapių. Nukuldavo kultuvais. Mirkydavo, sukraudavo klojime. Apdirbdavo kaip ir linus.

Avių vilnas kirpdavo tris kartus per metus: pavasarį, rudenį ir žiemą (prieš Kalėdas). Kirpti stengdavosi esant jaunam mėnuliui, kad greičiau ataugtų. Nukirptas vilnas sukišdavo į maišus ir pakabindavo sausoje vietoje išdžiūti, kad būtų geresni siūlai ir ilgiau nešiotųsi. Po to vilnas išmazgodavo dažniausiai kūdrose. Tada ant grindų patiesdavo paklodes ir ant jų džiovindavo. Išdžiovintų vilnų ilgai nelaikydavo, kad neapniktų kandys. Jas iškedendavo ir karšdavo dideliais bei mažais karštuvėliais vyrai ir moterys. Didelių karštuvėlių viena pusė būdavo pritvirtinama prie suolo, o antrą laikydavo rankose ir karšdavo; mažų karštuvėlių abi pusės karšiant laikydavo rankose. Vėliau atsirado ir ranka sukamų karšimo mašinų. Sukarštas vilnas verpdavo, lankuodavo į sruogas. Mezgimui sruogos būdavo uždedamos ant vytuvėlių ir suvejamos į kamuolius. Siūlai susukami: sudvejinami ar norimą kartą suvejami.

Tiek audimui, tiek ir mezgimui skirtos gijos dažnai būdavo dažomos daugiausia natūraliais dažais. Samanas, išmirkytas pasūdytame vandenyje ir išvirintas, pridėjus į jas *alūno*, *vitrijėlijos* arba *krišpolo*, naudodavo žaliai ir šviesiai žaliai spalvai gauti, ažuolo žieves ir pupų stiebus – pilkai spalvai, o liepų anglis – juodai spalvai. Kiti dažniausiai vartojami dažai būdavo tokie: žalsvai spalvai gauti karštame lietaus vandenyje pamerkdavo vantas, įdėdavo truputį druskos, ruginių miltų raugo rūgštis, pavirindavo ir dėdavo gijas. Panašiai darydavo dažus ir iš svogūnų lukštų. Spalvą gaudavo rudą arba tamsiai geltoną. Šviesiai geltonai spalvai gauti naudodavo geltonąsias lauko ramunes. Jas surinkę sudžiovindavo, tada pamerkdavo lietaus vandenyje, įdėdavo druskos, rūgštis, pavirindavo, ir į tą skystį sudėdavo gijas. Panašiai darydavo ir su juodalksnio žievėmis, kurios suteikdavo verpalams rudą arba rusvą spalvą, o alksnio žirginiai – geltoną spalvą.

Nudažytus verpalus išskalaudavo, išdžiovindavo, uždėdavo ant vytuvėlių ir nulankuodavo ant kragiukų. Nuo kragiukų

* VUBR, f. 152-1, p. 175–186.

¹ B. Laukutienė, gim. 1896 m., gyv. Pagirių k., ir Žukauskas, gim. 1908 m., gyv. Žeimelyje, 1968.

juos apmesdavo ant mestuvų, nuo kurių jau ir dėdavo į stakles. Mestuvai apylinkėje atsirado maždaug prieš 50 metų. Anksčiau, kaip jau minėta, mesdavo ant sienos.

Ausdavo apylinkėje tiek staklėmis, tiek ir pusstaklėmis. Staklėmis ausdavo daugiau profesionalios audėjos, o pusstaklėmis – visos. Skietus pirkdavosi turguje. Jie būdavo nendriniai: 12, 16, 28 posmų. Šaudykles vartojo įvairių rūšių: kiauras ir su dugnu, be velenėlių ir su velenėliais. Ataudų gijas sukdamo į šeivas. Kad siūlai nepjautų pirštų, naudodavo vijurkus, kurie dažniausiai būdavo dažomi ryškiomis spalvomis: geltonai, žaliai arba raudonai.

Margieji raštai². Nuo ryto iki vakaro klapsėdavo staklės, vasarą seklyčioje, o žiemą gryčioje, kur būdavo šilčiau. Tačiau dažniausiai ausdavo pavasari. Visą laiką dūzgė ratelis – piemenėlis arba mergaitės trindavo šeivas. Į rietimus sukdavosi įvairiašaliai rankšluosčiai, staltiesės, lovatiesės. Visą savo meilę, visą savo širdį sudėdavo į tuos raštus audėjos. Turtėdavo jaunamarčių kraitinės skrynios, šventėms pasipuošdavo ūkininkų stalai, lovos, o audėjos keliavo iš kaimo į kaimą, iš gryčios į gryčią, vos užsidirbdamos duonos kąsnį. Tos, kurios turėdavo savo pastogę, ausdavo namie. Tačiau nedaug tokių buvo.

Neturtingesnės valstietės, atsitraukusios nuo darbo, ausdavo namuose pačios – drobes, pusvilnonius, milus. O tas audinių raštų margumas persiduodavo iš rankų į rankas, iš kartos į kartą, tapdamas visų nuosavybe. Tačiau kiekviena gera audėja įnešdavo į savo darbą ir ką nors nauja, ką nors sava. Taip ir susidarė gana savitas, šiai apylinkei būdingas margųjų raštų audinys. Žeimelyje nuo seno buvo gerų audėjų.

Vienas tokių žymiausių audėjų miestelyje XX šimtmečio pirmojoje pusėje buvo Jānis Smiltniekas. Jis ne tik ausdavo, bet ir turėjo vėlyklą, kirpdavo pūką. Jo audinių raštai būdavo labiau profesionalūs, kopijuoti. Dar ir dabar tebeaudžia Emilija Birzgalienė (gim. 1897 m.) namie suomiškomis staklėmis 4–24 nyčių rankšluosčius, staltieses, lovatieses, kilimus, užuolaidas. Keliaudama per kaimus, ausdavo Agota Balzarevičiūtė, kurios rankšluosčiai, kilimai verte verdavo akį. Buvo ir daugiau audėjų: Agota Bluzmaitė, Ona Olišauskienė, Veronika Noreikienė.

Daugelis moterų, kaip jau minėta, namie pačios ausdavo, ypač drobes ir dėvimus drabužius.

Būdingesni daugumos audinių raštai buvo geometriniai. Ypač išryškėjo audinių raštai, apmatams pradėjus naudoti medvilnę ir šilką. Išaustus audeklus matuodavo sienomis, aršinais. Rankšluosčius ausdavo trijų aršinių ilgio, mažiau kaip pusės aršino pločio, 4–8 nyčių. Ausdavo eglute ir atlasiniais raštais. Galus mėgdavo papuošti raudonomis tulpikėmis, raudonų, geltonų, mėlynų, žalių ir jų derinių geometriniais raštais ar įmantriais ruoželiais. Būta rankšluosčių ir ištiesai išmargintų juodo rašto kvadratėliais (E. Birzgalienė) arba sudėtingomis apvaliomis žvaigždutėmis, kryžiuokais, lapeliais ir kitokiais raštų marginiais (E. Birzgalienė). Galus užbaigdavo mežginiais. Kabindavo juos į rankšluostines ar ant spintos durų.

Kasdieninius užvalkalus ausdavo languotus, mėlynos arba raudonos spalvos, šventadieninius – baltus, galus papuošdavo mežginiais. Staltiesės būdavo baltos, išaustos kvadratėliais, iš dviejų dalių suneriamos vašeliu. Kai kada dar prinerdavo kutus. Paklodes ausdavo baltas ir margas šešianyčiu, aštuonianyčiu raštu. Apmatai dažniausiai būdavo iš mirkytų li-

² L. Platbarzdienė, gim. 1893 m., gyv. Žeimelyje, 1968.

nų – balti, o ataudai iš klotinių linų – pilki. Ausdavo ir margas paklodes: languotas, išilgaruožes ir skersaruožes. Raštai būdavo ir stambūs, ir smulkūs. Mėgstamiausios spalvos – mėlyna, raudona, žalia, pilka. Kraštus puošdavo mezginiais.

Įvairiaspalvių geometrinių kvadratėlių deriniais išmargindavo ir vilnonės lovatieses: geltonas, vyšnines, rudas, mėlynas, žalias. Apmatams vartodavo medvilnę. Po Pirmojo pasaulinio karo paplito ir augalinis ornamentas. Naudojo lovatieses ir linines, kutuotais kraštais. Namie ausdavo ir maišus. Išilgai išausdavo mėlynos, raudonos arba kombinuotų spalvų ruožą; kiekviena šeimininkė stengdavosi išausti kuo gražesnę dryžą. Dryžą maišams dėdavo tam, kad jie skirtųsi. Kuo maišai įmantresni, gražesni, tuo didesnis šeimininkei pasididžiavimas.

Austi kilimus – ilgas ir sunkus darbas. Iš pradžių per visą kilimo plotą sumezgiodavo mazgelius, po to du kartus nuausdavo. Išaudus dar reikėdavo sumušti, iššukuoti, nukirpti. Drabužiams skirti audiniai – milai būdavo dažniausiai pilkos spalvos. Veldavo namie. Apversdavo kubilą, užpildavo vandens ir trindavo į dugną. Namie taip pat ausdavo sijonus ir skaras.

Neatsilikdavo raštais ir mezgėjos, visą savo meną sudėdavo į šalikus, pirštines. Ypač gražiai išraštuodavo kumštines pirštines. Mėgstamiausias fonas – žalias, mėlynas, geltonas, juodas. Raštai – mėlynos, raudonos, žalios, geltonos spalvos arba jų derinių langeliai, eglutės, kryžiukai, ruoželiai. Audinius laikydavo kraičkubiliuose, skryniose, kurias laikydavo ant aukšto, klėtyse.

Šiuo metu audimas namie išėjo iš mados. Visa, kas reikalinga, galima nusipirkti parduotuvėje. Išnyko ir margieji audinių raštai. Tačiau senose sodybose galima jais dar ir dabar pasigrožėti.

Drabužiai³. XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje dėvėtus drabužius galima suskirstyti į darbinius ir išieginius. Darbiniai drabužiai beveik visada būdavo drobiniai, pašukiniai ar pakuliniai. Išieginiai nešioti pagal materialinę padėtį: pusdrobiniai arba milo. Apatiniai drabužiai beveik visų buvo drobiniai. Siūdavosi juos dažniausiai namie.

Paaugliai ir vaikai vilkėdavo lininėmis arba pakulinėmis ilgomis suknelėmis, taip pat namie siūtomis. Paaugusieji nešiodavo trumpas arba pusilges drobines kelnes. Vasarą būdavo basi, o žiemą avėdavo mėdpadžiais.

Svarbiausi moterų viršutiniai drabužiai būdavo marškiniai ir sijonas. Marškinius siūdavosi lygius arba su perpečėmis iš dviejų dalių – viršutinė dalis iki juosmens būdavo iš plonesnės drobės, apatinė (pridurkai, žemiau liemens) – storesnės. Rankovės būdavo statytos, ilgos, su rankogaliais, kietai užsegamos ar palaidos. Apykaklė – aptraukta arba siaura juostelė. Apykaklė ir rankogaliai dažniausiai būdavo puošiami raudonos ir mėlynos, rečiau geltonos ir žalios spalvos siūlais. Kartais apykaklės ir rankogalių galus puošdavo ir ažūrinio raštu.

Sijonus (andarokus) vasarą dėvėdavo drobinis, o žiemą – pusdrobinis arba vilnonius. Jie būdavo iki kulniukų ilgio, raukti arba klostyti, platūs, iš keturių arba šešių palų. Siūdavosi vienspalvius, languotus arba išilgadryžius. Mėgstamiausios audinių ir rašto spalvos būdavo pilka, juoda, violetinė, mėlyna, žalia, raudona, rečiau geltona. Languoti sijonai dažnai būdavo su kaišytinių arba surinktų žie-

³ B. Laukutienė, gim. 1896 m., gyv. Pagirių k., E. Protkelienė, gim. 1901 m., gyv. Žeimelyje, P. Žukauskas, 60 m., gyv. Žeimelyje, 1968.

*XX a. pradžios
drabužiai, dėvėti
Žeimelio apylinkėse*

dų bei geometrinių figūrėlių raštu. Vyraujanti sijonų spalva – žalia. Prie sijonų ryšėdavo prijuostes (*kvartukus*). Jos būdavo iš drobės, vieno ir dviejų palų, rauskos, baltos spalvos, dažniausiai skersos medžiagos – apačioj dryžuotos, prisiūtos arba priaustos, rečiau siuvinėtos, su kutais. Per juosmenį ryšėdavo rinktinėmis austomis juostomis, 3 cm pločio. Juostų raštų spalvos – geltona su ruda, mėlyna, juoda su žalia, raudona. Būdavo ir pintų juostų.

Ant galvos mergaitės dėvėdavo vario siūleliais ataustus pilkos arba rusvos spalvos galionus, vadinamus vainikais, arba skepetaites. Galionus ir skepetaites puošdavo žolynais. Nešiojo ir gėlių vainikus. Nuotakos užsisėgdavo *šlejerus*, sulig suknia ilgumo. Galionai ir vainikai išnyko XIX a. pabaigoje. Juos pakeitė skarelės. Moterys ryšėdavo skarelėmis, surištomis dažniausiai užpakalyje, žiemą – aplink kaklą. Nešiodavo ir kepuraites, siūtas iš perkelio, surištą po kaklu. Tiek mergaitės, tiek ir moterys būdavo ilgomis kasomis. Ant pečių nešiojamoms skaroms kaip ir marškiniams susegti naudojo seges. Kartais skaras surišdavo vien mazgu. Ant kaklo dėdavosi gintarinius arba stiklinius vėrinius – karolius. Turtingiausios kartais užsikabindavo po 10 ar net 12 vėrinių.

Kojas audavosi liepų karnų arba pakulinių vyžomis. Taip pat dėvėdavo medpadžius, *nāginės*. Vyžų padus apsiūdavo veršiuko oda. Nāginės būdavo iš plaukuotos ar skustos odos. Tik pačios turtingiausios moterys šventadieniais apsiaudavo *čeverykomis* (bateliais). Batus nešiodavo su auliukais, suvarstomus. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir vėliau nešiodavo iš senų siūlų megztą avalynę. Padus pasiūdavo virvelėmis. Tokį megztą apavą dar išsiuvinėdavo. Kojines nešiodavo drobines, žiemą – vilnones. Drobines išeigines kojines išmegzdavo ažuuriniu raštu. Pirštines vasarą nešiodavo drobines, žiemą – vilnones. Jas nešiodavo kumštines, viengubas ir dvigubas, lygias ir raštuotas. Kasdieninės pirštines būdavo dažniausiai pilkos spalvos siūlų, o išeiginės – raštuotos, ryškių spalvų (juoda su raudona, juoda su mėlyna, balta su juoda, balta su mėlyna).

Iki XX a. pradžios moterys kai kada nešiodavo liemenes, vadinamas vėstėmis. Nuo liemens jos būdavo pridurtos lygiais skverneliais, pasiūtos iš languotos arba dryžuotos medžiagos. Raštų spalvos būdavo žalia su balta, žalsva su ruda ir t. t. Liemenes siūdavosi ir lygias – žalios, juodos, rudos spalvos ir pan. XIX a. pab. ir XX a. pr. moterys nešiojo ir palaidines (*nažutkas*), lygiai sukirptas, siūtas iš naminės ar pirktinės medžiagos. Žiemą nešiodavo vilnones skaras, vasarą – perkelines su mežginiais ar pirktines su šilkiniais kutais. Vilnonės skaros būdavo vienspalvės ar languotos, daugiausia pilkų spalvų, o vasarinės – baltos arba gėlėtos su kutais. Ryšėdavo jas dažniausiai sulenktas kampais ar susegtas po kaklu.

Rudenį ir žiemą vilkėdavo pilkos ar rudos spalvos milo sermėgas. Jos būdavo vienbortės, lygia nugara. Nešiojo ir ilgus ar trumpus, įliemenuotus ar palaidus kailinius. Trumpiems kailiniams pasiūti sunaudodavo 4 avikailius, ilgiems – 5. Kailiniai būdavo balti arba dažyti: rudi, geltoni, juodi.

Vyrų vasariniai kasdieniniai drabužiai būdavo drobiniai: balti lininiai marškiniai ir pašukinės arba pakulinės baltos, dryžuotos, languotos arba tamsia spalva dažytos kelnės. Sukirpdavo taip pat, kaip ir dabar. Siuvenu ilgų kelnų juosmuo maždaug 5 cm pločio. Žiemą arba išeiginėmis dienomis vietoj drobinų nešiodavo milo arba pusvilnones kelnes, dažniausiai pilkas, juosvas ar melsvas. Jas prilaidavo áustos arba rištos juostos, darytos iš lininių arba vilninių siūlų, 5 cm pločio. Juostos kai kada dar būdavo siuvinėtos karoliukais.

Apatinius marškinius siūdavo iš vieno medžiagos gabalo, prakirpus kaklą ir susiuvus šonus. Viršutinių marškinių apykaklė – stati, išsiuvinėta mėlynos arba raudonos spalvos siūlais. Ant peties prie apykaklės būdavo išiūtas medžiagos trikampis, vadinamas varlyte, kad apykaklė ne taip greit plyštų. Pažastyse būdavo įstatomi *cirkliai*. Siūdavo marškinius ir su užsiūtomis perpetėmis. Marškinių aštis būdavo užsegamas priekyje, per vidurį. Nešiodavo marškinius dažniausiai įleistus į kelnes.

Naginės ir vaikiška naginė.

Kojas vyniodavo baltais autais tiek žiemą, tiek ir vasarą.

Žiemą kai kada po autais dar maudavo ir vilnones kojines.

J. Bindoko nuotr.

Vien kojines mėvėdavo tiktai eidami į bažnyčią. Autus prilaikydavo virveliniai apyvarai. Kojines megzdavo be kulnų, kad ga-

ŽM EB 148

lima būtų sukioti į visas puses ir taip ilgiau nešioti. Avėdavo vėžomis, klūmpėmis, mėdpadžiais, nāginėmis. Vyžas kryžmai pindavo iš liepų karnū. Klumpes skaptuodavo iš liepos arba klevo, jų priekius pagražindavo ornamentais. Naginės siūdavo iš odos ar virvelių. XX a. pradžioje pasirodė ir auliniai batai, kaliošai.

Per šventes ant marškinių kai kada apsivilkdavo liemenes (*kamzėlkas*). Jos būdavo be atvartų, nugara pasiūta iš drobės, o priekis – iš milo arba pusdrobės. Švarkus siūdavo iš milo, per visą stuburą ilgumo, vienbortinius, ankšta, stačia apykakle. Kišenės būdavo šonuose paviršiuje arba įleistos į vidų. Ant kaklo nešiodavo šilkinės baltas skareles. Ypač jos buvo madingos XIX a. viduryje. Iki Pirmojo pasaulinio karo vyrai nešiojo tiesaus kirpimo, ilgus trinyčius.

Rudeniniai ir žieminiai drabužiai buvo milo sermėgos ir kailiniai. Sermėgos buvo daugiausia pilkės arba juodės spalvos, palto ilgumo, be pamušalo, nuo liemens durtos, susegamos kabutėmis. Kailiniai XIX a. viduryje buvo klostuoti. XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje kailinius siūdavo ilgus, nuo liemens – su palomis, vėliau – trumpesnius, baltus arba dažytus juodai, rusvai ar geltonai.

Plaukus vyrai kirpdavosi „ežiuku“ arba augindavo ilgesnius, lygiai sušukuodami ant dešinio šono. Vasarą užsidėdavo šiaudines skrybėles arba medžiagines kepures su snapeliu, o žiemą – šiltas kailines kepures su ausinėmis. XIX a. viduryje nešiojo megzta ilgus kepures, atraitomas kaip kojines be kulno. Vėliau į jas dėdavo pamušalą, kad būtų šilčiau.

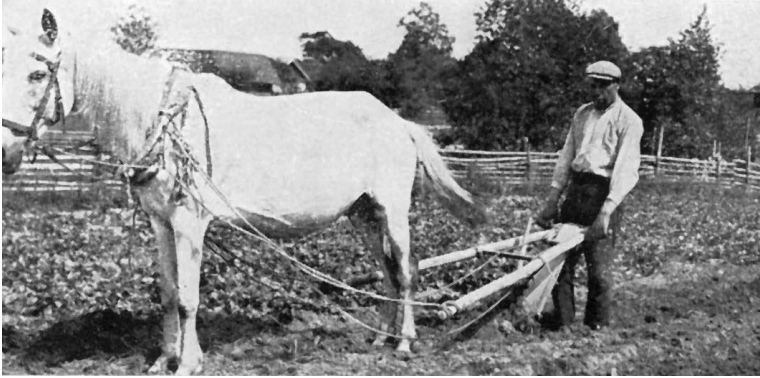
Pirštines per vasaros darbus nešiodavo drobines, žiemą – vilnones: kumštines, viengubas arba dvisluoksnes (*dūbultas*); kasdieninės viengubos pirštines būdavo pilkos spalvos, o dvisluoksniės – dažniausiai tamsiai mėlynos. Išėiginės pirštines būdavo puošiamos įvairiomis spalvomis ir raštais. Darbui vyrai siūdavo pirštines iš avies kailio.

Tiek vyrų, tiek ir moterų apranga sparčiai ėmė keistis po Pirmojo pasaulinio karo. Išėiginiams drabužiams šalia namie austų ėmė vartoti ir pirktines medžiagas. Drabužių siuvimas ėmė lygintis su miestu.

Šiuo metu apylinkėje tedėvi tik pirktinius drabužius ir apavą. Siuvimas kaime ir mieste jau niekuo nebesiskiria. Dažnai dėvi pirktus gatavus drabužius.

Kiti kaimo gyvenimo pastebėjimai

Žemdirbystė*

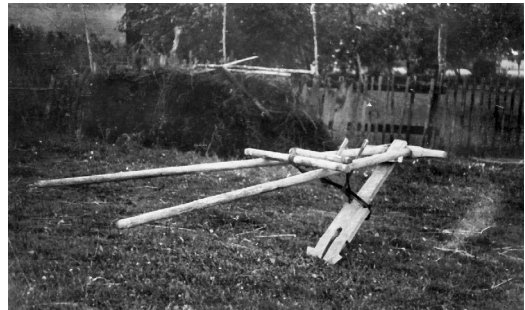

Arimas arklų

Žemės ir pasėlių įdirbimas¹. Anot žmonių pasakojimų, senovėje žemę ardavo arklų. Taip vietiniai žmonės vadino dvidantę žagrę. Šio amžiaus pradžioje arklų verstuvė jau buvo geležimi kaustyta. Pats arklas benaudojamas būdavo bulvėms kaupti arba joms sodinti. Dirva buvo ariama namų darbo plūgu, kurio rėmas būdavo medinis, o verstuvė – geležinė, kalvio kalta. Plūgas būdavo kinkomas dviem arkliais. Jaučiais buvo ariama tik senų senovėje. Vėliau dirvą akėdavo kuolinėmis namų darbo akėčiomis, kurių kuolai būdavo mediniai, o pats rėmas – vytelėmis surištu karteliu. Po Pirmojo pasaulinio karo žmonės ėmė naudoti ir pirklines spyruoklines akėčias, vadinamas *federiais* arba *sprandžinomis*.

*Arklas. Mažučių k.
1906 m.*

*Plūgas geležine žagre
(XX a. pr.). Jovaišių k.
1969 m. ŽM EB 353*

Sėją pradėdavo anksti rytą. Sėdavo iš sėtuvės, kurią sėjėjas nešiodavosi užsikabinęs ant kaklo. Sėtuvė būdavo apvali, nupinta iš drožtų vytelių. Sėdavo abiem rankomis sauja. Sėjėjas paprastai sėdavo basas, kartais pasiraitojęs drobinės kelnes. Jį sekėdavo biržytojas. Biržydavo dažniausiai vaikas arba moteris su šiaudų grįžtelėmis arba lapuotomis šakelėmis – žabais, o jei jų negairiavo – biržę dirvoje brėždavo kartele. Po to sėklą įkėdavo, o dirvą sulygindavo. Lūkams lyginti volai (*rūliai*) būdavo ažuoliniai, lygūs arba rumbuoti, įtaisyti ke-

* *VUBR*, f. 152-1, p. 58, 187–193.

¹ L. Butanaitienės, gim. 1894 m., gyv. Steigvilių k., 1969 bei B. Laukutienės, L. Platbarzdienės, E. Protkelienės ir P. Žukausko 1968 pasakojimai.

turkampiuose rémuose. Kartais ant rémo dar įtaisydavo ir sėdynę, kad lyginant nereikėtų paskui vaikščioti.

Pabaigus pavasario sėją, į pūdymus veždavo mėšlą. Trūkstamus mėšlavežiui žmones dažniausiai samdydavosi. Veždavo dviem arba daugiau arklių. Vyrai mėždavo kūtėje, pusberniai lauke versdavo drąngas, o moterys kratydavo. Avių mėšlą pakildavo daržams.

Pasėjus žieminius javus, laukuose būdavo išvagojamos vagelės vandeniui nubėgti. Pašalus žiemkenčiuose ganydavo avis.

Derliaus nuėmimas ir kūlimas². Šiaurės vidurio Lietuvos lygumos visais laikais kasmet subrandindavo gausų derlių. Vieniems tai nešdavo turtą, kitiems spausdavo prakaitą. Ypač daug prakaito išliedavo rudenį per derliaus nuėmimą ir jo kūlimą. Žeimelio ir Lauksodžio apylinkėse beveik iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos javus pjaudavo pjautuvais lygiais ašmenimis. Taip pjaudavo ir rugius, ir vasarojų vyrai ir moterys. Maždaug iki to pat laiko buvo naudojama ir dalgelis su grėbliuku. Kai kas jais kirto rugius ir žieminius kviečius iki pat žemės ūkio kolektyvizacijos.

Dalgis javams pjauti išgalėjo jau po Pirmojo pasaulinio karo. Iš pradžių naudojo dalgius dviem rankenomis. Apie 1930 m. ėmė naudoti dalgius su lankelio formos rankena. Juo būdavo galima dalgį geriau prisitaikyti rankai. Vėliausiai atsi-

Ruliavimas ir sėjimas

Mėšlo vežimas. Arklius „varinėja“ vaikas

Kuolinės namų darbo akėčios. Nociūnų k. 1920 m. ŽM EB 328

Sėtuvė. 1970 m. ŽM EB 326

² K. Sidauga, gim. 1917 m., gyv. Nociūnų k., 1967.

*Runkelių sodintojai
J. Kazėno ūkyje,
Baltausių kaime.
Priekyje – rulis
grumstams trupinti.
1937 m.*

rado dalgiai dviem rankenomis, kurių dešinioji būdavo lenkta, daroma arba iš statmenai lenkto medžio, arba su metaliniu įtaisais. Tokie dalgiai ir dabar tebenaudojami. Prie koto dalgiai pritvirtinami vytele, virvute, odos arba skardos atraiža, vėliau metaliniu įtvaru. Dalgis būdavo pritvirtinamas pastoviai ir plakant nebūdavo nuimamas. Plakant dalgį ant plokščios *bobelės* plaktuko galu, dalgikočio galą pakabindavo. Pjaunant rugius, prie dalgio būdavo pritašomas viengubas, iš karklo išlenktas lankelis, o pjaunant vasarojų – dviejų šakučių lankelis, įtemptas virvute. Vasarojų pjaudavo irgi dalgiais, tačiau, jei šeimoje būdavo daug žmonių, pjaudavo ir pjautuvais, ypač rugius.

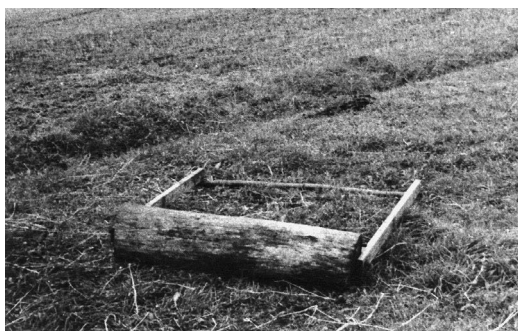
Dalgiui pustyti naudodavo akmeninius arba smiltainio galastuvus (*cidoklius*), įtaisomus mediniame kote ir nešiojamus pjovėjo kišenėje arba už juostos. Dalgį išplakdavo *bobelės* plačia viršutine dalimi, o vėliau – siaura. Įtaisas buvo vadinamas *pentele*. *Bobelė* būdavo įtvėriama į kuolą, kuris, dalgį plakant, būdavo įkalamas į žemę. Dažnai jis būdavo pritašomas prie trikojo suoliuko.

Grėbliai iki 1925 m. buvo daromi su lankeliu, o vėliau – skeltu kotu. Buvo ir didelių grėblių rugienoms grėbstyti. Jie buvo 1,5–2 m pločio, trumpu kotu su metaliniu lankeliu. Pro koto skylutę išverdavo virvutę, kuria, užsidėjus ant pečių, būdavo lengviau traukti. Didieji grėbliai buvo daromi ir su dvišako medžio kotu.

*Rulis suartai dirvai
lyginti. Vileišių k.
1969 m.*

*Rankinis rulis
vagoms. Vileišių k.
1969 m.*

Nupjauti rugiai būdavo statomi į gubas, 9 ar 10 pėdų. Devynių pėdų gubos statytos trumpesniai laikui, esant sausam orui, o 10 pėdų – lietingesniai (ilgesniai) laikui; 10-asis pėdas, perlenktas pusiau, būdavo uždedamas ant gubos viršaus. Statant gubą, pirmiausia būdavo pastatomas vienas pėdas, užlenkiamas jo galas. Paskui prie jo iš visų keturių pusių būdavo priremiama po pėdą, po to – dar po vieną. Gubų skaičius eilėje ir eilių skaičius lauke priklausydavo nuo ploto ir derliaus.

Esant šlapiems metams, ir vasarojus būdavo statomas į gubas. Vasarojus į gubas būdavo statomas po 3–4 pėdus, suremtus aukštyn varpomis, kai kada surištomis viršūnėmis. Šiaip jau vasarojų kraudavo į kupetas. Žaginius imta naudoti tik prieš Antrąjį pasaulinį karą. Jie yra dvišoniai, stogo formos. Į kupetas kraudavo ir šieną. Dažniausiai ant žemės, bet ilgesniai laikui (laikyti) būdavo padaromas pagrindas iš sukryžiuotų kárčių ar šakų.

Javus ir šieną gabendavo namo vieninkėmis *úorėmis*. Juos sukraudavo daržinėse ar kaugėse netoli tvarto, kad iškultų šiaudų nereikėtų toli nešioti.

Iki Pirmojo pasaulinio karo rugius kuldavo daugiausia spragilais. Spragilo galva su kotu būdavo sujungiama virvute, kuri būdavo užneriama ant kote ir galvoje išpjautų grioveliių. Kulta ir arklinėmis mašinomis. Poros metrų aukštyje prie stulpo klojime būdavo įtaisytas didelis ratas. Žemiau jo – íena, kur būdavo įkinkomas arklys. Ratas sukdamo krumplinį veleną, o tas – pačią mašiną, stovinčią maždaug ant metro ilgio kojų. Prie mašinos pritaisydavo suolus sėdėti žmonėms, leidžiantiems į mašiną javus. Rugius dar ir blokšdavo, daugiausia kūliams stogui dengti. Blokšdavo, sujusę pėdą pančiu, į kubilo dugną arba sunkesni suolą. Vasarinius javus kuldavo spragilu, o vėliau – *velenu (ruliu)*, kuris būdavo statmenai įkaltais dantimis (krumpliais) ir aprėmintas keturkampiu rėmu. Iki 1920 m. kuldavo vasarojų ir arklinėmis mašinomis. Javus pirmiausia išdžiovindavo jaujoje prie klojimo, kuriame stovėdavo mašina. Daugelis mažžemių valstiečių taip kuldavo iki pat 1940 m. Tomis mašinomis ūkininkai kuldavo ne tik savo javus, bet ir kaimynų už sutartą atlyginimą pinigais ar javais. Nuo 1920 m. pradėjo gausėti ir garinių kuliamųjų mašinų.

Iškultiems javams vėtyti naudoti apvalūs ir keturkampiai *sytai*. Jie būdavo daromi iš liepų žievių plaušų. Liepų žievės būdavo gerai išmirkomos, po to – išdžiovinamos ir iš vidinės pusės atplėšiami stiprūs plaušai. Iš jų ir būdavo pinami *sytai*. Jų šonai išpinami aklai, o dugnas – su skylutėmis. Sytai virvelėmis būdavo pakabinami palubėje tarp

Kūlimo rulis.

V. Niekio sodyba.

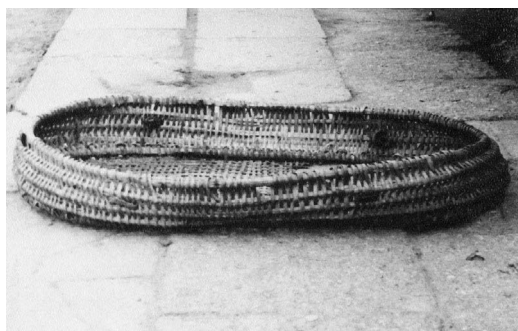
Mažučių k. 1969 m.

Sytas iškultiems

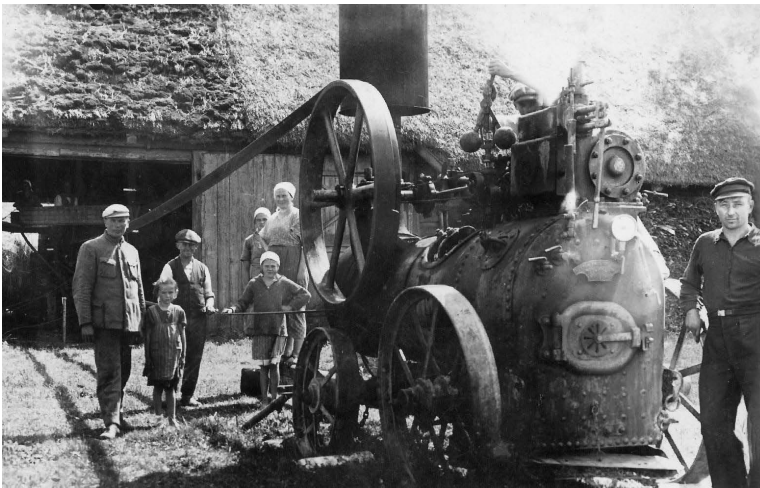
javams vėtyti.

Žeimelis. 1969 m.

ŽM SIN-1450

*Lokomobilio varoma
kuliamoji mašina
prie daržinės*

*Lokomobilio varoma
kuliamoji mašina
daržinėje Lipiškių
vienkiemyje pas Rudį.
1930 m.*

*Lokomobilio varoma
kuliamoji mašina
prie javų kaugių*

Po darbo traktorius ištempia kuliamąją mašinę. Kėgelių sodyba. 1923 m.

Traktoriaus varoma kuliamoji mašina

dvejų durų, kad susidarytų skersvėjis. Darydavo sytus ir iš lazdyno. Iškūlus šiaudams nuo grūdų nugriebti iki 1920 m. naudodavo medines penkianages šakes. Grūdus vėtydavo medine vėtykle. Vėliau vėtyklė būdavo daroma ir iš skardos su mediniu kotu. Mažesniam javų kiekiui išvėtyti būdavo naudojamas ir paprastas rėtis, o dideliame kiekiu – arpas. Susemdavo grūdus į maišus medine *šiūpele*. Tik po ilgo ir sunkaus darbo derlius atsidurdavo aruoduose.

Javų, kuriuos stambieji ūkininkai parduodavo Rygoje, kainos 1872 m. buvo: rugių – 6 rb sidabru už ketvirtį, kviečių – 9 rb sidabru už ketvirtį, miežių – 4 rb sidabru už ketvirtį ir avižų – 3 rb sidabru už ketvirtį³.

³ Anketa: О состоянии сельского хозяйства 1872 г. *Vilniaus Universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius.*

Gyvulininkystė*4

Žeimelio apylinkėse XIX a. pabaigoje gyveno trijų kategorijų žemių savininkai: stambūs ūkininkai, kurie valdė 50–60 ha žemės, *sklypininkai*, turėjusieji 10–15 ha žemės ir bėbeliai su 3–5 ha žemės. Daugiausia tų valdytų plotų buvo dirbama žemė ir tik koks kampas būdavo apaugęs krūmais arba alksnių, berželių miškeliais. Natūralių ganyklų, balų buvo labai nedaug. Todėl valstiečiai visada daug sėdavo dobilų, vikių pašarui: 1872 m. kiekvienas stambus ūkininkas laikė 10–15 karvių, 3–6 arklius, keletą avių ir kiaulių⁵. Žmonės atsimenta – laikė tris arklius, kelis kumelius, aštuoneta karvių, jautį, trejetą prieauglių, šešetą senių avių, aštuoneta kiaulių ir kelis bekonus. Sklypininkų ūkiuose buvo pora arklių, trys keturios karvės su pora prieauglių, trejetas ketvertas senių avių, keturios kiaulės ir pora bekonų. Bėbeliai turėjo vieną arklį, vieną karvę ir pora avių. Grytelininkai telaikė ožką ir avį. XIX a. pabaigoje gyvulių skaičius buvo šiek tiek mažesnis. Lauko darbams ir vežimui buvo naudojamosi arkliais. Arkliai darbu buvo imami mokyti trejų metų. Pirmiausia kinkydavo į roges, paskui – į ratus, pagaliau – į plūgą.

Gyvulius laikydavo kūtėse. Stambiuosiuose ūkiuose kiaulių ir arklių kūtės būdavo atskirai nuo kitų gyvulių ir paukščių. Sklypininkai ir mažžemiai gyvulius laikydavo dažniausiai vienoje kūtėje, tik kiaules kai kada atskirdavo. Taip kūtė būdavo padalyta į keletą dalių. Arkliai būdavo statomi geriausioje ir švariausioje kūtės vietoje, kiekvienas už atskiros pertvaros. Jiems galvos aukštyje būdavo įtaisytos redelinės ędžios pašarui uždėti, o žemiau – lovys vandeniui, miltams, avižoms supilti. Šalia arklių pasieniu būdavo rišamos karvės. Karvės būdavo žalos ir rečiau – juodos arba juodmargės. Jų ędžios (*žlióbos*) būdavo pažemėje. Avis ir kiaules laikė prie durų garduose: vienoje pusėje kiaules, antroje – avis. Avims būdavo įtaisytos ędžios, o kiaulėms – loviai. Avys būdavo laikomos baltos, pilkos ir juodos. Kiaulės baltos. Deglų kiaulių retai tepasitaikydavo. Laisvuose tarpuose būdavo pakabintos ląktos vištoms. Žąsys ir antys tupėdavo prie durų. Besiėriuojančias avis žiemą kartais trumpam perkeldavo ir į gryčią.

Kūtę kratydavo ruginiais šiaudais, bulvienojais.

Arklius, karves ir avis šerdavo 3 kartus per dieną; arklius – šienu arba dobilais, avižomis, karves – šiaudais, pelais. Šiaudus nešdavo glėbiais, žiemą – rézginėmis, kurių du lankai (1 m skersmens) išpinti virvutėmis. Pelams nešti var-todavo iš vytelių pintus dóklus. Pelais šerdavo dažniausiai avis. Dobilus ir šieną iš strėkio išpešdavo mediniu arba geležiniu smaigaliu peštuku. Sodindavo daug burokų. Dalį jų parduodavo, o kitais šerdavo gyvulius. Turtingesni ūkininkai per pietus arkliams duodavo po pusę siekėlio miltų. Avižas ir miltus nešiodavo dėžutėmis, 25 × 30 cm pločio ir 20 cm aukščio. Kiaules žiemą šerdavo pelais, su-maišytais su miltais; šerdavo du kartus per dieną kibirais. Gyvulius girtydavo kartą per dieną; karves ir avis – iš kibiro, arkliams pripildavo vandens į lovius.

Pirkdavo ir parduodavo gyvulius, ypač arklius, prekymečiais, kurie Žei-melyje būdavo Sekminių, šv. Jurgio, šv. Petro, šv. Mykolo, šv. Martyno ir ki-tomis dienomis. Nupenėtus bekonus tar-pukaryje veždavo parduoti ŽŪ koope-

* VUBR, f. 152-1, p. 193–197.

⁴ O. Kazakevičienės, gim. 1888 m., gyv. Geručių k., ir P. Juškos, gyv. Žeimelyje, 1968 m. pasakojimai.

⁵ Anketa: О состоянии сельского хозяйства 1872 г., VUBR.

ratyvui – į stotį. Tai būdavo viena iš pajamingiausių ūkio šakų. Pieną veždavo į pieninę. Mažažemiai, o XX amžiaus pradžioje ir kiti, pieną sunaudodavo patys. Grietinei nusistoti pieną su indais leisdavo į šulinį. Iš grietinės mušdavo sviestą; parduodavo turguje. Sviestui mušti dažniausiai naudodavo stačias muštokes, o kai kada ir sukamus muštuvus. Iš lieso pieno darydavo sūrius, juos džiovindavo.

Kiaulių mėsą sūdydavo kubiluose. Dešras ir kumpius rūkydavo pirtyse, kaminoose arba kiek vėliau – specialiai pastatytose rūkyklose.

Tiek smulkiuose, tiek ir vidutiniuose ūkiuose pavasariop dažnai pritrūkdavo pašaro, karvės nebesikeldavo. Todėl pavasarį stengdavosi kuo anksčiau išginti gyvulius į laukus. Stambieji ūkininkai samdydavo piemenis, o vidutiniųjų savieji vaikai ganydavo. Tarpukaryje gyvulius vis dažniau rišdavo: avis – už kaklo, karves – už ragų, o arklius – už kojos. Ganydavo gyvulius supančiotus, net ir avis. Kiaules retkarčiais išleisdavo į pūdymus arba bulvienas paknaisioti. Ančių ir žąsų (apylinkė negausu vandens) nedaug telaikydavo, o jei laikydavo, tai jas aptverdavo kur nors prie kūdros, kur papildomai šerdavo. Vištas retai kada teuzdarydavo.

Kiekvienoje sodyboje buvo šuo ir katė. Šunį visada laikydavo pririštą, tik vakarais paleisdavo.

Ganydavo vasarą bandas pievose, miškuose, pūdymuose, dobilienose, vėliau – vasarojienose, bōbeliai – griovkraščiuose. Vasarą ir rudenį bandos atsiganydavo, net blizgėdavo. Tik arkliai sunkiai dirbdavo. Kiekvienas pasilikdavo žiemai tik tiek gyvulių, kiek galėdavo išlaikyti.

Kaimai bendrai ganė gyvulius maždaug iki 1912 m. Tada keřdžius (*ustovus*) samdydavosi, o piemenis duodavo kiekvienas ūkininkas. Atskirai būdavo ganomos karvės, avys, kiaulės, žąsys. Karves pradėjo rišti maždaug nuo 1920 m., o avis – dar vėliau. Kiaulių nerišdavo. Aptvaruose gyvulius ėmė ganyti tik susikūrus kolūkiams.

Karvės ir arkliai turėdavo vardus. Arkliai: Širmė, Bėris, Sařtis, Tūksis; karvės: Margoji, Juodė, Brūnė, Žalė ir kt. Arklius šaukdavo: „Kòz, kòz“, ragindavo „Nuõ“, pavarydavo „Niū!“; liepdavo eiti „Vàga“, „Virš vàgos“. Karves šaukdavo „Tpruku, tpruku“, pavarydavo „Šiõ!“, prašydavo atleisti pieną „Tprūke, tprūke“... Veršelius šaukdavo „Tprun, tprun...“, pavarydavo „Šteļ“. Avis šaukdavo „Būr, būr“, pavarydavo „Gic!“ Kiaules šaukdavo „Ciūk, ciūk“, namo gindavo „Urz“, pavarydavo „Ūkš!“

Susirgusius gyvulius gydydavo namie. Kiaules nuo raudonligės gydydavo vilkauogių užpilu, užtinusius kaklus trindavo mėsos pakabinama virvute. Nuo neėdimo karvėms ir kiaulėms pildavo lydytų taukų, karves vaikydavo. Nuo „nužiūrėjimo“ smilkydavo šventintomis žolelėmis. Pasmilkydavo bandą ir prieš išgenant. Paprastai prie gyvulių svetimų žmonių neleidavo.

Gyvulių kainos 1872 m. buvo: karvės – 15–25 rb, arklio – 30–70 rb sidabru⁶.

Veislei atrinkdavo geriausią prieauglį. Atjunkydavo jį maždaug po savaitės. Suaugusių gyvulių pašarais jaunikius pradėdavo šerti: kumeliukus – nuo 6 mėn., veršiukus – nuo 4 mėn., paršiukus – nuo 2 mėn. Kad veršeliai nežįstų karvių, juos atskirdavo. Arklius ir karves skirdavo veislei pagal kūno sudėjimą, spalvą; karves dar ir pagal produktyvumą, o kiaules – pagal riestus snukius, veršelius, avis – pagal vilną, spalvą.

⁶ Anketa: О состоянии сельского хозяйства 1872 г., VUBR.

Sūrių gaminimas*⁷

Sūrius gamindavo namuose. Nugriebtą pieną suraugindavo. Po to molinėse puodynėse po pečium arba krosnyje ant anglių jį pakaitindavo, supildavo į sūrmaišį, pakabindavo maždaug parai, kol iš jo į indą ištekės išrūgos, kurias po to jie atiduodavo kiaulėms, o varškę išversdavo į molinį bliūdą (vienam sūriui reikėjo varškės maždaug iš 10–15 litrų pieno). Po to tą varškę mediniu šaukštu ištrindavo, įdėdavo truputį cukraus, druskos, kai kada – kmynų ir išminkydavo. Tada vėl krėsdavo atgal į sūrmaišeli, kuri, gerai apspaudę, viršų užrišdavo, padėdavo kur nors ant suolo, viršų uždėdavo lentą ir prislėgdavo akmeniu. Išlaikydavo suslėgtą sūrį apie 12 valandų. Naudodavo slėgimui ir spaustuvus.

Kai sūris nusislėgdavo, tada jį iš sūrmaišio vėl išversdavo – padėdavo džiūti: vasarą lauke namo pastogėje ant lentynėlės, kurios būdavo pritaisytos prie kiekvienų namų prieš saulę pietų pusėj, o žiemą – džiovindavo ant lentynos palubėje prieš pečių. Prieš saulę sūrį taip pradžiovindavo apie savaitę ir daugiau, o prie pečiaus – 5–6 dienas.

Gerai išdžiovinti sūriai būdavo labai kieti, juos į gabalus reikėdavo kapoti net kirviu. Darydavo sūrius ir iš surauginto saldaus pieno su nugriebta grietine. Juos paprastai tuoj ir valgydavo nedžiovintus arba parduodavo.

Valgydavo sūrius ir patys, ir svečius vaišindavo. Nuolat sūrius valgyti namuose anksčiau nebuvo mados.

Dažniau sūrius nešdavo ar veždavo į turgų parduoti. Toks pardavimui skirtas sūris sverdavo maždaug 1–1,2 kg. Vargingesniesiems valstiečiams sūriai buvo tam tikras pajamų pragyvenimui šaltinis.

Bitininkystė**⁸

Nuo seno bičių būdavo dažnoje sodyboje. Seniausi aviliai būdavo išskobti iš liepos, epušės arba eglės. Jie būdavo vadinami *kelmîniais*. Rąsto galas būdavo perskeliamas, išskobiamas, viename šone padaroma lanka, tada abi pusės vėl suvožiamos, galuose uždedami lankai. Tokių skobtinių avilių būdavo dviejų rūšių: mažų, keliamų į medžius, ir didelių, pastatomų arba guldomų ant žemės, padėjus trinkas arba akmenis.

Į medžius keliami aviliai (*kuzāvai*) būdavo 1 m aukščio. Kartais į medžius būdavo keliami ir lengvi aviliai iš liepos žievių. Tokie aviliai būdavo naudojami spiečiui prisivilioti. Juos dažniausiai laikydavo sodybos medžiuose, palaukėje arba miške. Iš tokio avilio bitės vėliau būdavo perkeliamos į tikrą avilį. Iš kuzāvo bites išimdavo atplėšę dugno lentą (dažniausiai vakare, kada bi-

*Kuzāvas spiečiams
vilioti medyje.*

Nociūnų k. 1968 m.

* VUBR, f. 152-13, p. 98–99.

⁷ B. Janulevičius, gim. 1899 m., gyv. Pagirių k.

** VUBR, f. 152-1, p. 197–199.

⁸ B. Laukutienė, gim. 1896 m., gyv. Pagirių k., ir P. Jakuška, gyv. Vileišių k., 1969.

*Aviliai Krasniškių k.
V. Zederštremo
sodyboje. 1970 m.*

*Kaimynai bityne,
Mažučių k.*

tės ilsisi), sukrėsdavo į rėtį, o iš rėčio – supildavo į paklodę. Jei „kuzavas“ būdavo toli nuo namų, jį įkišdavo į maišą ir parveždavo.

Gulstieji aviliai būdavo 1,5–2 m ilgio. Jų ir dabar dar yra senesnėse sodybose. Įdėję į tokį avilį medaus, bites prisiviliodavo tiesiog ant žemės.

Po Pirmojo pasaulinio karo paplito iš lentų sukalti rėminiai aviliai dvišlaisiais arba nuožulniais stogeliais. Mažesni tokio tipo aviliai būdavo keliami į medžius. Jei vienoje vietoje būdavo daug tokios rūšies avilių, juos dažydavo įvairiomis spalvomis: raudonai, mėlynai, žaliai, geltonai, kad bitės geriau juos skirtų. Kad bitės prineštų daugiau medaus, vakare ar naktį avilius išveždavo sezonui į dobilų arba barkūno lauką.

Dažnai spiečiai būdavo ir gaudomi. Norėdami sulaukyti skrendantį bičių spiečių, jį šlakstydavo vandeniu. Spiečiaus vidury visada skrenda motinėlė. Jei tik ji gauna vandens – nutūpia, kur papuola, o kartu su ja ir spiečius: medyje, ant tvoros, ant lango arba net kambaryje.

Susemdavo bites samčiu, rėčiu. Supildavo į avilį. Pradžiai įdėdavo medaus. Kartais bites susemdavo ant paklodės ir padėdavo prie avilio, prieš tai motinėlę įleidę į vidų. Bitės pačios sulįsdavo į avilį. Medų kopiant, vaišindavo juo atėjusius kai-

mynus, vaikus. Iš vaško liedavo žvakės, dažniausiai žiemą, kada greičiau stingsta. Liedavo dvejopai. Ant medelio surišdavo po kelis medvilninių siūlų knatūs, kad iš karto nusiliėtų kelios žvakės. Kad tie knatai būtų stangrūs, patrindavo vašku. Paskui ant jų iš viršaus pildavo pašildytą vašką. Kai vaškas nutekėdavo iki knatų galo ir sušaldavo, tada vėl pildavo. Liedavo ir kitaip. Puode pašildydavo vašką, į jį įleisdavo knatus, o paskui traukdavo lauk. Kai vaškas apšaldavo, vėl leisdavo, kol išeidavo žvakės. Darant žvakes, vaikams liepdavo juoktis, kad žvakės būtų šviesesnės.

Piemenys ieškodavo samanių bičių: dobilienose, pievose, pagrioviuose. Jas išplėšę, smaližiaudavo.

Botagų vijimas*⁹

Botagus vydavo iš geriausio linų pluošto. Tokiam pluoštui gauti linus merkavo. Mirkydavo juos įvairiai, priklausomai nuo linų rūšies ir vandens. Šeimininkas ištraukdavo saują linų, ląibgaliais sudroždavo per vandenį, ir, jei pluoštas nuo stiebelių atsokdavo, galima buvo manyti, kad linai jau išmirkę, o jei ne – mirkymą tekdavo tęsti. Mirkdavo kokias 2–3 savaites. Ištrauktus iš maškos linus paklodavo dobilienoje arba pievoje. Klodavo labai plonai, kad gerai išdžiūtų, kad sauja su sauja nesusisiektų. Po to nuo pusės klojėjimosi juos apversdavo kita puse. Kuo daugiau būdavo ramos ir saulės, tuo greičiau linai išsiklojėdavo. Kai spaliai būdavo neprikibę prie pluošto, sakydavo, kad linai jau atsiklojėję. Tada juos retgrėbliais suvoliodavo į kūlius, surišdavo šiaudų grįžtėmis ir veždavo namo, kur, išdžiovinę jaujoje, mindavo rankiniais mintūvais (o vėliau – ir arklinėmis mašinomis), plūkdavo, kol gaudavo tinkamą pluoštą. Iš tokių linų jau vydavo virves, vadeles, pavadžius, apynasrius, pančius. Apývarams, raūklėms, mėtųklėms (*vilnyčioms*) ir botágams vyti – linus dar reikėdavo nušukuoti.

Virves vydavo kabliais, o botagūs – rankomis. Vydavo dažniausiai žiemą – vakarais ir rytais, o kartais ir dienomis, jei lauke būdavo blogas oras.

Veiant botagą, pirma nuvydavo kilpos ilgį iš trijų pluoštų. Tada, tą nuvytą ilgį perlenkę, padarydavo kilpą. Visus šešis turimus galus kryžiuodami (vieną pluoštą paimant iš vieno galo, o kitą – iš kito), nuvydavo tris virveles. Tada dvi iš tų virvelių suvyniodavo ant dviejų kabliukų ir suvydavo į vieną, o po to ir trečią virvelę tokiu pačiu būdu užvyniodavo ant šios. Kad tos virvelės neatsivytų, gale užmegzdavo mazgelį. Botagas turėdavo būti maždaug nuo metro iki pusantro metro ilgio.

Botagus vydavo šeimininkas, bernas ar netgi piemuo. Piemuo botagą nusivydavo ir ganydamas. Geras vijėjas vieną botagą nuvydavo per maždaug pusantros valandos.

Bōtkočius darydavo paprastus ir drožtus. Paprasti botkočiai dažniausiai būdavo ievos medžio. Ant plonojo galo, prieš šakelę, užramtydavo maždaug pusantro cm pločio negilų randelį botagai užverti. Paėmę kilpą dviejų rankų pirštais ir sumesdami iš jos du apskritimėlius, persukant juos ta pačia (dažniausiai prieš saulę) kryptimi, užmaudavo ant botkočio ir užverždavo. Taip botagą užnerdavo. Drožtinius bōtkočius darydavo iš eglės arba ažuolo nuoskalų. Kartais bōtkotį pirkdavo nendrinį. Šventiniam važiavimui skirtus drožtinius botkočius dar ir nudažydavo, daž-

* *VUIB*, f. 152-13, p. 83–84.

⁹ B. Janulevičius, gim. 1899 m., gyv. Pagirių k., 1978.

niausiai žaliai arba tamsiai geltonai. Botkočiai buvo apie 1,2–1,4 m ilgio ir maždaug piršto storio, į botago užnėrimo galą plonėjantys. Darbui skirti botkočiai dažnai buvo net su žieve, neskusti.

Žvejyba*¹⁰

Žeimelio apylinkė negausi vandenu, prateka tik nedidelis Beržtalio upelis, todėl ir žvejyba apylinkėje nebuvo plačiai išvystyta. Žvejodavo žmonės daugiausia pramogai; tuoj pat žuvį ir suvartodavo. Beržtalio upelyje sužvejodavo lydžiu, ešeriu, karosų. Iš seno aplinkiniuose dvaruose buvo tvenkinių. Juose buvo ir žuvies. Tačiau dvarams ėmus nykti, tvenkiniai buvo apleisti pirmiausia: užslinko dumbliu, apaugo vandens augmenija, žuvis išgaišo. Melgužės dvaro kūdroje iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos buvo auginamos ir gaudomos žaliosios varlės.

Upelyje žvejodavo įvairiomis priemonėmis. Paprasčiausia būdavo gaudyti žuvis rankomis. Taip dažniausiai žvejodavo vaikai. Žvejodavo ir meškerėmis. Tačiau ši žvejybos priemonė nebuvo kiek daugiau paplitusi.

Žiemą žuvį gaudydavo daugiausia trenkimu. Kai tik po ledu pamatydavo žuvį, trenkdavo kuo nors, žuvis apsisversdavo, tada ją ir pasiimdavo. Pavasarį daugiausia žvejodavo su žeberklais ir bučiais (būčiais). Vakare pasiimdavo valtį, žibintą ir išplaukdavo. Žuvis, išvydę šviesą, kyla į vandens paviršių. Tada žmogus ją ir nudurdavo.

Bučių būdavo dvejopų: rištų iš lazdyno virbų *rėbų* ir pintų iš liepų karnų. Iš virbų rištas bučius būdavo 1,50–1,70 m ilgio, per vidurį kiek persmaugtas. Anga būdavo puslankio formos, 0,85 m pločio ir 0,6 m aukščio. Iš susuktų liepų plaušų bučius būdavo pinamas ant karklo lankelių. Jis būdavo trumpesnis. Vakare pastatydavo *rėbą* nakčiai, o rytą eidavo iškratyti. Vienuose būdavo daugiau žuvies, kituose mažiau.

Vasarą žvejodavo įvairiau. Paprasčiausia žvejybos priemonė būdavo krep-

Su dvibradžiu tinklu Beržtalio upelyje. 1940 m.

* VUBR, f. 152-1, p. 202–204.

¹⁰O. Figurinienė, 75 m., gyv. Žeimelyje, ir P. Jakuška, gyv. Vileišių k., 1968.

šys. Prie jo lanko pririšdavo virvę ir taip krepšį traukdavo per vandenį. Žvejodavo taip pat ir kilpomis bei tinklais. Tinklus pindavo iš drobinių siūlų. Jų būdavo įvairių rūšių ir formų. Upelio pakraščiais žvejodavo traukdami vedėją – įrankį, panašų į samtį. Jo lankas būdavo pusapskritimio formos, skersmuo maždaug 1,5 m, aukštis 0,8 m, kotas – apie 2 m. Prie rėmelio būdavo pritaisytas samčio pavidalo tinklelis. Dažniausiai Beržtalio upelyje žvejodavo *dvibradžiais*, maždaug 2,5–3 m ilgio ir 1,2–1,5 m pločio iš storų siūlų pintais tinklais. Tokio tinklo galai būdavo pritaisyti prie kartelių, apačioj pririšti svareliai, viršuje – plūdės. Eidavo dviese ir traukdavo tinklą prieš vandenį, kartkartėmis iškeldami. Vietinėje žvejojboje dar naudodavo *tribradžį* tinklą, pritaisytą ant kartelių rėmo, kuris per vidurį lankstydavosi ant *zuviesų*. Jis būdavo maždaug 4 m ilgio ir 1,5 m pločio. Platesnėse vietose žvejodavo vilktiniū.

Žvejoti žmonės eidavo dažniausiai dviese po pietų arba vakare. Mat buvo paplitęs prietaras, kad iki pietų žvejoti negalima, nes Dievas gali nubausti. Tinklais žvejodavo tik vėlai vakare.

Šiuo metu upelis dėl melioracijos nuseko, bet ties Baltausių kaimu pastatyta užtvanka sukūrė didelį ir labai žuvingą tvenkinį.

Samdinių buitis*¹¹

Žemės Žeimelio apylinkėse buvo geros, priklausė daugiausia stambiesiems ūkininkams ir dvarininkams. Tik po 1922–1924 m. žemės reformos atsirado „sklypininkų“. Kaimų palaukių grytelėse gyveno gausios „bòbelių“ šeimos – stambiųjų ūkininkų darbo jėga. Išeidavo tarnauti 7–8 metų: vasarą piemenimis, vėliau – pusberniais ir pagaliau – bernais (vaikėšais), kampionkais. Taip – visą gyvenimą.

Samdydavo metams. Dėl piemens arba pusbernio sulygdavo su tėvais, o su bernu – su juo pačiu, dažniausiai žodžiu, turguose. *Magaryčias* gerdavo retai. Piemuo per vasarą gaudavo 25 Lt ir 1 cnt bulvių, pusbernis per metus – 100 Lt ir 5 cnt grūdų, o bernas – 300 Lt ir 5 cnt. Tiek pat gaudavo ir mergėse, tik ji dar lygdavo gabalėlį medžiagos ir pundėlį linų kraičiui, nors kraičio retai kuri susidėdavo. Tekėdavo dažniausiai be jo.

Samdiniai gyvendavo kamarose, per vasarą – klėtyse. Visi baldai – lova ir skrynutė daiktams susidėti. Dirbdavo nuo aušros iki saulės laidos. Po darbo dar reikėdavo sutvarkyti gyvulius, pašerti. Šeimnininkai paprastai išleisdavo tik sekmadieniais iki pietų – bažnyčion.

Samdinių maistas būdavo vienodas ir skurdus: liesa sriuba, mėsos gabaliukas, silkė. Pasninko dienomis stambieji ūkininkai pasižymėjo „kietumu“, o dirbti reikėdavo. Dėl maisto ir dėl algos išmokėjimo dažnai kildavo vaidų. Tačiau samdinus niekam negalėjo pasiskųsti, nebent išeiti. Buvo tik vienas kitas šeimnininkas, kuris su samdiniais valgė prie vieno stalo, bet šeimnininkai, jei norėdavo, valgydavo ir atskirai.

Samdiniai vilkėdavo paprastais drobiniais drabužiais. Pusvilnonis kostiumas bernui būdavo sekmadieninis. Nedaug samdinių mokėjo skaityti ir rašyti, ypač senesnieji: nebuvo laiko mokytis. Ypač sunku būdavo samdiniams, turintiems mažų vaikų – daug jų išmirdavo; gydytojui ir vaistams nebuvo pinigų. Pasibaigus

* *VUIBR*, f. 152-1, p. 209–211.

¹¹ V. Kuzminskaitė, gim. 1905 m., gyv. Žeimelyje, 1968.

metams, retai kada šeimnininkai padoriau išleisdavo samdinių, įdėdami jam gabaliuką lašinių. Kitas net surasdavo priežasčių sulygtai algai išskaičiuoti.

Taip ir keliaudavo samdiniai iš ūkininko pas ūkininką. Jei kuris pasirodydavo padoresnis, pas tą pasilikdavo ilgesniam laikui. Tačiau retas galėjo susitaupyti šiek tiek pinigų arba nusipirkti dviratį. Daug samdinių, ypač sezono metu, traukdavo darbams į Latviją. Bet ir iš ten nė vienas negrižo „prasigyvenęs“. Visur jį lydėjo ta pati sunki klajūno samdinio dalia.

Medžioklė*¹²

Dideli buvo Žeimelio apylinkės miškai, kuriuose senovėje buvo daug įvairiausių žvėrių bei paukščių. Žeimelio dvaras priklausė Mėžuotnės kunigaikščiui, tai dažni svečiai būdavo medžiotojai iš Kuršo. Atjodavo dažniausiai sekmadieniais, apsištodavo miestelio karčemoje. Susirinkdavo medžioklėn ir aplinkinių dvarų dvarininkai. Po medžioklės būdavo dideli baliai, dažniausiai Žeimelio pastorate.

Medžiodavo ir paprasti apylinkės žmonės. Medžioti galėdavo dažnai, tik reikėdavo leidimo. Leidimo reikėdavo ir šratiniam šautuvui pirkti. Nušautus žvėris pasiimdavo patys medžiotojai.

Medžiodavo dieną ir naktį. Vakare šaudydavo slankas, dieną – žąsis, antis, kiškius, šernus, vilkus. Be medžiojimo šratiniais šautuvais, įvairius paukščius ir žvėris gaudydavo arba medžiodavo ir kitais būdais.

Šėskus gaudydavo sląstais arba pelėkautais. Kurapkas žiemą gaudydavo žabangomis: lentelėje prikalinėdavo vinelių, o prie jų pritvirtindavo kilpeles, padarytas iš arklio uodegos aštutį. Arba dar – paimdavo iš lazdyno išlenktą lanką, išvedžiodavo jį virvelėmis, o prie jų pririšdavo kilpeles. Ant lentelės arba tinklo pribarstydavo pelų. Atbėgusios kurapkos ir įkliūdavo. Kartais kurapkas gaudydavo ir *sytas*. Apačioj papildavo pelų, vieną jo galą pakeldavo ant pagaliuko, prie kurio pririšdavo vadeles. Kai tik kurapkų prisirinkdavo, pagaliuką truktelėdavo, ir *sytas* užsiversdavo. Tada užmesdavo paklodę ir, po ja pakišę rankas, kurapkas pasigaudavo.

Kiškius ir stirnas žiemą gaudydavo kilpomis. Vielos kilpas pririšdavo prie medžių ant žvėrių takų. Bėgdami takais, žvėreliai ir įkliūdavo.

Fazanus ir tetervinus šaudydavo poruojantis. Medžiotojai pasidarydavo tokias birbynėles, kuriomis imituodavo fazano švilpimą, o teterviną pamėgdžiodavo lūpomis. Išgirdę švilpimą, patinai tuoj atskubėdavo. Pasislėpę medžiotojai juos ir nušaudavo.

Lapes nuodydavo. Važiuodavo pamiške arkliu ir paskui vežimą vilkdavo apkeptą vištą. Ant tako primėtydavo apkeptų duonos gabalėlių ir *galkų* (keptų mėsos gabaliukų) su nuodais. Kitą dieną, eidamas tuo pačiu keliu ir sekdamas pėdas, žmogus susirasdavo lapę ir ją pribaidgavo. Pasitaikydavo, kad gudruolė lapė duoną suėsdavo, o mėsos neliesdavo. Vilkus gaudydavo iškasę duobes jų takuose. Duobę pridengdavo žabais, virš kurių būdavo iškištas mėsos gabalas. Siekdamas mėsos, vilkas įkrisdavo į duobę, kur jį ir užmušdavo. Barsukus gaudydavo jų pačių urve. Kadangi barsuko urvas turi dvi angas, tai prie vienos iš jų sukurdavo ugnį, o prie antros su basliu rankose laukdavo. Kai tik urvas prisipildydavo dūmų, barsukas bėgdavo lauk. Čia jis ir gaudavo galą.

* VUBR, f. 152-1, p. 200–202.

¹²B. Laukutienė, gim. 1896 m., gyv. Pagirių k., ir P. Jakuška, gyv. Vileišių k., 1968.

Senovėje meškas medžiodavo joms miegant. Mešką išbudindavo, o pats medžiotojas įlįsdavo į karklų krūmą. Priėjusi meška apglėbdavo letenomis krūmą, tuo tarpu medžiotojas ir perskrodavo jai peiliu pilvą.

XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje miškus labai smarkiai iškirto. Nedaug jų išliko. Ir žvėrių bei paukščių juose sumažėjo, o kai kurie ir visai išnyko. Šiuo metu medžiojami kiškiai, šernai, stirnos, briedžiai. Išnyko pelkės. Išnyko su jomis ir pelkių paukščiai.

Paukščių gaudymas*¹³

Maistui žmonės gaudydavo daugiausia kurapkas. Gaudydavo jas žiemą. Tam pirmiausia pasidarydavo kilpas. Kilpas darydavo iš arklio uodegos ašutų. Ašutą perlenkdavo, susukdavo, o jo galus įvydavo į virvelę. Toje virvelėje kilpas išdėstydavo maždaug kas 15–20 cm vieną nuo kitos. Paskui per to ašuto gale pasidariusią skylutę pratraukdavo suvytą ašutą. Pasidarydavo kilpelė. Tokių kilpelių pasidarydavo daug. Tą virvelę su kilpelėmis puslankiu padėdavo kurapkomis prieinamoje vietoje ir prišdavo ilgą virvės timpą.

Apie tas kilpas pabarstydavo grūdų ir pabirų. Pabarstydavo grūdų ir ant takelio, kuriuo kurapkos eidavo, kad prisiviliotų. Ėmusios kapstytis, kurapkos įkliūdavo: kilpelės užsinerdavo ant kojų. Sugautas kurapkas namo parsinešdavo maiše.

Iš rudens kurapkos būdavo labai riebios. Gaudydavo jas iki sausio pabaigos. Vėliau labai suliesėdavo.

Valgymui kurapkas paruošdavo kaip ir vištas.

Be kurapkų, maistui gaudydavo ir karvelius. Juos gaudydavo palėpėse, paruošdavo kaip ir kurapkas – nuplikydavo, nupešdavo, išvirtdavo ir valgydavo. Sunkiais metais žmonės gaudydavo ir kóvarnius.

Vaikai katėms gaudydavo žvirblius. Paimdavo didesnę sýtą, paremdavo jį pagaliuku, prie kurio prišdavo virvutę, po tuo sýtų paberdavo trupinių ir laukdavo. Kai tik žvirblių prisirinkdavo, virvutę, prištą prie ramstelio, patraukdavo, ir tas sytas ant paukštelių užsivoždavo. Tada juos iš ten ir pasiimdavo.

Vėžiavimas**¹⁴

Senovėj Beržtalio upelyje prie Žeimelio buvo vėžių. Jie laikydavosi seklesnėse vietose, kranto urveliuose vandenyje. Mėgo jie lėtai srovenantį vandenį.

Ramiais vasaros vakarais vyrai išeidavo vėžiauti: tada vėžiai iš savo urvelių išlenda pasimedžioti. Gaudydavo vėžius vidutinio krepšio dydžio tinkleliu ant lanko, per kurį būdavo skersinukas, ant kurio kabindavo masalą. Virš lanko buvo puslankis. Už puslankio šį įrankį prišdavo prie koto, kuriuo nuleisdavo jį į vandenį iki dugno, koto galą išmeigdami į krantą. Masalui naudojo varles: gyvai varlei atlupdavo odą ir pakabindavo po skersiniu. Kai kas tą varlę dar ant ugnies pakepindavo, bet ne visi taip galėjo daryti – varlės labai rėkdavo. Kiti – prišdavo gabalėlį veršienos. Suleidę į vandenį tinklelius, vyrai susikurdavo laužą ir šnekučiuodamiesi laukdavo. Vėžiai, eidami prie mėsos, perlipdavo per tin-

* VUBR, f. 152-13, p. 81-82.

¹³ A. Noreika, gim. 1915 m., gyv. Žeimelyje, 1978.

** VUBR, f. 152-13, p. 96-97.

¹⁴ A. Kesteris, gim. 1923 m., gyv. Žeimelyje, ir E. Grubinskienė, gim. 1929 m., gyv. Žeimelyje, 1978.

klo lankelį ir įropodavo į vidų. Kai po kiek laiko už koto tinklelį pakeldavo, tai jame būdavo pilna vėžių.

Sugautus vėžius dėdavo į terbą (maišelį), kur būdavo prikloti dilgynių. Dėdavo juos ten sluoksniais, vis klodami dilgynes, nes be jų ištraukti iš vandens vėžiai žūdavo, o dilgynėse – prakrebždėdavo iki ryto.

Rytą vėžius dėdavo į puodą ir virdavo. Paskanindavo druska ir krapais. Kai kas vėžius dėdavo į šaltą vandenį, sakydami, kad taip geriau išverda, bet dažniausiai mesdavo į jau užvirusį ir virdavo, kol jie paraudonuodavo. Iš to buvo matyti, kad jau išvirę. Tada samčiu išgriebdavo juos į bliūdą, dėdavo ant stalo ir valgydavo, dažniausiai užsigerdami alumi. Mėsą lupdavo tiktai iš žnyplių ir uodegos. Vaikai kartais iščiulpdavo ir vidurius.

Vakarais vėžiaudavo dar ir pasišviesdami. Žėruojančių žarijų įsidėdavo į vienlinį tinklelį ant koto ir brisdavo su juo į vandenį. Vėžys eina prie šviesos – tada kita ranka jį ir paimdavo. Kai kas ir dieną traukdavo vėžius rankomis iš urvelių, bet ne kiekvienas taip išdrįsdavo, nes pasitaikydavo, kad vėžiai savo žnyplėmis skaudžiai įsikabindavo.

Vėlesniais laikais vėžiaudavo neaukštomis didokomis skardinėmis, kokių 30 cm skersmens. Į tą skardinę įdėdavo mėsos, dažniausiai šiek tiek prašvinkusios, ir iš vakaro palikdavo vandenyje, o rytą tą dėžę ištraukdavo su vėžiais.

Kai upelį numelioravo, vėžiai išnyko. O kai jį užteršė Lauksodžio pieninė, išnyko ne tik vėžiai, bet ir žuvys*.

Miško uogų rinkimas**15

Seniau, norint miške pasiugauti, reikėdavo gauti girininko leidimą. Už leidimą reikėdavo mokėti, paskutiniu metu – litą. Vienoms uogoms leidimas buvo vienoks, o kitoms – kitoks.

Įvairias uogas rinkdavo įvairiu metu. Žemuoges rinkdavo birželio pabaigoje, mėlynės – liepos pradžioje, avietės ir girtuoklės – visą liepą, gėruoges ir bruknės – rugsėjo pradžioje ir t. t. Pačios vertingiausios buvo žemuogės, bet uogienei rinkdavo gėruoges ir avietes, nes jų buvo daugiau. Kitokių uogų apylinkės miškuose beveik nebuvo.

Rinkdavo uogas dažniausiai moterys, ypač senesnės, kada turėdavo laiko, arba vaikai. Jaunimas – piemenėliai, vaikėsai, bernai, mergaitės – išsiruodavo dažniausiai tik sekmadienį po pietų. Vaikėsai nulupdavo baltalksnio luobą ir padarydavo *aukšlį*, į ką uogas ir rinkdavo. Rinkdavo ir į indus, dažniausiai ąsočius. Avietes, kadangi minkštos, rinkdavo į kibirus, o kitoms, kietesnėms, tikdavo ir krepšeliai.

Parnešę namo, uogas perrinkdavo. Vienas jų valgydavo tuoj, o kitas – ruošdavo žiemai. Mėlynės, užpylę cukrumi butelyje, kartais pastatydavo ant palangės prieš saulę išrūgti. Vėliau, kad negautų oro, butelius užlakuodavo. Uogienių virdavo nedaug. Išvirtas supildavo į molines puodynes ir užtaisydavo – uždengdavo storesniu popieriumi ir aprišdavo. Laikydavo rūsiuose ar kamarose. Išvirtas uogas vadino *zāpte*.

Uogienę vartodavo tik per didžiąsias šventes, pasninkų metu, arbata vai-

* Dabar Lauksodžio pieninės nebėra. Vėžių irgi nebėra.

** *VUBR*, f. 152-13, p. 90-91.

15 B. Janulevičius, gim. 1899 m., gyv. Pagirių k., M. Ramanauskienė, gim. 1900 m., gyv. Noreikų k., ir L. Usonienė, gim. 1908 m., gyv. Žeimelyje, 1978.

šindami svečius, ypač moteris, naudojo kompotui, duodavo ligoniams: žemuogių – nuo kraujo nusilpimo, aviečių – nuo karščio, persišaldymo, anginos, mėlynių – nuo viduriavimo. Užtekdavo tokios *zaptės* iki sekančių uogų. Iš šermukšnio uogų darėdavo vyną.

Kai kas rinkdavo uogas ir pardavimui. Pardavimui rinkti dažniausiai išėdavo saulei tekant. Po pietų perrinkdavo ir nešdavo parduoti, dažniausiai tiesiog į namus. Už uogas mokėdavo pinigais arba miltais. Už 10 litrų gervuogių arba aviečių gaudavo apie pūdą miltų.

Sulos leidimas*¹⁶

Sulą leisdavo pavasarį, balandžio mėn., kai išėdavo pašalas, kai dienos ir naktys pasidarydavo šiltesnės, nes tada sula geriau bėga. Leisdavo, kol beržai imdavo sprogti.

Beržus sulai leisti pasirinkdavo dažniausiai sodyboje, o jei kas turėdavo savo miško – tai ir miške. Į valstybinį mišką anais laikais įeiti neleisdavo. Į mišką eidavo pats šeimininkas, kada turėdavo kiek laiko. Beržą pasirinkdavo, kad būtų nekreivas, nes sakydavo, kad iš tiesaus beržo sula geriau teka.

Skylę pragrėždavo pusmetro aukštyje, maždaug 3–4 cm gylio. Į ją įstatydavo medinį latakėlį. Įkalamąją jo dalį suvoždavo iš dviejų dalių, arba toje dalyje per išilgą medį pragrėždavo skylutę. Kad sula netekėtų pro šonus, įkalamąją dalį apvyniodavo linais. Po latakėliu pastatydavo indą – molinę puodynę arba medinį kibirą.

Namuose sulą supildavo į bačką, didelį medinį kibirą arba kubilą. Į kubilą įmesdavo kelias nulupta žieve juodųjų serbentų šakeles, viršum užpildavo avižų ir uždengdavo, kad neprikristų nešvarumų. Laikydavo tokius indus dažniausiai jaujose, daržinėse, kur sula palengva išrūgdavo, o avižos paviršium suželdavo į velėną. Taip sula išsilaikydavo per vasarą.

Kartais sulą leisdavo ir iš klevų, maždaug tuo pačiu laiku, kaip ir iš beržų. Klevo sula saldesnė. Tik sodybose, kur klevai auga, ne visada ir ne visi norėdavo tokius medžius gadinti. Leidžiant miške, pasitaikydavo, kad sulą išpildavo ir svetimi, bet anksčiau tai atsitikdavo retai.

Baigus sulą leisti, skylę užkaldavo mediniu kuolu, apsuktu pakulomis ar plonos medžiagos skiautele. Kad per jį nebesisunktų sula ir medis greičiau užgytų, tą vietą dar aptepdavo moliu, o kartais, ypač sodybose, dar ir aprišdavo kokiu skuduru.

Prieš sulą naudojant, kubile sužėlusių avižų velėnoje peiliu išpjaudavo savotišką eketę, pro kurią puoduku ir sėmdavo. Užtekdavo sulos iki vidurvasario.

Grybavimas**¹⁷

Grybauti miške seniau leidimo nereikėjo. Eidavo grybauti ir vaikai, ir suaugusieji. Šio krašto miškuose augo daugiausia *ruduokės*, *raudonikiai*, *krėmeldės* (*pakaŗklės*), *grūzdai*, *ūmėdės*, *lepšės*, *paalĳsnės*, *kazlėkai*, *pūkuotės*, rečiau – *baravĳkai*, *ŗalbaravĳkiai*. Dėl to grybauti dažniausia eidavo rudenį.

Pavasari terinkdavo *aviŗėles* (pavasarinius baltikus).

Išėdavo į mišką su krepšiais ir krepšeliais – saulei tekant ir grybaudavo

* VUBR, f. 152-13, p. 87-88.

¹⁶ B. Janulevičius, gim. 1899 m., gyv. Pagiriu k., 1978.

** VUBR, f. 152-13, p. 92-93.

¹⁷ M. Ramanauskienė, gim. 1900 m., gyv. Noreikų k., 1978.

iki pietų. Dažniausiai juos tiesiog raudavo. Namuose moterys stengdavosi tuoj pat nutaisyti (nuvalyti), kad nesusikirmėliuotų.

Pavasari avižėles išvirę, paslėgdavo, o po to dalimis šaltus sutaisydavo (sumaišydavo) su grietine ir valgydavo su karštomis bulvėmis. Rudenį minkštuosius grybus suvalgydavo tuojau pat, o kietuosius – paslėgdavo.

Slegiant į išvirtus grybus pridėdavo tik druskos ir kartais lauro lapų. Greitesniam naudojimui – dėdavo dar svogūnų, pipirų. Ruduokes slėgdavo ir nevirtas.

Slėgdavo molinėse puodynėse arba mediniuose kibiruose. Išvirtus grybus pirma nuslėgdavo sūrmaišyje, o kai skystimas nutekėdavo – dėdavo į indą sluoksniais ir pabarstydavo druska. Iš viršaus pridengdavo drobiniu audiniu, uždėdavo medinį dangtelį ir prislėgdavo akmeniu.

Krėmeldes (grūzdus) paruošdavo ir taip. Jas nuvirindavo, po to įdėdavo druskos, vėl pavirindavo. Nupylę vandenį, pridėdavo taukų, juos iššildydavo, ir tada viską supildavo į indus. Padėdavo kur šaltesnėje vietoje, kad taukai sustingtų, ir taip grybai laikydavosi.

Baravykus, jeigu rasdavo, dar ir džiovindavo – suvėrę ant siūlo prieš saulę ar prie pečiaus.

Valgydavo grybus su bulvėmis, virdavo jų sriubą. Grybus sutaisydavo su padažu kiek pašildydami ant keptuvės, uždedant po to grietinės. Slėgtus grybus su grietine ir actu sutaisydavo ir šaltus. Valgydavo juos per šventes, po sunkių darbų, o ypač – pasninko dienomis. Užtekdavo jų iki vasaros.

Grybaudavo ir pardavimui. Pirkdavo juos daugiausia vietinių dvarų ponai. Už pusę krepšio gerų nutaisytų grybų moterėlė gaudavo pūdą miltų. Kai kas tokiu būdu užsidirbdavo iki poros centnerių miltų. Vieniškai moterėlei – tai jau buvo didelis uždarbis.

Riešutavimas*¹⁸

Be leidimo anksčiau miške niekas neriešutavo. Už leidimą prieškario laikais reikėjo mokėti vieną litą. Jį išduodavo girininkas arba eigulys. Kai miškai dar priklausė dvarams, eiguliai turėdavo surinkti riešutų po keletą gorčių ir dvarininkams. Riešutauti pradėdavo nuo rugpjūčio 15 d.

Riešutauti eidavo ir vyrai, ir moterys, ir didesni vaikai. Riešutus dėdavo į terbas, kurias vadino *abrākinėmis*. Jas užsikabindavo po kaklu ant krūtinės. Lazdynus riešutams nusiskinti dažniausiai palenkėdavo. Jeigu būdavo sunku palenkti, piemenys į juos ir įlipdavo.

Namuose riešutus nuvalydavo dažniausiai tie, kas ir rinko. Per dieną buvo galima pririnkti po 3–5 kg riešutų, priklausomai nuo to, kaip tais metais jie derėjo, koks buvo rinkėjas.

Radę dvigubą riešutą, kurį vadino *keimeriu*, dėdavo į piniginę, sakydami, kad tai laimė, ir jei jo nepamesi, tai piniginėje niekada netrūksią pinigų.

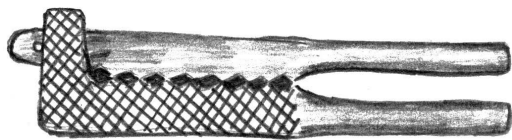
Nuvalytus riešutus laikydavo maišelyje. Juos vis perrinkdavo, o sugedusius išmesdavo lauk.

Valgydavo riešutus dažniausiai sėkmadieniais. Atnešdavo stiklinę visiems šeimos nariams. Vaišindavo rie-

* *VUBR*, f. 152-13, p. 94–95.

¹⁸B. Janulevičius, gim. 1899 m., gyv. Pagirių k., 1978.

šutais ir svečius, ypač vaikus. Paduodavo su lėkštute. Kevalams perspausti nauodojo spaustukus, pasidarytus iš obels medžio, arba plaktuką. Paaugliai ir jaunimas perkąsdavo dantimis, didžiuodamiesi, kad gerus turi. Riešutais vaikinais vaišindavo ir merginas.

Riešutų spaustuvai. J. Šliavo pieš.

Valgiai*¹⁹

XX amžiaus pirmosios pusės Žeimelio apylinkės valgiai nesiskyrė nuo kitų to meto Lietuvos vietų. Kai kurie valgiai būdingi šiai apylinkei.

Dažniausiai kasdieniniai valgiai buvo šie: barščiai, kruopos, grūcė su pupelėmis, bulvienė, kopūstai (verdami su mėsa arba dešra). Visos šios sriubos, išskyrus kopūstus, būdavo dar verdamos be mėsos ir baldomos pienu. Be šių sriubų, virdavo gnaibytus rupių arba smulkių kvietinių miltų ir „leistinius“ kleckūs: piene užplakama košelė su kiaušiniiais ir šaukštu pilama į verdantį vandenį. Sriubą paprastai valgydavo po pagrindinio valgio – mėsos. Mėsą dėdavo ant stalo išgriebtą iš puodo, valgydavo su duona.

Dažnai virdavo įvairių košių: bulvių, kruopų, miežinių arba kvietinių, smulkių ir rupių miltų, valgydavo su spirgais, taukais, pienu. *Virtiėniai* buvo su mėsa, varške, bulvėmis. Jei šeimininkė turėdavo daugiau laiko, ypač sekmadieniais, kepdavo blynų: tarkuotų bulvių, miltinių. Pasninko dienomis ant viryklos kepdavo paplotėlius, kuriuos valgydavo su pienu. Kiaušinius valgydavo tik per Velykas, šiaip parduodavo. Retas skanėstas – sviestas.

Sriubą su mėsa išvirdavo rytą, o per pietus tik pašildydavo.

Ramunėlių, liepų žiedų, morkų arbatą gerdavo vakarais arba per šventes, po pietų, kartais pabaldydavo pienu. Arbatą gerdavo su saldainiais arba gabaliniu cukrum, laikydami gabaliuką burnoje. Gerdavo gilių kavą. Gilės būdavo nuvalomos, išmirkomos piene, sudžiovinamos krosnyje ir girmomis sumalamos.

Nė dienos nebūdavo be rūgšties. Į užvožiamą kubiliuką įpildavo ruginių miltų, užplikydavo šiltu virintu vandeniu ir įdėdavo plutą duonos rūgti. Rūgštį laikydavo kamaroje, vartodavo barščiams, šviežiems kopūstams parūgštinti, o vasaros karštomis dienomis – ir atsigerti. Rūgštyje visada būdavo burokų: jie išverdami, nulupami, perskeliami pusiau ir sudedami, įrūgę valgomi su bulvėmis, ypač keptomis anglyse po duonos kepimo, arba ir šiaip, be nieko – atsigaitinti. Su šiais burokais būdavo verdama ir vadinamoji bulvienė su barščiais (be mėsos). Į paprastą bulvienę su kruopomis įdėdavo supjaustytų burokų, įpildavo rūgšties, užbaldydavo pienu arba kiaušiniiais. Dažniausiai virdavo penktadieniais.

Pavasarių užraugdavo skanios sulos mediniame kubiliuke, dėl skonio įmerkėdavo juodųjų serbentų šakelę, užberdavo avižų arba miežių, kurie sudygę užtraukdavo viršų. Sulą laikydavo vėsioje vietoje. Norint atsigerti, sužėlę grūdai perpjaunami. Tokia sula būdavo labai skani.

Vasarą, ypač vakarienei, valgydavo *koplūną*, į šaltą vandenį pritrupinę duonos plutų ir įbėrę cukraus. Daryda-

* VUIBR, f. 152-1, p. 211–215.

¹⁹B. Laukutienė, gim. 1896 m., gyv. Pagirių k., ir J. Jasiūnas, gim. 1892 m. Žeimelyje, 1968.

vo *skābaputrē*: saują rupių ruginių miltų įpildavo į 10 litrų verdančio vandens ir maišydavo. Ataušus įpilama 3 litrai rūgusio pieno ir įtrupinama apie 200 gramų varškės. Kartais dar pabaltindavo pasukomis. Per kaitras laikydavo šulinyje. Latviai *skābaputrē* darydavo iš virtų kruopų.

Pradėjus ruduoti žirniams, virdavo *brandį*. Vaikai priskindavo pilnus kibirus ir krepšius pradedančių geltonuoti žirnių ankščių. Tada jas supildavo į puodus, apipildavo vandeniu ir užvirindavo. Nusunktas ankštis supildavo į dubenį arba tiesiog ant stalo ir aižydami valgydavo.

Eidami kirsti rugių, troškuliui numalšinti nešdavosi ašotyje vandens su įmerkta duonos pluta.

Beveik tradicinė linų rovimo patalkių sriuba būdavo *žiūra*. Ruginius miltus užpildavo karštu vandeniu ir laikydavo kelias dienas, kol surūgdavo. Tada ją išvir-davo ir valgydavo.

Iš gavėnių valgių būdavo gavėnių taukai ir kanapių pienas. Ruginių miltų košė kepama krosnyse. Po to įdedama pusė stiklinės garstyčių (sutrintų būteliu) ir padedama užrūgti. Kartais dar užpilama šiek tiek aliejaus. *Taukus* valgydavo su bulvėmis. *Kanapių pieną* išspausdavo iš sausų kanapių grūdelių: paimdavo švarių, išdžiovintų kanapių ir grūsdavo grūstuvėje. Kartais grūsdavo apvirintus grūdelius. Grūsdavo tol, kol kanapės pasidarydavo minkštos ir sultingos. Tada pasitiesdavo retos drobės skepetą ir ant jos pildavo tą košę po vieną, po dvi stiklines, paskui dėdavo į sūrių spaustuvę ir spausdavo. Iš košės pradėdavo bėgti pienas. Gautą pieną dar iškošdavo, kad būtų švarus. Bulves gavėnios metu valgydavo su garstyčių pada-žu. Garstyčias sumaldavo, suraugindavo ir valgydavo.

Pelenų dieną ir didįjį penktadienį iš saujos valgydavo virtas pupas arba žir-nius. Didžiosios pupos, žirniai būdavo išverdami, nusunkiami, supilami ant rėčio, šiek tiek pasūdomi ir dar šiek tiek padžiovinami. Kūčioms virdavo avižų kisielių. Smulkius avižų miltus pamerkdavo ir duonos pluta užraugdavo. Raugindavo 2 die-nas. Po to per retą skepetą nusunktą skystį iš lėto virindavo, kol sutirštėdavo. Tada įdėdavo šiek tiek druskos ir lėkštėse ar dubenėliuose padėdavo klėtyje arba kur nors kitur šaltoje vietoje.

Šiuo metu valgiai pasikeitė. Valgoma 5 kartus per dieną. Pirma valgoma sriuba, tik po to mėsa. Išnyko senoviniai proginiai valgiai. Patiekalai susiniveliavo su kitų Lietuvos sričių patiekalais bei jų paruošimu.

Brándis*²⁰

Seniau, kol dar žmonės gyveno pavieniui, vasarą virdavo brandį. Pradėjus žir-niams lauke kiek geltonuoti, dažniausiai sekmadienio popiet, kada nebėra rasos, vi-dutinieji valstiečiai su visa šeima išeidavo į žirnių lauką su krepšiais bei kibirais brandžio – iki pietų prisiskindavo pilnus pasiimtus kibirus bei krepšius žirnių ankščių ir nešdavosi namo. Namuose supildavo juos į puodus, užpildavo vandeniu ir virdavo, kol ankštys pradėdavo lengvai aižytis. Tada nuo jų vandenį nusunkdavo, pripildavo didelį bliūdą išvirusių ankščių, padėdavo jį stalo vidury, dažniausiai kur nors kieme prie durų ar po medžiais, ir iki temstant aižydami valgydavo. Tą valgį žmonės va-dino *brándžiu*. Ypač jis patikdavo vaikams,

* *VUBR*, f. 152-13, p. 89.

²⁰ V. Paužuolienė, 82 m., gyv. Bažiškių k., 1978.

taip jie ir klausdavo, kada eisime brándžio. Smulkiuose ūkiuose žmonės gailėdavosi negausaus būsimo derliaus ir jo nemindavo bei neskindavo, kol galutinai nepribręs ir nebus galima jo pjauti bei kulti, o stambiuose ūkiuose – tokį valgį laikė per prastu.

Laukinių obuoliukų panaudojimas*²¹

Laukinės obelys auga pamiškėse ir miškuose. Jų obuoliukai maži ir labai rūgštūs. Tačiau ir juos seniau žmonės panaudodavo, ypač kurie neturėjo savo sodų.

Laukinius obuoliukus rinkdavo rudenį: moterys rinkdavo nuo žemės, o vaikai skindavo. Po to obuoliukus pjaustydavo ir džiovindavo. Džiovindavo suvėrę ant siūlo prieš saulę ar prie šiltos sienos, o kai kada ir duonkepėje krosnyje, ištraukus duoną. Laikydavo juos retame drobiniame maišelyje sausoje vietoje. Kitus obuoliukus papildavo ant spalių kur nors palėpėje, kad jie gerai išsistovėtų ir sunoktų. Tada jie pasidarydavo skanūs. Džiovintus obuoliukus naudodavo kompotui ir rūgščiom sriubom virti.

Krėkenos paruošimas**²²

Karvei apsiveršėdavus visi laukdavo krėkenos. Po melžimo krėkena valgiui dar netinkama: ji būna tiršta ir prasto skonio. Tokią krekeną sugirdydavo veršiui arba atiduodavo pačiai karvei išgerti. Antrą arba trečią kartą pamelžus, ją jau naudodavo maistui.

Paruošdavo ją taip. Išplakus krekeną, į ją pagal skonį pridėdavo druskos, supildavo į keptuvę, pridėdavo šiek tiek riebalų, kad neprisviltų, ir ant nelabai karštos ugnies kepdavo, kol sukietėdavo. Valgoma iš bliūdo arba tiesiai iš keptuvės šaukštais, su duona.

Krienai***²³

Krienus sodina rudenį ir pavasarį, dažniausiai už tvarto, gerai įtręštoje žemėje. Tokioje vietoje jie labai gerai auga ir dauginasi.

Rauna juos rudenį, lapams parudavus. Išrovę nuplauna, sutarkuoja, užberia cukraus ir užpila burokų rūgštimi, kurios kubiliukas visada stovi užraugtas ruginiaus miltais, tada sukrečia į stiklainėlius arba stiklines ir užrišę laiko.

Valgo su mėsa. Taip sutaisytų krienų užtenka keliems mėnesiams.

Rauna krienus ir anksti pavasarį. Storąsias šaknis pasiima, o smulkias – vėl susodina. Kai kada krienų šaknis neša ir parduoti.

Vakaronės****²⁴

Seniau kaimuose buvo daug jaunimo: tai ne tik vietinė jaunuomenė, bet buvo ir samdinių – bernų, mergų. Susitikimams jie dažnai ruošdavo vakarones. Susižinodavo apie tokias vakarones vieni iš kitų.

Ruošdavo jas dažniausiai šeštadieniais ir sekmadieniais, o neretai – ir ketvirtadieniais²⁵. Neruošdavo tik gavėnijoje ir per adventą.

* VUBR, f. 152-13, p. 100.

²¹M. Ramanauskienė, gim. 1900 m., gyv. Noreikų k., 1978.

** VUBR, f. 152-13, p. 85, 86.

²²V. Paužuolienė, 82 m., gyv. Bardiškių k., 1978.

*** VUBR, f. 152-13, p. 86.

²³M. Ramanauskienė, gim. 1900 m., gyv. Noreikų k., 1978.

**** VUBR, f. 152-13, p. 80.

²⁴E. Motiejūnienė, 70 m., gyv. Mikoliškio k., 1978.

²⁵Seniau ketvirtadienis buvo *Perkūno diena*, šventė – matyt, iš tų laikų ir pasilinksminimų laikas čia yra išlikęs ketvirtadieniais. (J. Š.)

Vakaronės vykdavo klojimuose, o kai jau būdavo šalta – ir turtingesnių gospadorių trobose, kur buvo daugiau vietos.

Vakaronėse grodavo kaimo muzikantai. Pagrindiniai jų instrumentai buvo armonika ir tošėlė. Kiti – šokdavo. Mažesnieji – vėpsodavo. Jaunimas labai dainuodavo, beveik vien tik liaudies dainas. Dalindavo žiedą, lošdavo kortomis. Populiariausias kortų žaidimas buvo – kumelių vogimas. Daug dūkdavo. Vakaronės praeidavo triukšmingai, užsitęsdavo iki vidurnakčio.

Magaryčios^{*26}

Magaryčias ūkininkai gerdavo tada, kai ką nors parduodavo – karvę ar arkli. Dažniausiai tai būdavo miestelyje. Po sandėrio pardavėjas ir pirkėjas užeidavo į karčemą ir gerdavo magaryčias. Gerdavo, kiek kieno kišenė leisdavo. Būdavo ir taip, kad išgertuvės užsitęsdavo po keletą dienų, kol pardavusysis pragerdavo visus pinigų ir jau namo grįžti turėdavo be nieko.

Gerdavo magaryčias per miestelių (Žeimelyje, sako, žmonių tada knibždėte knibždėdavę) prekymečius, per Trijų Karalių jomarką, sudarę sutartis su samdinais, ypač bernais ar vaikėšais, sutvirtindami jų pasisamdymo suderėtam laikui sutartį. (Bernai ir mergos ūkiuose buvo samdoma dažniausiai iki Kalėdų, ir tik vienur kitur – iki Naujųjų metų.) Tada karčemos būdavę pilnut pilnutėlės begeriančių magaryčias.

Paviřžis^{**27}

Pasibaigus tarnavimo laikui, bernams ir mergoms prie algos gospadinės dar pridėdavo *paviřžį* (šiam krašte sakoma – *paviřžis*). Bernams už gerą tarnybą įdėdavo raguolį, dešros porą ir kumpio pusę šmoto. Mergai – dar prie to paties kartais pridėdavo pundelį linų, jei gospadinė būdavo ypač gera ir jei ji mergos tarnavimu buvo patenkinta. Kiti – duodavo mažiau: duonos kepalą, lašinių. Piemeniui arba piemenei irgi įdėdavo.

Piemenį tėvai pasiimdavo prieš Kalėdas, o kiti – išeidavo pagal susiderinimą: prieš Kalėdas, Tris karalius ar Velykas.

Lauktuvės^{***28}

Tėvai grįždami iš turgaus ar žiemą vyrai iš miško, vaikams visada parveždavo lauktuvių, todėl namuose jų labai laukdavo.

Iš miesto, ypač grįžtant iš atlaidų ar jomarko, parveždavo ilgų, įkypai spalvotomis juostelėmis nuvyniotų saldainių. Šiaip grįždami iš turgaus, nuvežę ką parduoti ar nuvažiavę ko pirkti, parveždavo paprastų saldainių, barankų, žuvelių (rūkytų strimelių) arba pyrago. Grįždami iš miško, vyrai žiemą vaikams parveždavo *kiškio pyrago* – sušalusios duonos, kurios vaikai taip pat laukdavo, manydami, kad ji tikrai kiškio.

Alaus darymas^{****29}

Geras gospadorius seniau alaus niekada nepritrūkdavo. Salyklui imdavo šešeilius miežius, kurių dažniausiai tik tam ir pasisėdavo.

* VUBR, f. 152-13, p. 72.

²⁶V. Paužuolienė, 82 m., gyv. Bardiškių k., 1978.

** VUBR, f. 152-13, p. 73.

²⁷E. Motiejūnienė, 70 m., gyv. Mikoliškio k., 1978.

*** VUBR, f. 152-13, p. 74.

²⁸V. Paužuolienė, 82 m., gyv. Bardiškių k., 1978.

**** VUBR, f. 152-1, p. 204-208.

²⁹J. Jasiūnas, 80 m., gyv. Žeimelyje, 1972.

Pirmiausia miežius mirkydavo. Mirkymo laikas priklausydavo nuo vandens temperatūros ir miežių kietumo, bet dažniausiai mirkydavo apie dvi paras.

Miežiams išmirkus, vanduo būdavo nuleidžiamas, o miežiai kubile paliekami dar apie parą, kol pasirodo daigeliai. Susemti į maišus ar tam tikras dėžes miežiai nešami dažniausiai į kamara, kur jie dygsta. Maišai būdavo dedami tiesiog ant aslos, kad būtų drėgniau, o iš viršaus dar uždengiami. Kiek padygus, maišus apversdavo. Taip miežiai dygdavo tol, kol sukimba į vientisą krūvą. Sudygę miežiai ištrinami ir nešami į jaują ant pečiaus džiovinti. Džiovindavo be dūmų, kaip ir biržiečiai (joniškietėčiai džiovindavo dūmuose, todėl ir jų alus atsiduodavo dūmais). Jaujoje miežiai sudžiūdavo gana greit. Džiovinti reikėdavo, kol laisvai nusitrina daigai, ir grūdus galima malti. Maldavo rupiai malūne arba girmomis. Tuo ir baigdavosi salyklo paruošimas.

Alų vasarą darydavo klėtyje arba lauke, žiemą – priesienyje, gryčioje. Prieš darant alų, iš pradžių būdavo sutvarkomi indai: kubilai, bačkos, rėčiai, puodai, kibirai ir kt. Kubilus pirmiausia plaudavo karštu vandeniu, o po to – „išdegindavo“, kad iš medžio alus negautų (neištrauktų) kokio nors kvapo ar skonio. Paimdavo šiaudų ir juos uždegdavo, o kubilą ant jų tai užvoždavo, tai vėl pakeldavo, kad ugnis neužgestų. Degindavo tol, kol kubilas išdžiūdavo. Tada kubilai vėl būdavo plaunami karštu vandeniu, kad neliktų dūmų kvapo. Bačkas iš pradžių dviese išplaudavo šaltu, po to karštu vandeniu ir palikdavo neužkištas. Tada vėl pripildavo vandens, užkišdavo volę ir suėmę už kraštų siūbuodavo į šonus, kartkartėmis bačką tarp rankų pasukdami.

Kai viskas būdavo paruošta, pradėdavo sālinti salyklą. Į kubilą įpildavo verdančio vandens, duodavo jam kiek pravėsti ir tik tada pildavo salyklą. Jį supylus, putra būdavo išmaišoma, jei dar reikia, užpilama karšto vandens ir paliekama stovėti.

Sālindavo 3–4 val., kartais pamaišydami salyklą duonos mente. Kad geriau saltu, įleisdavo pakaitintą akmenį. Dėl spalvos įpildavo keptuvėje padegintų miežių arba salyklo. Kartais ant įkaitinto akmens užpildavo ruginių miltų. Tada virindavo apynius. 50-čiai kg salyklo jų reikėdavo pusės kilogramo. Virindavo puode palaidus.

Kol salyklas saldavo, aludaris pasiruošdavo didžiausią kubilą tekinti. Jį pastatydavo ant trikojo: žiemą – kambaryje, o vasarą – lauke arba daržinėje. Ant kubilo dugno pridėdavo uosinių, o jei nėra uosio, tai alksninių balanėlių, vadinamų pavōlių, kad tarp jų ir šiaudų susilaikytų salyklas ir kad misa tekėtų švari. Balanėles dėdavo vieną prie kitos, o kartais ir dviem sluoksniais, kryžiuodami. Į skylę dugne įstatydavo volę su kūleliu (volė aprišta ruginiais šiaudais). Ant balanėlių irgi uždėdavo ruginių šiaudų, kartais dar ir aviečių stiebų.

Į kubilą pirmiausia sukrėsdavo nuvirintų apynių tirščius. Ant jų perkrėsdavo susalintą salyklą, o ant jo užpildavo karšto vandens, kiek galvodavo nutėkinti alaus. Sakysim, jei salyklas geras, tai iš 50 kg (vieno centnerio) galima nutekinti 10–12 kibirų misos. Tuomet alus turėjo būti geras. Užpylus vandenį, kubilas būdavo uždengiamas ir palaikomas 2–3 val., ir tik tada pradėdavo tekinti. Pradėdavo pamažu sukant, keliant į viršų išsikišusią iš kubilo volę. Pirmąjį nutekintos misos kibirą visada supildavo atgal, nes ji būdavo dar su miltais, nešvari. Vėliau, kada šiaudai prisineša miltų, misa bėga švari. Ji pilama į kitą kubilą ir kitus indus, kad prauštų. Į tą kubilą, kuriame žadėdavo alų rauginti, supildavo iš pradžių apie 3 kibirus misos.

Vasarą statydavo kubilą vėsioje, nešaltoje patalpoje, o žiemą – kambaryje, bet nelabai šiltoje vietoje. Tada į tą kubilą supildavo ir apynių nuoviras.

Prieš užraugiant arba, kaip sakoma, uždūodant visą misą, ąsotyje uždūodamas nedidelis kiekis misos. Mielės būdavo ištrinamos su cukrumi arba be jo ir užpilamos misa. Kai ąsotyje alus pradėdavo rūgti, jį supildavo į kubilą. Kai ir šis pradėdavo rūgti, po truputį būdavo baigiamas pildyti. Taip „uždarius“, kubilas būdavo uždengiamas ir paliekamas rūgti. Atėjus pažiūrėti, kaip alus rūgsta, jis būdavo pamaišomas. Pasitaikydavo, kad alus nerūgsta. Tuomet bandoma jį pašildyti. Kartais pastatydavo šiltesnėje vietoje, pašildydavo pasemtą alų, o po to supildavo atgal, arba į kubilą įleisdavo kibirą karšto vandens. Jei ir tai nepadėdavo, buvo bandoma dar pridėti mielių (bet taip atsitikdavo retai). Mieles rauginimui naudodavo ir pirktines, ir namines, t. y. tokias, kuriomis jau buvo raugintas alus. Žmonės iš bačkų mieles susipildavo į butelį ir laikydavo. Jei kam reikėdavo, tai ir pasiskolindavo.

Alus rūgdavo mažiausiai parą. Normaliai rūgsta apie pusantros paros, kartais ir dvi. Baigiant rūgti, puta pradeda atkristi ir pagaliau pasidaro visai maža, praskleidus negreit užsitraukia. Bet paprastai nebūdavo laukiama, kol alus visai išrūgs: į bačkas supildavo dar šiek tiek rūgstantį. Kartais pasitaikydavo, kad alų supildavo per anksti. Tuomet bačkos ir „vaikščiodavo“, kartais ir susprogdavo.

Koštuvės būdavo smagiausias alaus darymo momentas. Ateidavo kaimynai paragauti, pakalbėti. Košdavo per tankų rėtį. Sukoštą alų laikydavo kamaroj nejudindami, kad nusistotų mielės. Jei turėdavo klėtį, tai vasarą laikydavo joje. Bačkas arba sustatydavo, arba suguldydavo, kiti turėdavo tokius kazlus, ant kurių bačkas ir guldydavo, nes vėliau leidžiant alų, jas reikėdavo pakelti.

Nutekinus pirmąjį, vėl būdavo pilamas vanduo *antrininkui*. Čia vėl viskas būdavo daroma taip, kaip ir pirma.

Vasarą, ypač per šienapjūtę ir rugiapjūtę, pasidarydavo ir trečiojo, vadinamojo *nakvoso*: nestipraus, bet skanaus alaus, labai panašaus į girą.

Su alaus darymu būdavo susijusių įvairių prietarų ir papročių. Sakydavo, jei alus nerūgsta, reikia į vidų mesti juodą šunį. Ar kas taip darydavo – nežinia. Negalima būdavo rūgstančio alaus sutrenkti, nei gerti, nes nustos rūgti. Alų darant, arti prie kubilų negalima valgyti duonos, kad neištrauktų rūgšties. Virinant apynius, negalima būdavo atidengti, kad neišgaruotų stiprumas.

Žeimelyje daromas alus savo skoniu būdavo panašus į biržiečių alų. Tik biržiečiai ir pasvaliečiai savo profesinį igudimą ir alaus darymo paslaptis nuo kitų labai slėpdavo, o žeimeliečiai – ne.

Apsirūpinimas žabais ir malkomis^{*30}

Kuru seniau žmonės apsirūpindavo daugiausia žiemą, kai medžiai ir žabai (čia sakoma – *žābos*) be lapų. Sakydavo, kad žalių medžių kirsti negalima – nesiseks, nors žabus kartais kirsdavo arba raudavo ir vasarą: prisikirsdavo tokiu būdu jų iš griovių, pamiškių, kur reikėdavo apšvarinti. Kartais pirkdavo ploteliais ir iš miško – parduodami ploteliai buvo 10 × 15 m dydžio. Kirsdavosi žabus arba patys valstiečiai, arba jų samdiniai. Sukirstus ža-

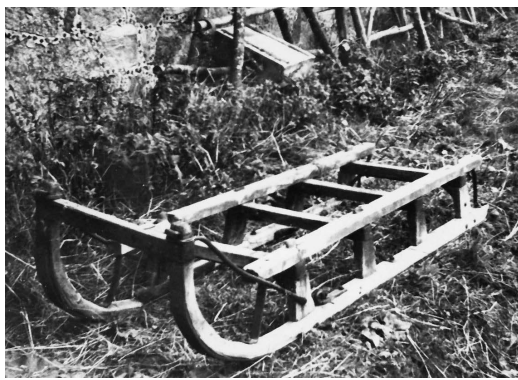
* *VUBR*, f. 152-13, p. 75-77.

³⁰J. Martynaitis, gim. 1904 m. Mikoliškio k., 1978.

bus girininkas užkleimúodavo, nes juos reikédavo išsipirkti, o tada jau būdavo galima vežtis namo.

Medžių (malkų, kuro) pirkdavosi iš girininkų už pinigus. Ten irgi juos pirma reikédavo *sugaminti* tokiais pat ploteliais. Juose medžių (malkų) būdavo visokių: beržinių ir alksninių, drebulinių, storų ir plonų.

Kirsdavo medžius kirviais. Nuleidę supjaudavo pjūklų po 2 m ilgio. Kartais juos sukraudavo į vieną krūvą, bet dažniausiai – atskirai: beržines, uosines, alksnines, drebulines. Užkleimavus jas taip pat reikédavo išsipirkti. Matuodavo vad. *ašimis*. Šiaip ašis = 1,8 m, o ašis³ – tai, kas dabar 3,3 m³. Gamindavo medžius (malkas, kurą), kaip minėta, bendrai, o paskui pirkdavo krūvomis. Geresniems medžiams nusipirkti reikėjo daugiau pinigų, o blogesniems – mažiau. Beržinių medžių ašis kainavo 4 litus, uosinių – 4 litus, drebulinių – 3 litus ir alksninių – 2 litus. Kartais, pristigus

Rogės ir rogelės kuro, žiemą galima buvo medžių nusipirkti stotyje (geležinkelio).

Tiesiai iš miško ūkininkai pirkdavosi ir rąstų statybai. Bendrai sugamindavo, o paskui juos krūvomis apkainuodavo ir, kaip ir malkas, paleisdavo iš varžytinių. Kas turėjo daugiau pinigų – tas nusipirkdavo geresnių.

Plotus miške iškirsti reikédavo dažniausiai švariai, nes toje vietoje arba pravedavo liniją, arba užsodindavo eglaitėmis.

Žabus, medžius ar rąstus namo žmonės parsiveždavo rogėmis; rąstus – rogelėmis su prikabintomis *rogelėmis*. Vasarą veždavo tik rąstus. Neturtingesni viską susiveždavo vienu arkliu, o turtingesnieji – talkomis, kartais į vežimą kinkydavo ir po du arklius.

Žabus kapodavo ir malkas pjaudavo pavasarį, orui atšilus, dažniausiai balandžio mėnesį, patys gaspadoriai arba samdiniai. Vienas žmogus per dieną sukapodavo po 1–2 vežimus žabų. Kapodavo žabus kirviu ant stulpo, nupjauto iš storesnio, dažniausiai beržo pakelmės, smulkias šakeles sulaužydavo rankomis ir tada jau dėdavo į krūvą ant žemės. Kai susidarydavo glėbys – nešdavo į pastogę ir kraudavo eilėmis. Kai kas žabų glėbelius, kad būtų patogiau paimti, surišdavo suktomis vytelėmis.

Malkas pjaudavo dviese dvitraukiu pjūklų. Du darbininkai per dieną supjaudavo apie du vežimus, o suskaldydavo 2–3 vežimus malkų. Malkas taip pat kraudavo pastogėje prie sienos arba į apvalias krūvas. Kai kur malkas sukraudavo ir keturkampėmis krūvomis, iš jų pačių maždaug žmogaus aukštyje išleisdavo pastogėles, nukraudami po to keturšlaitį stogą. Kai kada išdžiūvusias malkas žiemai pernešdavo ir į pastoges. Specialių malkinėlių apylinkėse buvo nedaug.

Iš rudens, kai nešalta, ir pavasarį bei vasarą – kūrendavo žąbais. O žiemą – malkomis. Dideliuose ūkiuose per metus sukūrendavo maždaug po 10 m³ žąbų ir tiek pat malkų. Smulkesniuose ūkiuose malkų kūrendavo nedaug, specialiai apšildymui anksčiau niekas nekūreno. Linų plūkimo metu kurui naudojo spalius: pirmiausia po pakura padėdavo ilgą smailėjantį baslį, prikimšdavo aplink jį spalių, paskui tą baslį ištraukdavo, kad spaliuose liktų traukos skylė, ir tada pakurdavo; kūrenant reikėdavo palengvėle aplink tą angą juos kuo nors pakrapštinėti, kad geriau prasidėtų.

Duonkepį pečių kūrendavo žąbų kapojimo metu atrinktais storesniais alksniais arba beržiniais pagaliais arba malkomis. Jaujas kūrendavo stambiomis skaldytomis malkomis ir spaliais. Pirtis, ypač rūkant jose mėsą – *kelmeliais*.

Šieno ir javų gabenimas iš laukų*

Beržtalio, tekančio pro Puodžiūnų, Steigvilių, Diržių, Bardiškių, Nociūnų kaimus bei patį Žeimelio miestelį, paupių lankos visą laiką buvo šienaujamos. Net ir galutinai suregulavus jo vagą, apie 1967–1968 m., kai kuriose vietose, pvz., apie Žeimelį, jos tebešienaujamos ir dabar.

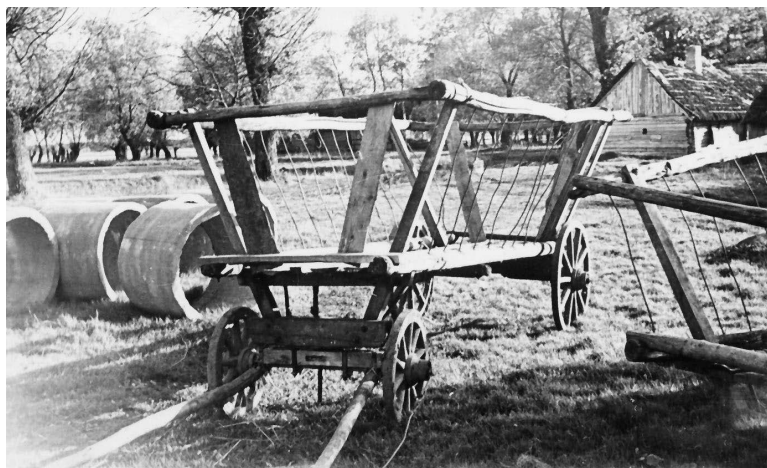
Šieną iš klampių pievų (kalbama apie prieškarinius laikus) ištraukdavo dviejų kārčių, sujungtų virvelėmis arba kartelėmis, *velkė*. Kad šienas nuo velkės nenuslinktų, jis buvo perrišamas virve. Išvilkimui dar naudodavo roges, kartais ir rezgines. Dvaruose ir stambiuose ūkiuose šlapią šieną išveždavo keturračiais vežimais. Vežimai seniau buvo medinašiai, bet tekiniai jau kaustyti.

Velkes kai kada tempdavo pats žmogus, o kartais – arklys, roges ir vežimus – tik arklys. Arklių prie velkių ar rogių kinkydavo su virvėmis.

Iš labai šlapių vietų šieną žmonės ištraukdavo specialiu paties traukiamu grėbliu. Išnešdavo ant pečių apėmę ne visus, o susuktu berželiu.

Sausą šieną iš apsemtų vietų išgabendavo nekaustytomis rogėmis. Šiaip sausą šieną traukdavo į krūvas grėbliu. Stambesniuose ūkiuose (nuo 15 ha) apie 1929–1930 m. tam reikalui buvo pradėtos naudoti grėbiamosios mašinos.

Į kùpečius šieną dėdavo medinėmis šakėmis, dažniau dviem, kartais ir trim rāžais. Į vežimus jį kraudavo geležingalvėmis šakėmis, dviem rāžais.

*Uorė javams
ar šienui vežti.
Baltausių k. 1962 m.*

* VUBR, f. 152-12, p. 14–16.

Sausą šieną siaurais keliukais, pvz., iš miškų aikštelių, *Pikrauta uorė* išveždavo ratais, o iš laukų veždavo nórėmis.

Pikrautą šieno vežimą visuomet priverždavo kartimi, kartais *Uorė baigiama iškrauti* virve ar vadelėmis. Kai prikraudavo labai daug, vežimą verždavo dar ir papildomai aplinkui. Suveržimui naudodavo ir geležinį *į javų kauge. 1962 m.* kablį, kurį pririšdavo vežimo gale prie ašies. Tačiau jei šienas būdavo pakankamai suspaustas – tai neverždavo. Esant smulkiam šienui – vežimą aplinkui apkaišydavo nukirstais berželiais.

Į vežimą vargingieji valstiečiai kinkydavo po vieną arklių, o vidutinieji ir stambieji ūkiai bei dvarai – po du.

Esant tuščiam vežimui, vežėjas važiuodavo vežime, o prie pakrauto – eidavo šalia.

Javus statydami į gubas, pėdus nešdavo ant peties, po du tris. Į vežimus – tiek palaidus javus, tiek pėdus paduodavo šakėmis. Pakrautą vežimą suverždavo virvėmis išilgai. Kartais taip pat priverždavo kartimi. Vežant rugius ir miežius, vežime paklodavo audeklus. Kad grūdai nenubyrėtų, audeklus pritvirtindavo prie vežimo šonų.

Palaidą šieną į vežimą paprastai padavinėdavo ir vyrai, ir moterys, palaidus javus – vyrai, o pėdus – moterys, paaugliai, vyrai. Vargingesniuose ūkiuose į vežimą padavinėdavo vienas, o vidutiniuose – po du, stambiuose ūkiuose ir dvaruose – po du, tris ir daugiau žmonių.

Vežime palaidą šieną ar javus krovė paaugliai ir moterys. Pirmiausia užkraudavo galus, o paskui kraudavo viduryje. Toliau pirmiausia užkraudavo kampus, o tada juos prispausdavo per vidurį.

Pėdus vežime kraudavo gulsčius, o virš *gaždžių* – vieną eilę sustatydavo varpomis žemyn. Po to užkraudavo kampus, galus ir vidurį. Vežimą suverždavo kartimi. Dar ir dabar kartais vežimai veržiami panašiai.

Odų ir kailių išdirbimas^{*31}

Odas ir kailius prieš Pirmąją pasaulinį karą žmonės išdirbdavo namuose patys. Pakinktams odas namie sukdamo iki pat šimtmečio vidurio. Tik avių kailius kailiniams siūti ir veršelių odas geresniam apavui *juktū* išdirbdavo daugiau įgudę amatininkai.

Arklių, karvių ir veršiukų odoms, prieš jas išdirbant, pirmiausia pašalindavo plaukus. Tam tikslui odą pabarstydavo kalkėmis, pamerkdavo į šiltą vandenį ir palaikydavo ją su indu šiltoje vietoje kur nors ant mūrelio ar pečiaus, kol plaukai imdavo smukti (slinkti). Tada tuos plaukus nupešdavo. Kai kas odas, ypač išdirbant juktū avalynei, tiesiog mirkydavo kalkių skiedinyje, kol plaukai visai nusmukdavo. Pakinktų odoms, kad jos liktų tvirtesnės, nepasigadinusios, plaukus dažniausiai nuskusdavo stiklu.

Pašalinus plaukus, odas reikėjo nuplauti ir išdžiovinti. Tada jas ráugdavo. Prieš užraugiant, į vandenį dėdavo alūno ir druskos: nuo druskos rūgstant oda darydavosi minkšta, taši, o nuo alūno – kieta. Todėl reikėjo žinoti jų proporcijas, kad ji nebūtų nei per daug minkšta, nei per daug kieta, o taip pat numatyti, kam ji bus skirta. Pasiruošę skiedinį, odas klodavo rėčkoje ar lovyje, užberdami eglės, ažuolo arba juodalksnio žievių, kurios suteikdavo odai dar ir tam tikrą spalvą. Tada ant viršaus užpildavo skiedinį ir palikdavo rūgti. Vandenį su eglės arba karklo žievėmis, ypač išdirbant odas juktū, pirma dar pavirindavo ir tik paskui atausinę pildavo ant odų. Eglėlių žievėse rauginta oda ir be dažymo pasidarydavo ruda, o ažuolo – pilka. Pakinktams, ypač diržams, odą, supjaustytą rėžiais, raugindavo lovyje.

Kai oda jau būdavo išrūgusi, ją minkštindavo. Pakinktams skirtus odos rėžius sukdamo: pakabindavo palubėje po balkiu, apačioje pririšdavo akmenį, tarp dviejų odos rėžių perkišdavo lazda, akmenį apačioj išukdamo, tada tą lazda dviese spausdavo žemyn, tai keldavo aukštyn. Akmuo sukdamosi tai į vieną, tai į kitą pusę, kol oda suminkštėdavo. Po to ją pakabindavo kitu galu. Kitkam skirtas odas – mindavo. Už padarytos kilpos vieną odos galą užkabindavo ant kablio, antrą jos galą paimdavo ranka, kita – užkabindavo per ją tokį medinį kabli, su skersine geležėle tarp atšakos ir stiebo bei virvine kilpa kojai įstatyti, ir, prilaikant ranka bei pakilojant tą kabli aukštyn, koja spausdavo jį žemyn, retkarčiais tą odą pavartant, kol ji išsibrūžuodavo ir pasidarydavo minkšta. Didesniuose ūkiuose odai minti Žeimelio apylinkėse buvo ir arklinių prietaisų.

Po to tą odą ištiesindavo. Apavui juktū išdirbtą odą dažydavo, dažniausiai juodai, o po to iš jos jau siūdavo ir batus. Iš prastesnės odos – dirbdavo nągines, iš *pakañktėms* skirtų raižų – darydavo *pakañktes*.

Kiek kitaip išdirbdavo avių kailius. Namuose išdžiovintą avies kailį rauginavo. Užraugiant kailius, į vandenį įdėdavo tiktai alūno ir truputį druskos, medžių žievių nedėdavo. Alūną barstydavo ant tos kailio pusės, kur nėra vilnų.

Išrauginę kailius, nuplaudavo ir, kur kiek patempę, išdžiovindavo. Tada mindavo kabliu, kol jie suminkštėdavo.

Po to dėdavo juos ant tam tikros nuožulnios kaladėlės, kurios vienas galas ant žemės, o kitas – pakeltas ant dviejų kojų. Iš aukštojo galo atsistojus, dalgiu skusdavo žemyn, patrinant kailį kreida,

kol nuskusdavo riebaluotą sluoksnį, ir kailis pasidarydavo baltut baltas. Po to

* VUBR, f. 152-13, p. 63-65.

³¹ V. Šmailys, gim. 1918 m., gyv. Žeimelyje, 1978.

jį dar palygindavo dilde, galąstuvėliu ar švitrinium popierium, paminkštindavo rankų pirštais. Tad jis jau būdavo išdirbtas.

Tokį išdirbtą kailį kai kada dar dažydavo *nagrazinù* – juodai arba rudai (žmonės sakydavo – *brūnai*). Dažymui naudojo skudurėlį ar kokį teptuką.

Kailį reikėdavo išplauti. Jį patiesdavo ant stalo, vienu galu žemiau, prikaldavo, po žemesniuoju galu pakišdavo geldą ir plaudavo. Kartais vilnas dar pašukuodavo arklių šepėčiu. Tada avikailis jau būdavo tinkamas siūti kailiniams.

Kalniėriams kailių vilnas papešiodavo, apkarpydavo, iššukuodavo šukomis.

Vilnos ir milas*³²

Avis seniau kirpdavo du kartus per metus: rudenį – spalio arba lapkričio mėn. ir vasarą – gegužės arba birželio mėn. Nukirpus vilnas sumerkdavo į šarmą. Šarmą padarydavo pelenus užpylę karštu vandeniu: kai vanduo po to nusistodavo, jį nupildavo, ir tai būdavo šarmas. Mirkydavo vilnas rėčkėlėse apie 3 dienas, priklausomai nuo vilnų švarumo. Po to vilnas šarme išplaudavo ir nešdavo (jei būdavo galimybė) prie tekančio vandens, kur po mažesni kiekį dėdavo į krepšelį ir, nuleidę į vandenį, teliūskuodavo, kol vilnos išsiskalaudavo. Džiovindavo vasarą saulėje ant paklodžių, o žiemą – ant duonkepio pečiaus.

Išdžiovintas vilnas karšdavo. Senovėj – rankiniais karštuvėliais, dėdami po nedidelį kuokštelį ant vieno iš šepetėlių, ir su kitu šukuodami. Po to, kai vilnos pereidavo ant kito šepetėlio – šukuodavo kitu, o paskiausiai – abiem šepetėliais suvoliodavo gniužuliuką ir nuo šepetėlių nuimdavo. Vėliau vilnas karšdavo pačių sukamomis karšimo mašinomis, kur vilnos nuo karšimo šepetėlių susivyniodavo ant maždaug 2/3 m pločio būgno plonai sluoksniuota paklode. Nuo čia, esant jau pakankamo storio, ją nuimdavo ir suvyniodavo į ritinėlį (ši mašina buvo šiek tiek panaši į fuchtelį) – vilnas leisdavo iš viršaus, o jos susivyniodavo gale.

Po to moterys vilnas iš paklodžių sluoksnių plėšydavo juostelėmis (knatais) ir labai plonai verpdavo *ràtiniais* (ratėliais).

Išauštą milą veždavo suvelti ir nuspausti.

Milo vėlyklos buvo atskiri pastatai su įvairiomis patalpomis. Vėlimo patalpoje buvo didelė dėžė, iš vidaus išmušta skarda, sandari, kad pro jos apačią nelašėtų vanduo, o pro kitur – nesiveržtų garas. Toje dėžėje buvo du velenai: apatinis velenas buvo sukamas ir varė visą įrenginį. Anksčiau jis buvo sukamas rankomis, o vėlesniais prieškariniais laikais – jau motoriuku. Viršutinis velenas buvo jau ant spyruoklių. Tarp tų velenų suspausta medžiaga apatinio veleno buvo traukiama ir daužoma tokiu šokinėjančiu liežuviu – kūju. Prieš pradėdant vėlimą, audinys būdavo pro dureles į tą dėžę įdedamas, suliejamas karštu vandeniu, durelės uždaromos, o iš viršaus į dėžę pradėdamos leisti karštas garas, kuris šutindavo audinį: taip sukamas audinys viduje ciklą praeidavo kelis kartus, kol pūkas pasišiaušdavo ir susiveldavo. Tad milas vėl būdavo suvyniojamas į rietimą.

Po to milą džiovindavo. Vasarą – lauke, žiemą – specialioj patalpoj, kur džiovinimui buvo įrengtos kartys. Patalpa būdavo šildoma.

Išdžiūvusiam milui kirpdavo pūką (čerkasui – nekirpdavo). Kirpdavo tik iš gerosios pusės. Prietaisas buvo jau

* VUBR, f. 152-13, p. 66-69.

³² A. Kėsteris, gim. 1923 m., gyv. Žeimelyje, 1978.

kitoje patalpoje – du besisukantys velenai ir šalia vieno iš jų šono – audinio pločio ilgumo knātas, pamerktas į žibalą. Milui vyniojantis nuo vieno veleno ant kito, degantis knātas pūką nusvilindavo. Šalia stovėdavo žmogus ir šepėčiu nuvalydavo svilėsius, žiūrėdamas, kad per daug nenudegtų.

Pūką nukirpus, audinį dažydavo toj pačioj patalpoj. Dažydavo dideliame, maždaug 40 kibirų talpos katile. Reikiamą spalvą gaudavo maišydami įvairius dažus, kurie paprastai būdavo palaidi (nefasuoti).

Nudažytą audinį plaudavo, traukdami jį per vandenį ir vyniodami ant veleno. Tada vėl džiovindavo.

Išdžiovintą milą nešdavo į kitą patalpą – spaustuve, kur buvo presas. Preso apačioj buvo padas. Ant jo vingiais, kaip armoniką, išlankstydavo milą, kiekvieną sluoksnį atskirdami popieriaus lapu. Ant jo dar uždėdavo susidėvėjusio popieriaus lapu, skardą, ant jos, jau skersai, vos ne iki raudonumo įkaitintas masyvias geležines plokštes. Ant jų vėl dėdavo skardą, popierių, vėl išlankstyta medžiagą ir t. t., kol prikraudavo pilną presą – 4 tarpus audinio ir 3 tarpus įkaitintų metalo plokščių. Preso apačioj ir viršų įkaitintų geležies plokščių nebuvo, todėl du viduriniai milų sluoksniai būdavo parenkami storesni, o viršutinis ir apatinis – plonesni. Tada sukant veržlę, viršutinė preso kaladė būdavo nuleidžiama žemyn ir ja gerai suspaudžiami audinio sluoksniai. Taip suspausta audinį prese išlaikydavo pusę paros. Spausdavo tą patį audinį du kartus. Pirmą kartą audinį į presą įdėdavo iš vakaro, o antrą – iš ryto. Vakare milo rietimą jau galutinai išimdavo. Du kartus spausdavo dėl to, kad po pirmo spaudimo likdavo nesuspaustos juostos, susidarę audinio sulenkimuose. Antrąkart spaudžiant, medžiaga buvo lankstoma taip, kad tie tarpai atsidurtų per vidurį.

Kad nuspaustas milas neblizgėtų, audinį po to dar garindavo. Rietimą užmaudavo ant skylėto statmeno vamzdžio su padu, jo viršų užsandarindavo, o vamzdžiu paleisdavo suslėgtą garą, kuris, negalėdamas išeit pro galą, verždavosi pro šonus – per audinį, ir po to audinys jau nebeblizgėdavo.

Po garinimo milas paskutinį kartą būdavo išdžiovinamas ir jau padedamas ant lentynos, iš kur jį pasiimdavo savininkas.

Žeimelyje anais laikais buvo trys milo vėlyklos: viena buvo Linkuvos gatvėje – ją turėjo Stasys Bògužas, kuris kitame to paties namo gale dar ir ausdavo, kita buvo Bauskės gatvėj – už katalikų kapinių, baltame mūro pastate – Jānio Smiltnieko, kuris ten pat turėjo ir audyklą. Vėliau jo sūnus, taip pat Jānis, Linkuvos gatvėje, tuoj už minėto Bògužo vėlyklos, nusipirko namus ir čia įsitaisė savo vėlyklą.

Vėlyklose paprastai buvo tos pačios technologinių procesų patalpos – vėlykla, dažykla ir spaudykla, o prie jų – džiovykla.

Keliaujantieji prekijai*³³

Anksčiau po kaimus vaikščiodavo smulkių daiktų prekijai. Tokių keliaujančių prekią vietiniai žmonės vadindavo *žmogum su krómu*. Gyvendavo jie ir kaimuose, ir miestuose. Daugiausia tai būdavo žydai. Nešiodavo jie įvairius smulkius daiktus: adatas, degtukus, taboką, sagas, siūlus, óplegas, lazūrka, imbierą, činčibierą. Jų prekės būdavo supakuotos dėžėje, kurią nešdavo ant nugaros. Tą dėžutę žmonės ir vadino *krómu*.

* VUBR, f. 152-13, p. 70-71.

³³B. Janulevičius, gim. 1899 m., gyv. Pagirių k., 1978.

Prekes jie išigydavo didesniuose miestuose. Žmonėms parduodavo už pinigus. Apsinakvodavo kaime pas koki žmogų. Žiemą permiegodavo troboje ant suolo, o vasarą – pirtyje ar jaujoje. Pavalgyti gaudavo daugiausia iš šeimininkių už koki paliktą mažmožį.

Buvo ir važinėjančių prekių. Tai buvo jau stambesni prekybininkai. Jie vežiodavo manufaktūros gaminius: įvairius audinius – šilką, pėrkeli, pamušalinę medžiagą, skarytes. Kiti – vežiodavo indus, dar kiti – silkes. Tokie kartais parduodavo ir už javus, kiaušinius. Apsistoję nakvynei, maisto dažniausiai turėdavo savo, taip pat ir arkliui šieno glėbelį, o jei neturėdavo – gaudavo iš šeimininkų. Vasarą arklį palikdavo lauke, o žiemą vesdavo į tvartą.

Žeimelio apylinkėse anais laikais vaikščiodavo Žeimelio žydas Bānda. Parduovęs prekes, prisidėdavo dėžutę už prekes gautų ar prisipirktų kiaušinių. Juos vėl veždavo į miestą ir parduodavo. Kitas Žeimelio žydas – Zūska vežiodavo ir smulkias prekes, ir stambią manufaktūrą. Jis iš žmonių supirkinėjo kiaušinius ir linus. Žydas Lakunišòkas prekiaavo silkėmis. Jis iš žmonių supirkinėdavo kiaušinius, kuriuos mieste parduodavo, o iš ten – parveždavo *ušėtkose* mināgų, kurias parduodavo arba mainydavo į kiaušinius. Dar kiti žydai – supirkinėdavo iš žmonių įvairius kailiukus, gyvulių odas, kiaulių šerius, arklių uodegas, ką vėliau parduodavo fabrikams. Buvo ir tikrai stambių verslininkų, kurie supirkinėjo sėmenis, kviečius.

Pastoviai apylinkėse apsilankantys prekijai žmonėms buvo gerai pažįstami, dažnai savo pasakojimais pagyvindavo ilgą rudens vakarą. Turėjo jie dažnai ir savo pravardes, o tikrų pavardžių žmonės nė nežinojo. Pvz., vienas toks apylinkėse vaikščiojęs prekijas buvo Činčiberas, mat jis atėjęs pirmiausia šeimininkėms siūlydavo imbierą ir činčiberą, o jo pavardės žmonės nė nežinojo, nors nakčiai priimti nevengdavo, nes buvo didelis pasakorius. Uždaresnio būdo žmonėms tokiu amatu verstis buvo sunkiau.

Žeimelio turgūs*

Dabartiniame miestelio centre – aikštėje anksčiau buvo turgavietė (rinka). Senaisiais laikais ji buvo negrįsta. Išgrindė ją tikrai Lietuvos valdymo metais. Pačiame centre, kur vėliau pasodino ažuolą, buvo žaliai dažyta tvorele atitverta aikštelė. Čia vykdavo turgūs.

1613 m. balandžio 11 d. tuometinis Žeimelio dvaro savininkas Upytės pavieto maršalka Jonas Sicinskis (Čičinskas) gavo iš karaliaus Žygimanto III privilegiją rengti Žeimelyje žmonėms, atvykstantiems iš Prūsų, Kuršo ir kitų kraštų, du kasmetinius prekymečius (jòmarkus): Švč. panos Marijos dangun ėmimo (Žolinės, rugpjūčio 15 d.) ir Šv. Mato (vasario 8 d.) švenčių dienomis (turgūs Žeimelyje minimi jau 1595 m.)¹.

1872 m. prekymečiai jau buvo: Šv. Jurgio – pirmadienį po balandžio 23 d. ir po Šv. Dvasios nužengimo šventės – lapkričio 10 dieną².

Vėliau turgūs būdavo du kartus per savaitę: pirmadieniais ir ketvirtadieniais, o prekymečiai (jomarkai) – sausio

* VUBR, f. 152-1, p. 116–120.

¹ *Опись документов...*, т. 8, с. 250, 340.

² Anketa: О состоянии сельского хозяйства 1872 г., VUBR.

6 d., vasario 2 d., birželio 21 d. ir rugpjūčio 15 d. (1897 m.)³. Dar vėliau prekymečiai vėl keitėsi.

Suvažiudavo aplinkiniai žmonės. Būdavo įdomu pasiklausti šnekų, pamatyti, kas ką parduoda, perka. Reklamai prekių į turgus siųsdavo Panevėžio muilo fabrikas. Su prekėmis atsiųsdavo ir savo atstovą, kokį neužaugą, įmantriai apsirengusį, kad atkreiptų žmonių dėmesį. Dažniausiai tokiu žmogumi būdavo vietinis Misevičius, kuris, pasilipęs ant kieno nors ratų, šaukdavo: „*Kopā, kopā!*..“

Žmonės, žinoma, susirenka aplink šaukėją, o šis giria:

– *Pirkite gerą muilą,
Būsité jauni ir gražūs –
Duodu keturis šmotus.
Dar magaryčių
Per visą gryčią.
Naudokitės proga,
Kol glušas nenusprogo*⁴.

Arba:

– *Ponios ir ponai,
Pirkite muilą
Su žuvele, su žuvele.
Geriausias muilas –
Su žuvele!*⁵

Žmonės – kitas perka, kitas pasijuokia. Visų įdomiausi būdavo prekymečiai, kurie Žeimelyje vykdavo tris šešis kartus per metus. Svarbiausi – vadinamas Trijų Karalių jomarkas, Jurgio ir Žolinės. Prekymečiai vykdavo pirmadieniais. Prekymetis iš anksto būdavo užšaukiamas (skelbiamas). Šaukdavo tas pats Misevičius:

– *Tur kopā, tur kopā!
Bus turgus
Tokio mėnesio tokią dieną.
Neškit viską, ką tik turit,
Gausit daug pinigų...*⁶

Prekymečiai vykdavo miestelio aikštėje. Aplinkui būdavo pastatomos būdelės – balaganai. Jose būdavo išdėstomos įvairiausios prekės: riestainiai, saldainiai, žuvelės, žaisliukai vaikams. Daug spalvotų popieriukų.

Nuo ankstyvo ryto į prekymetį suvažiudavo žmonių iš tolimiausių kaimų pirkti, parduoti, kiti šiaip sau pasižvalgyti. Kaimiečiai, kurie atvesdavo parduoti gyvulių, samdydavosi šauklį pirkėjams prisivilioti. Atsistodavo toks šauklys ant ratų ir šaukdavo:

³ Памятная книжка Ковенской губернии, Ковна, 1897.

⁴ A. Balzaris, 50 m., gyv. Nociūnų k., 1970.

⁵ F. Martynaitienė, 36 m., gyv. Lauksodžio k., 1970.

⁶ K. Kazakevičius, 60 m., gyv. Nociūnų k., 1970.

– Tur kopā, tur kopā,
 Susirinkit daugiau, daugiau,
 Gerą navyną pasakysiu:
 Atvedžiau arklį trim kojom, su ragais,
 Atvedžiau karvę trim speniais –
 Duod pieno
 Tris viedrus per dieną⁷.

Arba:

– *Alio, alio!*
 Gale turgaus yra žmogus,
 Kurs parduod nebrangiai karvę.
 Alio!..⁸

Arba:

– *Alio, žmonės, alio!*
 Žmogs parduod šiandien arklį su karve
 Nebrangiai, alio!
 Pirkit,
 Turėsit gerų gyvulių,
 Pirkit...⁹

Žiūrėk, toj vietoj ir renkasi žmonės, derasi. Kitur vėl šaukina, giria savo prekes pats kromelninkas:

– *Parduodu ilgas juodas kelnes.*
 Pirkau iš tolimos šalies.
 Mokėjau brangiai, parduodu pigiai.
 Pirkite kelnes,
 Pirkite, pirkite...¹⁰

Kitur vėl šaukia ūkininkas:

– *Grūdų, grūdų yra, –*
 Jie kaip auksas byra!..¹¹

Perkupčius (perpardavinėtojas):

– *Parduodu arklį, labai gerą:*
 Kad liežuvi turėtų,
 Kalbėti mokėtų¹².

Ten vėl moterėlės šaukia:

⁷ Z. Poželienė, 60 m., gyv. Nociūnų k., 1970.

⁸ J. Skrupskelis, 80 m., gyv. Nociūnų k., 1970.

⁹ J. Skrupskelis.

¹⁰ A. Kiršanskaitė, 70 m., gyv. Mikoliškio k., 1970.

¹¹ E. Keniausienė, 68 m., gyv. Mikoliškio k., 1970.

¹² E. Keniausienė.

– Pirkit, pirkit paršiukus, geros veislės, pailgi,
geru pienu maitinti...¹³

– Mano sūriai skanūs, amerikoniški,
iš saldžios grietinės pagaminti.
Pirkit, pirkit, labai skanūs...¹⁴

– Mano kiaušiniai geri, jos supuovę,
mano kiaušiniai švieži, jos seni.
Pirkit mano kiaušinius...¹⁵

Atvažiuodavo į prekymečius ir čigonų, kurie čia pirkdavo, parduodavo arba mainydavo arklius.

Atskirai stovėdavo žemės ūkio padargai, vežimai su javais.

Krautuvininkai kviesdavosi užėti ūkininkus į jų krautuves, arbatininkai – į arbatines.

Prekymečio dienomis karčemos būdavo pilnos žmonių: vykdavo sandėriai, pirkinių „laistymas“, na, ir pasišvaistymas pinigais. Prekyba baigdavosi popiet, tačiau karčemos uždavo iki išnaktų. Dažnai jau sutemus prašlaksėdavo keliu niekieno nevaldomas vežimas. Šeimininkas, įsikniaubęs sėdynėje, miegodavo.

Ko tik neatsitikdavo prekymečio dienomis: vagysčių, peštynių, pokštų. Prekymečiui praėjus, vieni džiaugdavosi gerai parduotomis prekėmis, pirkiniais, kiti keikdavo apgavikus čigonus, dar kiti slankiodavo susiėmę skaudamą nuo išgertuvių arba muštynių galvą.

Tačiau viskas praeidavo, ir po dienos kitos gyvenimas apylinkėje vėl vykdavo įprastine vaga.

Vaikai Žeimelio apylinkėse*

Vaikų auginimas¹. Vaiko auginimas šeimoje visada būdavo svarbus dalykas. Jam gimus, ateidavo aplankyti giminės ir artimiausi kaimynai. Aptardavo kūdikio svorį, į ką jis panašus. Motinai atnešdavo uogų, medaus, cukraus, vyno. Lankytojų nevaišindavo, kadangi pirmą sekmadienį po gimimo vaikas būdavo krikštijamas, tada visus lankytojus ir suprašydavo.

Maži vaikai būdavo girdomi iš butelio ant jo galo užmovus guminiį spenelį – pupsiuką. Guldydavo vaikus XX amžiaus pradžioje lopšyje. Lopšys būdavo dažniausiai padarytas iš lentų, dėžės formos, keturiomis virvėmis pakabintas už laisvojo lingės galo. Kitas lingės galas būdavo nejudamai įtaisytas palubėje. Dugnas būdavo išpintas virvutėmis arba jame būdavo išpjauta pailga kiaurymė. Jame įdėdavo šiaudų arba linų pašukų. Būdavo ir ant keturkampio rėmo pakabinamų lopšių. Supdavo senutės arba vyresni vaikai. Kad supant galima būtų ką nors dirbti, prie

¹³ M. Vaičekauskas, 75 m., gyv. Žeimelyje, 1970.

¹⁴ M. Vaičekauskas.

¹⁵ M. Vaičekauskas.

* VUBR, f. 152-2, p. 58–66.

¹ L. Antanaitienė, 75 m., gyv. Steigvilių k., ir Bitinienė, gim. 1905 m., gyv. Margeių k., 1968.

lopšio pritaisydavo virvinę pakoją. Supdavo vaiką visą laiką net ir jam miegant, nes manyta, kad nesupamas vaikas neauga.

Lovutes vaikams guldyti pradėjo naudoti tiktai po Antrojo pasaulinio karo, ir jos galutinai išstūmė lopšius.

Darbų metu vaiką moterys išsinešdavo į lauką, suvyniodavo į skepetą, skarą ir padėdavo ant pėdo, jei rišdavo rugius arba linus raudavo.

Kad vaikas priprastų stovėti, naudodavo stovynes. Jas padarydavo iš seno rątinio rato. Išmokyti vaikščioti jokių priemonių nenaudodavo.

Vaikams žaisti kai kada padarydavo vaikiškus baldus: kėdutes, staliukus, loveles, švilpukus. Šiaip jau žaislus vaikai gamindavosi patys: lipdydavo iš molio, iš drėgno smėlio, berniukai pjaustinėdavo iš medžio, kaldavo. Dažniausiai berniukai darydavosi lėktuvus, kuliamašias mašinas, traktorius, garo katilus, malūnus, kuriuos matydavo kasdieninėje buityje ir kurie juos daugiausia domindavo. Dirbdavosi kojūkus, dažniausiai iš šakotos beržo šakos nugenėdavo, palikdavo tiktai vieną – kojai pasistatyti.

Vaikams vežioti ir jiems važinėti padarydavo ant dviejų ripkų medinius dėžutės formos račiukus vasarai, nekaustytas rogutes žiemai. Rogutes pradėjo naudoti vėliau negu račiukus.

Ant ledo vaikai čiuoždavo savo darbo pačiūžomis. Pačiūžą pasidarydavo iš medžio gabalo, nutašydami šonus ir priekinį galą. Po to uždėdavo storos vielos arba kibiro rankenos apkaustą, išgręždavo skylutes pačiūžai prisirišti prie kojos, ir ji būdavo baigta. Pačiūžą dėdavo ant dešinės kojos, o prie kairės kojos prisitaisydavo lentutę, iškalinetą aštriomis vinelėmis, kuri būdavo vadinama paspirà. Taip kaire koja atsispirdami vaikai ant dešinės ir čiuoždavo. Žiemą mėtydavosi *sniečkomis*, lipdydavo *sniego senį*.

Knygoms susidėti, einant į mokyklą, vaikams padarydavo lentines dėžutes su odos rankenėlėmis prie dangtelio. Vaikai prašydavo, kad kuo storesni būtų galai, mat, eidami namo, mėgdavo *pasimušti karmónais*, galas į galą, kurio stipresnis.

Basus pavasarį į lauką išleisdavo tik gegutei užkukavus. Lauke žaisdavo „paliánkomis“, gūžūtėmis, žiedo dalijimu, slėpynėmis ir t. t.

Mėgstamiausias vaikų žaidimas būdavo *dvaras*. Nubrėždavo vaikai apvalų ratą, visi sustodavo jame, o vienas, stovėdamas išorėje sakydavo:

*Zara varo –
Bėk iš dvaro,
Kas paliks –
Tas bus mano.*

Ir puola į ratą gaudyti. Ką sugauna, tas pastatomas už jo. Ir taip, kol visi sugaudomi.

Kitas labai mėgiamas vaikų žaidimas buvo *kalėnimas*. Iš pradžių vaikai išsiskaičiuodavo. Paskutinis *kalėndavo*. Visi išsislapstydavo, o kalentojas turėdavo visus surasti ir dar prie sutarto daikto atbėgti pirmas ir prisikalenti: „*Vienas, du, trys – toks ir toks*“. Kurį pirmą „prikalendavo“, tas turėdavo „kalenti“ sekantį kartą. Sugautas stengdavosi pats pribėgti ir „prisikalenti“ pirmas: „*Vienas, du, trys – aš*“.

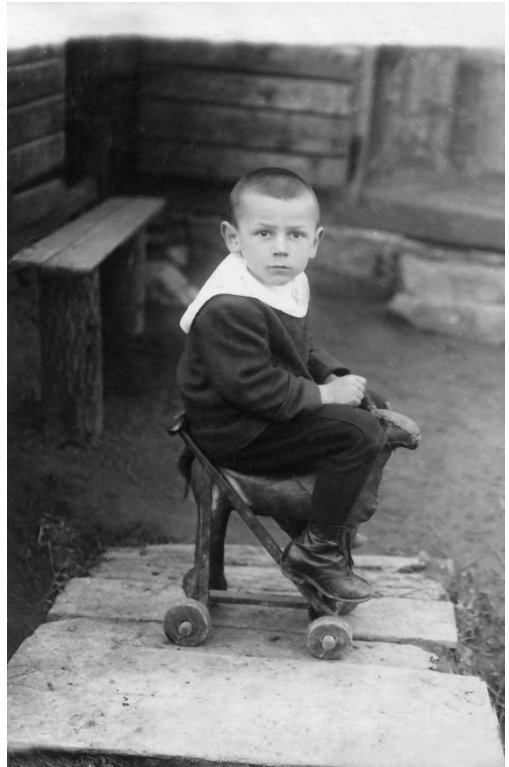

Žeimelio valsčiuje...

*... įvairių socialinių
sluoksnių vaikų...*

*... integracijos
į suaugusiųjų
gyvenimą procesai
buvo panašūs*

Neilgai vaikams tekdavo džiaugtis vaikyste. 6-erių metų vaikai jau būdavo pristatomi ganyti avių, karvių. Anksti reikėdavo keltis. Taip bėgdavo ganyklose pavasaris, vasara, rudenio, kol prisieidavo eiti mokyklon. O grįžus iš pamokų namo – vėl darbai: suvarinėti gyvulius, vyti naginėms apyvarus, prikaptoti kiaulėms burokų ir t. t.

Turtą šeimoje paveldėdavo vyriausiasis sūnus, o jeigu šeimoje būdavo vien dukterys, tai ūkis atitekdavo jauniausiai, kadangi už vyro jas leisdavo pagal amžių iš eilės. Kol galėdavo, tėvas ūkį tvarkydavo pats, o susirgęs kviesdavosi į namus kunigą, kuris surašydavo testamentą. Būdavo ir taip, kad pasveikęs testamento atsisakydavo, o po kiek laiko vėl rašydavo iš naujo.

Liaudies pedagogika². Tėvai, nežiūrint, kiek jie turėjo žemės, dirbdavo paprastai nuo ryto iki vakaro. Vieni, kurie įstengė pasisamdyti samdinių, dirbo lengviau, kiti, kurie negalėjo, visus darbus turėjo nudirbti patys arba net uždarbiauti svetur.

Jau nuo pat mažens prie darbų būdavo spaudžiami ir vaikai. Nors visą laiką dirbdami tėvai ir negalėjo kiek daugiau laiko skirti vaikų auklėjimui, tačiau vaikai augo tarp suaugusiųjų, kurie labai greit pastebėdavo vieną arba kitą jų nusikaltimą ar ydą. Anksčiau lepmi vaikų nebuvo mados, kad ir kaip jie būtų buvę šeimoje mylimi. Vos vaikas pradėdavo žengti pirmuosius sąmoningus savo žingsnius, jis jau būdavo mokomas persižegnoti, vėliau – poterių, pirmųjų raidžių. Mokydavo tėvai vaikus būti paklusniais, nesipešti, būti mandagiais su svetimais, gerai elgtis. Vaikams būdavo skiepijama mintis, kad viską „mato Dievulis“. Sugriaudus griautiniui, sakydavo: „*Dievulis barasi, kad vaikai neger!*“. Vaikai nuo pat mažens būdavo įpratinti visur ir visada justti baime.

Sąžiningumo ir teisingumo vaikus mokydavo nuo pat mažens. Už melavimą ar svetimo daikto paėmimą niekada jiems nebūdavo dovanojama, kadangi tas visai šeimai „užtraukdavo nešlovę“. Vaikams paaugus, didesnę „nešlovę“ galėdavo „užtraukti“ tikrai mergaitės, todėl paaugusias jas motinos ypač prižiūrėdavo.

Darbų vaikai išmokdavo lyg ir nejučiomis, savaime, nusižiūrėdami į vyresnius, kadangi visais laikais vaikai labai žingeidūs, trokšta patys veikti. Atėjus metui prie darbų, jie būdavo pristatomi prie jų „per nevalią“. Neklaužadas bausdavo pánčiu, diržu, ausies nusukimu, kertėje paklupdymu arba vaikų nemėgiama darbais, tokiais, kaip iššluoti gryčią, išnešti šiukšles; būdavo grasinama atidavimu čigonams, žydui ir t. t. Čigonais ir žydais vaikus gąsdindavo, kad toli nenueitų nuo namų, ūbagu – kad nelįstų į šulinį; sakydavo, kad šulinyje ūbagas tyko. Mokydavo vaikus kultūringo elgesio. Pvz., prie stalo neleisdavo vaikams valgant sūpuoti kojomis, sakydavo, kad ant kojų velniukas supasi; neleisdavo kambaryje švilpti, sakydavo, kad velniuką priešauks. O tas velniukas būdavo baisių baisybė.

Siuntinėti su užduotimis vaikus pradėdavo, kai tik jie imdavo suprasti ir pajėgdavo atlikti, ko iš jų norima. 3-jų metų vaiką jau siųsdavo ko nors atnešti, paduoti. Jei nebūdavo ko, pristatydavo tokį prie mažesniojo broliuko ar sesutės. 4–5 metų vaikus siųsdavo pas kaimynus pasiskolinti „sierčikų“ (degtukų), „gàzos“ (žibalo), ko nors paklausti, ką nors pranešti, arba nunešti skerstuvų ar šviežio ragaišio.

5 metų vaikai atnešdavo malkų, skus-

² R. Remeikienė ir O. Stirbienė, 72 m., gyv. Nočiūnų k., 1969.

davo bulves, kartais ganydavo namie žąsis. Žaisdavo akmenukais, smėliu, burgzdami „jodinėdavo“ ant pagalio, šluotos.

Nuo 6 metų namuose vaikas būdavo jau piemuo, o nuo 7 – ir padėjęs daugelyje darbų namuose ir darže: padėdavo sodinti bulves, ravėti, vyti kamuolius, trinti šeivas.

7 metų vaikai jau išeidavo piemenauti ir svetur, patys pradėdavo užsidirbti sau duoną. Taip nuo 7 metų žmogų jau užgriūdavo sunkaus darbo ir neišbrendamo vargo našta.

Nebūdavo laikomi be darbo ir vidutiniųjų ūkininkų vaikai, nors jų darbas buvo daug lengvesnis: ganydavo arba kilnodavo pririštus gyvulius, nešiodavo vandenį, sugindavo į tvartą avis, žąsis, antis. Bet jie būdavo namie, šalia tėvų, jiems nereikėdavo kęsti svetimų užgauliojimų ir šalčio.

Pradėję ganyti, ilgesniam ar trumpesniam laikui vaikai dingdavo iš tėvų akių, susieidavo į būrius. Tada vaikams prasidėdavo tikri „liaudies universitetai“. Ir ko tik jie čia neišmokdavo – ir gero, ir blogo. Išmokdavo įvairiausių darbų. Berniukai – pinti krepšėlius, vyti botagūs, apivarus, skaptuoti šaukštus, mergaitės – megzti, nerti, siuvinėti. Megzti išmokdavo pirma dviem virbalais, vėliau – penkais. Pramogai berniukai iš karklo sukdavosi švilpynes, mergaitės iš skudurų siūdavosi lėles.

Tas ne piemuo, kuris neturėdavo peilio. O turėdamas vaikščiodavo aplink bandą ir ką nors pjaustydavo, drožinėdavo, kad būtų ne taip nuobodu. Vieniems pavykdavo geriau, patys iš savęs ar kieno nors pamokyti išpjaustinėdavo įvairiausių žmonių ar gyvulių figūrėlių, kuriomis po to žaisdavo, kiti – „meistraudavo“ žaislinius malūnėlius, orlaivius, kuliamąsias mašinas – daėpius, dar kiti, mažiau sumanūs, bent lazda išsimargindavo. Mergaitės iš žolynų išmokdavo pinti vainikėlius.

Kada gyvuliai suguldavo, ir piemenys turėdavo daugiau laisvo laiko, suėję krūvon dainuodavo, žaisdavo. Nuo lietaus, saulės ar vėjo statydavosi iš šakų ar velėnų palapines, kūrendavo laužą, iš molio lipdydavo žaisliukus. Berniukai nusi-lipdydavo iš molio paukščiukų formos švilpynes, tuščiaidurius rutuliukus – „bum-bulus“ su viduje įdėtu akmenuku, kuriuos po to ridendavo, barškindavo. Susiveldavo iš gyvulių plaukų sviedinuką – *pilkę*. Pasidirbę lankus ir strėles, žiūrėdavo, kuris taiklesnis, nusiviję *vilnyčias*, svaitydavo akmenukus – kuris toliau numes. Mėtyti akmenukus su *vilnyčia* reikėdavo įgudimo. Kuris to neturėdavo, svaitydavo juos skeltais pagaliukais. Kai kada leisdavo aitvarus.

Žaisdavo ir kitus žaidimus: nuo kėlių, alkūnių, galvės ir nosies smaigstydavo į žemę peiliukus. Mergaitės dažnai žaisdavo su berniukais kartu, o mažesniosios – iš smėlio ar molio prieš saulę kepdavo bandeles.

Nuobodus darbas būdavo ganymas. Baigdavosi jis tik vėlai rudenį, užsnigus sniegui. Kad sniegas greičiau užsnigtų, piemenys aplink beržą varinėdavo baltą aviną.

Šalia ganyimo, turėdavo vaikai dirbti ir kitokius darbus: biržyti, akėti, ruliuoti, grėbti, rauti linus, iš pradalgį griebti rugius, uores minti, kultti. Pradėdavo šiuos darbus dirbti vaikai jau nuo 10–11 metų. Akėti, ruliuoti išmokdavo, paleisdami suaugusius pusryčių ar šiaip juos pavaduodami, kitus – biržyti, uores minti, rugius griebti išmokdavo dirbdami kartu su suaugusiais. Grėbti, kultti spragilais, linus rauti išmokdavo, padėdami tėvams ar suaugusiems. Vyresnieji paprastai pamokydavo, pa-

tardavo, pasižiūrėdavo, kaip einasi. Raunant linus, pamokydavo, kaip suimti saują iš šono, kaip iš priekio, pasakydavo, kad geriausia rovėja visada suima iš priekio, abiem rankom, taip didesnė sauja išeina. Išpeša ji ją ne tempdama, o sukdamą. Vaikai, atsibodus dienų dienomis paskui gyvulius sekioji, kitų darbų dažnai imdavosi labai noriai. Be to, kuris mažas nenori greičiau užaugti.

*Vaikai mokomi
lauko darbų*

12–14 metų vaikai išmokdavo arti ir pjauti. Mergaites pjautuvais pjauti išmokydavo jas į laukus pasiėmusios motinos. Jos parodydavo, kaip prilaikyti rugius grėbliuku, kaip nukirsti. Pėdus surišti išmokydavo vėliau. Dalgiu pjauti berniukai išmokdavo palengva, dažniausiai prašydami suaugusiųjų pabandyti. Vyresnieji parodydavo, kaip paimti dalgį, kaip sukti, kaip susiaurinti ar praplėsti pradalgį. 13–14 metų gabesnieji berniukai išmokdavo dalgį patys ir išsiplakti.

15–16 metų paaugliai jau būdavo pusberniai ir pusmergės, mokėdavo dirbti daugumą ūkio darbų. Berniukai būdavo tikri artojai, o mergaitės išmokdavo austi, kepti duoną. Nuo 15 metų mergaitės pačios nusišukuodavo linus, susiverpdavo. Austi pradėdavo nuo dvinčių audinių: maišų, pakulinių paklodžių. Motina paprastai parodydavo, pasižiūrėdavo, kaip išeina. Vėliau imdavo austi ir keturnčius rankšluosčius. Aštuonianyčius rankšluosčius ir staltieses austi išmokdavo iš tam tikrų pasikviestų audėjų – *atkóčių*.

Duoną kepti mergaites išmokydavo motinos. 13–14 metų mergaitėms leisdavo išminkyti tešlą, vėliau – užraugti, o pagaliau ir padaryti kepalus bei pašauti juos pečiu. Ragaišį šaudavo po pečiu ant kopūstų ar ajerų lapų.

17 metų merginos audimą užsitaistyti išmokdavo pačios, o tų metų vaikinai išmokdavo sėti. Kadangi sėja būdavo atsakingiausias ūkio darbas, sėti pirmas visada išeidavo pats gaspadorius.

Nuo 18 metų vaikinai ir merginos lauko darbuose būdavo jau mergos ir bernai. Ant jų pečių guldavo visi sunkiausi ūkio darbai: sėja, pjūtis, linārovis (linarūtis), javų vežimas, kūlimas, mėšlāvežis, lināmynis ir t. t.

Žeimelio apylinkių liaudies astronomija*

Žeimelio apylinkės nuo senų senovės buvo žemės ūkio kraštas. Kol nebuvo kalendorių, įvairių darbų terminus žmonės nustatydavo pagal tam tikras iš seno nusistovėjusias ir visiems gerai žinomas liaudies astronomijos tradicijas.

Pavasario saulėgrįžą – ilgiausią metų dieną nustatydavo pagal medžio šešėlio ilgį ir jo pasvirimo kampą. Tam tikslui pasirinkdavo kokį nors vienišą medį lauko viduryje, kad nemaišytų kiti šešėliai. Saulei leidžiantis, kas vakarą šešėlio gale įkal-davo kuoliuką. Kai šešėlis apsistodavo vietoje, tada ir būdavo ilgiausia metų diena /LTR 4508(17)/. Vėlyvesniais laikais šią dieną švęsavo Jonines, kurias nustatydavo kartais dar ir pagal jonvabalius /LTR 4508(43)/. Kadangi tuoj po Joninių prasidė-davo šienapjūtė – į lankas išeidavo, kai pradėdavo žydėti švento Jono rakteliai /LTR 4508(8)/.

Pagal šešėlį nustatydavo ir *žiemos saulėgrįžtą* – trumpiausią metų dieną: kai per pietus medžio šešėlis būdavo ilgiausias, tada ir būdavo trumpiausia metų diena /LTR 4508(18)/. Vėliau šią dieną švęsavo Kūčias, po kurių netrukus prasidėdavo ir Nauji metai. Per Kūčias senovėje žmonės degindavo kaladę – velnią /LTR 4508(3)/. Kadangi velnias siejosi su mirusiųjų pasauliu, tai galima manyti, kad kaladės de-ginimas simbolizavo senųjų metų lavono sudeginimą. Toks paprotys galėjo išlikti iš tų laikų, kai dar būdavo deginami mirusieji.

Įvairius darbus žmonės pradėdavo dažniausiai pagal tam tikrus pastovius gamtos reiškinius. Pvz., sako:

„Sėją pradėdavo, kai grįždavo gervės“ /LTR 4508(31)/, arba: *„Pra-dėjus kukuoti gegutei, pradėdavo sėti“* /LTR 4508(16)/.

Miežius sėdavo, kai pradėdavo žydėti pirmoji putinų karta /LTR 4508(23)/, arba – pradėjus žydėti purienoms /LTR 4508(53)/, avižas – kai pradėdavo dygti avizėlės ir žydėti ievos /LTR 4508(7)/. Linus sėdavo Petronėlės dieną /LTR 4508(16)/, o bulves sodindavo pradėjus žydėti alyvoms /LTR 4508(53)/. Rudenį rugius sėdavo,

„kai Sietynas pasisukdavo į pietus“ /LTR 4508(7)/, arba – *„kai Sietynas pradėdavo grįžti iš pietų“* /LTR 4508(25)/.

Kviečius sėdavo, kai pradėdavo skristi gervės /LTR 4508(7)/.

Metus senovėje, kaip ir dabar, skirstė mėnesiais. Mėnuo buvo – nuo vieno jauno mėnulio pasirodymo iki kito. Apie mėnulio pasikeitimus sakydavo, kad nuo jauno iki pilnaties mėnulis auga, o nuo pilnaties iki sengalio – dyla /LTR 4286(119)/. Mėnulio fazes vadindavo ir apibūdindavo taip:

„jaunas – kai mėnulio ragai atgręžti į rytus, paskui jis stoja prieš-pilniui, o po trijų dienų vakarinė mėnulio dalis ima dilti ir stoja sen-galis, atgręždamas ragus į vakarus“ /LTR 4508(21)/.

* VUBR, f. 152-2, p. 358–364.

Sengalį dar vadindavo senu /LTR 4508(24)/, delčia /LTR 4508(1)/. Seno mėnulio pasikeitimą į jauną vadindavo tuštuma /LTR 4508(39)/, o laiko tarpus tarp atskirų mėnulio fazių – apvartomis /LTR 4508(44)/. Jauną mėnulį žmonės laikė stebuklingu, sakydami, kad „*ant jauno mėnulio stovi pana Marija*“ /LTR 4508(24)/.

Mėnesius ir seniau vadino panašiai, kaip ir dabar, tik kai kurie iš jų teturėjo kitus vardus, pvz., sausį dar vadindavo *mėsiėdu* /LTR 4508(54)/, vasarį – *grabnųčių* mėnesiu /LTR 4508(54)/, spalį – *rožančiaivos* mėnesiu /LTR 4508(54)/, lapkritį – *žadūšnu* /LTR 4508(54)/ arba vėlių mėnesiu /LTR 4286(130)/, gruodį – *advento* mėnesiu /LTR 4508(54)/.

Dienos pradžią – aušrą vadindavo *zarà* /LTR 4286(125)/ arba *pāzaru* /LTR 4286(126)/, sakydavo: „*jau zara matosi*“ /LTR 4286(125)/. Vakaro žarą vadindavo *saulólaidžiais* /LTR 4286(126)/. Dienos vidurį nustatydavo taip:

„*Kai saulė atsistodavo tiesiai, tai žmogus, stovėdamas nugara į pietus, žengdavo didelį žingsnį pirmyn: jei žingsnis tą šešėlį apimdavo, tai žmonės sakydavo, kad jau pietūs*“ /LTR 4508(10)/.

Saulė pavasarį, pagal žmonių tikėjimus, atvažiavusi Grįžulo Ratais /LTR 4508(6, 35, 42, 47)/. Naktį, sakydavo, ji miega ant aukšto kalno /LTR 4508(33)/, kiti – kad jūros dugne /LTR 4508(33)/. Rytą atsikėlusį ji ežere prausdavosi, šukuodavosi prie vandens plaukus, o po to vėl leisdavosi kelionėn /LTR 4508(5)/. Saulei tekant, žmonės eidavo į darbą, manydami, kad priešingu atveju ji galinti užsirūstinti ir nustoti švietusi /LTR 4508(20)/. Per pietus, sakydavo, Saulė karščiausiai šildo – liepia žmonėms eiti pietauti /LTR 4508(20)/. Vakare žmonės eidavo namo vėl su Saule, manydavo, kad, jei neis kartu – rytojaus dieną Saulė galinti nebepatekti /LTR 4508(20)/.

Naktį danguje sužimba žvaigždės. Sako, kad ne visada taip buvę: senų senovėje žvaigždžių nebuvę. Kai žmonės pamatę, kad dangus pilnas mažų švieselių, vieni jas laikė Saulės ir Mėnulio dukterimis /LTR 4508(19, 45)/, kiti – kad tai jų seserys /LTR 4508(11, 45)/. Gi tikrosiomis saulės dukterimis buvę tik Vakarė ir Aušrinė /LTR 4508(19)/. Vakarė Saulei visada klojanti patalą, o Aušrinė – taisanti valgyti /LTR 4508(19)/. Dar sakydavo, kad Rytinė (Aušrinė) Saulę pakelia ir ruošia jai pusryčius, o Vakarinė – pakloja patalą ir ją guldo /LTR 4508(46)/.

Kai patekėdavo Rytinė, keldavosi ir žmonės, kai nusileisdavo vakarinė – jie eidavo gulti /LTR 4508(27)/. Aušrinę žmonės dar kai kada vadindavo ir vyrišku vardu – *Áuseklis*¹ /LTR 4286(124)/.

Seniausias nakties laikrodys buvo Sietynas – septynių žvaigždžių grupė /LTR 4508(25)/. Jis pasirodydavo rytuose

¹ Rytinė ir Vakarinė žvaigždės yra planeta *Venera*. Įdomu tai, kad lietuvių mitologijoje ši planeta laikoma *Saulės dukra* (tiksliau – *Saulės dukromis*), o latvių – ji vadinama vyrišku *Áuseklio* vardu (tiksliau – *Auseklio* ir *Rieteklio* vardais). Reikia pastebėti, kad ir kitos planetos latvių mitologijoje laikomos „vyrais“, pvz.: *Jupiteris* – *Šeimininku*, *Saturnas* – *Bernu*, kai tuo tarpu lietuvių mitologijoje jos laikomos Saulės dukromis: *Jupiteris* – *Indraja*, *Marsas* – *Žėzdre*, *Merkurijus* – *Váivoora*, *Saturnas* – *Sálija* (žr. V. Gravyčio pastabas ir straipsnius kn. „*Dabas un vēstures kalendārs*“, Rīgā, 1970). Logiškai – planetos turėtų sietis su mėnuliu, o žvaigždės – su saule, dėl to latvių išlaikyta samprata šiuo atžvilgiu turėtų būti senesnė ir nepakitusi. Kadangi planetos žvaigždžių atžvilgiu „vaikšto“, tai tokia jų – planetų „sūnelių“ samprata galėtų sietis su matriarchatu, o lietuvių – planetų „dukrelių“ samprata – su jį pakeitusiu patriarchatu.

/LTR 4286(123)/. Kai atsisukdavo į pietus – būdavo vidurnaktis – žmonės keldavosi kultū /LTR 4508(13)/. Kai sietynas pasisukdavo į vakarus – būdavo jau rytas /LTR 4508(13)/. Dar tiksliau pagal Sietyną laiką nustatydavo palei žemėje esančius orientyrus – ant kokio objekto Sietynas stovi: ant kurio nors sodybos pastato stogo, ant kokio medžio ir t. t. /LTR 4286(121)/.

Atpažindavo nakties laiką ir pagal Grįžulo Ratus². Sako:

„Kai Grigo Ratai pakilę ties viduriu dangaus, būdavo dvylikta valanda nakties“ /LTR 4508(28)/.

Rudens pabaigoje – žiemos pradžioje rytų pusėje prieš rytą pasirodo žvaigždžių grupelė Spragilas arba Kūlėjas³. *„Tai reiškė, kad prasideda kūlė“* /LTR 4508(36, 50)/. Pagal tam tikrą pastoviai išsidėmėtą Spragilo vietą danguje keldavosi ir eidavo į klojimą kultū /LTR 4508(36)/.

Pavasarių vakarų ar pietvakarių danguje pasirodo dvi žvaigždės – viena didesnė, o kita mažesnė. Žiūrėdavo, kuri žvaigždė eina pirma: jei pirma eidavo mažesnė, sakydavo, kad bus blogi metai, o jei didesnė – bus geri. Tos žvaigždės esą Šeimininkas (šviesesnė) ir Bernas (tamsesnė)⁴ /LTR 4508(49)/.

Prieš lietuvių danguje pasirodydavo lietaus žvaigždė. Ji patekėdavo iš tos pusės, iš kur kildavęs debesis /LTR 4508(37, 51)/. Lietuvių reiškė ir rugsėjo dangumi krentančios žvaigždės /LTR 4508(30)/.

Pagal žvaigždes seniau žmonės nustatydavę ir pasaulio šalis – pažino Pietinę⁵, Rytinę, Šiaurinę⁶ ir Vakarinę žvaigždes /LTR 4508(52)/. Pietų žvaigždę, tik nežinia, tą pačią, ar kitą, vadino dar ir Šuniu, – pasirodydavus ji pavasarėjant, šunų rujos metu⁷ /LTR 4508(48)/. Kiti šuniu vadindavo bent kelių žvaigždžių grupę pietuose /LTR 4508(3)/.

Orientuodavosi pasaulio šalyse ir pagal Didžiuosius Grįžulo Ratus /LTR 4508(21)/, kuriuos dažnai vadindavo dar ir Grigo Ratais /LTR 4508(28)/. Tris Grįžulo Ratų žvaigždes vadindavo trimis žirgais, o keturias kitas žvaigždes – keturiais ratais /LTR 4508(2)/. Sakydavo:

„Trys žvaigždės – trys žirgai būna vakarų pusėj, o keturios žvaigždės – keturi ratai – rytuose“ /LTR 4508(2)/.

Be Didžiųjų Grįžulo Ratų, dar yra ir Mažieji⁸. Vietos žmonės pasakoja, kad kartą Saulė važiavo dideliais ratais, o jos duktė – mažesniais. Netoli dangaus vidurio arkliai pasibaidė, jų ratai sukliuvo ir apvirto. Saulė su dukra iš jų išriedėjo. Nuo to laiko iki šiol jos tebe-

² Tai – Didžiojo Lokio žvaigždynas.

³ Tai – centrinė Oriono žvaigždyno dalis – juosta. Ši visą – septynių žvaigždžių žvaigždyną žmonės vadindavo Šienpjoviais /LTR 4508(28)/. Kiti sako, kad šienpjoviai – tai ne septynios žvaigždės, o trys, kitos keturios žvaigždės – esąs dalgis ir kotas /LTR 4286(120)/.

⁴ Šeimininkas – tai planeta Jupiteris, o Bernas – tai Saturnas.

⁵ Tai – žvaigždė Sirijus arba Procionas.

⁶ Tai – Poliarinė žvaigždė.

⁷ Tai – Sirijus. Lietuvių mitologijos šaltiniuose (1261 m. *Sovijaus legendoje*) ši žvaigždė vadinama Ževorūna arba Kate, kuriai žmonės aukodavę aukas (žr. kn. *„Kai milžinai gyveno“*, Vilnius, 1969, p. 10). Tai visai galimas daiktas, nes šuva visais laikais buvo medžioklės palydovas. Galimas daiktas ir tai, kad ši žvaigždė senovės lietuvių tikėjimuose buvo šunų, žvėrių gausumo, arba medžioklės deivė – *Ževorūna*. Krinta į akis šiame žodyje priesagos *-ūn-* vartojimas, kadangi ji sutinkama ir kito baltų dievo vardo daryboje – *Perkūnas* (płg. lot. *quercus* < *perquus* „ąžuolas“). Latviai šią žvaigždę vadina Spulgiu (płg. la. *spulgot* „žybčioti“).

⁸ Tai – Mažojo Lokio žvaigždynas.

šviečia danguje, o ratai – taip ir tebestovi apvirę /LTR 4508(6, 47)/. Pagal kitų pasakojimus – Saulės ratai apvirę, nes nusmukę tekiniai /LTR 4508(35)/.

Rudenio danguje šiaurės rytų-pietvakarių kryptį rodo ryškus Paukščių Takas arba vadinamas Paukščių Kelias /LTR 4508(15)/. Anot žmonių, tuo keliu rudenį išskrendą paukščiai /LTR 4508(15, 29)/. Kai kas sako, kad ir atgal jie grįžta tuo pačiu keliu /LTR 4508(15)/.

Šiaurę žmonės vadindavo *žiemiais*. Kampa tarp šiaurės ir rytų vadindavo *vasaros rytais*, kampa tarp pietų ir rytų – *žiemos rytais*, kampa tarp šiaurės ir vakarų – *vasaros vakarais* ir kampa tarp pietų ir vakarų – *žiemos vakarais* /LTR 4286(127)/, pagal tai, kur pavasarį arba žiemą tekėdavo ir leisdavosi saulė.

Nuotolį seniau žmonės matuodavo ne kilometrais. Paklaustas, koks atstumas iki kurio nors kaimo, atsakydavo: „*jaučio baubimas*“ arba „*gaidžiagystės*“ /LTR 4257(22)/.

Liaudies meteorologija*¹

Žmogaus gyvenime labai svarbi ne tik aplinka, kurioje jis gyvena, gamta, bet ir oro sąlygos. Nuo žiemos ilgumo, liūčių, sausros, derliaus ar nederliaus dažnai priklausė ir žmogaus likimas. Ilgametė patirtis suteikė žmogui galimybę dažnai išpėti orą, o tas jau bent iš dalies leido jam pasiruošti sutikti įvairius negandus, kovoti su stichija.

XIX a. pabaigoje Puodžiūnų dvare (Kyburių vls.) atsirado pirmoji apylinkėje meteorologinė stotelė, kur to dvaro savininkas baronas Pracas turėjo išsirengęs prietaisą krituliams matuoti. Surinktus duomenis siųsdavo į Rygą². Po Antrojo pasaulinio karo meteorologinė stotelė krituliams matuoti kurią laiką veikė ir Žeimelio miestelyje. Jos stebėjimo duomenys būdavo perduodami į Šiaulius. Be to, prie vidurinės mokyklos įrengtoje geografinėje aikštelėje galima atlikti ir sudėtingesnius oro stebėjimus.

Vargu ar liaudies meteorologija Žeimelio apylinkėse kuo nors skyrėsi nuo kitų Lietuvos vietų. Žemės ūkio krašte ypač populiarios buvo tos oro prognozės, kurios susijusios su derliumi.

Iki šių dienų išlikusią liaudies meteorologiją pagal jos prognozavimo trukmę galima suskirstyti į ilgalaikes ir trumpalaikes prognozes. Šitokią skirstymą paremia dar ir tai, kad prognozavimo objektai, pagal kuriuos būdavo spėjamas oras ilgalaikėms ir trumpalaikėms prognozėms, iš esmės skyrėsi.

Ilgalaikės prognozės apima oro spėjimus savaitėms, mėnesiams, metų laikams arba net metams. Joms nustatyti apylinkėje buvo naudojamos tokiais objektais:

1. *Analogijos*, paremtos kontrastais arba lygybėmis. Būdavo sakoma: koks penktadienis – toks ir sekmadienis; koks sausis – tokia liepa, koks vasaris – toks rugpjūtis ir t. t.; jeigu nėra žiemos, tai ir vasaros nebus; jei žiema be sniego – tai vasara be lietaus; jei vasarą dideli karščiai – žiemą bus dideli šalčiai; jei lapkričio mėnesį labai lyja, tai žiemą bus daug sniego; jei iki Joninių šilta, tai po Joninių bus šalta.

* VUBR, f. 152-1, p. 297–305.

¹ Aplankalai: a. Žeimelio apylinkės liaudies meteorologija, 1971, ŽM-MA LTIR (LTR, 4275); b. Žeimelio apylinkės prietaisai, papročiai, 1971, ŽM-MA LTIR (LTR, 4274); c. Žeimelio apylinkės papročiai, liaudies medicina, meteorologija, kalendorius, 1968, ŽM-MA IIES (IIES, 340).

² Remtasi žmonių pasakojimais.

2. **Medžiai:** jei pavasarį pirmiau išsprogsta alksniai – bus lietinga vasara, jei berželiai – bus sausa; jei karklai pilni „kačiukų“ – bus lietinga vasara; jei šermukšniai pilni – bus šlapias ruduo; jei rudenį ant žilvičių yra daug pūku, tai bus gili žiema; jeigu ant ažuolo būna daug gilių, tai bus šilta žiema.

3. **Augalai:** jei rugys pradeda žydėti iš vidurio – vasara bus lietinga, o jei iš apačios – bus lietingas ruduo; jeigu vasarą būna daug uogu, tai bus šalta žiema.

4. **Paukščiai:** jei žąsys aukštai parskrenda – pavasaris bus vėlyvas, o jei žemai – ankstyvas; jei gegutė parskrenda, kai dar neišsprogę medžių lapai, bus blogi metai; jei gandras iš lizdo išmeta kiaušinį – bus geri metai, o jei vaiką – blogi; jei gervės arba žąsys išskrenda aukštai – ruduo bus ilgas, o jei žemai – trumpas.

5. **Vabzdžiai:** jei vasario mėnesį vaikšto ant sniego vabaliukai, tai tą dieną gegužės mėnesį negalima sėti javų, tie vabaliukai juos sunaikins; jeigu bitės pjauna tranus, lūk blogų metų; jeigu skruzdės lizdus neša aukštai, bus lietingi metai.

6. **Gyvuliai:** jeigu rudenį paršai knisa galias duobes, tai bus blogi metai.

7. **Gyvūnai:** jei pavasarį daug varlių – vasara bus lietinga; jei pirmą varlę pamatai šokančią į pietų pusę – vasara bus šilta, derlinga, o jei šoka į žiemų pusę – šalta ir nederlinga; jei kasant bulves pelių urvuose yra daug prinęsta bulvių, tai bus labai ilga žiema.

8. **Įvairių paukščių ir gyvulių organai:** jei žąsies krūtinkaulis tamsus, tai žiema bus šalta ir gili, o jei šviesus – bus nešalta ir sniego nedaug; jei kiaulės kasà yra stora, tai žiema bus gili, o jei viename gale storesnė, o kitame plonesnė, tai iš pradžios bus gili, o paskui – ne, ir atvirkščiai (žiūrima nuo gyvulio galvos); jei kasa yra vidutinio storumo, tai žiemą sniego iškris nei per daug, nei per mažai.

9. **Gamtos reiškiniai:** jei griaustinis užgriaudžia ant plikų medžių – vasara bus šalta; jei pirmas perkūnas nugriaudžia iš šiaurės – bus šalta vasara, jei iš rytų – bus vidutinė, jei iš pietų – šilta, o jei iš vakarų – lietinga; jei pavasarį sukasi vėjo sūkuriai, tai bus geri metai; jei pirmutinis sniegas išsilaiko tris dienas, tai žiemą sniegas tris kartus nutirps.

10. **Dangaus kūnai:** jei prie mėnulio pasirodo raudona šluota – bus blogi metai; kai mėnulis yra jaunas ir jo abu galai labai riesti – metai bus labai blogi, žmonės gali pulti ligos; Jei pavasarį pasirodo laumės juosta – bus lietingi vasara ir ruduo.

11. **Tam tikros dienos:** jei per Kalėdas šerkšnas – bus geri metai; jei oras per Kalėdas blogas, sninga sniegas, tai šienapjūtė bus lietinga; jei Kalėdos šaltos – bus graži šienapjūtė. *Grabnyčios.* Jei per Grabnyčias saulė šviečia, tai bus sniego ir šalčių; jei per Grabnyčias pabūna giedra bent vieną valandą – šienapjūtė bus graži, o jei apsiniaukę – šienapjūtė bus lietinga. *Šv. Motiejaus diena.* Jeigu Motiejaus dieną ledas tirpsta, tai netrukus jis vėl sutvirtės. *Aprėiskimas.* Jei per blovieščius rytą pašalę, tai dar 15 rytų šals, o jei dieną šala, tai šals dar 25 rytus. *Didysis ketvirtadienis.* Prieš Velykas ketvirtadienį užsigavėdavo varpai. Žmonės žiūrėdavo, iš kurios pusės vėjas pučia. Jei jis pūsdavo iš pietų, vasara turėdavo būti šilta, jei iš vakarų – lietinga, o jei iš rytų – sausa. Jei Velykų rytą gegutė užkukuoja – bus gražus pavasaris. *Šv. Lauryno diena.* Jeigu nelyja per Lauryną, tai bus daug gaisrų. *Visų šventųjų diena.* Jei per visus šventuosius yra ledas, tai per šv. Jurgį žaliuos lapai.

Trumpalaikės prognozės būna tos pačios arba kitos paros oro spėjimai. Oras taip pat būdavo spėjamas iš įvairių objektų stebėjimo. Pvz.:

1. *Žmogaus savijauta*: jei ima sunkumas, noras miegoti – bus lietaus; prieš lietu arba oro permainą skauda lūžusius kaulus.

2. *Medžiai*: prieš lietu oras nors ir giedras, miškas ūžia; jei pakvimpa geltonosios akacijos – tuojau bus lietaus; jei į sieną išmeigta karklo šakelė po kiek laiko susilenkia – keisis oras.

3. *Augalai*: palminė bulvė prieš lietu palieka šlapia; prieš lietu gėlės ir žolės užsiskleidžia.

4. *Paukščiai*: 1. **Naminiai paukščiai**. *Vištos*. Jei vakare visos vištos anksti eina tūpti, bus graži diena; jei vištos kutėnas – bus lietaus; jei lyjant vištos vaikščioja lauke, lis ilgai, o jei pasislepia – greit nustos lyti. *Gaidys*. Jei gaidys gieda ant žemės – bus giedra, o jei ant ko užsilipęs – bus lietaus. Gaidys pasilipa todėl, kad nesušlaptų kojų. *Žąsys*. Jei žąsys maudosi mažose balutėse – bus lietaus. 2. **Laukiniai paukščiai**. *Gandras*. Jei rudenį gandrai ilgai skraido – bus gražus oras. Jei gandras vaikšto vienas išsitempęs – bus lietaus. *Griežlė*. Griežlė rėkauja lauke prieš blogą orą. *Kregždės*. Jeigu kregždės skraido žemai, tai bus lietaus, o jei aukštai – bus giedra diena. *Varnos*. Kai varnos skraido aukštai – bus pagadà; jei varnos rėkia – bus lietaus; jei varnos nardo ore – bus vėjuota; kada varnos skraido arti žemės – bus lietaus; jeigu varnos tupi medžių viršūnėse ir atsikusios į šiaurę kranksi – pašals; jei varnos vaikšto žeme – bus atodrėkis. *Volungė*. Jei volungė gieda – bus lietaus. *Žvirbliai*. Jei žvirbliai maudosi dulkėse – bus lietaus; jei žvirbliai čirškia – bus lietaus; jei žvirbliai spiečiasi apie namus – oras atšals.

5. *Vabzdžiai*: *Boružė*. Jei padėta ant piršto boružė nuskris, tai lietaus nebus, o jei ji ropos pirštu žemyn, tai bus lietaus. *Bitės*. Prieš lietu bitės būna piktos. *Musės*. Jei musės labai puola, bus lietaus. *Skruzdės*. Jei skruzdės neramiai bėgioja, bus lietaus ir perkūnijos.

6. *Gyvuliai*: artinantis audrai, gyvuliai pradeda nerimauti, baubti; jei karvės zyluoja – bus lietaus; jei kiaulė eina prieš debesį uostydama – bus lietaus.

7. *Žvėrys*: *Katė*. Prieš vėjus katinas nagus galanda; jei katė ėda žolę – bus lietaus; jei katinas guli ant krosnies – bus šalčio. *Šuo*. Jei šuo iškėlęs galvą žiūri į dangų – bus griaustinis. Jei šuo voliojasi po žemę – bus blogas oras, dargana; jei šuo voliojasi po sniegą – bus atodrėkis; jei kiškis ant sniego atsigula – bus atodrėkis.

8. *Gyviai*: jei kurkia varlės, bus šiltos, gražios dienos; jeigu matoma varlė tamsi, tai greitai bus lietaus, o jei šviesi, lietaus nebus; jei rupūžė kurkia, bus lietaus; jei kurmiai rausia kelią, bus darganų, o jei kurmiai išlenda iš žemių, bus lietaus.

9. *Žuvys*: prieš lietu žuvys iš vandens iškiša galvas.

10. *Gamta, oras*: jeigu vakare dangus žvaigždėtas, tai bus giedra diena; prieš lietu oras pasidaro tvankus; po didelių vėjų oras pasikeičia; jeigu visą dieną pūtęs vėjas vakare nustoja, tai bus lietaus; trečią dieną po šalimo visada lyja. *Rasa*. Jeigu rytą yra rasa – bus giedra, o jeigu rasos nėra – lis; jei iš vakaro didelė rasa arba rūkas, kita diena bus giedra; jei keptuvė aprasojusi – bus lietaus; jei ore padėtas tuščias stiklainis prirasoja – bus blogas oras; jei akmuo rytą aprasoja – dieną lis; senas dalgis ima rūdyti prieš lietu. *Rūkas*. Jeigu rūkas kyla į viršų – bus lietaus, o jeigu leidžiasi žemyn – bus giedra. *Dūmai*. Jeigu iš kamino dūmai krinta žemyn, tai bus lietaus, o jeigu aukštyn – giedra; Dūmai raizgosi prieš blogą orą. *Ugnis*. Jei užgesinus ugnį, ji vėl pradeda liepsnoti – šals. Žarijos atsižėri prieš šaltį. *Voratinkliai*.

Jei rudenį tamposi voratinkliai – bus šalnos. *Vanduo*. Jeigu šuliny vanduo nukrinta – bus giedra, o jei pakyla, tai prieš lietų. Jei lyjant ant balučių plauko burbuliukai – ilgai lis. *Pienas*. Jeigu, melžiant karves, pienas putoja – bus blogas oras, o jei neputoja – bus šilta. *Lašiniai*. Jei kamine sukabinti lašiniai pasidaro šlapi – lauk lietaus; jei keptuvėje lašiniai kepami čirška – bus lietaus.

11. *Dangaus kūnai: Saulė*. Jei saulė leidžiasi į debesį, kitą dieną bus lietaus; jei saulė leidžiasi geltona – rytoj bus graži diena, jei leidžiasi raudona – bus vėjų, o jei balta – bus lietaus; jei saulėlydžio metu virš saulės pakyla raudonas stulpas – bus šalčio; jei žiemą prieš saulę stulpas – reikia laukti pūgos; kada danguje matyti dvi saulės – bus oro permaina; jei žara raudona – bus vėjas, o jei balta – bus giedra. *Mėnulis*. Kai jaunas mėnulis trečią dieną tampa pailgas – bus drėgnas ir lietingas oras; prieš lietų arba pūgas aplink mėnulį būna raudonas ratas; jeigu prieš mėnesį stovi stulpas – lauk didelių speigų. *Laumės juosta*. Jei laumės juosta raudona – bus vėjų, o jei žalia – bus lietaus.

Kaip matyti, objektų, iš kurių Žeimelio apylinkės žmonės spėdavo orą, buvo gana daug. Dalis šių spėjimų rėmėsi tikru, žmogaus patirtimi ir stebėjimais paremtu pagrindu. Tai jų prognozės pagal įvairius gyvosios ir negyvosios gamtos reiškinius, objektų elgesį, savijautą, pagal pagrįstas cikliškumo analogijas ir pan. Šie žmonių pastebėjimai ir išvados remiasi realiais gamtos dėsniumais.

Kita tokių prognozių dalis rėmėsi magija. Jie siejosi su senovės žmonių tikėjimais, su primityviomis, niekuo neparemtomis analogijomis ir pan. Daug mitologinių bruožų turi spėjimai, susiję su prietaringu dangaus kūnų elgesio ir su jais susijusių reiškinių aiškinimu, tačiau daugiausia jų turi tų prognozių siejimas su kai kuriomis išskirtinėmis kalendorinio metų ciklo dienomis, kaip antai: Visais Šventais, Šv. Kalėdomis, Grabnyčiomis, Apreiškimu ir t. t. Šios dienos yra vadinamosios „aktyviosios dienos“, labai svarbios mitiniame pasaulyje suvokime.

Kai kurie kiti spėjimai, kaip spėjimai iš žąsies krūtinkaulio, kiaulės kasos ir pan., greičiausiai turi maginę reikšmę. Jie yra susiję su seniau žmonių praktikuotais gyvulių ir paukščių aukojimais, su tais aukojimais susijusiais spėjimais, būrimais ir pan. Žinoma, tiek mitologinės, tiek magiškos, tiek pagaliau ir prietarų kilmės prognozės yra susijusios su primityviosiomis analogijomis, tokiomis, kaip, pvz., gaidys prieš lietų gieda pasilipęs, kad nesušlaptų kojų, tegalėjo būti vien atsitiktinumai, nes realaus pamato jos neturėjo. Neturėjo realaus pamato ir žmogaus priemonės gamtai pajungti: kai būna šalčiai, reikia suskaičiuoti dvylika plikių; kai suskaičiuoji, tuoj reikia sakyti „bum“ – tada atšils; kad apsisaugotų nuo perkūno, į sienos plyšį palei langą įkišdavo verbos šakelę. Tuomet perkūnas netrenkdavo, nes jis bijodavo.

Nepaisant to, diduma, kaip jau minėta, prognozių pasitvirtindavo, ir tai buvo didžiulis žmogaus laimėjimas jo kovoje su gamta dėl savo egzistencijos, dėl geresnės savo ateities. Nenustoję savo reikšmės ši patirtis dar ir šiandien, naudojamosi ja ne tik buityje, bet ir moksle.

Kalbiniu požiūriu Žeimelio apylinkėje užrašyta liaudies meteorologija yra gana paprasta: daugiausia tai kasdieninė dalykinė apylinkės žmonių kalba, be kokių nors puošmenų, pagražinimų arba formulių.

Liaudies veterinarija Žeimelio apylinkėse*

Straipsnyje remiamasi bent kelių pateikėjų pasakojimais apie Žeimelio apylinkėje buvusias gyvulių ligas, jų profilaktiką bei gydymą: aptariamasis laikotarpis – iki Pirmojo pasaulinio karo¹.

Gyvulių gydytojai. Žmonės patys gyvulius gydė maždaug iki 1950 m., mokslus baigusius veterinorius kviestis pradėjo tik po karo. Prireikus gyvulius gydyti buvo žmonių, kurie turėjo daugiau žinių, patyrimo ir kurie užsiėmė tuo amatu – tai buvo tie patys vietiniai žmonės, nes prakeliamaisiais ne labai kas pasitikėdavo. Jie gyvulius gydydavo įvairiomis priemonėmis. Jei žmogus matydavo, kad pats gyvulio nebepagydytų, o kartais ir šiaip – būtinai kviesdavosi dar ir moterėlę, kuri mokėdavo užkerėti.

Kad gydomi gyvuliai ramiai stovėtų, naudodavo įvairias priemones – parišdavo pakeltą koją, spausdavo arba plėšdavo šnerves ir t. t.

Tokių gydytojų naudojami įrankiai buvo kuo paprasčiausi: žaizdas plaudavo iš bet kokio indo, kastravimui naudojo gerai išpustytą barzdos skustuvą arba avikirpes žirkles.

Ligos. Susirgdavo gyvuliai daugiausia nuo blogo pašaro, persišaldę ar užsiėdę. Karvės persiėdę *išpusdavo*, susirgdavo *tešmens uždegimais*. Arkliai sirgdavo dažniausiai *geležnėmis* (pažandėmis), kiaulės – *raudonlige*. Jei koks gyvulys susirgdavo nepagydoma liga, tai jį papjaudavo, o mėsą parduodavo; kritusio ar raudonlige susirgusio gyvulio mėsos nebenaudodavo.

Profilaktika. Norėdami gyvulius apsaugoti nuo ligų, naudojo įvairias priemones, tačiau daugiausia – burtus. Sakydavo, jei dirbsi sekmadienį, tai arkliai kris, jei verpsi vilnas ar suksi siūlus sekmadienį, tai iš avių bus mažai vilnų. Ypač saugodavo gyvulius nuo svetimų žmonių, kad jie jų nenužiūrėtų. Jei koks svetimas žmogus pabūdavo tvarte arba pagirdavo gyvulį ir po to tas gyvulys susirgdavo arba krisdavo, tai sakydavo, kad tas gyvulys nužiūrėtas, o to žmogaus ypač saugodavosi. Todėl ir į tvartą svetimus žmones įleisdavo labai nenoriai.

Kad pašaliniai žmonės nenužiūrėtų, tvartą smilkydavo. Smilkydavo ir pačius gyvulius, kad jie nesusirgtų – mėtomis, kadagių šakelėmis, rugių varpomis, čiobreliais, kuriuos prieš tai Velykų rytą džiovintus pašventindavo bažnyčioje. Buvo tikima, kad nuo nužiūrėjimų galima apsisaugoti svetimu daiktu – apinasriu ar šlúotražiu: jeigu rasdavo ant kelio ar šiaip kur apynasrį, tai jį pakabindavo ant vartų stulpo.

Kad gyvuliai nesirgtų, per Kalėdas duodavo visiems šieno nuo Kūčių stalo, kad negalėtų nužiūrėti ar užburti – duodavo druskos. Per Tris karalius – ant tvarto durų staktos užrašydavo *Gasparo (Kasparo), Merkelio* ir *Baltazaro* – vardų pirmąsias raides – *GMB*, kur kartais tarp jų įrašydavo dar ir kryželiu, kas turėjo apsaugoti gyvulius nuo visokių piktų užkalbėjimų, nužiūrėjimų ir prakeikimų. Per Jurgines, kad gyvuliai būtų sveiki, į bažnyčią veždavo kiaušinių. Per Velykas – šlakstydavo gyvulius švęstu vandeniu, kartais duodami jo ir atsigerti. Per Sekmines – vainikais papuošdavo galvijų ragus ir kaklą,

* VUBR, f. 152-13, p. 51-62.

¹ E. Kučienė, gim. 1908 m., gyv. Mikoliškio k., J. Martynaitis, gim. 1904 m., gyv. Noriūnų k., ir T. Tinterienė, gim. 1911 m., gyv. Mikoliškio k., 1978.

per Jonines, kad gyvuliai nesusirgtų ir karvės neužtrūktų, tvarto duris ir langus apkaišydavo šermukšnių šakomis.

Pirmą kartą pavasarį išgenant gyvulius į lauką, šlakstydavo juos švęstu vandeniui ir kieme pasmilkydavo. Tada pašventindavo ir pačią šeiminkę. Pirmą kartą parginusį piemenį – apliedavo vandeniui, manydami, kad nuo to karvės bus riebesnės ir pieningesnės. Rudenį, suvarant į tvartą, gyvulius vėl šlakstydavo švęstu vandeniui ir pasmilkydavo. Jei gyvulius suvarydavo į naują tvartą, tai jį pirma pašlakstydavo, o po to pašlakstydavo ir suvarytus gyvulius.

Kad gyvuliai nesusirgtų, naudojo ne tik magines priemones, bet ir žiūrėjo, kad jie būtų švarūs: arklius maudydavo prūduose, karves – valydavo šiaudų grįžtėmis. Žiūrėdavo, kad gyvuliai visada būtų atsigėrę – juos atvarydavo prie šulinio ar upelio. Sušilusius arklius vengdavo girdyti, nes nuo to arkliai susirgdavo sąnarių ligomis. Po arimo ar po greito važiavimo, ypač žiemą, arklius apklodavo gūnėmis, skrandomis, kailiniais, kad neperšaltų. Jei žiemą būdavo labai šalta, į trobą atveddavo avis su ėriukais, o kartais ir karvę su veršiuku.

Gyvuliui kritus nuo užkrečiamos ligos, jį išveždavo į tankius krūmus ar į mišką ir ten užkasdavo, o tvartą išmėždavo ir pasmilkydavo žolelėmis. Jei gyvulys buvo apsirgęs neužkrečiama liga, tai kailį nulupdavo. Tai atlikdavo specialus žmogus – *skūrlupis*. Žmonės jį kviesdavosi tik prirėikus, o šiaip – nelabai su juo bendraudavo, netgi šalindavosi.

Gydymas magija. Dažniausiai gyvulius gydė magija. O pirmiausia – smilkytu. Taip gydė visus be išimties gyvulius ir paukščius. Smilkydavo gyvulius po vieną, paprastai kieme, o jei būdavo smulkūs paukščiai, tai juos smilkė visus kartu, sudėję į krepšį. Smilkydavo pušų ražū, kadagiais, mėtomis, čibreliais, įvairiomis žolelėmis, kurias prieš tai per Velykas (Verbą) ar Sekmines (Devintinį) bažnyčioje pašventindavo. Smilkydavo iš puodo. Tą darydavo dažniausiai patys šeiminkai. O jei būdavo pakviesta užkalbėtoja, tai jinai ir smilkydavo. Jei gyvuliui pasidarydavo geriau, tai sakydavo, kad smilkymas padėjo.

Kita dažnai naudota priemonė buvo vanduo. Vandeniui gydydavo karves, sergančias tešmens ligomis. Vandeniui pasemdavo tuo pačiu indu, į kurį melždavo, paskui nešdavo pašventint ir tik tada plaudavo tešmenį, būtina dešine ranka. Jei arklys sirgdavo pažandėmis, tai vandeniui plaudavo tik galvą, jei koks gyvulys susirgdavo neiškia liga, tai plaudavo jį visą.

Smilkydavo ar vandeniui plaudavo dažniausiai anksti rytą, saulei tekant, bet jei gyvulys sirgdavo sunkiai, į paros laiką nekreipdavo dėmesio.

Sergančiai karvei duodavo sulaižyti užkalbėtos druskos, užbarsčius jos kryžmiškai ant šieno.

Peršalusiesiems gyvuliams duodavo *Šv. Agotos duonos*, o karvėms dar ir išperintų kiaušinių lukštų: juos smulkiai sutrindavo, išmirkydavo vandenyje ir sugirdydavo.

Nuo raudonligės kiaules gydė šlapimu – gyvulį apšlakstydavo šluotražiu.

„Nužiūrėtą“ gyvulį gydydavo tik užkalbėjimais ir smilkymu. Užkalbėdavo paprastai moterėlė, mokėjusi tai daryti. Nuo kitų ji savo užkalbėjimus slėpdavo. Jei, atėjus į kiemą kokiam svetimam žmogui, sergantis gyvulys imdavo nerimauti, tai dėl to žmogaus kaltės gyvulys ir būdavo susirgęs. Tada tą žmogų reikėdavo gerai iškolti, ir jeigu po to gyvulys bent kiek pagerėdavo, buvo manoma, kad iškoliojimas padėjo.

Kartais gyvulių ligų priežastimi būdavę laumės. Pvz., jei pasibaidydavo arkliai, tai sakydavo, kad laumės juos jodo. O kad to nebūtų, vakare ant šieno užbarstydavo šventintos druskos. Sakydavo, kad žiemą laumės ir avis kerpančios. Norint laumę pagauti, reikėdavo tvarte po puodu uždegti žvakę ir turėti švęsto vandens. Pasigirdus krebždėjimui, puodą reikėdavo staigiai pakelti ir pakrapyti vandeniu. Taip buvo galima pamatyti laumę.

Arklių gydymas. Arkliai dažniausiai apsirgdavo diegliu. Tokiu atveju juos gydydavo patys šeimininkai arba vietiniai „daktarai“. Nuo dieglių duodavo gląuberio arba karčiosios druskos, kurią supildavo per gerklą, terpentinu trindavo skaudamą vietą, kol ji įkaisdavo.

Nuo pažandžių – degindavo šešką ir prie šnervių pridėdavo karštų avižų. Nuo plaučių dusulio gydė burokais ir varlių kurkulais.

Ant apynagės išbėrimų pririšdavo gyvą rupūžę, o sužeidimus (išikirtimus aštria pasaga) gydė krivolio arba kربولio tepalais. Arklių užkausčius – pasagą nulupdavo ir tą vietą užliedavo lajumi.

Jei apdrumzlėdavo akys – į jas įpurkšdavo smulkiai sumalto cukraus.

Žaizdas plaudavo kalkių vandeniu: kalkes pamerkdavo ir, kai drumzlės nusistodavo, tuo vandeniu ir plaudavo.

Kad nesirgtų niežais – virdavo taboką ir tuo nuoviru plaudavo kūną. Karpas nurišdavo siūlu – jos ir nukrisdavo.

Ant patemptų gyslų dėdavo molio ir surišdavo grįžte. Išnirus sąnariui – stengdavosi atstatyti į vietą.

Nuvarytas arkllys nebeėsdavo, nebeگردavo, pilvas būdavo įtrauktas, dantys išklibę – nebe gydomas.

Pavasarių nebegalintį atsistoti arklių pakeldavo ir varinėdavo. Arklius stiprindavo, duodami jiems gero šieno ir avižų. Paralyžiaus nebegydydavo.

Naravistais arkliai pasidarydavo nuo sunkaus darbo. Tokį *nàravą* išvarydavo tik botagu.

Stipriam ir sveikam arkliui ant kaklo visada būdavo dvi gyslos, o ausys – stačios.

Arklių amžių nustatydavo iš dantų: jauno arklio dantys neužkirsti, o seno – užkirsti.

Kad kumeliukas būtų sveikas, kumelei numelždavo krekenas. Prižiūrėdavo, kad jo nagos būtų sveikos, kad iš jų būtų išimtas minkštimas. Prie darbo kumeliuką imdavo pratinti, kai sueidavo 3 metai: prikinkydavo prie kito arklio, pajodinėdavo.

Eržilus kastruodavo čigonai arba keliaujantys rusai. Kojas surišdavo virvėmis ir pargriaudavo ant žemės. Naudodavo peilį, žirkles ir spaustus kraujagyslėms užspausti. Kad žaizdos geriau gytų, užpildavo jodo.

Galvijų gydymas. Kartais apylinkėje siausdavo snukių-nagų ligos. Tokia liga susirgusių gyvulių nuo kitų atskirdavo, ir jie neišgaišdavo.

Pavasarių nuo blogo pašaro karvės dažnai nebesikeldavo, vasarą – išpūsdavo: tada karvė nebegali kvėpuoti, krenta ant žemės ir dūsta. Nuo išputimo – duodavo liberckos druskos, sodos, pavarinėdavo, karvę įvesdavo į griovį taip, kad priekinės kojos būtų ant griovio krašto, kartais į šoną išmeigdavo ylą.

Nuo *gromulio pametimo* – kiaušinių suvyniodavo į šiurkščias žoles ir kišdavo į gyvulio gerklę. Jei karvė griebdavo ėsti kaulus ir skudurus – duodavo palaižyti druskos. Suminkštėjus uodegai – įpjaudavo ir trindavo *grišpalu*.

Užspringusiems gyvuliams springalą traukdavo lauk, o jei jo negalėdavo ištraukti, tai su koku nors guminiu šlangu stengdavosi nustumti gilyn. Vinims ištraukti naudojo magnetą, o kartais tokius gyvulius tekdavo ir paskersti.

Susirgus tešmens uždegimu, karvę melždavo, tešmenį masažudavo, tepdavo įvairiais tepalais. Suskirdusius spenius tepdavo nesūdytais taukais. Karpas tepdavo pienu – jis kartus, ir karpas nugydo.

Nuo inkštirų tepdavo žibalu, terpentinu, nuo utėlių – plaudavo tabokos nuoviomis, trindavo gyvsidabrio tepalu.

Jei karvė nusilauždavo ragą, tai ant sužeistos vietos užpildavo cukraus ir aprišdavo. Išnirus sąnariui – atstatydavo į vietą ir gerai suverždavo.

Laukiant prieauglio, šeimininkai nuolat budėdavo tvarte, nes veršiuojantis karvei reikdavo pagalbos, kurią pats šeimininkas ir teikdavo. Nuovalas užkasdavo. Jei karvė kartais jas suėsdavo, tai buvo manoma, kad sumažės pieno. Gerti apsveršiausiai karvei daug neduodavo, ypač šalto vandens, nes dėl to galėjo išsivystyti tešmens uždegimas. Girdydavo vasaros temperatūros vandeniui, po vieną kibirą. Šerdavo dobilais ar kitu švairiu pašaru. Tuoj po apsveršiovimo karves kartais ištikdavo paralyžius. Tada jas tankiai melždavo, o spenius užrišdavo, kad negalėtų patekti oras.

Jei atsivestas veršiukas nekvėpuodavo – jį pražiodydavo, pūsdavo orą, masažudavo. Jei jis būdavo labai silpnas – padėdavo atsistoti, o jei stiprus – tai padėti ir nereikėdavo.

Veršiukams kartais pasitaikydavo kiaura bamba ir kiauři dantys. Jei viduriuodavo – duodavo ramunėlių nuoviro.

Vietinės karvės buvo nedidelės, trumpos, bet pieno duodavo daug. Veislei jas atrinkdavo taip: jei ant pilvo būdavo storos gyslos, tai buvo manoma, kad karvė pieninga, jei uodega ilga – kad ilgapienė, jei ausys iš vidaus geltonos – pienas bus riebus.

Melžiant, kad karvės nesispardytų, supančiodavo užpakalines kojas, o kad pačios savęs neišsižįstų – uždėdavo antkaklę.

Kad karvė neišsimestų – reikėdavo duoti gerai ėsti. Kad ieškotų jaučio – duodavo ruginių miltų.

Bendro jaučio kaime paprastai nebūdavo. Už sukergimą ūkininkas imdavo 10 litų – o tai jau didelė suma.

Mėsai skirtus jaučiukus kastruodavo. Tą padarydavo čigonai arba patys šeimininkai.

Kiaulių, avių ir ožkų gydymas. Sunkiausia kiaulių liga buvo raudonligė, beveik nebepagydoma. Nuo kirminų kiaušiams duodavo sauso arklių mėšlo, česnako, pelynų nuovirų. Nuo utėlių – ištepavo taukais, tabokos nuoviru ir žibalu. Kad kiaušė geriau penėtųsi, duodavo po truputį gyvatės, o kad neieškotų kuilio – mulino vandens.

Avelės dažniausiai susirgdavo blakėmis. Tada jos vaikšto galvas nuleidusios, neėda. Gydymui duodavo silkių ir svogūnų žievelių arbatos. Šios ligos nebepagydydavo, o tik apgydydavo.

Kad gyvuliai neišsimestų, stengdavosi jiems duoti nesupelėjusį, gerą pašarą. Nuo viduriavimo duodavo ažuolo žievių nuoviro ir ramunėlių arbatos.

Kiaulės ir avys seniau buvo mažesnės. Veislei parinkdavo paršiukus, kurių nugaroje verpetas, o ausys – nulėpusios ir nešvarios. Sakydavo, kad kiaulės, kurios turi utėlių, geriau auga. Ožkoms – žiūrėdavo, kad būtų dideli speniai ir didelis tešmuo.

Paukščių gydymas. Vištos ir gaidžiai buvo laikomi trejus metus. Kad vištos nemėtytų kiaušinių, joms padarydavo gūžtą, o joje padėdavo padėlį. Kad kiaušinių „neleistų“ – duodavo pakarpytų popierių ir žvirgždų. Kad kiaušinių nelestų – taip pat duodavo žvirgždų ir patrupindavo snapus. Jei vištos imdavo giedoti, ką vadino *píepučiu*, nulupdavo joms liežuvį, o kartais ir nebelaikydavo.

Ant kiaušinių leisti vištą geriausia pavasarį ir gubinėj, kada rugius pjauna – tada užleistos vištos bus labai dėslios. Veislei atsirinkdavo vištas, kurių skiauterės buvo didelės ir gražios.

Visiems paukščiams perėti dažniausiai leisdavo vištas. Kiaušiniais kai kas keisdavosi, bet sakydavo, kad negerai, nes „nebeis rankoj paukščiai“.

Vos išsiritusiems viščiukams duodavo supjaustytą virtą kiaušinių, varškės, susmulkinto svogūno. Kad būtų sveiki žąsiukai, lesindavo lašiniais su pipirais, vėliau duodavo žirnių ir tik po to išleisdavo į lauką. Kai išriedėdavo kalakučiukai, jų kojytes tuoj sukišdavo į šaltą vandenį, kad paskui nebijotų rasos.

Skerdimas. Skersdavo gyvulius daugiausia rudenį ir žiemą. Žiūrėdavo, kad būtų mėnulio pilnatis, nes sengalyje paskerstos kiaulės mėsa verdama traukiasi. Tvardavosi dažniausiai patys šeimininkai.

Skersdavo kieme. Kad gyvulys nepabėgtų, ant kojų ir snukio užnerdavo *brūzdukį*. Ant snukio užnertas brūzduklis neleisdavo kiaulei ir žviegti.

Prieš sivilindami kiaulę – pirmiausia nupešdavo šerius ir tik paskui apdėdavo šiaudais. Sivilindavo pats šeimininkas.

Odas gyvuliams nudirdavo *skūrlupys*, tačiau avelių kailius nulupdavo pats šeimininkas.

Paskerstus gyvulius išdarinėdavo taip pat pats šeimininkas. Kiaules išdarinėdavo paguldytas ant durų, o veršiukus ir avis – pakabintus.

Kai kas gerdavo ką tik papjauto veršelio kraują arba valgydavo žalią paskersto gyvulio mėsą. Iš žąsų kraujo virdavo *juką*.

Kiaulę ir veršiuką skersdavo vestuvėms ir išleistuvėms. Kiaulę – dar ir laidotuvėms. Kitais atvejais mėsą sūdydavo, o po to rūkydavo. Sūdydavo mėsą kubiluose. Lašinius, kumpius subarstydavo druska, dar ir įtrindavo. Mėsą sūdydavo jau atvėsusią. Kad ji nerūdytų – pridėdavo salietros, o kad būtų kvapesnė – pabarstydavo česnaku, pipirais ir kalendra.

Rūkydavo mėsą kamine arba pirtyje. Tam naudojo spygliuočių arba sodo medžių malkas ir kelmelius.

Rūkytą mėsą laikydavo sukabintą ant aukšto. Ypač gerai laikydavosi, jei stogas buvo šiaudų.

Avelių kailius išdirbdavo kailiadirbiai. Iš karvės ragų darydavo pakabas drabužiams, iš kiaulių pūslių – barškučius, o iš žąsies gerklės – vaikams švilpynes.

Liaudies medicina*¹

Per amžius sukauptas žmogaus patyrimas padėjo jam prisitaikyti prie aplinkos, o kartais pakilti ir iš ligos patalo. Nesuprato senovės žmogus ligos priežasčių, todėl nenuostabu, kad šalia racionalių gydymosi priemonių – įvairių žolelių, šaknelių ir t. t., naudojosi jis ir magija, nes manė, kad liga – tai blogųjų aplinkos jėgų darbas. Negalėjo, žinoma, magija žmogui kuo nors padėti, nebent sutvirtino jo tikėjimą pagyti, kai tuo tarpu jo vartojama materialioji medicina dar ir dabar, toli pažengus chemijai, nenustojo savo reikšmės. Žmogaus sukaupta patirtis tai šen, tai ten dar ir dabar nustebina medikus tuo, kas ankstyvajam žmogui seniai jau buvo žinoma kaip paprasta kasdienybė.

Žeimelio apylinkėse buvo labai plačiai paplitusi tiek maginė liaudies medicina, tiek ir materialinė. Maginė liaudies medicina išsilaikė iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos, o materialinė – dar ilgiau. Nemažai apylinkėse dar ir dabar prisimenama buvusių garsių gydytojų, užkalbėtojų, burtininkų. Tėvas ir sūnus Abramovai Baļtausių kaime gydė rožę, trūkį, gyvulius. Gāninienė tame pačiame kaime gydė rožę. Ypač garsi Baltausių kaimo „burtininkė“ buvo Gūstinienė. Gydavo ji ir žmones, ir gyvulius. Atvažiuodavo pas ją net iš tolimiausių vietų. Žeimelyje tokia gydytoja-užkalbėtoja buvo Liucija Kažienė. Javidonių kaimo *čerāuninkas* Edvardas Jukna gydavo arkliams *vīvelės* (auglius) ir kt. Užkalbėtojai burdavo lietuvių ir latvių kalbomis. Kalbėdavo pusbalsiu, nesistengdami, kad gydomasis suprastų, bet per daug ir neslėpdami. Pvz., Jukna, anot žmonių, burdavo latvių kalba, minėdavo kažkokius devynis dievus. Būrimą užkalbėtojai laikydavo paslapyje daugiausia verslo sumetimais. Būdavę apylinkėje užkalbėtojų, kurie savo „galią“ naudodavę ir blogiems tikslams – žmonėms apvogti. Užkalbėtojai būdavę labai liesi, išbalę, burdami visada rūkydavę.

Užkalbėjimo verslą iš motinos paveldėdavo pirmoji arba dažniausiai paskutinioji gimusi šeimoje duktė, o iš tėvo – sūnus. Kiti vaikai tokių magiškų užkalbėjimo galių neturėjo. Kai kurie visažinantys burtininkai savo verslo „išmokdavę“ ir iš „juodosios biblijos“. Žinoma, ši „biblija“ tebuvo jiems tik priedas išpūdžiui sustiprinti.

Iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos geri liaudies „gydytojai“ buvo daug plačiau žinomi ir vertinami už profesionaliuosius racionaliosios medicinos gydytojus, jais žmonės daugiau pasitikėdavo.

Liaudies medicina apylinkėje buvo profilaktinė ir gydomoji.

Profilaktinė liaudies medicina naudodavo kartais ir racionalias priemones – apsiplovimą tekančiu upelio vandeniu. Joninių naktį vandeniu apiplaudavo ir karves. Tačiau tuoj po lietaus maudytis būdavo draudžiama, kad neužsitrauktų Dievo rūstybės. Kita gyvulių apsaugojimo nuo ligų profilaktinė priemonė būdavo smilkymas. Smilkydavo gyvulius daugiausia prieš išgenant į lauką. Smilkydavo per Devintines ir Žolinę surinktomis žolelėmis.

Daugiausia profilaktinė liaudies medicina apylinkėje rėmėsi prietarais ir

* VUBR, f. 152-1, p. 286–297.

¹ Aplankalai: a. Žeimelio apylinkės liaudies vaisiai, 1971, *ŽM-MA LTIR* (LTR, 4276); b. Žeimelio apylinkės papročiai, liaudies medicina, meteorologija, kalendorius, 1968, *ŽM-MA LIIR* (IIES, 340); c. Žeimelio apylinkės mitologija, 1970–1971, *ŽM-MA LTIR* (LTR, 4239, 4261, 4286); d. Žeimelio apylinkės prietarai, papročiai, 1971, *ŽM-MA LTIR* (LTR, 4274); e. Žeimelio apylinkės žmonių prisiminimai, pasakojimai, 1970, *ŽM-MA LTIR* (LTR, 4248).

magija. Prietarais buvo apraizgytas visas žmogaus gyvenimas. Bet koks jų nesilaikymas reiškė tam žmogui nelaimę arba ligą. Pvz., būdavo sakoma: neik gulti saulei besileidžiant ar tik nusileidus, nes skaudės galvą; tarp šukų likusių plaukų negalima mesti kartu su šiukšlėmis – paukščiai suka iš jų lizdą, ir galvą skauda; kad niekuomet neskaudėtų galvos, reikia nukirptus plaukus kaire ranka sumesti į ugnį; nerodyk pirštu į mėnulį, nes liga prikibs; nemušk varlės – atsitiks nelaimė; pirmadienį negalima pirmąkart išvaryti gyvulių į lauką – juos ištiks nelaimė ir t. t. Kad raganos nenukirptų avims vilnų, į jas prisegiodavo dagilį, kurių jos bijodavo. Pirmąkart pavasarį išgindami gyvulius, žmonės varydavo juos per tekantį upelio vandenį arba prie tvarto durų sukurdavo ugnį ir pro tuos dūmus varydavo gyvulius ir paukščius.

Kad išsiaiškintų ligos priežastį, žmonės kreipdavosi į burtininkus, kurie čia dažniausiai buvo vadinami gydytojais, nes išklausydavo ligos atsiradimo istoriją, nustatydavo jos diagnozę. Ligos „kaltininkas“ dažniausiai būdavo kokia nors burtininkė. Toks „gydytojas“ čia pat nurodydavo nukentėjusiajai, kaip reikia tą ligą nukreipti pačiai burtininkei. O tam reikėdavo tik dvi savaites niekam nieko neskolinti ir po to sužinoti, kuri iš kaimynių susirgo. Ta ir būdavo ligos kaltininkė. O jau tada ant tos kaimynės žemės ribos reikėdavo išmeigti baslį. Užbūrėją pačią išversdavo votimis. Po kiek laiko tą baslį reikėdavo ištraukti, žemėtąjį galą nupjauti ir sudeginti. Taip galutinai būdavo „atsikratoma“ burtais. O pati užbūrėją, kad ir pasveikdavo, po tokių dalykų turėdavo visam laikui išsikelti kitur.

Gyvuliams daug žalos padarydavo visokie nužiūrėtojai. Patys jie to kai kada nė nežinodavę. Tokie „nelaimingieji“ su blogomis akimis būdavo nelaiiku gimę *laūmikaii*, *atžindos*, kurių maitinimas kūdikystėje yra buvęs pertrauktas. Žinoma apylinkėjų nužiūrėtoja savo laiku buvo Žideliene, Nociūnų k. Nuo tokių žmonių gyvulius labai saugodavo.

Gyvuliai būdavo ypač saugomi aktyviosiomis metų dienomis – per žiemos ir vasaros saulėgrąžas – nuo raganų, kurios atimdavo karvėms piena, nuo blogą akį turinčios šeimoje gimusios paskutinišios. Tokia paskutinioji šeimoje gimusi galėdavo nužiūrėti net ir žmogų.

Gydomoji medicina apylinkėje buvo skirstoma į maginę, materialiąją ir procedūrinę.

Maginės medicinos rūšiai priklausė įvairūs užkalbėjimai ir būrimai. Ja būdavo gydamos daugiausia tokios ligos, kurios neretai ir šiaip praeidavo, kaip antai: karpos, augliai, dėdervinės, išgąstis, rožė, grižas, gyvatės įkandimas, danties bei kitokie skausmai.

Ypač populiarius apylinkėje būdavo *karpų* gydymas. Joms išgydyti būdavo naudojamos įvairiausios magijos priemonės: atbulinis karpų skaičiavimas, užmezgant ant siūlo mazgelius, paskui tą siūlą pakasant po lašais, įvairūs kiti užkalbėjimai ir trynimai. Pvz., gydama karpas, burtininkė paimdavo lininį suvytą ploną siūlą, suskaičiuodavo karpas, užmezgdavo kilpą, tą kilpą pašlakstydavo švėstu vandeniui, pridėdavo prie karpos, ant to mazgo užmezgdavo dar kitą mazgą, patyliukais peržegnodavo ir pasakydavo: „*Pūk, pūk greičiau!*“ Po to dar pasakydavo, kiek karpų liko ir viską vėl pradėdavo iš naujo. Tada lininis siūlas būdavo padedamas tamsesnėje vietoje ir laikomas tris dienas. Po to tą siūlą padėdavo ant lentelės ir per kiekvieną mazgą suduodavo plaktuku. Tada siūlą sudrėkindavo ir padėdavo po slenksčiu. Kai siūlas supūdavo – karpų nebelikdavo. Žmogus turėdavo nežiūrėti į burtininkės dar-

ba. Jei pasižiūrėdavo – karpas negydavo. Kada pamatai važiuojant dviese, reikia paimti pilną saują įvairiausių akmenukų ir šnekėti: „*Du važiuoja, trečias bėga iš paskos*“. Reikia visą laiką šnekėti ir akmenukais badyti tas karpas. Pirmiausia su vienu akmenuku pabadyti visas karpas, tada tą akmenuką mesti per galvą ir imti kitą. Tai darant, svarbiausia reikia žiūrėti į žmones, kurie važiuoja. Kai pirmą kartą pamatai jauną mėnesį, nežengus nė žingsnio, kas papuola po kojų, tą reikia paimti ir pabadyti karpą. Šerinę karpą reikia pabadyti piene. Norint nugydyti karpas, reikia jas suskaičiuoti ir surišti vilnonio siūlo tiek mazgelių, kiek yra karpų. Tą siūlą reikia nunešti į kryžkele, numesti per kairį petį ir nueiti neatsisukant, karpas pranyks. Mėnesienos naktį karpas reikia patrinti mėsa, tą mėsą atiduoti katei arba šuniui ir nežiūrėti, kol ją suės. Karpas nugis. Karpas nugydavo ir patrynus jas žemėmis prieš mėnulį. Mėnesienos paskutinį penktadienį reikia paimti seną šluotą, iš jos ištraukti virbą, uždegti ir su ta anglimi karpą pakaitinti. Karpas galima nugydyti ir rupūže. Reikia rupūžę paimti už kojos ir apvedžioti ją karpas. Geriausias karpų gydymo laikas būdavo mėnulio delčia (sėngalyje), nes buvo tikima, kad karpa atsiranda kartu su jaunu mėnesiu. Galima būdavo karpas perduoti ir kitam: žmonės, kurie turėdavo karpų, padarydavo gražią lazdelę ir suskaičiuodavo karpas. Kiek karpų – tiek išpjaustydavo toje lazdelėje ramtelių. Tada lazdelę numesdavo ant kelio. Jei kas tą lazdelę paimdavo, tai tam karpas ir pereinavo.

Norint išgydyti *naujįkaulį*, reikėdavo nueiti į kapus po vidurnakčio vienam, susirasti numirėlio kaulą, tą kaulą parsinešti namo ir vidurnaktį juo patrinti naujįkaulį. Naujįkaulis sunykdavo.

Rožę dažniausiai gydydavo užburtu vandeniu. Gydant rožę, užkalbėtoja pirštu vedžiodavo apie skaudamą vietą ir kalbėdavo burtažodžius. Po to į šulinio vandens stiklinę įdėdavo medžio anglių ir tą vandenį tais pačiais žodžiais užkalbėdavo. Ligonis turėdavo tą vandenį kasdien po šaukštą gerti. Kitais atvejais būdavo atkerpama skaudamos vietos didumo mėlyno popieriaus skiautė, neatitraukiant pieštuko iš kraštų į centrą išvedžiojami ratai, tas popierius uždedamas ant skaudamos vietos ir aprišamas.

Išgąstis būdavo gydomas vandeniu su sviestu. Vandenį ir sviestą užkalbėdavo malda. Tą vandenį po kelis gurkšnius reikėdavo gerti tris kartus per dieną. Po to reikėdavo dar kelis kartus tuo vandeniu apsipilti ir išsitepti sviestu.

Skaudamą galvą pašlakstydavo švėstu vandeniu, smilkinius sudrėkindavo. Kai nudžiūdavo, ant kaktos dėdavo mėlynos spalvos popierių.

Šitaip buvęs išgydytas ir *paširdžių skausmas* vienai įnamei, kuriai jokie vaistai nebeпадėjo: šeimininkas pasisodino ją priešais save, pripylė į stiklinę šventinto vandens, pasiėmė knygą ir, pakėlęs virš stiklinės du pirštus, ėmė skaityti. Paskui davė tą vandenį ligonei išgerti, ir ji pasveiko.

Jeigu *skaudėdavo dantį*, tai paimdavo mėlyno popieriaus, užberdavo ant jo rugiėnių miltų ir burdavo: „*Tau blogas, man geras...*“ Dantis nustodavo skaudėti ir kai išraudavo lelijos šaknį ir ta šaknimi ant žando išpaišydavo kryžių, o aplink jį – apskritimą. Burtininkas pasisodindavo žmogų ant kietos kėdės. Po to paimdavo mėlynos spalvos popierių ir jį visą pripaišydavo balta kreida kažkokių kvadratų. Paskui kažką pamurmėdavo, pamosuodavo tuo popieriumi, pridėdavo jį prie veido ir vėl kažką pamurmėdavo, vėl pamosuodavo, ir taip po kelių minučių skausmas praei-

davo. Būrimuose, kaip matyti, labai dažnai būdavo naudojamas mėlynas popierius. Galimas daiktas, kad tai buvo dangaus ir saulės simboliai, kurie savo magiška galia turėdavo atimti žmogui skausmą.

Grįžas būdavo gydomas taip. Seniau, raunant linus, nuvargdavo rankos, ir riešas imdavo girgždėti ir skaudėti. Žmonės tai vadindavo *grįžū*. Jo gydymas būdavo vadinamas *rišimū*. Rišti galėdavo tik pirmasis arba paskutinysis vaikas. Tam reikėdavo paimti nuo šluotos lininio siūlo ir surišti jame 12 mazgelių. Taip surištus mazgelius užrišti ant rankos ir nešioti juos tol, kol nustos skaudėti.

Beveik nėra apylinkėje išlikusių būrimų nuo gyvatės įkandimo. Tai, matyt, dėl to, kad gyvatės apylinkės miškuose jau seniai išnykusios.

Burtais apylinkėje būdavo gydomi ir gyvuliai. Štai kaip gydomos kiaulės: Šeimynai pavalgius, gospadinė nuplaudavo šaukštus, o paskui tuo pačiu vandeniu nuplaudavo visus stalo kampus, pradėdama nuo vieno, paskui nuplaudavo priešingą taip, kad išeitų kryžius. Tada nueidavo į tvartą ir per tris kartus nusigręžusi kaire ranka per kairį petį išpildavo visą vandenį ant sergančios kiaulės. Jei sugėsdavo karvei pienas, tai nešdavo burtininkėms duonos, kad šios ją užkalbėtų. Tokią duoną vėliau duodavo karvėms, ir pienas vėl būdavo geras. Kai karvei atimdavo pieną, sakydavo, kad burtininkė jį nubūrė. Todėl, norint vėl jį sugrąžinti, reikėdavo paimti tos, kuri tą karvę nubūrė, kokią nors skepetėlę, ją sudeginti ir, einant apie tą karvę aplinkui, kalbėti „*Sveika, Marija*“. Atsikratyti burtininkės užkalbėjimo būdavo galima ir ją (tokiu atveju dažniausiai būdavo žydė) mušant.

Materialių priemonių naudojimas liaudies medicinoje taip pat buvo plačiai paplitęs. Vaistų būdavo dviejų rūšių: augalinės ir gyvulinės kilmės. Plačiausiai buvo paplitę augalinės kilmės vaistai: įvairios žolelės, šaknelės, žievelės, žiedai ir t. t. Tam buvo palankios ir aplinkos sąlygos: miškai, vešlios pievos, ganyklos, balos. Žolelės, jų šaknys arba žiedai būdavo surenkami, sudžiovinami ir saugomi. Reikia pasakyti, kad ir ši liaudies medicinos rūšis glaudžiai buvo susijusi su magija. Kai vaistus „imdavo“, dažniausiai žegnodavosi, prašydavo Dievo padėti, kad greičiau pagytų. Burdavo pirštais: užsimerkę sukdamo du pirštus, o paskui juos durdavo vienas į kitą. Jeigu pirštai susidurdavo, tai žinodavo, kad vaistai geri, o jeigu nesusidurdavo, tai vaistai būdavo prasti. Kada pradėdavo vartoti žolelių vaistus, imdavo kalbėti poterius. Žinoma, poteriai čia yra vėlyvesni, senesnės, jau nebeišlikusios magijos atspindys.

Veiksmingiausias žolelės vaistams būdavo surinktos Joninių išvakarėse. Netgi Joninių vainikai būdavo naudojami vaistams.

Plačiausiai iš augalinių vaistų būdavo vartojamos įvairios žolelių arbatos. Naudodavo ajerų šaknis, apynius, asiūklius, aviečių viršūnes, avižas, ažuolo žiedus, lapus ir žievę, baltažiedžius, baltųjų alyvų žiedus, beržų lapus, bičkorėlius, bičkreslius, bitinėlius, cīnlares, čibrelčius, dagiūs, ėglių uogas, geltonąsias ramunes, geltonuosius dobilėlius, gyslōčius, jonāzoles, kirvapentėlius, kmynus, konvālijų žiedus, konkrotus, liepų žiedus, mōčekas, našlaites, ožkabarzdžius, petražoles, šalpūsnes, šāltmėtes, širdāzoles, trūkzoles, valākiškas mētās, valerijonų šaknis, vilkāuoges. Jomis gydydavo anginą, cukrāligę, drōgnes, gēltā, inkstus, išgāstį, kēpenis, kiřminus, kosulį, kraujavimā, kraujo spaudimā, nemigā, nērvus, niežus, pūslės uždegimā, reumatā, slogā, tulzies išsiliejimā, apetito stokā, diegliūs, difteritā, džiova, kāklā, gripā, krūtines

skausmus, pasiūtligę, pilvą, kraują, plaučius, patrūkimą, pūslę, skrandį, širdį, temperatūros pakilimą, tymus, viduriavimą, vidurių skausmus ir kitas ligas.

Be arbatų, tam tikru būdu sutaisyti vaistai būdavo dedami ir iš viršaus. Šitaip sutaisytais vaistais būdavo gydoma dedervinė, iššutimai, kraujavimas, skauduliai, žaizdos, gangrenà, ištinimas, nusiplikinimas, pūliavimas, rakštis, rōžė, šurmutės ir t. t.

Mažiau būdavo vartojami gyvuliniai vaistai. Nuo gumbo gerdavo kurmio kraują. Arba būdavo įkerpama katei į ausį, prilašinama į stiklinę su vandeniu kraujo ir geriama.

Nuo daugelio ligų vaistai būdavo rupūžė. Sugaudavo rupūžę dar gegutei nekukuojant, pamaudavo ant šakos arba pakabindavo gyvą už kojos prieš saulę, kad sudžiūtų. Kai sudžiūdavo, laikydavo tamsoje. Ligos atveju rupūžės gabalai būdavo dedami į vandenį ir virinami. Tą skystį gerdavo sergant difteritu, skarlatina, angina.

Gyvatės antpilas su degtine būdavo vartojama nuo radikulito, majūkų vabalai, palaikyti meduje – nuo pasiutligės.

Kai kurie iš tokių vaistų būdavo dedami ir iš viršaus. Šviežiai papjautos vištos žarnos dėdavo prie kaklo, sergant skarlatina. Rasa gydydavo spuogus. Bičių klijų, kiaušinio baltymo ir ruginių miltų tešlėlę dėdavo ant vočių, máurus – prie sumuštų vietų, voratinklius – ant žaizdų kraujui sulaikyti. Kiškio taukus naudodavo rakščiu išttraukti. Vilkáuogių šaknų skysčiu gydydavo egzema. Virintą piena su medum gerdavo nuo peršalimo. Plačiai gydymui būdavo naudojamos ir įvairios mechaninės bei procedūrinės priemonės. Skaudamą dantį šildydavo įkaitinta plyta, apipilta kopūstų ráugalų, gerklę – į kojinę pripiltais pelenais. Kai prireikdavo ištraukti dantį, šį darbą atlikdavo kalvis su replėmis. Kiti tam pasigamindavo specialius kablius.

Jei skaudėdavo galvą, tai eidavo pas délinę. Apstatydavo ji dėlėmis sprandą apie ausis. Jei tas nepadėdavo, sakydavo, jog reikia „*suvelti kaltūną*“. *Kaltūną* veldavo kaltūnvėlės. Jos vyrams suveldavo plaukus į virbalus, o moterims – pakáušy susukdavo. Paskui juos suvilgydavo kokiū nors limpančiu skysčiu. Plaukams slenkant, tie kaltūnai didėdavo. Jei galvos skausmas nepraeidavo, tai sakydavo, jog praeis, kai padidės *kaltūnas*. Nuimti kaltūno nebūdavo galima, nes žmogus, sakydavo, apkvaišias.

Nuo ausies skausmo vartodavo žolę *tūbę*. Kai išdžiūdavo, ją uždegdavo. Po to užpūsdavo, paimdavo piltuvėlį ir pro jį leisdavo į ausį dūmus. Drėgnių smilkalais malšindavo danties skausmą. Trūkį gydydavo pirtý, kaitindavo garais, statydavo šluotą.

Dilgynėmis būdavo plakamasi, sergant reumatizmu. Skaudamus kaulus trindavo baltųjų dobilų viriniu.

Vaistais būdavo laikomas ir lietaus vanduo po perkūnijos. Juo plaudavo žaizdas, gydydavo egzemas. Galvai plauti vartodavo „uždarytą“ vandenį: ajeraiš plaudavo galvą, kad augtų plaukai ir išnyktų pleiskanos. Tam pačiam tikslui vartodavo ir beržo sulą. Beržų žievių viriniu plaudavo dedervines, niežus.

Voniomis gydydavo reumatizmą. Gydydavo valákiškų mėtų, pušų skujų ir asiūklių voniomis ir t. t.

Šios rūšies liaudies medicinos „gydytojų“ buvo ir Žeimelio apylinkėje. Vienas iš tokių buvo Svirplys Skakų kaime. Apie 1929 m. Žeimelio miestelyje sunkia nervų

liga sirgo žmogus, pavarde Mikalajūnas. Gydytojų prirašyti vaistai nepadėję. Tada pasikvietė Svirplį. Šis liepė atnešti į kambarį kubilą, rėtį ir vandens. Ligonį nuoga pasodino į kubilą ir per rėtį ant jo pylė šaltą vandenį. Po to paguldė lovoje, šiltai apklojo. Po kelių tokių procedūrų tvarte įkasė iki pusės į mėšlą ir taip palaikė apie ketvertą valandų. Mikalajūnas išgijęs.

Žeimelio miestelio amatai XX a. pirmoje pusėje*¹

Tarpukario metais Žeimelyje buvo apie 1 000 gyventojų. Iš pramonės įmonių buvo garinis malūnas ir plytinė. Gyventojai vertėsi žemės darbu, prekyba (gyveno daug žydu), amatais. Buvo nemaža karčemų, kepykla, amatininkiška saldinių įmonėlė, skerdykla, pora limonado daryklėlių. Apylinkėse žemės geros, ūkiai buvo gana stambūs, pelningi. Todėl patys valstiečiai būdavo užimti žemės darbais savo ūkyje, o reikiamą inventorių užsisakydavo pas amatininkus. Taip pat ir trobesius statė daugiausia meistrai. Turėjo darbo ir batsiuviai, siuvėjai. Nors kasdieninėje buityje buvo avimos nāginės, tačiau į miestelį, į svečius vykdami pasipuošdavo ne tik ūkininkai, bet, kuo turėdami, ir samdiniai. Gyvenime ir darbe čia gal daugiau negu kitose Lietuvos vietose buvo žiūrima praktinės naudos. Į apdailą buvo kreipiama mažiau dėmesio negu į patogumą. Paskutiniu metu imta siekti erdvės. Todėl nei statiniai, nei namų apyvokos bei buities daiktai puošyba nepasizymėjo.

Šalia stambesnių ūkininkų, buvo daug vadinamų bōbelių, amatininkų. Vien Žeimelio miestelyje ir artimuosiuose kaimuose tikrųjų amatininkų buvo apie 80. Daugiausia tai bežemiai ir mažžemiai arba vienas kitas ir iš ūkio kilęs, kuriam šis darbas patiko arba kas neturėjo paveldėjimo teisės, nes ūkiai retai kada būdavo skaldomi. Nors darbo visada būdavo, amatininkai gyveno skurdokai. Vos vienas kitas teįstengė susirešti namelį, o dar mažiau kas – įsigyti žemės. Kiti, neišmokę amato, arba čia pat dirbdavo pas stambesnius ūkininkus, arba uždarbiaudavo Latvijoje.

Visus miestelio amatininkus, dirbusius šio amžiaus trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje, galima suskirstyti į grupes pagal specialybę ir verslo rūšį. Pagrindinės grupės buvo tokios: 1) mūro statybininkai, mūrininkai, 2) medžio statybininkai, staliai, račiai, 3) kalviai, 4) batsiuviai, 5) siuvėjai, 6) mezgėjos, 7) kailiadirbiai, 8) puodžiai, 9) laikrodininkai, 10) fotografai, 11) kirpėjai, 12) konditeriai, 13) audėjai, vėlėjai, dažytojai, 14) kiti amatininkai.

1. **Mūro amatininkai.** Tiek miestelio, tiek apylinkių kaimų pastatai daugiausia buvo mūriniai: molio, plytų, akmens. Tai gal dėl to, kad miškų maža, medžio statybinių medžiagų tekdavo atsigabenti iš toli, o tai brangiai atsiedavo. Gal čia ir Latvijos įtaka. Todėl mūro darbų specialistai buvo ypač reikalingi. Statydavo įvairiai: kaimuose pagal valstiečių nurodymus, miestelyje pagal brėžinius.

Žymesni mūro statybininkai buvo šie: Petras Puñtulis, Vilis Ąlbertinis, Kārelis Kublickas, Juozas Zākis. Puntulis ir Kublickas – lietuviai, o Ąlbertinis ir Zākis – latviai. Buvo ir smulkesnių mūrininkų, kurie mūrydavo viryklas, duonkepes krosnis, rūkyklų kaminus ir t. t.

* VUBR, f. 152-2, p. 37–49.

¹ A. Kāulinis, gim. 1894 m., gyv. Žeimelyje, 1966.

2. Medžio statybininkai. Kadangi medžio statybininkų paklausa buvo mažesnė – apylinkėse maža statybai tinkamų miškų – todėl statybininkai dažnai vertėsi ir staliaus bei račiaus amatu. Kaip buvo minėta, nei pastatai, nei medžio dirbiniai šiose apylinkėse puošyba nepasižymėjo. Ir vis dėlto ant išlikusių sodžių kryžių yra gana dailių statulų, o patys kryžiai dažnai puošnūs, išdailinti. Daugumos jų autoriai – Adomas Truėmpis, Jurgis Šaknis.

Tiek nagingesni staliai, tiek meistrai, tiek račiai darbui reikalingus įrankius – oblius, varstotus, *tekárnes* pasidarydavo patys. Oblius darydavo iš obels medžio, kaltus pirkdavo, varstotai būdavo ažuoliniai, sunkūs; geras varstotas buvo labai branginamas ir eidavo iš kartos į kartą.

Žymiausi medžio statybininkai buvo: Edvardas Kukėvičius, Jonas Mūrniekas, Jonas Gūstinis, Jonas Puodžius; račiai-staliai – Augustas Tilinauskas, Juozas Grigaliūnas, Povilas Liėsis, Petras Niauronis. Kukevičius, antrasis Tilinauskas, antrasis Grigaliūnas, Liesis, Niauronis – lietuviai, Mūrniekas, Gūstinis, Puodžius – latviai.

Už statybos darbus dažniausiai būdavo mokama pinigais. Staliai, jei jie neturėjo savo daržo ir gyvulių, darbą atlikdavo ir už maisto produktus: sviestą, kiaušinius, lašinius, javus. Statybinė medžiaga buvo dažniausiai savininko. Dauguma senųjų molio, plytų ir akmens pastatų statyta iš vietinių žaliavų. Rąstai būdavo atvežami iš tolimesnių miškų. Tačiau būdavo įvairiai: stambesniems užsakymams žaliavą pateikdavo užsakovai, o smulkesniems – ir pats meistras duodavo: ypač tokią, kurią reikėjo mokėti išrinkti – verpimo rateliams (*ràtiniams*), *pipirnyčioms*, rątlankiams.

3. Kalviai. Žeimelio miestelio kalvės ir jų inventorių, įsigyjamas krautuvėse arba iš kitų tos srities amatininkų, priklausė dažniausiai patiems amatininkams. Kai kada jie būdavo paveldėti. Nuomodavo labai retai. Eidamas į kalvę, valstietis visada nešdavosi gesintų medžio anglių maišiuoką ir geležies gabalą, kurią įsigydavo parduotuvėje arba susirasdavo savo metalo lauže. Už darbą kalviui mokėdavo arba tuoj pat, arba, jei būdavo nuolatinis klientas, metų gale – rudenį. Atsilygindavo pinigais, javais, bulvėmis.

Buvo ir keliaujančių kalvių. Tai tie, kurie neturėdavo kalvei patalpų arba negalėdavo įsigyti reikiamo inventoriaus. Keliaujantys kalviai kaustydavo arklius, vietoje remontuodavo plūgus, akėčias, galąsdavo pjūklus.

Žeimelio kalviai buvo: Teodoras Dráudzinis, Albertas Ūdris, Jonas Marcinkevičius, Aleksas Zázavitas, Juozas Kazakevičius, Jonas Vitkus. Iš jų Draudzinis buvo latvis, visi kiti – lietuviai.

4. Batsiuviai. Žeimelio miestelis garsėjo gerais batsiuviais. Jie dirbdavo arba po vieną, arba su mokiniais. Jei mokiniai pristodavo trumpesniai laikui (metams), turėdavo už mokymąsi mokėti, o jei sulygdavo ilgesniai laikui (3 metams), mokėti nereikėdavo, nes vėliau mokinys atidirbdavo. Batsiuviai dirbdavo daugiausia išnuomotose patalpose, todėl dirbtuvėlės atrodydavo skurdžiai. Žiemą daugiausia dirbdavo gyvenamajame kambaryje ar virtuvėje. Odas pirkdavo iš parduotuvės. Valstiečiai tik Antrojo pasaulinio karo metu ėmė ieškoti amatininkų, dirbančių *juktù*, nes pirkti gatavų odų nebuvo kur. Anksčiau odas parduodavo vietos pirkliai žalias arba raugindavo namuose nagingėms. Vietoje tokių odadirbių nebuvo. Be batų siuvimo ir remonto, batsiuviai siūdavo ir remontuodavo pakinktus. Žymiausi miestelio batsiuviai

*Batsiuvių dirbtuvėje
su mokiniais*

buvo: Juozas Dambrauskas, Jonas Freimanas, Mečislovas Vītantas, Karolis Matešiūnas, Augustas Kirša, Baltrus Iminavičius, trys broliai Vilimavičiai, Kazys Būkelis. Visi jie buvo lietuviai.

5. **Siuvėjai.** Dirbo tik pagal užsakymus. Pradžioje siūdavo dažniausiai namų darbo milus, pusvilnonius drabužius, naminės drobės baltinius, o vėliau siuvo daugiausia pirktinius. Kaip minėta, apylinkėse žemės geros, netinkamų plotų maža tebuvo. Nebuvo plačių ganyklų, todėl avių valstiečiai nedaug telaikydavo. Be to, nenorėdavo ir specialiai samdyti piemens. Turimą nedidelę bandą rišdavo arba ganydavo savi vaikai.

Kai kurie siuvėjai turėjo savo dirbtuvėles, kiti dirbdavo, keliaudami iš vietos į vietą, iš vieno valstiečio pas kitą. Pagrindinis inventorių buvo siuvamoji mašina. Keliaujantieji amatininkai turėdavo arba rankinę, arba kojinę siuvamąją, dirbantieji namie – kojinę. Mašiną arba siuvėjas nešiodavosi pats, arba parsiveždavo ją pasamdeš valstietis. Žymiausieji siuvėjai buvo: Bronius Pėčiulis, Vizbulis, Kazys Piñtulis, Juozas Drūpas, Petras Plátbarzdis, seserys Pūnaitės, Manaitė, Zagorskaitė. Vizbulis buvo latvis, Manaitė ir Zagorskaitė žydaitės, kiti – lietuviai.

6. **Mezgėjos.** Ši specialybė buvo moteriška. Mezgimo dažniausiai mokėsi tik tos, kurios turėjo lėšų įsigyti mezgimo mašinai, kuri nauja kainuodavo apie 3 000 litų. Daugiausia pirkdavo senas, padėvėtas mašinas už 700–800 litų. Neturinčios ir tiek dirbdavo mezgėjų padėjėjomis. Megzdavo vyriškus ir moteriškus megztnius, šalikus, pirštines, kojines, moteriškus kostiumėlius. Dirbdavo tik iš užsakovo medžiagos. Už megztnį imdavo 5–8 litus, už moterišką kostiumėlį – 12 litų, už šaliką – litą. Mezgėjos Žeimelyje buvo Veronika Šibilskaitė, Alviną Patešiūnienė, Ona Jakuškaitė, Ona Trejytė. Pastaroji buvo latvė, o kitos – lietuvės.

7. **Kailiadirbiai.** Odų išdirbėjų miestelyje nebuvo. Naginėms odas valstiečiai išsiraugindavo patys, kai kurie pirkdavo jas turguje. Kitas odas supirkdavo vietos pirkliai ir parduodavo jas fabrikams. Amatininkams duodavo išdirbti tik avikailius. Pirminį apdirbimą atlikdavo patys valstiečiai. Nulupę odą, ištempdavo ant viename gale surištų dviejų pagalių, kojas prikišdavo šiaudų ir padžiaudavo. Išdžiūvusius kailius duodavo išdirbti kailiadirbiams.

Kailiniai pigiausiai atsieidavo nedažyti – balti. O dažydavo įvairiomis spalvomis – geltonai, rudai, juodai. Iš kailių siūdavo kailinius, kepures, pirštines. Kailinius nešiodavo tiek kasdien, tiek šventadieniais. Kasdieniniai darbiniai kailiniai dažniausiai būdavo nedažyti, šventadieniniai – dažyti.

Kailiadirbiais miestelyje buvo Bėnatas, Tekūtis – lietuviai, Zākis – latvis. Savų namų jie neturėjo, nuomojosi butą.

8. **Puodžiai.** Žeimelyje tebuvo vienas puodžius – Juozas Geležius. Atsikėlė jis iš Mažeikių ar iš Papilės apie 1935 m. Gyveno kurį laiką plytinėje. Gaminio puodus, ašočius, vazeles. Dirbinius padažydavo, pagražindavo. Parduodavo čia pat vietoje, daugiausia išpardavinėdamas namuose, vietos turguje. Buvo baigęs 2 klases. Priklausė vad. Raudonajai pagalbai. 1941 m. pasitraukė į SSRS, iš kur nebegrižo, matyt, žuvo. Šiaip valstiečiai puodus išigydavo turguje ar iš per kaimus juos vežiojančių prekybininkų žydu.

9. **Laikrodininkai.** Be pagrindinės specialybės, jie dažnai turėdavo dar ir kitą, kadangi ne visada užtekdavo darbo. Remontui panaudodavo savo medžiagas, dažniausiai senų laikrodžių dalis. Įrankius pirkdavo parduotuvėse. Laikrodininkai buvo Jonas Olišauskas, Mykolas Kripas ir žydas Itkinas.

10. **Fotografai.** Žymiausias miestelio fotografas buvo latvis Būlytis. Turėjo iširuosęs ateljė nuomojamame bute prie miestelio aikštės. Už darbą ėmė pinigais. Iš čia išsikėlė į Kauną, o paskui į Ukmergę, kur įsteigė „Šviesos“ knygyną. Išleido atvirukų su Žeimelio miestelio vaizdais. Spausdino Berlyne 1921 m.

Kitas fotografas buvo lietuvis Vladas Motiekūnas. Jokio turto neturėjo. Jo darbas buvo daugiau mėgėjiškas. Kilnojosi iš buto į butą. Atskiros ateljė neturėjo.

Ilgiausiai dirbo Marijonas Tydmanas, lietuvis. Buvo matininkas, kilęs iš Klauščių kaimo, paskui ėmėsi fotografo amato. Nusipirko Žeimelyje namus. Dirbo namie, bet išvažiuodavo ir į kaimus įvairiomis progomis fotografuoti. Už darbą ėmė pinigais. Turėdavo savo mokinių.

11. **Kirpėjai.** Miestelyje buvo trys kirpyklos. Pagrindinė kirpykla buvo žydo Glèzerio. Patalpą nuomojo iš savo tautiečio Taraso. Šioje vietoje kirpykla išbuvo iki to laiko, kol buvo pastatytas naujas buitinio aptarnavimo kombinato pastatas. Šalia minėtos kirpyklos buvo kita, priklausanti lietuviui kirpėjui. Dar viena kirpykla buvo kitoje aikštės pusėje, Bėčiaus namuose. Joje dirbo broliai Balčiūnai, kilę iš Linkuvos. Vėliau vienas jų, Juozas, vedė ir liko Žeimelyje. 1935–1938 m. vyrų ir moterų kirpyklą laikė lietuvė Ramonaitė. Paskui ji ištekėjo ir išsikėlė į Šiaulius.

Žeimelio laikrodininkas ir vargonininkas Mykolas Kripas (miręs 1939 m.) su šeima

Ilgametis Žeimelio fotografas Marijonas Tydmanas, daugiau kaip 50 metų fiksavęs ne tik valsčiaus žmonių veidus, bet ir visuomeninius gyvenimo įvykius

M. Tydmanas su sūnumi Bronium, žmona Liucija ir dukra Julija. Apie 1923–1924 m.

Su marčia Sofija, žmona Liucija, sūnumi Bronium, dukra Julija ir sūnumi Vladu. Apie 1940 m.

M. Tydmanas su antrąja žmona Maryte, sūniumi Bronium, marčia Onute ir anūku Sauliumi. Apie 1955 m.

... apie 1968–1969 m.

*Paskutinis gyvenimo mėnuo...
Su žmona Maryte, proanūkiu Linu, anūke
Snieguole ir proanūkiu Vaidotu. 1977 m.*

12. **Konditeriai, mėsininkai.** Miestelyje buvo 2 garsūs kepėjai – rusas Leonas Čičiškinas ir latvis Antanas Káulinis. Čičiškinas buvo garsus riestainių kepėjas, jo kepti riestainiai buvo labai skanūs. Be šių, kepėjo amatu užsiiminėdavo nemaža žydų, kurie turėjo savo krautuvėles-arbatines ir patys savo gaminius pardavinėdavo.

Buvo Žeimelyje ir saldainių dirbtuvė, tačiau ji ilgai neišsilaikė, nes į gaminius buvo pridedama daug miltų, jie buvo neskanūs. Mažai kas juos pirkdavo.

Buvo pora limonado dirbtuvių. Viena – Vaškų g-vėje. Jos limonadas buvo neskanūs, paklausos neturėjo. Kita dirbtuvė buvo Lauksodžio kaime. Šios dirbtuvės limonadas turėjo didesnę paklausą. Ją turėjo įsisteigęs iš Rygos į žmonos gimtinę Lauksodžio kaime persikraustęs lietuvis Bernotavičius.

Prie šios grupės priskirtini ir mėsininkai. Miestelyje buvo skerdykla, įrengta po Pirmojo pasaulinio karo plytinės teritorijoje esančiame sename moliniame name. Skerdykla buvo valsčiaus valdybos žinioje. Skerdieną apžiūrėdavo ir štampuodavo (leisdavo pardavinėti) veterinarijos gydytojas ar felčeris.

Seniausias ir plačiai žinomas mėsininkas buvo Jonas Martynaitis. Jo mėsinė buvo Didžiosios karčemos pastate, išnuomota. Jis pats supirkdavo gyvulius, pats skersdavo. Skersdavo savo daržinėje arba miestelio skerdykloje, apdirbdavo namuose. Turėjo rūkyklą. Iš skerdienos darė dešras, karbonadus ir kt. Žmona prekiavo. Prekiaudavo šviežia ir rūkyta mėsa.

13. **Audėjai, vėlėjai, dažytojai.** Ypač kūrybingų audėjų tuo metu nei miestelyje, nei apylinkėje nebuvo. Raštus daugiausia kopijuodavo nuo jau gatavų audinių arba vieni nuo kitų. Daugiausia tai buvo ne menininkai, o amatininkai.

Žymiausias miestelio audėjas buvo latvis Jānis Smiltniekas (tėvas). Pradžioje jokio turto neturėjo. Vedęs iš žmonos tėvų gavo šiek tiek žemės, kur pasistatė namus. Kartu su žmona audė skaras, antklodes. Turėjo pavyzdinį audinių rinkinį, iš kurio duodavo užsakytojams pasirinkti. Audė iš vilninių ir drobinių siūlų. Pats dažydavo ir spausdavo. Už antklodę ar skarą ėmė po 5 litus. Turėjo mokinių. Dirbo visais metų laikais vienodai. Buvo labai taupus. Visas reikalingas mašinas, stakles įsigijo ir namus pasistatė iš savo darbo. Buvo įsirengęs atskiras patalpas audimui, dažymui, vėlimui. Už darbą imdavo pinigais. Tėvui pasenus, tuo pačiu amatu nusipirktuose Linkuvos gatvėje namuose vertėsi sūnus Jānis.

Agota Bluzmaitė, lietuvė, gyveno nuomojamame bute. Turėjo stakles, *ràtinį*. Audavo milus, pusvilnonius, paklodes, rankšluosčius. Raštus kopijuodavo. Audė namuose ir pas žmones. Keliaudama per sodybas dirbo už maistą, šiek tiek primokant. Savo namuose dirbdama imdavo pinigais, javais, bulvėmis, maisto produktais.

Audė ir Olišauskienė, laikrodininko Olišausko žmona, bei dar viena kita moteris. Geriausi užsakovai eidavo pas Smiltnieką, kitoms audėjoms tekdavo menkesni užsakymai arba užsakymai tų, kurie negalėjo už darbą užmokėti pinigais.

Stasys Bògužas taip pat turėjo dirbtuvę – audimo, vėlimo, dažymo ir spaudimo. Jau atsikeldamas į Žeimelį, turėjo savo mašinas. Gyveno nuomotose patalpose. Užmokestį imdavo pinigais. Dirbo visais metų laikais.

14. **Kiti amatininkai.** Be jau išvardintų, Žeimelyje buvo ir smulkesnių amatininkų: skardininkų, stogdengių, kubilių, skerdėjų, alūdarių, verpėjų, skalbėjų ir kt.

Skardininkai. Šių amatininkų reikėjo vis daugiau. Mat anksčiau stogams dengti buvo naudojamos *dòkalkos*, o šio laikotarpio pabaigoje ėmė išigalėti skarda ne tik

*Žeimelio skardininkai
prie „apskardinto“
namo*

*Skardininkas
Leiba Lakunišokas
savo dirbtuvėje.
1938 m.*

gyvenamiesiems namams, bet ir kletims, daržinėms dengti. Dengdavo daugiausia cinkuota skarda. Necinkuotą skardą dažydavo dažniausiai rudai ar raudonai. Be to darbo, iš skardos dar darydavo kibirus, vonias, krosneles, *kaniukus*. Tokius darbus dirbdavo jau minėtasis laikrodininkas Olišauskas ir žydas Jakušokas.

Šimtmečio pabaigoje Žeimelyje gyveno akmens kryžių meistras Rùbinas. Kryžius kaldavo pagal užsakymą. Pats šlifudavo. Jo darbo kryžių yra Žeimelio lietuvių ir latvių kapinėse.

Žymiausias kubilius (báčkininkas) buvo Jonas Balčiūnas. Dirbdavo iš savo ir iš užsakovo medžiagos. Statinaites darydavo kaustytas geležiniais lankais – alui, o mediniais lankais *stañkius* – kopūstams, agurkams raugti. Statinaites kartais dažydavo. Kaustyta ir dažyta 4 kibirų statinaitė kainavo 10 litų arba apie centnerį rugių ar kviečių. Dalį gaminių kubilius parduodavo iš namų, dalį veždavo į turgų. Balčiūnas taip pat remontuodavo *ràtinius*.

Buvo ir skerdejas, kuris eidavo per sodybas, skersdamas gyvulius. Tai Liudvikas Kazakevičius. Už darbą imdavo pinigais ir skerdiena.

Specialaus sugebėjimo reikėjo ir stogdengiams, nes tarpukario metais dar daug stogų buvo šiaudiniai. Stogdengiai keliaudavo iš kaimo į kaimą, dengdami ar remontuodami stogus. Kūlius, vyteles valstiečiai paprastai jau būdavo pasiruošę iš anksto. Stogdengiai nešdavosi šukas stogui sušukuoti, o dalgį šiaudams nupjauti gaudavo vietoje. Dengdavo daugiausia rudenį, pavasarį – remontuodavo.

Pusiau slaptas valstybės draudžiamas amatas buvo alaus darymas pardavimui, tačiau ir juo buvo verčiamasi. Žeimelyje tokių aludarių buvo keletas.

Buvo verpėjų. Tai daugiausia vienišos senutės.

Skalbėjos skalbdavo namie ir eidamos per žmones.

Dar buvo pusiau amatininkas rusas Afanasjevas, kuris šalia žemės darbo ver-tėsi pavažų, rátlančių, vėžlančių lenkimu. Dirbo iš savo ir iš duotos medžiagos.

Čia išvardinti amatai bei amatininkai, aišku, yra ne visi. Mažžemiai kaimuose laisvu laiku pasidarydavo visus reikiamus daiktus bei inventorių tiek sau, tiek ir kitiems. Nagingesnis skaptuodavo šaukštus, samčius, darydavo medpadžius, pindavo krepšius. Kai kuriuos daiktus (loviūs, arkliams ėdžias, grėblius, dalgiakočius ir pan.) pasidarydavo kiekvienas valstietis. Žiemos metu darydavo roges, akėčias, kuliamuosius ir laukams voluoti ruliūs, kambario baldus – taburetes, kėdes, stalus, lovas, spinteles indams, lentynas.

Virves anksčiau vydavo daugiausia žiemą, kambaryje. Paskutiniu metu išsigalvojo vejamąsias mašinas, kurių aptarnavimui, be vieno suaugusiojo, reikėdavo ir poros vaikų pagalbos. Darbas vykdavo daug sparčiau: iš karto virvę būdavo galima vyti iš daugelio pluoštų ar virvelių, nepatogu būdavo tik tai, kad tam reikėdavo ilgos patal-pos arba vyti reikėdavo kieme, vasarą. Tokias mašinas daug kas pasidarydavo patys.

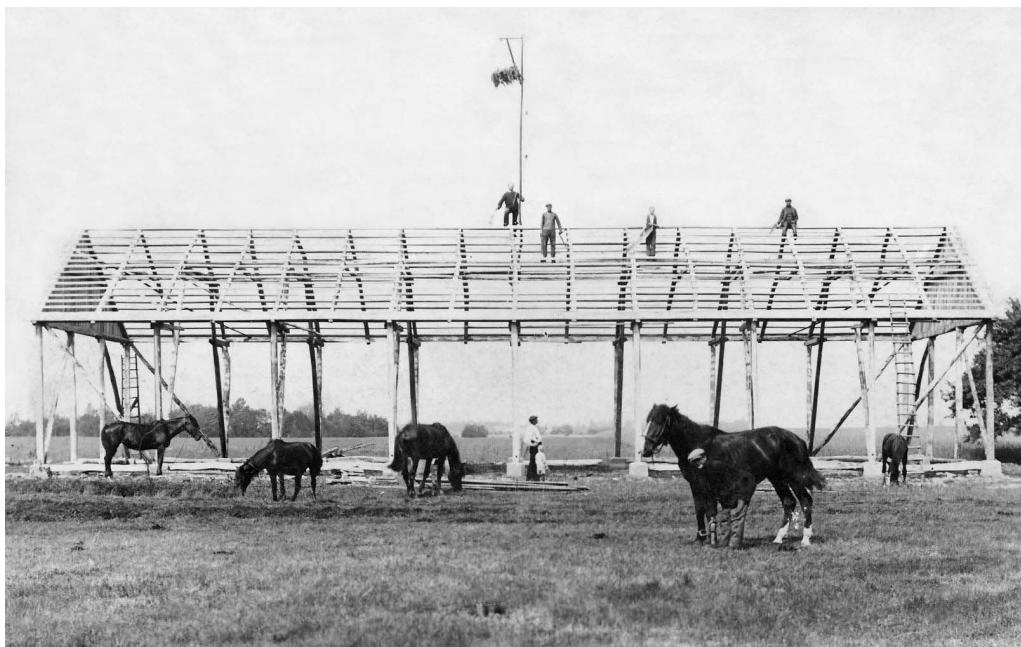
Buvo ir tokių keliaujančių amatininkų, kurie kasdavo šulinius, liedavo rentinius. Tokie vietoje ilgai neapsistodavo, nes ilgiau nebūdavo darbo.

Tikrieji miestelio amatininkai versdavosi savo amatu visais metų laikais, jei darbai nebuvo sezoniniai. Dirbdavo nuo ryto iki vakaro, o žiemos vakarais – prie „liktarnos“ ar lemos šviesos. Sezoniniai darbai buvo statybos. Statydavo iki užšalant. Medžio statybininkai žiemą darydavo duris, langus ar šiaip meistryste užsiimdavo. Mūro amatininkai žiemą vertėsi vėl kaip kas išmanė, daugiausia po savo namus.

Iš amatininkystės papročių. Amatininkams „magaryčios“ paprastai nebū-davo statomos nei darba pradėdant, nei užbaigus, nors laukdamas svetimo žmogaus (ar giminių, ar siuvėjo) alaus valstietis visada turėdavo. Kitaip būdavo ką nors statant. Statant į sienas būdavo įdedama varinių ar sidabrinųjų monetų, kad būtų laimingas ir turtingas gyvenimas. Kur nors įdėdavo ar pakabindavo vad. šv. Agotos duonos gabalėlį, kad apsaugotų nuo ugnies. Mūrijant krosnis, taip pat būdavo dedama monetų, kad duona būtų skalsi. Monetų dėdavo ir į gandraizdžius, kad gandrai perėtų. Atsikėlus gyventi į naują namą, švėsdavo įkurtuves – kviesdavo gimines, kaimynus. Apskritai papročiai apylinkėse nebūdavo nei per daug gajūs, nei turiningi.

Šiuo metu likę amatininkai dirba buitinio aptarnavimo kombinate, žemės ūkio mechanizavimo mokyklos pagalbiniu ūkio dirbtuvėse, statybose.

Jono Kupčiko daržinės statyba Krasniškių k. Apie 1935 m.

Pastatę gegnes, darbininkai visada iškeldavo vainiką, dažniausiai eglėšakių, qžuolų ar kitų medžių lapų. Vainiką šeimininkui reikėdavo išsipirkti vaišėmis. Vaišindavo tik alumi. Stogą dengdavo kai kada tie patys, kai kada jau kiti darbininkai. Paskui su darbininkais jokių išgertuvių nebebūdavo

M. Tydmano nuotraukos

Prietai ir patirtis*

Šiame skyriuje nagrinėjami smulkūs prietai, sutinkami kasdieniniame žmogaus gyvenime bei jo kasdienėje veikloje.

Juos galima būtų suskirstyti į dvi rūšis: į sapnų prietaisus ir į vadinamuosius buitinius prietaisus.

Tikėjimai sapnais. Sapnų reikšmė būdavo aiškinama paprastai pagal sapnuojamuosius objektus arba pagal įvairius paties subjekto veiksmus sapne. Beveik kiekvienoje šeimoje buvo sapnininkų. Kai kurie aiškinimai turėjo, be abejo, ir savo vietinį, liaudišką pamatą.

1. *Sapnuojamųjų objektų reikšmė*¹. *Augalai*: jei sapnuoji gėles – vadinasi, apturėsi džiaugsmą; jei sapnuoji raudoną rožę – bus laiškas; sapnuoti uogas – reiškia ašaras; sapnuoti linus – vargas; sapnuoti bulves – barniai; jeigu sapnuosi obuolius – teks verkti. *Gyvuliai*: sapnuoti arklį, vadinasi, gauti pinigų; sapnuoti arklius – vėjas; sapnuoti juodą arklį – mirs artimas žmogus; jeigu sapnuoji jautį – kils gaisras; jei sapnuoji kiaules – bus svečių; jei sapnuoji šuni, norintį įkasti, vadinasi, geras kaimynas nori pakenkti. *Paukščiai*: sapnuoti paukščius – gausi laišką; jei sapnuoji balandžius – gausi laišką; sapnuoti žąsis – laiškas; *Vabzdžiai*: jeigu sapnuosi bites – susižeisi. *Parazitai*: jeigu sapnuoji utėles plaukuose – bus vargas, o jei drabužiuose – pinigai. *Žuvis*: sapnuoti žuvis – liežuviai. *Žmonės*: blogai susapnavus draugę – diena bus nelaiminga; sapnuoti čigonus – apvogis; jei sapnuoji numirėlį, tai keisis oras. *Daiktai*: sapnuoti vandenį – liga; jeigu sapnuoji alų – bus lietaus; jeigu sapnuoji lašinius – kas nors apkalbės; jeigu sapnavai žiedą – tai teks šokti vestuvėse; jei sapnuoji pinigus – tai bus ašaros; sapnuoti peilius – širdies skausmas; sapnuoti šiaudus – tuščios mintys; jeigu sapnuoji, kad veža mėšlą, tai kas nors mirs; ašaros – reiškia linksmybę; jei sapnuosi kraują – bus svečių; jei sapnuoji gaisrą – bus sausra. *Dangaus kūnai*: jeigu sapne matydavo saulę arba mėnulį, reiškėdavo sėkmę.

2. *Veiksmų reikšmė*: bučiuoti per sapną mergytę – liga; jei sapne valgei riešutus – teks su kuo nors bartis; sapnuoti, kad veža rąstus, vadinasi, kas nors mirs; jei sapnuoji, kad griūni į bedugnę – paims į karą; jeigu sapnuoji, kad ant tavęs griūva, tai reiškia, kažkas nors iš giminių mirs; jei sapnuoji, kad šluoji kambarį ir daug šiukšlių, tai mirs kas nors iš namiškių; jeigu muštynės sapnavai, tai lauk laiško arba svečių; jeigu sapnuoji, kad tau kerpa plaukus – turėsi didelę gėdą; jei per sapną traukia dantį, tai kas nors mirs.

Blogi sapnai – nuo žmogaus valios nepriklausomas dalykas, tačiau kai kada jų galima ir išvengti: jei naktį sapnuoji blogus sapnus, tai reikia apsiversti ant kito šono – daugiau nebesapnuosi.

Sapnų aiškinimas yra atsiradęs iš primityvių analogijų, kontrastų, objektų, simbolių, iš šiuo metu jau nebesuvokiamų senųjų žmonių tikėjimų arba iš kada nors buvusių grandininių įvykių. Dalis sapnų aiškinimų gali turėti ir realų pagrindą. Prieš ligą žmogus gali sapnuoti blogus sapnus ne dėl jų ligą pranašaujančios simboliškos prasmės, bet dėl organizmo liguistumo. Iš to galbūt atsirado ir žmonių tikėjimai pranašiška visų kitų sapnų galia.

* VUBR, f. 152-1, p. 279–286.

¹ Aplankalai: a. Žeimelio apylinkės prietai, papročiai, 1971, *ŽM-MA LTIR (LTR, 4274)*; b. Žeimelio apylinkės papročiai, liaudies medicina, meteorologija, kalendorius, 1968, *ŽM-MA (IIES, 340)*.

Smulkūs buitiniai prietarai.

1. *Reiškiniai, susiję su žmogaus ypatybėmis ir veikla.* Šiuos reiškinius galima būtų dar suskirstyti į tris pagrindines rūšis: a) su paties žmogaus veikla susiję reiškiniai; b) žmogaus veikloje kitų sukelti reiškiniai; c) žmogaus veiklą reguliuojantys patarimai arba įspėjimai.

a. *Su paties žmogaus veikla ir ypatybėmis susiję reiškiniai.*

Aktyvi veikla: jei kaire koja išlipai iš lovos, tai visą dieną nesiseks; jei užsivilkai atvirksčią drabužį – nesiseks; jei užsirišai atvirksčią skarelę – pasigersi; jei kartais užsiraito padalka – būsi girtas; jei iškrito šukos – apturėsi gėdą; jei iškrenta iš rankų veidrodis – bus svečių; jei iškrito blakstiena, tai žinok, kad gausi laišką; jei valgant iškrenta šaukštas – ateis vyras, jei peilis – irgi vyras, o jei šakutė – moteris; jei sudaužei veidrodį – bus nelaimė; jei sukulsi į šukes koki indą – bus laimė; jeigu nešdamas vandenį apsipilsi kulnį, tai žinok, kad tavęs laukia laimė; jeigu, eidamas pro duris, prisiversi kulną, tai mirs koks nors giminaitis; jei, išeidamas iš namų užkliuvai už slenksčio – visą dieną kliūsi; jei kur nors važiuoji ir ką nors pamiršti – nesiseks; jeigu iš ryto sutiksi moteriškę – bus nelaiminga diena; jei ištekėjusi moteris pameta žiedą, tai yra sakoma, kad ją pames vyras; radai pasagą – laimė; jei radai adatą, atkreiptą į save, tai žinok, kad bus širdies skausmas; jeigu pamatai varną prieš pietus – nesiseks, o jei po pietų – seksis; jei mergaitė pamatys pirmą gandrą vieną, tai tais metais dar neištekės, o jei pamatys porą – ištekės; pamačius krintančią žvaigždę, turės išsipildyti tai, ką galvojai, prieš ją pamatydamas; jeigu siuvant mazgosi siūlai, tai žinok, kad tais metais ištekėsi.

Pasyvi veikla: jei niežti kairė akis – verksi; jei niežti dešinė akis – džiaugsies; jei niežti kairysis delnas – gausi pinigų; jei niežti dešinę ranką, tai pasveikins; jeigu niežti padus – teks šokti; jei niežti nosį – išgirsi naujieną; jei dieną užaina miegas – tai kas nors ateis; jeigu kaista veidai, tai tą žmogų kažkas apkalba; jeigu žagsi, tai reiškia, kad kas nors tave mini.

Pastovios ypatybės: norint gerai matyti ir rasti grybų, reikia turėti rudas akis.

b. *Pašalinių subjektų žmogaus veikloje sukelti reiškiniai.*

Jei kas nors peršoks per galvą – nebeaugsi; jei kelią perbėgo juodas katinas – bus nelaimė; jei kiškis perbėgo per kelią – bus nelaimė; degla kiaulė perbėgo kelią – nelaimė; jei merginai, skalbiant drabužius, pradėjo lyti, tai žinok, kad jos nemyli vaikinai.

c. *Žmogaus veiklą reguliuojantys patarimai arba įspėjimai.*

Vienpusiai santykiai: niekada negalima dėti duonos ant stalo iškiliaja puse į apačią, nes greitai laiku nebeturėsi ko valgyti; valgydamas nežiūrėk į veidrodį – neteksi proto; nevalgyk skaitydamas – suvalgysi protą; jei mergina valgys duonos kampelį, gaus gaspadoriaus sūnų; jei mergina valgys iš viso puodo, gaus juodą vyrą; pavalgius nereikia rąžytis – atiduodi maistą velniui; persižėgnojus kaire ranka, ims skaudėti atskiras kūno dalis; jei siūsi sagą drabužiui, kuri esi užsivilkęs, tai protą prisiūsi; nepalik atverstos knygos, nes visas protas išgaruos; negalima švilpauti kambaryje, nes velnią prisišauksi; nemušk varlės – atsitiks nelaimė; jei nori, kad kelionėje sektųsi, reikia kieme porą kartų apsisukti; jeigu išėjęs iš namų užmiršai ką nors pasiimti, nebegrižk, nes nesiseks; jeigu jau siūni ant kūno drabužius, reikia į burną įsikąsti siūlo galą. *Daugiapusiai santykiai:* jei pirmą kartą nueini į svečius, reikia pabučiuoti pečių; svečias, prašomas sėsti, turi sėstis, kad šeiminkų vištos dėtų ir

kad vaikai miegotų; būtina išlydėk svečią, nes dieną išsineš; jei dvi draugės apie medį apeis viena pro kairę, kita pro dešinę pusę – susipyks; jeigu pažįstami sveikinasi per slenkstį, tai teks jiems susipykti; jei nenori susipykti, nereikia duoti niekam adatos; nerodyk gyvulio ar mažo vaiko piktam žmogui – nudyvys; vedant svetimą žmogų į tvartą, reikia kišenėje laikyti špygą, kad šis neužkerėtų gyvulių; tą dieną, kai palaidoja numirėlį, reikia nueiti 12 val. į kapus ir išmatuoti kapo ilgį ir plotį. Tačiau to negalima niekam sakyti. Tada su ta matuokle reikia išmatuoti kokį nors daiktą. Jei vagys norės jį pavogti, jie negalės jo pajudinti iš vietos.

2. Šalia žmogaus vykstantys reiškiniai.

a. *Gyvojoj gamtoj*: jei katė prausiasi, tai bus svečių; į kurią pusę uodega pakrypusi, iš tos pusės svečiai ir bus; jeigu į namus ateina svetimas šuo ar katė, tai tie namai bus laimingi; šuo kaukia namuose – bus nelaimė; jei šuo kaukia, žiūrėdamas į dangų – bus gaisras; jei po namo pamatais gyvena rupūžės, tai reiškia, kad tie namai bus turtingi; jei voras ropoja per švarką – gausi dovaną; jeigu namuose gieda višta – bus nelaimė; jei paukštis sumuša į langą, tai gausi žinią; jei gegutė pavasarį pirmą kartą užkukuoja žmogui be pinigų, tai jis visus metus bus neturtingas, o jei su pinigais, tai turės jų visus metus; jei gegutė kukuoja namuose, tai kas nors gims arba mirs; jei prie namų čirškia šarka – lauk svečių; jei šarka ant tvoros rėkia, tai reikia saugotis vagių; jei prie kurių nors namų šūkauja pelėda – mirs žmogus; jei pelėda rėkia prie gryčios – bus naujagimis; jeigu pelėda ar apuokas tupi netoli namų – tiems namams užtraukia nelaimę; jei apuokas rėkia „ū-ū-ū“ – bus laidotuvės, o jei „uve-uve-uve“ – mergina susilauks kūdikio.

b. *Negyvojoj gamtoj*: jeigu cypia pečius – bus svečių; jeigu žarijos kibirkštis išlėkė iš krosnies, tai bus svečių; jei lieka ugnyje nuodėgulis – lauk svečių; jei pirmas sniegas iškrinta dieną – tai miršta žmonės, o jei naktį – gyvuliai.

3. *Kontrastai*. Jei dainuoja iš ryto, tai vakare reikės verkti. Kaip matyti, smulkūs buitiniai prietarai kaip ir tikėjimai sapnais yra susiję su animistine žmogaus pažiūra į jį supantį pasaulį ir primityviomis analogijomis arba kontrastais, įvairiais tikėjimais, simboliais ir mitologija.

Žinojo žmonės kai kurių priemonių ir nuo žmogaus valios nepriklausomai pasitaikančioms „nelaimėms“ išvengti: Jei namuose pradeda giedoti višta – bus nelaimė. Reikia tada su ta višta, verčiant ją per galvą, išmatuoti gryčią iki slenkščio, ir jei ant slenkščio papuls jos galva, tai reikia ją nukirsti, o jei uodega – tai reikia nukirsti uodegą. Taip bus galima išvengti nelaimės; Jei pirmutinį iš ryto sutinki vyrą, tai laimė, o jei moterį – nelaimė. Norint išvengti šios nelaimės, reikia paimti nuo kelio kokį nors šiaudą ir, pertraukus pusiau, numesti jį už nugaros; Jei einant keliu, skersai jį perbėga kiškis, tai reikia surišti nosinaitės kampus į vieną mazgą – nelaimė neatsitiks; Išsigandus reikia tris kartus nusispjauti; Jeigu juoda katė perbėga kelią – toliau neik, išitiks nelaimė. Pereiti galima tik susiėmus už sagos.

Daugelio nelaimių priežastys būdavo priskiriamos burtininkėms. Tačiau būdavo priemonių ir kaip nuo jų apsisaugoti. Netgi galima būdavo tokį būrimą nukreipti prieš pačią burtininkę: reikėdavo tik jai po to nieko neskolinti. Buvo žmonėse priemonių ir prieš kitokius kenkėjus bei piktadarius. Jeigu staigiai ant liežuvio išsikelia spuogas, vadinasi, kas nors apkalba. Reikia imti saują druskos ir berti ant karštos keptuvės. Tada tam „pliotkininkui“ taip išbers liežuvį, kad daugiau apkalbėti nebenorės.

K A L B A

Tarmė

Juozas Šliavas*

1. Tarmės ploto istorija

Žeimelio apylinkėje rasti akmeniniai ir bronzos kirvukai rodo, kad žmonės čia gyveno jau naujajame akmens ir bronzos amžiuose. Tačiau žmonių ypač pagausėjo geležies amžiuje.

Archeologija, vietovardžiai ir istoriniai dokumentai rodo, kad mūsų eros I tūkstantmetyje ir II m. e. tūkstantmečio pradžioje tie apylinkės gyventojai buvo viena iš labiausiai žemės ūkyje pažengusių rytinių baltų genčių – žiemgaliai. XIII a. šiandieninis Žeimelis su jo apylinkėmis priklausė rytinei Žiemgalos sričiai – Upmalei (dokum. Opemele)¹. V–XII a. senkapių gausumas šių lygumų paupiais rodo, kad Žeimelio apylinkės buvo gana tirštai apgyvendintos. Upeliai, sutekantys šiaurėje į Lielupę (dokum. Semegallera)², buvo geri susisiekimo ir prekybos keliai.

1201 m. Dauguvos žiotyse išikūrė vokiečiai. Prasidėjo kaimyninių suomių ir baltų genčių nukariavimas. Šioms gentims, neturinčioms stiprios valstybinės organizacijos, sunku buvo priešintis gerai ginkluotiems riteriams. Iš visų vėliau pavergtų genčių atkakliausiai ir ilgiausiai nukariautojams priešinosi žiemgaliai. Dėl to daugiausia kovų metu jie ir nukentėjo. 1290 m. žlugus paskutiniam žiemgalių atsparos punktui Sidabrei (dabar Kalnelis prie Joniško)³, žiemgaliai buvo priversti pasitraukti į Lietuvą. Kita dalis, be abejo, liko savo žemėse vilkti nukariautojų jungo.

Prasidėjus ilgiems lietuvių–kalavijuočių karams, Žeimelio apylinkės vėl atsидūrė pačioje tų karų kryžkelėje. Karai, be abejo, nemažą dalį senųjų vietos gyventojų sunaikino. Tačiau kita dalis žiemgalių išliko. Tą rodo 1323 m. Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio laiškas pranciškonų ordino vienuoliams, kuriuo jis tarp kitų prašė brolius atsiųsti jam ir vienuolių, mokačių taip pat ir žiemgalių kalbą⁴.

Karams kiek aprimus, aptuštėjusiose plotuose ima kurtis lietuviai. Tai matyti iš 1348 m. dokumento, kuriame lietuviai minimi vietovėje Gedeghinnen (šiandien Gedeikoniai, 6 km į šiaurės rytus nuo Žeimelio): „... contra Letwinos in

---

* VUBR, f. 152-1, p. 393–486.

¹ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 255.

² *Ten pat.*

³ Šliavas J. Kai kurios pastabos žiemgalių klausimu, *Kraštotyra*, Vilnius, 1967, p. 54–56.

⁴ *Gedimino laiškai*, Vilnius, 1966, p. 54–55.

*Samey then ad curiam Gedeghinnen que nunc Bussike dicitur*⁵. Žemaičių kraštu tuomet buvo vadinama visa vakarinė nuo jūros iki pat Nevėžio upės Lietuvos dalis, kurią daugiau ar mažiau kontroliavo ordinas. Po Žalgirio mūšio, kai Žemaitija galutinai atiteko Lietuvai, nuo 1426 m. imta reguliuoti ir nauja siena su ordinu šiaurėje. Tačiau galutinai Žeimelio, Glebavos ir Kratašino dvarai (dokum. Glebau–Krottus und Scheime) Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei atiteko tik 1587 m.⁶

Nusistovėjus sienai ir prasidėjus ramesniam laikotarpiui, gyventojų apylinkėje turėjo smarkiai padaugėti. Tai rodo gausiai laukuose randama XV–XVI a. keramika.

XV–XVI a. sandūroje vos pradedančią apylinkės žmonių tarpe išgalėti katalikybę (1500 m. čia pastatyta pirmoji katalikų bažnytelė)⁷ netrukus iš Kuršo ėmė nustelbti liuteronizmas (1540 m. Žeimelyje jau pastatoma ir pirmoji, greičiausiai senosios vietoje, evangelikų–liuteronų bažnyčia)⁸. Liuteronizmas plito per dvarus, kurių dauguma apylinkėje XVIII a. jau priklausė vokiečių baronams. Kadangi vokiečių baronai glaudesnius ryšius palaikė su Kuršu negu su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste⁹, kartu su liuteronizmu apylinkėje plito ir latvių kalba. Ypač latvių kalbos įtaka turėjo suintensyvėti po 1795 m. – paskutiniojo Lietuvos–Lenkijos respublikos padalijimo, išnykus sienai su Kuršu. 1828 m. Žeimelyje pastatyta katalikų bažnyčia¹⁰ galėjo kiek sulaikyti liuteronizmo, o tuo pačiu ir latvių kalbos plitimą apylinkėje, tačiau iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos vis dėlto jau daugelis žmonių kalbėjo latviškai. Senesnių vietos žmonių liudijimu, iš daugelio tuo metu buvusių miestelio parduotuvių vien tik kooperatyvas (įsteigtas Medvilionių dvaro savininko St. Goeso)¹¹ turėjo lietuvišką iškabą, visos kitos buvo gotiško šrifto – latviškos.

Po Pirmojo pasaulinio karo susikūrė atskiros Lietuvos ir Latvijos respublikos. Žeimelis vėl tapo ginčijama teritorija. 1921 m. žymint sieną, po plebiscito, mažesnioji (šiaurės rytų) buvusio Žeimelio valsčiaus dalis atiteko Latvijai, o didesnioji su Žeimelio miesteliu – Lietuvai.

Kadangi didesnioji gyventojų dalis vis dėlto laikė save lietuviais, lietuvių kalba greit ėmė atgauti savo prarastas teises tiek miestelyje, tiek ir jo apylinkėse.

Antrojo pasaulinio karo ir pokario laikotarpiu gretimuose Latvijos rajonuose, kur daugiausia buvo vien stambūs ūkiai, gyventojų skaičius dar labiau praretejė. Ištuštėjusius plotus iš dalies kolonizavo lietuviai. Todėl latvių kalba po karo ne tik kad beveik išnyko Žeimelio apylinkės gyventojų tarpe, bet iš dalies sumažėjo ir Latvijos pusėje.

Tokiu būdu lietuvių kalbos tarmė Žeimelio apylinkėse formavosi sudėtingomis istorinėmis sąlygomis. Veikė ją žiemgalių substratas, tam tikru mastu vokiečių bei slavų kalbos, tačiau ypač didelį poveikį jos susidarymui turėjo latvių kalba.

⁵ Būga K. *Rinktiniai raštai*, p. 86.

⁶ Страдынь Я. П. *Теодор Громзус*, Москва, 1966, p. 22. Žinia, kad Kuršo hercogas Gothardas Ketteris 1587 m. reguliavo sieną su Lenkija, dėl ko šie dvarai jau galutinai atiteko Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, J. Stradinis sakosi 1956 m. radęs leidinyje: *Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*, 1899, S. 18 (prof. J. Stradinio laiškas autoriui iš Rygos, 1971 06 08, ŽM).

⁷ Žr. str. *Vietovardžio Žeimelis kilmė*.

⁸ Kallmeyer T. *Die Evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, Riga, 1910, S. 202.

⁹ Žr. Страдынь Я. П. *Теодор Громзус*, p. 22.

¹⁰ Dokumento: *Pradžia katalikų Bažniczes Žejmelej, XIX a. pab.*, kopija (ŽM).

¹¹ Dėl kooperatyvo žr. *Mažoji Lietuviškoji Tarybinė Enciklopedija*, Vilnius, 1966, t. 1, p. 582.

2. Tarmės ypatybės

Žeimelis priklauso rytų aukštaičių tarmės panevėžiškių patarmės šiaurinei šnėktai (A. Baranausko – A. Girdenio – Z. Zinkevičiaus klasifikacija¹²). Pagal ankstyvesnę (K. Jauniaus – A. Salio) tarmių klasifikaciją¹³ šis plotas priklausė „pantininkų“ šiaurinei šnėktai.

Fonetika

Žeimelio tarmės fonetika yra savita tiek savo garsų, tiek ir kirčio sistemomis. Veikiama atitrauktinio kirčio bei nekirčiuotų skiemenų, ypač žodžio galo, balsių redukcijos dėsnų, ji yra smarkiai pakitusi.

1. Balsiai. Balsių realizavimas tarmėje labai įvairus. Jis priklauso nuo jų vietos žodyje, kirčio bei priegaidės.

a. Kiekybė ir kokybė.

Balsių kiekybę ir jų etimologiją panevėžiškių tarmėje pirmasis bandė nustatyti K. Jaunius¹⁴. Tačiau šiandieniniu požiūriu K. Jauniaus pateikta tarmės balsių klasifikacija reikalinga kai kurių pataisų ir papildymų.

Žeimelio tarmėje balsiai pagal jų kiekybę yra tokie:

1. Ilgieji balsiai: *ā, ē (ā̄)*¹⁵, *ē (ē̄)*¹⁶, *ī, ō, (ō)*, ū* ir sutaptiniai dvibalsiai *ie, uo*. Šie balsiai būna kirčiuoti senoviniu (išskyrus *ō*) arba atitrauktiniu (išskyrus iš trumpųjų atsiradusiuosius *ā, ē (ā̄)*) kirčiu ir turi akūto, cirkumflekso arba vidurinę priegaidės, pvz.: *nāms* „namas“, *gēr’* „geria“, *māte* „metai“, *dēt’* „dėti“, *lēt’* „lėkti“, *rašīt’* „rašyti“, *bról’s’* „brolis“, *sūr’s’* „sūris“, *miēgs* „miegas“, *púods* „puodas“, *lētē* „lėtai“, *tīl* „tylu“ ir t. t.

2. Pusilgiai balsiai: *a, e, (æ), é, (e), i, o, u*. Tai senoviniu kirčiu kirčiuoti trumpieji balsiai. Jų priegaidė vidurinė, pvz., *raš* „ras“, *nāš* „neš“, *Gēne* „Genė“, *līp* „lipa“, *Aldōne* „Aldona“, *sūk* „suka“ ir t. t.

3. Trumpieji balsiai: *a, e (æ), é (e), i, o, u*. Šie balsiai kirčiuoti senoviniu kirčiu pasitaiko tik trumpuose žodeliuose (kirtis žymimas graviu), pvz.: *kās* „kas“, *nē* „ne“, *nās* „nes“, *vēl* „vėl“, *vis* „vis“, *kōks* „koks“, *būk* „tartum“, *naujūt’ naujs’* „visai naujas“, taip pat kai kuriuose ilgesniuose tarmės žodžiuose bei varduose, pvz., *pālaid’s’* „polaidis“, *Bēdre* „Bedrė“ (Žeimelio apyl. vietovardis), *Lātvej’* „Latvija“, *māžvaik’s’* „mažas vaikas“ ir kt. Jie gali būti ištariami ir šiek tiek pailgintai. Ne-kirčiuotuose skiemenyse arba po atitrauktiniu kirčiu turimi trumpi balsiai: *a, e (æ), e (e), i, o, u*, pvz., *rašīt’* „rašyti“, *de-gī.ms* „degimas“, *rašō* „rašau“, *vēs’* „visi“, *pōrs* „purus“, *l’ōne* „linai“.

Žodžio pradžioje balsis *e* dažnai išvirsta į *a*, pvz.: *āgla* „eglė“, *aglī.n’s’* „eglinis“, *ākete* „eketė“, *āpoše* „epušė“, *apošī.n’s’* „epušinis“, *ās’* „esi“, *āsam* „esame“, *āsat* „esate“ ir t. t.

4. Redukuoti balsiai: *a, e (æ), e (e), o* (žymimi petitu aukštai) sutinkami įsiterpę po priebalsių *l* ir *r* (anaptiksė), pvz.: *sar^adēla* „sardelė“, *ser^ab’ōntē* „serbentai“,

¹² Žr. Girdenis A., Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, *Kalbotyra*, Vilnius, t. 14, p. 139–147 ir žemėlapi [perspausdinta: Zinkevičius Z. *Rinktiniai straipsniai*, Vilnius, t. 1, 2002, p. 354–364].

¹³ Žr. Salys A. Kelios pastabos tarmių istorijai, *Archivum philologicum*, Kaunas, 1933, t. 4, p. 21–34 ir žemėlapi.

¹⁴ Drotvinas V., Grinaveckis V. *Kalbininkas Kazimieras Jaunius*, Vilnius, 1970, p. 126–138.

¹⁵ Ženklų *æ* žymimas labai platus balsis *e*, savo tarimu bent kiek panašus į balsį *a*.

¹⁶ Ženklų *e* žymimas balsis *é* po kietų priebalsių. * Taškas po balsiu rodo jo siaurumą.

vál^{ak}k'ot' „valkioti“, *vált's'* „valtis“, *dár^{ak}bs* „darbas“, *bør^{ak}nō* „burnoje“. Toliau darbe jie nežymimi, galutinai baigia išnykti.

5. Murmamieji balsiai: ⁱ, ^a. Sutinkami tikrai nutrupėjusiose žodžių galūnėse, praktinėje kalboje bėra pastebimi beveik tikrai susidūrus skardiesiems ir dusliesiems žodžio galo priebalsiams, pvz.: *paūkšt's* „paukštis“, *dərb's* „darbas“, *pəl's* „pelės“, *sūn's* „sūnus“*. Darbe jie nežymimi.

b. Kontrakcija ir elizija. Dėl žodžių darybos balsiai susidūrę gali išlikti nepakitę (1), susilieti į vieną garsą (2) arba įterpti priebalsį *j* arba *v* (3), pvz.:

1) *neatein* „neateina“, *paūkt'* „paaugti“, *praēje* „praėjo“, *paē.žere* „paežerė“, *neātveže* „neatvežė“, *nəožm'oršk* „neužmiršk“, *neir* „neirsta“, *nešēje* „neišėjo“, *noart'* „nuarti“, *preāust'* „priausti“, *preārt'* „priarti“, *prēs't'* „priesti“,

2) *prain* „praeina“, *saīt'* „sueiti“, *néim'v* „neemiau“, *nēs* „neesu“, *nējo* „neėjau“, *neit'* „neeiti“, *apseit'* „apsieiti“, *pasīm'v* „pasiemiau“, *sošīme* „susiėmė“, *apsiev'v* „apsiaviau“, *sēje* „suėjo“, *nēje* „nuėjo“,

3) *pājeme* „paėmė“, *apsī.jom* „apsiima“, *pejūkels* „pjūklas“, *prejeist'* „priilsti“, *novēje* „nuėjo“ ir t. t.

c. Balsių ir skiemenų praleidimas: *teļėg'oñts* „inteligentas“, *raplāns* „aeroplanas“, *l'ūd'n'oks* „liudininkas“, *pākoln's'* „pakulinis“, *pámšals* „pamušalas“, *šāl'k* „šalikas“, *šūl'n's'* „šulinyš“, *žēt'* „žiūrėti“ ir t. t.

d. Balsių įterpimas: *kūl'opk* „kulka“, *pāl'ots* „paltas“, *saradles* „sardeles“ ir t. t. Prieš nutrupėjusios galūnės priebalsius dažnai įsiterpia balsis *ę* arba *ε*, pvz.: *sāpeñ's'* „sapnas“, *árkels* „arklas“.

2. Priebalsiai. Priebalsiai tarmėje yra tokie pat kaip ir bendrinėje lietuvių kalboje.

Kai kurie jų savitumai yra šie:

a. Būdingiausias reiškinys tarmėje yra skirtingas priebalsių minkštinimas. Suminkštinami priebalsiai žodžio gale ir prieš murmamuosius priešakinius balsius, be to, kartais ir po priešakinės eilės balsių, pvz.: *gaid's'* „gaidys“, *žal'iem'* „žaliems“, *nèt's'* „net“, *šal'īn'* „šalin“, *daūgal'* „daugel“, *kōd'el'* „kodėl“. Skirtingas nuo bendrinės kalbos priebalsių suminkštėjimas prieš užpakalinės eilės balsius žodžio viduryje – gana retas reiškinys, pvz.: *c'ū.kers* „cukrus“, *dr'ūts* „drūtas“, *gælōs't'* „galašti“, *kaž'kaip* „kažkaip“, *kr'ū.k's'* „krukiš“, *lež'ū.v's'* „liežuvis“, *maž'ū.t's'* „mažutis“, *pag'aelb* „pagalba“, *sr'aiūns* „sraunus“, *t'ærp* „tarp“, *tr'ūb* „trūba“, *ž'uōber's'* „žuobris“, *gr'aiūds* „graudus“, *š'ōper's'* „šoferis“, *tr'ōb* „troba“. Priebalsių minkštumas prieš priešakinės eilės balsius toliau šiame darbe nežymimas. Žodžio gale težymimas paskutiniojo priebalsio arba, iškritus tarp dviejų paskutiniųjų priebalsių priešakinės eilės balsiui, dviejų paskutiniųjų priebalsių minkštumas, pvz.: *tārp'* „tarpe“, *paūkšt's'* „paukštis“.

b. Priebalsių kietinimas tarmėje taip pat nėra retas dalykas, pvz.: *graīte* „greitai“, *graitū.ms* „greitumas“, *lānks, -e* „lenkas, -ė“, *lānk'oške* „lenkiškai“, *mās* „mes“, *pakālne* „pakalnė“, *rāplēs* „replės“, *vartēt'* „vertėti“, *vařt* „verta“. Priebalsis *l*, išskyrus kai kuriuos atvejus¹⁷, prieš balsius *e* ir *é* yra tariamas kietai, pvz.: *lāist'* „leisti“, *ōbæla* „obelė“, *lōñt* „lenta“, *lōntīn* „lentyna“, *lōñkt'* „lenkti“, *lōñkts* „lenktas“, *lōnktīnēs'* „lenktynės“, bet: *lēmīt'* „lemti“.

* J. Šliavas čia murmamąjį balsį supranta kaip balsio liekaną, vis rečiau beištariamą (K. Garšva).

¹⁷ Žr. Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, 1966, p. 158–165.

Priebalsis tarp *l* ir *é* taip pat dažnai būna kietas, pvz.: *gáelbet'* „gelbėti“, *kalbét'* „kalbėti“, *kálva* „kalvė“ (plg. *kálves* „kalvės“). Po sukietėjusio *l* balsis *e* išvirsta į *a*, o balsis *é* – į *ε*.

c. Priebalsių *s*, *z* vartojimas kai kuriuose žodžiuose vietoj priebalsių *š*, *ž*, pvz.: *siēn'òks* „šienikas“, *pàzars* „rytinė žara“, *zàr* „žara“, *zòsle* „žaslai“.

d. Asimiliacija, būdingesni pavyzdžiai: *ėšėžėřkt'* „išsižergti“, *kàščė?* „kas čia?“, *osũ.kt'* „užsukti“, *sémbėrn's'* „senbėrnis“, *šàšlavos* „sašlavos“ ir t. t.

e. Disimiliacija: *kalĩ.dòr's'* „koridorius“, *léndre* „nendré“, *párkel's'* „parkeris“ ir kt.

f. Sporadiški priebalsių pakitimai: *búlbe* „bulvė“, *šėdābers* „sidabras“, *cidòkel's'* „sidoklis“, *čėzòns* „sezonas“, *Coĩrkal's'* „Svirkalis“ – up. Žeimelio apyl., *dòkalk* „čerpė“, *garsvĩč'òs* „garstyčios“, *Rakaũcks* „Rakauskas“, *sloņksėn's'* „slenkstis“, *čĩpt* „cypti“.

g. Metatezė: *lever'ũ.cėj'* „revoliucija“, *levòrvel's'* „revolveris“, *maceklėts* „motociklas“, *Màksev* „Maskva“, *šàtre* „šratai“, *Pāš'òtėn's'* „Pašvitinys“.

h. Priebalsių praleidimas labai dažnas reiškinys tarmėje, pvz.: *pĩ.kšaš's'* „piktšašis“, *Skáis'gėr's'* „Skaistgiris“, *šálkalv's'* „šaltkalvis“, *vĩ.šgaid's'* „vištgaidis“, tačiau ypač dažnai sutinkamas žodžio gale, pvz.: *dàba* „dabar“, *dā* „dar“, *ĩ* „yra“, *kòdė* „kodėl“, *tòdė* „todėl“, *nė* „nėra“ ir t. t.

i. Priebalsių atsiradimas: *gėr'ũ.ks* „ėriukas“, *jiėv* „ieva“, *jiėška* „ieško“, *jĩlgs* „ilgas“, *jĩr* „irsta“, *jām* „ima“, *ābrozds* „abrozės“, *apĩ.nastėr's'* „apinasris“, *blònknoťs* „bloknotas“, *karštavòť* „kaštavoti“, *kri.kštòls* „krištolas“, *konklėts* „kotletas“, *novėje* „nuėjo“, *lėpstr'òks* „elektra“, *pajĩlgs* „pailgas“, *prėjeĩmť* „priimti“, *sk'áuts* „kiautas“, *sėlsėťes'* „ilsėtis“, *pasėlsėť* „pailsėti“, *kvòrtos* „kortos“.

3. Dvibalsiai. Tie patys kaip ir bendrinėje kalboje. Sandų kokybė paprastuose kirčiuotuose dvibalsiuose (išskyrus dvibalsį *ui*) ir mišriuosiuose tvirtapradės priegaidės dvibalsiuose tokia pati kaip ir bendrinėje kalboje. Priklausomai nuo priegaidės, vienas dvibalsio balsis paprastai būna trumpas, o antras – pailgėjęs, pvz.: *láukt'* „laukti“, *laũks* „laukas“, *kėikt'* „keikti“, *steĩkt'* „steigti“, *pĩlns* „pilnas“, *pũlt'* „pulti“ ir t. t., išskyrus anaptiksės atvejus, pvz., *kár't's'* „kartis“, kur šis pailgėjimas mažiau žymus. Dvibalsių sandų pailgėjimas šiame darbe atskirai nežymimas, jį čia rodo kirčio ženklas.

Dvibalsis *ei* žodžio pradžioje dažnai išvirsta į *ai*, pvz.: *aĩgast's'* „eigastis“, *aĩgòl's'* „eigulys“, *aikvòť* „eikvoti“, *aĩla<aĩlė* „eilė“, *aĩť* „eiti“, *aĩkš'* „eikš“ ir t. t.

Dvibalsis *ai* žodžiuose *kai* (tarm. *kė*) ir *tai* (tarm. *tė*) susiaurėja (resp. suminkš-tėja) ir yra tariamas kaip *ε*.

Tvirtagaliai mišrieji dvigarsiai *an*, *am*, *en*, *em* ir *un*, *um*, *in*, *im* tarmėje yra suvienodėję, pvz.: *dòņgò* „dangu“, *sòņkò* „sunku“, *sòmėde* „samdė“, *kòņps* „kumpas“, *lėņkt'* „lenkti“, *lėņk's'* „linkis“, *lėmť* „lemti“, *zveĩmpt'* „zvimbti“, *p'òņkts* „penktas“, *k'òņka* „kinko“, *l'òmťs* „lemtas“, *š'òmťs* „šimtas“.

Kaip matyti iš pavyzdžių, dvibalsių *en*, *in*, *em*, *im* balsių ištarimo kokybė *ε* arba *o* priklauso nuo po jų einančių priebalsių minkštumo arba kietumo, plg. *lėņkt'* „lenkti“, bet *lòņkts* „lenktas“.

Dvibalsių *ėĩ*, *ėř* prieš minkštuosius priebalsius balsis paprastai ištariamas kaip *e*, o dvibalsių *ĩl*, *ĩř* – kaip *ę*; prieš kietuosius priebalsius – atitinkamai *æ* ir *o*, pvz.: *pėlne* „pelnė“, *smeřkt'* „smerkti“, *sėlke* „silkė“, *pėřkt'* „pirkti“, *pėĩns* „pelnas“, *pėřk* „perka“, *p'òĩvs* „pilvas“, *p'òřka* „pirko“.

Iš nosinių balsių kilę *ę, i, u* kirčiuotoj pozicijoj tariami atitinkamai kaip *ē, ī, ū*, pvz.: *grēže* „grežė“, *grīža* „grīžo“, *skūst’* „skūsti“, balsis *ą* tariamas *ā*, pvz.: *sāmone* „samonė“, *sāmeš’s’* „samyšis“, *sāl’og* „salyga“, *sāj’ong* „sajunga“, *sāsovene* < *sāsuvinė* „sasiuvinis“, arba – *ō*, pvz.: *grōšts* „gražtas“, *bōl* „bała“, *sōl* „sąła“, *šōl* „šąła“, *ōžals* „ąžuolas“, *kōšen’s’* „kašnis“, *baltōj’* „baltaja“, *baltōs’s’* „baltąsias“, *sōmats* „sąmatas“, *zōsle* „žaslai“.

Kirčiuojamas atitrauktiniu kirčiu balsis *ą* ištariamas kaip *ō*, pvz.: *ōs* „ąsa“, *žōs’s’* „žąsis“, *sōnar’s’* „sąnarys“ ir t. t., o tokiose veiksmažodžių formose kaip *bąla*, *sąla*, atitraukus kirtį i priešdėli, jis išvirsta i *ą*: *ī.šbal* < *išbąla* „išbąla“, *sū.šal* < *sūsąla* „sušąla“.

4. Kirčiavimas.

a. Iš trumpos ir ilgios tvirtagalės galūnės kirtis tarmėje atitraukiamas i priešpaskutinį skiemenį, pvz.: *kakt* „kakta“, *vaīke* „vaikai“, *pamāž’* < *pamažī* „pamažu“. Atitrauktinis kirtis trumpųjų senovinių balsių *a, e, i, u* neprailgina. Tik triskiemeniuose žodžiuose, kuriuose literatūrinės kalbos kirtis šokinėja tarp pirmo ir paskutinio skiemens tarmėje, atitraukus kirtį kirčiuoti balsiai *a, e, i, u* yra ištariami pusilgiai, pvz.: *ā.pž’or* „apžiūra“, *ē.šer’s’* „ešerys“, *ē.ž’ærs* „ežeras“, *ri.ten’s’* „ritinys“, *trū.pen’s’* „trupinys“ ir t. t.

Kai kurie triskiemeniai žodžiai tarmėje, atkeldami kirtį i žodžio pradžia, ir patys pereina i pirmąją kirčiuotę, pvz.: *ākem* „akmuo“, *ākmæns*, *ākmæne* „akmenas, akmenai“, *vānags*, *vānage* „vanagas, vanagai“, *sōnar’s’*, *sōnar’* „sąnarys, sąnari“.

Aukštesniojo laipsnio prieveiksnių, būsimąjo laiko 3-ojo asmens ir kai kurių įvardžių formose kirtis iš galūnės paprastai neatitraukiamas, pvz.: *dag’ūjū* „daugiau“, *raš’ōs* < *rašīs* „rašys“, *katrās* „katras“ ir kt.

Atitrauktinio kirčio ilgųjų balsių priegaidė, kaip jau minėta, vidurinė: *sōd’* „sode“, *sūne* < *sūnai* „sūnūs“ ir t. t. Ją gauna ir dvibalsiai, kurių antrasis sandas nepailginamas, pvz.: *p’ōlne* „pilnai“, *lauīke* „laukai“ ir t. t.

b. Veiksmažodžių bendratyje, būdvardžių aukštesniajame laipsnyje, savybiniuose įvardžiuose ir kai kuriuose priešdėliuose bei žodžiuose vietoj literatūrinės kalbos trumpų balsių *a, e* dėl cirkumfleksinio kirčio tarmėje vartojami ilgi: *kāst’* „kasti“, *nēšt’* „nešti“, *gerēsēn’s’* „geresnis“, *gerelēsēn’s’* „gerėlesnis“, *māna* „mano“, *āpmete* „apmėtė“, *ātneše* „atnešė“, *pasōke* „pasuko“, *prāneše* „pranešė“, *nēkalb* „nekalba“, *nebēvæd* „nebeveda“, *tēnæš* „teneša“, *tebēnæš* „tebeneša“.

c. Kitais kartais kirčiuoti balsiai *a, e* nepailgėja, pvz.: *Bālēne* „Bālinė“, k. Žeimelio apyl., *bākēt’* „bakyti, mušti“, *Kātks* „Kātkus“, pvz. *kāšk’s’* „kaškis, niežai“, *krāpals* „krapalas“, *nābags* „nabagas, vargšas“, *pāmaž’s’* „pamažis, pomažis“, *pāzars* „pazaras, gaisras, žara“, *rākal’s’* „rakalis“, *vāgor’s’* „vagorius“, *zāpte* „zaptė, uogienė“, *žābals* „žabalas“, *jēke* „jekė, striukė“, *kēsēl’s’* „keselis, krepšis“, *Kākav* „Kėkava“, Lauksodžio apyl., *mēkel’s’* „mekelis, sutizusi duona“, *mēm’s’* „memis, žioplys“, *tēte* „tetė, tetė“, *zvēkēt’* „žvekyti, kalti“. Pagal trumpą tarminį kurios nors formos balsio tarimą ištariami kartais ir kiti literatūrinės kalbos žodžio formų pailgėję balsiai, pvz.: *ēž’* „eži“ (pagal *ēž’s’* „ežys“).

Atstatant normines šių žodžių lytis, balsiai šiame darbe dažniausiai žymimi su tvirtagale priegaide, o tarminis jų tarimas – su trumpine – taip, kaip jie yra ištariami. Kai kuriuose žodžiuose tarminis tokių žodžių tarimas žymimas su vidurine priegaide, nes skirtumas šiuo atveju tarp trumpų *a, e* ir pusilgių *a, e* beveik nežymus,

priklauso nuo žodžių skiemenų skaičiaus, skiemenų atvirumo arba uždarumo, kalbos dalies ir pan., o svarbiausia, nuo jų populiarumo tarmėje. Šiuo atveju jie priklauso tai pačiai grupei, kaip ir balsiai *i*., *u*., kurie panašiu atveju čia visad žymimi su vidurine priegaide.

d. Kartais tarmė turi skirtingą nuo lit. kalbos kirčio priegaidę, pvz.: pries. *-aũcks* „-auskas“: *Tėlėnaũcks* „Tilinauskas“ (pv. Žeimelis), *Kaļvę<Kaļviai* (gal *Kaļvę<Kalviai?*), k. prie Jonišio, *gæļõnd* „galanda“, *kõnd* „kanda“, *vaļk'ot'* „valkioti“, *dráuigs* „draugas“, *Mažėikõņę* „Mažeikoniai“ (plg. *Mažėik* „Mažeika“), k. Pakruojo apyl. ir kt.

5. Redukcija ir balsių asimiliacija. Atsidūrę nekirčiuotoje pozicijoje, balsiai ir kai kurie dvibalsiai tarmėje redukuojami. Redukcija skirtinga nekirčiuotuose skiemenyse ir galūnėje.

a. Nekirčiuotuose žodžio kamieno skiemenyse trumpieji balsiai kiek redukuojami ir vienais atvejais išlaiko savo kokybę, kitais atvejais pakinta, būtent:

Balsis *a* išlieka nepakitęs, pvz.: *rašīt'* „rašyti“.

Balsis *e* prieš minkštą priebalsį ištiriamas kaip *e*, pvz.: *nerėik'* „nereikia“, o prieš kietą priebalsį – kaip *æ*, pvz.: *nækõnd* „nekanda“. Žodis „pelynai“ tarmėje tariamas *pėļīne*. Jį čia veikiausiai paveikė žodis „pilti“.

Balsis *i* prieškirtinėje pozicijoje visada ištiriamas kaip *ę*, pvz.: *lėnēlē* „lineliai“, *lėnót'* „linoti“, o pokirtinėje (senovinio arba atitrauktinio kirčio) pozicijoje jis ištiriamas dvejopai: prieš minkštą priebalsį kaip *ę*, pvz.: *lėņkiam'* „linkime“, o prieš kietą priebalsį – kaip *o*, pvz.: *kū.b'õls* „kubilas“, *sāvēn'oks* „savininkas“. Šitokia šio balsio savybė išlieka ir nekirčiuoto skiemens mišriuosiuose dvibalsiuose *in*, *im*, *il*, *ir*, pvz.: *lėnkū.v's'* „linkuvis“, *pā.pēļve* „papilvē“, *pū.s'p'elke* „puspilkiai“. Mišriuosiuose dvibalsiuose, turinčiuose tvirtagalės priegaidės kirtį, jis ištiriamas arba *ę*: *lėņk's'* „linkis“ (prieš minkštą prieb.), arba *o*: *s'õļks* „šilkas“ (prieš kietą priebalsį).

Jei dėl žodžių darybos kirtis nukeliamas į tolimesnį, skaitant nuo pradžios, žodžio skiemenį, tai balsio *i* tarimas prieškirtinėje pozicijoje išlieka toks, koks jis buvo pagrindinėje žodžio formoje, pvz.: *p'õlkõj'* „pilkoji“.

Balsis *u* ištiriamas kaip *o*, pvz.: *mosīte* „musytė“. Taip jis ištiriamas ir mišriuosiuose dvibalsiuose bei dvibalsyje *ui*, turinčiuose tvirtagalės priegaidės kirtį: *poļks* „pulkas“, *kõīns* „kuinas“.

Tokiu būdu trumpieji balsiai *a* ir *e* nekirčiuotoje pozicijoje nepakinta, kai tuo tarpu balsiai *i* ir *u* tokioje pat pozicijoje šiek tiek paplatėja. Tokie šie balsiai išlieka gavę ir atitrauktinį kirtį, pvz.: *kāl* „kalu“, *næš* „nešu“, *nėš'* „neši“, *tėk'* „tikiu“, *l'õp* „lipu“, *sõk* „suku“ ir t. t. Balsiai *a*, *e* ir šiuo atveju nepaplatėja. Balsių *i* ir *u* paplatėjimą, kaip matyti iš šių pavyzdžių, nulemia nekirčiuota arba proklitinė skiemenų padėtis. Taip elgiamasi ir kirčiuotuose vienskiemeniuose žodžiuose, t. y. būsimąjo laiko 3 asm.: *l'õs* „lis“, *bõs* „bus“, vienask. vardin. l.: *dõ* „du“, *jõs* „jis“, *jõn* „jin“, vienask. galin. l.: *trõs* „tris“ ir t. t.

b. Ilgieji balsiai. Nekirčiuotuose kamieno skiemenyse ilgieji arba pailgėję balsiai sutrumpėja iki trumpų ir savo tarimu nuo trumpųjų balsių niekuo nebesiskiria, pvz.: *kælāl's'* „kelelis<kelias“, *rētõ* „rytoj“ ir t. t.

Sutrumpėjęs balsis *ė* nekirčiuotame skiemenyje dažniausiai tariamas kaip *ę**, pvz.: *pėdāēla* „pėdelė“, tačiau yra at-

* Prieškirtiniuose skiemenyse balsiai *ę<i* ir *o<u* tarmėje ištiriami šiek tiek siauriau negu *ę<ė* ir *o<o*, nors čia jie žymimi vienodai.

vejų, kada šis balsis tariamas ir kaip *e* (æ), pvz.: *kalædôt'* „kalèdoti“, *kõpeč'os* „kopècios“, *lèle* „lèlè“, *meĩtel's'* „meitèlis“, *tète* „tètis“, *galatĩnès'* „galètynès“, *nũ.lake* „nulèkè“, *priesen's'* „priesènis“, *Gri.pedžë* „Grikpèdžiai“, k. Lauksodžio apyl. ir kt.

c. Dvibalsiai nekirčiuotoje žodžio kamieno padėtyje kai kurie išlieka nepakitę, o kai kurie – suvienbalsėja.

Nepakitę išlieka *ai* ir *au*, pvz.: *kair'õũ* „kairiau“, *laukuõs'* „laukuose“.

Dvibalsis *ie* tokiu atveju dažniausiai ištariamas kaip *e*, pvz.: *žëmôt'* „žiemoti“, *dvĩ.vet's'* „dvivietis“, tačiau yra nemaža atvejų, kada šis dvibalsis ištariamas ir kaip *e* (æ), pvz., žodžiuose: *gædôt'* „giedoti“, *mægôt'* „miegoti“, *lætũ.v's'* „lietuvis“, *lež'ũ.v's'* „liežuvis“, *Læpõre* „Lieporai“, k. Kriukų apyl., *ũ.sen's'* „užsienis“, *võket's'* „vokietis“, taip pat: *bĩ.læts* „bilietas“, *Lĩbečë* „Lybiečiai“, k. buv. Žeimelio vls., dabar Lat. TSR, *Pãlečë* „Paliečiai“, k. Pakruojo apyl., *põper's'* „popierius“ ir priesagoje *-ienè*: *brõlene* „brolienè“, *Jankaučkene* „Jankauskienè“ bei skaitvardžių formante *lieka*: *venũolæk<vienũolieka* „vienuolika“, *dvĩ.læk<dvĩlieka* „dvylika“ ir t. t. Kai kuriais atvejais dvibalsio *ie* tarminis tarimas kaip *e* tarmėje galėjo atsirasti žodžių kontaminacijos keliu, pvz.: dėl žodžių *giedõti* + *gedèti* tarpusavio sąveikos galėjo atsirasti *gedõti* arba *liežũvis* + *laižũyti* = *ležũvis*, *lietuvis<lièti* + *lãistyti* = *letũvis* ir t. t. Pakitus vieno žodžio skiemeniui arba formantui, vèliau analogijos keliu galėjo pakitèti ir panašūs kitų žodžių skiemenys.

Dvibalsis *ei* tarmėje dažniausiai išlieka nepakitęs, tačiau kai kuriais atvejais jis gali suvienbalsèti, pvz.: *Stegvĩ.lë* „Steigviliai“, k. Lauksodžio apyl.

Dvibalsis *ui* nekirčiuotoje padėtyje tariamas kaip *õi*, pvz.: *põikĩst* „puikystè“.

Dvibalsis *uo* – suvienbalsėja ir tariamas dažniausiai kaip *o*, pvz.: *solãl's'* „suolelis“, tačiau yra atvejų, kada jis tariamas ir kaip *a*, pvz., žodžiuose: *õbal's'* „obuolys“, *õžals* „ažuolas“, taip pat sangrąžinėse esamojo laiko veiksmažodžių 1 asmens formose: *næšas* „nešuosi“, *krãunõs* „kraunuosi“ ir t. t.

d. Mišriųjų dvibalsių pirmasis sandas nekirčiuotoje pozicijoje ištariamas kaip ir atitinkami nekirčiuoti balsiai.

Iš nosinio kilęs balsis *q* ištariamas kaip *o*, pvz.: *kõsnẽl's'* „kašnelis“, rečiau *a*: *salygẽla* „salygèlè“, balsis *e* – kaip *e*, pvz.: *grëžĩ.ms* „grëžimas“, balsis *i* – kaip *e*: *grëžĩ.ms* „grĩžimas“.

e. Galūnėse visi trumpieji balsiai virsta murmamaisiais, pvz.: *šãk'* „šaka“, *lãũk'* „lauke“.

Ilgieji ir cirkumfleksinės galūnės balsiai virsta trumpaisiais (*é>e*, *ũ>o*, *o>a*), pvz.: *kãte* „katè“, *bãla<balẽ* „bala“, *sãla<sãlè* „salè“, *pasãula<pasãulè* „pasaulis“, *grãžõs* „gražūs“, *rãša* „rašo“ ir t. t.

Dvibalsiai galūnėse suvienbalsėja: *ai>e*: *lãũke* „laukai“, *iai>e*: *rõgë* „rugiai“, *au>o*: *rãšõ* „rašau“.

Dvibalsis *uo* galūnėje paprastai ištariamas kaip balsis *a*: *piẽma* „piemuo“, arba virsta murmamuoju, pvz.: *piẽm'* „piemuo“.

Dvibalsis *ui* naujai į tarimą atėjusių žodžių gale ištariamas kaip *o*, pvz.: *vãltõ* „veltui“.

Iš nosinio kilęs balsis *e* tariamas kaip *e*, pvz.: *grẽžës'* „grëžes“, balsis *i* virsta murmamuoju, pvz.: *ãnti'* „anti“, balsis *u* – daugiskaitos kilmininke ir tariamojoje nuosakoje kaip *u*, pvz.: *sũnu* „sũnu“, *aĩtu* „eitu“, o balsis *q* – kaip *o*, pvz.: *sũnõ<sũnã* „sũnu“.

6. Kai kurios kitos fonetinės tarmės ypatybės:

a. Baltiškasis balsis *ā* (arba *a*) tarmėje yra išlikęs šiais atvejais: 1) žodžiuose – *brāl'* < *brāli* „brolau“ ir *avī.dvaks* < *avīdvakas* (avimi dvoki) „silpno proto“, 2) kai kurių įvardžių bei iš jų padarytų kitų žodžių kilmininke, pvz.: *jā* „jo“, *tā* „to“, *kā* „ko“, *kanā* „kieno“, *dēl'tā* „dėl to“, *kāđel'* „kodėl“, *tāđel'* „todėl“, 3) nekirčiuotose kitų kalbos dalių galūnėse šis balsis išliko sutrumpėjęs, pvz.: *v'ōlka* „vilko“, *bālta* „balto“ ir t. t.

b. Balsis *ē* (arba *ě*) tarmėje vartojamas vietoj balsio *é*: 1) nekirčiuotoje apylinkės vietovardžių priesagoje *-én-*, pvz.: *Gavænōņę* < *Gavenóniai* „Gavėnoniai“, k. Pašvitinio apyl., 2) priesagoje *-ės-*: *Degēsę* „Degėšiai“, k. Guostagalio apyl., ir 3) priesagose *-ele-*, *-elis* (vietoj lit. kalbos *-ėlė*), neturinčiose mažiųjų reikšmės, pvz.: *dēlgāla* < *dilgėlė* „dilgėlė“. Nekirčiuotas šios priesagos balsis paprastai būna trumpas, pvz.: *nenāudel's'* < *nenāudelis* „nenaudėlis“, *skrū.zdēla* < *skrūzdelė* „skruzdėlė“, *ū.tēla* < *ūtėlė* „utėlė“, *skri.bel's'* < *skribelis* „skrybėlė“ ir t. t. Priesagą *-el-* (vietoj lit. kalbos *-ėl-*) turi ir daugelis iš veiksmažodžių padarytų daiktavardžių, pvz.: *nevīkel's'* < *nevīkėlis* „nevykėlis“, , *apsēlāidēla* < *apsileidėlė* „apsileidėlė“, taip pat ir aukštėlesnio laipsnio būdvardžiai, pvz.: *ilgelēsēn's'* < *ilgelėsnis* „ilgėlesnis“ ir t. t., 4) miesto pavadinime *Pā.nevēž's'* < *Panevėžys* „Panevėžys“ ir kt.

Kadangi balsis *ē* kaip *e* čia daugeliu atvejų ištariamas tiksliai nekirčiuotose priesagose, tai toks jo ištarimas čia galbūt yra ne reliktinės, o antrinės kilmės – tarimo dalykas.

c. Tautosilabinis *n* yra išlikęs žodyje: *sānžēne* < *sānžinė* „sąžinė“.

Visos čia aprašytos tarmės fonetinės ypatybės yra nevienodo amžiaus ir nevienodos kilmės. Substratinis žiemgalių kalbos palikimas laikytini šie Žeimelio tarmės reiškiniai:

1. Kirčio atitraukimas į žodžio pradžią ir jų galūnių redukcija. Žiemgalių kalbos kirčio atitraukimą aiškiai rodo 1272 m. išlikęs žiemgalių vietovardis *Aarenen*¹⁸, kuriame, kaip matyti iš jo rašybos, kirčiuotas balsis turi būti pirmame skiemenyje „aa“ (*Āren(a)i*), o ne antrojo skiemens „e“ (*Arēnai*). Galūnių redukciją žiemgalių kalboje rodo išlikęs vietovardis *Slok*¹⁹ ir asmenvardis *Vester*²⁰.

2. Priešingos negu bendrinėj kalboj priegaidės išlikimas kai kuriuose žodžiuose.

3. Galbūt trumpųjų balsių *a*, *e* pailgėjimas dėl senovinio kirčio ir jų nepailgėjimas dėl atitrauktinio kirčio. Senoviniu kirčiu kirčiuotų balsių pailgėjimą žiemgalių kalboje rodo 1272 m. dokumento vietovardis *Seemua*²¹, plg. lie. *žēmas*, la. *žēms*, o jų nepailgėjimą dėl atitrauktinio kirčio – to paties dokumento vietovardis *Cacten*²², plg. lie. *kaktā*, la. *kakts* „kampas“.

4. Prabaltiško *ā* išlikimas kai kuriuose žodžiuose. Žiemgalių kalbos prabaltišką *ā* rodo išlikęs 1254 m. žiemgalių dokumento vietovardis *Plane*²³.

5. Anaptiksė po priebalsiais *l* ir *r*. Šis reiškinys paplitęs visame senųjų žiemgalių gyventame plote, tiek latvių, tiek ir lietuvių kalbose, todėl jis irgi galimas laikyti žiemgalių kalbos substrato palikimu.

6. Priebalsių *s*, *z* atliepimams priebalsiams *š*, *ž* kai kuriuose žodžiuose. Kaip rodo XIII a. išlikęs žiemgalių vietovardis *Sagare*²⁴, žiemg. kalboje priebalsiai *š*, *ž* buvo tariami kaip *s*, *z*.

¹⁸ Būga K. *Rinkiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 254.

¹⁹ *Ten pat*, p. 265.

²⁰ *Ten pat*, p. 265.

²¹ *Ten pat*, p. 254.

²² *Ten pat*, p. 254.

²³ *Ten pat*, p. 255.

²⁴ *Ten pat*, p. 257.

Kai kurie morfologijos dalykai

Būdingiausi Žeimelio tarmės morfologiniai skirtumai nuo bendrinės kalbos normų yra tokie:

1. Sangražiniai daiktavardžiai, padaryti iš veiksmažodžių, tarmėje visada turi galūnę $-ε<-ai$, pvz.: *derėjomasε<derėjimasai* „derėjimasis“, *koštėjomasε<kuštėjimasai* „kuštėjimasis“ ir t. t.

2. Vyriškosios giminės *a, ija* kamienų daiktavardžių vienaskaitos naudininkas, kaip ir latvių kalboje, dažnai turi įvardinę galūnę $-am$, pvz.: *o'õlkam<vilkam* „vilku“, *brõlam<brõliam* „broliui“.

Kaip rodo žodžių *dëku* „dëkui“, *to'rgo* „turguje“, *vënuì-viëns* „vienui vienas“, *vëltõ* „veltui“ tarminis tarimas, kita šiuo metu redukuota šių daiktavardžių naudininko linksnio galūnė (plg. *to'rg<tu'rgu* „turgui“, *o'õlk<vilku* „vilku“) tarmėje yra buvusi senovėje ne $-ui$, kaip yra šiandieninėje bendrinėje lietuvių kalboje, o $-u$. Prieveiksminio tipo žodžiai: *vëltõ* „veltui“, *dëku* „dëkui“ ir kt. į tarmę yra, matyt, atėję vėliau. Sąveiką tarp naudininko ir įnagininko linksnių rodo tokie tarm. žodžiai, kaip *våg'* (*<vāgi+vagì*) „vagiui“ ir t. t. Tarmės *i* kamieno daiktavardžiai čia turi galūnę $-i$, pvz.: *āk'<āki* „akiai“, *šird'<širdi* „širdžiai“. Tokią pat galūnę turi ir *ija* (*ija*) kamienų daiktavardžiai, pvz.: *svēt'<svēti* „svečiui“, *mēd'<mēdi* „medžiui“, *gaid'<gaidi* „gaidžiui“.

Neaiški yra tarminių posakių raida: *po šei diën, lëg šei diën*. Jeigu įvardis *šei* čia yra naudininkas, tai ir mot. giminės daiktavardžiai šiame linksnyje seniau galėjo teturėti galūnę $-ai$: *po šei diënai* „po šiai dienai“, arba $-e$: *po kaïre* „po kairei“. Kad galūnės balsis $ε<ai$ nukristų galūnėje, daugiau atvejų, rodos, nepastebėta. Gal tai, pagaliau, yra prieveiksmėjimo padarinys.

3. Vienaskaitos įnagininkas tarmėje neturi galūnės $-imi$. Tie *i* kamieno daiktavardžiai, kurie nėra ištiesai perėję į kitus kamienus, mot. giminei turi galūnę $-ia$, pvz.: *šëřdž'<širdžia* „širdimi“, o vyr. giminei – galūnę $-iu$, pvz.: *dõñč'<dančiu* „dantimi“, arba galūnę $-i$, sakoma: *šëřd'<širdi* „širdimi“, *dõñt'<danti* „dantimi“. Galūnę $-i$ turi ir *ija* (*ija*) kamieno daiktavardžiai, pvz.: *mēd'<mēdi* „medžiui“.

Galūnės $-umi$ tėra vartojamas tik trumpesnis variantas $-um$, pvz.: *kũ.noõõõm<kũnigum* „kunigu“.

4. Vienaskaitos vietininko (inesyvo) galūnė $-yje$ tariama dvejopai, pvz.: *šëřdĩ* „širdyje“ (jei galūnė kirčiuota) ir visai netariama, pvz.: *mēd'(<mēdi?)* „medyje“ (jei kirtis yra žodžio šaknyje). Dar plg.: *slëñĩ* ir *slēñ'* „slėnyje“.

Iliatyvas tarmėje yra beveik visai išnykęs. Aliatyvo tėra tik forma *veln'õp* „velniop“, adesyvas – visai nevartojamas.

5. Šauksmininko linksnis turi galūnes $-e$ ($-ai$): *vāik'* „vaikė“, *sún'* „sūnau“, $-e$: *kāt'* „kate“, *põš'<pušë* „pušie“, ir $-iau$: *gaidž'ǎ<gaidžiaũ* „gaidy“, *šõñ'ǎ<šuniaũ* „šunie“.

6. Vyr. giminės *a, ija* kamienų daiktavardžių daugiskaitos naudininko ir įnagininko galūnės tarmėje yra vienodos $-em<-aim$, $-ëm<-iaim$, pvz.: *o'õlkem* „vilkins“ ir „vilkais“, bet *arkl'ám* „arkliams“ ir *arklëš'* „arkliais“. Prof. Z. Zinkevičius mano, kad galūnė $-em$ yra naudininko $-am$ ir įnagininko $-ais$ tarpusavio sąveikos rezultatas²⁵.

Reikia pažymėti, kad vienodą naudininko ir įnagininko galūnę tarmėje turi ir mot. giminės daiktavardžiai, pvz.: *šāķõm*

„šakoms“ ir „šakomis“, *pāļem* „pelėms“ ir „pelėmis“.

Gerai įsiklausius, šios for- ²⁵ Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, p. 235–236.

mos (naudin. ir įnagin.) gali išsiskirti tarmėje vien priegaidėmis, pvz.: pasakoma ir *šakóm* „šakoms“, *šakōm* „šakomis“ greta *šākom*. Kirčio atitraukimą į žodžio pradžią, man rodos, čia bus nulėmęs vienaskaitos naudininko linksnis: *šāke* „šakai“. Nesi-skiria galūnėmis ir *i* kamieno daugiskaitos naudininko ir įnagininko linksnių formos, pvz.: *šerđīm*<*širdým* „širdims“ ir *šerđīm*<*širdým* (*šerđīm*<*širdým*?) „širdimis“ (tokia pat galūnę *-īm* čia turi latvių kalbos daiktavardžiai).

Vienodą daugiskaitos naudininko ir įnagininko galūnę turi ir būdvardžiai, pvz.: *bal̄tem* „baltiems“, *medīnēm’* „medinėmis“, *grāž’om* „gražioms“ ir t. t.

7. Labai populiarius tarmėje daiktavardžių kamienas *ē*, į kurių yra perėję daugelis įvairių kamienų daiktavardžių, pvz.: *dal̄ge*<*daļgē* „dalgis“, *nākte*<*naktē* „naktis“, *mar̄te*<*martē* „marti“, *vēne*<*vinē* „vinis“, *šōne*<*šunē* „šuo“ ir kt. Populiarūs ir šio kamieno vardai, tiek vyrų, tiek moterų, pvz.: *Aldōne*<*Aldōnē* „Aldona“, *Aļge*<*Aļgē* „Algis“, *Bōle*<*Bolē* „Balys“, *Jū.ze*<*Jūzē* „Juozas“, *Karū.la*<*Karūlē* „Karolina“, *Rī.me*<*Rīmē* „Rimas“.

8. Tarmėje *-ia* kamieno vns. vard. galūnę paprastai yra *-is* resp. *-īs*, *kēl’s’*<*kēlis* (<*-īs*) „kelias“, plg. galininką *kēl’*<*kēļi* „kelią“; galūnę *-ia* tarmėje būtų tariama *-’o*: *ēž’o* „ežią“. Tas pats yra ir su būdvardžiais, pvz.: *stāt’s’*<*stātis* „stačias“. Daugiskaitos galininke jie šalia formos *svēč’s’* „svečius“ turi paprastai ir galūnę *-is*, pvz.: *svēt’s’*<*svētīs* „svečius“.

9. *u* kamieno daiktavardžių ir būdvardžių kilmininkas šalia galūnės *-os*<*-aus* turi ir galūnę *-a* (= *o*), pvz.: *nēr sūna* „nėra sūnaus“, *ont līga kēle* „ant lygaus kelio“. Kiti linksniai ištisai perėję į *a* kamieną.

10. Iš *u* kamieno daiktavardžių daugiskaitoje tik žodis *piētōs*<*piētūs* „pietūs“ tėra išlaikęs savo galūnę²⁶. Visi kiti šio kamieno daiktavardžiai šiandien jau turi galūnę *-e*<*-ai*, pvz.: *sūne*<*sūnai* „sūnūs“ ir t. t.

11. *īu* kamieno daiktavardžiai dauguma atvejų tarmėje yra išvirtę į *īia* kamieną. Tai rodo tų daiktavardžių vienaskaitos kilmininkas ir galininkas, pvz.: *vāise* „vaisiaus“, *vāis’*<*vāiši* „vaisių“.

12. Priebalsinių kamienų daiktavardžiai turi tokias vienaskaitos vardininko formas: *ākem*<*akmuō*, *liēm*<*liemuō*, *mēn*<*mēnuo*, *mōm*<*momuō*, *stuōm*<*stuomuō*, *tāšēm*<*tešmuō*, *rōdēv*<*rudvā* „ruduo“, *sāsev*<*sesvā* „sesuo“, *šōv*<*šuvā* „šuo“, *vāndēv*<*vandvā* „vanduo“.

Daugiskaitos kilmininko galūnę po kieto priebalsio dažniau beturi tik šie daiktavardžiai: *akmānu*<*akmenū*, *aūsu*<*ausū*, *debāsu*<*debesū*, *dōktāru*<*dukterū*, *gelāžu*<*geležū*, *gēm’ōnu*<*giminū*, *sesāru*<*seserū*, *šōnu*<*šunū*, *vandānu*<*vandenū*, *žōvu*<*žuvū*.

Kiti šių kamienų daiktavardžių linksniai yra perėję į *i*, *a*, *īia* ir *ē* kamienus, pvz.: *ākmaens*<*ākmenas*, *ākmaēna* „akmens“ ir t. t. Žodis *šuō* vienaskaitoje ištisai linksniuojamas kaip *ē* kamieno daiktavardis, pvz.: *šōne*<*šunē*, *šū.ņē*<*šūnei* ir t. t.

13. Būdvardžiams būdingas kamiengalis *u*, vartojamas tarmėje su bendrinės kalbos *a* kamieno būdvardžiais. Kamiengalio *u* buvimą šiuose būdvardžiuose parodo jų vienaskaitos kilmininko linksnis: *rātōs audī.ma* (*-os* iš *-aus*) „reto audimo“, plg. įnagininko linksnį: *žīdēr’*<*žydriū* „žydrū“, *žīdēr’*<*žydrā* „žydra“, taip pat ir šių būdvardžių mot. giminės vienaskaitos vardininką: *grāit’*<*graiti* „greita“. Kamiengalis *u* sutinkamas šiuose būdvardžiuo-

²⁶Ten pat, p. 253.

se: *apskr'òts* „apskritas“, *dròņgs* „drungnas“, *grait̃s* „greitas“, *lẽns* „lėtas“, *lòņgeṽs* „lengvas“, *liẽss* „liesas“, *plĩns* „plynas“, *pl'òkšts* „plokščias“, *ràts* „retas“, *slẽns* „slėnas“, *slẽsens* „slėsnas“, *smails* „smailas“, *žĩders* „žydras“. Populiarus skoliniuose: *l'uòss* „laisvas“, *faiñs* „fainas, gražus“.

Būdvardžių aukščiausiasis laipsnis (kaip ir *ja* kamieno daiktavardžiai) yra perėjęs į *ija* kamieną, pvz.: *ger'áus's' < geriáuisis* „geriausias“.

14. Įvardžiuotinių būdvardžių vyr. giminės visų kamienų formos tarmėje yra padaromos su formantu *-ase < -asai* „-asis“, pvz.: *baltàse* „baltasis“, *dedž'àse* „didysis“, *platàse* „platusis“.

Galininko formos yra: *báltaj' < báltaji* „baltaji“, *báltajo < báltaja* „baltaja“.

Vartojamos sutrumpėjusios formos: *mažó* „mažojo“, *mažúo* „mažuoju“, *mažié* „mažieji“ ir t. t.

15. Skaitvardžiai 11–19 padaromi su formantu *-læk < -lieka* „-lika“: *vėnúolæk < vienúolieka* „vienuolika“, *dvilæk* „dvylika“, *trilæk* „trylika“ (taip pat *kel'ólæk* „keliolika“) ir t. t. Kilmininko kartais vartojama tokia pati forma, pvz.: *dvi.læk mætu < dviilieka mētų* „dvylikos metų“. Šių skaitvardžių kelintinės formos kai kada turi formantą *-likis, -ė*: *vėņlĩ.k's' < vienuolikis* „vienuoliktas“.

16. Skaitvardžių 4–9 galininkas turi galūnę *-ius* (tai rodo kietas prieb. s tarimas): *kæťor's < kėťurius* „keturis“.

17. Vietoj bendrinės kalbos skaitvardžių *dviesė, trisė* ir t. t. vartojamos formos su *-uose*, pvz.: *dvejuòs' < dvejuosė* „dviese“, *penk'uòs' < penkiuosė* „penkiese“ ir t. t.

18. Kai kurių įvardžių naudininko ir įnagininko formos tesiskiria tiktai priegaidėmis: *mán' (māni?)* „man“, *sò maĩ' (su manì?)* „su manimi“, *táu* „tau“, *sò taũ* „su tavimi“, *sáu* „sau“, *sò saũ* „su savimi“, *jėi* „jai“, *sò jėĩ* „su ja, su jaja“, *jėim'* „jiems“, *sò jėĩm'* „su jais“, *šėi* „šiai“, *sò šėĩ* „su šia, su šiaja“. Vartojama forma *kuòm* „kuo“, *sò kuòm* „su kuo“. Įvardžių *màn' < manì, tàv' < tavi, sàv' < savi* sutampa galininkas ir įnagininkas (plg. la. gal. ir įnag.: *mani, tevi, sevi* „mane“, „su manimi“). Formų *taũ, saũ* „tave“, „tavimi“ ir t. t. galūnės sukietėjo greičiausiai dėl naudininko linksnio poveikio. Šių įvardžių kilmininko linksnis yra: *maniės, taviės, saviės*.

19. Daugiskaitos 1-o ir 2-o asmens įvardžių galininkas ir įnagininkas sutampa, pvz.: *mòm < mùm* „mus“ ir „mumis“, *jòm < jùm* „jus“ ir „jumis“, *pas mòm* „pas mus“, *apė mòm* „apie mus“, *sò jòm* „su jumis“ ir t. t. Iš kur ši forma yra kilusi, neaišku. Kietas galo priebalsis rodytų, kad pilnoji forma galėjo būti *mumù(s)* „mus“. Tačiau galbūt ji atsirado galininko *mumùs* bei įnagininko *mumùs* tarpusavio kontaminacijos keliu. Naudininkas turi formą *mũ.m < mùm* „mums“ ir *jũ.m < jùm* „jums“. Gali būti, kad šio įvardžio galininko–įnagininko linksnio formos galinis priebalsis sukietėjo dėl naudininko poveikio. Tačiau greičiausiai, kad šios formos yra senosios dviskaitos *mũ.m < mùma* bei *mòm < mumà* ir t. t. reliktai.

20. Mot. giminės įvardžių ir įvardžiuotinių būdvardžių daugiskaitos galininkas ir vietininkas paprastai turi vyr. giminės galūnes, pvz.: *pas juòs* „pas jas“, *tuòs diẽns < tuòs diẽnàs* „tas dienas“, *par elgúos's' diẽns < par ilgúosius diẽnàs* „per ilgąsias dienas“, *tuòs' pievos' < tuosė pėvose* „tose pievose“, *didel'uòs' šàkos' < dideliuose šakosė* „didelėse šakose“.

21. Veiksmažodžių esamojo laiko *i* kamienas tarmėje yra perėjęs į *ia* kamieną. Tai rodo iš vienaskaitos 3-jo asmens padaryti esamojo laiko neveikiamosios rūšies

dalyviai, pvz.: *mīl' < mīlija* „myli“, *mīl'am < mīliama* „mylima“, daugiskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmens tarminės formos: *tīlem' < tīliame* „tylime“, *tīlet' < tīliate* „tylite“. Dar plg. *lėndž' < lėndžia* „lindi“, *smirdž' < smirdžia* „smirdi“ ir t. t.

22. Visi *ā* kamieno veiksmažodžiai turi esamojo laiko daugiskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmens *a* kamieno galūnes, pvz.: *dāram* „darome“, *dārat* „darote“. Šio reiškinio negalima laikyti archaišku. Tai tarminio 3 asmens galūnės poveikio rezultatas: *dāra < dārų* „daro“, nes identiškas reiškinys yra ir būtajame kartiniam laike, pvz.: *dārem* „darėme“, *dāret* „darėte“, *dāre* „darė“.

23. Šalia įprastinių formų esamojo laiko vienaskaitos 1-asis asmuo tarmėje turi ir tokias: *aš sōk' (< aš suki?)* „aš suku“, *aš kēl' (< aš keli?)* „aš keliu“, *aš rāšē (< aš rašai?)* „aš rašau“ ir t. t. Šios formos tarmėje sutampa su to paties laiko veiksmažodžių vienaskaitos 2-uojų asmeniu. Visų *ja* (ir *< i*) kamienų veiksmažodžių vienaskaitos 1-mo ir 2-o asmens formos (tarminėje paradigmoje) sutampa natūraliai, nes, nukritus galiniam balsiui, tiek 1-ame, tiek ir 2-ame asmenyse liko minkštas priešgalūninis priebalsis, o *a* ir *ā* kamienų veiksmažodžiai 1-mo asmens formą su minkštu galiniu priebalsiu greičiausiai susidarė pagal *ja* kamienus ir būsimąjį laiką analogijos keliu. Rečiau analogiškas reiškinys pasitaiko būtuosiuose laikuose, pvz.: *aš aīdave < aš aīdavai* „aš eidavau“, *aš mōkeisi* „aš mokiausi“.

24. Dažnai esamajame laike vartojamos gretiminės formos su *-v-*, *-n-* ir *-st-* viena šalia kitos, pvz.: *dž'ūv < džiūva // dž'ūn < džiūna // dž'ūst < džiūsta*, *žūv < žiūva // žūn < žiūna // žūst < žūsta*, *būv < būva // būn < būna* ir t. t. Sufiksines esamojo laiko formas turi ir tokie veiksmažodžiai kaip *rodīj' < rūdīja* „rūdija“, *šakn īj'* „šaknija“ ir t. t.

25. Pirminiai veiksmažodžiai su balsiais *u* arba *i* šaknyje, taip pat ir kiti veiksmažodžiai, kurie prieš galūnę turi priebalsius *j* arba *l*, būtajame kartiniame laike turi ne *ā*, bet *ē* kamieno formas, pvz.: *sū.ke < sūke* „suko“, *kī.še* „kišo“, *šāla < šāle* „šalo“, *galēje* „galėjo“, *jōje* „jojo“. Pastarojo žodžio kamieną *ē* parodo tokių formų kaip: *jōjem'* „jojome“ ir *jāujōs' < jāujōse* „jaujose“ sugretinimas, kur balsiai po priebalsio *j* aiškiai išsiskiria. Po priebalsio *l* *ē* kamieno formas parodo vienaskaitos 1-as ir daugiskaitos 1-as ir 2-as asmenys, pvz.: *šāl'a < šaliaū* „šalau“, *šālem < šālēm* „šalome“, *šālet < šālēt* „šalote“, *bālem < bālēm* „balome“ ir t. t. Į *ē* kamieną yra perėję ir kai kurie kiti veiksmažodžiai, pvz.: *lāide* „leido“, *sū.teme* „sutemo“.

26. Būsimojo laiko 3 asmenyje veiksmažodžiai su *-yti* galūnėje turi trumpą *i*, pvz.: *dar'ōs < darīs* „darys“, *laik'ōs < laikīs* „laikys“. Sangražinės šio laiko formos padaromos su galūne *-ies*: *praūšēs' < prausiēs* „prausis“.

27. Liepiamoji nuosaka kartais sudaroma ir be formanto *-k*, pvz.: *žiō < žiū* „žiūrėk“, *pā* „palauk“. Dažnai ji išreiškiamą sakinyje ir esamuju laiku, pvz.: *kēļēs' ęr aīn' < keliēs* ir *aīnī* „kelkis ir eik“, *klaūše < klausāi* „klausyk“, *gēr' < gerī* „gerk“, *maīnam pīpkōm < maīnam pīpkōm* „mainykime pypkėmis“. Sangražinė forma padaroma su galūne *-ies*: *praūškēs' < praūskies* „prauskis“.

28. Tariamoji nuosaka (vienaskaita) sudaroma dvejopai, pvz.: *aš aīč' < aš aīčia* „aš eičiau“, *tō aītōm < tu aītum* „tu eitum“, *jōs aīt < jis aīt* „jis eitu“ ir: *aš aītōm* „aš eičiau“, *juōktōmēs' < juōktumeisi* „juokčiausi“, *tō aītōm* „tu eitum“, *juōktōmēs'* „juoktumeisi“ ir *jōs aītu* „jis eitu“. Daugiskaita: *mēs aītōmēm' < mes aītumēme* „mes eitume“, *jūs aītōmēt' < jūs aītumēte* „jūs eitute“, *jie aītu* arba *jie aīt* „jie eitu“. Sangražinė forma yra: *jie praūstōs < jie praustuōs(i)* „jie praustuši“.

Kartais tariamoji nuosaka išreiškiama ir tiesioginės nuosakos formomis: *ka næprapuōl<žėk, ka næprapuōla „žiūrėk, kad næprapultų“, baĩs, ka tək jòs næpamæršt<baisiù, kad tik jĩs næpamĩršta „baisu, kad tik jis næpamĩrštų“.*

29. Geidžiamoji nuosaka dažniausiai padaroma su žodeliais *lái<la. laid, lie. leidi* bei *tegù*, pvz.: *lai aĩn<lai aĩna „tegul eina“, tægu aĩn<tegu aĩna „tegul eina“,* taip pat ir sintetine forma, pvz.: *tægol'<tæguli „teguli“, tæbũn<tebũna „tebūnie“* ir t. t.

30. Iš retesnių dalyvių, padalyvių ir pusdalyvių vartojimo atvejų yra tokie: *rúgøšes' píens<rúgusis píenas „rūgęs pienas“, palídavos' búdava gærs deřl's<palýdavus búdavo gëras deřlius „kai palydavo, būdavo geras derlius“, palísent' bojau ožauks<palyšiant bojau užaugs „jei palis, šiaip ar taip – užausg“, praũsentës<praũsenties „prausiantis“* (plg. dar ir bendratį: *praũstës'<praũsties „prauštis“* ir t. t.).

31. Būdinys tarmėje vartojamas taip: *aĩt' aĩče „eite eičiau“, lėkt' lėkče „lėkte lėkčiau“* ir t. t. Forma *aĩče, lėkče* yra galbūt atsiradusi dėl galūnės redukcijos: *eičiau>aĩčio>aĩče.*

32. Siekinys tarmėje nevartojamas.

33. Aukščiausiasis prievieksmių laipsnis padaromas su priesaga *-'aus'<-iausia „-iausiai“,* pvz.: *ger'áus' „geriausiai“.*

Būdvardiniai iliatyvo kilmės prievieksmiai padaromi tik su priesaga *-ĩn'<-ỳn,* pvz.: *šalĩn'<šalỳn „šalin“.*

34. Yra tarmėje išlikusių ir kai kurių dviskaitos liekanų, tačiau nedaug. Tiek vyr., tiek ir mot. giminės vardažodžių dviskaitos vardininkas tėra išlikęs tiktai sustabarėjusiuose posakiuose, tokiuose kaip: *ab lãb tøkę<abù labù tokiē „abu labu tokie“, ab' lãb' tøk'os „abi labi tokios“.*

Daug dažniau vartojamas dviskaitos galininkas. Jis yra net charakteringas tarmei. Sakoma: *tøk's' dõ vĩr pri.veike<tokiùs dù vyrù prĩveikė, dvę kãrv' pařdave<dvi kãrvi pařdavė, dvę diẽn li.je<dvi dienu li.jė, dõ sún augĩ.n<dù sũnu augĩna.*

Įdomus faktas tarmėje yra dar ir tai, kad dviskaitos galininko formos vartojamos ir su skaitvardžiais *trys* bei *keturi*²⁷, pvz.: *tr'os vaik ožog'õno<tris vaikù užuginaũ „tris vaikus užauginau“, kætõr' mæt lãuk'õ<keturiũ metù lãukiau „ketverius metus laukiau“.*

Žiemgalių substrato palikimu tarmėje laikytini šie morfologijos reiškiniai:

1. Vyr. giminės daiktavardžių naudininko galūnę *-am* vien latvių kalbos įtaka vargu ar galima pateisinti, nes ji vartojama dar ir dešiniajame Šventosios upės krante į vakarus nuo Ukmergės²⁸.

2. Kamiengalis *ē* sutinkamas tarmėje tiek vardyne, tiek ir bendrinuose žodžiuose vietoj kitų laukiamų kamienu galūnių. Populiarus, kaip jau minėta, jis yra ir veiksmožodžių būtajame laike. Kamiengalis *ē* yra išlikęs užfiksuotas ir XIII a. žiemgalių asmenvardžiuose: *Made in Gaide*²⁹ vietoj laukiamų galūnių *-is*, plg. lie. *gaidỹs*, tarm. *gaid's'<gaidis*. Galimas dalykas, kad šių vardų galūnės yra ir lotynizuotos, tačiau yra pavyzdžių, kad galūnė *-is* užrašyta ir sveika, pvz.: *Autzis*³⁰. Svarbiu, ypač sprendžiant baltų genčių lokalizacijos problemas, laikytinas dar ir tas faktas, kad būtojo kartinio laiko kamiengalio *ē* izoglosa, nors ir skirtingais vartojimo atvejais, sutinkama ištisinės linijos plote

²⁷ Apie šios formos susidarymą žr. Kazlauskas J. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, Vilnius, 1968, p. 129.

²⁸ Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, 1966, p. 209.

²⁹ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 265.

³⁰ *Ten pat*, p. 254.

nuo Vilniaus krašto pietryčiuose iki Liepojos šiaurės vakaruose, kur kamiengalio *ē* gajumas taip pat yra neabejotinas, pvz.: *vinš vede*³¹, *Sesave* „Sesava“, mstl. Visa tai leidžia manyti, kad *ē* kamiengalio populiarumas tarmėje yra žiemgalių kalbos poveikio rezultatas.

3. Dėl būdvardžių kamiengalio *u* šiandieninio populiarumo tarmėje taip pat, galimas dalykas, „kaltas“ yra žiemgalių substratas, nes šis kamiengalis sutinkamas ir žiemgalių kalbos būdvardinės kilmės vietovardyje *Sebrus*³², kuris greičiausiai sietinas su lie. kalbos būdvardžiu „žēbras“. Kamiengalis *u* vartojamas ir šiandieninės Latvijos Žiemgalos latvių kalbos vyr. ir mot. giminės daiktavardžių galūnėse, kaip pvz.: *lēdus*, *pēlus*³³ ir kt., *īu* kamienas – Lietuvos Žiemgalos vietovardyje *Pakrúojus*.

Žodžių daryba

Svarbesnės tarmės žodžių darybos ypatybės yra šios:

1. Pastebima tokia dvibalsių kaita: 1. *ai/ie*, pvz.: *saīts<saītas/siētas<sietas* „saitas“ (nuo *siēti*), *saīks<saīkas/siēks<siekas* „kiekio matas“ (nuo *siekēti*), *raīts<raītas/riēte<riētai* (nuo *riēsti*), *rāik'ot'<rāikioti/riēkt'<riēkti*, la. *maize* „duona“/lie. *miēžiai*, 2. *é/o* (iš *ē/ō*), pvz.: *dēt'<dēti/dōkēls<dōklas* „pintinė pelams“.

2. Žodžių sudūrimo kai kada vartojamas balsis *o*, nors šiaip atrodytų, kad turėtų būti *a*: *veln'ōbala<velniōbalē* „velniabala“, ir priešingai: *atādreķ's'<atādrēkis* „atodrēkis“.

3. Žeimelio tarmei būdingos šios žodžių darybinės priesagos:

a. *-ailē*. Ši priesaga vartojama vietoj lie. bendrinės kalbos priesagos *-aila*, pvz.: *krapāila<krapāilē* „žmogus, kuris nematydamas ko nors ieško“, *nerēmāila* „nenuorama“, *pakarāila* „išdykėlis“ ir t. t.

Reikia pasakyti, kad *ā* kamieno daiktavardžiai su priebalsiu *l* prieš galūnę visais atvejais čia priklauso *ē* kamienui, pvz.: *Žiēmgala<Žiēmgalē* „Žiemgala“, plg. la. *Ziēmgale*, *bāla<balē* „bala“ ir t. t. Galūninį balsį *é* tarmėje rodo dar ir šių žodžių kilmininko linksnis, pvz.: *bāles<balēs* „balos“ ir t. t. Kaip rodo išlikęs XIII a. žiemg. vietovardis *Upemole*³⁴, žiemgalių kalboje šis kamienas taip pat buvo tariamas *-le*.

b. *-al-*. Ši priesaga daugiausia vartojama su iš veiksmazodžių padarytais daiktavardžiais, pvz.: *krāpals<krāpalas* „žmogus, kuris nematydamas vaikšto“, *marāms* „prastas gėrimas“, *rākal's'<rākalis* „vaikigalis“, *sāpals* „kliedesys“, *sapāl's'* „kalbą nesąmonės žmogus“, *skīstals* „skystimas“, *trākals* „kvailys“.

Pasitaiko ši priesaga ir apylinkės vietovardžiuose, pvz.: lie. *Svirkalis*, la. *Svirkale* (kitur *Svirkāle*), up. Žeimelio–Bauskės apyl.

c. *-ain-*. Ši priesaga, nors ir retai, tačiau tarmėje sutinkama, netgi vardyne (pvz., *Klōvainiai*, mstl.). Ji atitinka lie. *-ain-*, la. *-aine*, pvz.: *ketuērtāin's'* „keturkampis gabalas“, *plōkštāin's'* „bulvių kepsnys“, *saldāine* „saldainis“, *mōlaine* „molyne“ ir t. t. Sutinkama ji ir XIII a. žiemgalių vardyne, pvz.: *Mimayn*³⁵.

d. *-atvē*. Pasitaiko tokiuose daiktavardžiuose kaip, pvz.: *mažātve* „mažumė“, *jaunātve* „jaunystė“, *ženātve* „vedybos“.

e. *-eklē*. Vartojama ši priesaga žodžiuose: *sū.pækles* „sūpuoklės“ ir *dēdāēkla* „dedanti višta“.

³¹ Rudzīte M. *Latviešu dialektoloģija*, Rīgā, 1964, p. 136–137.

³² Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 254.

³³ Rudzīte M. *Latviešu dialektoloģija*, Rīgā, 1964, p. 115.

³⁴ *Ten pat*, p. 261.

³⁵ *Ten pat*, p. 254.

f. *-el-*. Ši priesaga labai dažna apylinkės onomastikoje bei tarmės daiktavardžiuose, pvz.: *avāla* „avis“, *pū.pāla* „pupelė“, *komāla* „kumelė“, *vadāles* „vadelės“, *dvēsēlan* „maita“, plg. la. *dvēsele* „kvapas, siela“, *kojēl's'* „plaktukas“, *tīrel's'* „pelkėtas miškas“, *eržāls* „eržilas“, plg. la. *ērzelis*. Paplitusi ji ir Latvijos Žiemgaloje, pvz.: *mājele* „namelis“.

g. *-enas*. Ši priesaga gana dažna tarminių daiktavardžių daryboje, ypač sudarant juos iš veiksmažodžių, pvz.: *dvēsāen*<*dvēsēna* „galas, mirtis“, *pliēksāen* „mušimas“, *pērāen* „mušimas“, *rīetāen* „barnis“, *spālgāen* „spanguolė“, plg. la. *spalgs* „skaistus, vaiskus“³⁶, *kēlāen* „laiko tarpas“, *krēkāen* „krekena“. Kadangi šią priesagą latvių kalboje atitinka ne viena, o kelios įvairios priesagos, kaip *-iens*: *pēriens* „mušimas“, *-ana*: *plēšānas* „vaidai“, *-ans*: *spilgāns*³⁷ „tviskas“ ir pan., Žeimelio tarmėje ji, matyt, yra apibendrinta.

h. *-es-*. Su priesaga *-es-* sudaroma tiek toponimų, pvz.: *Degēsiai*, k. Guostaglio apyl. (plg. lie. *dagā* „branda“, *degēsīs* „rugpjūčio mėn.“), tiek ir bendrinių daiktavardžių, pvz.: *vaikāēs's'*<*vaikēsās* „bernas“, *tr'ōbes's'* „pastatas“, *kliēdes's'* „kliedėjimas“. Ta pati priesaga, atrodo, yra ir daiktavardyje *mergēse*<*mergēsē* „merga“, tik ji čia galbūt dėl latvių kalbos įtakos prieš siaurą po jo einantį balsį yra susiaurėjusi. Randama ji ir kai kuriuose skoliniuose, kaip *bālāss*<*bālesās* „tvoros mietas“. Žodžių *vaikesās* ir *mergēsē* sugretinimas rodo, kad priesagos *-es* ir *-ēs* yra vienos kilmės ir galimos sieti su la. priesaga *-es-*, pvz.: *puvēsīs*³⁸ „puvėsis“ ir t. t.

i. *-gan-* (*-an-*). Priesaga *-gan-* (*-an-*) dažniausiai vartojama su būdvardžiais. Atitinka ji bendrinės literatūrinės kalbos priesagą *-ganas*, la. *-gans*, pvz.: *baļgāns*<*baļgānas* „pablyškęs“, plg. la. *bālgāns*, *žīlgāns* „žilsvas“, plg. la. *zilgāns*, *žālzgāns* „žalsvas“, *plākāns* „plokščias“, plg. la. *plakāns* „lygus“. Kartais ją, tiksliai, atrodo, kitokios kilmės, gauna ir daiktavardžiai, pvz.: *laūkan's'*<*laūkānis* „oras, laukas“.

j. *-yl-*. Ši priesaga sutinkama vietoj lie. bendrinės kalbos priesagos *-ēl-* žodžiuose: *tēk'ōls*<*tēkylas* „tekėlas“, plg. la. *teciēls*³⁹ – *teciā* ir *kočīls* „kočėlas“.

k. *-inas*. Ši priesaga vartojama su būdvardžiais. Atitinka ji la. priesagą *-ens*, pvz.: *slī.d'ōns*<*slīdīnas* „slidus“, plg. la. *slīdēns*, *skli.d'ōns* „pilnas“, *tēk'ōns* „tekinas“.

l. *-inis*. Ji, atrodo, yra ne vienokios kilmės: *tēvēn's'*<*tēvīnis* „tėvelis“, *tēken's'* „tekinis“.

m. *-(i)nyk-*. Ši priesaga atitinka lie. bendrinės kalbos daiktavardžių priesagą *-(i)nink-*, la. *-(i)niek-*, plg. *šeimēnīks*<*šeiminīykas* „šeimininkas“, plg. la. *saimnieks*, *kāpūrn'ōks* „kepurininkas“, plg. la. *cepurnieks*, *gū.drēn'ōks* „gudrininkas“, plg. la. *gudrinieks*, *Mólnykas*, pav. Žeimelis, plg. la. *Mālenieks*, pav. Galamuiža.

n. *-ysta*. Ši priesaga atitinka lie. bendrinės kalbos daiktavardžių priesagą *-ystē*, pvz.: *kaimēnīst*<*kaimīnystā* „kaimynystė“, *vergīst* „vergystė“. Dažnai ji ir tarmėje kaitaliojasi su priesaga *-ystē* (žr. žodynėli).

o. *-yti*. Veiksmažodžių priesaga *-yti* atitinka lie. bendrinės kalbos priesagas *-inti* (la. *-ināt*) ir *-yti*, pvz.: *dalīt'* „dalinti“, *glāmžēt'* „glamžyti“.

Tų veiksmažodžių, kurie bendrinėje kalboje turi bendratyje priesagą *-inti*, beveik visų esamojo ir būtojo laikų asmeninės formos gali būti dvejopos, pvz.: *dali.j'*<*dalija*, *dali.je*<*dalijē* ir *dali.n*<*daliņa*, *dali.na*<*daliņo*.

p. *-oti*. Priesaga *-oti* atitinka lie. bendrinės kalbos priesagą *-oti*, la. *-āt*, tačiau čia ji vartojama dar ir tam tikrais specifiniais atvejais ir būna nekirčiuota,

³⁶Skardžius P. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius, 1943, p. 232.

³⁷*Ten pat*, p. 232.

³⁸*Ten pat*, p. 314.

³⁹*Ten pat*, p. 192.

pvz.: *stáigot' < stáigoti* „stoviniuoti“, plg. la. *staiġāt*. Kitais atvejais priebalsis prieš priesagą *-oti* būna minkštas, ir ji tada atitinka la. priesagą *-alēt*, pvz.: *tràkal'ot' < trākalioti* „durniuoti“, *sàpal'ot' < sapalieti*, kalbėti niekus“, taip pat ir kitais atvejais, pvz.: *kráig'ot' < kraigioti*, barstyti“ ir t. t. Ar ši priesaga yra kelių kokių nors priesagų apibendrinimas tarmėje, ar priešingai (pavyzdžiui, latvių kalboje yra įvykusi jos poliarizacija), kol kas neaišku.

r. -uitis. Dažnai sutinkama mažybinė daiktavardžių priesaga, pvz.: *žvērblūit's' < žvirbliūtis* „žvirbliukas“ ir t. t.

s. -ulis (-ė). Ši priesaga labai dažna Žeimelio apylinkės antroponimijoje, pvz.: *Pūntulis, Pūntulis* ir t. t. Ji atitinka la. priesagą *-ulis* bei žiemg. priesagą *-ules*, pvz.: *Daugules*, XIII a. žiemg. vietov.⁴⁰ Sutinkama ji tokiuose tarmės daiktavardžiuose kaip, pvz.: *mi.tol's' < mītulis* „vienerių metų gyvulys“, *storūl's' < storūlis* „storas žmogus“, *šū.tol's' < šutas*, kvailiojimas“, *tētū.la < tetulė* „teta“, *trū.mol's' < virdulys*“ ir t. t.

t. -um-. Ši priesaga atitinka la. priesagą *-um-*. Vartojama ji tarmėje tiek onomastikoje, tiek ir bendrinių žodžių daryboje, pvz.: *riēbomē < riēbumai* „riebalai“, *rāētomes < rētumais* „retkarčiais“ ir t. t.

4. Iš žodžių darybinių priešdėlių būdingiausi tarmėje yra šie:

a. pa-. Šis priešdėlis vartojamas su tarmės būdvardžiais beirieveiksmiais ir dažniausiai atitinka lie. bendrinės kalbos priešdėlį *po-*, la. *pa-*, pvz.: *pàger's' < pogeris*“, *pàpēln's' < popilnis*“, *pàrečē < porečiai*“, plg. la. *paretam*.

b. par-. Priešdėlis *par-* atitinka lie. bendrinės kalbos veiksmažodžių priešdėlius *par-* ir *per-*, kartais ir priešdėlį *pra-*, la. *pār-*, pvz.: *pareit' < pareiti*“, 2. „pereiti“, 3. „praeiti“, visais atvejais la. *pāriet*.

Kaip matyti, daugumos čia aptartų žodžių darybinių reiškinių yra senų, turinčių savo atitikmenų ir latvių kalboje, todėl kai kurie laikytini žiemgalių kalbos substratu.

Sintaksės savitumai

Dažniau pasitaiką Žeimelio tarmės sintaksės savitumai yra šie:

1. Po judėjimo veiksmažodžių tarmėje vartojamos ir tokios daiktavardžių formos: *ór' < oran*“, *šàl' < šalin*“, *žēmē < žemėn*“, *laūkan' < laukan*“, pvz.: *aīk ór' < eik oran*“, *aīk šàl' < eik šalin*“, *ņokrī.ta žēmē < nukrito žemėn*“, *bēk laūkan' < bėk laukan*“. Atrodo, kad jos yra sutrumpėjusios daiktavardžių lokatyvo (inesyvo) formos: *ór' < orē*, *šàl' < šalē*, *žēmē < žēmėje*, *laūkan' < laūkane*, plg. tarm. *laūkanis* „laukas, ne vidus“ (Žeimelis). Dėl pastarojo žodžio kyla rimtų abejonių, nes jis gali būti ir antrinės darybos, atsiradęs tarmėje iš iliatyvo formos *laūkan'*.

2. Veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyvių moteriškosios giminės formų vietoje šiais atvejais vartojamos vyriškosios (sen. bevardės) giminės formos (paiteikiami fonetiškai transponuoti pavyzdžiai):

a. atributo: *sušàlē mergàitēs < sušalusios mergaitės*“.

b. predikato: *móterys jau susiriñkē < moterys jau susirinkusios*“.

c. išskirtinėse sakinio dalyse: *parējē namō, mergàitēs ēmēsi pietū < parėjusios namo, mergaitės ėmėsi pietų*“.

3. Linksniai. Pastebėti tokie linksnų vartojimo ypatumai:

⁴⁰Ten pat, p. 254.

a. Vardininko linksnis: *jám tik kúrmiaurausiai daužyti* „jam tik kurmiarausius daužyti“, *gėrs ūr „gerai“*, *tàs ūr gėrs „tai gerai“*, *tàs jau ūr mūsų vaik̃s „tai mūsų vaikas“*, *kiek móka tiē rugiai?* „kiek tie rugiai kainuoja?“

b. Kilmininko linksnis: *nasédék rañkų sudėjēs* „nesėdėk rankas sudėjęs“.

c. Naudininko linksnis: *jám kójos kaip šėivos* „jo kojos plonos“, *kuriēm galám čia sėdi?* „ko čia sėdi?“

d. Galininko linksnis: *iñkit, kã matýdami* „valgykit, ką matote“.

e. Įnagininko linksnis: *išėjē kùnigum* „tapo kunigu“.

f. Vietininko linksnis: *gerãm orè bepìgu aĩti* „geru oru bepigu eiti“.

4. Prielinksniai. Prielinksnių vartojimo savitumai tarmėje gana ryškūs, pvz.:

a. *añt*: *ant gãlo* „pagaliau“, *lìko ant namū* „liko namuose“, *palìko ant laũko* „paliko lauke“, *ant viētos* „vietoje“, *ateĩk ant pirmōs* „ateik pirmai valandai“, *ant žiemōs* „žiemai“, *braũkiam ant miēsto* „važiuojam į miestą“, *aĩti ant namū* „eiti į namus“, *aĩti ant kapū* „eiti į kapines“, *nuėjē ant dvãro* „nuėjo į dvarą“, *nuėjē ant miško* „nuėjo miško link“, *ant karúmenēs išėjē* „išėjo į kariuomenę“, *spjãuk ant vìsko* „spjauk į viską“, *panašùs ant sámčio* „panašus į samtį“, *ant tarbėlē* „į terbelę“, *ant vīdurì* „į vidurį“.

b. *apiē*: *apeĩk apie gývulius* „prižiūrėk gyvulius“.

c. *děl*: *děl mañ⁴¹* „dėl manęs“.

d. *ĩ*: *ĩ mokýklē* „mokykloje“, *ĩ namūs* „namie“, *ĩ knýgã* „knygoje“, *ĩ rùdenì* „rudėnėjant“, *ĩ pavãsarì* „pavasarejant“.

e. *lìg*: *lìg šėi diēn* „iki šiandien“, *lìg šiōlek*, *lìg šiōlekos* „iki šiol“, *vãndenio lìg bãmb* „vandens iki bambos“, *lìg kėliais* „iki kelių“, *lìg vãkara* „iki vakaro“.

f. *pãr*: *mókosi par dãktarã* „mokosi daktaru“, *bùs par šimtà* „bus per šimtą“, *par lãngã* „pro langą“, *par skýlē* „pro skylę“, *par vīdurì* „viduryje“.

g. *pãs*: *pas mòm’* „pas mus“, *pas jòm’* „pas jus“.

h. *pō*: *po šėi diēn* „iki šiol“, *po tám* „po to“, *po vīsam* „po visko, viskam pasibaigus“, *po teisýb’* „pagal teisybę“, *po senóv’* „kaip ir seniau“, *po kaĩr’* „po kairei“, *po dēšín’* „po dešinei“, *po mañ’* „po manęs“, *po taũ* „po tavęs“, *po vókiečiu* „vokiečiams valdant“, *krito po Liepója* „krito prie Liepojos“, *po senám* „kaip ir seniau“.

i. *priē*: *prie namū* „namie“, *tarnavaũ prie pōno* „tarnavau pas poną“, *prie vókiečiu* „vokiečiams valdant“, *lìkti prie žēmēs* „lìkti dirbti žemę“, *prašýtis prie dãktaro 1.* „prašyti, kad atvestų daktarą“, 2. „prašyti ko nors daktaro“.

j. *sù*: *su mañ’* „su manim“, *su taũ* „su tavimi“, *su saũ* „su savimi“, *jìs sirgo su širdžiã* „jis sirgo širdimi“.

k. *sulìg*: *sulìg tãvo pasãkymo* „pagal tavo pasakymą“, *sulìg teisýbe* „pagal teisybę“, *sulìg kėliaim//sulìg kėliais* „iki kelių“, *sulìg pėčiaim//sulìg pėciais* „iki pečių“, *sulìg laĩk* „iki laiko“, *sulìg diēn* „iki dienai auštant“, *sulìg vīen* „iki vienai, iki vienam“.

l. *terp*: *terp púodo* „puode“, *terp miško* „miške“.

5. Jungiamieji žodžiai. Pastebėtos tokios kai kurių jungiamųjų žodžių vartojimo ypatybės:

a. *bėletik*: *leĩsk*, *bėletik aĩna* „leisk, kad tik eina“.

b. *bù*: *aĩk*, *bu ka dúosiu* „eik, nes kad duosiu“.

c. *gì*: *gì vīskas susitvarkìs...* „kai viskas susitvarkys...“

d. *katràs*: *bùvo pùsbernis*, *katras nebìjódavo niēko* „buvo pusbernis, kuris nebijodavo nieko“.

⁴¹ *Mañ’* čia turbūt yra iš *manì*.

- e. *kaip: seniau, kaip kuldavo jaujo...* „seniau, kai kuldavo jaujoj...“
 f. *nibi..., nibi...: nibi gēria, nibi kā* „nei begeria, nei ką“.
 g. *nù kà(d): nu ka pas tavì labai graži (pýpka)* „kad gi tavo (pypkė) labai graži“.
 Beveik visos čia aprašytos tarminės sintaksės ypatybės yra gana problematiškos: vienos jų gali būti kalbos tolimesnės praeities atgarsiai, priklausą jos substratui, o kitos – tarmės inovacijos arba latvių kalbos skoliniai.

Frazeologija

Žeimelio apylinkės tarmė yra gana turtinga įvairių vaizdingų posakių ir frazeologizmų. Vieni jų panašūs į giminiškus kitų lietuvių kalbos tarmių žodžių junginius, o kiti – į latvių.

Vartojamos tokios būdingesnės žodžių samplaikos ir posakiai:

adatom dūrti (<i>ādatom dūrt'</i>)	„labai skaudėti“
ātdaras lig gālo (<i>ātdars lēg gāl'ō</i>)	„visai atdaras“
aīk nuōst (<i>aīk nuōst'</i>)	„eik šalin“
aīk po paībeliais (<i>aīk pō paībeles'</i>)	„eik sau“
aīk, brāli (<i>aīk, brāl'</i>)	„taigi“: <i>aīk, brāli, aš vīską žinaū</i>
aīk jau aīk (<i>aīk jau aīk</i>)	„nejaugi“: <i>aīk jau aīk, argi teip buvo</i>
	„nejaugi taip buvo“
aīnam ant óro (<i>aīnam ont óra</i>)	„eime laukan“
a jau pagēdo (<i>a jau pagēda</i>)	„ar pašėlo“
akìs iškēsti (<i>āk's' eškēst'</i>)	„nustebti“
akìs nudūreš (<i>āk's' nōdūreš'</i>)	„nuleidęs akis“
ākys aptēmo (<i>āk's' aptēma</i>)	„nebesimato“
akysė rōdytis (<i>āk's' rōdešes'</i>)	„vaidentis“
ākys stulpė (<i>āk's' stōlp'</i>)	„akys nebegyvos, sustingę“
akiū neatitrāukti (<i>āk'u natētrāukt'</i>)	„neatsidžiaugti“
āmalas kreñta (<i>āmals krēñt'</i>)	„be griaustinio žaibuoja“
anā šeštādieni (<i>anō šæštā.dēn'</i>)	„pereitą šeštadienį“
ant akiū (<i>ont āk'u</i>)	„akivaizdoje“
ant áukšto (<i>ont áukšta</i>)	„gyv. namo pastogėj“
ant graitūju (<i>ont graitūju</i>)	„paskubomis“
ant kārto (<i>ont kārta</i>)	„iš karto“
ant mįslios užėiti (<i>ont mī.sl'os ōžēit'</i>)	„nejučia prisiminti“
ant óro (<i>ont óra</i>)	„lauke“
ant pōmetės (<i>ont pōmetes</i>)	„mintinai“
ant šveñto nìgdo (<i>ont šv'ōñta ni.gda</i>)	„niekada“
ant uždarbio (<i>ont ū.ždarbe</i>)	„uždarbiauti“
ant žiemōs (<i>ont žiēmōs</i>)	„žiemai“
a papūto (<i>a papū.ta</i>)	„nejaugi“
apsūkti gálvą (<i>apsū.kt' gálvō</i>)	„suvilioti“
ar māžas, ar dīdelis (<i>ar māžs, ar dī.del's'</i>)	„visi“
ar neīsi į vidū (<i>ar neīs' e vī.dō</i>)	„eik į vidų“
ar pagēdo? (<i>ar pagēda?</i>)	„ar pašėlo?“
ar paklýdo? (<i>ar paklída?</i>)	„ar pašėlo?“

atléisti žinią (<i>atláist' ži̇.n'ə</i>)	„duoti žinią“
áušyti būrną (<i>áušet' búrnə</i>)	„tuščiai kalbėti“
bąda matyti (<i>bāđə matít'</i>)	„badauti“
balė nemātė (<i>bāla næmāte</i>)	„tiek tos“
būk miėrygas (<i>būk miēr'əgs</i>)	„būk ramus“
būtų kō gī (<i>būtu kō gē</i>)	„būtų neblogai“: <i>jei teip būtų, būtų kō gī</i>
dárbas iš rañku kreñta (<i>dárbs eš roñku kræñt</i>)	„nesidirba“
darýk kietai̇ (<i>darík kiète</i>)	„uždaryk“ (duris)
darýk vālioj (<i>darík vāl'ə</i>)	„atidaryk“
darýti sāvo (<i>darít' sāvo</i>)	„nepaisyti kitų nuomonės“
dėti į ākį (<i>dēt' e āk'</i>)	„miegoti“
didelė vietà (<i>dī.dæla viêt</i>)	„didelis čia daiktas“ (perk.)
Diėvas bāراس (<i>diėvs bāras</i>)	„griaustinis griaudžia“
dúok rōđą (<i>dúok rōđə</i>)	„patark“
dúoti į ākį (<i>dúot' e āk'</i>)	„miegoti“
dūrys kietai̇ (<i>dū.r's' kiète</i>)	„durys uždarytos“
dūrys vālioj (<i>dū.r's' vāl'ə</i>)	„durys atdaros“
galúi laūko (<i>galúi laūka</i>)	„lauko gale“
gálvą āpsukė (<i>gálvə āpsəke</i>)	„sujukau“
gývas vélñas (<i>gývs vél'n's'</i>)	„daug“
griaustinis spīria (<i>gr'austī.n's' spī.r'</i>)	„perkūnas trenkia“
gvólту šaũkti (<i>gvò.lt šaũkt'</i>)	„sutartinai smarkiai šaukti“
ieškót vakarýkščios dienōs (<i>jaškót' vakarýkščios diēnos</i>)	„nežinoti ko ieškoti“
išdirbti úzdavinius (<i>ešdirpt' ú.ždavēn's'</i>)	„išspręsti uždavinius“
išeiti iš krāšto (<i>ešeit' eš krāšta</i>)	„viršyti ribą, išprotėti“
išnėsti kudāšiu (<i>ešnēšt' kəđāš'</i>)	„sveikam ištrūkti“
į vīeną dáiktą (<i>e vīenə dáiktə</i>)	„į vieną vietą“
jám jau tas niėks nērà (<i>jám jau tas niėks nēr̃</i>)	„jam tai nieko nereiškia“
juokais apgėdēs (<i>juòkes apgēdēs'</i>)	„labai gerai nusiteikęs“
juòkas ìma (<i>juòks jām</i>)	„norėti juoktis“
juokùs krēsti (<i>juòks krēšt'</i>)	„juokauti“
kaip ant gvólto (<i>kaip ont gvò.lta</i>)	„labai skubiai“
kaip ant ugniēs (<i>kaip ont ògnes'</i>)	„labai skubotai“
kaip devýnios pėtnýčios (<i>kaip devín'os pėtnęč'os</i>)	„labai susiraukęs“: <i>susiraūkės, kaip devýnios pėtnýčios</i>
kaip dróbė (<i>kaip dróbe</i>)	„labai išsigandęs, išbalęs“
kaip maišù apráukti (<i>kaip maiš' apráukt'</i>)	„sutemti“: <i>sutemė, kaip maišù apráukė</i>
kaip múras (<i>kaip múrs</i>)	„labai geri“: <i>javai kaip múras</i>
kaip nebút (<i>kaip næbút'</i>)	„kaip nors“
kaip nóns (<i>kaip nò.n's'</i>), kaip nónts (<i>kaip nò.nt's'</i>)	„kaip nors“
kaip prìguli (<i>kaip prī.gol'</i>)	„kiek (kaip) priklauso“
kaip reĩkia (<i>kaip reĩk'</i>)	„labai puikus“: <i>jis výras, kaip reĩkia</i>
kaip šāšas (<i>kaip šāšs</i>)	„nenuorama“
kaip ugnìs (<i>kaip ògen's'</i>)	„staigaus būdo“

kaip užkerėtas (<i>kaip oškerėts</i>)	„lyg nesavas“
kas būvo, kad... (<i>kas bū.va, kad...</i>)	„tai kas, kad...“
kàs du... (<i>kàs dų</i>)	„kas per...“
kàs nebūt (<i>kàs næbūt'</i>)	„kas nors“
kàs tàs ỹr (<i>kàs tàs ỹr</i>)	1. „kas tai yra“, 2. „tai niekis“: <i>kàs tàs ỹrà tokiám vỹrui</i>
ka taũ balė (<i>ka taũ bàla</i>)	„kad tu prapultum“
ka tù papùstum (<i>ka tų papũ.stųm</i>)	„kad tu prapultum“
kìšti nòsì (<i>kì.št' nòs'</i>)	„lįsti, kur nereikia“
klaūsosi net išsižiojės (<i>klaūsas net' ešęž'ójęs'</i>)	„klausosi labai susidomėjęs“
krėsti špòsus (<i>krėst' špòss</i>)	„pokštauti“
krìsti po Rygà (<i>krì.st pų Rìg'</i>)	„susirgti, mirti“
kur nebūt (<i>kųr næbūt'</i>)	„kur nors“: <i>paieškók kur nebūt</i>
kur pridėsi (<i>kųr prędėš'</i>)	„nepalyginamai geriau“: <i>dabar geriaũ, kur pridėsi</i>
lėisti vālioj (<i>lài.st' vāl'ųs</i>)	„paleisti“: <i>vakarė šunį lėisk vālio</i>
ligi gālios (<i>lęg gāl'ųs</i>)	„visai atdaras“: <i>dūrys vālioj ligi gālios</i>
lùpti ožì (<i>lũ.pt' ož'</i>)	„vemtì“
mán neùžima (<i>mán' næũ.žųm</i>)	„negaliu valgyti“
màt jĩ balė (<i>màt jĩ bàla</i>)	„tesizino“
màt jĩ velniaĩ (<i>màt jĩ veĩnų</i>)	„tiek to“
mėsti bėdą ant... (<i>mėst' bėdų ont...</i>)	„primesti kam nors kalnę“
mùšti atželes (<i>mũ.št' à.tžæls</i>)	„leisti atžalas“
mùšti telegrāma (<i>mũ.št' tųlęgrā.mų</i>)	„telegrafuoti“
nebe tì (<i>nebe tų</i>)	„lyg tai“: <i>nebe ti šiėnas pjáutas</i>
nedúoti vālios (<i>nædúot' vāl'ųs</i>)	„griežtai auginti ir laikyti“
negaliù tvėrti (<i>nægāl' tvėrt'</i>)	„negaliu iškešti“: <i>negaliù tvėrti nesijúokęs</i>
nei dėkui, nei šlòp (<i>nų dėku, nų šlòp</i>)	„nepadėkoti“
nei Diėvui, nei sviėtui (<i>nų diėvo, nų sviėt'</i>)	„netinka nei šiam, nei tam“
nei su ugnià neràsi (<i>nų sų ògen' næràs'</i>)	„niekaip nerasi“
nei vélnias, nei gegùtė (<i>nų vél'n's', nų gægũ.te</i>)	„nei šis, nei tas“
nėr kadòs (<i>nėr kàdųs</i>)	„nėra laiko“
nėr nekò (<i>nėr nekā</i>)	„nieko nereiškia“: <i>jám tàs padarýt jau nėr nekò</i>
nelikti nei padùjų (<i>nelì.kt' nų padũ.jų</i>)	„išnykti“
neprasitařti žòdžio (<i>næprasetařt' žòdže</i>)	„nesibarti“
ne tik viėn (<i>ne tųk viėn</i>)	„ne vien tik“
neužėiti į gálvą (<i>næųžeit' ę gálvų</i>)	„neprisiminti“
nė vélnio (<i>nų velne</i>)	„visiškaì nieko“: <i>nė vélnio nežinaĩ!</i>
nibi šeip, nibi teip (<i>nųbę šeip, nųbę teip</i>)	„nei be šiaip, nei be taip“
nulijo viėna būri (<i>nųlì.je viėnų būr'</i>)	„gerokai nulijo“
nuo mėrių mėtų (<i>no mēr'ų mētu</i>)	„nuo senų metų“
nu ti tadòs (<i>nų tų tadųs</i>)	„na tai tada“: <i>nu ti tadòs jìs i sàko</i>
ojė, ka (<i>ojė, ka</i>)	„o, kad...“: <i>ojė, ka žinòčia</i>
o ka nè... (<i>ų ka nè...</i>)	„o jei ne...“
palig manėš (<i>pal'ųg mąnėš'</i>)	„mano požiūriu“
palig teisýbės (<i>pal'ųg teisíbės'</i>)	„po teisybei“

paliko ant dvejų (<i>palī.ka ont dvėju</i>)	„paliko abejoti“
papildyti nuodėmę (<i>papīldėt' nuodėmę</i>)	„nusidėti“
par akis (<i>par àk's'</i>)	„labai daug“: <i>pas jī vīsko par akis</i>
par gvóltą (<i>par gvō.ltõ</i>)	„per prievartą“: <i>išbėgo par gvóltą</i>
par miērą (<i>par miēro</i>)	„per daug“: <i>tàs jau bũvo par miērą</i>
pataisýti lōvą (<i>pataisīt' lōvõ</i>)	„pakloti lovą“
piktas piningas (<i>pi.kts pī.n'õngs</i>)	„nenuorama“
prie vākaro (<i>pre vākara</i>)	„pavakareje“
rūdys kreñta (<i>rūd's' krēnt</i>)	„be griautinio žaibuoja“
sniėgas bėga (<i>sniėgs bėg</i>)	„sniegas tirpsta, atodrėkis“
snigti ūbago kāsniais (<i>sni.kt' ū.baga kōsnēs'</i>)	„snigti stambiais gabalais“
su devyniaís striókais (<i>so devīnēs' str'ókes</i>)	„labai skubiai“
sudėti akis (<i>sodėt' àk's'</i>)	„užsnūsti“
sudirbti kaip Zabłāckį ant maĩlo (<i>sõdirpt' kaip Zabłack' ont maĩla</i>)	„visišškai suniekinti“
sudraskýti į skútus (<i>sõdraskīt ę skúts</i>)	„sudraskyti į smulkius gabaliukus“
sujaũkti lōvą (<i>sojaũkt' lōvõ</i>)	„suversti lovą“
sũk apsũkės (<i>sũ.k apsũ.kēs'</i>), sũk apsũkum	„nuolatos“
sũk jĩ perkũnas (<i>sũ.k jĩ pærkũns</i>)	„tesišino“
su vištõm túpti (<i>so vī.štõm túpt'</i>)	„anksti eiti gulti“
šaltis sprógo (<i>šalt's' sprõga</i>)	„atšilo“
šĩ šeštādienĩ (<i>šĩ šæštã.den'</i>)	„ateinantį šeštadienį“
šũniu ant uodegõs (<i>šũn' ont uõdægõs</i>)	„veltui“
taisýti kietaiĩ (<i>taisīt' kiētē</i>)	„uždaryti“
tegũ jĩ balė (<i>tægũ jĩ bala</i>)	„tesišino“
teĩp mũm bũvo (<i>teĩp mũ.m bũ.va</i>)	„taip mes gyvenome“
tíek gražì (<i>tíek grãž'</i>)	„tokia graži“
tráuk tàv velniaĩ (<i>tráuk tàv' velñę</i>)	„žinokis“
tráukti par dañtį (<i>tráukt' par dõnt'</i>)	„erzinti, išjuokti“
ũbago kāsnis (<i>ũ.baga kōsēn's'</i>)	„stambus gabalas“
ugniš užsiēmė (<i>õgen's' õsīme</i>)	„ugnis įsidedė“
uždũoti širdį (<i>õsdũot' šird'</i>)	„įskaudinti“
užkéikti piningus (<i>õškéikt' pī.nõngs</i>)	„padėti pinigų nenaudojimui“
vākaras prieĩna (<i>vākars preĩn</i>)	„užaina vakaras“
valũg manėš (<i>vãlõg mãnēs'</i>)	„mano požiūriu“
valũg teisýbės (<i>vãlõg teisībēs'</i>)	„po teisybei“
várstyti duris (<i>vãrstėt' dõr's'</i>)	„darinėti duris“
velniaĩ jõ nemātė (<i>velñę jã næmãte</i>)	„tesišino“
vėžti mišką (<i>vēšt' mi.škõ</i>)	„vežti medžius“

Kitų kalbų įtaka tarmei

1. Žeimelio lietuvių kalbos tarmė nėra gryna. Bėgant laikui, ji yra patyrusi daug pašalinių įtakų. Pirmiausia, Žeimelio lietuvių tarmė formavosi senosios žiemgalių kalbos substrato pamatu⁴². Žiemgalių kalba savo ruožtu, matyt, buvo patyrusi nemažos finougrų kalbų įtakos⁴³. Visi šie substratiniai kalbų klodai atsispindi ir tarmėje. Vėliau tarmė, be abejo, buvo vienaip ar kitaip veikiama ir latvių kalbos, juo labiau, kad latvių įtaka iki pat Pirmojo pasaulinio karo pabaigos ir Lietuvos nepriklausomos valstybės susiformavimo apylinkėse buvo didelė.

2. Kad finougrų tikrai gyventa Žeimelio apylinkėse, rodo ne tik finougriskasis substratas apylinkės tarmėje ir tikriniuose varduose, bet ir kaimo, iki 1921 m. buvusio Žeimelio valsčiaus ribose, *Lýbiečiai* pavadinimas. 1921 m. reguliuojant sieną su Latvija, šis kaimas perėjo Latvijai ir šiandien jis vadinasi *Lībieši*.

Iki šiol vis dar nėra aišku, kaip sakyti ir rašyti: lybiai ar lyviai. Kadais K. Būga rašė lybiai⁴⁴. Tačiau paskutiniu metu lietuvių kalbininkų bene dažniau imta vartoti forma lyviai⁴⁵.

Patys lybiai savo kraštą vadino *liivi*. Taip jį vadino ir artimiausi giminaičiai estai. Gyvojoje lietuvių kalboje šis etnonimas nėra išlikęs, tačiau lietuvių artimiausi giminaičiai latviai juos vadina *lībieši*.

Šalia jau minėto buv. Žeimelio valsčiaus kaimo pavadinimo Lybiečiai, respublikoje yra užregistruoti dar ir kiti vietovardžiai, galintys turėti anksčiau jau minėto etnonimo šaknį, tai vietovardžiai: Libė, Raseinių apyl., Livinta, Kaišiadorių apyl.⁴⁶ ir kaimų pavadinimai: Libeliai, Kėdainių apyl., Libišoniai, Ukmergės apyl., Lybiškiai, Skaudvilės apyl., Lybiškiai, Tauragės apyl., Liveikiai, Utenos apyl., Liviškiai, Ramygalos apyl.⁴⁷ Balsio *y* sutrumpėjimas kai kuriuose iš šių vietovardžių daugeliu atvejų galėjo būti susijęs su kirčio nukėlimu į tolesnį skiemenį. Kaip matome, vietovardžiai yra pasidaliję: vieni šio sąrašo vietovardžiai su prieb. *v* yra kilę iš asmenvardžių: *Liveikiai*<Liveika, *Liviškiai*<Lyva (tokia pavardė yra Lauksodžio apyl.), o antr. vietovardžiai su prieb. *b* – iš etnonimo: Libė, Libeliai, Libišoniai (plg. la. *lībieši*). Asmenvardžius žmonės įsidėjo savo tarpe patys pagal savo kalbos dėsnius, ir tokius jie išlaiko, gyvendami net ir jiems svetimų žmonių tarpe, o kitos tautos juos galėjo vadinti savitai.

Iš viso to išeitu, kad nors lybiai patys save vadino *liivi*, tačiau lietuviai, latviai ir žiemgaliai (tai rodo ir buv. Žeimelio vls. kaimas *Lýbiečiai*) juos vadino lybiais.

3. Plačiai Žeimelio ir net tolimesnėje Pakruojo tarmėje yra paplitęs žodis *móje, mojãla*, t. y. *mójė, mojėlė*, kuris gruboka prasme reiškia „motiną, motinėlą“. Sietinas jis, atrodo, su estų kalbos žodžiu *maja* – „namai“. Iš finų, greičiausiai lybių, šį žodį pasiskolino ir latviai: *māja, mājēle* – „namai, nameliai“. Kaip rodo vienokia to paties skolinio reikšmė latvių kalboje ir kitokia – lietuvių kalboje, tas žodis į lietuvių kalbos Žeimelio tarmę patekti turėjo greičiausiai dar mat-

⁴² Žr. Šliavas J. Kai kurios pastabos žiemgalių klausimu, *Kraštotyra*, Vilnius, 1967, p. 50–58; Nebaigti ieškojimai, *Kraštotyra*, Vilnius, 1969, p. 23–33; Substratas Žeimelio vartyne ir tarmėje, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 263–276; Žiemgališki etiudai, *Kraštotyra*, Vilnius, 1971, p. 310–320.

⁴³ Žr. Šliavas J. Substratas Žeimelio vartyne ir tarmėje, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 263–264.

⁴⁴ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1958–1962, t. 1.

⁴⁵ Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos leksikos raida, *LTSR MA Lietuvių kalbos leksikos raida*, Vilnius, 1966.

⁴⁶ Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, Vilnius, 1963.

⁴⁷ Lietuvos TSR administracinis–teritorinis suskirstymas, Vilnius, 1959.

riarchato sąlygomis, kada motinos ir namų sąvokos tebebuvo labai artimos. Laikantis tokios nuomonės, galima manyti, kad žodis *mójė*, *mojėlė* yra vienas iš seniausių finougrų skolinių lietuvių kalboje.

Iš kitų finougrų kalbų skolinių Žeimelio tarmėje būtų šie: *kiėkšė* „kartis su geležiniu kabliu“ (plg. lyb. *kekš* „kablys“, *kėselis* – „krepšis“, plg. lyb. *kessel*), *kikis* – „kiaušinis“, plg. lyb. *kikk* „gaidys“, *lìpė* – „uodegėlė“, plg. lyb. *lìip* – „siauras kaspinas“, *mākstyti* – „mokėti“, plg. lyb. *makse* – „sumokėjimas“, *pùikis* „berniukas“, plg. lyb. *poigi*, *pùišis* „berniukas“, plg. lyb. *pois*, *pùkė* – „gėlė“, plg. lyb. *putk*, *vāgoris* – „prievaizdas“, plg. lyb. *vagar*. Greičiausiai šie žodžiai į tarmę pateko netiesioginiu būdu – per latvių kalbą, tačiau kai kurie jų jau galėjo būti vartojami tarmėje ir be latvių kalbos įtakos⁴⁸.

4. Kaip buvo vadinama vėliau, jau po finougrų, šiame krašte gyvenusi baltų tauta – *žiėmgaliai* ar *žėmgaliai*? Šis klausimas taip pat dar nėra galutinai išspręstas iki šių dienų. K. Būgos hipotezė, kad senasis tautos vardas buvo ne žėmgaliai, o žiėmgaliai yra kol kas patikimiausias⁴⁹. Etonimo *žiėmgaliai* išvirtimas į *žėmgalius* greičiausiai vyko tokiu būdu: *žėimigaliai* (*žėimigaliai) > *žėimigaliai* > *žėmgaliai*⁵⁰. Kad dvi balsis *ei* šioje tarmėje nekirčiuotoje pozicijoje gali išvirsti į balsį *e*, rodo šiandieninio Žeimelio apyl. kaimo *Steigvīliai* vietinių žmonių vadinimas *Stegvī.lė* < *Stegvīliai*.

Žiėmgalių kalbos substratas tarmėje yra sunkiau apčiuopiamas dėl jo artimumo lietuvių ir latvių kalboms. Kai kurie jo pasireiškimai jau buvo aptarti šio darbo fonetikos, morfologijos ir žodžių darybos skyriuose. Tačiau nemažas žiėmgalių kalbos palikimas turėtų būti išlikęs ir tarmės žodyne. Galima manyti, kad tokie žodžiai, kaip *pūncis* „pilvas“⁵¹, *plūncyti* „sunkiai eiti“, *plūokti* „be poilsio sunkiai eiti“⁵², vartojami Žeimelio tarmėje bei latvių kalboje, nors savo vokalizmu latvių kalbos fonetinei sistemai svetimi, greičiausiai yra žiėmgalių kalbos palikimas.

5. Seniausi apylinkės vietovardžiai – upėvardžiai, kurių dauguma yra paveldėta dar iš žiėmgališkojo laikotarpio, kirtį turėjo jau ne galūnėje, o šaknyje. Tai labai gražiai parodo toks apylinkės vandenvardis, kaip *Švītėnis*, norm. *Švītėnīs*⁵³. Tarminis šio vandenvardžio tarimas yra *Švī.tėn's'*. Arba miestelio vardas *Pāš'otėn's'* < *Pāšvītėnis*, norm. *Pašvītėnīs*, kuris aiškiai tarmėje yra 1-mos kirčiuotės, kitaip balsis *a* tebutų pusilgis, plg. *ė.šer's'* (*ešerīs* + *ešerī*), *Pā.nevėž's'* (*Pānevėžīs* + *Pānevėžī*). Kirčiuotų balsių *i* ir *a* kokybė ir kiekybė rodo, kad jie kirčiuojami čia yra ne atitrauktiniu kirčiu, o senoviniu. Todėl ir šiandien, norminant panašių šios apylinkės vandenvardžių, o pagal juos ir kai kurių kitų panašių vietovardžių rašybą, reikėtų atsižvelgti ir į šią aplinkybę.

6. Latvių kalba, kaip jau buvo minėta, yra palikusi irgi tam tikrą ryškų sluoksnį Žeimelio lietuvių kalbos tarmėje, tiek jos fonetikoje, tiek kirčiavime, tiek ir jos gramatinėje kalbos sandaroje. Ryškūs tokie atvejai: dėl latvių kalbos įtakos kai kurie įprastiniai žodžiai su tolimesniu kirčiavimu tarmėje yra atitraukę kirtį į žodžio pradžią, pvz.: *nəlaime* – „nelaimė“. Kai kurie kiti žodžiai ištariamai su latvių kalbos priegaide, pvz.: *drāugs* – *draūgas*, *Stārķonē* < *Stārķoniai*, k. Pašvītėnio apyl., plg. *stārķs* „gandras“

⁴⁸ Šliavas J. Substratas Žeimelio apylinkės vardyne ir tarmėje, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 263–264.

⁴⁹ Šliavas J. Kai kurios pastabos žiėmgalių klausimu, *Kraštotyra*, Vilnius, 1967, p. 51–52.

⁵⁰ *Lietuvių kalbos tarmės*, Vilnius, 1970, p. 240.

⁵¹ Šliavas J. Substratas Žeimelio apylinkės vardyne ir tarmėje, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 272.

⁵² Šliavas J. Žiėmgališki etiudai, *Kraštotyra*, Vilnius, 1971.

⁵³ *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius, 1963.

(Žeimelis). Vyr. giminės įvardžiuotinių būdvardžių vienaskaitos vardininkas kai kada vartojamas su latviška priesaga: *-ais*: *dī.džeis'*, *mā.žais'* – „didysis“, „mažasis“. Dar didesnis latvių kalbos poveikis apčiuopiamas sintaksėje ir frazeologizmuose. Štai tokie keli charakteringesni sakiniai arba posakiai, kuriuose aiškiai jaučiama latvių kalbos sakinio struktūra:

aīnam ór' (<i>aīnam ór'</i>)	„eime lauk“
dūrys vālioj (<i>dū.r's' vāļ'õ</i>)	„durys atdaros“
gán jau jīs žīno (<i>gán jau jõs žī.na</i>)	„jis tikrai žino“
jám jau tàs niēks nēr (<i>jám jau tàs niēks nēr</i>)	„jam tas nieko nereiškia“
kàs tas ūr? (<i>kàs tas ūr</i>)	„kas tai yra?“
kráutuvė kietāĩ (<i>kráutõve kiēte</i>)	„krautuvė uždaryta“
lėisti vālioj (<i>lāist vāļ'õ</i>)	„paleisti“
mán yrà (<i>mán' ūr</i>)	„aš turiu“
mán nērà (<i>mán' nēr</i>)	„aš neturiu“
tàs jau yrà (<i>tàs jau ūr</i>)	„taip yra“
tàs jau yrà gēras (<i>tàs jau ūr gērs</i>)	„tai gera“
tàs jau nērà gerāĩ (<i>tàs jau nē gērē</i>)	„tai negerai“ ir t. t.

Tačiau didžiausia latvių kalbos įtaka jaučiama tarmės žodyniniame fonde. Kalbant apie leksinius latvių kalbos skolinius, reikėtų skirti dvi jų grupes: a) skolinius, gautus per latvių kalbą, ir b) skolinius, gautus iš latvių kalbos.

Per latvių kalbą greičiausiai atėjo bent dalis finougrų skolinių⁵⁴, daugelis vokiečių kalbos skolinių ir dalis rusų kalbos skolinių.

Per latvių kalbą atėję vokiečių kalbos skoliniai gali būti šie:

baūris (<i>baūr's'</i>)	„kaimietis“, vok. Bauer, la. bauris
beñkis (<i>beñk's'</i>)	„suolas“, vok. Bank, la. beņķis, est. pink
bīldē (<i>bīlde</i>)	„paveikslas“, vok. Bild, la. bilde, est. pilt
blūkis (<i>blū.k's'</i>)	„kaladė“, vok. žem. blok, la. blūķis, est. plokk
buōdē (<i>buōde</i>)	„krautuvė“, vok. žem. Bode, la. bode
dañbis (<i>dāmb's'</i>)	„sampilas“, vok. žem. Dam, la. dambis, est. tamm
dekys (<i>dēk's'</i>)	„antklodė“, vok. žem. Decke, la. deķis,
est. tekk	
dūbults (<i>dū.bõlts</i>)	„dvigubas“, vok. žem. dubbelt, la. dubul̄ts, est. topelt
jà (<i>jā</i>)	„taip“, vok. ja, la. jā

⁵⁴Šliavas J. Substratas Žeimelio apylinkės vardynė ir tarmėje, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 263–264.

kānas (<i>kā.ns</i>)	„bidonas“, vok. Kanne, la. kanna
kyllys (<i>kīl's'</i>)	„pleištas“, vok. žem. Kil, la. kīlis, est. kiil
kleitė (<i>kleite</i>)	„suknelė“, vok. Kleid, la. kleita
klūcis (<i>klū.c's'</i>)	„kaladė“, vok. Klotz, la. klucis
kriūngelis (<i>kreūngel's'</i>)	„riestainis“, vok. žem. Kringel, la. krengeles, est. kringel
kriūkis (<i>kr'ūk's'</i>)	„ramentas“, vok. žem. Krucke, la. kruķis
krūzas (<i>krūzs</i>)	„puodukas“, vok. žem. Krūs, la. krūze
knagys (<i>knāg's'</i>)	„pakaba, spraustukas“, vok. žem. Knagge, la. knāgis, est. nagi
knapiai (<i>knāpė</i>)	„vos“, vok. knapp, la. knapi
krāgas (<i>krāgs</i>)	„apykaklė“, vok. Kragen, la. krāga
kruogas (<i>kruōgs</i>)	„smuklė“, vok. Krug, la. krogs
mėitinė (<i>mėitēne</i>)	„mergaitė“, vok. žem. Meit, la. meitene
mīce (<i>mī.ce</i>)	„kepurė“, vok. Mütze, la. mice, est. müts
nīkis (<i>nī.k's'</i>)	„kaprizas“, vok. žem. nücke, la. niķis
pūlveris (<i>pūlver's'</i>)	„milteliai“, vok. Pulver, la. pulveris
rėdelės (<i>rė.dæles</i>)	„grotelės“, vok. žem. ledder, la. redele, est. redel
škiūnė (<i>šk'ūne</i>)	„daržinė“, vok. Scheune, la. skūnis
šlėpės (<i>šlėpēs'</i>)	„šliužės“, vok. žem. slepe „rogelės“, la. slėpes „slidės“
šmėryti (<i>šmėrēt'</i>)	„tepti“, vok. schmieren, la. smērēt
šmėris (<i>šmėr's'</i>)	„ratų tepalas“, vok. Schmiere, la. smėrs
šnābis (<i>šnāb's'</i>)	„degtinė“, vok. Schnaps, la. šnabis
špuolià (<i>špuōl'</i>)	„špulė“, vok. žem. spole, la. spuole, est. pool
švakūs (<i>švāks</i>)	„silpnas“, vok. schwach, la. švaks
trėpkos (<i>trėpkōs</i>)	„laiptai“, vok. žem. trepp, la. trepes, est. trepp
trūmulis (<i>trū.mōl's'</i>)	„virdulys“, vok. žem. trummel, la. trumulis
vāktyti (<i>vāktēt'</i>)	„saugoti“, vok. wachen, la. vaktēt, est. waktima
vėstė (<i>vēste</i>)	„liemenė“, vok. Weste, la. veste
zāptė (<i>zāpte</i>)	„uogienė“, vok. Saft, la. zapte
zėnas (<i>zēns</i>)	„vaikinas“, vok. Sohn, la. zėns
zīkeris (<i>zī.ker's'</i>)	„šaunuolis“, vok. sicher, la. ziķeris
zógis (<i>zō.g's'</i>)	„pjūklas“, vok. Säge, la. zāģis, est. saag

Dalis šių vokiečių kilmės žodžių galbūt pateko į tarmę ir tiesioginiu būdu, nes nemažai vokiečių kilmės žmonių apylinkės dvaruose gyveno jau nuo seno, tačiau dauguma šių skolinių vis dėlto pateko į tarmę per latvių kalbą.

Per latvių kalbą galbūt pateko į tarmę ir keletas slavizmų, kaip antai:

kalpēlis (<i>kalpēl's'</i>)	„tarnas“, la. kalps, rus. холоп
kīselis (<i>kī.sel's'</i>)	„kisielius“, rus. кисель, la. ķīselis
kliūgà (<i>kl'ūg</i>)	„vytelė“, la. kļūga, rus. клюга
mēmīs (<i>mē.ms</i>)	„nekalbus žmogus“, rus. немой, la. mēms
miērigas (<i>mier'ogs</i>)	„ramus“, la. mierīgs, rus. мирный

Tikrų latvių kalbos skolinių tarmėje taip pat yra nemažai. Ne visus juos šiuo metu galima lengvai atpažinti, neturint gretimos latvių kalbos tarmės žodyno. Tačiau, atrodo, kad dažniausiai sutinkami latvių kalbos skoliniai Žeimelio apylinkės lietuvių kalbos tarmėje yra šie:

·aizèt (<i>aizèt'</i>)	„šast“, la. aiziet – išeiti
braūkti (<i>braūkt'</i>)	„važiuoti“, la. braukt
brīēklis (<i>brīēkel's'</i>)	„rėksnys“, la. brēkulis
ciūkė (<i>cū.ke</i>)	„kiaulė“, la. cūka
diēsgan (<i>diēzgan</i>)	„gana, pakankamai“, la. diezgan
dumbrāvas (<i>dōmbrāvs</i>)	„kelyje išvažinėta dumblynė“, la. dumbrājs
dzývuoti (<i>dzývot'</i>)	„gyvuoti“, la. dzīvot
kāškis (<i>kāš'k's'</i>)	„niežai“, la. kašķis
katsrvīenas (<i>katsrvīens</i>)	„kiekvienas“, la. katrs viens
kuōdė (<i>kuōde</i>)	„kandis“, la. kode
liáuti (<i>l'áut'</i>)	„leisti“, la. ļaut
mūguras (<i>mū.gōrs</i>)	„nugara“, la. mugura
pagālam (<i>pagālam</i>)	„pasibaigęs“, la. pagalam
pakalys (<i>pakāl's'</i>)	„užpakalis“, la. pakaļa
pērena (<i>pērēn</i>)	„mušimas“, la. pēriens
prúojom (<i>prúojom</i>)	„šalin“, la. projam
rātinis (<i>rātēn's'</i>)	„verpstas“, la. ratiņš
sīnapēs (<i>sī.napēs'</i>)	„garstyčios“, la. sinepes
skarbāvas (<i>skarbāvs</i>)	„pasiutęs, rūstus“, la. skarbs
skūkis (<i>skū.k's'</i>)	„mergaitė“, la. skuķis
stravùs (<i>strāvs</i>)	„sraunus“, la. strāvot – tekėti
zaliūmē (<i>zā.l'ōme</i>)	„gegužinė“, plg. la. žaļumballe

Vienas kitas iš čia suminėtu latvių kalbos skolinių gali būti ir žiemgalių kalbos palikimas, tačiau jie palyginti plačiai vartojami šiandieninėje latvių kalboje, todėl vis tiek ir juos tenka laikyti latvių kalbos skoliniais. Žinoma, čia pateikta tik dalis latvių kalbos skolinių. Jų, kaip matyti iš žodynėlio, yra žymiai daugiau.

3. Tarmės žodynėlis

Į žodynėlį įtraukti žodžiai, atspindintys rečiau pasikartojančius žodžių darybos, morfologijos arba net fonetikos reiškinius, kurie dėl vienu arba kitu priežasčių tarmės charakteristikoje liko neaptarti.

Ženkliu (*tašku*) žymimi tie žodžiai, kurie savo kilme arba ypatybėmis gali būti žiemgališkos kilmės. Kadangi žiemgalybės labai sunkiai išskiriamos iš latvių kalbos skolinių, šiuo ženkliu čia žymimi ir latvių kilmės žodžiai.

A

à (<i>à</i>)	„ar“
ābeja (<i>ābej'</i>): pasiliko ant ābejos	„pasiliko dvejodamas“
abejūtiškai (<i>abejū.t'oške</i>) // abejūtniai (<i>abejū.tnę</i>)	„pusėtinai“
abelnai (<i>abælnę</i>)	„bendrai“
abiėdvi (<i>abiēdęv'</i>)	„abidvi“
abīpus (<i>abi.pūs'</i>)	„abiejose pusėse“
abýšalė (<i>abi.šala</i>)	„duonos riekė“
āblis (<i>ābēl's'</i>)	„oblius“
ābrė (<i>ā.bre</i>)	„lovio formos duonkubilis“
ābrozdas (<i>ābrozds</i>)	„abrozas“
abūjen (<i>abū.jen'</i>) // abúodu (<i>abúod</i>)	„abudu“
adveřniškai (<i>adveřn'oške</i>)	„atvirkščiai“
aglišakiai (<i>aglī.šakę</i>)	„eglišakės“
agù (<i>àgù</i>)	„arba“
agrēstas (<i>agrāsts</i>)	„agrastas“
aīgastis (<i>aīgast's'</i>)	„eiseną“
áigyti (<i>áigęt'</i>), -ija, -ijė	„mušti“
aizèt (<i>aizèt</i>)	„šast“ (išėjimo ištiktukas): aizèt i nebė
	„šmaukšt ir dingo“
áižyti (<i>aizęt'</i>), -ija, -ijė	„lukštenti“
akšę (<i>akšę</i>)	„eik čia“
akuliōriai (<i>akol'ōrę</i>)	„akiniai“
aldúoti (<i>aldúot'</i>), -úoja, -āvo	„burkuoti“
alėti (<i>alēt'</i>), -ėja, -ėjė	„sruventi“
amātnykas (<i>amātn'oks</i>)	„amatininkas“
añbryti (<i>añbręt'</i>), -ija, -ijė	„skalinti“
Amėrikas (<i>Amėr'oks</i>)	„Amerika“
ámpilas (<i>ámp'ols</i>)	„antpilas“
ámžias (<i>ámž's'</i>)	„amžius“
ámžinastis (<i>ámžęnast's'</i>)	„amžinybė“
ánčekis (<i>ánček's'</i>)	„antakis“
anàs (<i>anàs</i>): anàs jau seniaĩ namiė	„jis (= anas) jau seniai namie“
aneĩ	1. (<i>àņę</i>) „nei“, 2. (<i>an...</i>) „nė kiek“;
	aneĩ màž „nė kiek“
aņglė (<i>añgla</i>)	„anglis“
ānioulas (<i>ān'ols</i>)	„angelas“
ánkštė (<i>ánkšte</i>)	„ankštis“

ántė (<i>ánte</i>)	„antis“
añtrasyk (<i>oñtroši.k'</i>)	„antrukart“
ántspauda (<i>ántspaud</i>)	„antspaudas“
·àpač kėlių (<i>àpač' kėl'u</i>)	„žemiau kelių“
apgulnai (<i>apgołne</i>)	„bendrai, iš viso“: kiek būs visiems apgulnai? „kiek reikės mokėti?“
apýnastris (<i>api.naster's'</i>)	„apynasris“
apkiaūtes (<i>apk'autes'</i>)	„apkvaišes“
apseiti (<i>apseit'</i>), -na, -ėjė	„išsiversti“; apseisiu be niėko
apsigeřbes (<i>apsęgerębes'</i>)	„apsivilkęs“
apsiškarmályti (<i>apsęškarmályt'</i>)	„apsirengti skarmalais“
apsmáugti (<i>apsmáukt'</i>), -ia, -ė	„apveržti“
apspañgti (<i>apspañkt'</i>), -sta, -o	„apsvaigti“
apstóti (<i>apstót'</i>), -oja, -ojė	„apipulti“
apsukù (<i>apsok</i>)	„aplinkui“
aptùtaloti (<i>aptùtalot'</i>), -oja, -ojė	„apmùturiuoti“
ár (<i>ár</i>)	„irgi“: jis ár ateis
ařbu (<i>ařbo</i>) // àbu (<i>à.bo</i>) // ařbum (<i>ařbom</i>)	„arba“
·ariena (<i>ariėn</i>)	„arimas“
árklas (<i>árkels</i>)	„žagrė“
armidelis (<i>armi.del's'</i>)	„triukšmas“
árpa (<i>árp</i>)	„arpas“
artipilniai (<i>arti.pėlnė</i>)	„beveik pilnai“, artipilnis (<i>arti.pėln's'</i>)
	„beveik pilnas“
asmù (<i>asm</i>) // asù (<i>às</i>)	„esu“
ašai (<i>áš</i>) // àšen (<i>àšėn'</i>)	„aš“
àšmenis (<i>àšmen's'</i>)	„ašmuo“
atàdrėkis (<i>atàdřek's'</i>)	„atodrėkis“
àtgalis (<i>àtgal's'</i>)	„atžagariomis“
atkilti (<i>atkilt'</i>), atkýla, atkilė	„atvykti“
atkùsti (<i>atku.st'</i>), atkuñta, atkùto	„atsigauti“
atmiešti (<i>atmiešt'</i>), -iešia, -iešė	„atskiesti“
atódvėsis (<i>atàdvęs's'</i>)	„atokvėpis“
·atsidvésti (<i>atsędvęst'</i>), atsidvesia, atsidvėse	„atsipūsti“
atsigaivaloti (<i>atsegaiivalot'</i>), -oja, -ojė	„atsigauti“
atsiřerpetúoti (<i>atsęřerpėtúot'</i>), -úoja, -ávo	„atřerpėti“
atsiturėti (<i>atsętorėt'</i>), atsituri, -ėjė	„atsilaikyti“
àtšaliau (<i>àtšal'o</i>)	„atšalau“
atšláiimas (<i>atšlaims</i>)	„kiemas“
atžėlė (<i>à.džėla</i>)	„atžėla, atžala“
·augumas (<i>augoms</i>)	„ūgis“
·aūklė (<i>aūkla</i>)	„batas“
·auklėti (<i>auklėt'</i>), -ėja, -ėjė	„auklėti“
áukštas (<i>áukšts</i>)	„gyv. namo pastogė“
auktinė (<i>aukti.ne</i>)	„gimtinė“
aukúoti (<i>aukúot'</i>), -úoja, -ávo	„aukoti“
aūsė (<i>aūse</i>)	„ausis“

áušyti (<i>áušet'</i>), -ija, -ijė	„aušinti“
aūti (<i>aūt'</i>), -na, āvė // iēvė	„auti“
avėlė (<i>avėla</i>) // avė (<i>avė</i>)	„avis“
avīdvakas (<i>avī.dvaks</i>)	„avigalvis“
avižiēnis (<i>avėžiēn's'</i>), -ė	„avižinis“
avỹžis (<i>avĩž's'</i>)	„karkvabalis“

B

bad(ž)garauti (<i>bad(ž)garaut'</i>), -āju // -ájuna, -āvo	„badauti, badmiriauti“
baidýtis (<i>baidítēs'</i>), baĩdosi, baĩdėsi	„bijoti“
·báilė (<i>báila</i>)	„baimė“
baisiáusia (<i>baisiáus'</i>)	„labiausiai“: baisiáusia šokdýdavo
bākyti (<i>bāket'</i>), -ija, -ijė	„mušti“
bākšyti (<i>bākšet'</i>), -ija, -ijė	„stukčioti“
bākt (<i>bākt'</i>) ištikti: bākt ir atėjė	„(netikėtai) ėmė ir atėjo“
balatòrija (<i>balatòrej'</i>)	„ambulatorija“
balážin (<i>bàlažen</i>)	„kažin“
báldyti (<i>báldet'</i>), -o, -ė	„balinti“
bālesas (<i>bālæss</i>)	„tvoros mietas“
·baļģanas (<i>baļģans</i>), -à	„pablyškęs“
bālyti (<i>bāļet'</i>), -ina, -ino	„balinti“
baļkis (<i>baļk's'</i>)	„sija“
baļģanas (<i>baļģans</i>), -à	„balsvas“
balžienà (<i>balžiēn</i>)	„balžienas“
bandžiūlis (<i>bandž'ū.l's'</i>)	„draugas“
baŗgas (<i>baŗgs</i>): ant baŗgo	„skolon“
basinýčia (<i>basenĩč'</i>)	„basomis“
baslỹs (<i>bàsel's'</i>)	„mietas“
basuĩ-bāsas (<i>basúi bāss</i>)	„visiškai basas“
baūris (<i>baūr's'</i>)	„kaimietis“
bėdà (<i>bėd</i>)	„dvirātis vežimas“
bėdavoti (<i>bėdavot'</i>), -oja, -ojė	„skųstis“
begỹs (<i>bėg's'</i>), begė (<i>bėge</i>)	„nebylys, nebylė“
bilekos (<i>bėlækos</i>)	„kad tik“
bilekuĩ (<i>bėlækop̃</i>)	„bet kur“
biletik (<i>bėlet'ok</i>)	„kad tik“
bėlkaĩp (<i>bėl'kaĩp</i>)	„bet kaip“
bėlkanō (<i>bėl'kanā</i>)	„bet kieno“
bilkàs (<i>bėl'kàs</i>)	„bet kas“
bilkíek (<i>bėl'kíek</i>)	„bet kiek“
bil kóks (<i>bėl'kòks</i>)	„bet koks“
bil kuĩ (<i>bėl'kop̃</i>)	„bet kur“
bil tik (<i>bėl't'ok</i>)	„kad tik“
bendžinas (<i>bėndžíns</i>)	„benzinas“
beñkis (<i>bėñk's'</i>)	„suolas“
beŗgždinė (<i>beŗgždėne</i>)	„bergždžia karvė“
beskuō (<i>bæsskuō</i>)	„neveltui“: beskuō tóks liñksmas

bèttik (<i>bèt'ok</i>)	„be reikalo“: bèttik jis išėje, bèttik teĩp
bezda (<i>bæzd</i>)	„kad tik taip“
biaūrastis (<i>bjaūrast's'</i>)	„alyva“
bičkorėlis (<i>bečkorėl's'</i>)	„nemalonumas“
bildė (<i>bilde</i>)	„toks laukinis žiedelis“
bildinkšt (<i>beldinkšt'</i>)	„paveikslas“
bilekaĩp (<i>belekaĩp</i>)	„kritimo ištiktukas“
bilekanō (<i>belekanā</i>)	„bet kaip“
bilekàs (<i>belekàs</i>)	„bet kieno“
bilekíek (<i>belekíek</i>)	„bet kas“
bilekóks (<i>belekóks</i>)	„bet kiek“
bilekuĩ (<i>belekuĩ</i>)	„bet koks“
bilizācija (<i>beležācej'</i>)	„bet kur“
bindzinėti (<i>bendženėt'</i>), -ėja, -ėjė	„mobilizacija“
bĩrbalas (<i>bĩrbals</i>)	„slankioti be darbo“
bĩškĩ (<i>bi.šk</i>)	„antrininkas alus“
bizė (<i>bi.ze</i>)	„truputĩ“
bizėlė (<i>bežėla</i>)	1. „nenuorama“, 2. „uodega“, 3. „kaselė“,
bizėnti (<i>bežėnt'</i>)	„menka kaselė“
blāsti (<i>blōst</i>), blaĩndžia, blaĩdė	„bėginėti“
blaškaĩ (<i>blāške</i>)	„nedaug įplakti (į vandenį miltų)“:
blōkšti (<i>blōkšt'</i>), blaška, blōške	tĩek tepablaĩndus ir kiaulė neš
blėšinė (<i>blešĩ.ne</i>)	„stogui dengti kūliai“
blevĩzgoti (<i>blevĩzgot'</i>), -oja, -ojė	„blokšti“
bliuzkėlė (<i>bl'oskėla</i>)	„skardinis indelis“
blonknōtas (<i>blonknōts</i>)	„nepadoriai šnekėti“
bù (<i>bù</i>)	„palaidinukė“
bōbelis (<i>bō.bel's'</i>)	„bloknotas“
bojaũ (<i>bōjau</i>) // bojaũs (<i>bōjaus</i>)	„nes“
bōvyti (<i>bōvėt'</i>), -ija, -ijė	„gritelnikas“
brángyti (<i>brángėt'</i>), -ina, -ino	„žinoma“
braũkti (<i>braũkt'</i>), -ia, -ė	„žaidimais raminti“, bōvytis (<i>bōvėtės'</i>), -ijasi,
brezlė (<i>bræzla</i>)	-ijėsi „žaisti“
briėklis (<i>briėkel's'</i>)	„branginti“
brĩkas (<i>bri.ks</i>)	„važiuoti“
brólaitis (<i>brólait's'</i>)	„griežlė“
brūnas (<i>brũns</i>), -à	„rėksnys“
brūžuklis (<i>brūžukel's'</i>)	„dvikinkės vežėčios“
būbinas (<i>bũ.b'ons</i>)	„pabrolis“
būdė (<i>bũ.de</i>)	„rudas“
bùk (<i>bùk</i>) // bùk ti (<i>bùktė</i>)	„dildė“
buksvà (<i>bòksev</i>)	„bubnas“
bùlbė (<i>bùlbe</i>)	„galastuvas“
bulbiėnė (<i>bòlbiėne</i>) „bulvienė“,	„lygtai, tartum“, bùk ėsant (<i>bùk ėsant</i>)
	„tarytum yra“
	„stebulės įkalas“
	„bulvė“

bulbienójai (<i>bɔlbenɔjɛ</i>)	„bulvienojai“
bùlis (<i>bũl'sʹ</i>)	„bulius“
buōdė (<i>buōde</i>)	„krautuvė“
būrỹs (<i>bũr'sʹ</i>)	„laiko tarpas“
burnótis (<i>bɔrnɔtɛsʹ</i>), -ójasi , -ójėsi	„keiktis“
būtas (<i>bũts</i>)	„butas“
bùtelė (<i>bũ.tɛla</i>)	„butelis“
bùrė (<i>bũ.re</i>)	„avis“

C

ceñteris (<i>ceñter'sʹ</i>)	„centneris“
cezònas (<i>cezòns</i>)	„sezonas“
cìbė (<i>cĩ.be</i>)	„ožka“
cibukėlis (<i>ceɓokɛl'sʹ</i>)	„kandiklis“
cidābras (<i>ceɔdābers</i>)	„sidabras“
cidabrĩnis (<i>ceɔdabrĩ.n'sʹ</i>)	„sidabrinis“
cigarėtas (<i>cegarɛts</i>)	„cigaretė“
cimantas (<i>cĩ.mɔnts</i>)	„cementas“
ciónglia (<i>c'ò.ngɛl'</i>)	„dažnai“
·ciùkė (<i>c'ũ.ke</i>)	„kiaulė“
cvir̃plis (<i>cvɛr̃pɛl'sʹ</i>)	„svirplys“
cvir̃pti (<i>cvɛr̃pt'</i>), -ia , -ė	„svirpti“

Č

čemerỹs (<i>čẽmer'sʹ</i>)	„painiava“
čeraúnukas (<i>čeraun'ɔks</i>)	„kerėtojas“
čì (<i>čɛ</i>)	„čia“
čiaužyti (<i>č'aužít'</i>), čiaūžo , čiaūžė	„čiužinėti“
čỹbos (<i>čĩɓɔs</i>)	„šliurės“
čiępai (<i>čiępe</i>)	„skiepai“
čiępyti (<i>čiępɛt'</i>), -ija , -ijė	„skiepyti“
činái (<i>čɛnái</i>) // čináis (<i>čɛnáis'</i>) //	„čia“
čināj (<i>čɛnāj</i>) // činājos (<i>čɛnājɔs</i>)	
čỹpti (<i>čĩpt'</i>), -ia , -ė	„cypti“
čir̃puliai (<i>čĩr̃pɔlɛ</i>)	„spirgai“

D

dā (<i>dā</i>)	„dar“
dà (<i>dà</i>): dà vélnio gražì	„labai graži“
dabā (<i>dāba</i>) // dabaròs (<i>dabàros</i>)	„dabar“
dagiau (<i>dag'ɔũ</i>)	1. „daugiau“, 2. „paskui“
dáiktais (<i>dáiktes</i>)	„vietomis“
dainià (<i>dain'</i>)	„daina“
daļgė (<i>daļge</i>)	„dalgis“
dañpis (<i>dañp'sʹ</i>)	„kuliamoji mašina“
dañcias (<i>dəñč'sʹ</i>)	„dantis“

Danė (<i>Dàne</i>) v.	„Dana“
darỹlai (<i>darĩle</i>)	„dažai“
daũgalia (<i>daũgal’</i>)	„daugel“
davãliai (<i>davãle</i>)	„pilnai“
degtiėnė (<i>degtiėne</i>)	„degtinė“
dėkavoti (<i>dėkavot’</i>), -oja, -ojė	„dėkoti“
dekỹs (<i>dėk’s’</i>)	„antklodė“
dėliak (<i>dėlæk</i>) // dėliakos (<i>dėlækos</i>)	„dėl“
dėšim (<i>dėšėm</i>) // dėšims (<i>dėš’oms</i>)	„dešimt“
didelias (<i>dĩdel’s’</i>), -ė	„didelis“
dĩdskis (<i>dĩ.tsk’s’</i>)	„didokas“
·diėnviduris (<i>diėnvedor’s’</i>)	„vidurdienis“
·diėsgan (<i>diėzgan</i>)	„gana, pakankamai“
dĩktas (<i>dĩ.kts</i>), -à	„tvirtas, storas“
dĩršlikas (<i>dėršl’oks</i>)	„skylamušis“
diržingas (<i>dėržĩngs</i>), -à	„stiprus, raumeningas“
dĩšlis (<i>dĩ.šėl’s’</i>)	„vežimo grėžulas“
dőkalka (<i>dőkalk</i>)	„raudona čerpė“
drabniaĩ (<i>dràbnė</i>)	„smulkūs pinigai“
drángos (<i>drángos</i>)	„kasdieniniai ratai“
dráugas (<i>dráugs</i>)	„draugas“
driežlė (<i>driežla</i>)	„driežas“
drimbáilė (<i>drėmbáila</i>)	„drimba, sugriuvėlis“
drĩstėti (<i>drėstėt’</i>), drĩsta, drĩso // drĩstėjė	„drĩsti“
drõnyčios (<i>drõnėč’os</i>)	„šoninės ratų lentos“
drungùs (<i>drõngs</i>), -i	„drungas“
druožlė (<i>druožla</i>)	„drožlė“
dùbultas (<i>dũ.bòlts</i>), -à	„dvigubas“
dùj (<i>dùj’</i>)	„bėk“
dùjen (<i>dũ.jėn’</i>)	„du“
dùksas (<i>dũ.kss</i>)	„niuksas“
dumbrãvas (<i>dõmbrãvs</i>)	„kely išmušta duobė, dumblynė“
dúoti (<i>dúot’</i>), -da, dãvė	„leisti“: móje nedúoda aĩti ant gegužinės;
dúotis (<i>dúotės’</i>), -dasi, dãvėsi	1. „leistis“ (į kelionę), 2. „bėgioti“
dũsauti (<i>dũsaut’</i>), -auja, -avo	„dũsauti“
dũsuoti (<i>dũsot’</i>), -uoja, -avo	„dũsuoti“
dvárponis (<i>dvárpon’s’</i>)	„dvarininkas“
dvėselena (<i>dvėselæn</i>)	„maita“
dvėšena (<i>dvėšæn</i>)	„galas, mirtis“
dvilikė (<i>dvėlĩ.ke</i>)	„dvylika“
dvĩlinkas (<i>dvĩ.l’õnks</i>), -a	„dvigubai sulenktas“
dvĩlkt (<i>dvĩlkt’</i>)	„žvilgt“
dvõkas (<i>dvõks</i>)	„kvapas, smarvė“
dzỹvoti (<i>dzĩvot’</i>), -oja, -ojė	„gyvuoti“
džiauti (<i>dž’áut’</i>), džiauna, džiõvė	„džiauti“

E, Ė

ėglis (<i>ėgel's'</i>)	„kadugys“
ėibė (<i>ėibe</i>)	„pokštas“
ėičvaras (<i>ėičvars</i>)	„aitvaras“
ėiškiai (<i>ėiške</i>)	„aiškiai“
ėiškus (<i>ėišks</i>)	„aiškus“
ektāras (<i>ektārs</i>)	„hektaras“
erželas (<i>eržæls</i>)	„eržilas“

F

fainùs (<i>faĩns</i>), -ì	„gražus“
fēderiai (<i>fēdere</i>)	„spyruoklinės akėčios“
fīlma (<i>fīlm</i>)	„filmas“

G

gālas (<i>gāls</i>)	„mirtis“
galiñčius (<i>galeñč's'</i>)	„galiūnas“
galiònas (<i>gal'òns</i>)	„nuotakos galvos apdaras“
galúotis (<i>galúotes'</i>), -úojasi, -āvosi	„tampytis, kankintis“
gàn (<i>gàn</i>): gàn jau jis žino	„jis tikrai žino“
ganėti (<i>ganėt'</i>), -ėja, -ėjė	„užtekti“
gañgis (<i>gañg's'</i>)	„alėja“
gangraīt (<i>gangraīt</i>)	„beveik“
ganỹklė (<i>ganỹkla</i>)	„ganykla“
ganõvas (<i>ganõ.v's</i>)	„ganytojas“
gañt (<i>gañt</i>)	„tik, bent“
garbėnis (<i>garbėn's'</i>)	„garbenius“
gardėšai (<i>gardėše</i>)	„gardumynai“
garksóti (<i>garksót'</i>), garkso, -ójė	„riogsoti, būti nusiminusiam“
garsvỹcios (<i>garsvĩč'os</i>)	„garstyčios“
garuõkštinis dantis (<i>garuõkštėn's' dõnt's'</i>)	„garankštinis dantis“
gāšdyti (<i>gōzdet'</i>), -o, -ė	„gąsdinti“
gatuñkas (<i>gatpñks</i>)	„būdas“
gėdlyvas (<i>gėdl'ov's</i>), -a	„gėdingas, susigėdęs“
geĩpti (<i>geĩpt'</i>), -sta, -o	„mirti, stipti“
gēležė (<i>gālaže</i>)	„geležis“
gelėžė (<i>gelāže</i>)	„peilis“
geležiaūnės (<i>gelaž'aūnės</i>) // gēležnė (<i>gālažnės'</i>)	„arklių liga“
gelžkelis (<i>gelžkel's'</i>)	„geležinkelis“
genėti (<i>genėt'</i>), -ėja, -ėjė	„genėti“
gėriukas (<i>ger'ũ.ks</i>)	„ėriukas“
giėdras (<i>giėders</i>), -ì	„giedras“
gỹlis (<i>gĩl's'</i>)	„gilė“
gĩlti (<i>gĩlt'</i>), -ia, gỹlė	„gelti“
gimināzija (<i>gėmenāzej'</i>)	„gimnazija“
girdėti (<i>gerdėt'</i>), girdžia, -ėjė	„girdėti“

girtenýbė (<i>gęrtėnībė</i>)	„girtybė“
gyslė (<i>gīsla</i>)	„gysla“
gýti (<i>gīt'</i>), -ýja, // -ýna, -ijė	„gyti, sveikti“
gýti (<i>gīt'</i>), gėna // -ija, -ijė	„ginti“
gývybė (<i>gīvėbė</i>)	„gyvybė“
gličas (<i>glī.čs</i>)	„glytlaiža“
glýtė (<i>glīte</i>)	„snarglis“
gõptė (<i>gõpte</i>)	„skarelė“
góre (<i>gõre</i>)*	„baimė, striokas“: taĩ bũvo górės; ka uždavė górės, visĩ išrũko
góryti (<i>gõrėt'</i>), -ina, -ija, -ijė	„raginti“: kad užgórino, visos pãgĩrios išrũko
grãžgalvė (<i>grõžgalve</i>)	„grėžgalvė“
grãžybė (<i>grãžībė</i>)	„grožybė, gražumas“
grebėstas (<i>grebėsts</i>)	„stoginė kartis“
grėbsčiai (<i>grėpšćę</i>)	„nuogrėbos“
griáuti (<i>gr'áut'</i>), -iáuna, -õvė	„griauti“
griáuzti (<i>gr'áušt'</i>), -ia, -ė	„graužti“
grybà (<i>grīb</i>)	„grybas“, Grýbė (<i>Grībe</i>), pav. „Grybas“
grýčia (<i>grīč'</i>)	„gyvenamasis namas, troba“
griėtinė (<i>griėtėne</i>)	„grietinė“
griėžinis (<i>griėžen's'</i>)	„riekutė“
gríėžti (<i>gríėšt</i>), -ia, -ė	„groti“
grĩndos (<i>gr'õndõs</i>)	„grindys“
grĩõvis (<i>gr'õv's'</i>)	„kanalas“ (plg. vok. žem. <i>grāve</i> , la. <i>grāvis</i> , est. <i>kraav</i>)
grožėjas (<i>grožėjes'</i>)	„grožisi“
gruĩtas (<i>gruĩts</i>)	„grumstas“
grũšnià (<i>grũšėn'</i>)	„kriaušė“
gudravóti (<i>gõdravõť'</i>), -ója, -ójė	„galvoti“
gulõm (<i>golõm</i>)	„gulomis“
guĩbas (<i>gõĩbs</i>)	„skrandis“
gurinėti (<i>gõrenėť'</i>), -ėja, -ėjė	„slankioti“
gũryti (<i>gũ.rėt'</i>), -ina, -ino	„eiti“
gũrvolas (<i>gũrvõls</i>)	„susivėlęs sustorėjimas“
L, Ĺ, Y	
ì (<i>ė</i>)	„ir“
ìclis (<i>ì.cėl's'</i>)	„kuilys“
įkrapėnti (<i>ėkrapėnt'</i>), -ėna, -ėno	„įeiti“
ýlė (<i>īla</i>)	„yla“
ilsĩnti (<i>įėlsĩnt'</i>), -a, -o	„alsinti“
iĩmbrikas (<i>ėĩmbr'õks</i>)	„arbatinukas“
iĩng (<i>ėĩng</i>)	„ĩ“

* Plg. pr. goro „skylė židinyje“.

į priekšį (ę priekš')

ir (ir)

įsitižti (ęseti.št'), įsitižta, įsitižo

įstigti (ęstī.kt'), -sta, -o

įšdarėti (ęšdarēt'), išdaro, išdārė

išduobti (ęšduopt'), -ia, išduobė

išeiti (ęšeit'), -na, -ėjė

išgalėti (ęšgalēt'), išgali, -ėjė

išknobti (ęšknópt'), -ia, išknobė

išplaukti (ęšpláukt'), -ia, -ė

išplėręs (ęšplērės')

išplóti (ęšplót'), -ója, -ójė

išpulti (ęšpúlt'), -púola, -púolė

išpuřpti (ęšpořpt'), -sta, -o

išputėti (ęšpotēt'), -ėja, -ėjė

išrišti (ęšri.št'), išriša, išrišė

(?) išródyti (ęšródet'), -o, -ė

išrukāvimas (ęšrøkāv'oms)

išsilinguoti (ęšselngúot'), -úoja, -āvo

išsižergti (ęšežeřkt'), -ia, išsižergė

ištaisėti (ęštaišēt'), ištaiso, ištaišė

ištīngti (ęštīngkt'), -sta, -o

ištūrėti (ęštūrēt') išturi, -ėjė

išvartóti (ęšvartót'), -ója, -ójė

įveiti (ęveit'), įveina, įvėjė

įžambiai (ęžombė)

J

jà (jà)

jāknos (jāknos)

jaũkti (jaũkt'), -ia, -ė

jáunatis (jáunat's')

jaunužiũkas (jaunož'ũ.ks)

jaũsti (jaũst'), jaũčia, jaũtė

jeĩ (jeĩ)

jeĩbu (jeĩbo) // jeĩbum (jeĩbom)

jeĩgu (jeĩgo) // jeĩgum (jeĩgom)

jekė (jėke)

jinaĩ (jõnE)

jõmarkas (jõmarks)

jũdu (jũ.d) // juõdu (juõd)

jukà (jòk)

jũkti (jũ.kt'), juñka, -o

junkinỹs (jõñken's')

„pirmyn“

„irgi“: jũn ir nuėjė

„įsikibti“ (minties)

„įstrigti“

„išdarinėti“

„ištempti, padaryti duobę“

„būti“: teĩp jau išėina

„galėti“

„iškirsti“

„išsprogti, išsiskleisti, žydėti“ (apie rugius)

„išsitempęs, išsiplėtęs, išsiskėtęs“ (batai,

kūnas...), „išpurtes“

„viską išsakyti“

„išeiti, būti galimybei“: jei išpúola,

paskõlyk

„išpursti“

„išnykti, nusigyventi“

„išsprešti“

„atrodyti“

„išskaičiavimas“

„išsivingiuoti“

„nusilpti“: padirbo ir išsižergė

1. „padaryti, sukelti“, 2. „iškoneveikti“

„aptingti“

„išlaikyti, išverti“

„išleisti už vyro“

„įeiti“

„išstrižai“

„taip“

„kepenys“

„maišyti“

„jaunas mėnulis“

„jauniklis“

„žinoti, numanyti“

„jei“

„jeigu“

„jeigu“

„striukė“

„jį“

„mugė“

„judu“

„sumišęs skystis“

„jauktis“

„meilužis“

K

kà (kà)

kabākštyti (kabākštēt'), -ija -ijē

kadaĩ (kàde) // kadaĩs (kàdes)

·kadsvīenas (kadsvīens)

kagēti (kagēt'), kāga, -éjē

kaĩ (kè)

kaiminystà (kaimēnīst)

kaiminkà (kaim'õnk)

kaĩp (kaĩp) // kaĩpos (kaĩpõs)

kalpēlis (kalpēl's')

kamañtai (kamoñte)

kaĩmpas:

kamúotis (kamúotēs'), -úojasi, -āvosi

kaĩzolis (kaĩzõls)

kānas (kāns)

kándē (kànde)

kaĩgara (kaĩgar)

kánkyti (kánkēt'), -ina, -ino

konkliētas (kõnkliēts)

kaĩtytis (kaĩtētēs'), -ijasi, -ijēsi

kapōnē (kapōne)

kāpšas (kàpšs)

karalystà (karalīst)

karāliškis (karālēšk's')

kaĩbas (kaĩbs)

kārē (kāre)

kariūkai (kar'ũ.kē)

kaĩšastis (kaĩšast's')

karštavóti (karštavót'), -ója, -ójē

kaĩštimas (kaĩšt'õms)

kártē (kárte)

karúmenē (karúmene)

karvōlis (karvōl's')

·kāškis (kàšk's')

katālyti (katālet'), -ija, -ijē // -ina, -ino

·katrasvīenas (katrasvīens)

kāugē (kāuge)

kavóti (kavót'), -ója, -ójē

Kazē (Kàze)

„kad“

„stukčioti“

„kartais“, kadõs (kàdõs) // kaduĩ (kàdõm)

„kada“

„kiekvienas“

„kudakuoti“

„kaip, kai“

„kaimynystē“

„kaimynē“

„kai“: kaĩp statýdavo pāstatus

„tarnas“

„medinis pavalkų rėmas“

1. (kaĩps) „lauko kampas“, 2. (kõĩps)

„duonos kampas“

„kankintis“

„megztinis“

„bidonas“

„kandis“

„vienspalvio rašto audinys“*

„kankinti“

„kotletas“

„šlietis“

„burokų kapojimo įrankis“

„maišiukas“

„karalystē“

„nebaudžiavinis valstietis“

„pintinė“ (plg. vok. *Korb* „krepšis“ <galų *corbis* „vežimo krežis“)

„karas“

„šventiniai vieninkiai ratai su grotelėmis“**

„karšimas senatvėje“

„kaštavoti, ragauti“

„karšta sriuba“

„kartis“

„kariuomenē“

„karvojus“

„niežai“

„mušti“

„kiekvienas“

„javų kūgis“

1. „slėpti“, 2. „laidoti“

„Kazys“

* Gal nuo lyb. *kāngar* „kalva“, pagal kanguotumo ispūdį? Est. *kangus* „audėjas“.** Plg. galų *carruca* „vežimas“.

kazlāi (<i>kàzle</i>)	„ožys malkoms pjauti“
kažkaip (<i>kaž'kaip</i>)	„kažkaip“
kažkanō (<i>kaž'kanā</i>)	„kažkieno“
kažkàs (<i>kaž'kàs</i>)	„kažkas“
kažkíek (<i>kaž'kíek</i>)	„kažkiek“
kažkóks (<i>kaž'kòks</i>)	„kažkoks“
kažkuř (<i>kaž'kõř</i>)	„kažkur“
kabérza (<i>kabéraz</i>)	„dramblotas žmogus“
kéblyti (<i>kéblēt'</i>), -ina, -ino // -ija -ijė	„nerangiai eiti“
·kélena (<i>kélaen</i>)	„dienos dalis“
keliāvietė (<i>kelēvete</i>)	„brasta, keliavietė“
kiñšti (<i>keñšt'</i>) keñšia, -o	„kimšti“
kerėti (<i>kerēt'</i>), -ėja, -ėjė	„kerėti“
kerštáunykas (<i>kerštáun'òks</i>)	„kerštininkas“
kertúotas (<i>kærtúots</i>), -a	„keturkampis“
kēselis (<i>kēsel's'</i>)	„krepšis“
kešėnė (<i>kešēne</i>)	„kišenė“
kětrotis (<i>kētrotēs'</i>), -ojasi, -ojėsi	„kėtotis“
ketvirtáinis (<i>ketvertáin's'</i>)	„keturkampis gabalas“
kėzas (<i>kēzs</i>)	„išsikėtelis“
kėzotis (<i>kēzotēs'</i>), -ojasi, -ojėsi	„kėtotis“
kì (<i>kē</i>)	1. „kai“: kì vagis par ląga, ne laikas šunis ląkinti , 2. „kaip“: ki vištà kvąksi
kiaūliedris (<i>k'auļeder's'</i>)	„kiaulviedris“
kiaūlinis (<i>k'auļen's'</i>), -ė	„kiaulėms šerti“
·kiáurą (<i>k'áuro</i>)	„ištisa, visa“: kiáurą dieną lįjė; kiáurą nąktį nemiegójė
·kiaurai (<i>k'áure</i>):	1. „ištisa“: kiaurai lįjė i lįjė , 2. „iki galo“: kiaurai parlįjė; kiaurai pármerkė; kiaurai paršlāpo
kìbirkštė (<i>kì.berkšte</i>)	„kibirkštis“
kìcė (<i>kì.ce</i>)	„katė“
kiėkšė (<i>kiėkše</i>)	„kartis su geležiniu kabliu“
kieminėtis (<i>keņenētēs'</i>), -ėja, -ėjėsi	„svečiuotis“
kìkis (<i>kì.k's'</i>)	„kiaušinis“
kilóti (<i>kelót'</i>), -ója, -ójė	„kilnoti“
kiñšė (<i>keñše</i>)	„kimšo“
kinivarpa (<i>keñi.varpa</i>)	„kinvarpa“
kirmýti (<i>keřmít'</i>), kirmýja, kirmijė	„pūti“
kirvākotis (<i>keřvākot's'</i>)	„kirviakotis“
kìselis (<i>kì.sel's'</i>)	„kisielius“
kìškis (<i>kì.šk's'</i>)	„zaukis“
kítakart (<i>kì.takart</i>)	„kitą kartą“
kitóniškas (<i>keřtón'òšks</i>), -a	„kitoks“
kiùrsta (<i>k'úrst</i>)	„kiūra“
kiútyti (<i>k'útėt'</i>), -ina, -ino	„eiti“
kiūtóti (<i>k'òtót'</i>), kiūto, -ójė	„būti“

kiùžas (<i>k'ù.žs</i>)	„arklys“ (bene vyr. gim. nuo mot. gim. „kùzė“)
kiùžis (<i>kiù.ž's</i>)	„sudužėlis“
klaidūnas (<i>klaidūns</i>)	„klajūnas“
klēberis (<i>klēber's</i>)	„kas nors išklebęs“
kleitė (<i>kleite</i>)	„suknelė“
klekėntis (<i>klekėntės</i>), -ėnasi, -ėnosi	„balsu juoktis“
klėmpka (<i>klėmk</i>)	„durų rankenos dalis“
klesà (<i>klæs</i>)	„klasė“
klèst (<i>klèst'</i>)	„klest“ (sėdimosi ištiktukas)
klétė (<i>kléte</i>)	„svirnas, klėtis“
kliáutis (<i>kl'áut's</i>)	„prikabė, priežastis“
·kliāvas (<i>kl'āvs</i>)	„klevas“
·klības (<i>klī.bs</i>)	„šlubas“
kliēdesis (<i>kliēdes's</i>)	„kliedėjimas“
klýkoti (<i>klíkot'</i>), -oja, -ojė	„klykauti“
klōdas (<i>klōds</i>)	„vieta, kur kas klojama“
·(?) klótis (<i>klótės</i>), -ójasi, -ójėsi	„sektis“
klùcis (<i>klù.c's</i>)	„kaladė“
kluikinėti (<i>kloukėnėt'</i>), -ėja, éjė	„klaidžioti“
klūpōm (<i>klūpōm</i>)	„klūpomis“
knagỹs (<i>knag's</i>)	„pakaba“
·knáipė (<i>knáipe</i>)	„smuklė“
·knapiā (<i>knápe</i>)	„prastai, mažai“
knapinėti (<i>knápenėt'</i>), -ėja, -ėjė	„bastytis“
knāpsyti (<i>knā.pset'</i>), -o, -ėjė	„linkčioti snūduriuojant“
knỹnai (<i>knĩne</i>)	„kmynai“
knir̃pti (<i>knėr̃pt'</i>), -ia, -ė	„išikniaubus knibinėti“
knytėti (<i>knėtėt'</i>), knỹti, -ėjė	„niežėti, rūpėti“
kniūpsčiōm (<i>kn'opšč'ōm</i>)	„kniūpsčiomis“
kočỹlas (<i>kočĩls</i>)	„kočėlas“
kodė (<i>kōdė</i>)	„kodėl“
kodỹlyti (<i>kōdĩlėt'</i>), -ina, -ino // -ija, -ijė	„smilkyti“
kōlek (<i>kōlæk</i>) // kōlekos (<i>kōlækos</i>)	„kol“
kōnais (<i>kōnes</i>)	„kol“: apskaľbia ir kōnais „ir apskalbia, ir ką“
kōpelis (<i>kō.pel's</i>)	„koplūnas“
kopūslapis (<i>kopūslap's</i>)	„kopūstlapis“
korōnė (<i>korōne</i>)	„bausmė“
kótis (<i>kòts</i>), kóntis (<i>kō.nt's</i>)	„nors“
kōžnas víenas (<i>kōžens víens</i>)	„kiekvienas“
krāgas (<i>krāgs</i>)	„apykaklė“
kráigioti (<i>kráig'ot'</i>), -ioja, -iojė	„barstyti šiaudus“
krapālis (<i>krapāl's</i>)	„žmogus, kuris nematydamas ko nors ieško“
krapālyti (<i>krapālėt'</i>), -ija, -ijė // -ina, -ino	„eiti nematomis“
krāsė (<i>krāse</i>)	„kėdė“
kráuti (<i>kráut'</i>), -áuna, -ōvė	„krauti“
kráutuvė (<i>kráutove</i>)	„parduotuvė“
krėikti (<i>krėikt'</i>), -ia, -ė	„kratyti“

kreivūzas (<i>kreivūzs</i>)	„kreivėzas“
krėpšas (<i>krėpšs</i>)	„krepšys“
krėslas (<i>krėsel</i>)	„kėdė“
krienà (<i>kriėns</i>)	„krienas“
·krietniaĩ (<i>krietnė</i>)	„tvarkingai, kaip reikiant“, krietnūs (<i>krietėns</i>)
	„tvarkingas, padorus“
krĩkštolas (<i>kri.kštols</i>)	„krištolas“
kripšlýtis (<i>krepšlít's</i>)	„krislelis“
krizėnti(s) (<i>krėzėntė's</i>), -ėnasi, -ėnosi	„smulkiai juoktis“
kruoėgas (<i>kruoėgs</i>)	„smuklė“
kruoėnis (<i>kruoėn's</i>)	„vainikas“ (plg. vok. <i>Kranz</i> , la. <i>kruoėnis</i>)
krūzas (<i>krūzs</i>) // krūzėlis (<i>krūzėl's</i>)	„puodelis“
kù (<i>kò</i>)	„kur“
kùika (<i>kúik</i>)	„liesa kumelė“
kùgelis (<i>kù.gel's</i>)	„bulvių kepsnys“
kuĩkštis (<i>koĩkštė's</i>), -čiasi, -tėsi	„ieškoti, tvarkytis“
kuĩstis (<i>koĩstė's</i>), -čiasi, -tėsi	„raustis“
kùjėlis (<i>kojėl's</i>)	„plaktukas“
kùkulis (<i>kù.kol's</i>)	„bandelė“
kukùrbezdalis (<i>kojùrbæzdał's</i>)	„bovista“
kùlba (<i>kùl'b</i>)	„rogių sėdynė“
kulė (<i>kòla</i>)	„tabokos maišelis“
kulėjas (<i>kołėj's</i>)	„kuliamoji mašina“
kùlėnas (<i>kołėns</i>)	„krūmas“
kùlipka (<i>kù.l'opk</i>)	„kulka“
kùlis (<i>kùl's</i>)	„pėdas“
kuĩnas (<i>koĩns</i>)	„kulnis“
kùlšė (<i>kùlše</i>)	„kulšis“
kumuliàtorius (<i>kojòl'ãtor's</i>)	„akumuliatorius“
kùningas (<i>kù.n'ong</i> s)	„kunigas“, kuningystà (<i>kù.nėngĩst</i>) „kunigystė“, kuningėlis (<i>kojėngėl's</i>) „kunigėlis“
·kuoėde (<i>kuoėde</i>)	„kandis“
kuokà (<i>kuok</i>)	„pagalys“
kùpetis (<i>kù.pet's</i>)	„kupeta“
kùrýti (<i>koĩrít</i>), kùrìna, kùrìno	„kùrenti“
Kurliándija (<i>koĩlėndėj</i>)	„Latvija, Kuršas“
kur nē kur (<i>koĩnãkkoĩ</i>)	„kur ne kur“
kùrpėš (<i>kùrpeš</i>)	„medinpadžiai“
kurtinỹs (<i>koĩrtėn's</i>)	„kurčius“
·kùš (<i>kùš</i>)	„ramiai“
kušėti (<i>košėt</i>), kùša, kušėjė	„judėti“
kùšyti (<i>kù.šet</i>), -ija, -ijė // -ina, -ino	„judinti“
kùškis (<i>kù.šk's</i>)	„kuokštas“
·kuštėjimas (<i>koštėjòmas</i>)	„judėjimas“, kuštėjimasai (<i>koštėjòmas</i>)
	„šnibždėjimasis“
·kuštėti (<i>koštėt</i>), kùšta, -ėjė	1. „judėti“, 2. „šnibždėti“, kuštėtis (<i>koštėtė's</i>)
	kùštasi, -ėjėsi „šnibždėtis“
·kùštyti (<i>kù.štėt</i>), -ina, -ino	„judinti, trukdyti“

kútas (*kúts*) // kūtōsas (*kotōss*)
 kūtē (*kūte*)
 kūtelyti (*kū.telēt'*), **-ina, -ino** //
 kūtyti (*kū.tēt'*), **-ina, -ino**
 kūtrus (*kū.ters*), **-ì**
 ·kuōdē (*kuōde*)
 kùzē (*kū.ze*)
 kvakinéti (*kvakēnēt'*), **-ėja, -ėjė**
 kváršyti (*kváršet'*), **-ina, -ino**
 kvartūkas (*kvartū.ks*)
 kvietišnis (*kvētišn's'*), **-ė**
 kvórta (*kvört*)
 kvortúotas (*kvortúots*), **-a**

„kutas“
 „tvartas“
 „kutenti“
 „greitas, krutus“
 „kandis“
 „kumelė“
 „klaidžioti“
 „trikdyti ko nors prašant“
 „prijuostė“
 „kvietinis“
 „korta“
 „languotas“

L

lābas (*lābs*): lābs ūr
 ·labdiēn (*labdiēn*)
 labiaĩ (*lābē*)
 lagúoti (*lagúot'*), **-úoja, -āvo**
 ·lái (*lái*)
 láibas (*láiabas*), **-à**
 laidỹklē (*laidỹkla*)
 laidinēti (*laidēnēt'*), **-ėja, -ėjė**
 láipioti (*láip'ot'*), **láipo, -(i)ojė**
 laĩvė (*laĩve*)
 lakštinġalė (*lakšt'otņ'ala*)
 lengviaĩ (*lōņgve*)
 lapúoti (*lapúot*), **-úoja, -āvo**
 lašiniuōtis (*lašēn'uōt's'*)
 laūkanis (*laūkan's'*)
 lazdà (*lāzd*)
 lebdėdyti (*lebdēt'*), **-ina, -ino** // **-ija, -ijė**
 ledaūnė (*ledaūne*)
 léi (*léi*)
 léidė (*léide*)
 leĩpti (*leĩpt'*), **-sta, -o**
 lelė (*lèle*)
 lelijāvas (*lelejāvos*), **-à**
 lelióti (*lel'ót'*) **-ója, -ójė**
 lempis (*lemp's'*)
 lėnūs (*lėns*), **-ì**
 lėpstrikas (*lėpstr'oks*)
 lepšỹs (*lepš's'*)
 lesviņčius (*lesveņč's'*)
 lèt (*lèt*)
 levòrvelis (*levòrvel's'*)

„gerai“
 „laba diena“
 „labai“
 „šnopštuoti“
 „tegul“
 „plonas“
 „mėtyklė“
 „mėtyti“
 „laipioti“
 „laivas“
 „lakštingala“
 „lengvai“
 „lapoti“
 „virtinis su mėsa“
 „laukas, oras“, **laūka(n)** (*laūka(n')*) „laukan“
 „bulvienojas“
 „netvarkingai krauti, statyti“
 „ledainė“
 „tegul“: **léi būn** „tebūnie“
 „leido“
 „alpti“
 „lėlė“
 „violetinis“
 „nevalyvai lakstyti“
 „apšmurgėlis“
 „lėtas“
 „elektra“
 „lepšis“
 „eigulys“
 „vos“, **lèt-ne-lèt** (*lèt-ne-lèt*) „vos ne vos“,
lèttik (*lèt'ok*) „vos“, **lèttik-ne-lèttik**
 (*lèt'ok-ne-lèt'ok*) „vos ne vos“
 „revolveris“

liežiùvis (lež'úv's')

liaunùs (l'aùns), -ì

liaušis (l'auš's')

liáuuti (l'áut'), liáuana, lióvė

liciperas (licí.pærs)

lydys (lĩd's')

liesùs (liëss), -ì

lýgyti (lĩget'), -ina, -ino

lýgmalas (lĩgmals), -a

lig šiõlek (lęg š'õlæk)

lindėti (lęndėt'), liñdzia, -ėjė

liniėnis (lęniėn's'), -ė

Linkavà (L'õñkav)

liõzgyti (l'õzget'), -ina, -ino

lìpė (lĩ.pe)

liũdnykas (l'ũdån'òks)

liũgas (l'ũgs)

liuobà (l'uõb)

liuobti(s) (l'úopt'ęs'), -iasi, -ėsi

liuosùs (l'uõss), -ì

liurbis (l'urb's')

liurkšti (l'õrkšt'), liurškia, liurškė

liùstė (l'ũ.ste)

lõpeta (lõpæt)

lovėlė (lõvãla)

lozaunė (lõzaũne)

lùpata (lũ.pat)

lùskana (lũ.skån)

M

magãzinas (magã.z'õns)

makėnti (makėnt'), -ėna, -ėno

mãkyti (mãket'), -ina, -ino // -ija, -ijė

maklinėti (maklęnėt'), -ėja, -ėjė

maknóti (maknót'), -ója, -ójė

mãksyti (mãksęt'), -ina, -ino // -ija, -ijė

màkt (mãkt')

mãktingas (mã.kt'õngs), -a

maldýti (maldĩt'), maĩdo, maĩdė

maliòdija (mal'õ.dej')

mamùnė (mamũ.ne)

mandrýbė (mõndrĩbe) // mandrystà (mõndrĩst)

mandrùs (mõnders), -ì

mangùryti (mångũ.ręt'), -ina, -ino // -ija, -ijė

„liežuvis“, liežiuvingas (lež'õvĩngs), -a

„iškalbingas, kandus“, liežiùvnykas

(lež'ũ.v'n'òks) „liežuvininkas“

„lankstus“

„lepšis“

„leisti“: jei mamà liáuja, galì aĩt

„liuciferis“

„lydeka“

„liesas“

„prikaišioti neištikimybę“

„pilnas iki kraštų“

„iki šiol“

„glūdėti“

„lininis“

„Linkuva“

„lėtai eiti“

„uodegėlė“

„liudininkas“

„klanas“

„gyvulių šėrimas“

„šertis gyvulius“

„laisvas“

„apsileidėlis“

„taukšti niekus“

„džiaugsmas“, liùstingas (l'ũ.st'õñgs), -a

„linksmas“

„kastuvas“

„lysvė“

„vežiminė“

„skuduras“

„žvynas“

„sandėlis“

„bristi per purvą“

1. „minkyti“, 2. „bristi per purvą“, 3. „mušti“

„bastytis“

„braidžioti purvą“

„mokėti“

„įlindimo ištiktukas“

„tvirtas“

„tildyti“

„pasakojimas“

„senelė“

„gudrybė“

„gudrus, protingas, išdidus“

„raginti“

mantà (<i>mɔ̃nt</i>)	„rakandai, turtas“
mārės (<i>mā̃rēs'</i>)	„marios“
markà (<i>mãrk</i>)	„kūdra linams merkti“
maĩmalas (<i>maĩmals</i>)	„prastas gėrimas“, marmalỹnė (<i>marmalĩne</i>)
	1. „marmeklis“, 2. „purvynė“
marmaliúoti (<i>marmal'úot'</i>), -úoja , -ãvo	„burbėti“
martė (<i>mãrte</i>)	„marti“
mármulas (<i>mármɔ̃ls</i>)	„marmuras“
marmũzė (<i>marmũze</i>)	„burna“
mãs (<i>mā̃s</i>)	„mes“
mašiniėris (<i>mašėniėr's'</i>)	„mašinistas“
mātaruotis (<i>mātarɔ̃tēs'</i>), -uojasi , -ãvosi	„kėtotis“
máugdytis (<i>máugdėtēs'</i>), -osi , -ėsi	„maudytis“
maurýnas (<i>maurĩns</i>)	„maurynė“
maũrinas (<i>maũr'ɔ̃ns</i>), -a	„purvinas“
mãzė (<i>mā̃ze</i>)	„klijai“
mazgỹlis (<i>mazgĩl's'</i>)	„mazgotė“
mazgóti (<i>mazgót'</i>), -ója , -ójė	„plauti“
mažãtvė (<i>mažãtve</i>)	„mažumė“
mažiùtis (<i>maž'ú.t's'</i>)	„mažytis“
mãžvaikis (<i>mãžvaik's'</i>)	„mažas vaikas“
mėgýti (<i>mėgĩt'</i>), -ina , -ino	„bandyti“
mėgotis (<i>mėgɔ̃tēs'</i>), -ojasi , -ojėsi	„mėgautis“
mėgzdytis (<i>mėgzdėtēs'</i>), -osi , -ėsi	„mėgdžiotis“
meilaširdis (<i>meilašird's'</i>)	„mielaširdis“
mėilė (<i>mėila</i>)	„vaišės“: talkinỹkai jãm ir be mėilės vĩa dãrbã padãrė, be išlaidũ
mėitinė (<i>mėitėne</i>)	„mergaitė“
mėkelis (<i>mė.kel's'</i>)	„sutežusi duona“
mėkyti (<i>mėkėt'</i>), -ina , -ino // -ija , -ijė	„minkyti“
melagystà (<i>melagĩst</i>) //	„melagystė“
melagỹstė (<i>melagĩste</i>)	
melũgis (<i>mėlũ.g's'</i>)	„melagis“
mėmis (<i>mėm's'</i>)	„žioplys“
mėnesis (<i>mėnės's'</i>)	„mėnuo“
mergėšė (<i>mergėše</i>)	„pusmergė“
mergičkė (<i>mergĩ.čk</i>)	„mergaitė“
mėris (<i>mėr's'</i>), -ė	„senas“
mėžti (<i>mėžt'</i>), -ia , -ė	„valyti“
mĩcė (<i>mĩ.ce</i>)	„kepurė“
miera (<i>miėr</i>)	„saikas“
miėrygas (<i>miėr'ɔ̃gs</i>), -a	„ramus“
miežiėnis (<i>mėžiėn's'</i>), -ė	„miežinis“
mylėti (<i>mėlėt'</i>), mýli , -ėjė	„vaišinti“: ka pamylėjė – visái nemylėjė
	„nuvaišino“
mĩlžti (<i>mĩlšt'</i>), mėlžia , mĩlžo	„melžti“
mĩrguliuoti (<i>mĩrgol'ɔ̃t'</i>), -uojasi , -ãvo	„mĩrgėti“

mìtalas (mì.tals)

mìtyti (mì.tet'), -ina, -ino // -ija, -ijė

mójė (mójė)

mokỹklė (mokỹkla)

mókyti (mókjet'), -o, -ė //

mokìnti (mokínt) -ina, -ino

mokýtojas (mokítj's')

mólainė (mólaine) // melýnas (mólíns)

mólbėstis (mólbėst's')

móterė (mótere) // móteriška (móter'ošk)

múčyti (múčet'), -ina, -ino // -ija, -ijė

mùguras (mù.gors)

mūkà (múk)

mùkti (mùkt'), -sta // mùnka, -o

mùlkis (mùlk's')

mùrinas (mù.r'ons), -à

mùrnykas (mùrn'oks)

musėt (møsėt') // musiáu (møs'áu)

mùsinas (mù.s'ons)

mùsmirė (mù.smere)

mùtė (mù.te)

mùtaruoti (mù.tarot'), -uoja, -avo

mùtulis (mù.tol's')

„maistas“, mìtulis (mì.tol's') „vienerių metų gyvulys“

„maitinti“

„motina“, mojęlė (møjėla) „motinė“

„mokykla“

„mokyti“

„mokytojas“

„molynė“

„molduobė“

„moteris“

„kankinti“

„nugara“

„kančia“

„smukti“

„kvailys“

„nesiprausęs“

„mūrininkas“

„turbūt“

„musių nutupėtas“

„musmiris“

„burna“

„rengti skarmalais“

„tumulas“

N

nābagas (nābags)

namiėlio (namiėle)

namōlio (namōle)

námupusė (námpose)

nāre (nāre)

nařvotis (nařvotės'), -ojais, -ojėsi

naujūt naujas (naujūt' naujs')

nedėgulis (nedėgol's')

negalingas (negalings), -à

neišpasakýtas (nešpasakít's)

nekaĩp (nekaĩp)

nemačiõm (nemač'õm)

nēmāž (nēmāž)

nēmūnė (nēmūne)

nēmūogė (nēmūge)

nepaprāsti (nepaprāst'), -aĩta, -aĩto

neparseniaĩ (neparsėne)

nerimáilė (neremáila)

nėrimastis (nė.rėmast's')

„pavargėlis“

„namie“

„namo“: aĩsva namōlio

„prėslas“

„undinė“

„apkalbinėti, erzintis“

„visiškai naujas“

„nuodėgulis“

„be sveikatos“

„neapsakomas“

„ne labai gerai“, nekàs (nekàs) „negerai“,

nekíek (nekíek) „nedaug“, nekòks (nekòks)

„ne labai geras“

„nematomis“

„visai ne, nė trupučiuko“

„kelmutis“

„mėlynė“

„nesuprasti, nepriprasti“

„ne labai seniai“

„nenuorama“

1. „neramumas“, 2. „judrumas“

nértinis (<i>nér̥tɛn's'</i>)	„megztinis“
nėrvos (<i>nė̥rvos</i>)	„nervai“
nėrvoti(s) (<i>nė̥rvot(ɛs')</i>), -oja(s), -ojė(s)	„apkalbėti, erzintis“
nėts (<i>nė̥.t's'</i>)	„net“
nevalėika (<i>nevalėik</i>)	„nevaleiva“
nevalnia (<i>nevaln'</i>)	„nevalia, negalima“
nezgrabailė (<i>nezgrabaila</i>)	„nevėkšla“
niaūgi (<i>n'aūgɛ</i>)	„nejaugi“
niáuکیotis (<i>n'áu̇k'otɛs'</i>), -ojasi, -ojėsi	„niaukstyti“
niekadōs (<i>nė̇kādɔs</i>)	„niekada“
niėku (<i>niėkɔ</i>)	„niekur“
niežtėti (<i>nė̇žtė̇t'</i>), niežti, -ėjė	„niežtėti“
niġd (<i>nĩ.gd</i>) // niġdos (<i>nĩ.gdɔs</i>)	„niekad“: dagiaū niġd negėrsiu
nikàs (<i>nė̇kàs</i>)	„neblogai“: jis visai nikàs atrodo
nikis (<i>nĩ.k's'</i>)	„kaprizas“
nilaimė (<i>nĩ.laime</i>)	„nelaimė“
niřšti (<i>nė̇řšt'</i>), niřšcia, -ė	„pykti“
niúkti (<i>n'úkt'</i>), -ia, -ė	„barti“
nóns (<i>nɔ̇.n's'</i>) // nónts (<i>nɔ̇.nt's'</i>)	„nors“
noraūniai (<i>nɔ̇raūnɛ</i>)	„noriai“
nósė (<i>nó̇se</i>)	„nosis“
nósinis (<i>nó̇sɛn's'</i>)	„nosinė“
nubaigṫi (<i>nɔ̇baikt'</i>), nubaigia, nubaigė	„pabaigti“
nubizdyti (<i>nɔ̇bĩ.zdɛt'</i>), -ina, -ino // -ija, ijė	„nutrumpinti, numažinti“
nudáigoti (<i>nɔ̇dáiɔt'</i>), -oja, -ojė	„užmušti“
nudiržinti (<i>nɔ̇dė̇řšt'</i>), nudiržta, -o	„supleišėti“
nugañdyti (<i>nɔ̇gɔ̇ñdɛt'</i>), -ina, -ino	„išgąsdinti“
nugeibti (<i>nɔ̇gėipt'</i>), -sta, -o	„pasibaigti, sulysti“
nuġi (<i>nɔ̇gɛ</i>)	„nagi“
nugyvėnti (<i>nɔ̇gɛvėnt'</i>), -ėna, -ėno	„išgyventi, pragyventi“
nugul̇ti (<i>nɔ̇gɔ̇l̇t'</i>), nugulia, nugulė	„atsigulti, prigulti“
nù (<i>nɔ̇</i>): nù k̇a darysi?	„k̇a gi darysi?“
nukiūtėnti (<i>nɔ̇k'otėnt'</i>), -ėna, -ėno	„nueiti“
nukliūkės (<i>nɔ̇kl'ũ.kɛs'</i>)	„pakvaišęs“
nuknėbės (<i>nɔ̇knė̇bɛs'</i>)	„nulinkęs“
nukvākės (<i>nɔ̇kvākɛs'</i>)	„apkvaišęs“
nulys (<i>nɔ̇l's'</i>)	„nulis“
nūmaras (<i>nũ.mars</i>)	„numeris“
nuōdvasa (<i>nuōdvas</i>)	„dvasna“
nuokampiai̇ (<i>nɔ̇kaṁpɛ</i>)	„nuošaliai“
nupiepti (<i>nɔ̇piɛpt'</i>), -ia, nūpiepė	„sunykti“
nusėsta (<i>nosė̇st</i>)	„nusėda“
nusibáigti (<i>nɔ̇sɛbaikt'</i>), nusibaigia, nusibaigė	„pablogti, sulysti“
nusidúoti (<i>nɔ̇sɛdúot'</i>), nusidúoda, nusidavė	„į k̇a nors apsigimti“
nusiplúkti (<i>nɔ̇sɛplúkt'</i>), -ia, nusiplūkė	„nuvargti“
nusišaũkti (<i>nɔ̇sɛšaũkt'</i>), -ia //	„vadintis“
nusišaukia, nusišaūkė	

nuskárti (<i>nɔskárt'</i>), -sta, -ãro	„apiplyšti“
nuskęsti (<i>nɔskęst'</i>), -sta, -ędo	„nuskęsti“
nuslóbti (<i>nɔslóbpt'</i>), -sta, -o	„nuslabti, nualpti (pirtyje)“
nustýbti (<i>nɔstýpt'</i>), -sta, -o	„išstybti“
nusústi (<i>nɔsú.st'</i>), -sta, -o	„sulysti“
nušaukimas (<i>nɔšauki.ms</i>)	„pavadinimas“
nutúokti (<i>nɔtúokt'</i>), -ia, nùtuokė	„numanyti“
nurãg(lyti) (<i>nɔrãg(l)et'</i>), -ina, -ino // -ija, -ijė	„apvogti“

O

õbelė (<i>õbæla</i>)	„obelis“, õbelis (<i>õbel's'</i>) // õbalis (<i>õbal's'</i>)
omuõ (<i>õm</i>)	„obuolys“
ór (<i>õr'</i>)	„atmintis“
òrdelis (<i>òrdel's'</i>)	„oran“
ordeliúoti (<i>ordel'úot'</i>), -úoja, -ãvo	„orderis“
	„įsakinėti“

P

pabūdas (<i>pabūds</i>)	„būdas“
padaĩgslis (<i>padaĩksel's'</i>)	„neužaugus paukščio plunksna“, „padaiga“, „spauglys“
padãnginė (<i>padãngene</i>)	„pastogė ratams“
padãrymas (<i>padãr'oms</i>): duřnas padãrymas	„kvaila padėtis“
pãdarinė (<i>pã.daręne</i>)	„padargai“
pãdėlis (<i>pãdėl's'</i>)	„gūžtoj paliekamas kiaušinis“
padĩlba (<i>padĩlb</i>)	„akis nuleidėlis“
padráika (<i>padráik</i>)	„pasileidėlė“
pagà (<i>pàga</i>) // pagalĩ (<i>pàgal'</i>)	„palei“
pagàlam (<i>pagàlam</i>)	„baigta“: jis jau visái pagàlam „su juo visai baigta“
paganà (<i>pã.gan</i>)	„ganiava“
pagãtavas (<i>pagãtavs</i>), -à	„pasiruošęs vos ne...“
pagėdėlis (<i>pagėdel's'</i>)	„pokštininkas“, pagėdęs (<i>pagėdęs'</i>) „pašėles“
pagėlba (<i>pagėlb</i>)	„pagalba“
pãgeris (<i>pã.gers'</i>), -ė	„beveik geras“, „pogeris“, „apygeris“
pagėrti (<i>pagėrt'</i>), pãgeria, pagėrė	„atsigerti“
paglaudýti (<i>paglaudít'</i>), paglaũdo, paglaũdė	„paglamonėti“
pagrandėlis (<i>pagrandėl's'</i>)	„pagrandukas“
pagrėbsčiai (<i>pagrėpšče</i>)	„nuogriebos“
pãilsis (<i>pãjėls's'</i>)	„poilsis“
pãistyti (<i>pãistėt'</i>), -o, -ė	„kalbėti niekus“
pãišinas (<i>pãiš'ons</i>), -a	„išsivėles paišais, murzinas“
pakãkyti (<i>pakãkėt'</i>), -ina, -ino // -ija, -ijė	„patenkinti, kad užtektų“
pakalýs (<i>pakal's'</i>)	„užpakalis“
pakañktės (<i>pakañktęs'</i>)	„pavalkų kilpos“
papakstúoti (<i>papakstúot'</i>), -úoja, -ãvo	„pakaupuoti“
pakarãilė (<i>pakarãila</i>)	„išdykėlė“

pakavõnè (<i>pakavõne</i>)	„laidotuvès“
pakiñklai (<i>pak'õñkle</i>)	„pakinktai“
pakõlek (<i>pakõlæk</i>), pakõlekos (<i>pakõlækõs</i>)	„pakol“
pãkreivis (<i>pã.kreiv's'</i>)	„šiek tiek kreivas“, „apykreivis“
pãkulnis (<i>pãkõln's'</i>)	„pakulinis drabužis“, „audinys iš pakulų“
palà (<i>pàla</i>)	„palauk“
paleistùvas (<i>palaistùvs</i>)	„paleistuvis“
·paliáuti (<i>pal'áut'</i>), -áuna , -óvè	„nustoti“
palìg (<i>pàl'õg</i>)	„pagal“
·palìkti (<i>palì.kt'</i>), paliēka , palìko	„pasidaryti, tapti“
pãlitas (<i>pã.l'õts</i>)	„paltas“
pãltè (<i>pãlte</i>)	„lašinių paltis“
pamainýti (<i>pamainít'</i>), pamaĩno , pamaĩnè	„sumainyti, pakeisti“
·(?) pamažì (<i>pamàž'</i>)	„pamažu“
·pãmažis (<i>pã.maž's'</i>)	„pomažis“
pamečìu (<i>pàmeč'</i>)	„pamečiui“
pamokìnti (<i>pamokínt'</i>), -ina , -ino	„pamokyti“
paniřtes (<i>paneřtes'</i>)	„nusimines“
papeliùčkis (<i>papel'ù.čk's'</i>)	„pakrosnis“
papentēlis (<i>papentēl's'</i>)	„duonos žiauberėlè, kampilis“
·pãpìlnis (<i>pãpeln's'</i>)	„beveik pilnas“
paprūga (<i>paprūg</i>)	„balnelio pavarža“
papùtelis (<i>papù.tel's'</i>), -è	„pokštininkas, -è“
·pár (<i>pár</i>)	„per“
parbùti (<i>parbút'</i>), parbūna , parbùvo	„prabūti“
pãrečiai (<i>pã.rečè</i>)	„porečiai“
·pareiti (<i>pareit'</i>), -na , -ėje	1. „pareiti“, 2. „persikelti gyventi“, 3. „pereiti“, 4. „tilpti“, 5. „praeiti“
·parkeisti (<i>parkeist'</i>), -čia , párkeitè	„apkeisti“
pãrkelis (<i>pãrkel's'</i>)	„parkeris“
parléisti (<i>parláist'</i>), -džia , -dè	„pergyventi, pragyventi“: parléisti kãrà daũg réiškia
·parlèkti (<i>parlèkt'</i>), pařlekia , pařlèké	1. „peršokti“, 2. „parvažiuoti“
parnèrti (<i>parnèrt'</i>), pařneria , parnèrè	„uždrožti“
parnèšti (<i>parnèšt'</i>), pařneša , pařnešè	„pakelti“, parnèštu (<i>parnèšt'</i>) „parneštu“
pařpetè (<i>pařpete</i>)	„petneša“
·paprãsti (<i>paprãst'</i>), -aĩta , -ãto	„suprasti, priprasti“
parsakýti (<i>parsakít'</i>), -sãko , -sãké	„papasakoti“
·partrãukti (<i>partrãukt'</i>), -ia , -è	„pertraukti, nutraukti“
·parveřsti (<i>parveřst'</i>), -čia , pãrvertè	„pakeisti į, paversti“
par vidurį (<i>par ví.dõr'</i>)	„viduryje“
pàs (<i>pàs</i>)	„prie“: pas duris
·pasáulè (<i>pasáula</i>)	„pasaulis“
pasibaĩgti (<i>pasèbaĩkt'</i>), pasibaigia , pasibaigè	„pablogti, sulysti“
pasikiřti (<i>pasèkì.ř't'</i>), pasìkiša pasìkišè	„pasitaisyti“
pasitaisýti (<i>pasètaisít'</i>), pasitaiso , pasitaisè	„įsitaisyti, išigyti (drabužį)“
pãsyti (<i>pàsèt'</i>), -ija , -ijè	„tikti“ (plg. vok. <i>passen</i> , la. <i>pasèt</i>)

pasivarýti (*pasęvarít'*), -o, -ė
pasizmonėti (*pasęžmonė́t'*), -ėja, -ėje
paskliūnda (*paskl'únd*)
paskù (*pàsk*) // **paskuūm** (*pàskòm*)
paslėpsnis (*paslėpsn's'*)
pāslykas (*pāsl'òks*), -a
paspirti (*paspirt'*), **pāspiria**, **paspýrė**
pastipti (*pasti.pt'*), -iūpa, -iūpo
pāstirai (*pāstørę*)
pastūrlakos (*pastúrlakòs*)
pāšalis (*pā.šal's'*)
Pāšiutinis (*Pāš'otęn's'*)
pāstisas (*pāst'oss*)
patrākęs (*patrākęs'*)
patrópyti (*patròpet'*), -ina, -ino // -ija, -ijė
paūnksnė (*paūnksne*)
pavėju (*pavėj'*)
pavydėlnikas (*pavėdėln'òks*)
pavilgas (*pavilgs*)
pāžastis, -io (*pāžast's'*)
pėgždentė (*pė.gždente*)
pėizoti (*pėizot'*), -oja, -ojė
pelėkautai (*pəlėkautę*)
pelėti (*pəlėt'*), **pėlia** // -ėja, -ėje
peūdėlis (*pėūdėl's'*)
peniūkšlis (*pen'ú.kšęl's'*), -ė
pėntė (*pėnte*)
peūzelis (*pėūzel's'*)
pėrena (*pėręn*)
pėrni (*pėrn'*): **pėrni mėtais**
perštėti (*pęrštėt'*), **peršcia**, **perštėjė**
piauniaĩ (*p'auņę*)
piemenystà (*pęmenīst*) //
piemenỹstė (*pęmenīste*)
pienkoštė (*pīenkošte*)
pieputis (*pīepot's'*)
piėšos (*piėšòs*)
pỹkdyti (*pīkdėt'*), -o, -ė
pikšašis (*pī.kšaš's'*)
pilė (*pī.le*)
pilniaĩ (*pėlņę*)
pilti (*pilt'*), -ia, **pýlė**
piningas (*pī.n'ongš*)

„nuvargti“
 „pasisvečiuoti“
 „paslydimas“
 „paskui“
 „vieta tarp kojos ir pilvo“
 „išsitempęs, nejudantis“
 „paremti, atremti“
 „padvėsti“
 „rupiai“
 „pasturlakai“
 „nuošali vieta“
 „Pašvitinys“
 „patišęs“
 „padūkęs, pakvaišęs“
 „pataikyti“
 „paunksmė“
 „pavėjui“
 „pavyduolis“
 „padažas“, „maistas kelionei“
 „pažastis“
 „pečdengtė“
 „teplioti“
 „spąstai pelėms gaudyti“
 „pelyti“
 „baudinys“
 „penimas meitėlis, kiaulė“
 „pentis“
 „teptukas“ (plg. vok. *Pinsel*, la. *piñdzele*)
 „mušimas“
 „pernai metais“, **pėrniai** (*pėrņę*) „pernai“
 „perštėti, peršti“
 „tikriausiai“
 „piemenavimas“
 „koštuvas“
 „vištų giedojimo liga“
 „paišai, suodžiai“
 „pykinti“
 „piktšašis“
 „antis“, **piliūkas** (*pėl'ú.ks*) „ančiukas“
 „pilnai“
 1. „smarkiai lyti“, 2. „pilti“
 „pinigas“*

* Žodžiai *kūningas*, *piningas* ir pan. tarmėje yra ištariami su *n* turbūt dėl to, kad lie. kalboje jie yra pasiskolinti iš senovės germanų, plg. *kuningar*, *penningar*.

ˈpìparotis (pì.paroˈtes'), -ojasi, -ojėsi

pýpka (pìpk)

pirma (pìrm): aĩn pirma

pirmagalis (pìrmaˈgal's')

pirmakartės (pìrmakartės')

pirmātelė (pərmāˈtəla)

pirmiaũ (pərm'ũ)

pirtė (pəˈrte)

ˈplākanas (plāˈkans), -a

plėcis (plėˈc's')

plėnis (plėˈn's')

plevesúoti (plavəˈsúot')

ˈpliėkšena (pliėkšəˈn)

plynũs (plĩˈns), -ĩ

plioškũs (pl'òškũs), -ĩ

pliuřskalas (pl'øřškals)

pliuškė (pl'ũ.skė)

pliuškis (pl'ũ.sk's')

plokštāinis (plòkštāin's')

ˈplõnas (plõˈns)

ˈplũkti (plũ.kt'), -uńka, -o

plũktis (plũktės'), -iasi, -ėsi

pluńpyti (pløńpəˈt'), -ina, -ino // -ija, -ijė

ˈpluncėnti (ploncəˈnt'), -ėna, -ėno //

pluńcyti (pløńcəˈt'), -ija -ijė

pluokti, pluõkti (pluoˈkt'), -ia, -ė

pluošti (pluošt'), -ia, -ė

plovėlė (plovəˈlə)

pókreivis (pókreiv's'), -ė

pómažis (pómaž's'), -ė

põnai (põˈnə)

põpieris (põpəˈr's')

pópyti (pópəˈt'), -ina, -ino // -ija, -ijė

ˈpõris (põˈr's')

povĩsam (povĩˈsam)

pra- (pra-): pragyvėnti kāro laĩka

pradańtė (pradońtė)

pradiėnĩ (pradiėn')

prajõvas (prajõˈvas)

pralĩti (pralĩt'), -ýja, -ijė

prāmanis (prāˈman's')

prantũs (prøntəˈns), -ĩ

priduřmais (prəduřˈmɛs)

ˈpriėkšis (priėkš's')

ˈpriėmetis (priėmet's')

ˈpriėsenis (priėsen's')

„niekdarbiauti, maiřytis“

„pypkė“

„eina priekyje“

„prieřakinė ratų dalis“, „skerdienos“

„pirmo kirpimo vilnos“

„pirmo verřiuoko karvė“

„anksčiau“

„pirtis“

„plakas, plekas“, „gniuzulas“

„vieta, sklypas“

„plėvė“

„plevėsuoti“

„muřimas“

„plynas“

„plokščias“

„patauřka“

„pliauska, skeltas medžio gabalas“

1. „niekus šnekantis“, 2. „perdėtai išsipustęs“

„varškės, bulvių ir kt. kepinyš“

„asla, grendymas“

„blukti“

„be poilsio dirbti“

„muřti“

„sunkiai eiti“ (plg. vok. žem. *plutsen*, la. *pluncĩtiės*)

„be poilsio sunkiai eiti“

„eiti“

„skiltelė“

„řiek tiek kreivas“

„řiek tiek mažas“

„pone“

„popierius“

„lepinti“

„pora“

1. „visiřkai“, 2. „po visko“, **povĩsām** (povėˈsam)

„po visko“

„pragyventi karo metus“

„tarpas tarp dantų“

„kas antrą dieną“

„perėjūnas“

„perlyti“

„pramoga“

„supratingas“

„tuoj pat, iš paskos“

„priekis“

„priemėtis“

„priemenė“

prigulėti (*prɛgɔlɛ́tʹ*), **priguli**, **prigulėjė**
prijįlsti (*prɛjɛ́lstʹ*), **-sta**, **-o**
prijũnkti (*prɛjṹnkt*), **-sta**, **-o**
prikỹslė (*prɛkĩ́sla*)
prĩklastis (*prĩ.klastʹsʹ*)
prĩkraĩgioti (*prɛkraĩgʹotʹ*), **-oja**, **-ojė**
pripĩlti (*prɛpĩ́ltʹ*), **prĩpilia**, **prĩpýlė**
priplũm̃pyti (*prɛplũm̃pɛ́tʹ*), **-ina**, **-ino** // **-ija**, **-ijė**
pripũlti (*prɛpṹltʹ*), **-pũola**, **-pũolė**
prĩródyti (*prɛrɔ́dɛ́tʹ*), **-o**, **-ė**
prĩseĩti (*prɛsɛĩ́tʹ*), **-na**, **-ėjė**

prĩsipũsti (*prɛsɛpṹ.stʹ*), **-uĩta**, **-ũto**
prĩsirãsti (*prɛsɛrã́stʹ*), **-aĩnda**, **-ãdo**
prĩstókti (*prɛstɔ́ktʹ*), **-sta**, **-o**
prĩtĩkiaũ (*prɛtɛ̃ñkʹðu*)
prĩturėti (*prɛtɔrɛ́tʹ*), **prĩtura**, **-ėjė**
prĩtvarkýti (*prɛtvarkĩ́tʹ*), **prĩtvarko**, **prĩtvarkė**
prũojom (*prũojɔm*)
pũikis (*pũikʹsʹ*)
pũikystã (*pũikĩ́st*) // **pũikýstė** (*pũikĩ́ste*)
pũišis (*pũišʹsʹ*)
pũkė (*pũ.ke*)
pũkis (*pũkʹsʹ*)
pũkštėti (*pũkštɛ́tʹ*) // **pũkšėti** (*pũkšɛ́tʹ*), **-ia**, **-ėjė**
pũkšti (*pũkštʹ*), **-ščia**, **-tė**
pũntagalvis (*pũntagalʹvʹsʹ*)
puõdkelė (*puõtkɛla*)
pũpelė (*pũ.pɛla*)
pũrklynis (*pũrklynʹsʹ*)
pusėtinai (*pɔsɛ́tʹɔnɛ*) // **pusėtiškai** (*pɔsɛ́tʹɔškɛ*)
pũspũris (*pũ.spɔrʹsʹ*)
pusnỹs (*pɔsɛnʹsʹ*)
pũsti (*pũ.stʹ*), **-uĩta**, **-ũto**
pũstyti (*pũstɛ́tʹ*), **-ija**, **-ijė**
pũsvelčiai (*pũ.svelɛɟ*)
pũškis (*pũ.škʹsʹ*)
pũtbelė (*pũ.dbɛla*)
pũtė (*pũ.te*)
pũtpelė (*pũ.tpɛla*)

R

raĩbti (*raĩptʹ*), **-sta**, **-o**
rãidė (*rãide*)
rainũotas (*rainũots*), **-a**

„priklausyti“
„pailsti“
„prisirišti“
„reikalas, priežastis“
„nemalonumas“
„pribarstyti“ (šiaudu)
„prilyti“
„primušti“
„tekti, priseiti“: šėndie mán pripũola budėti
„nurodyti“
1. „tekti“: **prĩsėje nekaltám nukentėti**,
2. „bũti“: **visaĩp prĩseĩna**
„prisigerti, prisivalgyti“
„atsirasti“
„pritrũkti“
„tinkamiau“
„prilaikyti“
„pritaisyti“
„šalin“
„berniukas“
„puikystė“
„berniukas“
„gėlė“
„aitvaras“
„pũkšti, dũsuoti“
„sunkiai nešti“
„kũjagalvis“
„ruošos skarelė“
„pumpuras“*
„neužauga, nusmuktkelnis“
„vidutiniškai“
„puspũrė“
„pusnis“
„tinti“
„naikinti“
„pusvelčiui“
„kuokštas“
„futbolas“
„višta“
„vakarinė plaštakė“

* Plg. la. *pũpoli* „verba“.

rākalis (<i>rākal's'</i>)	„vaikėzas“
rakýti (<i>rakít'</i>), rāko, rāké	„rakinti“
rankaviėtas (<i>rŋnkaviėts</i>)	„rankena sukimui, paėmimui“
raplānas (<i>raplāns</i>)	„aeroplanas“
raškýti (<i>raškít'</i>), rāško, rāškė	„skinti“
rātai (<i>rāte</i>)	„vežimas“
rātinis (<i>rāteŋ's'</i>)	„ratelis, verpstas“
ravėti (<i>ravėt'</i>), -ėja, -ėjė	„ravėti“
rāžas (<i>rāžs</i>)	„sena šluota“
rāžytis (<i>rōžetės'</i>), -osi, -esi	„ražytis“
rėdelės (<i>rė.dėlės</i>)	„kartelių tinklas“
redėstas (<i>redėsts</i>)	„radastai“
reizas (<i>reizs</i>)	„kartas“
rėkalioti (<i>rėkal'ot'</i>), -oja, -ojė //	„rėkauti“
rėkoti (<i>rėkot'</i>), -oja, -ojė	
rėkštė (<i>rėkšte</i>)	„krepšas“ (nuo „regzti“ ?)
rėkti (<i>rėkt'</i>), -ia, -ė	„verkti“
rėplyti (<i>rėplet'</i>), -ina, -ino	„ropoti“
retumāis (<i>retomes</i>)	„retkarčiais“
retūs (<i>rėtus</i>), -ì	„retas, išretęs“: tà dróbė labiaĩ retaũs audĩmo
riaugėti (<i>r'auget'</i>), -ėja, -ėjė	„raugėti“
ridėnti (<i>rėdėnt'</i>), -ėna, -ėno	„risti“
riebūilis (<i>rėbūil's'</i>)	„riebus žmogus ar gyvulys“
riėbumai (<i>riėbome</i>)	„riebalai“
riėstas (<i>riėsts</i>), -à	„ristas“
riėšatas (<i>riėšats</i>)	„riešutas“
riėtena (<i>riėtən</i>)	„barnis“
riėtis (<i>riėtės'</i>), -jasi, -jėsi	„nesutikti, bartis“
riktingas (<i>ri.kt'ŋngs</i>), -a	„teisingas“
riktyti (<i>ri.ktet'</i>), -ija, -ijė	„tvarkyti“
rimoris (<i>ri.mor's'</i>)	„pakinktų meistras“
rynà (<i>rĩn</i>)	„lovelis vandeniui nutekėti“
ringė (<i>rĩnge</i>)	„vingelis“
ringiuoti (<i>rėng'úot'</i>), -úoja, -ávo	„piešti vingelius“
rinkà (<i>r'ŋnk</i>)	„turgavietė“
riñkis (<i>rėñk's'</i>)	„lankas“
rioglé (<i>r'ogla</i>)	„nepaslankus žmogus“
rioglyti (<i>r'oglet'</i>), -ija, -ijė // -ina, -ino	„sunkiai eiti“
risčióm (<i>rėščióm</i>)	„risčia“
ristynės (<i>rėstĩnės'</i>)	„imtynės“
rytò (<i>rėtō</i>)	„rytoj“
roblė (<i>rōbl</i>)	„rėpla, rėplomis“
rodėtis (<i>rōdėtės'</i>), rōds, -ėjėsi	„norėtis“
rugiapjūtis (<i>rōgepjūt's'</i>)	„rugiapjūtė, rugiapjūtis (mėn.)“
rugiėnis (<i>rōgiėn's'</i>)	„ruginis“
rūgýti (<i>rōgít'</i>), -ina, -ino	„rauginti“
rūgštýmai (<i>rōkštĩme</i>)	„rūgštynės“

rukúoti (*røkúot'*), **-úoja**, **-ãvo**

rùlis (*rù.l's'*)

ruĩbas (*røĩbs*)

ruĩbyti (*røĩbët'*), **-ija**, **-ijë**

rũmë (*rũme*)

ruĩdalis (*røĩdal's'*)

rúšë (*rúše*)

„galvoti, manyti, sakyti“, **rukúotis** (*røkúotës'*), **-úojasi**, **-ãvosi** „tartis, kalbëtis“ „velenas“ (plg. vok. *Rolle*, la. *rullis*) „iškilimas“, **rũmbë** (*rũmbe*) „kočiotuvë“, **rumbúotas** (*rømbúots*), **-a** „rantytas“ „rantyti“ „vieta, erdvë“ „kaušas su rankena“ „rũšis“

S

saĩtas (*saĩts*) // **siëtas** (*siëts*)

saldainë (*saldainë*)

salë (*sàla*)

sãmatas (*sõmats*)

sãnaris (*sõnar's'*)

sãnžinë (*sãnžëne*)

sapãilë (*sapãila*)

sapnỹs (*sãpën's'*)

saradëlës (*saradëlës*)

sãsuvinë (*sã.søvëne*)

saulãžolë (*saulã.žola*)

saulëleidžiai (*saulëlaidžë*) //

saulólëidžiai (*saulólaidžë*)

sejõnas (*sejõns*)

sëkmas (*sãkëms*)

sëmenai (*sëmænë*)

seniũkas (*sen'ũ.ks*)

sërgëti (*sërgët'*), **sërgsti**, **-ëjë**

sësë (*sëse*) // **seselë** (*sesãla*) **sëserë** (*sësere*) //

sesvã (*sæsëv*)

sëtryti (*sëtrët'*), **-ija**, **-ijë** // **-ina**, **-ino**

sidóklis (*sëdókel's'*) // **cidóklis** (*çëdókel's'*)

síekas (*síeks*)

silsëtis (*sëlsëtës'*), **sìlsisi**, **-ëjësi**

šìnapës (*šì.napë*)

sýtas (*sýts*)

siũtalas (*siũ.tals*)

skaistùs (*skaĩsts*)

škalúoti (*skalúot'*), **-úoja**, **-ãvo**

škarbãvas (*škarbãvs*), **-ã**

skaũsta (*skaũst*)

škeřsom (*škæřšom*)

škësti (*škëst'*), **škëčia**, **-të**

škëvalas (*škëëvals*)

škiãutas (*šk'ãuts*)

škylëlë (*škëlãla*)

„saitas, sietas“

„saldainis“

„sala“

„virvutë pavalkams suveržti“

„šarys“

„sãžinë“

„kalbas nesãmones“

„sapnas“

„sardelës“

„sãsiuvinis“

„saulëgraža“

„saulëlydžiai, vakarinë žara“

„sijonas“

„septintas“

„sëmenys“

„senukas“

„sergëti“

„sesuo“

„pũliuoti“

„galãstuvã“

1. „sëtuvë“, 2. „linũ plotas“

„ilsëtis“

„garstyčios“

„sietas“

„pyktis“

„šviesus, gražus“

„skalauti, plauti“

„valdžios bendras, pasiutës“

„skauda“

„skersai“

„kësti“

„kevalas“

„kiautas“

„skylutë“

skỹrium (<i>skĩr'om</i>)	„atskirai“
skỹstalas (<i>skĩstals</i>)	„skystimas“
sklĩndinas (<i>skli.d'ons</i>)	„pilnas iki kraštų“
skõlè (<i>skõla</i>)	„skola“
skrebũčiai (<i>skræbũ.çe</i>)	„trumpi kailinukai“
skrebždèti (<i>skrebždèt''), skrèbžda, -èjè</i>	„krebždèti“
skrègždè (<i>skrègžde</i>)	„kregždè“
skremžlè (<i>skræmžla</i>)	„kremzlè“
skribelis (<i>skri.bèl's'</i>)	„skrybèlè“
skrýtis (<i>skrít's'</i>)	„pyrago apskritas kepalas“
skũbyti (<i>skũ.bèt''), -ina, -ino</i>	„skubèti“
skujà (<i>skøj'</i>)	„kankorèžis“
skũkis (<i>skũ.k's'</i>)	„mergaitè“
skúosti (<i>skúost''), -džia, -dè</i>	„greitai eiti“
skvarbýti (<i>skvarbít''), skvarbo, skvarbè</i>	„bedžioti“
slābnas (<i>slābens</i>)	„silpnas“
slābti (<i>slāpt''), slaĩba, -o</i>	„trokšti, dũsti, silpti“
sleĩksnis (<i>sløjksen's'</i>)	„slenksnis“
slaugýti (<i>slaugít''), slaũgo, slaũgè</i>	„prižiũrèti ligoni“
slènũs (<i>slèns</i>), -ĩ	„žemas, slènas“
slèsnũs (<i>slèsens</i>), -ĩ	„nuolaidus, pusiau slènas“
slĩdinas (<i>slĩ.d'ons</i>), -a	„slidus“
sliũkyti (<i>sl'ũkèt''), -ina, -ino // -ija, -ijè</i>	„slapčiomis eiti“
smagenã (<i>smağæne</i>)	„smegenys“
smaigýti (<i>smaigít''), smaĩgo, smaĩgè</i>	„smaigstyti“
smèlgti (<i>smèlkt''), smèlkia, smèlkè</i>	„mausti, skaudèti“
smirdãlis (<i>smerdãl's'</i>)	„susmirdèlis“
smirdžia (<i>smirdž'</i>)	„smirdi“
smũika (<i>smũik</i>)	„smuikas“
smuĩgelis (<i>smøjgel's'</i>)	„snarglys“
snaiguõlè (<i>snaiguõla</i>)	„snieguolè“
snaudãlis (<i>snaudãl's'</i>)	„snaudalius“
snauduliũoti (<i>snaudol'ũot''), -ũoja, -ãvo</i>	„snũduriuoti“
snièginas (<i>snièg'ons</i>)	„snieguotas“
snĩgaroti (<i>snĩ.garot''), -oja, -ojè</i>	„pamažu snigti“
sõdnas (<i>sõdens</i>)	„sodas“
sõdžius (<i>sõdž's'</i>)	„kaimas“
sõpè (<i>sõpe</i>)	„skausmas“
sopèti (<i>sopèt''), sõpa, -èjè</i>	„skaudèti“
spaigalỹs (<i>spaiğel's'</i>)	„dyglys“
spalgenà (<i>spalğæn</i>)	„spanguolè“
spalvũoti (<i>spalvũot''), -ũoja, -ãvo</i>	„spalvoti“
spárva (<i>spárv</i>)	„vapsva“
spèkà (<i>spèk</i>)	„jèga“
spèkõris (<i>spèkõr's'</i>)	„spèjikas“
spektyvà (<i>spektĩv</i>)	„padykusi mergiotè“
spièt̃lis (<i>spiet̃el's'</i>)	„spiečius“

spìksė (<i>spi.kse</i>)	„jėga“
spýris (<i>spĩr's'</i>)	„atrama“
spítė (<i>spi.te</i>)	„diržo sagtis“
spitrė (<i>spi.tre</i>)	„žlibė“
spitryti (<i>spi.trėt'</i>), -ija, -ijė // -ina, -ino	„žiūrėti neprimatant“
sprāgė (<i>sprāge</i>)	„lapgraužis“: sprāgės kopūstus ėda
˚sprāgšės (<i>sprākšės'</i>)	„braškės“
sprėdikis (<i>sprėdek's'</i>)	„pamokslas“
sprūduklis (<i>sprūdokel's'</i>)	„bruzgulyš“
spūrė (<i>spũ.re</i>)	„papurgalvė“
sriaūtas (<i>sr'aũts</i>)	„srautas“
˚stābulė (<i>stābula</i>)	„stebulė“
stačiai (<i>stāčė</i>)	„tiesiog“, stačiom (<i>stāč'om</i>) „stačiomis“
stadelė (<i>stā.daela</i>)	„arklidė“
˚stāigoti (<i>stāigot'</i>), -oja, -ojė	„stoviniuoti“
stainiā (<i>stain'</i>)	„arklidė“
stāldengtė (<i>stāl'dengte</i>)	„staltiesė“
˚stañkis (<i>stañk's'</i>)	„kubiliukas“
stařkas (<i>stařks</i>)	„gandras“
stauniā (<i>staũn'</i>)	„arklidė“
stýblyti (<i>stĩblėt'</i>), -ina, -ino // -ija, -ijė	„žingsniuoti“
stiegti (<i>stiekt'</i>), -ia, -ė	„dengti stogą“
stipė (<i>sti.pe</i>)	„stipena“
styvūs (<i>stĩvs</i>)	„sustingęs“
˚stōstyti (<i>stōstėt'</i>), -o, -ė	„pasakoti“
stovỹlė (<i>stovĩla</i>)	„statula“
stragūs (<i>strāgs</i>), -ĩ	„status, griežtas“
strāigė (<i>strāige</i>)	„sraigė“
strāpalioti (<i>strāpal'ot'</i>), -ioja, -iojė	„šokinėti“
stravūs (<i>strāvs</i>), -ĩ	„sraunus“
strėbti (<i>strėpt'</i>), strėbia, -ė	„srėbti“
strėkis (<i>strėk's'</i>)	„šalinė, pilna javų“
strīdas (<i>stri.ds</i>)	„ginčas“
strīdytis (<i>stri.dėtės'</i>), -ijasi, -ijiesi // -inasi, -inosi	„ginčytis“
strỹpas (<i>strĩps</i>)	„dryžas“
striūgas (<i>str'ũgs</i>)	„drožimo, skutimo, dailidės įrankis“
striūkas (<i>str'ũks</i>)	„trumpas“
striūnkis (<i>str'ũnk's'</i>)	„dešros galas“
suaĩti (<i>saĩt'</i>), suaĩna, suėjė	„sueiti, bendrauti“
˚subliũrti (<i>sobl'ũrt</i>), subliũra, -o	„subjurti orui“
subriñkti (<i>sobrėñkt'</i>), -sta, -o	„sutinti“
˚sudābras (<i>sodābers</i>)	„sidabras“
˚sudabrĩnis (<i>sodabri.n's'</i>)	„sidabrinis“
sudóklis (<i>sodókel's'</i>)	„galastuvas“
sudūmóti (<i>sodumóit'</i>), -ója, -ójė	„sumanyti“
sugatavóti (<i>sogatavoit'</i>), -ója, -ójė	„parengti“
˚sujũkti (<i>sojũkt</i>), -uñka, -o	„sumaišyti“

sùkata (sù.kat)
sulìg (sòl'og)
sulieti (sòliet'), -**ieja**, -**iejè**
sulikti (sòli.kt'), **sulièka**, -**o**
sùpeklès (sù.pækles)
suplùkti (sòplù.kt'), -**uñka**, -**o**
supùlti (sòpùlt'), -**púola**, -**púolè**
supùtęs (sòpù.tęs')
sùrmaišis (sùrmaiš's') //
sùrmaišelis (sùrmaišel's')
susimylėti (sòsəmélēt'), **susimylia**, -**ėje**
susizgrìbti (sòsəzgrì.pt'), -**grièbia**, -**o**
sùskis (sù.sk's')
sustenėti (sòstenēt'), **sùsteni** // -**ėja**, -**ėje**
sušmìžti (sòšmi.žt'), -**ta**, -**o**

sušvìnkti (sòšvìnkt'), -**sta**, -**o**
sùtros (sù.tros)
·sudurėti (sòdurēt'), **sùturia**, -**ėje**
suvirš (sòv'òrš)
suvis (sòvi.s), **suvisái** (sòvəsái) //
suvisám (sòvəsám) // **suvisam** (sòvi.sam)

Š

šàkuma (šàkòm)

šàl (šàl) // **šàlÿn** (šàlÿn) // **šàliñ** (šàl'n')
šàlÿ (šàlÿ) // **šàlÿmais** (šàlÿmes)
šàlimà (šàl'òm) // **šàlima** (šàl'òm)
šàlka (šàl'k)
šàlkalvis (šàlkalv's')
šàšėlis (šàšėl's')
šàšiejis (šàšiej's')
šàšlavos (šà.šlavos)
šàtraĩ (šàtre)
šàuktis (šàuktęs'), -**iasi**, -**ėsi**
šė (šė)
šėipus (šėipos')
šėiris (šėir's')
šėlma (šėlm)
šėlmenis (šėlmen's')
šėlmystà (šėlmìst) // **šėlmÿstė** (šėlmÿste)
šėpa (šėp)
šerdėšnykas (šerdėšn'òks)
šiànakt (š'ònakt')
šiañdie (šėñdė)
šiaudÿklė (š'audÿkla)

„nuodvasa“
 1. „iki“, 2. „pagal“
 „sudrožti, uždrožti“
 „suderėti (alga)“
 „sùpuoklès“
 „sušilti“
 „sutežti (kepant duoną)“, „sukristi, suzmeikti“
 „sutinęs“
 „sùrmaišis“

 „pasigailėti“
 „susigriebti“
 „susna“
 „sutirštėti (vèstant sriubai, šaltienai)“
 „parùgti“: **tàs piènas jau sušmìžęs**
 „pradėjęs rūgti“
 „sugesti“
 „srutos“
 „sulaikyti“
 „daugiau kaip“: **jám suvirš trisdešimt**
 „visai, visiškai“

 „tarpušakė“, **šàkumas** (šàkòms) „tarpkojis“,
šàkumėlė (šàkòmėla) „dalgio įtvaras“
 „šalin“
 „šalia“
 „šiluma“
 „šalikas“
 „šaltkalvis“
 „šešėlis“
 „plentas“
 „sąšlavos“
 „šratai“
 „vadintis“
 „šen“, **šėpāt** (šėpāt') „čia pat“
 „šioje pusėje“
 „našlys“, **šėirė** (šėire) „našlė“
 „šelmis“
 „šelmuo“
 „šelmystė“
 „spinta“
 „ratų grėžulo kaištis“
 „šia naktį“
 „šiandien“
 „šaudyklė“

šiūlis (š'ául's')	„šaulys“
šiaurė (š'aure)	„šiaurė“
šikšnà (š'ðkšɛn)	„išdirbtos odos atraiža, juosta“, šikšnìnis (š'ekšnì.n's') „odinis“
šilima (šì.l'om)	„šiluma“
šilvarnis (šilvarn's')	„šilo varnas“
šimēt (š'emæ̀t)	„šiemet“, šimetìnis (š'emeti.n's'), -ė „šiemetinis“
šynas (šĩns)	„ratų arba rogių apkaustas“
šinka (šĩnk)	„kumpis“
šiōlek (š'ōlæk) // šiōlekos (š'ōlækɔs)	„šiol“
širdytis (š'ɛrɔetɛs'), -ijasi, -ijėsi	„pykti“
širšūnas (š'ĩršɔns)	„širšinas“
šiteip (šì.teip)	„šitaip“
šiulė (š'ũ.la)	„sinagoga“
šiumetìnis (š'umeti.n's'), -ė	„šiemetinis“
šiuōdien (š'uōɔɛn)	„šiandien“
šiūr (šiũr)	„čia“
škeñdelis (š'keñdel's')	„stogo lentelė“
škiūnė (šk'ũne)	„daržinė“
škuřlis (š'kuřl's')	„skarmalas“
šlajos (šlájɔs)	„šlajos, porinės rogės“
šlajis (šlāj's')	„didelis gyvenamasis namas“
šlėjeras (šlējærs)	„vėliumas“
šmaūkti (š'maūkt'), -ia, -ė	„apgaučinti“
šmėžĩti (š'mėžišt'), -ia, -ė	1. „apkalbėti“, 2. „šiukšlinti“
šmėris (š'mėr's')	„ratų tepalas“
šmėryti (š'mėrɛt'), -ija, -ijė	„tepti“
šmìkis (š'mì.k's')	„nenaudėlis“
šmižinė̃ti (š'mėžɛnė̀t'), -ėja, -ėjė	„slankioti“
šmūgelis (š'mū.gel's')	„sandėris“
šmúoryti (š'múorɛt'), -ija, -ijė	„girtuokliauti“ (plg. la. germanizmą šmuōrɛt)
šnābis (šnàb's')	„degtinė“
šókdyti (š'ókɔt'), -o, -ė	„šokdinti“
šòrai (šòrɛ)	„plėškes“
špāceris (š'pācer's')	„pasivaikščiojimas“
špītulė (š'pītɔla)	„špitolė“
špōkas (š'pōks)	„varnėnas“
špósas (š'póss)	„pokštas“
špúogas (š'púogs)	„spuogas“
špuolià (š'puol')	„špūlė“
šriūbas (š'r'ũbs)	„sraigtas“
štuopà (štuōp)	„litras“
šúkalìoti (š'úkal'ot'), -ioja, -iojė //	„šūkauti“
šúkoti (š'ukot'), -oja, -ojė // -avo	
šulnỹs (š'oln's')	„šulinys“
šurmuliuoti (š'ormol'úot'), -úoja, -āvo	„pusbalsiai kalbėtis“
šutulis (š'ũ.tol's')	„šutas, kvailiojimas“, „kaitra, garai“

švakùs (švâks), -ì	„silpnas“
švánkus (švánks), -ì	„greitas“
švilpiniúoti (švə̀lpeɲ'úot'), -úoja, -āvo // švilpoti (švilpət'), -oja, -ojè	„švilpauti“
švógeris (švŏger's')	„svainis“
T	
tābaruotis (tābaruotēs'), -uojasi, -āvosi	„(akyse) mirguliuoti“
tabokà (tabòk)	„tabakas“
tadaĩ (tāde) // tadòs (tādŏs) // tadù (tādŏ) // taduĩ (tādŏm)	„tada“
táika (táik)	„taika“
˙taisýtis (taisítēs'), ˙taĩsosi, ˙taĩsèsi	„rengtis, ruoštis“
tamsýk (tamsĩk')*	„tam kartui“
tánkiai (tánke)	„dažnai“: priseĩs tánkiai veřkti
tankmýnè (tankmĩne)	„tankumynè“, tankumýnas (tankŏmĩns) „tankmè“
tarbà (tar̃b)	„terba“
tarnystà (tarnĩst)	„tarnyba“
tarškų bařškais (taršku bařškes)	„bildèdamas“
tartòkas (tartŏks)	„lentpjūvè“
taūzyti (taūzėt'), -ija, -ijè // -ina, -ino	„pliaukšti niekus“
tè (tè)	„ten“
tėkylas (tėk'ols)	„tekėlas“
tėkinas (tėk'ons), -à	„bėgomis“
tekýs (tėk's')	„kuilyš“
tėlis (tėl's')	„veršis“
tėmyti (tėmėt'), -ija, -ijè	„stebėti“
˙tepat (tepat')	„ten pat“
terlė (tær̃la)	„burna“
terlyti (ter̃let'), -ija, ijè // -ina, -ino	„terlioti“
terliūzas (terl'ūzs)	„terlius“
teřp (tær̃p)	„tarp“
tešlė (tə̀šla)	„tešla“
tetė (tète)	„tėtè“
tėvýnè (tevĩne)	„tėviškè“
˙tyčiom (tĩč'ŏm)	„tyčia“
tigì (tėge)	„taigi“
tijātras (tejāters)	„teatras“
tiktaiš (t'òktes)	„tiktai“
tiligeñtas (teleg'ŏñts)	„inteligentas“
tinái (teñái) // tináis (teñáis') // tinājos (teñājos)	„tenai“
˙tyrelis (tĩrel's')	„pelkėtas miškelis“
todė (tŏde)	„todėl“

* Nuo: tamsykiù.

tōlek (tòlæk), tōlekos (tòlækòs)

tolỹmais (tòlĩmæs)

tõnas (tõns)

trākalkas (trākalks)

trākaliotis (trākaliotēs'), -iojasi, -iojėsi

trándis (tránd's')

trāškanos (trāškanòs)

treinìnis (treinĩ.n's')

trejõpai (trejõpæ)

trēpkos (trēpkòs)

trĩdas (trĩ.ds)

trĩkojis (trĩ.koj's')

triõbesis (trĩbes's')

triũbà (trĩũb)

triũbyti (trĩũbët'), -ija, -ijė

trókšti (trókšt'), trókšta, tróško

trùmulis (trũ.mòl's')

trũnýti (trũnĩt'), -ỹja, -ĩjė

tùjen (tũ.jen')

tulžỹs (tòžỹs')

tùpėlės (tũ.pæles)

tùpti (tũpt'), -ia, -ė

turėti (tòrēt'), tũria, -ėjė

tursėnti (tòrsėnt'), -ėna, -ėno

tùtaloti (tũ.talòt'), -oja, -ojė

tvars(t)ýtis (tvars(t)ĩtes'), tvaĩs(t)osi, tvaĩs(t)ėsi

U, Ū

ubagàuti (òbagàut'), -àuja, -àvo

ubagystà (òbagĩst)

ũbas (ũbs), -à

ugýti (ògĩt') // ugĩnti (ògĩnt'), ugĩna, ugĩno

ũglis (ũgel's')

ũkis, -ies (ũk's') // ũkė (ũke)

ũlboti (ũlbòt'), -oja, -ojė

ũmùs (ũms), -ĩ

uñkulis (òñkòl's')

untàlikas (ontà.l'òks)

uõrė (uõre)

ũryti (ũrēt'), -ija, -ijė // -ina, -ino

uřkšti (òřkšt'), uřškia, uřškė

usidĩrbti (òsėdĩrpt'), -a, -o

ũtaroti (ũtaròt'), -oja, -ojė

„tol“

„labai toli“: jis gyvėna tolỹmais nuo kėlio

„tona“

„padūkėlis, kvailys“

„kvailioti“

„kirvarpa“

„traiškanos“, traškanótas (traškanóts), -a

„traiškanotas“

„ratų pertraukas“

„trigubai“

„laiptai, pakopos“

„karštakošis“

„trikojis suolas kubilui pastatyti“

„trobesys“

„dũda“

„dũduoti“

„iš širdies ką nors pasakoti“: girdžiũ,

ka trókšta, ka trókšta

„virdulys“

„pũti“

„tu“

„tulžis“

„medinpadžiai“ (plg. la. germanizmà tupesles)

„tũpti“

„laikyti“, turėtis (tòrētēs'), tũriasi, -ėjėsi

„priešintis, nepasiduoti“

„smulkiai eiti“

„rengti sunkiais drabužiais“

„ruoštis, tvarkytis“

„elgetauti“

„ubagystė“

„platus“: ũbas laũkas (nuo vok. Hufe

„žemės sklypas“)

„auginti“

„metũgis“

„ũkis“

„ulbauti“

„staigus“, ũmaĩ (ũme) „staigiai“

„dėdė“

„nedidelė bačkutė“

„vežimas, uorė“

„raginti“

1. „niurgzti“, 2. „purkštauti“

„užsidirbti“

„šnekučiuotis“

usùkti (<i>osù.kt'</i>), ùsuka , ùsukè	„užsukti“
užkavóti (<i>ožkavót'</i>), -ója , -ójè	„paslèpti“
užkùrti (<i>oškùrt'</i>), ùžkuria , užkùrè	„padegti“
ùžlèkti (<i>ožlèkt'</i>), ùžlekia , ùžlèkè	„užvažiuoti“
užlièti (<i>ožliè't</i>), -ja , -jè	„uždrožti“
užpàsyti (<i>ošpàset'</i>), -ija , -ijè // -ina , -ino	„užlaikyti, prižiūrèti“
ùžpečkis (<i>ù.špečk's'</i>)	„užkrosnis“
užrakýti (<i>ožrakít'</i>), užràka , užràkè	„užrakinti“
užraštuoti (<i>ožraštuót'</i>), -úoja , -àvo	„apraštuoti“
užsiimti (<i>ošsejèmt'</i>), užsiima , užsiimè	„įsidegti“
V	
và (<i>và</i>)	„štai“
Vacė (<i>Vàce</i>)	„v. Vacys“
vadeléti (<i>vadèlèt'</i>), -éja , -éjè	„įrišti vadeles“
vagýs (<i>vàg's'</i>)	„vagis“
vàgoris (<i>vàgor's'</i>)	„prievaizdas“
vái (<i>vái</i>)	„oi“
vaidýtis (<i>vaidítēs'</i>), -ìnasi , -ìnosi	„vaidintis“
vaidinúoklis (<i>vaidènuokel's'</i>)	„vaiduoklis“
vaikas (<i>vaiks</i>)	„berniukas, sūnus“, vaikėsas (<i>vaiķēss</i>)
	„bernas“, vaikūčgalis (<i>vaiķū.čgal's'</i>)
	„vaikigalis“
vainikas (<i>vaini.ks</i>)	„gėlė“
vaistai (<i>vaištē</i>)	„vaistai“
vāka (<i>vāka</i>)	„vakar“
vakarúoti (<i>vakarúot'</i>), -úoja , -àvo	„vakaroti“
vāktyti (<i>vàktēt'</i>), -ija , -ijè	„saugoti“
vākur (<i>vàkør</i>)	„štai kur“
valý (<i>vali.</i>)	„pradèk“, valéi (<i>valéi</i>) „valia, galima“
vālioj (<i>vāli'ø</i>)	„atdaras“
válnia (<i>váln'</i>)	„valia, galima“
valùg (<i>vàløg</i>)	„pagal“
vardùvès (<i>vardi.vēs'</i>)	„vardinès“
varliūzas (<i>varl'ūzs</i>)	„varlys“
varnalėšas (<i>varnalēšs</i>)	„varnalėša“
vartýkšlis (<i>vartíkšl's'</i>)	„tvoros mietas“
vasarvõga (<i>vasarvõg</i>)	„gulsčiukas“
vāzotis (<i>vàzotēs'</i>), -ojasi , -ojèsi	„valkiotis“
vāžis (<i>vāž's'</i>)	„išeiginès su atlošu rogès“
vè (<i>vè</i>)	„fui“
vē (<i>vē</i>)	„vėl“
vēblas (<i>vēbels</i>), -à	„šveplas“
vebléti (<i>væblēt'</i>) vēbla // -éja , -éjè	„švepluoti“
vedegà (<i>vèdæg</i>)	„skaptas“
veikti (<i>veikt'</i>), -ia , -è	„atlikti, padaryti“
vèkèti (<i>vèkēt'</i>), -éja , -éjè	„mušti“

vėliak (vèlæk) // vėliakos (vèlækos) //	„vėl“
vėlios (vèl'os)	
vėplė (vèpla)	„vėpla“
verbà (vèrb)	„kadugys“
vergystà (vergìst) // vergỹstė (vergĩste)	„baudžiava“
vėstė (vèste)	„liemenė“
vėtrà (vèter)	„audra, vėjas“
vetrinãras (vètrenãrs)	„veterinorius“
vėžà (vèž)	„vežė“
vėžlankis (vè.žlank's')	„važiuojamasis lankas“
vidō (vèdō)	„viduj“
vienãreiz (vienõreiz)	„viena kartà“
vieni (vièn')	„vieneri“
vienkartis (vienkart's')	„viengubas, netaupus“
vienlinkas (vienl'õnks), -a	„viengubas“
vienpãlis (vènpãl's'), -ė	„nesudurtas, be siulės“
viētōm (viētõm)	„vietomis, šen ten“
Vigė (Vi.ge)	„Vigandas“
vilnyčia (vilneč')	„mėtyklė“
vilnonas (vilnõns)	„vilnonė medžiaga“
vinė (vène)	„vinis“
vyrybė (vèrĩbe)	„vyrija“
vyriukas (vèr'ũks)	„vyrukas“
virškšciai (vèrkšče)	„virškščios“
virtienis (vèrtièn's')	„virtinis“
virtuvė (vĩrtovė)	„virtuvė“
viršenybė (vèršenĩbe)	„viršus“
viršinykas (viršèn'õks)	„kerdžius“
vis(a)kàs (vès(a)kàs), vis(a)kō (vès(a)kã)	„viskas, visko“
vỹšnavas (vĩšnavs), -a	„tamsiai raudonas“
vištãtupis (vèštã.tõp's')	1. „žmogus, kuris anksti eina gulti“, 2. „miego liga“
vištinykas (vištèn'õks)	„vištidė“
výti (vĩt'), vėja , vijė	„sukti“
vógroti (võgrõt'), -oja, -ojė	„iš reto šnekėti“

Z

zãglis (zãgel's')	„vagis“
zãliumė (zãl'õme)	„gegužinė“
zãlžinas (zãlžõns)*	„gaigalas“
zãptė (zãpte)	„uogienė“
zarà (zàr)	„rytinė žara“ (aušra)
zėceris (zècer's')	„išradingas vaikas“
zėnas (zèns)	„vaikas“, zėnkis (zènk's') „berniokas, vaikas“
zikeris (zĩ.ker's')	„šaunuolis“

* Plg. la. *zališ* „žalias“.

zi̇mbti (zẽṁpt'), -ia, -ẽ	„zvimbti, zyzti“
zõdas (zõds)	„soda“
zõgis (zõg's')	„pjũklas“
zõstẽ (zõste)	„padažas“
zvẽgoti (zvẽgot'), -oja, -ojẽ	„kalbẽti niekus“
zvẽkyti (zvẽkẽt'), -ija, -ijẽ // -ina, -ino	„kalti, mušti“: teĩp prizvẽkija, kad lèt parẽjẽ; prizvẽkijau, ka niẽks neatplẽš
zvĩmbti (zvẽṁpt'), -ia, -ẽ	„zyzti“
Ž	
žabà (žàb)	„žabas, bizũnas“
žãbalas (žã.bals), -à	„aklas“
žabãlis (žabãl's')	„aklys“, žabãlẽ (žabãla) „aklẽ“
žabãngos (žabãngos)	„kilpos, spãstai“
žabarãi (žã.bare)	„žabogaliai“
žalĩbaršãiai (žalĩ.baršãẽ)	„šaltibaršãiai“
žal̇zganas (žal̇zgars), -a	„žalsvas“
žãsẽ (žõse)	„žãsis“
žaṁbis (žõṁb's')	„arklas“
žavẽja (žavẽj)	„žavi“
žebeliõti (žebel'õt'), -iõja, -iõjẽ	„kalbẽti nesãmones“
žebẽnti (žebẽnt'), -ẽna, -ẽno	„skabyti“: žolẽ jaũ pastỹpo, sužebeĩš
žẽbyti (žẽbẽt'), -ija, -ijẽ	„ẽsti“, „ryti“ (daug dideliais kãsniais valgyti)
žẽginỹs (žẽgẽn's')	„žaginyš“
žẽgliai (žẽglẽ)	„burẽš“
Žeimieãiuos (Žeimieã'õs)	„Žeimelio parapijoj“
žẽti (žẽt'), žiũri, žiũrẽjẽ	„žiũrẽti“, žẽk (žẽk) // žiũ (ž'õ) // ži (žẽ)
	„žiũrẽk“
žẽlmenis (žẽlmen's'), -io	„želmuo“
žemiũotas (žem'ũots), -a	„žemẽtas“
žiaũberẽ (ž'ãubere)	„duonos kampas, pluta“
žĩbt (žĩpt')	„ištikti“: žĩbt ir uždẽso „(staiga) uždẽso“, žĩbt ir nutĩlo „(staiga) nutĩlo“
žydãlka (žẽdãlk)	„žydelka“
žydrũs (žĩders), -i	„žydras“
žydẽti (žẽdẽt'), -ýdžia, -ẽjẽ	„žydẽti“
žiẽmiai (žiẽmẽ)	„šiaurẽ“
Žiẽmgalẽ (Žiẽmgala)	„Žiẽmgala“
žieželka (žiežælk) // žiežerka (žiežærk)	„žiežirba“
žil̇ganas (žil̇gars), -a	„žil̇svas“
žinamas (ži.nams)	„žinoma“
žiṙginas (žẽṙg'õns)	„žiṙginas“
žiuvis (ž'õv's') // žuvẽ (žõve)	„žuvis“
žmogystà (žmogĩst)	„žmogus“, žmonystà (žmonĩst) //
	žmonỹstẽ (žmonĩste) „sveãiavimasis“
žmogũs (žmõgs), žmõnys (žmõn's')	„vyras, žmogus“
žũlekas (žũ.l'æks)	„žulikas“
žvẽris (žvẽr's'), -io	„žvẽris“

4. Vietoj išvadų*

Ilgai užtruko senųjų žiemgalių kalbos faktų rinkimas šiandieninės Lietuvos Žiemgalos plote. Surinktos medžiagos pagrindu buvo rengiami straipsniai, kurie iš-tusiai arba atskiromis dalimis buvo spausdinami „Kraštotyroje“, pradedant 3-iaja kny-ga 1966 m. Remiantis daugiausia kalbos faktais, buvo stengtasi rasti atsakymus į 3 pagrindinius žiemgalių problematikos klausimus: 1. Žiemgalių genties migracija ir jos susiformavimas, 2. Žiemgalių etnonimo kilmė, 3. Žiemgalių kalba ir jos vieta kitų baltų kalbų tarpe.

Iš viso to norėtuši padaryti kai kurias, tiesa, toli gražu ne neginčytinas ir ne galutines išvadas:

1. Žiemgaliai nebuvo seniausi istoriniais laikais žinomi šios žemės gyventojai. Kaip rodo išlikę vietovardžiai ir asmenvardžiai, prieš juos beveik iki pat Mūšos upės tankiau ar rečiau yra gyvenę finai, nors jų substrato įtaka žiemgalių kalbai turėjo būti žymiai silpnesnė negu latgalių ar kuršių kalboms.

Remiantis įvairiomis progomis išdėstytais kalbos faktais, derinant juos su ar-cheologija, galima manyti, kad žiemgalių protėviai į savo kraštą atėjo ne vienu, o dviem srautais – II-ojo tūkstantmečio pr. m. e. pradžioje iš pietvakarių ir apie VI m. e. amžių – iš pietryčių, iš šiandieninio Vilniaus krašto. Tuo galima būtų paaiškinti ir kai kurias antropologinius šio krašto žmonių nevienodumus.

Kai kurie žiemgalių ir latgalių kalbų išskirtiniai bendrumai tegalėjo atsirasti vien dėl galimų jų glaudesnių kontaktų iki I-ojo m. e. tūkstantmečio vidurio kažkur pietuose, kadangi vėliau jie vieni nuo kitų buvo atskirti sėlių ir lybių, o sėlių kalba aiškiai skyrėsi nuo latvių išlikusiais nosiniais dvibalsiais.

2. Surinkti kalbos faktai leidžia patvirtinti lenkų kalbininko J. Otrembskio iš-keltą hipotezę, kad žiemgalių etnonimas gali būti siejamas su šiandieniniais vieto-vardžiais: lie. *Žeimis*, *Žeimėlis*, la. *Zeimji*, *Ziemėli* ir t. t. Etonimas žiemgaliai gali būti atneštas antrojo žiemgalių srauto iš dabartinio Vilniaus krašto ir sietinas su vandenvardžiu *Žeimenà*.

3. Palyginus su kitomis išlikusiomis baltų kalbomis, senoji žiemgalių kalba yra buvus daugeliu atvejų artimesnė latvių kalbai, ypač savo žodynu, ką rodo išlikę nedau-gelis XIII a. žiemgalių vietovardžių ir asmenvardžių: Vere, Zetzedua, Schabe⁵⁵, o taip pat ir šiandieninės Lietuvos Žiemgalos dalies vandenvardžiai: Drūkis, Dūblis, Ruōtis, Straūtas⁵⁶ ir t. t. Artimesnė latvių kalbai, matyt, ji yra buvus ir kai kuriomis savo fonetinėmis ypatybėmis: prabaltiškųjų *ā* ir *ē* išlikimu (žiemg. Aarenen, Plane, Made⁵⁷), priebalsiais *s*, *z* (žiemg. Szilua, Sagare, Seemua⁵⁸, plg. dar Žeimelio apyl. tarm. žodį *zāsłai* > *zōsłē* „žāsłai“) ir kt.

Su lietuvių kalba ją daugiau sie-jo kai kurie morfologiniai ir žodžių da-rybos bendrumai: kamiengaliai *u*, *iu* (žiemg. Sebrus, Zedreveos⁵⁹), priešdėlis *pa-* (žiemg. Padaugua⁶⁰), taip pat prie-sagos: *-uve-* (*-uva-*) (žiemg. Pelsua⁶¹), *-el-* (žiemg. Dubelene⁶²), *-ut-* (žiemg. Babu-tua⁶³), *-ien-* (žiemg. Blidenen⁶⁴) (latvių li-

* VUBR, f. 152-3, p. 193–197.

⁵⁵ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 125, 255, 265.

⁵⁶ Žeimelio apyl. vardai.

⁵⁷ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 254, 255, 265 (dėl balsio *ē* žr. paskut. str. VI sk.).

⁵⁸ *Ten pat*, p. 254, 257.

⁵⁹ *Ten pat*, p. 254.

⁶⁰ *Ten pat*, p. 254.

⁶¹ *Ten pat*, p. 254.

⁶² *Ten pat*, p. 253.

⁶³ *Ten pat*, p. 254.

⁶⁴ *Ten pat*, p. 254.

teratūrinėje kalboje moterims pavadinti pagal vyro užsiėmimą pastaroji priesaga atsirado veikiausiai šiandieninės Lat. Žiemgalos dialektų pagrindu) ir t. t.

Turėjo ji, matyt, kai kurių bendrumų ir su vakarinių baltų kalbomis, plg. žiemg. vandenv. Sebrus⁶⁵ su jotv. vandenv. Zebriūs (Ūdrijos apyl.)⁶⁶, pr. būdv. debíkan „didelis“ su sulietuvintu vak. žiemg. upėv. Dābikinē, užsikonservavusiu kai kuriais atvejais prabaltų dvibalsiu *ei*, plg. žiemg. asmenv. Nameise⁶⁷ (dvib. *ei* parodo ir kirčio atitrauktumą, tačiau pačioje senovėje jis vis dėlto turėjo būti ir kirčiuotas).

Pagrindinėmis žiemgalių kalbos ypatybėmis galima laikyti šias:

a. minkštųjų priebalsių *k* ir *g* išlikimą prieš priešakinės eilės balsius, bent jau iki XIII a. vidurio (žiemg. Keckow, Agegua⁶⁸);

b. nosinių dvibalsių išlikimą kai kuriuose vietovardžiuose, kas rodo, kad anksčiau šie dvibalsiai vartoti ir kalboje;

c. atitrauktinių kirtį ir dar nepilną (XIII a.) galūnių redukciją (žiemg. Aarenen, Scemovis, Zervinas, Iusa⁶⁹, Slok, Vester⁷⁰);

d. galūnės *ē* gajumą: žiemg. *Ecowe* (lekeve)⁷¹, dabar *Lecava*, *Seseve*⁷², dabar *Sesava* ir t. t. Galimas daiktas, kad greta žiemg. vietov. *Swete*, *Plane* ir kt.⁷³ ji yra užfiksuota ir asmenv. *Gayde*, *Made*, *Schabe*, *Nameise*⁷⁴;

e. anaptikšę po priebalsių *r* ir *l*⁷⁵ (žiemg. Terevethene⁷⁶).

Kitos smulkesnės arba mažiau aiškios žiemgalių k. ypatybės buvo išdėstytos jau minėtuose šia tema paskelbtuose straipsniuose „Kraštotyroje“.

Surinkti faktai neleidžia žiemgalių kalbos tapatinti nei su lietuvių, nei su latvių kalbomis arba laikyti ją vienos kurios nors iš šių kalbų tarme. Tuo pačiu galima patvirtinti ir daugumos kalbininkų nusistatymą laikyti žiemgalių kalbą atskira rytinių baltų šakos kalba, užėmusia tarpinę padėtį tarp lietuvių ir latvių kalbų, su tam tikru poslinkiu į latvių kalbos pusę. Reikia turėti galvoje dar ir tai, kad žiemgalių kalba daug prisidėjo prie šiandieninės latvių literatūrinės kalbos susiformavimo, todėl, žiūrint praeities (šiuo atveju XIII a.) akimis, poslinkio į to meto latvių kalbą galėjo ir nebūti. Kaip tuo metu atrodė pati latvių (latgalių) kalba, patyrusi, palyginti, didesnę finų kalbų poveikį, ypač akcentuacijoje ir fonetikoje ir ką šiandieninė bendrinė latvių kalba savo raidoje yra perėmusi iš žiemgalių – šie klausimai dar tebelaukia sprendimų. Tik į juos atsakius, paaiškės galutinė senosios žiemgalių kalbos vieta kitų baltų kalbų tarpe. O tai dar ateities kalbotyros uždavinys.

⁶⁵ *Ten pat*, p. 254.

⁶⁶ *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius, 1963, p. 201.

⁶⁷ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 266.

⁶⁸ *Ten pat*, p. 254, 271.

⁶⁹ Pagal K. Jaunių balsis (murmamasis) galūnėje bent iki XX a. pr. buvo išlikęs ir aukštaičių panevėžiškių tarmėje: šerd's, suk^a – Drotvinas V., Grinaveckis V. *Kalbininkas Kazimieras Jaunius*, Vilnius, 1970, p. 254, 271.

⁷⁰ Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 254, 271.

⁷¹ *Ten pat*, p. 262.

⁷² *Ten pat*, p. 257.

⁷³ *Ten pat*, p. 262, 264.

⁷⁴ *Ten pat*, p. 265, 266.

⁷⁵ Priebalsio *l* pirmasis anaptikšę panevėžiškių aukštaičių tarmėje pastebėjo K. Jaunius žodžiuose: būleva „bulvė“ ir mólēbestis „molbestis“ – Drotvinas V., Grinaveckis V. *Kalbininkas Kazimieras Jaunius*, Vilnius, 1970, p. 156, 158.

⁷⁶ Bielenstein A. *Die Grenzen des lettischen Volksstammes*, St. Petersburg, 1892.

Vardynas

Juozas Šliavas*

I. Toponimija

A. Vietovardžio *Žeimelis* kilmė

Senuosiuose dokumentuose yra išlikusios tokios šiandieninio *Žeimelio* miestelio ir dvaro pavadinimo formos: *Zemel* (1580)¹, *Zemele* (1613)², *Zemele* (1705)³, *Seimen* (1747)⁴, *Zomele* (1749)⁵, *Szaymen* (1783)⁶, *Žejmeles* bažnicze, bet *Žejmes* dvaras (XIX a. pab.)⁷, *Жейме* (XIX a.)⁸, *Жеймелу* (XX a. pr.)⁹, *Scheime* (1909)¹⁰, *Zeymel* (auch *Szaimen*)¹¹.

Kaip matyti, formos *Žeimis* ir *Žeimėlis* nuo seno buvo vartojamos beveik greta viena kitos. Šis dvilypumas išliko iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Lietuviai miestelį dažniau vadino *Žeimėlis*, o dvarą – *Žeimis*; latviai tiek miestelį, tiek dvarą dažniausiai vadindavo *Žeime* ir tik labai retai kada miestelį pavadinavo *Žeimelis*. Po Antrojo pasaulinio karo lietuvių kalboje ėmė nusistovėti forma *Žeimėlis*, nors latviai ir dabar miestelį tebevadina ir teberašo *Žeime*.

Yra išlikusi žinios nuotrumpa, kad pamaldi dvarininkė Kotryna Mykolienė iš *Žeimio* (lot. *Catharina de Zeimis*) po savo vyro ir vienintelio sūnaus mirties 1500 m. jiems atminti pastatė pirmąsias medines bažnyteles Linkuvoje ir *Žeimyje*¹². Bažnyčia Linkuvoje buvo pastatyta greičiausiai vyro garbei, o bažnyčia *Žeimyje* – sūnaus garbei. Galimas daiktas, kad nuo tada vietovė *Žeimis*, kur buvo bažnyčia (tuo metu tai buvo, be abejo, kaimelis), imta vadinti *Žeimeliu*, o dvaras ir toliau buvo vadinamas *Žeimi*u. Faktas, kad apie šią *Žeimelio* bažnyčią neišliko daugiau duomenų kituose dokumentuose, galbūt aiškintinas tuo, kad ji buvo skirta tik dvarui ir neturėjo parapijos. Linkuvos bažnyčia parapijos teises gavo 1503 m.¹³

Vietovardžio šaknis *Žeim-*, kuri XVI–XVIII a. dokumentuose rašoma *zem-*, *seim-*, *zom-*, be abejo, yra tos pačios kilmės kaip ir vietovardžių *Žeimiai*, kurie 1580 m. Merkatoriaus žemėlapyje rašomi *Seimi* (miestelis prie Kėdainių), *Zeimi* (kaimas *Žemaičiuose*) ir sietina su žodžiais lie. *žiemà*, la. *ziēma*, pr. *zeimo*, liet. *žiemys* „žiemų vėjas“. Senasis šio žodžio šaknies dvibalsis *ei* yra išlikęs ne tik lietuvių, bet ir latvių kalbos vardyne, pvz.: vietov. *Zeimji*, *Zaimji*, *Zaimieši*¹⁴, pav. *Zeimals*¹⁵.

* VUBR, f. 152-1, p. 487–569.

¹ Merkatoriaus G. žemėlapis „*Litvania*“, 1580.

² Radvilos feodalinių centrų žemėlapis, 1613.

³ Augusto II valdų žemėlapis, 1705.

⁴ Žemėlapis „*Ducatvs Curlandiae*“, 1747.

⁵ Nepreckio J. žemėlapis „*Lietuvos administracinis padalinimas*“, 1749.

⁶ Rankraštis *Szaymische Kirchen Ordnung*, 1783, *ŽM*, I–R 2193.

⁷ XIX a. pab. dokumento „Pradžia katalikų Bažniczes *Žejmelėj*“ kopija, *ŽM*.

⁸ Kauno gubernijos žemėlapis, 1843.

⁹ Rankraščiai, 1905 ir 1914, *ŽM*.

¹⁰ Spausdintas kvietimas į vestuves latvių kalba, 1909, *ŽM*.

¹¹ Kallmeyer T. *Die Evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, Rīgā, 1910, p. 202, *ŽM*.

¹² Šis dokumentas maždaug iki 1950 m. buvo saugomas Linkuvos bažnyčios archyvuose. Apie 1950 m. jis buvo sunaikintas. Apie šį dokumentą mane 1959 m. informavo buvęs ilgametis Linkuvos bažnyčios klebonas J. Danys. Ne pažodinis, išverstas į liet. k. šio dokumento nuorašas 1960 m. buvo ir Linkuvos vid. m-los muziejuje. Nėra negalima ir tai, kad šio dokumento *Žeimis* yra šių dienų *Žeimiai*, tačiau dvarininkės vardas *Catharina de Zeimis* vis dėlto veikia rodo, kad ji buvo kilusi iš Livonijos, plg. *Екатерина с Крамошина* (žr. str. „*Kratašino dvaras ir jo ponas*“).

¹³ *Ten pat*.

¹⁴ Grinaveckis V. Dėl *Žemaičių* vardo kilmės, *Kalbotyra*, 1968, t. 19, p. 47.

¹⁵ Latvijas PSR mazā enciklopēdija, Rīgā, 1970, sēj. 3, p. 731.

Šiandieninis vietovardžio priebalsis ž anksčiau greičiausiai buvo tariamas z. Tą rodo ne tik tos pačios kilmės latvių ir prūsų kalbų žodžiai (la. *ziēma*, pr. *zeimo*), bet ir seniausi vietovardžio užrašymo variantai: *Zemel*, *Seimen*. Ypač įsidėmėtinas čia T. Kalmejerio knygos „*Die Evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*“¹⁶, kurioje minima, kad pirmoji protestantiška bažnyčia Žeimelyje buvo pastatyta 1540 m., užrašymas: „*Die Kirche zu Zeymel (auch Szaimen)*...“, kur garsai z ir ž aiškiai skiriasi (vokiečių kalba juos skiria). Sudarant knygą, be abejo, buvo naudotasi tuometinės (kai buvo statoma) archyvinės medžiagos vietovardžio rašyba, nes 1910 m., kai ši knyga pasirodė, tradicinė vietovardžių rašyba dar nebuvo nusistovėjusi, todėl rašoma *Zeymel*. Pridėtas paaškinimas „*auch Szaimen*“, be abejo, reiškia jau vėlyvesnį, kalbamąjį laikotarpį¹⁷ (dar plg. 1783 m. dok. *Szaymen*¹⁸).

Priesaga *-el-* buvo būdinga visam senosios istorinės Žiemgalos plotui. Ji randama jau XIII a. žiemgalių vietovardžiuose, pvz., *Doblēn*¹⁹ (šiandien *Duobele*). Ir šiandien ji plačiai vartojama tiek apylinkės lietuvių kalbos tarmėje (pvz., *pūpelė* „pumpurais“), vardyne (pvz., *Būkelis*, pav. Žeimelio apyl., *Draūdeliai*, k. Pašvitinio apyl.), tiek ir latvių kalboje, kur ji dėl savo vartojimo arealo, be abejonės, gali būti laikoma žiemgalių kalbos palikimu (plg.: *mājele* „namelis“, *Bērstele*, up. Žeimelio–Bauskės apyl. ir kt.). Kalbamojo vietovardžio formos su priesaga *-el-* yra paplitę tiek šiandieninės Lietuvos, tiek ir Latvijos vardyne, pvz.: *Žeimēlis*, lie. pav. Vilnius, *Žeimēliai*, k. Pabradės apyl., *Ziēmēli*, k. Bauskės apyl., *Zeimāls*, la. pav. Rezeknės apyl.²⁰ Pastarojo asmenvardžio priesagos *-elis* išvirtimas į *-als* greičiausiai yra padarinys latgalių tarmės, kurioje balsis *e* paprastai yra tariamos kaip *a*, o galūninis balsis *i* šiuo atveju, matyt, yra iškritęs užpakalinio balsio *a* veikiamas. Šie vardai sietini su la. žodžiais: *ziēmēli* „šiaurė“, *ziēmēlis* „žiemys, žiemų vėjas“.

Lietuviai šiuo metu minėtą vietovardį kirčiuoja priesagoje: *Žeimēlis*. Tačiau anksčiau kirčiuodavo ir šaknyje: *Žeimēlis*. Latviai šiam vietovardžiui giminiškus žodžius kirčiuoja tik šaknyje: *ziēmēli*, *ziēmēlis*. Turint galvoje tą faktą, kad priesaga *-el-* vietinėje lietuvių kalbos tarmėje retai kada būna kirčiuojama (plg. *Maišēliai*, k. Žeimelio apyl., *Draūdeliai*, k. Pašvitinio apyl., *Skrūpskelis*, pav. Žeimelis), taip pat ir tai, kad dar neseniai ir šio vietovardžio priesaga kartais būdavo nekirčiuojama, galima manyti, kad anksčiau šis vietovardis apylinkėje buvo kirčiuojamas šaknyje: *Žeimēlis*.

Remiantis visu tuo, kas čia išdėstyta, abi šio vietovardžio senąsias formas reikėtų rekonstruoti taip: *Zeīmis (arba, turint galvoje kamiengalio ē populiarumą tarmėje²¹ – *Zeīme) ir *Zeīmelis.

Vietovardžio geografinė padėtis leidžia laikyti jį žiemgalių palikimu.

Tas faktas, kad šaknis *žeim-* ir *zeim-* plačiai vartojama lietuvių ir latvių kalbos asmenvardžiuose (plg. lie. *Žeimjys*, *Žeimēlis*, la. *Ziemelis*²², *Zeimāls* ir t. t.), rodo, kad jis yra asmenvardinės kilmės.

Pats asmenvardis savo ruožtu gali būti senųjų žiemgalių etnonimo paliki-

¹⁶ Kallmeyer T. *Die Evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, Rīgā, 1910, p. 202.

¹⁷ Šliavas J. Dėl vietovardžio Žeimelis (mst. Pakruojo raj.) kilmės, *Kraštotyra*, 1966, p. 223.

¹⁸ Rankraštis *Szaymische Kirchen Ordnung*, 1783, ŽM, I–R 2193.

¹⁹ Būga K. *Rinktiniai raštai*, 1961, t. 3, p. 254.

²⁰ Žr. išn. 15.

²¹ Šliavas J. Žiemgališki etiudai, *Kraštotyra*, 1970, p. 314.

²² Šliavas J. Kai kurios pastabos žiemgalių klausimu, *Kraštotyra*, 1967, p. 51.

mas, sutrumpėjusi seniausia jo forma: *zeĩmgalis > *zeĩmis, *zeĩmelis (plg. lātgalis > lātvis)²³.

Tokiu būdu šiandieninis Šiaurės Lietuvos miestelio pavadinimas **Žeimėlis** greičiausiai sietinas su XIII a. čia gyvenusių žiemgalių vardu.

B. Vietovardžiai

Vietovardžiai – tai, anot K. Būgos, amžių amžiais rašyta vietovės istorijos knyga. Tikrai ne viskas joje jau išskaityta, ne visi jos puslapiai jau surasti. O ji, ypač paskutiniu metu laiku vykstant laukų melioracijai, kultūrinant ganyklas, smarkiai kinta. Ištrinamos iš tos knygos ne tik atskiros eilutės, bet net ir ištisi puslapiai.

Žeimelio apylinkėse toji knyga nėra labai stora. Laukai jau nuo seno dirbami, kiek akys užmato plyti lygumos, buvusios pelkės nusašintos, kalvelės sulygintos, krūmokšniai iškiršti. Tyliai burbuliuoja durpžemiu drumzlini upokšniai, labiausiai išlaikę savo senuosius vardus.

Čia nagrinėjama 250 vietovardžių, surinktų 1966–1967 m. Jie ne tik iš administracinės Žeimelio apylinkės, bet iš didesnio ploto, maždaug 8–10 km spinduliu aplink miestelį. O vienas kitas įdomesnis vietovardis paimtas iš dar toliau.

Pirminiai vietovardžiai yra tokie, kuriuose nėra jokio darybinio formanto. Ši vietovardžių grupė yra negausi.

Pirminius vietovardžius dar galima suskirstyti į atskiras rūšis (skaičiai kai kuriose vietose toliau skliausteliuose rodo, kiek vietovardžių užfiksuota):

fiziografiniai: Bėdrė, buv. mš. Kratašino dv., Gōjus, k. Guostagalio apyl., Plātumai, p. Jovaišių k., Verdėnė, šaltinis Kairelių k.

metaforiniai: Rābinas, buv. akmuo Kervesių k.

Antriniai vietovardžiai yra tokie, kuriuose yra koks nors darybinis formantas. Šios rūšies vietovardžių Žeimelio apylinkėje yra gana gausu (234).

Pagal savo darybą jie skirstomi į keletą rūšių:

a. **Galūnių vediniai.** Galūnių pagalba padarytų vietovardžių yra labai nedaug, aiškesni jų yra šie:

-ė: Plónė, up. D. Plonėnų k., Purvė, b. Bitužių k. Daugiausia vandenvardžiai. Plg. XIII a. žiemg. vietov. Plane²⁴.

-is: Dūblis, up. Puodžiūnų k., Drūkis, up. Puodžiūnų k. Daugiausia upelių vardai. Plg. XIII a. žiemg. vietov. Autzis²⁵.

-ys: Degsnys, pv. ir p. Javidonių k., Usnys, b. Trumpakojų k.

b. **Priesagų vediniai.** Ši grupė yra pati gausiausia (82). Sutinkami šių priesagų vediniai:

-alis (2) Bėrztalis, up. Žeimelis, Svirkalis, up. Putrelių k. Latvijoje šią priesagą atitinka priesaga -ale, pvz.: Svirkale, up. Bauskės apyl. Upėvardis Bėrstele, up. Bauskės apyl., čia, matyt, yra išimtis.

-ava (2): Glebavà, buv. dv. Žeimelio apyl. Kėkava, b. Lauksodžio k. Ši priesaga yra greičiausiai kitos priesagos -uva variantas, plg. Linkuvà tarm. Linkavà, m., liet. Dauguvà, la. Daugava, ir t. t. Dėl Kėkava plg. XIII a. žiemg. vietov. Keckow²⁶.

-uva (2): Maižuvà, b. Višeikių k., Šeduvà, b. Pamaučių k. Kaip jau minė-

²³ Ten pat, p. 52.

²⁴ Būga K. *Rinkiniai raštai*, 1961, t. 3, p. 255.

²⁵ Ten pat, p. 254.

²⁶ Ten pat, p. 271.

ta, ši priesaga greičiausiai yra priesagos **-ava** variantas. Ji apylinkėje dažniausiai vartojama vandenvardžiams padaryti (plg. la. avots „šaltinis“, skn. avanī „upė“) ir atitinka būdingą XIII a. žiemg. vietov. priesagą **-ua** (**-oa**), pvz.: Pelkua²⁷.

-uvė (**-uvis**) (1): Máučiuvė (Máučiuvis), up. Pamaučių k. Ši priesaga yra būdinga visam istorinės Žiemgalos plotui, plg.: Raktuvė, piliak. Žagarėje, Audruvė (la. Audruve), up. Jonišchio–Elėjos apyl. Tai taip pat vandenvardinės kilmės priesagos **-ava**, **-uva** variantas.

-aviečiai (1): Staškāviečiai, k. Vaškų apyl.

-elė, **-elės**, **-elis**, **-elia** (14): Upėlė, up. Žeimelis, Baūškelės, b. Žeimelis, Žeimėlis, mstl., Kairėliai, k. Žeimelio apyl., Galėliai mš. Gelčių k. Ši priesaga būdinga ne vien Lietuvos Žiemgalai, bet ir visam Latvijos Žiemgalos plotui, plg. la. Duobele, mst. – XIII a. žiemg. vietov. Dubelene²⁸, Bērstele, up. Bauskės apyl.

-élė, **-ėlis**, **-ėliai** (8): Serenėlė, up. Geišų k., Degimėlis, pv. Butniūnų k., Akmenėliai, k. Žeimelio apyl.

-ija (1): Dubijā, b. Nociūnų k.

-inas (1): Kratašinas, buv. dv. Žeimelio apyl.

-inė, **-inis** (7): Atavežinė, pv. Barysų k., Bālinė, vs. Žeimelio apyl., Sudabrinė, b. Jovaišių k., Muřginis, up. Gedeikonių k., Švītinis, up. Liesų k. Ši priesaga atitinka la. priesagą **-ene**, pvz.: Svitene, up. Svitenės apyl. Plg. XIII a. žiemg. vietov. Pestene²⁹. Išlikusi ji upėv. Daugývenė, Klovainių apyl.

-ynė, **-ynas**, **-ynai** (8): Ajerýnė, b. Barysų k., Skerdýnas, buv. mš. ir b. Guostagalio k., Varnýnai, pv., b. ir kr. Gelčių k. Plg. XIII a. žiemg. vietov. Zervinas³⁰.

-ytė, **-ytis** (2): Skaistupýtė, up. Žeimelis, Viršýtis, up. Žičiūnų k. Ši priesaga atitinka la. priesagą **-ite**, pvz.: Virsīte, up. Svitenės apyl. Plg. XIII a. žiemg. vietov. Paliten³¹.

-iškas, **-iškis**, **-iškiai** (16): Daūdiškas, up. Steigvilių k., Daūbiškis, mš. linija Glebavos mš., Kīeliškas, kl. Barysų k., Akmeniškiai, k. Žeimelio apyl.

-niekai (1): Bliuōdniekai, buv. k. Žeimelio apyl. Ši priesaga, be abejo, yra latviška.

-oja, **-ojis** (2): Līrgoja, p. Jovaišių k., Līrgojis, kelias Jovaišių k. Nėra negalima ir tai, kad šie vietovardžiai būtų traktuojami kaip sudurtiniai, tada jų antrasis sandas galėtų būti laikomas finougrų kilmės (plg. est. oja „pelkė“).

-oniai (5): Gedeikōniai, k. Žeimelio apyl., Javidōniai, k. Guostagalio apyl. Tai iš asmenvardžių padaryti kaimų pavadinimai. Gali ši priesaga būti ir nekirčiuota, pvz.: Daūgaloniai, k. Lauksodžio apyl. Latvių kalboje ją atitinka priesaga **-āni**, pvz.: Livāni, m.

-ora (**-oras**) (1): Lieporā (Līeporas), up. Šašių k. Šią priesagą atitinka la. priesaga **-ars**: Liēpars, up. Sesavos apyl. (gal šis vietovardis ir sudurtinis, kur lie. **-ora** (**-oras**) la. **-ars** yra lie. **ōras**, la. **ārs**?). Būdinga ši priesaga, rodos, ir kitoms Lietuvos Žiemgalos vietoms, plg. Labōrai, k. Linkuvos apyl. (gal iš la. **labi āri**?)

-ukai (1): Dvariūkai, k. Lauksodžio apyl. Dažnai tarmėje sutinkama ma-
žybinė priesaga.

-uliai (1): Skarūliai, k. Lauksodžio apyl. Greičiausiai tai asmenvardi-

²⁷Ten pat, p. 254.

²⁸Ten pat, p. 253.

²⁹Ten pat, p. 254.

³⁰Ten pat.

³¹Ten pat.

nės kilmės priesaga, labai būdinga Žeimelio apyl., pvz.: pav. Pūntulis, Pūntulis, (Žeimelis). Latvių kalboje ją atitinka priesagos **-ulis, -ulē**, pvz.: svētule „šventeiva“. Sutinkama ji ir XIII a. žiemg. vietov. Daugules³².

-ūnai (7): Butniūnai, k. Guostagalio apyl., Nociūnai, k. Lauksodžio apyl. Tai iš asmenvardžių kilę vietovių pavadinimai.

-utė, -utis, -učiai (5): Balūtė, b. Žeimelis, Skersūtis, up. Kratašino mš., Mažučiai, k. Lauksodžio apyl. Plg. XIII a. žiemg. vietov. Babutua³³.

-ūžiai (1): Bitūžiai, k. Kriukų apyl. Tai greičiausiai asmenvardinės kilmės priesaga, plg. Anūžis (pav. Žeimelis).

Priesagas gali turėti ir vienas kitas kilmininkinių arba kvalifikacinių vietovardžių komponentas, pvz.:

-ajis (1) Nėdrajo pelkė, p. Gedeikonių k. Priesaga geičiausiai latviška, plg. la. niedrājs „nendrynas“.

-elis (4): Lėdimų kalnėlis, kl. Barysų k.

-ėliai (3): Lygerėlių kalnėlis, kl. Barysų k.

-inė (2): Bālinės vienkėmis, vs. Žeimelio apyl.

-ynė, -ynas (2): Gyvatynės pėlkė, p. Liesų k.

-iškės (3): Kūnigo Lėpiškės, mš. aikšt. Nociūnų k., Vainóriškių miškas, mš. Geišų k.

Pastebėta ir dar viena kita asmenvardinė priesaga, kurios čia nebepateikiamos. Priesagas kartais turi ir kvalifikaciniai vietovardžiai:

-elė (2): Mažoji Šilėlė, pv. Butniūnų k.

-ėnai (2): Didieji Plonėnai, k., buv. dv. Žeimelio apyl. Latvių kalboje šią priesagą atitinka priesaga **-ens, -ēni**, pvz.: brālēns „pusbrolis, brolēnas“, Galēni, k. Viliūnų apyl. Dažnai sutinkama ji ir XIII a. žiemg. vietovardžiuose, pvz.: Aarenen³⁴.

-ka (1): Mažoji Lieporkā, up. Lieporų k. Tai, be abejo, slaviškos kilmės mažybinė priesaga.

c. **Priešdėlių vediniai**. Priešdėlėtų vietovardžių apylinkėje nedaug (5). Vartojami yra šie priešdėliai:

ata- (1): Atavežinė, pv. Barysų k.

pa- (3): Pāžeimė, buv. pl. Žeimelio apyl., Pamáučiai, k. Žeimelio apyl. Plg. XIII a. žiemg. vietov. Padouge³⁵.

za- (1): Zabrōnas, mš. buv. Didžiųjų Plonėnų dv. Priešdėlis slaviškas. Galima numanyti, kad vietovardis greičiausiai reiškė mišką, išėjusį už dvaro pono barono valdų.

Priešdėlį **už** turi ir sudurtinis vietovardis Užlaņsmedis, mš. Bardiškių k.

Dažnesni priešdėliai kilmininkiniuose vietovardžiuose:

pa- (1): Pādegos miškas, mš. Gedeikonių k.

už- (1): Užvaros gālas, kl. Nakrošiūnų k.

užu- (2): Užūsilės balė, b. Kairelių k.

Sudurtiniai vietovardžiai. Sudurtinių vietovardžių grupė po priesaginių yra gausiausia (56). Jie yra sudėti iš dviejų komponentų.

Antrasis tokių vietovardžių komponentas dažniausiai yra koks nors fiziografinis terminas. Tačiau yra keletas vietovar-

³² Ten pat.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat.

³⁵ Ten pat, p. 258.

džių, kurių antrasis komponentas šiuo metu jau yra ne visai aiškus, bent jau lietuvių kalba nebepaaiškinamas, pvz., Verdėnikis, b. Kervesių k.

Pirmasis tokių vietovardžių komponentas yra labai įvairus. Tikslų kiekvienos tokios rūšies vietovardžių skaičių duoti yra labai sunku, nes ne visus juos šiuo metu begalima tiksliai išsifruoti. Pagal gausumą pirmuoju komponentu dažniausiai eina:

1. **Augalų, paukščių, gyvulių pavadinimai:** Ąglupis, up. Gedučių k., Kėlbalė, b. Zylių k., Kumėlbalė, b. Butniūnų k.

2. **Asmenvardžiai:** Traidėnbalė, p. Margių k.

3. **Būdvardžiai:** Rūdupė, up. Ragaišių k., Ilgabrėdis, kr. Bardiškių k.

4. **Bendriniai daiktavardžiai:** Druskākalnis, kl. Butniūnų k., Balnākalnis, kl. Gelčių k., Miestābalė, p. Gedučių mš., Vergikėlis, kelias buv. Višeikių pl., Ragānkėlis, kelias Diržių k.

5. **Tautybių pavadinimai:** Gūdkalnis, kl. Gelčių k. (neišimtinai ir šio vietovardžio siejimas su pr. gudde „krūmas“), Žydbalė, b. Butniūnų k.

Vieno kito vietovardžio pirmasis komponentas šiuo metu yra jau nebeaiškus: Sijėnkėlė, kelias Gelčių k., Meštakis, up. Grigonių k., Lašmedis, mš. Bardiškių k.

Yra vienas **metaforinės** kilmės sudurtinis vietovardis: Ūznugaris, up. Jovaišių k.

Trejetas sudurtinių vietovardžių yra ir kilmininkiniuose vietovardžiuose: Barysmergės balė, b. Butniūnų k., Šeštobelės balė, b. Bardiškių k., Šarkālieknio balė, b. Bardiškių k.

Sudurtiniai vietovardžiai gali būti tiek be jungiamojo balsio (dažniausiai), tiek ir su jungiamuoju balsiu.

Kilmininkiniai vietovardžiai. Ši vietovardžių grupė taip pat yra gana nemaža (45). Kilmininkiniai vietovardžiai sudaryti taip pat iš dviejų žodžių. Antrasis tų vietovardžių komponentas yra koks nors fiziografinis terminas, o pirmasis komponentas būna išreikštas kilmininko linksniu, kuris gali būti:

1. **vietovardis:** Kūkų upėlis, up. Kūkų k., Šarkālieknio balė, b. Bardiškių k., Šiliōs balė, b. Pamaučių k., Žvirgždės balė, b. Nociūnų k. XVIII a. Žeimelio apylinkės kilmininkinio vietovardžio Akmeniszeksat (dabar Akmenėliai) antrasis komponentas yra finougriškos kilmės, plg. est. sāt „sodas“, iš kut la. sāts, sāta „sodyba, aptvaras“.

2. **asmenvardis:** Gojėvičių balė, b. Barysų k.

3. **bendrinis žodis:** Beržų kėlias, kelias buv. Didžiųjų Plonėnų dv., Milžinų kapaĩ, laukas prie Kairelių k.

Yra keletas metaforiškų kilmininkinių vietovardžių: Saūdų galaĩ, kr. Gelčių k., Vėlnio krėslas, akmuo Guostagalio mš.

Pora kilmininkinių vietovardžių sudaryta iš trijų žodžių, kurių pirmasis gali būti laikomas kaip kvalifikacinio vietovardžio dalis: Keturių pōnų kāpčius, kapčius Glebavos mš., Liėlos mātės daĩbis, linija Glebavos mš.

Savotiškas vietovardis yra Kūnigo Lypiskės, mš. aikštelė ties Nociūnų k., kur abu žodžiai yra kilmininko linksnio. Antrojo komponento kilmininkas šiuo metu traktuojamas jau kaip daugiskaitos vardininkas.

Vienas kitas kilmininkinis vietovardis apylinkės vardyne gali būti vartojamas ir kaip nekilmininkinis.

Kvalifikaciniai vietovardžiai. Kvalifikacinių vietovardžių grupė nėra gausi (6). Antrasis šių vietovardžių komponentas yra koks nors fiziografinis terminas, o pir-

masis – jį apibrėžiantis būdvartis: Mažoji Šilėlė, pv. Butniūnų k., Baltieji Plonėnai, k., buv. dv. Vaškų apyl., Mėlnais daūmbis, linija Glebavos mš. ir kt.

Iš šios analizės matyti, kad savo struktūra, kaip ir savo kilmė, Žeimelio apylinkės vietovardžiai yra labai įvairūs. Daugelis jų atspindi ne tik įvairiasluoksnį šios apylinkės kalbų substratą (finougrų, žiemgalių), bet ir vėlyvesnes latvių, slavų ir net germanų kalbų įtakas Žeimelio apylinkės lietuvių kalbos tarmei.

C. Vietovardžių sąrašas

1. Gyvenamųjų vietų vardai

Akmenėliai, do dworu *Kamieńca* alias *Akmeni-szek* 1754³⁶, *Akmeniszeksat* 1783³⁷, k. buv. dv. Žeimelio apyl.

Akmeniškiai, k. Žeimelio apyl.

Balanėliai, vs. Žeimelio apyl.

Bālinė, vs. Žeimelio apyl.

Baūdiškiai, k. Lauksodžio apyl.

Barjūnai, k. Guostagalio apyl.

Bāltausiai, k. Žeimelio apyl.

Baltieji Plonėnai, k. buv. dv. Vaškų apyl. Plg.

XIII a. žiemg. vietov. Plane³⁸.

Bitūžiai, k. Kriukų apyl.

Bliuōdniekai, buv. k. Žeimelio apyl.

Brūveriai, buv. pl. Žeimelio apyl.

Būliškiai, *Булишки* 1876³⁹ k. Žeimelio apyl.

Butniūnai, k. Guostagalio apyl.

Degėšiai, k. Guostagalio apyl.

Degiai, однос. *Дегя* 1876⁴⁰ k. Žeimelio apyl.

Didieji Plonėnai, двора *Плонянского* 1569⁴¹, *Plonanianij* (sk. *Ploniany*) 1613⁴², k. *Ploniany*

1787⁴³ k. buv. dv. Žeimelio apyl.

Diržiai, k. Lauksodžio apyl.

Dvariūnai, k. Kriukų apyl.

Gedeikėniai, *Gedeghinmen* 1348 m.⁴⁴ buv. dv.

Žeimelio apyl.

Gedūčiai, *Gieducie* 1754⁴⁵, *Gedduzen* 1785⁴⁶, k. buv. dv. Guostagalio apyl.

Gėšiai, k. Lauksodžio apyl.

Gėčiai, k. Lauksodžio apyl.

Gerūčiai, k. Žeimelio apyl.

Glebavà, *Glebow* 1749⁴⁷, *Glebau* 1857⁴⁸, buv.

dv. Žeimelio apyl.

Gōjus, *Gaja Wieta* 1787⁴⁹, k. Guostagalio apyl.

Grigėniai, k. Kriukų apyl.

Javidėniai, *Jewidany* 1787⁵⁰, k. Guostagalio apyl.

Jovaišiai, k. Lauksodžio apyl.

Kairėliai, *Κουράλι* 1585⁵¹, k. Žeimelio apyl.

Kervėšiai, k. Vaškų apyl.

Kervesėliai, k. Vaškų apyl.

Krasniškiai, *Krasniszki* 1754⁵², k. Žeimelio apyl.

Kratašinas, *Krottuschen* 1783⁵³, buv. dv. Žeimelio apyl.

Kūkariškis, k. Žeimelio apyl.

Kūkai, k. Lauksodžio apyl.

Laūksodis, do *Łauksodziew* 1754⁵⁴, k. Lauksodžio apyl.

Laūmekiai, k. Lauksodžio apyl.

Liepėrai, k. Kriukų apyl.

Liesai, k. buv. dv. Lauksodžio apyl.

Maišėliai, k. buv. pl. Žeimelio apyl.

³⁶ CVIA, f. SA 15350, l. 128.

³⁷ Rankraštis *Szaymische Kirchen Ordnung*, 1783, ŽM, I-R2193.

³⁸ CVIA, f. 1250, ap. 3, b. 7737, Žeimelio planas. ³⁹ *Ten pat*.

⁴⁰ Jablonskis K. *XVI a. Lietuvos inventoriai*, Kaunas, 1934, p. 172.

⁴¹ Būga K. *Rinktiniai raštai*, 1961, t. 3, p. 255.

⁴² *Radvilos feodalinių centrų žemėlapis*, 1613.

⁴³ CVIA, f. SA 15280, l. 352.

⁴⁴ *Scriptores rerum Prussicarum*, Leipzig, 1861–1874, t. 2, p. 75; Būga K. *Rinktiniai raštai*, t. 3, p. 86.

⁴⁵ CVIA, f. SA 15350, l. 169.

⁴⁶ *Szaymische Kirchen Ordnung...*

⁴⁷ Nepreckio J. žemėlapis „*Lietuvos administracinis padalinimas*“, 1749.

⁴⁸ Endzelīns J. *Latvijas PSR vietovārdi*, Rīgā, 1956, sēj. 1, p. 309.

⁴⁹ CVIA, f. SA 15280, l. 353.

⁵⁰ *Ten pat*, l. 352.

⁵¹ 1585 m. Berštelių dvaro... inventorius, Jablonskis K. *XVI a. Lietuvos inventoriai*, 1934, p. 265–274.

⁵² CVIA, f. SA 15350, l. 128.

⁵³ *Szaymische Kirchen Ordnung...*

⁵⁴ CVIA, f. SA 15350, l. 120.

- Márgiai*, k. Lauksodžio apyl.
Mažučiai, k. Lauksodžio apyl.
Medvilioniai, k. Kriukų apyl.
Meldžiūnai, *Maldzuny* 1787⁵⁵, k. Lauksodžio apyl.
Melgužė, *Melguschen* 1783⁵⁶, k. buv. dv. Kriukų apyl.
Melgužėlė, k., buv. dv. Kriukų apyl.
Miėliai, k. Žeimelio apyl.
Mykoliškis, k. Lauksodžio apyl.
Nakrošiūnai, *Некрасевичу* 1565⁵⁷, k. Žeimelio apyl.
Nociūnai, k. Lauksodžio apyl.
Noreikai, *Hapeuku* 1876⁵⁸, k. Žeimelio apyl.
Noriūnai, *Naruny* 1787⁵⁹, k. Lauksodžio apyl.
Noriūnėliai, k. Lauksodžio apyl.
Pagiriaĩ, k. Žeimelio apyl.
Pašiai, *Palszyszki* 1754⁶⁰, k. Žeimelio apyl.
Pamáučiai, k. buv. dv. Žeimelio apyl.
Pāžemė, *Podszeymen* 1783⁶¹, buv. pl. Žeimelio apyl.
Petróniai, k. Lauksodžio apyl.
Puodžiūnai, 1. k. Linkuvos apyl., 2. k. Vaškų apyl.
Putrėliai, k. Žeimelio apyl.
- Ragaišiai*, k. Kriukų apyl.
Rōzentaliai, k. Žeimelio apyl.
Ruōniai, k. Žeimelio apyl.
Skarūliai, k. Lauksodžio apyl.
Skikniai, k. Lauksodžio apyl.
Slañkiškis, *Slonkiszke* 1670⁶², *Stunkiszki* 1754⁶³, k. buv. pl. Žeimelio apyl.
Staškāviečiai, *село Сташковогемес* 1565⁶⁴, *Staszko-wicze* 1787⁶⁵, k. Vaškų apyl.
Steigviliai, k. Lauksodžio apyl.
Stūriai, k. Žeimelio apyl.
Šāšiai, k. Kriukų apyl.
Trumpakójai, k. Žeimelio apyl.
Užušovitinis, vs. Kriukų apyl.
Veĩkšiai, k. Kriukų apyl.
Vileišiai, k. Žeimelio apyl.
Višeikiai, k. ir buv. pl. Lauksodžio apyl.
Výdžiai, k. Žeimelio apyl.
Zýliai, k. buv. pl. Žeimelio apyl.
Žeimėlis, *Zemel* 1580⁶⁶, *Жеумел*, *Жеумелям* 1585⁶⁷, *Zemele* 1613⁶⁸, *Seimen* 1747⁶⁹, *Zomele* 1749⁷⁰, miestelis Žeimelio apyl.
Žičiūnai, k. Žeimelio apyl.

2. Vandenvardžiai

- Āglupis*, up. Plonės kr. Gedučių k.
Ajerjñė, b. Barysų k.
Bajōrgriovis, up. Murginio dš. Gedeikonių k.
Bālinė, b. Skiknių k.
Barýsmergės balė, b. Butniūnų k.
Baūškelės, *Бойскалиць* 1876⁷¹ b. Žeimelis.
Beñdostupė, up. Veikšių k.
Bėrztalis, la. *Bērstele*, ... do reki *Berszty* XVI a.⁷², *Берштэляу* 1585⁷³, up. Ysliko kr. Žeimelis.
Brūklyno pėlkė, p. Nakrošiūnų k.
Daĩlupė, *Dailupýtė*, up. Beržtalio kr. Žeimelis.
Daūdiškas, up. Beržtalio kr. Steigvilių k.
Drūkis, up. Yslikio kr. Puodžiūnų k. (Vaškų apyl.)
Dubijà, 1. b. Nociūnų k., 2. p. Niūronėlių k.
Dūblis, up. Beržtalio dš. Puodžiūnų k.
Geĩšbalė, p. Geišų k.
Gelčių upėlė, up. Gelčių k.
Gĩrnupis, up. Beržtalio dš. Maišelių k.

⁵⁵ CVIA, f. SA 15280, l. 354.

⁵⁶ *Ten pat.*

⁵⁷ 1565 m. Plonėnų ir Linkuvos dvaro dalybos, Jablonskis K. XVI a. Lietuvos inventoriai, p. 159–162.

⁵⁸ CVIA, f. 1250, ap. 3, b. 7737, Žeimelio planas.

⁵⁹ CVIA, f. SA 15280, l. 352.

⁶⁰ CVIA, f. SA 15350, l. 128.

⁶¹ *Szaymische Kirchen Ordnung...*

⁶² Jablonskis K., Jučas M. Lietuvos inventoriai XVII a., Vilnius, 1962, p. 282.

⁶³ CVIA, f. SA 15350, l. 128.

⁶⁴ Plonėnų ir Linkuvos dvaro dalybos...

⁶⁵ CVIA, f. SA 15280, l. 352.

⁶⁶ Merkatoriaus G. žemėlapis „Litoania“, 1580.

⁶⁷ Berštelių dvaro... inventorius...

⁶⁸ Radvilos feodalinių centrų žemėlapis, 1613.

⁶⁹ Žemėlapis „Ducatus Curlandie“, 1747.

⁷⁰ Nepreckio J. žemėlapis „Lietuvos administracinis padalinimas“, 1749.

⁷¹ Daukantas S. *Privilegia*, žr. Būga K. *Rinktiniai raštai*, 1961, t. 3, p. 519.

⁷² CVIA, f. 1250, ap. 3, b. 7737, Žeimelio planas.

⁷³ Berštelių dvaro... inventorius...

Gyvatynės pėlkė, p. Liesų k.
Gojėvičių balė, b. Barysų k.
Kākmilžė, p. Jovaišių k.
Kāpupė, up. Viršyčio dš. Kairelių k.
Kėkava, b. Lauksodžio k. Plg. žiemg. upėv. *Kec-kow* XIII a.⁷⁴
Kėkštų balė, b. Javidonių k.
Keškšnis, up. Beržtalio dš. Steigvilių k.
Kielbalė, b. Zylių k.
Kimsrūnė, b. Noriūnų k.
Knimša, up. Nociūnų k.
Kriėvis, up. Glebavos mš. ties Geručių k.
Kūdrėlė, b. Jovaišių k.
Kumėlbalė, b. Butniūnų k.
Kūkų upėlis, up. Kūkų k.
Liėknas, up. Kervesių k.
Lieporà, *Lieporas*, up. Švitinio kr. Šašių k.
Lìrgoja, p. Jovaišių k.
Maižuvà, b. Višeikių k.
Mařginis, up. Plonės kr. Balanėlių k.
Máučiuvė, *Máučiuvis*, up. Yslykio kr. Pamau-
 čių k.
Mažoji Lieporà, up. Lieporos dš. Lieporų k.
Meřstakis, up. Ruočių kr. Grigonių k.
Miėstābalė, 1. p. Gedučių mš., 2 p. Glebavos mš.
Mūrginis, la. *Muřdzenis*, *Murgen'* XVI a.⁷⁵,
Моркзину 1585⁷⁶, up. Plonės kr. Gedeiko-
 nių k.
Níedrajo pėlkė, p. Gedeikonių k.
Ōžnugaris, up. ir b. Jovaišių k.
Paždāgė, b. Kairelių k.
Plātumai, p. Jovaišių k.
Plónė, la. *Plānīte*, žiemg. vietov. *Plane* 1254⁷⁷,
 r. *Plonian*⁷⁸, *Плонянкою* 1585⁷⁹, up. Ysly-
 kio kr. Didžiųjų Plonėnų k.
Púodiškis, up. Bajorgriovio kr. Gedeikonių k.
Puřvė, b. Bitužių k.
Ragūnbalė, b. Laumekių k.
Rāistas, up. Švitinio kr. Medvilionių k.
Raistėlis up. Švitinio dš. Skiknių k.
Raistūnė, up. Margių k.
Rygà, b. Pamaučių k. Plg. Riga flumen 1297 m.⁸⁰,
Ringa, XVI a. up. Joniškio apyl.⁸¹
Rūdupė, up. Švitinio kr. Ragaišių k.

Ruōtis, up. Švitinio dš. Gelčių k.
Sėrbentas, *Сэрпэнътынис* 1585⁸², up. Palšių k.
Serenėlė, up. Viršyčio dš.
Sėdīnbalė, b. ir pv. Balanėlių k.
Skaistupytė, *Скауступиць* 1585⁸³, up. Beržta-
 lio kr. Žeimelis. Plg. žiemg. vietov. *Scheisz-
 erlouke* prie Joniškio⁸⁴.
Skemsrūnė, p. Steigvilių k.
Skersūtis, up. Ruočio dš. Kratašino mš.
Skrūzbalė, 1. b. Mažučių k., 2. up. Mažučių k.
Snargliōnbalė, p. Gelčių k.
Snaudāgriovis, up. Beržtalio kr. Lauksodžio k.
Srautėlis, 1. up. Kapupės dš. Gelčių k., 2. up.
 Beržtalio dš. Geručių k.
Sriaūtas, up. Putrelių k.
Sriautėlis, 1. up. Sriauto dš. Putrelių k., 2. up.
 Švitinio dš. Trumpakojų k.
Sriaūto balė, b. Putrelių k.
Strautėlis, up. Beržtalio dš. Geručių k.
Striaūtas, up. Ruočio dš. Krasniškių k.
Sudabrīnė, b. Jovaišių k. Plg. XIII a. žiemg.
 vietov. *Sydobren* prie Joniškio⁸⁵.
Súodė, up. Maišelių k.
Svirkalis, la. *Svirkale*, *Свиркалиць* 1585⁸⁶, czrez
 reku *Swirku* XVI a.⁸⁷, up. Yslykio kr. Put-
 relių k.
Šakà, up. Kapupės dš. Jovaišių k.
Šarkālieknio balė, b. Bardiškių k.
Šėduvà, b. Pamaučių k.
Šėštāinių balė, b. Barysų k.
Šėštōbalės balė, b. Bardiškių k.

⁷⁴Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 271.

⁷⁵Daukantas S. *Privilegia*, žr. *ten pat*, p. 532.

⁷⁶Berštelėlių dvaro... inventorius...

⁷⁷Būga K. *Rinktiniai raštai*, t. 3, p. 255.

⁷⁸Daukantas S. *Privilegia*, žr. *ten pat*, p. 519.

⁷⁹Berštelėlių dvaro... inventorius.

⁸⁰Būga K. *Rinktiniai raštai*, t. 3, p. 515.

⁸¹*Ten pat*.

⁸²Berštelėlių dvaro... inventorius...

⁸³*Ten pat*.

⁸⁴Salys A. Die žemaitischen Mundarten, *Tauta ir žodis*, kn. VI, 1930, p. 252.

⁸⁵Būga K. *Rinktiniai raštai*, t. 3, p. 263.

⁸⁶Berštelėlių dvaro... inventorius...

⁸⁷Daukantas S. *Privilegia*, žr. *ten pat*, p. 519.

Šikiūmbalė, b. Butniūnų k.
 Šilėlės balė, 1. b. Kairelių k., 2. b. Nociūnų k.
 Šiliūs balė, b. Pamaučių k.
 Šlišiškis, p. Jovaišių k.
 Švitinis, Швитыны 1585⁸⁸, la. *Svitene*, up. Lie-
 lupės kr. Liesų k. Plg. žiemg. upėv. *Swe-*
te prie Žagarės⁸⁹.
 Traidėnbalė, p. Margių k.
 Trindbalė, p. Jovaišių k.
 Upėlė, up. Beržtalio dš. Žeimelis⁹⁰
 Upėlis, up. Švitinio kr. Užšvitinio vs.
 Usnys, b. Trumpakojų k.
 Užūšilio balė, b. Kairelių k.

3. Mikrotoponimai

Atavežinė, pv. Barysų k.
 Aukštākalnis, kl. Butniūnų k.
 Aūšliškis, kl. Balanėlių k.
 Balnākalnis, kl. Gelčių k.
 Balūtė, pv. Žeimelis
 Bėdrė, buv. mš. Kratašino dv.
 Beržų kėlias, kelias buv. Didžiųjų Plonėnų dv.
 Bimbeliškis, pv. Butniūnų k.
 Buñtiškis, kr. Laumekių k.
 Dañbiškis, mš. linija ir aikštė Glebavos mš.
 Degimas, pv. Staškaviečių k.
 Degimėlis, pv. ir kūdra Butniūnų k.
 Degimo kálnas, kl. Bitužių k.
 Degrnys, pv. ir p. Javidonių k.
 Didžiōji Šilėlė, pv. ir kūdros Butniūnų k.
 Druskākalnis, kl. Butniūnų k.
 Galėliai, mš. Gelčių k.
 Glebavōs miškas, mš. Žeimelis
 Gūdkalnis, kl. Gelčių k.
 Ilgabrādis, kr. Bardiškių k.
 Kelmynė, pv. ir b. Jovaišių k.
 Kelmų karčema, karčema buv. Glebavos dv.
 Kelmų kėlias, kelias į buv. Glebavos dv.
 Keturių pōnų kāpčius, kapčius Glebavos mš.
 Kėliškas, kl. Barysų k.
 Kratašino miškas, mš. Žeimelis
 Kubilkalnis, kl. Gelčių k.
 Kūnigo Lypiškės, mš. aikštelė ties Nociūnų k.
 Lañšmedis, mš. prie Bardiškių k. Plg. XIII a.
 žiemg. vietov. Medene⁹³.

Velniābalė, b. Kairelių k.
 Vėlniupis, up. Švitinio int. Skiknių k.
 Verdėnė, šaltinis Viršyčio up. Kairelių k.
 Verdėnlíkis (<Verdėnlykis), b. ir kr. Kervesių k.
 Vėdupė, up. Kapupės kr. Kairelių k.
 Viļkinės balė, b. Nociūnų k.
 Viršytis, la. *Virsíte*, u reku *Wirzutiu* XVI a.⁹¹,
Виршутыю 1585⁹², up. Švitinio dš. Žičiū-
 nų k.
 Vištupis, up. Beržtalio kr. Akmenėlių k.
 Žiōglupis, up. Aglupio dš. Gedučių k.
 Žyđbalė, b. Butniūnų k.
 Žvirgždės balė, b. Nociūnų k.

Liėlos mātės dañbis, linija Glebavos mš.
 Lirgojis, kelias Jovaišių k.
 Lyđimū kalnėlis, kl. Barysų k.
 Lygerėlių kalnėlis, kl. Bardiškių k.
 Māro kapaĩ, kl. Baltausių k.
 Magāzinų krūmai, kr. Trumpakojų k.
 Mažōji Šilėlė, pv. su kūdromis Butniūnų k.
 Mėlñais dañbis, linija Glebavos mš.
 Milžinū kapaĩ, laukas prie Kairelių k.
 Mōlbestis, kl. Gelčių k.
 Pādegos miškas, mš. prie Gedeikonų k.
 Puodžiūnų kálnas, kl. Puodžiūnų k.
 Rābinas, buv. akmuo prie Kervesių k.
 Ragānkėlis, kelias prie Diržių k.
 Ruōčių miškas, mš. Geručių k.
 Sañdu galai, kr. Gelčių k.
 Sijienkėlė, kelias prie Gelčių k.
 Skāistgiris, buv. mš. prie Lauksodžio k.
 Skerdynas, buv. mš. ir b. Guostagalio k.
 Slābadai, kr. Gelčių k.
 Stribākalnis, kl. Noreikų k.
 Striūkšis, buv. mš. ir p. Gelčių k.
 Stūkas, iškirstas mš. Gelčių k.
 Stūkinė, buv. karčema Gedučių dv.

⁸⁸ Berštelių dvaro... inventorius...

⁸⁹ Būga K. *Rinkiniai raštai*, t. 3, p. 264.

⁹⁰ 1585 m. dokumente ... Berštelių dvaro... invento-
 rius, šis upelis vadinamas *Skalstupu* (Скалстунуб).

⁹¹ Daukantas S. *Privilegia*, žr. *ten pat*, p. 519.

⁹² Berštelių dvaro... inventorius...

⁹³ Būga K. *Rinkiniai raštai*, t. 3, p. 255.

Šunų kalnėlis, kl. Nociūnų k.

Trakėliai, kr. Diržių k.

Užlaūnsmedis, mš. Bardiškių k.

Užvaros gālas, kl. Nakrošiūnų k.

Vaidimiškiai, pv. Gelčių k.

Vainóriškių miškas, mš. Geišų k.

Varnūnai, buv. pv., b. ir kr. Gelčių k.

Veīdis, buv. mš. Trumpakojų k.

Velniamiškis, buv. mš. ir kr. Kratašino dv.

Vėlnio ākmenys, 3 akmenys Liesų–Pašvitinio mš.

Vėlnio krėslas, akmuo Guostagalio mš.

Vėlnio pėdėlė, akmuo su pėdele Kratašino mš.

Verdėnkalnis, kl. Kervesėlių k.

Vergikėlis, kelias į buv. Višeikių pl.

Vilkų karčėmā, buv. karčėma tarp Noreikų k. ir mš.

Vingelėlynė, mš. Laumekių k.

Zabrōnas, mš. ties Didžiųjų Plonėnų k.

Žydakapiai, piliakalnis Žeimelyje.

D. Kai kurių vietovardžių liaudies etimologijos

Šie vietovardžiai yra labai nevienodo amžiaus. Šalia pačių seniausių upelių vardų yra naujesnių: kai kurių fiziografinių objektų bei senųjų kaimų pavadinimų ir visai naujų vietų vardų.

Naujieji kaimai vardus daugiausia gavo nuo kadaise čia gyvenusių vienkietinių savininkų pavardžių, pvz.: Rōzentaliai, Degiaĩ, Ruōniai (Žeimelio apyl.). Senesniųjų gyvenviečių vardus sunkiau išsiaiškinti. Tačiau ypač sunku yra išsiaiškinti topografinių objektų vardus, nes daugelis jų gali būti tokie pat seni, kaip ir upėvardžiai.

Žmonėse yra įvairiausių pasakojimų apie atskirus objektus. Vieni jų, be abejo, gali turėti savo realų pagrindą, kiti tėra vien liaudies išmonė.

Čia pateikiama keletas tokių pasakojimų apie kai kurių apylinkės vietovardžių kilmę.

1. **Bajōrgriovis**, up. Gedeikonių k.

Gyvenę kadaise apylinkėje keturi bajorai, kurie niekaip negalėję susitarti dėl savo žemių ribų. Kartą tarp jų prie Gedeikonių kaimo upelio įvykęs didelis mūšis. Kuo šis mūšis pasibaigė – nežinia, tik tas upelis nuo to karto imtas vadinti *Bajorgrioviu*.

2. **Baltausiai**, k. Žeimelio apyl.

Pagal vienų žmonių pasakojimą kaimo vardas esąs kilęs nuo dviejų brolių Baltūšių, kurie kadaise valdė šį kaimą, pagal kitų – nuo baltausinių kailinių kepuriių, kokias to kaimo žmonės mėgę nešioti.

3. **Barỹsmėrgės balė**, b. Butniūnų k.

Pavadinimas esą kilęs nuo to, kad čia buvus palaidota pasikorusi Barỹsų k. merga.

4. **Dėgsnỹs**, pelkėta pv. Javidonių k.

Pievoje anksčiau klaidžiodavusios liepsnelės. Einant artyn, jos bėgdavo; einant tolyn – sekdamo iš paskos. Sakydavo, kad tai degantys pinigai. Nuo to ir pievos pavadinimas atsiradęs.

5. **Kairėliai**, k. Žeimelio apyl.

Senasis kaimo pavadinimas esąs nebeatmenamas. Tas kaimas buvęs prie kelio. Jame gyvenęs žiaurus tijūnas Kairys, kuris dėl mažo ūgio žmonių vadinamas Kairėliu. Ponas kartą už kažką jį nubaudęs. Keršydamas jį įskundusiems žmonėms, tijūnas padėgė kaimą, o pats nusižudė. Iš naujo kaimas ėmėsis kurtis kitoje vietoje, ir nuo buvusio tijūno jis imtas vadinti Kairėliais.

6. **Keturių pōnų kápčius**, kapčius Glebavos mš.

Glebavos miške 43, 46, 50 ir 62 kvartalų sueigoje yra kapčius, kadaise dalijęs mišką į 4 dalis, kurios priklausė keturiems apylinkės ponams. Nuo to ir kapčiaus pavadinimas esąs išlikęs.

7. **Kūnigo Lỹpiškės**, mš. aikštelė ties Nociūnų k.

Pasak vienu, toks pavadinimas esąs todėl, kad miškas kadaise priklausęs kunigui Lỹpai ar Lỹpiškiui, pasak kitų, kad aplink miško aikštelę augusios liepos, o aikštelėj buvus ganoma Lauksodžio kunigo karvė.

8. **Kūkai**, k. Lauksodžio apyl.⁹⁴

Kaimo vietoj anksčiau buvęs didelis miškas ir pelkė, kur baudžiauninkai ganydavę savo karves. Toje pelkėje grimzdavo ne tik gyvuliai, bet ir žmonės. Grimzdami šaukdavęsi pagalbos: ū-ū ū ū! Jiems atsiliepdavęs vien gegutės – ku-kū! Nuo to esą ir besikuriančiam kaimui pavadinimas buvęs duotas – Kūkai.

9. **Liėlos mātės daĩbis**, linija Glebavos mš.

Kadaise išilgai Glebavos mišką ėjus graži alėja. Ja mėgdavus jodinėti Mežuotnės ir Žeimelio dvarų savininko kunigaikščio Lyveno žmona, kurią žmonės vadino Liėlmāte.

10. **Maišeliai**, k. buv. pl. Žeimelio apyl.

Kaimas kūręsis dvaro miške. Pagaliau valstiečių tarpe atsiradęs vienas toks pasiturintis, pavarde Maišėlis, kuris įstengęs tą kaimą iš to dvaro savininko kunigaikščio nupirkti. Tačiau neilgai jis čia šeimininkavęs. Kažkokiu būdu kunigaikštis tą kaimą iš jo vėl atsiėmęs, o jį patį išvaręs lauk. Iš to skausmo nuėjęs Maišėlis į mišką ir pasikoręs. Pagal buvusį savininką ir tas kaimas imtas vadinti Maišeliais.

11. **Māro kapaĩ**, kl. Baltausių k.

Karų su švedais metu beveik visas Baltausių kaimas išmirė maru ir buvęs sulaidotas kalvelėje prie upelio. Ta kalvelė ir imta vadinti *Māro kapaĩs*.

12. **Meĩnais daĩbis**, linija Glebavos mš.

Seniau miške prie tos linijos slapstydavęsi miško plėšikai. Nuo to ir pavadino ją žmonės juodąja (la. „melnais“).

13. **Miestābalė**, p. Gedučių mš.

Miestabalė – tai apie 10 ha ploto pelkė miške, apaugusi krūmais ir aukšta žole. Pasakojama, kad čia kadaise paskendęs didelis miestas. Dar neseniai toje vietoje būdavę randama puodų šukių.

14. **Milžinų kapaĩ**, laukas prie Kairelių k.

Laukas, esąs į vakarus nuo Kairelių k. gyventojų J. Saliamorio, yra vadinamas Milžinų kapaĩs. Kalbama, kad šioje vietoje kadaise yra vykęs didelis mūšis. Dėl to ir ta vieta taip vadinama.

15. **Muĩginis**, up. Nakrošiūnų k.

Vieną rytą griovyje prie Nakrošiūnų kaimo skendęs vokietis. Skęsdamas šaukęsis praeinančių žmonių: „Guten Morgen, skęstu, gelbėkit!“ Nuo to karto tą griovį ir ėmę žmonės vadinti *Muĩginiu*.

16. **Púodiškis**, up. Gedeikonų k.

Važiavo kartą keliu žydas su puodais. Prie Gedeikonų kaimo nuo tilto jis

⁹⁴Iš lie. *kūkas* „paršas“ <**kiūk*as, plg. la. *cūka* „kiaulė“.

įvirtęs į griovį su visu vežimu ir su visais puodais. Nuo to žydo puodų atsiradęs toks griovio pavadinimas.

17. **Ragūnbalė**, b. Laumekių k.

Sakoma, kad kadaise ant vieno pelkėje augusio medžio pasikoręs žmogus – Ragūnas, kuris buvęs pardavęs velniui savo dūšią. Nuo to Ragūno ir tą pelkę žmonės taip pavadinę.

18. **Slañkiškis**, k. buv. pl. Žeimelio apyl.

Pavadinimą naujai įsikūręs dvaro palivarkas gavęs nuo to, kad greta esančiame miške būdavę daug slankų.

19. **Sriaūto balė**, b. Putrelių k.

Miške prie Putrelių kaimo buvus didelė bala, kurioje gyvenusi didžiulė baidyklė, vardu Sriaūtas. Kartą žynys išpranašavęs žmonėms, kad toji baidyklė viena dieną nušluosianti visą kaimą. Kad to neatsitiktų, liepęs iš tos balos iškasti du griovius, kuriais toji baidyklė galėtų pasišalinti. Taip žmonės ir padarę, o tuos griovius po to pavadinę Sriaūtu ir Sriauteliu.

20. **Steigviliai**, k. Lauksodžio apyl.

Senovėje kaimo vietoje buvęs didelis miškas ir kalnas. Iškirtus mišką, prie to kalno ėmęs steigtis kaimas. Tad ir tam kaimui vardas buvęs duotas – *Steigviliai*.

21. **Šeštobelės balė**, b. Bardiškių k.

Pavadinimas esąs nuo to, kad šalia tos balos kadaise yra buvus sodyba ir joje augusios šešios obelys.

22. **Šunų kalnelis**, kl. Nociūnų k.

Karų su švedais metu vietiniai žmonės nugalabiję du švedų kareivius ir pakasę juos kalnelyje. Nuo to laiko ant kalnelio ėmę vaidintis du juodi šuniukai. Todėl tas kalnelis buvęs pavadintas *Šunų kalneliu*.

23. **Traidėnbalė**, p. Margių k.

Kadaise dabartinės pelkės vietoje buvus didžiulė giria. Medžiojęs kartą toje girioje žiaurus kunigaikštis Traidenis. Bemedžiodamas paklydo. Kilo didžiulė audra, ir perkūnas baisiu trenksmu nugramzdino kunigaikštį į prarają. Nuo to karto ir ta bala imta vadinti pagal kunigaikštį – *Traidėnbalė*.

24. **Ūžvaros gālas**, kl. Nakrošiūnų k.

Kadaise ta kalva ėjęs Nakrošiūnų ir Noreikų kaimų rubežius, o kad nebūtų galima iš vieno kaimo į kitą praeiti, tame kalnelyje buvę užkeliami vartai. Tad tas kalnelis esą ir dabar tebevadinamas *Ūžvaros galu*.

25. **Velniābalė**, b. Kairelių k.

Prie Kratašino miško yra bala. To miško pakraštyje yra akmuo su velnio pėdele. Nuo to akmens ir ta bala esą vadinama *Velniābale*.

26. **Vėlnio ākmenys**, 3 akmenys Liesų–Pašvitinio mš.

Kadaise velnias nešęs didelį akmenį, norėdamas sudaužyti Pašvitinio bažnyčią. Tačiau pragydęs gaidys, ir akmuo, krisdamas iš velnio nagų į mišką, suskilęs į tris gabalus. Taip jie ir dabar teberiogso tame miške, vadinami *Vėlnio akmenimis*.

27. **Vergikelis**, kelias į buv. Višeikių pl.

Iš Gataučių kaimo į Višeikių palivarką vedęs kelias. Tuo keliu žmonės ėję į baudžiavą. Nuo to jie ir pavadinę tą kelią *Vergikeliu*.

28. **Vilkų karčemà**, buv. karčema tarp Noreikų k. ir mš.

Karčemos pavadinimas esąs kilęs nuo to, kad miške, prie kurio senovėje toji karčema stovėjusi, visada būdavę labai daug vilkų. Vėliau šalia karčemos įsikūrė vienkiemis. Ir jis buvęs pavadintas *Vilkinė*.

29. Žeimėlis, m.

Žemaičiai žiemius vadina „žeimė“. Nuo to esąs kilęs ir Žeimelio miestelio pavadinimas. Žeimelio dvaras visada buvęs vadinamas *Žeimės dvaru*.

Liaudies etimologijų pateikėjai

1. P. Silis, 80 m., gyv. Nakrošiūnų k., 1966.
- 2, 10, 11. J. Repšys, gim. 1896 m., gyv. Baltausių k., 1966.
- 3, 4. J. Tuomienė, gim. 1870 m., gyv. Javidonių k., 1966.
5. J. Kugrenas, 50 m., gyv. Kairelių k., 1966.
- 6, 7. P. Šliakonis, 62 m., gyv. Rozentalių k., 1966.
8. A. Ausmanas, 50 m., gyv. Kūkų k., 1966.
- 9, 12, 18. M. Ganinienė, 80 m., gyv. Degių k., 1966.
13. R. Macienė, gim. 1890 m., gyv. Staškaviečių k., 1966.
14. T. Gasiūnienė, 63 m., gyv. Kairelių k., 1966.
- 15, 16, 24, 28. J. Kupčiūnas, 60 m., gyv. Noreikų k., 1966.
- 17, 26. M. Balčiūnas, 55 m., gyv. Žeimelyje, 1966.
19. T. Brinkienė, gim. 1888 m., gyv. Putrelių k., 1966.
20. T. Jarienė, 66 m., gyv. Steigvilių k., 1966.
21. M. Leimontaitė, 86 m., gyv. Diržių k., 1966.
22. R. ir M. Martinaitytės, 70 m., gyv. Lauksodžio k., 1966.
23. A. Rudis, gim. 1917 m., gyv. Mažučių k., 1966.
25. M. Sipavičienė, 40 m., gyv. Žeimelyje, 1966.
27. N. Klyvienė, gim. 1887 m., gyv. Gataučių k., 1977.
29. J. Užkuraitis, 80 m., gyv. Žeimelyje.

II. Antroponimija

A. Pavardės

Žeimelio apylinkėje 1958 m. rudenį buvo užregistruota apie 590 pavardžių. Šis pavardžių skaičius neatspindi apylinkės gyventojų skaičiaus, lyties arba kai kurių pavardžių paplitimo. Trumpumo dėlei iš daugelio vienodų pavardžių pateikiama tikta viena, o moteriškosios pavardžių lytis buvo paverstos vyriškomis. Iš kitos pusės, gyventojų tautybė, tiek senoji (turima galvoje lybių, žiemgalių), tiek ir dabartinė (lietuvių, latvių), mažai tesusijusi su pavardžių kilme, nes seniausi apylinkės gyventojai buvo nutautinti, o vėlesniųjų tautybė dėl mišrių vedybų nuolat kito. Naujausios apylinkėje rusiškos pavardės atsirado palyginti neseniai, daugiausia tarp 1905 m. revoliucijos ir Pirmojo pasaulinio karo, Vilniaus žemės bankui išpardavinėjant jam įkeisto Žeimelio–Gleбаровos dvaro žemes. Tačiau slavų pavardžių, ypač jų priesagų, vaidmuo dėl žinomų istorinių aplinkybių pavardžių susiformavimui buvo žymiai didesnis. Apskritai šiandieninis Žeimelio apylinkės pavardžių vaizdas yra gana margas.

Dauguma pavardžių atsirado iš vardų. Šiuo metu beveik visuotinai pripažįstama, kad seniausios pavardės yra kilusios iš dvikamienių vardų, savo šaknimis siekiančių, manoma, dar indoeuropiečių bendrystės laikus, nes tokie vardai yra sutinkami daugelyje indoeuropiečių kilmės tautų⁹⁵.

Seni gali būti ir trumpiniai vardai⁹⁶, atsiradę trumpinant nepatogiai il-

⁹⁵ Žr. Vanagas A. Senieji lietuvių vardai, *Mokslas ir gyvenimas*, Vilnius, 1967, nr. 6.

⁹⁶ *Lietuvių kalbos rašybos žodynas*, Kaunas, 1948, p. 127.

gus dvikamienius vardus. Ši tendencija ir šiandien dar yra ryški pavardėse. Tolimos praeities laikus siekia ir vienkamieniai vardai⁹⁷. Tiek trumpiniai, tiek ir vienkamieniai vardai tolimesnėje savo raidoje ėmė prisijungti tėvavardines arba mažybinės baltiškas, o vėliau – slaviškas priesagas ir virto pavardėmis.

Pavardžių susidarymo laikotarpiu A. Vanagas laiko XIV a. pab.–XVIII a.⁹⁸

Peržiūrėjus visas šiandienines Žeimelio apylinkės pavardes, galima įsitikinti, kad jos buvo sudaromos iš visų minėtų asmenvardžių tipų ir kad pavardžių žodyne atsispindi visa jų išsivystymo istorija, etniniai žmonių pasikeitimai, tų pasikeitimų chronologija.

Dvikamienės pavardės. Žeimelio apylinkėse dvikamienių pavardžių nedaug tebėra išlikusių. Iš tokių minėtinos: *Eīnoris*, *Gėdminas*, *Jātautas*, *Kaītautas* (tarm. *Kōntautas*), *Leīmantas* (tarm. *Leīmontas*), *Nāgabutas*, *Nórvaiša*, *Rādžvila* (tarm. *Radžvilē*), *Sīdauga*, *Skīrvainis*, *Sangāila* (tarm. *Songāilē*), *Vaišvila* (tarm. *Vaišvilē*), *Vītartas*, *Vizbaras*.

Kaip matyti, populiariausios dvikamienių pavardžių galūnės yra *-as* (8), *-a* (5), *-is* (2). Kartais senosios dvikamienės pavardės yra gavę priesagas, pvz.: *Beinorāvičius*.

Kai kuriuos sudurtinių pavardžių sandus įmanoma paaiškinti šių dienų lietuvių bei latvių kalbų duomenimis.

Pavardėse sutinkami tokie sandai: *-bar-* (lie. *barti*, la. *bārt*), *-būt-* (lie. *būti*, la. *būt*), *-daug-* (lie. *daug*, la. *daudz*), *-ei(t)-* (lie. *eiti*, la. *iet*), *-gail-* (lie. *gailėti*), *-ged-* (lie. *gedėti*), *-jat-* (lie. *joti*, la. *jāt*), *-kant-* (lie. *kęsti*, *kanta*), *-min-* (lie. *minti*, la. *atmiņa* „atminimas“), *-mant-* (lie. *mantus*), *-nor-* (lie. *norėti*), *-skir-* (lie. *skirti*, la. *šķirt* „išskirti“), *son-<san-* (lie. priešdėlis *san-*), *-tart-* (lie. *tarti*), *-taut-* (lie. *tauta*, la. *tauta*), *-vain-* (lie. *vainoti*), *-vaiš-* (lie. *vaišės*, la. *viesis* „svečias“), *-vil-* (lie. *viltis*, la. *vilties* „nusivilti“), *-vi(d)-* (lie. *išvydo*).

Atitikmenys lietuvių ir latvių kalbose leidžia manyti, kad šios pavardės yra kilusios iš vardų, priklausančių prabaltiškajam laikotarpiui.

Vienkamienės pavardės. Daugumas vienkamienių pavardžių šiandien yra sunkiai beiššifruojamos. Galima manyti, kad tokios pavardės susidarė iš vardų, buvusių dar prieš baltų susiskaldymą į etnines grupes arba priklausiusių šiandien jau išnykusioms baltų tautomis ar etninėms grupėms.

Vienkamienės pavardės gali būti veiksmažodinės ir vardažodinės kilmės.

Aiškesnės **veiksmažodinės** kilmės pavardės apylinkėje būtų: *Alsỹs*, *Augėnas*, *Briņkis*, *Būrka*, *Dūnda*, *Rezgỹs*, *Tūpė* ir kt.

Vardažodinės kilmės pavardės savo kilme susijusios daugiausia su pravardėmis. Jas savo ruožtu galima būtų dar suskirstyti į būdvardinės ir daiktavardinės kilmės pavardes.

Būdvardinės kilmės pavardės atsirado daugiausia pagal žmogaus kurias nors būdingas savybes. Didžioji jų dalis susijusi su pravardėmis, pvz.: *Baikštỹs*, *Bālta*, *Budrỹs*, *Dikčius*, *Júodis*, *Lašinis*, *Lėtulis*, *Liesis* ir t. t.

Daiktavardinės kilmės pavardės atsirado taip pat daugiausia dėl žmonių būdo arba jų tam tikrų išorinių ypatybių, tikėjimo. Pagal kilmę jas galima skirstyti į šias grupes:

a) **Tautovardinės** pavardės: *Gūdas*, *Leitis*, *Maskoliūnas*, *Švedāvičius*, *Tūrkas*.

⁹⁷ Vanagas A. *Min. veik.*

⁹⁸ Vanagas A. Mūsų vardai ir pavardės, *Moksleivis*, Vilnius, 1964, nr. 8.

b) **Gyvūninės pavardės:** *Āvinas, Bītinas, Būlis, Cīrulis* (la. *cīrulis* „vieversys“), *Gaiģalas, Kiškis, Lapīnskas, Māšalas, Meškāuskas, Ruōnis, Sakalāuskas, Strāzdas, Stumbrīs, Šēškas, Vānagas, Viļkas, Zākulis* (la. *zaķis* „kiškis“), *Žaltickas, Žvirblis*.

c) **Augmeninės pavardės:** *Būrkanas* (la. *burkāns* „morka“), *Cibūlis, Grýbē, Lazdýnas, Liēpa, Miēzis, Óžalas, Rācenis* (la. *rācenis* „ropė“), *Šaltēkšnis, Uōzuolas, Žiūrginas*.

d) **Amatinės pavardės:** *Dervīnskas, Bičiūnas, Ūdris, Gīrnis, Kāmandieris, Kavaliāuskas, Kriaučiūnas, Kubilius, Mūrniekas, Pīragis, Puōdžiūs, Sliekis, Tijūnāitis*.

e) **Mitologiniai vardai ir pavardės:** *Rūkelis* (la. *rūķītis* „nykštukas“), *Magylā* (pykčio ir nelaimių deivė).

f) **Vietovardinės pavardės:** *Kalñinis, Kañpinis, Krúminis, Pakalñnis*.

g) **Krikštavardinės pavardės:** *Adomāitis, Ālbertas, Ancijōnis, Augustāuskas, Beniūšis, Grigōnis, Indriūlis, Janūnis, Jasiūnas, Jokūbýnas, Jōnikas, Juozénas, Jurénas, Kasparāvičius, Ladiukas, Mačýs, Narkēvičius, Mikūžis, Mykolāitis, Motiejūnas, Petruokā, Pronckūnas, Ramōnas, Simonāitis, Tamošiūnas, Tumōnis, Valiūlis, Vilimas*.

h) **Įvairios reikšmės pavardės:** *Bākanas, Bukýs, Gābalas, Kēpalas, Lāšas, Nākvosas, Nūgara, Pūnculis, Pūnē, Raģaišis, Sūris, Svāras, Žīedas*.

i) **Neaiškios reikšmės pavardės:** *Ābacis, Bijáikas, Dáuparas, Skrūpskelis* ir t. t.

Sudurtinės pavardės. Sudurtinės arba determinatyvinės pavardės atsirado iš prievardinio tipo pravardžių, pvz.: *Baltadūonis, Liēlkiburis, Plātbarzdis* ir t. t. Jų apylinkėje nėra daug.

Etninė pavardžių kilmė. Kaip jau buvo minėta, seniausi – dvikamieniai vardai (pvz.: *Jātautas*) ir kai kurie vienkamieniai (pvz.: *Pūnē*, plg. la. *pūnē*, lie. *pūnē*) siekia prabaltų epochą. Baltams susiskaldžius, apylinkėje gyveno žiemgaliai, lietuviai ir latviai. Dauguma vėlesniųjų vardų ir iš jų susidariusių pavardžių (pvz.: *Budrýs*) yra lietuviškos. Kita dalis, kaip *Mūceniekas* (plg. la. *muciniēks* „kubilius“), *Vīndedzis* (plg. la. *vīndedzis* „degtindaris“) ir kt. yra latviškos.

Paliko, be abejo, savo pavardžių ir trečioji, istorijos kryžkelėse išnykusi baltų gentis – žiemgaliai. Jie nepaliko savo rašto paminklų, tad jų palikimą išskirti labai sunku. XIII a. dokumentuose užfiksuoti tikrai šie žiemgalių asmenvardžiai: *Westhardus* (kituose – *Vester*), *Gayde, Made, Schabe* ir *Nameise*⁹⁹. Kaip matyti, pirmasis iš jų – vardas – yra dvikamienis, sudėtas iš dviejų sandų, kurių pirmasis yra *vieš(t)*- (lie. *viešėti*, la. *viesis* „svečias“), o antrasis ne visai aiškus, tačiau greičiausiai *-tart-* (plg. lie. *Vieš-tartas*). Visi kiti vardai yra vienkamieniai, iš kurių paskutinytis – priesaginis: *Nam-eise* (kamienas sietinas su žodžiu: lie. *namas*, la. *nams*). Asmenvardžiai *Gaide, Made* ir *Schabe* yra greičiausiai vardažodinės kilmės, plg. lie. *gaidys* (*Gayde*), la. *skābe* „rūgštis“ (*Schabe*). Asmenvardžio *Made* reikšmė, atrodo, sunkiau iššifruojama, tačiau šaknis *mad-* yra sutinkama tiek Lietuvos, tiek ir Latvijos toponimijoje, pvz.: *Modlauké*, k. Kuršėnų apyl.¹⁰⁰, *Maduona*, m. Latvijoje.

Asmenvardžio *Nameise* priesaga *-eise* greičiausiai atitinka lie. priesagą *-eišis*, pvz.: *Vileišis*, tačiau šio vardo galūnė galėjo būti ir *-e*, tokia, kokia užfiksuota dokumentuose.

Galima įtarti, kad iš išlikusių pavardžių žiemgališkos turėtų būti šios Žemelio apylinkės pavardės:

Leītis (plg. la. *leitīs* „lietuvis“). Galima spėti, kad taip žiemgaliai vadino

⁹⁹Būga K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 265–266.

¹⁰⁰Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas, Vilnius, 1959, p. 821.

lietuvius. Spėjimas grindžiamas tuo, kad žiemgalių kalba, matyt, kai kuriais atvejais, kaip rodo asmenvardis *Nameise*, net ir kirčiuotoje senovinėje pozicijoje išlaikė sveiką dvibalsį *ei*, kai tuo tarpu latviai jį išvertė į *ie*. Antra, iki vokiečių agresijos pradžios žiemgaliai su lietuviais gyveno nesantaikoje dėl dažnų lietuvių reidų į Žiemgalą. Galbūt dėl to žodis *leitis* nuo tada įgavo pašiepiamą neigiamą atspalvį, kurį vėliau kartu su vardu iš žiemgalių persiėmė ir latviai. Tačiau žodis *leitis* gali būti ir kuršiškos kilmės.

Lapšys (plg. la. *lapsa* „lapė“). Dėl *s>š* nesenas latvių kalbos skolinys čia negalėtų būti. Kai kurie vietovardžiai su *lapš-* Lietuvoje galėjo būti paskleisti žiemgalių.

Rūkelis (plg. la. *rūkītis* „nykštukas“). Asmenvardžio trumpas šaknies balsis ir priesaga skiria jį nuo latvių kalbos, tačiau yra aišku, kad jis reiškia populiarią tiek Latvijos, tiek ir Lietuvos Žiemgalos dalies mitologinę būtybę – nykštuką, panašų į kitų Lietuvos vietų kaukutį. Trumpą šaknies balsį turi ir kitas Žeimelio apyl. asmenvardis – *Rūsinas*, žinomas taip pat ir kaip XIII a. latvių asmenvardis *Russinus*¹⁰¹, kuris šiandieniniuose Latvijos vietovardžiuose turi ilgą šaknies balsį: *Rūšina kalns*¹⁰², ir kuris, atrodo, sietinas su la. žodžiu *rūsa* „javų rūdis“, *rūsens* „ap rūdijęs“. Lie. upėv. *Mūša*, la. *Musa*, XIII a. žiemg. vardyne rašomas *Mussa* (su trumpu šaknies balsiu). Pavardė *Rūkelis* galėtų būti siejama ir su estų kalbos žodžiu *rukis* „rugiai“.

Kievišas (plg. lie. *kievė* „prasta kumelė“, la. *kēve* „kumelė“, pr. *kaywe* „kumelė“¹⁰³). Kadangi sunkiai išaiškinamas dalykas, kaip lie. *kievė* galėjo išvirsti į la. *kēve*, galbūt galima būtų manyti, kad šį žodį tiek latviai, tiek ir lietuviai perėmė iš žiemgalių kalbos. O tai galėjo atsitikti tokiu būdu: pr. *kaywe*, žiemg. *kievė*>*kēvė* (nekirčiuoto skiemens *ie=ė*)>*kēve*=la. *kēve*, lie. *kėvė*, *kievė*, lyb. *kēv*.

Žeimelio apylinkėse gyventa ir ne baltiškų genčių. Tai rodo kai kurios išlikusios Žeimelio apylinkės pavardės.

Seniausios iš jų, be abejo, yra finougrų. Ryškiausios iš tokių finougrų kilmės pavardžių būtų: *Lyvā* (plg. est. *liivi* „lybis“), *Tuōmas* (plg. suom. *tuomi* „ieva“, suom. pav. *Tuomioja*, kur *oja* „pelkė“). Tiesa, šios pavardės šiuo metu yra už Žeimelio administracinės apylinkės ribų – Lauksodžio apylinkėje, tačiau yra išlikusių ir kitų pavardžių, kurių finougriška kilmė taip pat nėra abejotina: *Kārašas* 1950 m. (plg. est. *karask* „ragaišis“), *Kugrenas* (plg. lyb. *kogr* „karpis“), *Launagas* (plg. lyb. *lōnag* „pietryčiai“), *Lēpsis* (plg. lyb. *lāps* „vaikas“), *Mūižis* (plg. lyb. *moiz* „dvaras“), *Repšys* (plg. lyb. *repš* – tokia žuvis) ir kt.

Apylinkėje yra nemažai germaniškos kilmės pavardžių. Vokiečiai atsirado po to, kai kalavijuočiai nukariavo Livoniją, kur jie, užgrobę žemes, kūrėsi ir savo dvarus, galima manyti, jau nuo XIV a. pradžios. Seniausių vokiečių kilmės pavardžių, kaip *Mejā* (plg. la. *meija* „nukirstas berželis“), yra nedaug. Žymiai daugiau yra sudurtinių pavardžių, kaip *Feldmanas* (plg. vok. *Feld* „laukas“, *Mann* „žmogus, vyras“), *Freibergis* (plg. vok. *frei* „laisvas“, *Berg* „kalnas“).

Iš kitų germaniškos kilmės pavardžių yra skandinaviskų, pvz.: *Jānsonas*, *Zederštreimas*, flamandiškų, pvz.: *Brūveris*. Iš prancūziškos kilmės pavardžių – *Šabānas* (Lauksodis).

Rusiškos pavardės, kaip jau buvo minėta, apylinkėje atsirado prieš Pirmąjį pasaulinį karą, kaip: *Čičiškinas*, *Manzūrovas* ir kt. Tačiau kitos slaviškos kilmės

¹⁰¹ Būga K. *Min. veik.*, p. 191.

¹⁰² Būga K. *Min. veik.*, p. 631.

¹⁰³ Sabaliauskas A. Baltų kalbų naminių gyvulių pavadinimai, *Baltų ir slavų kalbų ryšiai*, Vilnius, 1968, p. 157–158.

pavardės (aplietuvintos), kaip *Aperāvičius*, *Malakáuskas* ir kt. rodo, kad slavų kilmės žmonių gyventa apylinkėje jau ir seniau, nors nėra negalima ir tai, kad šios pavardės atėjo per knygas arba kartu su religija per lenkus.

Pavardžių daryba. 1. *Kamieninė daryba.* Seniausias vardų ir pavardžių darybinis elementas buvo galūnės. Žeimelio apylinkės pavardžių darybai yra vartojamos šios galūnės (bendrinių žodžių, iš kurių padarytos pavardės, galūnės čia neįeina):

-a: *Dumbrà, Dùnda, Kleíva, Lìnda.*

-as: *Vėčenas, Įdas, Šlėžas.*

-ė: *Griáuždė, Grybė, Pūnė, Tūpė.*

-is: *Ábacia, Giřnis, Staņkis, Uřkis.*

-ys: *Kežỹs, Repšỹs, Rumšỹs.*

-ius: *Dikčius, Kařklius, Pūsčius.*

-us: *Galķus, Póškus, Pūčkus, Mōckus, Rimķus, Žičkus.*

2. *Priešdėlinė daryba.* Priešdėlių pavardėse pasitaiko labai nedaug, ir tie patys atlieka paprastai netiesioginę funkciją (pvz., *Pāpinigis, Pašakĩnskas, Pažemėckas* ir kt.).

3. *Priesaginė daryba.* Priesaginė pavardžių daryba apylinkėje yra labai paplitusi. Visas apylinkėje pavardžių daryboje vartojamas priesagas galima būtų suskirstyti į keletą grupių (čia neįeina bendrinių žodžių priesagos, iš kurių padarytos pavardės):

a. Baltiškos priesagos. Pavardžių, turinčių baltiškos kilmės priesagas, grupė apylinkėje yra pati didžiausia (apie 200). Priesagos vartojamos tokios:

-aikas: *Bijáikas, Maldáikas, Šiláikas.*

-aitis: *Adomáitis, Balšáitis, Baltáitis, Bitáitis, Čepáitis, Dovydáitis, Gražáitis, Jasiukáitis, Jakūbáitis, Kriřtopáitis, Latáitis, Martynáitis, Mykoláitis, Petráitis, Pranáitis, Simonáitis, Šimáitis, Široáitis, Tamošáitis, Tijūnáitis, Tumáitis, Urbušáitis, Užkuráitis, Žirváitis.*

-alas: *Kaņkalas, Kařkalas.*

-anas: *Būrkanas* (plg. la. *burkāns* „morka“), *Zūtanas.*

-aras: *Dáuparas, Kūdaras.*

-avas: *Bérklavas, Nėsavas, Šliāvavas* (plg. la. *Deglavs*, pav.).

-eika: *Mažeikà, Noreikà, Remeikà, Stripeikà, Švereikà, Vareikà.*

-eikis: *Gineĩkis, Šileĩkis* (plg. žiemg. asmenv. *Nameixe*¹⁰⁴).

-ėjus: *Kanapėjus.*

-elis: *Bajėlis, Būkelis, Gudėlis, Kāškelis, Kiūdėlis, Mėrkelis, Protkėlis, Rūkelis, Skrūpskelis, Stašėlis, Urbėlis.*

-ela: *Póžela* (tarm. -elė: *Póželė*).

-ėnas: *Augėnas, Bitėnas, Cicėnas, Jakūbėnas, Juozėnas, Jurėnas, Juzėnas.*

-enas: *Kūgrenas, Vėčenas.*

-enis: *Druktėnis, Peikštėnis, Rācenis* (plg. la. *rācenis* „ropė“), *Vėčenis* (plg. la. *vecene* „senutė“).

-eta: *Šnepetà.*

-ešis: *Lìndešis.*

-ėžius (-iežius): *Urnėžius, Urniėžius.*

-ienis: *Avižiėnis.*

-ieris: *Kāmandieris.*

¹⁰⁴ *Latvijas PSR mazā enciklopēdija*, sēj. 2, Rīgā, 1969, p. 613.

- ikas: Jōnikas, Mólnikas.
  - ykas: Naunýkas.
  - imas: Vīlimas.
  - inas: Bītinas, Pūzinas, Rūsinas, Ūlinas.
  - ynas: Jokūbýnas.
  - inga: Skarīnga.
  - inis: Pūpinis, Stūlpinis, Šakalīnis, Kaīpinis, Gāninis, Gařstinis, Kálninis, Krūminis.
  - išas: Kīeviřas.
  - išis: Kīldiřis.
  - iškis: Momeniřkis.
  - la: Ráila (tarm. -lè: Ráilè).
  - na: Čėsnà, Čėznà, Juknà, Mažuknà, Šiurna.
  - niekas: Mūceniėkas (plg. la. mucinieks „kubilius“), Mūrniekas (plg. la. mūrnieks „mūrinėkas“).
  - nys: Bučnýs, Stuknýs.
  - okas: Periōkas, Žaldōkas.
  - onas: Bāgdonas, Bāronas, Gībronas, Sūpronas, Ūrbonas.
  - onis: Ancijōnis, Aniliōnis, Balčikōnis, Čėpōnis, Dovydōnis, Grigōnis, Jasiliōnis, Martinōnis, Paliōnis, Stalniōnis, Šimuliōnis, Šlekōnis, Tamuliōnis, Tumōnis.
  - otas: Beřnotas, Reīnotas.
  - ūda: Žibūdà¹⁰⁵.
  - ukas: Eidūkas, Jasiūkas, Ladūkas, Lapūkas.
  - ūkštis: Mikiūkštis.
  - ulis: Cýrulis (plg. la. cīrulis „vieversys“), Čėpūlis, Andriūlis, Kāzulis, Lētulis, Mačiūlis, Masiūlis, Pėčiūlis, Pīntulis, Pūnculis, Pūntulis, Valiūlis, Vėrkulis, Zākulis.
  - umas: Bėzumas, Pėrkumas, Riėkumas, Tīkumas.
  - ūnas: Andrařiūnas, Bajoriūnas, Balčiūnas, Bičiūnas, Gailiūnas, Gasiūnas, Girdžiūnas, Grigaliūnas, Indriřiūnas, Jackūnas, Janeliūnas, Janikūnas, Jarařiūnas, Jasiūnas, Kiřkūnas, Kriaučiūnas, Kriřiūnas, Kupčiūnas, Laikūnas, Martiřiūnas, Maskoliūnas, Matiřiūnas, Meilūnas, Mickeliūnas, Mikalajūnas, Mykoliūnas, Morkūnas, Motiejūnas, Pačeřiūnas, Paliliūnas, Pa-teřiūnas, Pronckūnas, Sargūnas, Strelčiūnas, Šimkūnas, Šimoliūnas, Tamořiūnas, Vaičiūnas, Vaitiekūnas, Vidžiūnas.
  - unis: Janūnis.
  - uoka: Petruokà.
  - uris: Cūkuris.
  - utis: Gaižiutis, Gerūtis, Jakūtis, Kukūtis, Lalūtis, Maldūtis.
  - iuřiis: Beniūřiis.
  - uřiis: Anūřiis, Janūřiis, Mikūřiis.
- b. Slaviřkos priesagos.** Slaviřkos priesagos vartojamos tiek su baltiřkais, tiek ir su slaviřkais kamienais. Pagal kiekį jos būtų antroje vietoje (apie 150):
- akas: Kórsakas, Navākas, Jařmakas.
  - anskas: Bačiānskas.
  - anskis: Pelānskis.
  - asas: Ūmbrasas.
  - atka: Valatkà.

¹⁰⁵ Ši pavardė kilusi iš Nedingės.

-auskas: Čepeliáuskas, Gervetáuskas, Kavaliáuskas, Meškáuskas, Ramanáuskas, Satkáuskas, Vadaláuskas, Vaičekáuskas.

-avičius: Beinorávičius, Monstávičius, Sipávičius, Urbonávičius.

-čikas: Kùpčikas.

-eckas: Pažemėckas.

-ečka: Dževečkà.

-evičius: Balzarėvičius, Gumbelėvičius, Janulėvičius, Januškėvičius, Mačiulėvičius, Stogėvičius, Tamulėvičius, Usėvičius.

-ickas: Savìckas, Virbìckas, Žaltìckas.

-yla: Magylà, Šumylà (tarm. -ylė: Magylė, Šumylė).

-inskas: Čepìnskas, Dervìnskas, Lapìnskas.

-ockis: Visòckis.

-onskas: Cimolónskas.

-skis: Grùnskis, Gùrskis.

c. Germaniškos priesagos. Daugumas germaniškos kilmės priesagų yra kilusios iš sudurtinių pavardžių antrojo sando. Su germaniškos kilmės priesagomis vartojamos šios pavardės (apie 20):

-artas: Pùchartas.

-eris: Brúveris, Taūperis, Kēsteris, Šliðgeris.

-manas: Lāsmanas, Plýtmanas.

-onas: Ařmonas, Ramōnas.

-sonas: Jánsonas.

d. Moteriškos priesagos. Žmonių atminimu, Švitinio dvaro (5 km į vak. nuo Žeimelio) savininę iki pat Pirmojo pasaulinio karo žmonės vadino *Bérke*, o jos vyras ar tėvas buvo *Bérkis*. Senoviniai šeimos narių vardai atsispindi ir Žeimelio dvaro pavadinimuose: *Žeímio* dvaras, *Žeímės* dvaras ir *Žeimėlio* dvaras, kurie bent iki paskutiniojo laikotarpio buvo lygiagrečiai vartojami. Šie pavadinimai siekia greičiausiai priešpavardinę epochą. Žinoma Žeimelio dvarininkė *Catharina de Zeimis*, kuri po savo vyro ir sūnaus mirties 1500 m. pastatė Linkuvoje ir Žeimelyje pirmąsias medines bažnyteles¹⁰⁶. Tuo būdu, matyt, dvaras priklausė arba kitaip kaip buvo daugiau susijęs pradžioje su tėvu, paskui su jo dukterimi, o po to galbūt ir su jos sūnumi. Nuo to laiko turbūt ir tokios to dvaro pavadinimų lytys vartojamos, nes pavardės, kaip matėme iš anksčiau pateikto pavyzdžio, atsirasti galėjo ir nuo vietovardžio (plg. *Kotryna iš Žeímio*). Tokiu būdu šiandieniniai vietovardžiai, tokie kaip *Žeímis*, *Žeímė*, *Žeimėlis* (iš kurių oficialus šiuo metu tik paskutinysis), galbūt atspindi seniausią šeimos narių vardų distribuciją ir darybą.

Šiuo metu ištekėjusių moterų pavardės turi priesagą *-ienė*. Pati ši priesaga *-ienė* Žiemgalos žemėje užfiksuota jau XIII a. vietovardyje *Blidenen*¹⁰⁷, šiand. *Blidiene*, Saldaus apyl. Tačiau kada ši priesaga imta vartoti moteriškų pavardžių daryboje, lieka neaišku.

Netekėjusių moterų bei mergaičių pavardžių dažniausiai vartojamos priesagos yra *-aičia* ir *-yčia*, pvz.: *Juozėnaičia*, *Dumpýčia*.

e. Vaikų pavardžių priesagos. Vaikiškos pavardės padaromos apylinkėje su priesagomis *-iukas*, *-iukė*, pvz.: *Melkiukas*, *Melkiukė* (nuo pav. *Melkis*).

¹⁰⁶ Nuorašai iš Linkuvos vid. m-los ir bažnyčios archyvinės medžiagos nuorašo 1950 m., ŽM.

¹⁰⁷ Būga K. *Min. veik.*, p. 254.

Dvinariai asmenvardžiai dažniausiai sudaromi tokiu būdu: *Pakalinių Jōnas, Martišiaus Pētras* (plg. la. *Sudrabu Edžus, Kronvalda Atis*) ir t. t.

Pavardžių fonetika. Šiandieninėse Žeimelio apylinkės pavardėse yra užsikonservavusių įvairių archaizmų bei substratinių reiškinių. Pavardžių fonetika rodo kai kurių tarmės lokaliųjų fonetinių reiškinių amžių arba jų santykinę chronologiją.

1. Iš tokių archaiškiausių fonetizmų, kurie galėtų būti laikomi ir substratinės kilmės, pažymėtini šie:

a. Dvibalsio *ei* išlikimas (bent jau šiuo metu) kirčiuotoje pozicijoje, pvz.: *Leītis, Leĩmontas, Kleĩva*. Paskutiniame asmenvardyje vietoj dėsningojo *š* yra išlikęs jo dubletas – *k*.

b. Baltiškojo *ā* išlikimas, pvz.: *Jātautas* (plg. la. *jāt* „joti“), *Radžvilà* tarm. *Radžvilē* (plg. la. *rādīt* „rodyti“).

2. Grynai substratinės kilmės reiškiniais laikytini šie:

a. Anaptiksė po priebalsio *r*: *Barakáuskas, Karabėvičius*.

b. Priebalsiai *s, z* vietoj *š, ž*: *Zūtanas* (plg. la. *zutis* „ungurys“), *Saliāmoris*. Pasirodo, šalia pavardės *Saliāmoris* yra ir *Šaliāmoris*¹⁰⁸, kuri sietina su žodžiais lie. *šalia morės*.

c. Pavardė *Šliāvas* turbūt rodo, kad substrate balsis *a* po minkštųjų priebalsių nebuvo išvirtęs į balsį *e*, plg. la. *klava* – lie. *klevas*.

3. Vienos kitos pavardės fonetika rodo ir kai kurių tarmės reiškinių archaiškumą.

a. Pavardžių *Kōntautas, Leĩmontas, Songáila* fonetizmas rodo, kad dvibalsio *aĩ* susiaurėjimas iki *un* (tarmiškai *on*) yra senas dalykas, siekiantis bent tiek, kiek siekia šių apylinkių dokumentinė-rašytinė tradicija.

b. Pavardės *Buĩnis* fonetika leidžia padaryti išvadas ir apie kai kurių fonetinių pakitimų chronologiją. Ši pavardė, be abejo, sietina su lie. žodžiu *báltas, bálti* > *baĩla (*bāla*). Pavardė *Buĩnis* yra vienkamienė, atrodo, gana senos kilmės. Joje mišrus dvigarsis *aĩ* jau yra susiaurėjęs iki *uĩ*. Vėliau pavardėje yra įvykusi priebalsių metatezė. Tos pavardės fonetinė raida galėjo atrodyti maždaug taip: *baĩla* (*bāla*) > *buĩla > *buĩna > *Buĩnis*. Jei priebalsių metatezė būtų įvykusi anksčiau už dvigarsio *aĩ* susiaurėjimą, tai šiandien ši pavardė skambėtų ne *Buĩnis*, o *Baĩnis*, nes dvigarsio *al* balsio *a* kokybė tarmėje nepakito, pvz.: *šáltis* (tarm. *šált's*’).

Visi šie fonetiniai pakitimai leidžia nustatyti ir dar vieno pakitimo chronologiją. Žodis *lantà* tarm. *luntà* (*lōnt*) „lenta“ rodo, kad priebalsis *l* sukietėjo tarmėje anksčiau negu dvibalsis *aĩ* susiaurėjo, nes priešingu atveju ši žodį šiandien tartume: *lintà* (*l'ōnt*), kadangi tuokart, kai dvibalsis *aĩ* susiaurėjo iki *uĩ*, dvibalsis *eĩ* tarmėje susiaurėjo iki *iĩ*, pvz.: *šviĩntas* (*šv'onts*), prieš kuri priebalsis *l* jau nebesukietėjo. Tuo būdu šio žodžio fonetinę evoliuciją galima būtų pavaizduoti taip: *lentà* > *lantà* > *luntà* (*lōnt*).

Iš viso to, kas pasakyta, galima susidaryti tokį šių tarmės fonetinių reiškinių atsiradimo chronologijos vaizdą:

1. *l' > l* prieš *e, é*;
2. *aĩ > uĩ, eĩ > iĩ*;
3. priebalsių *nl > ln* metatezė.

¹⁰⁸ *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m.*, Vilnius, 1970, p. 128.

B. Pavardžių sąrašas

- Ābacis*, la., Nakrošiūnų k.
Adomaitis, lie., Vydžių k.
Afanāsevas, r., Žeimelis
Álbertas, la., Žeimelis
Alsŷs, lie., Žeimelis
Ařmonas, lie., Žeimelis
Armonāvičius, lie., Žeimelis
Ancijónis, lie., Vileišių k.
Andrašiūnas, lie., Žeimelis
Ángelas, lie., Žeimelis
Aniliónis, lie., Balanėlių k.
Ancėvičius, la., Ruonių k.
Anusėvičius, lie. Nakrošiūnų k.
Anūžis, lie., Žeimelis
Aperāvičius, lie., Didž. Plonėnų k.
Archipovas, r., Vileišių k.
Asáuskas, lie., Geručių k.
Augėnas, lie., Kairelių k.
Augustáuskas, lie., Vydžių k.
Ávinas, lie., Rozentalių k.
Avižiėnis, lie., Žeimelis
Bačiánskas, lie., Akmenėlių k.
Bāgdonas, lie., Žeimelis
Baikštŷs, lie., Žeimelis
Bājaras, lie., Žeimelis
Bajėlis, lie., Žeimelis
Bajoriūnas, lie., Žeimelis
Bākanas, lie., Žeimelis
Balčikónis, lie., Žeimelis
Balčiūnas, lie., Žeimelis
Bálda, lie., Geručių k.
Baltadūonis, lie., Gedeikonių k.
Baltáitis, lie., Žičiūnų k.
Balšáitis, lie., Žeimelis
Balzarėvičius, lie., Žeimelis
Baniŷs, lie., Kairelių k.
Barakáuskas, lie. Geručių k.
Barčiáuskas, lie. Akmenėlių k.
Barčláuskas, lie., Akmenėlių k.
Bāronas, lie., Žeimelis
Bartkėvičius, lie., Didž. Plonėnų k.
Barždinis, lie. Vileišių k.
Beinorāvičius, lie., Žeimelis
Beniūšis, lie., Žeimelis
Bérklavas, lie., Žeimelis
Bernadickas, lie., Žeimelis
Beřnotas, lie., Žeimelis
Bėčius, lie., Žeimelis
Bičiūnas, lie., Žeimelis
Bíezumas, la., Trumpakojų k.
Bijáikas, lie., Žeimelis
Biržgalis, la., Žeimelis
Bitáitis, lie., Žeimelis
Bitėnas, lie. Vydžių k.
Bitinas, lie., Žeimelis
Bojėvičius, lie. Geručių k.
Boreikà, lie. Akmenėlių k.
Brinkis, lie., Žeimelis
Brūveris, la., Žeimelis
Bučniŷs, lie., Žeimelis
Būdrikis, lie., Žeimelis
Budriŷs, lie., Žeimelis
Bùkelis, lie., Žeimelis
Bukŷs, lie., Žeimelis
Bùlis, lie., Žeimelis
Buľnis, lie. Noreikų k.
Buñblis, lie., Žeimelis
Būrka, lie., Geručių k.
Būrkanas, lie., Žeimelis
Burkáuskas, lie., Žeimelis
Bušmanas, lie., Žeimelis
Chainiáuskas, lie., Rozentalių k.
Cibùlis, lie., Didž. Plonėnų k.
Cicėnas, lie., Nakrošiūnų k.
Cimolónskas, lie., Žeimelis
Cŷrulis, lie., Didž. Plonėnų k.
Cùkuris, la., Baltausių k.
Čepáitis, lie., Žeimelis
Čepanáuskas, lie., Zylių k.
Čepeliáuskas, lie., Nakrošiūnų k.
Čepĩnskas, lie., Žeimelis
Čepónis, lie., Žeimelis
Čepùlis, lie., Didž. Plonėnų k.
Čereškà, lie., Didž. Plonėnų k.
Černiáuskas, lie., Žeimelis
Četveřgas, lie., Žeimelis
Čėsnà, lie., Pagirių k.
Čėznà, lie., Vileišių k.

Čibiras, lie., Geručių k.
Čičiškinas, r., Vileišių k.
Čiņcis, lie., Kukariškio k.
Čiunkà, lie., Žeimelis
Čiuprīnskas, lie., Zylių k.
Čiuīkinas, r., Akmenėlių k.
Čiužīnskas, lie., Žeimelis
Damalākas, lie., Žeimelis
Dambrāuskas, lie., Rozentalių k.
Danīlovas, r., Vileišių k.
Daūkas, lie., Žeimelis
Dāuparas, lie., Žeimelis
Denīsovas, r., Žeimelis
Dervīnskas, lie., Žeimelis
Dīdžpetris, lie., Rozentalių k.
Dīkčius, lie., Žeimelis
Dīlėvičius, lie., Žeimelis
Dobrīninas, r., Žeimelis
Dovydāitis, lie., Žeimelis
Dovydōnis, lie., Rozentalių k.
Druktēnis, lie., Žeimelis
Drūpas, lie., Žeimelis
Dulėvičius, lie., Žeimelis
Dum̃bra, lie., Žeimelis
Dūmpis, lie., Žeimelis
Dūnda, lie., Žeimelis
Dževečkà, lie., Pamaučių k.
Eidūkas, lie., Trumpakojų k.
Eīnoris, lie., Žeimelis
Fabijonāvičius, lie., Pagirių k.
Fēlđmanas, la., Žeimelis
Figūrinas, lie., Akmenėlių k.
Frānka, lie., Maišelių k.
Freībergis, lie., Vydžių k.
Freīmanas, lie., Žeimelis
Gābalas, lie., Krasniškių k.
Gaiģalas, lie., Pagirių k.
Gaiķštas, lie., Kairelių k.
Gailiūnas, lie., Žeimelis
Gaižūtis, lie., Rozentalių k.
Galkus, lie., Ruonių k.
Gāninis, la., Žeimelis
Garliāuskas, lie., Didž. Plonėnų k.
Garštinis, lie., Vileišių k.
Gasiūnas, lie., Balinės k.

Gasparāvičius, lie., Zylių k.
Gavrilovas, r., Vileišių k.
Gēcas, lie., Mielių k.
Gēdminas, lie., Vileišių k.
Gerūtis, lie., Noreikų k.
Gervetāuskas, lie., Didž. Plonėnų k.
Gibronas, lie., Noreikų k.
Gineīkis, lie., Pagirių k.
Girdžiūnas, lie., Žeimelis
Gīrnīs, la., Baltausių k.
Girnys, lie., Geručių k.
Glazūnovas, r., Rozentalių k.
Grābskis, lie., Geručių k.
Graņtas, la., Vydžių k.
Gražāitis, lie., Vydžių k.
Griaūzdė, lie., Žeimelis
Grīgaliūnas, lie., Žeimelis
Grigōnis, lie., Didž. Plonėnų k.
Grīnskis, lie., Žeimelis
Grūnskis, lie., Noreikų k.
Grýbė, lie., Ruonių k.
Gūdas, lie., Didž. Plonėnų k.
Gudāvičius, lie., Žeimelis
Gudėlis, lie., Balanėlių k.
Gūgas, lie., Vydžių k.
Gumbelėvičius, lie., Žeimelis
Gúobužas, lie., Balanėlių k.
Gurliāuskas, lie., Pagirių k.
Gūrskis, lie., Žeimelis
Gužėvičius, lie., Putrelių k.
Īdas, lie., Akmenėlių k.
Īnapas, lie., Maišelių k.
Indriūlis, lie., Žeimelis
Indrišiūnas, lie., Žeimelis
Ivanāuskas, lie., Žičiūnų k.
Ivaškà, lie., Žeimelis
Jackūnas, lie., Akmenėlių k.
Jakūbėnas, lie., Žičiūnų k.
Jakūtis, lie., Žeimelis
Jakuškà, lie., Nakrošiūnų k.
Jāķštas, lie., Kairelių k.
Janeliūnas, lie., Žeimelis
Janikūnas, lie., Žeimelis
Jankāuskas, lie., Maišelių k.
Jānsonas, la., Žeimelis

- Janulėvičius, lie., Žeimelis*
Janūnis, lie., Mielių k.
Janušauskas, lie., Geručių k.
Janušėvičius, lie., Vydžių k.
Janūžis, lie., Žeimelis
Jarašiūnas, lie., Ruonių k.
Jařmakas, lie., Žeimelis
Jasiliūnis, lie., Kairelių k.
Jasiūkas, lie., Žeimelis
Jasiukaitis, lie., Žeimelis
Jasiūnas, lie., Akmeniškų k.
Jašėlskis, lie., Geručių k.
Jašinskas, lie., Noreikų k.
Jātautas, lie., Žeimelis
Jōcius, lie., Žeimelis
Jocys, lie., Balanėlių k.
Jokūbaitis, lie., Geručių k.
Jokūbėnas, lie., Žeimelis
Jōnikas, lie., Žeimelis
Jonuška, lie., Žeimelis
Jukna, lie., Baltausių k.
Juknėvičius, la., Krasniškų k.
Jūodis, lie., Žeimelis
Juozapėvičius, lie., Vydžių k.
Juozėnas, lie., Žeimelis
Jurėvičius, lie., Balanėlių k.
Jurėnas, lie., Geručių k.
Juška, lie., Žeimelis
Juzėnas, lie., Geručių k.
Kačerėuskas, lie., Kukariškio k.
Kalinėuskas, lie., Žeimelis
Kalėinis, la., Žičiūnų k.
Kāmandieris, la., Didž. Plonėnų k.
Kaėpinis, la., Trumpakojų k.
Kanapėjus, lie., Rozentalių k.
Kanapėnskas, lie., Žeimelis
Kānāpis, lie., Rozentalių k.
Kanišėuskas, lie., Žičiūnų k.
Kaėkalas, la., Žeimelis
Karabėvičius, lie., Baltausių k.
Kaėkalas, lie., Žeimelis
Kaėklius, lie., Žeimelis
Karpėvičius, lie., Vydžių k.
Kasparėvičius, lie., Žeimelis
Kāškelis, lie., Ruonių k.
Katkėvičius, lie., Žeimelis
Kaūlinis, lie., Žeimelis
Kaūpas, lie., Žeimelis
Kavaliėuskas, lie., Vydžių k.
Kazakėvičius, lie., Baltausių k.
Kāzulis, lie., Žeimelis
Keniaūsis, lie., Kairelių k.
Kėpalas, lie., Žičiūnų k.
Keršys, lie., Žeimelis
Kēsteris, lie., Žeimelis
Kežys, lie., Žeimelis
Kībildis, lie., Akmenėlių k.
Kievišas, lie., Žeimelis
Kildišis, la., Žičiūnų k.
Kipkėvičius, lie., Baltausių k.
Kiřsa, lie., Žeimelis
Kiřkis, lie., Žeimelis
Kiřkūnas, lie., Žeimelis
Kiūdėlis, lie., Gedeikonų k.
Kleivā, lie., Žeimelis
Klėvis, lie., Žeimelis
Kōntautas, lie., Baltausių k.
Kōrsakas, lie., Žeimelis
Krāftis, lie., Žeimelis
Kriaučiūnas, lie., Krasniškų k.
Kriščiūnas, lie., Vydžių k.
Kriřtopaitis, lie., Didž. Plonėnų k.
Kriřickas, lie., Geručių k.
Kriřėvičius, lie., Žeimelis
Krūminis, la., Žeimelis
Kruōpis, lie., Žeimelis
Kubilius, lie., Žeimelis
Kublickas, lie., Baltausių k.
Kučėnskas, lie., Vydžių k.
Kūdaras, lie., Akmenėlių k.
Kūgrenas, la., Kairelių k.
Kukėvičius, lie., Žeimelis
Kukūtis, lie., Noreikų k.
Kulikėuskas, lie., Žeimelis
Kunėvičius, lie., Žeimelis
Kūpėikas, lie., Žeimelis
Kupėiūnas, lie., Noreikų k.
Kuřlis, lie., Pagirių k.
Kūtas, lie., Žeimelis
Kutrėvičius, lie., Žeimelis

Kuzmìnskas, lie., Žeimelis
Ladùkas, lie., Žeimelis
Laikùnas, lie., Akmenèlių k.
Lalùtis, lie., Žeimelis
Lapìnskas, lie., Žeimelis
Lapùkas, lie., Noreikų k.
Lāsmanas, la., Žičiūnų k.
Lašìnis, lie., Geručių k.
Latàitis, lie., Kukariškio k.
Laūcis, lie., Žeimelis
Laūnagas, lie., Žeimelis
Lāšas, lie., Žeimelis
Làzdinis, la., Trumpakojų k.
Leimontas, lie., Žeimelis
Leītis, lie., Žeimelis
Leonovas, r., Vileišių k.
Leontjevas, lie., Žeimelis
Lēpsis, la., Žeimelis
Lèja, la., Nakrošiūnų k.
Lētulis, lie., Ruonių k.
Liēlkiburis, la., Vydžių k.
Líepa, la., Žeimelis
Líesis, lie., Žeimelis
Lìnda, lie., Vileišių k.
Lìndešis, lie., Žeimelis
Lingėvičius, lie., Žeimelis
Linkėvičius, lie., Kukariškio k.
Lòmanas, lie., Trumpakojų k.
Lisáuskas, r., Vileišių k.
Liubáuskas, lie., Krasniškių k.
Lukšà, lie., Žeimelis
Macijáuskas, lie., Pamaučių k.
Mackėvičius, lie., Žeimelis
Mačiulėvičius, lie., Žeimelis
Mačiūlis, lie., Akmeniškių k.
Mačys, lie., Didž. Plonėnų k.
Magylà, lie., Rozentalių k.
Malakáuskas, lie., Žičiūnų k.
Maldáikas, lie., Vydžių k.
Maldūtis, lie., Žeimelis
Mančiąuskas, la., Žeimelis
Manžurovas, r., Rozentalių k.
Marcėvičius, lie., Žeimelis
Marcinkėvičius, lie., Ruonių k.
Markėvičius, lie., Baltausių k.

Martináitis, lie., Žičiūnų k.
Martinónis, lie., Akmeniškių k.
Martišius, lie., Žeimelis
Martišiūnas, lie., Žeimelis
Masiūlis, lie., Pamaučių k.
Maskoliūnas, lie., Žeimelis
Māšalas, lie., Akmenèlių k.
Matìckas, lie., Žeimelis
Matišiūnas, lie., Žeimelis
Matviėjevičius, lie., Žeimelis
Mažeikà, lie., Žeimelis
Mažuknà, lie., Žeimelis
Meilūnas, lie., Noreikų k.
Mėkis, la., Žičiūnų k.
Mėrkelis, lie., Žičiūnų k.
Meškáuskas, lie., Rozentalių k.
Metlòvas, r., Vileišių k.
Mèja, la., Nakrošiūnų k.
Mickeliūnas, lie., Žeimelis
Mieliáuskas, lie., Geručių k.
Miēlis, lie., Krasniškių k.
Miēžis, lie., Žeimelis
Mikalajūnas, lie., Žičiūnų k.
Mikiūkštis, la., Nakrošiūnų k.
Miknėvičius, lie., Degių k.
Mikūžis, lie., Geručių k.
Milināvičius, lie., Maišelių k.
Minkėvičius, lie., Kairelių k.
Misėvičius, lie., Kairelių k.
Mykoláitis, lie., Žeimelis
Mykoliūnas, lie., Žeimelis
Mōckus, lie., Žeimelis
Mólnikas, lie., Žeimelis
Momeniškis, lie., Balanèlių k.
Monkėvičius, lie., Žeimelis
Monstāvičius, lie., Noreikų k.
Morkūnas, lie., Žeimelis
Motiejūnas, lie., Žeimelis
Motiekà, lie., Žeimelis
Mūceniėkas, la., Geručių k.
Mūžė, lie., Žeimelis
Mūrniekas, la., Nakrošiūnų k.
Nāgabutas, lie., Žeimelis
Nainys, lie., Žeimelis
Nāktinis, lie., Degių k.

- Nākvosas*, lie., Pamaučių k.
Narkėvičius, lie., Didž. Plonėnų k.
Naunỹkas, lie., Trumpakojų k.
Navākas, lie., Žeimelis
Navarāuskas, lie., Balinės k.
Navìckas, lie., Žeimelis
Nēsavas, lie., Žičiūnų k.
Niaurónis, lie., Žeimelis
Niėkis, lie., Putrelių k.
Noreikà, lie., Akmeniškų k.
Nórvaiša, lie., Žeimelis
Nùgara, lie., Žeimelis
Ochrimenkà, r., Baltausių k.
Òvaldas, lie., Žeimelis
Óžalas, lie., Kairelių k.
Pačėšiūnas, lie., Žeimelis
Pakałnis, lie., Nakrošiūnų k.
Palijāuskas, lie., Žeimelis
Paliliūnas, lie., Žeimelis
Paliónis, lie., Akmenėlių k.
Pāpinigis, lie., Balanėlių k.
Parfiònovas, r., Vileišių k.
Pašakìnskas, lie., Akmenėlių k.
Pašiškėvičius, lie., Akmenėlių k.
Patešiūnas, lie., Baltausių k.
Patìlskis, lie., Žeimelis
Pažemėckas, lie., Didž. Plonėnų k.
Pėčiulis, la., Trumpakojų k.
Peikštėnis, lie., Žeimelis
Pelānskis, lie., Žeimelis
Penkāuskas, lie., Žeimelis
Periōkas, lie., Geručių k.
Pėrkumas, lie., Gedeikonų k.
Pėteris, la., Žeimelis
Petráitis, lie., Žeimelis
Petrāuskas, lie., Kukariškio k.
Petrėvičius, lie., Žeimelis
Petruokà, lie., Gedeikonų k.
Petrusėvičius, lie., Žeimelis
Pìntulis, lie., Žeimelis
Pìragis, lie., Žeimelis
Plātbarzdis, la., Žeimelis
Plýtmanas, lie., Noreikų k.
Padvaròtnikovas, r., Vileišių k.
Popòvas, r., Žeimelis
Pōškus, lie., Žeimelis
Póžela, lie., Žičiūnų k.
Pranáitis, lie., Žeimelis
Pranskėvičius, lie., Žeimelis
Pronckūnas, lie., Žeimelis
Protkėlis, lie., Žeimelis
Pucėvičius, lie., Akmenėlių k.
Pùchartas, la., Žeimelis
Pùckus, lie., Žeimelis
Pùnculis, lie., Žeimelis
Pùntulis, lie., Žeimelis
Pūnė, la., Baltausių k.
Pūnėvičius, lie., Akmeniškų k.
Puōdžius, lie., Žeimelis
Pùpinis, lie., Žeimelis
Pūsčius, lie., Balanėlių k.
Pùžinas, la., Trumpakojų k.
Rācenis, la., Žeimelis
Rādžvila, lie., Noreikų k.
Ragaišis, lie., Nakrošiūnų k.
Ráila, lie., Žeimelis
Ramanāuskas, lie., Nakrošiūnų k.
Ramōnas, lie., Vileišių k.
Rāncevas, r., Vileišių k.
Reīnotas, lie., Akmeniškų k.
Remeikà, lie., Akmenėlių k.
Repšỹs, lie., Baltausių k.
Rezgỹs, lie., Žeimelis
Riėkumas, lie., Pagirių k.
Rimkėvičius, lie., Didž. Plonėnų k.
Rimkus, lie., Ruonių k.
Rybakòvas, r., Vileišių k.
Rùdis, lie., Vydžių k.
Rùkelis, la., Kairelių k.
Rúonis, la., Baltausių k.
Rùsinas, lie., Žeimelis
Rutkāuskas, lie., Kukariškio k.
Rutkėvičius, lie., Baltausių k.
Sābas, lie., Akmeniškų k.
Sakalāuskas, lie., Žeimelis
Saliāmoris, lie., Kairelių k.
Sargūnas, lie., Žeimelis
Satkāuskas, lie., Putrelių k.
Savìckas, lie., Žičiūnų k.
Sìdauga, lie., Noreikų k.

- Simonáitis*, lie., Pagirių k.
Sinkėvičius, lie., Gedeikonių k.
Sipāvičius, lie., Žeimelis
Skaringa, lie., Žeimelis
Skirvainis, lie., Vydžių k.
Skrūpskelis, lie., Akmenėlių k.
Skuráuskas, lie., Žeimelis
Slavinskas, lie., Trumpakojų k.
Sliekis, lie., Žeimelis
Smòlskis, lie., Pagirių k.
Songáila, lie., Žeimelis
Stalniónis, lie., Vydžių k.
Stanėvičius, lie., Žeimelis
Stankėvičius, lie., Žeimelis
Staňkis, lie., Žičiūnų k.
Stašėlis, lie., Kairelių k.
Steponāvičius, la., Žičiūnų k.
Stogėvičius, lie., Balinės k.
Stonys, lie., Noreikų k.
Stravinskas, lie., Kairelių k.
Strāzdas, lie., Gedeikonių k.
Strelčiūnas, lie., Didž. Plonėnų k.
Strepeikà, lie., Putrelių k.
Stūkas, lie., Geručių k.
Stuknys, lie., Žeimelis
Stulgėvičius, la., Geručių k.
Stūlpinis, lie., Žeimelis
Stumbrys, lie., Žeimelis
Sūpronas, lie., Geručių k.
Sušinskas, r., Akmenėlių k.
Sūris, lie., Akmeniškių k.
Svāras, la., Nakrošiūnų k.
Šakalīnis, lie., Žeimelis
Šaltėkšnis, lie., Geručių k.
Šėškas, lie., Geručių k.
Ševeliōvas, r., Akmenėlių k.
Šidláuskas, lie., Kairelių k.
Šiláikas, lie., Kukariškio k.
Šileikis, lie., Žeimelis
Šimáitis, lie., Nakrošiūnų k.
Šimkūnas, lie., Akmeniškių k.
Šimoliūnas, lie., Pagirių k.
Šimuliónis, lie., Žeimelis
Širváitis, lie., Rozentalių k.
Šiurna, lie., Pagirių k.
- Šlāmas*, lie., Žeimelis
Šlekónis, lie., Rozentalių k.
Šlėžas, lie., Pagirių k.
Šliāvas, lie., Žeimelis
Šliōgeris, lie., Žeimelis
Šmailys, lie., Žeimelis
Šmilis, lie., Žeimelis
Šnepetà, lie., Akmeniškių k.
Šūbas, lie., Geručių k.
Šukys, lie., Žeimelis
Šumylà, la., Šumylių k.
Švedāvičius, lie., Žeimelis
Švereikà, lie., Žeimelis
Tamošáitis, lie., Ruonių k.
Tamošiūnas, lie., Žeimelis
Tamulėvičius, lie., Didž. Plonėnų k.
Tamuliónis, lie., Trumpakojų k.
Taūperis, lie., Baltausių k.
Tidmanas, lie., Žeimelis
Tijūnáitis, lie., Akmenėlių k.
Tikumas, lie., Didž. Plonėnų k.
Tilináuskas, lie., Žeimelis
Trėja, la., Krasniškių k.
Tučinskas, la., Didž. Plonėnų k.
Tumáitis, lie., Gedeikonių k.
Tumónis, lie., Zylių k.
Tumšys, lie., Žeimelis
Tūpė, lie., Pamaučių k.
Tūrkas, la., Šumylių k.
Ūdris, lie., Žeimelis
Ūlinas, lie., Žeimelis
Ūmbrasas, lie., Žeimelis
Uōzuolas, la., Žeimelis
Urbėlis, lie., Vydžių k.
Ūrbonas, lie., Žeimelis
Urbonāvičius, lie., Žeimelis
Urbusáitis, lie., Vydžių k.
Uřkis, lie., Noreikų k.
Ūrmonas, lie., Kairelių k.
Urnėzius, lie., Geručių k.
Urnėzius, lie., Kairelių k.
Uroniėzius, lie., Akmenėlių k.
Ūsėvičius, lie., Akmenėlių k.
Ūsónis, lie., Vydžių k.
Užkuráitis, lie., Geručių k.

Vadaláuskas, lie., Trumpakojų k.
Vaičekáuskas, lie., Žeimelis
Vaičiúnas, lie., Didž. Plonėnų k.
Vaišvila, lie., Akmeniškių k.
Vaitiekúnas, lie., Žeimelis
Valatkà, lie., Maišelių k.
Vaľcis, la., Baltausių k.
Valentinas, lie., Baltausių k.
Valiulis, lie., Putrelių k.
Vaľtaris, lie., Baltausių k.
Vánagas, la., Žeimelis
Vareikà, lie., Didž. Plonėnų k.
Vasilėvičius, lie., Žeimelis
Vasiliáuskas, lie., Žeimelis
Vasiljevás, r., Žeimelis
Vaškýs, lie., Žeimelis
Vėčėnas, la., Žeimelis
Vėčėnis, la., Žeimelis
Vėrkulis, lie., Žeimelis
Vidžiúnas, lie., Akmenėlių k.
Vilimas, lie., Žeimelis
Vilkas, la., Baltausių k.
Vindėdzis, la., Trumpakojų k.
Virbickas, lie., Didž. Plonėnų k.
Visòckis, lie., Geručių k.
Vištakis, lie., Baltausių k.

Vitartas, lie., Žeimelis
Vizbaras, lie., Žeimelis
Zākaras, lie., Balanėlių k.
Zakarėvičius, lie., Ruonių k.
Zākis, la., Trumpakojų k.
Zākulis, lie., Ruonių k.
Zāzavitas, lie., Vileišių k.
Zèderštremas, la., Krasniškių k.
Zigmuntāvičius, lie., Žeimelis
Zinkėvičius, lie., Žeimelis
Zùtanas, lie., Akmenėlių k.
Žagrākalis, lie., Žeimelis
Žaldòkas, lie., Vydžių k.
Žaltickas, lie., Žeimelis
Žibūdà, lie., Žeimelis
Žičėvičius, lie., Kairelių k.
Žičkus, lie., Žeimelis
Žiedas, lie., Trumpakojų k.
Žilgužis, lie., Noreikų k.
Žilinskas, lie., Žeimelis
Žirvāitis, lie., Noreikų k.
Žiurginas, lie., Žeimelis
Žiuŗlis, lie., Putrelių k.
Žukáuskas, lie., Žeimelis
Žvirblis, lie., Kairelių k.

C. Pravardės ir prievardžiai

Žeimelio apylinkėje 1971 m. buvo užrašyta 320 pravardžių ir prievardžių. Visas pravardes ir prievardžius galima būtų suskirstyti į tris grupes: įvairių žmonių pravardės ir prievardžiai, vidurinės mokyklos mokinių pravardės ir prievardžiai ir mokytojų pravardės. Įvairių žmonių pravardžių ir prievardžių yra 155, mokinių – 145 ir mokytojų – 20.

Pravardžių ir prievardžių amžius paprastai neilgas: jos atsiranda su vienu žmogumi ir dažnai kartu su juo nueina į kapus. Ir tik retai perduodamos iš kartos į kartą. Tačiau jos, išnykdamos ir vėl atsirandamos, nenutrūkstama grandine perduoda iš kartos į kartą būdingiausias savo raidos ir struktūros bruožus. Išanalizavę pravardžių susidarymo kelius, jų struktūrą ir raidą, galime susidaryti šioki tokį vaizdą ir apie tai, kaip senovėje atsirado vardai ir pavardės, kaip jos vystėsi. Palyginę dabartines pravardes su ilgaamžėmis pavardėmis, pamatysime vardų bei vietinės tarmės vystymosi tendencijas.

1. Pravardžių ir prievardžių atsiradimo ypatybės

Pravardes turi ne visi žmonės. Jas gauna paprastai tik tie, kurie kuo nors bendruomenėje iš kitų išsiskiria. Pravardės „įdėjimą“ dažniausiai nulemia tokie faktoriai:

a. žmogaus ypatybės: išvaizda, būdas, kalba, užsiėmimas, pomėgiai, pvz.: *Meškà*, mot., *Pagónis*, vyr., *Gargālis*, br., *Šėpšė*, br., *Mėlnikas*, vyr., *Pýpkis*, vyr.

b. žmogaus pavardės arba vardo ypatybės: skambesys, reikšmė: *Narķis–Kaŗkis* (Narkevičius), vyr., *Kuōdis* (Júodis), br., *Rĩmšė* (Rĩmas), br.

c. įvairūs atsitiktinumai: *Štūrmanas*, br. (nuo atsitiktinai užsivilkto drabužių) ir t. t.

Pravardės prigijimą paprastai nulemia ne vienas kuris iš anksčiau minėtų faktorių, bet dažniausiai jų visuma.

Kiek kitokios būna prievardžių atsiradimo priežastys. Prievardės paprastai pridedamos prie pavardžių arba vardų, retai prie pravardžių, norint atskirti du arba kelis vienos pavardės, vieno vardo arba kartais viena pravarde pravardžiuojamus žmones.

2. Pravardžių ir prievardžių kilmė

Pravardės pagal kilmę apylinkėje yra kelių rūšių:

a. *Garsiažodinės*: *Putumkšt*, mr.

b. *Veiksmožodinės*: *Cýpė*, mr., *Mūrķis*, br.

c. *Būdvardinės*: *Grietinĩnis*, br., *Galĩnis*, vyr., *Vilnōnė*, mot.

d. *Daiktavardinės*. Ši pravardžių grupė yra pati gausiausia. Joje galima išskirti keletą poskyrių: 1. Tautovardinės pravardės: *Skeŗslatvė*, mot., *Vókiėtis*, br. 2. Gyvūninės pravardės: *Āsilas*, br., *Eŗžilas*, mot., *Pelė*, br., *Spárva*, vyr., *Voverėlė*, vyr., *Zāķis*, br., *Žaltýs*, vyr., *Žvairblis*, mr. Ši daiktavardinės kilmės pravardžių grupė yra pati gausiausia apylinkėje, ypač ji gausi mokinių tarpe. 3. Augmeninės pravardės: *Cibūlis*, br., *Lėpšė*, br., *Petrāzolė*, br., *Pipiriūkas*, vyr. 4. Daiktinės pravardės: *Barzdà*, vyr., *Bačkūtė*, mot., *Gruzdėlis*, mr., *Káušas*, vyr., *Kindziūlis*, vyr., *Mėnūlis*, br. 5. Amatinės pravardės: *Grāfas*, vyr., *Kazōkas*, mr., *Profėsorius*, br. 6. Mitologinės pravardės: *Būrtininkė*, mot., *Rāgana*, mot., *Undĩnė*, mr., *Viėšpatis*, mr. 7. Vietovardinės pravardės: *Káimo Mārgė* (kilusi iš Mārgių kaimo), mr. 8. Krikštavardinės pravardės: *Dominýkas*, br., *Liōnginas*, br. Paprastai stengiamasi suteikti kokius nors retus vardus. 9. Šeimyninės pravardės: *Tėvas*, br., *Sėnis*, br., *Sūnūs*, vyr.

e. *Priežodinės pravardės*: *Abaržĩnis* (nuo priež. „àbar žiōnė“), vyr., *Rėišķias* (nuo „rėišķias“), vyr., *Sesutėlė* (nuo „sesutėlė“), mot., *Vānas* (nuo „vānas“), vyr.

f. *Pavardinės-vardinės kilmės pravardės*. Čia vėl galima išskirti bent keletą jų susidarymo atvejų: 1. Vardai ir pavardės trumpinamos: *Kĩsė* (Kėštūtis), br., *Kōntė* (Kōntautas), br., *Tribė* (Tribuišýtė), mr. 2. Atmetamos dažniausiai svetimos kilmės priesagos: *Dūlis* (Dūlėvičius), vyr., *Gūžas* (Guzėvičius), br., *Žaltýs* (Žaltickas), vyr. 3. Neaiškios prasmės pavardės keičiamos suprantamesnėmis: *Vāškas* (Ivaškėvičius), vyr., *Mūkė* (Momenišķis), vyr., *Brĩsius* (Imbrasaitė), mr. 4. Parodijuojamos pagal skambesį arba prasmę: *Neužauga* (Augėnas), br., *Nor-ėĩk – nor-neĩk* (Noreikà), br., *Čėpė-Lėpė* (Čėpinskas), vyr., *Jūzė-Būzė* (Juozėnas), br. 5. Iškraipomos, kai kada prailginamos: *Rusĩnbākas* (Rusinaitė), mr., *Grigorātas* (Grigaliōnis), br., *Veltėdis* (Vėlta), mr. 6. Kai kurių pavardinių arba vardinių pravardžių išsivystymo procesas sudėtingas, pvz.: *Rĩmas*>*Rĩmšė*>*Pĩmšė*, br., *Meilūnas*>*Mėilė*>*Sėilė*, br.

g. *Neaiškios kilmės pravardės*. Galimas dalykas, kad kažkada ir šios rūšies pravardės turėjo savo prasmę, bet ji buvo pamiršta: *Čičė*, br., *Dūnķlas*, br., *Gūtė*, mr., *Kūrė*, br.

Prievardžiai, kaip jau minėta, vartojami prieš pavardes, vardus arba pravardes, kurie jas apibrėžia arba nusako kokias nors jų išskirtines ypatybes. Pagal kilnę prievardžius būtų galima suskirstyti į:

a) **Būdvardinius prievardžius**: *Mažasis Noreikà, vyr., Ilgàsis Noreikà, vyr., Ilgàsis Kazlėkas, mr.* Kaip matyti, būdvardžiai vartojami įvardžiuotiniai.

b) **Daiktavardinius prievardžius**. Jie paprastai būna dviejų rūšių: 1. vardininko linksnio prievardžiai, kurie dažniausiai nurodo kokią nors asmens ypatybę arba užsiėmimą: *Abraomas Ilgakāklis, br., Mėistras Šimaitis, vyr., Ūsorius Navickas, vyr., Navickas Baltaiūsis, vyr.* 2. kilmininko linksnio prievardžiai, kurie paprastai nurodo gyvenamąją vietą: *Kalnėlio Brėnius, vyr., Lieknėlio Tamulionis, vyr., Ūpės Miliūtė, mot., Káimo Saliāmoris, vyr.*

c) **Priežodinius prievardžius**: *Ka-ka Liucė* (nuo priež. „kà“), *Tijom Navickas* (nuo priež. „tijom“).

Lyginant šiaip žmonių ir mokinių pravardžių ir prievardžių kilnę, galima konstatuoti, kad jie mažai vieni nuo kitų tesiskiria. Svarbiausi jų skirtumai būtų: a) Mokinių pravardėmis dažniau būna gyvių vardai. Tai, žinoma, susiję su jų mokymosi bei žinojimo sfera; b) Didesnį vaidmenį mokinių pravardėse vaidina vardų ir pavardžių parodijavimas; c) Mokinių pravardėse mergaitės dažnai pravardžiuojamos vyriškais vardais, kartais ir atvirksčiai, kas žmonių pravardėse labai retai tepasitaiko; d) Ne mokiniai turi daug daugiau prievardžių; e) Mokytojams pravardės dažniausiai suteikiamos ne tik pagal tam tikrus būdo bruožus, bet ir pagal dėstomo dalyko specifiką, dėl to jos antroponimikai kokios nors išskirtinės reikšmės neturi.

3. Pravardžių daryba

a) **Galūninė daryba**. Pravardžių daryboje vartojamos šios darybinės galūnės:

-a: *Linda, vyr., Mopsà, mr.*

-as: *Bičas, mr., Kùkas, br., Vānas, vyr.*

-ė: *Bėzdė, vyr., Bikė, br., Bōlezė, vyr., Dūsė, mr., Ėdzė, br., Gūtė, mr., Kándė, mot., Mìckė, br., Mùkė, vyr., Ŗrbė, br., Šmėrė, mot.* ir t. t. Tai bene dažniausiai vartojama galūnė tiek mergaičių–moterų, tiek ir berniukų–vyrų pravardžių daryboje.

-is: *Klīšis, br., Mūrkis, br., Pìlkis, vyr., Pýpkis, vyr.*

-ius: *Avỹzius, br., Brīsius, mr.*

b) **Priešdėlinė daryba**. Iš priešdėlių pravardėse tesutiktas tiktai priešdėlis **pa-**: *Pakalnūtė, br., Papuōšalas, vyr., Pamáivoa, mr.*

c) **Priesaginė daryba**. Priesaginė pravardžių daryba apylinkėje yra gana gausi. Vartojamos šios pravardžių priesagos:

-ačius: *Degāčius, vyr.*

-aišis: *Klivoaišis, br.*

-akas: *Rūdzakas, vyr.*

-alas: *Niėkalas, br., Tařskalas, vyr.*

-alis: *Gargālis, br.*

-anas: *Tūganas, vyr.*

-elis (-elė): *Jaňkelis, br., Peřpelis, vyr., Dėdėlė, vyr.*

-ėlis (-ėlė): *Kunigėlis, vyr., Sesutėlė, mot.*

-eris: *Skrúoderis, vyr.*

- eta: Šlepetà, vyr.
- ezė: Bōlezė, vyr.
- ienė: Brālienė, mot., Klīkatienė, mot., Kórkienė, mot., Mūrinienė, mot.
- ilė: Barzdīlė, br.
- inas: Mōstinas, vyr.
- inis (-inė): Abaržinis, vyr., Skersinė, mot.
- ingas: Mīncingas, br.
- lė: Cyplė, mr., Škrāblė, mot.
- (k)las (-(k)lė): Dūnklas, br., Kniaūklė, mot.
- lys: Šnypšlīs, vyr.
- (i)nykė: Akiliórnykė, mot., Pliótkinykė, mot.
- onė: Vilnōnė, mot.
- otas: Apušōtas, vyr.
- udas: Kajūdas, vyr.
- ukas: Skurdūkas, vyr., Tribukas, mr.
- ukšlis: Peniūkšlis, br.
- ulas: Buřkštulas, br.
- ulis (-ulė): Čirpulis, br., Dundūlis, br., Pundūlė, mot., Sirmulis, vyr.
- usė: Magdūsė, mr.
- utė: Pakalnūtė, br., Plepūtė, mr., Poniūtė, mot.

Kaip matyti, beveik visos aktyviai vartojamos pravardžių priesagos yra baltiškios kilmės.

d. Sudurtinės pravardės. Sudurtinių pravardžių yra palyginti nedaug, tačiau jas pagal atskirų sudedamųjų sandų kilmę galima suskirstyti į keletą rūšių: 1. daiktavardis+daiktavardis: *Kanapėlapė*, vyr., *Kukulākis*, br. 2. būdvardis+daiktavardis: *Ilgalėžiūvė*, mot., *Šleivakojė*, mot., *Spīckājis*, vyr. 3. daiktavardis+veiksmažodis: *Kūtvelė*, mot., *Alūdarė*, mot. 4. sąskambiu paremtų žodžių sudūrimas: *Čėpė-Lėpė*, vyr., *Škiūdas-Bliūdas*, mr., *Vānas-Vadīnas*, vyr.

e. Sudėtinės pravardės. Sudėtinių pravardžių palyginti nedaug. Pagal sudedamųjų sandų kilmę jų galima išskirti dvi rūšis: 1. būdvardis+daiktavardis: *Baltōji čigōnė*, mot., *Cukrinis gaidėlis*, br., *Šlūbas vėlnias*, vyr. 2. daiktavardžio kilmininkas+daiktavardis: *Ūpės bėbras*, vyr., *Valiūlio pėmpė*, mr.

Lyginant Žeimelio apylinkės pravardes su anksčiau išanalizuotomis pavardėmis, galima pastebėti daug bendrų dalykų. Yra ir kai kurių skirtumų: a) Pravardžių tarpe visiškai nėra dvikamienių vardų. b) Galūninėje pravardžių daryboje išryškėja didelis *-ē* kamieno gajumas, o *-u* ir *-iu* kamienai nyksta. c) Priesaginėje pravardžių daryboje yra labai gajos šios priesagos: *-elis*, *-elė* (dažniausiai nekirčiuotos) ir *-ulis*, *-ulė*. d) Beveik nevartojamos su pravardėmis slaviškos ir germaniškos kilmės priesagos. e) Nevartojamos su pravardėmis šios pavardžių priesagos: *-aikas*, *-ainis*, *-aitis*, *-aras*, *-asas*, *-avas*, *-ėjus*, *-ėnas*, *-enas*, *-enis*, *-ėšis*, *-ėžius*, *-ieris*, *-ikas*, *-ykas*, *-imas*, *-išas*, *-išis*, *-iškis*, *-niekas*, *-nys*, *-okas*, *-ūkštis*, *-umas*, *-ūnas*, *-unis*, *-uoka*, *-uris*, *-ušis*, *-užis*. f) Su pravardėmis vartojamos šios pavardėse nepasitaikancios priesagos: *-ačius*, *-aišis*, *-alis*, *-ėlis*, *-ezė*, *-ilė*, *-klas*, *-klė*, *-lys*, *-(i)nybė*, *-ūkštis*, *-ulas*, *-usė*. Vadinas, pavardžių priesagų skalė yra žymiai platesnė. Tai, matyt, susiję su ilgu pavardžių vystymusi. g) Yra sudėtinės darybos pravardžių. Tokių pavardžių bent nuo tada, kai išsigalėjo rašytinė

tradicija, nebevartojama. h) Su pavardėmis ir pravardėmis vartojami prievardžiai. Jie turi, be abejo, senas tradicijas, siekiančias dar tuos laikus, kada žmonės teturėjo tik vardus. Tačiau šiuo metu su pavardėmis oficialiai prievardžiai jau nebevartojami, tuo tarpu su pravardėmis ir šiaip sakininėje kalboje su pavardėmis arba vardais jie dar tebėra gajūs.

D. Pravardžių ir prievardžių sąrašas

1. Šiaip žmonių pravardės

- Abaržinis**, vyr., Kairelių k. (nuo priežodžio „*abar žiõne*“)
- Agronõmas**, vyr., Noriūnų k.
- Akiliõrnykė**, mot., Žeimelis (nešioja akinius)
- Alùdarė**, mot., Gelčių k. (daro alų)
- Apušõtas**, vyr., Noriūnų k. (aplink sodybą auga didelės epušės)
- Arklinis Petráuskas**, vyr., Petronių k. (dideli dantys)
- Árklio galvà**, mot., Nociūnų k. (prižiūri arklius)
- Bačkùtė**, mot., Žeimelis (stora)
- Balės Kuřlis**, vyr., Diržių k. (gyvena prie balos)
- Balės Lapšỹs**, vyr., Gelčių k. (gyvena prie balos)
- Baltapũkis**, vyr., Kūkų k. (balti plaukai)
- Baltõji õigõnė**, mot., Kukariškio k.
- Barzdà**, vyr., Kūkų k. (barzdotas)
- Bėzdė**, vyr., Nociūnų k. (iškreipta pavardė Bėzminas)
- Bõlezė**, vyr., Lauksodžio k. (iškreiptas vardas Boleslovas)
- Brãlienė**, mot., Gedučių k. (vartojo priežodį „brãl“)
- Bríedis**, vyr., Žeimelis (pasikūprinusi eiseną)
- Burbùlis**, vyr., Nociūnų k. (neaiškiakalbis, greitakalbis)
- Bũrtininkė**, mot., Nociūnų k.
- Čėpė-Lėpė**, vyr., Žeimelis (pagal pavardę Čėpĩnskas ir tylią eiseną)
- Čėrka**, vyr., Žeimelis
- Čviėkas**, vyr., Diržių k. (tiesaus stoto)
- Dėdėlė**, vyr., Nociūnų k.
- Degãčius**, vyr., Nakrošiūnų k.
- Dũblė**, mot., Lauksodžio k. (stora)
- Dũlis**, vyr., Žeimelis (nuo pavardės Dũlėvičius)
- Eřžilas**, mot., Nociūnų k. (smarki)
- Galinis**, vyr., Lauksodžio k. (gyvena kaimo gale)
- Grãfas**, vyr., Kairelių k. (dėl išdidumo)
- Grĩvenas**, vyr., Kairelių k. (šykštus)
- Gorilė**, mot., Žeimelis (stambaus ūgio)
- Guřcinė**, mot., Žeimelis
- Ignĩenė**, mot., Maišelių k. (pagal vyro vardą)
- Ilgaliežiùvė**, mot., Žeimelis
- Ilgãsis Noreikà**, vyr., Žeimelis (aukšto ūgio)
- Ilgõji Liùcė**, mot., Žeimelis (aukšto ūgio)
- Ìmportas**, mot., Akmenėlių k. (perka viską importinį)
- Káimo Jũrgis**, vyr., Geručių k. (apsileidęs)
- Káimo Saliãmoris**, vyr., Kairelių k. (kaimo išminčius)
- Kajũdas**, vyr., Gelčių k. (judrus)
- Ka-ka Liùcė**, mot., Kairelių k. (priežodis „ka“)
- Kalakùtė**, mot., Bardiškių k.
- Kalnėlio Brõnius**, vyr., Gelčių k. (gyvena ant kalnelio)
- Kalnėlio Lapšỹs**, vyr., Gelčių k. (gyvena ant kalnelio)
- Kãlvienė**, mot., Žeimelis (pagal vyro užsiėmimą)
- Kanapėlapė**, vyr., Žeimelis (pagal pavardę Kanapĩnskas)
- Kãndė**, mot., Kairelių k.
- Kãuřas**, vyr., Diržių k.
- Kiaũliedris**, vyr., Diržių k. (iš kiaulviedrio)
- Kinziùlis**, vyr., Geručių k.
- Klebõnas**, vyr., Diržių k. (tvirto sudėjimo)
- Klĩkatienė**, mot., Kairelių k. (garsios kalbos, plg. la. *klikat(i)nas* „basakojės kurdėlės“)

- Kniaūklė**, mot., Kairelių k.
- Kórkienė**, mot., Noriūnų k. (pavardė Uŕkienė; nuo parodijavimo pagal sąskambį: Uŕkienė-Kórkienė)
- Kunigėlis**, vyr., Žeimelis (relingingas)
- Kútvelė**, mot., Žeimelis (susivėlusi)
- Laibóji Aperāvičienė**, mot., Didž. Plonėnų k.
- Lāpė**, vyr., Nakrošiūnų k.
- Laūko Saliāmoris**, vyr., Kairelių k. (gyvena ant lauko)
- Laūko Tamuliónis**, vyr., Jovaišių k. (gyvena ant lauko)
- Lieknėlio Tamuliónis**, vyr., Jovaišių k. (gyvena prie liekno)
- Linda**, vyr., Žeimelis (uždaras – lišti, lenda, lindo)
- Liūlis**, vyr., Diržių k.
- Majōras**, vyr., Noreikų k. (storas)
- Marcinka**, vyr., Bardiškių k. (pavardė Marcinkėvičius)
- Māsė**, vyr., Didž. Plonėnų k. (pašarų išvežiotojas)
- Mažasis Noreikà**, vyr., Žeimelis (žemo ūgio)
- Mažasis Šimaitis**, vyr., Noreikų k.
- Medinė utėlė**, mot., Žeimelis
- Mėistras Šimaitis**, vyr., Noreikų k.
- Mėlnikas**, vyr., Gelčių k. (dirbo malūne)
- Meškà**, vyr., Rozentalių k. (pavardė Meškauskas)
- Mikis**, vyr., Žeimelis (mikčioja)
- Misevitenėlė**, mot., Kairelių k. (mažo ūgio)
- Mōpsas**, vyr., Kairelių k. (nuo priežodžio „mòps“)
- Mōstinas**, vyr., Geručių k.
- Mūkė**, vyr., Balanėlių k. (pavardė Momeniškis)
- Muravjōvo Kēpė**, vyr., Nociūnų k. (pavardė Muráuskas)
- Mūrinienė**, mot., Noriūnų k.
- Naŕkis-Kaŕkis**, vyr., Mikoliškio k. (pavardė Narkėvičius)
- Navickas Baltaūsis**, vyr., Diržių k. (balti ūsai)
- Neniūkas**, vyr., Nociūnų k.
- Ožys**, vyr., Kairelių k. (pavardė Ožalas)
- Pagónis**, vyr., Didž. Plonėnų k.
- Pāpinkė**, vyr., Kairelių k.
- Papuōšalas**, vyr., Skarulių k. (pagal auksinius dantis)
- Pēpė**, vyr., Skarulių k. (nuo šveplavimo)
- Peŕpelis**, vyr., Noreikų k.
- Pīlkis**, vyr., Bardiškių k.
- Pipiriūkas**, vyr., Diržių k. (mažas, bet stiprus)
- Pipírnyčia**, mot., Diržių k. (mažo ūgio)
- Pýpkis**, vyr., Didž. Plonėnų k. (rūko pypkę)
- Pýpu-Jānis**, vyr., Žeimelis (rūko)
- Pirtiēs Antānas**, vyr., Žeimelis (gyvena pirtyje)
- Plīkis**, vyr., Skarulių k. (nuplikęs)
- Pliótkinykė**, mot., Žeimelis (plepi)
- Pōmpinis**, vyr., Žeimelis (geria daug vandens)
- Poniūtė**, mot., Noriūnų k. (puošni)
- Pūktelienė**, mot., Noriūnų k. (pavardė Pūtelienė)
- Pundūlė**, mot., Akmenėlių k. (stora)
- Puodýngalvis**, vyr., Petronių k. (didelė galva)
- Rāgana**, mot., Lauksodžio k.
- Rasėlė**, mot., Nociūnų k. (pagal kumelės vardą)
- Rėiškis**, vyr., Nociūnų k. (pagal priežodį „rėiškis“)
- Rūdzakas**, vyr., Kairelių k. (vardu Rūdolfas)
- Rūpkis**, vyr., Noreikų k.
- Sesutėlė**, mot., Kairelių k. (nuo prieš. „sesutėle“)
- Sīrmulis**, vyr., Trumpakojų k.
- Skersinė**, mot., Žeimelis (skersa eiseną)
- Skeŕslatvė**, mot., Žeimelis (neaiškios tautybės)
- Skīlvis**, vyr., Lauksodžio k.
- Skómskis**, vyr., Žeimelis
- Skrúoderis**, vyr., Bardiškių k. (kiaules skerdžia)
- Skūpicelė**, mot., Lauksodžio k. (šykšti)
- Skurdūkas**, vyr., Bardiškių k. (plonas)
- Smauglīs**, vyr., Mykoliškio k. (griežtas)
- Spārva**, mot., Butniūnų k.
- Spīckājis**, vyr., Žeimelis (greitas, tiesios eisenos, plg. vok. *spitz* „smailus, aštrus“)
- Stāklės**, vyr., Nociūnų k.
- Staŕkas**, vyr., Nociūnų k. (vaikydavo nuo ganyklos gandrų)
- Storasis Banys**, vyr., Kairelių k. (storas)
- Storóji Aperāvičienė**, mot., Didž. Plonėnų k.
- Storūlė**, mot., Žeimelis (stora)

Sūnūs, vyr., Žeimelis (mažo ūgio)
Šėrnas, vyr., Pagirių k. (pavardė Šiurna)
Škuūpis, vyr., Gelčių k.
Šleivakójė, mot., Žeimelis (šleivų kojų)
Šlepėtà, vyr., Akmeniškių k. (šlepsenančios eisenos)
Šlūbas vėlnias, vyr., Vileišių k. (piktas)
Šmėrė, mot., Geručių k.
Šnypšlỹs, vyr., Skarulių k. (pavardė Žaltickas > žaltys > šnypšlỹs)
Špōkas, vyr., Bardiškių k.
Šveñtas Ángelas, vyr., Nociūnų k. (pavardė Angelas)
Tarškalas, vyr., Geručių k. (tankios kalbos)
Taržanas, vyr., Bardiškių k. (atletiško sudėjimo)
Tįjom Navickas, vyr., Diržių k. (priežodis „tįjom“)
Tridrazė, vyr., Geručių k. (karšto būdo)
Tūganas, vyr., Pikčiūnų k. (nuo veiksmaz. „tūkti“, rus. тытои „standus“)
Upėlio Balčiūnas, vyr., Žeimelis (gyvena prie upelio)

2. Mokinių pravardės

Abraōmas Ilgakāklis, br. (ilgas kaklas)
Antilopė, br. (ištįsusio ūgio)
Āsilas, br.
Atamānas, mr. (smarki)
Avėlė, mr. (pavardė Avinaitė)
Avỹzius, br.
Bandžiulė, br.
Barzdilė, br. (pavardė Barzdis)
Begemōtas, br. (storas)
Bičas, mr. (pavardė Balčiūnaitė)
Bikė, br. 1959 m.
Bōbis, mr. (burbuliuoja)
Bōcmanas, br.
Brįsius, mr. (pavardė Imbrasaitė)
Burkštulas, br. (karšto būdo, burbuliuoja)
Chānas, br. (apkūnus)
Cibūlis, br. (apvalaus veido)
Cypė, mr. (nuolat skundžiasi)
Cyplė, mr. (skundžiasi)
Cīrpulis, br.

Ūpės bėbras, vyr., Žeimelis (gyvena prie upelio)
Ūpės Miliūtė, mot., Žeimelis (gyvena prie upės)
Urbšienė, mot., Kairelių k. (pavardė Urbušaitienė)
Ūsas, vyr., Akmenėlių k. (pavardė Ūsėvičius)
Ūsōrius, vyr., Diržių k. (su ūsais)
Vakubrālis, vyr., Nociūnų k. (pagal priežodį „vāku brāl“)
Vānas, vyr., Balanėlių k. (pagal priežodį „vānas“)
Vānas-vadinas, vyr., Žeimelis (priežodis „vānas-vadinas“)
Vāškas, vyr., Pikčiūnų k. (pavardė Ivaškėvičius)
Vilnōnė, mot., Vydžių k.
Vinīs, vyr., Gelčių k. (plonas)
Voverė, mot., Gelčių k. (atsikišę dantys)
Voverėlė, vyr., Lauksodžio k. (raudoni plaukai)
Žaliūkas, vyr., Geišų k.
Žaltys, vyr., Skarulių k. (pavardė Žaltickas)
Žōsė, vyr., Žeimelis (krypuojančios eisenos)

Cukrinis gaidėlis, br.
Čičė, br.
Deidė, br. 1959 m. (šveplas plg. dar la. *deldēt* „sunešioti“)
Didžiōji katė, mr. (pavardė Kačerauskaitė, didesnė už seserį)
Dominỹkas, br. (vardu Daūmantas)
Dundūlis, br. (pavardė Dūnda)
Dūnklas, br.
Dūsė, mr. (pavardė Magdūsė)
Edzė, br.
Elzbutizmas, br. (pavardė Elžbutas)
Gāgris, mr. (aukšto ūgio ir manieringa)
Gaidỹs, br. (plono balso)
Galiūkas, mr. (pavardė Galiauskaitė, mažo ūgio)
Gargālis, br. (neaiškios kalbos)
Gėrvė, mr. (pavardė Gervetauskaitė)
Gīlzė, mr. (plona)
Grietinīnis, br. (apkūnus)

- Grigorātas**, br. (pavardė Grigaliónis)
Gruzdėlis, mr. (trapi)
Gūtė, mr.
Gūžas, br. (pavardė Gužėvičius)
Ievà, mr. (ilgais plaukais)
Ilgàsis Kazlėkas, mr. (pavardė Kazulytė, aukšto ūgio)
Impòrtinis pamidòras, br. (raudono veido)
Išsirietėlė, mr.
Jaňkelis, br. (vardu Jónas)
Jùzė-Bùzė, br. (pavardė Juzėnas)
Káimo Márgė, mr. (gyvena Márgių k.)
Kařkvalis, br.
Katė, mr. (mėgsta žvėrelius)
Kātinás, br. (murma)
Kazòkas, mr. (pavardė Kazakevičiūtė)
Kìsė, br. (vardu Kęštūtis)
Kìškis, br. (bailus)
Klišis, br. (kreivos kojos)
Klivaišis, br. (pavardė Kildišis)
Kòntė, br. 1968 m. (pavardė Kòntautas)
Konvālija, br.
Krābas, br. 1967 m. (kolekcionuoja gyvius)
Krūmas, br. (pavardė Krūminis)
Krùpis, br. (iš pavardės Kriščiūnas ir žodžio krupis „rupūžė“ skambėjimo panašumo)
Kuīlis, br.
Kùkas, br.
Kukulākis, br. (išpūstomis akimis)
Kùkulis, br. (pavardė Kùkuriš)
Kuòdis, br. (pagal pavardę Juòdis>Kuòdis)
Kùrė, br.
Kùtvelė, br. (aplaidus)
Lāpė, mr. (meilikauja)
Leopárdas, br.
Lėpšė, br. (mėgsta grybauti)
Liònginas, br. (tarm. *liòngina* – linkčiodamas eina)
Magdùsė, mr. (ilgais plaukais)
Mažóji katė, mr. (pavardė Kačerauskaitė, mažesnė už seserį)
Mėnùlis, br. (buvo nukirptais plaukais)
Meškà, mr. (stora)
Mìckė, br.
Mìckė, mr.
Mìncingas, br.
Misiùkas, mr.
Mopsà, mr. (stora)
Morkà, br. (pavardė la. Burkāns „morka“)
Mùrkis, br. (murkia, murma)
Mùterka, br. (pagal pavardės Motiekà skambėjimą)
Naunýkas Ilgàsis, br. (aukšto ūgio)
Naunýkas Trumpàsis, br. (mažo ūgio)
Negriùkas, mr. (tamsaus veido)
Neùzauga, br. (pavardė Augėnas)
Niėkalas, br. (pavardė Niėkis)
Niėkšas, br. (pavardė Niėkis)
Nor-eik-nor-neik, br. (pavardė Noreikà)
Òrbė, br. 1968 m. (pavardė Ochrimenkà)
Pacùkas, br. (smulkiais dantimis)
Paišėlis, mr. (kolekcionuoja pieštukus)
Pakalnùtė, br. (pavardė Pakałnis)
Pamáiva, mr. (maivosi)
Peniùkšlis, br. (storas)
Petrāzolė, br. (pavardė Petrāitis)
Pìlė, br. (krypuoja eidamas)
Pìmsė, br. 1954 m. (iš vardo Rìmas>Rìmsė>Pìmsė)
Plaušėlis, br.
Plepùtė, mr.
Plėšikė, mr. (mėgsta peštis)
Porceliāninė Gyslė, mr. (aukšto ūgio, blyški)
Profėsorius, br. (su akiniais)
Putuňkšt, mr.
Rýžė, mr. (ryžais plaukais)
Rusinbākas, mr. (pavardė Rusināitė)
Sėilė, br. 1968 m. (iš pavardės Meilūnas>Mėilė>Sėilė)
Sėnis, br. (plepa)
Siłkė, br. (plona)
Skeřslatvis, br. (gyvena Latvijoje)
Slėikas, mr. (ištįsusio ūgio)
Sosiskà, br.
Stìmplė, mr. (išstypusi)
Stìrna, mr. (plonos kojos)
Storùlė, mr. (stora)
Storùlis, br. (storas)
Šėpšė, br. (šveplas)

Šėškas, br. (mėgsta kiaušinius)
 Šiaudinė Barborà, mr.
 Šimpánzė, mr. (storos lūpos)
 Škiūdas-Bliūdas, mr. (pavardė Škiudaitė)
 Škiūrė, br.
 Škrāblė, mr.
 Šmìkis, br.
 Šriūbas, br. (iš pavardės Motiekà>mùterka>
 šriūbas)
 Štūrmantas, br. (mažas dėvėjo jūreiviškus dra-
 bužius)
 Švininė kiaulė, br. (daug valgo)
 Teliūko palikuonis, mr. (pavardė Bulnýtė)
 Tévas, br. (didelio ūgio)
 Trībė, mr. (pavardė Tribuišýtė)

3. Mokytojų pravardės

Gilzė, vyr. (vadovavo šaudymui)
 Kāktusas, vyr.
 Kāucmintienė, mot.
 Mulātas, vyr. (tamsaus veido)
 Muštōkė, mot. (apkūni ir pasikilnojančiai
 eina)
 Ōblius, vyr. (vadovavo darbams)
 Pelė, vyr. (pavardė Pelānskis)
 Pilyčià, mot.
 Pinkvartas, vyr. (dėstė fizikà)

Santrumpos

a. – asmuo
 b. – bala
 br. – berniukas
 buv. – buvęs
 dgs. – daugiskaita
 dv. – dvaras
 est. – estų
 galūn. – galūnė
 g. – gimęs
 gim. – giminė
 got. – gotų
 k. – kaimas
 kl. – kalva
 kr. – krūmai
 la. – latvių
 lie. – lietuvių
 lyb. – lybių
 lit. k. – literatūrinė kalba
 mr. – mergaitė
 mot. – moteris
 mš. – miškas
 p. – pelkė
 pan. – panašiai

Trībukas, mr. (pavardė Tribuišýtė)
 Triūšis, br. (paraudusių akių)
 Undinė, mr. (palaidais plaukais)
 Ūntė, br. (vardu Antānas)
 Valiūlio pėmpė, mr. (nuo pavardės Valiulýtė
 ir nešiojamo kuodo)
 Varlė, mr.
 Veltėdis, mr. (vardu Vėlta)
 Viėšpatis, mr. (banguotais palaidais rudais
 plaukais)
 Vištà, mr.
 Vókietis, br. (kampuotos išvaizdos)
 Zākis, br.
 Žiūrķė, br. (nuo pavardės Žiūrà asonanso)
 Žvirblis, mr. (pavardė Žvirblýtė)

Pliūškis, vyr.
 Slōnas, mot. (apkūni ir lėtos eisenos)
 Spėcė, vyr. (dalyko specialistas)
 Šātras, vyr. (vadovavo šaudymui)
 Škrāblė, mot. (griežta)
 Šveicārija, mot. (puošni)
 Šveikas, vyr. (dėvi plačias kelnes)
 Tarškaliūkas, mr. (trankios kalbos)
 Vištà, mot.
 Žiōgas, vyr.

pav. – pavardė
 pl. – palivarkas
 pr. – prūsų
 priež. – priežodis
 pv. – pieva
 pvz. – pavyzdys
 rus. – rusų
 sen. – senovinis
 skr. – sanskritas
 suom. – suomių
 tarm. – tarminis
 up. – upelis
 vietov. – vietovardis
 vyr. – vyras
 vns. – vienaskaita
 vok. – vokiečių
 vok. žem. – vokiečių žemaičių
 vs. – viensėdis
 žiemg. – žiemgalių
 LTR – MA Lietuvių literatūros ir tautosakos
 instituto rankraštynas
 ŽM – Žeimelio muziejus

Talkininkavusių moksleivių sąrašas

Žeimelio vidurinės mokyklos mokiniai kraštotyrininkai, daugiausia padėję rinkti knygas medžiagą (data reiškia mokyklos baigimo metus):

1963 m.

A. Karzinkevičius, G. Pronckūnas, A. Rimkevičius.

1966 m.

J. Kazakevičius, R. Morkūnaitė, G. Pašiškevičiūtė, L. Šabanaitė.

1967 m.

V. Bagdonavičius, St. Balčiūnas, L. Grunskytė, K. Guževičius, R. Mikašytė, V. Meilūnaitė.

1968 m.

St. Bartašauskaitė, G. Jasiūnas, V. Kontautas, R. Meilūnas, A. Ramanauskas, A. Rimkevičiūtė, S. Sidaugaitė, R. Žibūda (nebaigė).

1969 m.

O. Galiauskaitė, G. Gasiūnaitė, S. Gudelytė, R. Jakuškaitė, V. Juzėnaitė, R. Kraftytė, D. Pranaitytė, R. Rudytė, J. Saliamorytė, G. Silavaitė, A. Užkuraitytė, D. Vainikauskaitė, F. Zakulytė, G. Žukauskaitė.

1970 m.

R. Ribišauskas, L. Ūdrytė.

1971 m.

V. Bezmėnaitė, L. Burkauskaitė, V. Jankauskaitė, D. Jatulytė, B. Kukurytė, I. Lalutytė, R. Leimontaitė, S. Nugaraitė, S. Petrauskas, D. Rudytė.

1972 m.

B. Balčiūnaitė, R. Bezmėnaitė, L. Dumbra, V. Garlauskaitė, G. Juodytė, I. Kuprytė, G. Naunykaitė, R. Platbarzdis, A. Rusinaitė, F. Stramilaitė, R. Stuknys, D. Šliogerytė, I. Švereikaitė, N. Vilčiauskaitė. Baigė X kl.: J. Četvergaitė, V. Damalakas, V. Daukas, V. Gervetauskaitė, A. Jankauskas, D. Odirimėnkovaitė, D. Punculytė, V. Vaičiulytė. Baigė VIII kl.: G. Tamulionytė.

Prisidėjo prie šio darbo ir kiti mokiniai, rinkdami Žeimelio visuomeniniam kraštotyros muziejui (ŽM) archeologijos, etnografijos, istorijos eksponatus, kuriais taip pat daug buvo pasinaudota.

TAUTOSAKA

Žeimelio apylinkės liaudies kūrybos lobių rinkimas

Juozas Šliavas*

Lygumos lygumos. Plačios, kiek akys užmato. Pavasarį žalios, išsikaišiusios raudonais, mėlynais, baltais pievų ir pelkių žiedais. Tolumoje – alksnių arba beržų miškeliai, krūmokšniai. Ramiai drumzlinus vandenį į šiaurę neša plačiai pavasarį išsilieję upokšniai. Rudeniop ši vaiki, puvėsiais ir drėgme atsiduodanti žaluma pagelsta, nusvyra brandžiomis, gerai užderėjusių javų varpomis. Po to laukai ištuštėja, plačiose erdvėse laisvai klaidžioja vėjas. Vos pakilioje kalvelėje – kaimo kapinaitės, pilkame danguje iširėžę kryžių siluetai. Miškai ir kaimai skęsta geltonų–raudonų spalvų kupetose, nusagstytose skaisčiai raudonų putinų karoliukais. Smulkiame rudens lietuje žvilga raudonų dokalkų stogai. O vėliau žiema baltu patalu apkloja laukus, sodybas, net ir tų nedidelių lomelių nebesimato. Ir taip visada, nors kiekvienai metai į apylinkės peizažą įneša ką nors nauja: vietoj vingiuotų, karklais apaugusiais krantais upokšnių – laukais nutįsta tiesūs melioracijos grioviai, vasarą beveik išdžiūstantys, keliai pasidengia asfaltu, nubalo raudoni apylinkės namų stogai. Šalia senujų kaimų išaugo naujos gyvenvietės. Tokios yra Žeimelio apylinkės.

Tikrieji liaudies talentai gyvena kaimo galulaukėse, grytelėse. Tai tie, kurie, savo rankomis užsidirbdami duonos kąsnį, kūrė ne vien materialines vertybes, bet ir tikrus liaudies meno stebuklus. Šalia talento ir įgudimo po šiais nuo rudens darganų ir nepriteklių pasišiaušusiais stogais slėpėsi ir žodinės liaudies kūrybos bei fantazijos lobiai, kurie, persiduodami iš kartos į kartą, paguosdavo jos puoselėtojus skurde ir nelaimėse. O jų kūryba buvo plati ir įvairiapusiška, nors daugiažodiškumu ji ir nepasižymėjo, tačiau buvo labai subtili, santūri, nuclidinta, ilgai šildyta žmogiška širdies šiluma. Šis bruožas ryškus ne tik žodinėje, bet ir plastinėje apylinkės liaudies meistrų kūryboje.

Dėl spartaus ekonomikos vystymosi, esant derlingoms dirvoms, ir dėl jau minėtų individualių apylinkės žmonių būdo bruožų, čia anksčiau negu kitur iš buities ėmė nykti papročiai ir tradicijos, o kartu su jomis ir dailė bei žodinė kūryba. Dėl to šiandien, toliau sparčiai keičiantis žmonių gyvenimui, iškilo nebeatidėliotinas reikalas – kuo skubiau visa tai, kas dar išliko, surinkti, ypač

žodinės bei materialinės liaudies kūry-

---

 * VUBR, f. 152-3, p. 64–70.

bos lobius, o tuo pačiu ir apsaugoti juos nuo visiško sunykimo. To darbo ir ėmėsi Žeimelio vid. mokyklos mokiniai-kraštotyrininkai.

Tai įvairių klasių mokiniai, besidomintys savo apylinkės praeitimi. Nedaug apylinkėje beliko durų, kurių jie nebūtų pravėrę: taip šapelis po šapelio, diena po dienos, metai po metų kaupėsi tautosakos, etnografijos, liaudies meno lobiai, kurie buvo su tvarkyti ir atsidūrė Žeimelio kraštotyros muziejuje. Taip daugybė apylinkės liaudies meno ir buities dirbinių, dešimtys storų tautosakos bei etnografijos aplankalų išsirikiavo spintose, tapo apsaugoti ir prieinami visiems besidomintiems šios apylinkės praeitimi.

Žodinės liaudies kūrybos lobių kaupimo darbas buvo pradėtas 1966–1967 m. – nuo padavimų, kadangi jie labiau negu bet kas kitas susiję su vietoje, labiau negu kas kitas atspindi vietos žmonių pažiūras į įvairius reiškinius, įvykius, daiktus, vietas ir pan. Pirmieji žingsniai buvo gana sunkūs, negyvi, perpasakoti. Teko daug padirbėti. Ir susidarė storas aplankalas – „*Žeimelio apylinkės padavimai*“. Jame – pasakojimai apie kunigaikštį Traidenį, paklydusį šio krašto miškuose, apie švedų okupaciją ir neapykantą priešams, apie paskendusius miestus bei Pelaniškių piliakalnį, apie pelkėse klaidžiojančias dūšes, aitvarus, velnius ir vaiduoklius. Yra čia ir grynai buitinio žanro padavimų: apie dvarus, apie kai kuriuos kaimus bei žmones, o taip pat apie su jais susijusius nepaprastus atsitikimus. Daugiausia padavimų užrašė J. Vilkytė, R. Rudytė ir F. Zakulytė.

Kitas tuo pat metu atsiradęs aplankalas buvo „*Žeimelio apylinkės papročiai, liaudies medicina, meteorologija, kalendorius*“. Ypač kruopščiai buvo užrašyti papročiai. Jie buvo renkami temomis: „*Kalendorinių švenčių papročiai*“, „*Darbo papročiai*“, „*Šeimos papročiai*“. Įdomiausi – gausūs rudens ir žiemos švenčių papročiai, su įvairiais būrimais, tragiškais atsitikimais ir t. t. Iš darbo papročių pažymėtini sėjos, o iš šeimos – vestuvių, pirties lankymo ir kt. papročiai. Ypač daug 1966 m. padirbėjo O. Galiauskaitė, G. Gasiūnaitė, S. Gudelytė, R. Jakuškaitė ir R. Kraftytė.

Sekantis kraštotyrininkų surinktas aplankalas buvo „*Žeimelio apylinkės pasakos*“, 1968 m. Tai daugiausia tradicinės lietuvių liaudies pasakos apie tolimus kraštus, apie tris brolius, kurių trečiasis „kvailas“, apie karalius ir visų skriaudžiamą našlaitę, apie miško žvėrelius ir gudruolę lapę. Rinkinyje yra ir nuotykių, ir buities, ir gyvulinių, ir satyrinių pasakų. Kai kurios iš jų artimos legendoms apie Dievą ir velnią, apie šv. Petrą ir kitus šventuosius. Įdomiausias pasakas užrašė S. Bartašauskaitė ir R. Kraftytė.

Pats stambiausias aplankalas, surinktas 1968 m. – „*Žeimelio apylinkės liaudies dainos*“. Pagal žanrus jis buvo padalintas skyriais: a) „*Aš atsisėdau ant akmenėlio*“, kuriame sudėtos istorinės dainos, b) „*Kieno tie margi dvarai*“ – dainos apie namus ir benamius, c) „*Aš užaugau*“ – lyrinės jaunimo dainos, d) „*Ir išlojo išviliojo*“ – vestuvinės dainos, e) „*Ariau aš ariau*“ – darbo ir socialinės nelygybės dainos, f) „*Šilti orai*“ – kalendorinės bei dainos apie gamtą, g) „*Ejo katinas šieno pjauti*“ – satyrinės dainos ir t. t. Daugiausia ir vertingiausių dainų užrašė kraštotyrininkės S. Nugaraitė ir D. Vainikauskaitė.

Tais pat metais buvo renkama ir smulkioji tautosaka: „*Žeimelio apylinkės smulkioji tautosaka*“ – patarlės ir priežodžiai, mįslės, minklės, paukščių pamėgdžiojimai, žaidimai. Čia daugiausia padirbėjo J. Četvergaitė, D. Punculytė ir V. Damalakas.

Tokiu būdu per pirmuosius dvejus metus 5-iose tautosakos aplankaluose atsirado apie tūkstantį liaudies kūrybos vienetų. Ši medžiaga buvo perrašyta dviem

egzemplioriais, kurių vienas perduotas MA Istorijos arba Lietuvių literatūros ir tautosakos institutams, o kitas liko Žeimelyje.

Šalia žodinės kūrybos buvo renkami ir apylinkės liaudies meistrų dirbiniai. Muziejuje atsirado pora dešimčių apylinkės dievdirbių padarytų statulėlių, maždaug tiek pat puošnių vietos kalvių kaltų kryžių antgalių, o taip pat daug kitokių ornamentais išgražintų buities ir namų apyvokos daiktų bei jų fragmentų. Saugoma taip pat daug nuotraukų. Stengtasi užfiksuoti viską, kas vertas vienokio arba kitokio dėmesio: kryžiai, koplytstulpiai, statulos, kapų paminklai, gyvenamųjų namų bei klėčių puošybinės detalės ir t. t. Būdingas šios apylinkės meistrų plastinės kūrybos bruožas – tų kūrinių monumentalumas, simetrija, ypač – jų kruopštus išbaigtumas. Visa tai nepaprastai harmoningai derinasi prie apylinkės lygumų peizažo. Be nuotraukų, dar buvo padaryta apie dešimt puošnių XIX a. kraitinių skrynių piešinių. Jos šiame krašte gana savitos, skiriasi nuo tokių pat skrynių kitose Lietuvos vietose: pirmiausia – fasadinio šono padalinimu į keturias dalis bei jų puošyba. Seniausios XIX a. pradžios ir vidurio kraitinės skrynios dažniausiai būdavo dažomos mėlynai arba tamsiai žaliai, rečiau – raudonai. Fasadinis jų šonas gausiai ornamentuotas geležies lankais, kaip jau minėta, padalintas būdavo į keturias maždaug lygias dalis, kurios dar buvo išgražintos piešiniais. Šoninėse dalyse dažniausiai būdavo vienoje pusėje gandrai, o kitoje – medis su gaidžiu; vidurinėse dalyse – vazonai su gėlėmis. Piešiniais būdavo naudojami tamsiai raudoni, geltoni, balti ir žali dažai. Tokios pat, tik gal grubesnės apdailos kraitinės skrynios buvo paplitusios ir kaimyninėje Latvijoje. Buvo šiame krašte kraitinių skrynių ir su trim padalinimais, kaip ir Lietuvos Aukštaitijoje: jos yra daugiausia XIX a. antrosios pusės. Įdomiausias ir seniausias skrynias surado ir jas nupiešė kraštotyrininkai: A. Noreika, D. Punculytė ir P. Saliomoris. Ši medžiaga patalpinta aplankale „*Žeimelio apylinkės liaudies menas*“, 1968 m.

Buvo surinkta ne tik patys dailės dirbiniai, padaryti jų piešiniai ar nuotraukos, bet ir žinios apie jų kūrėjus. Taip naujai atgimė apylinkės dievdirbys Adomas Truėpis (1962 m., 106 m. a.)*, liaudies skulptorius Antanas Nėsavas*, spinduliuotų kryžių meistras Jurgis Šaknis (gim. 1887 m.)*, akmenkalys Rūbinas (gyv. XIX a. pr.) ir kt. Ši medžiaga su retomis pačių kūrėjų nuotraukomis sudėta aplankaluose: „*Žeimelio apylinkės etnografijos-architektūros paminklai*“, 1968 m. ir „*Žeimelio apylinkės etnografinė mozaika*“, 1968 m.

Nebuvo pamiršti ir apylinkės žodinės kūrybos puoselėtojai. Jiems paskirtas aplankalas „*Žeimelio apylinkės tautosakos ir etnografijos pateikėjai*“, 1968 m. Čia yra dvidešimties žymiausių apylinkės tautosakos ir etnografijos pateikėjų biografiniai duomenys ir nuotraukos: Antanas Kaulinis (gim. 1894 m., gyv. Žeimelyje), Barbora Laukutienė (gim. 1896 m., gyv. Pagirių k.), Marijona Leimontaitė (gim. 1879 m., gyv. Bardiškių k.) ir kt. Tai tikri liaudies šviesuliai šiaip jau gūdžioje ir tamsioje apylinkės praeities panoramoje.

Dar buvo aprašyti ir apylinkės liaudies muzikos instrumentai, liaudies teatras, jaunimo pasilinksminimai bei pramogos.

Teko daug padirbėti Žeimelio kraštotyrininkams, paaukoti ne vieną popietę, ne vieną sekmadienį, ne vieną atostogų ar švenčių dieną, kol visi apylinkės liaudies kūrybos lobiai atsirado muziejuje. Nelengvas tai buvo darbas, tačiau kiekviename žingsnyje visus lydėjo įsitikinimas,

* Žr. atskirus str.

kad jis reikalingas ir svarbus, ir kad atidėlioti negalima. Tai buvo svarbiausias akstinas, o kartu ir atpildas už darbą, kuris tada tebuvo vos pradėtas, bet kuris po to dar tęsėsi iki 1973 m., kol į aplankalus sugulė ir apylinkės mitologija, ir liaudies astronomija, ir pasakojimai, ir prisiminimai, ir anekdotai, ir vaikų tautosaka ir t. t.

Žodinė liaudies kūryba

Juozas Šliavas*

Žeimelio apylinkės žodinė kūryba nėra labai gausi. Tai nulėmė gana santūrus, šiaurietiškas žmonių būdas, geresnė negu kitur materialinė padėtis, nuobodokos lygumos, taip pat ir buityje vartotos dvi (lietuvų ir latvių) kalbos. Vis dėlto ši kūryba gana savita, sodri, nors ir be ryškesnių, akį režiančių atspalvių, alsuojanti vešlia lankų žaluma, balomis bei durpėtų alksnių miškelių drėgme.

Žmonės čia praktiškai, jų akys visada buvo nukreiptos į žemę, kaip į materialinės naudos ir visokeriopos gerovės šaltinį. Dėl to ilgiau išsilaikė tik tos tradicijos, kurios glaudžiai susijusios su žemės ūkiu. Šitokia dvasinių vertybių kristalizacija pasireiškė tiktai paskutiniaisiais šimtmečiais, nes anksčiau užpelkėję apylinkių miškai nebuvo palankūs nei žmonėms, nei ūkiui, nei gyvulininkystei. Gal ir dėl to kai kurios žodinės kūrybos rūšys, kaip mitologinės sakmės, išliko gana gerai, gal net geriau negu kitose Lietuvos vietose.

1968–1971 m. Žeimelio vid. mokyklos kraštotyrininkai Žeimelio apylinkėje užrašė apie 2 000 tautosakos kūrinių¹.

Visa ši tautosaka buvo užrašyta tik ranka (ne į magnetofono juostą), todėl neišvengta stilizacijos ir nežymių nukrypimų nuo pirmapradžio teksto.

1. Dainos

Dainuojamoji tautosaka yra glaudžiai susijusi su kalba. Išnykus žiemgalių, o vėliau apylinkėje ir latvių kalboms, kartu išnyko ir tų tautų dainos. Lietuvių kalba Žeimelio krašte galutinai išgalėjo palyginti vėlai, todėl ir senųjų lietuviškų dainų apylinkėse nedaug berandama, o ir tos pačios daugiausia yra be vietinio atspalvio, atsineštinės. Vėlyvesnės dainos, nusistovėjus pagaliau gyventojų sudėčiai ir kalbai, kūrėsi jau ir vietoje. Jos nepaprastai lyriškos, skambios, kaip sidabrinųjų varpelių virpėjimas plačiose žiedais marguojančių lygumų erdvėse.

Žeimelio apylinkėse užrašyta beveik visų žanrų dainų. Tačiau, kaip ir kitose Vidurio Lietuvos bei Žemaičių vietose, senųjų kalendorinių, darbo dainų mažiau tepasitaiko. Populiariausios čia yra vestuvių, jaunimo, meilės dainos. Nemažą repertuaro dalį sudaro ir neaukšto meninio lygio romansai.

Žeimelio gyventojai labai mėgsta senąsias tradicines ir vėlyvesnės kilmės *karo* dainas. Seniausios yra: „Aš atsisdau ant akmenėlio“ /LTR 4144(1)/, „Oi, turiu, turiu tris sesutėles“ /LTR 4144(2)/

* *VUBR*, f. 152-1, p. 306–392.

¹ Vienas užrašytosios tautosakos egzempliorius saugomas ŽM, o antras – MA Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos rankraštyne (LTR 4144, 4145, 4146, 4147, 4239, 4245, 4246, 4247, 4248, 4249, 4250, 4251, 4261, 4274, 4275, 4276, 4286, 4287, 4348, 4443).

ir „Trijų seselių“ /LTR 4144(3)/. Tai vietiniai dainų „Jau ir atskrido gulbių pulkelis“ variantai. Vėlyvesnių feodalinųjų laikų kovas, kuriose vartojami jau ir šaunamieji ginclai, atspindi daina „Už giružės teka upė“ /LTR 4144(5)/. Greičiausiai Žečpospolitos laikų karys vaizduojamas dainoje „Ulonai“ /LTR 4144(9)/. Daug dainuota apie rekrūtų gaudymą ir nesuskaičiuojamus jų vargus caro kariuomenėje /LTR 4144(14, 16, 18, 19 ir kt.)/. Viena iš gražiausių rekrūtų dainų – „Išlauš dureles“ /LTR 4144(18)/. Kai kurios iš šių dainų vaizduoja ne tik „jaunų brolelių“ vargus, aprašo sunkų jų likimą, bet mini ir konkrečias vietas: Pampėnus /LTR 4245(16)/, Kauną /LTR 4144(21)/. Turbūt apie kovas su turkais Balkanuose kalba daina „O, kad aš buvau“ /LTR 4144(20)/, su japonais – „Japonų karė“ /LTR 4144(24)/. Daug dainų buvo sukurta apie Pirmąjį pasaulinį karą /LTR 4144(25, 26, 27, 28, 29, 30, 31 ir kt.)/. Ypač populiari apylinkėje – „Oi, tu Lietuva“ /LTR 4144(25)/. Populiarios buvo dainos ir apie besikuriančios Lietuvos kovas, o viena kita užrašyta ir apie Antrąjį pasaulinį karą, pvz., „Saulutė leidžias vakaruose“ /LTR 4245(25)/.

Grynai *mitologinių* dainų Žeimelio apylinkėje neužrašyta. Kai kurie mitologiniai įvaizdžiai išlikę tiksliai karo ir našlaičių dainose. Tai suasmeninti dangaus kūnai ir kitos gamtos būtybės: dievas, saulė, mėnulis, žvaigždės, sietynas, lietus. Ryškūs mitologiniai dievo ir saulės įvaizdžiai matyti „Trijų seselių“ dainoje /LTR 4144(3)/. Nesulaukusios iš karo grįžtančio savo brolio, seserys kreipiasi į dievą:

– Dievuliau mano,
Dievuliau mano,
Kas mums padėtų
Brolių gedėti?

Tai nėra krikščioniškojo dievo įvaizdis, nes joms atsako saulė, taip pat mitologinė būtybė – našlaičių motina:

Saulutė tarė,
Danguj būdama:
– Tai aš padėsiu
Brolių gedėti:

Devynis rytus
Rūkuose leisiuos,
O šį dešimtą –
Neužtekėsiu.

Našlaičių dainose /LTR 4144(58, 59, 60, 65)/ saulė vadinama – močiute, mėnuo – tėveliu, žvaigždės – sesutėmis, sietynas ir lietus – broleliais. Šie įvaizdžiai sutinkami ir etiologinėse sakmėse. Tik ten saulė ir mėnuo yra žemės tėvai. Galima taip samprotauti: kadangi žmonės – žemės vaikai, tai našlaičių dainose vaikams tėvus atstojo pačios žemės tėvai: saulė, mėnulis bei jų giminaičiai: žvaigždės, sietynas... Iš kitų mitologinių objektų arba būtybių dainose minimas paparčio žiedas – išsvajotos laimės simbolis /„Sirata“, LTR 4144(60)/.

Kalendorinių dainų irgi nedaug teuzrašyta. Geriau išlikusios tik pavasario ciklo dainos: Velykų / „Žėkelis“, LTR 4247(135)/ ir Joninių / „Švento Jono vakarėlių“, LTR 4144(128)/.

Nedaug teuzrašyta ir *darbo* dainų. Tai dainos apie populiariausius laukų darbus: / „Ariau, aš ariau“, LTR 4144(113)/, šienapjūtė / „Šienapjūtė“, LTR 4144(117), „Du broliukai kunigai“, LTR 4144(118), „Gieda gaideliai“, LTR 4144(119)/, linarūtė / „Linų rovējos“, LTR 4144(120), „Viena linelius roviau“, LTR 4144(121)/, gyvulių ganymą / „Piemenėlių daina“, LTR 4144(123)/ ir kt. Kai kuriose darbo dainose atsispindi socialiniai kontrastai. Ypač ryškiai sunki samdinio butis atsispindi dainoje „Sunku žilvitėliui“ /LTR 4144(61)/. Iš vėlesnių socialinę nelygybę vaizduojančių dainų išsiskiria daina „Vargdienio gyvenimas“ /LTR 4245(38)/, kurioje piešiamas ryškus ponų ir prasčiokų buities kontrastas:

*Ponai ir ponaičiai,
Visi kaliošuoti –
Vis iš prasčiokėlio
Sotūs ir bagoti.*

*Ponai valgo duoną,
Dar ir pikliavotą,
O mes prasčiokėliai –
Dirsių nesijotų.*

Daugelyje darbo dainų šalia darbo, vargo ir meilės motyvų nuskamba ir rūstus protestas, net grūmojimas išnaudotojams:

*Atein ponas,
Kaip šėtonas,
O tijūnas, –
Kaip perkūnas.*

*Aš tą poną
Malte malčiau,
O tijūną –
Grūste grūsčiau.*

*Per sytą kaulėlius
Išsijočiau,
Vėtrėlė pelenėlius
Išnešiotų.*

„Atein ponas“, /LTR 4144(115)/.

Gausiausią Žeimelio apylinkių dainų rūšį sudaro *jaunimo ir šeimos apeigų* dainos. Jose kalbama apie tėvelio dvarą / „Kiano tie margi dvarai?“, LTR 4144(42)/,

brolelį ir žirgą /„Per beržynėlius“, LTR 4144(44)/, mergaitės susimąstymą /„Ant ežerėlio rymoju“, LTR 4144(46)/, skurdžią našlaitės dalia /„Našlaitės daina“, LTR 4144(59)/. Dainuojama jose ir apie artimųjų mirtį – motinos /„Augo kaime dagilėlis“, LTR 4144(64)/, dukrelės /„Aušta aušrelė“, LTR 4144(63)/, bernelio /„Po šilu, po kryžiu“, LTR 4144(67)/. Šios dainos ypač lyriškos, pilnos skausmo. Daug yra ir dainų, vaizduojančių mergelės ir bernelio santykius – susitikimą, pokalbius, laukimą. Jos giėdrios, šviesios nuotaikos, ilgesingos, tik kai kuriose pasigirsta pašaipia iš nevykėlio, persenėlio /„Atjojo jojo“, LTR 4144(90)/ arba godaus turtams jaunojo /„Neiki už bernelio“, LTR 4144(91)/. Yra ir suvedžiotos mergelės skundo dainų, tačiau jų skundas nėra toks beviltiškas kaip našlaičių, pvz., dainoje „Sugrižki“ /LTR 4144(94)/.

Gausu apylinkėje *vestuvių* dainų. Vienos iš jų yra vestuvinių apeigų dainos /„Augino močiutė“, LTR 4144(101), „Svočios pyragai“, „Vai tu, bernužėli“, LTR 4144(103), „Šelmi, piršly, melagi“, LTR 4144(104), „Čigonų daina“, LTR 4144(106), „Sugrižtuvų daina“, LTR 4144(107)/, o kitos – šiaip bet kada dainuojamos. Vestuvinėse dainose vaizduojama liūdna ištėkėjusios mergelės butis; mergelė kenčia ir dėl to, kad nebėr motinėlės /„Pas motinėlė“, LTR 4144(108)/, ir dėl sunkių darbėlių ir pijoko bernelio /„Gieda lakštingalėlė“, LTR 4144(97)/, ir dėl to, kad išleista už nemylimo /„Praslinko jaunystės dienelės“, LTR 4144(95)/. Viena iš geriausių pastarosios rūšies dainų apylinkėje yra „Močiute, širdele“ /LTR 4245(17)/.

Baladžių apylinkėje užrašyta nemažai. Daugelis siužetų yra paplitę ne tik lietuvių, bet ir kitų tautų folklore.

Viena iš plačiausiai dainuojamų baladžių yra „Dvi seselės ir žūklys“ /LTR 4245(1)/. Plačiai paplitusi ir daina-baladė apie kario išleidimą į karą ir jo žuvimą /LTR 4144(1, 2, 3)/. Užrašyta baladžių apie pagrobtą nuotaką /„Ir išjojo, išviliojo“, LTR 4144(96)/, čigonės išburta jaunosios mirtį /„Čigonė melagė“, LTR 4144(105)/, apie tai, kaip atjojęs bernelis randa mergelę jau mirusią /„Nedėlios rytėli“, LTR 4144(78, 79)/, kaip bernelis nužudo mergelę už nepasizadėjimą /LTR 4245(4)/ ir kt. Labai populiarī daina „Oi eisim, eisim“ /LTR 4287(2)/ – samdinės mergaitės vargo ir nedalios skundas. Plačiai iki Antrojo pasaulinio karo buvo dainuojama ir romano tipo baladė „Pas seną bajorą“ /LTR 4245(6)/. Daugumos baladžių minčių reiškimo būdas gana epiškas, ramus, tačiau kitų – protarpiais lyriškas, priartėjantis prie dainų.

Romansai labai paplito pokario metais. Ypač populiarius buvo „Ant melsvų ežero bangų“ /LTR 4246(19)/, „Yra laimė šiam pasauly“ /LTR 4245(20)/, „Baltos putos plakas“ /LTR 4245(22)/ ir kiti. Jų gyvavimo amžius apylinkėje nebuvo ilgas, matyt, dėl to, kad romansai neturėjo gilesnių liaudiškų tradicijų.

Vaikų dainos įvairios paskirties ir tematikos. Lopšinėse linkima vaikui kuo greičiau užmigti /„A-aa, vaikeli“, LTR 4247(2)/, vaizduojamas žvėrelių pasaulis, dainuojama, kaip kiškis nukando vaikui nosį /„Opa, opa“, LTR 4247(3)/, apie žirnį ir pupą /„Učia, učia“, LTR 4247(4)/. Atsispindi jose ir sunki moters motinos dalia, kuri vaiką augindama turi ir kitus darbus nudirbti.

Mik, mik, mažyte,

Aju, aju, aju.

Mik, mik,

*Mik saldžiai,
 Tu miegoki,
 Tu ilgai, –
 Netrukdyki
 Man vargelių vargt.
 A-aa, a-aa,
 Dukruže,
 Dukrele mano!*

„Mik, mik, mažyte“ /LTR 4247(1)/.

Populiarios vaikų maldymo dainelės apylinkėje yra „Virė, virė košė“ /LTR 4247(12)/ ir „Dzyru, dzyru“ /LTR 4247(7)/. Iš dainų apie gyvūniją dažniausiai sutinkam „Bobutės oželis“ /LTR 4247(145)/, įvairūs dainos „Kai aš mažas buvau“ variantai /LTR 4247(138, 147)/. Kai kurios dainelės kontaminuotos: „Katins ant pečiaus tupėjo“ kontaminuota su daina „Kai aš mažas buvau“ /LTR 4247(136)/.

Formulines dainas paskutiniu metu apylinkėje dainuodavo arba suaugusieji vaikams, arba su jais kartu: suaugusieji klausdavo, vaikai atsakydavo. Populiariausia šios rūšies daina yra „Raganėlė močekėlė“ – dainos „Pinu, pinu pyne“ variantais /LTR 4247(151)/. Ji susideda iš klausimų ir atsakymų: žaidėjai klausia, o „ragana“ atsako; po žaidėjų paskutinio atsakymo „Kam tas peilis – raganai pjauti“, ši puola vaikus gaudyti. Sugautasis tampa „ragana“, ir žaidimas tęsiamas toliau. Kito jos varianto – „Older-volder“ /LTR 4247(16)/ paskirtis nebeaiški.

Kumuliatyvinio tipo dainos buvo gana populiarios iki pat paskutiniojo laikotarpio. Iš jų dainuojamos „Tarnavau, vargavau pas poną“ /LTR 4247(133)/, „Avižėlė“ – dainos „Atbėgs, atbėgs pelė iš miško“ variantas /LTR 4247(134)/. Artima maldai, giedama klausimais atsakymais, daina „Žėkelis“ /LTR 4247(135)/, kuri iš pradžios būdavo giedama į vieną pusę, o po to skaičiuojama atgal.

Pačių vaikų kūrybos yra žymiai daugiau. Ją sudaro našlaitėlių, piemenėlių ir žaidimų dainos. Ypač gausi yra nedainuojamoji vaikų kūryba: erzinimai, parodijos, skaičiuotės, greitakalbės, priežaidiniai, įvairios eiliuotės. Erzinimuose būdavo parodijuojami vardai, rečiau pavardės. Užrašyta gana daug poterių parodijų. Populiariausias vaikų tautosakos žanras – skaičiuotės, kurios gyvos apylinkėje dar ir šiandien.

2. Pasakos ir anekdotai

Pasakų Žeimelio apylinkėse irgi nedaug surasta. Tas turbūt paaiškintina spartesne apylinkės ekonomikos raida. Žmonės čia anksčiau išsiskirstė į vienkiamius, gyveno mažesnėmis šeimomis, o pasakai išlikti reikalingas ne tik sekėjas, bet ir atitinkama auditorija. Vienkiemiuose formavosi uždaresnis būdas, mažesnis kalbumas.

Vienu svarbesnių išskirtinių apylinkės pasakų bruožų galbūt laikytinas glaudesnis jų ryšys su mitologija.

Gyvolinių pasakų išliko nedaug. Viena seniausių – pasaka su dainuojamais intarpais „Senelis ir vilkas“ /LTR 4145(35)/, kurioje žmogus dar bejėgis apsiginti nuo žvėries, todėl priverstas atiduoti vilkui penketą savo avelių ir *katytę didžpilovytę*

ir *šunelį riestuodegį*, ir pagaliau – savo senele. O kai jau nebebuvo ką duoti, vilkas įlindo pro langą į vidų, nusitraukė nuo krosnies senelį ir jį patį suėdė. Panašios į etiologines sakmes pasakos „Šuo“ /LTR 4145(37)/ ir „Vilkas, šuo, katė ir pelė“ /LTR 4145(38)/. Pastarojoje pasišaipoma iš vilko, besigiriančio bajoriška kilme, kurios dokumentus sugrauzė pelė, o tai sukėlė iki šiol tebetrunkančią šių žvėrių nesantaiką. Ypač linksmai nuteikia pasaka „Ežys ir ponias“ /LTR 4145(36)/. Išleisdama į turgų uždėjo ežienė savo vyrui ant nugaros kapeiką. Pamačiusi tą kapeiką pravažiuodama ponias įsakė savo vežikui ją nuimti. Išūlus, monotoniškas nepatenkinto ežio pūkšėjimas taip gėdino ponias, kad ji įsakė vežikui gražinti jam tą kapeiką atgal. Tačiau net ir toks ponios „nusižeminimas“ nepaveikė ežio, kurio tolimesnis akiplėšiškas pūkšėjimas tik dar labiau suniekina ponios godumą ir bailumą.

Stebuklinių pasakų užrašyta žymiai daugiau. Čia ir brolis vaduoja iš slibino nagų neturtingų tėvų parduotas seseris /„Brolis ir seserys“, LTR 4145(1)/, ir karalius ištraukia iš jūros dugno raganos įstumtą ten savo žmoną /„Saulės duktė“, LTR 4145(4)/, ir piemenėlis iškepa norėjusią jį iškepti raganą /„Piemenukas ir raganos“, LTR 4287(20)/, ir kt. Šiuos žygius atlikti jiems padeda burtininkės, paukščiai, žuvys, įvairūs aplinkos gyvių ir augalų patarimai už jiems parodytą gerą ir atvirą širdį.

Kitą stebuklinių pasakų grupę sudaro užkeiktų jaunikaičių vadavimas ir vedybos /„Varlė-karalaitis“, LTR 4145(33), „Velniai jaunikaičiai“, LTR 4145(12)/. Čia taip pat padeda drąsa, pagarba bet kokiam sutvėrimui.

Apie gudrius brolius ir kvailį kalbama pasakoje „Trys broliai“ /LTR 4145(20)/. Joje iškeliamas brolio, laikomo kvailiu, dvasios tyrumas, noras padėti kitiems. Tai atneša laimę ir jam pačiam, o gudriųjų brolių klasingumas ir pavydas prišaukia jiems pražūtį. Nepaprasti įvykiai ir priemonės (stebuklingi batai, didelė jėga ir kt.), atvedę iš pažiūros nevykėlių herojų į karaliaus sostą, vaizduojami pasakoje „Mažylis“ /LTR 4145(13)/. Pasakų grupei apie gobšuolį ir vargšą priklauso „Du broliai“ /LTR 4145(34)/, „Gobšuolis“ /LTR 4145(31)/.

Kaip matyti, apylinkėje iki šiol sutinkami beveik visi stebuklinių pasakų žanrai, žavintys nuostabia fantazija, epišku įvykių dėstymu.

Artimos stebuklinėms yra vadinamosios *pasakos-legendos*, kurių veikėjai – bibliniai šventieji. Tačiau tokių legendų Žeimelio apylinkėse užrašyta labai nedaug. Ryškiausia iš jų „Kodėl šv. Petro plikas pakaušis“ /LTR 4145(23)/.

Nuotykių pasakos, kurių veiksmas vyksta realiame, tačiau pilname netikėčiausių atsitikimų pasaulyje, labai mėgstamos Žeimelio apylinkėse. Populiariausios pasakoja apie plėšikus ir mergaitę /„Mergina ir plėšikas“, LTR 4145(26), „Mergaitė ir plėšikai“, LTR 4145(27)/, apie karalių, išėjusį su vagimis plėšikauti ir taip išvengusį mirties /„Karalius ir vagys“, LTR 4145(14)/, apie gudrųjį vagį /„Giliaus nuotykius“, LTR 4145(40)/.

Buitinės pasakos savo charakteriu artimos nuotykių pasakoms, tačiau jos dar labiau susietos su gyvenimu, o ir pati įvykių raida jose daug kasdieniškesnė, paprastesnė. Šios pasakos turi aštrų socialinį atspalvį – jose pajuokiami turtuoliai, kunigai /„Pinigas šneka, pinigas tyli“, LTR 4145(32)/, tariama turtingųjų užuojauta vargšams /„Gėlių pintinėlės“, LTR 4145(41)/ ir t. t., tuo pačiu išryškinamas vargšų moralinis tvirtumas.

Atskirą buitinių pasakų rūšį sudaro tos, kuriose realiame pasaulyje veikia ir mitologinės būtybės. Tai greičiau sakmės su išplėtotais siužetais. Jose mitologinės būtybės paprastai padeda drąsiesiems ir vargšams, žiauriai nubaudžia gobšulius ir bailius. Tokios būtybės yra dievas /„Ponas ir ubagas“, LTR 4145(25)/, velnias /„Du broliai“, LTR 4249(1)/, laimė /„Auksinės plytos“, LTR 4145(5)/.

Galima sakyti, kad apylinkių pasakų repertuaras tebėra išlikęs platus. Jų žodis meniškas, puošnus, vaizdingas. Pasakos dažnai pradedamos formuliniiais posakiais: *Gyveno kartą..., Vieną kartą..., Labai seniai..., Kadaise..., Seniai, seniai...* ir t. t.

Jose sutinkami šie vardai: Saulės duktė /LTR 4145(14)/, Elenutė /LTR 4145(41)/, Genovaitė /LTR 4145(42)/. Kai kurie jų ateina iš gilios senovės. Toks vardas yra – Saulės duktė, susijęs su mitologija. Pasakos dažnai užbaigiamos taip pat formuliniiais posakiais: *... ir toliau sau laimingai gyveno, ... dar ilgai ir gražiai gyveno* ir t. t.

Nuotykių pasakoms artimi *anekdotai*. Jie glaudžiau susiję su konkrečiais įvykiais bei aktualijomis, todėl jų amžius paprastai esti neilgas. Anekdotų tikslas – pasijuokti iš įvairių gyvenime pasitaikančių nevykėlių, iš žmonių tamsumo, gobšumo bei kitokių kasdienškų jų ydų. Kadangi žmonių ydos giliašaknės, tai ir kai kurie anekdotai irgi yra seni ir tradiciniai.

Daugiausia anekdotų užrašyta apie kvailius /„Durniai stoja į mokyklą“, LTR 4249(6), „Trys durniai“, LTR 4249(13)/ ir t. t. Pasakojama ir apie nevykusias piršlybas /„Piršlybos“, LTR 4249(23)/. Nemaža anekdotų yra ir apie turtuolių šykštumą bei jų kvailumą /„Ponas ir gaidys“, LTR 4249(29), „Durna papūga“, LTR 4249(38)/. Kai kuriuose sugretinamas „mužikas“ ir ponas: ponas visada pasirodo kvailiesnis už „mužiką“ /„Garstyčios“, LTR 4249(32)/, tarnas visada apgauna savo poną /„Šventieji“, LTR 4249(21)/, o paprastas žmogus – karalių /„Karaliaus šuo“, LTR 4249(30)/. Dar daugiau anekdotų apie dvasiškius /„Šventoji dvasia“, LTR 4249(4), „Šimtas rublių“, LTR 4249(18), „Žmogus ir karvė“, LTR 4249(20)/. Juose dvasiškiai, kaip ir ponai, dažnai dėl savo šykštumo ir suktumo apsigauja patys /„Kvailys ir klebono karvės“, LTR 4249(25)/ arba būna apgaunami kitų /„Klebono laikrodis“, LTR 4249(9)/.

Gana gausi vadinamųjų „šeimos anekdotų“ grupė, kurių pagrindinė tema – vyro ir moters santykiai /„Ištikimybės išbandymas“, LTR 4249(2)/ arba kuriuose vaikas pasirodo ne mažiau išmanantis už suaugusiuosius /„Primuštas Jonelis“, LTR 4249(35), „Jonelis ir karvė“, LTR 4249(35)/. Pasitaiko anekdotų, kurių pagrindinis veikėjas yra čigonas /„Čigonai“, LTR 4249(5), „Šienpjovys čigonas“, LTR 4249(19)/ arba žydas /„Vaikesas ir žydas“, LTR 4287(21)/. Čigonas paprastai apgauna kitus, o žydas dažniausiai pats būna apgaunamas.

Daugelio anekdotų veikėjai yra žvėrys. Dažniausias anekdotų komiškasis herojus yra kiškis /„Žvėrių vaisės“, LTR 4249(15)/. Dažnai jis ir kitus žvėris apgauna arba pastato į juokingą padėtį /„Kiškio glaudės“, LTR 4249(11), „Kiškio čemodanas“, LTR 4249(24)/. Iš kitų herojų dažniau sutinkamas asilas /„Kaip žvėrys tiltą statė“, LTR 4249(16)/, kuris pasirodo besąs gudresnis už kitus, lapė /„Lapės uodega“, LTR 4249(10)/ ir kt.

Užrašytųjų anekdotų stilius žaismingas, daug dialogų, mintys labai kondensuotos, aforizmai – dviprasmiški, atomazgos dažnai nelauktos, staigios, daug komiškų situacijų, sąmojo, kuris kai kada būna net obsceniškas. Anekdotų apylinkėje dar ir šiuo metu labai daug pasakojama.

3. Sakmės ir padavimai

Žeimelio apylinkėse sakmių, padavimų, įvairių tikėjimų bei su mitinėmis būtybėmis susijusių papročių buvo užrašyta daugiau kaip 1 000. Yra sakmių beveik apie visas lietuviams žinomas mitines būtybes. Be to, šios būtybės retai kada tėra maišomos. Tik sakmėse laumės kartais supainiojamos su raganomis arba su laimėmis. Tačiau ir tada, pateikėjo paklausus, jis pats tą klaidą ištaiso. Daugelis pateikėjų tebetiki senovėje egzistavus velnią, raganas, laumes, burtininkus, vaiduoklius, o kai kurie (V. Jarašiūnienė, Žeimelis) tvirtina, kad ir dabar matą aitvarą, vaiduoklius.

Kas nulėmė tokį senosios mitologijos gajumą? Krikščioniškoji religija į šią ilgai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Livonijos ordino ginčijamą teritoriją atėjo gana vėlai. 1523 m., lankydamas Kuršo pasienį, Vilniaus vyskupas Jonas teberado čia išplitusią pagonybę¹.

Tada pastatomos pirmosios katalikų bažnyčios: 1523 m. – Senojoje Žagarėje², 1526 m. – Joniškyje³.

Vos beįsigalinčią katalikybę pakeitė liuteronizmas. 1540 m. evangelikų liuteronų bažnyčia pastatoma Žeimelyje⁴.

Tiek vienà, tiek antrà šių tikybų žmonėms buvo brukama per prievartą. Prsidėjusi katalikų ir liuteronų kova sudarė plačias galimybes liaudyje ilgą laiką tarpti seniesiems pagoniškiems papročiams ir tikėjimams. Didelį vaidmenį čia suvaidino ir latvių mitologijos įtaka. Galima spėti, kad tam tikra dalimi prisidėjo žiemgalių bei lybių substratas, ilgai užsitęsę Livonijos–Lietuvos karai, pasienio teritorijos ištuštėjimas, miškai, mažas gyventojų skaičius⁵.

Tokiomis sąlygomis kai kurie pagoniškieji papročiai ir tikėjimai apylinkėje išsilaikė net iki pat XX a. pradžios⁶.

Sakmės. Dauguma apylinkės sakmių ir kitų mitologinių pasakojimų yra užrašyti iš vyresnių kaip 60 metų žmonių, o jaunesni jau nebesugeba tiksliai charakterizuoti mitologinių būtybių veiklos. Vadinasi, visi šie senoviniai tikėjimų atspindžiai išsilaikė tik iki trečiojo XX a. dešimtmečio (dabartiniams pateikėjams tada buvo 10–15 metų), o vėliau pradėjo nykti. Nykimą sąlygojo Lietuvos valstybės žemės reforma, daugelio kaimų išsiskirstymas į vienkiemius, privalomas pradinis vaikų mokymas bei periodinė spauda.

Šiuo metu apylinkės mitologija gyvena paskutiniąsias savo ilgo gyvenimo dienas. Tačiau ir krikščioniškoji religija jos nepergyveno. Kai kuriais atvejais galbūt ji tik iškreipė senųjų mitologinių būtybių vardus, jų charakteristikas, pasisavino kai kuriuos su jomis susijusius žmonių papročius ir pati ėmė nykti greičiau negu galias liaudines tradicijas turintys papročiai. O tie papročiai prie naujų sąlygų ir toliau išlieka kaip sena, tačiau gyvybinga ir neatskirama apylinkės žmonių kultūrinio gyvenimo dalis, nors su jais susijusių senųjų mitologinių vaizdinių pasaulis ir belieka šiandien žmonėms įdomus vien tik kaip istorinės praeities kartų gyvenimo atspindys.

Įdomiausias Žeimelio apylinkės sakmės yra apie dangaus kūnus, žemę, vandenį, ugnį bei kitus gamtos reiški-

¹ *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 1, 1966, p. 697.

² Salys A. Die Zemaitischen Mundarten, *Tauta ir Žodis*, kn. 6, 1930, p. 267.

³ *Ten pat.*

⁴ Kallmeyer T. *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, Rīgā, 1910, p. 202.

⁵ Žr. Salys A. *min. veik.* p. 242–250.

⁶ Šliavas J. Paskutinis pagonis? *Mokslas ir gyvenimas*, 1967, nr. 10, p. 46.

nus. *Perkūnas*, pilnas ekspresijos ir jėgos, vadinamas dievaičiu /LTR 4239(680)/. Savo strėlėmis jis baudžia nusikaltusius /LTR 4239(212)/, tranko pakaruoklius /LTR 4239(215)/ ir akmenis, po kuriais guli velniukas, vadinamas „dunduliu“, ir jį erzina /LTR 4239(378)/. Apsisaugojimui nuo perkūno žmonės skambindavo varpeliu /LTR 4286(102)/, žegnodavosi turbūt tam, kad nuvytų nuo savęs velnią.

Perkūno medžiais žmonės laiko ažuolą ir uosį, nes į šiuos medžius perkūnas dažniausiai trenkia /LTR 4239(536, 569)/. Nuo to gal ir atsirado senovės baltų religijoje ažuolo kultas. Šitoki perkūno ir ažuolo tarpusavio ryšio aiškinimą patvirtintų dar ir tai, kad ažuolas, matyt, ir savo vardą perdavė vienam populiariausiu baltų dievų – perkūnui, plg.: lot. *quercus* <*perquus* „ažuolas“> lie. *perkūnas*⁷.

Mitologinio perkūno energija ir ažuolo tvirtumas turbūt neatsitiktinai siejami ir su lietuvių liaudies dainų bernelio šaunumu.

Dievų medžiu žmonės laikė ir beržą /LTR 4239(628)/, kai kada ir drebulę /LTR 4239(628)/.

Saulė užtekėdama kai kada „šoka“ /LTR 4239(524)/. Prieš oro permainas danguje aplink ją pasirodydavo „saulės broliai“ /LTR 4239(410, 824)/. Vakarais saulė nukeliauja poilsio už kalnų /LTR 4239(528)/. Žmonės saulę vaizduodavosi mergina /LTR 4348(24)/. Be antropomorfinio, būdingo baltams, saulės paveikslo, apylinkėje užrašyta ir pora sakmių apie mechanišką saulės kilmę: kaip ją nukalė kalvis ir pats įmetė į dangų /LTR 4239(502)/. Šitoks saulės kilmės aiškinimas yra giminiškas finų mitologijai. *Mėnulis* laikomas saulės vyru /LTR 4239(523)/, vaikinu /LTR 4348(24)/, dangaus ir žemės karalėliu /LTR 4239(530). Mėnulio atmainos, jo šviesa magiškai veikė visą pasaulio būtį. Todėl mėnuliui, ypač jaunam, būdavo meldžiamasi, jį pamčius žegnojamosi /LTR 4239(531, 679)/, prie jo taikomasi /LTR 4239(66)/. Už pašaipą mėnulis mokėjo ir atsikeršyti /LTR 4239(112)/. Mėnulyje matomi tamsūs žmonių šešėliai siejami su ten užkritusiu velnio nešamu burtininku Tvardausku /LTR 4239(165)/. *Žvaigždės* – mėnulio seserys /LTR 4239(47)/. Jų egzistencija siejama su žmogaus būtimi. Kiekvienas žmogus turįs savo žvaigždę. Žmogui mirštant ir jo žvaigždė nukrinta /LTR 4239(379)/. Rytinė ir vakarinė žvaigždė būdavo vadinama vyrišku Auseklio vardu /LTR 4286(124)/.

Žemė – moteriškasis vyriškojo dangaus antipodas. Tą rodo ir maldelė į jauną mėnulį, kur jis vadinamas dangaus ir žemės karalėliu, atseit – sūnumi /LTR 4239(531)/. Tačiau tuo pačiu žemė yra saulės ir mėnulio duktė /LTR 4239(47)/. Susipyko kartą saulė ir mėnulis ir niekaip negalėjo susitarti, kam prižiūrėti žemę. Tą ginčą išsprendė teisėjas – perkūnas: saulei motinėlei jis paskyrė ją saugoti dieną, o mėnuliui tėveliui ir jo seselėms žvaigždelėms – naktį /LTR 4239(47)/. Žmonės žemę laikė šventa, nes ji duoną augina /LTR 4239(10)/, žmones nešioja /LTR 4239(601)/.

Moteriškųjų dievybių (pirmiausia galbūt Žemynėlės) medis buvo liepa /plg. dar LTR 4239(522, 541)/. Todėl ir mergelės-liepelės įvaizdis lietuvių liaudies dainose taip pat greičiausiai yra senosios baltų mitologijos atspindys.

Šiaurės pašvaistė Žeimelio apylinkės žmonių mitologijoje – raudonas ponas, kuris kai kada naktimis išvažiuoja pasivažinėti /LTR 4239(633)/. Pašvaistė būdavo karo ženklas. Pasirodydavo jį kartais kryžiaus pavidalu /LTR 4239(740)/, kartais – panaši į šautuvus, durtuvus, pei-

⁷ Skardžius P. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, 1943, p. 281.

lius, kraujo klanus /LTR 4239(711)/. *Lietus ir vėjas* – du seniai, besiginčiją dėl savo ežios: supykę vienas pučia, antras – vandenį šnypščia. Kai tik jie susibara, supykusi saulė nustoja jiems šviesti – tada vien pučia vėjas ir lyja lietus /LTR 4239(78)/. *Laumės juosta* – gyva būtybė, sugerianti iš ežerų, upių ir jūrų vandenį /LTR 4239(25)/. *Vanduo*, iškritęs iš dangaus, ypač perkūnijos metu, buvo laikomas šventu /LTR 4239(292, 751)/. Netgi kai kurios balos buvo šventos, tikima, kad jų vanduo gydo /LTR 4239(175)/. Šis tikėjimas turbūt atsirado dėl gydomųjų šaltinių poveikio. Šventais buvo laikomi ir kai kurie miškeliai /LTR 4443(19)/.

Ugnis taip pat buvo šventa, nes ją sukūrusi šventoji Gabija, šventoji Agota ir šventasis Laurynas /LTR 4239(81)/ ar davęs perkūnas /LTR 4239(397)/. Kad ugnis neišblėstų, ją židinyje palaikydavęs vadinamasis „ugnies mitulis“ /LTR 4239(83)/. Negalima būdavo iš ugnies tyčiotis, spardyti ją kojomis (tada ji padarydavo žalos) /LTR 4239(647)/, negalima į ją spjaudyti, nes po mirties teks laižyti karštą akmenį /LTR 4239(214)/. Prieš įkurdami ugnį žmonės „paklodavo patalą“ – ją peržegnodavo /LTR 4239(540)/. Kryžius ugnies simboliu buvo turbūt nuo to laiko, kai ji imta gauti trinant du pagaliukus. Dėl to turbūt ir jis laikytas šventu. Kartais išeidavo ugnis pasivaikščioti. Tada negalima garsiai kalbėti, vaikščioti, varyti jos atgal /LTR 4443(104)/, darinėti langų, durų, kad ugnis neišeitų laukan ir kad ko nors nepadegėtų /LTR 4239(49)/. Kilus gaisrui, kviesdavosi burtininką su šv. Agotos duona, kuris ugnį apmalšindavo /LTR 4239(114)/ arba išvesdavo į lauką /LTR 4287(32)/. Reikėdavo su ta duona apeiti aplink degantį namą ir po to nueiti į lauką /LTR 4261(21)/. Pamačius gaisrą, reikėdavo jį peržegnoti /LTR 4239(538)/. Iš gaisravietės esą negalima nieko imti, kad pas patį nekiltų ugnis /LTR 4239(537)/. Gaisrą išpranašaudavusios kregždės pasitraukdamos nuo pastato /LTR 4239(479)/.

Ne mažiau įdomios sakmės ir apie pačias mitines būtybes. Vyriausia apylinkės mitologinė būtybė, dangaus ir gyvųjų pasaulio valdovas buvo *Dievas*. Dievo ir dangaus sąvokų ryšį baltų mitologijoje rodo ir tai, kad baltų k. žodis **deivas* suomių kalboje reiškia „dangu“ (suom. *taivas*). Tai rūpestingas ir pavyzdingas žemdirbių religijos šeimininkas. Jis pasistato naują gryčią, kviečiasi į namus velnią. Sakmių Dievas lėtas, iš paviršiaus gana ramus, bet gudrus. Už bloga atsikeršija blogu /LTR 4145(8)/. Pasivertęs barzdotu seneliu, jis nusileidžia į žemę, vaikšto, bando žmonių būdą /LTR 4239(368)/, apgalvotai tvarko jų santykius ir buitį /LTR 4239(59, 152)/, gelbsti juos kartais nuo mitinių būtybių keršto /LTR 4239(697)/.

Labai stiprus Žeimelio apylinkėse yra buvęs numirėlių kultas. Apie numirėlius iki šiol žmonėse yra išlikę dar labai daug sakmių ir pasakojimų. Populiari sakmė apie numirėlio vedybas. Išeidamas į rekrūtus, jaunuolis su mergaite krauju pasirašė ištikimybės sutartį. Po daugelio metų žuvusio vaikinio dvasia atvyksta į gimtinę, ir kunigas ją sutuokia su jau persenusia mylimąja. Po sutuoktivių abu pavirsta pelenu krūvele /LTR 4239(707)/. Žmogui mirus, iš kūno išeinanti vėlė, dažnai vabaliuko pavidalu /LTR 4286(17)/. Palaidojus žmogų, trečią naktį siela išeinanti iš kapo /LTR 4286(31)/. Tada ji esanti panaši į to žmogaus statulą – šešėlį, apsirengusį įvairiai: taip, kaip numirėlis būdavo palaidotas /LTR 4286(31)/, su krikšto marškiniais /LTR 4286(32)/, apsisiautusi balta drobe /LTR 4286(105)/. Palaidojus žmogų, vėlė stovėdavusi prie kapų vartų, kol atlydėdavę kitą numirėlį, kurio vėlė jį pakeisdavusi /LTR 4239(692)/. Kartais po trijų dienų vėlė pareidavusi į namus /LTR 4443(102)/ vai-

dentis /LTR 4239(636)/, pasižiūrėti, kaip gyvena artimieji /LTR 4261(19)/. Ji apsilankydavusi katino, gaidžio, žmogaus pavidalu. Vėlės gyvendavusios kapinėse /LTR 4239(238)/, krūmuose /LTR 4239(201)/, aukštuose medžiuose /LTR 4239(204)/ (dėl to turbūt pradžioje ir koplytstulpius žmonės statydavę kaminuose), ugnyje /LTR 4239(54)/, priesienyje /LTR 4239(798)/, pirtyse, jaujose /LTR 4286(92)/. Žmonių, kurie sutardavę su kitais šeimos nariais, vėlės apsigyvendavusios to namo židinyje /LTR 4239(238)/. Ne laiku mirusiųjų, nužudytųjų arba nusižudžiusiųjų vėlės vaikščiodavusios po namus tiek, kiek žmogus būtų gyvenęs /LTR 4239(360)/. Išeidavo pasivaikščioti vėlės per Naujuosius Metus /LTR 4443(27)/. Per Vėlines jos vaikščiodavusios po kapines pilkai apsirergusios, žiūrinedavusios paminklus; prie tų kapų, kur nieko nebūdavo, jos verkdavusios /LTR 4239(257)/. Visų šventųjų naktį vėlės procesijomis eidavusios į bažnyčią melstis /LTR 4239(142, 358)/. Visos vėlės bažnyčioj būdavusios baltomis suknelėmis, tik nekrikštų vėlės būdavusios purvinos ir apsiverkusios /LTR 4239(186)/. Gyviesiems esą negalima žiūrėti, ką vėlės bažnyčioj veikia. Už tai jos keršydavusios /LTR 4239(185, 358)/. Nemėgdavusios vėlės, kam jų gyvieji verkia, neduoda ramiai ilsėtis /LTR 4239(256)/. Nekrikštų vėlės jodinėdavusios arklius /LTR 4239(706)/, pasirodydavusios žmonėms įvairiais pavidalais: vaikučių /LTR 4239(359)/, ponaičių /LTR 4239(621)/, prašydavusios apkrikštyti /LTR 4239(621)/, verkdavusios /LTR 4239(241)/. Kartais mirusysis vaidendavęsis vabalo pavidalu, prašydavęs užpirkti už jį mišias /LTR 4239(286)/. Jei velionis pykdavęs ant ko nors, tai po mirties keršydavęs vaidendamas. Kad vėlė negalėtų vaidentis, trečią dieną po laidotuvių reikėdavę nueiti prie kapo, pradurti kartimi iki karsto skylę, tą skylę užkišti buteliu ir, kai tik mirusiojo vėlė įeidavo į butelį, užkasti jį žemėse /LTR 4239(780)/.

Vėlės dažnai pasirodydavusios ir žvakučių ar liepsnelių pavidalu /LTR 4239(239)/. Jos iškildavusios iš kapo trečią dieną po laidotuvių, sekdavusios paskui žmogų /LTR 4239(287)/. Tereikėdavę paleisti kokį daiktą, ir ji būdavusi suklaidinama /LTR 4239(287)/. Sakydavo, kad laukuose ir pelkėse klaidžiojančios liepsnelės – nepriimtos į dangų nekrikštų vėlės /LTR 4239(72)/. Kartais žvakutės šviesdavusios stabo pavidalo šmėklomis /LTR 4239(667)/. Jos gąsdindavusios, sekiodavusios žmones /LTR 4239(288); LTR 4239(757)/. Sakydavo, kad tomis žvakutėmis vėlės sau kelią šviečiasi /LTR 4286(106)/. Jei žmogus į jas šaudavęs, tai paprastai pats nusišaudavęs /LTR 4239(126, 622)/. Vaidendavosi dažniausiai savižudžių, rečiau – nužudytųjų arba ir savo mirtimi mirusiųjų blogų žmonių vėlės. Jos pasirodydavusios namuose, ant ribų, prie kapinių, klaidindavusios žmones /LTR 4286(55)/. Iš savo mirtimi mirusiųjų dažniausiai pasivaidendavusios ponų vėlės /LTR 4239(403)/. Vaidendavosi pasmaugti arba kitaip nužudyti vaikai /LTR 4146(31); 4239(480)/, klaidindavę nekrikštai /LTR 4286(55)/.

Ypač neramūs būdavę savižudžiai: naktimis kambaryje jie daužydavę indus /LTR 4239(285)/, baldydavęsi /LTR 4239(209)/, traukydavę miegančiam apklotą /LTR 4239(223)/, vaidendavęsi lauke įvairiausiais pavidalais /LTR 4239(341)/, sekiodavę žmones /LTR 4239(68)/, traukydavę naktimis praeiviams sagas /LTR 4239(55)/, apipurkšdavę krauju /LTR 4239(405)/, kitaip užkabinėdavę /LTR 4239(435)/, klaidindavę /LTR 4274(295)/. Vedžiodavę dažniausiai po kertės, prie kapčių, kol imdavę aušti rytas /LTR 4286(54)/. Pakaruoklius ir prisigirdėlius laidodavę ant ežių

/LTR 4239(68)/ arba kapinėse atskirai nuo kitų žmonių. Kad pakaruoklis nesivaidentų, reikėdavę nukirsti jam galvą, padėti tarp kojų, o į burną pripilti aguonų /LTR 4239(125, 192)/ arba smėlio /LTR 4239(769)/. Papildavę aguonų pakaruokliui ir po pagalve, kad iki 12 val. nakties negalėtų jų suskaičiuoti ir nesivaidentų /LTR 4239(608)/. Pavasarį žmonės šventindavę laukų ežias. Susitikti su mirusiais beveik visada būdavę pragaištinga /LTR 4443(9)/.

Slogutis buvo dažniausiai išivaizduojamas kaip pakaruoklio šmėkla /LTR 4261(18)/. Jis pasirodydavęs žmonėms kaip storas senis /LTR 4239(634)/, graži, baltai apsirengusi moteris /LTR 4239(149)/. Slogučiai apstodavę tuo žmones, kurie kam nors yra bloga padarę /LTR 4239(634, 635)/, pasityčioję iš pakaruoklių /LTR 4261(18)/. Kartais slogučiai ir mirtinai uždusindavę /LTR 4261(18)/. Norint jais nusikratyti, tereikėdavę tik pajudinti bent mažąją rankos pirštą /LTR 4239(693)/. Labai panaši į slogučius būtybė buvo *lietuvenas*. Jis slogindavęs žmones prieš lietu /LTR 4286(2)/.

Velnias – populiariausia mitologinė būtybė. Pats vardas lie. *velnias*, la. *velns*, *vels* yra tos pačios kilmės kaip ir lie. *velionis*, *vėlė*, la. *velis*. Velnias galbūt buvo išivaizduojamas vėlių vyresniuoju, mirusiųjų pasaulio šeimininku, koks jis sakmėse kartais ir vaizduojamas /LTR 4145(8)/. Mitologinė vėlė neprilygsta gyvam žmogui savo protu, o velnias yra kvailas, lengvai apgaunamas ne tik Dievo /LTR 4145(8)/, bet ir žmogaus /LTR 4239(51)/. Apylinkės sakmių velnias turi daug bendrumų su vėlėmis. Jis gyvena miške, tačiau ne medžiuose kaip vėlės, o po kelmiais /LTR 4239(457)/, kapinėse /LTR 4239(802)/, kamine /LTR 4239(627)/, pirtyje /LTR 4239(616)/, jaujoje /LTR 4146(16)/, malūne /LTR 4239(333)/. Kaip ir blogosios vėlės, velnias jodo gyvulius /LTR 4239(352)/, slogina /LTR 2439(219)/, išlenda kartais iš kapo skylės /LTR 4239(474)/, keršija žmonėms už išjuokimą /LTR 4239(251)/, dalyvauja su pakaruokle vestuvėse /LTR 4146(12); LTR 4239(220)/, klaidina /LTR 4239(252)/, pasirodo juodo ponaičio pavidalu /LTR 4146(11)/. Velnias buvo panašus į blogąsias vėles, jo antipodas Dievas buvo gero šeimininkavimo ir teisingumo pavyzdys. Kartais sakmių velnias ir visai yra sutapatinamas su vėle /LTR 4145(10)/.

Velnias, kaip vėlių vyresnysis, nuo vėlių daug kuo ir skyrėsi. Jis turėdavo daug žmonių – raganų /LTR 4239(30)/. Kartais susigalvodavo vesti netgi paprastą merginą /LTR 4239(145, 163)/. Iš miško velnias išlįsdavęs žaliu švarkeliu /LTR 4239(459)/, apaugęs rudais plaukais, su ragais ir uodega, arklio kanopomis /LTR 4239(457)/. Kartais būdavo panašus į juodą šuniuką arba iš miško naktigoniams pasirodydavo su paukščio, žmogaus galva, liūto dantimis /LTR 4146(24)/. Ne visos vėlės velniui, matyt, buvusios pavaldžios ir jam tarnavusios. Todėl velnias stengdavęsis išsiderėti iš gyvo žmogaus vėlę už įvairias savo paslaugas /LTR 4239(51)/. Per Mikalojų jis nujodavęs po žydą /LTR 4239(222)/. Šios vėlės, matyt, turėdavusios tarnauti jam jo „ūkyje“. Ir naujus namus velnias pasistatydavęs, ir savo kaimyną Dievą į svečius pasikviėdavęs, tik jam nepavykdavę jo pergudrauti /LTR 4145(8)/. Mėnesienos naktimis, atsėdęs ant akmens, velnias batus siūdavęsis /LTR 4239(383)/. Prisišaukti velnią būdavę galima keikiantis /LTR 4239(775)/, apsiginti – švėstu vandeniu /LTR 4443(64)/. Kartais velnias padėdavęs vargšams, atkeršydavęs skriaudėjams /LTR 4239(485)/. Pasikvietęs muzikantą, jis mėgdavęs šauniai pasilinksinti /LTR 4261(8)/. Tačiau dažniausiai jis mėgdavęs su žmonėmis papokštauti. Pasivertęs ponaičiu, loš-

davęs kortomis /LTR 4239(225)/, eidavęs imtynių /LTR 4239(253)/, mušdavęs ripką /LTR 4239(295)/, su žmonėmis mainydavęs arkliais /LTR 4239(639)/, pypkėmis /LTR 4239(771)/. Mainuose žmogus visada būdavo apgaunamas, tačiau lažybose, sandėriuose pralaimėtojas paprastai būdavo velnias /LTR 4239(140, 472)/. Velnia paprastai būdavę galima atpažinti, užmynus ant jo bato galo, kuris visada būdavo tuščias /LTR 4239(6)/, arba jo nosis būdavusi be skylių /LTR 4239(717)/. Dažnai mėgdavęs velnias pasišaipyti iš žmonių, pasivertęs įvairiais gyvuliukais: ožiuku /LTR 4239(115)/, triušiu /LTR 4261(13)/, ežiu /LTR 4239(599)/ ir kt. Kartais ir žmonės velniui pridarydavę bėdų: kartą moterys, pagavusios jį, prirakinusios prie akmens ir primušusios, kam jis jų vyrus gerti išmokęs /LTR 4239(453)/, senas kareivis, užraukęs terboje, vandenyje paskandinęs /LTR 4239(758)/. Tačiau pagrindinis velnio priešas buvo perkūnas, kuris jį nuolat persekiodavęs /LTR 4239(447)/. Kai žiemą siausdavusi pūga, žmonės sakydavę, kad tai velnias vestuves kelias /LTR 4239(173)/. Velnias buvęs nenuorama.

Gana populiarį Žeimelio apylinkės mitologijoje buvo giltinė. Ją kartais matydavę vaikstant kapinėse /LTR 4239(500)/. Ji stovėdavusi prie mirštančio žmogaus galvos, ir jį pribaidydavusi, perpjaudama gerklę, o velnias jo sielos laukdavęs prie kojų /LTR 4239(387)/. Giltinę kambaryje jausdavęs šuva /LTR 4239(756)/. Įdomi yra pasaka apie seną kareivį arba apie senio su giltine sandėrį gydyti ligonius /LTR 4239(420, 819). Žmogui mirštant, ant lubų vaikščiodavusi, girgždėdavusi mirtis /LTR 4443(10)/.

Bildukai gyvendavę po stogu ant lubų ir bildėdavę /LTR 4239(323, 332), mėtydavę žemyn daiktus, bet, kai kas nors išeidavęs pasižiūrėti – nieko nebūdavę /LTR 4239(344)/. Taip tęsdavęsi, kol namą pašventindavę /LTR 4239(344)/.

Aitvaras (aičvaras), taip pat buvo labai populiarus mitologinis būtybė, nešanti žmonėms įvairius turtus: javus, pinigus ir t. t. Jis pasirodydavęs įvairiais pavidalais: juodo /LTR 4239(62)/, raudono gaidžio /LTR 4239(96)/, ponaičiuko /LTR 4239(120)/, vabalo /LTR 4239(374)/, paukščio /LTR 4239(741)/, erelio /LTR 4239(686)/, grindelės /LTR 4239(657)/, virvelės /LTR 4443(57)/ arba net rupūžės /LTR 4239(637)/. Vadindavo aitvarą ir *pūkiu* /LTR 4286(82)/. Kai kada sakmėse aitvaras apibūdinamas labai detalai: išvaizda kaip apuoko, tik gal ilgesnis, akys didelės. Kai skrisdavo, būdavo raudonos spalvos /LTR 4239(7)/. Lekiantis aitvaras būdavo panašus į „strypą“ /LTR 4239(449)/, ugninę gyvatę /LTR 4239(763)/, raudoną kamuolį /LTR 4239(119)/. Jei aitvaras skrisdavęs tuščias, jis būdavo juodos spalvos, o jei ką nors nešdavęs – raudonos /LTR 4239(814)/. Jis būdavo laikomas demoniška būtybe, už kurio tarnybą velnias gaudavęs žmogaus sielą /LTR 4239(53)/. Jo mėgstamas maistas kiaušiniene /LTR 4239(53)/ arba virtiniai /LTR 4239(120)/. Aitvarą būdavo galima išsiperinti /LTR 4239(118, 200)/, prisivilioti kiaušiniene /LTR 4239(224)/, gauti kaip palikimą /LTR 4239(497)/, nusipirkti Rygoj arba Mintaujoje /LTR 4146(23)/, už savo sielą /LTR 4443(97)/. Pamačius, kad aitvaras ką nors neša, būdavę galima iš jo atimti, tik reikėdavę į žemę išmeigti peilį. Bet jei aitvaras tuo kartu dar nebūdavo nieko paėmęs, jis žmogų apipildavęs utėlėmis /LTR 4146(23)/. Galima būdavę jį ir susigauti – reikėdavę tik sumesti kryžmai švarko skvernus /LTR 4239(119)/. Sunkiau būdavę aitvarą išvaryti, nes jis būdavo labai kerštingas. Už išjuokimą nunešdavęs stogą /LTR 4239(120)/, sudegindavęs namus /LTR 4239(148)/. Išvarydavę aitvarą,

degindami jaučio odą /LTR 4239(98)/. Sudavus aitvarui su beržine lazda arba vilnone kairės kojos kojine, jis subyrėdavęs /LTR 4239(603)/. Populiari yra sakmė, kaip aitvarą botagu užmušė malėjas /LTR 4239(199)/.

Žeimelio apylinkėje apie *kaukus* teuzrašyta vos viena kita sakmė, kur jie vaizduojami mažyčiais žmogeliukais. Jie nešdavę žmogui visokių gėrybių, gyvendavę po pamatais, būdavę labai kerštingi /LTR 4239(510)/. Kitose sakmėse jie vadinami nykštukai: juodai apsirengę, su ilgomis barzdomis, gyvendavę papečkėse /LTR 4239(343)/, daržinėse /LTR 4239(433)/. Jie padėdavę žmonėms kūrenti jaujas, iškulti javus arba išminti linus /LTR 4239(48)/. Už tai kur nors kampe arba prieš pečių žmonės turėdavę jiems palikti nuo stalo maisto likučius /LTR 4239(48)/. Išlikęs paprotys sodybos kieme pasodinti „šeivamedžio“ („bezdu“) krūmą galbūt siejosi su tikėjimu, kad tikroji tų mažų žmogučių buveinė buvo to medžio kelmas /LTR 4239(27)/.

Laimės lemdavo žmogaus likimą. Latvių mitologijoje žinomi trys laimiu vardai: Laima, Dėkla ir Karta. Žeimelio apylinkės mitologijoje taip pat dažniausiai minimos trys laimės, tačiau jų vardai jau yra pamiršti: viena išburdavo gimusiam kūdikiui gerą laimę, antra – vidutinę, o trečia – nelaimes. Dažnai jos yra vaizduojamos ir vienam asmenyje, tačiau atitinkamai apsirengusios pasirodydavo tam tikrais laiko tarpais /LTR 4239(123, 512)/. Gyvendavo laimės miško trobelėse /LTR 4239(697)/. Populiarus apylinkėje yra pasakojimas, kaip jos, žmogaus mušamos, sutinka pakeisti vargšo likimą /LTR 4239(697)/. Laimės apylinkės mitologijoje dažnai maišomos su laumėmis.

Jos yra vienos iš populiariausių mitologinių būtybių. Kaip žinia, latvių mitologijoje tokių laumių nėra. Ar buvo jų žiemgalių substrate? Vietovardžių su žodžiu *lauma* randama ir Latvijoje: Kurše (9), Zemgalėje (5), Sėlijoje (1) ir visiškai jų nėra randama Vidzemėje ir Latgalėje. Zemgalėje sutinkami tokie vietovardžiai: *Laumas – dīkis* (Tukumas), *Laumu – dīkis* (Saldus), *Laumas* (vienk. Ikškilē), *Laumes – kalns* (Tukumas), *Laumes* (vienk. Saldus)⁸.

Paskutiniuosius du vietovardžius galima būtų sieti ir su la. žodžiu *laume* „palapinė“, tačiau, turint galvoj, kad žiemgalių kalbai buvo būdingas kamiengalis -e < -a⁹, galima manyti, kad tai veikiausiai irgi sietina su la. žodžiu *lauma*.

Jos gyvendavusios pirtyse /LTR 4239(122, 547)/, miškuose /LTR 4239(543)/, ten, kur laikosi rūkas /LTR 4239(847)/, žabuose /LTR 4239(749)/, olose /LTR 4239(708)/, laukuose /LTR 4239(662)/, prie upių ar ežerų /LTR 4239(169)/, ežere /LTR 4239(778)/. Dažniausiai jos atrodydavo kaip jaunos merginos šviesiais ilgais palaidais plaukais /LTR 4348(7)/. Sutemus laumės mėgdavo maudyti pirtyse /LTR 4239(547)/, velėti drabužius /LTR 4239(182)/, dainuoti /LTR 4239(843)/. Žmonių vengdavusios /LTR 4239(708)/. Geriems jos būdavusios geros, bet už bloga keršydavusios /LTR 4239(661)/, todėl, jei moteris grįždavo į pirtį, kai po visų būdavo laumių maudymosi laikas, tą jos negyvai užvanodavusios /LTR 4239(91)/. Su žmonėmis nekalbėdavusios /LTR 4239(822), tačiau mėgdavusios erzinti bernus, klaidinti /LTR 4239(821, 822)/. Ateidavę į gegužines, prašydavę palydėti /LTR 4443(41)/, prisiviliojusios vyrus, mirtinai juos užkutendavę /LTR 4239(34)/. Kartais ir bernai jas paerzindavę: kai jos maudydavosi, įmesdavę į pirtį drignių /LTR

⁸ Endzelīns J. *Latvijās PSR vietvārdi*, sēj. 2, Rīgā, 1961.

⁹ *VUBR*, f. 152-3, p. 157–173.

4239(547)/. Moterims laumės padėdavusios verpti /LTR 4239(301)/, skalbti /LTR 4239(168, 719)/. Tačiau padėdavusios tik vargšams /LTR 4239(94)/. Labai supykdavusios, jeigu joms už pagalbą kas atsilygindavęs /LTR 4286(13)/.

Gausiai laumės apdovanodavusios pamirštą lauke vaiką ir užkutendavusios tyčia paliktą /LTR 4239(121)/. Laumių dovanų rietimų negalima būdavę iki galo išvynioti – jie dingdavę /LTR 4239(546)/.

Tačiau laumės turėdavusios ir blogų ypatybių: jodinėdavusios arklius, supindavusios jiems karčius /LTR 4239(151)/, užkutendavusios pasivogtus vaikus /LTR 4239(826)/, nukirpdavusios avis /LTR 4239(233)/. Nemėgdavusios, jei moterys ilgai verpdavusios sutemus. Tada jos ateidavusios padėti ir, jei jų atsikratydavusios, galėdavusios suverpti ir pačią verpėją /LTR 4239(777)/. Atsikratyti laumių būdavę galima vadinamąja „lino žiedo pasaka“ /LTR 4239(89)/. Labai mėgdavusios laumės pakeisti žmonėms vaikus, ypač dar nekrikštytus /LTR 4239(61, 181)/. Apkeistą laumės vaiką galima būdavę atpažinti iš didelės galvos, ilgo liemens ir trumpų kojų /LTR 4239(232)/.

Undinės vadinamos ir *narėmis*. Gyvendavusios vandenyje, būdavusios ilgais plaukais, labai gražios. Išplaukusios į krantą verkdavusios /LTR 4239(356)/. Iki pusės jos būdavusios žuvies pavidalo, o nuo pusės – moters. Patekęs mėnuliui, jos išlįsdavusios iš vandens, šokdavusios ratelius, dainuodavusios. Susigundžiusius į jas pažiūrėti nuskandindavusios /LTR 4239(28, 845)/.

Miškuose gyvendavusi *miško motina*. Jai priklausę visi miškai, paukščiai ir žvėrys. Buvusi labai aukšta, žaliais plaukais, apsisupusi žalia skraiste /LTR 4286(12)/. Miškuose gyvenusi ir *vėjo motina*. Ji turėjusi keturis sūnus: Pietį, Rytį, Šiaurį ir Vakarį. Būdavusi labai gera, todėl ir savo vaikams ji liepdavusi nieko blogo nedaryti žmonėms. Buvusi aukšta, baltais plaukais, apsisupusi pilka skraiste /LTR 4286(12)/. Kitos miško dvasios ūždavusios, klaidindavusios žmones /LTR 4443(48)/. Būta ir *velnio motinos* /LTR 4146(35)/. Viena sakmė užrašyta apie *maro dievybę*. Tai apiplyšęs senis, pasirodydavęs prietemoje kaime prieš epidemiją /LTR 4348(22)/.

Nemaža yra išlikusių sakmių apie *užkastus pinigus*, kurie žmonėms sapnuodavęsi /LTR 4239(498)/. Tačiau tokie pinigai dažniausiai būdavę užkeikti, bet, nežinant užkeikimo formulės, pasiimti jų nebuvo galima. Kasant imdavusios gąsdinti visokios baidyklės, ir žmogus savo tikslo nepasiekdavęs /LTR 4239(136, 265)/. Užkeikiant pinigus, tikėta, kad šalia esąs velnias /LTR 4239(67)/. Todėl tuo dažnai pasinaudodavęs bernas, kuris paveikdavęs savo naudai užkeikimo formulę ir po to, įvykdęs užkeikimo reikalavimą, juos išsikasdavęs /LTR 4239(660)/. Užkasti pinigai dažnai „degdavę“ /LTR 4239(361, 517)/. Pasirodydavę jie žmonėms ir šmėklos /LTR 4239(9)/, žmogaus /LTR 4261(6)/, gyvulio /LTR 4239(438)/, žuvelės pavidalu /LTR 4443(89)/. Taip pinigai pasirodydavę kas šimtas metų ir prašydavęsi paliečiami. Tereikėdavę tik prie jų prisiliesti, ir jie pabirdavę; arba reikėdavę šmėklą pasekti, ir pinigus būdavę galima pasiimti. Neprisilietus pinigai vėl prasmėdavę į žemę kitam šimtui metų /LTR 4239(438, 848)/. Būdavo tikima, kad užkeiktus pinigus saugo velnias ir kad perkūnas trenkia į ažuolą, po kuriuo yra paslėpti pinigai /LTR 4239(629)/. Kartais po ažuolu žmonės pamatydavę pririštą juodą šuniuką, kuris lodavęs, gąsdindavęs žmones /LTR 4239(52)/.

Žalčiai gyvendavę ne tik miškuose, krūmuose, pelkėse /LTR 4239(249)/, bet ir namų židiniuose /LTR 4239(101)/. Šiuo atžvilgiu žalčiai galėtų būti lyginami su

vėlėmis. Jie, kaip ir vėlės, galėjo būti senovėje laikomi tam tikrais namų globėjais. „Į vieną sodybą eidavo vienas ir tas pats žaltys. Jeigu ateidavo du ar daugiau, tai reikšdavo, kad sodybą ištiks kokia nors bėda“ /LTR 4239(249)/. Negalima būdave žalčių išvaryti, nes į tuos namus tada trenkdavęs perkūnas /LTR 4239(377)/. Sakydavo, kad žalčiai žmonėms laimę nešą /LTR 4239(412)/. Žalčius lakindavę pienu iš papuoštų indelių /LTR 4239(249)/. Ypač rūpindavęsi žmonės žalčiais prieš Kalėdas, kad namai daugiau naudos ir palaimos susilauktų /LTR 4239(289)/.

Supykdytas žaltys keršydavęs: pasmaugdavęs žmogų arba užnuodydavęs jo maistą /LTR 4239(666)/. Žinomas apylinkėje siužetas, kaip žaltys, per klaidą užnuodijęs puodynėje pieną, paskui apsvyniojęs išvertė jį lauk /LTR 4239(666)/. Kalbama sakmėse ir apie *gyvatę su karūna*, kuri buvusi visų gyvųjų karalienė /LTR 4286(39)/.

Raganos – tai jau pusiau realios būtybės, rengdavusios sueigas, puotaudavusios, buvusios labai gudrios ir suktos /LTR 4239(30, 326, 421)/, klaidindavusios žmones /LTR 4239(326)/. Jų plaukai būdave labai suveltai, nosys didelės, kumpos, visada žiūrėdavusios į žemę, vaikščiodavusios susikūprinusios /LTR 4239(225)/, kojos kreivos, ant ilgų plaukų – juoda skara, iš burnos išlindęs ilgas dantis /LTR 4239(444)/. Jodinėdavusios ant šluotos, bijodavusios varpų skambėjimo /LTR 4239(300)/. Kaip ir laumės, jos vanodavusios pirtyje /LTR 4239(674)/. Raganos galėdavusios pasiversti kuo tik norėdavusios /LTR 4239(709)/. Daugiausia jos kenkdavusios gyvuliams – atimdavusios iš karvių pieną, paversdavusios gyvulius akmenimis /LTR 4239(246)/. Žmonės, norėdami apsiginti nuo raganų, vartus apkaišiodavę dagiliais /LTR 4286(51)/. Populiari sakmė, kaip bernas pakaustė raganą /LTR 4239(150)/. Išsigelbėti nuo raganų būdave galima tik pasislėpus linuose /LTR 4239(851)/. Kalbant su ragana, reikėdave laikyti kišenėje špygą /LTR 4239(820)/. Baltos putos ant pūvančių namo rąstų sienų laikomos raganų seilėmis (praskrisdamos jos apspjauydavusios) /LTR 4239(353)/. Nušauti raganą būdave galima tik su sidabrine kulka /LTR 4239(853)/. Raganą laidojant, pakildavusi audra, skraidydavusios varnos, mėtydavę karstą /LTR 4261(20)/.

Daug įvairių *burtininkų, užkalbėtojų* ir kitokių panašios rūšies žmonių būta senovėje Žeimelio apylinkėse. Jie užburdavę žmones /LTR 4239(507)/, padėdavę prisivilioti mergaites /LTR 4286(34)/, užkeikdavę dvarus /LTR 4239(75)/. Burtininkai naudodavęsi „juodąja biblija“ /LTR 4239(196)/. Burtininkavimu galėdavęs užsiiminti pirmagimis, jeigu jis būdavęs rudomis akimis ir juodais plaukais /LTR 4286(33)/. Kerai neveikdavę, jei burtininkas iš žmogaus nieko negaudavęs pasiskolinti /LTR 4239(811)/. Per Jonines burtininkės vaikščiodavusios po laukus su milžtuvėmis, braukydavusios nuo žolės rasą į savo milžtuves, sakydamos: *Pijo, karvutė, pijo...* Taip nutraukdavusios nuo karvių pieną /LTR 4286(44)/. Burtininkę buvę galima priversti atburti gyvulį, ją mušant /LTR 4239(178)/. Užsiimdavę burtininkai ir kitokiais dalykais: išvesdavę peles /LTR 4239(554)/, gydydavę gyvulius bei žmones. Buvę ir *nužiūrėtojų*. Tai ne laiku gimę laumakiai /LTR 4239(426)/ arba atžindos /LTR 4239(127)/, kurie nužiūrėdavo gyvulius, jiems pakenkdavo /LTR 4239(40)/.

Buvo Žeimelio apylinkėse tikima ir *prakeikimų* galia /LTR 4286(114)/. Kaip rodo sakmės, žmonės *pasiversdavę* paukščiais, žvėrimis /LTR 4286(72); LTR 4348(9)/, tačiau dažniausiai jie pavirsdavę jais ne savo noru: berniukas, kuris vogė iš sodo

obuolius, burtininkės buvo paverstas ožiu /LTR 4239(197)/, neturtingas valstietis, vogęs kaimyno bulves, – meška /LTR 4239(217)/, vestuvininkus pikta uošvė pavertė vilkais /LTR 4348(19)/. Žmogų, norėjusį pakarti ilgai jam tarnavusį šunį, balta moteriškė pavertė šunimi /LTR 4239(291)/. Jaunoji nuo ilgo laukimo pavirto akmeniui /LTR 4443(8)/. Atvirsti po tam tikro laiko žmogus begalėdavęs tik tuo atveju, jeigu niekas nepaimdavęs jo drabužių /LTR 4239(291)/.

Įdomios yra ir etiologinės sakmės – pasakojimai apie pasaulio kūrimą /LTR 4239(130, 390)/, apie kai kurių kitų objektų atsiradimą (ugnies /LTR 4239(676)/, Dauguvos /LTR 4239(328)/ ir kt.). Kai kurios sakmės netgi siejamos su velniu /LTR 4239(418)/, ragana /LTR 4239(422)/. Tačiau dauguma aiškina įvairių gyvių ypatybes: paukščių – „Kodėl gandro uodega juoda“ /LTR 4239(793)/, „Kodėl gandro sparnai juodi“ /LTR 4239(793)/, „Kodėl volungė prašo lietaus“ /LTR 4239(65)/; žvėrių – „Kodėl šuo kelia koją“ /LTR 4239(29)/; kitų gyvių – „Kodėl kurmis negali pereiti per kelią“ /LTR 4239(64)/.

Padavimai. Padavimų Žeimelio apylinkėse irgi užrašyta daug ir įvairių.

Apie gamtos objektus užrašyta palyginti nedaug. Geografinių objektų atsiradimo priežastys apylinkėje priskiriamos milžinams, kurie siejami su randamais žemėje didžiuliais kaulais ir šalia jų dideliais akmenimis /LTR 4239(470)/. Kartais jie siejami su švedų kareiviais /LTR 4239(171)/. Retai kada milžinai padavimuose vaizduojami kaip žmonių skriaudėjai, tokių daugiau pasakose /LTR 4239(695)/. Milžinai būdavę labai stiprūs, suversdavę kalnus, o po darbo pavargę išgerdavę upes ir ežerus /LTR 4239(167)/. Tarpusavyje draugaudavę; netekę savo draugo, jie labai verkdavę ir priverkdavę ištisas upes ir ežerus /LTR 4239(469)/. Tačiau kartais ir supykdavę. Kartą vienas milžinas užmušė savo brolių, iškasė duobę ir ten palaidojo, bet pusė žemių iš duobės liko. Kiti milžinai norėdami įsitikinti, ar šis tikrai užmušė savo brolių, ėmė tas žemes rausinėti. Taip ir likę surausti kalnai /LTR 4239(505)/. Kartą pas vieną milžiną buvusi puota. Iš visų pusių pas ją skubėję milžinai, o iš paskos kilę dideli dulkių debesys. Kai tie debesys nusėdo – atsirado kalnai /LTR 4239(248)/. Taip žmonės aiškina kalnų ir ežerų atsiradimo priežastis.

Užrašyta padavimų ir apie kelių rūšių ypatingus akmenis. Pirmiausia tai akmenys Mokai. Buvęs žmogus Moka, jo žmona Mokienė ir sūnus Mokiukas. Kartą jie sutarę keltis į kitą vietą, bet jiems kelią pastojęs ežeras. Įplaukusi į ežerą, Mokienė atsisukusi atgal, išsigandusi ir paskendusi, o Moka su sūnumi perplaukęs. Belaukdamai Mokienės, jie virtę akmenimis /LTR 4239(77)/. Kitą grupę sudaro velnio nešti akmenys. Baltausių kaime buvęs vienas akmuo, kurį velnias nešęs, norėdamas sudaužyti Žeimelio bažnyčią. Tačiau, nepasiekus tikslo, pragydes gaidys, ir akmuo nukritęs /LTR 4239(18)/. Kitų tokių akmenų yra Liesų–Buletiškio miškuose. Kartą velnias tempęs didžiulį akmenį ant Pašvitinio bažnyčios. Pragyodus gaidžiui, akmenį jis paleidęs, o šis krisdamas suskilęs į tris didelius gabalus ir taip likęs išsibarstęs miškuose /LTR 4146(7)/. Trečią grupę sudaro akmenys su ženklais. Vienas toks akmuo yra buvęs prie Geručių kaimo. Ten kadaise yra buvusi dvaro jauja, kur, atėjęs kulti, bernas lošdavęs su velniu kortomis. Kartą velnias taip už kažką supykęs, spykęs koja į akmenį, ant kurio sėdėjęs, ir akmenyje likusi velnio pėda /LTR 4239(443)/.

Visi šie padavimai, matyt, yra susiję su kadaise buvusiu kai kurių akmenų kultu. Pasakojama, kad „*prie didelių akmenų senovėje žmonės aukodavę gyvulius. Per*

dideles šventes atvesdavę avinus ir net jaučius, sukapodavę į gabalus ir sudegindavę. Tokių aukų vietos būdavę nuošaliuose vietose. Aukodavę ir pinigų. Sudėdavę į maišelius ir užkasdavę po akmeniu“ /LTR 4287(33)/. Maloni auka dievams buvusi kiaulė /LTR 4239(783)/ ir ožys /LTR 4239(60)/.

Nors apylinkėse ežerų nėra, tačiau pasitaiko vienas kitas padavimas ir apie *keliaujančius ežerus*. Pasakojama, kad pasirodydavęs didelis debesis, ir, jei tik kas netyčia išstardavęs ežero vardą, debesis nukrisdavęs ant žemės. Taip atsiradęs Sventės ežeras. Prieš audrą valstiečiai kiekvienas skubėjęs namo, o ponas ant jų užrikęs, grasindamas, kad jiems kitą dieną nebūsią už tai šventės. Bet iš pykčio jis sušveplavęs – pasakęs „sventės“, tada ežeras ir kritęs /LTR 4239(250)/. Panašiai atsiradęs ir Ūsio ežeras. Tik šikart piemuo surikęs ant nerimaujančių karvių: *Kad jas kur ūsas!* /LTR 4239(76)/.

Žymiai daugiau užrašyta padavimų apie *istorinius paminklus ir įvykius*. Vieni iš jų siekia tolimus laikus, o kiti yra žymiai naujesni. Vainiūnų dvaro kalnelis esąs žmonių supiltas, tenkinant žiaurais pono įgeidį pakankinti vargšus baudžiauninkus. /LTR 4146(20)/. Kitame padavime pasakojama, kaip rusų-švedų karo metu rusai vieno sumanaus kareivio dėka užėmę Bauskės pilį, kurią kartu su švedais gynusios raganos /LTR 4261(5)/. Nemažai užrašyta pasakojimų ir apie įvairių *vietovių vardų atsiradimą*. Pvz.: Kartą po lietaus į miško aikštelę prie Švitinio upelio laumės juosta nusileido laumės. Kai vėliau toje vietoje apsigyveno žmonės, tai kiti juos pavadino laumekiais. Iš to ir kaimo vardas *Laumekiai* atsirado /LTR 4287(34)/.

Statant pastatus Žeimelio apylinkėse būdavo laikomasi įvairiausių burtų. Negalima būdavo statyti pastatų iš išvartų, nes jie visą laiką galėdavę braškėti. Po pamatais ant kampų žmonės dėdavę pinigų /LTR 4239(553)/. Sakoma, kad kartais dėdavę sidabrinus pinigų /LTR 4239(782)/, tuos pinigų užmūrydavo butelyje /LTR 4239(782)/. Statydami gyvenamuosius namus, tvartus, klėtis arba pirtis, po pamatais padėdavo šventintą žvakę /LTR 4239(57)/. Statydami tvartus, į pamatų duobę dėdavo vištų plunksnas, kiaulių nagus, ožių bei karvių ragus, kad tame tvarte būtų kuo daugiau gyvulių ir paukščių /LTR 4239(304)/. Pastačius gyvenamąjį namą, būdavo pakviečiamas seniausias kaimo gyventojas, kuris su verbos šakele „išdūmindavo“ visus kampus, kad juose nesivaidėtų /LTR 4239(303)/. Prieš įeidami į naują namą gyventi, žmonės smaloje įmirkydavo šiaudų kūlį, užrišdavo jį ant karties ir, iškėlę tą degantį kūlį virš galvos, su juo apibėgdavo tris kartus apie gryčią ir sodybą žegnodamiesi, kad raganos ir velniai jame nesilankytų /LTR 4239(445)/. Be to, dar kviesdavosi burtininką, kad užburtų nuo pelių /LTR 4239(554)/.

Žeimelio apylinkės balotos, todėl čia daug kalbama apie pelkėse *nuskendusius miestus*. Viena tokia Miestabalė, kurioje paskendęs miestas, yra Gedučių miške, ten dar ir dabar esą galima rasti puodų šukių, kita – Glebavos miške prie buvusiojo Gedeikonų kaimo; joje gyvendavę velniai /LTR 4146(5)/. Kažkada apie Žeimelį buvęs labai didelis miškas, o jame – pelkė. Toje pelkėje esąs nuskendęs miestas: būdavo girdėti giedant gaidžius, šunis lojant, vakarais rūkdavę dūmai /LTR 4239(446)/. Pasakojama, kad kažkur apylinkėje žiaurus ponas liepęs darbininkams pro dvarą vietoj upelio iškasti upę. Jie tą upę iškasę per vieną dieną ir vieną naktį, tačiau vandens joje nebuvo. Už tai supykęs ponas liepęs tuos darbininkus užplakti. Bet kai tik pradėję plakti, upė išsiliejusi taip, kad to pono dvaras paskendęs /LTR 4239(329)/.

Nugrimzdavę ir užkeikti dvarai. Kartą į Puodžiūnų dvarą pakelėje iš Žeimelio į Liūkuvą užėjęs pavargėlis ir paprašęs išmaldos. Bet ponas tą pavargėlį šunimis užpjudęs. Tada senukas, o jo būta burtininko, tą dvarą prakeikęs, ir jį užpustę. Vietoje buvusio dvaro likęs tik kalniukas. Tylų vakarą ir dabar dar esą girdėti, kaip skambčioja kibirai – mergos eina karvių melžti, kažkas trinksi – vaikšto dvaro žmonės /LTR 4239(75)/.

Užburtos kariuomenės motyvas padavimuose taip pat yra gyvas. Žiemą kai kada esą galima girdėti, kaip žirgai žvengia, žmonės alsuoja. Raiteliai dangumi joja ant širmų žirgų, patys apsirengę mėlynai, su blizgančiomis sagomis /LTR 4443(25)/. Tai traukianti kariuomenė, kurią priešas esąs užbūręs /LTR 4239(247)/.

Tiek sakmės, tiek ir padavimai priklauso pasakojamosios tautosakos rūšiai su tikroviška įvykių vaizdavimo tendencija. Dėl to jų forma nėra pastovi. Vis dėlto kai kurios Žeimelio apylinkėje užrašytos mitologinės sakmės bei padavimai yra kartu ir meno kūrinėliai su aiškia siužeto linija, savita kompozicija, spalvingu meninio žodžio audiniu. Gražiausios tokios rūšies sakmės yra apie velnius, apie laumes ir paliktą kūdikį. Taigi Žeimelio apylinkės sakmės ir padavimai atspindi ir šios apylinkės žmonių meninius sugebėjimus.

4. Pasakojimai ir atsiminimai

Daugiausia pasakojimų yra apie baudžiavą. Konfliktai tarp dirbančio baudžiauninko ir prievaizdo kyla dažniausiai dėl įvairių atsitiktinumų arba ir dėl įprastinių dalykų darbe: apalpimo plakant vieniems kitus /LTR 4248(40)/, dėl per mažo į dvarą atvežto vežimo /LTR 4248(6)/, dėl dalgio plakimo darbo metu /LTR 4248(9)/ ir t. t. Už šiuos „nusikaltimus“ baudžiauninkai būdavo labai dažnai visam amžiui suluošinami arba mirtinai užplakami. Vaizduojamos šiuose pasakojimuose ir įvairios ponų išdaigos: baudžiauninkų girdymas degtine, pinigų sėjimas /LTR 4248(41)/. Tačiau dažniau pasakojama apie piktas ponų išdaigas /LTR 4248(3)/, apie nušautą medyje gegute kukuojančią baudžiauninkę /LTR 4248(24)/, baudžiauninkų tempiamą vežimą /LTR 4248(3)/. Pasakojama apie ponui „priklausančią“ nuotakos pirmąją naktį /LTR 4248(11)/, apie priverstinį vaikino arba merginos vesdinimą už „nusikaltimus“ /LTR 4248(10)/. Pasitaiko ir linksmesnių dvaro laikų atsitikimų: kaip panaktiniai, nuo šalčio pasislėpę pečiuje ir išgirdę ekonomistą, liūsdami lauk, jį sugriovę /LTR 4248(5)/, kaip dvarininkė įsakiusi savo baudžiauninkams su karstu palaidoti jos padvėsusį mylimą šunį /LTR 4248(2)/. Tačiau tokių pasakojimų palyginti nedaug.

Kalbant apie dvaro buitį, dažniausiai vaizduojamas plakimas /LTR 4248(25, 39)/ arba kaip baudžiauninkai stengdavęsi išvengti rykščių /LTR 4248(38)/. Kartais kalbama ir apie pačių baudžiauninkų aprangą, valgį, aplinką /LTR 4248(26, 48)/, talkas /LTR 4248(27)/, svotų drabužius /LTR 4248(28)/, mergaitės kraitį /LTR 4248(29)/, vestuvių valgius /LTR 4248(53)/. Žinoma, dalis šių buities aprašymų liečia ir vėlesnius laikus. Šitokie pasakojimai paprastai būna nesiųžetiniai, nors pasitaiko ir siųžetinių. Atrodo, plačiai yra paplitęs siųžetas, kaip išėjusių į darbą baudžiauninkų vaikus prižiūrėdavęs šuo /LTR 4248(17)/.

Antroj vietoj pagal gausumą yra pasakojimai apie rekrūtus: jų gaudymą /LTR 4248(13, 44)/, vengimą eiti į rekrūtus, nusikertant pirštą /LTR 4248(42)/,

slėpimasi po motinos sijonu /LTR 4248(49)/, gynimasi /LTR 4248(12)/ ir pan. Toliau eina pasakojimai apie netikrus vauduoklius /LTR 4248(34, 56)/. Apie ligas ir kitas masines nelaimes ryškiausias yra pasakojimas „Maras“ – apie 1870 m. apylinkėse siautusią choleros epidemiją, kada išmirė beveik visas Bałtausių kaimas /LTR 4248(1)/.

Daug užrašyta pasakojimų apie baudžiauninkų arba samdinių pasipriešinimą ponams /LTR 4248(31, 35)/. Kai kuriuose iš šių pasakojimų ponams iškrečiami įvairiausi pokštai: prieš išvažiuojant iš baliaus, ponios karietoj ant sėdynės padedamas lovys su pamazgomis, o ponia į jį įsisėda /LTR 4248(22)/; baudžiauninkas laimi lažybas, parsinešdamas į namus maišą pono druskos /LTR 4248(32)/. Apie vėlyvesnius laikus pasakojama, kaip belaisviai, pasivertę vauduokliais, išgąsdino nedorą savo poną /LTR 4248(23)/, apie 1905 metų revoliucinius įvykius Butniūnų kaime /LTR 4248(45)/.

Kai kurie prisiminimai yra ir iš ne tokios jau tolimos praeities. Tai pasakojimas apie nuomininko kerštą už ūkininko sulaužytą malūno nuomojimo sutartį /LTR 4248(55)/.

Pasakojimuose minimos apylinkės vietovės: Žeimės, Glebavės ir Laūksodžio dvarai, Bałtausių, Butniūnų, Nociūnų, Gelčių ir kt. kaimai, Žeimelio miestelis, minimos žmonių pavardės. Pasakojimai vertingi ne tik kaip tautosakos kūrinėliai, bet ir kaip šaltinis ne taip jau tolimai apylinkės praeičiai pažinti.

5. Smulkioji tautosaka

Vargu ar Žeimelio apylinkių *patarlės ir priežodžiai* kuo nors ypatingu išsiskiria iš kitų Lietuvos vietų panašios rūšies liaudies kūrybos. Tačiau vis dėlto jie parodo ir vietos žmonių būdą, jų mąstyseną, kūrybinius sugebėjimus. Ypač patarlės.

Kai kurios Žeimelio apylinkės patarlės atspindi apylinkės mitologiją, žmonių tikėjimus:

*Vaikeliai, vaikeliai,
Nebūkit, kaip teliai:
Nevarykit Dievo į medį, –
Bo kai reiks –
Nė su pyragu nebeiškrapštysit.*

/LTR 4287(10)/.

„Nemesk velniui – sau pataikysi“ /LTR 4147(135)/, „Tegu velnias ubagu palieka“ /LTR 4147(200)/, „Tu mirčiai skolingas rublį“ /LTR 4147(211)/, „Nelaimė ir nešaukiama ateina“ /LTR 4147(134)/.

Kai kurių patarlių prasmė artimai susijusi su apylinkės istorija ir jos realijomis: „Juokias, kaip geležėlė radęs“ /LTR 4147(67)/, „Netikintis, kaip rygietis“ /LTR 4147(145)/, „Taisosi kaip varna į vokiečių žemę“ /LTR 4147(198)/, „Dvaras – žmonių prakaitu budavotas“ /LTR 4147(35)/.

Daugiausia užrašyta patarlių, atspindinčių žmonių buitį. Jose ryškėja ir socialinės gaidelės: „Darbštus duoną gamina, tinginys vargą augina“ /LTR 4147(23)/, „Su

kuo duona dalinas, su tuo ir druska“ /LTR 4147(189)/, „Našlaitės ašaros ir akmenį pratašo“ /LTR 4147(126)/, „Geras vyras vertingesnis negu trys siekai sidabro“ /LTR 4147(45)/, „Vargo diena už akmenį sunkesnė“ /LTR 4147(220)/. Kai kurios patarlės yra daugiau filosofinės: „Kad vargų nebūtų, ir gegutė nekukuotų“ /LTR 4147(70)/, „Tėviškės dūmai už svetimą ugnį šviesesni“ /LTR 4147(202)/, „Baltas žvirblis retai randamas“ /LTR 4147(12)/. Daugumos patarlių charakteris pašiepiantis, satyrinis: „Barška kaip žydo ratai“ /LTR 4147(13)/, „Mina kaip kuilyš stygas“ /LTR 4147(123)/, „Liežuvis – skaudesnis už botagą“ /LTR 4147(116)/, „Kas gi duos ubagai turtingą bobą“ /LTR 4147(84)/, „Valgo kaip ubago amžių“ /LTR 4147(218)/.

Ir Žeimelio apylinkėse užrašytose *mįslėse* galima sutikti senovinių mitologinių įvaizdžių, pvz.: „Kalvis kala debesyse, anglis byra Dauguvoje“ (Perkūnas) /LTR 4147(288)/, „Kas prieš Adomą gimęs neturi nė penkių savičių“ (Mėnulis) /LTR 4147(294)/, „Lauko gale ugnelė kūrenasi“ (Saulė leidžiasi) /LTR 4147(314)/, „Balta ožka ledą graužia“ (Saulė) /LTR 4147(284)/.

Anot apylinkės žmonių tikėjimų, mįslės užmindavę ir velniai. Mįslės įminimas reiškė išsivadavimą iš velnio galios /LTR 4239(174)/.

Pasitaiko mįslių, susijusių ir su istorinėmis realijomis: „Vokiečių žemėje verši pjauna, o Žemaitijoje kraujas teka“ (Vynas) /LTR 4147(399)/.

Daugiausia *mįslių* yra apie įprastus, konkrečius aplinkos daiktus, buitį, darbą: „Lydeka nėrė – visą girią nukėlė“ (Dalgis) /LTR 4147(315)/, „Ilgasis Petras skersus marškinius nešioja“ (Beržas) /LTR 4147(271)/. *Garsų pamėgdžiojimai* nei savo turiniu, nei forma ku nors ypatingesniu irgi neišsiskiria. Daugiausia yra laukinių paukščių balsų pamėgdžiojimų /LTR 4147(422, 425, 435)/. Žymiai mažiau yra naminių paukščių arba darbų pamėgdžiojimų /LTR 4147(431)/.

Užkalbėjimų žanras apima ne tik tikruosius užkalbėjimus, bet ir senovines maldeles, burtažodžius bei užkeikimus. Nedaug šio žanro kūrinėlių beišliko iki šių dienų. Su jais negailestingai kovojo bažnyčia, be to, patys užkalbėtojai savo užkalbėjimų formules vieni nuo kitų slėpdavo. Net ir dabar seni žmonės jas išduoda labai nenoromis, iš dalies tebetiki jų stebuklinga galia, mano, kad negalima iš jų juoktis.

Išliko malda į jauną mėnulį /LTR 4239(531)/. Užkalbėjimais „gydydavo“ žmonių ir gyvulių ligas arba ko nors pageidavo, prašydavo. Dar ir dabar apylinkės gyventojai prisimena daug žmonių, kurie užsiimdavo užkalbėjimais. Ne visi to amato galėję imtis. Geriausiai sekdavęsi tiems, kurie šeimoje buvo gimę pirmieji ir ypač – paskutiniai /LTR 4239(643); LTR 4239(315)/. Užkalbėjimais gydydavo karpas, „rožė“, dedervinę, įvairius galvos, dantų skausmus, gyvatės įkandimą ir t. t. Gydydami karpą, trindavo ją bevardžiu pirštu, pabrauktu prieš saulei tekant per aprasojusį langą ir kalbėdavo: „Rasa gydo, rasa nugydo“ /LTR 4239(205)/. Arba prieš saulės tekėjimą atsistodavo po stogu, rasos lašui krintant užmegzdavo drobinio siūlo mazgą ir sakydavo: „Nukrisk, karpa, kaip tas rasos lašas“ /LTR 4239(562)/. Kartais karpą trindavo su sumegztu siūlo mazgeliu ir sakydavo: „Šurum-burum, – pradink vieną!..“, „pradink antra“ ir t. t. /LTR 4239(244)/. Pavasarių susiieškodavo miške kokią nors drevę su dvokiančiu vandeniu, įmesdavo kelis miežio grūdus; ta ranka, ant kurios yra karpų, maišydavo ir sakydavo:

– *Mieži, mieži,
Dvokiantis vanduo, –
Visos mano karpos
Eikite su juo!..*

Tada išbėgdavo iš miško neatsigręždami /LTR 4239(596)/. Paseilintu pirštu pakaitomis trindavo sausą medžio šaką bei dedervinę ir sakydavo:

– *Kaip naktis dyla,
Kaip diena dyla
Ir kaip šita šaka džiūsta, –
Tegul ir šita dedervinė išdžiūsta.*

/LTR 4239(195)/.

Naujesni užkalbėjimai apylinkėje siejami jau ir su biblinio Dievo bei šventųjų vardais. Pvz., taip gydydavo „rožę“: vedžiodavo pirštu apie skaudamą vietą ir kalbėdavo: „Ėjo Jėzus per Jordano upę ir nešėsi tris rožes: raudoną, baltą ir mėlyną. Jeigu esi raudonoji rožė, Jėzaus vardu prašau, išnyk!..“ ir t. t. Taip kartodavo tris kartus /LTR 4239(643)/. Panašiai užkalbėdavo „gumbą“: „Ėjo Dievas per vandenį, nešėsi tris rožės žiedus: vieną žiedą metė į vandenį, kitą – į purvą, trečią – tau ant gumbo“ /LTR 4443(31)/.

Užkalbėjimais gydydavo ir gyvulius. Neėdantį gyvulį gydydavo taip: prie gyvulio sukalbėdavo „Tėve mūsų“, „Sveika Marija“, o tada sušerdavo gyvuliui su plaštaka ir sakydavo: „Du prieky, du užpakaly, – kas per vidurį – pranykit, nes mums jūsų nereikia!..“ /LTR 4239(210)/.

Su užkalbėjimais glaudžiai yra susiję ir *užkeikimai*. Gydydama karpas, užkalbėtoja patrindavo jas lajumi, paskui tą lajų padėdavo po akmeniu ir užkeikdavo:

– *Pasiimk karpą šią,
Užrakint ją paslapčia,
Ir į žemę ją sumink,
Vandenyje paskandink!..*

/JJES, 340/.

Panašiai būdavo pasielgiama ir su kitais būrimo objektais: siūlu, kaulu ir kt. Dažnai jie būdavo užkasami po lašais, numetami per kairį petį, nueinama nuo jų neatsigręžiant ir t. t.

Mažai tėra išlikusių apylinkėje ir burtažodžių. Štai kaip burdavo su boružė, koks bus oras: pasigaudavo boružę, padėdavo ją ant rankos ir klausdavo:

– *Maryt, Maryt,
Skrisk į dangų,
Paklausk Dievą:
Bus giedra ar lietus...*

Jei boružė nuskrisdavo su žodžiu „giedra“ – reiškė, bus giedra, o jei su žodžiu „lietus“ – reiškė lietu /LTR 4261(17)/.

Užkalbėjimai eiliuoti ir neeiliuoti. Jais išreiškiamas prašymas. Kai kurie užkalbėjimai susidėjo iš dalies arba net ištiesai vien iš bereikšmių, sąskambiais paremtų žodžių. Matyt, senovėje tikėta ir magine tokių žodžių galia.

6. Tautosakos tekstai

Čia pateikiami Žeimelio apylinkės tautosakos pavyzdžiai, užrašyti Žeimelio vid. mokyklos mokinių kraštotyriminkų 1968–1971 m. Atrenkant iš gausios medžiagos pavyzdžius, buvo atsižvelgiama į tautosakos žanrus, surinktos medžiagos kiekį ir ypač į užrašymo kokybę. Nežiūrint kai kurių užrašymo trūkumų, pateikiamieji pavyzdžiai vis dėlto pakankamai objektyviai atspindi apylinkės žmonių žodinės kūrybos žanrus bei jų ypatybes.

Dainos

1. Tetušis senas

Te - tu - šis se - nas, bro - liu - kas ma - žas, o ma - ni jau - no į vais - ko ra - ša.

Ram - ta dry - lia lia, oi lia ly - lia lia, o ma - ni jau - no į vais - ko ra - ša.

var. ① 3, 4, 7 psm. ② 3, 4, 7 psm. ③ 3, 4 psm.

Tetušis senas,
Broliukas mažas,
O mani jauno
Į vaisko raša.
Ramta drylia lia,
Oi lia lylia lia,
O mani jauno
Į vaisko raša.

Oi, turiu, turiu
Tris sesulėlas,
Kaipo daržely
Tris lelijėlas.
Ramta...

Viena sesute
Žirgelį šėre,
Ontra sesute
Kilpel's nėre.
Ramta...

O ši trečioji,
Pat' jaunesnioji,
Vartus atkėla
Brol' palydėje.
Ramta...

Pařlak' žirgeli(s)
 Ir parprunkšnuoji,
 Auksa kilpelės
 Šaly blizguoji.
 Ramta...

– Saulute laides,
 Broli nušove,
 Saula tekėje –
 Broli kavoje.
 Ramta...

– Oi, tu, žirgeli,
 Tujin iš prūsų,
 Kur tu padėjai
 Broliuką mūsų.
 Ramta...

2. Kana tie margi dvarai? /LTR 4144(42)/

-Ka-na tie mar - gi dva - rai, ka - na tie mū - ro var - tai?

-Tė - ve - lio mar - gi dva - rai, tė - ve - lio mū - ro var(tai).

var.

– Kana tie margi dvarai,
 Kana tie mūro vartai?
 – Tėvelio margi dvarai,
 Tėvelio mūro vartai.

– Kana tos baltos drobės,
 Kana tos glancavotos?
 – Sesutės baltos drobės,
 Sesutės glancavotos.

– Kana tie šėrmi žėrgai,
 Kana tie juodbėrėliai?
 – Brolelio šėrmi žėrgai,
 Brolelio juodbėrėliai.

3. Po tėvelio vartais

Po tė - ve - lio var - tais bal - ti do - bi - lė - liai pa - si - laisk,

Po tėvelio vartais
Balti dobilėliai.
Pasilaisk, bernužėli,
Juodbėrą žirgelį. (2 × 2 k.)

Ne gegutės balsas –
Tėvo dukra šaukia:
– Atiduok, bernužėli,
Rūtų vainikėlį. (2 × 2 k.)

Palaidžiau žirgelį,
Atguliau miegelio.
Ir išgirdau par miegelį
Gegutės balselį. (2 × 2 k.)

– Vainiko neduosiu,
Žirga nevaduosiu, –
Tik nedėlios rytelį
Pas tėvelį josiu. (2 × 2 k.)

4. Saulutė raudona

Saulutė raudona,
Vakaras netoli,
Laikas jau man gulti, –
Dar miega nenoriu. (2 × 2 k.)

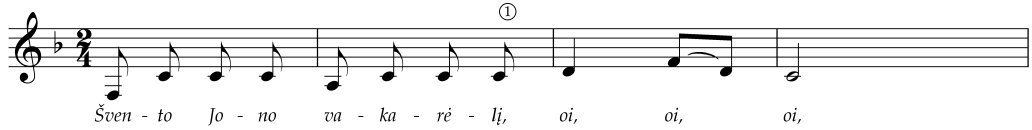
Oi, kad pamatyčio –
Pri savės vadinčio,
Pri savės vadinčio –
Meiliai apkabinčio. (2 × 2 k.)

Oi, aičio, aičio
Ont kalna aukščiause,
Ar nepamatyčio
Sava mylemiause. (2 × 2 k.)

Oi, are, are
Pačio pamiškėlė
Su širmu žėrgeliu
Balta kepurėle. (2 × 2 k.)

Palaisk tu žėrgelį,
 Baltas dobilėli,
 Ateik tu pas mani
 Vėlai vakarėli. (2 × 2 k.)

5. Švento Jono vakarėli /LTR 4144(128)/

Švento Jono vakarėli
 Oi, oi, oi,
 Pyniau rūtų vainikėli
 Oi, oi, oi, oi, oi. (2 × 2 k.)

Ir pakilo šiaurus vėjas
 Oi, oi, oi,
 Ir nunešė vainikėli
 Oi, oi, oi, oi, oi. (2 × 2 k.)

Nusipynus vainikėli
 Oi, oi, oi,
 Užsidėjau ant galvelės
 Oi, oi, oi, oi, oi. (2 × 2 k.)

Penki broliai dalgius plakė
 Oi, oi, oi,
 Ir vainiką nešant matė
 Oi, oi, oi, oi, oi. (2 × 2 k.)

Užsidėjau ant galvelės
 Oi, oi, oi,
 Ejau vaikščiot su berneliu
 Oi, oi, oi, oi, oi. (2 × 2 k.)

Iš tų penkių atsirado
 Oi, oi, oi,
 Už vainiką galvą deda
 Oi, oi, oi, oi, oi. (2 × 2 k.)

6. Viena linelius nuroviau /LTR 4144(119)/

Viena linelius nuroviau,
Viena linelėlius nuroviau.
Liūlia, bernel' mano, liūlia,
Liūlia, tinginėl' mano, liūlia.

Viena linelius suvežiau,
Viena linelėlius suvežiau.
Liūlia...

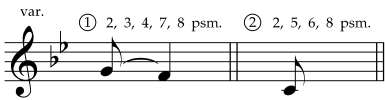
Viena linelius sumerkiau,
Viena linelėlius sumerkiau.
Liūlia...

Viena linelius išmyniau,
Viena linelėlius išmyniau.
Liūlia...

Viena linelius suverpiau,
Viena linelėlius suverpiau.
Liūlia...

Viena drobeles išaudžiau,
Viena drobeles išaudžiau.
Liūlia...

7. Namol', broliukai

Namol', broliukai,
Namol', jaunieji,
Namol' darbelio dirbti.

Mes prisidirbsim
Sunkių darbelių
Dienelėm, ne naktelėm.

Oi, eisim, eisim,
Čianaj nebūsim,
Čia mūsų ne nameliai.

Čia juoda duona –
Ir tos neduoda,
Čia blogi gaspadoriai.

Ilgiau nebūsim –
Greičiau sudžiūsim,
Kaip nendrelės svyruosim.

Svyruoj nendrelė
Ant ežerėlio,
Ant čysto vandenėlio.

*Einu per kiemą,
Girdžiu per sieną:
Apkalba mani žmonys.*

*Jūs iškalbėkit
Kojis, rankeles –
Ne mani siratėlę.*

Eiliuotė

8. Lijo lijo lietus

*Lijo lijo lietus
Per karaliaus pietus.
Karalius mirė –
Karalienė verkė,
Karaliūkščiai knarkė,
Kiaulė duobę kasė,
Ožka grabą dirbo,
Gaidys giedojo,
Višta apraudojo.*

Pasakos ir anekdotai

9. Senelis ir vilkas /LTR 4145(35)/

Gyveno kartą senelis ir senelė. Jie turėjo penketą avelių, šunelį riestuodegį ir katytę didžpilvytę. Gyveno jie sau ramiai visą gyvenimą, bet, kai paseno, pas juos ėmė ateidinėti vilkas pilkas ir užtraukdavo dainelę:

*Striulinge, vulinge –
Abu labu tokie.
Ir senelis, ir senelė
Turi penketą avelių,
Ir šunelį riestuodegį,
Ir katytę didžpilvytę.*

Senelis išsigando ir išmetė vilkui pro langą vieną avelę. Šis ją suėdė ir nuėjo į mišką miegoti. Kitą dieną jis vėl atsibastė ir užtraukė dainelę:

*Striulinge, vulinge –
Abu labu tokie.
Ir senelis, ir senelė
Turi ketvertą avelių,
Ir šunelį riestuodegį,
Ir katytę didžpilvytę.*

Mėtė senelis vilkui aveles, kol visas atidavė. Šeštą dieną vilkas atėjęs vėl uždainavo:

*Striulinge, vulinge –
Abu labu tokie.
Ir senelis, ir senelė
Tur šunelį riestuodegį,
Ir katytę didžpilvytę.*

Ką darys senelis. Dabar pro langą jis išmetė katytę didžpilvytę. Bet kitą dieną vilkas vėl pasirodė ir vėl užtraukė savo dainelę:

*Striulinge, vulinge –
Abu labu tokie.
Ir senelis, ir senelė
Tur šunelį riestuodegį.*

Teko seneliui ir šunelį riestuodegį atiduoti. Kai vilkas kitą kartą pasirodė ir uždainavo dainelę, senelis vilkui atidavė ir senelę. Dabar vilkas buvo toks sotus, kad išgulėjo miške tris dienas. Kai vėl senelis išvydo pilką jo kailį, iš baimės užlipo ant krosnies. Dabar senelis nebeturėjo ko duoti vilkui. O šis dainavo:

*Striulinge, vulinge –
Abu labu tokie.
Vien senelis liko.*

Vilkas laukia, kad pasirodytų senelis. Bet senelis nesirodo. Vilkas dar kartą uždainavo, bet senelio ir vėl nėra. Tada vilkas pats įlindo pro langą, nusitraukė senelį nuo krosnies ir suėdė.

10. Ežys ir ponias [LTR 4145(36)]

Kartą ežiui uždėjo ežienė ant nugaros kapeiką ir išleido į turgų. Eina ežys ir kalba:

– Kas pinigų turi, tas į turgų eina, kas pinigų turi, tas į turgų eina.

Važiavo tuo kartu pro šalį ponias. Ji išgirdo ežį taip kalbant ir sako savo vežėjui, kad tas nuimtų jam nuo nugaros pinigą. Vežėjas taip ir padarė. Tada ežys sako:

– Kas savo neturi, tas iš kito ima, kas savo neturi, tas iš kito ima.

Kai ežys taip kalbėjo, ponias liepė atiduoti jam tą pinigą atgal. Tada ežys ir vėl savo:

– Kad pabijojo, tai atidavė, kad pabijojo, tai atidavė.

11. Laimės [LTR 4239(697)]

Gyveno kartą labai biednas žmogus. Kiek jis bevargo, kiek jis bedirbo, vis vien buvo neturtingas ir nelaimingas. Todėl išėjo jis ieškoti laimių, kurios jam likimą nulaimino. Eina jis mišku ir pamato trobą, bet joje nieko nėra, tik duona guli ant stalo. Atsisėdo žmogelis užu stalo ir ėmė

valgyti duoną. Staiga jis išgirdo, kad kažkokios trys moterys pardundena į trobą. Pasislėpė žmogus už krosnies ir pamatė, kad į trobą įėjo juokdamosios trys laimės, pasidėjo duonos, mėsos, barščių ir, apsirengę pasiturinčių žmonių rūbais, atsisėdo už stalo ir ėmė valgyti.

Atėjo prie lango angelas, pasibeldė ir sako:

– Trys devyneriai gimė, trys devyneriai mirė.

Laimės atsakė:

– Kas gimė, tegul gyvena kaip mes, kas mirė, tegu eina į skastyklą.

Angelui išnykus, visos trys laimės apsirengė labai gražiais ir brangiais rūbais, išsipuošė, stalą nuklojo brangiais ir gardžiais gėrimais bei valgiais, susėdo ir ėmė puotauti.

Vėl prie lango beldžiasi angelas:

– Trys devyneriai gimė, trys devyneriai mirė.

Laimės atsakė:

– Kas gimė, lai gyvena kaip mes, kas mirė, tegul eina į dangų.

Angelas vėl išnyko, o laimės persirengė labai suplyšusiais rūbais, ant stalo padėjo duonos, druskos, svogūno ir pradėjo valgyti.

Vėl ateina angelas ir sako:

– Trys devyneriai gimė, trys devyneriai mirė.

Laimės atsakė:

– Kas gimė, tegu gyvena kaip mes, kas mirė, tegu eina į peklą.

Angelas išnyko. O žmogus tupėjo užkrosnyje ir viską matė. Tik dabar jis suprato, kodėl šios laimės jam blogą likimą nulėmė. Jis išsoko iš už krosnies ir taip pradėjo jas mušti, kad tos cypdamos maldavo pasigailėti. Tada žmogus nustojo mušęs ir paprašė, kad laimės padarytų jį laimingą. Laimės pasakė, kad nedaug kuo jos gali žmogui padėti. Papasakojo, kad pas vieną poną yra jauna mergina. Ji lesina vištas. Laimės sakė, kad ši merga yra laiminga. Žmogus turi pas tą poną gauti darbo ir tą mergą vesti, tuomet ir jis taps laimingas. Be to, dar laimės sakė, kad žmogus ir jų neužmirštų ir kad jis dirbtų negailėdamas jėgų.

Žmogus gavo darbo pas poną kiauliaganiu. Ir merga, ir tas žmogus labai gerai dirbo, todėl ponas leido jiems susituokti ir davė tris hektarus žemės, karvę, arklį ir kitų reikalingų daiktų. Per vienus jų bendro gyvenimo metus užaugo labai daug javų. Po to ponas davė jiems dar 9, 10, o po to 30 hektarų žemės. Bet kiekvienais metais jiems javų ir gyvulių buvo vis daugiau ir daugiau, ir todėl merga su žmogumi užmiršo laimes.

Tada šios nutarė jam atkeršyti ir sudeginti jo namus.

Tatai sužinojo Dievas, nuėjo ant lauko, uždegė senų javų kauges ir, nuėjęs pas laimes, pasakė, kad dega mergos ir to žmogaus namai. Laimės patenkintos ilgai juokėsi. O žmogus su merga dar ilgai gyveno.

12. Pabėgęs dievulis

Kartą viena moteris pastatė kamaroj dievulio statulėlę prieš pieną, kad apsaugotų jį nuo burtų.

Pas ją tarnavo bernas. Jis įbėgo į kamaraite, nugraibė nuo pieno grietinę, ištepė ja dievulio lūpas ir išėjo.

Moteris, atėjusi ir pamačiusi nugraibytą grietinę ir grietiniuotas dievulio lūpas, supyko, bet nieko nesakė. Antrą kartą ir trečią buvo tas pats. Tada ji labai supyko ir kaukštelėjo dievuliui šaukštu per kaklą.

Bernas viską matė ir paslėpė dievulį kanapėse. Moteris, pamačiusi, kad dievulio nebėra, išsigando ir pasakė, kad gerai būtų, jei kas tą dievulį rastų. Tada bernas susiruošė ieškoti. Moteris pridėjo jam valgyti ir išleido.

Pavakary bernas grįžo ir pasakė, kad dievulis karčemoj prisigėręs už dvylika dolerių sėdi ir negali grįžti.

Rytą moteris davė bernui dvylika dolerių ir liepė dievulį išvaduoti. Bernas visą dieną uliavojo, o vakare pasiėmė iš kanapių dievulį ir nunešė jį atgal moteriai. Ji buvo nepaprastai patenkinta tokiais berno gabumais.

Etiologinės ir mitologinės sakinės

13. Kodėl Saulė šviečia dieną, o Mėnuo ir Žvaigždės – naktį

Gyveno danguje Saulė ir Mėnulis. Jie turėjo dukrelę Žemę. Jie labai ją mylėjo. Kartą jie susipyko.

Tada Saulė nutarė, kad ji viena saugos Žemę. Bet Mėnulis nesutiko ir padavė Saulę į teismą. Teisėjas Perkūnas bylą išsprendė šitaip: Saulė, kaipo motinėle, Žemelę saugos dieną, o Mėnulis tėvelis saugos ją naktį. Jam padės dar jo seselės Žvaigždės.

Nuo to laiko Saulė šviečia tik dieną, o Mėnulis ir Žvaigždės – tik naktį.

14. Saulė, lietus ir vėjas

Gyveno du seniai, jie turėjo daug žemės. Kartą susipyko jie dėl ežios, skiriančios jų daržus. Ir pradėjo jie bartis. Vienas senis bardamas pūtė vėją, o antras – šnypstė vandenį. Supyko saulė ant šių senių už tokį jų barnį ir nustojo šviesti.

Ir dabar visada, kada tik šie seniai pradeda bartis, saulė pasislepia už debesų, o tada pučia vėjas ir lyja lietus.

15. Mėnuo ir vandens nešėja

Viena mergaitė ėjo vandens. Buvo jau vakaras, ir švietė mėnuo. Ji beeidama užkliuvo ir nusimušė koją. Supykusi sako:

– Šviesk, jei švieti, o dabar tai mano užpakalis daugiau šviečia.

Mėnuo labai įsižeidė, pakėlė ją nuo žemės ir perkorė su visais naščiais per save. Ir dabar dar ji ten matyti.

16. Dievas ir vėžys

Sudėjo visiems gyviamis akis Dievas, o vėžiui ir užmiršo. Pradėjo vėžys prašyti Dievą akių. Tas labai užpyko ir kad mės pačiupęs akis vėžiui, ir pataikė vargšui tiesiai ant užpakalio. Todėl ir dabar vėžys turi akis užpakalyje.

17. Kaip gyviai Dauguvą kasė [LTR 4239(328)]

Labai seniai susirinko visi gyviai Dauguvos kasti. Tiktai viena volungė neatėjo, sakėsi, kad ji galinti išsiversti ir be vandens. Už tai kasėjai uždėjo jai rūščią bausmę, kad ji niekad negertų nuo žemės vandens, nebent lietaus rasą.

Todėl volungė ir dabar sausros metu, ištroškusi vandens, klykia:
– Lyk, lyk! Lyk, lyk!

18. Sutuoktuvės

Tai atsitiko labai seniai. Viena mergaitė labai mylėjo vaikina, jis ją taip pat labai mylėjo, tačiau jam reikėjo išeiti į rekrūtus. Susituokti jie nesusituokė, bet nutarė ištikimai vienas kito laukti, o kad sutarties kuris nors nesulaužytų, kiekvienas persipjovė savo dešinės rankos mažąjį pirštelį ir krauju pasirašė.

Bet prasidėjo karas, ir vaikas žuvo. Mergaitė to nežinojo. Ji laukė šimtą metų, šimtą penkiasdešimt, du šimtus. Ji visai paseno, sudžiūvo, tačiau mirti vis nemirė. Vaikino dvasia taip pat nerado ramybės. Ji vis keliavo ir keliavo į tą parapiją, kur gyveno jo nuotaka. Tačiau keliauti reikėjo labai ilgai, nes dvasios tegali eiti tik po vieną valandą per naktį, t. y. dvyliktą valandą. Atkeliavęs į tos parapijos bažnyčią, jis uždegė visas altoriaus žvakes, o pats pasislėpė bobinčiuje stovėjusiame karste. Rytą atėjęs kunigas rado vienas žvakes jau visai sudegusias, o kitas bedegančias. Tas pasikartojė keletą kartų.

Vieną sekmadienį kunigas liepė ateiti vyrams po maldų pas jį pasitarti. Jis išrinko keturis drąsiausius vyrus, kurie sutiko eiti saugoti, kas degioja bažnyčioje žvakes. Vyrų pasistatė bobinčiuje stalelį, atsinešė kortas ir, susėdę taip, kad matytų altorių, ėmė laukti. Po kiek laiko tas, kuris sėdėjo priešais karstą, pamatė kilnojantis jo viršų. Kitiems nieko nesakęs, jis nutarė bėgti. Draugams pasakė, kad nueis į smuklę atnešti išgerti, o kai išėjo, tai ir nebesugrįžo. Radę priežastį, kad reikia eiti ieškoti išėjusio draugo, išėjo dar du. Liko vienas. Pasisukęs į karsto pusę, ir jis pamatė kilnojantis karsto viršų. Bėgti negalėjo, reikėjo žiūrėti, kas bus. Vaiduoklis išlipo iš grabo ir pasiūlė jam palošti iš pinigų kortomis. Tačiau sargybinis vis pralošė ir pralošė. Nebetoli buvo ir dvylika. Tada vaiduoklis paprašė įvykdyti vieną prašymą. Jis paprašė, kad atvestų jo nuotaką, tą seną senutę ir juos sutuoktų.

Rytą sargybinis viską papasakojo kunigui. Kunigas iš pradžių nusigando, nenorėjo sutikti, tačiau paskui sutiko. Atvedus prie bažnyčios senutę, ji tapo jauna, graži mergina, kokia buvo prieš daugelį metų, o iš karsto išlipo jaunas vaikas. Juos sutuokęs, kunigas vietoj jaunųjų pamatė pelenų krūvelę. Jie jau seniai turėjo būti virtę pelenais, tačiau to jie negalėjo padaryti, nes nebuvo įvykdę savo krauju padarytos priesaikos, o šventos priesaikos kraujas neleido jiems numirti.

19. Vėlės bažnyčioje

Buvo sakoma, kad Visų šventų naktį vėlės susirenka bažnyčion.

Susitarė dvi moterys nueiti į bažnyčią. Bažnyčioje matėsi pulkas vėlių. Viena vėlė išėjo iš pulko ir pasuko moterų link. Tai buvo vienos moters duktė. Vėlė priėjo prie moterų ir sako:

– Ko tu, pelų maiše, čia atėjai? Va, krikšto motina, tai man motina, o tu – pelų maišas.

Ir vėlės sudraskė tą moterį, mergaitės motiną, o kita moteris – mergaitės krikšto močia, išėjo gyva ir sveika iš bažnyčios.

20. Mirusios dukterys

Viena moteris turėjo dvi dukras. Tačiau kartą kaime įsisiautėjo liga ir dukros mirė. Motina labai verkė. Ji verkė dieną ir naktį. Ir kartą ji susapnavo, kad atėjo pas ją dukros ir sako:

– Kodėl tu verki, mama? Mums taip sunku gulėti, kai tu verki.

Ir ėmė jos ją smaugti. Nuo tos dienos ji daugiau nebeverkė.

21. Vaiduoklė

Pasipjovė Giėdriko Rāzė. Žmonės ją palaidojo ant Jovaišių ir Kūkų kaimų rubežiaus Lauksodžio parapijoj. Ir nuo tos dienos, kai tik kas važiuodavo pro šalį, ji visuomet tam pasirodydavo ir užkabinėdavo. Jei keleivis paklausdavo, ko jai reikia, ji tik nusijuokdavo ir dingdavo. Tada žmonės Razę iškasė, nukirto galvą, padėjo tarp kojų, pripylė aguonų ir užkasė. Ir nuo to laiko ji daugiau nebesirodydavo, nes, kol piktoji dvasia skaičiuoja aguonas, ir gaidys pragysta. Kitą naktį vėl tenka iš naujo pradėti.

22. Ožiukas

Vienai piemeniui prapuolė ožiukas. Vakare ta piemenė išėjo jo ieškoti. Eina eina, šaukia šaukia oželį, tik staiga žiūri, – šalimais jis bebėgęs, visas sušalęs, sušlapęs. Piemenė paėmė jį ant rankų, neša ir šneka:

– Mano ožiukėlis, kaip tu sušalęs.

O tas jai storu balsu atkartoja:

– Mano ožiukėlis, kaip tu sušalęs...

Metė tada ta piemenė tą ožiuką žemėn, ir tuo pat metu į jį trenkė perkūnas. Ir nieko neliko.

23. Ponas – ėriukas

Kažkur apie Kairelius seniau buvo didelis Ribos dvaras. To dvaro ponas buvo raišas. Kartą, kai tas ponas jau buvo miręs, iš Jonišio jojo A. Kazakevičius. Prijojęs prie tilto, kuris buvo dvaro žemėje, pamatė bliu-nantį ėriuką. Jis joja ir galvoja:

– Ot, šėtonai piemenys. Varė avis, o ėriuką paliko.

Tas ėriukas bėga priekyje ir bliana, Kazakevičius pasiėmė jį, užsikėlė ant arklio ir joja toliau. Bet kai tik prijojo pono žemės galą, ėriukas kažką pralemeno žmogaus balsu, nušoko nuo arklio ir nubėgo raišuodamas.

24. Dvaro tarnas ir ponaičiukas

Vienas Lauksodžio dvaro tarnas raitas su savimi nešėsi laišką Žeimelio dvaro ponioms. Netoli nuo dvaro kapų jį sustabdė toks ponaičiukas – su skrybėle, gražiai apsirengęs ir sako:

– Lipk nuo arklio.

Šis paklaūsė. Nulipo ir galvoja, kad ponaičiukas tikriausiai nori atimti iš jo arklį. Bet ponaičiukas sako:

– Pakrikštyk mane.

Tarnas sako, kad nemoka. Tada ponaičiukas sako:

– Imk mano skrybėlę ir atnešk iš Beržtalio upelio vandens.

Kai tarnas atnešė vandens, ponaičiukas liepė jį ant jo pilti, tik ne kryžmais. Tarnas užpylė kryžmais. Tada staiga trenkė perkūnas, ir vietoj ponaičiuko liko stovėti stulpas.

25. Pakaruoklis dusina

Pasikorė vienas žmogus, ir palaidojo jį kapų pakrašty. Kartą važiuoja toks žmogus pro tuos kapus ir sako:

– Mat pakaruoklį palaidojo kapuose.

O tas pakaruoklis jam atsako:

– Ko tu nori iš manęs, kad tu neduodi man čia gulėti?

Ir tada tam žmogui užkrito lyg koks sunkus akmuo ir pradėjo spausti. Vos gyvas jis parvažiavo namo, o po savaitės mirė. Ir visi sakė, kad iš pakaruoklio nereikia tyčiotis, kad jeigu jis taip padarė, tai tegul jis toks ir būna.

26. Slogutis

Kartą nuėjo vienas žmogus po pietų į klėtį pogulio. Visą dieną jautėsi nelabai kaip, tai nutarė pailsėti.

Atsigulė ir jau buvo beužsnūstęs, bet staiga prie lovos atsirado slogutis – graži, baltai apsirengusi moteris. Atsisėdo kojūgaly ir pradėjo kojas spausti. Kuo tolyn, tuo labiau spaudžia, jau žmogų iki juosmens užgulė ir krūtinę ėmė spausti. Bandė jis tą slogutį šalin nustumti, bet negalėjo pasijudinti. Jau visai baigė dusti, iš paskutiniųjų jėgų pakėlė ranką ir trenkė slogučiui per galvą. Slogutis pranyko, žmogui pasidarė lengva kvėpuoti. Atsikėlė iš lovos visas suprakaitavęs. Daugiau slogutis jam niekada nebesirodė.

27. Žvaigždėlės kerštas

Vaikščiodavo anksčiau tokios žibančios žvaigždėlės: po vieną, po dvi. Sako, vienas krikštynininkas šovė į vieną žvaigždėlę. Iš jos pasi-
pylė kraujas, ir viskas pranyko.

Vakare, pavalgius, viena žvaigždėlė įslinko į vidų ir nutūpė ant to
žmogaus, kuris į ją šovė. Tas mirė.

28. Du stabai ir dvi žvakutės

Vieną kartą ašėjau iš siuvėjos vėlai vakare. Eiti teko pro kapines.
Beeidama atsigrėžiau atgal ir pamačiau, kad vienoje ir kitoje kelio pusė-
je stovi juodi stabai ir žiba žvakutės. Labai išsigandusi, pradėjau bėgti. Iš
paskos pradėjo bėgti ir tie stabai su žvakutėmis. Nežinodama ką daryti,
pradėjau žegnotis ir kalbėti poterius. Kai antrą kartą atsisukau atgal, tai
nieko jau nebebuvo.

29. Dievas ir velnias

Gyveno kartą du kaimynai. Vienam pavardė buvo Velnias, o ki-
tam – Dievas. Abu jie pasistatė naujas gryčias, ir Velnias kviečia Dievą
ateiti jo namų apžiūrėti. Ką gi, Dievas ateina. Jam besisvečiuojant, atėjo
ir vakaras. Pasiprašo jį Velnias, kad jis pasilikėtų nakvoti.

Dievą Velnias paguldė tamsioje kamaroje. Kai Dievas užmigo, Vel-
nias atnešė ir paleido kamaroje rėtį musių. Bet tamsioje musės miega, ir
Dievas kuo ramiausiai galėjo išsimiegoti.

Kai rytą Velnias paklausė, kaip jis miegojęs, Dievas atsakė, kad
miegojo kuo puikiausiai.

Kai Dievas pasikvietė Velnią svečiuosna, jis taip pat jį užšnekino
iki vėlumos ir paliko pas save nakvoti. Velnią jis taip pat paguldė kama-
roje ir paleido rėtį blusų. O blusos taip pradėjo Velnią kandžioti, kad tas
nebežino, nei kur pasidėti. Galų gale Velnias įsikibo į sieną ir taip prabu-
vo visą naktį. Bet ir tenai jį blusos pasiekė. Iš to didelio skausmo jam net
uodega ir ragai išdygo.

Nuo to laiko Velnias pas Dievą niekada daugiau nebesilanko.

30. Dievas ir žmogus

Kai Dievas po žemę vaikščiojo, žmonės žinojo, kada mirs.

Eina vieną kartą Dievas per kaimą ir mato: žmogus iš kėičių tvorą
pina. Tada Dievas ir klausia:

– Ką čia dabar darai? Kas gi iš kėičių tvorą pina, ji visai nestipri.

O žmogus atsako:

– Man užteks. Rytoj vis tiek mirsiu.

Tada suprato Dievas, kad negerai, jei žmonės žino, kada mirs.
Tada jis padarė taip, kad žmonės to nežinotų.

31. Dievas kalbasi su žmonėmis

Anksčiau moterys tvoroje įsitaisydavo nytis ir ausdavo. Audžia kartą viena moteris prie tvoros ir mato, kad ateina kažkoks senelis. O tai buvo Dievas, pasivertęs seneliu. Senelis sako moteriai:

– Padėk, Dieve. Ką čia dirbi, moterėle?

Moteris piktai jam atsako:

– Koks tavo reikalas, seni.

Tada senelis ir sako moteriai:

– Kad tu visą amžių dirbtum ir tau netrūktų darbo.

Taip pasakęs, senelis nuėjo. Eina jis toliau ir mato, žmogus malakas skaldo. Senelis jam ir sako:

– Padėk, Dieve! Ką čia dirbi?

Žmogus jam piktai atsako:

– Koks tavo reikalas, seni.

Tada senelis jam ir sako:

– Kad tu niekada nieko neturėtum.

Eina senelis toliau ir mato: žmogus aria žemę. Senelis priėjęs ir sako:

– Padėk, Dieve. Ką čia dirbi, žmogeli?

Žmogus jam atsako:

– Dėkui, dėkui, seneli.

Senelis jam ir sako:

– Dievas tau duos visko. Tavo aruodai visada bus pilni grūdų ir lašinių.

Nuo to laiko tas žmogus tapo labai turtingas. O moterims niekada netrūksta darbo.

32. Piemenų svečiai

Anksčiau, kai piemenys ganydavo ir kai gyvuliai priėdę suguldavo, piemenims būdavo daug laisvo laiko. Tada jie dažnai kortuodavo, susigalvodavo įvairiausių žaidimų. O mėgstamiausias piemenų užsiėmimas būdavo rūkyti pypkes.

Vieną vakarą pas piemenis atėjo keturi jauni vaikinukai. Vaikiniai kaip ir visi, tik kad visi buvo su žaliais švarkeliais. Susėdo visi parūkyti. O tuokart buvo toks paprotys – pasimainyti pypkėmis. Susimainė visi ir vėl rūko, juokauja.

Rytą, kai prašvito, piemenys pamatė, kad jie rūkė ne pypkes, o sudžiūvusias šakeles. Vieno rankoj net driežas buvo.

33. Velnias batus siuva

Butniūnuose, Vaškų parapijoj, Juknos šniūre buvo akmuo, ant kurio naktį, kai tik mėnulis šviesdavo, velniai čebatus siūdavo. Kartą tas Jukna nuėjo pasaugoti, ar tikrai. Kai tik mėnulis patekėjo, jis pamatė velnią. O tada jau kad tvos jam lazda per nugarą, o tas velnias kad pradės rėkti ant mėnulio:

– Tamsy, tamsy būk!

34. Žmogus ir ponaitis

Gyveno senas žmogus. Jis ėjo į jaują linų džiovinti. Nuėjo jis į jaują ir sugalvojo išsikepti bulvių. Bekepant bulves, atėjo gražus ponaitis. Jis klausia:

– Žmogau, ką tu čia darai?

Žmogus atsako:

– Bulves kepu.

Ponaitis sako:

– Eikš, aš tau duosiu mėsos.

Žmogus sutiko, ir nusivedė jį ponaitis į klėtį. Išsirinko ponaitis vieną kumpį, bet žmogus sako:

– Ponaiti, tai kad aš neturiu peilio kuo atsipjauti.

Ponaitis jam atsako:

– Aš atpjausiu tau savo dantimis.

Kai tik ponaitis apžiojo mėsą ir norėjo kąsti, laikrodis išmušė 12 val., ir ponaitis dingo. O tas žmogus niekaip nebegalėjo iš tos klėties išeiti.

35. Velnio kerštas

Pas vieną našlę moterį ėmė lankyti velnias. Jis atnešdavo jai įvairiausių brangių daiktų ir vis sakydavo:

– Žiūrėk, tik nesijuok iš mano giminės.

Kartą pas tą moterį buvo vestuvės. Susirinko tiek daug velnių, kad nebebuvo kur dėtis. Nusėdo visą krosnį, palanges. O vienas velnias sėdosi ant kibiro krašto ir įkrito į vandenį. Vandenyje ėmė pliuškintis. Moteris nebeiškentė ir susijuokė. Staiga viskas dingo: ir daiktai, ir velniai. Ir po šio įvykio prie tos moters lango vis ateidavo velnias ir sakydavo, kad jeigu ji iš to namo neišeis, tai ją nužudysiąs. Ir turėjo moteris išeiti.

36. Sveikink velnią

Prie Čičykių kaimo seniau buvo toks miškas, vadinamas Daunormiškiu (dabar jo nebėra).

Vieną sekmadienį mergaitė per tą mišką ėjo iš bažnyčios. Prie keliuko augo didelis ąžuolas. Ji pamatė, kad prie to ąžuolo pririštas mažas juodas šuniukas. Tas šuniukas žiūrėjo į ąžuolo viršūnę ir lojo. Mergaitė taip pat pasižiūrėjo į tą ąžuolą, ir staiga kažkas už jos nugaros sustrypė ir suriko:

– Sveikink velnią iš peklos!

Mergaitė labai išsigando. Parėjusi namo susirgo ir atsigulė. Bet ji niekaip negalėjo nugulėti: vis kažkas ją išmesdavo iš lovos. Atnešdavo motina valgyti, pasižiūri – vietoj valgymo padėtas medžio gabalas. Taip ją visą laiką ir kamavo, kol mirė.

37. Mergina velnio pati

Kartą viena mergina po pasilinksminimo naktį ėjo namo. Eiti reikėjo pro kapines. Kai tik ji priėjo kapines, į kelią išėjo kažkokia žmogysta ir prikibo. Besigindama mergina nutraukė nuo tos žmogystos marškinius ir ištrūkusi su tais marškiniais rankoje parbėgo namo. Ji buvo drąši, nutrūktgalvė, todėl per daug nesibaimino. O marškinius užmetė ant pečiaus.

Kitą šeštadienį mergina vėl išėjo į kaimą vakaroti. Jaunimui ėmus šokti, troboj atsirado dailus jaunikaitis ir ėmė merginą šokdinti. Merginai jaunikaitis patiko, nors ji, užmynusi ant jo kojos, pajuto, kad batas tuščias, ir suprato, kad tai velnias. Ji per daug nesibaimino ir tik juokėsi, kad apie ją velnias sukasi.

Pasilinksminimui pasibaigus, velnias pasisiūlė merginą palydėti. Toji sutiko. Beeinant velnias pasipiršo, o toji juokais pažadėjo, nes buvo didelė išdaigininkė. Tada jaunikaitis paprašė merginos, kad toji išplautų tuos jo marškinius, kuriuos praėjusį šeštadienį buvo nuo jo nutraukusi.

Mergina paėmė marškinius ir nuėjo prie upės išplauti. Prieš plaudama nepastebėjo apykaklėn įsmeigtos adatos ir persidūrė pirštą.

Ant marškinių užtiško trys lašai kraujo iš perdurto piršto. Tą pat akimirką atsirado velnias ir pasakė merginai, kad nuo šiol ji esanti jo žmona. Kad ir kaip spyrėsi mergina, bet turėjo sutikti, nes jos pažadas buvo krauju sutvirtintas. O velnias džiaugėsi, gavęs į pačias linksmą ir gražią merginą, kuri jam seniai patiko.

38. Bildukai

Tai atsitiko Kalevuose. Namas priklausė Pakelčiams. Tame namo gyveno mano senelis su seseria. Apie dvyliktą valandą kas vakarą jis išgirdavo, kaip bildukai per namo kampą užlipa į palėpę. Ten buvo sudėti miltai, mėsa ir kt. Užlipę jie pradėdavo viską mėtyti žemyn. Girdėdavosi visokių garsų. Bet niekas nedrįsdavo išeiti iš namo ir pasižiūrėti. Ryte atsikėlus viskas būdavo vietoje. Ir taip būdavo kiekvieną naktį, kol pats Pakeltis išėjo į kunigus. Tada jis apšventino visą namą, ir bildukai daugiau nebeateidavo.

39. Aitvarai – rupūžės

Kartą vienas vaikinys tarnavo Latvijoje pas ūkininką. Tas ūkininkas garsėjo tuo, kad labai gerai valgydindavo šeimyną. Daugiausia duodavo sviesto.

Vieną kartą vaikinys miegojo kamaroje, kurios durys buvo praviros į virtuvę. Pabudęs jis pamatė virtuvėje gospadinės motiną maišant bliūde sviestą. Staiga mato, kad senutė padėjo bliūdą ant ašlos ir maišydama pradėjo kalbėti:

– Rapu, rapu lielais.

Tuo metu į bliūdą įlipo didžiulė rupūžė. O senutė, sukdamą bliūde sviestą su rupūže, vėl sako:

– Rapu, rapu viduvėjs.

Tada į bliūdą įlipo vidutinio dydžio rupūžė. Senutė vėl sukdamą sako:

– Rapu, rapu pats mazais.

Į bliūdą įsirito maža rupūžytė. Senutė vis maišė ir maišė, o sviesto vis daugėjo ir daugėjo, kol pasidarė pilnas bliūdas.

Vaikinas įsigudrinęs taip sekė senutę keletą kartų. Ir vis pasikartodavo tas pats. Tai buvo aitvarai, pasivertę rupūžėmis.

Nuo to laiko vaikinas sviesto nė į burną daugiau nebeimdavo.

40. Pūkis

Trumpakōjuose nuo balos, kuri buvo už kaimo, rytą matydavosi, kaip tokia liepsna, panaši į šluotą su kotu, pakildavo į viršų. Ją vadino Pūkiu. Ji pakildavo ir skrisdavo, kol vėl nusileisdavo ant kokio stogo ir, pradėjus plazdenti, sunykdamo. Ta liepsna aiškiai šviesdavo.

41. Senelė ir moteris

Vieną kartą miško vidury, nedidelėje trobelėje, gyveno senelė. Buvo jau vakaras, ir senelė ruošėsi verpti. Tik girdi staiga, kad kažkas į duris beldžiasi:

– Senučiuke, senučiuke, aš tau padėsiu pavakaroti. Leisk į vidų!

Senelė atidarė duris ir įsileido tokią moterį. Ta moteris kad pradės į trobelę grūsti pakulas. Daugybę prigrūdo. Sėdo verpti. Kad verpia, kad verpia, senelei net baisu darosi. Visas sienas srugomis nukabinėjo.

Senelė išėjo lauk iš trobelės. Kai sugrįžo, ta moteris ir klausia:

– Ką lauke girdėjai?

– Girdėjau, – sako senelė, – kad devintoje karalystėje vaikas verkia.

– Vaje, tai mano vaikas, – sušuko moteris, – bėgsiu aš jū nuraminti!

Kai tik moteris išbėgo, senelė peržegnojo visus daiktus, esančius namelyje. Kada moteris sugrįžus ėmė baladotis, senelė nebeatsiliepė. Moteris šaukė visus daiktus vardais, bet tie buvo peržegnoti ir tylėjo. Tada, nieko negavusi, ji nuėjo.

42. Narės

Senais laikais vandenyje gyveno narės. Iki pusės jos būdavo moters pavidalo, o nuo pusės – žuvies. Narės būdavo labai gražios, kaip ir laumės.

Naktimis, patekęs mėnuliui, jos išlįsdavo iš vandens, šokdamo rateliu, dainuodavo. Tuo metu jos buvo ypač gražios. Nuo jų raibuliavo visos vaivorykštės spalvos. Jos visos spindėjo, žerėjo. Ne vienas susigundydavo pasižiūrėti į šias gražuoles. Bet tokiems smalsuoliams jau būdavo galas. Narės atkeršydavo jiems už smalsumą ir nuskandindavo.

43. Užkeikė pinigų

Vieną kartą gyveno ponas. Jis turėjo daug auksinių pinigų. Kada pamatė, kad jau gali greitai mirti, nunešė tuos pinigus į jaują, užkasė ir užkeikė:

– Nieks tų pinigų nepaims, kol nepadės dvylika galvų.

Tuo tarpu jaujoje gulėjo bernas ir paklausė:

– Kokių galvų? Gal gaidžių?

Ponas pagalvojo, kad tai velnias, nes, kai užkeikdavo pinigus, galvodavo, kad šalia yra velnias ir kad jis padeda užkeikti. Todėl ponas atsakė, kad gerai bus ir gaidžių.

Tada bernas paprovė 12 gaidžių, padėjo jų galvas prie tos vietos, kur gulėjo pinigai, ir juos išsikasė.

44. Pinigai – senė

Viena moteris nešė vyrui valgyt. Beeinant ant Baltųjų Plonėnų tilto pasirodė baisi senė. Ji prašė tos moteris, kad ši prie jos prisiliestų nors vienu pirštu. Ir jeigu prisilies, tai gaus daug auksinių. Bet ta moteris labai išsigando ir nubėgo. O ta senė tada subyrėjo, nes pati ir buvo tie pinigai, sakydama:

– Šimtą metų gyvenau ir dar šimtą gyvensiu.

45. Vilkolakis

Sako, buvęs toks atsitikimas. Kartą vyras ir moteris vežė šieną. Tas vyras ir sako savo žmonai, kad jeigu iš miško ateis vilkas, tai kad ji jam nieko nedarytų, ir pats išėjo į mišką. Nuėjęs jis pasivertė vilku ir grįžo pas žmoną. Ta išsigandusi išdūrė šake vilkui akį. Vilkas nubėgo į mišką ir vėl atsivertė žmogum, bet dabar jau be vienos akies. Atėjęs žmonai ir sako:

– Juk aš tau liepiau vilkui nieko nedaryti.

46. Berniukas paverčiamas ožiu

Vienas berniukas įlindo į sodą obuolių pasirinkti. Išėjo sena latvė ir barasi:

– Kodėl tu skini mano obuolius?

Berniukas ją paerzino. O ta moteris ir sako:

– Skink, skink, pamatysi, kas tau bus.

Po trijų dienų berniukas virto ožiu.

Padavimai ir pasakojimai

47. Milžinų puota

Senų senovėje gyveno milžinai. Kartą pas vieną milžiną buvo puota. Iš visų keturių pusių važiavo į tą puotą milžinai. Kiekvienas skubėjo būti pirmas, nes buvo toks paprotys, kad pirmam svečiui per visą puotą

būdavo skiriamas didžiausias dėmesys: jis pirmas pakeldavo taurę, pirmas pasiūlydavo žaidimą ir panašiai. Todėl visi ir skubėjo, o paskui juos kilo didžiuliai dulkių debesys. Kai visi milžinai suvažiavo, dulkių debesys nusėdo, ir taip susidarė kalnai.

48. Velnio pėda

Labai seniai Recko vienkiemyje prie Geručių buvo didžiulis dvaras. Ten buvusi didelė jauja. Ir kiekvieną naktį, kai tik eidavę kultį javų, apie dvyliką valandą ateidavęs kipšas ir sėsdavęs su bernais lošti kortomis. Kai vieną naktį jie taip lošę, velnias dėl kažko labai supyko, ir kad spyrė į akmenį, ant kurio jie ten sėdėjo, – tame akmenyje net pėda paliko.

Tai, sako žmonės, buvęs blogas ženklas. Ir tais metais išties buvę labai lietinga, blogai užderėję javai. Tas akmuo dar ilgai ten stovėjęs.

49. Nuskendęs miestas

Kažkada aplink Žeimės dvarą (dabar Žeimelio miestelis) buvęs labai didelis miškas. Šalia buvusi didžiulė pelkė. Žmonės sakė, kad toje pelkėje esąs nuskendęs miestas. Kai tik kas prie tos pelkės prieidavęs, tai girdėdavęs gaidžius giedant, šunis lojant. O vakare ten rūkdavę dūmai ir pelkė kažkaip keistai kunkuliuodavusi. Tai, sako, tie žmonės sau valgyti virdavę, ir todėl rūkdavę dūmai. Prie tos pelkės negalima būdavę priėti, nes atrodydavę, kad iš visur kažkas tyko ir lyg ugnis liepsnotų. Taip tęsėsi ilgai, iki tol, kol pelkė užaugo. O miestas daugiau taip ir nebeiškilęs.

50. Ponas ir pjovėjai

Be galo buvo sunku dirbti baudžiatvies laikais. Jei kas ko nepaklausydavo, ponas lazdu tam nepagailėdavo.

Vieną kartą ponas jodinėjo po laukus ir tikrino, kaip kam sekasi dirbti. Užėjo perkūnija. Ponas prijojo prie vieno iš pjovėjų ir klausia:

– Iš kurios pusės griaudžia?

Šis atsakė, kad nežino. Tada ponas klausė kito, – tas irgi nežino.

O kai paklausė trečio, tas parodė su ranka ir pasakė:

– Iš tos!

Ponas perpyko:

– Darbą reikia dirbti, o ne perkūno klausytis! – ir taip primušė pjovėją, kad tas visas žaizdotas pasidarė.

51. Kelionė jaučiais

Senovėje žmonės arė ir šiaip darbus dirbo jaučiais. Bažnyčios ne visiems buvo labai arti, todėl tekdavo geroką kelio gabalą sukarti, kol jas pasiekdavo.

Vieną kartą, šiltą vasaros dieną, važiuoja keliu vežimas su dobi-lais. Jame – trys vyrai, į bažnyčią išsirengę. Vežimą tempia jaučiai. O jų – nepažabosi! Užsispirs – ir nė krust, užeis – lekia. Taip buvo ir tą kartą. Įsibėgėję jaučiai įdardėjo į pačią bažnyčią.

Smulkioji tautosaka

Patarlės

52. Smulkiai malsi – pastovėsi,
Plonai verpsi – pasėdėsi.
53. Neišėjęs į lauką – javų nepjausi,
Gyvulių nepenėjęs – taukų negausi.

Mįslės

54. Nulekia paukštis,
Atlekia paukštis,
Sumuša sparnais:
Pykšt, pykšt! (Rytas, vakaras)
55. Ant dangaus rėtis,
Ant žemės klėtis,
Jaujoj paršiukas,
Daržinėj gėriukas. (Žvaigždės, rugienos, grūdai, šienas)
56. Dygiuotas tėvas, švelni motina, neregys sūnus, plačiaakė duktė.
(Ruduo, žiema, pavasaris, vasara)

Garsų pamėgdžiojimai

57. *Pempė*:
Jau purvai ištižo,
Sveiki gyvi, gyvi,
Nebūkit jūs klyvi, –
Lizdų nedraskykit,
Mūsų nevaikykit.
58. *Varnėnas*:
Išsiviręs, išsikepęs,
Kamarytėn įsinešęs, –
Gurkt!...
59. *Žvirblis*:
Gyv-gyv-gyvas,
Gyv-gyv-gyvas!
Sakykit susimildami,
Kokia čia didelė naujiena,
Pasaulinė!..
60. *Malda į jauną mėnulį*
Jauns mėnesėlis,
Dangus – žemės karalėlis, –
Tau garbė,
Man šlovė!..

Greitakalbės

61. Prūds, prūds, vidury prūdo bliūds plūduriuoja.
62. Veda višta viščiukus pro pakapę.

Parodijos

63. Oi, dieve, brangus,
Kaip aukštai dangus, –
Kaip reiks įlipti,
Kad nebus kur įsikibti.
64. Pakalbėkit poterėlius
Užu pempės kiaušinėlius,
Užu tas dūšeles,
Kurios laipioj po pušeles.

Erzinimas

65. Tegu bala
Tokią Marę, –
Geriau karvę
Juodnugarę.

Priežaidimis

66. Zara varo –
Bėk iš dvaro.
Kas paliks –
Tas bus mano!

Skaičiuotės

67. Sėdi boba
Ant grindų,
Tampo blusą
Už ausų.
Kas tą bobą
Pabučiuos,
Tam tą blusą
Atiduos.
68. Ėni, kėni,
Šmiki, šmaki,
Orbi, šorbi,
Viki, baki,
Aus, baus,
Bus lietaus.
Tarė kiškis:
– Šaus!
69. *Raganėlė – močiakėlė*

Visi žaidėjai sustoja eilute. Nuo jų už 2–3 žingsnių stovi žaidėjas, pasivadinęs „ragana“. Žaidėjai „raganą“ erzina:

– Raganėle močiakėle,
Duok man vieną adatėlę.

„Ragana“:

– Ką tu su ja veiksi?

Žaidėjai sako:

– Maišelį siūsime.

„Ragana“:

– Kam tas maišelis?

Žaidėjai:

– Akmenėliams dėti.

„Ragana“:

– Kam tie akmenėliai?

Žaidėjai:

– Peiliui galąsti.

„Ragana“:

– Kam tas peilis?

Žaidėjai:

– Raganai pjauti.

Po šių žodžių „ragana“ puola vaikus gaudyti. Tas, kurį „ragana“ pagauna pirmą, tampa „ragana“, ir tada žaidimas vėl tęsiamas toliau.

Tautosakos pateikėjai ir užrašinėtojai

- 1, 2, 3, 4. B. Janulevičius, 68 m., gyv. Pagirių kaime, Žeimelio apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos VIII kl. mok. R. Riekumas, 1967.
Melodijas iš magnetofono juostos iššifavo V. Šmailytė, 1972.
5. O. Stirbienė, 74 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. D. Jatulytė, 1970.
Melodiją iš magnetofono juostos iššifavo V. Šmailytė, 1972.
- 6, 7. E. Šaltekšnienė, 72 m., gyv. Geručių k., Žeimelio apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. A. Augėnas, 1971.
Melodijas iš magnetofono juostos iššifavo V. Šmailytė, 1972.
8. E. Protkelienė, 63 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. V. Ramonaitė, 1970.
9. A. Kurlytė, 78 m., gyv. Pagirių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. G. Gasiūnaitė, 1967.
10. M. Leimontaitė, 87 m., gyv. Diržių k., Lauksodžio apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. D. Vainikauskaitė, 1967.
11. A. Kurlytė, 83 m., gyv. Pagirių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. A. Jankauskas, 1971.
12. O. Ancijonienė, 58 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. N. Vilčiauskaitė, 1970.
13. E. Vaičiulienė, 70 m., gyv. Skarulių k., Lauksodžio apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Vaičiulytė, 1970.
14. O. Stirbienė, 74 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. D. Jatulytė, 1970.
15. R. Remeikienė, 72 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. B. Kukurytė, 1970.
16. J. Jasiūnas, 79 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Dukantas, 1970.
17. K. Ožalienė, 58 m., gyv. Kairelių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. P. Saliamoris, 1970.
18. S. Masiulis, 67 m., gyv. Puodžiūnų k., Kiemėnų apyl.
Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. V. Garlauskaitė, 1971.
19. T. Gasiūnienė, 63 m., gyv. Kairelių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. B. Balčiūnaitė, 1970.

20. O. Četvergienė, 59 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. J. Četvergaitė, 1970.
- 21, 22. R. Remeikienė, 72 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. B. Kukurytė, 1970.
23. J. Čepinskienė, 67 m., gyv. Kairelių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Daukas, 1970.
24. R. Remeikienė, 72 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. B. Kukurytė, 1970.
25. L. Mikiūkštienė, 86 m., gyv. Nakrošiūnų k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Gervetauskaitė, 1971.
26. T. Navickienė, 65 m., gyv. Margių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. D. Rudytė, 1970.
27. P. Ožalas, 77 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. D. Šliogerytė, 1971.
28. L. Banienė, 80 m., gyv. Noreikų k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos VIII kl. mok. J. Kupčiūnaitė, 1971.
29. M. Leimontaitė, 87 m., gyv. Diržių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. D. Vainikauskaitė, 1967.
30. E. Vaičiulienė, 70 m., gyv. Skarulių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Vaičiulytė, 1970.
31. T. Blavaščiūnienė, 82 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. V. Bezmėnaitė, 1970.
32. N. Jarašiūnienė, gim. 1895 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. V. Jankauskaitė, 1970.
33. J. Jasiūnas, 79 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Daukas, 1970.
34. O. Mačienė, gim. 1898 m., gyv. Žeimelio apyl., Didž. Plonėnų k. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Gervetauskaitė, 1971.
35. O. Četvergienė, 59 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. J. Četvergaitė, 1970.
36. E. Vaičiulienė, 70 m., gyv. Skarulių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Vaičiulytė, 1970.
37. T. Navickaitė, 63 m., gyv. Margių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. D. Rudytė, 1970.
38. M. Šmitienė, 65 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. R. Platbarzdis, 1970.
39. O. Kazakevičienė, 45 m., gyv. Geručių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos VIII kl. mok. D. Valiulytė, 1971.
40. J. Naunykas, 64 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. V. Daukas, 1971.
41. M. Leimontaitė, 87 m., gyv. Diržių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. D. Vainikauskaitė, 1967.
42. J. Repšys, 74 m., gyv. Baltausių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. S. Nugaraitė, 1970.
43. O. Mickienė, 80 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Vaičiulytė, 1970.
44. O. Mačienė, gim. 1898 m., gyv. Didž. Plonėnų k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. V. Gervetauskaitė, 1971.
45. P. Ožalas, 77 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. D. Šliogerytė, 1971.
46. J. Urmonas, 85 m., gyv. Kairelių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. B. Balčiūnaitė, 1970.
47. O. Četvergienė, 59 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos IX kl. mok. J. Četvergaitė, 1970.
- 48, 49. E. Martišienė, gim. 1894 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. V. Jankauskaitė, 1970.
- 50, 51. J. Repšys, 74 m., gyv. Baltausių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. S. Nugaraitė, 1970.
52. O. Kazakevičienė, gim. 1888 m., gyv. Geručių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos X kl. mok. V. Juzėnaitė, 1968.
53. M. Sipavičienė, 85 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VI kl. mok. G. Sipavičiūtė, 1968.
54. J. Dulevičiūtė, 71 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VI kl. mok. D. Punculytė, 1968.

55. E. Protkelienė, 70 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VIII kl. mok. B. Kukurytė, 1968.
56. J. Dulevičiūtė, 71 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VI kl. mok. D. Punculytė, 1968.
57. E. Protkelienė, 70 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VIII kl. mok. B. Kukurytė, 1968.
- 58, 59. E. Kutienė, 42 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. V. Kutaitė, 1968.
60. O. Stirbienė, 75 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos XI kl. mok. D. Jatulytė.
61. M. Tamulionienė, 75 m., gyv. Gelčių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. G. Tamulionytė.
62. E. Kazilionienė, 60 m., gyv. Mažučių k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. R. Žiūraitė, 1970.
- 63, 64. N. Strazdienė, 78 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. V. Afanasjevaitė, 1970.
65. O. Kazakevičienė, 36 m., gyv. Lauksodyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. D. Kazakevičiūtė, 1970.
- 66, 67. N. Strazdienė, 78 m., gyv. Žeimelyje. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. V. Afanasjevaitė, 1970.
68. L. Šlitiienė, gim. 1941 m., gyv. Kairelių k., Žeimelio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. O. Čepinskaitė, 1970.
69. R. Remeikienė, 74 m., gyv. Nociūnų k., Lauksodžio apyl. Užr. Žeimelio vid. m-klos VII kl. mok. B. Remeikaitė, 1970.

Žymesni Žeimelio apylinkės tautosakos pateikėjai*

Ona Bluzmienė-Vaškaitė. Gimė 1905 m. Talačkónių kaime Pasvalio apylinkėse. Tėvas buvo siuvėjas. Ir skaityti, ir rašyti išmoko gandydama. Turėjo seserį. Abi labai mėgo dainuoti.

1926 m. ištekėjo. Apsigyveno vyro ūkyje Vaškų valsčiaus Staškavičių kaime. Užaugino šešis vaikus. Labai mėgsta gėles, kurios ir dabar prie sodybos marguote marguoja. Mėgsta pinti iš gėlių vainikus. Myli žvėrelius. Po kiemą bėgioja prijuokinta stirnaitė. Kambariai švarūs, daug pačios darytų rankdarbių. Kiekvieną atėjusį pavaišina ir mėgsta išsipasakoti. Ypač mėgsta dainuoti. Ir pati nežino, kiek dainų moka. O moka jų labai daug – ir senų, ir naujų. Dainuoja ir pačias naujausias. Atrodo, kad ir pati niekada nepasens.

Eugenija Dumbrienė-Žiaučynaitė. Gimė 1889 m. Šeimoje augo penki vaikai. Eugenija buvo pati jauniausia. Tėvai turėjo dvi dубas: vieną Gúostagalyje, o kitą Pamáučiuose.

Jaunystėje mėgo dainuoti.

* VUBR, f. 152 – Rankraščiai.

„Labai ukvati buvau šokiams, visada pirma eidavau“, – prisimena senutė. „Šokau valsus, kadrilius, mazurkas...“

1914 m. vos neišvyko į Ameriką. Užklupo karas. 16 metų ištekėjo ir apsigyveno Gelčiuose:

„Tas mano žmogelis ne pagal mane buvo. Ir mažesnis, ir šiaip jau toks prastutis. Bet pragyvenom, ačiū Dievui, ne vieną desėtką metelių“.

Mirė josios vyras 1960 m. Trys sūnūs ir dukra išsiskirstė kas sau. Aplanko.

Mėgsta Dumbrienė papasakoti apie senų laikų papročius ir atsitikimus. „Mirti dar neokvātiju“, – prisipažįsta.

Irena Gudelienė-Kruopytė. Gimė 1886 m. Vaškų vls. Vainarónių kaime. Šeima buvo didelė – turėjo dvi seseris ir tris brolius. Nors žemės buvo nemažai, tačiau, anksti mirus tėvui, patyrė daug vargo, teko ganyti gyvulius, verpti, austi, mažesnius vaikus auginti.

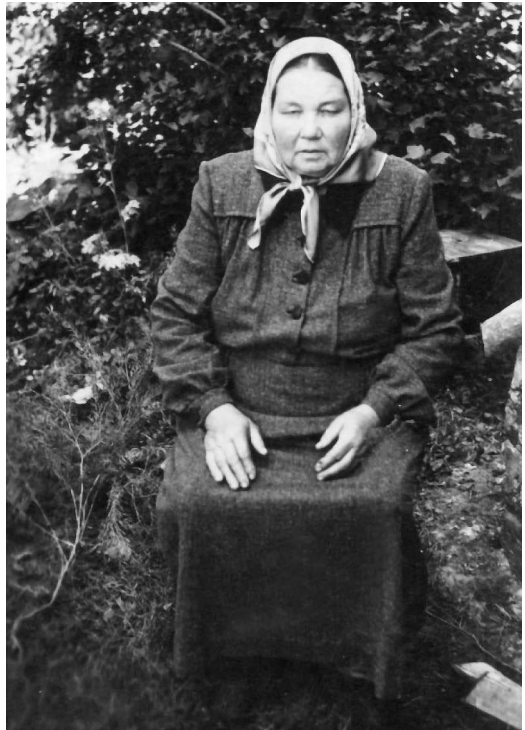
Ištekėjo už bežemio. Nuomojo Brėklių malūną. Vėliau iš Baltųjų Plonėnų dvaro nusipirko žemės ir apsigyveno buvusioje karčemoje, kur ir nugyveno visą amžių. Turėjo tris sūnus. Du vyresnieji greit mirė. Mirė ir vyras. Jau nesnysis sūnus Povilas sukūrė šeimą, tačiau ir šis neilgai tegyveno.

Nors moters gyvenime buvo daug sunkių dienų, ji visada buvo nuoširdi ir linksma. Labai mėgdavo pasakoti apie senovę, kaip žmonės gyveno. Mėgo gamtą, buvo prisirišusi prie namų. Mirė 1968 m.

Antanas Káulinis. Gimė 1894 m. Žeimelyje. 1909 m. pradėjo dirbti pas kepėją Būlitį. Kepyklą likvidavus, išsikėlė į Bauskę. 1912 m. išvyko į kepėjų kursų Rygoje. Karo metais buvo mobilizuotas į caro kariuomenę. Po karo jau vi-

Eugenija Dumbrienė-Žiaučynaitė

Irena Gudelienė-Kruopytė

sam laikui apsigyveno Žeimelyje, vedė, įsteigė nuosavą duonos kepyklą.

Káulinis nedidukas, plikas žmogelis, visada besišypsantis, guvus, mėgsta prisiminti, pasakoti. Tai tikra Žeimelio senovės enciklopedija (žr. p. 262).

„... Su Martynaičiu labai retai susitinkame, su Kauliniu – biški tankiau...“

(Iš kareivio laiško namiškiams, 1944 m.)

Agota Kublickienė-Arsimavičiūtė. Gimė 1898 m. Pakruojuje. Šeimoje augo šeši vaikai. Agota buvo pati jauniausia. Kai jai tebuvo pusė metų, tėvas paliko šeimą. Nuo septynerių metų išėjo tarnauti. (Motina irgi tarnavo.) Devyniolikos metų ištekėjo. Gyveno Žeimelio apylinkėse.

Nors dabar Kublickienė jau visai sena, tačiau ji labai mėgsta sekti vaikams pasakas. O jos pasakos būna vis baisios, šiurpios. Gal dėl to, kad ir pačios pasakotojos gyvenimas buvo sunkus. Mėgsta ir padainuoti, prisiminti senus laikus.

Agota Kurlytė. Gimė 1886 m. Megučionių k. prie Linkuvos. Tėvai buvo neturtingi, teturėjo vieną pūravietę žemės, o vaikų buvo kaip pupų – net trylika. Vaikyste džiaugtis neteko. Nuo 6 metų jau pradėjo tarnauti pas kitus. Prataravo 40 savo gyvenimo metų. Nors visas jos gyvenimas buvo ištisa vargo jūra, ji niekuomet nesiskundė, buvo linkma, labai mėgo dainas, ypač pasakas. Ir dabar ji mielai padainuoja ar paseka pasaką. Turėjo ir vieną potraukį – kol buvo šviesios akys, mėgo megzti įvairiausiais raštais. Turi vieną sūnų ir anūkelių.

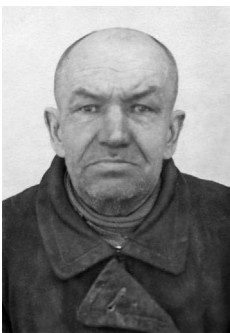
Iš po juodos skaros išlindusi baltų plaukų sruoga, o veidas – kaip liepos kamienas, išvogotas raukšlėmis. Tai praeities vargo antspaudas. Tačiau, kai kas

Antanas Kaulinis

Agota Kublickienė-Arsimavičiūtė

*A. Káulinis savo kepykloje
darbe ir laisvalaikiu
su šeima ir žeimeličiais;
senatvėje*

M. Tydmano nuotraukos

nors iš anūkelių paprašo pasekti pasaką, jis vėl nušvinta, tarsi atjaunėja. Ir seka ji tada pasaką, pilną nuostabiausios fantazijos.

Agota Kurlytė

Barbora Laukutienė-Tamulytė. Gimė 1896 m. Smolėnsko Slabadės kaime, Pašvitinio valsčiuje, grytelninko šeimoje. Turėjo sesutę. Augo vargingai. Nuo dešimties metų pradėjo piemenauti. Paskui jau tarnavo pusmerge, merga. Per karą, 1915 m., vokiečiai atvarė dirbti į pabėgusių ponų žemes Pagirių palivarke prie Žeimelio. Čia ji ir pasiliko visam laikui. 1919 m. ištekėjo. Gyveno skurdžiai. Mokyti visai neteko, taip ir liko beraštė. Tačiau pasakoti moka. Ir ko tik ji neprisimena. O daugiausia – keistų ar net fantastiškų atsitikimų, įvairių senovės papročių, prietarų. Ir pati senutė atrodo kaip romantiškos šios apylinkės senovės įsikūnijimas.

Marijona Leimontaitė

Marijona Leimontaitė. Gimė 1880 m. Gelečių k. prie Lauksodžio. Tėvai žemės neturėjo, dirbo Dárginių dvare netoli Kriukų. Šeimoje buvo trys vaikai. 1880 m. mirus tėvui, motina su vaikais persikėlė gyventi į Bařdiškius. Čia ir dabar tebegyvena.

Barbora Laukutienė-Tamulytė

Devynerių metų Marijona išėjo pas ūkininkus ganyti. Mėgdavo laiptoti po medžius, turėjo gražų balsą, buvo labai užsispyrusi. Dabar jau visai sena, nebe-mato. Prižiūri duktė. Visą laiką sėdėdama, labai mėgsta pasakoti apie praeitį. Namiškiams tuo kartais netgi įkyri. Moka daug dainų, pasakų, patarlių, mįslių. Myli vaikus, gyvulius, ypač kates. Jei galėtų, viską joms sušertų, nors pati liktų nevalgus.

Rozalija Remeikienė-Skrupskelytė. Gimė 1898 m. Nociūnų k. prie Lauk-

sodžio. Čia ir tebegyvena. Tėvai turėjo 8 ha žemės, o šeima buvo didelė – septyni vaikai. Todėl vaikai jau nuo mažens turėjo eiti uždarbiauti. Rozalija visada labai mėgo kompaniją, turėjo gražų balsą, mėgo dainuoti, dalyvavo dramos būrelyje. Ištekėjo 1930 m. Išaugino sūnų ir augintinę. Nors dabar Remeikienė jau senutė, tačiau visada žvali, linksma, mėgsta pasakoti, padainuoti.

*Rozalija Remeikienė-
Skrupskelytė*

Rozalija Vaitiekūnaitė

Rozalija Vaitiekūnaitė. Gimė 1887 m. Nuo pat vaikystės gyveno Bardiškių k. Tėvai žemės neturėjo. Devynerių metų išėjo ganyti. Brolis išvyko į Ameriką laimės ieškoti. Kol motina buvo gyva, atsiųsdavo pinigų. Jai mirus, ryšiai nutrūko. Likusi viena, visą laiką turėjo daug dirbti. Ir dabar ji nuolat juda, nuolat kruta. Moka daug dainų, pasakų, mėgsta knygas, gėles, labai tvarkinga ir švari. Labai myli vaikus. Gal todėl, kad savo šeimos niekada neturėjo. Jei pasitaiko proga, svečią visada pavaišina namine duona, kurios kiti jau seniai nebekepa. O jei įsikalba, papasakoja įvairiausių atsitikimų*.

P. S. Šiandien šių žmonių jau nebėra – jie atgulę savo kaimų kapinaitėse. O kaip gera, kad Jie buvo!.. [A. B.]

* Plačiau žr. str. „Kalnas“.

MITOLOGIJA

Juozo Šliavo „Žeimelio apylinkių mitologija“

Gintaras Beresnevičius

Juozo Šliavo, puikaus tautosakos ir papročių rinkėjo, savomis pastangomis pasiekusio profesionalaus lygio, studija apie Žeimelio apylinkių mitologiją yra informatyvi, patikima, tiesiog įdomi. Čia atskirais skyriais, tvarkinga struktūra pateikiami lietuvių mitologijos dalykai, kurie, juos grupuojant ir tvarkant, susidėstė į visiškai nuoseklią studiją, pateikiančią tiek pačią medžiagą, mitologinius įvaizdžius, tiek jų apibendrinimus ne tik Lietuvos kontekste, bet ir germanų, latvių, suomių mitologijų aplinkoje. Medžiagos grupavimas leidžia pasinaudoti J. Šliavo studija kaip savita mitologine enciklopedija, paremta tiek empirine medžiaga, su kuria autorius buvo susipažinęs puikiai ir artimai, tiek gausiomis istorinių šaltinių ir žinomų tyrinėtojų išvalgomis. Šitaip sukuriamas stiprus žvilgsnis į medžiagą ir, sakytume, savytas, įdomus ir šiandien nė kiek nepraradęs savo reikmės. Savo pobūdžiu tai ne mėgėjiškas, o savo laiką atitikęs ir kiek pralenkęs kūrinys, savita studija, įsiliejanti į lietuvių mitologijos tyrinėjimų gretą. Juolab įtabu, kad toks kūrinys galėjo būti parašytas septyniasdešimtaisiais metais, tarsi nebūtų anuometinio ideologinio spaudimo, trikdžių ir tarsi būtų rašyta laisvoje erdvėje.

J. Šliavas šiuo savo veikalu įsiterpia ir pratęsia nuo XIX a. susiformavusią romantinę lietuvių mitologijos tyrinėjimų tradiciją, kuri, prasidėjusi nuo D. Poškos, S. Daukanto, T. Narbuto, I. J. Kraševskio, per J. Šliūpą, P. Dundulienę, pasiekė mūsų laikus, visada leisdama ne tik pažinti senąją lietuvių tradiciją, bet ir atpažinti joje mus pačius šiandien, laikytis už senųjų tradicijos gijų, idant elementariai nepasimestume vienoje ar kitoje slegiančioje atmosferoje, ar tai būtų carinė, ar sovietinė, ar modernybės priespauda, ir ši tradicija labai stipriai prisidėjo prie to, kad mes apskritai išlaikėme savimonę. Galų gale ji padovanojo mums ir M. Gimbutienę, ir A. J. Greimą, ir N. Vėlių; nors dirbė ir kitais metodais, jie pradėjo būtent nuo šios linijos.

Studija yra ir Žeimelio mitologinių reliktų sąvadas, ir epochos dokumentas, ir ilgos mitologinių tyrinėjimų tradicijos dalis. Ji įdomi ir mokslininkui, ir eiliniam žmogui, ir mentalitetų istorijos tyrinėtojui. Jos publikavimas yra ne prabanga, o pavėluota būtinybė. Lituanistinių tyrinėjimų masyve ji yra pražiūrėta, bet reikšminga, ištiesą epochą atspindinti medžiaga.

Gintaras Beresnevičius
(1961 07 08–
2006 08 06)

Rinkinyje – Žeimelio sakmės

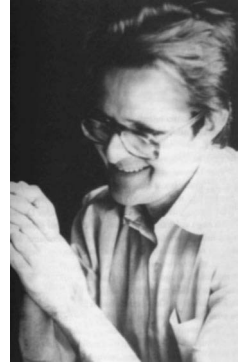
Norbertas Vėlius*

Tyrinédami savo gimtojo krašto istorija, Žeimelio vidurinės mokyklos mokiniai, vadovaujami pasišventusio, gabaus kraštotyryninko Juozo Šliavo, didelį dėmesį skiria žodinei liaudies kūrybai. Jie užsimojo surinkti visų be išimties tautosakos žanrų kūrinius. Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Tautosakos rankraštynei jau perduoti nemaži dainų, pasakų, padavimų, smulkiosios tautosakos (patarlių ir priežodžių, mįslių, gamtos garsų pamėgdžiojimų...) pluoštai. Renkama pačių mokinių tautosaka (albumėlių poezija, išsiskaičiavimai, žaidimai), turgaus reklama, užrašai nuo apylinkės memorialinių paminklų, mirusiųjų vainikų ir kt. Kruopščiai Žeimelio entuziastai 1970 m. surinko žinias ir apie senuosius krašto mitinius įvaizdžius. Tautosakos rankraštynei perduotas stambus trijų dalių tautosakos rinkinys „Žeimelio apylinkės mitologija“, kuriame yra 820 lietuvių liaudies mitologinių ir etiologinių sakmių, tikėjimų, pasakų, padavimų, burtų bei prietarų, atskirų papročių su ryškiais mitologiniais bruožais. Visa rinkinio medžiaga turi reikalingas metrikas, pridedamos pateikėjų biografijos, nurodomas pasakotojų požiūris į mitines būtybes. Didesnė medžiagos dalis neblogai užrašyta, nors pasitaiko ir netikslumų.

Svarbiausias trūkumas, būdingas tiek Žeimelio, tiek kitų mokinių rinkiniams, yra netikslus teksto užrašymas. Išties, net ir prityrusiems rinkėjams sunku ranka užrašyti sekamą sakmę, padavimą, o tuo labiau pasaką. Tačiau kiek spėjama, tiek reikia stengtis rašyti tiksliai pažodžiui, o ne atpasakoti savais žodžiais. Mokiniai gi paprastai mėgsta viską atpasakoti dar gražiau, gramatiškiau, tarsi norėdami gauti geresnį pažymį. Tačiau rezultatas visada būna priešingas: neišvengiamai pažeidžiamas pasakotojo kalbos gyvumas, natūralumas, prikaišoma knyginių trafaretų. Štai kaip atrodo dvi ištraukos iš tos pačios sakmės, kuri pirmą kartą buvo užfiksuota ranka, o antrą – į magnetofono juostą. Abu kartus tą pačią sakmę pasakojo garsus Žeimelio apylinkės pasakotojas Jonas Repšys.

1. *„Vienam valstiečiui dvarininkas leido išsikirsti mišką ir ten apsigyventi. Valstietis, kurio pavardė buvo Maišelis, iškirto mišką, pasistatė namą, įdirbo žemę ir pradėjo gyventi. Tačiau kartą ponas už kažką tai ant to Maišelio supyko ir jį išvarė. Tada Maišelis nuėjo į mišką ir pasikorė...“*

2. *„Šite skaito dabar Vilešiai. I čia vėl tokie Maišeliai yra. Ta apie tuos Maišelius man papasakojo mano tėvs, kad vergijos laikais, ot, taip buvo. Tas pons kartais vienam tam valstiečiui duodavo plotą miško – iškirsk tą mišką ir padaryk dirbamą žemę, tai tu galėsi ant tos žemės gyventi visą amžių. Nu tai, sako, buvo viens toks:*

Norbertas Vėlius
(1937 07 26–
1996 06 23)

* Vėlius N. Rinkinyje – Žeimelio sakmės, *Tarybinis mokytojas*, 1971 m. birželio 30 d.

jam pavardė buvo Maišelis. Nu, tai jam čia, kur dabar, tai kur dabar Maišeliai lauks, tai buvo miškas. Mano tėvs ir dar atsimena, ka buvo. Tas ponas liepė iškirsti tą mišką. Jis iškirto tą mišką, pastatė tas trobas. A paskui tas ponas užpyko ir išvarė jį iš to ūkio. Išvarė iš to ūkio, tai jis pasikorė, tas Maišelis...“

Kartais atpasakojant girdėtą sakmę, minimas net pats pateikėjas: Pvz.: „*Kada Veronika Jarašiūnienė buvo maža, mirė jos senelis...*“ Savaimė aišku, kad V. Jarašiūnienė negalėjo pasakoti apie save, kaip apie kitą asmenį.

Atpasakojant tekstą savais žodžiais, lengva jį pakeisti ir net iškreipti pirmine prasme. Matyt, panašiu būdu Žeimelio mokinių rinkiny ir atsirado sakmės apie saulės, vaivorykštės atsiradimą, nykštukus, undines, kai kurias laumių savybes, kurios neturi pastovesnių liaudies tradicijų.

Būtina plačiau charakterizuoti pateikėjus, jų požiūrį į sekamą tautosaką, pažymėti, kur viskas girdėta, išmokta. Kartais įdomesnius dalykus pateikėjai yra skaitę iš knygų, girdėję per radiją, o viso to nepažymėjęs suklaidiname skaitytojus.

Nepaisant minėtų trūkumų, Žeimelio vidurinės mokyklos mokinių sudaryto rinkinio mokslinė reikšmė neabejotina. Jis gan išsamiai supažindina mus su apylinkės žmonių tikėtu mitiniu pasauliu.

Iš pateikto rinkinio matyti, jog šioje apylinkėje buvo tikėta beveik į visas mitines būtybes, žinomas Lietuvoje. Užrašyta sakmių ir tikėjimų apie velnius, numirėlius, laumes, aitvarus, kaukus, perkūną, slogutes, užkeiktus pinigų, vaiduoklius, nepaprastus žmones, raganas ir burtininkus, užkalbėtojus, blogų akių žmones, nepaprastus gyvūnus (žalčius). Populiariausios yra sakmės apie numirėlius ir velnius, o iš dalies – apie laumes, aitvarus ir nepaprastus žmones. Tačiau šios visoje Lietuvoje žinomos mitinės būtybės Žeimelio apylinkėje irgi turi savitų bruožų.

Didelis sakmių apie numirėlius kiekis rodo seniau čia buvus stiprų mirusiųjų kultą. Ryškiai skiriamos dvi numirėlių rūšys: ne laiku ir laiku mirusieji. Ne laiku mirusieji (savižudžiai, o kartais net ir kitų nužudytieji), kurie paprastai būdavo laidojami ne kapinėse, o laukuose ant ežių, prisikėlę iš duobės, gąsdindavę praeivius, kviesdavę juos imtynių, trukdydavę važiuoti. Visoje Lietuvoje buvo tikima, kad, norint atsikratyti tokiu numirėliu, reikia nukirsti jam galvą ir padėti tarp kojų. O Žeimelio apylinkėje manoma, kad, nukirtus galvą, dar reikia pripilti aguonų. Natūralia mirtim mirusiųjų vėlės nieko blogo žmonėms nedarančios, jeigu žmogus jų koku nors būdu neįžeidžia. Tikima, kad vėlės gyvenančios medžiuose, pirkių kaminuose, ugnyje. Net kelis kartus pažymima, kad vėlės gyvenančios kamine, krosnyje. O E. Strazdienė iš Vileišių kaimo net teigia, kad krosnyje apsigyvendavusios tų žmonių vėlės, kurie prieš mirtį gerai sugyvendavę su savo šeimos nariais. Vėlių gyvenamosios vietos susiejimas su namų židiniu ir ypač E. Strazdienės pastaba leidžia manyti, kad vėlės seniau buvo įsivaizduojamos savotiškoms namų globėjoms (plg. namų globėjai žalčiai, apie kuriuos Žeimelyje irgi užfiksuota be galo įdomių sakmių ir tikėjimų, irgi dažniausiai buvodavę namų židiniuose, po krosnim).

Velnius Žeimelio sakmėse tradicinis. Jis klaidina žmones, muša su jais ripką, lošia kortomis, maino pypkėmis, vakaruškose šoka su mergomis, pasirodo darbininkams jaujose, kviečia muzikantą į savo pasilinksminimus, jodo arkius. Velnio paveiks-

las mažai tepaveiktas krikščionybės. Nesunku jame atsekti kitų mitinių būtybių, šiuo metu jau išnykusių iš žmonių atminties, bruožus. Velnias, pasirodantis miške, laukuose, esąs net žaliai apsirengęs. Ši detalė, jau nekalbant apie atliekamas velnio funkcijas, leidžia jį susieti su miško dvasiomis. O arklius jodantis velnias Žeimelio apylinkėje net vadinamas specialiu vardu, kas irgi rodo jį esant kitokios prigimties.

Ypač daug savitų bruožų Žeimelio apylinkėse suteikiama laumėms. Jos įsimylėdavusios vaikus ir iš meilės negyvai juos užkutendavusios, pirty nukamuodavusios suvėlavusias moteris (kitur Lietuvoje tikima, kad tai padarydavę velniai), padėdavusios rauti linus, bevaikėms moterims duodavusios vaikų, pasiversdavusios bernų mylimomis mergaitėmis, kad galėtų už jų ištekėti, dainuodavusios bernams po langais ir t. t. Tačiau daugelis sakmių, kuriose atsispindi panašūs laumių bruožai, yra abejotino autentiškumo. Laumės Žeimelio apylinkėse maišomos su laimėmis, kurių vardą retai kas beatsimena*.

Perkūno, aitvaro, kauko, slogučių, nepaprastų žmonių paveikslai Žeimelio apylinkėse tradiciški, apie juos sekamos panašios sakmės, kaip ir kitose Lietuvos vietose.

Įdomios ir vertingos Žeimelio vidurinės mokyklos mokinių užrašytos mitologinės sakmės bei tikėjimai apie atskirus gamtos objektus bei reiškinius: žemę, medžius, ugnį, vandenį. Senuosiuose raštuose bei kronikose dažnai minima, kad lietuviai garbina žemę, miškus, ugnį ir vandenį, tačiau XIX–XX a. folklore duomenų apie šiuos kultus ne per daugiausia teufiksuota. Žeimelio žmonės žemę vadindavę šventa dėl jos auginančios, dauginančios galios. „*Žemę senovėje žmonės laikę šventa, nes ji duoną augina*“. Šventu buvo laikomas lietus, o kartais ir šiaip vanduo. Lietaus vandeniu (iškritusiu griaudžiant griautiniui), gydydavę egzemas. Būdavę neva ypatingų balų, kuriose vanduo būdavęs šventas; žmonės su juo gydydavę įvairias ligas. Šventu perkūno medžiu buvęs laikomas ažuolas. Ugnis irgi vadinama šventa, nes ją sukūrusi šventoji Gabija, Agota ir Laurynas. Kas spjauto į ugnį – po mirties laižys karštus akmenis. Ugnis dažnai išeinanti pasivaikščioti, ją galima sulaikyti šv. Agotos duona.

Su mūsų padavimuose minimomis aukomis susišaukia Žeimelio mokinių aprašyti statybų papročiai. Statydami namus, šios apylinkės žmonės seniau po pamatais padėdavę auką – šventintą žvakę. Statydami tvartus, į pamatų duobę dėdavę vištų plunksnas, kiaulių nagas, ozių bei karvių ragus, kad tvarte kuo daugiau būtų gyvulių ir paukščių. O pastačius namus, seniausias kaimo gyventojas parūkydavęs juos uždegta verbos šakele, kad juose „*negalėtų apsigyventi vėlės ir kad nesivaidintų*“.

Retos ir Žeimelio mokinių užfiksuotos etiologinės sakmės apie žemės, dangaus kūnų (saulės, mėnulio) kilmę ir savybes. Saulę nukaldinęs kalvis ir įsviedęs į padangę, Žemė – tai Saulės ir Mėnulio dukra. Susipykę tėvai niekaip negalėję ją pasidalinti. Teisėjai paskyrę vienam ją globoti dieną, kitam – naktį. Užtat dabar saulė į žemę žiūri dieną, o mėnulis – naktį. O lietus ir vėjas – tai du dėl ežios besikivirčijantys seniai. Supykusi saulė, jiems susikivirčius, nustoja šviesti. Panašios sakmės populiarios latvių tautosakoje.

Visos Žeimelio apylinkės mitologinės medžiagos savitumą, kaip teisingai rinkinio įvade pažymėjo J. Šliavas, nulėmė savitos šio krašto storinės aplinkybės, žmonių gyvenimo būdas ir ypač artimi ryšiai su netolimais kaimynais latviais bei jų kultūra.

Žeimelio mokinių užfiksuotos sakmės ir kita medžiaga leidžia geriau su-

* Žr. str. Tautosakos sk.

vokti kai kuriuos senosios lietuvių religijos ir mitologijos bruožus. Tačiau jos reikšmingos ne tik dėl mitologinės informacijos. Dauguma sakmių turi pastovius tradicinius siužetus, yra vaizdžiai pasektos ir suteikia mums nemaža estetinio pasigėrėjimo. Tai įdomūs, saviti meno kūriniai.

Tautosakos rinkimas mokykloje, šalia mokslinės, turi ir mokomąją bei auklėtają naudą. Surinktą medžiagą galima panaudoti pamokų metu, dėstant lietuvių liaudies kūrybą, organizuojant mokinių vakarones, pasilinksminimus. Be to, rinkdami tautosaką, mokiniai geriau susipažįsta su savo gimtuoju kraštu, jo žmonėmis, su jų turtinga dvasine kultūra.

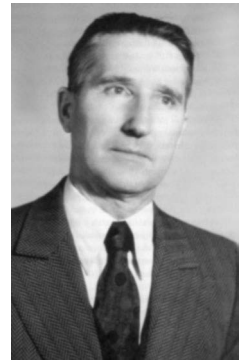
Prasmingas gyvenimas¹

Vacys Milius, Norbertas Vėlius

Žeimelio I. Gaškos vidurinės mokyklos mokytojas Juozas Šliavas nesulaukė net savo penkiasdešimties metų jubiliejaus. 1979 metais gausus mokytojų, mokslininkų ir kraštotyrininkų būrys palydėjo jį į Žeimelio kapines. Rodos, taip nedaug gyventa, o visose mūsų kultūros srityse palikti tokie gilūs pėdsakai. Nusipelnęs mokytojas, trisdešimt gražiausių savo gyvenimo metų paaukojo jaunimo mokymui ir auklėjimui: pavyzdingas kultūros paminklų apsaugos darbininkas, išaiškinęs naujų Pakruojų ir kaimyninių rajonų kultūros paminklų, rūpinęsis jų priežiūra ir apsauga; pasišventęs muziejininkas, įkūręs „Žiemgalos“ muziejų Žeimelyje; nepralenkiamas kraštotyros medžiagos rinkėjas; lingvistas, tyrinėjęs žiemgalių kalbos substratą lietuvių ir latvių kalbose; folkloristas, mėginęs išsiaiškinti daugelį Šiaurės Lietuvos tautosakos ir mitologijos problemų ir pagaliau – be galo jautrus, draugiškas žmogus, iki skausmo išsimylėjęs savo gimtąją Žiemgalą, jos gamtą, žmones ir kultūrą. Jai ir buvo paaukotas trumpas, tačiau be galo intensyvus, prasmingas ir turiningas gyvenimas.

J. Šliavas savo kraštotyros darbais išgarsino Žeimelio apylinkes ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų, ypač kaimyninėje Latvijoje. Nemaža nuveikė jis dialektologijos, istorijos ir etnografijos, folkloristikos, kultūros paminklų apsaugos ir tyrimo srityse. J. Šliavo parengtoje Žeimelio apylinkės monografijoje garbingą vietą užima ir liaudies kultūros istorijos dalykai. LTSR Mokslų Akademijos Istorijos instituto etnografų kviečiamas jis talkino renkant medžiagą Pabaltijo etnografiniam atlasui. Etnografams jis padėjo siųsdamas medžiagas įvairiomis temomis, siuntė aprašų apie žemdirbystės įrankius, drabužius, kapines, liaudies menininkus, amatininkus. Rinkti etnografinę medžiagą jam padėdavo vyresniųjų klasių mokiniai, o mokytojas sujungdavo ją į vienumą. J. Šliavas tęsė paskelbti keletą etnografinių straipsnių, kiti tebelaukia savo eilės. Jo surinkta medžiaga teikia duomenų lietuvių ir latvių liaudies kultūrų bendrumams ir sąveikoms nušviesti. Pagaliau jo įsteigtame „Žiemgalos“ muziejuje, be istorijos, archeologi-

Vacys Milius
(1926 12 08–
2005 10 02)

¹ Milius V., Vėlius N. Prasmingas gyvenimas, *Auksinė varpa*, 1983 m. birželio 21 d.

jos eksponatų, yra nemaža vertingų etnografinių ir liaudies meno dalykų. Ateityje ne vienas jų pasitarnaus tyrinėjant vieną ar kitą liaudies buities istorijos reiškinį.

Kraštotyrinis ir mokslinis Juozo Šliavo darbas visada buvo susijęs su auklėjamoju-mokomuoju darbu mokykloje. Ilgą laiką jis vadovavo Žeimelio vidurinės mokyklos kraštotyrininkams, išmokė juos rinkti tautosaką, kalbinę, etnografinę medžiagą, talkininkauti archeologams, paminklų apsaugos darbuotojams. Visur ir visada jis buvo apsuptas mokinių, kurie jį gerbė, mylėjo, perėmė jo žinias. Juozo Šliavo vadovaujami jaunieji kraštotyrininkai, kaip ir jis pats, stebino savo darbštumu, užsidegimu. Ypač daug jie surinko tautosakos, kalbinės ir etnografinės medžiagos. Tautosaka buvo renkama ištisą dešimtmetį (1966–1976), per kurią buvo sudaryta 30 įvairiausių tautosakos žanrų rinkinių. Daugiausia dėmesio buvo skiriama su krašto istorija ir mitologija susijusiems kūriniams-padavimams, etiologinėms ir mitologinėms sakmėms, kurių buvo užrašyta apie tūkstantį. Tiek pat buvo surinkta ir senajai mūsų liaudies pasaulėžiūrai bei mitologijai tyrinėti ypač reikšmingų tikėjimų, burtų bei prietarų, nemaža liaudies medicinos, meteorologijos, derliaus spėjimo pavyzdžių. Vieni iš pirmųjų respublikoje Juozo Šliavo vadovaujami kraštotyrininkai ėmė užrašinėti moksleivių tautosaką, memorialinių paminklų ir laidotuvių vainikų užrašus, albumėlių poeziją. Nebuvo užmiršti ir klasikiniai mūsų tautosakos žanrai bei rūšys, kaip antai: dainos, pasakos, mįslės bei priežodžiai. Iš viso Žeimelio apylinkėse surinkta ir Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakos rankraštynei perduota beveik 4 000 tautosakos kūrinių. Juozo Šliavo moksleivių surinktos sakmės savo laiku buvo išsamiai aptartos ir teigiamai įvertintos mūsų pedagoginėje spaudoje*.

Kita reikšminga Juozo Šliavo veiklos sritis, organiškai susijusi su jo, kraštotyrinės medžiagos rinkėjo, pašaukimu, buvo mokslinis tiriamasis darbas. Specialaus teorinio pasiruošimo stoka šiam darbui su kaupu kompensavo gera pažintis su pirminiais liaudies kultūros šaltiniais, kompleksinis įvairių sričių faktų naudojimas atskirų problemų sprendimui. Ypač jį traukė lietuvių mitologija. Atskirų mitinių vaizdinių (laumės, laimės, saulės, žalčio) istorija ir transformacija tautosakos kūriniuose, lokaliniai žiemgalių, žemaičių ir kitų etninių grupių mitologijų skirtumai, senojo kulto vietos ir pobūdis – vis tai klausimai, į kuriuos, naudodamasis istorijos, kalbos, tautosakos, archeologijos bei etnografijos duomenimis, atsakymo kantriai ieškojo Juozas Šliavas. Tik menka jo parašytų darbų dalelė tebuvo paskelbta kraštotyros leidiniuose, o visi kiti, surašyti į 20 stambių tomų, kurie sudaro 4 400 mašinarščio puslapių, liko rankraščiuose ir yra saugomi Vilniaus V. Kapsuko valstybinio universiteto, Latvijos TSR Mokslų Akademijos bibliotekose bei Žeimelio muziejuje.

J. Šliavas neskirstė savo dienų į darbą ir poilsį. Visą laiką jis buvo kupinas idėjų ir sumanymų, visą laiką skubėjo, nesiekė patogumų ir prabangos, minimaliai tenkino savo kasdienes poreikius, visą neišsenkančią energiją, protą ir gabumus skyrdamas kultūros vertybių kaupimui ir tyrinėjimui. Net ir su draugiais, kurių labai daug turėjo, jį siejo tik darbas ir kūrybiniai kraštotyriniai rūpesčiai. Visą savo trumpą, aistringą gyvenimą, paskyręs gimtajam kraštui, jo praeities ir dabarties tyrinėjimui, Juozas Šliavas visada bus gyvas draugų, bendradarbių, kraštotyrininkų širdyse. Reikia tikėtis, kad bus išleisti vertingiausi jo kraštotyriniai darbai, o jo atminimas bus prideramai įamžintas gimtajame Pakruojo rajone.

* Vėlius N. Rinkinyje – Žeimelio sakmės, *Tarybinis mokytojas*, 1971 06 30.

Žeimelio apylinkių mitologija

Juozas Šliavas

Straipsnių mitologijos duomenys surinkti paskutiniu metu, ne vienu atveju – net unikalūs. Jų išlikimą šiame krašte apsprendė žmonių, kalbų bei tikybų mišrumas.

Vietų, susijusių su senaisiais žmonių tikėjimais, tyrimas bei jų aprašymas mitologijos mokslui gali duoti naujų poslinkių, todėl autorius stengėsi jas aprašyti kuo tiksliau. Manoma, kad šiems objektams sunykus, tai bebus vienintelė priemonė jiems pažinti.

Ačiū norėtusi pasakyti Žeimelio vidurinės mokyklos mokiniams, eilę metų užrašinėjusiems mitologinių žinių nuotrupas, pasakojimus ir sakmes. Tai įvairūs aprašymai vietų, susijusių su senoviniu kultu bei su senoviniais tikėjimais. Visi šie tyrinėjimai – iš esmės pagrįsti vien savo paties ieškojimais ir atradimais. Dėl literatūros stokos bei jos neprieinamumo visi tyrinėjimai skirti daugiausia sau pačiam. Ar jie kada nors bus įdomūs ir kitiems, autorius dėl to nesuko galvos. Didžiausia paskata ir paraginimas buvo tai, kad įvairios tebeprieinamos smulkmenos nenueitų į pragaištį, ir kad laukuose tebesantys kalneliai su begale mažai bepastebimų smulkmenų nedingtų niekieno neaprašyti. Vėliau, nagrinėjant lietuvių mitologijos bei kalbos mokslo dalykus, pasirėmus senoviniais šaltiniais, juos derinant su anksčiau sukaupta medžiaga, šaltinių, kalbos, archeologijos bei žmonių pasakojimų duomenis derinant vienus su kitais, atsiskleidė įdomių dalykų, kurie anksčiau praslysdavo nepastebėti. Atsakymų ieškota į pačius bendriausius klausimus, todėl straipsniai – tarsi apibendrinimas to, kas buvo išsiaiškinta.

Straipsniuose yra pasikartojimų, nes jie apima temas, kurios tarpusavyje daug kuo persipynę ir kur ne viskas iš karto paaiškėja. Mitologija – tai senovinio žmogaus mąstymo filosofija, užsifiksavusi vien šifrais ir tik nuotrupose. Kartais pagrindinė mintis išryškėja nagrinėjant visai pašalinį dalyką. Kadangi ši medžiaga neruošta konkrečiai knygai, įvairūs pasikartojimai taip ir liko. Jie gali nepatikti tiems, kas visą medžiagą skaitys ištisai, bet jie padės tiems, kurie skaitys atskirus straipsnius.

Dėl pagrindinių kalendorinių momentų papročių interpretacijos*

Liaudies kalendoriuje buvo du pagrindiniai momentai – vasaros ir žiemos saulėgrįžos, susiję su ilgiausia ir trumpiausia metų dienomis, kiti du, tarpiniai momentai, buvo pavasario ir rudens saulėgrįžos, susiję su gamtos atbudimu ir su derliaus nuėmimu. Išvados dėl šių momentų interpretacijos daromos remiantis vien Žeimelio apylinkėse konstatuotais papročių pavyzdžiais, užrašytais paskutiniu metu.

Vasaros saulėgrįža, kuri vėliau sutapo su Jonų diena (birželio 24 d.), buvo skirta saulės, ugnies ir vandens (rasos) pagarbinimui ryšium su gamtos suvešėjimo kulminacija ilgiausios dienos metų. Nesunku suprasti, kad pagrindinis vaidmuo čia buvo skiriamas Saulei, tuo metu buvusiai savo pergalės prieš tamsos jėgas apogėjuje. Tos pergalės pasekmė – „išlaisvintos“ dvilypės ugnies ir vandens (šilumos ir lietaus ar rasos) dievybės pagimdyta žaluma.

Dėl to pagrindinis akcentas Joninių apeigose ir buvo skirtas Saulės pagarbinimui.

* VUBR, f. 152-7, p. 216–220.

mui: tam buvo keliamos degančios stebulės su derva, dainuojama, šokama. Ir pati Saulė Jonų dienos rytą, sakoma, „šokdavusi“, plg. liet. pasakymą „saulė šoka“, ar lat. lygavimus, taip pat reiškusius greičiausiai paskatinimą Saulei pasišokinėti. Ugniai ir vandeniui buvo skirtas sekantis vaidmuo: kūrendavo laužus, braukdavo rasą, maudydavosi, rinkdavo jonažoles, pražydušias dvispalviais arba pereinamų, daugiausia mėlynų ir geltonų spalvų žiedais (jonažoles, lipiką, kupoles, našlaites), kurios galėjo būti laikomos tam tikra šios vandens ir ugnies dievybės pasireiškimo forma.

Žiemos saulėgrįžos, vėliau pavadintos Kalėdomis (gruodžio 24–25 d.), pagrindinis personažas greičiausiai buvo požemio ir tamsos pasaulio dievas, tuo metu pasiekias pergalės prieš Saulę dėl ugnies ir vandens dievybės apogėjų, dėl ko visur šalta ir be gyvybės. Svarbiausia šių švenčių apeiga buvo kaladės arba blukio, ką Žeimelio apylinkėse laikė velniu /LTR 4508(4)/, sudeginimas Kūčių vakare. Tas greičiausiai buvo susiję su mirusiųjų deginimo papročiu. Ši kaladė buvo mirusioji ugnies-vandens dievybė. Apie ką nors negyvą, sustingusį ir nebejudantį žmonės sakydavo, kad *guli kaip kaladė*. Žemė tuo metu taip pat sustingusi. Prieš šį laikotarpį žmonės daugiausia garbindavo šliužus, roplius, susijusius su Žeme: iš puošnių indų prieš Kalėdas lakindavo žalčius /LTR 4239(289)/, per Kūčias ar per Kalėdas ant šventinto stalo sodindavo rupūžę /LTR 4696(52)/, prisimindavo mirusiuosius – per Kūčias ant stalo jiems palikdavo maisto. Tam tikrą paaiškinimą čia duotų etiologinių sakmių personažai – kregždė ir žaltys. Kregždė buvo susijusi su dangum ir ugnimi: ji, viešėdama pas Dievą, pavogė iš jo žariją /LTR 4696(55)/, sausroj iš Dievo išprašė žmonėms vandens /LTR 4696(61)/, baudė uodą, kam šis žmogų skundė /LTR 4696(135)/. Žaltys priešingai – keršijo kregždei, išplėsdamas jai uodegą, kad ši žmonėms padėjo per sausrą išlikti gyviems /LTR 4696(61, 135)/. Todėl ir aukos šliužams daugiau buvo skirtos mirties dievybei permaldauti. Tiek rupūžė, tiek ir gyvatė buvo laikomos į jas pavirtusiomis mergaitėmis /LTR 4696(18, 88)/, galima suprasti – po mirties – taigi, moteriškos būtybės. Kūčių meškės ir kt. kaukės /LTR 4696(157)/ taip pat galėjo būti susiję su prosenelių kultu. Per šiuos šliužus ir „prosenelius“, matyt, buvo siekiama išiteikti mirusiųjų pasaulio Dievui.

Pavasario saulėgrįža sutapo su vėlyvesnėmis Užgavėnėmis, Velykomis ir Jurgio (balandžio 23 d.) diena. Per Užgavėnes, kurios buvo laikomos žiemos išlydėjimo diena, kardavo *Užgavėnių seni* (Žemaitijoje šis „senis“ buvo vadinamas More), galbūt tą pačią ugnies-vandens dievybę, kad ji greičiau galėtų atgimti naujam gyvenimui ryšium su artėjančia Saulės pergale prieš tamsos jėgas, po ko turėjo sekti ir gamtos atgijimas. Velykos – buvo šios dievybės atgijimas, o po jų – Naujų gamtos metų pradžia – šv. Jurgis. Simboliniam tamsos jėgų mirties ir ugnies-vandens dievybės išlaisvinimui paspartinti galėjo tarnauti kiaušinių daužymas per Velykas. Anot pasakų, kiaušinyje slypėjusi slibino paslaptis – mirtis ir gyvybė /LTR 4145(1)/: jį sudaužius, slibiną išstinkanti mirtis, po ko turėjo sekti gyvybė ir išlaisvinimas, šiuo atveju – ugnies ir vandens dievybei /LTR 4145(1)/¹. Panašiai sakoma ir vie-

¹ Reikšmingas čia, atrodytu, yra ir tas faktas, kad pirmąją Velykų dieną, kuri yra paskutinioji savaitės diena – sekmadienis, kiaušiniui būdavo pradaužiamas tiksliai vienas galas, kas galėjo reikšti mirtį slibinui arba velniui (plg. vardus – *velnias* ir *vėlykos*), o Velykų antrą dieną, kuri jau yra pirmoji savaitės diena – pirmadienis – mėnulio diena, – pradaužiamas antrasis kiaušinio galas, kas galėjo reikšti naują gyvybę pavasario dievybei (toji gyvybė, anot minėtosios pasakos, buvusi giliau kiaušinyje – jame buvusioje „butelytėje“).

noje Žeimelio apylinkėse užrašytoje sakmėje, kad, vaikams išdavus žalčio paslaptį, jis pasikoręs /LTR 4696(72)/. Sugretinus šiuos faktus, matyti, kad tiek slibinas, tiek ir žaltys, yra mirties dievybė. Su minėtąja ugnies – vandens dievybe greičiausiai buvo susiję ir maudymasis Didįjį ketvirtadienį prieš saulei tekant bei švento vandens parsinešimas iš bažnyčios, o taip pat ir šventos ugnies parsinešimas iš šventoriaus laužo Didįjį šeštadienį, ką po to stengdavosi kuo ilgiau išlaikyti. Pašventintu Velykų vandenių Žeimelio apylinkėse šlakstydavo gyvulius ir sunkius ligonius. Velykų ugnis apsaugodavus nuo žaibų. Tam tikru šios dievybės pasireiškimu galėjo būti ir nematomas Velykų personažas – Velykis, atnešantis vaikams Velykų rytą margučių. Žeimelio apylinkėse judrų pavasarinės saulės spindulį – „kiškutį“ kai kada taip ir vadinavo. Tas rodo, kad Velykis buvo išivaizduojamas jaunu ir šviesiu pavasario pranašu. Per Jurgius taip pat buvo atliekamos apeigos, susijusios su vandeniu ir ugnimi: prieš išgenant, į tvartą atnešdavo žarijų ir vandeniu apipildavo gyvulius.

Sekminės greičiausiai buvo ir pirmojo griaustinio pasireiškimo šventė. Tai matyti iš to, kad per Sekmines šventindavo vandenį, po ko jau būdavo galima maudytis. Pagal žmonių tikėjimus, maudytis buvo galima tik tada, kai nugriaudėdavo pirmasis perkūnas, iš vandens išvaikydamas velnius.

Rudens saulėgrįža Žeimelio apylinkėse buvo švenčiama maždaug apie Mikelio dieną (rugsėjo 29 d.). Ji buvo susijusi su derliaus nuėmimu, iš dalies – su ganiavos laikotarpio pabaiga. Tuo laiku žmonės stengdavos pagarbinti tuos dievus, nuo kurių priklausė derliaus ir bandos gausumas, namų dievus, nuo kurių priklausė tolimesnė to derliaus skalsa ir, svarbiausia, kaip ir pavasario sėjos užbaigimo metu – pačią Žemę augintoją.

Velnius – dievybė*

Buvau dar visai vaikas, apie 1939 metus. Vieną vasaros pavakarę į trobą Rimkūnų kaime netoli Pašvitinio įėjo ubagas, dar ne visai senutėlis, su terbomis, kaip kad užeidavo ir kiti ubagai, platokų pečių, kiek palinkęs. Šio ubago pasirodymas troboje buvo kažkoks keistas, neįprastas: jis nepagarbino Jėzaus Kristaus, kaip tada būdavo įprasta, nesukalbėjo maldos, o tiesiog paprašė ką nors duoti pavargėliui ir tiek. Ir kai motina ėmė jam priekaištauti, jis nei iš šio, nei iš to ėmė aiškinti, kad garbinti krikščioniškąjį Dievą neverta, kad garbinti reikia Velnią. Motina nuo tokios jo kalbos net ataturpsta atsitraukė, o tėvui jis ir toliau aiškino – lėtai, nuolat minėdamas Velnio vardą. Mes, vaikai, žiūrėdami pro stalo koją, klausėmės ir stebėjome, kas bus, nes jis savo mintis dėstė kažkaip kantriai, rimtai ir ilgai. Ką jis ten dėstė – dabar prisiminti jau sunku, tačiau nuolat minėjo velnią, ir mums dėl to buvo baisu. Tėvas išeinant jam kažką įdėjo, bene litą. Po to motina ir jam už tai priekaištavo, kalbėjosi, kad tokio ubago dar niekada nebuvo tekę matyti ir kad šis esąs, matyt, tikrai pasidavęs velniui. Dėl to tėvas ir teisinosi dėl išmaldos, bijodamas, kad namams neužtrauktų kokios nelaimės. Ir po to namuose iš tikrųjų dar ilgokai jautėsi kažkoks nejaukumas.

Po kiek metų apie panašiai kalbėdavusį ubagą-filosofą teko girdėti ir Žeimelio apylinkėse, pradėjus čia 1949 m. dirbti. Bet ar tai buvo tas pats ubagas, ir kas jis toks buvo – taip ir iki šios dienos liko paslaptis.

* *VUBR*, f. 152-8, p. 138.

Joninių ciklo personažai*

1975 m. Žeimelio apylinkėse buvo užrašyta keletas retų sakmių, susijusių su Jonų dienos arba vasaros saulėgrįžos ciklu. Apie šv. Joną užrašytas pasakojimas, kad kartą jis jojęs ant kiškio. Tas kiškis buvęs labai bailus ir pasibaidęs, o šv. Jonas kritęs ant žemės ir pavirtęs į briedį. Ir dabar pavasarį briedžiui tarpuragėje tebematyti kryželis – šventumo ženklas /LTR 4696(133)/. Anot kitos sakmės – šv. Petras jojęs ant šuns. Jis turėjęs auksinį raktelį. Tas šuo, pamatęs katę, šoko vytis, o šv. Petru iškritęs auksinis raktelis, kuris, krisdamas žemėn, sudužęs į mažus gabalėlius, kurie pavirtę mažomis gėlėmis, dabar vadinamomis šv. Petro rakteliais /LTR 4696(129)/.

Šv. Petro rakteliai ima žydėti pavasarį gražiais geltonais žiedeliais, panašiais į aukso raktelius. Savo raktais, anot krikščioniškosios legendos, šv. Pertas atrakin-davęs vėlėms dangų. Pradžioje, pagoniškoj tradicijoj, jis tą dangų atrakinti galbūt galėjo ne vėlėms, o lietui, nuo ko laukai ir miškai sužaliuodavo, pražysdavo pava-sarinėmis gėlėmis. Joninių rasa buvo laikoma aukso, gydanti /LTR 4239(187, 189)/. Tas faktas, kad vabalėlis *Marytė* (Dievo karvytė) buvo vadinamas ir *Petreliu*¹, leidžia spėti, kad senovėje šv. Petro vietoje yra buvusi Mara, susijusi su geltona spalva². Liaudies tikėjimuose geltona spalva buvo susijusi su krikštu /LTR 4261(16)/. Tai taip pat siejosi su Šv. Jono Krikštytojo diena.

Šv. Jonas, kaip matėme, pavirtęs į briedį – greitakojį mūsų krašto elnią. Anot sakmės, briedžio atsiradimas pavasarį žemėje su kryželiu tarpuragyje³ rodo, kad jis greičiausiai buvo įsivaizduojamas atnešęs saulę. Žeimelio apylinkėse žmonės per Jonus lankydamo laukus ir giedodami prašydavo Dievo, kad pasėliams užtektų lietaus ir saulės /LTR 4239(49)/.

Šiuo atveju daugiau domina kiti du Joninių personažai – kiškis ir šuo. Apie kiškių Dievą duomenų randame XIII a⁴. lietuvių mitologijos šaltiniuose. Prietarai, kad, kiškiui perbėgus kelią, nebegalima juo toliau eiti, išlikę iki šių dienų. Galimas daiktas, seniau iš tiesų buvo tikima, kad ant kiškio jodinėjęs koks nors su dangumi susijęs pavasario Dievas (kiškučiai būdavo išlipdomi ant vestuvių karavojaus⁵, pavasarinis saulės spindulys buvo vadinamas saulės kiškučiu). Tiesioginis susidūrimas su ne šio pasaulio atstovais žmogui visada būdavo pragaištingas, dėl ko ir šiuo atveju, prasilenkus su tvarka, prasilenkusysis greičiausiai ir būdavęs nubaudžiamas paties Dievo valios vykdytojo Perkūno; kaip galima suprasti iš jau minėtųjų mitologijos šaltinių – zuikių Dievo⁶ (Perkūnas savo valdžią kaip tik ir imdavo rodyti pavasarį). Šuo – žmonėms pavogęs iš pragaro ugnį /LTR 4239(676)/, išgelbėjęs juos nuo sausros /LTR 4696(58)/. Duomenų apie kalės Ževorūnos garbinimą taip pat randame mitologijos šaltiniuose⁷.

Jonines Lietuvoje švėsdavo pradė-jus žydėti jonažolei. Rusų kalboje ši gėlė vadinama *зверобой* – medžiotuju.

Viską apibendrinus, Joninių cikle susigrupuotų tokie personažai: medžio-tojas, šuo, kiškis, briedis, kryželis ir rak-telis. Kryželis, kaip jau minėta, susijęs greičiausiai su Saule, raktelis – su lie-tumi, nes jų abiejų sąveikoje atsiranda

* VUBR, f. 152-7, p. 208–210.

¹ Jucevičius L. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 154.

² Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 199, 224–225.

³ Plg. dar – Katkus M. *Raštai*, Vilnius, 1965, p. 284.

⁴ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 51–52.

⁵ Dundulienė P. Duona lietuvių liaudies gyvenime, *Istorija XIV(1)*, Vilnius, 1974, p. 78.

⁶ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, p. 51–52.

⁷ *Ten pat.*

visa, kas žemėje žalia. Likusieji personažai galėjo būti susiję su medžiokle. Čia reikėtų pasakyti, kad kaip tik briedis senovėje buvo pagrindinis medžiojamas miško gyvulus, nuo kurio priklausė žmogaus išlikimas. Šių personažų tarpusavio palyginimas leistų rekonstruoti apytikrą Joninių švenčių atsiradimo laiką. O tai turėjo atsitikti anksčiau, negu buvo prijaukinti raguočiai – karvės, su kuriomis vėliau Joninių papročiai jau buvo labai glaudžiai susiję.

Kiaušinis*

Anties kiaušinis archaiškose Žeimelio apylinkės pasakose talpino savyje gyvybę ir mirtį slibinui, o tuo pačiu – nelaisvę ir išlaisvinimą jo belaisvei. Tas stebuklingas kiaušinis buvęs antyje, kuri tupėjusi po didžiulio ažuolo, augusio ant marių kranto, šaknimis /LTR 4145(1)/. Įprastine prasme kiaušinis senovės baltų tikėjimuose reiškė, matyt, vegetaciją. Žeimelio apylinkėje buvo paprotys per Velykas dėžutėje aplink sudygusius rugių želmenėlius sudėti išmargintus kiaušinius, kad būtų geresni javai /LTR 4696(41)/. Į avižų želmenėlius dėdavo ėriuko (avinėlio) figūrėlę /LTR 4696(30)/, kuri tuo metu, matyt, reiškė naujų gamtos metų pradžią (žodis liet. *éras* siejasi su vok. žodžiu *Jahr*, reiškiančiu metus). Pavasari (ėriukai maži tebūna kaip tik pavasari) ėriukas (avinėlis) šiame krašte buvo aukojamas Saulės dievui /LTR 4696(31)/. Kitame padavime sakoma, kad aukojant ėriukas buvo deginamas, ir jo dūmai nueidavę į dangų /LTR 4696(68)/. Tai taip pat sietina greičiausiai su gamtos metų pradžios auka Saulei. Galima manyti, kad kiaušinio dažymas žaliai ir raudonai, jo marginimas saulutėmis ir eglutėmis turėjo skatinti gamtos suvešėjimą. Reiškė kiaušinis, matyt, ir gerą derlių: tą rodo ir Žeimelio apylinkių paprotys virti kiaušinius grįžus iš lauko – pradėjus arimą /LTR 4696(171)/. Gamtos atgimimo ir suvešėjimo skatinimą reiškė greičiausiai ir prieš Velykas šventinamos verbos, kurios šiame krašte buvo ne tik visada žalias ėglis, kadagys bet (latviams) ir pumpurais nusiasgščiusios karklų šakelės /LTR 4696(123)/, kuriomis namie plakdavo vaikus ir jaunos gyvulėlius, kad greičiau augtų, kad būtų sveiki.

Šventas paukštis**

Šventu paukščiu Žeimelio apylinkėse buvo laikoma višta. Jei višta stovėdavus ant kelio, tai jos nebūdavę galima nuvaryti /LTR 4696(29)/. Vištas naudodavę būrimui – pagal vištos kepenis ir smegenis spėdavę ateitį /LTR 4696(35)/. Dar šventesnis už vištą buvęs gaidys /LTR 4696(29)/. Velnias jo bijodavęs todėl, kad gaidys paskelbiąs artėjančią aušrą, po ko velniams jau nebegalima rodytis /LTR 4696(11, 36)/. Neretai vištos ar gaidžio motyvas sutinkamas ir apylinkės kraitinių skrynių puošyboje, kur jie vaizduojami betupį medžio viršūnėje. Krikščionybės laikais gaidys vietoj kryžiaus buvo užtūpdytas ant liuteroniškųjų bažnyčių bokštų. Tas juos galėjo sieti su gyvybės medžio viršūne, o tuo pačiu ir su dangumi – su ugnimi ir Saule: plg. liet. pasakymą apie gaisro liepsną – *raudonas gaidys*. Galimas daiktas, kad kaip tik su višta ar gaidžiu senovėje buvo susijęs įsivaizduojamas paukščių dievas, kurį XVI a. kronikininkas M. Strykovskis vadina *Swieczpuńscynis* ir laiko vištą, žąsų ir ančių globėju¹. Apie tai, kad

* VUBR, f. 152-7, p. 185–186.

** VUBR, f. 152-7, p. 183–184.

¹ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 331, 340.

gaidys ir vištos, kurios pirmos įeina per įkurtuves į namus, yra šventos ir jų negalima žudyti, žinių randame ir mitologijos šaltiniuose². Latvių mitologijos tyrinėtojas G. F. Stenderis XVIII a. irgi mini liaudies tikėjimuose buvusius vad. *Dievo paukščius* (*Deewa putni*)³. Su saule višta siejama ir liaudies tikėjimuose. Sako, kad vištą norėjęs papjauti kažkoks žvėris. Bet tuo laiku švietus saulė, ir žvėris, pamatęs savo šešėlį, pabėgęs. Višta atsidėkodama ir kiaušinius ėmusi dėti pailgus, panašius į saulę /LTR 4711(25)/. Gaidys ir višta senovėje gyvenę danguje. Kartą Dievas juos pasikvietęs atvažiuoti į metines ir liepęs nedainuoti. Bet gaidys pasigėręs ir ėmęs giedoti, jam net barzdelė, bepurtant galvą, atsiradus, o balsas net žemėj buvo girdimas. Dievas supykęs, čiupęs gaidį už skiauterės ir sviedęs į žemę, nuo ko skiauterė pasidarius ištempta, o barzdą jau žemėje beerzindama išstampius višta /LTR 4711(27)/.

Ožekšnis*

Su žmonių tikėjimais greičiausiai buvo susijęs ir miško medelis *ožekšnis*. Kartais šis medelis Žeimelio apylinkėse vadinamas ir *požekšniū*. Medelio vardas *ožekšnis* yra kilęs nuo žodžio *ožys*, mitologijoje populiarus gyvulio, susijusio su vaisingumu, vardo. Kai *ožekšnis* pražysta smulkiais rausvais žiedeliais, jų vietoj rudenį susidaro ryškiai raudonos kryželio formos ankštys su geltonomis sėklomis. Ožekšnio atžalos – ryškiai žalios spalvos, beveik keturkampės, lygios, su balsvais ruoželiais išilgai kampe. Ugninės *ožekšnio* kryžiaus formos ankštelės ir pats šio medelio vardas galėjo turėti ryšio ir su Perkūnu¹. Ir Perkūno apsiausto spalva Žeimelio apylinkių pasakojimuose buvo žalia /LTR 4696(16)/, kuri siejosi galbūt su šio augalo ryškiai žaliu atžalų spalva.

Iš *ožekšnio* ataugų žmonės darydavo šėivàs, meřgos *ožekšni* naudodavo galvai plauti – kaip vaistą nuo gliūdų (Jonas Bumblys, gim. 1910 m., Gelčių k.).

Šermukšnis**

Žeimelio apylinkių sakmėse Velnias bijąs *šermukšnio* dėl jo raudonos spalvos /LTR 4696(16)/. Ši spalva ten pat siejama su ugnimi ir su velnio primušimu /LTR 4696(16)/. Kadangi Perkūnas į Velnią trenkia žaibu, tai *šermukšnis* šiuo atveju ir sietūsi su Perkūno įnagiu – žaibu. Čia dar reiktų pridurti, kad Žeimelio apylinkių sakmėse *šermukšninė* lazda iš tiesų kai kada laikoma Perkūno įnagiu, kuriuo jis mušas Velnią /LTR 4696(198)/. Dėl to Velnias *šermukšnio* taip ir bijąs (vėlesnis pateikėjo P. Gasiūno, 85 m., iš Lauksodžio k., paaiškinimas). Vokiečių kalboje *šermukšnis* vadinamas „šerno medžiu“ – *Eberesche*. Ir lietuvių kalboje žodis *šermukšnis* gali būti atsiradęs nuo žodžio *šernas*, o jie abu – nuo žodžio *širmas*, kas yra buvę dangaus spalva¹ (su žodžiu *širmas* susijęs rusiškas šio žodžio pavadinimas – *рябина*, nuo žodžio *рябой* „margas, širmas“). Tačiau P. K. Tacitas I m. e. a. šerno amuletus, kuriuos aiščiai nešiodavę apsiginti nuo priešų, sieja ne su kuo kitu, o su Dievų motinos

² *Ten pat*, p. 548.

³ *Ten pat*, p. 626.

* *VUBR*, f. 152-7, p. 169.

¹ Apie tai, kad ožiu, žmonių tikėjimuose, kai kada važinėjęs Perkūnas, žr. Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей, Москва, 1974, с. 83–84.

** *VUBR*, f. 152-7, p. 163–164.

¹ Su minėtaisiais žodžiais greičiausiai siejasi ir žodis liet. *šėrmenys*, kas pradžioje galėjo būti susiję su *šernienos* valgymu per laidotuves lavonų deginimo apeigose. Žr. kn. *Kai milžinai gyveno*, Vilnius, 1969, p. 9–10.

garbinimu². O baltų Dievų motina, anot daugelio baltų mitologijos tyrinėtojų, buvusi žemės dievybė *Žemyna*, t. y. pati Žemė. Šiuo atveju galima spėti, kad žemę su šernu sietų tai, jog šernas ją išpureną, kad augtų nauja gyvybė, perkeltine prasme – sušildo, išverčia prieš saulę. Nors tokiu atveju šernas atstovautų ir dangaus ugnį (galbūt net pačią saulę), tačiau pats jis būtų artimai susijęs su žeme, arba net kilęs iš pačios žemės – požemio (plg. Žeimelio apylinkėse užrašytą sakmę, kaip ugnis iš pragaro buvo šuns pavogta /LTR 4239(676)/³). Kadangi saulė, pagal kai kuriuos šio krašto padavimus, buvusi nukalta kalvio /LTR 4239(502)/, tai ji išsivaizduojama buvus jaunesnė už ugnį. Perkūno ir pragaro ugnis galėjo būti laikoma ta pačia, tik viena jų buvo daugiau susijusi su laikotarpiu, kai mirusiuosius degindavo, o antroji – su laikotarpiu, kai juos laidodavo žemėje. Ji pati buvus sukurta šv. Gabijos, šv. Agotos ir šv. Lauryno /LTR 4239(81)/. Tuo būdu ir pats šernas galėjo būti susijęs tiek su dangumi, tiek ir su žeme, o jo medis – šermukšnis galėjo būti tam tikras šviesos, ugnies ir gyvybės įkūnijimas, niokojamai veikęs mirusiųjų pasaulio valdovą.

Liepa*

Liepa Žeimelio apylinkėse buvo laikoma mirusiųjų motina /LTR 4696(45)/. Jas sodindavo kapinėse, prie palaidojimų. Tik ne visai aišku, ar senovėj jas sodindavo vien tik prie moterų kapų, ar ir prie vyrų. Vėliau liepas sodindavo kapinėse visur, ypač latviai. Net ir dabar Žeimelio latvių kapinėse tebeauga beveik vien liepos. Iš to, kad Žeimelio apylinkėse iš senų senovės mirusiųjų nedegindavo, galima spėti, jog toks liepų sodinimas vėlesnėse kapinėse buvo susijęs su žmonių išsivaizduojamu pomirtiniu gyvenimu žemėje, kai tuo tarpu kitur numirėliai būdavo deginami po ažuolais, taip vadinamais *Perkūno medžiais*. Taigi matome, kad senovėj liepos buvo siejamos su žemės dievybe – *Žemės motina*, kuri buvo susijusi ne tik su mirusiaisiais, bet ir su naujos gyvybės atsiradimu bei jos augimu.

Anot latvių padavimų, Žemės motina (*Zemes māte*) turėjo savo tarnaičių, kurios buvo vadinamos šventomis mergelėmis (*svētās meitas*); šios šventos mergelės jai dirbdavusios¹. Latvių mitinės būtybės *svētās meitas* tam tikra prasme sietųsi su lietuvių – *laumėmis*, kai kada vadinamomis *deivėmis*, kurios buvo susijusios su lietuvių gimimu, augimu, naktimi. Šiuo atveju reikia pasakyti, kad su liepomis laumės Žeimelio apylinkėse buvo siejamos ir tiesiogiai. Žmonės sakydavo, kad liepoms žydint, laumės sėdėdavusios medžiuose ir klausydavusios, ką kalba moterys, atėjusios skinti liepžiedžių; kurios jas ižeisdavusios – toms keršydavusios /LTR 4239(542)/. Rudens dienomis laumės sėdėdavusios liepose ir keden-davusios plaukus /LTR 4239(521)/².

² Tacitas P. K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1972, p. 30.

³ Slavuose saulės dievas yra buvęs *Svarog*. Antroji šio vardo dalis – *rog* galėtų sietis su liet. žodžiu *ragas* „mirusiųjų deginimo vieta“. Ir lietuvių mitologijoje palydovas į mirusiųjų pasaulį – pragarą – *Sovijus*, kurį galima sieti su slavų *Svarogu*, savo sūnaus (galbūt – saulės) buvo sudegintas. Топоров В. Н. Об одной ятвяжской мифологеме в связи со славянской параллелью. *Acta Baltico-Slavica*, III, Białystok, 1966, s. 143–149.

* *VUBR*, f. 152-7, p. 161–162.

¹ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 629.

² Su žmogaus gimimu, gyvenimu ir mirtimi lietuvių mitologijoje tiesiogiai buvo susijusios trys *laimės*. Žeimelio apylinkėse užrašytame pasakojime sakoma, kad *laumės* – tai jomis trys deivės Dievo paverstos Saule, Mėnuliu ir žvaigžde /LTR 4696(187)/. Tas tris deives būtų galima susieti su jau minėtomis trimis laimėmis. Ryšys tarp laumių ir laimių genetiškai būtų labai ryškus.

Uosis – teisybės medis*

Apie **uosį**, kaip *teisybės medį*, XIX a. pirmoje pusėje yra rašęs L. Jucevičius. Jis atpasakojo legendą, pagal kurią uosiu po mirties dievų buvęs paverstas žmogus, pasižymėjęs dideliu savo teisingumu, nešališku žmonių ginčų bei bylų sprendimu¹.

1975 m. Žeimelio apylinkėje užrašytas pasakojimas, kuriame sakoma, kad uosis buvęs šventas medis. Prie uosio senovėje reikėdavę duoti priesaiką. Reikėdavę prie uosio taip pat atlikti bausmę: vaikams jį reikėdavę pabučiuoti arba prie jo paklūpėti. Senovėj nusikaltėlių prie uosio ir pririšdavę. Ir pats uosio vardas buvęs šventas, jam aukodavę /LTR 4696(21)/.

Kituose apylinkėje užrašytuose padavimuose uosis vadinamas perkūno medžiu /LTR 4239(536, 569, 628)/. Tai taip pat, matyt, buvo susiję su teisėtumu bei teisybe, nes čia pat trenkiantis Perkūnas vaizduojamas kaip parodyta Dievo rykštė /LTR 4239(351)/.

Skandinavų mituose uosis buvo laikomas pasaulio arba gyvybės medžiu, po kuriuo posėdžiaują dievai ir teisiai². Panašios, matyt, jo funkcijos buvo ir baltų mitologijoje.

Dieviškasis Kalvis ir ažuolas**

1975 m. Žeimelio apylinkėse buvo užrašyta sakmė apie tai, kaip vienas jaunikaitis, kalvio sūnus, už tai, kad žmonėms nukalė pirmąjį plūgą ir daug kitų daiktų, Dievo buvo paverstas ažuolu /LTR 4696(14)/.

Ypač reikšminga ši sakmė tuo, kad ji susijusi su *ažuolu* – perkūno medžiu (per jį ir su pačiu *Perkūnu* – dangaus dievaičiu), o iš kitos pusės – šis kalvis yra kalvio, galbūt to paties didžiojo kalvio – Perkūno¹ sūnus. Nesunku suprasti, kad šis vardas siejasi ir su XIII a. baltų mitologijos šaltinių užrašytu dieviškojo kalvio – *Teliavelio* vardu². Už nusikaltimą Dievas šį jaunikaitį iš pradžių ketinęs nutrenkti į jūrą (galima manyti – mirčiai), ir nuosprendžiui įvykdyti siuntęs savo sūnų *Vėją*, o šiam jo neišveikus – ir dukrą *Audrą*³, kurie savo kilme yra susiję su mirtimi ir velniu⁴. Tačiau kalvis tvirtai laikėsis ant *Žemės* (galima manyti – *Motinos žemės*), ir šios Dievo lemties įvykdyti nepavykę. Tada Dievas ir pavertęs kalvį medžiu – jo kojos virtę tvirtai į žemę suleistomis šaknimis, o pats ažuolas – ir dabar nesilenkiąs nei audroms, nei vėjams /LTR 4696(14)/. Bėlieka pridurti, kad ir latvių tautosakoje ažuolas kartais vadinamas gudriu vyru⁵.

Įdomu, kad su ažuolu susijęs ir Perkūno kūjis, kurį Velnias, pavogęs iš Perkūno, buvo paslėpęs ažuole. Už tai dabar, kai tik Velnias lipas į ažuolą, Perkūnas jam ir trenkiąs tuo kūju /LTR 4696(156)/. Šiuo atveju ažuolas, matyt, suprantamas kaip pasaulio medis – tarp dangaus ir žemės.

* *VUBR*, f. 152-7, p. 160.

¹ Jucevičius L. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 123–124.

² *Ten pat*, p. 125–127.

** *VUBR*, f. 152-7, p. 158–159.

¹ Plg. Kuršių vietov. *Percune-kalve* (žr. Būga K. *Rinktiniai raštai*, t. 3, Vilnius, 1961, p. 844).

² Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 51, 52.

³ Audros dievas minimas ir XVI a. mitologijos šaltiniuose (žr. Lasickis J. *Apie žemaičių dievus*, Vilnius, 1969, p. 19).

⁴ Žodžiai *vėjas* ir *velnias*, atrodo, yra kilę iš tos pačios šaknies.

⁵ Plūdons, *Latoju literatūras vēsture*, Rīgā, 1923, p. 37.

Šaltiniai*

Senovės žmonės šaltinius laikė šventais /LTR 4711(10)/. Beveik visi Mūšos baseino senoviniai archeologinio laikotarpio senkapiai buvo įrengti prie šaltinių. Žmonės juos vadino „kiauraja“, susisiekiančia su pragaru, kur gyvenęs mirusiųjų pasaulio valdovas – velnias /LTR 4711(17)/.

Žmonės šaltinius dėl to gerbdavo – užtikę kur kokį šaltinį, jį aptverdavo tvo-rele, kad niekas neprieitų /LTR 4711(10)/. Tiek patį šaltinį, tiek ir rankomis indelin prisipiltą gydymui skirtą vandenį slėpdavo nuo saulės šviesos: patį šaltinį kaip nors pridengdavo, o atsineštą vandenį padėdavo tamsoje, kad negautų šviesos, ir tik tokiu, tamsoje porą savaičių pastovėjusiu, vandeniu gydydavosi /LTR 4711(10)/. Visa tai taip pat rodo, kad ir šiuo atveju šaltinis buvo laikomas susijusiu su tamsos pasauliu. Tokiu vandeniu paplauta skaudama vieta nustodavus skaudėti /LTR 4711(10)/. Ypač šaltinio vanduo būdavęs reikšmingas, jei juo pašlakstydavęs kunigas, – toks žmogus po to nebesirgdavęs ir būdavęs laimingas /LTR 4711(10)/. Ypač gerbdavo žmonės šaltinius, kurie trykšdavo prie bažnyčių. Kad kunigas tokio šaltinio vandeniu juos pašlakstyti, žmonės nešdavo bažnyčiai dovanų – pinigų arba maisto /LTR 4711(10)/. Tai senas, matyt, iš pagoniškujų laikų paveldėtas paprotys: prie senovės alkviečių šaltiniai stebuklingais buvo laikomi nuo seniausių laikų. Prie šaltinio, trykštančio iš po Sidabrės (dabar Kalnelio bažnytkaimis prie Jonišchio) alkakalnio, gydytis akių žmonės atvažiuodavo net iš Rygos.

Vėliau, jau dėl krikščioniškosios religijos įtakos, šaltiniai buvo susieti su krikščioniškuoju pragaru – pomirtinių kančių vieta. Pasakojama, kad kadaise Višeikių kaime (Lauksodžio apyl.), kasant šulinį, ištryškęs šaltinis. Žmonės, šaukdami, kad atsivėrus pekla, skubotai užvertę tą vietą akmenimis /LTR 4711(17)/. Tačiau atrodo, kad krikščionybės laikais bažnyčios, kaip ir kadaise senovės kulto vietos, buvo kuriamos prie šaltinių (pvz., Pamūšyje, N. Žagarėje), kurie nuo seno tose vietose buvo laikomi šventais, matyt, tam, kad patrauktų daugiau žmonių, nors viso to turinys jau ir buvo pasikeitęs.

Namų motina**

Iš namų dievybių Žeimelio apylinkėse buvo žinoma *Namų motina*. Anot žmonių pasakojimų, ji gyvendavusi krosnyje ar židinyje. Per Velykas jai žmonės padėdavę prie krosnies kiaušinių, duonos, alaus, mėsos /LTR 4696(127)/. Galimas daiktas, kad čia Namų motina buvo susijusi su namus globojusiomis vėlėmis, kadangi ir jos gyvenusios namų židinyje, ypač tų mirusiųjų, kurie gerai sugyvenę su likusiais gyvaisiais /LTR 4239(54, 101, 238)/. Vėlės tam tikru būdu siejosi su žalčiais. Pavyzdžiui, vienoje latvių dainoje sakoma, kad juodas žaltys yra ne žaltys, o mergaitės vėlė¹. Greičiausiai su namų dievybe siejosi ir rupūžių kultas. Žeimelio apylinkėse rupūžę per Kūčias ar Kalėdas sodindavo ant stalo /LTR 4696(52)/. Vėliau ją kaip ir gyvates arba kitus su mitais susijusias būtybes ar daiktus – jonažoles, liepų žiedus ir t. t. – naudodavo vaistams. Ir įsivaizduojama rupūžė buvo kaip ja paversta mergaitė, kuri tam tikromis sąlygomis, ją pagerbus, gali atnešti laimę /plg. LTR 4696(88)/. M. Strykovskis savo

* VUBR, f. 152-7, p. 156–157.

** VUBR, f. 152-7, p. 144–145.

¹ Plūdons, *Latvju literatūras vēsture*, Rīgā, 1923, p. 41.

XVI a. kronikoje namų globėju laiko vad. *Šėimos dievą (Seimi Dewos)*. Jam į ugnį mėtydavę baltus paršelius². Latviai namų dievybę, susijusią su žalčiais ir rupūžėmis, vadino *Piena mate (Peena mahte)*³.

Lauko motina*

Žeimelio apylinkėse buvo žinoma ne tik Žemės motina – antropomorfinis pačios Žemės įprasminimas, bet ir derlių nešanti dievybė – *Lauko motina*. Atsiradus ji čia greičiausiai, pradėjus kultivuoti žemdirbystę, iš Žemės motinos (plg. graikų Demetrą ir Persefonę). Jai žmonės į pirmąją pavasarinio arimo vagą dėdavo duonos riekę. Sakydavę, kad Lauko motina žiūrinti, ar žemė pakankamai giliai suarta, ar esą padėta lauktuvių. Jei viskas būdavę gerai, tai ji čia ir apsigyvendavus – augindavus javus, saugodavus jų kiekvieną daigą, derlių duodavus tris kartus didesnį, negu kad turėtų būti /LTR 4696(21)/.

Aukoje žemės dievams, žmonės čia nuimdavę ir rudeninį derlių – gaidį ar vištą /LTR 4696(43)/. Tačiau šios aukos skirtos, atrodo, buvo daugiau pačiai žemei. Lauko motinos kultas tada daugiau atsispindėjo tik paskutiniojo rugių pėdo supjovime, vainiko iš jo supynime, įpynime į jį duonos, maldavime, kad šio derliaus duonos užtektų iki sekančių metų, bei, parnešus namo, jo laikyme per žiemą garbingoje vietoje /LTR 4696(43)/, nors, kita vertus, ir pavasarį, užbaigus sėją, čia taip pat būdavę aukojamas gaidys – geresniam derliui gauti¹, bet tai buvo daroma pačiai žemei. Žmonės apeigas, susijusias su paskutiniu rugių pėdu, Žeimelio apylinkėse priskiria vad. Lauko bobai. Supjaunant paskutinį pėdą, visi pjovėjai jį apstodavo ratu, parnešę namo – saugodavo iki pavasario, o pavasarį sudegindavo ir jo pelenus išbarstydavo laukuose, kad Lauko boba duotų geresnį derlių /LTR 4696(139)/.

Ši dievybė Prūsijoje, galimas daiktas, buvo vadinama Curche², kitur Lietuvoje – Javine³, Krūmine⁴, o latviuose – kaip ir šiame krašte – Lauka mātē (Laukamaat)⁵.

Žemės motina**

Žemė Žeimelio apylinkėse buvo laikoma šventa, nes ji žmones nešioja /LTR 4239(601)/, šventa, nes ji duoną augina, už tai ją žmonės ir garbinę /LTR 4239(10)/. Vaizduojama ji čia kartais buvo ir antropomorfinė būtybė – *Žemės motina*, kurios vaikai būvę žmonės. Kartą Dievas pasakęs jai, kad ateisias pasižiūrėti jos vaikų. Moteris vaikus rengusi gražiais drabužiais: pusę vaikų aprenge, o kitų – nebesuspėjus, juos uždariusi į kambarį. Tie, kuriuos aprengti spėjo – vėliau tapo turtingais, o tie, kurių nebesuspėjo – likę vargšais /LTR 4696(94)/. Pagal kitas sakmes – Mėnulis vedė neturtingą moterį, gyvenusią žemėje, kuriai atidavė pusę savo apvalumo ir ėmė jai šviesti naktį /LTR 4711(23)/, – tą moterį taip pat čia būtų galima sieti su Žemės motina ir žeme, kur auga viskas. Toji Žemės motina iš pilies išlaisvino velnio pasigrobtą laumę, kai toji išmetė jai savo juostą /LTR 4696(190)/.

² Dundulienė P. Senovės lietuvių religijos klausimu, *Istorija*, X, Vilnius, 1969, p. 185.

³ Mannhard W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 624, 629.

* VUBR, f. 152-7, p. 144-145.

¹ VUBR, f. 152-1, p. 268.

² Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 41, 198.

³ *Ten pat*, p. 613.

⁴ *Ten pat*, p. 330.

⁵ *Ten pat*, p. 470.

** VUBR, f. 152-7, p. 142-143.

Baltų mitologijos šaltiniai vyrų medžiu vadina ąžuolą, o moterų – liepą¹. Galima manyti, kad liepa šio krašto tikėjimuose buvo Žemės motinos medis. Čia sakoma, kad liepas sodina kapinėse, nes tai mirusiųjų motina, kuri jas saugodavus ir prižiūrėdavus /LTR 4696(45)/². Iš tikrųjų – ir pati Žemė buvo ne tik visos žemėje esančios gyvybės gimdytoja, bet taip pat ir po mirties jos priglaudėja. Todėl nenuostabu, kad garbinama ji buvo ne tik kaip gimdytoja ir maitintoja, bet taip pat ir kaip mirties dievybė. Žmonės sakydavo: jau mane žemelė šaukia. Šis Žemės motinos dualizmas ryškus ne vien baltų mitologijoje – išplaukė jis iš pačios žemės prigimties ir jos vaidmens žmogaus gyvenime.

Kitur Lietuvoje ši dievybė buvo vadinama Žemyna, Žemynėlė³, o latviuose – Zemes māte (Semmes mahte)⁴.

Kirvis*

Akmeninis kirvis arba kūjis buvo Perkūno įrankis /LTR 4696(1, 156)/. Geležinis kirvis Žeimelio apylinkėse žmonių būdavo įkasamas prie tvarto slenksčio, kad apsaugotų jį nuo vagių ir nuo ligų /LTR 4696(163)/. Turėjo jis ir kitokių galių. Jei per šienapjūtę, kai šienas jau sausas, artėdavęs lietus, tada traukdavę tą kirvį lauk, atsistodavę nugara į debesį ir atgalia ranka mesdavę debesies pusėn. Sakydavo, kad nuo to debesies išsiskirstydavęs ir nebebūdavę lietaus. Paskui tą kirvį vėl užkasdavę po tvarto slenksčiu /LTR 4696(163)/.

Vietoj žirgelių Žeimelio apylinkėse prie statomų pastatų kraigo meistrai dažnai iškeldavo du sukryžiuotus kirvukus¹ /LTR 4711(15)/.

Vanduo**

Kai kuriais atvejais *vanduo* Žeimelio apylinkėse būdavo laikomas šventu, jis gydydavęs. Daugeliu atvejų jis buvo siejamas su Švč. Marijos prie jo pasirodymu /LTR 4443(56)/. Galima spėti, kad šiuo atveju Marija buvo susijusi su pagoniškujų tikėjimų deive *Mara*, kuri taip pat buvo laikoma susijusi su vandeniu¹.

Kitais atvejais – šventu ir turinčiu gydomųjų galių buvo laikomas tas vanduo, kuris iškrisdavo griaudžiant perkūnui /LTR 4239(292, 751)/. Galima manyti, kad tai – Perkūno ir Velnio kovos metu išlaisvintos Maros vanduo (apie šv. Jurgio ir slibino kovą dėl mergaitės išlaisvinimo, plg. /LTR 4696(108, 136)/².

Ugnis***

Ugnis Žeimelio apylinkėse buvo laikoma šventa, nes ją sukūrė šv. Gabija, šv. Agota ir šv. Laurynas /LTR 4239(81)/. Taigi Ugnies vardas čia buvo siejamas

¹ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 442.

² Vidžemėje prie Turaidos bažnyčios yra palaidota 1620 m. nužudyta legendinė jaunoji – Turaidos Rožė. Prie jos kapo auga milžiniška liepa (žr. Vētra R. *Sigulda*, Rīgā, 1956, p. 41–42), kas rodo, kad ši tradicija prie kapo (galbūt tik prie moters kapo) sodinti liepas buvo labai sena.

³ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, p. 532.
* *VUBR*, f. 152-7, p. 141.

⁴ *Ten pat*, p. 629.

¹ Apie dviejų žirgų kryžiavimą prie kraigo, statant pastatus, žmonės Žeimelio apylinkėse sakydavo, kad tuose namuose žvengs eržilai, seksis su gyvuliais (Jonas Bumblys, gim. 1910 m., Gelčių k.), tačiau ką reiškė du kirviai – nebeatsimena.

** *VUBR*, f. 152-7, p. 140.

¹ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, p. 199–200.

² Su Mara tokiu pat būdu galima būtų susieti ir Mėnulį: sakoma, kad ant mėnulio stovinti pana Marija /LTR 4508(24)/. Ypač reikšminga tai, kad mėnulis būna jaunas, auga, sensta, pranyksta, kad vėl pasirodytų, – tai deivės Maros bruožas, plg. jau minėtosios mergaitės pasmerkimą mirčiai ir jos išlaisvinimą anksčiau minėtame mite.

*** *VUBR*, f. 152-7, p. 159.

su pagonių ugnies deive Gabija. Ugnies negalima būdavę mindžioti, į ją spjaudyti /LTR 4239(539)/. Jei į ugnį spjaudysi, tai, sakydavo, po mirties reikėsią laižyti karštą akmenį /LTR 4239(214)/. Ugnį užkuriant, reikėdavę jai pakloti patalą – ją peržegnoti /LTR 4239(540)/.

Glaudžiai ugnis buvo susijusi su duona. Sako, kad šv. Agotos dieną (vasario 5 d.) iškepta duona apsaugodavusi namus nuo gaisro /LTR 4239(306)/. Kilus gaisrui, šv. Agotos duoną reikėdavo tris kartus apnešti apie degantį pastatą, o paskui ją įmesti į ugnį, ir gaisras nebesiplėsdavęs /LTR 4239(306)/; galima būdavę ugnį tokiu būdu išvesti į laukus, nešant priešais tą duoną /LTR 4261(21)/.

Susijusi ugnis buvo ir su alumi. Jei ugnį, darydamas alų, spardysi – vyrai gerdami mušis /LTR 4239(755)/. Iš to galima spręsti, kad ji šiais atvejais buvo susijusi su rūgimo dievybe.

Kartais ugnis išeidavusi pasivaikščioti. Tada nereikėdavę garsiai kalbėti, šūkauti, arba varyti ją atgal į krosnį – ji pati sugriždavus, bet jei tik sušuksi arba varysi ją atgal į krosnį – galėdavusi ir namus padegti /LTR 4443(104)/. Supykus ugnis keršydavus, padarydavusi žalą /LTR 4239(647)/.

Vaivorykštė*

Vaivorykštė Žeimelio apylinkėse dažniau vadinama *laumės juosta*. Anot pasakojimo, senovėj laumės ausdavusios gražias juostas – vaivorykštes /LTR 4239(696)/. Laumės juostos buvusios trys: viena – kaip saulė spindėjusi, antra – kaip mėnulis blizgėjusi, trečia – kaip žvaigždės raibuliavusi /LTR 4239(327)/¹. Šis skaičius atitiktų saktėse minimų kitų mitinių būtybių – trijų laimių skaičių, kurios dažnai vadinamos ir laumėmis: viena jų gimusiam kūdikiui paprastai linki laimę, kita – vidutinį gyvenimą, o trečia – nelaimę. Su trimis deivėmis laumės juostos siejamos ir kai kuriose saktėse. Tos deivės senovėje labai susirgusios, ir niekas nebegalėjęs jų išgydyti. Bet kartą iš kažkur atsiradusios trys senutės, kurios tas deives išgydžiusios. Už tai labai supykęs tų deivių karalius ir tas senutes pavertęs Saule, Mėnuliu ir Žvaigžde, o tas deives – laumėmis. Dėl to ir dabar, kai nulyjās lietus ir pasirodo Saulė, Mėnulis ir Žvaigždė, laumės, atsidėkodamos toms senutėms, nuauzdžiančios trijų spalvų juostas /LTR 4696(187)/. Vaivorykštė gerianti iš upių, ežė-

* VUBR, f. 152-7, p. 137–138.

¹ Rusų mitologijoje *vaivorykštė* siejama su pasaulio medžiu, tą rodąs jos vardas – *радуга „rojaus medis“* (žr. Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 247–248). O pasaulio medis, kaip žinoma, susidėjo iš trijų dalių, kur pateiktosios saktės laumės juostos palyginimas su Saule atspindėtų šio medžio viršūnė, jos palyginimas su mėnuliu, turint galvoj ir jo fazes, atspindėtų šio medžio vidurį, o palyginimas su žvaigždėmis, kurios, kaip rodo kai kurie kiti atvejai, galinčios būti susietos su mirusiųjų pasauliu (plg. liet. *Liucipierius* – „velnių vyresnysis“, lot. *Lucifer* – „Ausrinė“, arba senovinių rusišką Plejadų žvaigždyno pavadinimą *Волосьни*, iš kur yra mirusiųjų dievo vardo *Voloso* šaknis. Visa tai galėjo atsirasti nuo trijų pagrindinių vaivorykštės spalvų: raudonos, žalios ir violetinės, kur raudona spalva sietųsi su dangumi ir saule, žalia – su mėnuliu ir vegetacija, o violetinė – su mirtimi ir požemiu (nuo pastarosios galbūt ir gedulo spalva violetinė). Tarp žalios ir violetinės spalvų vaivorykštėje yra mėlynas ruoželis – tai vanduo, glaudžiai susijęs su mirtimi, o tarp žalios ir raudonos – geltonas ruoželis. Kaip žinoma, žalios spalvos efektą, kuris galėjo vaizduoti ir visa kas žalia ir gyva žemėje, sudaro geltonos ir mėlynos spalvų junginys. O šios – mėlyna ir geltona spalvos – tai rusų Joninių personažų – Ivano ir Marijos (vandens ir ugnies, arba lietaus ir šilumos) spalvos. Jie po incestos esą pavirtę viena žole – kupole (plg. *ten pat*, p. 199, 224–225). Labai svarbią šiuo atveju išvadą visa tai leistų padaryti ir dėl lietuviškų kryžių antgalių, kurių puošyboje susipynę saulės, mėnulio ir žvaigždžių motyvai, o tai taip pat turėjo reikšti tą patį pasaulio arba gyvybės medį. Į žalčius panašūs spinduliai jungė gyvybę su mirtimi.

ru ir jūrų vandenį, ir lyją lietus /LTR 4239(25), 4348(36)/. Viename pasakojime apie Laumekių kaimo kilmę vaivorykšte iš debesų prie upelio nusileidusios laumės /LTR 4287(34)/². Laumė, be lietaus, galėdavusi pasiūsti savo juostą ir tam, kad su vandeniu iš ežero ištrauktų alkaniems piemenukams žuvis /LTR 4239(146)/.

Dangaus ratai*

Apie dangaus *Ratus* pasakojimų Žeimelio apylinkėje užrašyta gana daug. Dažniausiai jie siejami su *Grįžulo ratais*, kurie kartais vadinami tiesiog – *Ratais*. Sakoma: kai griaudžia, tai Dievas danguje važinėja Grįžulo ratais /LTR 4239(351)/. Su Grįžulo ratais siejamas ir Saulės atvykimas. Kartą Saulė ir jos duktė važiavusios: viena dideliais Ratais, o kita – mažesniais. Prie vidurio dangaus arkliai pasibaidę ir tie Ratai sukliuvę, o Saulė ir jos duktė iš jų išriedėjusios. Taip nuo to laiko Saulė ir jos duktė iki šiol dar tebešviečiančios danguje /LTR 4508(6, 11)/. Arba: didžiaisiais Ratais važiavo Saulė – tekiniai nustumko, ir Ratai apvirto /LTR 4508(35)/; Saulė atvažiavo Grįžulo ratais /LTR 4508(42)/.

Grįžtant prie Perkūno, jo Ratai nupasakojami įvairiai: mediniai /LTR 4711(9)/, akmeniniai /LTR 4696(1)/, geležiniai /LTR 4696(40)/, ugniniai /LTR 4239(22)/, didžiuliai /LTR 4239(504)/, karieta /LTR 4239(13, 680)/. Ugniniai ratai čia juos vėl susietų su žvaigždėmis.

Apie Perkūną sakoma, kad jis važinėjęs pora arklių /LTR 4239(13, 764)/, abiem baltais arkliais /LTR 4696(161)/, margais arkliais /LTR 4696(167)/, vienu baltu, kitu juodu arkliais /LTR 4696(156)/. Tačiau apie pačius Grįžulo ratus pasakojant, sakoma, kad keturios žvaigždės – esančios keturi ratai, o trys kitos žvaigždės – trys žirgai /LTR 4508(2)/. Dangaus žirgų pora (plg. vienas baltas, kitas juodas) galėtų sietis su Ryto ir Vakaro žaromis (dienos ir nakties žirgais). Arklių dievas *Ratainyčia* (*Ratainiczka*) minimas ir XVI a. mitologijos šaltiniuose¹.

Lietuvių posakis *Kad tavo Perkūnas nujotų* rodo, kad Perkūnas buvo įsivaizduojamas ir jodinėjančiu, ne tik važiuojančiu.

Perkūnas**

Perkūnas Žeimelio apylinkėse buvo įsivaizduojamas kaip vyras su ilga ugnine barzda. Kai Perkūnas trenkiąs, tai atspjaunaš gabalėlį savo barzdos /LTR 4696(156)/. Kitoje saktmėje sakoma, kad Perkūnas – tai senis baltais plaukais, su ilga barzda ir ūsais, raudonomis kelnėmis ir žaliu apsiaustu /LTR 4696(161)/. Jis turi keturis sūnus – Pietį, Rytį, Žiemį ir Vakari. Jie esą kiekvienas savame dangaus krašte. Pats tėvas sėdįs viduryje ir žiūrįs, kad sūnūs nesusipyktų /LTR 696(161)/. Kartą Velnias, Perkūnui nematant, pavogęs jo kūjį ir pasidėjęs ažuole. Perkūnas tą kūjį atsiėmęs. Bet dabar, kai tik Velnias išlipąs į ažuolą, tai Perkūnas tuoj jam ir trenkiąs tuo kūju /LTR

² Apie tai, kad laumės buvusios kažkur aukštai, rodo saktmė, kurioje pasakojama, kad kartą Velnias, pagrobęs laumę, uždarė ją savo pilyje. Laumė verkusi verkusi (iš čia ir – lietus) ir sugalvojusi: išmetusi pro langą juostą. Ją pamačiusi Žemės motina, atėjusi ir išlaisvinusi /LTR 4696(190)/. Toje pat saktmėje toliau pasakojama, kad tokią pat juostą vėliau nusiūdė ir Velnias, ir dabar jis, kai tik lyją lietus, išmetąs pro langą, tikėdamasis taip prisivilioti Žemės motiną /LTR 4696(190)/. Ji galėtų būti susijusi su apatine – violetine šios juostos spalva.

* *VUBR*, f. 152-7, p. 135-136.

¹ Lasickis J. *Apie Žemaičių dievus*, Vilnius, 1959, p. 20.

** *VUBR*, f. 152-7, p. 133-134.

4696(156)/. (Ažuola, matyt, žmonės išivaizdavo kaip pasaulio medį, esantį tarp žemės ir dangaus.) Žmonės Perkūną vadina dievaičiu /LTR 4696(680)/, didžiuoju dievu /LTR 4696(1)/. Jis išklašas žmonių maldas ir baudžias jų skriaudėjus /LTR 4239(320)/. Žmonės Perkūną, vengdami minėti jo vardą, vadina *Griaustiniu*.

Perkūno ginklas*

Apie Perkūno ginklą pasakojimų Žeimelio apylinkėse yra įvairių. Jei Perkūnas ant ko nors pyksta, svaidas į jį *akmenimis* /LTR 4711(8)/, trenkias į blogai derančius žmones *akmenine lazda*¹ /LTR 4696(167)/ arba, sėdėdamas ant aukšto kalno, į akmenis, ažuolus, namus ir žmones trenkias *akmeniniu kirviu* /LTR 4696(138)/, važinėdamas trenkias *kūju* /LTR 4696(156)/. Kiti sako, kad jis į žmones trenkias iš milžiniško lanko *strėlėmis*, kurios panašios esą į akmeninius kirvius, nes sulendančios į žemę tris tūkstančius metrų, ir kad po trejų metų jos vėl išskylančios į paviršių /LTR 4696(1)/. Kai kas sako, kad tos strėlės esą ugninės /LTR 4239(212)/. Dar kiti – kad Perkūnas spirias savo degančia *koja* /LTR 4239(681)/. Pastarasis tikėjimas gali būti pats seniausias, kadangi šis jo ginklas yra pats primityviškiausias, be to, ir pasakymas liet. *perkūnas spiria* jį pateisintų.

Sakoma, kad Perkūnas velnią trenkias ir *šermukšnine lazda* /LTR 4696(198)/, dėl to velnias šermukšnio taip ir bijas. Transformuota prasme taip pat sakoma – Senis (galima manyti – Perkūnas) ėjęs kartą per mišką, pasiramsčiuodamas gumbuota šermukšnio lazda. Velnias iš jo juokėsis. Šisai už tai taip apkūlęs velnią, kad nuo to karto tas šermukšnio ir bijas /LTR 4239(418)/. Pagal kitą versiją – žmogus apkūlęs jį raudonais nuodėguliais /LTR 4696(16)/, kas taip pat sietusi su žaibu.

Jei Perkūnas ką nutrenkdavo, sakydavo, kad tam Dievas savo *rykštę* parodė /LTR 4239(351)/, arba kad jam tokia buvus *laimė* /LTR 4239(781)/.

Mėnulis**

Saulė ir *Mėnulis* yra pagrindiniai dangaus kūnai: vienas šviečia dieną, o kitas – naktį. Jie siejami paprastai su pasaulio medžio viršumi¹. Anot žmonių pasakojimų, jų vaikai – esančios žvaigždės /LTR 4508(45), 4696(197)/. Tačiau Mėnulį galima būtų susieti ir su to medžio viduriu. Nuo Mėnulio, anot žmonių tikėjimų, priklausas augalų augimas (žmonės sakydavo, kad jie auga naktį). Tai turbūt nuo to, kad ir pats Mėnulis auga, didėja, o vėliau – vėl traukiasi, nyksta. Galbūt dėl to Mėnulis kartais siejamas su mirusiųjų pasauliu plg. /LTR 4348(18)/. Mitologinės būtybės, nuo kurių priklausė gamtos budimas, vešėjimas ir jos „mirtis“, buvo susiję su pasaulio medžio viduriu. Įtikinamas pavyzdys būtų šv. Jurgio mitas, kur jis kaunasi su slibinu dėl karalaitės išlaisvinimo. Toji kova amžina ir niekada nesibaigianti, nes abiejų jėgos beveik lygios /LTR 4696(108, 136)/. Šv. Jurgis šiuo atveju būtų šviesiųjų jėgų – Saulės arba Perkūno, pasigirstančio pavasari, įsme-ninimas – tuo metu karalaitė išlaisvinama, o slibinas – tai tamsiosios jėgos – mirtis arba velnias, paimas viršų žiemą – tuo metu karalaitė pereina jo valdžion. Nuo viduriniojo personažo likimo – ka-

* *VUBR*, f. 152-7, p. 133–134.

¹ Galimas daiktas, kad nuo *lazdos* yra atsiradęs ir kitas mitologinis terminas – *dievo rykštė*, baudžianti žmones, juk *rykštė* galėjo būti suprantama tiesiog kaip lazdu ryšelis. O tai tą *dievo rykštę* jau aiškiai sietų su *Perkūnu*.

** *VUBR*, f. 152-3, p. 217–218.

¹ Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей, Москва, 1974, с. 23.

ralaitės išlaisvinimo arba jos mirties – priklauso gamtos gyvenimas. Su šia karalaite lengvai gali būti susietas ir Mėnulis – nykštąs ir vėl užaugąs. Įdomu tai, kad ir Mėnulis dažnai yra vadinamas karalėliu /LTR 4239(530)/, karalaičiu /LTR 4696(197)/. Kova dėl jo šiuo atveju galėtų vykti tarp Saulės ir žvaigždžių². Reikšmingas čia dar ir tas faktas, kad ant jauno Mėnulio, sakoma, stovinti pana Marija /LTR 4508(24)/. Marija, kaip rodo ir kiti pavyzdžiai, sietusi su Žemaičių Užgavėnių More, žmogaus likimą lemiančiomis laimėmis ir t. t. Nors pana Marija, anot krikščioniškosios legendos, buvo Dievo gimdytoja, tačiau ji buvo kilusi iš paprastų mirtingųjų, t. y. pradžioje ji buvo susijusi su gyvybės medžio viduriu. Iš vienos pusės, nors ji pagimdė Dievo sūnų, tačiau pati jam (Dievui) nei amžiumi, nei valdžia neprilygo. Tas pats, matyt, būtų ir su mitine Saule ir Mėnuliu: Mėnulis sietusi su viso, kas gyva, gimimu, vegetacija, augimu ir mirtimi, o Saulė – tiek savo pradžia, tiek ir pabaiga būtų amžina gyvųjų pasaulio valdovė (plg. pasakymą liet. – Saulė amžina).

Mėnulis buvo glaudžiai susijęs su žeme, kuri taip pat buvo vidurinysis pasaulio gyvybės medžio personažas. Vienoje sakmėje pasakojama, kaip Mėnulis vedęs neturtingą moterį, kuri gyvenusi žemėje ir dėl ko jis jai atidavęs dalį savęs (dėlto jo pusė ir tesimatanti danguje) ir ėmęs šviesti naktį, kadangi ji neturėjusi šviesos /LTR 4711(23)/. Iš to galima manyti, kad visa, kas žemėje žalia, yra atsiradę iš Mėnulio ir Žemės sąjungos.

Žeimelio apylinkėse užrašyta sakmiu, kaip Mėnulį nuo dangaus pavogė ragana ir velnias, įkišdami jį į maišą, kad jis nešviestų, kai šie ėję vogti gyvulių; prieš tai Mėnulis šviesdavęs visą laiką ir nebuvę delčių /LTR 4696(186)/. Anot šios pačios sakmės pateikėjos (R. Remeikienės, 79 m.) vėlesnio paaiškinimo, po kelių dienų jie jį vėl išleidę. Ir dabar dėl to esą sakoma, kad danguje nebėra Mėnulio, kad jie jį pavogę /LTR 4696(186)/. Velnias, tykęs Mėnulio išskėstomis rankomis, esąs matomas danguje naktimis šalia Mėnulio ir dabar, o žvaigždės jį saugą /LTR 4696(195)/. Šie pasakojimai apie Mėnulio nuo dangaus pagrobimą, ryšium su jo fazėmis ir laikinu išnykimu, atspindi ir kitą seną indoeuropiečių mitą apie tai, kaip demonas pagrobė bandą, buvusią Perkūno ir demono (velnio) nesantaikos bei jų tarpusavio kovos priežastimi, kurią pagaliau laimėjęs Perkūnas.

Saulė*

Senais laikais žemėje visur buvę tamsu – naktis ir naktis. Tada vienas garsus kalvis sumanęs nukalti saulę: paėmęs blizgančią geležį ir per šešerius metus nukalęs Saulę. Tada užsilipęs ant aukščiausios trobos ir įmetęs ją į dangų /LTR 4239(502)/. Šis pasakojimas užrašytas šiaurės Lietuvoje Žeimelio apylinkėse, kur senovėje gyveno ne tik baltų gentys, bet ir finai (gilioj senovėj – lybiai, vėliau – Bauskės pilį stačiusieji votai). Dar toji pati pateikėja yra papasakojusi ir kitą variantą, kuriame Saulę iš kalvio, šiam įėjus į vidų, pavogę varnos: pamatęs jis jas jau nešant į dangų, dėl to ir dabar žmonės varnų neapkenčią /LTR 4239(565)/. Šis variantas, matyt, atspindi Saulės pavo-

² Su vidurine padėtimi Mėnulis siejamas ir lietuvių pasakose, kur viena duktė išteka už Saulės, kita – už Mėnesio, trečia už Vėjo (žr. *ten pat*, p. 22). Tačiau saulės antipodu vis dėlto būtų žvaigždės, pasirodančios naktį. Nors žvaigždės laikomos Saulės ir Mėnulio dukterimis, tačiau toks tėvų ir vaikų priešpastatymas baltų mitologijoje konstatuojamas ir kitais pavyzdžiais (žr. *ten pat*, p. 237).

* *VUBR*, f. 152-7, p. 125–127.

gimo mitą, tik pasakotoja, jo atskirą siužetą galbūt kiek primiršusi, prijungė jį prie pirmojo. Juodos varnos baltų mitologijoje susijusios su raganomis ir su tamsa: raganą laidojant, skraidydavusios varnos /LTR 4261(20)/. Saulė senovėj buvusi įsivaizduojama ne apvali, o pailga, kaip kiaušinis /LTR 4711(25)/. Apie Saulės pavogimą dar sakoma, kad naktį kartą ją buvo pavogęs ir vilkas dėl to, kad jo niekas neketęs, o Saulę visi mylėjo. Nusinešęs į olą ir jau ruošėsis ją praryti, bet tada ją išlaisvinęs Mėnulis, užmušdamas tą vilką /LTR 4696(197)/.

Pagal kitus, greičiausiai vėlyvesnius arba kitokios kilmės pasakojimus, Saulė atvažiavusi Grįžulo ratais /LTR 4508(42)/. Ji buvo įsivaizduojama jauna mergaitė /LTR 4348(24)/, su auksiniais plaukais ir sidabro rūbais /LTR 4696(24)/. Per naktį ji miegodavus ant aukšto kalno /LTR 4508(33)/ arba jūros dugne /LTR 4508(33)/. Rytą atsikėlus prausdavusis ežere, prie vandens šukuodavusis plaukus ir vėl leisdavusis į kelionę /LTR 4508(5)/. Mėnulis esąs Saulės vyras /LTR 4239(47, 523), 4696(197)/. Vienne pasakojime sakoma, kad jis buvęs jos tėvas /LTR 4508(19)/. Pastarasis tikėjimas, kad Mėnulis senesnis už Saulę, galėtų būti išlikęs iš indoeuropietiškosios senovės, kai Mėnulis buvo įsivaizduojamas buvęs moterimi, kadangi baltų mitologijos dirvoje – moteriška, tuo pačiu ir senesne būtybe, yra Saulė: tai matyti iš to, kad žvaigždės laikomos Saulės ir Mėnulio dukterimis /LTR 4508(45), 4696(197)/, iš kurių tikrosiomis Saulės dukterimis esančios Rytinė ir Vakarinė, kurių viena ruošianti Saulei pusryčius, o kita klojanti jai patalą /LTR 4508(19, 34, 46)/. Tačiau žvaigždės kartais laikomos ir Mėnulio seserimis /LTR 4239(47, 523)/. Apie žvaigždes dar sakoma, kad pradžioje jų nebuvę: jas tik vėliau iš po nakties žmonės pamatę danguj ir pavadinę Saulės ir Mėnulio dukterimis /LTR 4508(45)/.

Kartą Saulė ir jos duktė važiavę dangumi – viena dideliais ratais, o kita – mažesniais. Prie dangaus vidurio žirgai pasibaide, jų ratai sukliuvę ir apvirte, Saulė ir jos duktė iš jų išriedėjusios, – taip jos ir dabar tebesančios danguje /LTR 4508(6, 47)/.

Keturios Grįžulo ratų žvaigždės esančios keturi ratai, o trys kitos – trys jų žirgai /LTR 4508(2)/.

Pagal vieną labai gerai išlikusį Žeimelio apylinkėse užrašytą pasakojimą, Saulė esanti graži mergaitė su ilgais auksiniais plaukais. Jai ant galvos esanti uždėta auksinė karūna. Keliasi Saulė, kai užgieda pirmieji gaidžiai. Leidžiasi į kelionę dviem ratais ant lingių „karieta“, pakinkyta dviem arkliais – baltu ir juodu. Važiuojanti Saulė stovėdama, apsirengusi ilgais auksiniais rūbais, ant nugaros jai plaikstosi lengvas šilkinis apsiaustas. Mieganti ji už miškų ir kalnų, marių dugne. Žmonės ją palydėdami nusilenkdavę /LTR 4696(194)/.

Šiuo atveju – baltas ir juodas Saulės žirgai yra ne kas kita, kaip Ryto ir Vakarų žaros, įsivaizduojamos išnyrančiomis iš vandens rytą ir vėl nusileidžiančiomis jūroje. Pasakojimuose apie Saulės pagrobimą atsispindi kiti seni Europos tautų mitai apie Saulę, ryšium su pasitaikančiu jos užtemimu, arba šiaurės tautų mitai, susiję su ilga poliarine naktimi.

Dar pagal vieną pasakojimą – Saulė esanti linų plaukais. Kai ji pakylanti – užsidedanti tuos plaukus, dėl ko labai skaisčiai šviečianti, ir einanti ieškoti sau jaunikaičio, kurio kol kas vis nerandanti /LTR 4711(7)/.

Su linais pasakojimuose Saulė siejama ir kitaip. Kartą ji išvažiavusi pasivažinėti. Važiavusi per kaimus ir jai viskas labai patikę, bet ypač jai patikę vienam lauke

pasėti linai, kurie tada kaip tik žydėję: iš jų Saulė nusipynus vainiką, ir nuo to laiko žmonės linus pavadinę Saulės linais /LTR 4711(12)/.

Užtekėdama Velykų rytą Saulė, sako, „šokdavusi“: kiek pakildavusi, o po to vėl kristeldavusi žemyn. Žmonės tą rytą eidavę žiūrėti, kaip Saulė „šoka“ /LTR 4696(199)/.

Velnius*

Velnius Žeimelio apylinkių sakmėse yra buvęs labai spalvinga būtybė. Kaip ir Dievas, jis kartais sutveria gyvius, pvz., gyvatę /LTR 4696(71)/, ožį /LTR 4239(130)/. Tačiau gyvybės jis jiems įkvėpti negali: tą jis atlieka kartais nors ir pats, bet Dievo vardu /LTR 4239(130)/, nes, šiaip ar taip, velnius yra mirusiųjų pasaulio valdovas. Siejasi velnius su vėju /LTR 4239(599)/. Pūgą ar audrą žmonės vadindavo velnių vestuvėmis /LTR 4239(173, 889)/. Velnio žmonos buvusios raganos /LTR 4239(30)/, savo ruožtu susijusios su vėju ir varnomis: kai raganą laidodavę, kildavus audra, aplinkui skraidydavę varnos /LTR 4261(20)/. Iš varnų žmonės spėdavo orą, ypač vėją¹. Draugavęs velnius su ožiu /LTR 4239(21)/. Pasireiškėdavo jis dažniausiai naktį, ypač jos viduryje /LTR 4146(24)/, tačiau pasirodydavo kartais ir dienvidury /LTR 4239(474)/. Naktį jis nešdavo akmenis, norėdamas sudaužyti vieną ar kitą bažnyčią, ko įvykdyti jam niekada nepavykdavę – pritrūkdavę laiko: užgiedodavęs gaidys, ir akmuo iškrisdavęs iš jo nagų dar nepasiekus tikslo /LTR 4239(18)/. Jodinėdavęs velnius arklius /LTR 4239(385)/, karves /LTR 4239(352)/, vežiodavęs žmones /LTR 4239(373, 402)/. Erzindavęs jis net patį Perkūną, vadindamas jį dunduliu /LTR 4239(378)/. Mėnesienos naktimis ant akmens atsėdęs siūdavęs batus /LTR 4239(383)/. Pas bernus sekmadieniais ateidavo ripkos pamušti /LTR 4239(384)/, kai kada kortomis palošti /LTR 4239(658)/, pamainikauti /LTR 4239(639, 771)/, ateidavęs ir į gegužines /LTR 4239(145, 176)/. Pasiversti jis galėdavęs kuo tik nori /LTR 4239(457)/: dailiu jaunikaičiu /LTR 4239(145)/, gražiu ponaičiu /LTR 4239(658)/. Atpažinti jį būdavo galima iš tuščio bato /LTR 4239(6)/, iš nosies be skylučių /LTR 4239(658)/, iš nosies su viena skylute /LTR 4239(775)/. Atsikratyti velnio būdavę galima žegnojantis /LTR 4239(775)/, švęstu vandeniu /LTR 4443(64)/, tarškalynėmis /LTR 4696(15)/, druska /LTR 4239(434)/, neįmenamomis mįslėmis /LTR 4239(176)/, lino kančios pasakojimu /LTR 4696(71)/. Nebuvo velnius per daug gudrus: jį apgaudavo ne tik Dievas /LTR 4145(8)/, bet ir žmonės: vietoj pažadėtos dūšios prieš kieno nors mirtį paleisdavo žvirblį, kurį pasičiupęs jis išlėkdavo /LTR 4239(51)/.

Apie velnią sakydavo, kad naktį dėl juodų drabužių jo nesimatydavo /LTR 4239(401)/. Kartais iš miško jis pasirodydavo su žaliu švarkeliu /LTR 4239(459)/, vilkėdavo žaliais drabužiais /LTR 4239(457)/. Kartais jis žmonėms pasirodydavo ožiu /LTR 4239(716)/, kartais ežiu /LTR 4239(599)/, triušiu /LTR 4261(13)/ ar katinu /LTR 4239(447)/.

Iš to, kad ožį, anot sakmių, velnius kūręs panašų į save /LTR 4239(130)/, galima manyti, kad tam tikrais atvejais velnius ir pats buvęs panašus į ožį², arba dar anksčiau, galbūt pirminėj indoeuropietiškoj tradicijoj – į jo paties sukurtą gyvatę. Apie velnio išvaizdą žmonės pasakoja:

* *VUBR*, f. 152-7, p. 121–124.

¹ *VUBR*, f. 152-1, p. 302.

² Įdomu čia dar ir tai, kad ožio aukojimas sambarių metu buvo susijęs su žemės, kuri taip pat buvo susijusi su mirtimi, pagarbinimu. Be to, ožys yra apaugęs *vilnomis*, o šis žodis tiek savo kilme, tiek mitologiškai taip pat yra susijęs su *Vėlniu*.

„Velnius buvo nedidelis, juodais ar rudais gaurais apaugęs. Jo kojos buvo kaip arklio, su kanopomis. Turėjo ragus ir uodegą“ /LTR 4239(457)/. Arba: „Velnius buvo juodas, su neilga uodega, su ragais, su juoda barzda“ /LTR 4696(200)/. Dar: „Velnius – panašus į žmogų, tik su arklio šnervėmis, asilo ausimis, raudonais tiesiais ragais, juoda uodega. Vietoj kojų – kanopos. Iki pusės plaukuotas. Perkūnas jį muša šermukšnio lazda, o velnius pro šnerves pučia ugnį“ /LTR 4696(198)/. Arba: „Velnius yra juodas, apaugęs plaukais, turi daug galvų. Jo galvos panašios į ožio, pasmakrėj turi nedidelį kuokštelį plaukų. Kojos kaip karvės, nagai skelti. Su raudonom didelėm akim, jo kojos ir liežuvis – raudoni. Kai su viena galva negali ko nors sugalvoti, galvoja su kita; arba – su viena galva galvoja, su kita – sako“ /LTR 4696(193)/. Velnio uodega esanti su gumbu ant galo /LTR 4696(195)/. Yra ir kitokių velnio išvaizdos aprašymų. Pvz.: „Vieną sekmadienį dvyliktą valandą į Žeimelio kapines užėjo Veronika Vaičekauskaitė ir Liucija Vilkaitė. Bevaikščiodamos jos pamatė, kad ant vieno kapo tupi keistas žvėris. Jis buvo didesnis už katiną, akys žalios, didelės, iššokusios ant kaktos, kailis juodas, pasišiaušęs, nagai trumpi, smailūs, uodega dvigubai ilgesnė už kūną“ /LTR 4239(474)/. Tai buvęs velniukas, išsivystęs iš mirusių žmonių ligų /LTR 4239(474)/. Arba: „Kartą vienas vaikinys pasiėmė šermukšnių lazda, rožančių ir išjojo naktigonėn. Užsikūrė laužą ir snūduriuoja. Dvyliktą valandą tik suūžė karklynai, ir vėl tylu. Vaikinys apsidairė išsigandęs: ogi žiūri – kitoj laužo pusėj tupi neregėtas paukštis, galva panašus į žmogų, bet kiek dantų – kaip liūtui. Išsišiepė paukštis ir spokso į berną. O tas kad droš jam lazda – taip jisai ir prasmego, lyg kiaurai į žemę sulindo“ /LTR 4146(24)/.

Gyvendavo velnius urve kapinėse /LTR 4239(474)/, po akmenimis, miške po kelmiais, ežerų pakraščiuose /LTR 4239(457)/, medžiuose /LTR 4696(198)/, po ažuolo šaknimis /LTR 4696(200)/.

Velnius kartą naktį kartu su ragana vogė gyvulius. Kadangi tuo metu švietė mėnulis, tai jie ir tą mėnulį kuriam laikui buvo įkišę į maišą, kad nešviestų /LTR 4696(186)/. Pagrobė kartą laumę, kurią vėliau išlaisvino Žemės motina /LTR 4696(190)/. Arba – susirgusias deives (laumes) išgydė trys senutės, vėliau Dievo paverstos Saule, Mėnuliu ir Žvaigžde /LTR 4696(187)/. Visos šios sakmės greičiausiai atspindi seną indoeuropiečių mitą apie tai, kaip demonas (šiuo atveju, kaip matome, talkininkaujamas dar ir moteriškos būtybės)³ pavogė bandą, kurią vėliau Perkūnas išlaisvino. Dėl to ir šios apylinkės sakmėse Perkūnas, kai tik pamato velnią, tai tuoj į jį ir trenkia /LTR 4239(447), 4696(198, 200)/.

³ Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей, Москва, 1974, с. 75.

Dievas*

Dievas Žeimelio apylinkių sakmėse pirmiausia yra visko, kas gyva, tvėrėjas, tvariniams gyvybės įkvėpėjas, arba kurių nors būdingų ypatybių gyviam suteikėjas /LTR 4239(129, 130, 136, 370, 371)/. Senovėj jis dažnai vaikščiodavęs po žemę, žiūrėdavęs, kaip kas gyvena, kaip dirba, tvarkosi, – iš to jis darydavo išvadas, toliau tvarkydamas savo sutvertąjį pasaulį /LTR 4239(59, 152, 368), 4286(64)/. Turėjęs jis savo namus (kviesdavęs, bent jau kartą taip buvo) svečiuosna savo kaimyną Velnią, pas kurį ir pats yra viešėjęs /LTR 4145(8)/. Buvęs Dievas toks senukas su barzda /LTR 4286(1)/. Viename čia užrašytame pasakojime jis charakterizuojamas:

Dievas yra senis su ilgais baltais plaukais, su ilga žila barzda. Ant galvos uždėtas auksinis lankelis. Turi auksinę lazda su gumbu ant galo. Anksčiau dažnai vaikščiodavo po žemę: kai jis ta lazda pašvystelėdavo – į dangų atsirasdavo tokie laiptai, jis tais laiptais ėlipdavo, o tenai – antru galu bakstelėdavo, ir tie laiptai vėl prapuldavo /LTR 4696(192)/.

Vaikščiodavęs žemėje, kaip matyti, Dievas pėsčiomis. Nežiūrint jo gana kuklios ar net skurdžios išvaizdos, Dievas buvo įsivaizduojamas visagaliu. Savo valią jis vykdėdavęs, kaip matyti iš čia užrašytų sakmių, ramiai, be išorinio efekto.

Pasaulio gyvybės medžio prototipai bei jo simboliai baltų dirvoje**

Žmogus dar akmens amžiuje savo proto apibendrinimo jėga susikūrė filosofinę sistemą – savo požiūrį į pasaulį, kaip apie tam tikrą gyvybės medį. Jis parodo, kad jau savo primityvaus gyvenimo apyaušryje žmogus sugebėjo ne tik stebėti aplinką, bet ir mąstyti ir iš to pasidaryti toli siekiančius apibendrinimus. Susikurtoje pasaulio gyvybės medžio idėjoje jis atspindėjo savo požiūrį į visatą, į save patį, į aplinkos egzistavimo esmę. Tiesa, čia žmogus rėmėsi dar labai primityviu ir paviršutinišku jį supančios aplinkos pažinimu, tačiau, nežiūrint to ribotumo, visa kita rodo, kad jis sugebėjo atskirus daiktus ir reiškinius analizuoti bei juos paskui susintetinti, sugretinti ir pagal tam tikrus požymius sujungti į vieną darnią sistemą.

Kurdamas kosmologinio pasaulio gyvybės medžio idėją, žmogus susiejo iš pirmo žvilgsnio nieko bendro neturinčius dalykus, kurie, savo ypatybėmis ir požymiais sujungti, vienas kitą parėmė ir papildė.

Pirmiau pasaulio gyvybės medžio prototipu, jo vaizdiniui susidaryti, pasitarnavo pats medis, kaip ir skandinavų mitologijoje, greičiausiai – uosis /plg. LTR 4696(21)/. To įsivaizduojamo gyvybės medžio viršūnė siekė dangų, kur buvo Saulė ir Mėnulis, šaknimis jis siekė požemį, kur buvo Velnio ir mirusiųjų karalystė, o jo šakos ir lapai sudarė nuolat besikeičiantį tarp gyvybės ir mirties medžio vidurį, rudenį prarandantį savo pageltusius lapus, o pavasarį vėl apsidengiantį vešlia žaluma. Jei gyvybės medžio viršūnė buvo judri, tai jo šaknys – buvo sustingusios; tarp to medžio viršūnės ir šaknų vyko nuolatinė kova dėl vidurio, tarpais pa-

* VUBR, f. 152-7, p. 120.

** VUBR, f. 152-8, p. 216-219.

sibaigianti tai vieno, tai kito poliaus pergale, nuo ko priklausė ir kasmetiniai reguliarūs gyvybės medžio vegetacijos periodai.

Kitas ryškus pasaulio gyvybės medžio prototipas buvo vaivorykštė, susidedanti iš trijų pagrindinių spalvų – raudonos, žalios ir violetinės. Raudonoji spalva siejosi su gyvybės medžio viršūne ir su gyvybe, violetinė spalva – su mirtimi, o žalia, jų viduryje, – su viduriniu juo vad. kintančiuoju gyvybės medžio personažu. Šis vidurinis personažas susidėjo iš dviejų pradų – šviesiojo, kuris vaivorykštėje matosi geltona spalva, esančia tuoj po raudonosios, ir mirties – mėlynos spalvos, esančios virš violetinės. Šių dviejų spalvų tarpusavio sąveika davė žalią spalvą – gyvybę. Šios tarpusavyje besijungiančios spalvos – tai ugnis ir vanduo, šiluma ir lietus, o kartu – vyriškasis ir moteriškasis pasaulio gyvybės pradai.

Trečiu ryškiu gyvybės medžio prototipu buvo dangaus šviesuliai – Saulė, Mėnulis ir Žvaigždės. Saulė buvo susijusi su diena ir šviesa, Žvaigždės – su naktimi, o Mėnulis buvo nuolat kintantis vidurinis dangaus kūnas, užgimstantis, augantis, pradingstantis, kad vėl atsirastų iš naujo, nuolat pasitraukdamas tai į vieną, tai į kitą pusę tarp dviejų tarpusavyje besivaržančių dangaus kūnų – Saulės ir Žvaigždžių, dienos ir nakties. Su Mėnuliu žmonės siejo visko žemėje augimą.

Ketvirtuoju filosofinio gyvybės medžio vaizdinio prototipu pagaliau buvo ir pats žmogus. Kad žmogus tikrai buvo vienas iš šio gyvybės medžio sukūrimo prototipų, rodo keturios senosios indų visuomenės sluoksnių kastos: aukščiausioji kasta – brahmanai (žyniai) buvo laikomi kilę iš Dievo Brahmos lūpų, dvi vidurinėsios kastos – kšatrijai (kariai) – iš Brahmos pečių ir vaišijai (žemdirbiai) – iš Brahmos šlaunų, o žemiausioji kasta – šūdrai (vergai) – iš Brahmos kojų pėdų¹. Čia viduriniuose kšatrijų ir vaišijų kastose galima išžiūrėti tam tikrą vyriškąjį (nešantį mirtį) ir moteriškąjį (auginantį javus) pradus. Iš tiesų, žmogaus galva buvo susijusi su šviesos pajautimu, kurią jis suvokdavo akimis, kojos – rėmėsi į žemę, o jo dvilypis vidurys – buvo susijęs su naujos gyvybės pradėjimu bei gimimu. Šiam paskutiniam atvejui paremti tiktų ir žmonėse paplitęs posakis, kad pasaulį Dievas sukūręs panašų į save.

Žmogaus susikurtoji filosofinio pasaulio gyvybės medžio samprata vėliau buvo perkelta į sužetinius, pasaulio realijas atspindinčius, mitus. Čia, pvz., galima paminėti pagrindinį Perkūno ir Velnio dvikovos mitą, kur, Perkūnui nugalėjus Velnią (gyvatę), pasirodo vanduo (arba lietus)², arba kiek daugiau transformuotą – šv. Jurgio mitą, kur kovojama su slibinu, kad būtų išlaisvinta karalaitė. Ši gyvybės medžio samprata buvo pritaikyta ir besikaitaliojančių tarp gyvybės ir mirties metų laikų ciklo papročiuose, atsispindėjo pagaliau ir atskiruose paties žmogaus egzistencijos tarpsniuose.

Pasaulio gyvybės medžio idėją žmonės išreiškė ir mene. Pirmiausia – kraitinių skrynių puošyboje, kur žemių puode visada yra matomas žalias augalas, kurio viršūnėje būna vienas ar du paukščiai. Tie paukščiai – tai simbolinių dangaus kūnų šviesa, žemių puodas vaizdavo tamsųjį pasaulio pradą, o lapais aplipęs medžio vidurys jaunavedžių šeimą turėjo paskatinti vaisingumui.

Unikalūs gyvybės medžio simboliai visos Europos kontekste buvo lietuvių kopyltstulpiai ir stogastulpiai, stato-

¹ Čerkasova J., Rederis D. *Senovės istorija*, I, Vilnius, 1974, p. 232–233.

² Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 5.

mi namų kiemuose arba kapinėse. Tokio koplytstulpio viršuje visada buvo geležinis kryžius su saule, mėnuliu, o dažnai ir su žvaigždėmis, jo pagrindas – rėmėsi į žemę, o po stogeliu buvo patalpintos skulptūros, išreiškusios buitines šventųjų gyvenimo scenas, vykusias daugiausia žemėje. Tai buvo tiek kosmologinių, tiek ir dangaus kūnų gyvybės medžio elementų įprasminimas, turėjęs simbolizuoti ir priminti gyviems ir mirusiesiems apie amžino, nenutrūkstamo ir nesibaigiančio gyvenimo trukmę kosmologinėje plotmėje.

Pasaulio gyvybės medžio simboliu laikytini ir bažnyčių bokštai, tvirtai įsiremę į žemę, savo viršūne bešauną į dangų, kur visada būna Saulės ir šviesos simboliai – kryžius arba gaidys, jo vidurys kartais būna papuoštas buitinėmis šventųjų gyvenimo scenomis, kas pavaizduota tapyba arba skulptūromis nišose.

Pagaliam tam tikri patys paprasčiausi gyvybės medžio simboliai buvo ir žmonių statomi kryžiai.

Stabai*

Latvių kalboje senovės pagoniškojo kulto vietos – kalneliai šiuo metu vadinami dviem vardais: *elka kalns* „alko kalnas“ ir *upuru kalns* „aukų kalnas“¹. Latvių *elks* – tai „stulpas“. Taigi ant vienu kalnelių, matyt, buvo aukojama dangaus dievams, o ant kitų – stovėjo stabas, mirusios dievybės ar artimo mirusiojo įsikūnijimas – alkas.

Ant šių kalnelių, kurie buvo susiję su mirusiųjų garbinimu, galimas daiktas, jau ir tada buvo laidojama. Žeimelio apylinkėse apie mirusiuosius sakydavo, kad jie kai kada pasirodydavę stulpo pavidalu /LTR 4239(363, 667, 757)/. Mirusieji paprastai buvo maitinami, o ten, kur jie buvo laidojami sudeginti, galimas daiktas, kad ir aukos jiems – maistas – taip pat buvo deginamas. Šiaurės Lietuvoje kalneliai, kur buvo garbinami mirusieji, vadinami *Velniákalniais*, o susijusieji su dangaus dievų garbinimu – *Bažnýtkaľniais*.

Stabai senovėje, matyt, buvo statomi iš alksnio: tą rodytų žodžių liet. *al̄kas* ir *al̄ksnis* bei lat. *elks* ir *alksnis* tarpusavio giminingumas, be to, tą patvirtina ir Šventojoje rastas seniausias Lietuvoje stabas (iš III–IV tūkstantmečio pr. m. e.), kuris yra iš juodalksnio². Ir vėliau alksnis buvo senų, netvarkomų ir apleistų kapelių medis.

Vėliau stabai prie palaidojimų moterims ir vyrams buvo statomi jau iš skirtingų medžių: moterims – iš liepos, o vyrams – iš ąžuolo, senoms moterims (galbūt) – iš vinkšnos³. Vietoj šių supuvusių stabų, o gal ir šiaip prie palaidojimų, vyrams sodinta ąžuolas, o moterims – liepa, senoms (gal) – vinkšna⁴.

Būta stabų ir iš akmenis. Toks akmeninis stabas tebėra išlikęs Vadaktų kapinėse, kitas – ant Kriklinių alkakalnio. Medinius ir akmeninius stabus ant buvusių senkapių mini J. Basanavičius⁵. Kadangi akmenys liaudies tikėjimuose daugiausia siejosi su dievais (su dievų kultu susiję akmenys vadinami Velnio, laumių ar pan. akmenimis, net ir pats dangus buvo laikomas akmeniniu)⁶, galima spėti, kad ir tie natūralus akmeniniai stul-

* VUBR, f. 152-9, p. 188–189.

¹ Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai*, Vilnius, 1958, p. 112.

² Rimantienė R. *Šventosios akmenis amžiaus stovyklos. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m.*, Vilnius, 1970, p. 8–10.

³ Žr. šio rinkinio str. „Luponių alka“.

⁴ Plg. Lietuvos metraštis, Vilnius, 1971, p. 51–52, taip pat žr. šio rinkinio str. „Luponių alka“.

⁵ Basanavičius J. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1970, p. 338–339.

⁶ VUBR, f. 152-7, p. 131.

pai pradžioje buvo skirti mirusiems ar mirties dievybėms, arba įsivaizduojamiems protėviams, ir tik vėliau, išmokus juos bent kiek apdirbti, imta statyti ir prie mirusių artimųjų. Kadangi Velnio akmenys dažniausiai būna juodi, o laumių – raudoni, galima spėti, kad prie vyrų laidojimų jie buvo juodi, o moterims – raudoni. Tą iš dalies patvirtintų ir Šeduvos muziejuje esantis juodo akmens stabas su iškalta rankos plaštaka, pagal padavimą, stovėjęs prie anksti mirusio akmenkalio sūnaus kapo.

Likimo deivės*

Skandinavų mitologijoje prie didžiulio pasaulio medžio uosio, kurio viršūnė siekė dangų, šakos gaubė viso pasaulio paviršių, o šaknys ėjo iki pragaro, – buvęs išminties šaltinis, prie kurio gyvenę trys mergelės – *normos*, likimo deivės, kurios kiekvienam žmogui turėjo lemti jo likimą¹. Jų valioje buvę ne tik žmonės, bet ir dievai.

Baltų mitologijoje likimo deivės buvo *laimės* (liet. *laimė*, lat. *laima*), kurių vardas esąs kilęs nuo žodžio liet. *leisti*, lat. *laist* – „leisti sukurti“² (dėl *laimės* ryšio su pastaruoju veiksmažodžiu plg. dar. liet.: *leisti gyvybę*). Tai buvo deivės – likimo kūrėjos.

Įsivaizduojamos šios deivės dažniausiai kaip beformės būtybės arba moterys /LTR 4239(697)/. Kaip ir skandinavų mitologijoje, šiaurės Lietuvos sakmėse jos dažniausiai buvo vaizduojamos pakaitomis laukiančios gimstančio kūdikio – viena apsiirengusi gražiais brangiais drabužiais, antra – vidutiniais, o trečia – skarmalais /LTR 4239(512)/. Galėjo tai būti viena ir ta pati *laimė*, tik kaskart pasirodanti vis kitaip persirengusi /LTR 4239(512)/. Kartais sakoma, kad buvusios ir trys *laimės*, visos vis kitaip persirenginėjančios ir kitaip pasidengiančios stalą valgymui /LTR 4239(697)/. Į krikštynas žmonės kviesdavęsi dvylika ar net trylika *laimių* /LTR 4239(618)/. Tryliktoji būdavusi seniausia /LTR 4239(778)/. Jų tarpe buvę ir gerų, ir blogų /LTR 4239(33), 4711(148)/. Kartais pasakojimuose *laimė* – tai miške sutiktas ponas, bandantis žmogaus protingumą. Liepiamas atsivesti pas jį ištikimiausią savo draugą, žmogus atsiveda žmoną, kuri, to pono paprašyta, vos jo nepapjauna, kad tik taptų ponija. Įsitikinęs, kad žmogus kvailas, neatsivedęs savo geriausio draugo – šuns, kuris nuo svetimo būtų apgynęs, ponas tam žmogui ir toliau liepia būti beturčiu /LTR 4348(3)/.

Šiuo metu *laimės* jau susimaišiusios su *laumėmis* – *laimės lėmėjomis* /LTR 4239(33, 123, 512)/. Kad tai ne *laumės*, o *laimės* – suvokti galima tik iš jų funkcijų. Panašiu atveju čia jos vis tiek vadinamos *laumėmis*. Kita vertus, galima spėti, kad savo antropomorfinį atvaizdą *laumės* bene bus gavusios iš *laimių*.

Apie *laimes* sakydavo, kad vienokį ar kitokį žmogaus likimą jos nulaiminę /LTR 4239(697)/, lėmę /LTR 4239(123)/, nulėmę /LTR 4239(697)/, užbūrę /LTR 4239(778)/, išpranašavę /LTR 4239(183)/.

Gyvenusios *laimės* ežere /LTR 4239(778)/, miško trobelėje /LTR 4239(697)/.

Kai moteris laukdavosi kūdikio, prie jos lango tris naktis iš eilės ateidavus *laimė*: pirmą naktį ateidavo nuplyšusi, antrą – vidutiniškai apsiirengusi, o trečią – apsiirengusi šilkais. Pabelsdavo į langą ir pasakydavo: *Trys gimė, trys mirė. Kas šį vakarą gimė – kad būtų tokie kaip aš – vargingi, ūkininkai, ar turtingi, – priklausomai nuo to, kaip *laimė* tą vakarą buvo apsiirengusi. Koku laiku pasitaikydavo*

* VUBR, f. 152-9, p. 176–179.

¹ Žirunskis V. *Užsienio literatūros istorija*, Vilnius, 1972, p. 33; Jucevičius L. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 125–126.

² Велюс Н. *Сверхъестественные существа в литовских мифологических сказаниях*, Вильнюс, 1968, с. 7.

vaikui gimti, toks jo likimas ir būdavęs /LTR 4239(512)/. Kartais ateidavo tą pačią naktį, ir kai jau rasdavo vaiką gimusį – nulemdavo jo likimą /LTR 4239(123)/.

Sako, kad laimių lėmimas priklausęs nuo kiekvienos jų būdo: geros laimės lemdavę gera, o blogos – bloga /LTR 4239(33)/. Dar sakydavo, kad, vaikui gimus, į darbštaus žmogaus šeimą ateidavus gera laimė, o į blogo žmogaus šeimą – bloga /LTR 4239(148)/. Kiekviena motina savo vaikui norėdavo visokeriopo gero, todėl, atėjus laimei, buvo galima jos šio to paprašyti. Tačiau prašyti galėdavo tik vieno dalyko /LTR 4239(226)/. Jei motina vis dėlto prašydavo labai daug, tai laimė už tai jai dargi atkeršydavo /LTR 4239(227)/. Viena motina laimės paprašius, kad jos sūnus būtų ir laimingas, ir turtingas, ir kad niekada neverktų. Kai laimė dingo, motina pamatė, kad jos vaikas jau miręs /LTR 4443(5)/.

Kitose sakmėse pasakojama, kad laimės tiek gimusio vaiko, tiek ir mirusiųjų likimą nulemdavusios sėdėdamos namie – per savo pasiuntinį angelą. Kai pasibeldęs į langą angelas joms pranešdavo, kad *Trys devyneriai gimė, trys devyneriai mirė*, laimės į tai atsakydavo: *Kas gimė, tegu gyvena kaip mes, kas mirė – tegul eina į dangų, į skastyklą ar į pragarą*, priklausomai nuo to, kaip jos tuo metu būdavo apsirengusios ir kaip valgydavo – gerai, vidutiniškai ar skurdžiai /LTR 4239(697)/.

Laimės, sako, dar žmonės kviesdavęsi į vaiko krikštynas, kad jų kūdikiui gero palinkėtų /LTR 4239(618)/. Kartą vienas žmogus pasikvietęs į savo sūnaus krikštynas dvylika laimių, o tryliktąją pasikviesti pamiršęs. Toji supykusi, o vakare atėjusi į puotą pasakiusi, kad duktė sulaukusi penkiolikos metų mirs. Kitos laimės šio lėmimo atšaukti jau nebegalėjo, padėjo jos tik tiek, kad mirtį pakeitė į sunkią ligą, kas po to ir atsitikę /LTR 4239(778)/.

Laimės nebegalintios pakeisti ir savo pačių lėmimo /LTR 4239(697)/, jos galintios žmogų tik pamokyti, kaip iš to skurdo ar nelaimės išbristi pačiam /LTR 4239(697)/. Priversti taip pasakyti būdavo galima tik užklupus mušant /LTR 4239(697)/. Jei po to žmogus laimes užmiršdavęs – jos keršydavusios /LTR 4239(697)/.

Taigi žmogaus likimas priklausė nuo laimių lėmimo ir nuo valandos, kada jis gimė. Iki šių dienų kalboje išlikęs posakis – *blogoj valandoj gimęs*. Likimą pergudrauti būdavę galima tik netiesiogiai, pakeisti jo nebegalėdavusios ir pačios laimės, todėl ir sakydavo, kad *likimas nepermaldaujamas*. Ir ne tik gyvas būdamas, bet ir po mirties žmogus turėdavo eiti ten, kur jam likimo buvo skirta. Yra net posakiai: *taip jam buvo likimo skirta, kiekvienam sava laimė, tokia jau jo laimė*, kas, matyt, reiškė, kokios laimės valandą buvo gimęs.

Pats žmogaus gyvenimo kelias – likimas – buvo įsivaizduojamas kaip siūlų kamuolys, kuris, žmogui gyvenant, vyniodavęsis ir vesdavęs žmogų jo keliu /LTR 4239(153)/. Apie mirtį sakydavo: *nutrūko gyvenimo siūlas*.

Pušis ir eglė*

Pušų šilėliai, kur susirinkę žmonės giedodavę, buvo laikomi šventais¹ /LTR 4443(19)/. Pasakojimų nuotrupose *Eglė* ir *Pušis* senovėje buvusios dvi mergaitės, dvi geros draugės, viena – ilgaus juodais plaukais, o kita – trumpesniais šviesiais. Kartą Dievas už kažką supykęs ir pavertęs jas medžiais: vieną – eglę, o kitą – pušimi /LTR 4711(34)/.

* VUBR, f. 152-9, p. 197–198.

¹ Žr. šio rinkinio str. „Žibikų mitologinis akmuo“.

Graikų mitologijoje *pirmoji pušis* išaugusi miškų Dievo Pano mylimosios nimfos Pitijos kūno tarpeklyje, kur ją buvo ištūmęs meilės nesusilaukęs šiurkštusis šiaurės vėjas – Borėjas. Nuo tada pušis ir laikoma Dievo Pano medžiu². Taigi ir graikuose pušimi buvo paversta mergaitė, neatsiliepusi į Vėjo dievybės meilę. Tai, matyt, susiję su tuo, kad pušis ir žiema, kai siaučia šiaurys, išlieka žalia. Pats šiaurys vėjas buvo mirties dievybė, arba tam tikra jos apraiška³. Taigi anoji mergaitė, virtusi pušimi, liko mirties neįveikta, o, virtusi medžiu, ir toliau buvo žalia. Tai ir buvo susiję su miškų žalumos dievybe – Panu.

Nebegrižo į savo vyro žalčio rūmus po vandeniu ir *Eglė* iš lietuvių pasakos „Eglė žalčių karalienė“. Ją, kad ir prieš pačios norą, „išlaisvino“ broliai, užmušdami žaltį⁴, – jos pačios mirties dievą-vyrą, iš jauniausios dukters išgavę paslaptį, kaip jį pajūryje prisišaukti. Dėl to ji ne tik savo vaikus pavertė medžiais, bet ir pati pavirto egle – visada žaliuojančiu medžiu.

Taigi abiejų kelias į amžiną žalumą buvo skirtingas: viena to siekė pati, o kita – tokia tapo per prievartą. Gal dėl to ir Žeimelio apylinkių liaudies pasakojimuose sakoma, kad Eglė buvus tamsiais plaukais, kas mitologine kalba reikštų jos ryšius su mirtimi, o Pušis – šviesiais, kas sietųsi su noru gyventi. Gal dėl to ir jų draugystė buvo neatsitiktinė, gal joje atsispindi taip dažnai indoeuropiečių mitologijoje sutinkamos viena kitai priešingos dievybės – mitologiniai dvyniai?

Pavirtusios medžiais, eglė ir toliau laikoma kitų medžių motina, o pušis – miškų žalumos Dievo mylimąja. Baltų mitologijoje graikų Paną atitinka Dievas Puš-(k)aitis⁵. Labai panašu, kad ir pats šio Dievo vardas *Pušaitis*⁶ yra kilęs galbūt iš *pušis*: Dievo vardo priesaga *-aitis* rodo, kad jis yra antrinės kilmės, tuo tarpu pats vardas *pušis*, kaip aiškina kiti mokslininkai, gali būti atsiradęs nuo žodžio, identiško ide. šakniai **pus-*, reiškusiai „pasipuošti, sužydėti“⁶. Panašus į ožį graikų Panas atrodęs taip, kad jo išvaizda keldavusi net baime; viduramžiais jo išvaizda buvo sutapatinta su krikščioniškuoju Velniu⁷.

Akis*

Žodis *akis* lietuvių kalboje reiškia ne tik gyvų organizmų regos organą, bet taip pat ir liūno, ežero akivarą, eketę. Beje, ir patys žodžiai *akivaras* bei *aketė* sudaryti iš tos pačios šaknies kaip ir žodis *akis*: žodis *akivaras* „balos, liūno, ežero, ledo akis“ sudėtas iš žodžių *akis* ir *vėrti*, o žodis *aketė* „lede prakirsta skylė“ – yra padaryta iš *akis* su darybine priesaga *-etė*. Taigi šiuo atveju – *akis* yra „atvira vandens kiaurymė, povandeninis šaltinis“, kitaip sakant, *vandėnis akis* suprantama kaip „šaltinis“¹.

Latvių kalboje toks šaltinis vadinamas *velna acis* „velnio akis“². Rusų kalboje jis vadinamas *окно в болоте*, sen. lenkų – *okno*, taigi slavuose jis būtų „langas“³.

Sen. islandų kalboje *uind* – *auga* „vėjo akis“ – anglų kalboje yra *window* „langas“⁴. Ir sen. slavų kalboje *okno* „lan-

² Parandovskis J. *Mitologija*, Rīgā, 1976, p. 118.
³ *VUBR*, f. 152-8, p. 132.

⁴ *Lietuviškos pasakos*, Vilnius, 1976, p. 20–23.

⁵ Топоров В. Н. *Об иноевропейских соответствиях одному балтийскому мифологическому имени. Балто-славянские исследования*, Москва, 1974, с. 3–36.

⁶ *Ten pat*, p. 11; Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 331.

⁷ Parandovskis J. *Mitologija*, p. 120.

* *VUBR*, f. 152-9, p. 165–168.

¹ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 129–130.

² *Ten pat*, p. 129.

³ *Ten pat*, p. 130.

⁴ *Ten pat*, p. 126.

gas“ ir *oko* „akis“ yra vienos šaknies⁵. Iš to matyti, kad ir slavų kalbose šaltinis kadaise reiškė *akį*. Kadangi vėjas tam tikra prasme siejasi su velniu (abu jie buvo susiję su gyvybės medžio apačia⁶), tai ir anglų *window* suartėja su latvių *velna acis*, kitaip sakant, tiek *vandens akis*, tiek ir *langas* buvo susiję su mitologine mirties dievybe – *Velniu*.

Lietuvių kalboje apie *akis* sakoma, kad jos *šviečia*. Kai senatvėj kas nebeprimato, sako, kad *jo akys jau nebešviečia*. Patalpas būste – *apšviečia langai*. Savo ruožtu *šaltinį* žmonės laikė *kiaurąja į pragarą* /LTR 4711(17)/⁷. Pro atvirą langą vėlgi – *landžioja vėjas*. Tuos du dalykus sugretinus, matyti, kad *Velnius* pas gyvuosius išlenda *pro atvertą savo akį* (plg. lat. – *velna acis*), *vėjas* į trobą įlenda taip pat *pro atvertą savo akį* (plg. angl. – *window*). Žmonėms tuo būdu šaltinis, ypač pelkėje, buvo langas į pragarą, į mirusiųjų pasaulį – požemį. Tą patvirtintų ir dvigubas geologinės įgriovos Rýmiškių miške netoli Vadaktų vardas – *Vėlnio akis ir Pragarėlis* (autorius užrašyta ekspedicijos metu Radviliškio rajone 1976 m.). Tuo būdu šitoji atverta akis žmonėms tam tikra prasme reiškė mirtį (*Velnius* – ir buvo mirtis).

Skandinavų Edoje sakoma, kad po didžiuliu uosiu, pasaulio medžiu, po viena iš jo trijų šaknų yra šaltinis, kuriame paslėpta žmonių išmintis. Odinas turėjo atiduoti vieną savo akį, kol prisiprašė, kad jam leistų iš to šaltinio atsigerti⁸.

Gyvybės medžio šaknys yra mirties dievo *Velnio* būstas. Taigi, kol germanų dangaus dievas Odinas, tam tikra prasme vėliau atitikęs baltų *Perkūną*, nebuvo atidavęs vienos savo akies, *Velnius* turėjo gyventi požemyje ir negalėjo iš ten išlįsti į paviršių. Reikia manyti, dėl to ir pirmieji žmonės buvo nemirtingi. Danguis dievas už tą žinojimą atidavė vieną savo akį. Nuo tada jis tapo vienaakiu, bet viską žinančiu. Ir krikščioniškojoje tradicijoje viską matanti dangiškosios *Apvaizdos akis* paprastai vaizduojama viena.

Kas buvo tasai žinojimas? Visose tautose sakoma, kad žinojimas – tai šviesa. Galima manyti, kad dangaus dievo žinojimas – tai šviesa, galbūt ugnis, iš kurios kalvis *Teljavelis* „nukalė“ saulę, kad ji šviestų danguje⁹. Ir krikščioniškojoje tradicijoje žmogus tapo mirtingu, kai suvalgė vaisių nuo pažinimo medžio, kuriame buvo iširangęs žaltys – mirusiųjų pasaulio atstovas. Vanduo ir šviesa (šiluma), savo ruožtu, sudarė sąlygas gyvybei žemėje plisti.

Tam tikrais tarpais *Velnius* grąžina dangaus dievui *Perkūnui* jo akį – vandenį¹⁰ (vandeniui su akimi susisieti pasitarnavo greičiausiai žmogaus ašaros).

Kartais sakoma, kad dievo akis – tai *Saulė* (plg. *akys šviečia* ir *saulė šviečia*¹¹).

Tokiu atveju *Mėnulis* galėtų būti antroji dievo akis, kurią *Velnius* kai kada pasigrobia, pasiima, ir mėnulio danguje nematyti, arba kada jis matosi tik naktį, bet po kurio laiko jis jį vėl paleidžia¹² – grąžina dievui jo akį, o tada jis matomas ir dieną, bet be šviesos. Reikšmingas čia būtų ir pasakojimas, kur sakoma, kad *Saulė* į žemę žiūrinti dieną, o *Mėnulis* – naktį /LTR 4239(47)/. Kad mėnulis liaudies tikėjimuose tikrai tam

⁵ *Ten pat.*

⁶ Plg. *ten pat.*, p. 22.

⁷ Žodis *pāgaras* yra nuo veiksmazodžio *pragarmėti, garmėti* – „su triukšmu į kokią bedugnę kristi“, „prasmegti“, *pragarmė* – tai „bedugnė“.

⁸ Jucevičius L. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 125.

⁹ *Kai milžinai gyveno*, Vilnius, 1969, p. 10.

¹⁰ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 130.

¹¹ *Saulė* su akimis būdavo siejama dar ir kitaip, pvz., sakydavo: *Saulėi leidžiantis, negalima miegoti, nes užtūps vištaturpys*, – ant akių tapsi silpnas (Jonas Šantaras, g. 1890 m., Žasaičių k.).

¹² *VUBR*, f. 152-7, p. 130.

tikru būdu siejamas su šaltiniais, rodo ir tai, kad ant mėnulio, stovinti pana Marija /LTR 4508(24)/, o prie šaltinių ar vandens – ji taip pat pasirodanti, ir vanduo tada tampa šventu, juo žmonės gydos, ypač akis /LTR 4443(56)/. Iš to galima suprasti, kodėl senovės hetitų tekstuose stalas su maistu dievybėms buvo statomas prie lango¹³; sulyginus tai su baltų vėlių maitinimu kapinėse arba atidarius langus per Vėlines namuose – iš vienos pusės, ir šaltinio kaip vaisto pasireiškimą, plaunant nesveikuojančias akis – iš kitos pusės.

Šios akies – Velnio akies – atsivėrimas žmonėms reiškė mirtį¹⁴, bet kartu tai buvo ir *šaltinis gyvybės*, per gimimą nuolat atsinaujinančios, laikinos, bet amžinos.

Vandens ir ugnies tarpusavio pasikeitimas tarp dviejų pagrindinių pasaulio gyvybės medžio dievybių, tolygus dangiškosios Saulės ir Mėnulio vedyboms, tam tikrai jų sąjungai, – ir leido šiai gyvybei atsirasti. Tokia, matyt, buvo pagrindinė mitologinė akivaro prasmė, todėl pagonybės laikais šaltiniai ir buvo taip garbinami.

Ugnies bei vandens pradai įvairiose kalbose bei tikėjimuose tarpusavyje dažnai kaitaliojasi priklausomumu (dievui – velniui), vieta (viršutinė – apatinė), spalvomis (geltona – mėlyna) ir giminėmis (vyriška – moteriška). Su kuriuo nors iš šių dviejų elementų susijusi mitologinė būtybė dažnai turi ir kitos bruožų, tačiau visais atvejais – jų sąjunga gyvybės medžiui reiškia žalumą. Lietuvių kalboje yra išlaikytos pačios seniausios šių pradų gimininės lytys: ugnis, savo kilme susijusi su žeme ir požemiu, yra moteriškos giminės, o vanduo, kilme susijęs su dangumi ar Perkūnu, – vyriškos giminės. Ir Saulė „nukalta“ galbūt iš ugnies – taip pat moteriška būtybė.

Žeimelio apylinkių ragana*

Žeimelio apylinkės pasakojimų ragana nuo kitų Lietuvos vietų raganos iš esmės nesiskiria. Išivaizduojama ji buvo kaip senė, labai negraži, gyvenanti vietose, kur negali prieiti žmogus – miško tankmėse, pelkėse, kalnuose. Apsirengusi būdavo bjauriai, su susivėlusiais plaukais, pikta ir negera, gaudanti vaikus. Miško tankmėse raganos sėdėdavusios ant šakų ir knarkdavusios, kad net medžiai judėdavę /LTR 4711(29)/. Dar sakoma, kad ragana būdavo apsirengusi ilgu juodu sijonu ir juoda bliuska, ant galvos užsirišusi didelę skarą /LTR 4711(42)/. Iš karvių, vilkdama aplinkui bandą kokią nors daiktą, pvz., apynasrį, atimdavusi pieną: tą daiktą paskui pakabinus, iš jo visas pienas sutekėdavęs tiesiai į burną /LTR 4711(83, 84)/. Raganos skraidydavusios /LTR 4696(178)/. Jodinėdavusios ant šluotos /LTR 4239(32)/. *Raganų* arba *laumių šluotomis* žmonės vadindavo susipynusias beržų šakeles /LTR 4239(825), 4711(32)/. Tas šluotas raganoms pasėdėti darydavęs Raganis /LTR 4696(178)/. Kartais jos jodinėdavusios ir ant avilio /LTR 4443(42)/. Draugavusi ragana su Velniu ir Pelkių valdaunyku, su jais sąmokslaudama, kaip iš Dievo atimti valdas /LTR 4711(39)/. Su Velniu keldavo vestuves – tada siausdavusi pūga /LTR 4239(30, 173)/ arba būdavęs bjaurus oras /LTR 4711(73)/. Greičiausiai ragana buvo ir vad. *Velnio motina*¹. Kai būdavo bjaurus oras, žmonės sakydavo, kad mirs Velnio motina /LTR 4711(73)/.

¹³ Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей, Москва, 1974, с. 126.

¹⁴ Plg. *ten pat*, p. 129.

* VUBR, f. 152-8, p. 149.

¹ VUBR, f. 152-5, p. 199.

Žeimelio apylinkių laumės*

Žeimelio apylinkėse liaudies pasakojimų laumė, be savo tradicinių bruožų, žinomų ir kitur Lietuvoje, turi ir tam tikrų skirtingų ypatybių bei veiklos požymių ir sferų. Pasakojama, kad laumė gyvenusi už miškų ir kalnų, danguje. Žmonės pamatydavę ją per Naujuosius Metus: atvažiuodavusi ji karieta, pakinkyta dviem žirgais – baltu ir juodu. Apsirengus būdavusi ilga balta suknele, ilgais geltonais plaukais. Atvažiavusi labai gražiai šokdavusi, ir bernai ją įsimylėdavę, o ji – nusiveždavusi kurį berną į savo namus ir tik po metų tepaleisdavusi su keliais centais kišenėje ir gražiai aprėdytą /LTR 4711(31)/. Dėl to žmonės, pamatę gražiai apsirengusį berną, sakydavo, kad jis greičiausiai buvęs pas laumę /LTR 4711(31)/. Kiti pasakoja, kad laumės buvo su ilgais žaliais plaukais, apsirengusios ilgomis žaliomis suknelėmis /LTR 4711(47)/. Tokias matydavę vakarais saulei nusileidus, kai jos eidavusios į kaimą, o kai saulė tekėdavus – jos vėl eidavusios upės pusėn, kur ir gyvena /LTR 4711(47)/. Sako, kad jos įsimylėdavusios. Kai laumė kurį berną įsimylėdavus, stengdavosi nusivilioti prie upės ir ten įvairiomis burtažolėmis apžavėti /LTR 4711(49)/. Jei moteris neturėdavus vaikų, ji irgi ateidavus prieš saulės laidą prie upės ir tenai prašydavo laumės, o naktį, dvyliką valandą, nešdavus jai dovanų – vilnonio audinio, nes lininio audinio laumės bijodavo /LTR 4711(50)/. Prašančiai vaikų laumė kartais duodavus stebuklingą obuolį, kurį suvalgius, vaikas ir gimdavęs /LTR 4443(108)/. Vaikui gimus, laumės ateidavusios pas jį į kūmas: pas gerus žmones ateidavus gera laumė, o pas blogus – bloga /LTR 4711(148)/. Laumės dažnai sėdėdavusios beržuose ir šukuodavusios plaukus. Tenai, kur jos sėdėdavusios, palikdavę tokį šakų raizginį, panašų į šluotą /LTR 4711(51)/, kurį žmonės vadina *laumių šluotomis* /LTR 4711(32)/, arba *raganų šluotomis* /LTR 4239(825)/. Laumės, kaip ir raganos, skraidydavusios /LTR 4711(32)/. Jei šeimininkas vakare ko nors nepabaigdavęs, tai jis palikdavęs visas duris atdaras, ir laumės atėjusios tą jo darbą per naktį padarydavusios /LTR 4711(52)/.

Laumės vaikščioja ir jodinėja**

Apylinkės liaudies pasakojimuose sakoma, kad laumės vaikščiodavę ne tik žeme, bet ir oru: kai jos eidavusios į mišką – tai vis medžių viršūnėmis /LTR 4711(87)/. O kai šokdavo vakaruškose – tai visada gražiais bateliais /LTR 4711(87)/. Kad kvepėtų – mėgdavusios išsikaišyti mėtomis (raganos to nedarydavę, nes jos tokio kvapo nepakėsdavusios) /LTR 4711(87)/.

Dar apie laumes Žeimelio apylinkės liaudies pasakojimuose sakoma, kad jos jodinėdavusios. Vienam eržilui naktimis laumės vis supindavusios karčius į kasas. Ir jodinėdavusios, kol taip jį nukankindavo /LTR 4239(151)/.

Tačiau tikrasis laumių arklys, ant kurio jos skraidydavusios, buvo *laumžirgis*, dieną apie vandens žoles skraidantis spalvotas vabzdys ilgais sparnais /LTR 4711(92)/. Kai ateidavus naktis, laumės laumžirgius paversdavusios sparnuotais žirgais ir jais skraidydavusios virš žemės, o kai pradėdavę aušti, tuos savo žirgus jos vėl paversdavusios vabzdžiais /LTR 4711(82)/. Kiekviena laumė turėjusi po vieną arba daugiau žirgų; jei seniau kas nors laumžirgį užmušdavęs, tai sakydavo, kad tas jau pakliuvęs į nema-

* VUBR, f. 152-8, p. 146-147.

** VUBR, f. 152-8, p. 148.

lonę, ir tam laumės keršys /LTR 4711(82)/. Kad arkliai seniau iš tikrųjų buvo įsivaizduojami su sparnais, pasakojama ir kituose Žeimelio apylinkės pasakojimuose /LTR 4696(131)/.

Vėlės*

Senovėje buvo manoma, kad po žmogaus mirties iš jo kūno išeinanti vėlė ir toliau gyvenanti savarankišką gyvenimą jau mirusiųjų pasaulyje /LTR 4239(51)/. Paskutiniuoju metu jos buvo įsivaizduojamos panašiomis į žmogų, pilką jo šešėlių /LTR 4239(257), 4286(31, 32, 105)/, apsiautusios balta drobule /LTR 4286(105)/ arba ir kitaip apsirengusios /LTR 4286(31)/. Tačiau prieš šias vėles antropomorfizuojant, jos buvo įsivaizduojamos ir kitaip.

Sakoma, kad vėlės gyvenusios krūmuose /LTR 4239(201)/, aukštuose medžiuose /LTR 4239(204)/. Šis įsivaizdavimas išlikęs galbūt iš mirusiųjų laidojimo medžiuose laikų, nes vėlės tada galėjo būti panašios į paukščius. Dar ir dabar Žeimelio apylinkėse sakoma, kad raganą laidojant – kildavęs vėjas, ir aplinkui skraidydavusios varnos /LTR 4261(20)/. Varnos šiuo atveju, matyt, buvo įsivaizduojamos kaip blogosios vėlės. Kartais iš kapų į namus apsilankyti vėlės pareidavusios gaidžio pavidalu /LTR 4443(70)/. Prieš Kalėdas žmonės Žeimelio apylinkėse iš balto kiaušinio kevalo ir popieriaus darydavo „karvelius“, kuriuos kabindavo palubėje virš stalo /LTR 4711(124)/, kas taip pat, matyt, reiškė šeimos mirusiųjų vėles¹. Manoma, kad ir koplytėlės kapinėse pirmiausia imtos statyti vėlėms – paukščiams nutūpti².

Kai kada vėlė buvo įsivaizduojama vabalu /LTR 4286(17, 286)/, peteliške (1828 m. statytame kryžiuje Žeimelio liuteronų kapinėse vėlė pavaizduota peteliške išskėstais sparneliais). Pilkos peteliškės, vakarais besiveržiančios į vidų ir skraidančios aplink žiburį, vadinamos žydo dūšiomis /LTR 4696(33, 100)/.

Mirusieji giminės protėviai kartais buvo įsivaizduojami ir lokiais. Tai matyti iš to, kad Grįžulo rato žvaigždynus, kurie daugelio Europos tautų vadinami Lokio žvaigždynais (plg. rus. *Медведица*), Žeimelio apylinkėse žmonės laikė atsiradusiais mirus karaliams (didijai) ir kunigams (mažajai) /LTR 4711(38)/. Dėl to ir Kūčių naktį namuose pasirodydavo lokio kaukė /LTR 4696(157)/ – miręs šeimos protėvis, ateinąs aplankyti savo artimųjų, kurie šį vaišindavo, norėdami susilaukti iš jo palaimos. Vėlės pasirodydavusios ir kitokių žvėrių pavidalais: katino /LTR 4443(70)/, vaiduoklių (šuniuko) /LTR 4261(23)/.

Iš laidojimo vandenyje, pelkėse ar ir iš viso laidojimo žemėje laikų vėlės buvo įsivaizduojamos žalčiais arba gyvatėmis. Budrąičių senkapis netoli Skáistgirio miestelio buvo vadinamas *Kirmino kalneliu*³. *Kirminu* čia greičiausiai buvo suprantamas žaltys. Apie gyvatę būdavo sakoma, kad ją sukūręs Velnias /LTR 4696(7)/. Dar apie ją sakydavo, kad anksčiau, prieš užburiant, gyvatė buvus graži mergaitė /LTR 4696(18)/. Iš tokio gyvačių ir žalčių įsivaizdavimo vėliau galėjo išsivystyti ir jų kultas – kaip mirusiųjų dievybių (plg. ypatingą žalčių garbinimą prieš Kalėdas) /LTR 4239(289)/, kas buvo susiję su gamtos dievybės mirtimi /LTR 4443(27)/.

* VUBR, f. 152-8, p. 143-145.

¹ Plg. Dundulienė P. Paukščiai lietuvių liaudies pasaulėjautoje ir mene. *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 metais*, Vilnius, 1975, p. 196.

² *Ten pat*, p. 195, 197.

³ VUBR, f. 152-6, p. 76-77.

Iš mirusiųjų deginimo laikotarpio nepriimtųjų į dangų vėlės greičiausiai buvo išivaizduojamos liepsnelėmis /LTR 4239(72, 239)/, o esančiųjų danguje – žvaigždėmis /LTR 4711(38)/.

Reikia manyti, kad mirusiųjų pasaulyje vėlės savo išvaizda iš dalies atitiko Velnią, tik buvo už jį daug mažesnės ir silpnesnės.

Velnio motina*

Seniau Žeimelio apylinkėse buvo žinoma daug mitologinių būtybių – motinų. Sakoma, kad *Lauko* ir *Daržo motinos* atrodžiusios kaip raganos – laumės (Ona Miknevičienė, 78 m., Žeimelis) /LTR 4711(153)/. *Velnio motina* buvus su ragais, kaip ir visi velniai. Jos viena koja buvus karvės, o kita – arklio (Ona Miknevičienė, 78 m., Žeimelis) /LTR 4711(153)/. Kai būdavo blogas oras, sakydavo, kad mirs Velnio motina /LTR 4711(73)/. Kitais atvejais pūgą ar bjaurų orą žmonės siedavo su Velnio vestuvėmis /LTR 4239(30, 173), 4711(73)/. Velnias vestuves dažniausiai keldavo su pasikorėle /LTR 4146(12)/ arba jo žmonomis buvo laikomos raganos /LTR 4239(30)/. *Velamāte* (Velnio motina) Žeimelio apylinkėse buvo vadinama ir kaimo moteris – atsiskyrėlė, laikoma burtininke /LTR 4146(35)/.

Velnias – mirusiųjų dievas**

Senų senovėje mirusiųjų dievas Velnias gyvenęs pelkėje, draugavęs su ragana ir pasiversti galėjęs tiktai į kiškį. Tačiau kartą jisai įlindęs į Dievo sodą, pasivogęs iš ten obuolių ir pabėgęs. O tie obuoliai buvę stebuklingi – jų pagalba dabar Velnias gali pasiversti kuo tik noris /LTR 4711(30)/. Koks Velnias buvo išivaizduojamas anksčiau – sunku pasakyti. Iš to, kad jis gyvenęs pelkėse, ir tai sugretinus su lietuvių liaudies pasakos „Eglė žalčių karalienė“ povandenio valdovu, išivaizduojamu buvusi panašiu į žaltį, galima spėti, kad pradžioje jis buvęs panašus į didelį žaltį. Šis tikėjimas galėjo būti susijęs su mirusiųjų laidojimo tradicija žemėje. O kitais kartais, numirėlius deginant ar laidojant medžiuose, – išivaizduojamas jis buvo greičiausiai panašus į didelį paukštį, kaip kad viename Žeimelio apylinkėse užrašytame pasakojime ir yra /LTR 4146(24)/.

Velnias dievu Žeimelio apylinkėse laikytas dar ne taip seniai, jis garbinamas /LTR 4711(54)/. Tai matyti dar ir iš to, kad per Vėlines ant stalo pridėdavo valgių, gėrimų, po stalu kai kur padėdavo vilnų ir sakydavo, kad, kai nueidavo gulti, ant stalo nusileisdavo dievas, pavalgydavo, ant vilnų pailsėdavo, ir nuo to vilnos tapdavusios pašventintos /LTR 4711(35)/. Šis paprotys buvo susijęs su mirusiųjų vėlių maitinimu per Vėlines, ir dėl to dievas čia yra ne kas kitas, o vėlių vyresnysis – Velnias.

Akmuo***

Anot Žeimelio apylinkių žmonių pasakojimų, akmenis laukuose buvo pasėjęs velnias /LTR 4696(6)/. Kituose pasakojimuose – tai esą raganų užburti gyvuliai /LTR 4239(246)/. Ant akmenų mėgdavęs pasėdėti Velnias, ypač siūdamas batus, kaip, pvz., Butniūnų kaimo lauke, Gúostagalio apyl. /LTR 4239(383)/. Kai

* VUBR, f. 152-8, p. 142.

** VUBR, f. 152-8, p. 139.

*** VUBR, f. 152-8, p. 135-137.

kurie akmenys dėl to ir buvo vadinami *Velnio krėsłais*: tai akmuo miško pakraštyje ties Gúostagalio kaimu, Guostagalio apyl.¹, baloje prie miško ties Titónių kaimu, Linkuvós apyl.², dar vienas akmuo su Velnio išsédeta sėdyne ir rankų žymėmis abiejose jos pusėse buvęs ir ties Zylių kaimu, Žeimelio apyl. /LTR 4239(453)/. Žmonių dažniausiai sakoma, kad akmenyse esančias pėdas įmynęs Velnias. Toks akmuo buvo prie Bałtausių kaimo, Žeimelio apyl. /LTR 4239(39)/, prie Glebavós dvaro, Žeimelio apyl. /LTR 4239(443)/, Kratašino miškelyje prie Kairėlių kaimo, Žeimelio apyl. /LTR 4146(13)/. Ir šiaip Velnias po akmenimis slėpdavęsis, kartais beerzindamas Perkūną, dėl ko Perkūnas į akmenis taip dažnai ir trenkiąs /LTR 4239(378)/. Akmuo Velniui buvo ir įrankis sudaužyti bažnyčioms, tik jį benešant vis pragysdavęs gaidys, ir akmuo iš jo nagų iškrisdavęs, nepasiekus tikslo. Toks akmuo buvęs prie Bałtausių kaimo, Žeimelio apyl., kuri Velnias nešęs, norėdamas sudaužyti Žeimelio bažnyčią /LTR 4239(18)/.

Akmenys buvo siejami ir su dangumi. Jis buvęs akmeninis: kai griaudžia griautinis, tai esą Perkūnas savo ratais važinėjęs tenai per akmenis /LTR 4711(9)/ arba važinėjęs akmenimis grįstomis gatvėmis /LTR 4696(40)/. Supykęs Perkūnas ir į nusikaltusius svaidydavęs akmenis /LTR 4711(8)/. Per pasaulio pabaigą iš dangaus ims byrėti akmenys ir viską sunaikins /LTR 4239(487)/. Akmenys Žeimelyje – tai Dievo avinėliai, paversti akmenimis /LTR 4711(143)/.

Apie pėdas akmenyse kartais sakoma, kad jas įmynusi pana Marija, pvz., Zigmantiškių akmenyje prie Rozalimo³.

Pasakojimuose akmenys susiję ir su pačiais žmonėmis – buvo manoma, kad tai atsitinka dėl didelių išgyvenimų. Nesulaukę paskui juos plaukusios Mokienės, ant ežero kranto akmenimis pavirtę Moka ir Mokiukas /LTR 4239(77)/. Prie kapinių akmeniu pavirtus jaunoji, belaukdama savo jaunojo, kuris nuėjęs aplankyti mirusio draugo /LTR 4443(8)/. Po akmenimis žmonės slėpdavę turtus, juos ten užkeikdami /LTR 4239(350)/. Prie didelių akmenų nuošaliuose vietose senovėje žmonės aukodavo – deginę gyvulius, užkasdavę po jais pinigus /LTR 4287(33)/. Vaškų apylinkėje prie Kervėsių kaimo vieną akmenį dėl to žmonės vadinę Rabinu⁴. Akmenų duobutėse susirinkusiu vandeniu gydydavo akis⁵. Buvo tikima, kad akmenys dauginasi, kad aplink didelius akmenis atsirandą daug mažų, o po to jie auga /LTR 4239(428)/.

Iš to matyti, kad akmenys Žeimelio apylinkių žmonių tikėjimuose buvo susiję tiek su Velniu, tiek su Dangumi, tiek su gyvybės medžio viduriniąja dievybe, tiek pagaliau ir su pačiu žmogum ar net su gyvuliais, ypač avinėliais, savo ruožtu susijusiais su Saule.

Žvaigždės – mirusieji*

Jei Saulė senovės baltų tikėjimuose siejosi su pasaulio dienos – šviesos ir gyvybės pradais, Mėnulis savo fazėmis besikaitaliojo tarp dienos ir nakties, tai Žvaigždės buvo susijusios tik su pasaulio nakties – tamsos ir mirties pradais. Kai kuriuose pasakojimuose sakoma, kad žvaigždės yra Saulės ir Mė-

¹ Šliavas J. Pašvitinio–Linkuvos apylinkių archeologiniai paminklai, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 121–122.

² *Ten pat*, p. 124.

³ *VUBR*, f. 152-4, p. 167.

⁴ *Ten pat*, p. 179.

⁵ *Ten pat*, p. 174.

* *VUBR*, f. 152-8, p. 128–129.

nulio vaikai /LTR 4508(45)/. Apie tai, kad tėvai stovi opozicijoje, rodo ir kiti baltų mitologinių pasakojimų motyvai – plg. latvių ligo dainas apie Joną, sėdintį kalne, o jo sūnus – slėnyje¹. Tai tik patvirtintu, kad gyvybė senovės tikėjimuose išivaizduojama buvus senesnė už mirtį. Apie tai pasakoja ir 1975 m. Žeimelio apylinkėse užrašytas pasakojimas, kur sakoma, kad senovėje žvaigždžių nebuvo. Tik vėliau, kai mirė vienas žmogus, atsirado pirma didelė žvaigždė šiaurėje (įdomu, kad mirtis šiuo atveju siejama su šiaure – šalčiu bei vėjais). Po to jau mirdavo daugiau – taip atsirado žvaigždės. Ir dabar dar sako, kad, kai žmogus miršta, jei jis buvo geras – nueina į dangų ir virsta žvaigžde, o jei buvo blogas – jį pasiimaš Velnias. Didieji Grįžulo ratai ešą pasidarę mirus dideliems karaliams, o Mažieji Grįžulo ratai – mirus kunigams /LTR 4711(38)/. Labai įdomu, kad rusiškai Grįžulo ratai, vadinami *Медведица*, – susiję su lokiu. Baltų tikėjimuose lokys gyviesiems buvo miręs protėvis (plg. lokio kaukę, ateinančią per Kūčias aplankyti gyvų artimųjų) ir šiaip – tai buvo pamotės raganos lokiu paverstas princas /LTR 4696(67)/, nes senovėje visi save kildino iš karališkų arba kitaip kilmingų protėvių. Rusų liaudies pasakojimuose lokys buvo gyvulių bandos ir mirusiųjų dievo Veleso – Voloso pasiuntinys² (ir žvaigždynai *Волосыни* „Plejados“ ir *Большая Медведица* „Didieji Grįžulo ratai“ yra šalia vienas kito³).

Tikėjimas, kad po mirties žmonės virsta žvaigždėmis, matyt, siejasi su mirusiųjų deginimo papročiu ir tikėjimu, kad po mirties žmogaus vėlė persikelianti gyventi į dangų.

Pagal kitus pasakojimus – kiekvienas žmogus turįs danguje žvaigždę. Kai žmogus savo žvaigždę atspėja, jis miršta, ir toji žvaigždė nukrenta /LTR 4711(56)/. Pamatę krintančią žvaigždę, sakydavo, kad mirė žmogus /LTR 4711(74)/. Kaip matome, ir šiuo atveju žvaigždėse slypi mirtis. Žvaigždžių kritimas į žemę greičiausiai buvo siejamas su laidojimo žemėje papročiu ir tikėjimu, kad po mirties žmogaus vėlė gyventi pereina į žemę.

Laumės ir Perkūno vedybos*

1975 m. Žeimelio apylinkėse užrašyta labai reta sakmė apie nepavykusias Perkūno ir laumės vedybas. Sakoma, kad kartą laumė tekėjusi už Perkūno. Tačiau, per vestuves su juo bešokdama, pamačiusi Mėnesį, apsirengusį gražiais sidabro drabužiais, ir jį išsimylėjusi. Perkūnas labai dėl to supykęs ir ėmęs trankytis žaibais – taip jis tebedaręs ir dabar – visą laiką, – o laumės dėl to paties ir dabar tebevaikščiojančios vakarais, kai šviečia mėnulis /LTR 4711(48)/.

Išlikę pasakojimų, nors ir be ankstesnio konteksto, kad laumę kartą pagrobęs Velnias ir uždaręs savo pilyje. Ten ji labai verkusi, ir ašaros byrėję į žemę. Išlaisvinusi iš ten ją Žemės motina, kuriai ji pro langą išmetusi savo juostą /LTR 4696(190)/. Išeitū, kad Velnias šiuo atveju būtų buvęs pats Perkūnas, prievarta norėjęs pasiimti laumę, tačiau iš dangaus ji pabėgusi Žemės motinos padedama, savo išmesta juosta (plg. čia ir kitą pasakojimą, kur sakoma, kad iš debesų prie upelio laumė nusileidusi savo juosta – vaivorykšte /LTR 4287(34)/.

¹ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 237.

² *Ten pat*, p. 57.

³ *Ten pat*, p. 49–50.

* *VUBR*, f. 152-8, p. 123.

Baltasis Saulės žirgas*

Pagal mitologinius apylinkės žmonių pasakojimus, Saulė važiuojanti dviem žirgais – baltu ir juodu /LTR 4696(194)/. Tie Saulės žirgai – tai Ryto ir Vakarų žaros, kurios antikinių žmonių buvo išivaizduojamos kaip sparnuoti žirgai. Baltasis Saulės žirgas – tai Ryto žara, jos dvelkimas, nešantis dieną ir pavasarį¹. Per Jurgį, kas buvo laikoma Naujųjų Saulės metų pradžia, maudydavo arklius. Pats šv. Jurgis, Saulės simbolis, religiniuose paveiksluose vaizduojamas ant balto žirgo, nugalintis slibiną – tamsos, mirties ir žiemos šaltinį. Ir apie pačią ryto žarą – aušrą liaudies kūryboje sakoma, kad ji balta (plg. dainų žodžius – „baltoji aušrelė“, „šviesi pazarėlė“ ir t. t.), kai tuo tarpu apie vakaro žarą tesakoma, kad ji raudona (raudona ir juoda buvo Velnio, tamsos ir mirties šaltinio spalvos).

Juodasis Saulės žirgas**

Anot Žeimelio apylinkių liaudies pasakojimų, Saulė dangumi važiuojanti dviem žirgais – baltu ir juodu /LTR 4696(194)/. Šie žirgai – tai ryto ir vakaro žaros. Ryto žara – baltasis Saulės žirgas, o vakaro žara – juodasis. Ryto žara susijusi su naujos dienos atėjimu, o vakaro – su dienos pabaiga ir nakties užsiviešpatavimu. Šie žirgai – dvyniai, tik vienas buvo susijęs su šviesa, gyvybe ir gyvenimu, o antras – su tamsa ir mirtimi.

Viename apylinkėje užrašytame tikėjime sakoma: „*jei miegodamas susapnuoji greitai lekiančius arklius, kurie žvengia ir jų karčiai plaikstosi, tai rytojaus dieną bus stiprus vėjas*“ /LTR 4275(145)/. Su vėjais vakarinė žara buvo siejama ir kitaip: jei saulei leidžiantis dangus raudonas – bus vėjo /LTR 4275(141)/, jei saulei leidžiantis susidaro raudoni stulpai – sekanti diena bus vėjuota /LTR 4275(151)/; jei vakaruose po saulės nusileidimo debesys raudoni – bus vėjo /LTR 4275(143)/. Visais šiais atvejais vakarinė žara, ypač jei ji raudona, buvo siejama su vėju. Savo ruožtu Vėjas taip pat buvo susijęs su vėlėmis, Velniumi ir mirtimi¹. Įdomu, kad ir juoda–raudona spalvos buvo būdingos mirusiųjų pasaulio valdovui – Velniumi. Žeimelio apylinkėse užrašytas toks pasakojimas: „*Velnias yra juodas, apaugęs plaukais... su raudonom didėlėm akim, jo kojos ir liežuvis – raudoni*“ /LTR 4696(193)/, raudona spalva buvo laikoma nešanti blogį /LTR 4711(149)/.

Taigi juodasis Saulės žirgas turėjo raudonų atributų arba žymių, o jo pasireiškimas buvo šaltas Vėjas.

Saulės plaukai***

Saulės spinduliais, pagal pasakojimų tradiciją, buvo laikomi Saulės plaukai, plg. pasakymą rus. – *волосы солнца*, kas reiškia „betekančios ar besileidžiančios saulės spinduliai“.¹

Žeimelio apylinkių pasakojimuose Saulė buvo išivaizduojama mergaite ilgais auksiniais plaukais /LTR 4696(194, 197)/. Pagal kitus pasakojimus, ji esanti mergaitė linų plaukais: kai tik pakylanti – užsidedanti tuos plaukus, ir dėl to labai skaisčiai šviečianti, tada ir einanti ieškoti jaunikaičio, bet kol kas vis dar nerandanti /LTR 4711(7)/. Kituose pasakojimuose linų vainiką Saulė nusipy-

* VUBR, f. 152-8, p. 123.

¹ Plačiau apie tai žr. VUBR, f. 152-7, p. 111–112.

** VUBR, f. 152-8, p. 122.

¹ VUBR, f. 152-7, p. 196.

*** VUBR, f. 152-8, p. 120–121.

¹ Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей, Москва, 1974, с. 50.

nusi pati. Kartą važiavusi pasivažinėti ir jai aplinkui viskas labai patikę, o ypač linai, kurie tuo metu kaip tik žydėję. Susistabdžiusi Saulė savo žirgą ir nusipynusi iš jų vainiką. Ir nuo to laiko žmonės linus pavadinę *Saulės plaukais* /LTR 4711(12)/. Dar pasakojama, kad kartą vakare žemėn nusileidęs Mėnulis, nupynęs iš linų gražų vainiką ir išėjęs ieškoti gražios mergaitės, kuriai tą vainiką galėtų uždėti. Ėjo ėjo, kol sutiko Saulę. Anksčiau ji taip skaisčiai dar nešvietusi. Saulė sutiko už Mėnulio tekėti, ir Mėnulis uždėjo jai ant galvos tą vainiką. Nuo tada ji ėmė labai skaisčiai šviesti ir paniekino Mėnulį, kuris nuo jos atsiskyrė ir ėmė šviesti tik naktį /LTR 4711(28)/.

Visais šiais atvejais Saulės spinduliai siejami su Saulės linų plaukais. Liaudies mene, ypač kryžių antgaliuose, jie vaizduojami panašūs į žalčius.

Apie gyvates Žeimelio apylinkėse sakoma, kad uogautojos, eidamos į mišką, apsimaudavusios linines kojines, kad gyvatės neįkirstų, mat jos į linus nekertančios, bijančios lino žiedo, nes esančios sutvertos Velnio, ir *per lino žiedą nekirs* /LTR 4696(7)/. Atrodytų, tai lyg ir nesuderinama. Tačiau pagal romėnų tradiciją, kuri perimta iš senovės graikų, dievas – gydytojas Asklepijas, kurio atributas gyvatė, buvo Saulės dievo Apolono sūnus². Gyvatės, kaip rodo ir pats žodis, buvo susijusios su gyvybe. Baltų tikėjimų supratimu, be mirties prado, ką, be abejo, reiškė žalčiai, susiję su mirusiųjų vėlėmis³, negalėjo egzistuoti ir pati gyvybė. Gyvatės, kaip ir Saulės spinduliai, buvo tarpinis – vidurinysis gyvybės medžio mitologinis personažas, buvęs tarp šviesos ir tamsos. Vienas jo pradų – susijęs su mirtimi, o kitas šio viduriniojo personažo pradai – linai galėjo būti susiję su šviesa. Kadangi vidurinysis gyvybės medžio personažas egzistuoti galėjo tik šiuo pradų sąveikoje, todėl ir Saulės spinduliai galėjo būti išvaizduojami kaip tam tikrės linų ir gyvybės sąveikos išdava. Tą patvirtintų ir pats žodis *plaukai* rus. *волосы*, kuris siejasi su slavų bandos ir mirties dievybe *Volosu* – *Velesu*, kaip tarpusavyje siejasi ir lie. žodžiai *vilnos* bei *vėlnias*.

Mėnulis ir laumės*

Kosmologiniu požiūriu pasaulio gyvybės medžio vidurio personažas, stovėjęs tarp Perkūno ir Velnio, buvo *laumė*. Dangaus kūnų atžvilgiu – tarp Saulės ir Žvaigždžių buvo Mėnulis. Laumė su mėnuliu Žeimelio apylinkių pasakojimuose buvo susijusi daugeliu atvejų. Tiek laumė, tiek ir Mėnulis buvo susiję su augimu. Tikėta, kad augalai auga naktį. Laumės pasirodydavę tik vakare, dažniausiai mėnesienoje. Kaip atsiranda Mėnulis, paskui jis auga, po to dyla ir pagaliau pranyksta, taip ir laumės – vadinamosios morės – Žemaitijoje per Užgavėnes „mirusios“ buvo sudeginamos, kad po to vėl galėtų atgimti ir greičiau prikeltų gamtą naujam gyvenimui. Mitologinės būtybės – raganos, per Jonines kenkiančios karvėms, susijusios su laumėmis, grobia ir nuo dangaus mėnulį /LTR 4696(186)/. Ant jauno mėnulio, sakoma, stovinti pana Marija /LTR 4508(24)/, tam tikra laumės transformacija. Pagaliau laumė Mėnulį įsimyli /LTR 4711(48)/. Paskutinysis atvejis gali būti traktuojamas kaip dvilyčio viduriniojo pasaulio gyvybės medžio personažo, jo vyriškojo ir moteriškojo elementų tarpusavio sąveikos aktas, dėl ko žemėje atsiranda gyvybė.

Matriachato epochoje Mėnulis buvo greičiausiai gimdanti, moteriška bū-

² Trenčeni-Valdapfelis I. *Mitologija*, Vilnius, 1972, p. 329.

³ Šliavas J. *Žeimelis*, 1972, rankr., p. 338.

* *VUBR*, f. 152-8, p. 126–127.

tybė (plg. įsitikinimą, kad ant jauno mėnulio stovinti pana Marija, kuri buvo Dievo sūnaus gimdytoja), o Saulė tada buvo vyriška būtybė. Ir įsivaizduojama greičiausiai buvo kas rytą sparnuotu žirgu išnyranti iš okeano /plg. LTR 4696(131)/¹. O kadangi Saulė, dienos šviesos ir gyvybės simbolis, buvo vyriška dievybė, tai žemės, mirties ir tamsos dievybė tada buvo moteriškos lyties; ja galėjo būti *Veliuona*, Žeimelio apylinkėse žinoma *Vėlių motinos* vardu /LTR 4696(65, 140)/.

Rudens blukis*

Seniau Žeimelio apylinkėse vakarais, nuo Mykolo (rugsėjo 29 d.) iki Martyno (lapkričio 10 d.), bernai per kaimą tempdavo blūkį arba rulį, kuriuo voluodavo laukus. Vieni tą blūkį vakare nutempdavo į kaimyno kiemą ir ten palikdavo, to kiemo bernai kitą vakarą tempdavo jį pas sekantį kaimyną, kol taip jis perkeldavo visą kaimą. Atitempę blūkį, sueidavo į trobą, sekdavo pasakas, mindavo mįsles /LTR 4711(77)/.

A. Greimas šį vėlyvo rudens paprotį sieja su J. Lasickio XVI a. paminėto žemaičių *gerų paslaugų teikėjo* dievo *Tawals* garbinimu. Dievo vardą jis rekonstruoja į *Tabalas*, kuris buvęs gero kaimynų sugyvenimo globėjas, o patį paprotį sieja su stulpų, kuriuose ši dievybė buvo išikūnijusi, garbinimu, įrodydamas, kad žodžiai lie. *blūkis* ir *tābalas* tose apeigose buvo sinonimai¹.

Prūsiose stabas garbintas dievui *Curche*, kuris buvo susijęs su derliumi². Kuršio pamėklė Žemaitijoje darydavo baigus linų darbus³. Kartį su degančia stebule, apie kurią šokdavo šiose apylinkėse per Jonines, tebekelia ir dabar. Visais šiais atvejais stabai buvo susiję su dievybėmis, priklausiusiomis gyvybės medžio viduriui. Dėl to taip ir populiarius šiose apylinkėse Kūčių blūkis, kurį, pervilkę per kaimą, vyrai sudegindavo /LTR 4286(14), 4508(4)/. Reikia manyti, kad jis buvo susijęs su „mirusia“ pasaulio gyvybės medžio vidurio dievybe *Mara* (More). Žmonės pastaruoju atveju sakydavo, kad sudeginę Velnią /LTR 4508(4)/, o tai jau aiškiai šią kaladę sietų su joje išikūnijusios dievybės mirtimi.

Pirmoji perkūnija ir Sekminės**

Pavasarij vienu iš svarbiausių įvykių gamtoje būdavo pirmosios perkūnijos nugriaudėjimas. Vaikams iki tol neleisdavo braidžioti po vandenį, nes kai tik atgriaudės pirmasis perkūnas, išvaikys piktaşias dvasias ir vandenį pašventins, bus galima maudytis /LTR 4711(98)/. Pirmajam perkūnui nenugriaudėjus, maudantis galima susirgti /LTR 4711(111)/, užsikrėsti išbėrimais /LTR 4711(126)/.

Krikščioniškojoje tradicijoje vanduo buvo šventinamas per Sekmines, po ko jau buvo galima maudytis. Krikščioniškosios Sekminės, pagal senovinę pagoniškąją tradiciją, greičiausiai buvo Pirmosios perkūnijos šventė, kas Žeimelio apylinkių liaudies tradicijose apie Sekmines ir sakoma /LTR 4711(126)/.

Kai kuriuose pasakojimuose sakoma, kad, kai griaudžia perkūnas, tai šv. Jurgis mušasi su Slibinu (Velniu) /LTR 4696(108, 136)/. Perkūnija – tai tam tikra Perkūno pergales prieš Velnią

¹ VUBR, f. 152-7, p. 174.

* VUBR, f. 152-8, P. 211-212.

¹ Greimas A. *Tawals – deus auctor facultatum*, *Baltistica*, XI(2), Vilnius, 1975, p. 181-184.

² Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 41.

³ Slaviūnas Z. Polifoninių sutartinių geografinio paplitimo problema, *Liaudies kūryba*, II, Vilnius, 1974, p. 27.

** VUBR, f. 152-8, p. 207-208.

išraiška. Kaip žinoma, šv. Jurgis kovojo su Slibinu dėl mirti pasmerkto mergaitės /LTR 4696(108, 136)/, kuri kai kada dar vadinama ir karalaite Marija. Šiuo atveju perkūnija būtų susijusi ir su galutiniu gyvybės medžio vidurio vandens-ugnies dievybės – laumės Maros, nuo kurios priklausė gamtos suvešėjimas, išlaisvinimu.

Kaip žinoma, atgijusi arba gyva ši dievybė buvusi panaši į karvę¹, kuri buvo vaisingumo simbolis². Galbūt kaip tik dėl to Sekminių papročiuose pagrindinis dėmesys buityje buvo skiriamas karvėms. Joms ant ragų iš žolynų ir gėlių nupindavo vainikus, apkaišydavo beržų šakelėmis, jaučiams – beržų šakelėmis iškaišydavo ir šonus. Šeiminingės piemenims už tai suruošdavo sámbarius³.

Didelis vaidmuo per Sekmines būdavo skiriamas berželiams, jų šakomis kaisydavo kambarius, lauko duris, vartus, smulkių šakelių pribarstydavo trobos asloje – visur kvepėdavo beržais⁴.

Patys beržai pasakojimuose buvo susiję su laumėmis – juose laumės sėdėdavusios /LTR 4711(32)/. Dėl to galima net manyti, kad beržai buvo laumių medžiai.

Galima teigti, kad Sekminės buvo pirmosios ryškios Perkūno pergalės prieš Velnią šventė, manoma, kad iš Velnio nagų galutinai būdavo išlaisvinama vandens-ugnies dievybė laumė Mara. Dėl to ir daugelis Sekminių papročių buvo susiję su šios išlaisvintos dievybės pagerbimu. O jos atributai buvo perkūnijos apvalytas vanduo, karvių banda, žaluma ir berželiai.

Velykis ir Velykos*

Pagrindinis Velykų mitologinis personažas buvo *Velykis*, naktį padedantis vaikams nudažytų kiaušinių. Skirtingai nuo kai kurių kalendorinių švenčių personažų, šis velykinis personažas nebuvo imituojamas, o tik įsivaizduojamas. Žeimelio apylinkės Velykų kai kada žmonės įsivaizduodavo panašiu į kiškį, kuris per Velykas važinėjęs kiaušinio pavidalo važyje, prikrautame kiaušinių /LTR 4711(96)/. Velykų žmonės labai garbinę. Juo vadindavo pirmąjį pavasarinės Saulės spindulį. Sakydavo, kad Velykų per Velykas atnešas karvelis. Išpuošdavo visus kambarius ir įsivaizduodavo, kad Velykų naktį Velykis aplanko jų namus. Susirinkusi visa šeima per Velykas prie stalo, už Velykų kalbėdavo maldas /LTR 4711(102)/. Apie šokantį pirmąjį pavasarinės Saulės spindulį – *zuikutį* sakydavo, kad *Velykis jau kiaušinius miklena*¹. Kai kada Žeimelio apylinkėse apie išvakarėse kampuose paslėptus margučius, Velykų rytą vaikams sakydavo, kad tuos kiaušinius jiems atnešę vėlės /LTR 4711(108)/. Ir šiaip Velykų žmonės laikė vėle /LTR 4711(132)/. Žodžiai liet. *vėlės*, *Velykis* ir *Velykos* yra vienos kilmės ir labai artimai giminingi.

Kaip jau buvo minėta, apie Velykų Žeimelio apylinkėse sakydavo, kad jį atnešas karvelis. Todėl prieš Velykas paimdavo kiaušinių, išdūrę skylės, iš jo vidaus išpūsdavo lauk visą turinį, iš popieriaus pridėdavo uodegą, snapą, sparnelius, ir pakabindavo virš stalo palubėje, kad naktį į namus atneštų Velykų /LTR 4711(101)/, kad vištos dėtų daugiau kiaušinių, kad namuose būtų išstvermė ir taika /LTR 4711(97)/.

Balti karveliai šiose apylinkėse buvo įsivaizduojami gerų žmonių vėlė-

¹ VUBR, f. 152-7, p. 114–116.

² Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 256.

³ VUBR, f. 152-6, p. 163–164.

⁴ *Ten pat*, p. 163.

* VUBR, f. 152-8, p. 196–198.

¹ VUBR, f. 152-6, p. 160.

mis /LTR 4711(109)/, nes per Velykas vėlės atneša Velykį, o Velykis vaikams atneša kiaušinių. Kadangi pats Velykis greičiausiai buvo pirmasis atgijęs pavasarinis Saulės spindulys (plg. prisikėlusį Kristų), tai tą spindulį, buvo manoma, atneša mirusios gamtos dievybės Maros vėlė. Savo ruožtu pavasarinis saulės spindulys nešė žemei būsimą gyvybę, kurią simbolizavo jo nešami kiaušiniai. Tokia ir būtų pagrindinė pavasarinių švenčių – Velykų – ritualinė prasmė.

Įdomi šio numanomo Velykų ritualo atributikos detalė būtų tai, kad Saulės spinduliai kryžių antgaliuose panašūs į žalčius, kurie žmonių tikėjimuose susiję su mirusiųjų vėlėmis. Ir pats Velykis – pirmasis Saulės spindulys – buvo nešamas vėlių. Kai kada Velykis buvo įsivaizduojamas ir kiškiu. Ir posakis *pavasarinis Saulės kiškutis* tą patvirtintų. Į zuikį, buvo manoma, dažnai pasiversdavęs Velnias /LTR 4711(30)/. Taigi ir šiuo atveju Velykis sietųsi su mirusiųjų pasauliu. Apsilankydavo jis, kaip matėme, naktį, tamsoje, kai vaikščiodavo ir kitos vėlės.

Iš kitos pusės – Velykis siejosi su Saule. Jo nešami kiaušiniai net ir savo forma siejosi su Saule, kuri senovėje buvus pailga /LTR 4711(25)/. Net ir višta Žeimelio apylinkių pasakojimuose siužetine linija buvo susijusi su Saule /LTR 4711(25)/. Aiškiai su aušra ir Saule buvo susijęs gaidys, savo giedojimu pranašavęs artėjančią dieną. Taigi – Velykos buvo pirmasis tiltas iš tamsos į šviesą, iš mirusiųjų į gyvųjų pasaulį, iš žiemos į pavasarį, nuo kurio takas jau vedė tiesiai prie Jurginių – Naujųjų gamtos metų pradžios. Velykos savo pirmine prasme galėjo reikšti dievybės Maros vėlės prisikėlimą naujam gyvenimo ir vegetacijos periodui, kuris kaip tik ir prasideda pavasarį.

*Blovieščiai ir Žolinė**

Blovieščiai, kovo 25 d., seniau Žeimelio apylinkėse buvo labai didelė šventė, jokių darbų negalima būdavo dirbti /LTR 4711(131)/. Ir vėliau per metus – tą savaitės dieną, žmonės jokio rimto darbo stengdavosi nedirbti, sakydavo, kad darbas nesiseks, kas pasėta – nesudygs, o kas suverpta – nebus galima naudotis /LTR 4711(131)/. Negalima būdavo per Blovieščius ir galvos šukuotis, nes visą laiką ją skaudės /LTR 4711(140)/. Sakydavo, kad per Blovieščius atskrenda 40 porų paukščių, kurie pranašauja pavasario pradžią /LTR 4711(125)/. Jei paukščiai tą dieną maudydavosi, tai turėdavusi būti šlapia vasara /LTR 4711(140)/. Per Blovieščius žmonės laukdavo gandro /LTR 4711(95)/. Pagal pagoniškąją tradiciją – tai buvo gandro parsukridimo šventė.

Krikščionys Blovieščius sieja su apreiškimu Panai Marijai, kad iš jos gims Dievo sūnus. Iš tiesų Blovieščiai yra 9 mėn. prieš Kalėdas – Kristaus gimimo šventę. Pagonys ją siejo su pradedančia ilgėti diena.

Kovo 25 d., per Blovieščius, sniegas jau dažniausiai būna nutirpęs. Sakydavo, kad tą dieną šventoji Marija apšventinanti vandenį /LTR 4711(106)/. Kas tą dieną prieš saulės tekėjimą eina maudytis, tas būsiąs sveikas ir gerai augs /LTR 4711(106)/. Arba paimdavo kibirą vandens, į jį įmerkdamo vantą, ir ja apšlakstydavo visus gyvulius, kad vasarą jų nepultų sparvos /LTR 4711(95)/.

Latvių kalendoriuje Blovieščiai vadinami Maros diena. Tiek apreiškimas Panai Marijai, tiek ir gandro parsukridimas žmonių tikėjimuose susiję su gimimu: apie gandrą žmonės sako, kad jis atnešąs kūdikį. Iš to galima spręsti, kad seniausioje tradicijoje Blovieščiai buvo diena, kada

* VUBR, f. 152-8, p. 194-195.

turėjo pasirodyti deivė *Mara*, žmonių išivaizduojama gandru, paskui kurią turėjo sekti ir gamtos atbudimas – pavasaris, arba – po 9 mėnesių – kitų saulės metų pradžia.

Žolinė, rugpjūčio 15 d., latvių kalendoriuje vadinama *Didžiąja Maros diena*. Per Žolinę žmonės pririnkdavę miežių varpų, avižų, kriausių, obuolių, rūtų, mėtų ir nešdavo į bažnyčią pašventinti, kad būtų geresnis derlius /LTR 4711(120)/. Arba pjau-davo kiečius, lauždavo berželių šakas, bažnyčioje pašventindavo, parsinešę iš jų pa-darydavo kryželį ir užkišdavo kur nors už gegnės, arba įdėdavo į langą, kad apsaugotų namus nuo perkūno ir ugnies /LTR 4711(112, 127)/. Kartais žolėmis smilkydavo gy-vulius, kad geriau augtų, išsigandusius vaikus, kad pagytų /LTR 4711(135)/. Po Žo-linės jau būdavo galima valgyti vaisius /LTR 4711(120)/.

Krikščioniškojoje tradicijoje Žolinė buvo Panos Marijos dangun ėmimo šventė, o pagoniškojoje – susijusi su gandro išskridimu, nes gandras apie tą laiką išskrenda. Visa tai sulyginus su latviškuoju šios dienos vardu – *Didžiąja Maros diena*, matome, kad senovėje Žolinė buvo deivės *Māros* pasitraukimo nuo žemės diena, po ko turėjo sekti jau ir gamtos apmirimo ciklas, besitęsiantis iki sekančio Maros pasirodymo per *Blovieščius*.

Linai*

Linai Žeimelio apylinkėse vadinami *Saulės linais* /LTR 4711(12)/. Saulei ypač patikęs linų žydėjimas /LTR 4711(12)/. Iš linų ji nusipynusi vainiką ir užsidėjusi ant galvos /LTR 4711(12)/, todėl taip skaisčiai ir šviečianti /LTR 4711(7, 28)/. Ir Saulės plaukai esą iš linų /LTR 4711(7)/.

Linų bijodavusios raganos /LTR 4239(85)/, todėl ir Joninių laužus Žeimelio apylinkėse kurdavo linų lauke, kad jos ten neprieitų, o *lino žiedo pasakos* bijodavusios laumės /LTR 4239(89)/, *lino kančios pasakos* – blogosios vėlės – vaiduokliai ir net pats *Velnius* /LTR 4443(27), 4696(7)/.

Beržas – laumės medis**

Beržas Žeimelio apylinkės liaudies tikėjimuose buvo siejamas su *laumėmis*. Ber-žuose laumės sėdėdavusios /LTR 4711(32)/. Susipynusias beržų šakeles vadindavo *laumių šluotomis* /LTR 4711(32)/. Beržų vantomis laumės pirtyse vanodavosi /plg. LTR 4239(547, 674), 4711(148)/. Kai kada laumės buvo išivaizduojamos žaliomis /LTR 4711(47)/. Per *Blovieščius* (kovo 25 d.), kuri latvių kalendoriuje vadinama laumei giminingos dievybės *Maros diena*, beržine vanta krapindavo gyvulius, kad vasarą jų nepultų vabzdžiai /LTR 4711(95)/. Per *Sekmines*, kurios senovėje buvo pirmosios perkūnijos šventė /LTR 4711(126)/, beržų šakelėmis puošdavo gyvenamu-jų namų kambarius, duris, vartus, o taip pat karves. Pirmoji perkūnija, savo ruožtu, buvo Perkūno pergalės prieš *Velnią*, kovojant dėl gamtos dievybės užvaldymo, tam tikras pasireiškimas. O toji gamtos dievybė ir buvo ne kas kita, kaip liet. *laumė*, lat. *Māra*, kuri buvo susijusi ir su karvių banda: tą jų ryšį rodo liet. raudono, ovalios formos vabaliuko vardas *Marytė* – *Dievo karvytė*. Rudenį beržų šakeles šventindavo per Žolinę, rugpjūčio 15 d. /LTR 4711(127)/, kuri latvių kalendoriuje buvo vadina-ma *Didžiąja Maros diena*. Baigiantis ga-niavos sezonui, aplink beržą piemenys vesdavo ožį arba aviną, kad greičiau už-

* VUBR, f. 152-8, p. 193.

** VUBR, f. 152-8, p. 179–180.

snigtų ir baigtųsi ganiava /LTR 4696(125, 143)/. Iš vienos pusės avinas buvo susijęs su saule, t. y. su saulės metais, plg. žodžius liet. *éras*, got. *jēr*, vok. *Jahr* „metai“, o iš kitos pusės – ožys sutvertas Velnio /LTR 4696(27)/, todėl ir jo vedimas aplink beržą galėjo reikšti tam tikrą Velnio paskatinimą, kad jis greičiau šį medį užvaldytų, ir kad kuo greičiau prasidėtų žiema.

Iš viso to galima spręsti, kad beržas buvo vandens, vegetacijos ir augimo dievybės laumės arba gyvulių bandos bei piemenėlių globėjos Maros tam tikras įprasminimas. Įdomu čia dar ir tai, kad senovinėse alkose šalia ažuolų visada augdavo ir beržai (plg. išlikusią alką Kareiviškyje prie Kruojos). Kadangi ažuolas buvo Perkūno simbolis, tai baltaliemenių beržų (rus. *береза*, vok. *die Birke* – moteriškos giminės) buvimas šalia jų alkos galėjo reikšti ir tam tikrą Perkūno pergalės prieš Velnią dėl šios dievybės užvaldymo išdavą, laumės, kuri taip pat buvo balta, išvadavimą, bei jos tam tikrą artimą buvimą šalia – pasaulio šviesos ir gyvybės pradą.

Rupūžė*

Rupūžė senovėje Žeimelio apylinkėse buvo laikoma šventa. Per Kūčias arba per Kalėdas rupūžę pasodindavo ant šventinio stalo. Vėliau tą rupūžę įmesdavo į koki gėrimą ir laikydavo tris dienas, po ko ji jau tikdavo vaistams /LTR 4696(52)/. Vaistams rupūžė tikdavus pagauta prieš perkūniją, o po jos – nebetikdavus /LTR 4711(20)/.

Po žiemos miego rupūžė išlendanti labai gumbuota, ir kai saulė šildanti, ji išsižiojusi norinti tą saulę praryti, kadangi nuo saulės šilumos nyksta tie jos gumbai /LTR 4711(24)/. Pasakojimuose rupūžė esanti užburta graži mergaitė, karalaitė /LTR 4696(88)/. Rupūžės pavidalu kai kada namuose pasirodydavo naudą duodantis aitvaras /LTR 4239(637)/.

Šie faktai leidžia rupūžę gretinti su žalčiais ir sieti ją su mirusiųjų arba su mirusios dievybės, susijusios su vegetacija (laumė, Mara), vėlėmis. Dėl to ir namuose rupūžė, kaip ir žalčiai, buvo ypač garbinama trumpiausios žiemos dienos metu.

Žalčiai ir gyvatės**

Daug įdomių pasakojimų Žeimelio apylinkėse yra išlikę apie žalčius. Sakoma, kad juos senovėje žmonės labai mylėjo, garbinę ir laikę pėčių židiniuose. Pavasari kiekvienas pasigaudavęs po du žalčius. Parsinešus namo, juos šventindavo vandeniu ir kalbėdavo maldas. Maitindavo žalčius pienu ir varlėmis, kurių prigaudydavo vaikai. Kai užeidavo perkūnas, žmonės meldavęsi ir prašydavę, kad žaltys jų maldas persakytų Perkūnui, ir Perkūnas į tą namą netrenkdavęs /LTR 4711(104)/. Ypač žalčiai rūpindavęsi prieš Kalėdas, kad namams daugiau palaimos susilauktų /LTR 4239(289)/. Su Kalėdomis ir vandeniu žalčiai buvo siejami ir kitaip. Sakoma, kad Kūčių vidurnaktyje pasemtame saldžiame vandenyje knibždėte knibždėdavę žalčiai /LTR 4239(413)/.

Apie gyvates sakydavo, kad jos – Velnio sutvertos /LTR 4696(7)/.

Visa tai žalčius ir gyvates sieja su mirusiųjų pasauliu, greičiausiai su vėlėmis žmonių, protėvių, arba mirusios gyvybės medžio vidurio dievybės, nuo kurios priklausė gamtos mirtis ir jos atgijimas. Ypač vėlėmis rūpindavosi ir jas maitindavo per Vėlines ir Kūčias¹ – gamtos apmirimo ir sustingimo kulminacijoje. Van-

* VUBR, f. 152-8, p. 174.

** VUBR, f. 152-8, p. 171-172.

¹ VUBR, f. 152-6, p. 151.

denį simbolizavęs mėlynas ruoželis gyvybės medžio simbolyje – vaivorykštėje yra šalia violetinės mirties spalvos. Su vandeniu žalčius ir gyvates siejo pelkės, kur jos gyvendavo. Iš kitos pusės – gamta atsinaujindavo per savo mirtį. Tą patį atsinaujinimą žmogus matė ir kasmetiniame gyvačių išsinėrime iš seno kailio. Pagaliau ir pats žodis liet. *gyvātė* yra susijęs su žodžiu liet. *gyvas*. Vanduo buvo vieno iš dviejų gyvybei reikalingų elementų – vandens ir ugnies (šilumos) – įprasminimas. Su antroju elementu – ugnimi – žalčius siejo tai, kad jie gyveno namų židiniuose, kur gyvendavę ir vėlės /LTR 4239(54)/.

Bitės*

Bitės esančios sutvertos Dievo, protingesnės ir už žmogų /LTR 4711(141)/. Žeimelio apylinkėse jos buvo laikomos Saulės vabzdžiais: kai Saulė šviečia – bitės išlenda lauk, o kai apsiniaukę – bitės lindi avilyje /LTR 4711(113)/. Pradžioje bitė Dievas sutvėręs neturinčia kuo apsiginti, bet ji, nuskridusi į rojų ir tol jo prašiusi, kol Dievas jai davęs geluonį, bet pasakęs, kad, jei ji kam nors įgels, – mirs pati; taip dėl to dabar ir esą /LTR 4696(191)/. Pagal kitą pasakojimą – žmogus kartą vaikščiojo po pievą, kur bitė rinko medų. Nepamatė jis tokio mažo padarėlio ir vos nenumynė. Bitė už tai labai supyko ir tarė: *Aš tau įgelsiu, ir tu mirsi*. Tai išgirdo Dievas ir atsakė: *Jei tu tokia pikta, tai, kai įgelsi žmogui, tu pati ir mirsi, o jis liks gyvas*. Taip dėl to dabar ir yra /LTR 4711(141)/.

Per Jonines, kurios buvo susijusios su Saulės garbinimu, kūrenant laužus ir keliant ant karčių degančias stebules, žmonės bitynuose kabindavo ir ažuolo vainikus, kad bitės būtų darbštesnės ir daugiau medaus prineštų, kad spiečius iš avilio neišeitų, o mestųsi į tą vainiką; birželio 24-oji buvo bičių pagerbimo diena /LTR 4711(99, 134)/. Tai taip pat bites sieja su Saule.

Vienoje Žeimelio apylinkėje užrašytoje mįslėje apie bitę sakoma, kad tai *Mažas vyrelis – aštrus kirvelis* /LTR 4147(323)/.

Žeimelio apylinkių Panas**

Paskutiniu metu buvo užrašyta keletas pasakojimų, kurie siejasi su buvusiu baltų girių ir pelkių dievu, panašiu į graikų Paną. Jis vadinamas dažniausiai *Girinių* /LTR 4286(11)/, *Raganių* /LTR 4696(178)/, *Pelkių valdaunyku* /LTR 4711(39)/. Pagal vieną pasakojimą – Girinis gyvenęs miške, drevėse, buvo apsidangstęs medžių lapais. Vakaraus žmonės girdėdavę jo birbynę, panašią į mašalų dūzgimą. Jei kas tuo metu miške užmigdavęs ir susapnuodavęs Girinio sapną, tai tas jau būdavęs nebe toks, kaip visi /LTR 4286(11)/. Arba dar – pelkėse gyvenęs Pelkių valdaunykas. Jis buvęs visas plaukuotas, su barzda ir ūsais, kiek pražilusiais susivėlusiais ryžais plaukais, apsirengęs samanų ir žolių drabužiais, o kojos buvusios basos, draugavęs su Velniu ir raganą, padėjęs jiems pavogti pamaldžią senutę, kurią vėliau Dievas išlaisvinęs, o juos nubaudęs /LTR 4711(39)/. Raganis beržuose daręs šluotas raganoms pasėdėti /LTR 4696(178)/. Paskutinis atvejis Raganių sietų su vegetacija.

Baltų mitologijos šaltiniuose šis dievas vadinamas *Puškaičiu* arba *Pušaičiu*¹,

* VUBR, f. 152-8, p. 168.

** VUBR, f. 152-8, p. 159-160.

¹ Топоров В. Н. Об индоевропейских соответствиях одному балтийскому мифологическому имени. Балто-славянские исследования, Москва, 1974, с. 3-10.

kuris buvo siejamas su šėivamedžiu (gyvenęs jo krūme²), ir kuriam tarnavę nykštukai³, jam buvo aukojamas ožys⁴.

Tai buvo šventųjų miškelių ir vegetacijos dievas, stovėjęs nuošalėje nuo kitų dievų. Kaip ir graikų Panas, šis Žeimelio apylinkių Girinis groja dūdele, kurios garsų paklausęs ir užmigęs, žmogus atsibundęs jau sujauktu protu. Graikų Panas buvo apaugęs ožio vilnomis, su barzda, susivėlęs⁵. Jam giminingas buvo indų Pušanas – jis meilinosi savo seseriai ir motinai, buvo kilęs iš ašvinių⁶. Šiek tiek giminingas Panui graikų Hermis globojo vagis⁷. Visus šiuos bruožus turėjo ir Žeimelio apylinkių Pelkių valdaunykas: buvo apaugęs plaukais, su barzda, susivėlęs, gyveno su ragana, dalyvavo vagystėse. Su saule (indų ašviniai buvo susiję su saule) šį dievą sietų *ožėkšnis*. Šio medelio pavadinimas aiškiai siejasi su ožiu. Rudenį šis medelis peržydi ir subrandina vaisius gražiose skaisčiai raudonose kryžiaus formos ankštelėse, kas jį ir galėjo sieti su saule (kryžius buvo ugnies ir saulės simbolis).

Dėl baltų mitologinio personažo *laumės-raganos* evoliucijos*

Kosmologiniu požiūriu populiariesni vidurinieji pasaulio gyvybės medžio personažai baltų mitologijoje buvo žemaičių Užgavėnių *Morė* bei Žeimelio apylinkių derliaus deivė *Lauko motina*, kurios, pagal tų vietų papročius, tam tikru metu būdavo sudeginamos arba paskandinamos, kad po to vėl greičiau galėtų ateiti pavasaris, arba kad būtų geresnis sekančių metų javų derlius. Su šiomis dievybėmis, kurios buvo susijusios su gamtos atgijimo ir apmirimo arba derliaus sudygimo, augimo ir brandos tarpsniais, aiškiai siejasi ir laumės, susijusios su paties žmogaus atsiradimu, bren-dimu bei jo mirtimi.

Čia laumės dažniausiai buvo įsivaizduojamos kaip jaunos, gražios, dažnai nuogos mergaitės, ilgais šviesiais palaidais plaukais /LTR 4348(7), 4443(18)/, kartais ap-sirengusios ilga balta suknele /LTR 4711(31)/, gyvenančios prie upių ar ežerų /LTR 4239(169)/, kur laikosi rūkas /LTR 4239(847)/, arba net ir pačiuose ežeruose /LTR 4239(778)/, upėse ar pelkėse /LTR 4711(47)/, susijusios su lietumi /LTR 4239(794)/, turėdavo vaikų /LTR 4239(232)/, kuriuos dažnai mėgdavo žmonėms apkeisti /LTR 4239(61, 181)/, arba vogdavo vaikus ir žaisdamos juos užkutendavo /LTR 4239(826)/, turėdavo santykių su bernais /LTR 4711(31, 49)/. Patį *laūmės* vardą kalbininkai sieja su ide. šaknimi **leudh-*, **loudh-* „augti“ (A. Gateris, E. Frenkelis)¹. Iš to, kad laumių diena buvo penktadienis, kai jau nuo ketvirtadienio vakaro moterims nebegalima būdavo dirbti jokių moteriškų darbų², ją galima susieti su romėnų meilės deive Venera, kurios diena taip pat buvo penktadienis – *Diēs Veneris*, kuri germanams buvo laisva (nedarbo) diena – vok. *Freitag*. Kai kuriuose pasakojimuose Joniškėlio–Linkuvos apylinkėse ir laumės buvo vadinamos *deivėmis* /LTR 4632(22)/.

Šie faktai rodo, kad laumės senovėje buvo su vegetacija susijusio lietaus ar vandens, vaikų augimo, jaunystės erotikos bei meilės deivės /LTR 4711(47)/.

² *Ten pat*, p. 4.

³ *Ten pat*.

⁴ *Ten pat*, p. 20–22.

⁵ *Ten pat*, p. 28.

⁶ *Ten pat*, p. 24.

⁷ *Ten pat*, p. 33–35.

* VUIBR, f. 152-8, p. 150–158.

¹ Vėlius N. *Laumės lietuvių sakmėse ir tikėjimuose*, MADA, t. 3, Vilnius, 1967, p. 133.

² Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 612, 629.

Tačiau ne visada laumės liaudies pasakojimuose buvo išivaizduojamos jaunos mergaitėmis. Neretai jos vadinamos dar ir laumėmis-raganomomis. O *ragana* Žeimelio apylinkės pasakojimuose buvo išivaizduojama kaip senė – susikūpinusi, suveltai plaukais, didele kumpa nosimi, visada žiūrinti į žemę /LTR 4239(225)/, kreivomis kojomis, išsikišusiu iš burnos dantimi /LTR 4239(444)/, apsirengusi juodu ilgu sijonu, ant galvos užsirišusi didelę juodą skarą /LTR 4711(42)/, gyvenusi miško tankmėse, pelkėse ir kalnuose /LTR 4711(29)/, draugavusi su Velniu /LTR 4239(30, 173), 4711(39)/.

Sugretinus šiuos veikėjus, galima spėti, kad tai buvo vienas ir tas pats personažas, tiktai sudarytas iš dviejų pusių – dvilypis, dualistinis, kurio viena pusė buvo susijusi su gimimu ir augimu, o kita pusė – su mirtimi (plg. raganos draugystę su Velniu), kaip buvo ir su kitais pasaulio gyvybės medžio personažais. Tai labai aiškiai išryškėja sugretinus tokius faktus: laumė buvo išivaizduojama jauna /LTR 4348(71)/, ragana – sena /LTR 4711(29)/, laumė – balta /LTR 4711(31)/, ragana – juoda /LTR 4711(42)/, laumė susijusi su lietumi /LTR 4239(794)/, ragana – su pūga /LTR 4239(30, 173)/, dėl ko laumės dažniausiai pasirodydavo pavasari, o raganos – žiemą (per Kalėdas keldavo puotas) /LTR 4239(32)/, laumė tekėjo už Perkūno /LTR 4711(48)/, ragana – už Velnio /LTR (30, 173)/, laumė padėjo žmonėms /LTR 4239(94)/, žmonės jos prašydavo vaikų /LTR 4711(50)/, ragana – jiems kenkė /LTR 4239(326)/, laumė netyčia paliktus vaikus apdovanodavo /LTR 4239(121)/, ragana juos gaudydavo /LTR 4711(29)/. Tiek laumės, tiek raganos sėdėdavo beržuose, dėl to ir susipynusias beržų šakeles vadindavo tai *laumių šluotomis* /LTR 4711(32)/, tai *raganų šluotomis* /LTR 4239(825)/, tiek laumės, tiek ir raganos skraidydavo /LTR 4711(32)/, tiek vienos, tiek ir kitos vanodavosi pirtyje /LTR 4239(547, 674)/.

Įdomus šiuo atveju yra Žeimelio apylinkėse užrašytas pasakojimas, kuriame sakoma, kad laumė gyvenusi danguje, atvažiuodavusi per Naujuosius Metus karieta, pakinkyta dviem arkliais – baltu ir juodu /LTR 4711(31)/. Šis pavyzdys rodo, kad personažas buvo grynai dualistinis, dvilypis. Galim dėl to net ir spėti, kad pradžioje laumė buvo susijusi su dangumi (plg. jos baltą spalvą), o su raistais ir pelkėm buvo susijusi jos antroji pusė – ragana. Ir tik vėliau, šiems personažams maišantis, žmonių pasakojimuose sumišo ir jų egzistavimo vietas. Rytų Lietuvoje išlikusiuose pasakojimuose sakoma, kad raganos skraidydavusios ant piestos. Savo ruožtu upeliai – *Piestupiai* – buvo numirėlių vaidenimosi vieta, kur iš po tilto naktimis pasirodydavo ilgais baltais rūbais vaiduokliai ir gąsdindavo prakeliamančius /LTR 4632(12, 14)/. Iš vienos pusės – šio žodžio šaknimi vadinamas objektas buvo susijęs su raganomis, vaiduokliais ir mirtimi, o iš kitos pusės – jis turėjo reikšti ir naujos gyvybės pradžią, taigi tam tikra prasme buvo susijęs ir su laumėmis. Tai ryškiai rodo laumėms arba joms giminingoms – laimėms skirtuose akmenyse iškalti pailgi loveliai, prie kurių žmonės dėdavo aukas, matyt, tam, kad laumės arba laimės jiems ką nors prašomo pagimdytų: net šnekamojoje kalboje yra išlikę tokie posakiai: pagimdė džiaugsmą, pagimdė laimę ir t. t.

Ar buvo žodis *ragana* tikrasis antrojo iš dviejų šio dualistinio personažo vardas senovėje – šiuo metu galima rimtai abejoti. Ragana, kaip matėme, buvo susijusi su žmogaus senatve, net su jo mirtimi. Latvių mitologijoje gimininga lietuvių laumei mitinė būtybė buvo vadinama *Māra*, su kuria tam tikra prasme sietūsi ir žemaičių

Morė, kuri per Užgavėnes, galima manyti, buvo sudeginama arba paskandinama. Vardas sietusi su žodžiais liet. *mir̃ti, m̃aras, m̃arios*. Su kitais tos grupės personažais ji sietų ir baltų vestuvių bei mirties apeigų žolės *mir̃tos*, kilusios iš tos pačios šaknies. *Mir̃tos*, kaip manoma, buvo ir romėnų meilės deivės Veneros augalas³. Per vestuves Žeimelio apylinkėse jaunąją puošdavo mirtų vainiku. Klaipėdos krašte, žmogui mirus, į karstą įdėdavo mirtų šakelių, kurias iš ten išimdavo laidojant, kadangi buvo tikima, kad jos karste imančios augti⁴. Iš to matyti, kad mirta baltų tikėjimuose buvo susijusi su nesibaigiančia gyvybe – vedybomis, mirtimi ir vėl augimu, taigi ji buvo lyg ir šio dualistinio mitologinio personažo tam tikras atributas.

Tiek laumės, tiek ir morės dabartinis įsivaizdavimas nėra labai senas. Latvių deivė *Māra* buvo ne tik vedybų, bet ir karvių bandos globėja⁵. Lietuvių tikėjimuose panašiai vadinamas su lietumi susijęs (su juo burdavo lietų) geltonos ar kiek rausvos spalvos vabaliukas – *Marytė*, vadinamas dar ir *Dievo karvyte*. Vienas iš dviejų rusų – *Иван и Марья* – Joninių dienos personažų Ivanas – vadinamas karvės arba jaučio sūnumi⁶. Laumės medis, kur jos sėdėdavo, buvo beržas. Beržų šakelėmis per Sekmines piemenys puošdavo karves, ypač jaučius. Latviai tą darydavo per Jonines. Visa tai rodo, kad prieš šią dualistinę dievybę antropomorfizuojant, ji buvus panaši į karvę arba jautį.

Kaip žinoma, indoeuropiečių tradicijoj jautis buvo Perkūno arba dangaus šviesos (Saulės) simbolis: graikų Dzeusas buvo vaizduojamas jaučiu⁷. Kai kada ir latvių *Māra* liaudies poezijoje paralelėmis siejama su Saule⁸. Ir serbuose su žaibais susijusi dievybė buvo vadinama *Мария огнена*⁹. Kadangi vidurinis pasaulio gyvybės medžio personažas buvo dvilypis, atstovavęs dviejų pagrindinių gyvybei reikalingų elementų – ugnies ir vandens pradus, nuo kurių tarpusavio sąveikos gimsta visa, kas žemėje žalia¹⁰, laumė šiuo atveju turėtų atstovauti dangaus ugnį ir šilumą, arba galbūt dar ir lietų¹¹. Ypač reikšmingas čia dar būtų ir tas faktas, kad laumė Žeimelio apylinkės liaudies pasakojimuose kadaise gyvenus danguje /plg. LTR 4287(34), 4711(31)/. Galimas daiktas, kad kaip tik apie tą metą, kai iširo nepavykusios Perkūno ir laumės vedybos, ir kalbama /LTR 4711(48)/, po ko ji dėl savo pačios išdavystės arba dėl to, kad ją pagrobė Velnias, pateko į žemę.

Latvių deivė *Māra* arba *Māršaviņa* kai kada buvo vaizduojama gyvate¹². Slavuose Mara siejosi su karvės mirtimi¹³. Lietuvių liaudies pasakos *Eglė žalčių karalienė* povandeninių rūmų valdovas buvo žaltys. Iš viso to galima spėti, kad ant-rasis iš gyvybės medžio vidurio personažų – *Mara* – senovėje buvus panaši į žaltį arba į gyvatę, reiškė mirusią arba Velnio pagrobtą laumę ir ikūnijo antrąjį iš dviejų gyvybei reikalingųjų pradų – vandenį¹⁴. (Yra pasakojimų, kad moterys matę, kaip ant vandens nusileidus šventoji Marija, ir paskui tuo vandeniu

³ Trenčeni-Valdapfelis I. *Mitologija*, Vilnius, 1972, p. 365, 353.

⁴ Tallat-Kelpšaitė (Niunkienė) G. Kai kurie Lietuvos pamario etnografiniai savitumai. *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 metais*, Vilnius, 1975, p. 161.

⁵ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 200.

⁶ *Ten pat*, p. 48.

⁷ Trenčeni-Valdapfelis I. *Mitologija*, p. 30.

⁸ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, с. 239.

⁹ *Ten pat*, p. 200.

¹⁰ *VUBR*, f. 152-7, p. 198-201.

¹¹ Plg. slavų mitologijos faktus; Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, с. 199-200.

¹² *Ten pat*, p. 200; Plūdons, *Latvju literatūras vēsture*, d. 1, Rīgā, 1923, p. 41.

¹³ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, с. 220-221.

¹⁴ Prie Kapčiamiesčio yra upelis vardu *Marà* (žr. Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, Vilnius, 1963, p. 98).

apsiplovus, užgiję žaizdos, ėmę geriau matyti akys /LTR 4443(56)/.) Neatsitiktinai Mara turbūt buvo sutapatinta ir su žalčiais, kurie gyvendavo pelkėse /LTR 4239(249)/. Raganą su žalčiais jungė ir *epušė*, – iš vienos pusės tai buvo medis, ant kurio pasikoręs išduotas žaltys /LTR 4696(72)/, o iš kitos – epušėse sėdėdavusios raganos¹⁵. Žalčiai knibždėdavo Kūčių vidurnaktį pasemtame vandenyje /LTR 4239(413)/. Ryšys tarp karvės ir žalčio buvo gana ryškus ir buityje. Žalčiai šliauždavo į tvartus, išmelždavo karves. Karvės mirtis bei jos pavirtimas žalčiu tikėjimuose turėjo reikšti greitą naujos gyvybės užgimimą, – galbūt dėl to žalčiai senovėje ir buvo taip garbinami, ypač žiemą prieš Kalėdas /LTR 4239(289)/, gamtos sustingimo laikotarpiu, po kurio turėjo sekti jos atgimimas.

Žiūrint kita plotme, – karvė ir žaltys – t. y. ugnis ir vanduo – buvo moteriškasis ir vyriškasis pasaulio gyvybės medžio vidurio pradai. Tik jų sąveikoje arba pereinaujame būvyje iš gimimo į mirtį – t. y. augime (judėjime) galėjo egzistuoti gyvybė. Judrusis, šiuo atveju vyriškasis pradai, bent jau paskutiniu metu¹⁶, buvo išsivaizduojamas žaltys, pavasarį naujai išsineriantis iš savo apdaro. Iš esmės reikšdamas mirtį, jis kartu reiškė ir gyvybę (plg. liet. žodį *gyvātė*, nuo žodžio liet. *gyvas*). Gyvybę ir mirtį slėpė savyje ir kiaušinis /LTR 4145(1)/, kaip vyriškosios pusės gyvybės pradai. Svarbu, matyt, dar ir tai, kad gyvatės liaudies pasakojimuose dažnai buvo išsivaizduojamos buvusios šalia raganų – buriant. Jei laumės įprasminimas – karvė buvo arčiau gyvybės medžio viršaus – Saulės, tai raganos įprasminimas žaltys buvo arčiau gyvybės medžio šaknų – Velnio. Pravartu būtų ir gyvybės medžio įprasminimo – vaivorykštės spalvų palyginimas, kur geltona spalva yra tuoj po raudonos (Saulės spalvos), o mėlyna (vandens spalva) – virš violetinės (mirties spalvos). Geltonos ir mėlynos spalvų sąsaja duoda žalią – pasaulio gyvybės medžio vidurio – spalvą.

Per Jonines žmonės nuo raganų saugodavo karvių bandą. Tai galbūt turėjo apsaugoti nuo per daug greito pasenimo arba ligų, dėl ko buvo galima netekti pieno; matyt, buvo stengiamasi pristabdyti nepaliamąjį laiko tėkmę iš šviesos į tamsą, nuo gimimo į mirtį pačioje gamtos jėgų suvešėjimo kulminacijoje, įsiteikiant ir pagarbinant abu gyvybei reikalingus pradus – ugnį ir vandenį. Kadangi tą dieną saulė šviečia ilgiausiai, po ko diena jau ima trumpėti, tai pagrindinis dėmesys buvo skiriamas pradėsiu pralaimėti šviesiajam pasaulio pradui, tuo pačiu ir su juo susijusiai karvių bandai.

O kaip gi su pačia *rāgana*? Palyginus įvairių kalbų faktus, mokslininkų nuomone, mitologinio baltų personažo vardas *rāgana* senovėje reiškė raguotą būtybę¹⁷, greičiausiai, manoma, karvę¹⁸. Sugretinus tai su liaudies pasakojimu *laume-ragana* bei tuo, kad vėlesnė liaudies pasakojimų tradicijoje raganos buvo išsivaizduojamos kaip senos būtybės, galima manyti, kad žodis *rāgana* buvo bendras abiems dualistinės (dvilypės) medžio vidurio dievybės pusėms pavadinti. Viena jo pusė buvo vadinama *laume*, o kita – *more*.

Gali kilti klausimas, kodėl senovėje įvairios dievybės buvo išsivaizduojamos gyvuliais ir kodėl vėliau jos buvo

¹⁵ VUBR, f. 152-7.

¹⁶ Šių personažų lytys, pereinant iš matriachato į patriarchatą, arba ir dėl inversijos, galėjo keistis. Su mirtimi baltų mitologijoje daugiau buvo susijęs moteriškasis visatos pradai (plg. Žemės ir Dangaus dualizmą) be to, tą rodo ir žodis liet. *mirtis* – moteriškosios giminės.

¹⁷ Откупщиков Ю. В. Из балтийской демонологии, III sąjunginė baltų kalbotyros konferencija, pranešimų tezės, Vilnius, 1975, p. 134-136.

¹⁸ Ten pat, p. 136.

antropomorfinės. Atsakymą į tai gali duoti įvairių laikotarpių žmogaus gyvenimo sąlygų analizė – mitų kūrimo metu ir vėliau, kai šie mitai jau gyveno. Mitų kūrimo metu gyvuliai buvo stipresni už žmogų, dėl to ir savo dievus žmonės sukūrė panašius į gyvulius. Bet vėliau, tobulėjant darbo ir medžioklės įrankiams ir kintant gyvenimo sąlygoms, žmogus pasijuto esąs prieš gyvulius viešpats – jis savo anksčiau sukurtąsias dievybes antropomorfizavo, pritaikė prie naujų žmogaus ir visuomenės gyvenimo sąlygų, prie naujos jų ir savo paties, pasaulio ir visuomenės sampratos.

Dėl Jurginių papročių interpretacijos*

Jurginių papročiai kalendorinių papročių grandinėje buvo gana ryškūs ir saviti. Vieną iš pagrindinių vietų šiuose papročiuose užėmė arkliai. Tą dieną – balandžio 23 – arklius maudydavo, apiplaudavo vandeniui, nieko su jais negalima būdavo dirbti¹. Buvo manoma, kad trimis (Grįžulo ratų) arba vienu baltu (aušros) žirgu pavasari atvažiuojanti Saulė /LTR 4508(2, 42)/². Dėl to Jurginės buvo naujųjų Saulės metų pradžia. Ir pats šv. Jurgis paveiksluose ir pasakojimuose vaizduojamas jojantis ant balto žirgo. Pagal šių pasakojimų legendą – šv. Jurgis išlaisvino iš slibino nagų mirčiai pasmerktą mergaitę Mariją (arba Mariną). Nuo tada gamtoje ir prasideda naujieji metai. Slibinas – tai senovės tikėjimų Velnias – mirties, požemio ir tamsos valdovas. Vakarų slavų tradicijoje Morena (tiek Marijos, tiek Marinos, tiek ir Morenos vardai greičiausiai yra atsiradę iš Maros, sutinkamos vakarų slavų ir latvių mituose), kuri buvo susijusi su žiema ir mirtimi, atiduoda raktus šv. Jurgiui, kuris tada at-rakina žemę ir išleidžia žolę ir rasą³. Pati Marija tam tikra prasme buvo susijusi su vandeniu, galbūt su ugnimi ir vandeniu⁴, o šv. Jurgis – su Saule, nes jis ir buvo pačios Saulės dievybė⁵. Latvių tautosakoje Māra arba Māršaviņa kartais buvo įsivaizduojama gyvate. Tas rodo, kad ji turėjo simbolizuoti mirusią ugnies-vandens dievybę, arba net reiškė jos vėlę. Krikščioniškojoje tradicijoje žinoma Marija – marių žvaigždė. Kadangi žvaigždės kai kuriuose baltų tikėjimuose buvo siejamos su mirusiaisiais /plg. LTR 4711(38)/, tai toji marių žvaigždė taip pat galbūt reiškė mirusią, su vandeniu ir ugnimi susijusią dievybę, kurią iš mirties išvaduoja Saulė, nuo ko ir prasideda gamtos atbudimas – naujieji gamtos metai. Įdomu, kad pirmosios pavasari pievose ir krūmuose pražystančios geltonos gėlės primulės (lot. *primula veris*) lietuviškai vadinamos *rakteliais* (lot. *primula officinalis*), arba šv. *Petro rakteliais*. Seniausiojoje tradicijoje šie rakteliai, matyt, reiškė tą raktą, kuriuo buvo atrakinama žemė ir išleidžiama rasa, vanduo ir žaluma⁷, arba – atrakinamas dangus, išleidžiamas lietus, gal ir su žaibais⁸. Vėliau, krikščioniškojoje tradicijoje, šie rakteliai buvo priskirti šv. Petru, anot biblijos, savo žinioje turėjusiam dangaus raktus. Reikšminga čia būtų ir tai, kad šv. Petras latvių tautosakoje siejamas su gyvybės medžio viršūne (plg. – Jõņeitis jõja puškūkus', Pētris kūka wērsuņe)⁹, o tai jau aiškiai šv. Jurgi, kurį vėliau pakeitė šv. Petras¹⁰, sietų su Saule.

* VUBR, f. 152-8, p. 199–201.

¹ Plg. Šliavas J. *Mūsų praeities mozaika*, Žeimelis, 1975, rankr., p. 206–207; VUBR, f. 152-7.

² Plg. Tacitas P. K. *Rinkiniai raštai*, Vilnius, 1972, p. 29.

³ Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 196.

⁴ Plg. *ten pat*, p. 198–200.

⁵ *Ten pat*, p. 207.

⁶ *Ten pat*, p. 200.

⁷ *Ten pat*, p. 207.

⁸ Plg. *ten pat*, p. 100, 194–196, 199.

⁹ *Ten pat*, p. 240.

¹⁰ Plg. *ten pat*, p. 196.

Per šv. Jurgį Žeimelio apylinkėse žmonės pjaudavo gaidį ir jo krauju tepdavo ėdžias ir tvarto duris, kad prie arklių neprieitų piktosios dvasios /LTR 4711(107)/. Gaidys čia, matyt, siejosi su arkliais tuo, kad savo giedojimu pranašaudavo artėjančią dieną – aušrą, kuri pati buvo išivaizduojama sparnuotu žirgu – *baltuoju Saulės žirgu*.

Kaip šią dievybę vadino baltai – ne visai aišku. Pagal rašytinius šaltinius galima spėti, kad prūsai ir kai kurie lietuviai ją (jei ne pačią šventę) vadino *Pergrubium* (*Pergrubrium*)¹¹, kas galėjo būti kilę nuo žodžio liet. *guřbti* „augti“¹². Latvių mitologijoje su šv. Jurgiu ir arkliais siejama pagoniškoji dievybė buvo *Ūsiņš*, kuri reiškė greičiausiai *aušrą*¹³, žemaičiai ją, atrodo, vadino *Jore*¹⁴. (plg. vok. *Jahr*, got. *jēr* „metai“). Iš kitos pusės – tai greičiausiai skirtingos dievybės, susijusios su skirtingais objektais, tik galbūt tam tikru būdu sutampančios laike.

Dangiškasis kalvis ir geležis*

Įvairių tautų padavimuose sutinkamas mitologinis personažas – *dangiškasis kalvis*. Lietuvių mituose jis vadinamas *Teljaveliu*¹, *kalvio sūnumi* /LTR 4696(14)/, t. y. – *kalveliu* (kai kas pastarąjį vardą susieja su minėtu lietuvių mitologijos paminklų užrašymu *Teljaveli*), ir pan. Šiaurės Lietuvoje (Žeimelio apylinkėse) žinoma mįslė: *Kalvis kala debesyse, anglis byra Dauguvoje* su greičiausiai vėlyvesniu atsakymu – Perkūnas /LTR 4147(288)/. Šis dangiškasis kalvis nukalęs saulę ir išviedęs ją į dangų² /LTR 4239(502)/, nukalęs žmonėms pirmąjį plūgą /LTR 4696(14)/. Šiaurės Lietuvos mituose tą saulę jis nukalęs per šešerius metus iš blizgančios geležies /LTR 4239(502)/.

Taigi dangiškasis kalvis kalęs geležį. Šis tikėjimas susijęs, matyt, iš vienos pusės – su besitrinkančiu danguje Perkūnu, o iš kitos – su iš dangaus nūkrentančiomis kritėmis – meteoritais, kurie senų senovėje buvo pirminiais geležies gavybos šaltiniais, nes ji tada buvo brangesnė už auksą³. Mitas apie dangiškąjį kalvį iš tokio pirminio geležies apdirbimo centro, kuris, manoma, buvęs Mažojoje Azijoje⁴, kartu su pačia geležimi ir jos apdirbimu greičiausiai plito į kaimynines tautas, pasiekdamas ir baltus bei net už jų gyvenusius finus, kur kalvis Ilmarinenas, pagal rūnas, nukalęs ne tik saulę, kurią jis ketino pritaisyti šeštame danguje⁵, bet ir patį dangaus skliautą⁶.

Mėnulis, Perkūnas ir laumės**

Mėnulis Žeimelio apylinkių liaudies pasakojimuose dažnai susisieja su laumėmis ir raganomis. Laumės vaikšto mėnesienos naktimis /LTR 4711(48)/, raganos – naktimis mėnulį grobia /LTR 4696(186)/, ant jauno mėnulio stovinti pana Marija /LTR 4508(24)/ – tam tikra vėlyvesnė laumės transformacija. Iš tiesų mėnulis būna jaunas ir senas, kol pagaliau jis visiškai išnyksta. Ir laumės liaudies pasakojimuose būna jaunos ir senos (raganos), kol pastarosios miršta /plg. LTR 4261(20)/. Jaunas mėnulis su-

¹¹ Mannhard W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 246.

¹² *VUBR*, f. 152-4, p. 190-191.

¹³ *VUBR*, f. 152-7, p. 111-113.

¹⁴ Daukantas S. *Raštai*, t. 1, Vilnius, 1976, p. 502-503, 539-541.

* *VUBR*, f. 152-12, p. 200-201.

¹ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 51-52.

² *Ten pat*.

³ Иванов В. В. О происхождении некоторых балтийских названий металлов, *Baltistica* XIII(1), Vilnius, 1977, p. 223-230.

⁴ *Ten pat*.

⁵ *Kalevala*, Vilnius, 1972, p. 336.

⁶ *Ten pat*, p. 45.

** *VUBR*, f. 152-11, p. 199-200.

sijęs su augimu. Žmonės manė, kad augalai auga naktimis ir kad tas jų augimas priklauso nuo mėnulio. Ir laumės žmonių tikėjimuose buvo susijusios su vegetacija¹. Taigi, kaip matome, mėnulis bei laumės-raganos tarpusavyje buvo labai panašios dievybės.

Kituose šiaurės Lietuvos pasakojimuose – Mėnulis veda Saulę, dangaus ugnies dievybę, taigi Mėnulis buvo Saulės vyras /LTR 4239(47, 523)/. Ir lietuvių laumė tekėjo už dangaus griausmo ir žaibų valdovo Perkūno, nors ir nesėkmingai /LTR 4711(48)/. Įdomu, kad ir romėnų Venera, gimininga lietuvių laumei², buvo ištekėjusi už kalvio Vulkanos³, o graikų Afroditė – už kalvio Hefaisto⁴. Ir suomių tolimosios šiaurės šalies Pohjolos raganos duktė – Pohjolos mergelė ištekėjo už amžinojo kalvio Ilmarineno⁵. Pastaruoju atveju Pohjolos mergelė miršta, kai tuo tarpu jos vyras kalvis Ilmarinenas vadinamas amžinuoju oro kalėju⁶, kaip amžina šiaurės Lietuvoje vadinama Saulė, yra antroji dangiškosios poros pusė.

Nesunku suprasti, kad baltų Perkūnas, giminingas Saulei, giminingas taip pat graikų Hefaistui, romėnų Vulkanui ir suomių Ilmarinenui.

Kitai pasižiūrėjus – žvaigždės šiaurės Lietuvos pasakojimuose vadinamos Saulės ir Mėnulio vaikais /LTR 4508(45)/. Tikrosiomis Saulės dukterimis dažniausiai vadinama Aušrinė – Vakarinė žvaigždė /LTR 4508(19)/, kurią romėnai vadino Venera. Ši žvaigždė būna ir rytinė, ir vakarinė, kaip ir laumės būna jaunos ir senos (raganos)⁷. Pagaliau ši žvaigždė lietuvių liaudies dainose taip pat kėlė vestuves su dangiškuoju kalviu – Perkūnu⁸.

Šios paralelės neginčijamai rodo, kad laumės ir raganos baltų mitologijoje buvo tos pačios dievybės, tik dvilypės, kad jos buvo mirštančios, reiškė gimimą, vedybas, senatvę ir mirtį, kad jos buvo mirtingoji (moteriškoji) vadinamųjų mitologinių dvynių pusė, susijusi su vandeniu, kur kita – susijusi su ugnimi, vyriškoji pusė – buvo išikūnijusi mitologiniame dangaus kalvyje.

Burtininkai*

Apie tai, kad šiaurės Lietuvoje žmonės ilgiausiai įvairiais reikalais kreipdavosi į burtininkus, dar XIX a. pradžioje rašė D. Poška.

Vardas liet. *burtininkas* kilęs iš veiksmažodžio liet. *burti*, lat. *burt* „pranašauti ateitį“, kuris pats savo ruožtu yra atsiradęs nuo tam tikslui mestų medinių pagaliukų su išpjaustytais tam tikrais ženklais, kur tų pagaliukų vardas susijęs su šaknimi *bur-*. Žodžio šaknis *bur-* reiškė „įpjovimą medyje“¹; lat. žodis *burts* reiškė „ženklą“, žodis *burtkoks* – lazdelę su tokiais ženklais, o *burtnieks* – tai, kas turi tokių lazdelių, arba – kas tuos ženklus suprato²; raštijos vystymesi vėliau lat. *burts* igavo prasmę – „raidė“³.

¹ VUBR, f. 152-8, p. 151.

² Ten pat.

³ Trenčeni-Valdampfelis I. *Mitologija*, Vilnius, 1972, p. 375.

⁴ Pečiūra P. *Šventieji klaidžiojimai*, Vilnius, 1976, p. 90.

⁵ Kalevala, Vilnius, 1972, p. 135–150.

⁶ Ten pat, p. 65.

⁷ VUBR, f. 152-9, p. 35.

⁸ *Dainos*, Šiauliai, 1922, p. 16.

* VUBR, f. 152-11, p. 215–219.

¹ Велюс Н. *Сверхъестественные существа в литовских мифологических сказаниях*, Вильнюс, 1968, с. 14.

² Sen. Romoje likimą pranašaudavo tokiu būdu: ant ažuolinių lentelių senoviniu raštu įrašydavo įvairias lemtingas frazes; berniukas tas lenteles sumaišydavo ir paskui traukdavo, – ištrauktos lentelės užrašas ir pranašavo ateitį (žr. Livijus T. *Hanibalo karas*, Vilnius, 1976, komentarai, p. 161). Suomiai burdami naudojo nendrę (žr. *Kalevala*, Kaunas, 1922, p. 407).

³ Zemzare D. *Latviešu vārdnīcas*, Rīgā, 1961, p. 290–292; Ozols A. *Veclatviešu rakstu valoda*, Rīgā, 1965, p. 34.

Seniausią burtininkų luomą pirminėj bendruomenėj sudarė moterys: matriarchate, kai visa valdžia buvo moterų rankose, tai buvo visai suprantama. Vėliau, pereinant iš matriarchato į patriarchatą ir giminėje išgalint vyraujančiai vyro padėčiai, burtininkų vietą turėjo užimti burtininkai vyrai. Kadangi moterys tos vietos be kovos neužleido⁴, jos buvo sulygintos ir suplaktos su piktosiomis dvasiomis bei su mirties dievybėmis – raganomis. Taip jos ir imtos vadinti – *raganomis*. Taip atsirado senųjų mitologinių būtybių raganų jau gyvas post tipas, kuris palaiapsniui nustelbė ir senąjį.

Burtininkėmis Žeimelio apylinkėse dažnai buvo išivaizduojama kitatautės – latvės /LTR 4239(197)/, čigonės /LTR 4348(12)/, žydės /LTR 4239(56)/. Dažniausiai jos buvo vadinamos *burtininkėmis* /LTR 4239(217, 558), 4286(78)/, kitur – *čerauninkėmis* /LTR 4286(34, 44)/, *raganomis* /LTR 4239(246)/. Burtininkės (raganos) galėdavo pasiversti kuo tik norėdamos: jauna mergina, kad greičiau ištekėtų, paukščiu /LTR 4239(709)/. Jos galėdavo paversti ir berniuką ožiu /LTR 4239(197)/, vyrą – meška /LTR 4239(217)/, berną – arkliu /LTR 4239(150)/, gyvulius – akmenimis /LTR 4239(246)/. Apie burtininkes buvo sakoma, kad jos *užburia* /LTR 4239(217, 246), 4286(78)/, *nuburia* /LTR 4239(191, 841)/, *užkeikia* /LTR 4239(56)/, kuo nors *paverčia* /LTR 4239(196)/. Piktosios dvasios – *užkerėdavo* /LTR 4239(144)/. Savo burtams burtininkės naudodavę *devyndreki* – kažkokių žolių šaknis /LTR 4239(811)/. Kuo nors kitu paversdavo supykusios /LTR 4239(246)/, keršydamos /LTR 4239(197)/, pasamdytos /LTR 4239(217)/, paprašytos /LTR 4286(78)/, padaryti tai jos galėdavo tik gavusios kokį nors norimo nuburti daiktą /LTR 4239(811)/. Dažniausiai burtininkės kenkdavo: Joninių naktį, braukdamos rasą, kad atimtų karvėms pieną /LTR 4286(44)/, nors kartais žmonėms jos ir pasitarnaudavo – užburdavo nuo vagies /LTR 4286(78)/, kad karvėms neatimtų pieno /LTR 4809(13)/, čerauninkės padedama mergaitė galėdavo prisivilioti jai patinkamą vaikina /LTR 4286(34)/. Šie burtininkų bruožai, reikia manyti, yra senesni už vien neigiamuosius. Kaip jau minėta, išgalint burtininkų luomui, burtininkės įgavo daugiau vien tik neigiamų bruožų – buvo sutapatintos su raganomis ir, galbūt, su blogiosiomis laimėmis, kurių funkcija buvo lemti žmonėms blogi. Buvo manoma, kad burtininkės, pasivertusios raganomis, bendrauja su velniais /LTR 4239(150)/. Kad ragana negalėtų nieko padaryti, su ja kalbant reikėdavo laikyti špygą /LTR 4286(20)/. Nušauti raganą būdavo galima tik sidabrine kulka /LTR 4239(853)/.

Šalia burtininkų buvo ir burtininkų. Tačiau apie juos nesakoma, kad pasiversti galėdavo kuo panorėdami (galbūt burtininkės šį bruožą įgavo nuo raganų), tačiau kitus užburti galėdavo /LTR 4239(196)/: vilku, bet kuriuo kitu žvėrimi, medžiu arba net akmeniu /LTR 4239(507)/. Vadinami jie buvo *burtininkais* /LTR 4239(196, 276, 507, 811)/, *čerauninkais* /LTR 4239(386), 4286(33)/, *žavėtojais*, *kerėtojais*⁵. Jais galėdavo būti pirmas vaikas šeimoje gimęs juodais plaukais ir rudomis akimis /LTR 4286(33)/. Apie juos sakoma, kad burtininkai *nuburdavo* /LTR 4239(507, 811)/, *apžavėdavo*, *užkerėdavo*⁶, *užkeikdavo* /LTR 4239(75)/, kuo nors *paversdavo* /LTR 4239(196)/, kuo nors būti *įsakydavo* /LTR 4239(507)/. Jie tai darydavo degindami kažkokiais žoleles ir kažką kalbėdami /LTR 4239(276)/, kažką kalbėdami pašnibždomis latviškai, minėdami devy-

⁴ Linevskis A. *Akmeninės knygos lapai*, Vilnius, 1975.

⁵ Žr. VUBR, f. 152-11, p. 220-221.

⁶ *Ten pat.*

nis dievus /LTR 4239(386)/, juodosios biblijos pagalba /LTR 4239(196)/. Burtininkai veikdavo iš pykčio /LTR 4239(196, 507)/, keršydami /LTR 4239(75)/, paprašyti /LTR 4239(276)/, kartais dėl įdomumo /LTR 4239(437)/. Jei burtininkas ką paversdavo medžiu ar akmeniu, tai tas žmogus nueidavo į lauką ir ten juo tapdavo, o jei vilku ar koku kitu žvėrimi, tai iš pradžių tas žmogus pasidarydavo labai piktas, ir tik po to, išėjęs kur nors už namo kampo ar krūmų, pavirsdavęs žvėrimi ir išbėgdavęs į miškus /LTR 4239(507)/. Už arklių gydymą burtininkams reikėdavo užsimokėti grūdais /LTR 4239(386)/.

Jei burtininkės daugiau reikalų turėjo su karvėmis, tai burtininkai – gydydavo arkliams virvelės (pažandes) /LTR 4239(386)/, kartais jau ir užkastą kumelę atgavindavę, kuolu išdūrę viršum tos vietos skylę /LTR 4239(437)/.

Kartais ir burtininkės, ir burtininkai, ypač kurie užsiimdavo gydymu, buvo vadinami *užkalbėtojais* /LTR 4239(19, 314)/, Žeimelio–Linkuvos apylinkėse kai kada jie buvo vadinami *vardintojais*, matyt, nuo latvių *vārds* „žodis“, taigi – „žodžiuotojais“. Jie gydė rožę, danties skausmą, dedervines – dažniausiai mėlyno popieriaus pagalba, jo viršuje nupaisę kvadrata, darydami tam tikrus ženklus ir kalbėdami tam tikrus žodžius, t. y. – *užkalbėdami* /LTR 4239(19, 314, 558)/, *nuburdami* /LTR 4239(266)/, Žeimelio–Linkuvos apylinkėse – *užvardindami*, kas pabrėžia ypatingą žodžio reikšmę buriant⁷. Gydydavo ir gyvulius /LTR 4239(19)/, užkalbėta duona gražindavo karvėms pieną /LTR 4239(558)/, *nuburdavo* jų ligą /LTR 4239(210)/. Panaudodavo užkalbėjimą ir blogam: vagys užkalbėdavo žmones, kuriuos po to lengvai ir apvogdavo /LTR 4239(267)/. Apie užkalbėtojus sakoma, kad jie būdavo labai liesi ir išbalę, daug rūkantys. Vogdami vienas kitam kalbėdavo be garso, rodydami rankų pirštais kažkokius ženklus, o žmonės jiems nieko negalėdavo pasakyti /LTR 4239(267)/.

Žemė*

Žemė Žeimelio apylinkių padavimuose atsiradusi iš anties kiaušinio trynio, iš kurio atsiradusi ir saulė, o vanduo ir mėnulis – iš kiaušinio baltymo /LTR 4809(1)/¹. Vis dėlto saulė liaudies tikėjimuose buvo laikoma amžina, o žemė – ne /plg. LTR 4809(2)/, gal tai todėl, kad ji buvo laikoma Saulės ir Mėnulio dukterimi /LTR 4239(47)/, o nemirtingų tėvų vaikai liaudies tikėjimuose buvo laikomi susiję su pakalne, naktimi, tuo pačiu ir su mirties pradū, kaip Saulės ir Mėnulio vaikai žvaigždės, nakties šviesuliai, kurios kartais net ir tiesiog laikomos mirusiais². Kartais žemė ir liaudies pasakojimuose susiejama su mirusiųjų dievybe Velniu, kuris laikomas ją sukūrusiu /LTR 4809(6)/ ir joje, esą, tūnas /LTR 4809(4)/, kas senesniaisiais laikais gal, kaip ir žemė, buvo moteriška būtybė – Veliuona. Įsameninta žemė vadinama *Motina Žeme* (Žeimelis) arba vėlesniųjų laikų – Žemės motina (Žeimelis), kur žmonės laikomi jos vaikais /LTR 4696(94)/. Žmonės laikė žemę šventa, nes ji juos nešioja /LTR 4239(601)/, šventa, nes augina duoną /LTR 4239(10)/. Negalima būdavo žemės per

⁷ Liet. *burtininko* kitas vardas – *žymys* – kilęs nuo žodžio *žinoti*. Suomijoje tokių burtininkų rečituojamų burtagesmių pagrindą sudarė daiktų pradžios *žinojimas* ir jos atskleidimas žodžiuojant buriamajam daiktui, gyviui ar žmogui, kad galėtų jį visiškai užvaldyti.

* *VUBR*, f. 152-11, p. 209.

¹ *VUBR*, 152-10, p. 74-75.

² Plg. *VUBR*, 152-8, p. 128-129.

daug trypti, kad koks kalnas nenugriūtų ir neprispaustų /LTR 4809(5)/. Nugriaudus pirmam griauštinui, žmonės ant žemės voliodavosi, kad būtų stiprūs (Petras Gasiūnas, 81 m., Lauksodis).

Šiaurės pašvaistė*

Apie Šiaurės pašvaistę Žeimelio apylinkėse pasakojama, palyginti, nedaug. Ji buvus šventa ir stebuklinga: jei pasirodydavo, tai žmonės manydavo, kad bus karas, nes joje matydavęsi kalavijai /LTR 4809(35)/, šautuvai, durtuvai, peiliai, kraujo klanai /LTR 4239(711)/. Kartais Šiaurės pašvaistė pasirodydavo raudonu stulpu (Petras Gasiūnas, 81 m., Lauksodis), kartais kryžium /LTR 4239(740)/. Dar sakydavo, kad tai raudonas ponas, kuris kai kada naktimis išvažiuoja pasivažinėti /LTR 4239(633)/.

Tokiu būdu, iš vienos pusės, Šiaurės pašvaistė siejosi su žirgais, o iš kitos – su mirties simboliu stulpu. Ji tarsi buvo juodojo Saulės žirgo – vakarinės žaros¹ tolimesnis persikūnijimas. Raudona vakarinės žaros spalva reiškė vėją, kuris yra ne kas kita, kaip mirties dievybės pasireiškimas², o raudona Šiaurės pašvaistės spalva daugiau reiškė pačią mirtį, nes buvo matoma naktį (plg. pašvaistės pasirodymo susiejimą su būsiančiu karu).

Žvaigždės**

Žeimelio apylinkėse sakoma, kad senų senovėje žvaigždžių nebuvo /LTR 4508 (19, 45)/. Pirmoji žvaigždė, Šiaurinė, atsiradusi mirus pirmajam žmogui /LTR 4711 (38)/. Didieji Grižulo ratai atsiradę mirus dideliems karaliams, o Mažieji – mirus kunigams /LTR 4711(38)/. Visos žvaigždės – tai mirusieji /LTR 4711(38)/.

Žvaigždės kitoj plotmėj – tai Saulės ir Mėnulio vaikai /LTR 4508(45)/. Saulės dukros esančios planetos. Pačios populiariausios yra Rytinė ir Vakarė žvaigždės (Venera), kurių viena ruošianti Saulei pusryčius, o antroji – klojanti jai patalą /LTR 4508(46)/¹. Planetos Jupiteris ir Saturnas, pagal latvių tradiciją, kur planetos vadinamos vyriškais vardais, kartais vadinamos Šeiminku ir Bernu /LTR 4508(49)/. Didžiųjų ir Mažųjų Grižulo ratų žvaigždynai – tai Dangaus ratai, kurių vienais važiavusi Saulė, o kitais – jos duktė /LTR 4508(6, 47)/. Sietyno žvaigždynas laikomas Septyniais broliais miegančiais². Pietinė žvaigždė – Sirijus ar Procionas – vadinamas Šuniu (ir antikinėje tradicijoje pirmoji iš jų vadinama Didžiuoju Šuniu, o antroji – Mažuoju). Žinomas liaudies astronomijoje ir Šienpjovių žvaigždynas /LTR 4508(28)/, kurio centrinės dalies žvaigždės kartais vadinamos Spragilu arba Kūlėju /LTR 4508(36, 50)/.

Žvaigždės – nakties šviesuliai. Todėl nenuostabu, kad jos buvo siejamos su mirusiaisiais. Net ir tuose pasakojimuose, kur jos laikomos Saulės ir Mėnulio vaikais, gyvybės dievybei Saulei stovi opozicijoje, nes ir pats jų tėvas Mėnulis yra tarp dienos ir nakties keliaujantis dangaus šviesulys. Sen. indų tikėjimuose mėnulio puslankis buvo mirties dievybės Šivos ženklas³, tai greičiausiai mėnulio delčia – senas mėnulis. Pagaliau, pagal senovės žmonių tikėjimus, ir žė-

* VUBR, f. 152-11, p. 208.

¹ Žr. VUBR, f. 152-8, p. 122.

² Ten pat.

** VUBR, f. 152-11, p. 201-202.

¹ Žr. VUBR, f. 152-2, p. 361.

² Žr. VUBR, f. 152-11, p. 205-207..

³ Pečiūra P. *Šventieji klaidžiojimai*, Vilnius, 1976, p. 114.

mėje naktį klaidžiojančios švieselės buvo siejamos su mirusiųjų vėlėmis. Toks tikėjimas neišnyko iki šių dienų.

Dangaus žvaigždynuose, kaip matėme, galima išžiūrėti įvairių būties realiųjų – tai ir dveji Dangaus ratai, ir Šeimininkas su Bernu, ir Šuo, ir Septyni broliai miegantys, ir Septyni šienpjoviai, ir Kūlėjas, ir t. t., ir visi jie yra mirusiųjų pasaulio buvėjai, kur gyvenimas išivaizduojamas panašus į žemėje gyvenančių. Saulės ratai rytą ją taip pat atveža iš nakties, o pavasarį – atveža ją iš žiemos šalčio ir tamsos karalystės, kuri, kaip matyti iš suomių liaudies epo „Kalevalos“, (Pohjola) buvus labai panaši į patį požemio mirusiųjų pasaulį – Tuonelą⁴.

Giltinė*

Giltinė lietuvių mituose – mirtį vykdanči būtybė. Pamatyti ją galima naktį kapinėse, apsiautusia juodu apsiaustu /LTR 4239(500)/, pasitaikydavo sutikti kelyje senutės pavidalu /LTR 4239(318)/, panašią į senelį /LTR 4239(819)/, mažą mergaitę /LTR 4239(318)/, kartais ji pasiversdavo nematoma /LTR 4239(819)/. Kartais naktį prieš šešias dienas ji pasirodydavo mirštančiajam su laišku, pranešdama, kad tas turėsias keliauti į kapus /LTR 4239(513)/. Po to ji ateidavusi įvykdyt mirties: atėjusi atsistodavo galvūgaly, o velnias – kojūgaly. Kai žmogus nusilpdavo, giltinė dalgiu perpjaudavo jam gerklę, o kad nesimatytų žaizdos ir netekėtų kraujas – apšepdavo tepalu. Velnias prie kojų su dideliais ragais ir su šakėmis laukdavęs žmogaus vėlės, kad ją galėtų pasmeigti ir išsinešti /LTR 4239(387)/. Jei žmogus giltinei nepasiduoda, tai iš pelių urvų sugužėję velniai ją puola, paguldo ant žemės, o giltinė papjauna /LTR 4239(818)/. Sakydavo, kad giltinę matęs šuo, dėl to prie ką tik mirusio jis urzgia. Todėl prie numirėlio šuns ir nelaiko /LTR 4239(756)/.

Kartais giltinę būdavę galima apgauti, padarius ant vienos kojos sukamą lovą. Kai žmogus pradėdavo silpti, lovą apskudavę, ir jis vėl imdavęs taisyti /LTR 4239(346)/.

Giltinė vargšui padėdavus ir praturtėti. Jie nueidavę pas sergančiuosius, ir, jei giltinė atsistodavo prie kojų, tai vargšas apsiimdavo ligonį pagydyti, už ką gaudavo daug pinigų, o jei prie galvos – tai pagydyti nebeapsiimdavo /LTR 4239(318)/. Už išdavystę giltinė keršydavo: kartą vienas žmogus, pamatęs giltinę prie galvos, apsuko turtingo pono dukters lovą, ir duktė pasveiko, tai giltinė, vėliau susitikusi tą žmogų kelyje, dalgiu nukirto jam galvą /LTR 4239(318)/. Eidamas kartą namo, vienas senas kareivis pamatė ant kelmo seną senelę, apsiautę ją savo apsiaustu, kad nedrebėtų. O tai buvo giltinė. Atsilygindama pasiūlė jam eiti žmonių „gydyti“. Kai giltinė atsistojo jo tėvo galvūgalyje, jis išsiviliojo ją lauk ir ėmė švilpauti riešuto kevalu. Ši paprašė pamokyti ir ją. Kareivis liepė jai lįsti į tą kevalą. Kai tik ji įlindo, užkimšo skylutę degtuku ir įsidėjo į kišenę. Nuo tada žmonės nebemirė, kol kartą jo smalsi žmona tą degtuką iš kevalo skylutės ištraukė. Žmonės vėl ėmė mirti visi iš eilės, išskyrus jos išgelbėtoją, kol giltinė pavargo /LTR 4239(819)/.

Iš viso to matyti, kad giltinė nebuvo labai gudri, kaip ir kitos mirties dievybės. Pasakojimuose sakoma, kad ji žmogų papjaudavus dalgiu. Tačiau šios mirties būtybės vardas *Giltinė* yra kilęs nuo žodžio liet. *gilti*, – tai savo atsiradimo

⁴ Žr. *Kalevala*, Vilnius, 1972.

* *VUBR*, f. 152-10, p. 165–167.

pradžioje mirštantį ji turėjo ne pjauti, o gilti. Tai gali tiktai bitė ir gyvatė. Kadangi gyvatės liaudies tikėjimuose buvo ir šiaip siejamos su mirtimi, galima manyti, kad pradžioj giltinė bus buvus panaši į gyvatę.

Kita į giltinę panaši būtybė buvo *maras*, pasirodydavęs kaimuose apsiniaukusiais vakarais kaip apdriskęs senis; po to žmonės imdavę mirti /LTR 4348(22)/. Prieš žmogui mirštant ant lubų girgždėdavus *mirtis* /LTR 4443(10)/.

Galimas daiktas, kad visos šios dievybės savo kilme yra vienodos, tik išivaizduojamos skirtingomis sąlygomis ir skirtingu laiku.

Vilktakiai*

Nemažai pasakojimų išlikę apie vilktakius (kartais jie vadinami *vilkolakiais* /LTR 4286(72)/). Populiariausias šios rūšies siužetas yra apie tai, kaip kartą, vyrui su žmona begrėbiant šieną, vyrui atėjęs tas laikas, kai jis turėjo išeiti į mišką ir užsidėti savo vilko kailį. Išeidamas jis žmonai pasakęs, kad, atbėgus vilkui, ji jam nieko nedarytų. Vilkas atbėgęs pradėjo pulti, ir ji gindamasi išdūrė jam akį. Ir kai vyras vėl atvirtęs žmogumi grįžo iš miško ir ėmė jai priekaištauti, kodėl ji nepaklaūsusi, paaiškėjo, kad tas vilkas buvęs jos vyras /LTR 4286(72), 4348(19), 4809(15)/. Vėl pasakojama, kad kartą medžiotojai nušovė vilką ir pradėję lupti kailį, bet pamatė, kad tai ne vilkas, o nėščia moteris /LTR 4809(16)/. Vilktakiškumą esą būdavę galima perduoti kitam. Kartą, sako,

„vienas žmogus nuvažiuoęs į Rygą ir išgirdęs kitus tris besišnekant. Vienas sakęs, kad tris ponų laukus aplėkęs ir tiktai vieną šunį tesudraskęs. Paskui tie trys vyrai išėję išgerti. Pirmasis nugėręs pusę stikliuko ir padavęs kitam. Tas jau ims gerti, bet trečiasis sudraudęs, kad negertų, nes stiklinėje vilkiukas tupįs. Tas nebegėrė ir atidavė pirmajam, kuris pasakęs: penkis metus bėgiojau, ir dar teks bėgioti... Jei tas, kuriam padavė stikliuką, būtų jį iki dugno išgėręs, būtų tapęs vilktakiu“ /LTR 4809(14)/.

Šie pasakojimai susiję su pačiais seniausiais žmonių tikėjimais, kad jų protėviai buvę iš vilkų.

Vilkas šalia lokio buvo žinomas ir suomių požemio pasaulyje Tuoneloje – tai galbūt ir buvo tas žmonių išivaizduojamasis protėvis¹. Šiaip apie vilkus šiaurės Lietuvos tikėjimuose atsiliepiama su pagarba², nors jie ir buvo laikomi susiję su tamsos bei požemio pasauliu³.

Blogos akies žmonės**

Buvo žmonių, turinčių vad. blogas akis /LTR 4239(138, 154, 278, 559), 4286(4)/, negeras akis /LTR 4239(243), 4443(103)/. Būdavo sakoma, kad tokio-
mis akimis žmonės *nužiūrėjo* /LTR 4239(138, 154)/, *apkerėjo* /LTR 4239(138)/, tokios moterys dėl to buvo vadinamos nu-

* VUBR, f. 152-10, p. 171-172.

¹ Kalevala, Vilnius, 1972, p. 128-129.

² VUBR, f. 152-7, p. 181.

³ VUBR, f. 152-8, p. 176.

** VUBR, f. 152-10, p. 173-174.

žiūrėtojomis /LTR 4239(111)/. Tokios blogos akys atimdavo žmonėms sveikatą /LTR 4239(138)/, jiems imdavo nebesisekti /LTR 4239(315)/, karvėms jos atimdavo pieną /LTR 4239(111, 178, 278)/, kiaulės ir paršeliai imdavo sirgti /LTR 4239(40, 154), 4286(4)/. Žmogus, turintis blogas akis, kartais tai darydavo tyčia /LTR 4239(111)/, dėl piktumo /LTR 4239(138)/, keršydamas /LTR 4239(178)/ arba vien dėl to, kad jo akis bloga /LTR 4239(137, 243, 278, 315), 4286(4)/. Užtekdavo vien pasižiūrėti gyvuliui į akis, kad tas imtų bijoti, nebeėsti /LTR 4239(243)/, kad karvė nebeduotų pieno, į akis reikėdavo pasižiūrėti melžiančiai moteriai /LTR 4239(278)/ arba vien tik pasižiūrėti į gyvulį /LTR 4239(40)/. Kartais nužiūrėtojos gyvulį tarsi pagirdavo, po ko jis vis dėlto imdavo sirgti /LTR 4239(40, 111, 154)/. Tokių žmonių, paprastai moterų, žmonės labai vengdavo /LTR 4239(40)/, nesileisdavo į kiemą /LTR 4239(154)/, į tvartą /LTR 4239(40)/, vengdavo jų žvilgsnio /LTR 4239(278)/, laikė kai kada raganomis /LTR 4239(154, 354)/.

Kad bloga akis nenužiūrėtų, pirmąkart išleisdami į ganyklas gyvulius, jų tėšmenis, ragus ir uodegas aptepdavo dėvyndrekiu /LTR 4239(559)/.

Nužiūrėtus paršelius gydydavo kokio „gydytojo“ duotu skysčiu, plaunant jiems šonus ir akis /LTR 4239(154)/.

Už pinigus nužiūrėtoja nužiūrėtą karvę galėdavo ir pagydyti – ji ją paglostydavo, paburbėdama kažkokius žodžius /LTR 4239(111)/. Gražinusi karvei pieną žydė buvo mušama /LTR 4239(178)/.

Kad nužiūrėtoja savo blogomis akimis galėtų atimti kitam sveikatą, reikėdavo iš jo gauti kokį daiktą, – kitaip tas būrimas atsigręždavęs į ją pačią /LTR 4239(138)/. Tuo būdu nužiūrėtojai (dažniau nužiūrėtojos) buvo labai glaudžiai susiję su burtininkėmis. Kaip ir burtininkėmis, nužiūrėtojomis dažnai laikomos latvės /LTR 4239(138)/ ir žydės /LTR 4239(178)/. Sakoma, kad blogą akį turįs tas, kas šeimoje gimsta paskutinis /LTR 4239(315)/.

Blogą akį turi *atžindai* – tie, kuriems bent vienai dienai buvo nutrauktas motinos maitinimas /LTR 4443(103)/, dėl to žmonės kartais ir patys nežinodavo turį blogą akį /LTR 4239(127)/. Todėl motinos vaikų maitinimo krūtimi stengdavosi ne nutraukti /LTR 4239(137)/.

Blogą akį turėdavę ir ne laiku gimę – *laumakiai*, – jų nužiūrėti gyvuliai „krisdavę“ arba susirgdavę /LTR 4239(426)/.

Varlė*

Varlė susijusi su vandeniu. Buvus ji Saulės vedybų priešas, kad ta, susilaukus vaikų, neišdžiovintų balų, už ką Saulė ir dabar tebepykstanti ir jos nešildanti: kai tik Saulė šviečia, varlė turi lįsti į vandenį /LTR 4711(66)/. Šiaurės Lietuvos pasakojimuose ji dažniausiai užburta karalaitė /LTR 4287(18)/.

Iš to, kad varlė dažnai išteka už jaunikaičio /LTR 4287(18)/, reikia manyti, kad kilmingos mergaitės senovėje save irgi kildino iš varlės, kas savo ruožtu buvo vieno iš mitologinių dvynių – vandens – įprasminimas.

* VUBR, f. 152-10, p. 199.

Dar dėl stulpų*

Pasakojimuose paprastai minimi raudonas, baltas ir juodas stulpai. Tai dievybės.

Raudonu stulpu buvo išivaizduojama šiaurės pašvaistė (Žeimelis); prieš vėjus virš besileidžiančios saulės taip pat stovėjęs raudonas stulpas /LTR 4275(151)/, panašiu pavidalu sulig stogu kartais lėkdavęs aitvaras /LTR 4146(23)/, kuris kitais atvejais pasirodydavęs ir raudonos gyvatės pavidalu /LTR 4239(763)/. *Balto stulpo* pavidalu buvo sutinkami numirėliai /LTR 4239(667, 757)/. Kartais jie pasirodydavo ir *juodu stulpu* /plg. LTR 4239(363)/.

Iš to matyti, kad raudoni stulpai siejosi su mitologinėmis būtybėmis, susijusiomis su ugnimi, o balti ar juodi stulpai savo kilme turėjo materialų pagrindą – panašūs stulpai buvo statomi prie palaidojimų: tokių stulpų liekanų randa ir archeologai¹. Apibendrinant galima pasakyti, kad stulpais buvo išivaizduojamos demoniškos ir mirties dievybės.

Apipintas (papuostas) stabas – kártis XVII a. prūsiose buvo statomas šventimo vietose per Jonines². Ir dabar per Jonines šiaurės Lietuvoje ant tokio stulpo keliamas degantis ratas, simbolizuojantis saulę (Žeimelis)³. Kadangi Joninės susijusios su ugnies ir vandens dievybių garbinimu, tai toks stulpas galėjo būti susijęs tiek su ugnimi, reiškusia gyvybę, tiek ir su mirtimi, kurią atstodavo vanduo. Kadangi saulė paskutiniu metu atveju išreikšta degančiu ratu, tai juodas stulpas veikiausiai galėjo simbolizuoti mirties dievybę, juo labiau, kad ir raudoni stulpai buvo susiję su demoniškomis būtybėmis – net ir saulės atveju, kaip matėme, jie reiškė vėją.

Taigi stulpai – juodas, baltas arba raudonas, pirmiausia buvo susiję su mirusiais ir mirties dievybėmis, o kartais ir su kitomis demoniškomis dievybėmis (ir paties velnio spalvos pasakojimuose buvo juoda ir raudona⁴). Apie tai byloja prie palaidojimų archeologijoje randami stulpai su prie jų kūrėtų laužų žymėmis⁵.

Kartais tokie stulpai kapinėse buvo statomi iš medžio kamieno su likusių šakų žymėmis, panašiomis į žmogaus galvas⁶. Gal tai siejosi su tikėjimu, kad mirusiųjų dievas Velnias kai kada buvęs net su devyniomis galvomis /LTR 4443(107)/, nes numirėliai su Velniu pasakojimuose dažnai tapatinami /plg. LTR 4239(85)/.

Ir pačioje liaudies kalboje – negyvas ar laikinai apmiręs žmogus buvo lyginamas su stulpu: *paliko kaip stulpas* – „labai nusigando“ arba – *akys stulpe* „sustingęs“. Ir patys žodžiai *apstułbti*, *apstułbinti* „labai nustebti“ arba „nustebinti iki apstingstant“ – yra kilę iš *stułpas*. Ir posakyje *prie saulės stulpas*, kas reiškia vėją, matyt, reiškė ir saulės apmirimą, po ko ir kildavęs vėjas, pats tampriai susijęs su velnio ir mirties pasireiškimu⁷.

Pagaliau ir indų mitologijoje mirties dievo Šivos simbolis buvo stulpas⁸.

Spėdami rytdienos orą ar kokį galimą netolimos ateities reiškinį, senesni žmonės iki šių dienų žiūri į virš besileidžiančios saulės kartais atsirandantį šviesos stulpą.

* VUBR, f. 152-10, p. 208-210.

¹ Jovaiša E. Raudonėnai, *Mokslas ir gyvenimas*, Vilnius, 1976, nr. 11, p. 37.

² *Liaudies kūryba*, t. 2, Vilnius, 1974, p. 27.

³ *Saulė ratu, o mėnuo lanku* – vadinami ir suomių rūnose, žr. *Kalevala*, Vilnius, 1972, p. 325.

⁴ VUBR, f. 152-7, p. 123.

⁵ Apie randamus degintus lauželius žr. Jovaiša E., Raudonėnai, *Mokslas ir gyvenimas*, 1976, nr. 11.

⁶ VUBR, f. 152-9, p. 190.

⁷ VUBR, f. 152-8, p. 132.

⁸ Migo A. *Khmerų šalis*, Vilnius, 1976, p. 46-48.

Kregždė*

Apie kregždę pasakojama, kad, prarydama žariją, ji iš dievo pavogusi ugnį /LTR 4696(55)/. Jos gyvena namų palėpėse. Kur kregždės turi lizdus, sako, tas namas nedegs, bet jei kregždė savo lizdą apleidžia, tai toje vietoje kils gaisras /LTR 4239(479)/. Išskridama kregždė paliekanti ugnį /LTR 4696(55)/. Su praryta žarija kai kas sieja ant jos krūtinės esančią šviesią dėmelę.

Taigi kregždė mitologijoje siejama su ugnimi.

XIX a. pradžioje Vilniaus universitete buvo susidomėta žmonių tikėjimais, kad kregždės, esą, žiemą niekur neišskrendančios, bet praleidžiančios ją pasinėrusios vandenyje¹.

Tai, matyt, susiję su žmonių tikėjimu, kad ir pati Saulė vakare nusileidžianti į vandenį – mirusiųjų karalystę. Ir suomių liaudies epe „Kalevaloje“ aukščiausiojo dievo Uko išskelta ugnis nukrenta į ežerą², kur ją sužvejoja Veinemeinas ir atiduoda žmonėms³.

Ir lietuvių padavimuose Saulės ar Perkūno gyvulys šernas, pasirodęs kaip žaibas, pagaliau pradingsta vandenyje⁴.

Be to, kregždė oponuoja žalčiui, mirusiųjų pasaulio atstovui, kuris jai ir uodegą iškandęs /LTR 4696(61, 135)/.

Šernas**

Iš pačių seniausių laikų žinoma, kad baltai senovėje nešiojo šernų statulėles, kurios jiems atstojo ginklus ir saugojo dievų motinos garbintojus nuo priešų¹.

Iš seniausio 1261 m. lietuvių mitologijos paminklo „Apie pagonišką pagundą“ galima suprasti, kad lietuviai keptą šernieną valgydavo per šermenis, kai kas nors būdavo miręs².

Vėlesniais laikais kiaules skersdavo prieš Kalėdas ir atlikdavo skerstuvų apeigas. Kiauliena buvo tradicinis Kūčių bei Kalėdų valgis; kiaules bei paršelius aukodavo ir derliaus dievams³.

Ir kitose Europos tautose buvo paprotys per agrarines šventes valgyti ir aukoti kiaules, kas turėjo padidinti žemės derlingumą⁴.

Taigi šerną arba kiaulę aukodavo žemės dievybei, moteriškajam gimdančiosios gamtos pradui. Tačiau ar šernas su žeme buvo susijęs kaip jos dievybė – tenka abejoti.

Apie šerną sakoma, kad jis *deglas*.

O žodis *deglas* – yra nuo veiksmažodžio *degti*. Vietovardis *Daglienai* (kaimo vardas) netoli Pušaloto rodo, kad būta ir žodžio *dagliena* „išdegusi lopais žemė, lydimas“, su kuriuo ir buvo, matyt, siejama šerno spalva – *deglas* – „lopais išdegęs, margas“.

Padavimuose apie debesies nusileidimą ir virtimą ežeru šernas neretai atsiranda vietoj Perkūno gyvulio jaučio ir dingsta vandenyje⁵. Tai primena į vandenį nusileidžiančią saulę. Ir mėgsta-

* VUBR, f. 152-13, p. 154.

¹ Dundulienė P. *Etnografijos mokslas Vilniaus universitete*, Vilnius, 1978, p. 20.

² *Kalevala*, Vilnius, 1972, p. 324–326.

³ *Ten pat*, p. 329–334.

⁴ Remeika J. *Kai dar amžina ugnis ruseno*, Kaunas, 1940, p. 150–153.

** VUBR, f. 152-13, p. 151–153.

¹ Tacitas P. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1972, p. 29–30.

² *Kai milžinai gyveno*, Vilnius, 1969, p. 9–10.

³ Dundulienė P. Lietuvių saulės sugrįžimo švenčių apeigos, *Istorija*, XI, Vilnius, 1970, p. 205, 208.

⁴ *Ten pat*, p. 208.

⁵ Remeika J. *Kai dar amžina ugnis ruseno*, Kaunas, 1940, p. 150–153.

miausias šerno maistas gilės yra po ąžuolu, Perkūno medžiu (Perkūnas mituose dažnai kaitaliojasi su Saule).

Taigi šernas tam tikra prasme siejosi su žeme, bet daugiausia – su ugnies dievybėmis Saule ir Perkūnu. Jis, matyt, buvo ugnies ir šilumos dievybė, skatinusi derlingumą. O gal tai buvo ir mirusiųjų iš šviesos į tamsą perkelianti dievybė, susijusi su nauju užgimimu per mirtį (ir pati saulė vakare nusileidžia, kad rytą vėl pakiltų).

Galimas daiktas, kad žodis liet. *šernas* per žodį *širmas* siejasi su liet. *šermukšniu*⁶, kurio taip paniškai bijo požemio mirties dievybė Velnias. Todėl Tacito dievų motina galėjo būti ne Žemė, o Saulė. Ir lietuvių liaudies dainose Saulė vadinama motina. Šernienos valgymas per šermenis (žodis gali būti su šernu giminingas)⁷ galėjo atsirasti mirusiųjų deginimo laikotarpyje, kai buvo tikėta, kad mirusiojo vėlė po jos kūno su deginimo pakyla su ugnimi ir dūmais į dangų, kur ir apsigyvena žvaigždėse.

Turi šernas ir kitą vardą – tai liet. *veprys*, lat. *vepris* „meitėlis“. Šis vardas siejasi su žodžiu skr. *vápati* „išmeta (sėklą)“⁸. Taigi ir šiuo atveju šernas reiškia apvaisintoją. Mitologinėj plotmėj tai pirmiausia siejasi su Perkūnu, kuris lietaus pavidalu apvaisina žemę (pačiais seniausiais laikais tai buvo dangaus Dievo funkcija). Ir šiandieninėje liaudies kalboje žodžiu *kuilys* (kiaulių patinas) išreiškiamas intensyvaus apvaisintojo epitetas.

Galima padaryti išvadą, kad šernas Žemės kulte buvo laikomas jos išpurentoju, paruošėju apvaisinti, kas seniausiais laikais jį siejo su dangaus Dievu, vėliau – su Saule ir pagaliau – su Perkūnu. Visuomenei vystantis ir šioms dievybėms evoliucionuojant, šernas buvo jų valios, susijusios su Žemės paruošimu apvaisinimui, vykdytojas.

Slogutis-vaiduoklis*

Apie slogučius Žeimelio apylinkėse pasakojimų užrašyta ne taip jau daug. Jie pasirodydavę žmonėms kaip storas senis /LTR 4239(634)/ ar kaip graži moteris /LTR 4239(149)/, slėgdavę ir dusindavę. Norint jo atsikratyti, tereikėdavę pajudinti bent mažąjį rankos pirštą /LTR 4239(693)/.

O štai Kairelių k. užrašytame pasakojime slogutis buvo vaiduoklis, kurį reikėjo nustumti:

„Tas namas buvo pastatytas negeroje vietoje. Kaip aš dar buvau jauna, tai ten buvo mūsų ganykla. Rudenį, kaip vežėme su broliu šieną, prikrovėme uorę, ir jis parvažiavo namo. Po kiek laiko girdžiu – atvažiuoja, ir pagalvojau, nejaugi taip greitai, bet matau – atvažiuoja. Pasiėmiau šakes ir einu krauti. Eidama dar pasižiūrėjau į kitą pusę, o kai atsikusau, tai nei arklio, nei brolio nebėra. Jis atvažiuavo tik po kokios valandos. Aš papasakojau jam, kas buvo, ir jis man pasakė, kad toje vietoje vaidenasi.

Paskui Kairelių kaime nuvertė pirtelę, nuvežė į tą lauką prie pelkės pamiškėje, pastatė gryčių. Mano mama tada dar buvo gyva, kai tą namą ten pastatė, ir mes ten apsigyvenom. Mano mamą visą laiką nak-

⁶ VUBR, f. 152-2, p. 342. Kad šis siejimas įmanomas plg. dar E. Frenkelio šio žodžio etimologija, žr. „Baltistica“ 1(2), Vilnius, 1966, p. 162.

⁷ VUBR, f. 152-2, p. 342.

⁸ *Baltistica*, 1(2), 1966, p. 162.

* VUBR, f. 152-13, p. 120–121.

timis tenai kažkas vis spausdavo. Vieną naktį, kai pradėjo spausti, ji stūmė, stūmė, ir kažkas nukrito. Jinai ir sako: „Ką aš čia nustūmiau, ar velnią, ar rupūžę?..“ O tas, kur nukrito, pasakė žmogaus balsu: „Nei velnią, nei rupūžę, tik tų namų pundatorių“. Ir nuo to laiko jos niekas nebespausdavo.

Bet tada pradėjo vaikščioti žmogus. Kai brolis išeidavo į kaimą, ir mes likdavom vienos dvi, tai visada užsikišdavau duris. Ir kai tik mėnesiena, tai net ir šuva, būdavo, puola. O tas žmogus, kur vaikščiojo, nieko neužkabindavo, jis tik eidavo nuo namo galo iki durų. Gir-dėdavosi ir žingsniai, bet veido nesimatydavo. Taip jis eidavo kiekvieną vakarą po kelis kartus“. /Paulina Kasparavičienė, 76 m., Žeimelio apyl., Kairelių k., 1978 m./.

Velniaplaukis*

Velniaplaukis – švarių vandenų kirmėlė, maždaug 30 cm ilgio, panaši į „gyvą plauką“, susimazgiusį, judantį vandenyje. Yra pasakojimų, kad velniaplaukis taikosi išsiskverbti į besimaudančiojo kūną, kad pasiektų jo širdį, ir tada tas mirtų. Tačiau iš tikrųjų – žmogui velniaplaukis nepavojingas¹.

Įdomu, kad jis gyvena vandenyje, kur, buvo manoma, po vandeniu gyvenęs pats velnias. Taigi velniaplaukio vardo kilmė – neabejotinai mitologinė.

Yra ir susirgimas, šiaurės Lietuvoje vadinamas *čertàplaukiu*, – kai ima pūliuoti piršto galas, skauda, viduje matyti lyg koks įlindęs plaukas, ir pirštas tinsta. Jį gydydavo burtais.

Senovės slavuose mirties dievybė buvo vadinama Волос – „plaukas“². Taigi *velniaplaukis* – ir lietuvių tikėjimuose kadaise galėjo reikšti ir patį Velnią. Įdomu, kad rusai susirgimą velniaplaukiu (волос, волосяца) dar kitaip vadina змеевик³, – taigi tą plauką sieja su gyvate. Tas leidžia suprasti, kodėl lietuvių kryžių antgaliuose kalvių nukalti saulučių spinduliai panašūs į žalčius: pasakojamojoje tradicijoje saulės spinduliai buvo laikomi jos plaukais /plg. LTR 4696(194, 197)/ arba lininiais plaukais /LTR 4711(7, 12)/.

Iš kitos pusės – garbanoti ar susivėlę plaukai, panašūs į žalčius ar gyvates – buvo paties Velnio atributas arba net jo egzistavimo forma.

Įdomu, kad Saulės plaukai čia yra linai. O linai buvo laikomi Saulės augalu /LTR 4711(12)/. Matyt, minėtuoju atveju plaukais linai yra pasidarę jau nurauti ir išminti, taigi – nebegyvi, kas ir sietų juos su Velniu, kuris ir pats – mirusi dievybė. Panaši paralelė yra ir slavų tradicijoje, kur užkalbėjimuose nuo kirminų – griausmo dievo (saulė – jam gimininga) vaikai paverčiami kirminais⁴ (kirminas – siejasi su gyvatėmis, plg. liet. žemaičių *kiřminas* = „gyvatė“).

Taigi liet. *Velniaplaukis* – mirusiųjų dievybės egzistavimo forma.

Kirvis – Saulės simbolis**

Senovės skandinavai Saulę įsivaizdavo kaip keturių stipinų ratą¹ arba apvalų diską, su iš jo einančiais kažko-

* VUBR, f. 152-14, p. 179–180.

¹ Mackevičius A. *Velniaplaukis, Mokslas ir gyvenimas*, Vilnius, 1967, nr. 5, p. 36–37.

² Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 52.

³ *Ten pat*, p. 53.

⁴ *Ten pat*.

** VUBR, f. 152-14, p. 141–143.

¹ Jakobis B. *Sugrąžinti iš praeities*, Vilnius, 1978, p. 47.

kiais plaštakos formos dariniais². Šiaurės Lietuvos liaudies pasakojimuose – ji dažniausiai buvo pailga, ovalo formos, kaip kiaušinis /LTR 4711(25)/. O tai gal dėl to, kad su Saule siejosi gaidys, kuris buvo greito jos užtekėjimo pranašas. Skandinavai, glaudžiai susiję su laivyba, ją išivaizdavo kaip laivą, plaukiantį dangumi, dažnai susiedami su paukščiais³.

Saulės simboliu skandinavai laikė ir didelį kirvį⁴. Tokių Saulės apskritimų bei kirvių yra pavaizduota ant skandinavų kapų plokščių, plonų žalvarinių kirvių rasta pelkėse – spėjama, kad tai buvę aukos⁵. Kirvio atvaizdų randama ir ant keltų Saulės šventyklos – Stounhendžo – akmenų pietų Anglijoje⁶.

Kokių ryši kirvis galėjo turėti su Saule? Šiaurės Lietuvoje akmeninis kūjis ar kirvis buvo Perkūno ginklas /LTR 4696(1, 156)/. Šiaip – Perkūno ginklas buvo žaibas. Taigi kirvis – šiuo atžvilgiu – buvo tolygus žaibui. O žaibas yra ugnis. Tokiu būdu ir Perkūno kirvis turėjo būti išivaizduojamas ugniniu. O Saulė – ugnies apskritimas. Iš čia, matyt, ir pačios Saulės simbolis – kartais didžiulis akmeninis, geležinis ar kaip skandinavų – žalvarinis kirvis.

Trys Šiaurės Lietuvos milžinai, velnias ir laumė*

Žeimelio apylinkės žmonių pasakojimuose šalia neįvardintų senovės milžinų sutinkami dar trys kiti, turintys savo specialybę – *Kalvio sūnus*, *Kalną vertėjas* bei *Medžių rovējas*, kurių kiekvienas savaip formavo arba veikė žemės aplinką. Paskutiniųjų dviejų veiksmai toje aplinkoje daugiau stichiški, beprasmiški: Kalną vertėjas su lazda rankoje vartė kalnus tai ant vienos, tai ant kitos pusės, o Medžių rovējas rovē ažuolus ir statė juos viršūnėmis žemyn. Pirmojo šių milžinų – Kalvio sūnaus, išeinant vandrovoti gavusio tėvo nukaltą trijų pūdų geležinę lazda, veiksmai nėra betiksliai ar beprasmiški. Susitikęs kelyje kitus du ir matydamas jų jėgą bei beprasmišką darbą, pasiėmė juos su savim. Apsigyveno visi trys užkeiktam dvaro miške. Susimedžiojo kiškį. Kasdien po du jie ėjo į mišką medžioti, o tretysis iš eilės vis likdavo namie valgio virti. Miške visi iš eilės susitiko su Velniu. Kalną vertėjas ir Medžių vertėjas su juo grūmėsi. Nors nė vienas iš jų nenusigalėjo, tačiau visi trys liko nevalgę, nes likusiajam namie laikas iki 12 val. praėjo besigrumiant su Velniu, apie ką visi bevelijo nutylėti. Atėjo eilė namie likti ir Kalvio sūnui. Kai tik pasirodė Velnias, tas savo lazda numušė jam visas devynias galvas ir išvadavo dvarą, o jo savininę vedė /LTR 4443(107)/.

Kalvio sūnui užmušus Velnią, toji mergaitė išlipo iš medžio. Tai buvo laumė, kuri, pagal šio krašto žmonių pasakojimus, sėdėdavus beržuose /LTR 4711(32, 51)/. Išlipus ji pasakė, kaip atburti į akmenis paverstus dvaro gyvulius, ką, atžargaria ranka kiekvienam iš jų diržu sudroždamas, Kalvio sūnus ir padarė /LTR 4443(107)/.

Šiaurės Lietuvos liaudies pasakojimų duomenimis, galima neklystant teigti, kad mitinis Kalvio sūnus vedė iš Velnio išvaduoją laumę, kurios dvaras su karvių banda buvo miške. O tasai Kalvio sūnus su geležine lazda – tai *Per-*

² *Ten pat.*

³ Jakobis B. *Sugrąžinti iš praeities*, p. 47.

⁴ *Ten pat.*

⁵ *Ten pat.*

⁶ *Ten pat.*, p. 16.

* *VUBR*, f. 152-14, p. 159-160.

kūno antrininkas su žaibu arba pats *Perkūnas*, kurio kiti du draugai buvo – Žemės drebintojas, iš mitologijos šaltinių žinomas *Drebkulio*¹ vardu, bei audros sukėlėjęs *Audrys*. Visi jie tarpusavyje giminingi, o trečiasis buvęs pats *Perkūnas*².

Saulės ašaros*

Botanikoje yra žinoma žolė *sáulašarė*.

Saulašarės auga pelkėse. Jų lapeliai – su plaukeliais, kurių galuose laikosi lipnaus blizgančio skysčio lašeliai: tai vabzdžiams prisivilioti ir įklampinti, kuriuos paskui šis augalas suvirškina. Stiebelio viršūnėj yra smulkučių baltų žiedelių. Saulei pasirodžius, saulašarės lapeliai prasiskleidžia, tie lašeliai juose ima blizgėti, o užlinkus debesiai, jie vėl užsidaro¹.

Šie ant augalėlio lapų blizgantys lašeliai, kuriais jis prisivilioja vabzdžius, matyt, ir yra buvę saulės ašaros, nes jie blizga tiktai saulei šviečiant.

Matyt, buvo tikima, kad Saulė kažkada verkusi. O ko gi Saulė verkė?

Yra tokia vaikų eiliuotė:

Lijo lijo lietus
Per karaliaus pietus.
Karalius mirė –
Karalienė verkė,
Karaliūkščiai knarkė,
Kiaulė duobę kasė,
Ožka grabą dirbo,
Gaidys giedojo,
Višta turavojo.

/LTR 4247(18)/, Žeimelis.

Ši eiliuotė būdavo eiliuojama, kai saulei šviečiant lydavęs lietus².

Ji, matyt, ir atspindi tą dangaus dramą, kai dingdavo pasenęs Mėnulis, šiaurės Lietuvoje vadinamas karalėliu /LTR 4239(530)/. Taip jis buvo apraudamas ir laidojamas. Saulė ir Mėnulis buvo laikomi vienos šeimos nariais /LTR 4239(47, 523)/. O karaliūkščiai – tai žvaigždės, Saulės ir Mėnulio vaikai /LTR 4508(19)/, kurių dieną nematyti, nes buvo įsivaizduojami knarkiančiais.

Galbūt iš tos dramos ir atsirado žemėje Saulės ašaros – augalėliai, išdygę iš Saulės ašarų – lietaus, lijusio saulei šviečiant. Tie augalėliai auga pelkėse, kur daug drėgmės.

Kryžius ir perkūnija**

Kad *Perkūnas* neįspirtų į pastatą ir jo nepadegtų, ant skliautų kabindavo kryžių (toks geležinis kryžius – saulutė – dar ir dabar tebėra pakabintas ant tvarto skliauto autoriaus tėviškėje – Rimkūnų k. Linkuvos apyl.), prieš dengdami stogą, pirmojoje gniūtėlėje įpjaudami

¹ Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 541.

² Trečiuoju griausmo dievas Dzeusas buvo vadinamas ir senovės Graikijoje, o taip pat ir skandinavų Odinas turėjo epiteta – *Thridlii* (žr. Trenčeni-Valdampfelis I. *Mitologija*, Vilnius, 1972, p. 118.

* *VUBR*, f. 152-15, p. 109.

¹ Isokas G. *Šimtas girios mįslių*, Vilnius, 1976, p. 72–75.

² Jucevičius L. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 79, 623.

** *VUBR*, f. 152-15, p. 119.

tris kryželius, o uždengę stogą šiaudais, – jį iš visų pusių peržegnojavo, kad nepasėstų nelabieji (Juozas Strelčiūnas, gim. 1899 m., Žeimelio apyl. Didž. Plonėno k.).

O kokį ryšį nelabieji galėjo turėti su perkūnija?

Iš liaudies pasakojimų žinoma, kad Perkūnas dažniausiai trenkia į pasislėpusį Velnią. Taigi, norint apsisaugot nuo Perkūno, pirmiausia reikėjo išbaidyti Velnią. Tai padaryti galima kryžiumi – Saulės simboliu. Todėl pastatus ir žegnojavo, ant jų skliautų kryžių kabindavo – kad ten nebeliktų Velnio.

Gandras*

Gandro parsukridimo šventę senovės lietuviai šventė kovo 25 d. Žmonės tą dieną vadino *Blovieščiais*. Pagal krikščioniškąjį kalendorių – tai apreiškimo šventė. Latviams ši šventė yra Māros diena, liaudies tradicijose siejama su gyvybės pabudimu¹.

Lietuvoje apie tą laiką sakydavo, kad gandras parsukridamas ant nugaros parsinešęs kielę, kuri išspardanti ledus /LTR 4147(413), 4696(175)/, po ko prasideda tikrasis pavasaris.

Kitur gandras buvo siejamas su naujos gyvybės šeimoje atsiradimu: apie naujai gimusį vaiką sakydavo, kad jį atnešęs gandras /LTR 4696(160, 175)/.

Latvijoje yra ir rudeninė – didžioji Maros diena – rugpjūčio 15, kuri Lietuvoje vadinama Žoline. Krikščioniškajame kalendoriuje tai – Marijos dangun ėmimo šventė. Liaudies tradicijose ši diena buvo susijusi su derliaus nuėmimo pabaiga.

Maždaug apie tą laiką gandras ir išskrenda.

Visa tai rodo, kad gandras susijęs su viduriniąja dievybe, buvusia tarp dangaus dievo Perkūno ir Žemės gelmių dievo Velnio. Nuo jos priklausė gyvybės atsiradimas. Tą greičiausiai simbolizavo ir paukščio spalvos – balta ir juoda – gyvybė ir mirtis.

Labai įdomu, kad vaikų eiliuotėje gandro pačia laikoma ragana:

Garny, garny, ga, ga, ga,

Tavo pati – ragana.

Man pyrago nekepė,

Kad ir kepė – nedavė.

Taigi gandras siejamas su ragana, kuri buvo tamsioji šio dvilypio paukščio pusė. Kita, jo šviesioji pusė turėjo būti laumė, tam tikru metu buvusi ir vyriškąja dievybe, panašia į prūsų vidurinę dievybę Patrimpą, nes tik moteriškųjų ir vyriškųjų pradų sąjunga gimdė naują gyvybę.

Manant, kad didžioji dangaus dievybė buvo susijusi su ugnimi, o didžioji požemio dievybė – su vandeniu, tai vidurinioji tam tikra prasme turėjo būti sintetinė – iš paprastos ugnies ir paprasto vandens. Kai kuriose tautose ji buvo vadinama Māra, Marja ir pan.²

Žmonių tikėjimuose ši dievybė buvo siejama su derlingumu. Jei sodyboje, ant medyje įkeltų akėčių apsigyvendavo gandrai, tai žmonės laukdavo gero derliaus.

* VUBR, f. 152-15, p. 169.

¹ *Archeologija un etnografija*, IX, Rīgā, 1970, p. 122.

² Иванов В. В., Топоров В. Н. *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, с. 199, 231.

Dzūkai, pirmą kartą pamatę gandrą, aruoduose pamaišydavo javus, kas turėjo pagerinti jų derlingumą³.

Dzūkai gandrą gerbė ir kaip šventą paukštį⁴. Šventu paukščiu gandras buvo laikomas ir Latvijoje (1789 m. Stenderio latvių kalbos žodyne – *swehts putns*)⁵. Ir XIX a. pirmos pusės lietuvių mitologijos tyrinėtojas S. Stanevičius manė, kad 1582 m. išleistos Kronikos Dievo varde *Swieczpuńscynis* M. Strykowskis bus padėjęs latvišką šventojo gandro pavadinimą *Swehts putninsch* – „šventasis paukštelis“⁶, arba „šventas paukštelinis“.

Gandro šventėje Lietuvoje žmonės stengdavosi padėti ir naminiams paukščiams: nejudinti kiaušinių, kad išsiristų sveiki viščiukai, ančiukai ar žąsiukai, ant karties pakabindavo stebulę, kad vanagas vištų nenešiotų⁷. Taigi ir šios S. Stanevičiaus minties atmesti, pasirodo, negalima: gandras galėjo būti susijęs tiek su žmonėmis, tiek su paukščiais, tiek su gyvuliais⁸, tiek pagaliau ir su augalais.

Avietė*

Vardas liet. *avietė*, lat. *avieksne* kilęs nuo žodžio liet. *avis*, lat. *avis*¹. Kokiu būdu uogienojo ar uogos vardas galėjo būti susietas su avimi²? Ta galimybė viena – mitologinė.

Éras, kaip rodo ir jo vardas, plg. got. *jēr* „metai“, jo aukojimas Saulei (tai matyti iš Žeimelio apylinkių pasakojamosios tautosakos /LTR 4696(31)/) siejosi su saulės metų pradžia. Rudenį – aukojo aviną /plg. LTR 4287(37)/³. Tai siejosi su Saulės metų pabaiga. Tokiu būdu *avis* abiem atvejais siejosi su saule.

Avietė – raudona uoga. Liaudies dainose avietėle dažnai vadinama mergaitė. Saulė šiaurės Lietuvos pasakojimuose vaizduojama kaip šviesiaplaukė mergaitė /LTR 4348(24), 4696(197)/. Tai rodo, kad ir avietė senuosiuose tikėjimuose galėjo būti susijusi su Saule – jos uogos panašios į saulės arba mergaitės skruostų raudonumą. Pavadinta ji aviete todėl, kad, pagal žmonių tikėjimus, buvo Saulės uoga.

Saulė ir varnos**

Vienoje Žeimelio apylinkėje užrašytoje sakmėje sakoma, kad po to, kai kalvis iš blizgančios geležies per šešerius metus nukalė saulę ir, pastatęs prie kalvės, įėjo į vidų, o varnos ją pavogė ir nunešė į dangų, žmonės (to kaimo?) jų iki šiol nepakenčią /LTR 4239(565)/.

Šiame mite susiduriame su dviem motyvais: vienas – kad kalvis nukalė saulę, kas sutinkama ir kitoje to krašto sakmėje, kur jis pats ją įmeta į dangų /LTR 4239(502)/, o kitas – kad varnos ją iš kalvio pavogė ir nunešė į dangų, kur ji nuo tada šviečianti visiems (kalvis ją, matyt, kalė tik savo kaimo žmonėms).

Varnos susiję su tamsos pasauliu (daugiausia – raganomis). Ar pastarasis motyvas, kur varnos ją nuneša į dangų, tikras?

³ Dundulienė P. Lietuvių pavasario šventės, *Istorija*, XII(1), Vilnius, 1972, p. 142.

⁴ *Ten pat*.

⁵ Stanevičius S. *Raštai*, Vilnius, 1967, p. 291.

⁶ *Ten pat*.

⁷ Dundulienė P. Lietuvių pavasario šventės, *Istorija*, XII(1), p. 142.

⁸ *Ten pat*.

* *VUBR*, f. 152-15, p. 184.

¹ Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos leksikos raida*, Vilnius, 1966, p. 24.

² *Ten pat*, p. 16.

³ *VUBR*, f. 152-4, p. 177.

** *VUBR*, f. 152-12, p. 209–210.

Iš vienos pusės – jis gali būti susijęs su mituose žinomu saulės nuo dangaus pagrobimu¹, ką paprastai įvykdo piktosios tamsos būtybės, Žeimelio apylinkėse – Vilkas². Bet iš kitos pusės, kas labiau patikima, varnai-kovarniai, kaip ir vilkai (kurie, kaip matėme, ir patys Saulę kai kada grobia), buvo glaudžiai susiję su Aušros dievybe³, galima manyti, buvo net jos palydovai ar sargai (vilkai buvo vadinami šv. Jurgio – Aušros dievybės arba net pačios Saulės šunimis⁴). Senovėj Aušra indoeuropiečių tikėjimuose išsivaizduota ugnies žirgu, kas rytą iš vandenyno išnyrančiu su Saule ratuose⁵. Kadangi kovarniai šiuo atveju su žirgu buvo susiję tiesiogiai, tai ir faktas, kad Saulę į dangų vietoj žirgo užnešė varnos – visiškai atitiktų baltų pasaulėjautą⁶, dėl ko, matyt, šis mitas nėra išgalvotas dalykas. Ir skandinavų dangaus dievą Odiną taip pat lydėjo vilkas ir varnos.

Šventoji ugnis – pakalnėj?*

Įprasta manyti, kad senovėj ugnis Perkūno garbei buvo kūrenama ant kalno. Galimas daiktas, kad kai kur taip ir buvo, tačiau yra duomenų, kad toji ugnis Perkūnui buvo kūrenama ir ne ant kalno, o pakalnėj arba kalno šlaite.

Viename Žeimelio apylinkėj užrašytame pasakojime apie Joninių vakaro šventę sakoma, kad, pradėjus temti, jaunimas ant kalno užsinešdavo statinę, prikraudavo ją malkų, apipildavo žibalu ir uždegdavo, o patys persikeldavo į kitą vietą Joninių švesti. Kai ant kalno ugnis perdegdavo, ten savo pokyliui susirinkdavo raganos /LTR 4239(475)/.

Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad Perkūno žinyčia Vilniuje buvo Šventaragio slėnio ažuolyne, kalno papėdėje, dviejų upių – Neries ir Vilnelės santakoje, kur ir buvo kūrenama šventoji ugnis Perkūnui¹. Ir apie Kesių alką sakoma, kad ugnis ten taip pat buvus kūrenama Agluonos ir Vadaksties upelių santakoje, dabar jau sugriauto kalnelio papėdėje². Panašiai pasakojama ir apie Šventybrasčio kalną prie Nevėžio – ir ten aukuras Perkūnui buvęs pietiniame to kalno šlaite po ažuolais³.

Ir senovės Graikijoje pagrindinė griausmo dievo šventykla Olimpija buvo ne ant kalno, o dviejų upių santakoje⁴, taigi kaip ir Lietuvoje.

Ant kalnų Lietuvoje buvo statomi stabai⁵, susiję su mirusiaisiais ir su mirusiųjų dievybe Velniu. Ir pats kalnas tokiu atveju neretai buvo išsivaizduojamas mirties dievybės gulėjimo vieta (alkakalnis Juodelių k. prie Biržų vadinamas Velniapiliu)⁶.

Kadangi Velnias ir Perkūnas buvo dvi tarpusavyje antagonuojančios būtybės, todėl visiškai suprantama, kad, jei Velnią garbindavo ant kalnelių, tai Perkūnas turėjo būti garbinamas pakalnėje. Gi Joninių kartis su degančia stebule visais laikais turėjo būti matoma kuo iš toliau. Dėl to įdomus darosi ir minėtasis Žeimelio apylinkėse užrašytas pasakojimas, kad per Jonines žmonės ugnį pir-

¹ Žr. Jurginis J. *Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje*, Vilnius, 1976, p. 61

² Žr. VUBR, f. 152-8, p. 176.

³ Žr. str. Šliavas J. *Lietuvių karo dievas ir jo palydovai*, p. 191-192; VUBR, f. 152-12.

⁴ Žr. Vėlius N. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, Vilnius, 1977, p. 277.

⁵ Plg. Tacitas P. K. *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1972, p. 29.

⁶ Tarp kitko – ir Saulės žirgai buvę du – baltas ir juodas /plg. LTR 4696(194)/.

* VUBR, f. 152-13, p. 142-144.

¹ Vingis P. *Vilniaus padavimai*, Kaunas, 1931, p. 66-68, 96-103.

² VUBR, f. 152-6, p. 143.

³ VUBR, f. 152-11, p. 48-50.

⁴ Parandovskis J. *Mitologija*, Rīgā, p. 67.

⁵ VUBR, f. 152-9, p. 7-9.

⁶ VUBR, f. 152-11, p. 58.

miausia užkurdavę ant kalno, o tik paskui nusileisdavę žemyn, kur prie kito laužo švęsdavo Jonines. Taigi duoklę pirmiausia atiduodavo mirties dievybei, o paskui – kūrendavo ugnį Perkūno ar Saulės – šviesos dievybių – garbei. Šio ritualo prasmę paremtų ir tolimesnė to paties pasakojimo detalė, kad paskui ant to paties kalno savo puotai susirinkdavusios raganos, kurios liaudies tikėjimuose buvo glaudžiai susijusios su Velniu.

Vėlyvesniais laikais Jonines švęsdavo ant piliakalnių, tačiau laužą kūrendavo ne aukščiausioje vietoje, o pylimo papėdėj. Gal tai taip pat susiję su tuo pačiu tikėjimu, kadangi stabas, net ir Joninių kartis, susijusi su stabu, buvo statoma aukščiausioje vietoje.

Ugnis kalne šiuo atveju galbūt daugiau susijusi su mirusiųjų garbinimu, o pakalnėj – su Saule ir Perkūnu, nors visa tai galėjo būt daroma ir atvirkščiai.

Senovinių laidojimo vietų atributika bei su ja susiję vaizdiniai*

Pradėjus rodytis straipsniams apie senųjų kapinaičių atributiką bei su ja susijusius papročius¹, norisi taip pat pareikšti keletą pastebėjimų bei minčių, juo labiau, kad, žvalgant archeologijos ir mitologijos paminklus, daug kur su jais pačiam yra tekę susidurti.

Seniausi išlikę laidojimo paminklai Lietuvoje yra pilkapiai. Pradžioje šie pilkapiai būdavo iš vidaus, o vėliau – jau iš išorės apdedami akmenų vainikais ar ratais². Dar vėliau – vietoj tų akmenų ratų buvo pradėta apkasti griovelį³, kurio paskirtis, matyt, buvo tokia pat, kaip ir akmenų.

Ši pilkapių tradicija persidavė ir į vėlesnių laikų kapinaites. Yra išlikusių tokių kapinaičių ir šiaurės Lietuvoje, su pylimėliais aplinkui, tik jie jau nebe apvalūs, o daugiau keturkampiai arba ovalo formos. Ryškiausias toks pailgas keturkampio formos sampilas apie laidojimo plotą yra Kerėžių kaimo kapinaitėse, Vegerių apyl.⁴ Radikių kaimo kapinaitės kalnelyje yra ne tik apjuostos statoko ovalo formos pylimėliu viršuje, bet dar ir apkastos griovelio kalnelio papėdėje⁵.

Labai įdomus faktas, kad ir senoviniai alkakalniai arba net ir alkos kai kada yra apkastos tokiais pat grioveliais. Galima paminėti alką prie Užkalnių kaimo netoli Ėriškių, miške, kuri yra beveik lygumoje⁶, arba panašią alką prie Lamo-kėlių bažnytkaimio, netoli Vabalninko⁷. Juodelių alkakalnis prie Biržų – taip pat apvestas ovalo formos griovelio⁸. Užkalnių alka žmonių vadinama *Pilimi*, o Juodelių alkakalnis – *Velniapiliu*.

Paskutiniu atveju – griovelis, kaip rodo ir kalvos pavadinimas *Velniapilis*, matyt, buvo padarytas tam, kad mirties dievybė *Velnius*, kurio pilimi tas kalnelis ir vadinamas, negalėtų išeiti. Daugeliu kitų atvejų, ypač kapinėse, tai,

* *VUBR*, f. 152-12, p. 216–219.

¹ Milius V. Kapinės – etnografinių tyrimų objektas, *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 m.*, Vilnius, 1972, p. 155–162; Giedrienė R. Senųjų tikėjimų apraiškos XX a. lietuvių laidojimo papročiuose, *Istorija*, XVI(2), Vilnius, p. 18–33; Giedrienė R. Senojo nekrokulto apraiškos XX a. lietuvių kapinėse ir jų priežiūros papročiuose. *Senieji tikėjimai naujausių tyrinėjimų šviesoje*, Vilnius, 1977, p. 60–72.

² Volkaitė-Kulikauskienė R. *Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai*, Vilnius, 1958, p. 65, 78.

³ *Ten pat*, p. 82.

⁴ *VUBR*, f. 152-6, p. 133.

⁵ *Ten pat*, p. 115.

⁶ *VUBR*, f. 152-11, p. 51–52.

⁷ *Ten pat*, p. 55–57.

⁸ *Ten pat*, p. 58.

matyt, padaryta tam, kad piktosios dvasios prie mirusiųjų negalėtų prieiti. Gaila, tačiau visa tai braigia išnykti.

Gal dėl to senosiose kapinėse ir *vėlių durelės* būdavo padaromos – kad mirusiųjų vėlės galėtų išeiti ir aplankyti savo namus (tą rodytų Žeimelio kapinėse viename XIX a. vid. palaidojime prie mirusiojo padėtas didelių raktų pundas)*. O kad pro vartelius į vidų negalėtų patekti piktosios dvasios, jie būdavo apkalami saulučių ar kryželių formos ženklais – ornamentais. Žeimelio apylinkėse pasakojama, kad Vėlių motina mirusiojo vėlę pastatydavus prie kapų vartų, kol mirs sekantis /LTR 4696(65)/, todėl tautosakoje žinomas prašymas atidaryti dureles naujai ateinančiai – visiškai suprantamas.

Taigi tautosakoje žinomos *vėlių durelės* tikrai egzistavo. Vėlesnysis jų įvaizdis turėjo realų pagrindą, kaip realų pagrindą turėjo ir anksčiau aprašytas *vėlių suolelis*. Toks akmeninis vėlių suolelis yra išlikęs Miesteliškių pilkapyne, šalia buv. šaltinio, Kriklinių apyl.⁹ Prie jo veda akmenimis grįstas takelis, matyt, nuo buv. vėlių durelių, kurios yra buvusios šio laidojimo kalnelio pietų pusėje; taigi mirusysis į savo amžiuosius namelius eidavo šiaurės pusėn – tamsos ir šalčio šalin, o atsėdęs ant suolelio – žiūrėdavo į vakarus, kur būdavo nusileidusi saulė (vakarai mirusiajam buvo tas pat, kas gyviesiems – rytai).

Reikia manyti, kad tokių vėlių suolelių ir vėlių durelių buvo ir daugiau, galbūt net visose senovinėse mirusiųjų laidojimo vietose (įdomus faktas, kad senovinės laidojimo vietos buvo prie šaltinių, per kuriuos galbūt vėlės susisiekdavo su požemio pasauliu), tik jie buvo mediniai ir dėl to neišliko.

Realų pagrindą turėjo ir mirusiųjų vaidenimasis balto arba juodo stulpo pavidalu¹⁰. Prie palaidojimų būdavo statomi stulpai arba tiesiog buvo laidojama prie medžio, ir jo kamienas po to nupjaunamas: apie tokius buvusius kapinėse medinius stulpus tebėra išlikusių pasakojimų ir dabar¹¹. Tebėra išlikusių ir pačių stulpų, tik dauguma jų akmeniniai¹², mediniai išlikti negalėjo – jie supuvo. Nuo to, matyt, ir pati mirties dievybė – Velnias – imta išivaizduoti pasivaidenanti stulpu, paprastai juodu¹³. Dėl to ir kiti su mirties dievybe susiję reiškiniai bei būtybės imta išivaizduoti stulpais: lekiantis aitvaras, šiaurės pašvaistė, stulpai ant besileidžiančios saulės, – tik šiuo atveju jie buvo raudoni, susiję su ugnimi¹⁴ (ir Velnio spalvos – buvo juoda ir raudona).

Kaip matyti, tikėjimai šiuo atveju yra persipynę su tikrove: pagal vienus buvo tvarkoma mirusiųjų laidojimo atributika, o pagal tą atributiką – buvo kuriami nauji vaizdiniai bei tikėjimai.

Gegužinių berželis*

Dar net XX a. pradžioje Žeimelio apylinkėse buvo labai populiarios pavasario jaunimo šventės – *gegužinės*, su visa savo tradicine senovine atributika ir butaforija. Pati svarbiausia iš tokių gegužinių buvo švenčiama gegužės pirmąją. Gegužinei būdavo parenkama gražesnė miško aikštelė, dažniausiai kur

* Žr. nuotr. p. 98.

⁹ VUBR, f. 152-9, p. 10–13.

¹⁰ VUBR, f. 152-10, p. 208.

¹¹ *Ten pat*, p. 38.

¹² *Ten pat*, p. 188–189, 190.

¹³ VUBR, f. 152-11, p. 34–35.

¹⁴ VUBR, f. 152-10, p. 208.

* VUBR, f. 152-11, p. 184–187.

nors tarp berželių¹. Tos aikštelės centre būdavo pastatomas beržas, išpuošiamas laukinėmis miško ir lauko gėlėmis, ant šakų priraišiojama kaspinėlių, dažniausiai raudonų /LTR 4809(33)/. Pačią aikštelę taip pat apstatydavo berželiais ir eglaitėmis, ką taip pat papuošdavo, apraišiodami laukinėmis gėlėmis ir kaspinėliais /LTR 4809(33)/. Gegužinės vietoje iškeldavo vėliavą, Žeimelio apylinkėse dažniausiai baltą arba geltoną². Jaunimas vakare ateidavo su armonika ir smuiku, šokdavo aplink vidury pastatytą beržą Jurgelį-meistrelį, eidavo slėpynių, senesni nuošaliau lošdavo kortomis /LTR 4809(33)/. Užsitęsėdavo gegužinės dažniausiai tik iki vidurnakčio, ir visi skirstydavosi namo³.

Gegužės vakarais vykdavo *mojāvos*. Pas kurią nors kaimo gyventoją seklyčioje prie galinės sienos įruošdavo altorėlį: pastatydavo panos Marijos paveikslą, iš jo abiejų pusių pastatydavo po berželį, tuos berželius išpuošdavo laukinėmis gėlėmis, jie skęstė skęsdavo žieduose. Susirinkę prie to altorėlio giedodavo maldas /LTR 4809(34)/.

Kaip matyti, tiek gegužinės, tiek ir *mojāvos* buvo viena senovinė pavasario šventė, susijusi su augmenijos dievybės, išikūnijusios berželyje, garbinimu. Iš apeigų ir butaforijos, visa tai susintetinus, galėtume padaryti išvadą, kad senovėje šios šventės apeigos vykdavo kur nors miško aikštelėje apie lauko gėlėmis išpuoštą berželį. Tai buvo jaunimo šventė, kur apie berželį, matyt, šokdavo tam tikrus šokius, giedodavo ar dainuodavo tam tikras dainas, žaisdavo žaidimus. Pats berželis, matyt, buvo laikomas gamtos augmenijos – vegetacijos ir žalumos – dievybės išikūnijimu. Šią patvirtintų ir tai, kad berželiai – tiek gegužinių, tiek ir *mojavų* – Žeimelio apylinkėse po to būdavo sudeginami, o ne šiaip kur išmetami (Petras Gasiūnas, 81 m., Lauksodis). Galima netgi spėti, kad berželis buvo jau sukultūrintos aplinkos – pasėlių augmenijos vešėjimo dievybė, ką patvirtintų suomių liaudies epe „Kalevaloje“ pasėliams ruošiamoje miško kirtimvietėje paliekamas berželis⁴.

Skandinavijos kraštuose *mojumi* buvo vadinamas ne beržas, bet eglė, kur ji buvo puošiama per Jonines, o jos viršuje būdavo pakabinama vėliava⁵.

Beržo ir eglės mitologinės prasmės baltų dirvoje buvo labai artimos⁶. Lietuvių liaudies pasakoje „Eglė žalčių karalienė“ Eglė buvo medžių motina. Panašią mitologinę prasmę kitos augmenijos atžvilgiu, matyt, turėjo beržas, ką ir matome iš jau minėtojo „Kalevalos“ epizodo. Lot. gegužės mėnuo – *māius* (plg. liet. religinės apeigos – *mojāvos*) taip pat buvo laikomas augmenijos deivės Majos mėnesiu⁷. Krikščionybės laikais ši deivė buvo sutapatinta su pana Marija (plg. Lietuvoje *mojavų* altorėlius su Marijos paveikslu, statomus gegužės (*mojaus*) mėnesį namuose).

Žeimelio apylinkėse pavasarį pirmas sutiktas geltonos spalvos drugelis reiškė krikštynas /LTR 4261(16)/, kurios buvo susijusios tiek su gimimu – vaiką krikštydavo gimus, tiek ir su vandeniu – juo krikštydavo. Galbūt tokią prasmę turėjo ir geltona gegužinių vėliavos spalva tose apylinkėse. Slavų šalyse aprengtą moteriškais drabužiais berželį mesdavo į vandenį, kad būtų lietaus⁸. Švedijoj jaunimas su berželiais dainuodamas apeidavo kaimą ir prašydavo gero oro⁹. Geras oras – šiluma ir lietus – buvo pagrindinės aug-

¹ VUBR, f. 152-1, p. 255.

² Ten pat.

³ Ten pat, p. 256.

⁴ Kalevala, Vilnius, 1972, p. 14.

⁵ Pečiūra P. *Šventieji klaidžiojimai*, Vilnius, 1976, p. 19–20.

⁶ Plg. VUBR, f. 152-10, p. 184.

⁷ Pečiūra P. *Šventieji klaidžiojimai*, p. 19.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

menijos suvešėjimo prielaidos. Ir suomių „Kalevalos“ kirtimvietėje palikto berželio viršūnėje atsitūpdavo erelis, išskėlęs kirtimvietei ugnį¹⁰, nors pasaulio tvėrimo laikais jis pasėtas buvo žemumose¹¹, kas susiję su vandeniu. Gal beržas siejo savyje abu šiuos pradus – šilumą ir lietų – ir dėl to buvo augmenijos žalumos dievybė? Ir butyje pagaliau beržines vantas naudoja pirtyje, kur taip pat šilta ir drėgna. Be to, berželius papuošimui merkia ne tik pavasari, bet išmeigia ir prie ką tik supilto kapo kauburėlio.

Taigi Žeimelio apylinkėse gėlėmis papuoštas gegužinių-mojavų berželis buvo augmenijos dievybė. Iki šių dienų išlikę gegužinių-mojavų papročiai yra senovinių šiai dievybei skirtų apeigų liekanos.

Beržo garbinimą Lietuvoje, tarp kitko, atspindi ir mėnesio, sekancio po gegužės, pavadinimas liet. *biržėlis*. Galima netgi spėti, kad taip senovėje buvo vadinama ir su beržo garbinimu susijusi dievybė.

Šventasis ažuolas*

Prie kelio šalia *Ažuolynės* miško yra ažuolas su koplytėle. Jis auga šiaurinėje kelio iš Liesų į Šašius–Nociūnus pusėje, *Pikčiuviečių* kaime, nuo miško apie 80 m į vakarus, nuo kelio – 8 m į šiaurę. Jo skersmuo apie 1,5 m. Iš ažuolo kelmo vakarų pusėje išaugęs uosiukas. Dirva šiuo metu aplink suarta. Kitoje kelio pusėje buvo senas Mečislavo Janužio vienkiemis.

Žmonės apie tą ažuolą šneka, kad jis esąs *šventas*, o koplytėlę prie jo prikėlė tam, kad netrenktų perkūnas. Koplytėlę padaręs to paties Pikčiuviečių kaimo gyventojas Felicijonas Janužis. Sako, prie to medžio žmonės meldavęsi, prašydami Dievo tai lietaus, tai giedros, tai kad padėtų išauginti geresnį derlių ir t. t. Tris dienas prie to ažuolo susirinkdavęs visas kaimas, giedodavę; tos dienos vadinosi *kryžiāvomis* (Vincas Valantinas, gim. 1907 m., Margių k.) /LTR 4809(26)/.

Koplytėlė prie ažuolo buvo prikalta 1895 m. iš pietų pusės, maždaug 4,5 m aukštyje, su išilgu dvišlaičiu stogeliu, nuo laiko jau labai sunykusi, dažų nebesimato (dažyta buvusi pilkai). Jos viduje buvo Nukryžiuotasis. 1976 m. ta koplytėlė buvo bandyta nuimti, ketinant perduoti muziejui. Kadangi nuimant ji galėjo subyrėti, tai tik Nukryžiuotasis buvo perduotas į Žeimelio muziejų, o kita paliko vietoje. Gaila, kad prieš nuimant koplytėlę nebuvo nufotografuota.

Nukryžiuotasis – 40 cm aukščio ir 30 cm pločio, dažų nebematyti nė žymės. Veidas – kaulėtas, gana išraiškingas, kančią ypač išryškina jo asimetriškumas.

Koplytėlės prikallimo istorija, pagal vietinių žmonių pasakojimus, esanti tokia: anot legendos, mirus Nociūnų kaimo elgetai, jis buvęs palaidotas po tuo ažuolu (V. Valantinas). Tik neaišku, ar po to, ar dar prieš tai koplytėlė tenai buvo prikalta, ir kodėl tą elgetą palaidojo ne kapinėse, o kaip tik po tuo ažuolu. Šiuo atveju matyti, kad ažuolas buvęs kažkuo ypatingas. Iš to, kad apie elgetos palaidojimą žmonės dar atsimena, o koplytėlė nuo ažuolo nuimta jau visai sunykusi, galima spėti, kad ji čia buvus prikalta greičiausiai dar prieš palaidojimą. Reikėtų pažymėti, kad kosminio pasaulio medžio šaknys liaudies tikėjimuose buvo susiję kaip tik su mirusiųjų pasauliu, o mirusiojo velė gimininga pačiam požemio pasaulio dievui – Velniui. Pagaliau ir pats kaimo vardas *Pikčiuviečiai* susijęs su Velniu, – *pikčius* – tai „velnias“.

¹⁰ *Kalevala*, p. 14.

¹¹ *Ten pat*, p. 10–11.

* *VUBR*, f. 152-11, p. 168–171.

Įdomiausi vis dėlto čia yra išlikę pasakojimai apie tą ažuolą, kad žmonės prie jo prieš Nukryžiuotąjį klūpodavo melsdamiesi, o paskui nueidami palikdavo aukų – smulkių monetų. Net dabartiniai vaikai eidami į Liesų mokyklą tas monetas susirinkdavo (Lina Virbickaitė, Žeimelio vid. mokyklos X klasė).

Tik nežinia, ar paprotys palikti prie ažuolo aukų atsirado po palaidojimo, ar prikalus koplytėlę, ar atėjo iš dar senesnių laikų. Kadangi monetos mirusiesiems kapinėse vis dėlto nebūdavo paliekamos – į tiesą panašiausias būtų paskutinysis atvejis. Šiose apylinkėse paskutinis pagonis mirė tik 1908 m¹.

Šalia esantis miškas vadinamas *Ažuolynė*, ažuolai jame dar ir dabar tebeauga. Visai netoli miške prie to paties kelio, tik iš pietų pusės, yra didelis akmuo, vad. *Velnio* arba *Velnio neštu akmeniu*². Dar kiek toliau, toje pat kelio pusėje, auga milžiniškas ažuolas, vad. *Didžiuoju*. Kitoje miškelio pusėje, dešiniajame Švėtinio upelio krante, yra buvus archeologinio laikotarpio senovinė sodybvietė ir senkapis su radiniais³. Taigi gali būti, kad paprotys aukoti prie ažuolų šiame miškelyje aukas yra išlikęs iš labai senų laikų. Įdomu ir tai, kad kryžiaus dienos buvo pirmadienis, antradienis ir trečiadienis prieš *šeštini*. O ketvirtadienį – taigi ir šeštini – buvo Perkūno diena⁴. Ažuolas liaudies tikėjimuose siejamas kaip tik su Perkūnu⁵. Ir šiuo atveju – maldos prie ažuolo ir aukos buvo susiję su Perkūno garbinimu, o kryžius pagaliau buvo ugnies ženklas.

Šio Pikčiuviečių ažuolo vardas bei prie jo aukotos aukos nuostabiai panašios su buvusiu *Šventuoju ažuolu* Naujikių kaime prie Piniavos, kur šalia buvo iškasama dar ir sudegusių grūdų⁶. Iš to galima spėti, kad senovėj panašios aukos pradžioj buvo deginamos ir tik vėliau imtos palikti pinigų pavidalu.

Ugnis ir židiny*

Žmonių atminime Žeimelio apylinkėse namų židiny buvo jau kambario kampe. Anot seniausių žmonių pasakojimų, jis buvęs ant molio pado. Kūrendavę židinių dukart per dieną – rytą ir vakare. Kad neišblėstų, jį prižiūrėdavo senelė. Negalima būdavo židinio užpilti vandeniu ar išardyti, labai jį saugodavo, kad neprapultų. Jei tas židiny vis dėlto prapuldavo, tai ugnies eidavo parsinešti iš kaimyno, o jei dėl kokios nors nelaimės ugnies nebelikdavo ir visam kaime, tai jos parsinešdavo su įdegtą virve iš kito kaimo. Namų židinių laikė šventu, vakare prie jo šeima susirinkdavo melstis. Per krikštynas prie židinio nešdavo vaiką ir kalbėdavo maldas. Per vestuves senelė prie židinio atvesdavo jaunąją, kur jai liepdavo kalbėti maldas; jaunajam ateinant į kitą šeimą prie židinio maldas kalbėti liepdavo atsiklaupus /LTR 4809(29)/.

Kasmet židinių atnaujindavo Velykinio laužo ugnimi (Žeimelis).

Buvo tikima, kad židinyje gyvena Namų motina; per Velykas Žeimelio apylinkėse jai prie krosnies padėdavo kiaušinių, duonos, alaus, mėsos /LTR 4696(127)/.

Ir pačią ugnį Žeimelio apylinkėse žmonės laikė šventa, nes ją esą sukūrę šv. Gabija, šv. Agota ir šv. Laurynas /LTR 4239(81)/. Ugnį pakuriant,

¹ Šliavas J. Paskutinis pagonis, *Mokslas ir gyvenimas*, Vilnius, 1967, nr. 10, p. 46.

² Šliavas J. Pašvėtinio–Linkuvos apylinkių archeologiniai paminklai, *Kraštotyra*, Vilnius, 1970, p. 119.

³ *Ten pat*, p. 118.

⁴ *VUBR*, f. 152-10, p. 216.

⁵ *VUBR*, f. 152-1, p. 323; *VUBR*, f. 152-7, p. 158.

⁶ Tarasenko P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 190.

* *VUBR*, f. 152-11, p. 195–197.

jai reikėdavę pakloti patalą – peržegnoti /LTR 4239(540)/. Ugnis būdavo maitinama pagaliais: nuodėguli žmonės vadino *ugnies mituliu* /LTR 4239(83)/.

Ir indų tikėjimuose aukurų ugnies dievas Agnis, buvo tikima, miegas medyje, gimstas iš sausų medžio gabalų, tuoj savo gimdytojus prarydamas – taigi medis buvęs jo valgis, o gėrimas – lydytas sviestas, jis buvęs dangaus žirgas ir erelis¹. Ir suomių tikėjimuose ugnis vadinama rausvu eržilu², ją beržo viršūnėje išskėlęs erelis³. Ir skandinavų runose pasaulio medžio – uosio viršūnėj tupįs baltas erelis⁴. Erelio pavidalu pasirodydavęs graikų griausmo dievas Dzeusas⁵. Baltas žirgas baltuose buvo saulės aušros simbolis⁶.

Ar šiaurės Lietuvos *Ugnis* ir *Namų motina* yra ta pati dievybė – sunku pasakyti, greičiausiai ji čia jau diferencijavusis. Buvo manoma, kad židinyje gyvenusios namų globėjos – mirusiųjų vėlės /LTR 4239(54, 101, 238)/. Iš to, kad židinių prižiūrėdavo seniausia namų moteris, galima manyti, kad Namų motinos kultas yra atsiradęs iš mirusio šeimos pamotės kulto. Ugnis, savo ruožtu, buvusi atnešta iš pragaro /LTR 4239(676)/, kur gyvenęs mirusiųjų dievas Velnias, arba dar senų senovėje – galbūt ir už jį senesnė – Veliuonà. Įdomu, kad seną šeimos moterį Mūšos upyne vadina *móje*, kas susisieja su lat. žodžiu *māja* „namas“, „namai“⁷, jos vardas galbūt ir kilęs nuo namų židinio ugnies saugojimo šeimos gyvenamajam būste – name. Latviai namų dievybę, susijusią su žalčiais, vėlgi glaudžiai susijusiais su mirusiųjų vėlėmis, vadino Pieno motina⁸. Iš pieno gaunamas sviestas, indų Agnio gėrimas. Dėl to galima manyti, kad ir šiaurės Lietuvos Ugnis bei Namų motina savo kilme yra susiję.

Ir šiaurės tautų papročiuose jaunąją į naują šeimos židinių įvesdavo senutės⁹. Jei nuotakai būdavo statomas naujas būstas, kas mergaitėms buvo tiek pat reikšminga kaip vaikinams iniciacijos, tai ugnį jame įkurdavo iš motinos židinio atnešta ugnimi¹⁰. Todėl pažymėtina, kad Žeimelio apylinkėse, išvykstant vestuvinių pulkui iš jaunosios namų pas jaunąjį, labai saugodavo krosnį, kad išvažiuojantieji jos neišgriautų, ką tie ir stengdavosi padaryti /LTR 4711(75)/. Tai darė, matyt, todėl, kad namuose liktų Namų motina, tam tikra židinio ugnies dievybės transformacija, kai pati ugnis pastoviai jau nebebuvo židinyje (krosnyje) kūrenama, o saugojo ją jau vien dėl praktinių tikslų.

Visatos atsiradimas*

Padavimų apie visatos atsiradimą Šiaurės Lietuvoje išlikusių yra gana daug. Pasaulis čia paprastai kildinamas iš anties kiaušinio. Reikia išsivaizduoti, kad pradžioje buvęs chaosas, kuriame atsiradęs mėnulis, žemiau jo – debesys, buvo lietus; tame mėnulyje buvo uola ir gyveno didžiulė antis. Sakoma:

„Mėnulyje ant akmens tupėjo milžiniška antis. Ji neseniai buvo padėjusi kiaušinį ir ruošėsi perėti, bet labai įsinorėjo lesti ir nuskrido. Užėjo lietus. Neseniai suneštas lizdas sudrėko, jame atsirado skylė, ir kiaušinis pro tą skylę iškrito. Bekrisdamas atsitrenkė į debesį

¹ Pečiūra P. *Šventieji klaidžiojimai*, Vilnius, 1976, p. 80–81.

² *Kalevala*, Vilnius, 1972, p. 324.

³ *Ten pat*, p. 14.

⁴ Jucevičius L. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 125.

⁵ Pečiūra P. *Šventieji klaidžiojimai*, p. 43.

⁶ *VUBR*, f. 152-8, p. 123.

⁷ *VUBR*, f. 152-5, p. 158–161.

⁸ *VUBR*, f. 152-7, 1975, p. 147.

⁹ Linevskis A. *Akmeninės knygos lapai*, Vilnius, 1975, p. 226.

¹⁰ *Ten pat*, p. 121–124.

* *VUBR*, f. 152-10, p. 68–70.

ir suskilo į tris dalis. Iš trynio atsirado žemė, iš baltymo – vanduo, o iš skiauto atsirado dangus“ /LTR 4809(1)/. Kitame padavime sakoma, kad „Labai seniai buvo toks kiaušinis – dangus ir žemė buvo sulipę. Dievas norėjo, kad dangus nuo žemės atsiskirtų ir sviedė į tą kiaušinį akmenį. Ir kiaušinis skilo pusiau: iš vienos to kiaušinio pusės atsirado žemė, o iš kitos – dangus“ /LTR 4809(3)/.

Apie dangaus atsiskyrimą nuo žemės dar sakoma, kad tai atsitinka, kai užteka saulė /LTR 4809(10)/. Ir priešingai: kai būna didelė pūga, sakoma, kad dangus maišosi su žeme (Žeimelis).

Taigi buvo manoma, kad pačioj visatos pradžioj erdvėje pliaupė lietus, slinko debesys ir buvo tamsa. Seniausias dangaus kūnas toje stichijoje buvęs mėnulis su uola (jo tamsioji dėmė?), kur buvo didžiulė antsi, ir šioj neaprėpiamoj stichijoj – greičiausiai buvo įsivaizduojamas Dievas. Toliau viskas atsirado iš anties kiaušinio, šiam skilus: iš apatinės jo pusės atsirado žemė, jūros ir, matyt, pragaras (galima manyti, iš pūckos), o iš viršutinės – dangus ir galbūt saulė (iš trynio)¹. Kai kuriose Žeimelio apylinkėse užrašytose saktmėse saulė, sakoma, buvus nukalta kalvio², o žvaigždės – esančios saulės ir mėnulio vaikai³. Taigi chaosas nusistovėjo, kai nuo žemės atsiskyrė dangus, o tai atsitiko, kai pradėjo šviesti saulė. Taip žmonės Žeimelio apylinkėse įsivaizdavo visatos atsiradimą iš anties kiaušinio.

Kai kurias smulkmenas šiame mite paremia ir kiti, netiesioginiai duomenys: kiaušinių višta dedanti panašų į saulę /LTR 4711(25)/, šaltinis žemėje esąs kiauroji, pro kurią galima nugarmėti į pragarą /LTR 4711(17)/, velnias gyvenąs urve po ažuolu /LTR 4696(200)/.

Visatos pradininku šiuose mituose laikomas Mėnulis.

Šis mitas labai artimas suomių „Kalevalos“ mitams apie visatos atsiradimą.

Kitame šio krašto mite sakoma, kad pradžioje buvę tik Dievas ir velnias. Kartą Dievas supykęs ir pastūmęs velnią, kuris nukritęs ant akmens. Čia jis sukūręs žemę, o vanduo aplinkui atsiradęs iš Dievo ašarų /LTR 4809(6)/.

Šiuo atveju, kaip matome, žemę sukūręs velnias, taigi ji buvo susijusi su mirtimi. Iš tikrųjų – vėlesniuose tikėjimuose žemė ir siejosi su mirties dievybėmis. Šis mitas jau artimesnis skandinavų mitams apie pasaulio pradžią, kur žemė atsiradus iš užmušto ar paaukoto milžino kūno⁴.

Kaip vienu, taip ir kitu atveju – lietaus vanduo, taip reikalingas gyvybei, yra iš dangaus. Susijęs lietus ir su mėnuliu. Prie seniausių visatos elementų priderėjęs ir akmuo, taip pat susijęs su mėnuliu (pirmasis buvo mėnulyje) ir su Dievu (Dievas metė akmenį). Gal dėl to ir buvo tikima, kad akmenys auga /LTR 4239(248)/, nes ir pats mėnulis auga.

Visatos struktūra*

Žemę Žeimelio apylinkėse senovėj žmonės įsivaizdavo panašią į blyną /LTR 4711(41)/, kartais – į išplotą akmeninį blyną, prie kurio krašto priėjus, galima nukristi į bedugnę /LTR 4809(4)/.

¹ Plg. suomių liaudies epą *Kalevalą*, Vilnius, 1972, p. 6–9.

² *VUBR*, f. 152-1, p. 324; *VUBR*, f. 152-7, p. 125.

³ *Ten pat*, p. 126.

⁴ Мелетинский Е. *Поэтика мифа*, Москва, 1976, с. 203.

* *VUBR*, f. 152-10, p. 71–72.

Toji žemė, sakoma, nėra lygi, ji rumbuota, todėl ja einant nereikia per daug trypti, – kad nesujudėtų ir kad koks kalnas tada neužgriūtų /LTR 4809(5)/.

Aplinkui žemė, sakoma, buvęs vanduo: saulė į jį ir nusileisdavusi /LTR 4696(194)/, arba į jūrą /LTR 4508(33)/. Iš to, kad kartais būdavo sakoma, jog saulė miega ant aukšto kalno /LTR 4508(33)/, galima manyti, kad priešais tą didžiąją jūrą buvę įsivaizduojami ir aukšti kalnai.

Virš žemės esąs dangus, kurį, kad nenukristų, laiko Dievo pastatytas jam nusikaltęs žmogus /LTR 4809(7)/. Kituose pasakojimuose sakoma, kad dangus laikosi ant stiebų, kurie esą ne kas kita, o bažnyčių bokštai, dėl ko ir esama tiek daug bažnyčių, kad dangus neužgriūtų /LTR 4809(9)/. Danguis – kaip kambaryje lubos, kur yra vartai, pro kuriuos vaikščiojās Dievas /LTR 4809(20)/. Gyvenās Dievas debesų pilyje, kur pilna ir saulės šviesumo, ir mėnulio švelnumo /LTR 4711(121)/.

Po žeme esąs pragaras, o į jį patekti – nugarmėti – galima pro šaltinio kiaurymę /LTR 4711(17)/. Kartais tokia kiaurymė ir būdavo vadinama tiesiog *kiaurąja* /LTR 4711(17)/ arba *peklele*¹, kur gyvenās velnias /LTR 4711(17)/. Dar sakydavo, kad velnias tūno pasislėpęs pačioje žemėje /LTR 4809(4)/ arba vandenyje².

Panašiai trijų sferų pasaulį, kur yra dangus, žemė ir požemis, įsivaizdavo ir kitos tautos³. Dangu, taip pat parentą stulpais, vaizdavosi suomiai⁴. Skandinavai vaizdavosi jį parentą keturiose pasaulio šalyse keturių nykštukų, kur viduryje augo pasaulio medis – uosis⁵.

Visatos pabaiga*

Pasaulio pabaigą žmonės įsivaizdavo, kai sugrius dangų rėmę stulpai /LTR 4809(9)/ arba kai pasilps jį laikas Dievo pastatytas žmogus /LTR 4809(7)/. Tada pabirsią iš dangaus akmenys, kurie viską ir sunaikins /LTR 4239(487)/, išsilies vanduo /LTR 4809(2)/ arba dangus susimaišys su žeme /LTR 4809(2)/. Kai pasaulio pabaigoj įgrius dangus, žemės pakraščiuose žmonių dar galėtų išlikti, bet juos užmuš nuo dangaus atitrūkęs mėnulis /LTR 4809(8)/. Taigi mėnulis, pradžioj buvęs pasaulio kūrimo pradininku, pasaulio pabaigoj prisijungs prie gyvybę siaubiančių subjektų. Tada pasaulyje nieko nebebus likę, kol Dievas ir velnias vėl viską sukurs iš naujo /LTR 4809(8)/.

Panašiai pasaulio pabaiga įsivaizduojama ir skandinavų mituose, kur, kūrime dalyvavę vanduo ir ugnis, pabaigoj – nusiaubs jį: sausuma vėl panirs į vandenį, o dievas Lokis, buvęs šviesos dievo Odino padėjėjas, panašiai kaip ir baltų mėnulis, vairuos mirusiųjų laivą¹.

Turto gausinimo dievybės Žeimelio apylinkėse**

Turto gausinimo dievybės buvo namų dievybės. Todėl kiekvienas stengėsi įtikti, kadangi jos buvusios labai kerštingos, ypač skaudžiai keršydavę už išjuokimą. Savo charakteriu ir pasireiškimu šios dievybės buvo įsivaizduojamos kaip demoniškos, tam tikra pras-

¹ VUBR, f. 152-9, p. 187.

² VUBR, f. 152-8, p. 207.

³ Мелетинский Е. *Поэтика мифа*, Москва, 1976, с. 207.

⁴ *Kalevala*, Vilnius, 1972, p. 19.

⁵ Мелетинский Е. *Поэтика мифа*, с. 215.

* VUBR, f. 152-10, p. 73.

¹ Мелетинский Е. *Поэтика мифа*, Москва, 1976, с. 251.

** VUBR, f. 152-10, p. 146–154.

me – susijusios su ugnimi, bet tuo pačiu tai buvo ir grynai žemiškos dievybės, turinčios nepaprastos jėgos ir galios.

Turto kaupimo dievybių būta įvairių, tarpusavyje daug kuo panašių, bet ir skirtingų.

Nykštukai. Jie buvo įsivaizduojami kaip žmogeliukai su barzdomis /LTR 4239(27, 343)/ arba su didelėmis ilgomis barzdomis, panašiomis į samanas /LTR 4348(8)/. Gyvenę jie kiekvienoj senoj sodyboj /LTR 4239(48)/, namų papečkėj /LTR 4239(48, 343)/, ant aukšto /LTR 4239(48)/, bildėdavę daržinėj /LTR 4239(433)/, gyvenę kieme po šėivamedžiu /LTR 4696(73, 146)/, miške po didžiulių medžių šaknimis /LTR 4239(27, 293)/, urveliuose miško kalnesnėj vietoj, kad neapsemtų vanduo /LTR 4348(8)/. Tie, kurie gyvenę namuose, vilkėdavę juodai /LTR 4239(343)/, kurie gyvenę po raudonuogio šėivamedžio krūmu – raudonai /LTR 4696(146)/, o kurie gyvenę miške – žaliai, raudonai, su aukštomis įvairiaspalvėmis kepuraitėmis /LTR 4239(27)/. Jie buvę labai stiprūs /LTR 4239(293)/, nenorėdavę, kad juos kas nors matytų /LTR 4239(27)/, iš papečkės išlįsdavę tik niekam nematant /LTR 4239(343)/, miške pasirodydavę tik atskiriems žmonėms /LTR 4239(293)/. Padėdavę žmonėms įvairius darbus dirbti /LTR 4239(293, 343)/. Moterims padėdavę suverpti ar išausti, vyrams – greičiau iškulti javus ar išminti linus /LTR 4239(48)/. Kūrenant jaują, jie saugodavę, kad žmonės neužmigtų /LTR 4239(48)/. Ariant, įlindę arkliui į ausį, jį vedžiodavę /LTR 4696(73)/. Miške padėdavę kirsti medžius ir sukrauti juos į vežimus /LTR 4239(293)/. Už tai žmonės jiems palikdavę maisto kur nors namų kampe ar prieš pečių /LTR 4239(48)/, po šėivamedžiu padėdavę gabalėlių duonos ar mėsos /LTR 4696(73)/. Jų maistas buvęs panašus į žmonių maistą /LTR 4348(8)/. Pasiimdavę jie tą maistą žmonėms nematant /LTR 4696(73)/, slaptai papietaudavę ir vėl dingdavę /LTR 4239(343)/. Žmonės jiems atnešdavę drabužėlių /LTR 4239(27)/. Už tai jie būdavę draugiški /LTR 4239(293)/, ypač stengdavęsi padėti nuskriaustiesiems /LTR 4239(27)/.

Seniau, sako, nykštukai gyvenę namuose, bet viena šykšti šeimnininkė nedavusi jiems valgyti. Jie supykę ir išėję į mišką. Nuo tada jie ir gyveną miškuose LTR 4239(48)/.

Aiškindamas lietuvių patarlės *Nevyk Dievo į medį* turinį ir prasmę, tautosakininkas K. Grigas, kalbėdamas apie tos patarlės „dievą“, kaip tik ir laiko juo panašius nykštukus¹, kurie mitologijos šaltiniuose vadinami dar ir *barzdūkais* arba *bezdūkais*² (šėivamedžius žmonės kartais maišo su alyvomis – bezdais), o „medį“ jis čia mąno buvus – mišką³. Žeimelio apylinkių tikėjimų duomenys tą jo iškelta hipotezę visiškai paremtų.

Su barzdūkais siejosi ir baltų šventų miškelių ir vegetacijos dievas Puš(k)aitis, gyvenęs šėivamedžio krūme, kuriam dukart per metus – pavasarį (kas siejosi su Pergrubium) ir rudenį – spalio pradžioje, nuėmus derlių (kas siejosi su Žemininku) kur nors kluone pastatydavo stalą, ant jo padėdavo keturių javų rūšių duonos, virtos ir keptos mėsos, sūrio ir sviesto, pakviesdavo barzdūkus pavakarieniauti, paprašydavo, kad jie padaugintų javų ir uždare duris palikdavo⁴.

¹ Grigas K. *Lietuvių patarlės*, Vilnius, 1976, p. 58–59.

² *Ten pat.*

³ *Ten pat.*, p. 55.

⁴ Jonynas A. Lietuvių folkloras M. Stryckovskio „Kronikoje“, *Lietuvių poetikos tyrinėjimai*, Vilnius, 1974, p. 244–245; Топоров В. Н. Об индоевропейских соответствиях..., *Балтославянские исследования*, Москва, 1974, с. 6–7.

Kaukai – panašiai kaip ir barzdukai, taip pat buvę maži žmogeliukai, gyvenę namuose po pamatais, būdavę kaip velniai. Prinešdavę jie žmonėms visko: pinigų, grūdų ir kitokio turto. Bet jei žmogus juos užpykindavęs, tai jau nebebūdavę gyvenimo /LTR 4239(510)/.

Iš to, kad kai kurios laidojimo vietos šiaurės Lietuvoje vadinamos *kaukalkalniais* (pvz., Domančių senkapis prie Pašvitinio⁵), galima spėti, kad kaukai buvo siejami su mirusiųjų vėlėmis. Mirusiųjų dvasiomis kaukus vadina ir XVI a. pabaigoje žemaičių dievus aprašęs J. Lasickis⁶.

Aitvarai iki pat šių dienų buvo populiariausi tarp turto gausinimo dievybių šiaurės Lietuvoje. Jiems mažiau buvo būdingas žemės dievybės vardas. Gyvendavęs aitvaras kamaroj tarp kailinių prie girnų /LTR 4443(3)/, klėtyje /LTR 4239(449)/, ant aruodo /LTR 4239(747)/, klojime /LTR 4443(69)/, kūtėje (tvarte) /LTR 4239(120)/, kamine /LTR 4239(763)/, palėpėj /LTR 4239(476)/. Į patalpą aitvaras įlisdavęs pro paliktą plyšį /LTR 4239(449)/, pro stogą /LTR 4239(759)/, įlėkdavęs į namus pro atdarus langus ir duris /LTR 4239(141)/. Laikydavę aitvarą kartais kaip vabalą degtukų dėžutėje /LTR 4239(374)/.

Išsipėrinti aitvarą būdavę galima iš kiaušinio: po devynerių metų juodas gaidys padėdavęs juodą kiaušinį, iš kurio aitvarą ir išperėdavęs /LTR 4239(118, 141)/. Dar sako, kad raudonas gaidys po dvylikos metų padėdavęs raudoną kiaušinį, iš kurio aitvarą taip pat išperėdavę /LTR 4239(687)/. Išperėti aitvarą, sako, galėdavus ir devyniasdešimties metų žydė, pasodinta ant vantos /LTR 4239(200)/, tą vantą pakėlus, būdavę galima pamatyti vabalą ne vabalą, paukštį ne paukštį su vos bepradedančia dygti uodega, dar po devynių mėnesių ta uodega išaugdavusi sulig vanta, ir tai būdavęs aitvaras /LTR 4239(200)/.

Aitvarą būdavę galima gauti kaip palikimą, tik reikėdavę už tai užmokėti pinigais ir pažadėti gerai jį maitinti /LTR 4239(497)/.

Galima būdavę jį ir nusipirkti – Mintaujoj arba Rygoj iš žmonių, turinčių ryšį su velniu /LTR 4146(23)/. Nusiperkamas aitvaras būdavęs kaip tabokinė /LTR 4239(62)/, maža raudona dėžutė /LTR 4239(149)/. Rygoj pirkdavę už savo dūšią /LTR 4443(69)/.

Nusipirkus, kad jis tarnautų, reikėdavę atsisakyti tikėjimo /LTR 4239(342)/, prisiekti po mirties jam tarnauti /LTR 4239(148)/, pažadėti savo dūšią /LTR 4239(374)/.

Daugelis aitvarą prisijaukindavę /LTR 4239(497, 721)/, bet tada reikėdavę pažadėti jam savo dūšią /LTR 4443(3)/. Po mirties šeiminką jis išsinešdavęs su visu karstu /LTR 4348(23)/, kartais pasiimdavęs tik jo dūšią /LTR 4239(53)/. Prisiviliodavę jį metams kiaušiniene, iškepta iš dvylikos kiaušinių ir pavožta po doklu: jei po savaitės tos kiaušinienės po doklu nebelikdavo, tai aitvaras jau būdavęs priviliotas /LTR 4239(224)/. Prisiviliodavę ir skaniausiu jo maistu – šiltais virtėniais, keliskart jų vis padedant palėpėje /LTR 4239(476)/.

Pasitaikydavę aitvarą ir rasti, pvz., grindelė ant kelio, kuri, pakabinta tvarte, gausindavusi arkliams avižas /LTR 4239(657)/, arba virvelė, už kurios pririštas arklys atsigaudavęs – lovyje po to niekada netrukėdavę avižų /LTR 4443(57)/.

Aitvaras iš vienu turtus vogdavęs, o kitiems – nešdavęs /LTR 4239(224)/.

⁵ VUBR, f. 152-4, p. 21.

⁶ Lasickis J. *Apie žemaičių dievus*, Vilnius, 1969, p. 25.

Skrisdamas jis būdavęs panašus į pagali /LTR 4239(656)/, rąstą /LTR 4443(69)/, į statų šviesos stulpą sulig stogu /LTR 4146(23)/, į raudoną gyvatę /LTR 4239(763)/ arba į raudoną žarsteklį /LTR 4239(638)/, ugnies liežuvį /LTR 4239(753)/, į raudoną 2 m strypą su raudona galva /LTR 4239(477)/, į maždaug 3 m strypą su keista galva /LTR 4239(342)/, į raudoną liepsną su uodega /LTR 4239(511)/, į raudoną liepsnelę /LTR 4443(98)/, raudoną kamuolį /LTR 4239(119, 147)/, į raudoną paukštelį /LTR 4239(588)/, į paukštį su ugnine uodega /LTR 4443(38)/, į erelį /LTR 4239(686)/ ir t. t.

Aitvaras vogdavęs grūdus /LTR 4239(321)/, aižydavęs káugėį žirnius /LTR 4239(686)/. Su nešuliu aitvaras skrisdavęs raudonas /LTR 4239(342, 511)/, dar sakydavo, kad raudonas nešes ir pinigus, o juodas – kitokius dalykus /LTR 4239(604)/. Dažniausiai sakydavo, kad su dovanomis jis būdavęs auksinės spalvos arba raudonas, o supykęs arba tuščias – juodas /LTR 4239(702, 721, 814), 4348(23)/. Ir baltas kartais skrisdavęs tuščias /LTR 4239(342, 511)/.

Aitvaras nešdavęs grūdus, sviestą, varškę, mėsą /LTR 4239(570)/, pinigus /LTR 4239(702)/, auksą /LTR 4239(570)/, drabužius /LTR 4239(53)/.

Pamačius aitvarą skrendant, galima būdavę jį sustabdyti: vaikinui ir merginai tereikėdavę įsikibti vienas kitam į plaukus ir užsimerkti /LTR 4239(147)/, norint pagauti aitvarą, pamačius jį, reikėdavę sumesti kryžmais švarko skvernus /LTR 4239(119)/. Norint atimti iš jo nešulį, reikėdavę smeigti į žemę peilį, tačiau tokiu atveju, jei nieko nebus nešes, jis apleisias utėlėmis /LTR 4146(23)/. Norint tapti laimingu, reikėdavę jį pasivyti ir užmegzti ant uodegos galo mazgą /LTR 4239(753)/.

Parskridęs aitvaras būdavęs panašus į gaidį /LTR 4239(156)/, į juodą gaidį, tupintį ant aruodo klėties kampe /LTR 4239(62, 747)/, į raudoną gaidį /LTR 4239(339)/, į baltą gaidį, koku jis tapdavęs išvėmęs grūdus /LTR 4239(339)/, į apuoką didelėmis akimis /LTR 4239(7)/, į rupūžes /LTR 4239(637)/ arba į ponaitį /LTR 4239(156)/. Kartais vietoj vieno minimi du aitvarai /LTR 4443(58)/, du ponaičiuokai /LTR 4239(120)/, trys rupūžės /LTR 4239(637)/.

Iš Byvainių balos netoli Jonišio išlįsdavęs aitvaras, panašus į ubagą, čigoną arba kunigą, o kai jau skrisdavęs – tai tada jau būdavęs panašus į raudoną pantį⁷.

Parskridęs gaidžio pavidalu, avižas ar grūdus į aruodą aitvaras išvemdavęs /LTR 4239(97, 449)/, išpildavęs į sieką /LTR 4239(156)/, į skrynią dėdavęs pinigus /LTR 4239(62)/, į lovius krėsdavęs varškę ir sviestą /LTR 4239(810)/, rupūžių pavidalo aitvarai gausindavę sviestą įlipę į bliūdą, šeimininkei sukant šaukštu /LTR 4239(637)/, ponaičiuoko pavidalo aitvaras avižas arkliams į lovius berdavęs /LTR 4239(120)/. Ko būdavę mažai, to aitvaras, sako, ir pagausindavęs /LTR 4443(3)/, net lašinių /LTR 4239(374)/ arba šieno /LTR 4239(449)/.

Būdavę gerų ir blogų aitvarų. Gerieji aitvarai buvę tiesiu liemeniu ir didele mėlyna galva. Pas ką tokie aitvarai apsigyvendavę, tam netrūkdavę aruoduose grūdų, karvės duodavusios daug pieno, o kiaulės – daug mėsos. Kiti būdavę pikti, jų liemuo buvęs juodas ir plonas, o galva didelė ir raudona kaip ugnis. Jie dažnai padėgdavę žmonėms namus. Supykdavę ir gerieji aitvarai, jei kas lipdavo į palėpę jų pasižiūrėti, ar dėl blogo maisto /LTR 4239(476)/.

Kad aitvarai pagausintų grūdų,

nuo žemės visų nesusemdavo, o iš ryto, ⁷ VUBR, f. 152-6, p. 100.

sako, jų rasdavę daugiau /LTR 4239(813)/. Buvo sakoma, kad sugautas po bliūdu aitvaras, neturtingos mergaitės gražiai prašomas, ne tik neapsunkina jai malimo, bet dar ir apdovanoja, suteikdamas galimybę ištekėti už mylimo turtingo ūkininko sūnaus /LTR 4145(21)/.

Prieš šventes ant stalo aitvarams pridėdavo įvairių valgių ir, atidarę namuose visus langus ir visas duris, taip juos palikdavo, o patys išeidavo, kad atlėkęs aitvaras galėtų gerai pavalgyti; žiūrėti nebuvo galima, nes tai galėjo užtraukti nelaimę /LTR 4239(141)/.

Už teikiamas paslaugas aitvarą reikėjo gerai maitinti. Mėgstamiausias jo valgis buvo šilti virtieniai, padėti palėpėj /LTR 4239(476)/, arba kiaušiniene, nunešta vakare į klėtį /LTR 4239(4, 53)/.

Atsikratyti aitvaro būdavo galima deginant jaučio ragą /LTR 4239(98)/, sudrožiant jam pagaliu /LTR 4443(3, 95)/, beržine lazda arba vilnone kairės kojos kojine, – nuo to jis subyrėdavęs /LTR 4239(603)/. Atbaidyti jį būdavę galima uždegta žvake, pavožta po puodyne ant girnų /LTR 4239(339)/. Užmušti jį būdavę galima botagu /LTR 4239(199, 461)/, sudrožiant arklio uodegos ašutų botagu /LTR 4239(322)/.

Aitvaras kartais vadinamas ir velniu /LTR 4239(374), 4443(95)/.

Už išjuokimą ar įžeidimą aitvaras skaudžiai keršydavęs. Užkimšus bernams svirne jo landžiojimo skylę, sako, sudeginęs ne tik tą svirną, bet ir visą dvarą /LTR 4239(449)/, bernui suvalgius jo virtienius, pakilęs vėjas viską sugriovęs /LTR 4443(1)/. Tačiau dažniausiai aitvaras keršydavęs gaisru, išlėkdamas iš pastato raudonu gaidžiu, spjaudančiu ugnį /LTR 4239(148)/, arba ugniniu kamuoliu /LTR 4239(321)/. Galima spėti, kad su aitvarais siejosi mitologijos šaltiniuose žinomas baltų turtų dievas *Pilvytis*⁸ ar *Pilnytis*⁹.

Labai artimas aitvarams buvo *pūkis*. Kartais Žeimelio apylinkėse žmonės ir sako, kad pūkis – tai aitvaras /LTR 4239(605)/. Apie jo išvaizdą sakydavo, kad jis iš balos pakildavęs lyg kokia liepsna, panaši į šluotą su kotu, ir taip skrisdavęs šviesdamas, kol nusileisdavęs ant kokio stogo, kur suplazdenęs pranykdavęs /LTR 4286(2)/. Dar išsivaizdavo jį tokia panašia į paukštį dvasia, tačiau žmonėms jis nieko blogo nedarydavęs /LTR 4239(741)/.

Dar keletas Žeimelio apylinkės metamorfozių*

Apie Žeimelio apylinkės gamtos ir pasaulio objektų metamorfozes liaudies pasakojimuose jau buvo rašyta anksčiau¹. Susikaupus naujų duomenų, čia talpinamos vėliau iš žmonių užrašytos metamorfozės, kurios į anksčiau rašytąjį darbą nebe pateko.

Naujų pasakojimų užrašyta apie pasaulio atsiradimą ir mitologines būtybes. Apie pasaulio sutvėrimą sakoma, kad kartą Dievas sugalvojo sutverti pasaulį. Pirmadienį jis sutvėrė Adomą ir Ievą, antradienį – pievas, kalnus ir lygumas, trečiadienį – upes, jūras ir vandenynus, ketvirtadienį – paukščius, penktadienį – žvėrelius ir gyvulius. Šeštadienį apsitvarkęs užmigo ir pramiegojo visą sekmadienį. Dėl to žmonės sekmadienį dar ir dabar švenčia /LTR 4711(93)/. Gyvenąs Dievas debesų slėptuvėje, kuria

⁸ Būga K. *Rinktiniai raštai*, t. 2, Vilnius, 1959, p. 155.

⁹ Šio dievo vardas rašomas ne tik *Pilvytis*, bet ir *Pilnitis* (žr. Mannhardt W. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīgā, 1936, p. 233, 266), plg. dar liet. posakį: *ak Dieve, visko pilnas*.

* *VUBR*, f. 152-8, p. 109–118.

¹ *VUBR*, f. 152-7, p. 91–110.

saugo angelai, kad jo neužpultų velniai ir nenužudytų, kad nepaimtų visų jo turto, dėl ko pasaulis taptų labai nelaimingas /LTR 4711(115)/. Kitame pasakojime sakoma, kad Dievas gyvenęs debesų pilyje, pilnoje saulės šviesumo ir mėnulio švelnumo, ir kad jam tarnauja Saulė, Mėnulis ir ubagai, kurie gauna tik valgyti ir miegoti būdose /LTR 4711(121)/. *Angelas* kartą nusidėjęs Dievui, ir Dievas, labai supykęs, išmetęs jį ant žemės, kol ten užsitarnaus pagarbos ir vėl galės grįžti į dangų. Būdamas viską žinantis ir viską matantis, žemėje angelas greit užsitarnavo, kad žmogus jį pavadintų angelu, ir vėl sugrįžo į dangų /LTR 4711(81)/. *Velnius* gyvenęs pelkėje. Kartą jis, pasivertęs kiškiu, įlindo į Dievo sodą. Nutvėręs Dievas jį uždarė narvelyje, bet jis vis prašėsi, ir Dievas jį paleido. Paleistas jis pasivogė iš Dievo sodo obuolių ir pabėgo. Ir nuo tų obuolių dabar velnias gali pasiversti kuo tik nori /LTR 4711(30)/. *Laumė* gyvenusi už miškų ir už kalnų – danguje, atvažiuodavusi ji per Naujus metus, imdavusi šokti, ir bernai ją išsimylėdavę. Kurį berną ji nusiveždavusi į savo namus – tik po metų tepaleisdavusi, su keliais rubliais kišenėje ir gražiai apsirengusį. Dėl to žmonės, pamatę gražiai apsirengusį berną, sakydavę, kad jis buvęs pas laumę /LTR 4711(31)/. Laumės sėdėdavusios beržė, šukuodavusios plaukus, o toje vietoje, kur jos sėdėjo, palikdavo tokias smulkias šakeles, kurias žmonės vadindavo „laumių šluotomis“ /LTR 4711(32, 51)/. Kai laumė tekėjus už Perkūno, šokdama su juo, pamatė mėnesį sidabriniais drabužiais ir išsimylėjo, supykęs Perkūnas ėmė trankytis, dėl to ir dabar jis taip tebedaro, o laumės ir dabar vis vaikšto vakarais, kai būna mėnulis /LTR 4711(48)/. Raganos seniau galėdavusios pasiversti visokiais bjauriais žvėrimis, bet dažniausiai – gyvatėmis /LTR 4711(85)/. Pasivertę gyvatėmis, jos įkirsdavo žmonėms ir paversdavo juos žvėrimis arba užkrėsdavo ligomis /LTR 4711(86)/.

Daug naujo užrašyta apie *dangaus kūnus ir gamtos reiškinius*. Apie *Saulę* ir *Mėnulį* sakoma, kad kartą vakare Mėnulis nusileido ant žemės ir iš linų nupynė gražų vainiką. Ėjo, bet niekur negalėjo sutikti jokios gražios mergaitės, kuriai galėtų jį padovanoti. Pagaliau sutikęs Saulę ir jai tą vainiką uždėjęs ant galvos, ir nuo to laiko Saulė pradėjo labai skaisčiai šviesti. Išpuikusi ji atsisakė Mėnulio, ir Mėnulis atsiskyrė. Ir dabar Saulė šviečia dieną, o Mėnulis – naktį /LTR 4711(28)/. Apie Mėnulį dar sakoma, kad kartą velnias nešė pavogęs iš Dievo maldaknygę. Mėnulis tuo metu jį apšvietė, kad Dievas pamatytų, ir velnias, ant jo supykęs, nukando pusę Mėnulio. Dėl to ir dabar, kai velnias keliauja apie žemę ir priartėja prie Mėnulio – jis pavirsta nukąstu, o kai jis nuo jo nutolsta – Mėnulis vėl būna pilnas /LTR 4711(55)/. Apie vaizdus Mėnulyje. Kartą valstietis skaldė akmenis. Jis rado kaip velnio pirštas akmenį ir jau norėjo skelti, bet atsirado velniukas ir ėmė prašyti akmens neskelti. Bet žmogus neklausė. Tada velniukas pagriebė jį ir neša. Žmogus žiūri, kad jį neša pro Šilavos bažnyčią, ir jis užgiedojo giesmę. Velniukas išsigando ir paleido tą žmogų su visu akmeniu. Akmuo nukrito, o valstietis užsikabino už Mėnulio ir paliko. Taip jis ir dabar ten tebekaba /LTR 4711(142)/. *Žvaigždės* atsiradę mirus žmonėms. Pirmą didelę žvaigždę atsiradus siaurėje, mirus pirmam žmogui, po to mirdavo jau po kelis. Taip atsirado žvaigždės. Didieji Grįžulo ratai atsiradę mirus dideliems karaliams, o Mažieji – mirus kunigams. Dabar ties ta vieta, kur žmogus miršta, atsiranda žvaigždė /LTR 4711(38)/. Apie žvaigždes dar sako, kad kiekvienas žmogus turįs savo žvaigždę. Jei kuris žmogus tą savo žvaigždę atspėja, tai žvaigždė krinta, ir tada tas žmogus

miršta /LTR 4711(56)/. Jei žmonės pamatydavo krintant žvaigždę, tai sakydavo, kad mirė žmogus /LTR 4711(74)/. Apie *Grižulo ratus* dar sako, kad kartą važiuavę žmoneliai į turgų. Pakilus didelė audra ir išnešus visus juos į padangę. Ir nuo tada danguje atsirado Grižulo ratai /LTR 4711(116)/. *Ugnis* esanti šventa, nes Dievas, prieš duodamas žmonėms, ją pašventinęs. Dar jis prisakęs ugnį mylėti. Jei kuris ugnies nemylėdavęs, tai tam ji sudegindavusi pastatus /LTR 4711(150)/. Apie *šaltį* sakydavo, kad jis – senis su ūsais, raudona nosim ir baltu apsiaustu. Vasarą jįsai miegąs, o kai saulė jau gerokai įkaitina mišką, jo apsiaustas pradeda degti, ir tada jis atsibundęs – nuo to prasidedanti žiema /LTR 4711(43)/. Kai lauke būdavo *bjaurus oras*, žmonės sakydavo, kad velnias kelia vestuves arba, kad mirs velnio motina /LTR 4711(73)/.

Naujų dalykų užrašyta ir apie *vabzdžius* bei *paukščius*. *Bitės* esančios sutvertos Dievo, dėl to jos ir labai protingos esančios, protingesnės už žmogų. Tačiau kartą žmogus vaikščiojo po pievą, ir nepamatęs vos neužmynė bitės, kuri rinkusi medų. Bitė už tai labai užpykusi ir tarusi: „Aš tau įgelsiu, ir tu mirsi“. Išgirdęs Dievas jai pasakęs: „Jei tu tokia pikta, tai kai įgelsi – tu mirsi, o žmogus liks gyvas“. Taip dėl to dabar ir yra /LTR 4711(141)/. Dar sakydavo, kad bitės – Saulės vabzdys. Kai Saulė šviečia, bitės išlenda lauk, o kai apsiniaukę – lindi avilyje /LTR 4711(113)/. Apie *laumžirgius* sakydavo, kad tai – laumės žirgas. Kai ateina naktis, laumės paverčia laumžirgius sparnuotais žirgais ir skraido virš žemės, o kai pradeda aušti, tai jos tuos žirgus vėl paverčia vabzdžiais. Kiekviena laumė turi po vieną arba daugiau žirgų, ant kurių ir jodinėja. Jeigu anksčiau kas laumžirgį užmušdavęs, tai sakydavo, kad tas jau pakliuvęs laumėms į nemalonę, ir laumės keršys /LTR 4711(82, 92)/. *Gandro* juodi lopai siejami su jo nubaudimu už smalsumą. Seniau žemėje buvę daug šliužų. Kai žmonės jais Dievui labai ėmę skųstis, Dievas, pasišaukęs gandra, liepė jam nunešti maišą su surinktais šliužais į ugnį, tenai įmesti ir sudeginti. Gandras, kiek paėjęs, atsirišo maišą pasižiūrėti, kas jame yra. Tada viena gyvatė iššoko. Ir kol gandas ją gaudė, visi kiti šliužai išropojo iš maišo. Kai gandas sugrižo į rojų pasakyti Dievui, kas atsitiko, tas, labai supykęs, jam taip rėžė nuodėguliui per nugarą, kad nuo to laiko jis liko margas. Dar Dievas įsakė jam nuo to laiko niekuo kitu nesimaitinti, kaip tik šliužais, ką jis dabar ir daro /LTR 4711(65)/. Paukštelį *nykštuką* vadina karaliuku. Buvę taip. Kartą paukščiai rinkę karalių: kuris aukščiausiai pakils, tas ir bus karalius. Kurapka perskrido per tvorą, žvirblis užskrido ant stogo, o nykštukas galvoja, kaip visus pralenkus. Užlipo gandrui ant kojos ir tupi. Po sakalo kilo gandas – visų aukščiausiai pakilo. Kai jau visi paukščiai ėmė rėkti, kad gandas karalius, nykštukas staiga purptelėjo nuo gandro kojos aukštyr ir pasiskelbė: „As kalalius, as kalalius“. Ir taip nuo to laiko žmonės nykštuką ir vadina karaliumi /LTR 4711(67)/. *Kregždė* senovėj buvus jauna mergaitė. Ją vedė jaunas vyras, bet po vestuvių kregždė nebeįstare nė žodžio. Vyras, galvodamas, kad ji nebylė, nutarė vesti kitą. Per vestuves ji netyčia atsirėmė į jaunąją, o toji pastūmė ją ir liepė išeiti. Toji jai atsikirto žodžiais. Už tai vyras norėjo ją pagriebti, bet sugriebti tesuspėjo už drabužių – ji purptelėjo ir nuskrido, vyrui saujoj palikusi drabužių skiautelę. Dėl to kregždė ir dabar skraido su išplėšta uodega /LTR 4711(60)/. Apie *gegutę*. Seniau vyrai kovo mėnesį išeidavo į karą ir grįždavo tik šienapjūtei. Jų seserys eidavo iš paskos, išsilpdavo į medžius ir žiū-

rėdavo, kas dedasi mūšio lauke ir vis šaukdavo brolius. Nuo to, kad tiek daug verkdamo ir šaukdavo, jos virto gegutėmis. Dėl to ir dabar jos vis skraido po medžius, kukuoja ir vis ieško savo brolių. Ir kiaušinių dėl to jos neperi, nes yra mergaitės /LTR 4711(59)/. Senovėj visi paukščiai perėjo savo vaikus. Bet kartą į jų tarpą atskrido baisus didelis paukštis ir surijo gegužiukus, o kitų paukštelių nelietė. Nuo to karto gegutė savo vaikų pati ir neperi, o duoda kitiems paukščiams išperėti /LTR 4711(69)/. *Varna* ir *pelėda* senovėj buvę baltos. Kartą jos nutarę pasikeisti savo plunksnų spalvą. *Varna* pelėdą visai išmargino, o kai pelėda turėjo išdažyti varną, tai užvertė visą puodą juodų dažų ant nugaros ir nudažė juodai. Nuo tos dienos pelėda yra graži, marga, o varna – juoda /LTR 4711(57)/. Kai kartą Dievas dalino paukščiams drabužius, genys gavo gražius, bet buvo nepatenkintas, o *lakštingala* gavo pilką rūbelį ir buvo patenkinta. Dėl to Dievas jai pridėjo dar labai gražų balsą, o genys – nebegavo nieko /LTR 4711(68)/. *Balandis* kartą pasikvietė strazdą, kad tas jį išmokytų pasidaryti lizdą. Kai pusė jis jam jau buvo padaręs, balandis ėmė šaukti: „Aš moku, aš moku“. Išgirdęs tai, strazdas supyko ir nuskrido namo, o balandis toliau ir nebemokėjo, kaip užbaigti. Taip ir liko jis iki šios dienos nebaigtas /LTR 4711(62)/. Jei *zylė* belsdavosi į langą, tai sakydavo, kad ji prašosi į vidų su naujiena /LTR 4711(110)/. Jei ji belsdavosi ilgai ir nuvaryta po kiek laiko vėl belsdavosi, sakydavo, kad naujiena bus bloga, o jei belsdavo neilgai, tai naujiena gera /LTR 4711(136)/.

Keletas naujai užrašytų pasakojimų yra ir apie gyvulius. Apie *šikšnosparnį* pasakojama, kad jis anksčiau gyveno su paukščiais. Kartą jis pavogė iš gegutės papuošalus, kuriuos padovanojo savo žmonai. Tada visi paukščiai supykę šikšnosparniui nupešė plunksnas, – taip jis ir paliko plikas, dėl ko dieną ir neskraido, kad jo neerzintų: „*Vagis, vagis*“ /LTR 4711(63)/. Dar apie jį sako, kad, kai kartą paukščių karaliui gimė sūnus, jam reikėjo patalėlio. Visi paukščiai davė plunksnų, kiek kas galėjo, šikšnosparnis atidavė visas – taip dėl to jis ir liko plikas /LTR 4711(64)/. Saulė seniau šildžiusi visus gyvius vienodai. Kartą ji užsimaniusi vesti. Visi gyviai jai pritarė, tik *varlė* viena pasakius: „*Jei ji apsisves ir dar prasimanytų vaikų, tai visas balas išdžiūvins*“. Už tai Saulė labai ant varlės supyko ir pasakė: „*Visus gyvūnus šildžiau ir šildysiu, bet tų bjaurybių mano šiluma nepasieks*“. Dėl to Saulė esą ir liko nevedus, o varlės, kai saulė šildo, vis lenda į vandenį /LTR 4711(66)/. *Ežį* Dievas sukūręs pasikasmui, kai jam kartą niežėjęs delnas /LTR 4711(53)/. *Katės* senovėje gyvenę rojuje pas Dievą. Kartą rainas katinas užsinorėjęs grietinės: nuėjęs į rojaus virtuvę ir ėmęs lakti. Pamačiusi šeiminkė apskundė jį Dievui. Dievas jam pasakęs: „*Kad turėtum didesnius ūsus, neišlįstum į ąsotį*“. Taip nuo to laiko katino ūsai ir yra ilgi /LTR 4711(70)/. *Ožys* senovėje taip pat, sako, gyvenęs pas Dievą. Kartą Dievą jis užpykdęs, ir Dievas dėl to numetė jį iš dangaus ant žemės. Nuo to laiko žmonės ožį ir garbina, sako, kad jis šventas. O kai lyja lietus, tai sako, kad Dievas gailisi ožio ir verkia. Kai sugriaudžia griaustinis, – tai Dievas kovoja su velniais, – tada ožys išbėga iš tvarto ir laksto po lauką, negalėdamas patekti į dangų ir tuos velnius tenai nugainioti /LTR 4711(33)/.

Nemažai naujų pasakojimų yra užrašyta ir apie žoles, augalus ir medžius. *Rūtas* seniau žmonės dėdavę į karstą dėl to, kad jų žiedai ne raudoni, o geltoni, – todėl ir garbindavę, kad raudona spalva nešanti blogį /LTR 4711(149)/. *Mirtas* jie

laikė šventomis ir, jei jaunamartei ant galvos nebūdavo mirtų vainiko, sakydavo, kad esanti apsėsta velnio. Mirtomis dar puošdavo numirėlius, kad juos apsaugotų nuo velnių /LTR 4711(137)/. *Našlaitė* mergaitė gyvenusi pas pamotę. Pamotė jos labai neapkentusi ir dirbti vertė visokiausius sunkius darbus. Kartą, nuėjusi ant motinos kapo, ji taip verkusi, kol pavirto į gėlelę – našlaitė /LTR 4711(46)/. Apie *agurkus* sako, kad tai – mėnulio gabalėlis. Kartą velnias užpykęs ant mėnulio, kad tas šviečia į žemę, ir norėjęs jį supjaustyti, bet atpjauti tepavykę tik gabalėlį, ir tas, nukritęs ant žemės, apaugęs žalia žieve, ir žmonės pavadinę jį agurku. Dėl to mėnulis likęs lenktas ir vis šviečias į žemę, saugodamas savo nukritusią dalelę, kad jos nepagrobtų velnias /LTR 4711(36)/. Dar sako, kad seniau agurkai buvo sukrauti danguje, be tokių luobų kaip dabar. Kartą Dievas paprašęs, kad jam išvirtų agurkienės. Velnias prisitaikęs ir į tą agurkienę įdėjęs karčių lupenų. Ta sriuba Dievui buvo neskani, ir jis ją išpylęs į žemę. Žemėje tie agurkai užaugo, bet jau su karčia žieve, kurią žmonės dar ir dabar vadiną „velnio skūra“ /LTR 4711(37)/. *Eglį* po kojomis kloję Jėzui, kai jis jojo į Jeruzalę, todėl ir dabar eglį dėl to pašventina ir užkiša palubėje už balkio, kad jis apsaugotų namus nuo gaisrų /LTR 4711(139)/. *Eglė* ir *pušis* – seniau buvę dvi mergaitės, geros draugės. Eglė – ilgais juodais plaukais, o pušis – trumpesniais šviesiais. Kartą jos labai kažkuo užpykdė Dievą, ir Dievas jas pavertė medžiais – vieną egle, o kitą – pušimi /LTR 4711(34)/. *Die-medis* – Dievo medis dėl to, kad jis labai žalias, labai kvėpia ir kad jo bijo musės /LTR 4711(147)/. *Ieva* – buvusi mergaitė. Ji ganiusi avinėlius. Pro šalį kartą važiavęs grafas ir paprašęs atsigerti. Piemenaitė nedaug teturėjo vandens, bet atidavė. Naktį grafas susapnavo tos mergaitės svajones ir grįžo jos pasiimti. Bet pas grafą mergaitė greit pasijuto vieniša ir nutarė pabėgti. Apsivilkusi savo vestuvine suknele pabėgo. Jau būdama tarp gyvulėlių, staiga pamatė, kad ją atsiveja. Kreipėsi į Dievą pagalbos, ir Dievas pavertė ją ieva baltais žiedais, o jos gyvulėlius – pilkais akmenėliais /LTR 4711(143)/. *Beržas* seniau augęs rojuje ir buvęs visiškai baltas. Bet kartą po juo pargriuvo anglininkas, labai girtas. Pamatęs Dievas labai supyko ir ėmė į jį svaidyti anglimis. Anglininkas išropštė į beržo viršūnę, o Dievas į jį išsvaidė visas anglis. Dėl to Dievas anglininką išvijo iš rojaus, o beržas liko margas /LTR 4711(71)/. *Liepa* esanti mirusiųjų motina. Ji taip vadinama buvus dėl to, kad iš jos senovėje dirbdavę karstus /LTR 4711(117)/. *Klevas* liaudies dainose vadinamas berneliu arba sūneliu, nes jo lapai panašūs į žmogaus ranką – turi penkis pirštus /LTR 4711(146)/.

Vienas kitas pasakojimas užrašytas ir apie buities dalykus bei pačią žmogaus buitį. *Žmonės toli nebekeliauja* dėl to, kad žemę jie seniau išivaizdavę kaip blyną. Kartą vienas žmogus, toli bekeliaudamas, priėjęs jos kraštą ir nukritęs. Dėl to dabar žmonės toli ir nebekeliauja, nes biją nukristi /LTR 4711(41)/. Dievas kartą dalinęs kunigams žmonas. Pirmasis pas jį atėjęs popas. Jam Dievas pasakęs: „*Galėsi turėti daug žmonių, jei viena mirs – galėsi vesti kitą*“. Antrasis atėjo pastorius. Jis tegavo vieną žmoną. Paskutinis atėjęs klebonas: kol apsilviko, kol išsibarė su šeimininke, paėjęs kiek, prisiminė palikęs lazda, kol nuėjo į rojų, jau buvo pietūs. Pamatęs Dievas nusigando ir tarė: „*O, klebonėli, gyvensi vienas – pavėlavai, pavėlavai...*“ Taip klebonas ir liko be žmonos /LTR 4711(72)/.

Senujų tikėjimų išlikimas Žeimelio apylinkių tautosakoje*

Žeimelio vidurinės mokyklos mokiniai – kraštotyrininkai užrašė apie 2000 įvairių tautosakos vienetų: pasakojimų, sakmių, mįslių, eiluočių ir t. t., atspindinčių senuosius vietos žmonių tikėjimus¹. Sakmių užrašyta beveik apie visas lietuvių tautosakoje žinomas mitines būtybes; dauguma kitų sakmių, pasakojimų ir t. t. atspindi buvusį dangaus kūnų ir žemės kultą. Kai kurie iš šių pasakojimų yra apie pagoniškųjų tikėjimų apeigas.

Visas šias sakmes ir kitus mitologinius pasakojimus pateikė žmonės, kuriems buvo daugiau kaip 65 m. amžiaus. Tas faktas rodo, kad šie senoviniai žmonių tikėjimo atspindžiai, produktyviai išsilaikę vietos žmonių sąmonėje ir buityje, buvo maždaug iki 1920–1925 metų (dabartiniams pateikėjams tada buvo 10–15 metų), o vėliau jau pradėjo sparčiai nykti. Šis nykimo laikotarpis charakteringas Lietuvos valstybės žemės reformos pravedimu – daugelio kaimų išskirstymų į vienkiemius, privalomo vaikų mokymo įvedimu bei periodinės spaudos paplitimu žmonių buityje. Visa tai ir lėmė spartų senovinio žmonių pasaulėvaizdžio nykimą iš žmonių sąmonės. Ypač daug senų mitologinio pobūdžio dalykų mokiniams papasakojo senieji kaimų gyventojai.

Dalis šių pateikėjų šiuo metu savo pasakojimų tikroviškumu jau nebetikėjo arba bent abejojo, tačiau didžioji jų dalis dar ir užrašymo metu tebetikėjo tuo, ką pasakojo.

Neseniai Žeimelio miestelyje užsidedė maisto produktų parduotuvė. V. Jarašiūnienė iš Žeimelio tikina, kad tai esą aitvaro darbas. Kaip tik tą vakarą ji savo akimis mačiusi, kaip raudonas aitvaras ten nuskridęs.

Jaunesnės kartos žmonės šių pasakojimų tiksliau perteikti jau beveik nebesugeba. Tas rodo, kad jų buityje šie mitologiniai įvaizdžiai jau nebetekę savo gyvybingų šaknų.

Visi pateikėjai – vietiniai žmonės, beveik visą laiką gyvenę Žeimelio apylinkėse (tik J. Asauskas yra pabuvojęs, o K. Ožalienė ir gyvenusi rytų Lietuvoje). Todėl šių pasakojimų motyvai yra vietiniai. Vienas kitas iš jų, kaip, pvz., apie nusileidusį ežerą, yra atkeliavęs iš rytų Lietuvos, nors pasakotoja ten ir niekada nėra buvus (O. Četvergienė). Kokiu keliu jis pateikėją pasiekė, pati ji paaiškinti negali, galimas daiktas, kad žymiai senesniais laikais, per samdinius ar pan.

Apčiuopiama šiuose pasakojimuose latvių folkloro įtaka. Dauguma pasakotojų yra buvę Latvijoje arba bent turėję vienokių ar kitokių kontaktų su latviais.

Surinkus visus pasakojimus į krūvą, šių eilučių autoriui dar kartą atgijo daugelis vaikystėje iš „nenytės“ Karusės Kazakevičienės iš Gavenonių kaimo girdėtų pasakojimų, kurių jis jau niekada nebesitikėjo iš žmonių kada nors išgirsti. Ačiū už tai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto moksliniam bendradarbiui filologijos mokslų daktarui N. Vėliui, paraginusiame imtis šio darbo.

Turtingas mitologinių vaizdinių yra buvęs Žeimelio apylinkės žmonių pasaulis. Slėpinga, pilna keisčiausių šešėlių ir garsų buvus aplinka, baugus savo paslaptingumu mirusiųjų pasaulis su beklaidžiojančiomis aplinkui mirusiųjų vėlėmis ir velniais. O žmogus buvęs tada toks menkas, toks bejėgis prieš juos visus, ypač naktį. Nesuprantamas buvo gamtos reiškinių ciklo pasikartojimas, su trumpiau-

* VUIBR, f. 152-4, p. 200–204.

¹ Visa ši medžiaga yra perduota Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui.

*Juozas Šliavas
svečiuose pas
mitologijos pateikėją
Emiliją Kripienę.
Apie 1975 m. ŽM*

*Važis su žalčiais
(perduotos Šiaulių
„Aušros“ muziejui).
19 a. pabaiga.
J. Treškevičiaus nuotr.
VUBR, f. 152-1095*

*Steigvilių kapinės.
Dešinėje – vėlių
varteliai. Apie 1975 m.
J. Šliavo nuotr.*

sia ir ilgiausia diena, su gamtos apmirimu ir vėl atgijimu. Prie visko reikėjo mokėti prisitaikyti, viskam reikėjo mokėti išiteikti. Koks galingas buvo tas metafizinis aplinkos suvokimas, kai žmogus buvo priverstas klajoti tokiaame tamsiame ir nesuprantamų paslapčių pilname pasaulyje.

Toks gana geras senųjų tikėjimų išlikimas iš vietos žmonių surinktoje pasakojamojoje tautosakoje sąlygojamas, atrodo, tokių faktorių:

1. Po žiemgalių genčių, kurias Kalavijuočių ordinas pavergė jau XIII a., pralaimėjimo šis kraštas ilgam laikui liko retai gyvenamas (ne per tankiausiai dėl žemų vietų jis, atrodo, buvo gyvenamas ir anksčiau) ir apaugęs miškais. Ir vėlyvesnė šių žemių kolonizacija taip pat vyko gana lėtai. Dauguma didžiųjų miškų buvo iškirsta tik XIX a. pabaigoje. Išlikę senieji arba naujai išikūrę kaimai buvo arba prie kelių, arba, iš visų pusių apsupti miškų ir balų, gyveno gana izoliuotą gyvenimą.

2. Apylinkės ilgai buvo Lietuvos ir Kalavijuočių ordino valstybių susidūrimo zonoje, alinamos niokojimų, kurie buvo dangstomi krikščionybės įvedimo skraiste.

3. Netrukus po krikščionybės įvedimo šiose apylinkėse varžėsi net trys naujosios religijos: katalikų (seniausia), liuteronų (Žeimelio evangelikų liuteronų bažnyčia pastatyta 1540 m.², pats Žeimelis ilgą laiką buvo šiaurės Lietuvos liuteronizmo centras³) ir kalvinų (kalvinizmo rėmėjams Hlebavičiams, vėliau Sicinskiams ir t. t. Žeimelio dvaras pirmąkart atiteko 1585–1587 m.⁴ 1592–1692 m. čia veikė kalvinų parąpinė mokykla⁵, 1641 m. minima evangelikų reformatų bažnyčia⁶, 1614, 1729, 1746 m. evangelikų reformatų bažnyčia minima ir Plonėnuose⁷).

Šie trys faktoriai greičiausiai ir nulėmė, kad žmonės vėl grįžo prie savo senųjų tikėjimų ir dar ilgai po to juos išlaikė, dėl ko iki pat šios dienos geriau negu kitur senieji tikėjimai išliko ir žmonių kūryboje.

Antra vertus, dėl gerų žemių XX a. prasidėjo labai spartus šio krašto ekonominis vystymasis, kuris visur ir visada paprastai būna lydimas spartaus senųjų papročių ir tradicijų nykimo. Šio dalyko, kalbant apie apylinkėse išlikusią liaudies kūrybą, išleisti iš akių taip pat negalima.

Dėl lietuvių *Teliaveli*, skandinavų *Tjalfi* kilmės*

Baltų mitologijos tyrinėtojas V. N. Toporovas nustatė neabejotiną ryšį tarp XIII a. lietuvių mitologinių šaltinių dievybės Teliaveli – kalvio, nukalusio saulę ir išviedusio ją į Dangaus sklautą¹, ir skandinavų *Tjalfi* – tarno ir pagalbininko griausmo dievo Toro, su kuo, esą, susisiejo ir nuo pirmojo neatskiriamas *Tjelvar*². Tačiau jis ir paabejoja, ar šie vardai atsiradę nuo lie. apeliatyvo *kalvelis*, kas reiškė mažą kalvį ar kalvio sūnų³.

Skandinavų kalbose vardas *Tjalfi* siejamas su žodžiais *tialfi*, *tialmi*, reiškū-

² Kallmeyer T. *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, Rīgā, 1910, p. 202.

³ *VUIBR*, f. 152-1, p. 68–70.

⁴ *Ten pat*, p. 72–73.

⁵ Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. 3, Vilnius, 1971, p. 54, 878; Valančius M. *Raštai*, t. 2, Vilnius, 1972, p. 233.

⁶ Valančius M. *Raštai*, t. 2, p. 387.

⁷ *Ten pat*, p. 384. Galutinai ši kalvinų bažnytelė sugriuvo apie 1905 m.

* *VUIBR*, f. 152-18, p. 20–22.

¹ Kerbelytė B. *Kai milžinai gyveno*, Vilnius, 1969, p. 10.

² Toporov V. H. *Об индоевропейских соответствиях одному балтийскому мифологическому имени. Балтославянские исследования*, М., 1974, с. 539.

³ *Ten pat*.

siais „grandines, pančius“⁴. Iš vienos pusės – tai galėjo būti ir taip, nes mitologinis germanų kalvis Velundras buvo grandinėmis surakintas ir išvežtas į salą darbui kalvėje, kur jam vėliau buvo suluošintos kojos, kad negalėtų pabėgti⁵. Tačiau tai nepaaiškina šio profesinio vardo kilmės. Tuo tarpu lie. *kalvelis* – būtų to didžiojo dangaus *kalvio*⁶ (kaip latvių jis ir vadinamas) Perkūno sūnaus – stipruolis, nukalęs žmonėms pirmąjį plūgą ir kitų reikalingų daiktų, sutinkamas lietuvių liaudies sakmėse bei pasakose, visa tai paaiškintų⁷.

Taigi labiau tikėtina, kad skandinavų *Tjalfi* ir *Tjelvar* yra kilę nuo lie. Kalvelio, mitologinio dangaus kalvio Perkūno sūnaus, ir tik po to pritaikyti prie tenai buvusių žodžių *tialfi* ar *tialmi*, įsivedant į mitą ir kalvio sukaustymą⁸, kas su kalvio profesija mažai teturi ryšio, o mitologijose panašių dalykų atsitinka gana dažnai. Dar vėliau su juo galėjo atsitikti taip, kaip ir su kito mitologinio personažo *Loki* vardu, dėl kurio ryšio su lie. *lokiu* vargu ar gali būti abejonių⁹, – jis ėmė egzistuoti savarankiškai, nebeprisiklausydamas nuo kilmės.

Užrašymas lietuvių mitologijos šaltiniuose *Teliaveli* vietoj *Kalvelis* – čia galėjo būti ir dėl atgalinio skandinavų mitų poveikio, gal ir dėl poveikio užrašytojui, kas net ir be to rodytų buvus labai glaudžius baltų ir sen. germanų kultūrinius ryšius, ryškiai atsispindinčius ir kituose šių kraštų mitologijos dalykuose ir kas ypač ryšku sulyginus sen. prūsų ir germanų mitologijas¹⁰. Tie ryšiai, matyt, buvo labai ilgi: *Loki* ir *lokio* bendrybė yra buvusi medžiotojiškosios epochos – matriarchato padaras, o *Tjalfi* – *Teliavelio* paralelė – geležies amžiaus pradžios bendrybė – paskutiniai amžiai pr. m. e., – atsiradus ir pradėjus vystytis kalvystei.

Sovijaus mitas ir blužnis*

Blužnis yra gyvame organizme kraują gaminantis organas. O kraujas senoviniuose tikėjimuose buvo gyvybės simbolis. Taigi blužnis turėjo būti su gyvybe susijęs organas.

XIII a. užrašytame lietuvių mite, vad. *Sovijaus* legendoje, *Sovijus*, sumedžiojęs šerną, išlupo iš jo devynias blužnis ir atidavė sūnums, kad iškeptų, o šie jas suvalgė. Supykęs *Sovijus* nuėjo į pragarą, vienam iš sūnų parodžius jam tenai kelią¹.

Ši legenda, kaip matyti, siejasi dar su medžiotojiško verslo laikais. Medžiojamasis gyvulys – šernas, kosminė saulė, o medžiotojas – *Sovijus* tokiu atveju turėtų būti *Perkūnas*, kaip ir kitų medžiotojiško verslo senovinių tautų tikėjimuose². Kadangi *Sovijus* supykęs nu-

⁴ *Ten pat.*

⁵ Trenčeni-Valdapfelis I. *Mitologija*, Vilnius, 1972, p. 59–82.

⁶ Plg. la. mįslę: Kalvis kala debesyse, anglis birsta Dauguvon (Perkūnas ir žaibas), žr. Drilleja K. Latvju rakstniecības vēsture, Rīgā, 1929, p. 44.

⁷ 1975 m. Žeimelio apylinkėse užrašyta sakmė, kaip vienas jaunikaitis kalvis, kalvio sūnus, už tai, kad žmonėms nukalė pirmąjį plūgą ir daug kitų dalykų, dievo buvo paverstas ažuolu /LTR 4696(14)/. Šiaip jau ažuolo ryšys su Perkūnu neabejotinas, plg. lie. *perkūnas* – iš lot. *quercus perquus* „ažuolas“. Užrašytas čia ir kitas pasakojimas, kaip vienas kalvis iš blizgančios geležies per šešis metus nukalė saulę ir, užlipęs ant stogo, įmetė ją į dangų /LTR 4239(502)/.

⁸ Kalvio nubaudimas, be kitko, atsispindi ir minėtame Žeimelio apylinkėse užrašytame mite, nors ir kiek kitomis aplinkybėmis.

⁹ Žr. str. „Dėl skand. *Loki* ir lie. *lokio* ryšio“ – *VUBR*, f. 152-18, p. 17–19. Čia galima būtų dar pridurti ir dievybę *lokio* galva – greičiausiai *Curche* – *Vi-devučio* vėliavoje, labai panašią į skand. *Loki*.

¹⁰ Šiuo atveju plg. bent dvynių žirgų kultą, ryškiausiai atsispindintį baltų ir germanų tradicijose.

* *VUBR*, f. 152-18, p. 24–26.

¹ Kerbelytė B. *Kai milžinai gyveno*, Vilnius, 1969, p. 9.

² Okladnikovas A. *Elnias auksaragis*, Vilnius, 1969, p. 64–77.

eina į pragarą, kas atspindėtų laikus, kai, pereinant iš medžioklės į žemdirbystę, lietu nešantis griausmo dievas, buvęs medžiotojas, susiliejo su taip pat žemdirbiui reikalinga šilumą nešančia saule, savo funkcijas perleisdamas požemio dievui, kuriuo, kaip ir įvairių kitų tautų mituose, buvo pirmasis mirusysis žmogus, šiuo atveju Sovijaus sūnus, kuris save kildinasi iš dangaus dievo Perkūno ar net Saulės. Tai atsispindi ir kituose lietuvių tikėjimuose (plg. aukštaičių ženklas buvo saulę vaizduojantis raitelis ant balto žirgo, o žemaičių – pradžioj medžiotoją Perkūną, o vėliau – požemio dievą vaizduojantis lokys). Taip vienas Sovijaus sūnų tapo požemio dievu, mirtį nešančias funkcijas gavęs iš savo tėvo Perkūno.

Sunkiau čia suprasti, ką reikštų sumedžioti saulės gyvulio – šerno blūznys. Saulės sumedžiojimas čia galėjo būti vakarinė saulės laida, nes buvo tikima, kad saulė pabūnanti mirusiųjų pasaulyje, arba metų ciklo saulės nusilpimą – rudenį. Kaip ten bebūtų (mite tai, be abejo, apibendrinta prasmė), prieš sumedžiotosios saulės perėjimą požemio karalystėn buvo atliekamos apeigos, susijusios su josios blūznių valgymu, ką ir darė Sovijaus sūnūs. O tie devyni jo sūnūs – tai lietuvių genčių pradininkai, kurių pirmasis miręs buvo tapęs mirties karalystės valdovu; mitologine prasme – dievo sūneliai, dievai, Perkūno sūnūs³. Minėtajam medžiotojui susiliejus su saule, palydovu į mirusiųjų šalį tapo ir pati besileidžianti saulė.

Priešistoriniuose kapuose aplink palaidojimus randama pribarstytų raudonų dažų – cinoberio. Raudona spalva buvo kraujo spalva, o kraujas reiškė gyvybę ir buvo paralelinamas su ugnimi. Be to ir pats cinoberis suskyla į gyvsidabrį ir sierą, kas senovės alchemikų buvo laikyta pirminiais elementais, kur sierra buvo siejama su ugnimi, o gyvsidabris – su viduriniąja dievybe⁴. Kaip rodo vieno šių elementų vardas lie. *gyvsidabris*, – jis buvo laikomas gyvybės skysčiu.

Visa tai susiejus aiškėja, kad ir blūznies valgymas laidojimo apeigose turėjo reikšti amžinos gyvybės nesibaigiamumo paskatinimą, tiksliau – blūznies paaukojimas laidojant (senovinės aukos buvo susiję su jų valgymu) turėjo paskatinti naujos gyvybės atsiradimą, mirusiojo atgimimą ar pan. Pagaliau ir gyvsidabris alchemikams reiškė sėklą, tūnančią pirminėje medžiagoje⁵.

Gi patsai Sovijus – apibendrina Perkūną, Saulę ir Požemio dievybę. Jis labai artimas germanų Vodanui ir skandinavų Odinui – dangaus, bet kartu ir mirusiųjų pasaulio dievybėms, o iš tikrųjų – dievybėms, siejusioms dangų su žeme. Prūsuose panašus dievas buvo vadinamas Patrimpu. Vardas *Sovijus*, lietuviškai veikiau *Savijus* (kaip mano ir kai kurie mokslininkai), greičiausiai turi šaknyje ide. saulės pavadinimą, kurio priesaga galėjo reikšti jos gainioją, kuris dabartinėje lietuvių kalboje galėtų būti panašus į *Saulijus* – „saulės medžiotojas“.

Keletas pastabų dėl senųjų baltų tikybos*

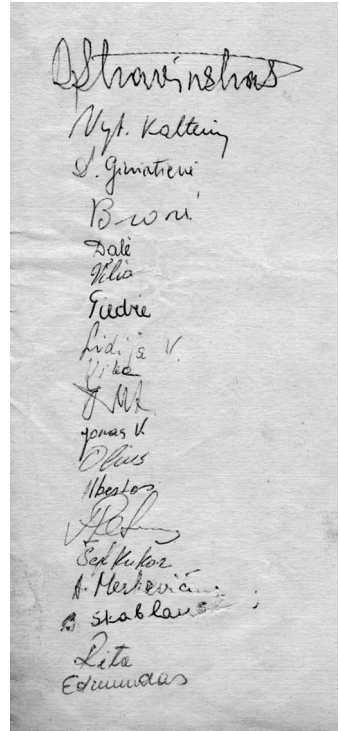
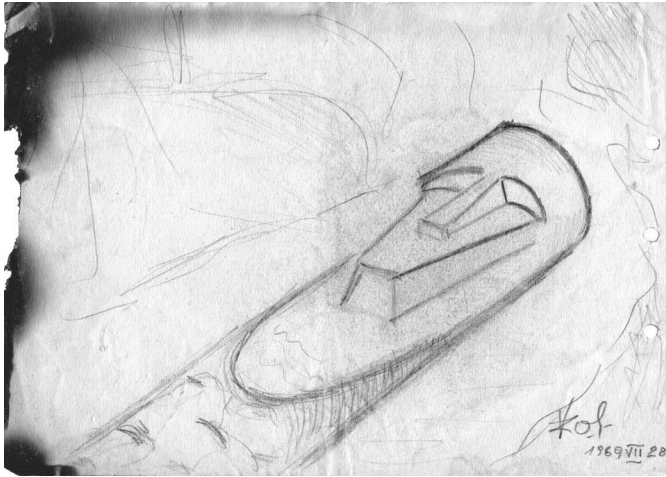
1969 m. rugpjūčio 28-oji Lietuvos archeologijoje išliks atmintina tuo, kad tą dieną pelkėje prie Šventosios miestelio buvo iškastas pirmas tokios rūšies medinis kažkokios dievybės stabas. Veido bruožais šis stabas panašus į šių die-

³ Plg. la. Perkona tėvam devini dėli: Trīs rūca, trīs spera, trīs zibenaja, – žr. Plūdons, *Lavju literatūras vēstare*, Rīgā, 1923, p. 33.

⁴ Kalonaitis R. *Klaidūs alchemijos pasauliai*, Vilnius, 1978, p. 36–37.

⁵ *Ten pat*, p. 39.

* *VUBR*, f. 152-2, p. 319–321.

nų Lietuvos pakelių koplytstulpių Rūpintojėlius, nors jam jau beveik 5 000 metų. Kadangi autoriui pačiam teko jį atkasti, tad norėtuši išreikšti ir kai kuriuos samprotavimus*.

Šis stabas arba alkas – tai 1,95 m ilgio juodalksnio rąstelis, apačioje kiek pasmailintas. Viršutiniame gale gana grubiai išskaptuotas monumentalių formų veidas. Medžio žievė pašalinta tik galvos dalyje, pradedant pečiais šiek tiek pradengta krūtine.

Gulėjo šis stabas 2 m gilumoje, išdžiūvusių dviejų ežerų sąsmaukoje, po sukietėjusio dumblo ir durpžemio sluoksniu, šalia ankstyvojo neolito žmonių stovyklos. Stabas gulėjo aukštiekninkas, galva statmenai į krantą, pietryčių kryptimi, išverstas, galbūt patišus gruntui, nuo taip dažnai pajūryje pučiančio suominio vėjo, nes jokių sužalojimo ar smurto žymių medyje nėra. Jo padėtis rodo dar ir tai, kad išvirtęs jis taip ir liko gulėti vietoje, nebuvo iš kur nors bangų atvartytas. Apatinė stabo dalis, pradedant maždaug viduriu, gulėjo po sąnašiniu sluoksniu, o viršutinė dalis – šiek tiek virš jo. Prie pat rąstelio smaigalio sąnašinio sluoksnio jau visai nebebuvo, krantas toje vietoje, matyt, staigiai leidosi žemyn.

Veido padėtis rodo, kad stabas žiūrėjo į krantą, kur greičiausiai buvo žmonių stovykla. Ką jis turėjo simbolizuoti, sunku beatspėti, tačiau reikėtų manyti, kad jo buvimas čia turėjo būti susijęs su ežero gelmėmis. Samprotavimui, kad jis galėjo saugoti sąsmaukoje įtemptus tinklus, prieštarauja buvusi padėtis – veidas nuo ežero. Veido bruožų grubumas galbūt turėjo reikšti, kad ežero gelmės ne visada būdavo palankios žmonėms: greta rasti kiti mediniai buties dirbiniai – geldutės, lopšiai irgi pasižymi itin dailiu darbu. Nenuimta žievė nuo liemens galbūt atstojo drabužius, kadangi net ir patys paprasčiausi ten pat surasti įrankiai – kuokos buvo be žievės. Be to, tuo metu ir žmonės, kaip rodo rastas iš karnų austas drabužio gabalėlis, dėvėjo tokį pat apdarą. Kad me-

1969 m. rugpjūčio 28 d.

Šventosios gyvenvietėje rasto stabo piešinys, kurį ekspedicijos dalyviai padovanojo mokytojui Juozui Šliauvi. VUBR, f. 152

* Plačiau žr. Rimantienė R. *Akmens amžius Lietuvoje*, 1996; Rimantienė R. *Šventosios akmens amžiaus stovyklos, Archeologiniai ir etnografiniai tyrimai Lietuvoje 1968–1969 m.*, Vilnius, 1970.

džio luobas buvo laikomas dievų drabužiu, rašoma ir XVI a. lietuvių mitologijos šaltiniuose¹.

Kokių nors aukojimo žymių prie stabo nebuvo. Stovėjo jis prie ežero, matyt, neilgai, nes net pats jo viršus, buvęs atviras lietums ir saulei, nė kiek nepapuvęs.

Kodėl žmonės, stabui išvirtus, jo nepakėlė? Galėjo tai būti dėl kokios nors stichinės nelaimės, po kurios jie turėjo iš ten pasitraukti, tačiau kalti čia galėjo būti ir jų prietarai, neleidę liesti poilsio į savo valdas nuėjusios dievybės. Arba galbūt buvo bijomasi užrūstinti kokį nors kitą, dar galingesnį dievą – gamtos stichiją, kuris buvo už ką nors nubaudęs ežero alką?

Krinta į akis tai, kad ankstyvojo neolito archeologijoje nerandama jokių dangaus kūnus arba gamtos jėgas simbolizuojančių radinių. Peršasi mintis, kad galbūt šio laikotarpio Narvos–Nemuno kultūros atstovai – protobaltai jų nė neturėjo; savo dievybes suvokė kaip antropomorfinės būtybes. Dangaus kūnų – saulės, mėnulio ir žvaigždžių simbolius atsinešti galėjo vėlyvesnieji laivinių kovos kirvių ir virvelinės keramikos nešėjai – žemdirbiai ir gyvulių augintojai prabaltai. Šios kultūros archeologijos klotuose mažiau užtinkama radinių, vaizduojančių dievybes kaip antropomorfinius padarus, ir priešingai – tiek lauko akmenyse, tiek ir kitose iškasenose atsiranda iškalinėtų apskritimų, kryželių, pusemulių, vingelių – gamtos jėgų simbolių. Šitokią samprotavimą paryškina dar ir tai, kad Baltarusijoje, kur kadaise tegyveno vien tikrieji prabaltai ir kur Narvos–Nemuno kultūros atstovų nebuvo, archeologijoje užtinkama daugiausia tik gamtos dievybes simbolizuojančių radinių. Kelios tenai surastos dievų statulėlės galėjo būti nuo Baltijos pajūrio besitraukiančių prabaltų atsineštos.

Pelkėje prie Šventosios miestelio iškastas pirmas tokios rūšies kažkokios dievybės stabas

Būletiškiio miške gulintis „velnio neštas ir pamestas“ akmuo, kuriuo nelabasis norėjęs sudaužyti Pašvitinio bažnyčią²

¹ Lasickis J. *Apie žemaičių dievus*, Vilnius, 1969, p. 18.

² Šliavas J. *Žiemgalių pėdsakais*, Vilnius, 1996, p. 175.

Iki mūsų dienų išlikę puošnūs Lietuvos kaimų koplytstulpiai su parimusiais Rūpintojėliais bei gamtos dievybes simbolizuojančiais ženklais – saulutėmis, mėnuoliais, žvaigždutėmis, spinduliais – žalčiais bei niekada amžinu miegu neužmiegančiais pakabučiais galbūt kaip tik yra šių dviejų, kadaise čia gyvenusių etninių grupių tikybu sintezė? Krikščionybė suvaidino, be abejo, didelį vaidmenį dievą antropomorfizuojant, tačiau, kaip rodo paskutinysis stambus radinys, jis yra turėjęs kur kas gilesnes šaknis.

Juozo Jurginio knygą perskaičius*

Ką tik pasirodžiusi istoriko J. Jurginio knyga apie pagonybės ir krikščionybės santykius Lietuvoje jau seniai lauktas svečias. Štai pagaliau ir mes turėsime kritiškai perkilnotus ir įvertintus rašytinių šaltinių duomenis apie seniausius lietuvių pagoniškuosius tikėjimus iki išgalint krikščionybei¹. Tačiau kas bent kiek plačiau yra susidūręs su baltų mitologija, perskaitęs šią knygą patirs vien nemalonus jausmus dėl to, kad faktai joje komentuojami ir net pateikiami tendencingai, vietomis paviršutiniškai, o kai kur net neteisingai, – kad tik atitiktų autoriaus nuomonę apie baltų mitologiją. Dar skaudžiau tai pajuntame po ką tik pasirodžiusių gilių ir įvairiapusių Maskvos universiteto profesorių V. V. Ivanovo ir V. N. Toporovo straipsnių baltų mitologijos klausimais, kurių minėtosios knygutės autorius, atrodo, gal net nėra skaitęs, nes nei straipsniai, nei juose iškeliami faktai neminimi, o apeiti šiuo metu tokius darbus tylomis, kalbant apie baltų mitologiją, nežiūrint kokiu aspektu ji būtų nagrinėjama – jau nebegalima.

Norisi pateikti tik kai kuriuos minėtosios knygos autoriaus labai jau ryškius nusizengimus objektyviai tiesai, pagrindžiant iš anksto nusistatytą nuomonę, kad **baltai jokios mitologijos kaip sistemos, jokios dievų ir jų kulto tarnų hierarchijos, jokių šventyklų nei stabų niekada neturėjo, jokių aukų savo dievams nedegino**. Remdamasis vien jau krikščionybės laikais tebegyvavusiomis gyvomis tradicijomis, autorius teigia garbinus tiktai Perkūną ir žalčius, pripažįsta buvus bendras vaišes, sambarius, darbų pradžios ar užbaigos šventes ir t. t., ką dar buvo galima sutikti XIX amžiuje, kas buvo atliekama jau viešai arba beveik viešai. Tačiau:

1. Rašytinių šaltinių vietas, kur kalbama apie dievus, šventyklas, stabus ar aukų deginimą, jis laiko netikromis, beletristika, o apie ką nerašoma, laiko įrodymu, kad to nebuvo. Betgi tokiu atveju, kaip rodo V. V. Ivanovo ir V. N. Toporovo darbai, mitologinių žinių autoriai turėjo be galo gerai pažinti ne tik baltų, bet ir kitas indoeuropiečių mitologines sistemas, nes jų pateiktos žinios nuostabiai atitinka skandinavų, indų mitologijų smulkmenas ir, kalbant apie atskirų dievų vardus, remiasi baltų kalbotyros faktais. Kad autorius taip elgiasi, rodo ir toks epizodas: jis daro išvadas iš XIV a. misionieriaus Jeronimo Pragiškio pastabų apie lietuvių tikėjimus, pastebėtus besilankant Lietuvoje. Tuo remdamasis autorius tvirtina, kad lietuviai garbino žalčius, amžinąją ugnį ir gojus (p. 62), bet kad tas pats Jeronimas Pragiškis rašo, kad lietuviai garbino ir saulę, ir geležinį kūjį, kuriuo ji buvo išlaisvinta, ir kad ten pat minimi ir šventikai (p. 61) – nutyli.

2. Autorius, kalbėdamas apie vienus ar kitus baltų mitologijos aspektus, savo knygoje mini įvairius šaltinius ir

* VUBR, f. 152-10, p. 40-43.

¹ Jurginis J. *Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje*, Vilnius, 1976, p. 128.

dokumentus, bet tuos dokumentus arba jų fragmentus, kurie prieštarauja jo nuomonei, sąmoningai praleidžia. Pvz. autorius mini 1618 m. Antverpene išleistus Jėzuitų ordino analus, bet vietą, kur rašoma apie prieklėtyse buvusius plokščius akmenis bei prie jų atliekamus aukojimus, labai reikšmingus pagoniškosioms apeigoms rekonstruoti², nutyli.

3. Rašo, kad aukojant niekas nebūdavo deginama (p. 54), bet apeina jau seniai archeologo P. Tarasenkos paskelbtą faktą, kad prie šventojo ažuolo Piniavos vls. buvo iškasta daug apdegusių grūdų³.

4. Archeologų šiuo metu atkasami židinėliai prie akmenų laikomi buvusiu piemenų darbu (p. 59), betgi neatsižvelgiama į faktą, kad tie židinėliai užtinkami šių akmenų pietų pusėje, nors rudenį, kai piemenėliams būdavo šalta, užuovėją sau ir savo lauželiams jie galėdavo rasti ne pietų, o rytų pusėje, nes vėjas rudenį pučia dažniausiai iš vakarų.

5. Dubenys akmenyse laikomi artilerijos sviedinių meistrų išmone (p. 50–51); betgi kiekvienas, bent muziejuje matęs artilerijos sviedinį, pasakys, kad jis pagamintas ne sukant ar dilinant, o kalinėjant. Be to, tokių akmenų dubenys paprastai būna cilindro formos arba smailiadugniai.

6. Pėdo akmenyse priskiriamos jau krikščionybės laikams (p. 56–59), – bet kaip tada su Karelijos petroglifais, kur pėduoti akmenys randami dar neolito stovyklose⁴?

7. Įvairūs ženklai akmenyse siejami su akmenų girnoms ieškojimu (p. 58), bet tokie ženklai kartojasi (pvz. Buletiškio akmenyje prie Pašvitinio, Pumpėnų akmenyje, ir akmenyje Kauno Ažuolyne).

8. J. Basanavičius laikomas romantiku, nes jis piliakalnius sieja su kultu (p. 16). Nebetekus gynybinės reikšmės, ypač reformacijos laikais, jie tikrai naudoti kultui, ką aiškiai rodo Luponių ir Jurgaičių piliakalniai, kurie paskutiniu metu buvo alka-kalniai⁵, ir t. t.

9. Kad kapinėse prie palaidojimų būta stulpų bei prie jų deginta, – šiandien archeologų jau nepaneigiamai įrodyta⁶.

² Plg. Matulis R. *Akmuo akmeniui nelygu*, Moksleivis, 1974, nr. 5, p. 12–13.

³ Tarasenska P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 190.

⁴ Савватеев Ю. *рисунки на скалах*, Петрозаводск, 1967, с. 15.

⁵ Šliavas J. *Lygumos, stabai ir žmonės*, Žeimelis, 1976, rankr., p. 29–40.

⁶ Jovaiša E. Raudonėnai, *Mokslas ir gyvenimas*, 1976, nr. 11, p. 37.

ĮŽYMŪS ŽMONĖS

Teodoras Grothusas

Juozas Šliavas*

„Jei Alfredas Nobelis savo testamente būtų nurodęs apdovanoti darbus, atliktus šimtmečiu anksčiau, T. Grothussas Nobelio premija būtų įvertintas du kartus – už elektrolizės teoriją ir už fotochemijos dėsnius.“

J. A. Krikštopaitis**

Laisvai skrieja laukais vėjas. Pavasarį čia nuteka drumzlini upokšniai, prasikala vešlūs javų želmenėliai. O rudenį laukai nuvilnija akimis neapbrėpiamomis pribrendusių javų mariomis, drėgme sualsuoja miškai. Lygumos. Derlingos šiaurės vidurio Lietuvos lygumos. Tačiau ne vien tik gausiais derliais garsėja šie platūs laukai. Dėkingą dirvą tarpti laisvam, nevaržomam kūrybiniam polėkiui rado čia ir niekada nenuilstanti žmogaus mintis. Daug ir nepakartojamų talentų užaugino ši žemė. Tik jų likimai buvo labai nevienodi. Kaip ažuolai, žemės sulčių gaivinami, jie kėlė plačius savo pečius į aukštį, galingai ošdami vėjyje. O kartais kai kurie be laiko ir palūždavo. Palūždavo pakirsti negandų, tačiau stati, lyg kariai fronte, iki galo vykdydami savo misiją, kurios jiems niekas per prievartą niekada neužkrovė. Bet ir pakirsti jie dar ilgai rodydavo kelią kitiems. O paskui, laikui bėgant, veja kai kada ir užželdavo.

Taip atsitiko ir su vienu iš talentingiausių šių lygumų sūnų, pasaulinio masto mokslininku Teodoru Grothusu, nuo kurio mirties 1972 m. kovo 26 d. suėjo 150 metų. Palūžo šis savaimingas talentas pačiame savo kūrybinių jėgų žydėjime vos 37-erių metų amžiaus, tačiau spėjęs padaryti daugiau, negu daugelis kitų jo kolegų padarė per visą ilgą savo gyvenimą.

Gimė Teodoras Grothusas 1785 m. sausio 20 d. Leipcige, tačiau visą tolimesnį gyvenimą, išskyrus kelis studijų metus Vakarų Europos universitetuose, praleido savo motinos dvare Gedučiuose. Turėdamas didelį talentą ir aštrų protą, į mokslo viršūnes Teodoras Grothusas ižengė dar visai jaunas. Jau 1805 m. Romoje pasirodė pirmasis jį išgarsinęs darbas – apie elektrolitinį vandens ir jame ištirpusių medžiagų skaidymą. Vėliau, 1808 m. grįžęs į tėviškę, Gedučiuose primityviomis sąlygomis dirbdamas, parašė daugiau kaip

THEODOR GROTHUSS

Šiuo metu yra žinomas

vienintelis Teodoro Grothuso portretas, išlikęs Jelgavos muziejuje. Dail. Albina Makūnaitė, stebėdama šiame portrete užfiksuotus anatominius bruožus, studijuodama jo laikotarpio atributiką, laboratorinius prietaisus bei simbolius, 1972 m. sukūrė meninį mokslininko įvaizdį – lino raižinį (estampą)

* VUBR, f. 152-1, p. 128–130.

** Krikštopaitis J. A. Pralenkęs laiką: Theodor Grothuss, Vilnius, 2001.

50 mokslo darbų. Stebina platus mokslininko nagrinėjamų problemų ratas: jis tiria elektrolizės reiškinius, šviesos poveikį daiktams, dujas, meteoritus, domisi Smardonės šaltinių gydymosiomis savybėmis, vaistingaisiais augalais. Stebina gilus mokslininko atomistinis pasaulio suvokimas, dialektinis jo požiūris į reiškinius. 1818 m. lapkričio 6 d. Kuršo literatūros ir meno draugijoje Mintaujoje jaunas mokslininkas perskaito vieną pagrindinių savo darbų „Apie cheminę elektros ir šviesos veikimą“, kuriame suformulavo pagrindinį šviesos sąveikos su medžiaga dėsnį. Tai buvo naujo fotochemijos mokslo pradžia. Kai po 25 metų tos pačios išvados priėjo ir amerikietis J. V. Dreiperis, šis dėsnis buvo visų pripažintas ir pavadintas jų abiejų vardu: Grothuso-Dreiperio dėsniu.

T. Grothuso idėjų amžininkai nesuprato. Jos pranoko laiką. O sunki chroniška liga vis labiau ir labiau graužė organizmą, prikaustė prie patalo. Pagaliau 1822 m. kovo 26 d. fizinės ir dvasinės depresijos slegiamas, nusišovė pistoletu, kuklias savo santaupas testamentu* palikęs mokslo reikalams ir sunkiai valstiečių būčiai palengvinti.

O paskui veja užžėlė... Tačiau ir užaugę proskynos iš naujo prakertamos. Didžiausias nuopelnas prikeliant mokslininką naujam gyvenimui priklauso lietuvių profesorius A. Žvironui (1899–1954), pirmajam nušluosčiusiam užmiršimo dulkes nuo mokslininko gyvenimo ir jo mokslo veiklos¹, ir latvių profesorius J. Stradiniui, išleidusiam puikią monografiją apie Teodorą Grothusą². O 150-ies metų sukaktį nuo mokslininko mirties iškilmingai paminėjo Vilnius, Ryga, užsienis. Ist. m. daktaras V. Urbanavičius susuko trumpametražinį kino filmą, latvių rašytojas M. Zyvertas parašė dramą. Neliko pamirštas jis ir savo gimtųjų laukų lygumose. „Pirmyn į komunizmą“ kolūkis sutvarkė spėjama jo pirminę palaidojimo vietą Gedučiuose, kur jis gyveno ir dirbo, bei pastatė paminklinį akmenį. Tačiau bene geriausias atpildas mokslininkui yra tai, kad jo idėjos išlaikė laiko išbandymus, pasitvirtino praktikoje, įgavo konkretesnes, apčiuopiamesnes formas ir kad jo pradėtas darbas tęsiamas toliau.

Patyrinėjus pėdsakus³. Didžiojo Lietuvos fizikochemiko Teodoro Grothuso gyvenamasis laikotarpis priklauso jau protėvių kartoms. Visa, kas liečia gyvojo mokslininko prisiminimą, seniai ilsisi kapuose su tais, kuriems buvo lemta būti liudininkais jo gyvenimo ir darbo, jo aplinkos ir žmonių, su kuriais jam teko bendrauti. Su Teodoru Grothusu atsitiko taip, kaip neretai atsitinka su didžiaisiais žmonėmis: darbai išliko, išpopuliarėjo, o žinios apie patį kūrėją kaip žmogų – gana šykščios, tarsi jis savo ir po jo gyvenusioms kartoms būtų buvęs paprastas eilinis. Neišliko netgi autentiška jo palaidojimo vieta. Prie buvusio Gedučių dvaro – mokslininko gyvenamosios vietos – gūdžiai ošia miškas, nebyliai saugodamas jo tragišką žmogiškojo likimo paslaptį: čia, manoma, jis nusižudęs palaidotas.

Tačiau, atidžiai patyrinėjus pėdsakus, net ir pusanatro šimtmečio pralinkus po mokslininko mirties, vis dėlto dar pavyko kai ką užtikti: vieną kitą jo portreto bei jo gyvenamosios aplinkos vaizdo štrichą, žmonių lūpomis atėjusį iš kartos į kartą.

* Testamentas paskelbtas kn. Krikštopaitis J. A. *Pralenkęs laiką: Theodor Grothuss*, Vilnius, 2001, p. 51. Jis saugomas Latvijos valstybiniame istorijos archyve, f. 7363, ap. 3, dok. 581.

¹ Žvironas A. Theodor von Grothuss, *Gamta*, Kaunas, 1938 spalio-gruodis, p. 217–230.

² Страдынь Я. П. *Теодор Гротцус*, Москва, 1966, с. 184.

³ VUBR, f. 152-4, p. 64–66.

J. Jasiūnas su šeima.
1965 m.

Jasiūno J., gim. 1884 m. ir gyv. Gedučių k., pasakojimas.

„... T. Grothusas gyveno Gedučių dvare. Anksti neteko tėvo. Motina ištekėjo už Didžplonėno dvarininko Oveno. Užaugęs dvarą valdė pats. Žmonėms buvo labai geras. Dažnai gydydavo ligonius už savo pinigų. Gydydavo ir pats. Kartą susirgus dvaro arklininkui, jis parsivedė jį namo, apžiūrėjo, davė vaistų ir liepė keletą dienų neiti į darbą. Degant Butniūnų kaimui, T. Grothusas išgelbėjo iš ugnies ir mano tėvą, kuris tada tebuvo vos kelerių metų, dėl to tėvas taip dažnai jį prisimindavo. Kaip žmonės pasakojo, pamatęs gaisrą, T. Grothusas, šokęs ant balto arklio, nušuoliavęs prie mūsų sodybos. Vaikai gūžėsi kieme. Susikėlęs ant arklio, išnešė juos iš degančios sodybos.

Būdavo kalbama, kad dvare labai daug knygų buvę, kad T. Grothusas, užsidaręs kabinete, kažką darydavęs. Tačiau to kabineto niekam netekę matyti. Matydavę tik žmonės, kad jis kažkam žoleles rinkdavęs.“⁴

Stramilos P., gim. 1908 m. ir gyv. Gedučių k., pasakojimas.

„Girdėjau iš tėvo, kad T. Grothusas buvęs palaidotas rūsijoje, įrengtame buvusioje kumečių pasilinksminimo aikštelėje miške, prie dvaro. Po jo mirties nuo dvaro iki ten buvus pasodinta liepų alėja. Vėliau, 1850 m., T. Grothuso palaikai buvę iš to rūsio iškelti ir palaidoti šalia, už mūrinio aptvaro, už trejeto žingsnių šiaurės šone (kiti sakydavo, kad rytų), o jo vietoj buvęs pastatytas generolo karstas, o ant kapo – kryžius. Gal tai dėl to, kad anas buvęs savižudis.“⁵

Buvo kalbama, kad T. Grothusas gyveno su dviem savo seserim. Mokslininkas buvęs uždaras žmogus ir didesnę savo laiko dalį praleisdamas vienuoje, kažką darydamas. Su seserimis nesugyvendavo, kadangi jos, o taip pat kai kurie dvaro žmonės laikė jį dideliu keistuoliu.

⁴ Užrašė Žeimelio vidurinės mokyklos moksleiviai A. Karzinkevičius ir V. Bagdonavičius, 1965.

⁵ Užrašė Žeimelio vidurinės mokyklos moksleivė S. Stramilitė, 1965.

Grothusas, o ne Grotusas*

Juozas Šliavas

1972 m. kovo 26 d. sukako 150 metų nuo žymaus Pabaltijo fiziko ir chemiko Teodoro Grothuso mirties. Šią reikšmingą sukaktį paminėjo daugelis Lietuvos ir Latvijos laikraščių bei žurnalų. Bet šio mokslininko pavardė juose rašoma įvairiai. Lietuviai rašo: Grotus („Tiesa“, 1972.III.24). Grotusas („Mokslas ir gyvenimas“, 1972, Nr. 3), latviai – Grothuss („Rīgās balss“, 1972.III.27). Kuri iš šių formų teiktina vartoti?

Kaip žinia, mokslininko protėviai buvo kilę iš Vestfalijos, vadinasi, ir jų pavardė yra vokiškos kilmės. XII a. Vestfalijoje minimas vienas iš mokslininko prosenelių, kažkoks Conrad von Grofen Husen – „Konradas iš didelių namų“ (I. P. Stradin „Teodor Grotgus“, Maskva, 1966, p. 8). Patys mokslininko protėviai, gyvendami jau Pabaltijyje, pasirašinėjo von Grothuss.

Pavardė Grothuss yra vietovardinės kilmės; savo struktūra ji yra sudurtinė, susidedanti iš vidurio vokiečių žemaičių kalbos žodžių grot „didelis“ ir hus „namas“. Savo ruožtu abu šie komponentai galėjo sudaryti atskiras pavardes, plg. Grott „Grotas“ ir Hus „Husas“.

Šiuo metu arčiausias originalui šio mokslininko pavardės rašymas yra latvių Grothuss. O kaipgi ją reikėtų rašyti lietuviškai?

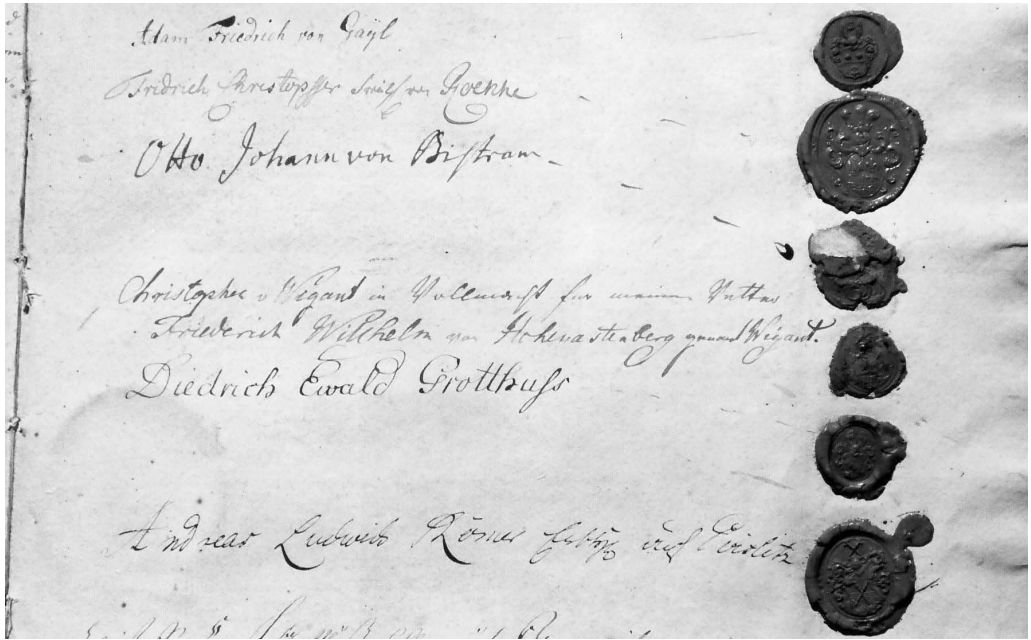
Reikia pasakyti, kad variantas Grotus, kuris perteikia tik pirmąjį šio sudurtinio asmenvardžio komponentą grot yra nepriimtinas; turi būti perteikiamas ir antrasis komponentas, kuris, kaip jau minėta, taip pat gali sudaryti pavardę: Hus „Husas“. Vadinasi, lietuviškai šią pavardę reikia transkribuoti: Grothusas, dėl priebalsio rašymo plg. dar Bethovenas.

Mokslininko protėviai Lietuvoje, tarp lietuviškai kalbančių žmonių, išgyveno ilgus amžius. O šie aplinkiniai žmonės ne tik paskutinius mokslininko giminės palikuonis, bet ir jų pavardę aplietuvinavo. Kriukų miestelio apylinkėse paskutinysis jų vyriškosios giminės atstovas, išgyvenęs beveik iki pat šių dienų (mirė 1963 m.), jau vadinosi Grotuzu. Panašiai šiandien Gedučių apylinkėse žmonės vadiną ir patį mokslininką – Grotusu. Tiek vienu, tiek kitu atveju svertimas lietuvių kalbai priebalsis h netiriamas. Tačiau taip rašyti šią pavardę negalima dėl dviejų priežasčių: 1) nė vienas iš Grothusų giminės taip nesirašė; 2) taip rašyti neleidžia ir vokiškų tikrinių vardų transkribavimo jau nusistovėjusi tradicija, plg. Althusas (Althusius), Bethovenas, Bremerhafenas, Hildesheimas ir t. t.

Grothusų šeimos lako antspaudas

* Kaip rašyti mokslininko Grothuso pavardę, VUBR, f. 152–2, p. 256–257.

Žeimelio muziejuje saugomi T. Grothuso tėvo – Ditricho Evaldo Grothuso surašyti „Žeimelio evangelikų liuteronų bendruomenės nuostatai“. Tai 44-ių puslapių 35 × 26 cm formato rankraščiai vokiečių kalba su 22 dvarininkų (tarp jų ir Grotthusu) bei Biržų sinodo lako antspaudais.

Originaliuose dokumentuose mokslininko pavardė rašoma *Grotthuss*. Dirbtinis pavardės sulietuvinimas vargu ar čia turi kokią nors prasmę: savo kilme lietuvis jis nebuvo, lietuviškai vargu ar iš viso dargi mokėjo – su baudžiauninkais, rodos, kalbėjo latviškai. Neabejotina viena – jo darbai priklauso pasauliui. O subrendo jie čia – atokiame šiaurės Lietuvos kampelyje, kuriame jis gyveno, dirbo, bendravo su žmonėmis, jais rūpinosi, tuo išsiskirdamas iš kitų šios apylinkės dvarininkų. Čia ir mirė. Todėl didžiausia pagarba tėvynainiui buvo jo gyvenamosios ir darbo vietos sutvarkymas, jo vardo įamžinimas čia, plačiųjų šiaurės Lietuvos lygumų kampelyje – Gedučiuose. To mokslininkas tikrai nusipelnė.

Žeimelio evangelikų liuteronų bendruomenės nuostatų puslapis su Ditricho Evaldo Grothuso parašu

Pralenkęs laiką

Saulius Žilinskas

Mokytojas, norėdamas pagyvinti pamoką, padaryti ją patrauklesne ir įdomesne, visada kreipiasi į fizikos istoriją. Tačiau istorijos įdomumą fizikai mato daugiausia legendose, efektyviuose istoriniuose epizoduose bei kuriozuose. Suprantama, kad tokio pobūdžio informacija gali būti naudinga. Mokiniai su malonumu klausosi pasakojimo apie obuolį, nukritusį Niutonui ant galvos, arba žinomą legendą apie Archimedo *Eureka*. Tačiau tokios nuotrupos sukelia tik „išorinį efektą“, kaip bet kokios sensacijos blyksteli ir greitai užgęsta. Būtų klaidinga apsiriboti vien tik tokiomis

*Teodoras Grothusas.
Skulpt. Kęstutis
Balčiūnas. 2003 m.
A. Padoros nuotr.*

legendomis, nes jos suformuoja iškreiptą požiūrį į mokslininkų gyvenimą, kuris nėra toks nerūpestingas, linksmas ir kupinas atradimų. Mokiniai niekuomet neįvertins mokslo kainos, jei nesupras, kad tikro mokslininko kelias yra sunkus, pilnas netikrų atradimų, nusivylimų ir tik kartais sėkmės.

Daugelis didžiųjų mokslo vyrų praėjo tuos kelius, patyrė nesėkmes, paaukojo gyvenimą tiesos ieškojimams. Dalies jų atradimai buvo pripažinti tik po mirties, praėjus dešimtmečiams. Vienas tokių mokslininkų buvo ir pirmasis Lietuvos fizikas chemikas Teodoras Grothusas. Yra išleista daug literatūros iš fizikos istorijos, tačiau apie T. Grothusą joje neužsimenama. Netgi straipsniuose iš elektrolizės istorijos nesutiksime šio mokslininko pavardės šalia H. Faradėjaus ir G. Devio.

Dabar jau niekas neabejoja T. Grothuso darbų reikšmingumu. Susidomėjimą žadina ir mokslininko biografija. Supažindindami mokinius su šio didžio mokslininko gyvenimu, padėsime jiems formuoti gyvenimišką poziciją, skatinsime siekti aukštų idealų, kurių visada jaunimui reikia. Kiekvienas fizikos mokytojas, kūrybiškai panaudodamas T. Grothuso biografijos faktus, gali įvesti juos į pamoką kaip auklėjimo elementus.

Kas tie Gedūčiai, kuriuose praėjo beveik visas Grothuso gyvenimas? Tai dvaras Lietuvos šiaurėje prie pat Kuršo (Kuršo gubernija) sienos – buvusios Livonijos žemėse, kurias kadaise Ordino magistras paskyrė T. Grothuso giminės palikuonims. 1587 m., pertvarkant sienas tarp Kuršo ir Lietuvos, dalis žemių, tuo pačiu ir Žeime-

*Evaldo Grothuso
herbas
(žr. lakinį antspaudą
str. „Teodoras
Grothusas“).
Piešė J. Šliavas*

lio apylinkės su Gedučių kaimu, atiteko Lietuvai. Kadangi gyventojai buvo spėję perimti protestantų tikėjimą, tai, nepaisant teritorinio paskirstymo, tampresni ryšiai liko su Kuršu – Bauske ir Mintauja. Ši aplinkybė ir nulėmė, kad T. Grothusas save laikė Kuršo piliečiu, nors teritoriniu požiūriu priklausė Lietuvai.

*Šiandien iš Gedučių
dvaro likęs tik*

*T. Grothuso laikus
menantis kumetynas*

T. Grothusas gimė 1785 m. sausio 20(9) d. Leipcige. Pagal vokiečių tradicijas berniukui suteikė 3 vardus: Kristijono, Johano ir Ditricho. Kristijonu pavadino todėl, kad jo krikšto tėvu buvo tuomet populiarus vokiečių rašytojas Veisė, gyvenęs Leipcige. Jis draugavo su Evaldu Grothusu, Teodoro tėvu. Veisė sugalvojo siurprizą: jis prikalbėjo Leipcigo universiteto rektorių išrašyti berniukui studento pažymėjimą. Tokiu būdu 5 dienų Kristijonas Johanas Ditrichas Grothusas buvo įtrauktas į Leipcigo universiteto studentų sąrašą. Po metų mirė berniuko tėvas, ir jis su motina apsistojo Gedučiuose. Tėvas mirė jaunas. Iš jo Teodoras (taip jis vėliau pasivadino ir pasirašinėjo iki gyvenimo pabaigos) paveldėjo gabumus muzikai. Grodamas fortepijonu jaunuolis pasiekė didelį meistriškumą ir netgi buvo nusprendęs gyvenimą paskirti muzikai.

Berniuką namuose mokė samdyti mokytojai. Jie keitėsi, ir vieningos mokymo sistemos nebuvo. Buvo mokomas kalbų ir filosofijos. Gamtos mokslų nebuvo. Berniukui netgi draudė atlikinėti cheminius bandymus, laikydami juos alcheminiais užsiėmimais, kurie tuo metu buvo smerkiami. Nors berniuko auklėjimas turėjo humanitarinį pobūdį, jį vis labiau traukė gamtos mokslai, kurių pradmenis jis buvo įgijęs savarankiškai, naudodamasis tėvo palikta biblioteka.

1803 m. jaunuolis išvyksta į kelionę po Vakarų Europą. Didžiausią išpūdį paliko Paryžius. Čia politechnikos mokykloje dirbo Lagranžas, Bertolė, Šastalis, Furkrua, kurių auklėtiniais buvo Amperas, Arago, Gei-Liusakas, Karno, Puasonas... Į tokią puikią įstaigą ir pateko T. Grothusas. Jam leido lankyti paskaitas kaip laisvam klausytojui. Be to, jis lankė ir istorijos, filosofijos bei medicinos paskaitas.

Paryžiuje jaunuolis taip susižavėjo užsiėmimais, pervargo ir susirgo karštligė. Po to sutriko ir nervų sistema. Pataisyti sveikatos 1804 m. Grothusas išvyksta į Italiją.

Italija – galvanikos tėvynė, todėl ši fizikos sritis negalėjo nejaudinti jauno mokslininko. Čia jis susidomėjo elektrolize, atlikinėjo bandymus ir parašė pirmąjį mokslinį darbą. Memuarą apie elektrolizę mokslininkas parašė Neapolyje, būdamas 20 metų. Brošiūra sukėlė rezonansą iš pradžių Italijoje, o paskui ir visoje Vakarų Europoje. Šis darbas išgarsino mokslininką. Grothuso siūlomas elektrolizės aiškinimas visiškai patenkino to meto reikalavimus ir buvo įtrauktas į visus vadovėlius.

1807 m. mokslininkas išvyksta į Paryžių ir parašo dar vieną darbą apie metalų išskyrimą tirpaluose, tekant srovei. Šį darbą gerai įvertino Gei-Liusakas. Jis pasiūlė Napoleono aukso medalį už geriausią darbą galvanikos srityje paskirti T. Grothusui. Nors šis medalis atiteko S. Deviui, T. Grothusas 1807 m. buvo išrinktas Paryžiaus galvanikos mokslo draugijos garbės nariu.

1808 m. Grothusas grįžta į Gedučius ir nuo to laiko jau nebeperžengia Vakarų Europos valstybių sienos. Per 5 metus užsienyje Grothusas neįgijo išsilavinimo, mokslinio laipsnio, nebaigė universitetų. Bet jis pamatė to meto Europos mokslą, jo atstovus, buvo mokslinių ginčų stebėtojas ir dalyvis. Jis tapo mokslininku, sugebančiu atlikti sudėtingus bandymus, spręsti sudėtingas mokslines problemas, pasirinkti tyrimo metodus.

T. Grothusas buvo kylanti mokslo žvaigždė, todėl turėjo galimybę gauti vietą bet kurioje Italijos ar Vokietijos mokslo įstaigoje, bet silpna sveikata ir nestabili politinė padėtis Europoje privertė jį pasilikti Gedučiuose. Čia jis dirbo vienas. Naudojo primityvius prietaisus, vaistines indus ir reagentus, atsivežtus iš Paryžiaus. Iš paprastų geriamųjų stiklinių ir sidabrinių folijų darė Leideno stiklines, preparuotas varlių kojas naudojo vietoje galvanometro, atliko stiklapūčio darbą.

Gyvendamas Gedučiuose, T. Grothusas suartėjo su Mintaujos (Jelgava) mokslo veikėjais. Čia tuo metu virė intensyvus mokslinis gyvenimas, ir Grothusas tapo aktyviu jo dalyviu.

1800 m. caras Pavlas I įsakė Mintaujoje atidaryti universitetą. Ypatingoji komisija numatė pastatus, biblioteką, paskyrė profesorius ir dekanus. Paskelbta atidarymo data – 1801 m. T. Grothusas buvo vienas iš universiteto Mintaujoje atidarymo šalininkų. Bet Pavlo I-ojo nužudymas sugriovė planus. Aleksandras I-asis pasirinko, kad universitetas būtų perkeltas į Tartu.

1814 m. T. Grothusas išrenkamas Tartu universiteto profesoriumi, tačiau dėl silpnos sveikatos susvyravo priimti išipareigojimą, numatantį atidirbti 6 metus. Tokiu būdu mokslininkas neteko galimybės naudotis laboratorija, išigyti mokinių.

1815 m. Mintaujoje įkuriama mokslinė draugija, kurios nariu tampa ir T. Grothusas. Apie draugijos lygį galime spręsti iš to, kad jos nariais tapo Pabaltijo švietėjai K. Beras, V. Struvė, E. Eichvaldas, A. Kruzenšteinas. Draugijos garbės nariais buvo matematikas F. Gausas, anatomas J. Bliūmenbachas ir kt.

T. Grothusas draugijoje užėmė deramą vietą. Jis dažnai skaitydavo mokslinius pranešimus. Įėjo į komisijos, turinčios sprendimo apie naudingus atradimus teisę, sudėtį.

Buvo leidžiamas „Kuršo literatūros ir meno draugijos metraštis“. Pirmajame leidinio tome buvo paskelbtas T. Grothuso darbas „Apie cheminę elektros ir šviesos veikimą“. Leidėjai pasistengė kūriniui suteikti aukščiausios klasės mokslinį charakterį

ir tai jiems pavyko: T. Grothuso, Paukerio, Eichvaldo ir kitų draugijos narių darbai nenusileido geriausių Europos akademikų darbams.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais T. Grothusą vis labiau kankino liga. 1815 m. jis jau nebegalėjo keliauti į Karlovy Varus sveikatos pataisyti. Mokslininkas darėsi vis uždaresnis ir rūstesnis, eksperimentuose ėmė daryti klaidas, darė skubotas išvadas, dėl kurių vėliau labai krintosi. Savo draugui gydytojui Bideriui jis rašė:

„Kam man toks liūdnas gyvenimas, jei aš negaliu daugiau dirbti ir platinu savo suklydimus“*.

1821 m. laiške kolegai iš Švedijos Bercelijui rašo:

„... Aš jaučiu, kad mano kelias eina į pabaigą. Aš nebeturiu būtinų fizinių jėgų, kantrybės ir ramybės jau daugiau kaip dveji metai, ryšium su tuo aš negaliu atlikti kokybiškų bandymų ir jaučiu, kad greitai teks nutilti“**.

1822 m. kovo 26 d., kamuojamas fizinių ir dvasinių kančių, T. Grothusas nusišovė. Jam buvo tik 37 metai.

Žinia į Mintaują atėjo po 4 dienų. Kartu atėjo ir testamentas, kuriame visą turtą mokslininkas paskyrė Mintaujos mokslininkų draugijai su sąlyga, kad kiekvienais metais 300 rublių būtų skiriama Gedučių valdytojui visoms dvaro valstiečių skoloms apmokėti. Likusius pinigų paskyrė chemijos ir fizikos bandymų prietaisams pirkti. Giminaičiai šį testamentą užprotestavo, nes dvaras priklausė mokslininko motinai. Jis Grothusui galėto atitekti tik po motinos mirties kaip palikimas. Testamentas buvo anuliuotas, o paskutinis mokslininko noras taip ir liko neįvykdytas. Visuomenė užmiršo ir patį mokslininką. Baigiantis XIX amžiui nugriovė ir dvaro pastatą.

Į mokslo istoriją T. Grothusas įėjo su savo pirmąja elektrolizės teorija, kuri net iki šių dienų mažai tepakito ir išdėstoma kiekviename vadovėlyje. Teorijos išėities tašku buvo idėja apie molekulių poliariškumą. Čia pirmą kartą mokslo istorijoje eksperimentiškai pagrindžiamas faktas, kad molekulės turi sudėtinę teigiamą ir neigiamą dalis. Tai T. Grothusas išdėstė 1805 m., gyvendamas Romoje. Tačiau svariausias darbas yra atliktas Gedučiuose ir paskelbtas 1818 m. Mintaujos memuaro skyriuje „Apie elektrolizę“.

XVIII a. apie elektrą buvo sukaupta daug žinių ir faktų, todėl iškilo reikalas sukurti teoriją, kuri viską paaiškintų. Vienas tyrinėtojų buvo T. Grothusas. Jis ir sukūrė pirmąją elektrolizės teoriją, kurioje paaiškino vandens skilimo reiškinį. Antroje savo memuaro dalyje jis rašo:

„vandens skilimo problema pirmiausia pasireiškia tuo, kad reikia išsiaiškinti, ar medžiagos (deguonies) išsiskyrimas ant polių yra iš vienos ir tos pačios molekulės, ar iš skirtingų. Jei teisinga paskutinioji mintis, tai kyla klausimas, kas atsitiko su vandens molekule toje vietoje, kur išsiskyrė deguonis, ir kas atsitiko toje vietoje, kur išsiskyrė vandenilis“***.

* Žr. lit. sąrašą.

** Ten pat.

*** Ten pat.

Faktų mįslei įminti autorius randa molekulių poliariškume:

„... Voltos stulpas, kuriuo kūrėjas pelnė nemirtingumą, yra elektrinis magnetas, kuriame kiekvienas elementas (plokštelių pora) turi teigiamų ir neigiamų polių. Tokio poliariškumo peržiūrėjimas privedė mane prie minties, kad panašus poliariškumas gali susidaryti ir vandens molekulėje, jei ji bus paveikta elektros, ir turiu pripažinti, kad tai buvo man šviesos spindulys“*.

Toliau T. Grothusas aiškina, kad

„dėl įvairaus poveikio deguonis pereina į neigiamą būseną ir traukiamas teigiamo poliaus, o vandenilis į teigiamą ir traukiamas neigiamo poliaus. Tokiu būdu, jei tik srovė prasiskverbia į vandenį, tai kiekviena sudėtinė dalis yra veikiamos pritraukiančiosios ir atstumiančiosios jėgų, kurių centrai yra priešingose pusėse“**.

„... savaimė aišku, kad viso proceso bėgyje skyla tik tos molekulės, kurios yra prie polių. Tuo tarpu visos kitos tarpinės nuolat skyla ir jungiasi apsikeisdamos savo sudėtinėmis dalimis“***.

T. Grothuso elektrolizės teorija tapo Faradėjaus darbo išeities tašku. Iš to, kas išdėstyta, lengvai suprantame, kad T. Grothuso teorija – tai elementari elektrolizės teorija, kurioje išdėstyti pagrindiniai principai: a) jonų egzistavimas; b) elektrolitinė disociacija ir rekombinacija.

Ši darbą galima nagrinėti ir kvantinės teorijos požiūriu. Čia T. Grothusas iškėlė šuolinių sąveikų idėją, kuri tuo metu buvo taikoma energijos ir krūvio pernešimo procesams.

Tokiu būdu T. Grothusas jau suprato, kad mikropasaulyje medžiagos judėjimas vyksta diskretinėmis pozicijomis, kurių dydis – atomų eilės. Šiandien nesunku suprasti, kad čia slypi loginiai pradmenys suvokimo, kuris tik po šimtmečio buvo išvystytas kvantų teorijoje.

Kvantinė fizika šiame šimtmetyje įgalino paaiškinti ir liuminescencijos reiškinį. Šiuo metu labai išsiplėtė nešiluminių šviesos šaltinių, tame tarpe amžiaus stebuklo – lazerio pritaikymo sfera. Vienas iš liuminescencijos reiškinio aiškintojų taip pat buvo T. Grothusas. 1815 m. jo parašytas traktatas apie fosforescenciją buvo pirmas teorinis darbas, paaiškinęs reiškinį iš esmės. Autorius manė, kad šio reiškinio metu vyksta realus, materialus šviesos absorbavimas, o ne kūne esančios šviesos spinduliavimo sužadimas (iki T. Grothuso buvo manoma, kad fosforescencijos metu apšviesta medžiaga išskiria šviesą, kuri buvo sukaupta anksčiau). Medžiagos paviršiuje šviesa suskyla į 2 daleles: +E ir -E. Molekulių elektroniniai poliai veikia šias daleles ir jos išsiskiria. Tačiau dėl chaotiško judėjimo atsitiktinai susidūrusios dalelės +E ir -E vėl jungiasi, sudarydamos šviesos elementus, ir tai sąlygoja fosforescenciją.

Sukūręs tokį fosforescencijos modelį, Grothusas toliau aiškina liumines-

* Ten pat.

** Ten pat.

*** Ten pat.

cencijos reiškinius. Įdomus yra paaiškinimas apie liuminescencijos intensyvumo priklausomybę nuo temperatūros:

„... šiluma išplečia kūnus, elementarios jų dalys (atomai) nutolsta ir silpnėja, poliarinė jėga reikalinga šviesai suskaidyti į +E ir -E. Todėl +E ir -E elementai lengvai išsilaisvina iš jungties su medžiagos elementais, greitai jungiasi ir virsta šviesos elementais, tuo ir tarpusavyje apsprendžiamas pakaitintų liuminoforų didesnis intensyvumas“*.

Dabar mes galime spręsti, kiek šis didis mokslininkas klydo ir kiek jis teisus. Jei šviesos daleles +E ir -E prilyginsime kvantams, o elementarias medžiagos daleles – atomams, tai gausime šiuolaikinę liuminescencijos teoriją. T. Grothuso mintyje jaučiasi aiškūs loginiai kvantavimo idėjų pradmenys. Tokiūs nuomonės buvo daugelis mokslininkų. Amerikietis H. Haveris knygoje „Liuminescencijos istorija“ rašo, kad

„... tam tikru atžvilgiu T. Grothusą galima laikyti teorijos, kuri turi kai kurių sutapimų su šiuolaikine šviesos kvantų ir elektronų sąveikos koncepcija, pradininku“**.

„T. Grothuso teorijoje, – rašė akademikas S. V. Vavilovas, – nežiūrint į jos įmantrumą ir dirbtinumą, yra bruožų, sutampančių su šiuolaikine liuminescencijos teorija“***.

Dar nuostabesni T. Grothuso darbai iš fotochemijos. T. J. Dainas taip vertina jo darbus:

„T. Grothusas yra fotochemijos teorijos pradininkas. Jo darbuose suformuluoti ne tik pagrindiniai fotochemijos dėsniai, bet ir pirmą kartą iškelta šviesos cheminio veikimo teorija“.

Šiuose darbuose T. Grothusas ištyrė naujus fotocheminių reakcijų pavyzdžius ir stengėsi sukurti bendrą fotocheminę procesų teoriją, teoriją apie šviesos poveikį medžiagai. Panašius klausimus mokslininkas lietė ir darbuose apie fluorescenciją. Matyt, ši problema, tai yra šviesos ir medžiagos sąveika, ilgus metus buvo apvaldžiusi mokslininką. Tai galima spręsti ir iš to, kad keliuose vietose sutinkama lotyniška frazė: „Nors ji ir švyti tamsoje, nėra nieko tamsesnio už šviesą“, išryškinanti jo karštą norą prasiskverbti į šviesos reiškinių paslaptis.

Grothuso fotochemijos darbuose pasirodo visiškai naujas, griežtai moksliškas problemos sprendimas. Stebėjimai įtikino Grothusą, kad šviesa suskaldo molekulių junginius. Laikydamasis savo sukurto modelio, jis tvirtina, kad tos medžiagos dalys reaguoja su šviesos elementais +E ir -E.

Mokslininko stebėjimai parodė, kad cheminę reakciją sukelia tik ta šviesa, kurią medžiaga sugeria. Vadinasi, reakcijai su-

* Ten pat.

** Ten pat.

*** Ten pat.

kelti „aukojami“ šviesos elementai. Bet juk tai yra energijos tvėrmės dėsnio pasireiškimas. Ne vieną kartą jo darbuose galima sutikti mintį apie energijos išsilaikymą, nors žinoma, kad tuo metu toks dėsnis dar nebuvo suformuluotas.

Teiginių apie tai, kad cheminę reakciją sukelia tik absorbuota šviesa, T. Grothusas išskėlė 1818 m., tačiau šis atradimas nebuvo įvertintas. 1843 m. Dž. Dreiperiui atradimą pakartojus, dėsnis susilaukė didesnio mokslininkų dėmesio. Beje, T. Grothuso vardas jau nebuvo minimas.

Grothuso šviesos, fosforescencijos ir fotocheminių reiškinių teorija – įdomiausias mokslo apie šviesą istorijos puslapis. Jis pirmą kartą fizikos istorijoje suprato medžiagos ir šviesos sąveiką, pagrindinį vaidmenį suteikdamas medžiagos prigimčiai, jos dalelėms, absorbuojančioms šviesą. Šiandien mes jau žinome, kad šviesos kvantus absorbavęs atomas atitinka jo perėjimus į aukštesnius energetinius lygmenis, kurie griežtai kvantuojami. Ši idėja atsispindi kvantiniuose liuminescencijos dėsniuose. 1912 m., t. y. beveik po 100 m., A. Einšteinas suformulavo kvantinio ekvivalentiškumo dėsnį: *sugertas šviesos kvantas sužadina tik vieną molekulę*. Fizikos istorijos tyrinėtojai pripažįsta, kad jis rėmėsi T. Grothuso fotochemijos dėsniu, kuris dabar vadinamas Grothuso-Dreiperio vardu: *fotocheminę reakciją medžiagoje sukelia tik tokio bangos ilgio šviesa, kurią medžiaga absorbuoja*.

Įvertinant T. Grothuso palikimą, reikia pažymėti, kad mokslininko teorinis mąstymas toli pralenkė tos epochos supratimą ir menkas eksperimentines galimybes. Stengdamasis apibendrinti ir neturėdamas tvirto pagrindo, jis negalėjo sukurti pilno vaizdo, paaiškinančio visus reiškinius. Nežiūrint to, mokslo istorikams kelia nuostabą šio žmogaus pranašiškos mintys apie kvantų idėjas ir šviesos reiškinius, kuriems jis priskyrė ir bangines savybes. Šiandien jau niekas nesiginčija dėl T. Grothuso fotochemijos teorijos, neabejoja jo elektrolizės teorijos reikšme ir įtaka jos pasekėjams. Tačiau norėtusi, kad apie šio mokslininko darbus plačiau žinotų ir mokytojai, ir mokiniai. Norėtusi, kad mokytojas, užmiršęs laiko stoka, kalbėtų su mokiniais apie tai, kaip žmogus pažino gamtą, kaip galvojo, kaip ieškojo mokslo tiesos, kaip gyveno.

Žinoma, per egzaminą niekas mokinio neklaus, kaip T. Grothusas prisidėjo prie elektrolizės dėsnio atradimo. Bet kas žino, kas mokiniui naudingiau: žinoti visus dėsnio niuansus, ar susimąstyti apie tai, kaip gyveno tas žmogus, kaip galvojo, kaipėjo prie tiesos.

Galbūt, pažinęs asmenybes tų, kuriais mes didžiuojamės, mokinys pats panorės geriau suprasti mokslo esmę. Galbūt, pažinęs mokslo pagrindų kūrėjus, jis galės geriau suprasti patį gyvenimą ir netgi savo vietą jame. Juk ne vien tik žinių mes mokome mokinius. Ne mažiau svarbu suformuoti ir geriausias žmogiškąsias vertybes.

Literatūra

1. Žvironas A. Theodor von Grotthuss: 150 metų gimimo sukakties proga, *Gamta*, Kaunas, 1938, nr. 4, p. 217–238.
2. Страдынь Я. П. Теодор Гротгус: 1785–1822, Москва, 1966.
3. Крикштопайтис И., Вклад Т. Гротгуса в научную атомистику, *Из истории естествознания и техники Прибалтики*, АН Латв. ССР, Рига, 1976, т. 5, с. 251–256.
4. Šliavas J. Grothusas, o ne Grotusas, *Kultūros barai*, 1973, nr. 9, p. 75.

5. Крикштопайтис Й. Проблема взаимодействия света с веществом в трудах Т. Гротгуса и неклассические представления в естествознании, *Из истории естествознания и техники Прибалтики*, АН Латв. ССР, Рига, 1984, т. 7, с. 156–161.
6. Страдын Я. П. Архивные документы о Теодоре Гротгусе, *Из истории техники Латвийской ССР*, т. 5, с. 190–191.
7. Krikštopaitis J. A. *Pralenęs laiką: Theodor Grotthuss*, Vilnius, 2001.

Dar dėl paminklinio akmens Teodorui Grothusui Gedučiuose

Juozas Šliavas*

Klausimą dėl pirmojo Pabaltijo fiziko chemiko Teodoro Grothuso vardo įamžinimo jo gyvenimo ir darbo vietoje Gedučiuose viešai bene pirmąkart iškėlė Žeimelio vidurinės mokyklos kraštotyrininkas V. Bagdonavičius 1966 m. sausio 5 d. Vilniuje, respublikinėje jaunųjų kraštotyrininkų konferencijoje skaitytame pranešime¹. Ten vykusioje parodoje buvo pateikti ir Žeimelio kraštotyrininkų Gedučių apylinkėse iš žmonių surinkti išlikę pasakojimai apie išymų mokslininką.

Į šį žeimeliečių kreipimąsi atsiliepė Lietuvos SSR MA prezidentas J. Matulis, kuris savo 1966 m. kovo 10 d. laiške šio straipsnio autoriui padėkojo už surastus naujus duomenis apie mokslininką ir tuo pačiu pareiškė ketinimą dėl mokslininko vardo įamžinimo Gedučiuose bei su tuo susijusius pasiūlymus artimiausiu metu pateikti respublikos vyriausybei.

Nežiūrint to, ko nors konkretesnio tuo metu pasiekta nebuvo. Pirmiausia dėl to, kad tuo metu dar nebuvo patvirtinti respublikos istorinių paminklų sąrašai (Gedučių buvimo šiuose sąrašuose klausimas tada iš viso dar tebebuvo labai problemiškas), o antra – dar nebuvo, kas tuo reikalu pastoviai rūpintųsi, nebuvo ir tam reikalingų pinigų.

Vilniaus universiteto docentui Č. Kudabai tarpininkaujant, žeimeliečių surinkta medžiaga bei jų kreipimasis į visuomenę sutvarkyti mokslininko gyvenimo ir darbo vietą Gedučiuose 1967 m. gegužės 20 d. buvo paskelbtas laikraštyje „Komjaunimo tiesa“². Paties Č. Kudabos straipsnis „47 mokslo darbai Gedučiuose“ buvo paskelbtas laikraštyje „Gimtasis kraštas“, kur jis paminklą T. Grothusui siūlė patatyti Likėnuose³.

1970 m. pavasarį į Žeimelį ir Gedučius atvyko Lietuvos SSR Kultūros ministerijos inspektorė S. Ramanauskienė. Ji čia norėjo ištirti galimybes, kaip mokslininko gyvenimo ir darbo vietą būtų galima įtraukti į Lietuvos SSR kultūros paminklų sąrašus. Nors iš pradžių šis klausimas atrodė lyg nekeliantis abejonių, iš tikrųjų pasirodė jis ne toks jau paprastas: trūko autentiškų duomenų apie mokslininko šioje vietoje gyvenimą, apie jo palaidojimą Gedučiuose, pati vieta buvo be galo apleista. Tačiau atsirado tam ir paskatinimų: ūkis vietą pažadėjo sutvarkyti, apiforminimui reikalingi su šia vieta mokslininką siejantys autentiškumu pagrįsti duo-

* VUBR, f. 152-4, p. 75–79.

¹ Šliavas J. Patyrinėjus pėdsakus, *Komjaunimo tiesa*, 1967 05 20.

² *Ten pat.*

³ Kudaba Č. 47 mokslo darbai Gedučiuose, *Gimtasis kraštas*, 1967 03 23.

menys taip pat atsirado⁴. Taip tarp kitų 1970 m. lapkričio 5 d. Lietuvos SSR Kultūros ministerijos kolegijos patvirtintų vietinės reikšmės istorijos paminklų sąrašo pozicijų atsirado ir pirmojo Lietuvos fizikochemiko Teodoro Grothuso (1785–1822) gyvenimo ir darbo vieta – Gedučiai⁵.

Dabar vietos sutvarkymo klausimą atsakingoms organizacijoms galima buvo pradėti kelti ir oficialiai.

Imtis šio darbo straipsnio autorių savo 1971 m. gegužės 25 d. laišku paskatino Latvijos SSR MA narys korespondentas J. Stradinis. Proga tam buvo artėjančios 150-osios mokslininko mirties metinės (1972 m. kovo 26 d.) bei ta pačia proga Lietuvoje rengiama IX Pabaltijo mokslo istorijos klausimams skirta konferencija⁶.

Kad tokią idėją paremtų visuomenė, į Pakruojo rajoninį laikraštį ta proga buvo parašytas atitinkamas straipsnis⁷, o mokslininko vardo įamžinimo reikalu Žeimelio kraštotyrininkų vardu šio straipsnio autorius 1971 m. liepos 15 d. laišku kreipėsi į Lietuvos SSR Kultūros ministeriją, prašydamas apsvarstyti galimybę Gedučiuose mokslininkui pastatyti memorialinį akmenį⁸.

Tų pačių 1971 m. rugsėjo 18 d. susipažinti su muziejuje apie T. Grothusą turima medžiaga iš Rygos į Žeimelį atvyko prof. J. Stradinis. Su juo buvo sutarta nuvažiuoti į „Pirmyn į komunizmą“ kolūkį ir ten mokslininko vardo įamžinimo reikalais pasikalbėti su jo pirmininku S. Jarašiūnu. Pokalbis pasirodė daug sėkmingesnis, negu buvo galima tikėtis. Pirmininkas mokslininko vardo įamžinimo Gedučiuose idėją ne tik palaikė, bet pasižadėjo pasistengti ir įgyvendinti – Kultūros ministerijai leidus, mokslininko gyvenimo ir darbo vietoje Gedučiuose ūkio lėšomis pastatyti paminklinį akmenį.

Tų pačių metų rugsėjo mėnesio pabaigoje į Gedučius iš Vilniaus atvyko GMTIK (Gamtos mokslų ir technikos istorijos komisija) prie LSSR MA Prezidiumo mokslinė sekretorė E. Tamulevičienė ir Istorijos instituto archeologas V. Urbanavičius organizuoti ekspedicijos mokslininko palaikams ieškoti. Nors ši ekspedicija mokslininko palaikų ir nesurado, jie spėjama pirminę mokslininko palaidojimo vietą – rūsį miškelyje – ūkio pirmininkui pasiūlė restauruoti.

Pagaliau tų pačių metų lapkričio 2 d., ruošdamas straipsnį apie T. Grothusą „Literatūrai ir menui“, iš Vilniaus atvykęs žinomas kraštotyrininkas Č. Kudaba, miškelyje prie Gedučių augantį didžiulį ažuolą, gamtos paminklą, pasiūlė pavadinti mokslininko vardu, atitinkamai jį pažymėjus.

Dėl viso to ūkis raštu kreipėsi į Lietuvos SSR Kultūros ministeriją, prašydamas išduoti reikiamus leidimus, po to Paminklų konservavimo institute užsakė projektus⁹.

1972 m. pavasarį projektai institute buvo baigti. Jų autorė – Paminklų konservavimo instituto bendradarbė I. Barauskaitė. T. Grothuso bareljefą su prof. J. Stradinio pasiūlytu įrašu išlipdė ir iš bronzos išliejo Vilniaus vaikų

⁴ Tam buvo pasinaudota Žeimelio muziejuje buvusia prof. J. Stradinio knyga. Страдынь Я. П. „Теодор Громзис“, Москва, 1966. Autentiški šaltiniai šioje knygoje nurodyti prieduose.

⁵ Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas, Vilnius, 1973, p. 70.

⁶ T. Grothuso vardo įamžinimo klausimas savo ruožtu buvo keliamas ir Pabaltijo mokslo istorijos klausimams skirtose konferencijose: V – 1966 m., VII – 1968 m. Bet tai jau kita istorija.

⁷ Šliavas J. Kaip sutiksime mokslininko jubiliejų, *Auksinė varpa*, Pakruojis, 1971 07 27.

⁸ Atsakomasis dokumentas su pirmojo laiško data yra Žeimelio muziejuje.

⁹ Lietuvos SSR Kultūros ministerijos 1971 m. gruodžio 23 d. laiškas autoriui – ŽM.

dailės mokyklos dėstytojas skulptorius R. Daugintis. Paminklinę lentą prie ažuolo padarė Panevėžio dailės kombinatas. Visus kitus projektuose numatytus ir nenumatytus darbus atliko, o taip pat už projektus bei už kitus darbus sumokėjo ūkis. Kai kuriuose darbuose talkininkavo ir Žeimelio vidurinės mokyklos kraštotyrininkai.

1972 m. lapkričio 3 d., dalyvaujant IX Pabaltijo mokslo istorijos klausimams skirtos konferencijos delegatams, vietos valdžios atstovams, daugeliui svečių iš Lietuvos ir Latvijos bei vietinio ūkio dirbantiesiems, paminklinis akmuo su bronziniu mokslininko bareljefu, restauruotas rūšys, taip pat paminklinė lenta prie ažuolo Gedučiuose buvo atidengti visuomenei. Apie tai buvo rašyta spaudoje¹⁰.

***

P. S. (1). 2000 metų sausio 27 d. laikraštyje „Mokslo Lietuva“ paskelbtas redaktoriaus Gedimino Zemlicko ir Latvijos MA prezidento pokalbis „Profesorius Janis Stradinis apie Grothusą ir mistiką“:

*Paminklinis akmuo Teodorui Grothusui Gedučiuose.
O. Pajedaitės nuotr.*

„[...] Lietuvos spaudoje rašyta, kad visus, kurie prisiliečia Teodoro Grothuso palikimo ar asmenybės tyrinėjimo, ištinka įvairios negandos. Tarsi šį asmenį per amžius lydėtų fatališkas prakeikimas...“

Spręskite patys. Kai parašiau pirmąjį straipsnį apie T. Grothusą, mirė mano tėvas. Kai parašiau pirmą knygą – mirė mano močiutė, daug nemalonumų įvyko mūsų šeimoje. Kai 1972 m. pasirodė mano straipsnis, skirtas T. Grothuso 150-osioms mirties metinėms, pasikorė mano vyriausioji sesuo. Pagaliau kai 1995 m. Vilniuje man buvo suteikta T. Grothuso premija ir medalis, grįžęs į Latviją susilaukiau įvairių nemalonumų.

Mistika?

Mistika. Nelaimės lydėjo ir J. Šliavą, 1972 m. minint T. Grothuso mirties 150-ąsias metines, sudegė Karolio Poželos muziejus, kuriuo rūpinosi J. Šliavas. Aštuntojo dešimtmečio viduryje J. Šliavas organizavo archeologinius kasinėjimus. Norėta rasti T. Grothuso palaidojimo vietą. Kasinėjimams vadovavo archeologas Vytautas Urbanavičius. Praėjo gal metai ir staiga sužinojau, kad tragiškai žuvo Juozas Šliavas.

¹⁰ Įamžintas mokslininko atminimas, *Auksinė varpa*, Pakruojis, 1972 11 05; Страдынь Я. П. IX Прибалтийская конференция по истории естествознания и техники, *Latvijas PSR ZA vēstis*, Rīgā, 1973, Nr. 2, p. 144–147.

*Menama T. Grothuso palaidojimo vieta
Gedučiuose. VUBR, f. 152-986*

*Mokytojas J. Šliavas su devintokais
prie T. Grothuso ažuolo. 1976 04 25*

Parašiau 50 įvairių epochų Latvijoje gimusių ir dirbusių mokslininkų biografijas. Su kai kuriais jų mėginau save tapatinti, išgyvendavau į jų mąstymo būdą, minčių tėkmę. Bet su T. Grothusu aš labai vengiu save identifikuoti. Aš jo bijau – to barono užkeikimo. T. Grothusas buvo labai nelaimingas žmogus, nepagydoma liga jį paskatino savižudybei – jis gyveno tik 37 metus.

Dabar manęs paprašė leidimo išleisti lietuvių kalba mano knygą apie T. Grothusą. Tegu leidžia, prašom, bet aš nedalyvausiu¹¹.

P. S. (2). 1990 05 19 Budapešte susidegino skulptorius Rimantas Dauginčis, sukūręs Teodoro Grothuso atminimui lentą, kuri buvo pritvirtinta ant paminklinio akmens Gedučiuose. Ant jos buvo žodžiai: „Lux lucet in tenebris, quamvis nihil obscurius luce“ (T. G.)¹².

P. S. (3). Ta bronzinė lenta jau seniai pavogta! Kultūros veikėjai, pagerbdami T. Grothuso atminimą, atsiveža prie akmens kitą, aliumininę, pasako kalbas ir vėl išsiveža.

Mistika?

Ne mistika.

P. S. (1–3) – A. B.

P. S. (4) „... nihil obscurius luce“

Mindaugas Tomonis*¹

Likimas lėmė, kad pasaulyje nežinomame Europos kampelyje, Rusijos imperijos pakraštyje, nedideliame Gedučių dvare [dabar Pakruojo rajonas], brandžiausius kūrybinio gyvenimo metus praleido Teodoras Grothusas. Tai vienas šviesiausių Europos protų, mokslininkas, išrinktas Paryžiaus galvanikų draugijos (1807 m.), Turino (1808 m.) ir Miuncheno (1814 m.) akademijų nariu.

Gimęs 1785 m. Leipcige vokiečių aristokratų šeimoje, jis krikštaitėvio iniciatyva buvo įtrauktas į Leipcigo universiteto studentų sąrašą ir nuo pat kūdikystės turėjo šio universiteto studento bilieta. Visas neilgas T. Grothuso gyvenimas iš tikrųjų ir buvo susijęs su mokslu. Tai neeilinė asmenybė. Namie gavęs įvairiapusišką išsilavinimą, gabus tapybai ir muzikai jaunuolis studijavo Leipcige, tęsė studijas Paryžiaus politechnikos mokykloje, kurioje dėstė žymiausi Prancūzijos mokslininkai, dirbo Neapolyje ir Romoje. Tačiau po penkerių metų studijų bei savarankiško tiriamojo darbo dėl silpnos sveikatos, taip pat dėl Europoje susiklosčiusių nepalankių politinių aplin-

Skulpt. R. Dauginčio

paminklinė lenta

T. Grothusui

Gedučiuose.

O. Pajedaitės nuotr.

¹¹ *Mokslo Lietuva*, 2000 m. sausio 27 d., Nr. 2(204).

¹² Niekio nėra tamsesnio už šviesą, nors ji ir švyti tamsoje (T. G.).

* *Mokslas ir technika*, 1975, nr. 2, p. 59–60.

¹ Jauniausias chemikas, rašęs apie T. Grothusą, žuvo po traukinio Vilniuje, nesulaukęs žurnalo su savo straipsniu...

Žeimelio vidurinės mokyklos 9a kl. mokiniai kraštotyrininkai prie paminklinio akmens T. Grothusui Gedučiuose. 1976 04 25. J. Šliavo nuotr.

kybių T. Grothusas grįžo gyventi į motinos dvarą, kur ir praleido likusius gyvenimo metus (1808–1822 m.), beveik niekur neišvažiuodamas.

Teodoro Grothuso gyvenimas kupinas prieštaravimų, kurių priežastys iki šiol nėra galutinai išaiškintos. Labai sėkmingai pradėjęs mokslininko kelią – išgarsėjęs pačiu pirmuoju moksliniu darbu, paskelbtu Romoje 1805 m. – jis keliolika metų (iki mirties) mokslinius tyrimus tęsė motinos dvare, būdamas toli nuo svarbiausių mokslo centrų ir stokodamas gerų sąlygų eksperimentams. Kodėl T. Grothusas, turėjęs pakankamai lėšų pragyvenimui, nieieškojo galimybių ir toliau gyventi mieste bei dirbti bet kuriame iš universitetų, sunku paaiškinti. Sakykime, Paryžiuje, tuometiniame Europos mokslo centre, T. Grothusas, kaip Rusijos imperijos valdinys, negalėjo likti dėl įtemptos politinės atmosferos, jis galėjo tęsti savo tyrimus Rusijos universitetuose – Vilniaus, Dorpatu (Tartu), Peterburgo. Chemijos išsivystymo lygis ten buvo žemesnis, tačiau galimybės dirbti tiriamąjį darbą daug geresnės negu Gedučiuose.

Galima manyti, jog T. Grothusą gyventi toli nuo stambių mokslo centrų vertė silpna sveikata (jis sirgo sunkia paveldima liga). Tačiau, 1814 m. išrinktas Dorpatu universiteto profesoriumi, susirašinėjo su universitetu, norėdamas jame dirbti.

Teodoro Grothuso nuopelnai mokslui yra dideli, ir jo pavardė teisėtai rašoma šalia tokių garsių mokslininkų kaip H. Deviso, Ž. Gei-Liusako ir kitų. Pirmuoju savo moksliniu darbu, kurį persispausdino Rusijos, Prancūzijos bei Anglijos mokslinė spauda, T. Grothusas padėjo šiuolaikinės elektrolitinės disociacijos teorijos pagrindus. Jo sukurtoji elektrolizės teorija nagrinėjo vandens ir jame ištirpintų, elektros srovės veikiamų medžiagų skilimą. T. Grothusas pirmasis nurodė vandens molekulių poliarinę prigimtį ir kad elektros krūvį tirpale skildamos ir jungdamosi perneša vandens molekulės. Ši jo mintis padėjo atsirasti jonų sąvokai fizinėje chemijoje.

Vienas didžiausių T. Grothuso nuopelnų mokslui yra tai, kad jis, intuityviai suvokdamas materialaus pasaulio visuotinumą principą, stengėsi įrodyti materijos ir energijos prigimties bendrumą. Kaip toli dar buvo žmonija nuo šiuolaikinio materijos supratimo! Materija daugeliui mokslininkų tebebuvo nedalomų dalelių – atomų visuma. Tikta XX a. atskleista elektroninė atomo struktūra ir nustatyta, kad elektronas,

be korpuskulinių savybių (diskrečios masės ir elektros krūvio), turi ir banginių savybių. Tuo tarpu jau XIX a. pradžioje(!) T. Grothusas įrodinėjo elektrinę, arba energinę, cheminių procesų prigimtį, atskleidė dualistines šviesos savybes, nagrinėjo įvairių energijos formų (šviesos, šilumos ir kt.) – kaip skirtingų judėjimo rūšių – bendrumą. Todėl jo mokslinis palikimas vertingas ne tik gamtos mokslų istorijai, bet ir filosofinės minties raidai.

T. Grothusas buvo teoretikas, bet ne mokslininkas praktikas, kiekviename mikropasaulio ar makropasaulio reiškinyje ieškojęs esmės ir norėjęs ją atskleisti galutinai.

„*Lux lucet in tenebris, quamvis nihil obscurius luce*“ (nieko nėra tamsiau už pačią šviesą, nors ji ir spindi tamsoje). Šie žodžiai – T. Grothuso gyvenimo moto – gerai išreiškė ne tik šviesos, bet ir visų energijos ir materijos formų pirminio prado – judėjimo prigimties slėpiningumą. Visa T. Grothuso intelekto ir intuicijos galia, jo sąmonės šviesa buvo nukreipta į nežinomybės gelmes.

Ne tik silpna sveikata, bet ir karštas mokslininko temperamentas, pasitikėjimas savo talentu ir sintetiniu mąstymu vertė jį dirbti sparčiai, nesigilinant į smulkmenas. Garsųjį elektrolizės reiškinių tyrimą jis atliko per tris mėnesius. Daugumą brandžiausių savo mokslinių darbų, teturėdamas primityvias tyrimo priemones, T. Grothusas padarė gyvendamas Gedučiuose. Tie 76 spausdinti straipsniai bei brošiūros rodo didelę mokslininko erudiciją ir interesų platumą. Juose T. Grothusas nagrinėjo fizinės ir analizinės chemijos, molekulinės fizikos ir optikos, elektrinio magnetizmo ir fotochemijos, astrofizikos ir biologijos, balneologijos ir medicinos problemas. Pagrindiniai, be abejonės, yra jo fizinės chemijos darbai. Jis daug nusipelnė elektrochemijai, tirpalų, liuminescencijos ir medžiagos sandaros teorijai. Pirmas nustatė pagrindinį fotochemijos dėsnį (1818 m.): *fotochemines reakcijas gali sukelti tik tokia šviesa, kurią medžiaga absorbuoja*. Šį (Grothuso ir Dreiperio) dėsnį, kaip ir Grothuso elektrolitinės disociacijos teoriją, ir šiandien randame fizinės chemijos vadovėliuose.

Daugelis T. Grothuso darbų liudija jo mintį buvus labai drąsiai. Vienišumas jam padėjo išvengti žalingos įtakos, nors jis sekė naujausią literatūrą, susirašinėjo su žymiais mokslininkais. Tačiau vienvė buvo ir viena priežastis, dėl kurių T. Grothuso idėjos nebuvo jam gyvenant pakankamai įvertintos. Kai kuriuose jo darbuose pateiktos skubotos išvados. Mat, jausdamas, jog liga progresuoja ir gali tekti nutraukti tyrimus, T. Grothusas neretai karštligiškai skubėdavo. Pablogėjęs sveikatai, likęs nesuprastas vietos aristokratijos ir nepakankamai įvertintas mokslininkų, T. Grothusas 1822 m. nusižudė.

Teodoro Grothuso didybė ir tragedija – kad daugelis jo idėjų pranoko laiką, bet negalėjo būti patikrintos eksperimentais. XIX a. mokslinėje literatūroje jis buvo dažnai cituojamas. Tačiau tikrąsias jo teorinės minties gelmes tinkamai įvertino tik kvantinė fizika.

Tai buvo radikalių mokslinių bei visuomeninių pažiūrų asmenybė. T. Grothusas savo darbų niekada nepasirašydavo su aristokratišku „fon“. Jis mėgo paprastus aplinkinius žmones, daugeliui jų padėjo, nemokamai gydė. Gedučių valstiečiams T. Grothusas testamentu paskyrė kasmet mokėti 300 rublių, kad jų nebevargintų mokesčiai. Tačiau giminės testamentą užprotestavo ir jo valios neįvykdė. Žymusis mokslininkas, demokratiškų pažiūrų žmogus, domėjęsis dvasiniu liaudies gyvenimu, rinkęs tautosaką, visada siekęs tiesos ir gėrio, pats tapo padavimų personažu...

Gydytojas Adomas Sketeris

Genė Juodytė

Žeimelyje prie
A. Sketerio namų
sėdi: Ona Sketerienė
(Didžiulytė),
Aldona Kazanavičienė
(Didžiulytė),
Liuda Didžiulienė
(Žmona);
stovi: Vladas Požela,
Vanda Didžiulytė
(V. Kapsuko žmona)
ir gydytojas
Adomas Sketeris.
Apie 1900 m.

„Kaip matėme iš kai kurių buvusių „Varpo“ ir „Ūkininko“ redaktorių bei svarbesnių bendradarbių biografijų, nevienodas buvo jų likimas. Vieni sulaukė Lietuvos nepriklausomybės ir užėmė net aukštas vietas valdžioje. Tai buvo tartum atlyginimas už vargus ir pastangas carinės priespaudos laikais. Kitiems likimas buvo nedėkingas – jie nesulaukė tautos laisvės. Vieni prisimenami sukakčių, jubiliejų progomis, spaudoje plačiau paminimi, o kitus slepia užmaršos vilnis, anot poeto Prano Vaičiaičio. Prie tokių priklauso taip pat gydytojas Adomas Sketeris (1859–1916), kurio gyvybės siūlas nutrūko nesulaukus tautos laisvės.“*

J. Butėnas

Tai dar vienas mūsų tautos šviesuolis – Adomas Skėteris. Nelengva rašyti apie žmogų, kai jis ir jį pažinojusieji jau seniai tenai, ką mes vadiname nežinomybe.

Adomo Sketerio gyvenimas nebuvo ilgas. Tačiau jis ėjo per du amžius. Audringi XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios įvykiai paliko vienokį ar kitokį pėdsaką šio žmogaus biografijoje.

Kas gi buvo Adomas Sketeris? Iš profesijos – gydytojas. Tačiau nuveikti darbai byloja, kad jo ne tik gydytojo būta. Tai – švietėjas ir literatas, lietuviškos spaudos platintojas ir rėmėjas, lietuviškų vakarų organizatorius ir dalyvis. Tai buvo gydytojas, kuris gydė ne tik žmogaus kūną, bet ir sielą. Laimingi mūsų krašto žmonės, nes tarp jų – žemeliškių ir linkuvių – didžiąją gyvenimo dalį praleido Adomas Sketeris.

* Butėnas J. *Vinco Kudirkos bendražygiai*, Vilnius, 1993, p. 179–183.

Gimė jis 1859 m. kaimyniniame Pasvalio rajone, Nereikónių kaime. Kai kuriuose šaltiniuose klaidingai nurodomas rajono Noreikónių kaimas.

Būdamas evangelikų reformatų tikėjimo, mokėsi Slucko gimnazijoje. 1879–1884 m. Maskvos universitete studijavo mediciną. Reikia manyti, kad mediciną pasirinko ne tik iš pašaukimo, bet ir dėl kitų sumetimų. Tik gydytojams ir teisininkams buvo leidžiama dirbti Lietuvoje. Be to, gydytojas – taurios profesijos žmogus, nepriklausomas nuo administracijos.

Maskvoje susižavėjo narodnikų idėjomis, ir jos paliko ryškų pėdsaką Adomo Sketerio pasaulėžiūroje. Domėjosi N. Michailovskio, G. Uspenskio, V. Korolenkos kūryba.

Besimokydamas dalyvavo Maskvos lietuvių studentų būrelio veikloje. Čia susipažino ir su metais jaunesniu to paties universiteto istorijos ir filologijos fakulteto studentu Jonu Jablonskiu. Vėliau ir susigiminiavo. Jablonskis vedė A. Sketerio seserį Konstanciją. Bet tai buvo vėliau... O 1884 m. maskviškių studentų lietuvių būrelis pradėjo kampaniją lietuviškai spaudai gražinti. Savo idėjoms išsakyti pasinaudojo rusų periodika. P. Mašiotas savo atsiminimuose „Kai knygas draudė“ rašo:

„Atsimenu 1884 m. pavasarį... Čia pat egzaminas, šiltos pavasario dienos. Adomas Sketeris, Jablonskis ir dar vienas kitas, pamiršę egzaminų laiką, išsivilkę skuba, dirba, straipsnius rašo į tuos laikraščius. Skubėjo dėl to, kad palankus mums vėjas retai papūsdavo ir tik trumpam laiko tarpui. Tokį tarpą reikėdavo būtinai išnaudoti...“¹

Studentai tuos straipsnius rašė, prisidengdami įvairiausiai slapyvardžiais. *Unus pro multis*² (Vienas iš daugelio – lot.) priskiriamas Adomui Sketeriui. Taip laikraštyje „Sovremennije izviestija“ (1884, Nr. 85, p. 2) jis paskelbė straipsnį „Dar apie Lietuvą ir lietuvių abėcėlę“.

Žinoma, tuokart kampanija savo tikslo nepasiekė. Spaudos draudimas nebuvo panaikintas. Tačiau daugumai studentų, jų tarpe ir A. Sketeriui, tie rašiniai į spaudą buvo tarsi savęs atradimas. Jie suteikė jų gyvenimui naujus tikslus ir naują prasmę. Nuo jų prasidėjo didžiulis darbas, kurį šie žmonės dirbo, negailėdami savęs, persekiojami įvairiausių pavojų ir mirčių, dar dvidešimt metų... Lietuviška spauda buvo atgauta.

1884 m. sėkmingai baigęs universitetą, Adomas Sketeris sugrįžo į Lietuvą. Apsigyveno Žeimelyje – nuošaliame miestelyje Latvijos pasieny. Kodėl pasirinko atokų provincijos miestelį? Gal savo gyvenimu norėjo būti kažkuo panašus į pamėgtus narodnikus. Darbo pradžia nebuvo lengva. Šalia turėjo rimtą konkurentą – patyrusį felčerį. Tik po kelių metų ir pačiam pavyko įgyti žmonių pasitikėjimą, turėti savo klientūrą.

Kur ir kaip begyveno Sketeris – lietuviška spauda nebuvo pamiršta. Ją rėmė pinigais, patarimais, konkrečiais straipsniais. Bendradarbiavo „Aušroje“, vėliau „Varpe“. Suprasdamas, kad kaimo žmonėms trūksta elementariausių medicinos žinių, tais klausimais rašė „Ūkininko“ laikraštyje.

1894 m. „Varpe“ Vaistininko slapyvardžiu buvo išspausdintas A. Sketerio straipsnis „Judėjimas iš apačios“. Ka-

¹ Piročkinas A. *Prie bendrinės kalbos ištakų*, Vilnius, 1977, p. 41.

² *Ten pat*, p. 44.

dangi straipsnio pradžioje autorius labai gražiai apibūdina lietuvišką užsispyrimą gerąją prasme, tą vietą ir pateikiame skaitytojui:

„Vienas rusas, prigulęs prie persekiotojų lietuvių tautos, kartą išreiškė man tokią nuomonę: „Ar žinai tamsta, ką aš pasakysiu? Aš gyvenau jau kokią dvidešimt metų Lietuvoje, perleidau per savo rankas daug visokių draudžiančių prisakymų, bet gyvenimas šitame krašte kaipėjo savo keliu, taip ir tebeeina, nežiūrint ant visų mūsų draudimų. Išvaryk tu prigimtį pro duris, ji ilis tau atgal pro langą...“

Ilis, ilis, – tariau aš sau, – nebeišnaikinsite lietuvių, nes jau prasideda judėjimas iš apačios. Iš tikro paskutinį laiką tarp žmonių auga visokios slepiamos nuo valdžios draugystės, platinančios visur ir visokiais keliais Lietuvių idėją“³.

Autorius parodė judėjimo iš apačios konkretų pavyzdį – lietuviškos spaudos platintojų ir rėmėjų organizacija „Atgaja“ paskelbė šios draugijos statutą ir jos platinimą anketą su 32 klausimais.

Tų pačių metų „Varpe“ pasirodė ir pirmasis straipsnis iš ciklo „Ruožai iš lietuvių gyvenimo“. Šikart A. Sketeris pasislėpė po *Nenuoramos* slapyvardžiu. Straipsnis pradedamas autoriaus paaiškinimu, kaip gimė minėtieji „Ruožai“...:

„Būdamas viename lietuvių susirinkime, išgirdau, kad mūsų gerbiamas rašytojas „Tėvynės varpų“ turėsiąs kokią laiką pertraukti rašęs savo straipsnius...“

*– O, tariau sau, tai paliks „Varpe“ dykos vietos, kurių šio to vis reikėtų pripildyti!.. Įbruksiu savo ruožus iš lietuvių gyvenimo; gal jie nors kiek užvaduos „Tėvynės varpus“, bent tiek, kiek dirės gali užvaduoti bado laike rugius! Jei mano žinios būtų ir netikros, ir „Tėvynės varpai“ tebeskambėtų toliau, tai vis gal gerbiama „Varpo“ redakcija ataras savo laikraštyje kokią sklypelį ir mano ruožams. Matote – toks jau mano būdas: *Nenuorama* vadinuosi, *nenuorama* ir esmi. Užsimaniau ruožuoti ir prašau būtinai atspausti tuos ruožus, nes ir aš noriu būti naudingas ir prisidėti su savo šeštoku prie lietuvių rašenybės“⁴.*

Straipsniuose, kurie buvo spausdinami 1894–1897 m., A. Sketeris skelbė kovos su carizmu idėją, kėlė konkrečius nacionalinio judėjimo politinius reikalavimus, parodė svetimtaučių valdininkų netaktą, savivaliavimą.

Vaizdumo dėlei pateikiu nedidelę ištrauką, parodančią bjaurų pristavo elgesį vienoje šiuo metu mūsų rajonui priklausančioje vietoje:

„... Sabuninas atvažiavęs į Klovonų miestelį jau gerai išigėręs ir susitikęs klebonijoje su dvarininku Karpiu, ant kurio jau seniai širdį turėjo. Sabuninas, atsisėdęs netolimiausiam nuo

Karpio, pradėjo anam papirėso dūmus į

akis leisti. Karpis sušuko, kad čia ne kar-

³ *Varpas*, 1894, Nr. 7, p. 105.

⁴ *Varpas*, 1894, Nr. 12, p. 188.

čema, idant pristavas galėtų taip nepadariai elgtis. Pristavas pradėjo šaukti visus aplinkui buvusius į liudininkus, kad Karpis jį užgauna, pildant jam tarnystės pareigas, ant ko Karpis, išėjęs ant kiemo, sušaukė visus žmones, klausdamas, ar jie pasirašys ant telegramos, kad pristavas girtas ir bjauriai apsieina prie prisiekimo? Žmonės sutiko pasirašyti, ir telegrama apie netikusį pristavo pasiūlymą prie prisiekimo buvo išsiųsta generalgubernatoriui⁵.

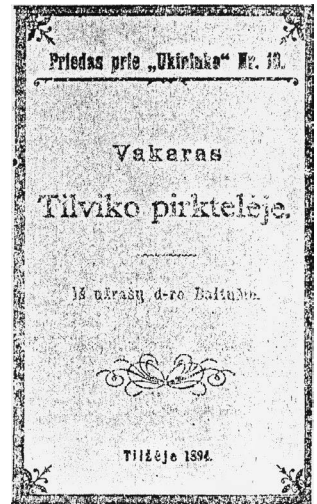
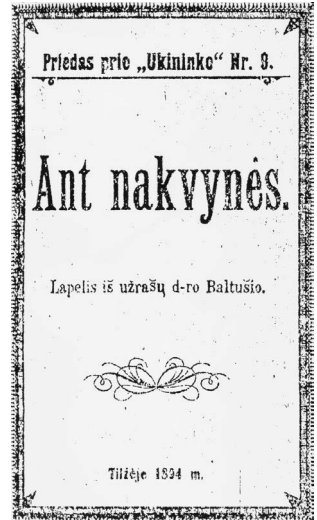
Autorius savo tikslą pasiekė. Nenuoramos „Ruožai iš lietuvių gyvenimo“ priklausė geriausiems to laikotarpio „Varpo“ raštams. 1894 m. A. Sketeris ne tik aktyviai bendradarbiavo „Varpe“, bet ir pirmininkavo varpininkų suvažiavime. Šis kasmetinis suvažiavimas įvyko Jablonskių bute Mintaujoje per pačias Jonines. Galbūt šiuose namuose, kur susirinkdavo tiek daug lietuvių inteligentų, ir gimė mintis leisti Mintaujoje legalų lietuvišką laikraštį. Idėją paversti kūnu nutarė Adomas Sketeris ir Mintaujos advokatas M. Lorzaitis. Jie įteikė vyriausiajai spaudos reikalų valdybai prašymą įsteigti savaitraštį „Artojas“. Deja, prašymas nebuvo patenkintas. Ką čia kalbėti apie dviejų inteligentų nesėkmę, jei ir pačiam kunigaikščiui M. Oginskiui apie 1892 m. nepavyko Peterburge išleisti A. Sketerio iš rusų kalbos išverstos knygelės „Pamokymas, kaip nuog cholieros gintiesi“. 1893 m. ši knygelė buvo išleista Tilžėje. 1894 m. Tilžėje A. Sketeris išleido ir dvi savo apysakų knygeles: „Ant nakvynės“ ir „Vakaras Tilviko pirktelėje“.

Šiuose Baltušio slapyvardžiu pasirašytuose vaizdeliuose A. Sketeris aprašė valstiečių buitį, propagavo švietimą, tautinį sąmoningumą, skelbė kolektyvinio žemės dirbimo idėją.

To meto kritika apie apysaką „Vakaras Tilviko pirktelėje“ štai kaip atsiliepė:

„Apysakoje ... autorius kalbina žmones bausti skundikus ir perdaug rūpestingus polisiantus. Gaila tik, kad autorius nenurodo priežasties pikto, kad neparodo pono, kuriam skundikai reikalingi, kuriam polisiantai tarnauja, kad nenurodo vyriausio budelio, kursai pasiuntė savo tarnus mums kankinti. Keli žodžiai apie tai būtų naudingesni už visą 15 puslapių tos knygutės“⁶.

Adomas Sketeris parašyti mokėdavo gražiai, gydytojų suvažiavimuose jo referatai buvo labai branginami, geriausiais laikomi, tik kalbėtis su juo buvo geriau nemėginti⁷.

1894 m. Tilžėje
išleistos dvi
A. Sketerio apysakų
knygelės

⁵ *Varpas*, 1895, Nr. 1, p. 11.

⁶ Kritika ir bibliografija: Ūkininko priedai 1894 metų, *Varpas*, 1895, Nr. 7, p. 114–117.

⁷ Petkevičaitė-Bitė G. *Raštai*, Vilnius, 1966, t. 1, p. 738.

G. Petkevičaitė-Bitė kažkada nekaltai pajuokavo, kad ji nesugalvojanti didesnių bausmių žandarams už jų piktnaudžiavimą gimtosiose apylinkėse kaip kad kvosti Adomą Sketerį, kurios pajuokavimai greit išsipildė; ir ne vien žandarams nuo apsilankymo pas A. Sketerį buvo nemalonu.

G. Petkevičaitė-Bitė rašo:

„Netrukus po kratos pasimačiusi su daktaru, paklausiau, kaip ilgai jį kvotė. Pasakojo, kad kaip atvažiavo pavakare, tai, dirbdami be pertraukos, pabaigę tik rytą; prokuroras paprašęs net leisti jam gulėti; per daug jau sėdėdamas nuvargęs.

*Kratai pasibaigus, d-ras S. pasiūlė žandarui rankas nusiplauti:
– Dirbote nešvarų darbą, nusiplaukite rankas!..“⁸*

Visa tai buvo apie 1901 metus.

Po kratos Adomas Sketeris, kaip ir svainis Jablonskis, tuo laiku gyvenęs pas jį Žeimelyje, buvo pripažinti kaltais. Jų kaltės motyvai – rėmimas užsienyje leidžiamų „nusikalstamų leidinių“ ir bendradarbiavimas juose.

A. Sketeris buvo nubaustas dvejų metų viešąja policijos priežiūra. Ištrėmimo vieta pasirinko Pskovą.

Tremtis neįbaugino ir nepalaužė A. Sketerio. Įsitikinimai liko tie patys. Jis ir toliau rėmė varpininkų judėjimą ir su juo susijusias organizacijas.

Neaišku kur – tremtyje ar jau iš jos sugrįžus – gimė pjesė „Iš tamsos į šviesą“. Joje A. Sketeris smerkė valstiečius, savo vaikus verčiančius stoti į kunigų seminariją. 1903 m. ši 3 veiksmų pjesė buvo suvaidinta Steigviliuose pas ūkininką Poželą.

Minėtų kaimų žmonės buvo gyvi ne vien darbu ir turtingi ne vien žemės. Gal todėl spaudos draudimo metais ir knygnešių karalius Jurgis Bielinis į Steigvilius atvažiuodavo ne tik parduoti draudžiamų raštų, bet ir pabendrauti su smalsiais vietos žmonėmis. Ypač jį domino jaunimas – veiklus, protingas ir išsilavinęs; gyvendami pasiturinčiai, čia ūkininkai į mokslus išgalėjo leisti ir savo vaikus. Tos vietos jaunimas buvo pilnas įvairiausių idėjų ir sumanymų, o daugiausia buvo susijęs su tautiniu judėjimu, su siekimu atgauti lietuvišką spaudą.

Spektaklis Steigviliuose nebuvo staigmena. Jis vyko tam paruoštoje aplinkoje, kur buvo vertinami ir saugomi lietuvių tautai brangūs dalykai – lietuviška knyga ir lietuviškas žodis. Ir pjesės autorius buvo čionykščiams gyventojams gerai žinomas ir pažįstamas. O ir pati pjesė nauja, nė karto nevaidinta. Gal net specialiai tam parašyta.

Pjesės turinys, vertinant šiandienos kriterijais, gan primityvus, tačiau anuo laiku jis buvo aktualus: pabaigusį 4 klases vaikiną tėvai varo į seminariją; tas neina ir už tai išvaromas iš namų. Bet jis nemeta mokslo, pabaigia gimnaziją ir universitetą. Tuo tarpu tėvo apmaudas pradeda mažti, jis atsimena savo sūnaus kalbas ir pradeda gailėtis, kad taip aštriai su juo pasielgė; tuomet juodu vėl susitaiko.

„Žmonių per spektaklį buvo susirinkę apie pustrėčio šimto. Roles atliko vaidintojai labai gerai, nors kai kurias vaidino paprastos

⁸ Ten pat, p. 739.

sodietės mergaitės. Įspūdis publikai buvo padarytas labai didelis; vaidinant buvo toks tylumas, kad būtų buvę galima girdėti musę lekiant; tik kai tėvas varė iš namų savo sūnų už tai, kad neina į seminariją, kai kurios dėdienės, matyt, taip pat turinčios besimokančius sūnus, ėmė šaukti: „Į seminariją važiuok! Į seminariją!..“ Didesnei daliai spektaklis labai patiko, nors kiti ėjo ten kokių „komedijų“ pasižiūrėti, kiti kokių kalbų apie karą pasiklausyti...“⁹

Spektakliu susidomėjo ir policija.

„Ypatingai uostinėjo, ar nebuvo per tą spektaklį kas apie karą kalbama, ar nebuvo caro valdžia kritikuojama. Buvo besirengusi vienur kitur kratą padaryti, bet iki šiol dar nesurengė; bent tik dabar gąsdina, kad reikėsį vaidintojams ir patalpas davusiam pinigais užmokėti kokią bausmę“¹⁰.

Taip vyko lietuviškas spektaklis prieš 100 metų Steigviliuose.

Vėliau pjesė ne kartą buvo suvaidinta įvairiose Lietuvos vietose lietuviškų vakarų metu. Ir ne tik Lietuvoje. 1917 m. pjesė buvo pastatyta ir Simferopolyje.

Apsigyvenęs Linkuvoje (1907–1912 m.), kartu su kitu lietuviškų vakarų entuziastu mokytoju Feliksu Daugėla suorganizavo čia netoliese esančio Kriukų miestelio vaidintojų būrelio gastroles. Kriukų aktoriai linkuviams parodė Švenko „Inteligentus“ ir A. Adatos „Užburtą kunigaikštį“. Gyventojų Daugelavičiaus daržinė, kurioje tilpo apie tūkstantį žmonių, spektaklio metu buvo sausakimša¹¹.

1910–1911 m. buvo išleistos Adomo Sketerio medicininio pobūdžio knygelės „Karštinės“ ir „Kyla“.

Prasidėjusi Pirmojo pasaulinio karo audra nutraukė įvairiapusę Adomo Sketerio veiklą, o jį patį nubloškė į Rusiją. Mirė A. Sketeris 1916 m. Maskvoje.

Kražių pasipriešinimo dalyvis¹

Juozas Šliavas

„Pradžia to atsitikimo siekia 1891 metus, kada ant apsirodyjimo buvusiojo Vilniaus generalgubernatoriaus Kachanovo, miręs caras Aleksandras III išleido paliepimą išnaikinti Kražiuose moterišką benediktinų klištorijų. Kražių parapijonys, patyrę apie tai, suskato rūpintis klištoriaus bažnyčią, neseniai parapijos išdu atnaujintą, paversti į parapijinę, o sugriovimui atiduoti savo senąją parapijos bažnyčią. [...] Tuo tarpu dvasiškoji Kauno konsistorija, verčiama gubernatoriaus, paliepė Šidlavos džiakoną, kun. Jastremškį ir Kelmės kleboną, kun. Jaugelį, uždaryti klištoriaus bažnyčią. Tuodu, at-

⁹ Kapsukas V. *Raštai*, Vilnius, 1960, t. 1, p. 213.

¹⁰ *Ten pat*, p. 313–314.

¹¹ Maknys V. *Lietuvių teatro raidos bruožai*, Vilnius, 1972, d. 1, p. 138.

¹ Pagal Lauksodžio klebono A. Vaitiekūno 1967 m. pasakojimą, VUBR, f. 152-2, p. 22–24.

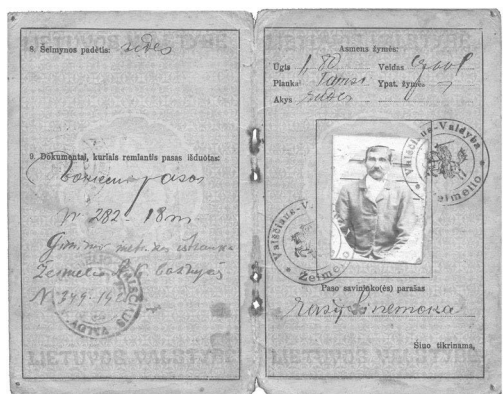
vykę Kražiuosna pabaigoje rugsėjo 1893 m., rado bažnyčioje daug žmonių susirinkusių. Paliepė juodu Kražių komendoriui, kun. Mažeikai, laikyti mišias prie didžiojo altoriaus ir per mišias suvalgyti visą švenčiausią, esantį altoriuje, bet susirinkusieji žmonės neleido to padaryti, jie paėmė raktą nuo cimberijos ir stačiai pasakė, kad nepavelsys nė suvalgyti, nė išnešti švenčiausio, kolei nepareis caro atsakymas. Nuo tos dienos parapijonys jau nuolatos sergėjo bažnyčią. [...] Mažeika sumislijo nakčia išvogti. 6 dieną spalio m. šeštoje adynoje iš ryto, su klebonijos tarnu Elijošiumi įėjo į bažnyčią per šonines duris, tylomis priėjo prie altoriaus, atsidarė cimboriją su vitriku, nutvėrė kupką su švenčiausiu ir skubiai leidosi laukan iš bažnyčios. Bet viena moterų, dabojusių tą naktį bažnyčią, patėmijo jį, pagavo rėkti, – subudo moteris ir sulaikė kun. Mažeiką su švenčiausiu beveik prie pačių bažnyčios durų. [...] Tada 60 metų senis Šarauskas paėmė per baltą abrusą kupką, nunešė atgal į altorių, o moters tuo tarpu prisispyrusios kampe baniutijo pagautą kunigėlį. Tarnas Elijošius, iššokęs per langą, pašaukė policijantą.

[...] Gubernatorius ... ant galo paliepė kun. Jaugeliui atimti nuo žmonių kryžių, o policijantams liepė atimti iš jų caro ir carienės paveikslus. Kunigas nutvėrė už kryžiaus ir aną pusiau nulaužė, bet žmonės tuojau pasiėmė kitą, policijantai ir tą atėmė. [...] Aštuntoje adynoje iš ryto atėjo kazokai. [...] Tuos, kurie bėgo į miestelį pasislėpti, kazokai vydamiesi kapojo šoblėmis ir badė pikėmis. [...] Pjovyme pasibaigus, gubernatorius nuėjo į kanceliariją ir neradęs tenai nė vieno suimto, paliepė kazokams sugaudyti kaltininkus. [...] Tuo tarpu moters, netoli

Antanas Vaidotas. Lauksodis. 1933 11 26. M. Tydmano nuotr.

Antano Vaidoto pasas, kurį gauti padėjo Lauksodžio klebonas Antanas Vaitiekūnas. ŽM SIN 227

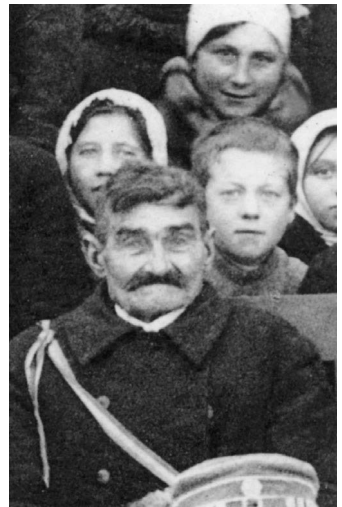

į dvi eiles sustatytos, turėjo žiūrėti, kaip kankina jų tėvus, vyrus ir brolius, nežinodamos, kad ir jas vargšes ne geresnis likimas laukia, nes apie sutemą, kada nustojo plakti vyrus, gubernatorius pavelyjo kazokams pasižaisti su josiomis. Prasidėjo šlykštūs, negirdėti apšviestose karalystėse dalykai“*.

Po 1863 m. sukilimo caro valdžia visais būdais stengėsi vietinius gyventojus surusinti. Uždraudė lietuvišką spaudą. Nors dauguma kunigų tam nesipriešino, neapsišvietę kaimo žmonės tam tikra prieglauda nuo rusinimo vis vien laikė bažnyčią. Tą matė ir caro valdžia. Todėl ir kai kurias bažnyčias stengėsi supravoslavinti. Kilo susirėmimų. Taip vieno jų – Kražiuose – atgarsiai pasiekė ir Žeimelio apylinkes.

Apie 1930–1931 m. pas Lauksodžio kleboną Antaną Vaitiekūną iš Gelčių kaimo atėjo senelis Antanas Vaidotas. Jam reikėjo metrikų. Valdžia tikrino ir ragino, kad visi išsiimtų pasus, tačiau be metrikų paso neišdavė. Lauksodžio bažnyčioje, kurios parapijai priklausė Gelčių kaimas, jo metrikų nebuvo. Tuomet Vaidotas ir pasipasakojo, kas jis esąs.

1893 m. jis kartu su kitais nuo caro kazokų gynė Kražių bažnyčią. Daug žmonių žuvo, daug po to buvo areštuota, daug išvaryta į Sibirą. Kai kurie pabėgo. Jis – *Sudentas Dominykas* su kitais dviem atbėgo į Žeimelio apylinkes. Du iš jų, pakeitę pavardes, apsigyveno Lėšų dvare, o jis, pasivadinęs *Antanu Vaidotu*, stėjo tarnauti į Kastañtų (Šuláičių) dvarą. Vedęs apsigyveno Gelčių kaime. Iki pat paskutiniojo laiko gyvenęs be jokių dokumentų. Niekas neskundęs...

Kražių skerdyinių 40-ties metų sukakties minėjimas Lauksodyje 1933 11 26. Centre su juosta per petį, šalia kunigo Antano Vaitiekūno sėdi Antanas Vaidotas. M. Tydmano nuotr.

* *Maskolių darbai Kražiuose*, parašė Našlys (našlio slapyvardis priklauso dr. S. Matulaičiui), 1895, Tilžė.

Pasą tuokart jis gavo, o 1933 m. Lauksodžio pradžios mokykloje, dalyvaujant ir seneliui Vaidotui, buvo iškilmingai paminėta Kražių skerdynių 40-ties metų sukaktis. Po poros metų senelis mirė. Mokyklai dalyvaujant, jis buvo palaidotas Lauksodžio kapinėse. Prie jo kapo vietos inteligentai pastatė medinį kryžių su užrašu: „1865–1935 m. (Sudentas Dominykas) Antanas Vaidotas“ (žr. splv. nuotr.).

Šiuo metu tai vienintelis medinis kryžius, likęs Lauksodžio kapinėse. Tačiau kapas nėra pamirštas. Nors nykstančio Gełčių kaimo žmonės baigia išsisklaidyti po visą Lietuvą, Kražių gynėjo artimieji ir tie, kam brangus 1893 m. atminimas, kuklaus senelio kapo neapleidžia.

Dievdirbys Adomas Trumpis

Juozas Šliavas

Buvo mažo ūgio, apaugęs plaukais, pliku viršugalviu, prastai apsirengęs, apsilėidęs, visada gerai nusiteikęs, plepus, mėgstąs anekdotus, geraširdis žmogelis, žmonių vadinamas beždžioniuku. Taip apibūdina garsų Žeimelio apylinkėje Steigvilių kaimo dievdirbį Adomą Trumpį gerai jį pažinojusi Puodžiūnų k. gyventoja E. Pelanskienė.

Atvyko į Steigvilius A. Trumpis 1896 m., iš kur – nežinia¹. Buvo neturtingas bernas. Netrukus vedė Steigvilių k. merginą Visolskaitę. Susituokę apsigyveno pas to kaimo ūkininką Jurgį Morkūną, kuris už jo nukaršinimą paskyrė jiems grytelę ir daržą. Dabar ši sodyba perstatyta, joje gyvena J. Gilda.

Adomas Trumpis vertėsi dievdirbio ir kryždirbio amatais. Ir namelis buvo prastas, be pagražinimų. Viename gale gyveno, o antrame – buvo jo dirbtuvėlė. Joje buvo varstotas ir staliaus įrankiai. Dirbtuvėlėje visada būdavo statulų. Dauguma jų buvo dažytos. Dirbdavo meistras nuo pašalinių nesislėpdamas, paprastais staliaus įrankiais, į nieką nežiūrėdamas. Matyt, turėjo atmintį, nes jo statulėles vargu ar galima laikyti originaliomis. Dažydavo pats. Dažus pirkdavo Rygoje, kur dažnai pabuvodavo įvairiais reikalais.

Dirbdavo A. Trumpis statulėles pagal užsakymą ir turgui. Iš turgaus daž-

*Adomas Trumpis
su šeima Brazilijoje*

¹ Pelanskienės E., gim. 1897 m., gyv. Puodžiūnų k., ir L. Stramilos, gim. 1881 m., gyv. Steigvilių k., 1967 m. pasakojimai.

nai grįždavo kartu su to paties kaimo kalviu Jurgiu Freibergiu įkaušę, nors šiaip jau gėrėjas jis niekada nebuvo. Tada apie savo darbą jis mėgdavo sakyti: „Aš tave, Dieve, padirbau, nukryžiauvau, pardaviau ir pragėriau“.

Žeimelio muziejuje yra trys A. Trumpio statulėlės: Šv. Jonas, Švč. Marija ir Kristus. Šv. Jono statula išskaptuota iš liepos medžio, dažyta šviesiomis spalvomis, poza paradžiška, veidas be ryškesnės ekspresijos, tačiau drabužių klostės gyvos, atliktos meistriskai. Švč. Marijos statula taip pat iš liepos medžio, nedažyta, galbūt nebaigta – pati išpūdingiausia. Gana įtaigiai skulptorius išreiškia veide melancholiją, susirūpinimą, nuolankumą, pasiaukojimą. Kristaus statula lipdyta iš molio, dažyta violetiniais rusvais dažais, bažnytinio standarto, ryškesniu originalumu nepasižymi.

Sakoma, kad A. Trumpis piešdavo ir paveikslus. Be minėtų statulų, Žeimelio muziejuje yra ir jo daryta stacija. Jos istorija tokia. Lauksodžio klebonas užsakė bažnyčiai stacijas. A. Trumpis padarė vieną – XIII-ąją, kaip pavyzdį, ir pasakė klebonui kainą. Kadangi kaina klebonui pasirodė nepriimtina, užsakymą jis atsiėmė. Taip ši stacija ir liko pas dievdirbį. Piešinys – reljefinis, atliktas gipsu ir dažais, įrėmintas, vaizduoja Kristaus nuėmimą nuo kryžiaus. Veiduose, pozose ir aplinkoje – sielvartas, susirūpinimas. Tamsus dangaus fonas ir juodo kryžiaus siluetas pranašauja nepermdaujama grėsmę. Originalumo čia taip pat nėra, tačiau meistras sugebėjo perteikti ne tik išorinius kompozicijos bruožus, bet ir vidinę įtampą.

Be statulų, A. Trumpis darė ir kryžius bei koplytstulpius. Puošnus jo darbo koplytstulpis yra Navickų sodyboje, Diržių kaime. Koplytstulpis gana stambus, gau-

Adomo Trumpio statulėlės: „Šv. Jonas“ (h – 97 cm), rastas Diržių k. 1965 m. ŽM E-S 48

„Švč. Marija“ (h – 118 cm), rasta Žeimelyje 1968 m. ŽM 907, E-S 49

„Jėzus Kristus“ (h – 78 cm), rastas Steigvilių k. 1968 m. ŽM E-S 46

A. Petrašiūno nuotr.

siai išpuoštas kiaurapjūviu ir reljefiniu geometrinio ornamentu. Frontonai simbolizuoja Švč. Apvaizdos akį. Statulėlės, deja, dingę. Kopyltstulpio kryžius, manoma, kaltas jo draugo – kalvio J. Freibergio. Manoma, kad A. Trumpio darbų esą ir Linkuvos, Lauksodžio bei Žeimelio bažnyčiose.

1926 m. A. Trumpis su žmona ir trimis jaunesniosiomis dukterimis išvažiavo Brazilijon, kur jau anksčiau buvo išvykusios dvi jo vyresniosios dukterys. Ten ir mirė 1962 m., peržengęs 100 m. slenkstį.

Dievdirbys visiems buvęs geros širdies žmogus. Kartą jau minėtoji E. Pelanskienė, pas jį užėjusi, susirgo. Apie mėnesį tekę pragulėti. Prižiūrėjo, maitino, nieko už tai nepaėmė, nors patys gyveno skurdžiai. Ne geras gyvenimas išvijo šeimą ir į užjūrį. Kaip apie kiekvieną tokios profesijos žmogų, taip ir apie A. Trumpio gyvenimą žmonės pasakoja anekdotus. Anekdotu pasakojamas ir jo iš anksto nenumatytas išvykimas Brazilijon.

Buvę taip. Užėjęs kartą kažkoks garbanotas bernas pernaktoti. Sakėsi vykštąs iš Rygos į savo Vizgonių dvarelį, kažkur prie Kėdainių. Tačiau pernaktovęs namo nesiruošė, ėmė suktis apie vieną iš dievdirbio dukterų. Kad įtiktų tėvams, ėmė padėti dievdirbiui dirbtuvėlėje. Buvęs irgi gerōs raņkos. Žmonės pavydėjo dievdirbiui tokios laimės, tačiau ėmė sklisti kalbos, kad tas pats ponaitis į žentus taikosi ir tolimesnio kaimo kampininkaitėi. Kai dievdirbio dukters draugės nuėjo ten išsiaiškinti, joms buvo pasakyta, kad Steigvilių kaimo bernas tikrai rengias su ja vestuves. Tuokart kaip tik įėjęs ir pats kaltininkas. Sugautas pasiskubino vesti dievdirbio dukterį. Tačiau pasirodė, kad jokio dvarelio jis nė neturi, o besas paprastas perėjūnas. Kadangi dėl kalbų nebegražu buvę pasilikti vietoje, tai visi ir išvykę Brazilijon, kur jau anksčiau gyvenusios vyresniosios dievdirbio dukterys (E. Pelanskienė).

Ar jis dar užsiėmė ten savo amatu – nežinia. Dvi jo dukterys tebegyvena Brazilijoje, o kitos trys – JAV. Žeimelio muziejuje yra pora jo grupinių nuotraukų.

Reljefinė stacija „Nuėmimas nuo kryžiaus“. ŽM ES 45. A. Petrašiūno nuotr.

Kopyltstulpis Navickų sodyboje Diržių k. Kryžius – J. Freibergio. VUIB, f. 152-453

Dievdirbio atminimas tebėra gyvas apylinkėje. Tik pakelėse dar iki šiol išlikę jo kryžiai ir statulėlės baigia savo dienas.

Tuo tarpu Brazilijos laikraštyje „Lietuvių dienos“ 1956 m. Karolė Pažeraitė rašė, kad Amerikoje [A. B.]

„dievdirbio ir dailininko Adomo Trumpio vardas iškilo per Tarp-tautinį Eucharistinį Kongresą Rio de Žaneire, kur buvo surengta ir plati Lietuvos Religinio Meno paroda. Joje, pirmą kartą savo gyvenime išėjęs į tokią viešumą, Lietuvos dievdirbis tapo ne tik spaudos, kritikų susidomėjimo centru, bet ir viena didžiausių lietuviškų sensacijų ir tam tikru pasididžiavimu pasaulio akyse.

„Lietuvių dienų“ redakcijos paprašyta, vėl aplankiau tą šimtametį senelį, gerai prisimenantį laikus, kada Sevastopolyje šeimnininkavo anglai su prancūzais.

Praėjusi pro Trumpio žento Petro Aduko fabrikėlį su užiančiomis mašinomis, pravėriau dirbtuvėlės duris, kur radau, kaip visuomet, susikūpinusį senelį, bedrožiantį šventąjį Mykolą. Aplink jį, nustebusi, pamačiau visą eilę naujų kūrinių. Kai nuvežėm jo darbus į Rio de Žaneiro (jų buvo kelios dešimtys – skulptūrų, drožinių, paveikslų, nukryžiuotųjų, monstrancija ir kt.), iš kur tik šeimos paveikslai begrižo, atrodė, kad senukas daugiau nieko nebesukurs. Bet po poros mėnesių radau naujų medžio bareljefų ir Šv. Pranciškų, nuimantį Kristų nuo kryžiaus. O dabar, po pusmečio, radau jo padarytą kompoziciją – Kristų Valdovą (ant skrynios) su abipus trimituojančiais angelais. Tai miniatiūra to paties Kristaus Valdovo, kuris buvo parodoje ir paliko Rio de Žaneire būsimajam Lietuvos Religinio Meno muziejui.

– O kam tiek daug padarėt? – paklausiau senuką.

– Nugi, atvažiavo kupčius iš Rijaus ir užsakė. Sako, veš į pačią Ameriką.

– Tai matot, tėvuli, kaip jūs išgarsėjot. Apie jus rašė Rio de Žaneiro laikraščiai, dėjo jūsų šventųjų nuotraukas, o dabar dar ir amerikoniai jus pagarbins.

Senelis tik numojo ranka.

– Taigi svieta mañnastis. Kam man ta garbė? Ponui Dievui rodyk garbę, o ne žmogui.

– Ar tiesa, kad buvo atvažiavęs iš Rio korespondentas? – užklausiau.

Senelis gerai nenugirdo. Jo duktė Aleksandra Adukienė paaiškino, kad buvęs „Tribuna da Imprensa“ korespondentas, nufotografavęs senuką su proanūke ir išvažiavęs. Senukas jį pavadinęs dykaduoniu. Ir dabar jis jai nusiskundęs, kad aš su fotografu atvažiavau jo „mūčyti“.

– Kodėl dabar senelis visus savo darbus dažo? Tas baltai nudažytas Kristus Valdovas primena gipso liejinį, o ne originalų darbą iš medžio, – pastebėjau poniai Adukienei.

– Su juo dabar tikra bėda. Anksčiau jis mažai dažų tenaudavo, daugiausia degindavo medyje, o dabar – kur nustveria kokį dažą ir maliauoja. Mes atidarėm skardinę su baltais dažais langams nutepti, o žiūrim – jau visi šventieji baltuoja... Mes jį baram, sakom, kad paliktų medį nedažytą, bet jis mūsų neklauso. Nepakenčia kritikos nuo seno. Nekartą jis brazilus kunigus išvarė, sakydamas, kad jie nieko neišmano. Lietuviškai. Portugališkai kalbėti lig šiol neišmoko, nors jau beveik 30 metų kaip atsikraustėm Brazilijon. Su brazilais – tik per mano dukrele, kuri išversdavo senelio žodžius. Būdavo labai nemalonu...

– Kada jūs, tėvuli, pradėjot dievulius ir šventuosius drožinėti? – paklausiau.

– Manau, kad tam mane Dievas mažą pašaukė. Dar 6 metų būdamas, ganydamas, pamačiau ore du angelus, spinduliuojančiomis kaktomis. Kai suaugau, dirbau pas svetimus visokius rakandus iš medžio, bet tų angelų neužmiršau... Paskui ir pradėjau drožinėti mūkeles, altorius...

– Ar nesunku dabar dirbti?

– Tai, dar rankos mano stiprios, tik akys nusilpnėjo ir kojos nebeklauso. Tik reikia man minkštesnio medžio. Gal gi Dievulis dar nori, kad aš jį pašlovinčiau...

Užsukau į senelio miegamąjį. Norėjau dar pažvelgti į statulą grabe. Mane visada traukia žvilgterti į kilnų Kristaus veidą, taip meniškai senelio prieš 20 metų išdrožtą. Bet vietoj grabo radau antrą lovą.

Ponia Adukienė tik šyptelėjo ir tarė:

– Čia miega darbininkas. Tėvas senas, reikia, kad kas būtų prie jo naktį. Prašau į kitą sandėlį. Jis labai pyko, mūsų tėvelis, nenorėdamas su Išganytoju skirtis. Bet ką mes darysim, kad darbininkas nesutiko miegoti tame pačiame kambaryje, kur „pašarootas“ Kristus.

Kitame sandėliuke, be grabo su Kristumi, radau dar keletą Kančių ir šventųjų statulų. Tai ankstyvesnieji Trumpio darbai, padaryti menininko kūrėjo, o ne nebeprimatančio senuko.

– Kaip malonu matyti, kad Jūs taip gražiai užlaikot savo tėvelį, – pastebėjau ponams Adukams.

– Mūsų senelis mūsų namams atneša palaimą. Kažkaip Dievas mus globoja. Manom, kad dėl jo, – tarė Trumpio žentas.

– O daugiau vaikų ar senelis nebeturi? – pasiteiravau.

– O kaipgi, – kalbėjo ponia Aleksandra. – Dar viena mano sesuo Kazė Raulinaitienė gyvena San Paule ir trys seserys – Gertruda Ribing, Francis Kvirut ir Mitze Bovinienė jau senokai įsikūrė Amerikoje, Majami mieste, Floridoje. Bovinienės duktė Pranutė baigė Niujorke meno mokyklą su aukščiausiu pagyrimu, ir jos paveikslai iškabinti mokykloje. Po truputį ir pati Bovinienė, ir Kvirutienė piešia.

Kai mūsų su fotografu Stasiu Maželiu prašomas senelis atsi-
stojo už savo beveik žmogaus didumo šventųjų statulų, uždėjęs rankas
ant jų pečių, jis atrodė man lyg stovėtų su dievobaimingomis lietu-
vėmis, kartu su juo atvykusiomis tiesiai iš Lietuvos kaimo, kurį į
mūsų literatūrą įvedė jaunas beletristas Petras Rimkūnas, parašęs no-
velių knygą „Kruojos Dukterys“.

Sudėjusios rankas ant krūtinės, melskitės šventosios Kruojos
Dukterys, kad nebeilgai jūs klajotumėt po svetimus pasaulius, ir kad
priešas kuo greičiausiai būtų išvartytas iš mūsų ir jūsų gimtosios
žemės, – galvojau atsisveikinusi su dievadirbiu seneliu“*.

Antano Nesavo paminklai

Juozas Šliavas**

Lauksodyje prie kryžkelės vaikiškai geru žvilgs-
niu, su gėlių puokšte ant rankos ir žolynų vainiku ant
galvos žvelgia nuo postamento į kelią balta Birutės fi-
gūra. Postamente – bareljefai iš jos legendinės būties:
aukuras, Kęstutis, žirgas. Tai liaudies skulptoriaus An-
tano Nesavo darbas.

Gimė Antanas Nesavas 1896 m. Daūgalonių kai-
me, tačiau užaugo kaip našlaitis su dviem savo seserimis
pas Daugėlas Medvilionių dvarelyje, Kriukū valsčiuje.

Baigęs mokytojų seminariją, Antanas Nesavas
1929–1932 m. mokytojavo Žeimelio pradžios mokykloje.
Mėgo lipdyti iš molio. Pirmas didesnis jo darbas buvo
paminklas ant Kupčikų sūnaus kapo Žeimelio katalikų
kapinėse, atliktas 1929 m. Tai angelas ir berniukas. Šio-
je skulptūroje jaučiasi dar mažai įgudusi savamokslio meninin-
ko ranka.

Kitas jo darbas – paminklas Vytautui Baždiškiuose (1930 m.).
Paminklas sunkus, liaudiškų proporcijų, dvelkias rūstumu ir
kažkokia laukine didybe. Pats karys lyg įaugęs į betoninio pos-
tamento kubą.

Visai priešingos nuotaikos, lengva, tarsi čia pat pasiruo-
šusi nužengti, jau minėta „Birutė“ Lauksodyje, pastatyta 1931 m.

Vėliau, gavęs valstybinę stipendiją, Antanas Nesavas iš-
vyko į Kauno meno mokyklą. Pokario metais vėl kurį laiką mo-
kytojavo. Šįkart Mikoliškio pradinėje mokykloje. Čia bedirbda-
mas, 1947 m. jis pastatė paminklą ant
A. Brazytės kapo Žeimelio katalikų ka-
pinėse. Skulptūroje pavaizduotas ange-
las, tylus, susirūpinęs dėl žmogaus li-

Antanas Nesavas –
Žeimelio pradžios
mokyklos piešimo
mokytojas

* Pažeraitė K. Adomas Trumpis, 115 metų die-
vadirbis, *Lietuvių dienos*, 1956, nr. 2, p. 6–7.

** VUBR, f. 152-2, p. 69–74; žr. splv. nuotr.

*A. Nesavas su tėvais
Ona ir Zigmū.
(Motina palaidota
Medvilioniuose,
tėvas – Bardiškiuose)*

*Atidengiant paminklą. Kairėje – užsakovas
ūkininkas J. Kupčikas, dešinėje – paminklo
autorius A. Nesavas. 1932 m.*

M. Tydmano nuotr. ŽM GEK 1139/I-F 1181

A. Nesavas Žeimelio pradžios mokykloje prie savo mokinių darbų parodėlės. 1929 m. M. Tydmano nuotr. VUBR, f. 152-668

A. Nesavas su Žeimelio pradžios mokyklos vaidintojais. Apie 1930 m. M. Tydmano nuotr. VUBR, f. 152-943

A. Nesavas
savo dirbtuvėlėje
Žeimelyje.
Apie 1929 m.
M. Tydmano nuotr.
ŽM GEK 1138/
I-F 1180

kimo (žr. splv. nuotr.). Ši skulptūra liudija jau ne tik realybei, bet ir minčiai įkūnyti paklususią profesionalaus menininko ranką. Bene 1947 m. Antanas Nesavas išvyko mokytis į Vilniaus Dailės institutą.

Anot jį pažinojusių vietos žmonių pasakojimų, Antanas Nesavas buvo nedidelio ūgio, visada judrus, mėgstantis pokštus žmogus. Netgi statydamas paminklus, lipdydamas statulas, jis tarsi žaisdavo, apie savo darbą niekada su niekuo rimtai nekalbėdavo. O jo statyti paminklai – lyg baltos gulgės šiame atokiame, žaliame Lietuvos lygumų kampelyje, išlikę nepalieti nei karų, nei politinių suiručių. Tik laikas nepermaldajamai ėda jų žavesį...

***

Šiaulių „Aušros“ muziejaus mokslinis bendradarbis Jonas Tamulis suteikia galimybę pratęsti pasakojimą paties Antano Nesavo žodžiais. Jis perdavė muziejuje saugomo eiliuoto laiško artimiesiems kopiją:

*„Brangus Karoliuk ir miela Cicilyte!
Mylimi seneliai ir brangi Julyte!*

*Taip seniai aš Jus mačiau!
Taip seniai su Jumis kalbėjau!
Gal, Brangieji, aš dėl Jūsų
Ir sunkiausiai nusidėjau?!*

*Nė žodelio, nė laiškelių
Taip ilgai neparašyti!
Nežinau, neišmaniau,
Kaip reikės atsiprašyti!..*

*Mano širdis jaučia, girdi,
Kad Jūs turit gerą širdį:
Ji atleidžia visados,
Ji Antanui dovanos.*

*Ši nelaimė taip įvyko:
Jūs Antanas neišdyko, –
Jis pateko į tokią bėdą,
Kurį apsakyti gėda.*

*Paminklo Birutei
statyba. 1931 m.
Pačiame viršuje –
liaudies skulptorius
A. Nesavas*

*Paminklo Birutei
eskizai mokytojo
A. Nesavo dirbtuvėlyje
Žeimelyje. ŽM GEK
1135/I-F 1177*

*„Birutė“ tuoj po
atidengimo. 1931 m.*

*M. Tydmano
nuotraukos*

*Paminklo Vytautui Didžiajam Bardiškiuose statybos pradžia.
Vežimą su akmeniu tempia A. Nesavas. 1930 m.*

*Poilsio valandėlė su Bardiškių kaimo ūkininkais.
Pirmas iš kairės – A. Nesavas*

M. Tydmano nuotraukos. ŽM GEK-1152/I-F 1194

A. Nesavas prie
paminklo Vytautui
eskizo. Apie 1929 m.
M. Tydmano nuotr.
ŽM GEK 1136/
I-F 1178

Lauksodžio bažnyčios klebonas A. Vaitiekūnas šventina paminklo
pamatus. Bardiškių ūkininkų fundatorių tarpe: J. Požela (septintas
iš kairės), Ignas Lapinskas (trečias iš dešinės), paminklo Vytautui
Didžiajam autorius A. Nesavas (penktas iš dešinės), K. Poželaitė
(šešta iš dešinės). 1930 m. M. Tydmano nuotr.
ŽM GEK 1132/I-F 1174

Paminklo Vytautui Didžiajam atidengimas. 1930 m.

*Bardiškių kaimo bendruomenė prie atidengto paminklo.
Centre – Motiejus Čepas. Jam iš kairės – Marijona
Monkūnienė, iš dešinės – K. Poželaitė ir monumento
autorius A. Nesavas. 1930 m.*

M. Tydmano nuotraukos. VUBR, f. 152-945

Kai subjauroja kas sielą,
Nė gyventi nebemiela,
Nežinai žmogus kur dingti,
Pradedi sau kapą rinktis.

Jums turbūt Onutė sakė,
Apie manąją nelaimę,
Kaip išskrido, it plaštakė
Mano džiaugsmas, mano laimė.

Šeši metai jau suėjo,
Kaip parsivedžiau aš žmoną,
Veidas rožėmis žydėjo,
Širdyje laikė šėtoną.

Išviliojo lig skatiko,
Mane ubagu padarė.
Kada nieko nebeliko,
„Aš tavęs nemyliu...“ – tarė.

Taip likau visų apleistas,
Vienui vienas vargą nešti
Nei pakartas, nei paleistas,
Nei gyventi, nei pamesti.

(...)

Dienos tapo tamsios, juodos,
Naktį miego netekau.
Nei kur eit ieškot paguodos –
Taip kentėjau ir vargau.

Kai kirminai širdį graužia,
Nė gyventi nebemiela,
Norisi sudegti lauže,
Kad išgelbėt vargšę sielą.

Pradėjau save raminti:
Juk neverta dėl to žūti!
Emė rasti šviesios mintys,
Atsigavau po truputį...

(...)

Paminklas Vytautui Didžiajam Bardiškiuose.
Prie jo – savamokslis skulptorius, Žeimelio
pradžios mokyklos mokytojas A. Nesavas.
1930 m. M. Tydmano nuotr.

Papirosą nusitvėriau,
Bet ir tas nenuramina.
Vėl degtinės įsigėriau –
Dar labiau mane gaudina.

Paskui kortose ieškojau
Sau ramesnės valandėlės,
Vakaruškose vėl grojau –
Šokit, mielos mergužėlės!

(...)

Vienintelis mano brolis,
Kurs ramybę dovanojo –
Tai švelnūs rudas molis,
Aš prisirišau prie jo.

Pamilau jį kaip močiutę,
Kuri mane užliūliavo,
Kaip broliuką ar sesutę,
Kurie mane išbučiavo.

(...)

Jis išgydė baisią votį –
Skausmų epidemiją,
Jis man liepė skubiai stot
Į Dailės akademiją.

Dabar vėl tas pats Antanas,
Vėl su nuotaika saulėta.
Džiaugsmas vėl širdy kūrenas:
Vėl – skulptūra numylėta.

Vėl imu gyventi, atgimiau iš naujo,
Nieks nevers greit senti, negadins man kraujo.
Dabar, jeigu šventą taiką pamatyčiau,
Vėl laimingas būčiau, paminklus statyčiau.

Tik jau nebe tokius, kaip Birutė Lauksody:
Dabar daug puikesnius nešioju širdy.

Dabar aš išmokau iš akmens iškalti,
Kurie atlaikytų ir karštį, ir šaltį.

Dabar, jei paminklą kokį pastatysiu, –
Savo giminėlėms gėdos nedarysiu.

Dailės akademijoj daug ko sužinojau –
Ir tokių dalykų, ko net nesvajojau.

Dabar darbas tirpsta: dirbu greit ir švariai –
Stovylos kaip uogos sirpsta, širdį žavi.

Dabar noriu palinkėti brangios laimės Jūs namams –
Pastatyti erdvią klėtį auksiniams javams,
Kad laukuose pilna būtų gyvulėlių ko gražiausių,

Antkapinis paminklas
Agatėlei Brazytei
Žeimelio katalikų
kapinėse. 1947 m.
Skulpt. A. Nesavas.
2004 m.
J. Bindoko nuotr.

Originalo kopija. Originalas raudasi Šiaulių „Aušros“ istorijos-etnografinės muziejuje. Parašė rašėčiui S.A.M. vsp. moksl. miš bendradarbis Jonas Jarmulis 1979. rugpjūčio 2 d.
Višo 4 (keturi) lapai.

Nuorodas tikras

Jarmulis / J. Jarmulis

O daržuose tartum rūtų pilna daržovių didžiausių,
Kad šie metai Jums atneštų, ko taip trokštate šiandien(a) –
Laimės taurę iki kraštų, kad Jus gertumėt kasdien(a)!
Šių Naujųjų metų proga linkiu laimės Jums visiems
Linkiu po Jūs mielu stogu būt sveikiems ir laimingiems!
Jūsų Antanas“*

Vėliau skulptorius apsigyveno Kaišiadoryse, kur 1973 m. mirė.

Ignas Lapinskas nesitikėjo, kad bus palaidotas kapinėse

Janina Vansauskienė

Spaudos draudimo metais Diržių, Bardiškių ir Steigvilių kaimai garsėjo knygnešiais. Veikė dvi knygnešių draugijos, kurias buvo įsteigę čionykščių ūkininkų sūnūs – Vladas Požela ir Motiejus Čepas. Pastarajam išvykus studijuoti, draugijai vadovavo Bardiškių ūkininkas, Panevėžio apskrityje veikusios Garšvių knygnešių draugijos spaudos platintojas Ignas Lapinskas. Šis kaimo šviesuolis buvo 1922-ųjų, 1923-ųjų ir 1926-ųjų (iki Smetonos perversmo) metų Seimų narys. 1935-aisiais palaidotas Bardiškių kapinaitėse, kaip pirmasis tose apylinkėse laisvamanis.

Iš trijų knygnešio Igno Lapinsko dukterų (pirmą gimė Donata mirė 1981 m.) likusi vyriausia Aldona Dapkuvienė sako, kad tėvo valia jo laidotuvės anuomet buvusios neįprastos. Nežiūrint to, ne viskas buvo padaryta taip, kaip jis norėjo...

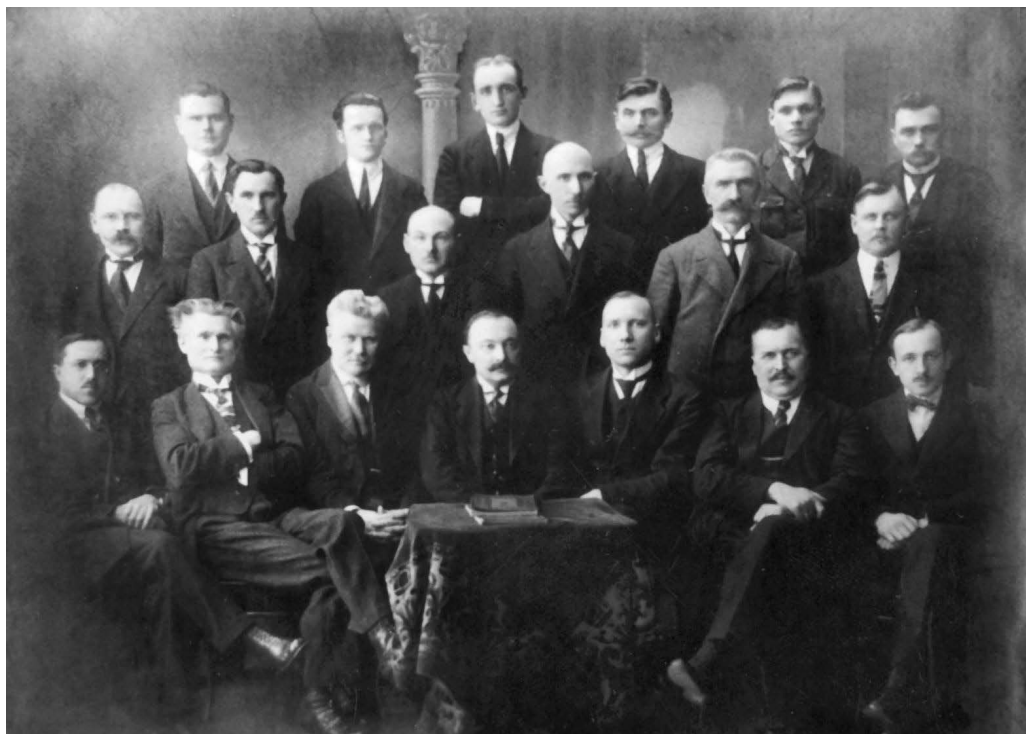
Muziejuje – laiškais šeimai. Žeimelio „Žiemgalos“ muziejuje apylinkių knygnešiams parengtoje ekspozicijoje daugiausia vietos skirta Ignui Lapinskui. Didžiąją dalį nuo laiko pageltusių šeimos nuotraukų muziejui padovanojo duktė Aldona Dapkuvienė.

Tarp jų yra ir tėvo prie testamentą pa-

Ignas Lapinskas
(1877–1935). ŽM
GEK 1114/I-F 1156

* Originalas – Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Vyr. red.

likto laiško kopija. Visą gyvenimą buvęs laisvamanis, Ignas Lapinskas detaliai aprašė, kokia turėsiandis būti jo laidotuvės. Duktė mano, kad tėvas tai padarė gerai apgalvojęs. Juk šimtmečio pradžioje laidotuvės be bažnyčios buvęs negirdėtas dalykas. O kad skausmo ištikta šeimai būtų mažiau rūpesčių ir painiavos, tėvas viską surašė. Sako, kad mama ir močiutė (Igno Lapinsko motina) laiško turinį žinojusios, nes Ignas buvo parodęs, kur jį padeda ir leidęs atplėšti tik jam mirus.

Pomirtinis laiškas.

„Kada aš numirsiu, pirmiausia turit parvežti gydytoją, pasižiūrėti, ar tikrai numiręs. Su mano širdies liga galima koki laikelį apmirti.

Nemazgoti kūno ir neskusti barzdos (kaip daugumas daro). Apvilkti su koku nors mano garderobu. Grabą pirkti vidutinio brangumo – apie 50 litų. Grabas turi būti virš 6 pėdų, aš turiu ilgumo 6 pėdas.

Palaidoti. Nereikia nei pazvanų, nei kokio kunigo, bažnyčios patarnavimo. Palaidoti ne kapuose (mat tikėjimo fanatizmas neleidžia laisvamanių laidoti kapuose). Palaidoti gale kapų nuo Beržtalio pusės (žr. splv. nuotr.). Ties viduriu kapų kokius 5–6 metrus – toliau nuo

Socialistų liaudininkų demokratų ir Valstiečių sąjungos frakcijos nariai Steigiamajame Seime. Pirmoje eilėje: Kazys Ralys, Kazys Grinius, Jonas Staugaitis, Mykolas Šleževičius, Juozas Buzelis, Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos narys (1921–1933 m. Kauno burmistras) Jonas Vileišis; antroje eilėje: pirmas – Vladas Lašas, trečias – Jonas Makauskas, penktas – Ignas Lapinskas, šeštas – Balys Žygelis; trečioje eilėje: pirmas – Ladas Natkevičius, antras – Jonas Kriščiūnas, ketvirtas – Povilas Kuzminskis, šeštas – Vytautas Račkauskas

*Igno Lapinsko
laidotuvės.*

*1935 m. rugsėjo 28 d.
M. Tydmano nuotr.
ŽM GEK 1153/
I-F 1195*

kapų. Paskui kapą aptaisyti su geležinėm grotom, tiktai ne siaurai aptaisyti, kad galėtumėt iš vidaus gale pasodinti medžių, taip pat aptaisymas grotų turi būti plačiai ir ilgai, aplink kapą iš vidaus grotų pasodinti kokias 6–8 eglutes ir ar du beržiukus iš galo kapo. Labai prašysiu pastatyti akmenį gale kapo su užrašu: „Čion palaidotas to kaimo ūkininkas Ignas Lapinskas, gimęs 1877 m. birželio 17 dieną, miręs... Gyveno, mirė ir palaidotas kaip laisvų pažiūrų žmogus“.

Nei kokių ceremonijų – palaidojant nedaryti alaus, degtinės – nereik, jokie giedojimo – nereik. Artimiesiems, giminėms paduoti žinią, taip pat ir kaimynams, kokio tikėjimo jie būtų, vis tiek. Duobės iškasti galima paprašyti žmones nu kalna¹ arba už pinigų pasamdyti.

Neatidėliojant pranešti „Lietuvos žinioms“ ir „Lietuvos ūkininkui“ skelbimą apie mano ligą ir mirtį. Jei tų laikraščių nebebūtų, tai kitiems, panašaus nusistatymo laikraščiams.

Praleidau: palaidojus pietums reikėtų pakviesti visus, kas dalyvaus prie laidojimo. Pasilikusių jūsų prašysiu tik viena: kapą su tvora aptaisyti, akmenį pastatyti ir medeliais apšodinti.

Kai atsiskirsiu amžinai nuo jūsų, mane palaidokit kalnelė, prie upelio Beržtalio kranto. Ten, kur aš mažas bėgėnėjau, kur gyvulių ganiau, kaip paukštelis skrajojau.

Tu, Onute², mano kapą su tvorele aptaisyk. Danute³, paminklą pastatyk. Aldute ir Laimute⁴, medelius pasodinkit.

Pasilikusiems veliju ilgai ir laimingai gyventi. Kada skaitysit tą laišką, aš būsiu jau miręs. Sakau jums su Diev. Jūsų tėvas ir vyras Ignas Lapinskas.

*Bardiškių vienkiemis,
28 balandžio 1934 m.“*

*Antroji I. Lapinsko
žmona Ona (Nesavaite),
mokytojavusi Žeimelyje
ir Medvilioniuose*

¹ Tarp Diržių ir Bardiškių ūkininkų pastatyta gyvenvietė samdiniams. Žr. str. *Kalnas*.

² Onutė – antroji žmona.

³ Danutė (Donata) – pirmosios žmonos Verutės dukra.

⁴ Aldutė ir Laimutė – antrosios žmonos Onutės dukros.

Nesitikėjo, kad palaidos šeimos kape. Kai tėvas mirė, Aldona buvo penkerių, o jos jaunylė sesuo Laimutė trejų metų. Vyriausioji Donata (iš pirmosios santuokos) jau buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentė. Aldona sako, kad iš tėvelio laidotuvių nedaug ką beprisimenanti. Apie tėvo gyvenimą, jo būdą ir visuomeninę veiklą ji daugiausia žinojusi iš savo motinos ir sesers Donatos, su kurios

„vardu irgi išėjo negudriai: turėjau būt pakrikštyta Danute (taip ir pase užrašyta), o metrikus lenkomanas Lauksodžio kunigas pan Mazulevič, bardamas kūmus už stabmeldišką vardą, liepė įrašyt vargonininkui Donatą, krikščioniškąjį vardą, kas lotyniškai reiškia „dovanotą“. Aš ir po šiai dienai geriau norėčiau savo vardą išvest iš mūsų skaniosios duonos duonutės, negu lotyniškąjį „dovanotą“ prisiminti. Bet dokumentas lieka dokumentu“.

„Tėvelio laidotuviuose buvo daug žmonių, grojo orkestras, – pasakojo Aldona. – Laidojo be kunigo, bažnyčioje nebuvo pamaldų. Anais laikais tai buvo negirdėtas dalykas. Iš Šiaulių, Joniškio, Panevėžio, Kauno buvo suvažiuovę tėvo draugai ir bičiuliai. Vienas jų atvežė vainiką, perrištą raudonu kaspiniu. Kapinėse buvo sakomos prakalbos.

Laidojome ne už kapinių Beržtalio pusėje, kaip tėvas prašė, bet tame pačiame kape, kur gulėjo jo tėvai, kelių mė-

Igno Lapinsko šeimos kapas. 2003 m. A. Petrašiūno nuotr.

Igno Lapinsko šeimos kapas, pertvarkytas 2004 m. A. Bėčiaus nuotr.

Verutė Lapinskienė (Čepaitė) (1882–1918). ŽM GEK 115/I-F 1157

nesių dukrytė ir pirmoji žmona Verutė Čepaitė-Lapinskienė. Parapijos klebonas Antanas Vaitiekūnas mūsų tėvą labai gerbė, todėl neprieštaravo, kad laisvamanis atguls beveik pačiame kapinaičių centre, šalia katalikų savo šeimos narių.

Kaip tėvelis norėjo, gedulingi pietūs buvo be alaus ir kitokio alkoholinio gėrimo. Jis labai peikdavęs tą paprotį ir sakydavęs: „Jei jums bus linksma, palaukę trejetą dienų po laidotuvių, galėsite padaryti balių. Per mano laidotuves alaus nereik.“⁵

Nors laisvamanis knygnešys prie savo kapo nenorėjo kryžiaus, tačiau atgulė po juo. Antrosios žmonos brolis Antanas Nesavas, grįžęs atostogų iš skulptūros studijų Prancūzijoje, paties Igno Lapinsko paprašytas buvo sukūręs skulptūrinę kompoziciją – angelas stovi prie kryžiaus, po kuriuo suklupusi maža mergaitė. Tai – Donata (Danutė) prie savo motinos kapo.

Igno Lapinsko ir jo šeimos kapo vieta buvo aptverta aukšta metaline tvorele, kuri tebėra ir šiandien. Ant antkapinės lentos užrašas: „Ignas Lapinskas 1877–1935“.

Karališkių ūkininkai knygnešiai. Bardiškių, Steigvilių ir Diržių (kai kurie šaltiniai teigia, kad ir Ruponių) kaimų žmonės buvę atleisti nuo baudžiovos. Tos privilegijos pas patį carą, anuomet vadintą karaliumi, važiaavę tų kaimų atstovai. Lapinsku giminėje buvo kalbama, kad tarp jų buvęs ir Igno Lapinsko prosenelis. Tik tada jis buvęs ne Lapinskas, o Lāpėnas.

A. Nesavas prie ką tik pastatyto paminklo Verutei Lapinskienei. ŽM GEK 1137/ I-F 1179

Prie kryžiaus (motinos kapo) parklupusi Danutė (Donata) Lapinskaitė. Antkapinį paminklą sukūrė antrosios Igno Lapinsko žmonos Onos brolis Antanas Nesavas. 2003 m. A. Petrašiūno nuotr.

⁵ Lapinskaitė Donata. *Mano tėvai*, rankraštis, „Aušros“ muziejus, Šiauliai.

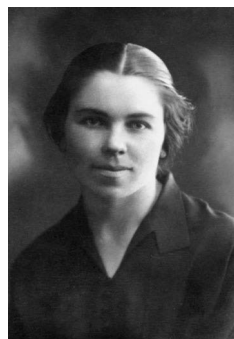
„Bardiškiai – lietuviškų lietuviškiausias sodžius, – pasakoja Donata, – su rūtų darželiais, su baltai dažytomis langinyčiomis, su kultūvėmis Beržtalio upely žlugtą velėjant.

Anų laikų vienuolikos gospadorių-ūkininkų pavardės XIX šimtmetį štai kokios buvo: Keršiai, Lapėnai, Jarai, Valiuliai (vėliau, užkurį užėmus, Gaigalai), Juozas Požela, Edvardas Požela (senelis), Čepai, antri Keršiai, vadinami viduriniais, nes vidury kaimo gyveno, Kleiņotai, Petroniai-Petronavičiai ir Jasėnai. Taigi, vienuolika laisvųjų žmonių šeimų, nepriklausančių nei ponams, nei vienuolynams.

[...] tas pavardžių suslavavimo karštis bus užėjęs, kai laisvieji gospadoriai norėjo savo sūnus išleisti į kunigus. Iš Lapėnų kiemo ir išėjo kunigas, bet jau „pan Lapinski...“, užtat ir visa šeima ėmė vadintis Lapinskais..., kai prie miežinio alaus sėniai dainuodavo:

Gėriau dieną, gėriau naktį
Pas Lapinską plikakaktį,
O pas Keršį – tik stikliuką
Iš arielkos buteliuko...“

Nuo seniausių laikų nuo baudžiavinės prievolės buvę laisvi tų kaimų žmonės gyveno labai turtingai, turėjo stambius ūkius (čia derlingos žemės, nebuvo dvarų), leido vaikus mokyti. Dėl to tie trys kaimai buvo vadinami Karališkiais.

Knygnešio dukra
Donata (Danutė)
Lapinskaitė bebaigianti
Kauno universitetą.
1929 m. ŽM GEK
1124/I-F 1166

Igno Lapinsko broliai:
Juozas
(ŽM GEK 1123/
I-F 1165), Dominykas
(XIX a. pab.),
Antanas
(ŽM GEK 1122/
I-F 1164)

- 8 -

o lapas - vel aiškus daiktavardus. Taip ir
liko žmonių atminty ne Kirsanskai, bet
Kersanskai

Bardiškiai - lietuviški, lietuviškiau-
sias spodsius su rėty darželiais, su keltai
rasytomis lavygonyčiomis, su kultūromis,
Berstalis uždėly slugta vėlijant, (t. y. kalbant)

Šny laikų vienuolikos nūbrinku - gospade-
rių pavardes XIX simt. Štai kokios būvi:

1) Kersiai, 2) Lapiniai, 3) Jarai, 4) Valiuliai
(viliou, nūkurį vėimus, Gaigalai), 5) Porėla Juoras,
6) Porėla Advardas (sėdis), 7) Čėpai, antri 8) Kersiai,
vėdli vėimū vėdli vėimū, nes vėdli vėimū vėimū
vėimū vėimū, 9) Kleimotai, 10) Petronai - Petrona-
vėimū ir 11) Gasenai. Šūigi vienuolika laisvųjų
žmonių šūimū, nepriklausančių nei po-
nomū, nei vienuoly nomū.

Reikė manyti, kad ^{šūis} vienuolika
laikais tas pavardėsius enslavimūna katė-
tis bus vėiję, kai laisviejū gospaderiai
vėiję savė sėmus išleisti; kunigus. Jo
Lapinus kėimū ir išėjo kunigas, bet jau
"pan Lapinski", kuni laikū klebonavas Šn-
kuvėje. Jo tėvas, Kuningkas Lapinskas, buvo
labai gerbiamas žmogus kaime. Oho! Duas
laikais kuni tėvu katė. Tai labai didelė
garbė! Matyt, ir išmintingū žmogaus bū-
ta, jei kiti ateldavo jo patarimo pasiklaust
O jau švarus senelis kuni! Šūmas, Jonok-
pinski, vyresni dukte Monika tris kartus
per metus prieš diotėsisias šventes jo seklyčion
Kombanisko net sienas margodavusi! Taip

Daugumai Karališkųjų kaimų žmonių nebuvo svetimas spausdintas žodis, todėl neatsitiktinai į tą kraštą vedė ir knygnešių keliai. Čionykščiai ūkininkai (ir jų sūnūs) Juozas Beinoras-Beinoravičius, Ignas Bičkūnas, Juozas Čepas, Aleksys Jaras, Adolis Monkūnas, Ignas Povilaitis, Ignotas Požela, Juozas Edvardas Požela, Leonas Požela, Juozas Šiurna (valstietis), Juozas Valiulis ir Ignas Lapinskas skaitė patys ir keliavo su knygomis ir laikraščiais po aplinkinius kaimus.

Pažintis su J. Bielinium. Ignas Lapinskas, augęs gausioje turtingų ūkininkų šeimoje, mirus tėvui, ankstyvoje jaunystėje perėmė šeimininko pareigas. Vėliau dukterims pasakodavęs, kad visas jo mokslas tebuo dvi „otdelenijos“ Žeimelio rusiškoje mokykloje.

Aldona pasakojo, kad tėvas neretai prisimindavęs pirmąją pažintį su knygnešiu karaliumi Jurgiu Bielinium. Kartą rytą, išvydęs praviras daržinės duris, įėjęs rado iškinkytą arkli, o ratuose miegantį nepažįstamą vyriškį. Netikėtai svečias pasitikslinges, ar su Lapinsku šnekas, o po to parodęs ir ką gabena. Dvigubame ratų dugne ir pasostėje buvo prikrauta lietuviškų knygų, laikraščių. Po to karto Bielinis dažnai apsisistodavo pas Lapinskus. Igno motina Sofija Lapinskienė nė nenutuokė, kas sieja jos sūnų su Jurgiu Bielinium.

Aldona sako, jog iš vyresniosios sesers ir motinos sužinojusi, jog tėvas knygų namuose nelaikydavęs, slėpdavęs jas Loncmenio miške (medžio drevėje) arba kaimynystėje gyvenusių Karolio Poželos tėvų daržinės peludėje. Carinės valdžios metais joje buvo laikomos draudžiamos lietuviškos knygos, o prie Smetonos – bolševikinė literatūra. Anot ponios Aldonos, daržinė glaudė dvi kartas nelegalių spaudinių, tik antrosios – bolševikinės platinimu tėvas neužsiimdavęs.

1910-aisiais už socialistines idėjas ir caro valdžios draudžiamų knygų platinimą Žeimelio žandarams Igną Lapinską buvo įskundęs jo dėdė, motinos brolis Mažukna iš Mikoliškio. Kauno kalėjime Ignui tada teko sėdėti metus.

Bolševiku savęs nelaikė. Donata savo prisiminimuose rašo, kad, paskelbus nepriklausomybę, tėvas buvęs aktyvus lietuviškos valdžios kūrėjas. Važiuodavęs su bendraminčiais į Žeimelį ir Linkuvą, „lipdavę ant bačků“ ir agituodavę už savąją valdžią. Anot Donatos Lapinskaitės, tada žmonės į jos tėvą žiūrėję kaip į bolševiką. Tačiau duktė Aldona sako, kad tėvas savęs tokiu nelaikęs, o visada pabrėždavęs, jog jis kovojo tik už lietuviybę, lietuvišką demokratišką spaudą ir valstiečių švietimą. Dukterų teigimu, pradėjus Bardiškiuose kurti bolševikinėms kuopelėms, tėvas jų veikloje nedalyvavo. I. Lapinsko iniciatyva dar caro valdžios metais buvo gauta medžiagų mokyklos Diržiuose statybai. I. Lapinskas organizavo ūkininkus tai medžiagai parsigabenti. Jo pastangomis mokykla buvo pastatyta ir Kūkų kaimo vaikams.

Pirmaisiais nepriklausomybės metais Ignas Lapinskas kurį laiką dirbo Žeimelio valsčiaus pirmininku ir Pasvalio–Biržų apskrities Tarybos pirmininku. Iš aktyvios visuomeninės politinės veiklos atsitraukė po 1926-ųjų metų Seimo išvaikymo. Pasukutinį savo gyvenimo dešimtmetį daugiausia laiko skyrė naujovėms savo ūkyje diegti, bendradarbiavo su Žemės ūkio rūmais, gabeno veislines karves bei avis iš Vokietijos ir Skandinavijos.

Laisvamanį gerbė ir klebonas. Dukra Aldona sako, kad taip ir liko nežinoma, kas lėmė, kad tėvas taptų laisvamanium. Jo motina, su pulkelium vaikų anksti likusi našle, buvo iki fanatizmo religinga. Tėvas buvo taip pat tikintis žmogus. I. Lapins-

kas, išėjęs į savarankišką gyvenimą, iš pagarbos tradicijoms su abiem žmonom buvo „ėmęs šliūbą“, krikštijęs dukteris.

„Kartais galvodavau, kaip tėvas su savo motina, būdami tiek skirtingų pažiūrų, sutilpdavo vienoje troboje, – kalbėjo Aldona. – Mano atminty išlikusi Kūčių vakarienė. Tėvas parneša šieno saują, motina dengia stalą balta staltiese. Močiutė sėdasi prie jo pranciškonų vienuolės rūbais pasiapošusi. Paduoda plotkeles, tėvas laužo, dalija mums, valgo pats. Tik kai mes meldavomės, jis susikaupęs pastovėdavo. Dėl skirtingų įsitikinimų močiutė ir tėvas vienas kitam nepriekaištaudavo. Tėvas buvo tolerantiškas jos įsitikinimams. Atmenu, Velykų rytą pakinkydavo arklius važiuoti į bažnyčią. Pats namuose likęs šerdavo gyvulius, laukdavo mūsų grįžtančių. Sakydavo, kad į bažnyčią neis, kol joje bus lotynų kalba. Tačiau jei laidotuvės – į bažnyčią eidavo, bet tik pastovėdavo.

Nors jis buvo vienas iš garsiausių laisvamanių, gražiai bičiuliaudavosi su Lauksodžio parapijos klebonu Antanu Vaitiekūnu. Kunigas dažnai lankydavosi mūsų namuose. Sekmadieniais pas mus būdavo daug žmonių – atvažiuodavo tėvo bičiuliai iš Joniškio, Linkuvos. Tėvas daug skaitydavo, namuose visada būdavo daug knygų, laikraščių ir žurnalų. Kalbėdavo ne tik apie tai, ką rašo spauda.

Ignas Lapinsko motina
Sofija Lapinskienė
(Mažuknaitė)
(1843–1937).
M. Tydmano nuotr.
ŽM GEK 1118/
I-F 1160

Prie karsto sūnūs
Juozas, Antanas,
dukra Gertrūda
(Vilimavičienė)
ir anūkė Donata.
1937 m.
M. Tydmano nuotr.
ŽM GEK 1129/
I-F 1171

Mama pasakodavo, kad nežinia iš kur tėvas žinodavęs daug naujienų iš Rusijos.“

Mums tėvas buvo pavyzdžiu. Al-dona prisiminė, kaip tėvas, paėmęs ją ir mažąją sesytę Laimutę už rankų, išsivesdavo apžiūrėti laukų. Kartą jie sustoję prie skruzdėlyno. Tėvas, mergaičių paklaustas kas čia yra, aiškino, jog skruzdėlynas – tai tokia visuomenė, kur kiekvienas turi savo darbą ir pareigas. Ir žmonės būtų laimingesni, jei gyventų kaip tokia visuomenė.

Ryškiausias tėvo bruožas, išlikęs dukterų atminty, – darbštumas. Jo mo-kęs ir dukteris. Sakydavęs, jog nesvarbu, kad jos ūkininkaitės. Turi išmokti ir ar-klį pakinkyti, ir audeklą užsimesti, ir mėšlą, jei reikės, išmėžti. Pasodindavęs Donatą vakare patamsy, kad ši gerai igus-tų virbalais megzti. „Jei ir 10 patarnau-tojų užaugusios turėsit, jūs privalėsite jiems parodyt, kaip reikia dirbti.“

Lauksodžio parapijos klebonas Antanas Vaitiekūnas

Spaudos platintojai Žeimelio valsčiuje

Ignas Lapinskas*

Kai dar raštingais lietuviai galėjo būti.

Petro Vileišio darbai.

Pirmosios draugijėlės – pirmieji skaitytojai

Pirmutinis lietuvių raštų platintojas Žeimelio apylinkėje buvo raštininkas Stasys Prakaitas. Žeimely raštininku buvo 1883–1888 m. Prakaitas – lietuvis katalikas; jo gimtinė Pabiržio vls. Pasvaliečių k. Tais laikais lietuviai galėjo būti valsčiaus raštininkais: vėliau rusų valdžia uždraudė lietuviams raštininkauti.

1884 m. atsilankė į Žeimelį pas S. Prakaitą a. a. Petras Vileišis, atveždamas keletą numerių „Aušros“. Nuo to laiko Prakaitas nuolat platino „Aušrą“ ir kitus lietuviškus raštus. Paskui Prakaitui atnešdavo lietuviškų laikraščių ir knygų raišas elgeta Girnys Raškevičius iš Čičykių kaimo.

„Aušros“ skaitytojai buvo: Bardiškių kaimo Juozas Požela, Steigvilių kaimo Karolis Monkūnas, Žeimelio miestelio Baltrus Pronckūnas, Žeimelio klebonas ku-nigas Šimkevičius, miręs Razalyme, jo brolis Pranas Šimkevičius ir kiti.

1888 m. Prakaitas iš Žeimelio bu-vo pašalintas, nes išėjo įsakymas, kad

* *Knygnešys*, t. 2, Kaunas, 1928, p. 58–67.

tik rusai būtų vls. raštininkais. Nuolatinis knygų ir laikraščių gavimas buvo sutrukdytas. Tikrai Girnys retkarčiais senesniems skaitytojams atnešdavo laikraščius.

Kratų tais laikais nebuvo, ir nė vienas nenukentėjo.

Į Žeimelio valsčių atvažiavo Petras Vileišis; jis ragino skaityti lietuviškas knygas ir laikraščius.

Dar kitas ragintojas skaityti lietuviškus raštus Žeimelio apylinkėje buvo Diržių kaimo Motiejus Čepas, dabartinis vyriausiojo tribunolo narys. 1888 m. Čepas, parvykęs iš universiteto, vasaros atostogų metu įsteigė 7–8 jaunų vyrų draugiją knygoms ir laikraščiams platinti. Draugijai priklausė Diržių, Bardiškių ir Steigvilių kaimo ūkininkai: Ignas Povilaitis, Jaras Aleksys, Juozas Beinoras – malūnininkas, Juozas Šiurna (miręs), Juozas Čepas ir kiti.

Pirmasis susirinkimas buvo Bardiškių miške. Aš tada buvau 10 metų vaikas. Atsimenu, po to susirinkimo senesnieji žmonės, nieko nesuprasdami, pajuokavo, sakydami: – Motiejus Čepas veda žmones į mišką ir ten juos „šviečia“.

Kiek knygų ir laikraščių buvo išplatinta – neteko sužinoti. Draugija veikė keletą metų; paskiau apsnūdo.

Pirmame susirinkime nutarta dėti kas mėnuo po 10 kapeikų: kasininkas buvo Ignas Povilaitis, knyginkas Aleksys Jaras.

Knygas atveždavo J. Bieliakas Bielinis.

Ketvirtas ragintojas skaityti ir platinti knygas ir laikraščius Žeimelio apylinkėje buvo Vladas Požela, buvęs vidaus reikalų ministeris, Steigvilių k. ūkininko sūnus, būdamas dar 6-tos klasės Mintaujos gimnazijos mokinys, 1896 m. vasarą įsteigė 7–8 vietos jaunų vyrų draugiją knygoms platinti. Draugijai priklausė ūkinink.: Steigvilių k. Adolis Monkūnas (Žeimelio vls. viršaitis), Jonas Lapinskas, Puodžiūnų k. Jonas Mišeika, Draūdelių k. Juozas Čepas, Diržių k. Juozas Valiulis, Skarulių k. Ignas Bičkūnas; – 1905 m. jį gaudė policija; pabėgo į Ameriką, ten ir mirė, Bardiškių k. ūkininkas Ignas Lapinskas – buvęs I, II ir III seimų narys.

Šie žmonės skaitė ir platino knygas ir laikraščius iki spaudos atgavimo.

Pradžioje knygas ir laikraščius mums parūpindavo V. Požela. Daugiausia skaitydavom ir platindavom šiuos laikraščius: „Ūkininką“, „Naujienas“, „Varpą“, „Kryžių“; vėliau pasitaikydavo ir „Darbininkų Balsas“. Knygas platindavome tik svietiškas: kalendorius, „Genių Dėdė“, „Krumplių Joną“, „Parmazoną“, „Obrusitelius“, „Pragaro gelmes“ ir kitas. Pasitaikydavo ir rusiškų knygų, iš kurių pamenu „Podpolnaja Rosija“ – gana didoka knyga; su noru ją skaitėme.

Kur knygas slėpdavome. Atsišaukimai.

Krata ir nežinomi išdavikai.

Teismai ir kalėjimai. 1 000 rublių

Knygas slėpdavome šiauduose, spaliuose, peluose. Susirinkimus darydavome: vasarą miške, žiemą pas Poželą, pas Lapinską. Per susirinkimus pasistatydavome ant stalo alaus, kad kartais, atėjus pašaliečiui, galėtume pasakyti, jog svečiai vaišiniami alumi. Požela, išvažiuodamas į Mintaują mokslui tęsti, nurodė mums, kad knygas ir laikraščius galima gauti iš Jono Sabo Sabanskio Kremblių dvare, Pašvitinio valsčiuje. Sabas turėjo dvarelį 100 su viršum ha žemės ir buvo uolus lietuviškų raštų platintojas; mirė bene 1907 m. džiova.

Vladas Požėla, Jonas Sabas (Sabanskis), Mykolas Janušauskas, dvaro vaikų mokytojas, L. Jaloveckis (Pavirčiuvės dvarininkas)

Mūsų draugijėlė knygų per rubežių negabeno, tik vietoje platino. Sabas gabendavo knygas, gaudamas jas iš Šiaulių knygnešių. Kiek knygų ir laikraščių išplatino – tikrai negaliu pasakyti. Iš Sabo knygų ir laikraščių parsinešdavome arba parsiveždavome beveik kas mėnuo pundais ir išplatindavome. Taip pat gaudavome iš Sabo atsišaukimų ir, kiek galėdavome, plačiau juos išlipdydavome.

Atsišaukimai buvo šio turinio: „Broliai lietuviai, nepasiduokit maskoliams“, „Tėvynė pagalbos šaukiasi“ ir kt. Lipydavome daugiau vasarą, prieš Jono atlaidus ir prieš Škaplierną. Jono atlaidai būdavo Lauksodyje, 2 km nuo Žeimelio, Škapliernos – Linkuvoje, 17 km nuo Žeimelio; tuo vieškeliu ir šaliniais keliais būdavo lipdomi atsišaukimai.

Atsišaukimai buvo lipdomi ir prieš Kalėdas, nes atmenu, kad man lipdant rankos šalo. Lipdydavome, pataisę rugienių pikliavotų ir prastai maltų miltų košę. Po išlipdymo stengėmės indą, kur buvo košė, ir teptuką gerai paslėpti; vasarą į žemę jį užkasdavome, o žiemą į indą, kur buvo košė, įdėdavome akmenį, ir įleisdavome po ledu; saugodavome, kad po atsišaukimų lipdymo jokių žymių neliktų, kad drabužiai ta koše nebūtų sutepti ir pan.

Žmonės patys iš ryto plėšdavo atsišaukimus, bijodami, kad nekibtų policija; bet palikdavo ir policijai. Gražu būdavo klausytis, kai policija ir žandarai keikdavo lipdytojus.

Pas mus visus, išskiriant V. Poželą, iki 1905 m. kratų ir suėmimų nebuvo. Pas Poželą žandarai darė kratas keturis sykius: tris sykius jo tėviškėje ir vieną sykį Mintaujoje. Pirma krata buvo 1897 m. liepos mėn. Per visas kratas nieko draudžiamo nerasdavo. Pažymėtina viena krata Steigviliuose. Žandarai, atvykę į kaimą, sustojo pas kaimyną ir ėjo pas Poželą. Tuo tarpu Poželos motina ir sesuo iš klėties viršaus pro galinį langą išmetė į sodną čemodaną su knygomis; pasisekė ten pat sodne paslėpti. Už poros dienų žandarai vėl atvykę ieškojo, klausinėjo čemodano, bet nieko nesurado; turbūt kas nors matė, kai metė pro langą, ir pranešė žandarams.

*Kremblių dvaras.
VUBR, f. 152-499*

1901 m. Vladas Požela baigė Mintaujos gimnaziją, ir tą vasarą ištrėmė jį į Viatkos gub. Vidaus reikalų ministeriui leidus, Požela apsigyveno Smolenske. Atlikęs bausmę, grįžta ir stoja į Tartu (Dorpat) universitetą. Užėina 1905 m. – Požela darbuojasi Panevėžio apskr.; užėina reakcija – Požela slapstosi.

Tartuose lanko universitetą, pasivadinęs Bielejevu. Šnipai sušnipinėja ir 1907 m. Tartuose suima jį gatvėje ir atgabena į Kauno kalėjimą, kur jis tardomas išsėdi trejus metus. 1910 m. jį teisė teismo rūmai, nuteisė vieneriems metams tvirtovės. Grįžta Požela iš teismo į kalėjimą – visi sutinkame su džiaugsmu, kad lengva bausmė, nes buvo manyta, kad bus sunkiau nubaustas. Tuo laiku ir aš ten kalėjau. Pasirodė, kad iš žandarų viršininko Krasnopolskio buvo išpirkti už 1000 rb svarbiausi Poželos bylos kaltinimo dokumentai; liko mažmožiai. Požela atliko bausmę taip pat Kauno kalėjime.

Pirmasis „Dėdės“ atsilankymas.
Pasižymėję baudžiamųjų būrių vedžiotojai.
Ir vėl teismai ir kalėjimai

Bet grįšime prie knygų platinimo.

Pas mus pradėjo lankytis su knygomis Bielinis – nebereikėjo iš kitur gabenti knygų: Bielinis aprūpindavo mus knygomis. Bielinį ėmėme vadinti „Dėde“. 1898 m. rudenį Bielinis pirmą sykį atvažiavo su vežimu knygų pas mane į namus; buvo prietema; sutikęs mane, klausia:

- Ar tamsta esi Ignas Lapinskas?
- Tas pats esu, – atsakiau jam.

Jis nieko man nebesako, tik iškinko arklį. Iškinkęs kreipiasi į mane su žodžiais:

- Kur įvesti arklį? Dar reikia jis ir pašerti.

Aš atsakau juokdamasis:

– Dėde, tamsta per daug drąsus; aš žinau, kokias prekes tamsta vežioji; gali įkliūti.

– Čia man užtikrintas ramumas, –
ramiai atsakė Bielinis. – Sakyk greičiau,
kur padėti arklių, nes šalta.

Mat buvo šaltas vakaras.

Nuo to laiko prasidėjo mūsų labai
geri santykiai su tuo nepaprastu žmogumi.
Dėdė Bielinis atveždavo visokių laik-
raščių ir knygų beveik punktualiai, per
du mėnesius vieną kartą. Jei kada neat-
vykdavo ilgiau, tai žinodavome, kad jis
Prūsuoje rengia kokią knygutę išleisti.

Taip tęsėsi iki spaudos atgavimo.

Atėjo 1905 m. Sukruto ir mūsų Žei-
melio apylinkė: susirinkimai, kalbos, nu-
tarimai. Paskiau reakcija pakėlė galvą:
prasidėjo kareivių būrių ir policijos siau-
timas, kratos, suėmimai: bekratydami ir
gerokai apvogdavo, apiplėšdavo. Karei-
vių po kaimus vedžiojimu pasižymėjo
Žeimelio uriadnikas Nikolajus Figurinas;
dabar jis gyvena Žeimelio vls., gavęs ru-
sų laikais žemės iš valstiečių banko. Ant-
ras žymus vedžiotojas buvo Žeimelio
miestelio ūkininkas Petras Dunda Eigi-
tas, dabar ūkininkaujas Žeimelyje; taip
pat pasižymėjo ir vienas Vaškų uriadnikas (pavardės nepamenu).

1906 m. kovo mėn. skelbia Kauno gubernatoriaus laik-
raštis „Kovenskija Gubernskija Viedomosti“, kad už uolų pa-
sidarbavimą, nenuoramas gaudant, Žeimelio uriadnikas Figuri-
nas ir Vaškų uriadnikas gauna iš valdžios dovanų po 25 rb, o Pakruojo pristavas
50 rb. Iš viso Panevėžio apskrityje tik tie trys valdžios tarnai buvo apdovanoti.

1905 m. gruodžio 18 dieną kareivių dragūnų buvo iškratyti mano namai. Ka-
reivius atvedė minėtas Dunda Eigitas. Bekratydami apvogė. Per kratą rado keletą
atsišaukimų ir raudoną vėliavą, kurią brolis Antanas buvo pasigaminęs. Aš ir brolis
Antanas, 8-tos klasės gimnazijos mokinys, buvome suimti ir nugabenti į Panevėžio
kalėjimą, kur išbuvome po 6 mėnesius; už užstatą buvome paleisti. Vilniaus teismo
rūmai Panevėžyje 1910 m. vasario 10 dieną nuteisė mus vieneriems metams tvirtovės.
Brolis Antanas atliko bausmę Petrapilio kalėjime, o aš Kauno kalėjime 1910 m., ka-
lėdamas sykiu su V. Požela.

Bielinio įsitikinimai ir pranašavimai.

Ir mirė kelionėje

Dar pakalbėsiu apie Bielinį Bieliaką.

Atvažiuodavo jis pas mane beveik kas antras mėnuo. Visad jo laukdavau. Ilgai
nebūdavo. Pernakvojęs vėl važiuodavo savais keliais. Bielinis, atvykęs vakare, mažai

*Žeimelio valsčiaus
uriadnikas*

Nikolajus Figurinas

kalbėdavo – eidavo ilsėtis. Už tai rytą atsikėlęs daug ką pasakydavo. Įdomu, kad Bielinis, būdamas dievobaimingas žmogus, kunigų nekęsdavo.

Gulėjome viename kambaryje. Kiekvieną kartą, eidamas gulti, Bielinis, būdavo, atsiklaups ir keletą minučių kalba poterius; rytą atsikėlęs taip pat atsiklaupęs poteriauja, prieš valgį persižegnoja, kaip kiekvienas geras katalikas.

Vieną kartą, valgydami pusrytį, ėmėme kalbėti apie knygų platinimą, apie kultūros kėlimą, švietimą ir t. t. Bielinis pradėjo plūsti, užgaulioti kunigus; aš, jaunas būdamas, negalėjau suprasti, kas čia yra su mūsų Dėde; ir tuoj paklausiau Bielinį:

– Dėde! Tamsta esi tikis ir dievobaimingas žmogus, poterius kalbi ir taip kunigų nekenti. Kodėl taip?

Gerus kunigus, kurie darbuojasi tėvynės labui, aš labai gerbiu, – atsako Bielinis.

Ir čia pat priminė keletą kunigų.

– Bet kiek tokių yra? – tęsia toliau savo kalbą Bielinis. – Iš šimto gal penki, kurie padeda dirbti ir platinti knygas, o daugiausia su dvarininkais puotauja, geria, kortomis žaidžia ir per klebonijas žmones lenkina.

Tuos žodžius taręs, Bielinis išėmė iš maišiuko knygą ir sako:

– Skaityk – suprasi, kiek dvarininkai nuoskaudos valstiečiams yra pridarę, o mūsų kunigai tyli, nieko nedarba, net žinių nerenka...*

Knyga vadinosi: „Sukaktuvės devyniolikto šimtmečio“. Ta knygutė buvo Bielinio parašyta. Knygutėje buvo surinktos žinios ir daug dokumentų, kiek atimta žemės iš valstiečių, iš miestelių ūkininkų, iš kaimų, kur artimose žemėse pastatyti dvarai; buvo joje paminėti ir mūsų didieji dvarininkai.

Patylėjęs kiek, Bielinis dar pridėjo:

– Žiūrėk: sodžiaus gale dvaras, pasiteirauk: išmesti 4–6 ūkininkai ir jų vietoje pastatytas dvaras, mūsų gi kunigai tyli. Kaip aš juos galiu gerbti!?

Reikia, girdi, nors užrašinėti, kada ir kokie ūkininkai išmesti, nes *ateisiąs laikas ir tie ūkininkai savo žemes atsiimsią*.

Bielinis buvo įsitikinęs ir tvirtindavo, kad Lietuva turi būti nepriklausoma valstybė. Jis sakydavo:

– Nemirsiu, kol maskolių iš Lietuvos neišvarysiu.

Mirė Bielinis pradžioje 1918 m., kada jau maskolių Lietuvoje nebuvo.

Bielinis visokių sumanymų turėjo. 1898 m. vasario mėn. vieną kartą jis apsinakvojo pas mane. Rytą atsikeliame, kalbame, kaip visados, apie knygas, apie Lietuvos likimą. Jis man ir sako:

– Reikia tik dirbti: Lietuva turi būti nepriklausoma valstybė. Reikia leisti laikraštis vokiečių kalba; tam darbui reikia pinigų; pinigus turi sudėti mūsų kunigai; jie yra turtingesni Lietuvoje; darbą turiu atlikti aš, kunigai ir kiti Lietuvos inteligentai.

– Kokį darbą? – klausiu nesupratęs.

Bielinis ėmė aiškinti savo planą:

– Austrija–Vengrija tarp savęs nesutinka ir austrų tautos nėra. Austrijoj–Vengrijoje gyvena 6 milijonai vokiečių: reikia tuos vokiečius priskirti prie Vo-

* Taip nusistačiusių prieš kunigus, nedalyvaujančius tautos atgijimo darbe, tuomet buvo ne tik pasaulinių žmonių tarpe, bet ir tarp kunigų. Tas ypač ryškiai galima matyti, pavyzdžiui, iš kunigo A. Burbos straipsnių, spausdintų Amerikos „*Vienybėj Lietuvinkų*“. *Vyr. red.*

kietijos, Lenkiją atimti iš Rusijos, sulieti su Vengrija ir pavadinti Polsko Vengrija, o Didžioji ir Mažoji Lietuva turi būti sujungta ir likti nepriklausoma valstybė.

– Tai ką gi pasakys Rusija? – klausiu Bielinio.

– Rusijai kaimynai parodys kumštį ir turės tylėti, – atsakė Bielinis.

Aš pradėjau juoktis, o Bielinis sako:

– Durnas esi, neišmanai.

Iš Bielinio „durni“ greitai galėjai gauti, nes buvo griežtas ir labai pasitikęs savimi.

Bet toliau sako:

– Suprask: Anglijai, Francijai ir Vokietijai nemalonu, kad Rusija stipri ir galinga. Dėl to reikia tik dirbti ir judinti tą klausimą, bet nėra kam.

Taip ir pasibaigė mūsų pasikalbėjimas tuo reikalu.

Po spaudos atgavimo Bielinis ateidavo pas mus, bet tuščias, be knygų. Man atrodė, kad jam ilgu be savo priprasto darbo. Atėjęs nebesiskubindavo, bet jau pabūdavo keletą dienų ir vėl eidavo toliau. Paklaustas, kur dabar eis, atsakė:

– Eisiu aplankyti savo pažįstamų.

Užėjo karas. Aš buvau priverstas apleist namus. Reikėjo eiti į kariuomenę. Išvykau į Petrapilį ir ten stojau į kariuomenę.

Bielinis atvykdavo pas mus karo metu. Paskutinis jo atvykimas buvo pradžioje 1917 m. Išbuvęs dvi savaites, iškeliaavo ir daugiau nebesilankė.

Aš grįžau iš Rusijos 1918 m. balandžio mėnesį. Neužilgo išgirdau, kad Dėdė Bielinis miręs kelyje, netoli savo namų.

Taip pabaigė savo amžių tas drąsus ir pasiaukojęs žmogus, visą amžių platinęs knygas, susipratimą ir mokėjęs išsisukti iš žandarų nagų.

Dar apie knygų platinimą

Žeimelio apylinkėje buvo dar šie knygų ir laikraščių platintojai: daktaras Adomas Sketeris, gyvenęs Žeimelyje 24 metus; už knygų platinimą 1901 m. buvo ištremtas į Rusiją trims metams. Grįžęs ir vėl dirbo savo darbą. Karo metu mirė Maskvoje. Dvarininkai Stasys Goesas ir jo sesuo Teresa Goesytė, gyvenę Medvilionių dvare,

*Medvilionių dvaras.
S. Goeso sodyba*

Kriukų valsčiuje; abudu mirę. Linkuvos vls. Mūrdvario kaimo Jonas Žąsinas; dabar ten ūkininkauja. Linkuvos vikaras kunigas Opulskis už lietuviškų raštų platinimą buvo ištremtas į Rusiją. Ar tai ne tas pats kunigas Opulskis, kuris I-ame „Knygnešio“ tome A. Bataičio paminėtas, kad darbavęsis Smilgiuose, o miręs Radviliškyje? Gabrielis Liandsbergis gyveno Linkuvos vls. Kumpačiznos dvare. Jis pirmutinis toje apylinkėje buvo lietuviškų raštų platintojas. Šio rašto autorius Ignas Lapinskas, Žeimelio vls., Bardiškių k. ūkininkas, gimęs 1877 m. birželio mėn., buvęs visų seimų narys.

1926 m. Vasara.

Pakruojo valstybinės viešosios bibliotekos išleistas lankstinukas spaudos draudimo panaikinimo 100 metų sukakčiai ir apylinkės knygnešiams paminėti

Poželių sodyba Bardiškiuose

Juras Požela

Bardiškių kaime yra mūsų kraštui atmintina vieta – Poželių sodyba. Šioje sodyboje gyveno darbštūs ir sąžiningi žmonės – tipiška to Lietuvos krašto šeima. Ir pati sodyba yra tipiškas etnografinis palikimas, liudijantis apie gero, pasiturinčio, sąžiningo ūkininko gyvenimą. Poželių šeimos istorija – tai daugumos mūsų krašto ūkininkų seimų istorija. Ypatingo atminimo vertas iš šios šeimos kilęs Karolis Požela.

Šiame straipsnyje prisiminsime sodybos istoriją, Poželių šeimos istoriją ir Karolį Poželą kaip kilnų, sąžiningą, plataus minčių horizonto, pavyzdingo humaniškumo žmogų, mano kaip sūnaus pasididžiavimą ir gyvenimo kelrodį.

Sodyba. Šiuo metu iš visų sodybos pastatų liko tik mūrinė klėtis, iš sienojų rėsta klėtelė ir gyvenamasis namas, išlaikęs savo pradinį pavidalą. Tiesa, po gaisro, kai nudegė šiaudinis stogas, namas perdengtas čerpėmis. Šiame name iki 1990 m. buvo K. Poželos muziejus (Šiaulių „Aušros“ muziejaus filialas). Dabar šioje sodyboje galima aplankyti ekspoziciją, skirtą Poželių šeimos atminimui.

Manau, kad šią sodybą verta išlaikyti kaip etnografinės Lietuvos ūkininko sodybos pavyzdį.

Sodybos istorija – tai tipiška darbštaus Lietuvos ūkininko kūrimosi ir stiprėjimo istorija. Apie tai vaizdžiausiai papasakojo savo atsiminimuose Kazimiera Poželaitė*.

Karolis Požela

„Bardiškių kaimas priklausė Žeimelio valsčiui, Panevėžio apskrčiai (prieš Pirmąjį pasaulinį karą).

* Str. autoriaus teta, CVIA, Poželių fondas.

Klėtis

Gyvenamasis
namas

2003 m.
A. Petrašiūno
nuotraukos

Pro kaimą teka gražus vingiuotas Beržtalio upelis, o laukai lygūs, kaip ir daugumas šiaurinės Lietuvos laukų, tik vietomis augo alksnių krūmai-miškeliai ir tyvuliavo pelkės. Laikui bėgant, žmonės tuos krūmelius kirto, rovė kelmus, degino ir ruošė ariamas dirvas. Jos buvo derlingos ir rūpestingo šeimininko rankose davė gražų derlių.

Kiek toliau nuo mūsų kaimo augo jau tikras miškas, mišrusis, kuriame buvo ir puikių ažuolų.

Mūsų sodyba buvo nemaža, išsidėsčiusi abiem kaimo gatvės pusėm. Gyvenamasis namas, tvartai ir klėtis – vakarinėje gatvės pusėje.

Įeinant iš gatvės į kiemą, iš kairės vartų pusės mus pasveikina senas kaštonas, kuris pavasarį pasipuošia puikiomis žiedų liktarnomis. Dešinėje – gyvenamoji troba.

Kokia gi kaime bus gryčia be darželio. Pas mus jų buvo dargi du. Vienas iš gatvės pusės per namo galą, antras – per vakarinį namo galą ir užsisuko prie seklyčios per pietinį šoną.

Senoji troba turėjo du galus: į rytų pusę – gryčia, o į vakarus – kamara. Joje buvo girnos ir kitoks pasidėjimas. Priemenė (priesienis) buvo didelė. Toj priemenėj iki pat žemės ėjo dūmtraukis. Tačiau senoji gryčia dar turėjo aukštinį. Tai ženklas, kad statoma ji buvo dūminė, dūmtraukio neturėjo, ir grindys buvo plūktinės.

Gryčioj buvo duonkepis pečius ir šilta sienelė. Už tos sienelės susidarė kaip ir atskiras kambarys, tačiau durų į jį įeit nebuvo.

Gyvenamojo namo sienos iš sienojų, lygiai suleistų, stogas šiaudinis.

Prieš sutuoktuves mūsų tėvelis prie šiaurinio gyvenamojo namo šono pristatė tokį priestatą – seklyčią. Ji buvo nemaža, tačiau nepadalyta į atskirus kambarėlius. Bet ji turėjo pečių ir šiltą sienelę, už kurios ir susidarė lyg atskiras kambarėlis kaip ir gryčioj.

Tiek gryčioj, tiek seklyčioj langai buvo nedideli, keturių stiklų. Tik vėlesniais laikais gryčios langus padidino iki šešių stiklų.

Seklyčios sienos nebuvo nei tinkuotos, nei popieriais išmuštos, tačiau sienojai obliuoti, perkloti samanomis ir dailiai suleisti. Ji jau turėjo lentų grindis. Šitoj seklyčioj gimė visi vaikai, taigi ji yra ir Karolio gimtinė.

Apie 1908 m. kamara nuvertė ir jos vietoje pastatė antrą seklyčią su dviem kambariukais. Ją uždengė dokalkomis. Priemenėje buvo padarytas prieangiukas įeitį į seklyčią. Prieangiuko grindys buvo išklotos plytomis, o priemenės grindys liko plūktos.

Iš priemenės ant aukšto užlipti seniau buvo paprastos kopėčios, o kai statė seklyčią, tada vietoj kopėčių padirbo storų lentų laiptus su turėklais.

Priemenės lubos buvo lentom klotos. Virš priemenės nebuvo jokios patalpos, tik atėjo laiptai iš priemenės. O šiaip ant aukšto buvo padarytos trys pastogės.

Virš gryčios buvo plūktos grindys. Senos seklytėlės lubos buvo apipiltos spaliais. Ant jų supildavo obuolius žiemai. Ten sukabindavo mėsą, dešras. Virš naujosios seklyčios buvo užpilta spalių ir paklotos lentos. Ten laikydavo verpimo įrankius, vilnas, verpiamus linus, ištempdavo virves baltiniams džiovinti.

Ant aukšto tarp didžiojo kaminio, kuris ėjo iš priemenės, ir seklyčios sienos buvo apie 20 cm platumo plyšys. Čia būdavo slepiama literatūra ir uždedama lenta.

Antroje kiemo pusėje, pietinėje, prieš gyvenamąjį namą stovėjo raudonų plytų klėtis. Ji dengta raudonomis dokalkomis. Perdalyta į dvi dalis. Plytų sujungimai buvo išvedžioti melsvos spalvos iškilimais siūlėmis. Vienam klėties gale buvo kaip ir kambarys. Turėjo tris langus, gana didelius. Iš vidaus jie buvo uždaromi langinėmis, geltonai dažytomis ir užsklendžiamomis štangomis. Joje stovėjo didelis stalas, kanapė, dvi lovos, skrynios su audiniais bei kitokiu kraičiu, drabužiai, kártis sudžiauti pagalvėms, perinoms ir kitoks pasidėjimas.

Antram klėties gale įtaisyti aruodai grūdams supilti. Iš tos klėties ėjo laiptai į aukštą užlipti ant lubų. Laiptai padaryti geri, storų lentų. Virš lubų padarytos geros grindys. Iš abiejų galų išmūryta po vieną langą. Ši patalpa priklausė mūsų dėdei, tėvo broliui Aleksandrui. Jis buvo baigęs Bauskėje 4 klases ir rėmorių mokyklą. Mokėjo vokiečių kalbą. Jis siūdavo labai gražius pakinktus: pāvalkus, šorus, šlajūs, kāmanas, balneliūs ir kt. Eidavo per dvarus (Roppo, Choda-kausko ir kt.) siūdamas pakinktus. Bet taip pat dirbo ir valstiečiams. Tačiau, be savo specialybės, mėgo susidaryti kai kurias kolekcijas. Ten buvo kelios dešimtys lazdu, pypkių, didelių pintinių krėpšių, daugybė raštuotų pirštinių. Ten pat ant klėties aukšto dėdė laikė savo drabužius ir kt. Kolekcijas dėdė, matyt, labai brangino, jas mums vaikams žiūrėti leido, tačiau griežtai draudė liesti rankomis. Šiaip dėdė buvo ramus, taikingo būdo.

Į vakarų pusę nuo kiemo stovėjo diendaržio tipo tvartai. Į diendaržį įeidavo pro atkeliamus vartus iš rytų pusės. Tvartai buvo drėbtinio molio, dengti šiaudais. Iš rytų pusės, į kairę nuo diendaržio vartų, buvo kiaulidė, padalyta į keturis tvartelius.

Iš pietų pusės, toliau už kiaulidžių, buvo arklidė, už jos iš vakarų – karvidė. Šiauriniam karvidės gale sienojine siena, kuri nesiekė lubų, buvo atitverta aovidė. Iš šiaurės pusės – daržinė pašarams. Vienas jos galas, kuris lietési su aovide, buvo drėbto molio, o toliau į rytus – sienos buvo suretos iš nestorų baliukų. Tvartų lubos buvo perklotos kartimis, lentomis, ant kurių užkloti šiaudai. Virš tvartų sukraudavo dobilus bei kitokį pašarą.

Šulinys buvo iškastas tarp gyvenamojo namo ir tvartų.

Į šiaurę nuo gyvenamojo namo augo sodas, o prie klėties kampo į gatvės pusę – senas beržas.

Sodyboje į rytus nuo gatvės buvo sustatyti antraeiliai trobesiai. Įėjus į tą sodybos dalį, dešinėje pusėje prie gatvės augo labai storas topolis. Toje pačioje pusėje stovėjo senas pastatas: klėtelė su lazaūne, už lazaūnės galo – tarpas ir toliau sena daržinė. Tas tarpas būdavo aptvertas, ir tenai laikydavo vištas. Vėliau daržinė buvo nugriauta ir kiek atokiau nuo senosios į rytų pusę buvo pastatyta nauja.

Į šiaurę nuo minėtos daržinės stovėjo dar vienas atskiras pastatėlis: vištidė, sandėliukas ir kiaulių tvartelis, visi trys po vienu stogu.

Rytiniam šios sodybos pakrašty, žymiai atokiau gatvės, stovėjo klojimas iš dviejų galų. Prie pietinio klojimo galo buvo pristatyta daržinė, o prie rytinio šono stovėjo drėbtinė jauja. Iš pietų šono ties abiem klojimo galais buvo dvi peludės. Tose peludėse būdavo slepiama nelegali literatūra.

Tarp klojimo ir pastato – kiaulių tvartelis, sandėliukas, vištidė, augo nemažas vaismedžių sodas.“

Mano jaunystės dienos tampriai susijusios su šia sodyba Bardiškiuose. Karui baigiantis atvažiavęs iš Rusijos, kur gimiau ir kur prabėgo mano vaikystė ir ankstyvoji jaunystė, šioje sodyboje susipažinau su Lietuva, su jos žemdirbių gyvenimu ir darbais, apie ką anksčiau buvau girdėjęs tik iš mamos ir kitų giminių pasakojimų. Buvau laimingas būdamas tarp paprastų kaimo žmonių, dirbau lauko darbus, dalyvavau talkose, išmokau lietuviškų dainų, pamilau gražias tradicijas, pajutau tikrąją lietuvišką dvasią. Būtent Bardiškiuose pajutau darbščių Lietuvos kaimo žmonių galvosenos, mąstymo, suvokimo būdą, kuris tapo man labai artimas visam gyvenimui.

Poželių šeima. Mano seneliai buvo Juozas Požela, Igno sūnus, ir iš to paties kaimo Rozalija Čepaitė-Poželienė. Senelis išgyveno iki 1945 m. balandžio 3 d. Senelė mirė 1933 m. Prieš mirtį ji išgulėjo paralyžiuota ant patalo 14 metų ir 9 mėnesius. Tačiau per visą tą laiką ji nebuvo nustumta nuo šeimos ir ūkio reikalų. Atvirksčiai, visur jos žodis buvo lemiantis.

Iš dvylikos senelio šeimoje gimusių vaikų išaugo aštuoni: trys sūnūs – Aloyzas, Jonas ir Karolis ir penkios dukros – Kristina, Emilija, Elena, Felicija ir Kazimiera.

Apie Poželių šeimą toliau pasakoja mano teta Kazimiera Poželaite:

„Pati vyriausia, gimusi 1888 m., buvo Kristina. Ji ūkyje pradėjo šeiminkauti ir padėti motinai nuo 16 metų. Mirė 1973 m. balandžio 15 d.

Aloyzas buvo mobilizuotas ir Pirmajam pasauliniam kare žuvo.

Emilija ištekėjo į Ūdekų kaimą už siuvėjo Kàškelio. Jis per reformą buvo gavęs 5 ha žemės. Buvo gero būdo, labai sugyvenamas. Ji nužudė banditai. Sesuo gyveno Joniškėly pas sūnų.

Elena buvo ištekėjusi už ūkininko Vaičiūno Pamaučių kaime, Vaškų vls. Mirė apie 1964 m.

Rozalijos Poželienės (Čepaitės) laidotuvės.

Po žibintu stovi

Juozas Požela

ir Lauksodžio

bažnyčios klebonas

A. Vaitiekūnas.

1933 m.

M. Tydmano nuotr.

Felicija gyveno ūkyje iki kolektyvizacijos. Iš bardiškiečių pati pirmoji pasirašė pareiškimą stoti į kolūki. Tačiau 1949 metais mūsų tėviškės namas buvo Švietimo ministerijos perimtas muziejui, ir teko persikelti į Žeimelį. Seserys Kristina ir Felicija ten ir persikėlė.

Jonas gyveno ūkyje ir šeiminkavo dar prie tėvo gyvos galvos. Pasitraukė iš gyvenimo 1933 metais.

Aš, pati jauniausia iš vaikų, 1925 m. baigiau Linkuvos gimnaziją ir 1926 m. rudenį pradėjau mokytojauti Gedvainių pradinę mokyklą. Po gruodžio 17 d. perversmo iš mokytojos pareigų buvau atleista. 1927 m. baigiau metinę Marijampolės pedagoginę mokyklą ir 1928 m. buvau paskirta Daugelaičių pradinės mokyklos mokytoja tame pačiame Meškuičių valsčiuje. Čia išdirbau iki 1940 m. vasaros. Rudenį gavau paskyrimą į Kauno V. Kudirkos šešiametę, kur pradirbau iki 1941 m. liepos 21 d.

Po to gyvenau Kulautuvoje, Kaune, tėviškėje, o po karo vėl dirbau keliose įstaigose.

Karolis buvo ketvirtas mūsų šeimoje išaugintas vaikas, tėvų visų labiausiai mylimas sūnus. Ir mes, jo broliai bei seserys, šitos meilės jam nepavydėjome, nes ir patys jį mylėjome. Jis iš mūsų visų išsiskyrė savo charakteriu, kuriam mes negalėjome prilygti. Buvo klusnus tėvams, meilus, labai patrauklus, linksmas, veiklios prigimties ir labai gabus berniukas. Simpatiško būdo, paprastas, neišdidus, mokėjo prieit prie žmonių, pajuokaudavo. Sau reiklus ir labai mažai savimi rūpinosi. Net kaimynai stebėdavosi jo geromis būdo savybėmis, sakdami, kas iš to Poželos vaiko išaugs.

Augalotas, truputį palinkęs į priekį, pailgo veido. Plaukai stori tamsiai kaštoniniai. Būdamas gimnazijoje nešiodavo „šepetuku“, vyresnėse klasėse – ant šono, studento būdavo aukštyn sušukuoti, o vėliau ant šono šukuojami.

Kada tėvai sutarė, jog vieną vaiką reikia leisti toliau mokytis, be jokių svyravimų pasirinko Karolį. Pirmiausia nuvežė į Žeimelį, kur jis pasimokė dvejus metus. Po to įstojo į Mintaujos gimnaziją.

Kartą parvažiavęs iš Mintaujos tėvelis pasakojo, jog jis buvo užėjęs į gimnaziją ir sutikęs inspektorių, kuris jam pasakęs: „Jeigu jūs savo vaiką leisite toliau mokytis, tai jis toli pasieks“.

Gyvendamas Mintaujoj, pasiūlgo kaimo, gamtos. Parvažiavęs namo, imdavosi sodinti medelius. Iš dabar dar augančių uosių ir klevų daugumas yra Karolio rankomis sodinti.

Gimnaziją baigė 1915 m. pavasarį. Tačiau visų egzaminų neteko laikyti, kadangi dėl besiantinančio fronto moksleiviai buvo prieš laiką paleisti atostogų. Išlaikė tik matematikos egzaminus, o kitus pažymius surašė iš metinių ketvirčių.

Parvažiavęs Karolis pasakė namiškiams:

– Aš turiu važiuoti į Rusiją, nes išsiunčiau savo dokumentus į aukštąją mokyklą. Jeigu nenuvažiuosiu, jie gali žūti.

Tėvai labai gailėjo, kad Karolis turi išvažiuoti iš namų, tačiau jo perkalbėti nebandė, tik nusprendė vieno neišleisti. Pakinkė į brikelį porą gerų arklių su geriausiaisiais pakinktais, įdėjo pinigų ir išleido važiuoti su broliu Aloyzu.

– Kada neberekės važiuoti, tai parduokite arklius su visu brikeliu ir pinigus pasidalinkite, – pasakė tėvas, išleisdamas vaikus.

Jiems išvažiavus, motina nueidavo į kluoną ir žiūrėdama į tą pusę, kur nuvažiavo, labai verkėdavo.

Juodu nuvažiavo iki Vitebsko. Arklius pardavė, kaip buvo sakyta. Brolių Aloyzą paėmė į kariuomenę, o Karolis išvažiavo į Tartu ir įstojo į medicinos fakultetą.

Mes, vaikai, niekuomet nesame girdėję tėvų barantis. Dėl kiekvieno darbo jie tarpusavyje tardavosi. Jeigu tėvelis pasakydavo, jog ką nors reikia padaryti, o mamytė su tuo nesutikdavo, tai juodu išeidavo į kitą kambarį pasitarti. Ir tik sutarę duodavo nurodymus dėl darbo.

Nė vienas nėra pasakęs pikto žodžio nei vaikams, nei samdinams. Apie vaikų lupimą nė kalbos negalėjo būti.

Mūsų tėvelis buvo vidutinio ūgio, gal kiek augalotesnis negu vidutinis, lieso veido. Labai tvarkingas. Žemę išdirbdavo rūpestingai, laiku atsikeldavo, laiku išeidavo į darbą, ir derliai būdavo geri.

Samdiniai visuomet valgydavo kartu su mūsų šeimos nariais. Per darbymečius tėvas pats pašerdavo arklius, kad darbininkai, grįžę iš lauko, tuojau galėtų nusiprausti, pavalgyti ir eiti ilsėtis. Mano vyresnioji sesuo Kristina pašerdavo kiaules, išvirdavo valgyti, apsi-ruošdavo, kad mergos, grįžusios iš darbo, tuojau galėtų sėstis prie stalo. Pavalgius samdinės indų neplaudavo, eidavo ilsėtis.

Buvo taisyklė – prieš kiekvieną valgį nusiprausti arba bent nusiplauti rankas.

Žiemą Felicija su viena mergina pašerdavo gyvulius, o Kristina su kita atlikdavo visus ruošos darbus gryčioje.

Neatsimenu, kad su šeimyna būtų kada nors kilę kokių ginčų ar barnių. Mūsų kieme samdiniai išbūdavo po 6–12 metų“.

Karolis Požela. Man pačiam Karolis Požela buvo daugiau negu tėvas. Tėvo gyvenimo ir veiklos, jo sąžiningo darbo, ištikimybės savo idėjai, plataus minties horizonto, humanizmo pavyzdys buvo ir yra mano gyvenimo kelrodžiai. Aš be galo dėkingas savo motinai, kuri auklėjo mane tėvo pasaulėžiūros dvasia. Visą gyvenimą aš didžiuojuosi ir kartu jaučiu atsakomybę už tai, kad esu Karolio Poželos sūnus.

Dvidešimtojo amžiaus pradžioje, kai dirbančiųjų eksploatacija įgijo neregėtą antihumaniškos veiklos mastą, komunistinė dirbančiųjų žmonių turtinio bei dvasinio lygiateisiškumo idėja rado savo dirvą šviesiausių žmonių protuose. Socialinio išsilaisvinimo idėja tapo ne tik šūkiu, bet ir daugumos žmonių pasaulėžiūra (netgi beveik religija).

Lietuva gali didžiuotis tuo, kad ir mūsų krašte dar dvidešimtojo amžiaus pradžioje iškilo žmonės, išpažįstantys šias idėjas. Tarp jų buvo ir Karolis Požela. Jo

trumpas gyvenimas (tik trisdešimt metų!) yra sąžiningo ir nesavanaudiško tarnavimo savo tautai pavyzdys. Jis tikėjo idėjomis ir skleidė jas žmonėms, matė jų humanišką pradžią. Jo komunistinės idėjos – laisvo darbo ir lygiateisiškumo – buvo priešingos šiandien vadinamoms komunistinėms idėjomis, kurias suformavo sovietų Rusijoje šalies ir partijos vadai, prisidengę komunistinio vėliava ir išmetę iš komunistinio idėjos jos esmę – humanizmą ir laisvą darbą, sukūrę vadų diktatūrą ir sunkaus priverstinio darbo režimą. Šio režimo vadai veidmainiškai panaudojo komunistinio vėliavą kovai dėl

valdžios, kuri pirmiausia ir buvo panaudota prieš tikruosius *Juro Poželos tėvai* komunistus. Stalinas čia nebuvo vienintelis. Visi Europos diktatoriai, ypač Hitleris ir Mussolini, valdžios sukongravimą vienoje rankose pradėdavo nuo komunistų naikinimo. Būtent juose jie matė pagrindinį pavojų diktatūrai.

Suprantama, jeigu nebūtų išnaikinti tikrieji komunistai, komunistinis judėjimas SSRS nebūtų pasukęs į politinės diktatūros šunkelius. Kovoje su vadinamaisiais „klasiniiais ir liaudies priešais“ daugiausia buvo išnaikinta darbininkų, paprastos liaudies dorų žmonių. Buvo sunaikintas visas komunistinio judėjimo žiedas – komunistinės idėjos nešėjai partijoje. Buvo sušaudyti ir represuoti visi Lietuvos komunistų partijos veikėjai, gyvenantys SSRS.

Į pagalbą Stalinui atėjo ir Antanas Smetona, sušaudęs mano tėvą K. Poželą ir jo draugus, nes Stalinui Lietuvoje jie nebuvo pasiekiami. A. Smetona tuo prisidėjo prie dorų komunistų žudymo, prie komunistinio monstro kūrimo SSRS.

Karolis Požela buvo sušaudytas 1926 metais gruodžio 27 dieną 5 val. 14 min. Iškart po Šv. Kalėdų, kai Lietuvoje buvo paminėtas Kristaus gimimas. Kaip žinome, Kristus už savo įsitikinimus irgi buvo nukryžiuotas.

1926-ieji į tarpukario Lietuvos istoriją įeina kaip perversmo metai. Tik pradedęs demokratinis nepriklausomos valstybės kūrimas buvo nutrauktas ir pažymėtas žudymu už politinius įsitikinimus. Lietuva kartu su Vokietija, Italija, Rusija ilgam buvo išmesta iš Europos demokratiškų valstybių tarpo.

Sušaudytas mano tėvas Karolis Požela ir trys jo draugai: Juozas Greifenbergeris, Kazys Giedrys ir Rapolas Čarnas, kuriems niekas ir nebandė įrodyti nusikaltimų prieš savo tautą. Gruodžio 24 dieną įvyko pusdienio „teismas“, kuris ir paskelbė viename puslapyje surašytą mirties nuosprendį. Gruodžio 25 dieną nuteistieji prašo teisėto teismo. Gruodžio 26 dieną tik prieš savaitę išrinktas prezidentas A. Smetona užrašė rezoliuciją: „Atmesti“. Gruodžio 27 dienos rytą keturi idėjos draugai sušaudomi. Devynių dienų teprireikė bylos sufabrikavimui, „teismui“, nuteistųjų prašymo aukštesnėse instancijose apsvartymui ir „didžiųjų nusikaltėlių“ sušaudymui. Ir tai vyko Lietuvoje, Europos valstybėje. Tokio skubėjimo, aiškių teisėtumo pažeidimų neleidavo sau daryti net Stalinas ir Hitleris, naikindami savo politinius priešus.

Straipsnio autorius akademikas Juras Požela su žmona Rima ir vaikais Karoliu ir Lena savo senelio troboje prie ekspozicijos tėvo atminimui

Senoji Poželių troba prieš gaisrą

Anuo metu Lietuvos komunistų partijos veiklai buvo būdingas noras dalyvauti kuriant demokratines institucijas Lietuvoje. Čia ypač atsiskleidė – kaip humanistas ir demokratas – mano tėvas Karolis Požela. Jis, Lietuvos komunistų partijos vadovas, pasisakė prieš revoliucinio judėjimo Lietuvoje forsavimą. Formuluodamas artimiausius partijos uždavinius, 1926 metų sausio mėnesį Karolis Požela sakė, kad pirmaeilis partijos uždavinys yra „Lietuvos nepriklausomybės gynimas nuo imperialistų ir nuo krikdemų valdžios laidojimo tos nepriklausomybės“. K. Požela kvietė komunistus palaikyti socialdemokratų rinkimuose į Seimą, bendradarbiauti su kairiųjų partijų eiliniaisiais nariais, plačiai taikyti bendro fronto taktiką. Sumanymas šalia nelegalios Komunistų partijos sukurti legalią Lietuvos darbininkų partiją, kuri vadovautų darbininkų ir valstiečių politinei ir ekonominei kovai, rodė Lietuvos komunistų lankstumą ir jų norą dalyvauti Lietuvos demokratinės valstybės veikloje. 1926 metų birželio 22 d. Kauno apskrities viršininkui buvo pateiktas įregistruoti Lietuvos darbininkų partijos statutas. K. Poželos iniciatyva Lietuvoje formavosi legalus (ir tuo pačiu nepriklausomas nuo Maskvos) demokratinis komunistinis judėjimas.

*Prie paminklo
K. Poželai Pakruojyje
(dabar paminklas –
Grūto parke) –
Diržių mokyklos
mokiniai su mokytoja
O. Balčiūniene*

Kaip matome, K. Poželos vadovaujama partija suko į socialdemokratijos kelią, prieš partijos diktatūrą, kuri formavosi Rusijoje. Būtent šiuo keliu 1990 metais ir nuėjo dauguma Lietuvos komunistų, sukurdami naują nepriklausomą Lietuvos demokratinę darbo partiją.

K. Požela liko Lietuvos žmonių atmintyje. Jo vardu buvo pavadinta daugelio miestų gatvės, miesto rajonas, įmonė, mokykla, kolūkiai. Jam buvo pastatyti paminklai Kaune ir gimtajame Pakruojyje.

Šiandien Lietuvoje Karolio Poželos atminimas naikinamas. Kažkam, matyt, gėda už 1926 metais padarytą nusikaltimą. O esame civilizuota tauta.

Boleslovas Nainys – Žeimelio istorijon grįžtantis vardas

*Kolektyvinis Žeimelio vid. m-klos X–XI kl. mokinių darbas
(vad. mokyt. Lina Ulinienė ir Gražvydas Kazakevičius)*

*Ar liūdnesnio kas būti galėtų
Už likimą žmogaus šioj naktį?
Jo gimimas toks ilgas ir lėtas,
O mirtis – nelaukta ir staigi.*

V. Mačernis

Visi tremtiniai nuėjo savo Golgotą – nepermaldaujamą, rūsčią. Tūkstančiai išvežtų ar nuteistų Lietuvos ūkininkų, mokytojų, kunigų, studentų negrižo į gimtinės kapinaites, tūkstančiai jų Sibiro platybėse liko amžiams. Tarp jų ir Boleslovas Nainys – Žeimelio vidurinės mokyklos direktorius, 1941 m. birželio 14-ąją netekęs laisvės.

Jis buvo gimęs 1904 m. birželio 1 d. Šiaulių apskrityje, Pašvitinio valsčiuje, Bučiūnų kaime Antano ir Elenos Nainių šeimoje. Tėvai buvo valstiečiai, turėję ten 37 ha ūkį. Tačiau šeima sunkiai vertėsi, nes augino aštuonis vaikus: Benediktą, Kazį, Boleslovą, Bronių, Antaną ir dukteris Antaniną, Emiliją ir Eleną. Sūnūs Benediktas su Antanu liko tėvų ūkyje, o kiti pasklido po visą Lietuvą. Senasis Nainys buvo šiaučius, šio amato išmokęs ir savo vaikus.

Boleslovas nuo pat jaunų dienų siekė mokslo. Ypač gabus buvo matematikai. Pasimokęs savo gimtinėje, 1918 m. rugpjūčio 16 d. Boleslovas įstojo į Linkuvos gimnazijos antrąją klasę. Būdamas labai gero elgesio, 1925 m. ją pabaigė. Baigtas visų aštuonių klasių aukštesniosios mokyklos kursas su sustiprintu matematikos–gamtos mokslų dėstymu, išlaikyti Švietimo ministerijos nustatyti egzaminai suteikė teisę stoti į aukštąją mokyklą.

1925 m. Boleslovas Nainys įstojo į Lietuvos universiteto Gamtos–matematikos fakultetą, kur tris semestrus studijavo matematiką ir fiziką. Studijas teko nutraukti, matyt, dėl sunkios materialinės padėties, nes 1926 m. sausio 10 d. įsidarbino kino „Odeon“ sargu, kur pradirbo vieną semestrą.

Nuo Naujųjų 1927 metų B. Nainys nutraukia studijas ir įsidarbina Joniškio latvių vidurinėje mokykloje. Čia 1929 m. išlaiko „Mokytojo cenzo išigijimo egzaminų taisyklių“ nustatytus vidurinės mokyklos mokytojo cenzo egzaminus ir atlieka bandomąsias pamokas. Jam pripažįstamas vidurinės mokyklos mokytojo cenzas ir teisė mokyti vidurinėse mokyklose lietuvių kalbos, istorijos, visuomenės mokslo, geografijos, fizikos, matematikos ir dailės.

Igijęs šią teisę, vienerius mokslo metus (1929 09 01–1930 09 01) B. Nainys mokytojauja Veiverių vidurinėje mokykloje Marijampolės apskrityje.

Tačiau gimtinės trauka sugrąžina B. Nainį į savo kraštą: nuo 1931 m. rugsėjo 1-osios Boleslovas Nainys – Žeimelio progimnazijos direktorius.

Čia prabėgo 10 gražiausių ir brandžiausių B. Nainio gyvenimo metų. Čia jį užklupo ir 1941 metų birželio keturioliktoji.

Direktorius B. Nainys į Žeimelį atsikraustė ką tik vedęs Stasę Butautytę (gim. 1908 07 06). Jų šeima gyveno šalia mokyklos, žmona niekur nedirbo. Ji augino vaikus, kurių susilaukė taip pat Žeimelyje. Sūnus Rimgaudas gimė 1934, dukra Stasė – 1936, o Zinaida – 1938 metais.

Pasak pažinusių žmonių, tai buvo ypač darni ir pavyzdinga šeima. Kaip labai gerą žmogų jį prisimena ir žeimeliečiai, ir buvę bendradarbiai. Mokinių prisiminimuose jis išliko kaip reiklus ir valdingas direktorius, už ką ir buvo gerbiamas. Griežti reikalavimai atsispindi ir to meto „Mokinio elgesio ir tvarkos taisyklėse“, kurias nešiojosi gimnazistas.

*Boleslovas Nainys –
Žeimelio progimnazijos
direktorius
1931–1941 m.*

Kairelių pr. mokyklos mokytoja Jadvyga Markauskienė, Liesų pr. m-klos mokyt. Juzefa Norvaišaitė (Satkauskienė), Žeimelio pr. m-klos mokyt. Elena Pronckūnaitė, Lauksodžio pr. m-klos mokyt. Petras Grėbliauskas, Žeimelio pr. m-klos mokyt. Antanas Nesavas, Žeimelio progimnazijos mokyt. Kotryna Zupkevičiūtė (Pėželienė), Diržių pr. m-klos mokyt. Ona Patkauskienė, Žeimelio progimnazijos direktorius Boleslovas Nainys ir Geručių pr. m-klos mokyt. Alfonsas Martynaitis prie Žeimelio progimnazijos.
 1932 m. pavasaris. M. Tydmano nuotr. VUBR, f. 152-976

Žeimelio progimnazija. Sėdinčiųjų centre – direktorius Boleslovas Nainys.
 1940 m. M. Tydmano nuotr.

Žeimelio valdžios vidurinės mokyklos Mokinio elgesio ir tvarkos taisyklės

1. Mokinys visada ir visur elgiasi taip, kad nepakenktų geram savo ir mokyklos vardui: jis yra siela ir kūnu švarus, tvarkingas, visada tiesus, kupinas širdingo noro apginti silpnesnį bei jaunesnį ir patarnauti vyresniam, myli savo kraštą ir brangina jį.

2. Mokinys gerbia savo mokytojus, auklėtojus, tėvus bei globėjus, pažįstamus ir susitikęs juos mokyklos ribose ar už jos ribų ir visur kitur sveikinasi nustatyta mokyklos tvarka. Atlieka savo tikybos pareigas ir šventadieniais lanko pamaldas.

3. Yra drausmingas darbe, paklusnus mokytojams, tėvams ar globėjams, mandagus draugams, namiškiams ir visiems žmonėms namie, gatvėje ir visur kitur.

4. Tvarkingas ir mylįs savo kraštą mokinys gerbia ir saugoja valstybės, visuomenės ir privatišką turta; nelaužo medelių, neskina be savininko sutikimo gėlių, nekankina gyvulių; sugadintus, prarastus ar sunaikintus daiktus taiso ar atperka savo lėšomis ir apie tai pasisako klasės auklėtojui, tėvams ar globėjams.

5. Laiko save švariai: kuo dažniau plauja rankas, kojas, lanko pirtį ar vonią ir valo panages. Berniukai neapsileidžia plaukais, o mergaitės glotniai susišukuoja. Drabužiai turi būti švarūs, be jokių papuošalų ir blizgučių; rytais ir vakarais vėdina kambarį ir daro mankštą.

6. Mokslo metu (išskyrus vasaros atostogas) dėvi uniformą mokykloje ir už mokyklos ribų ir visados kelionėse su savim turi mokinio asmens liudijimą.

*Žeimelio valsčiaus
savivaldybė.*

*Sėdi: K. Olšauskas
(mokytojas),*

*B. Pronckūnas
(ūkininkas),*

*E. Leijeris
(liuteronų pastorius),*

*J. Indrišiūnas
(viršaitis),*

*S. Kurliandskis
(katalikų bažnyčios*

*klebonas), B. Nainys
(progimnazijos*

*direktorius), ? Jotkus
(girininkas), ? Kairys*

*(pašto viršininkas).
M. Tydmano nuotr.*

7. Renkasi į mokyklą ne anksčiau kaip 20 min. ir ne vėliau kaip 5 min. prieš bendrą malda, atsinešdami tai dienai reikalingas knygas, mokomuosius ir rašomuosius daiktus ir nieko pašalinio.

8. Knygas, sąsiuvinius ir kitus daiktus laiko tvarkingai ir švariai.

9. Be svarbios priežasties nepraleidžia pamokų. Praleidęs – pasiaiškina klasės auklėtojui, jei reikia – pristato gydytojo ar tėvų raštelį; be klasės auklėtojo žinios neturi teisės išeiti iš mokyklos nepasibaigus pamokoms.

10. Tvarko planingai laiką: pirmoj eilėj mokosi pamokas, pasivaikščioja, atspėjamu laiku skaito mokyklos administracijos leidžiamo turinio knygas, dirba įvairius darbelius, padeda namiškiams, atsimindamas mūsų tautos Vado Antano Smetonos dėsni: „Darbas yra tikra palaima“.

11. Budėdamas ateina į mokyklą pirmutinis, žiūri klasėj tvarkos ir švaros, paruošia visa pamokai, pertraukų metu vėdina klasę ir iš pamokų išeina paskutinis.

12. Gali vaikščioti vakarais: spalio, lapkričio, gruodžio, sausio, vasario ir kovo mėnesiais ligi 19 val. 30 min., balandžio, gegužės, birželio, rugsėjo – ligi 20 val. 30 min.

13. Negeria svaiginamų gėrimų, nerūko ir niekada nelanko smuklių, klubų, maskaradų, degtinės parduotuvių, traktierių ir panašių įstaigų.

14. Ne mokyklos vakarėliuose, šokiuose ir kinomatografuose tegali lankytis kartu su savo tėvais (globėjais), savo mokyklos mokytojais arba klasės auklėtojo leidimu, bei gavę savo mokyklos direktoriaus leidimą raštu.

15. Negali būti ne mokinių organizacijų narys: dirbti bet koki nors darbą kitose organizacijose ar dalyvauti jų rinkimuose tegali turėdamas savo mokyklos direktoriaus leidimą raštu.

16. Bet kokie slapsti mokinių susirinkimai bei kuopos draudžiami.

17. Apie susirgimą, ypač limpama liga, praneša mokyklos gydytojui ir nelanko sergančių limpamomis ligomis.

Mokinio parašas

Jų nepriekaištingai laikėsi ir pats mokyklos Direktorius.

O. Kubilienė, buvusi Boleslovo Nainio mokinė, prisimena:

„Buvau 5 skyriaus mokinė. Mūsų uniformos turėjo būti labai tvarkingos ir gražios. Vieną dieną nuėjau į mokyklą nepastebėjusi, kad suknelei trūksta sagos. Prasidėjo Boleslovo Nainio pamoka. Direkto-

ATMINKI LIETUVOS SOSTINĖ—VILNIUS

LIETUVOS RESPUBLIKA

ŠVIETIMO MINISTERIJA

—

ŽEIMELIO
VALDZIOS VIDURINĖ MOKYKLA

—

Mokinio Asmens Liudymas

No.....

193...../3..... mokslo metų.

Garbingas Lietuvos Jaunuolis—ė
mokosi būti tautai naudingas.

„Vilties“ sp. Šiauliuose.

rius, įprastai peržvelgęs klasę, sušuko ant manęs, kad eičiau namo. Kai įsisiūsiu sągą ir susitvarkysiu uniformą, tada vėl galėsiu ateiti į mokyklą“.

Tačiau prisimena B. Nainį kaip gerą žmogų, puikų bendradarbį, reiklų, bet teisingą mokytoją, visų gerbiamą mokyklos direktorių, kuriam ypač rūpėjo geras mokyklos vardas, rūpėjo mokiniai, jų elgesys ir ateitis.

Apie 1935–1936 m. m. dirbusi pradinė klasių mokytoja Michalina Buišienė prisimena, kad mokyklos direktorius buvęs labai taktiškas ir humaniškas. Vos atvažiavusiai jis padėjęs susirasti butą ir pataręs, pas ką galėtų maitintis.

Kitąsyk jai tekę kreiptis į direktorių, kad leistų naudotis mokyklos pianinu. Žinoma, gavusi palankų atsakymą.

B. Nainys kartu su savo pavaduotoju K. Olšausku, liuteronų bažnyčios pastoriumi E. Leijeriu ir katalikų bažnyčios klebonu S. Kurliandskiu aktyviai rėmė Liaudies universiteto veiklą. Jų rūpesčiu buvo skaitomos paskaitos visuomenei.

Tačiau tokie veiklai nebuvo lemta plėtotis. Ėjo sunkūs 1940-ieji, nutraukę nepriklausomos Lietuvos siekius. Prasidėjo trėmimai. Ypač didelį skausmą sukėlė direktoriaus netektis, – baigia Rūtos Railienės pakalbinta senoji mokytoja...

Boleslovas Nainys su savo dviem dukrom atsidūrė Altajaus krašte, Jamino rajone. Čia 1942 m., eidamas 38 metus ir mirė.

Atsidūręs čia su pirmaisiais tremtinių srautais, jis patyrė visą grumtynių už gyvastį siaubą.

Boleslovas Nainys – Žeimelio istorijon grįžtantis vardas. Jo gyvenimas ir darbai šiandieniniams žeimeliečiams nebežinomi ar primiršti. Tačiau šis šviesus žmogus yra tarp tų, kurie kūrė Žeimelio ir jo mokyklos istoriją. Ar tik ne dabar pats laikas atsiremti į praeitį, prisiminti ir kitiems priminti, kad taip bus lengviau kurti rytojū.

Garsiausias visų laikų lietuvis imtynininkas Karolis Požela

Audronė Viktorija Škiudaitė

Karolis Požela iš Steigvilių.

„Niekas negalvojo, kad jaunas Karolis Požela iš Steigvilių kaimo, guldęs ant menčių vyresnius ir sunkesnius už save vyrus, kada nors taps žymiu imtynininku profesionalu, pasaulio čempionu“, – rašoma vietos kraštotyrimų surinktoje medžiagoje, kurią autorei at-

Atminimo lenta naujojo Žeimelio vidurinės mokyklos pastato vestibulyje. 2003 m. A. Petrašiūno nuotr.

siuntė Bardiškių pagrindinės mokyklos, kurią šiandien lanko ir Steigvilių vaikai, mokytoja Ona Balčiūnienė.

„Prieš 70 metų Čikagos „Naujienos“, „The Sporting Leader“, „Chicago Sunday Tribune“ ir kiti Amerikos laikraščiai daug dėmesio skyrė naujai pasaulio sporto žvaigždei, vos ne kasdien aprašinėjo jo naujus laimėjimus.

Tai buvo imtynininkas Karolis Požela, neseniai atvykęs į Jungtines Amerikos Valstijas ir tapęs profesionalu, nugalėjęs čia visas įžomybes“, – 1994 m. Lietuvos spaudoje rašė Eduardas Prostovas¹.

Imtynininkas Karolis Požela iš Steigvilių

Šiandieniniam Lietuvos sporto mėgėjui, ypač vyresnio amžiaus, Karolio Poželos pavardė greičiau primena komunistų partijos vadą, kilusį iš to paties Šiaurės Lietuvos krašto ir artimą jo giminaitį. O vyresnės kartos sporto mėgėjai Čikagoje dar prisimena šią garsią pavardę ir patį žmogų, kurį, atvykę po Antrojo pasaulinio karo, rado dar veiklų, nors jau ne pačiame jėgų žydėjime. Tuo metu pats jis jau mažiau sportuodavo, o daugiau buvo žinomas kaip imtynių šou organizatorius.

Karolis Požela gyveno Hallsted gatvėje, čia turėjo ištainingus namus, kurie labiau buvo panašūs į rūmus. Dabar tų namų jau nebėra. Mirė jis po sunkios vėžio ligos 1954 m. rugsėjo 4 d. Vaikų su žmona Olga, kuri kartu su juo buvo atvykusi iš Rusijos, neturėjo. Tą pačią dieną, sužinojęs apie savo numylėtinio mirtį, širdies smūgį gavo ir jo fantastiškas partneris Morisas, kurį Požela buvo radęs Prancūzijoje, parsivežęs į Ameriką ir padaręs legendiniu „Angelu“.

Kad galutinai nenugrimztų šios neeilinės asmenybės atminimas užmarštin, prieš keletą metų ėmė rūpintis giminės palikuonis – Čikagoje gyvenantis Karolio Poželos brolio anūkas, Valentinas Krumplis, laikraščio „Draugas“ administratorius. Sportininkas buvo jo senelio Juozo Poželos brolis. Valentinas šiandien apgailestauja, kad per vėlai susigriebė: išmirė dėdės bendraamžiai, po vyro mirties persikėlusį į Niujorką, mirė ir Karolio žmona...

Ir vis dėlto pabandykime sulipdyti iš tų negausių gabalėlių tai, kas dar liko neužmiršta, kas dar liko kur nors užfiksuota.

Karolis su žmona Olga Amerikoje

¹ Prostovas E. Karolis Požela – aukštaitis, nugalėjęs Rusiją, Europą ir sužavėjęs Ameriką, *Lietuvos aidas*, 1994, nr. 9, p. 14.

Gimtieji Steigviliai. Karolis Požela gimė 1893 m. vasario 13 d. Steigvilių kaime, Žeimelio valsčiuje, Šiaulių apskrityje, didžiažemio ūkininko šeimoje. 1923 m. lapkričio 25 dieną išėjusiame pirmajame „Sporto“ numeryje rašoma ir apie stipruolį iš Lietuvos Amerikoje. 10–11 numeriuose talpinamas platesnis rašinys apie Karolį Poželą. Jo autorius – Povilas Požela, kuris, kaip matyti iš teksto, buvo giminaitis ir sportininką gerai pažinojęs, nes vėlesnis autorius Eduardas Prostovas 1994 m. rašė, kad „buvo pažįstamas nuo mažens bei su juo susirašinėjęs“. „Sporte“ minima, kad vaikystėje Karolis mėgęs čiužinėti, važinėti dviračiu, motociklu ir jo būta užsispyrusio šiuose pomėgiuose. Nors sunkiai tikėtina, kad iki 1906 m. Steigviliuose galėjo būti motociklas, bet Steigviliai nuo seno, dar nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų, buvo laisvųjų – karališkųjų valstiečių kaimas, ir ten gyveno itin stambūs ūkininkai. Netgi ir vienas žymiausių Lietuvos komunistų partijos vadų – kitas Karolis Požela, kilęs iš gretimai esančių Bardiškių, taip pat buvo iš turtingo kiemo.

*Karolio motina
Julija Poželienė
(Kiršanskaitė)
iš Bardiškių*

Iš tų pačių Steigvilių kilęs socialdemokratas Vladas Požela, taip pat giminaitis, po Antrojo pasaulinio karo pasitraukęs į Vakarus ir gyvenęs Australijoje, parašė prisiminimų knygą, kurioje pasakojama apie gimtinę. Remiantis šiais prisiminimais ir kraštotyrininko Juozo Šliavo surinkta medžiaga apie šias apylinkes, pabandykime atkurti tų laikų kaimo vaizdą ir tenykščių ūkininkų gyvenimą.

Karališkieji Steigviliai. Tai kaimas netoli Latvijos pasienio, gal 10 kilometrų nuo Žeimelio, kuris Karolio Poželos vaikystės metais turėjo būti jo tėvų ir kaimynų dažnai lankomas, nes pro jį ėjo kelias į Latviją, į Rygą, su kuria nuo seno vyko prekyba. Ūkininkai į Rygą veždavo parduoti savo ūkio produktus. Steigviliečiai ir tada priklausė Lauksodžio parapijai [iki 1925 metų Lauksodis buvo Pašvitinio parapijos filija]. Kaimo žmonės yra išsaugoję prisiminimus, kaip Karolis Požela, jau iš Amerikos atvažiavęs į tėviškę aplankyti tėvų ir brolių, lankėsi Lauksodyje, kur buvo surengęs ristynių varžybas. Kaip rašoma mokytojos Onos Balčiūnienės surinktuose kaimynų prisiminimuose,

„steigviliečiai dar prisimena iš savo tėvų pasakojimų, kaip K. Požela lankėsi pas seserį Ramanauskienę. Čia buvo javų kūlimas. Grūdus reikėjo nešti į klėtį ant aukšto, tai Karolis nešdamas dejavo: „Kaip jūs čia taip sunkiai nešate“, nors pats buvo didžiausias stipruolis. Arba dar: buvo susiėmęs su kaimo stipruoliais ir ištrypė sode daug žolės. Susiėmęs su K. Petkevičiaus² tėvu. Tai tas Karoliui pa-

² Žinomas krepšininkas.

*Senoji Poželų sodyba
Steigviliuose. 1969 m.
J. Šliavo nuotr.*

kišęs koją, o imtynininkas supykęs ir sako, kad čia ne pagal taisykles. Petkevičius atsakęs, kad tų taisyklių nežinąs.

Kai atvažiuodavo į tėviškę pas seserį Ramanauskienę į svečius, tai ūkyje šeimininkė turėdavo daug darbo, nes reikėdavo rūpintis vaišėmis“³.

Žeimelio mokytojas Juozas Šliavas rašo, kad

„jau XIX amžiuje iš karališkųjų Diržių, Bardiškių bei Steigvilių kaimų atsirado besimokančių ir Mintajaus gimnazijoje bei Tartu universitete“⁴.

Savotiškas tas kraštas. Tai kraštas turtingų ir apsišvietusių žmonių, galėjusių mokyti vaikus ne tik gimnazijose, bet ir universitetuose. Kita vertus, iš šių kraštų yra išėję nemažai socialistų ir komunistų. Išvažiavę mokyti į Rusiją, kur tuo metu plito socializmo idėjos, mokytieji jaunuoliai parsiveždavo ir socialistinio užkrato. Galima tik numanyti, kad Karolio Poželos tėvai savo jaunylį sūnų – 14 metų berniuką – 1906 m. išsiuntė į Peterburgą pas vyresnius brolius, kurie ten jau turėjo vaistinę, kaip tik dėl to, kad mitriam paaugliui neapsuktų galvos ir neįtrauktų jo į veiklą 1905 metų įvykiuose dalyvavusieji jauni kaimo vyrai.

Plati Poželų giminė. Kiti Poželos – tai artimesni ar tolimesni mūsų herojaus giminaičiai, o Ignas Požela buvo net Rusijos III Valstybės Dūmos deputatas. Tai buvo Steigvilių kaimo valstietis, trudovikų frakcijos atstovas.

Vėliau tapo socialistu ir Vladas Požela. Mums čia jis turėtų būti įdomus tuo, kad savo atsiminimų knygoje, išleistoje 1971 m. Niujorke, labai vaizdžiai aprašė slaptą „daraktorių“ mokyklą Steigviliuose ir atkūrė savo tėviškos kaimo nuotaiką. Vladas Požela buvo tik keletu metų vyresnis už Karolį (buvo gimęs 1889 m.), todėl, reikia manyti, kad Karoliui taip pat teko lankyti šią mokyklą, kurios vietą ir šiandien nesunkiai galime rasti. Knygoje skyrelis taip ir pavadintas – „Pradžios mokykla“. Pasklaidykime Vlado Poželos knygos lapus:

³ Pasakoja buvę kaimynai A. Mačiulis, K. Petkevičius ir kt.

⁴ Šliavas J. *Žeimelio apylinkės*, Kaunas, 1985, p. 26.

„Žiema. Steigviliai. Karolio Monkūno kiemas. Erdviame priešeklytyje ant suolų prie stalo sėdi 14 vaikų su lentomis ir elementoriais. Vieni rašo, kiti skaito. Aukštas tamsiaplaukis malonaus veido mokytojas eina aplink stalą nuo vieno vaiko prie kito ir tikrina jų darbus.

Jau trečia mokslo savaitė. Sunki, neįprasta savaitė. Ypač tiems vaikams, kurie mokėsi be elementorių. Tuo susidomėjo tėvai ir pasikvietė mokytoją pasikalbėti.

– Nelengva, vyrai, – kalbėjo jis. – Iš spausdintų elementorių aš padariau rašytinius. Žiūrėkite, ar jie daug blogesni už tikruosius? Vyrai pavartė, palygino vadovėlius.

– Beveik kaip spausdinti! – nustebė kai kurie. – Koks tai sunkus darbas, mokytojau!

– Nelengvas. Už tai turiu džiaugsmo: vaikai gerai ir noriai mokosi, nors be vadovėlių sunkiau. Ne visi vaikai turi vadovėlius. Trūkstantuosius prašau parūpinti. Būtinai. Virbėje (vyrijos sueigoje) tėvai laužė sau galvas, kaip gauti tų vadovėlių. ... Požela Pakeliūnui priminė:

– Ar atsimeni, kaimyne, ką padarė mūsų tėvai, kai policija mus netikėtai užklupo jaujoje besimokančius? Jie nenusigando, tik mokyklą perkėlė į kitą, saugesnę vietą, nors Monkūną nabašninką policija ilgai tāsė dėl jaujos.

... Dar tribūnai nebuvo išsiskirstę, kai visas kaimas jau kalbėjo apie smarkias vyrijos kalbas. Žinios pasiekė Diržius ir Bardiškius, artimiausius kaimus. Netrukus po to Steigviliuose ėmė dažniau lankytis Žeimelio policija ir klausinėti, kas girdėti. Visi suprato, ko ji šniukštinejo.

Vieną kartą, mums besimokant, be dvasios įlėkė į vidų Adoliukas šaukdamas: „Policija kieme!“ Laimė, namie būta šeimininko, kuris išėjo svečių sutikti.

Tuo metu mes, mokytojo padedami, iššokome pro langą kitoje priešeklyčio pusėje į kaimyno sodą, o iš ten per kluoną išbėgome į lanką. Mokytojas, sumetęs į krepšį mūsų užmirštąsias knygeles, lentas ir vieną kitą kepurę, paskutinis išlindo pro langą ir dingo su savo našta kaimyno šiaudų kaugėje.

... Policija buvo pikta ir grubi. Policininkai iškrėtė namus. Vienas krėtė, kitas lauke stovėjo. Nieko neradę, išvažiuodami piktai pagrasė:

– Dar pasimatysime!

... Ne vienas ruduo ir ne viena žiema mokyklai praėjo. Ji išaugo ir sutvirtėjo. Kai tėvai susirinko trečiųjų jos metinių švęsti, K. Monkūnas juos pasveikino:

– Kartu su jumis ir aš džiaugiuosi. Ejome sunkų kelią, bet laimėjome. Išleidome jau 28 vaikus. Galime tuo pasidžiaugti! Mūsų pramintu keliu, kaip girdėjau, žada Mažoniai ir Skaruliai pasekti“.

Ignas Požela –
Rusijos III Valstybės
Dūmos deputatas

Knygnešių talkininkas Karolis Monkūnas (1880–1964) jaunesnysis su žmona, veikia Lietuvos katalikių moterų draugijos Lauksodžio skyriaus darbininke Marijona (Antašauskaite) iš Gelčių, visuomenininko misiją tęsė visą gyvenimą...

Marijona Monkūnienė per vyro mirties metines

Steigviliai (viršuje). Felicijos Ramanauskienės (šviesia suknele) kiemas. Čia įvyko Karolio Poželos ir kaimyno Kazio Petkevičiaus (žinomo krepšininko tėvo) imtynės, pasibaigę pastarojo pergale...

Felicija Ramanauskienė (Poželaitė) su savo artimiausia drauge

Tai liudininko žodžiai. Žmogaus, kuris pats baigė kaimo pradžios mokyklą. Dar Vlodo Poželos prisiminimai mums gali būti įdomūs šventės vaizdeliu. Taip linksminosi mūsų herojaus Karoliuko Poželos kaimynai, panašiai linksminasi jų vaikaičiai šiandien:

„Lauksodis. Švento Jono atlaidai garsūs visoje apylinkėje. Suvažiuoja ten ne tik kunigai, bet ir kitų parapijų žmonės. Nuo ankstyvo ryto pilni vieškeliai pėsčių ir važiuotų. Kas į mugę, kas į žmones, kas pasimelsti skuba.

Ir mūsų kieme šįmet didelis sąjūdis: senu papročiu giminės suvažiavo tėvo vardinių proga pasveikinti. Vaisės didžiulės. Seklyčia, klėtis ir gryčia pilnos žmonių. Putoja alus, garuoja kepsniai... palaiminto svečių apetito dorojami. Garsios kalbos ir juokai vilnydami plaukė pro namus.

Tą dieną išryškėjo ir mano ateitis. Šaliniame kambaryje už stalo sėdėjo mano krikšto motina Balzarienė, kaimynas Rudys, mokytojas Užtupas ir penktaklasis gimnazistas Kazys Požela. Motinos vaišinami, jie gyvai šnekėjo apie tolesnį mano mokslą. Kokį mokslą, dėl to ginčo nebuvo.

– Aš taip pat manau, – patvirtino tėvas, – kad geriausia gimnaziją eiti. Bet kur?

Iš pasisakytųjų nuomonių aiškėjo, kad Šiauliai ir Kaunas per toli, o ir reikalų ten nėra. Patogiausia Mintauja – didesnio ko pirkti ar parduoti vis ten buvo važiuojama“.

Po kelerių metų tą patį uždavinį sprendė ir Karolio Poželos tėvai. Kaip jau žinome, Karolis patraukė toliau į šiaurę – Peterburgą, pas vyresnius, ten jau įsitaisiusius brolius.

Atsisveikinkime su Steigviliais puota, tegu ir Vlodo Poželos tėvo kieme, bet tokios galėjo būti ir Karoliuko išleistuvės:

„Seklyčia... užė, dainavo, aplaistydama stalo skanėstus. Bet kas iš sugertuvių be mielo šeimininko? Vos pakilo balsai „Jonui bėda yra“, kaip Jonas, linksmuolių apsuptas, jau stovėjo su stikline rankoje ir sulig „Oi, viva, gerk visą“ gėrė ir toliau leido. „Bėda“ augo, lapojo, nelenkdama nė vieno prie stalo sėdėjusio, ligi koks šaipokas, tylomis išlenkęs savo stiklą, ėmė šaukti:

Oi gvoltas, gvoltas –

Alaus nebėra!

Jaunimui nepatiko sugertuvės. Susimetę į klėtį, jie šoko, žaidė ir dainavo, Kazelio armonikos ir melniko smuiko lydimi“.

Tai tipiškas šių kraštų suėjimas, čia mėgstamas alus, be kurio neapsieina nė viena šventė, nė vienos krikštynos ar pakasynos. Keitėsi kartos, keitėsi laikai, keitėsi valdžios, bet alų Steigviliuose ir šiandien geria, nors nebe kiekvienas gaspadorius bemoka jį pasidaryti.

Taigi išleiskime Karoliuką, mamos apraudotą, į Piterį/Peterburgą/Petrogradą, į šaltą ir svetimą kraštą. Galima įsivaizduoti, kad turėjo praeiti ne vieneri metai, kol jaunas vaikas atrato nuo namų, bet jam buvo lengviau, jis pamėgo sportą ir visa galva pasinėrė ne į mokslus, ko tėvai čionai siuntė, o į sportą. Šykščioje literatūroje apie tolesnį Karolio Poželos kelią minimas sporto klubas „Sanitas“, į kurią įstojo jaunuolis iš Steigvilių. Labai dailiai nuaugęs, stiprus ir vikrus lietuvaitis Peterburge tapo labai populiarus. Tuo labiau, kad jis labai rimtai, tiesiog su atsidavimu dirbo, pasinėrė į imtynių sportą ir netruko sulaukti rezultatų.

Į tėviškę jis besugrįš tik svečiu ir tai, galima numanyti, tik keletą kartų. Kelias tolimas, o už aštuonerių metų prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas apvertė gyvenimą aukštyn kojomis ir Karoliui Poželai.

Karolis Požela Peterburge. Kaip rašo savo prisiminimų knygoje jau minėtas Vladas Požela, prieš Pirmąjį pasaulinį karą (1914 m.) Peterburge (lietuviai jį vadino Petrapiliu), kur rusų caras Petras I perkėlė iš Maskvos ir Rusijos sostinę, gyveno apie 25 tūkstančius lietuvių. Čia jie suvažiavo ieškoti darbo, nes labiausiai į vakarus nutolusiame ir labiausiai išvystytame carinės Rusijos mieste buvo gausu pramonės, kuri viliojo lietuvius, ieškojusius geresnio uždarbio. Šiandien daugeliui skauda galvą dėl to, kad daug lietuvių išvažiuoja iš Lietuvos į Vakarų. Traukė iš savo krašto geresnės duonos ieškoti ir XX amžiaus pradžios lietuvių jaunimas: vieni – į Rusijos miestus, daugiausia į Peterburgą, kiti – į Ameriką. Taip karo išrautas iš vietos, vėliau padarys ir Karolis Požela – patrauks į Ameriką ir čia nugyvens amžius.

Vladas Požela, gimnaziją baigęs Tartu, o vėliau paskui pusbrolių Karolį atvažiavęs studijuoti į miestą prie Nevos, savo prisiminimuose rašo, į kokią aplinką, išvykęs iš namų, papuolė mūsų herojus.

Kadangi daugiau medžiagos nei literatūroje, nei kieno nors prisiminimuose apie Karolį Poželą Peterburge/Petrograde nėra, šiose gatvėse prieš beveik šimtą metų jauną gražų stipruolį galime tik įsivaizduoti.

Beje, keletą metų jį turėjo kamuoti gimtųjų vietų ilgesys. Jį visai vietoje būtų išreikšti Karolio bendraamžės R. Juškevičienės prisiminimų knygos žodžiais:

„Pirmaisiais gyvenimo Petrograde metais be galo ilgėjausi Lietuvos. Viskas čia atrodė svetima ir nemiela. Gamta kažkokia bedvasė, ir paukščiai čiulba ne taip, kaip tėvynėje. Susirgau tėvynės ilgesiu“.

Bet gyvenimasėjo toliau, o jaunam visada viskas lengviau pasiekama ir pergyvenama.

„Petrogradas buvo lyg lietuvių imigracijos miestas: fabriku darbininkų, namų sargų, vežikų, tarnaičių. Buvo čia ir lietuvių inteligentijos žymesnėse įstaigų tarnybose, prekyboje“, – toliau rašo Vladas Požela.

Įdomu pastebėti, kad jaunuolis Karolis Požela Petrapilyje atrado aplinką, kažkuo panašią į tą, kurią jis ras 1928 m. atvykęs į Ameriką: visur, kur susirinkdavo daugiau lietuvių emigrantų, jie kūrė savo organizacijas, švietėsi ir gelbėjo vienas kitą

nelaimės valandą. Visai tikėtina, kad tuose lietuviškuose renginiuose lankėsi ir Karolis Požela, ilgėdamasis gimtų vietų, ieškodamas savų žmonių ir norėdamas pabendrauti sava kalba.

1954 m. rugsėjo 7 d. JAV leidžiamas „Naujienu“ dienraštis Karolio Poželos nekrologe (jį pasirašė K. Augustas) apie peterburgiškąjį jo gyvenimo laikotarpį rašė:

„atsidūrė Petrapilyje 1906 m. Vadinasi, vos 14-tus metus eidamas. Nuvyko jis ten pas savo brolius Antaną ir Motiejų, kurie laikė vaisinę. Vaistinė pradėjo ir Karolis dirbti. Bet jau tuo laiku, kaip sakoma, jo galva buvo pramušta sporto atžvilgiu. Įsigavęs į „Sanitas“ klubą, jis ten praleisdavo visą atliekamą laiką. Labiausiai pamėgo jis imtynes, ir, 17–18 metų amžiaus būdamas, jau buvo laikomas vienu geriausių Rusijos vidutinio svorio mėgėjų imtynininkų. Įdomu ir tai, kad vidutinio svorio imtynininkai, kurie buvo parinkti atstovauti Rusijai olimpiadoje, buvo kilę iš Pabaltijo kraštų: Karolis Požela – iš Lietuvos, Baumanas – iš Latvijos ir Kleinas – iš Estijos“⁵.

Eduardas Prostovas 1994 m. spaudoje rašė:

„Gyvendamas Peterburge aštuonioliktmetis Karolis Požela 1911 metais įstojo į fizinio lavinimo sąjungą „Sanitas“. Jam ypač sekėsi prancūzų imtynės. Būdamas devyniolikos grafo Rybopjero atletikos arenoje surengtose rungtynėse pirmą kartą iškovojo Rusijos čempiono (vidutinio svorio) vardą. Tais pačiais metais Dorpate (Tartu) laimėjo Pribaltės (Pabaltijo) krašto pirmenybes.

1913 metais Karolis Požela I Rusijos olimpiadoje Kijeve laimėjo antrąją vietą ir tais pačiais metais Breslaulyje (Vokietija) iškovojo pasaulio imtynių vidutinio svorio čempiono titulą. Už tai grįžęs į Peterburgą, tarpininkaujant vyriausiajam Rusijos fizinio lavinimo globėjui generolui Vojeikovui, buvo apdovanotas Rusijos caro Nikolajaus pagyrimo lakštu. Apdovanojimą įteikė pats monarchas.

1914 metais Karolis Požela Vienoje (Austrija) tapo Europos čempionu, o Rygoje – II Rusijos olimpiados nugalėtoju, taip pat laimėjo stambius turnyrus Vokietijoje, Danijoje, kitose Europos valstybėse“⁶.

John Jakubs-Jakubausko 1966 metais išleistoje knygoje „Amerikos lietuvių sporto istorija“ apie šį Karolio Poželos gyvenimo laikotarpį rašoma:

„Būdamas 13 metų risdavosi su daug didesniais vaikais ir mėgo akrobatiką. Būdamas 19 metų pradėjo laimėti čempionatus. Nuo 1914 m. iki 1917 m. tarnavo rusų kariuomenėje ir buvo sužeistas“⁷.

⁵ Augustas K. Karolis Požela ir Maurice Tillet, *Naujienos*, 1954 09 07.

⁶ Prostovas E. Karolis Požela – aukštaitis, nugalėjęs Rusiją, Europą ir sužavėjęs Ameriką, *Lietuvos aidas*, 1994, nr. 9, p. 14.

⁷ Jakubs-Jakubauskas John. *Amerikos lietuvių sporto istorija*, 1966.

Kai kurių naujų dalykų yra atskleidžiama ir kraštotyriminkų surinktoje medžiagoje, todėl cituojame iš eilės:

„Pasiiekimų ilgai laukti nereikėjo. 1912 m. K. Požela tapo visos Rusijos klasikinių imtynių vidutinio svorio (82,5 kg) čempionu, 1913 m. atstovavo Rusijai pasaulio imtynių čempionate Vokietijoje, kur pelnė diplomą ir didįjį sidabro medalį. Tais pat metais vėl tapo Rusijos čempionu. Už dalyvavimą Pirmajame pasauliniame kare buvo apdovanotas 3 Georgijaus kryžiais, nes mūšiuose buvo sužeistas. Išsirašęs iš ligoninės buvo demobilizuotas, sportavo toliau. Tapo profesionaliu imtynininku. 1915 m. vėl laimi Rusijos čempionatą. 1918 m. Petrogrado čempionate lietuvis vėl buvo stipriausias. Toliau sekė visa serija laimėjimų: 1919 m. – Sibiro čempionatas, 1920 m. – Mongolijos, 1920 m. – tarptautinis turnyras Mandžiūrijoje, 1922 m. – Kinijoje. 1923 m. K. Požela tapo Japonijos Džiu Džitsu čempionato nugalėtoju. 1923 m. lietuvių imtynininkas pasiekė JAV, savo sportinėje pasiekimų kolekcijoje turėdamas apie 400 įvairių apdovanojimų – taurių, medalių, iš jų – net 48 aukso“.

Šią kiek įvairuojančią medžiagą pateikiame nieko nekoreguodami ir nekomentuodami, sporto istorikai patys susidėlios į vietas, kuri data ir kuris laimėjimas kada buvo pasiektas ir kuris teisingesnis.

Nors apie Karolio Poželos gyvenimą ir veiklą per Pirmąjį pasaulinį karą detalai nežinoma, bet, kaip matėme, to laikotarpio sportiniai laimėjimai kruopščiai registruoti, o ar patikimi, tesprendžia žinovai. Jų pirminiai šaltiniai niekur nenurodomi. Reikia atkreipti dėmesį, kad įvairuoja literatūroje ir Poželos pavardės rašymas. Įvairuoja šios Šiaurės Lietuvoje populiarios pavardės vartojimas ir šiandien. Vietinėje tarmėje sakoma *Požela*, kai kurie kalbininkai siūlo rašyti *Požėla*. Pasiliksimė prie tarmės, nes geriaus atspindės vieną kitą lokalinį bruožą.

Tolyn nuo revoliucijos gaisrų.

„Rusijoje siautė pilietinis karas. Gyventojų judėjimas buvo neapsakomas, gaivališkas. Ir tuo chaosiniu metu reikėjo kaip nors prasimanyti, verstis. Karoliui Poželai kaip jau išgarsėjusiam imtynininkui, nebuvo sunku prisilieti prie imtynininkų grupės, kuri keliavo iš vieno miesto į kitą. Prieš Pirmąjį pasaulinį tokios imtynininkų grupės Rusijoje buvo labai populiarios. Būdavo atvažiuoja keliolika imtynininkų ir įsitaiso savo rūšies palapinėje. Kas vakarą per porą savaitių eidavo imtynininkų rungtynės dėl menamai „pasaulio“ ar kitokio čempionato. Pamarginimui grupė turėdavo akrobatų, žonglierių ir t. t. Tie spektakliai žmonių buvo mėgiami ir apščiau lankomi. Net revoliucijos metu minėti spektakliai turėjo nemažą pasisekimą.

Grupė, prie kurios prisidėjo Požela, vis labiau ir labiau ėmė tolintis nuo revoliucijos sūkurių. Bekeliaudama į rytus, grupė nuolat atsidurdavo tai raudonųjų, tai baltųjų kontroliuojamose srityse. Tekdavo

tad nuolat aiškintis, nuolat būti komanduojamais bei tardomais. Nemalonūs tai buvo laikai ir pavojingi. Ir vis dėlto pasisekė visas kliūtis nugalėti ir Sibirą pasiekti“⁸.

Kadangi imtynininko giminaičių atmintyje yra išlikęs prisiminimas, kad dėdė Karolis atvažiavo į Ameriką su žmona Olga, kuri buvo balerina, galime spėlioti, kad ją jis sutiko tokiose pat keliaujančiose trupėse. Ji, verčiama gyvenimo sumaištis, taip pat galėjo ieškoti pragyvenimo šaltinio ir trupėje dirbti akrobate.

Pasekime autentišką keliaujančios trupės ristikio Karolio Poželos pasakojimą, kurį užrašė jo draugas „Naujienu“ korespondentas:

„Sibirą Požela šiltai prisimindavo. Kai Rusijoje siautė badas ir visokios negerovės, tai ten buvo savo rūšies užvėja: visokių gėrybių ten dar buvo galima gauti. Ir žmonės buvo labai malonūs, širdingi. Taip buvo tol, kol prisiartino raudonasis antplūdis.

Požela mėgdavo prisiminti vieną sibirietį, kuris buvo tiesiog nežmoniškos jėgos. Imtynininkai paprastai darydavo iššaukimus spektaklio metu, kurie susivesdavo prie to, jog kas iš publikos atsilaikys prieš ristiką penkiolika ar dvidešimt minučių, tam bus sumokėta tokia ir tokia suma pinigų. Kai iššaukimas buvo padarytas Poželos vardu, tai iš publikos tarpo pakilo tikras milžinas, kuris pareiškė, jog jis ne tik atsilaikys, bet ir paris Poželą.

Prasidėjo imtynės. Tai buvo Dovydo rungtynės su Galijotu. Atrodė, kad sibirietis sudraskys, palyginti, čiuplų Poželą, kuris tada svėrė apie 170 svarų. Kaip liūtas šoko sibirietis, bet jau po penkių minučių jo smarkumas ėmė mažėti. Po dvidešimt minučių sibirietis, pailsęs ir netekęs kvapo, išsitiesė kaip pelų maišas.

Kai raudonasis tvanas ėmė vis labiau ir labiau artintis prie Sibiro, tai Požela nutarė visiškai iš Rusijos imperijos ribų pasitraukti. Su dviem kitais imtynininkais jis vienoje vietoje perplaukė Baikalo ežerą ir po kurio laiko pateko į Kiniją.

Patekęs į Kiniją, Požela vėl pritapo prie imtynininkų grupės, kuri turėjo didelį pasisekimą. Vėliau toji grupė persikėlė į Japoniją. Kurį laiką pagyvenęs Japonijoje, Požela pasiryžo vykti į Ameriką, ir 1924 m. vasarą jis jau atsidūrė Siatle (Seattle). Iš ten tų pačių metų rugsėjo gale jis atvyko į Čikagą“⁹.

E. Prostovas minėtą laikotarpį aprašo taip:

„Pirmasis pasaulinis karas laikinai nutraukė Karolio Poželos sporto karjerą. Jis tapo rusų karo lakūnu, už pasižymėjimus mūšiuose buvo apdovanotas 4-o, 3-io ir 2-o laipsnio Šv. Georgijaus kryžiais. Kai valdžią Rusijoje paėmė bolševikai, Karolis Požela neteko visos savo nuosavybės ir kartu su grupe kitų sportininkų pabėgo nuo „tovarščių“.

⁸ Augustas K. Karolis Požela ir Maurice Tillet, *Naujienos*, 1954 09 07.

⁹ Ten pat.

Sūnėnas Valentinas Krumpelis sako, kad brangiuosius – deimantinius – medalius iš Karolio Poželos rusai atėmė prie sienos ir patalpino į kažkokį muziejų. Mažiau vertingus jis atsiėžė į Ameriką.

Karikatūra iš Amerikos laikraščio

„Pirmos ristynės su Pancevičium buvo Šv. Jurgio salėje, kuri buvo taip pilna, kad daugelis turėjo žiūrėt per langą ar duris. Požela atsivežė į Ameriką 48 aukso medalius, kelias šilkinės skaras, juostas ir kitus laimėjimo ženklus. Jam buvo suruoštas ristynių maršrutas. Jo pirmos ristynės buvo Bostono vidurmiesty spalio 27 d. 1924 metais su Vladu Biekša, kur buvo 1 200 žiūrovų iš visų apylinkių...

Požela, sugrįžęs į Čikagą, pridavė gyvumo vietiniams ristikams... 1926 m. Karolis lengvai laimėjo sunkaus svorio čempionatą Viskonsino vals., o 1928 metais – Ilinojaus valstijos čempionatą. Amerikos vietinė spauda daug rašė apie tuos laimėjimus. 1929 metais Požela atvažiavo į Niujorką dalyvauti ristynėse lietuvių tarpe. 1932 m. jis aplanko su ristynėmis Lietuvą, Angliją, Prancūziją, Belgiją ir Italiją. (Beje, Poželos gimtinės kraštotyrininkų medžiagoje yra vienas konkretus faktas: „1933 m. K. Požela tapo Europos čempionu, nugalėjęs vokiečių Froschnerį“. A. V. Š.) 1934 m. sugrįžęs į Ameriką rengė ristynes 5 kartus savaitėje, turėdamas 65 ristikus savo

sąrašė. 1936 m. Požela antrą kartą aplankė visas anksčiau minėtas šalis. Būdamas Anglijoje jis laimėjo sunkaus svorio čempionatą. 1940 m., grįždamas atgal į Ameriką, paršiveža priešistoriškos išvaizdos ristiką – Morisą Tailėtą (Maurice Tillet), ristinėse vadinamą prancūzų Angelu (French Angel). Jo nepaprasta išvaizda pripildydavo žmonėms ristynių arenas“, – rašoma „Amerikos lietuvių sporto istorijoje“.

Čia reikėtų pertraukti įvykių seką ir pasakyti, kad 1933 ir 1936 metais, lankydamasis Europoje, sportininkas lankosi ir Lietuvoje.

Apie 1933 m. vasarą Lietuvoje kraštotyrininkų medžiagoje sakoma, kad Karolis Požela „apsilankė gimtinėje, bendravo su geriausiaisiais to meto Lietuvos sportininkais“, o 1936 m. – „daug bendravo su vietos sportininkais, mokė juos imtynių paslapčių“.

Karoliu Požela domėjosi ir apie jį daug žino iš to paties kaimo kilęs daug jaunesnis sportininkas – savo meto Lietuvos žvaigždė – krepšininkas K. Petkevičius. Vietos kraštotyrininkai iš jo ir gavo daugiausia medžiagos apie išymų žemietį. O prisiminimų pateikėjas, kurį apklausė mokytoja Ona Balčiūnienė, galėjo būti prisiminimuose minimo taip pat K. Petkevičiaus, kuris ritosi su Karoliu Požela ir pakišo jam koją, sūnus ar bent giminaitis.

Bet grįžkime prie Čikagos laikotarpio:

„Tuo laiku tarp Čikagos lietuvių imtynės buvo atslūgusios. Tiesa, buvo keli imtynininkai, bet jais mažai kas domėjosi. Poželos atvykimas buvo savo rūšies šviežio kraujo įliejimas į imtynių sportą. Pirmos imtynės tarp Poželos ir „drapiežno dzūko“ Banevičiaus įvyko Šv. Jurgio parapijos salėje. Susirinko tokia minia žmonių, kad jokiū būdu netilpo...“¹⁰

Po to imtynės Čikagos lietuvių kolonijose buvo rengiamos labai dažnai: kartais dvejose imtynėse per savaitę. Poželos vardas pasidarė savo rūšies magnetas, kuris pritraukdavo žmonių minias.

Amerikos spauda apie Poželą plačiau pradėjo rašyti tik po to, kai Čikagoje jis nugalėjo Johnny Meyers, kuris buvo laikomas vidutinio svorio pasaulio čempionu. Nuo tada Poželai plačiai atsivėrė durys, ir jis Amerikoje pasidarė vienas iš populiariausių imtynininkų.

Karolis Požela ir jo draugas Morisas Tailėtas (Maurice Tillet)

¹⁰ Augustas K. Karolis Požela ir Maurice Tillet, *Naujienos*, 1954 09 07.

Metai, kurie nuolat krovėsi ant pečių, privertė ir Poželą pasitraukti iš arenos. Būdamas Europoje jis susipažino su Morisu Tiletu (Maurice Tillet), vadinamu „Angelu“, kuris priminė prieš tūkstančius metų gyvenusius laukinius žmones. „Angela“ Požela išmokino rintis ir tapo jo globėju... Kaip imtynininkas „Angelas“ išgarsėjo visame pasauly.

„Poželos ir Angelo bičiulystė nepasibaigė net dabar: nespėjo Požela visiems laikams akis užmerkti, kaip tos pačios dienos vakare mirė ligoninėje ir Angelas.“

Po keturiolikos metų glaudžios bičiulystės juodu drauge ilsėsis ir Lietuvos Tautinėse kapinėse šalia vienas kito¹¹, – baigė nekrologą 1954 m. rugsėjo 7 d. K. Augustas.

„Karolis Požela mirė rugsėjo 4 d. 1954 metais, sulaukęs 62 metų“, – baigia aprašymą ir „Amerikos Lietuvos sporto istorija“.

Kaip prisimena giminaitis Valentinas Krumpelis, senelis Karolis, nebetekdamas teisės išeiti į areną, tapo, šiandienos kategorijomis kalbant, vadybininku ir ėmė rengti į spektaklius panašius renginius. Jis, matyt, pritaikė jaunystėje keliaujančių Rusijos cirko artistų darbo metodus – dirbti žiūrovui. Stipruoliai ne tik risdavosi, bet ir kitais įvairiais būdais rodydavo savo jėgą: sunkvežimis važiuodavo per jų krūtinę, ant iš lentų sukaltos platformos sėdėdavo moteris prie pianino ir grodavo, o po ta platforma gulėdavo Karolis Požela. Jis ir sendamas neprarado savo jėgos. Nors pagal Amerikoje galiojančius įstatymus jau nebebuvo leidžiama eiti į areną, jis rasdavo būdą pasirodyti: risdavosi kaip „paslaptingas žmogus“ su kauke. Tai bu-vo jau artisto Karolio Poželos triukas – kad jo neatpažintų. Kai nebegalėjo rintis, jis tapo Moriso – Angelo antrepreneriu – organizuodavo ir sponsoriaudavo jo pasirodymus.

Morisas buvo geraširdis milžinas su nenormaliai didele galva. Jis gyveno kartu su Karoliu Požela. Valentino Krumpelio teigimu, Šv. Jurgio parapijoje, Hallsted gatvėje buvo įsteigtas „Mildos“ klubas, kur buvo didelė salė. Ten buvo mokoma rintis ir boksuotis. Vienas iš gambiausių Karolio Poželos mokinių buvęs ir jaunas lietuvis Vinča, į kurį mokytojas dėjęs daug vilčių ir paaukojęs daug pinigų, bet dėl pomėgio išgėrinėti gerų rezultatų šis nepasiekė.

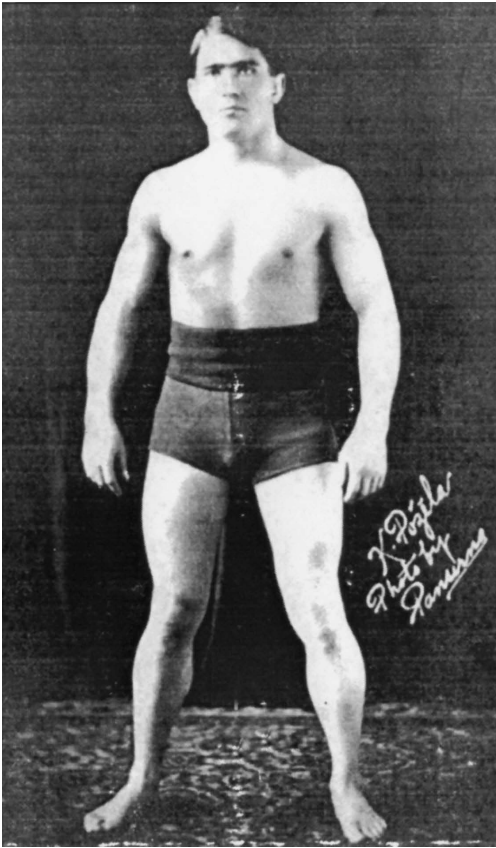
Prašmatniame Aliry name Hallsted 55 adresu sportininkas ir užbaigė savo gyvenimą. Jis mirė nuo plaučių vėžio. Sužinojęs apie Karolio mirtį, mirė ir Morisas. Ant bendro kapo plokštės parašyta, jog tai buvo tokie geri draugai, kad net mirtis negalėjo jų išskirti.

Mirusiųjų karstus nešė Karolio Poželos mokiniai-imtynininkai, nes mokytojas buvo tolerantiškas visų tautybių ir visų rasių žmonėms, o palinkimas sporte matyti meną ir grožį išugdė jo populiarumą žiūrovų tarpe.

Ties bendra duobe, kurioje amžinam poilsiui atsigulė du ištikimi draugai, rikavosi Lietuvos, Amerikos ir Prancūzijos vėliavos.

¹¹ Augustas K. Karolis Požela ir Maurice Tillet, *Naujienos*, 1954 09 07.

Karolis Požela

„K. Poželą puikiai apibūdina faktas, kad jo draugas ir mokinys prancūzas Maurice Tillet savo mokytoją laikė vieninteliu pasaulio žmogumi, su kuriuo norėjo būti palaidotas. Jie abu tą pačią dieną ir atsigulė viename kape“.

„K. Požela įrodė, kad sportas gali būti lygiai vertinga priemonė garsinti tautos vardui, kaip ir kiekviena kita sritis. Bet viena sąlyga – viską apsprendžia asmenybės kilnumas ir didžiadvasiškumas“¹².

P. S. Tame pačiame „Naujienu“ numeryje, kuriame Karolio Poželos bičiulis K. Augustas papasakojo apie garsiojo lietuvio gyvenimą, yra skelbimas pavadinimu „Poželienė prašo“:

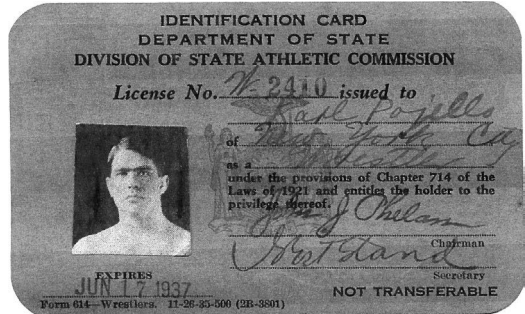
„Kadangi jos vyro Karolio Poželos gyvastį pakirto vėžio liga, tai p. Poželienė prašo, kad visi jo artimieji draugai ir giminės susilaikytų nuo gėlių siuntimo, o skiriamus gėlėms pinigus pakirtų vėžio tyrinėjimo fondui. Minėtam fondui skiriami pinigai galima palikti pas p. P. J. Ridiką. Visų aukojusių vėžio ligos tyrinėjimo fondui vardai ir pavardės bus paskelbti spaudoje, o surinkti pinigai pasiųsti vėžio ligos tyrinėjimo įstaigai“.

Apie save*

Juozas Šliavas

Mano tėviškė. Mano tėviškė yra pačiame trikampio Linkuva–Pašvitinys–Žemėlis viduryje. Tai Linkuvos valsčiaus, bet Pašvitinio parapijos pakraštys. Anksčiau, dar šio šimtmečio pradžioje, čia plytėjo vieno iš Kárpių palivarkų – Rimkūnų dvaro laukai. Mano tėvas – Povilas Šliavas – gimė 1899 m. Jo tėvai buvo Ziniūnų ir Kyzerių dvarų darbininkai ar kumečiai. Šeima buvo didelė, kaip ir dažnai tais laikais. Koku būdu mano tėvas gavo žemės iš Rimkūnų dvaro – nežinau, jei kada jis apie tai ir pasakojo – nebeprisimenu. Galimas daiktas, kad paskutiniu metu tame dvare jis ir dirbo.

Žemės tėvas gavo 13,5 ha prie Rimkūnų–Daūgalonių kelio, pačiame šio dvaro pakraštyje, maždaug už kilometro nuo buvusio dvaro centro į šiaurę. Tą sklypą atmatuojant, jį laikė geriausiu, nes buvo kalvelėje, tačiau sausros metais derlius šioje molynėje būdavo prastas – išdžiūdavo.

Imtynininko
Karolio Poželos
asmens dokumentai

¹²Iš redaktoriaus K. Augusto ir direkt. P. Ridiko atsisveikinimo kalbų, *Naujienos*, 1950 09 10.

* *VUBR*, f. 152-8, p. 58–70.

„Sodybą tėvas
įsikūrė pats...“
Juozo Šliavo nuotr.

Sodybą tėvas įsikūrė už pusantro šimto metrų nuo kelio į vakarus, pačiame kalvelės viduryje, kuri kartu buvo beveik ir pats sklypo vidurys. Tai buvo maždaug apie 1925 metus. Gyvenamąjį namą – ilgą medinį pastatą – tėvas gavo iš dvaro. Anksčiau tai greičiausiai buvo kumetynas ar šiaip koks kitas gyvenamas pastatas dvaro centre: dviejų galų, su kamarėle per vidurį priešais priesienį, dengtas lentelėmis (*škendeliais*), buvęs anksčiau dargi su gonkais. Namą perstatant vienkiemyje, šių gonkų jau nebepristatė: gal buvo supuvę, o gal manė, kad per daug prabangu.

Namą pastatė iš rytų į vakarus, su langais pietų pusėn, priešais kuriuos liko išplanuotas kiemas. Tvartą nudrėbė iš molio kiemo vakarų pusėje, prie šio tvarto pietų galo pristatė daržinėlą šienui ir ratams pasistatyti. Šalia keliuko į vieškelį, nuo gyvenamojo namo šiek tiek atokiau į rytus, vėliau iš molio nudrėbė pirtelę. Šie pastatai ilgus metus ir buvo sodyboje vieninteliai. Kiemo pietiniame pakraštyje augo du pasodinti beržai – vėliau šio kiemo puošmena, pora vyšnių. Vėliau berželių ir vyšnių buvo pasodinta ir kituose kiemo pakraščiuose. Prieš pat Antrąjį pasaulinį karą pietiniame kiemo šone priešais gyvenamąjį namą iš molio buvo pastatyta klėtis. Visi šie pastatai, išskyrus gyvenamąjį namą, buvo dengti šiaudais. Rytuose pro pirtį, kaip jau minėta,ėjo keliukas į vieškelį. Tarp gyvenamojo namo ir pirtelės apie 1939 m. buvo užveistas sodas, o už kokių metų – keliukas nuo kiemo iki pirties iš abiejų pusių buvo apsodintas eglaitėmis.

Motina – Antanina Adomaitytė į šį dar vos besikuriantį vienkiemį iš Kalevų kaimo atitekėjo apie 1926 metus. Jos tėvai tame senoviniame kaime prie Mūšos turėjo nemažą ūkį. Vieną iš vaikų – Bolesį – leido į mokslus. Šiaip vertėsi, bent jau pasuktiniuotu laiku, atrodo, ne per geriausiai. Valdymą perėmus vaikams, dėl dalių mergoms, kurių buvo keturios, ar dėl kokių kitokių priežasčių ūkis galutinai nusmuko, ir vyresnysis iš vaikų – Aleksas išlaikyti jo jau nebesugebėjo, tad jis buvo parduotas už skolas.

Susipažino tėvas su motina, kiek pamenu iš motinos pasakojimų, iš Pakruojo miškų pro šalį vežant rąstus, kartą užsukus pasigirdyti arklių. Motina už tėvą buvo metais vyresnė. Taip tuokart susipažinę, jie ir apsigėdė.

Pirmagimiu šeimoje buvo brolis Bolis, gim. 1927 m. Aš gimiau trejais metais vėliau – antruoju. Pirmasis vaikas nuo pat užgimimo, sako, buvo sveikas ir stiprus, o aš buvau tikras nevykėlis, labai rėkdavęs, tėvai dargi negalvoję, kad aš užaugsiu. Už poros metų po manęs atsirado Algis – dar vienas vaikas, kuriuo tėvai buvo labai nusivylę, kad ir šikart ne mergaitė. Pagaliau 1936 m. tėvų lūkesčiui gimė duktė – Aleksytė.

Vyresnysis brolis greit buvo įjungtas į ūkio darbus. Aš gi tėvams buvau tikras galvosūkis: matė, kad žemės darbininko iš manęs nebus. O mokslai sekėsi. Iki karo tėvai gyveno sunkokai – vis negalėjo išbristi iš skolų Žemės bankui, kuriam buvo prasiskolinę statydami pastatus, išgydami gyvulių ir sėklos. Užėjus karui, ypatingų sunkumų vienkiemis nepatyrė – nuo didesnių kelių

Juozas Šliavas

jis buvo nuošalėje, ir šiaip vidutiniokų niekas nelietė. Pasinaudoję karo meto lengvatomis, tėvai pagaliau apsimokėjo banko skolas. Mane, baigusį pradinę mokyklą, po metų pertraukos nusprendė leisti į mokslus ir išvežė į Linkuvos gimnaziją.

Skaudi nelaimė ištiko šeimą 1944 m. pabaigoje, frontui jau praėjus į vakarus. Nuėjęs pas kaimynus pasiskolinti tepalo kūlimui, tėvas iš tenai jau nebegrižo. Kaimynas lauke buvo radęs granatą. Berodydamas, matyt, kažką padarė, ir granata sprogo rankose, abu vietoje užmušdama. Palaidojom Pelaniškių kalnelyje. Jau ir taip visiems sunkūs buvę pokario metai, mums tapo sunkiai bepakeliami: motina – ligota, vaikai darbui neužaugę, aš – mokinausi, o žemę dirbti reikėjo, reikėjo valstybei atiduoti pyliavas – javais, mėsa – už hektarus; karas milžiniškus plotus buvo nualinęs, reikėjo atkurti pramonę, reikėjo išlaikyti didžiulę armiją – įtempimas po karo nesumažėjo. 1947 m. į pietus nuo sodybos brolis pasistatė mažytį malūnėlį, galintį sukurti rankines gernas (jis po to išstovėjo apie 20 metų), kuris ne kartą visus ir gelbėjo nuo tikro bado.

Per didelį vargą 1949 m. pagaliau baigiau gimnaziją. Tėviškėj tuo metu jau buvo susikūręs kolūkis. Labai sunkiai susirgo sesuo, apie tolimesnį mokslą nebeliko ko ir svajoti – teko ieškotis darbo. Mokydamasis gimnazijoje savarankiškai buvau pramokęs anglų kalbos. Tuo ir pasinaudojau. Anglų kalbą mokančių mokytojų nebuvo, prieš tai visur mokė vokiečių kalbos.

Sesuo, nuvežta į Rygos ligoninę, palengva ėmė sveikti, o grįžus – ėmė mokyti. Brolis Algis, gavęs tarnybą, pradėjo dirbti. Sodyba, nors ir palengva, po nepaprastai sunkių metų pradėjo atsigausti. Tačiau 1960 m., daug vargo ir rūpesčių mačiusi, mirė motina. Palaidojom Pašvitinio kapinėse, šalia jos motinos, kaip ji norėjo. Brolis Bolis turėjo vesti, kad viskas vėl nepradėtų eiti vėjais, pagaliau jam jau ir laikas buvo. Dabar jaunavedžiai susiremontavo gyvenamąjį namą, išsirengė antrąjį jo galą, ko mano tėvai per visą gyvenimą taip ir neišstengė padaryti. Čia jiems gimė vaikai – jau antroji karta šiuose namuose – Rimas ir Gintautas.

Šiuo metu sodyboje medžiai, kadaise sodinti tėvo, jau didžiuliai, tik vieną iš pirmųjų beržų perkūnija suskaldė. Sodas rudenį palinksta nuo vaisių, dėl kurių maži

*Juozo Šliavo tėvai, sesuo Aleksytė
ir broliai Boleslovas su Algiu*

*Namą tėvas pastatė iš rytų į vakarus,
su langais pietų pusėn, priešais kuriuos
liko išplanuotas kiemas...*

*Boleslovas, Juozas, Aleksandra (Aleksytė) ir
Algis Šliavai prie motinos karsto. 1960 m.*

seilę rydavome. Tik gaila, kad sodyba ne gyvenvietėje, todėl kada nors ją vis tiek reikės nugriauti. Ir tada nebeliks tėviškės lizdo, kuris kiekvienam yra be galo brangus. O kol kas ji gyva, daug mačiusi ir daug ką galinti papasakoti, kas pavasarį lyg didžiulė plati kupeta apsigoziantį vešlia žaluma ir kekėmis žiedu...

Linkuvoje. 1942 m. rudenį tėvas sumeistravo naują lovą, tarškančius, einant šaligatviu, medinukus, kaimo nebylys siuvėjas suraukė pilką kostiumėlių trumpomis kelnėmis, kokias tuo metu nešiojo ir kiti vaikai, ir motina vieną dieną išvežė į Linkuvą laikyti stojamųjų egzaminų į gimnaziją. Apgyvendino pas senokus Žvirblius mokyklos gatvėje mediniame namelyje, šalia dviejų aukštų raudono mūro, pas kuriuos dar ir motinos brolis kadaise mokydamasis buvo gyvenęs.

Egzaminus išlaikiau gerai ir buvau priimtas į pirmą klasę. Pirmą kartą iškėlęs galvą į namus grįžau jau gimnazistas.

Mokslas gimnazijoje sekėsi gerai. Ypač pradžioje patikdavo geografija, akrobatika ir piešimas, vėliau – fizika, traukė krepšinis. Mėgau skaityti apie tolimas šalis, vandenynus, salas. Mokytojai tuo metu buvo labai stiprūs.

Kitais metais apgyvendino jau būryje, stoties gatvėje dideliame dviejų aukštų name, pas tokią Burkaitę, mat ankstyvesnieji šeimnininkai, būdami seni, rytais ir vakarais teگردavo tik arbatą, ir vaikui visą laiką to būdavo per mažai – vis norėdavosi valgyti. Be to, ir pats jau galėjau apsidairyti po miestelį. Tuo metu Linkuva buvo gana gyvas šiaurės Lietuvos miestelis su daugeliu ilgų ir trumpų gatvių, medinių pastatų, ypač su savo raudono mūro gimnazija ir Škapliernos atlaisais. Tėvai pasiuvo naują kostiumą, ir mokykloje jaučiausi net išdidžiai. Vyresnieji tiek bute (gyveno 16 mokinių – berniukų ir mergaičių, užėmę antrąjį aukštą), tiek mokykloje – ne tik neskriausdavo, kaip kai kurių kitų vaikų, bet dar ir globojo.

Vasarą į vakarus praėjo frontas. Mokslo metai susivėlino. Šeimnininkė persikėlė į kitą namą skersgatvyje,ėjusiam iš mokyklos gatvės į gatvę Jurgaičių kaimo link. Kaip ir senajam bute, viename gale gyveno berniukai, o kitame – mergaitės. Tai buvo paskutiniai saulėtos vaikystės metai. Rudenį ištiko didelė nelaimė – netekome tėvo. Šeimoje nebeliko darbininkų. Gyvenimas ėmė smarkiai blogėti. Motinos išprašiau, kad dar leistų kaip nors baigti bent 4 klases. Pats, tarsi žinodamas, kad prireiks, ėmiau mokytis anglų kalbos.

Jau būnant ketvirtoji klasė, šeimnininkė susimažino nuomojamąją butą, pasilikdama tiktai vieną namo galą; iš berniukų, be jos giminaičio, pas ją belikau tik aš vienas. Gyvenome pačios šeimnininkės kambario gale, prie langelio prispausti spintų. Apie geresnį butą nebebuvo ir ko galvoti. Ir taip jau motina kelis kartus buvo parsivežusi namo, ketindama toliau nebeleisti. Bet vis dar, nors ir per ašaras, pavykdavo išsiprašyti. Pavasarį šeimnininkė persikėlė pagaliau į vieną kambarį bažnyčios gatvelėje. Ten, gyvendamas už pertvaros nuo mergaičių, pusiau tamsoje ir užbaigiau keturias klases, jau gerokai sugadinęs regėjimą.

Į penktą klasę vis dėlto dar išsiprašiau – darbininkas iš manęs šiaip ar taip buvo menkas. Apgyvendino pas naujus šeimnininkus, motinos pažįstamus, kurie pradžioje gyveno didelio namo palėpėje ir mansardoje užmiestyje prie kapų, o vėliau – persikėlė į mažytį namelį kapų gatvėje. Tuo metu mokykloje ėmiau įgyti „menininko“ vardą. Tačiau buityje vis daugiau ėmė atsiliepti nepritekliai, padėję formuoti ir būdą – vienumos.

Neliko nieko kito, kaip bandyti vieną klasę peršokti, norint dar ir toliau mokytis. Susiskolinęs užrašus (vadovėlių dar ne visi buvo), ryžausi rizikuoti be kitų pagalbos. Rudenį egzaminus už šešias klases iš visų dalykų išlaikiau gerai (tik fiziką kiek silpniau, mat paskutinio skyriaus mokiniai gimnazijoje nebuvo išėję, o kad jo reikia – nežinojau).

Rudenį apgyvendino vėl naujoje vietoje – pas tokias senas panas – „Viešpačius“, skersgatvyje į Pašvitinio gatvę, netoli gimnazijos. Gyvenom tenai keturiose – visi vienmečiai, nors buvome ir ne vienoje klasėje. Būdamas septintoje klasėje, susidomėjau literatūra, paskaitęs Vienuolį – ir pats ėmiau rašinėti lyriškus vaizdelius. Daug laiko atimdavo ir vaidyba, į kurią vis įjungdavo.

Paskutinėje klasėje gyvenau name šalia aikštės, už dabartinės universalinės parduotuvės, pas tokią Kruopytę. Dėl kokių priežasčių iš senojo buto visi į čia persikėlėme, nebeprisimenu. Pradėjau rašinėti eilėraščius, ilgokus apsakymus. Užsitarčiau mokyklos „menininko“ vardą išstūmė „poetas“. Apleidau dėl to net mokslą, ypač matematiką. Savo kūrinėlius skaitydavau įvairiuose literatūrų susirinkimuose, vakaruose. Bepiešdavau vien tik kieno nors lieptas. Laisvalaikiu vis dar mokiausi anglų kalbos, mažiau – ispanų.

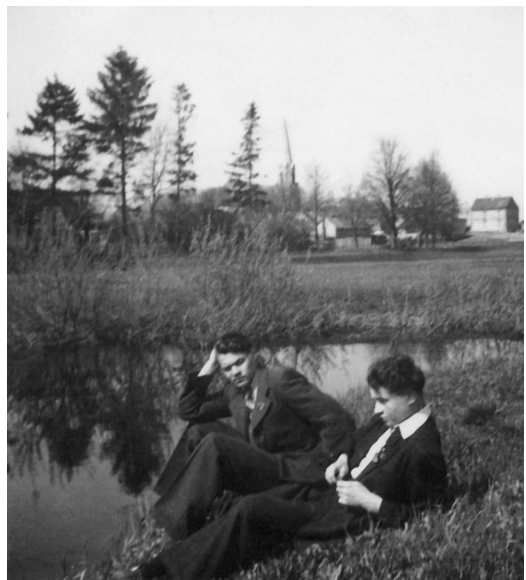
Taip 1949 m. atėjo pagaliau ir gimnazijos baigimo laikas, o ją baigus ir – „kur toliau?“ Labai traukė literatūra, bet toliau mokytis sąlygų nebebuvo jokių.

Žeimelyje. Į Žeimelį atvykau 1949 m. rudenį, ką tik baigęs Linkuvos gimnaziją. Kadangi toliau mokytis nebuvo sąlygų, kreipiausi į Joniškio apskrities Liaudies švietimo skyrių, prašydamas darbo kurioje nors mokykloje. Dar tebesimokydamas gimnazijoje, šalia dėstomų vokiečių, lotynų ir rusų kalbų, savarankiškai buvau pramokęs anglų ir ispanų, todėl ir buvau paskirtas mokytoju į Liesų septynmetę mokyklą, o po poros savaitių – į Žeimelio vidurinę dėstyti anglų kalbos, nes tuo metu vietoj dėstytos vokiečių kalbos visur mokyklose buvo įvesta anglų kalba, ir labai trūko specialistų. Taip išsisprendė ir mano profesijos klausimas: kitą vasarą įstojau į Vilniaus pedagoginio instituto neakivaizdinį skyrių toliau mokytis anglų kalbos.

Žeimelis tada buvo jaukus pasienio lygumų miestelis, vasarą paskendęs žalumoje. Prieš karą buvo stengtasi jį kuo geriau sutvarkyti, kadangi čia pat buvo sienos į Latviją perėjimo punktas: gatvės buvo tiesios, išgrįstos, šaligatviai – tvarkingi, tvoros visur žalios dažytos, baltomis viršūnėlėmis, pastatai – raudonų plytų arba baltai tinkuoti, su raudonų čerpių stogais. Centre – keturkampė gyvatvorėmis apsodinta aikštė, visur daug medžių.

Vidurinė mokykla buvo įsikūrusi baltame, pereitame šimtmečio statytame

*J. Šliavas su kolega
I. Jutumi pirmaisiais
darbo Žeimelyje
metais, dar nežinantis
savo likimo vingių...*

*Žeimelio mokytojų suvaidintos A. Vienuolio dramos „Paskenduolė“ dalyviai:
V. Šmailys, S. Vronevskis, M. Gudynas, J. Šliavas, V. Stravinskaitė, J. Pranytė,
J. Pilypaitis, P. Juozaitis, A. Gudynienė, V. Raziūnaitė, M. Budrys, P. Šležaitė,
J. Bulytė, J. Mašalas. Dekoracijos J. Šliavo. 1955 m.*

*J. Baltušio 4 v. drama „Gieda gaideliai“ su Žeimelio vidurinės mokyklos X klase.
1958 03 19*

M. Tydmano nuotraukos

*J. Kupalos drama
„Paulinka“ su
Žeimelio vidurinės
mokyklos XI klase.
1958 m.
M. Tydmano nuotr.*

dviejų aukštų pastate, kur iš pradžių buvo valsčius ir dviklasė mokykla, vėliau – valsčius ir progimnazija.

Nors tuo metu Žeimelyje jau buvo pilna vidurinė mokykla, mokinių buvo ne daug, paralelių klasių – vos dvi.

Žeimelis buvo priskirtas Linkuvos rajonui. Iš buvusių 4 vidurinių mokyklų Žeimelio mokykla buvo pati stipriausia pagrindinių dalykų mokytojų kadrais, kurių dauguma buvo vyrai, ir galbūt dėl to ši mokykla davė respublikai įžymių žmonių.

Žeimelyje gyvenau pas Kukevičius Linkuvos gatvėje, po metų – pas Iminavičienę, netoli upelio, o nuo 1952 m. – Vaškų gatvėje pas Kripienę. Mokslas institute sekėsi gerai, tik tai vienerius metus sutrukdė šaukimas į kariuomenę, į kurią dėl įvairių priežasčių vis dėlto neišėjau. Institutą baigiau 1956 m. su pagyrimu.

Baigęs institutą, mokykloje pastačiau keletą stambių veikalų: 1958 m. – J. Baltušio „Gieda gaideliai“, 1958 m. – J. Kupalos „Paulinka“, 1960 m. – M. Talvest „Šeimyniniai klausimai“, kurie Žeimelyje turėjo didelį pasisekimą. 1958 m. su vadovaujama dešimta klase pabuvojome Piarnu, Taline, Tartu. Tai buvo pirmą kartą mokiniams suorganizuota tokia tolima ekskursija. Laisvalaikiu rašinėju eiles, mokiausi ispanų kalbos.

1958 m. pradėjau vadovauti mokinių kraštotyros būreliui, o kitų metų rudenį – rugsėjo 14 d. – mokykloje buvo atidarytas muziejus, kuriame iki šiol tebedirbu, nors kraštotyros būreliui nebevadovauju nuo 1973 m. pavasario. Susikūrus kraštotyros draugijai, į ją įstojau bene 1961 m. Ypač intensyviai kraštotyroje ėmiau dirbti nuo 1966 m. pradžios, kai surinktus duomenis pradėjau apibendrinti straipsniuose. Šiuo metu jau esu paruošęs šiuos kraštotyros darbų rinkinius: „Žeimelis“, 1972 m., 571 psl.; „Mūšos ištakos“, 1973 m., 364 psl.; „Beržtalio–Lielupės kloniai“, 1974 m., 219 psl.; „Šiaurės Lietuvos lygumos“, 1974 m., 204 psl.; „Iš Mūšos senovės“, 1975 m., 221 psl.; „Mūšos senovė“, 1975 m., 208 psl.; „Mūšos praeities mozaika“, 1975 m., 220 psl.; baigiu rašyti „Mūšos slėnio bylojimus“, 1976 m., virš poros šimtų psl. Jau esu galutinai sutvarkęs savo eilėraščių rinkinį „Krantams tolstant“, 1949–1969 m., 102 psl.* Su mokiniais rinkta tautosaka – 3 617 vienetų – perduota Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštynei, kiti aplanakai su etnografinė medžiaga – Istorijos institutui.

* Visi darbai saugomi VUBR, f. 152.

1959–1969 m. mokykloje vadovavau turistų, vėliau – turistų-orientacininkų būreliui, kuris kasmet – 10 kartų iš eilės buvo Pakruojo rajono varžybų nugalėtoju, 9 kartus atstovavome rajoną respublikinėse varžybose (tik 1960 m. vasarą zoninėse varžybose nedalyvavome dėl turistinio inventoriaus stokos), kur būrelis ypač gerai pasirodė 1962 m. vasarą Kačerginėje – 6 vieta, 1964 m. Birštone – 7 vieta, 1965 m. Vilniuje – 10 vieta, 1966 m. Merkinėje – 5 vieta, 1967 m. Palūšėje – 10 vieta, ne kartą buvo jose atskirų rungčių nugalėtoju ar prizinininku (1961 m. Plateliuose – akinės nuotraukos varžybose 1 vieta, 1962 m. Kačerginėje – akinės nuotraukos varžybose 3 vieta, 1963 m. Anykščiuose – maršruto aprašyme 2 vieta, 1965 m. Vilniuje – orientavimosi estafetėje – 2 vieta, 1966 m. Merkinėje – kliūtiniame bėgime 3 vieta).

Kaip klasės vadovas išleidau 5 abiturientų laidas. Išskyrus pirmuosius metus, visą laiką dėščiau tiktai anglų kalbą. Anglų kalbos mokytojomis tapo ir trys mano mokinės, o vieną vaikiną kraštotyra atvedė į archeologiją. Kuo tapo kiti mano buvę mokiniai – sunku ir besurokuoti.

Pirmiausia buvo Mokytojas

Aloyzas Bėčius

Paminėdami J. Šliavo mirties metines, vieną Žeimelio gatvę pavadinome jo vardu. Tai nedidelė plyta į atminimo paminklą, kuri mokytojas savo darbais pasistatė pats. Tik gaila, kad žmonės, su kuriais jis gyveno ir dirbo, laiku nesuvokė jo nuopelnų šiai žemei didumo ir svarbos.

„Lietuviškosios Žiemgalos tyrinėtojas ir žymus mūsų kraštotyryninkas J. Šliavas (kilęs iš Žeimelio apylinkių) paskyrė žiemgaliams tokias eiles:

*Matau jus slenkančius iš amžių glūdumos...
Rūsčių kovų liepsnos nugairinti veidai,
Išplėštas židinyš prie Lielupės plačios,
O priešais – sunkūs tremtinių keliai.*

*Kur Mežuotnė? Kur Tervetė? Kur Sidabrė sena?
Kur šiandien Viestartas su raitelių pulkais?
Kapai, milžinkapiai ir užmiršta kalba...
Ir metraščiai vos beįskaitomais ženklais...*

*Tačiau nemirus ji – tauta tebegyva,
Tada vien nugalėta buvus riterių nuožmių.
Kapai, milžinkapiai, kalba jau pamiršta,
Tačiau jų kraujas tebeverda manyje, jaučiu...“¹*

Juozas Šliavas

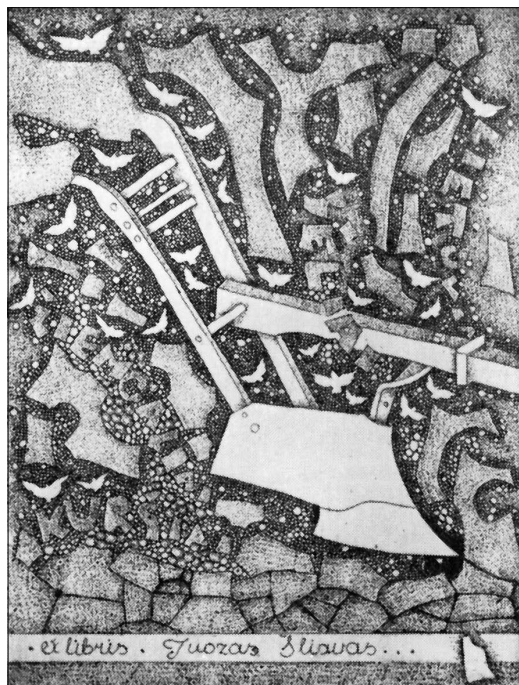
Taip savo kapitaliniame veikale „Lietuvių kalbos istorija“ akademikas

¹ Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*, Vilnius, 1984, t. 1, p. 353.

Zigmas Zinkevičius pristato skaitytojui galbūt vieną iš sąžiningiausių darbininkų, prisilietusių ir pažadinusių ne tik vieną ar kitą žiemgalių praeities paminklą, bet aukštai iškėlusį mūsų praeities pažinimo deglą, sujudinusį ir nuvedusį paskui save ištisą mūsų krašto žmonių kartą, kuriai aidas iš amžių glūdomos tebejudina žiemgališką kraują.

Pirmasis Teodoro Grothuso fondo premijos laureatas Latvijos Mokslų Akademijos prezidentas Janis Stradinis, kalbėdamas Lietuvos MA sesijoje 1995 metų sausio 20 d., kai jam buvo įteikiama minėtoji premija ir Akademijos garbės nario diplomatas, savo pranešimo pabaigoje pasakė, kad reikia nusilenkti šviesaus atminimo Žeimelio vidurinės mokyklos mokytojui Juozui Šliavui, daug prisidėjusiam prikeliant iš užmaršties ir įamžinant aštuonioliktojo amžiaus mokslininko – elektrochemijos ir fotochemijos pagrindėjo Teodoro Grothuso atminimą. Buvo pasakyta, kad, jeigu genialusis mokslininkas būtų gimęs šimtmečiu vėliau, jam turėjo būti paskirtos dvi Nobelio premijos. Tačiau taip neįvyko, nes pasaulis dar nebuvo pasiruošęs priimti jo idėjų. Panašus likimas ištiko ir kitą Šiaurės Lietuvos lygumų sūnų – mokytoją Juozą Šliavą, kuris irgi nespėjo įgyvendinti savo užsimotų darbų, beprasmiškai sudegdamas ir perkeltine, ir tiesiogine prasme. Su juo atsiveikinome 1979 metų birželio 10 d.

Nedaug mūsų kraštas turi tokių pasišventusių žmonių. Daug jų ir negali būti. O gal jų daug ir nereikia! Į ką gi tada tektų lygiuotis? Kas kelrodžiai būtų? Tik gėda, kad juos gyvus ne visada tausoti mokame, kad laiku į talką ateiti nesugebame. Ir sudega mūsų kultūros deglai pačiame žydėjime. Lieka kartėlis su sąžinės graužimo nuosėdomis... Tačiau jie dega ir toldami nuo mūsų. Ir daros išdidu ir gera, kad jų šviesa lieka mūsų žemėje. Nuostabi šiluma užpildo krūtinę, kai žinai, jog tu buvai jo mo-

*Dail. G. Didelytės
ir I. Labutytės
eksklibriai Juozui
Šliavui. 1985 m.
VUBR, f. 152-1147*

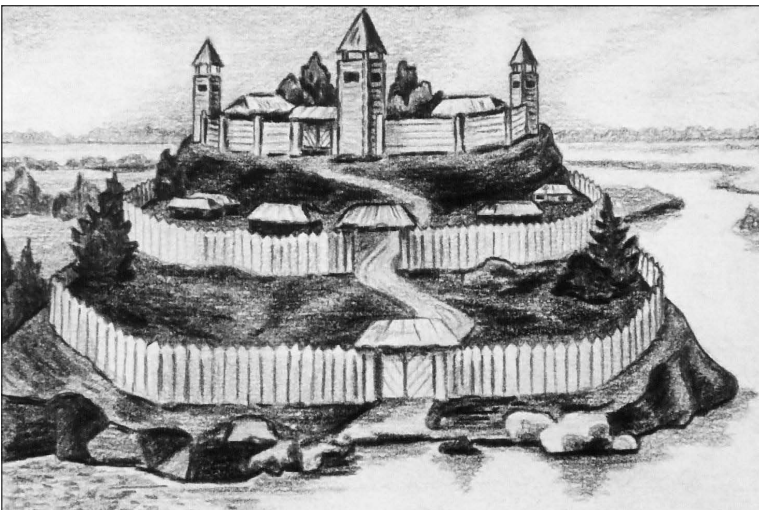

Juozo Šliavo piešiniai-
rekonstrukcijos.

„Vilniaus aukštutinė
pilis. XIV–XV a.“

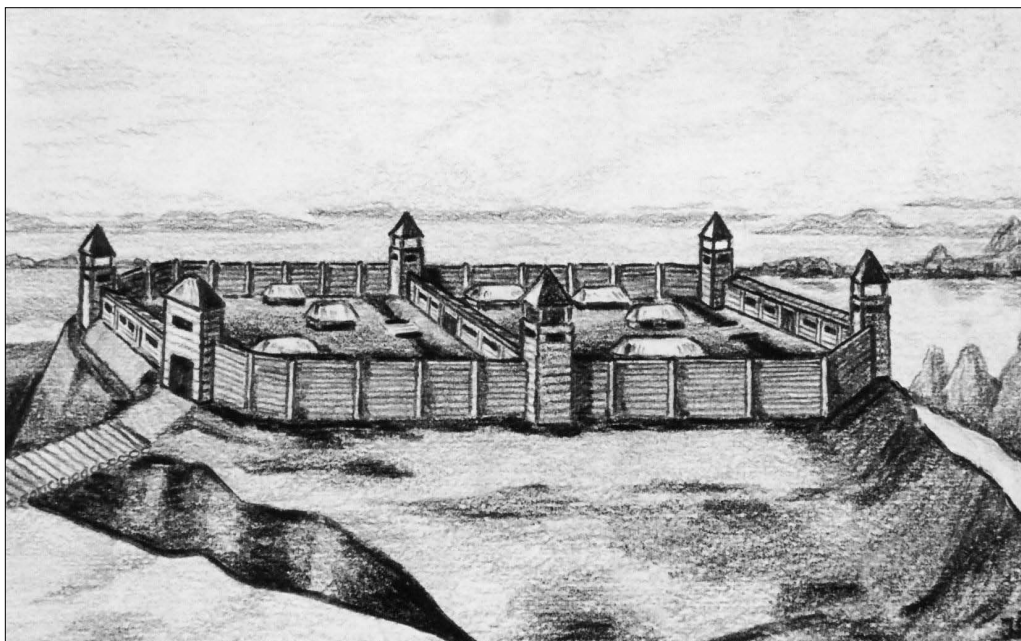

„Trakų pusiasalio
pilis. XIV a.“

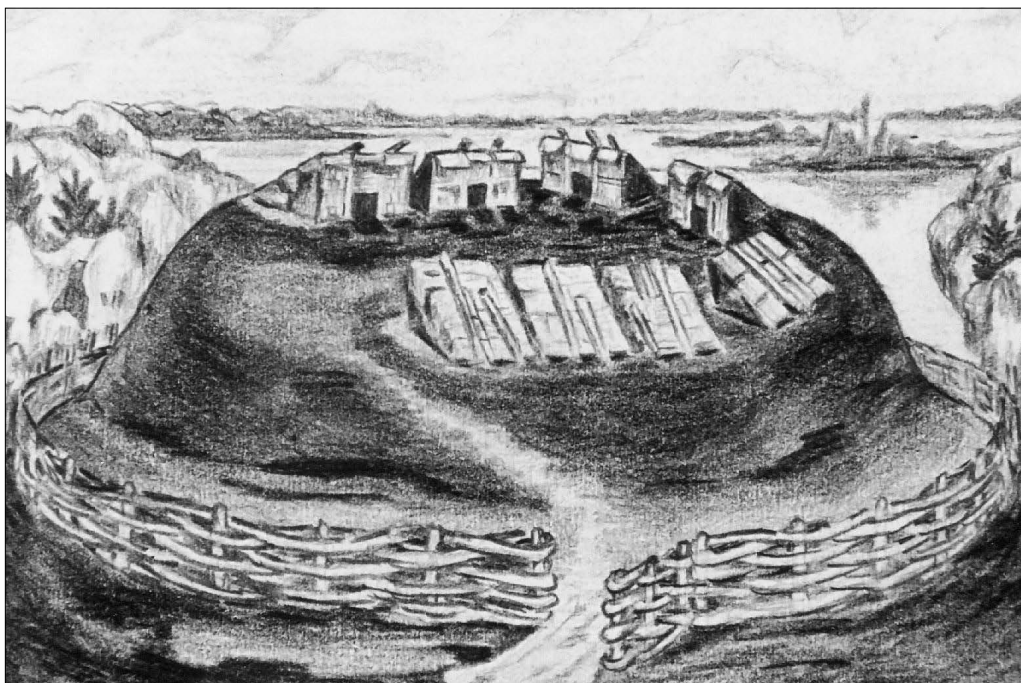

„Ankstyvojo feodalinio
laikotarpio IX–XII a.
pilis /rekonstr./“

ŽM I-T 1595 (1–12)

„Raciškės pilis. XIII–XIV a.

„Gimininės bendruomenės sodyba
piliakalnyje /rekonstr./“.

ŽM I-T 1595 (1–12)

kinys, kaimynas, pažįstamas ar bent kraštietis... Visas aktyvios visuomeninės Žeimelio vidurinės mokyklos anglų kalbos mokytojo veiklos laikotarpis nuo 1958 metų iki mirties yra susijęs su žiemgalių žemės istorijos, etnografijos, archeologijos, tautosakos, kalbotyros, mitologijos rinkimu, fiksavimu ir tyrinėjimu. Išskirtinę vietą mūsų kultūros istorijoje J. Šliavas turėtų užimti ir dėl to, kad jo visuomeninė veikla betarpiškai susieta su pedagogine ir kad visą šį milžinišką daugiaplanį darbą atliko vienas žmogus.

Juozas Šliavas išvydo pasaulį pačioje piečiausioje žiemgalių žemės dalyje. Nužingsniavo per ją kaip ir visi to krašto *trisdešimtųjų metų gimimo* vaikai, per kurių vaikiškus gyvenimus persirito nevaikiški istorijos lūžiai, vienus pražudę, kitus užgrūdinę, iš trečiųjų atėmę tėvynę. Tik jo pėdos liko giliai įmintos mūsų lygumose...

Valstietišškai paprastai J. Šliavas rašo, kad gimęs 1930 metų vasario 9 dieną, *pačiame Linkuvos–Pašvitinio–Žeimelio trikampio viduryje*. Tai buvęs Linkuvos valsčius, Pašvitinio parapijos pakraštys. Jo tėvas po Pirmojo pasaulinio karo čia, *prie Rimkūnų–Daugalonių kelio* buvo gavęs 13,5 ha žemės. Išikūrė 1925 metais. Šeimoje buvo trys broliai ir sesuo. Juozas gimė antruoju. Šį nelabai stiprios sveikatos, bet labai norintį mokytis antragimi, baigusį pradinę mokyklą, po metų nusprendė leisti į mokslus. 1942 metais išvežė į Linkuvos gimnaziją. 1944 metų ruduo Šliavų šeimos gyvenimą paženklino nepataisoma nelaime.

„Nuėjęs pas kaimynus pasiskolinti tepalo kūlimui, tėvas iš tenai jau nebegrižo. Kaimynas lauke buvo radęs granatą, berodydamas, matyt, kažką padarė, ir granata sprogo rankose, užmušdama abu vietoje [...] Jau ir taip visiems buvę sunkūs pokario metai“, Šliavų šeimai „tapo sunkiai bepakeliami, motina – ligota, vaikai – neužaugę“², o Juozas – mokslams pasinešęs.

Linkuvos gimnazija turėjo tradiciją: kiekviena abiturientų laida paruošdavo stambų scenos veikalą, kur būtų ne vien daug veikėjų, bet kur kiekvienas turėtų savo rolę, nebūtinai vaidybinę. Reikia tik pažiūrėti į išlikusias kad ir penktojo dešimtmečio spektaklių programas ir pamatysime, su kokia meile ir estetiniu skoniu jos padarytos. Taigi tuo metu gimnazijoje būta gana stiprių jėgų, kurios sugebėjo ne tik nuteikti, bet ir išugdyti estetinį humanitarinį pradą. Tokia aplinka bus paveikusi ir mažąją gimnazistą iš Rimkūnų.

1949 metais J. Šliavas išlaikė abiturėto egzaminus, su didžiausiu troškimu pasirošęs kibtį į literatūros studijas, tačiau trinktelėjęs likimo būgnas jį nukreipė atgal į mokyklą – duonos pelnytis. 1949 metų rugsėjo pirmąją Joniškio rajone besikuriančios Liesų septynmetės mokyklos penktokams jos vedėja J. Satkauskienė pristatė naują mokytoją, kuris turėjo mokytį anglų kalbos. Taip prasidėjo naujas J. Šliavo gyvenimo tarpsnis, kuriam liko ištikimas iki paskutinio atodūsio.

Niekas tada ir nebandė suvokti, kad anglų kalbą mokytojas išmoko pats, nes Linkuvos gimnazijoje buvo dėstoma tik vokiečių kalba. Pokario metais į ją buvo pažiūrėta neigiamai. Plonas, tiesus, aki-
niuotas, jis daugiau buvo panašus į klie-
riką negu į kaimo mokytoją. Turėjo vie-

² VUBR, f. 152-8, p. 58–70.

na rudą švarką jau gerai panešiotu pamušalu, stipriai padėvėtus, bet švariai valomus pusbačius, tvarkingai ryšėjo kaklaraištį. Atrodo, tai ir buvo visas mokytojo turtas. Dviratį pasiskolindavo... Toks liko visą gyvenimą, jei neminėsime vieno kito atributo, būtino buityje.

Laikai buvo neramūs. Žmonės gulėsi, nežinodami, ar atsikels. Dirbo, neturėdami garantijos, kad teks valgyti. Visuomenėje tvyrojo baimės, netekčių ir nežinios nuotaika. Išretėję senųjų mokytojų gretos bylojo, kad ir čia laikmetis pasidarbavo... Tą patį rudenį jaunas mokytojas perkeliamas į Žeimelio vidurinę mokyklą, kuri ir nulėmė visą tolimesnį gyvenimą. Išsisprendė ne tik pragyvenimo, bet ir profesijos klausimas – mokytojas ėmė rimtai studijuoti anglų kalbą Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto neakivaizdiniame skyriuje, kurį 1956 metais baigė su pagyrimu.

Nežinau, ar iš mūsų didelių vyrų kas susimąsto, pavartęs mokytojų darbo knygeles, kuriose darbo maršrutų įrašai dažnai netelpa. Plaukia tokie mūsų inteligentijos odisėjai dažniausiai ne atvira jūra, o vis įlankom, užutekais, vidaus kanalais su patyrusiais locmanais, vis keldami švietimo lygį, vis gerindami ir dar labiau tobulindami pedagoginį meistriškumą, apgniauzę pinigą ir niekaip neišsivadudami iš pedagoginės impotencijos klasėje. Ar kada nors suvirpa atsakingų už mūsų ateities kartos dvasinį veidą ir tikrų liaudies mokytojų likimą sąžinė, paskendus į tą drumzliną lygiavos liūną? Dažniausiai tik netektis pabudina dėmesį, kai kitaip daryt jau nebegalima. Ir tik tada, jau laikraščiuose, pastebime, kad įrašai mokytojų darbo knygelėse yra dažniausiai atvirkščiai proporcingi naudingo pedagoginio darbo koeficientui. J. Šliavo darbo knygelėje jie tokie: 1949 metais paskirtas Žeimelio gimnazijos anglų kalbos mokytoju, o 1979 iš šių pareigų jį atleido mirtis, nei „pačiam prašant“, nei „pablogėjus sveikatai“. Laikmečio giltinė prasivalė kelią, auka pasirinkdama dar vieną neplaninį ramybės drumstėją...

Kai visuomenėje ima nusistovėti viešosios nuomonės klodai, kai laikas nenu-maldomai tolina nuo mūsų veidus ir kasdieninių darbų rūpestį, nė nepajuntame, kad atminty išlieka tik tai, kam žmogus gyvenime skyrė pagrindinį dėmesį. Tačiau tas gyvenimo aisbergas, kaip ir visi aisbergai: viena dalis – virš vandens, o dar septynios – gelmėje. Nebijodamas suklysti, teigiu, kad pirmiausia J. Šliavas buvo mokytojas – tai septynios jo aisbergo dalys, panirę kasdieninio darbo ir rūpesčių gelmėje, teikę džiaugsmo ir draskę širdį, reikalavę tiesos sakymo ir mokę laviruoti ant bekompromisiškumo ribos. Ir šiandien tos septynios dalys nematomos. Jų negalima fiksuoti jokiais materialiais kriterijais. Jų negalima pastatyti vitrinoje, jų negalima susmulkinti ir vertinti pagal nusistovėjusį standartą, nes tuojau pat sutirps. Joms buvo reikalinga pastovi pedagoginio darbo gelmė – klasėje ir namie, ekspedicijoje, vaišėse, kabinetuose ir talkoje, visur, kur žmonės buria ne pinigų trauka.

Galima išstisus dešimtmečius knistis bibliotekų kartotekose, dėlėti iš rietuvės į rietuvę kažkieno surinktus eksponatus muziejų saugyklose, sukompiliuoti toms akademiškai orių išvadų ir pastabų ir likti šaltam santykiuose su tais, apie kuriuos visa ši medžiaga. Ir galima visą laiką degti, visą laiką užkliūti už nežinomo, bet viliojančio, nors tai ir išeitų už planuoto darbo ribų, nuolat keroti lyg plačiašakiam ažuolui, kuriam iš pumpurų kasmet išauga kelios naujos šakos. Jos priklauso tam pačiam kamienui, minta iš tos pačios dirvos, po kiekvienos žiemos užaugindamos naują gilių derlių. Tačiau tik po žiemos. Tik po tam tikro ramybės ir susikaupimo

*Vaikystėje vien
peiliuku išdrožti
šachmatai.
ŽM E-B 380*

laikotarpio, kai viskas susiguli, paaiškėja ir tampa aiškiu pumpuru, kuriam drąsiai galima skleisti. Ir skleidžiasi – rašomi straipsniai, daromi apibendrinimai, atliktas darbas gražinamas žmonėms...

Laikmečio dvasia visada skaudžiai paliečia romantiškos prigimties asmenybes. Dvasinis užtaisas išauga savo rūbus. Rodos, žengtum platų ir drąsų žingsnį ir persoktum per bedugnę, tačiau dažnai tenka vien santūriai atsidusti:

*„Tėvai gimė tarp dviejų teisybių: galėjo tikėti, galėjo ir netikėti.
Mūsų kartai – vienas kelias“.*

Lyg patvirtindami gyvenimo faktą, visi Žiemgalos upeliai lygiagrečiai teka į šiaurę... Per lygumas. O jose kaip niekur kitur matosi giliai įmintos pėdos, visomis kryptimis vedančios į horizontą ir dar toliau. Štai kodėl J. Šliavas niekada nesistengė, kad vieną mazgą rištų penkiese. Jis buvo ažuolo kamienas, mokėjęs surasti, iškelti, apsaugoti ir gražinti.

Norėdami suidealinti žmogaus visuomeniškumą, mes dažnai apkarpome jam sparnus, užmiršdami, kad pirmiausia jis toks, kaip ir mes. O jei toks pat, tai turi jausmus ir gyvena tarp mūsų. Ir ar nėra čia pasislėpęs tas stimulus, kuris vėliau net darbo ir nuopelnų biografiją suskirsto etapais, periodais ar dar smulkesniais ir konkretesniais laiko vienetais. Tik vėliau mes dažnai pamirštame, kad vienas ar kitas išlikimą pelnęs polėkis buvo paprastas žmogiškos būties pagimdytas dalykas. Ar susimąstome, ar galime šiandien paaiškinti tokius J. Šliavo veiklos faktus: 1956–1957 metais spaudoje skelbia tik eilėraščius, pasirašinėdamas J. Eimanto slapyvardžiu, tartum lig tol jaunas mokytojas nebūtų egzistavęs. Beveik dešimtmečiui nutyla. 1973 metais atsisako vadovauti kraštotyros būreliui. Buvo tarpų, kai nevengė bokalo. Tik 1978 metų birželio 5 d. suteikiamas LSSR nusipelnusio mokytojo vardas, o tituluotis juo tenka lygiai metus. Matyt, dėsninga, kad tikrų liaudies šviesulių dažniausiai neslegia nei skambių vardų našta, nei prie žemės lenkia plačių krūtinių ordinais. Pirmasis darbo dešimtmetis, kaip ir kiekvienam, žengiančiam nepramintais savarankiško gyvenimo takais, buvo paženklintas darbu ir pilnas žmogiškųjų emocijų. Reikėtų manyti, kad jame slypi ir tas intelektualinis užtaisas, kuris vėliau lyg iš ugnikalnio išsiveržė keliais krateriais ir tik vėliau stabilizavosi, sustingdamas tvirtomis įvairių rūšių uolienomis.

Asmeninis mokytojo gyvenimas nebuvo paženklintas nei be galo šviesios vaikystės kryžstavimais, nei romantika pertekusios jaunystės nuotykiams. Ne vienas jų sudužo, atsitrenkęs į nepermaldaujamą laikmečio tikrovę, ne vienas liko nesuprastas ir neįvertintas tų žmonių, kurių artumas galėjo labiau sušildyti dideliame šuoliui pribrendusią jaunystę. O gal ir gerai, kad šio žmogaus gyvenimas netapo užliūliuotas ramiam šeimos užuteky? Kas žino, ar mes šią dieną būtume turėję taip iki gelmių sudjudintą Žiemgalos praeitį. Norėtusi manyti, kad jo fenomenas – tai savotiškas Martino Ideno iššūkis, kurį mokytojas taip mėgdavo idealizuoti klasėje per anglų kalbos pamokas ir kuris ilgainiui peraugo į nuoseklų mokslinį darbą.

J. Šliavas su žmona Laima (Katkevičiūte). ŽM

Nesvarbu, kokį klausimą spręstų mokytojas, jis visada buvo nuoširdus. Ir jo nuoširdumas niekad nebuvo palydėtas nusaldintos šypsenos. Jis visada buvo gilus ir tikras. Ir visam gyvenimui vargas sąžinei to, kuris pardavė ar bent papiktnaudžiavo tuo mokytojo nuoširdumu.

Nesvarbu, kokį klausimą spręstų mokytojas, jis visada buvo nuoširdus. Ir jo nuoširdumas niekad nebuvo palydėtas nusaldintos šypsenos. Jis visada buvo gilus ir tikras. Ir visam gyvenimui vargas sąžinei to, kuris pardavė ar bent papiktnaudžiavo tuo mokytojo nuoširdumu.

J. Šliavo veiklos pavyzdyje matome, kaip atsitiktinis reiškinys, patekęs į atsitiktinę situaciją, bet radęs labai palankią terpę tolesnei raidai, tampa didelio žygio stimulu. O kiek mokytojų abejingumo žvilgsniais palydi ir palydės mokinių atneštas senienas, kiek širdies skundų praleidžiama negirdomis, kiek nepasitikėjimo randų lieka jaunose mokinių sielose, kai jų pažinimo daigai atsitrenkia į valdiškąjį pedagogo standartą. O iš čia – visas pedagogo naudingo veikimo koeficientas. Ir tas, kuris sykį tai suvokė, pajus pareigą, vienam žmogui nepakeliamą, o vis dėlto įmanomą.

Baigtus ir nebaigtus J. Šliavo darbus išsamiai aptarė filologijos mokslų daktaras Kazimieras Garšva. Todėl šiandien pakaks pasakyti, kad tai trumpai išreikštas dviejų dešimtmečių įtempto darbo rezultatas. Tik sunku suvokti, kad tai vieno žmogaus darbas. Turime daugybę pavyzdžių, kai daug mažesnės apimties darbams sutelkiama dešimtys siaurų specializacijų darbininkų, o rezultatas būna daug menkesnis. Ar tik ne čia slypi liaudies išmintis, kad *ne darbas, kai penki vyrai vieną mazgą riša*.

Visur J. Šliavas buvo savarankiškas ir viską darė pats. Žingsnis po žingsnio gilinantis į lietuviškosios Žiemgalos toponimiką ir vardyną ir norint suprasti vieną ar kitą mitologijos ir tautosakos dalyką, iškilo reikalas ne tik konstatuoti faktą, bet ir jį paaiškinti. O norint paaiškinti, prireikė žinoti reiškinio vyksmo dėsningumus, daugeliui kurių gali pasitarnauti kalbotyra. Ir taip viena prie kitos ėmė rikiuotis ne tik teorinės žinios, bet ir pačios gyvosios kalbos: jos padėjo atrišti ne vieną susipainiojusį mazgą, kurį amžių bėgyje suraizgė *kalavijuočių, vėliau lenkų ir švedų kovų kryžkelė*, kur ... *viena kalba keitė kitą, nauji apaštalai bruko vis kitioniškus tikėjimus*.

Peržvelgus vien darbų antraštes, gali susidaryti išpūdis, kad tai vien humanitarinio plano dalykai ir kad daugelis jų turėtų būti net beletrizuoti. Tačiau jie apgaulingi. Kiekviena šiek tiek suromantinta antraštė slepia kruopštų analitinį darbą,

neretai paremtą labai specialiais tyrinėjimais. Jų diapazonas labai platus: nuo etnografijos per archeologiją net ligi elektrochemijos...

Ar klasėje taisė anglų kalbos rašomąjį darbą, ar vaidino saviveikliniame spektaklyje, ar, užgulus žemėlapi ir kompasą, per orientacininkų varžybas su mokiniais skaičiavo azimutą, ar Kairelių senkapyje ir Žagarės piliakalniuose rinko praeities molines šukeles ir vėliau nustatinėjo jų amžių, visur jo darbą lydėjo gilumo, išbaigtumo ir sąžiningumo kriterijai. Štai ką apie jį rašo žymesni mūsų laikmečio žmonės:

„Net iš labai dalykiškų jo laiškų ir retų mūsų susitikimų ilgainiui išryškėjo kai kurie J. Šliavo asmenybės bruožai: pareigingumas, sąžiningumas, sugebėjimas prisipažinti suklydus, nesitaikstymas su blogybėmis ir inertiškumu, darbštumas, operatyvumas... J. Šliavas gyveno labai kukliai, nemažą dalį savo uždarbio skyrė kraštotyros reikalams“³.

„... J. Šliavas buvo nepakeičiamas žmogus, jo netekimą pajuto ne tik Žeimelis, ne tik šiaurės Lietuva. Jo netekimas – smūgis kraštotyrai, archeologijos, lingvistikos, istorijos, tautosakos mokslams“⁴.

Visą gyvenimą jis buvo nuoseklus: ir kaip mokytojas, ir kaip savo krašto tyrinėtojas, ir kaip žmogus. Laikėsi trijų atramos taškų – kas mes, iš kur mes, kur einame. O pagrindinė idėja, kuri palaikė nuolatinį degimą ir išlikimo prielaidą, buvo tai, kad mes dar tebegyvi. Lyg B. Brazdžionio eilėse šis postulatą skamba visoje J. Šliavo veikloje.

„Toks brangus mano tėviškės lizdas. O kol kas jis gyvas...“ „Tačiau nemirus jį – tauta tebegyva, tada vien nugalėta buvus“... ir t. t., ir t. t.

Ši idėja buvo giluminis žmogaus ir piliečio veiklos kelrodis, nors ne kartą palydėtas ir sunkaus atodūσιο. Jis ėjo tuo keliu skubėdamas ir po kruopelytę rinkdamas seno mūsų buvimo įrodymus, o paklaustas, ko turi atsisakyti kraštotyrininkas, atsakydavo, kad *nieko, išskyrus karjerą*. Ir bijojo *išnykti be pėdsako*. Ir neišnyko.

Brūzgynais ir šiekštais apaugusiame, apleistame ir išniekintame T. Grothuso kape su mokiniais ieško įžymiojo mokslininko palaikų. Atsipalaidavimui atsisėda prie pianino ir, lyg viską užmiršęs, skambina liaudies dainas. Ir iš tų akordų, lyg iš amžių glūdumos pasąmonėj ryškėja tragiškasis paveikslas jaunojo Teodoro Grothuso, kuris kadaise irgi sėdėjo prie fortepijono, kuri jį tėvui pianistui Ditrichui fon Grothusui buvo padovanojęs didžiojo Johano Sebastiano Bacho sūnus.

Ir štai kokia paralelė: dar 30 metų prieš Faradėjų, lietuviu baudžiauninko Petro padedamas, jaunutis tragiško likimo Žiemgalos lygumų mokslininkas Teodoras Grothusas nuošaliame Gedučių dvare pagrindė elektrolizės teoriją, *anglas Devis, pasinaudojęs jo dujų mišinių tyrimais, sukūrė garsiąją kalnakasių lempą, o visa XIX a. apie Grothusą tylėjo. Buvo pralenkta laikas*⁵. Ir štai – mūsų kalbos, mūsų istorijos, mūsų kultūros šukes iš amžių

³ VUBR, f. 152-18, p. 161–163.

⁴ *Ten pat*, p. 150.

⁵ Kudaba Č. Pėdos Žeimelio lygumoj, *Literatūra ir menas*, 1972 m. liepos 22 d.

Po dvidešimties metų nesimatymo Juozas Šliavas savo auklėtinius kviečia į pamoką, kuri jo gyvenime bus paskutinė...

1959 metų 11-osios laidos Žeimelio vidurinės mokyklos abiturientai paskutinėje savo klasės vadovo pamokoje. 1979 06 09

prieblandos renka kitas Žiemgalos lygumų mokslininkas. Irgi diletantas. Ir krauna, ir kaupia, kad ateities kartos galėtų pasinaudoti ir suvokti, jog mūsų kraštas nuo seno čia ir kad kol kas jis gyvas.

Latvijos MA prezidentas profesorius J. Stradinis rašo, kad

„teisingai jo darbus galės įvertinti profesionalūs istorikai, išstudijavę 20 tomų rankraščių ir susisteminę muziejaus turtus... Savo kūrybine fantazija, atradėję aistra diletantai gana dažnai atveria kelius profesionalams taip, kaip keliautojai atveria kelius būsimoms civilizacijoms. Viėna man atrodo neginčijama: Juozo Šliavo darbų reikšmė vis didėsi, ir jo vardas užims deramą vietą tarp lietuvių istorijos tyrinėtojų“⁶.

Nuo amžių čia persipynę įvairių tautų keliai. Nuo amžių Žeimely santarvėję gyveno visokių tikėjimų žmonės. Šešioms šimtams gyventojų tarnavo keturių konfesijų bažnyčios, kaip pasienio miestelyje veikė karčemos, kurių dvi ligi mūsų dienu

išlikę. Mokytojo žvilgsnis ir už jų užkliuvo. Jo žiemgališkas kraujas ir čia pastebėjo atsparos tašką:

„... sutvarkykime karčemą. Viename jos gale įkurkime „Žiemgalos“ muziejų, kitame – užėigą. Lovos, linu paklotos, svečio lauktų. Prie židinio – ažuolo skobnios, ant tų skobnių – žalias vynas, o tą žalią tyrą vyną tikra šinkorka šinkuotų. Tokia karčema gražią dieną dovanotų, vyrams orumą gražintų, svečių priglostytų“⁷.

*Paskutinė
1959 metų laidos
abiturientų
nuotrauka
su klasės vadovu*

Tai perfrazuoti mokytojo siekiai, tačiau jie virto realybe. O svarbiausia, kad J. Šliavo atlikti ar bent išjudinti darbai mūsų laikmečiu lyg koks eliksyras gaivina senosios Žiemgalių žemės žmones, kurie sukručio, pajutę gėdą prieš savo mokytojo atminimą.

Kai iki mokytojo J. Šliavo mirties buvo likę apie 100 dienų, Žeimelio vidurinės mokyklos vienuoliktokai ruošėsi švęsti šimtadienį. Kryžstaujanti jaunystė šurmulyje į mokytojo širdį trinktelėjo dar vienas seniai praėjusio karo dūžis. Atsitiktinai prisilietus prie seno sutrūnijusio šautuvo, beprasmiškai žuvo jo vadovaujamos klasės abiturientė... Kapinės. Prie duobės.

„Popieriaus lapelis virpėjo J. Šliavo rankose, jis kišo jį vis arčiau ir arčiau prie storų akinių stiklų, o žmonės laukė, ką pasakys gerbiamas Žeimelio mokytojas, šis visiems žinomas kraštotyrininkas, kitų net laikomas keistuoliu, išlandžiojęs visų žeimeliečių užkaborius, užrašęs kiekvieno karštinčiaus žodžius“.

⁶ Žr. šios knygos str. „Mokytojas Juozas Šliavas“.

⁷ Kaltėnis V. Privalau parašyti..., *Literatūra ir menas*, 1972 m. liepos 22 d.

J. Šliavo butas
1979 m. birželio 10 d.
pavakary:

a) sesuo Aleksytė
drebančiom rankom
skaito likusio brolio
turto surašymo aktą;
b) sudegusi sofa;
c) ant sumirkusių
knygų – „Šventasis
su taure“, dabar
saugomas „Žiemgalos“
muziejuje. P. Švilpos
nuotraukos

Su kraštotyriminkais latviškoje Žiemgalos dalyje:

Aucē. 1977 m. VUBR, f. 152-52

*Mežuotnē. Prie piliakalnio. 1977 m. VUBR,
f. 152-1039*

*Mežuotnē.
Prie piliakalnio.
1977 m.
VUBR, f. 152-488*

*Prie sankryžos.
1977 m.
VUBR, f. 152-491*

*Tervetē.
Ant piliakalnio.
1977 m.
VUBR, f. 152-1040*

J. Šliavo nuotraukos

Žeimelio katalikų
kapinėse. 2004 m.
J. Bindoko nuotr.

„Retas kas net moksleivių žinojo, kad vienuoliktos klasės vadovas rašo eiles“.

Iš tikrųjų jis jų ir neberašė. Tačiau virpančios klasės vadovo lūpos tarė paskutiniuosius atsisveikinimo žodžius:

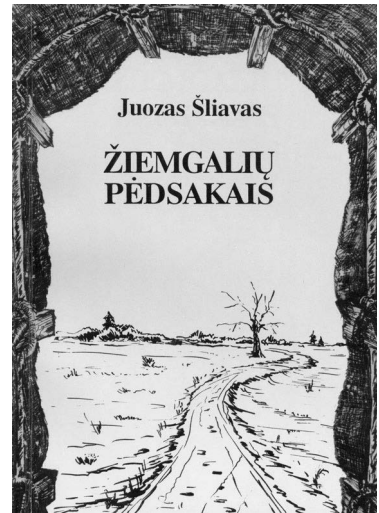
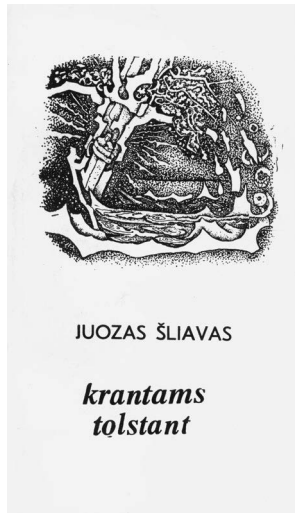
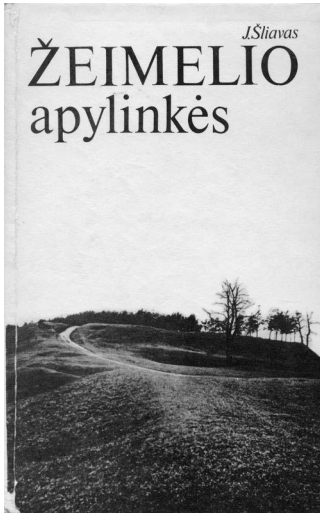
*„... Turės nurimti, dienoms
bėgant, skausmas šaltas,
Ir laikas vėl tekės sena vaga...“*

*Profesorius Z. Zinkevičius prie J. Šliavo kapo.
1980 m. K. Driskiaus nuotr.*

Dvi labai panašios ir visiškai beprasmės – tėvo ir auklėtinės – mirtys lyg juodi kelio ženklai rėmina J. Šliavo gyvenimą. Paskutinė dar kartą priminė, kad mokytojo pedagoginio naudingumo koeficientas pasireiškia ne vien prie lentos.

Tų pačių metų birželio pradžioje Žeimelyje susirinko ankstesnės laidos abiturientai. Susitiko po daug nesimatomų metų, pakryštavo, žilą plauką prišukavę, sudaužė alaus bokalais lyg tie svajonių žiemgaliai senojoje karčemoje, ir niekas negalėjo numanyti, kad kitą dieną į senų draugų susitikimą mokytojas J. Šliavas nebeateis. Buvusių savo mokinių palydėtas jis užgeso savo bute birželio 10 d. auštant, beprasmiškai ir netikėtai. Pro atvertą kambario langą sklaidėsi dūmai, o atėję jo buvę mokiniai nulenkė galvas.

Liko šviesus paveikslas. Liko buvusių mokinių, bendraminčių ir pažinusių žmonių atsiminimai, liko atminimo akmenys, paženklinę jo gyvenimo pradžią ir pabaigą, liko trumpo gyvenimo, bet didžiulio darbo vaisiai, kuriuos lytės ne vieno mokslininko ranka, kuriais džiaugsis ir didžiulis mūsų ir ateinančios kartos.

*Juozo Šliavo
knygos, išleistos
po jo mirties*

Daug gražių žodžių jo atminimui ištara dideli mokslo vyrai, daug pagarbos jam dar teiks kraštotyrininkų sąjūdis, tačiau žemiausiai lenkiame galvas J. Šliavui – mokytojui. Jo atlikti darbai pirmiausia perėjo per mokinių širdis. Kiekviena seniena, kiekvienas tautosakos trupinėlis, kiekviena žinia, kiekvienas senų žmonių išminties žodis, kol sugulė į dvidešimtį didžiulių tomų, lyg nektaras į avilį buvo sunėsta jo vadovaujamų mokinių. Gal tik dabar imame suvokti, kad, norint mokinių širdyse įskiepyti tikėjimą, įskiepyti meilę savo žemei, pagarbą žmogui ir tiesai, pirmiausia pačiam reikia būti tokiu. Ne tik būti, o pačiam tikėti, pačiam mylėti, pačiam žinoti ir jausti, sakyti tiesą ir prisipažinti suklydus. Čia ir glūdi mūsų mokyklos esmė, per kurios apleistus dirvonus Žiemgalos lygumose J. Šliavas mynė takus, vesdamas jais savo mokinius. Svarbiausia, kad jis buvo suprastas, jog dvasinė stiprybė ateina iš *amžių glūdumos*, o Pelaniškių legendos kalvio nukalta saulė į šviesą ir tiesą mus lydi.

Jau trys dešimtmečiai mūsų tarpe nebėra mokytojo J. Šliavo, bet turi *nurimti, dienoms bėgant, skausmas šaltas*, nes laikas visada *tekės sena vaga...* O jo palikimas iš saugyklų tartum šaukia: „Imkit mane ir skaitykit ir tatai skaitydami permankykit“.

Mokytojas Juozas Šliavas

Janis Stradinis.

Iš rusų kalbos vertė Aloyzas Bėčius

Sakoma, kad nepakeičiamų žmonių nėra, tačiau tuo reikėtų suabejoti. Pakeisti, pavaduoti galima tikrai valdininkus ir kitokius etatinius vienetus, o kalbant apie žmones, tai kiekvienas jų, kaip ir kiekvieną kartą, išeidamas palieka kažkokią tuštumą.

mą. Kuo individualesnis ir kūrybiškesnis buvo žmogus, kuo daugiau jo veikla peržengė įprastas kasdienybės ribas, tuo aštriau jaučiama tuštuma, tuo labiau jaučiamas to žmogaus nepakeičiamumas. Mokytojas Šliavas buvo besąlygiškai nepakeičiamas žmogus. Jo netektį pajuto ne tik Žeimelis, ne tik Šiaurės Lietuva, bet ir visa Lietuvos kraštotyra, tirianti archeologiją, kalbą, istoriją, tautosaką...

Nesijaučiu galįs kalbėti apie visas mokytojo Šliavo veiklos sritis, bet man atrodo, kad Lietuvos kraštotyroje jis atvertė naują puslapį, o būtent – pasienio su Latvija sričių, senųjų žiemgalių žemių, nepasidavusių kryžiuočiams ir perėjusių į Lietuvos pusę tyrimui. Šią problemą jis atskleidė įvairiapusiškai – lingvistiniu, archeologiniu, etnografiniu, mitologiniu, tautosakiniu aspektais, rinkdamas ir dokumentinę medžiagą, ir senolių pasakojimus, ir eksponatus savo muziejui, kurių pavadino nuostabiu „Žiemgalos“ vardu; tuo tarpu pas mus, Latvijoje, kur plyti pagrindinės žiemgalių žemės, panašaus muziejaus neturime. Ar toks vertinimas teisingas, atsakyti gali Lietuvos istorikai – profesionalai, ištyrę 20 rankraštinių foliantų ir susisteminę muziejaus turtus, kuriuos paliko mokytojas Šliavas. Galbūt jie pasakys, kad mokytojas Šliavas buvo diletantas. Bet ir tokia išvada, man rodos, nesumenkintų mokytojo nuopelnų, nes savo kūrybine fantazija, atsidavimu ir atradimų aistra diletantai dažnai nutiesia kelius profesionalams, panašiai kaip keliautojai ir misionieriai tiesia kelius būsimoms civilizacijoms ir kolonistams. Tik, man rodos, neginčijama tai, kad Šliavo atliktų darbų vertė augo, didėjo, laikui bėgant po jo mirties, ir jo vardas užims garbingą vietą Lietuvos praeities žymiausių tyrinėtojų gretose.

Mus siejo aštuonerių metų draugystė, jei taip galima pasakyti, – ne taip jau dažnai mes susitikdavom, bendravome daugiausia laiškais (tarp savo popierių kol kas radau apie 100 mokytojo Šliavo laiškų, vieną kitą jo rankraštį, kuris buvo verčiamas ir spausdinamas Rygos leidiniuose, bet tai, matyt, dar ne viskas), keitėmės knygomis, tačiau vien suvokimas, kad ne taip toli nuo Rygos, mažyčiame Žeimelyje, gyvena ir dirba toks mokytojas Šliavas, abejonių valandėlėmis man buvo didelė moralinė paspirtis.

Su mokytoju Šliavu mus suvedė Napoleono laikų mokslininkas Teodoras Grothusas, vienas iš elektrochemijos ir fotochemijos pradininkų, gyvenęs ir dirbęs Gedučių dvare netoli Žeimelio. Todėl noriu keletą eilučių parašyti ir apie Grothusą. Pabaltijo dvarininko sūnus (kai kurie jo pirmtakai Kuršo kunigaikštystėje užėmė aukštas pareigas) Teodoras Grothusas pragyveno neilgą, bet pilną mokslinių atradimų ir dramtizmo prisotintą gyvenimą. Leipcige, Paryžiuje, Neapolyje, Romoje jis studijavo fiziką ir chemiją, bendravo su žymiaisiais to meto Europos mokslininkais, bet, nebaigęs specialaus išsilavinimo, dar jaunas grįžo namo. 14 metų Grothusas dirbo savo motinos dvare Gedučiuose, užkampyje, toli nuo stambesnių mokslo centrų, vienišas, ligotas, be aparatūros ir knygų, be savo artimųjų palaikymo ir supratimo. Per tą laiką jis padarė atradimus (pagrindiniai fotochemijos dėsniai, dujų mišinių užsidegimo dėsningumai, analitinės rodanidų reakcijos ir kt.), įamžinusius jo vardą, paskelbė apie 70 straipsnių ir mokslinių pastabų. Apie tai jis referuodavo Kuršo literatūros ir meno draugijos (Kurländische Gesellschaft für Literatur und Kunst) posėdžiuose Mintaujoje (Jelgavoje), bet negalima pasakyti, kad ir ten jis kolegų buvo teisingai vertinamas. Nusivylęs, išsekęs fiziškai ir dvasiškai, Teodoras Grothusas baigė gyvenimą, būdamas Puškino amžiaus – 37 metų. Savo testamente jis pasirūpino, kad pinigai, biblioteka,

archyvas ir mokslinės kolekcijos būtų perduota minėtajai draugijai su tikslu, kad Mintaujoje būtų įsteigta fizikos ir chemijos profesoriaus vieta, o taip pat, kad vietiniai valstiečiai būtų atleisti nuo mokesčių valstybei. Tačiau Grothuso giminės testamentą užprotestavo, ir jis neįsigaliojo (pats testamentas buvo rastas tik 1958 metais Latvijos valst. istor. archyve)¹, o mokslininko vardas gimtinėje buvo pasmerktas užmarščiai. Smulkmenas apie Teodoro Grothuso gyvenimą ir mokslinę veiklą galima rasti jo mokslinėje biografijoje², bet ankstesnis nukrypimas šioje apybraižoje buvo būtinas todėl, kad geriau suprastume vieną iš daugelio mokytojo Šliavo mokslinės veiklos krypčių. Būtent Šliavas aktyviai dalyvavo įmenant sekančias Grothuso „mįsles“: kur buvo dvaras ir laboratorija, kurioje dirbo Grothusas? Kaip atrodė dvaras Grothuso laikais? Kur mokslininkas palaidotas? Kuo sirgo mokslininkas ir kokia jo tragiškos mirties priežastis? Kaip vietiniai valstiečiai vertino Grothuso veiklą ir jį patį? Koku būdu Kuršo vokiečių aristokratai užvaldė dvarus šiaurės Lietuvoje? Ne į visus paminėtus klausimus pavyko rasti vienareikšmį atsakymą, bet mokytojas Šliavas atkakliai dirbo keletą metų ir daug ką pasiekė (dalis išvadų yra jo raštuose). Be to, o tai svarbiausia, savo domėjimusi ir savo autoritetu mokytojas Šliavas sugebėjo sudominti Grothusu vietinius gyventojus, ką liudija, tarp kitko, paminklas Grothusui Gedučiuose ir Grothuso gatvė Žeimelyje. Dėl šitų dalykų, studijuojant Grothuso gyvenimą ir įamžinant jo atminimą, su mokytoju Šliavu ir susipažinome 1971 metais.

Pirmą kartą Gedučiuose ir Žeimelyje apsilankiau 1957–1958 m., rinkdamas medžiagą knygai apie Grothusą, bet Šliavo Žeimelyje tada dar nebuvo*. Bent jau niekas man apie jį ar jo kuriamą kraštotyros muziejų nepasakojo. Tada man pavyko išsiaiškinti tik Gedučių topografiją, surinkti senolių pasakojimus apie Grothusą ir jo dvarą, susipažinti su vietiniu mokytoju E. Dičmonu, taip pat besidominčiu šiuo klausimu ir surinkusiu papildomų žinių.

O štai 1972 m. buvo laukiama 150 metų nuo Grothuso mirties sukakties paminėjimo. Iki to laiko mokslininkų tarpe žymiai daugiau imta domėtis Grothusu, iš dalies ir Lietuvoje. Besiruošiant tradicinei IX Pabaltijo mokslo istorijos konferencijai, kuri šį kartą turėjo vykti Vilniuje, mes su profesoriumi P. Slavėnu sutarėme, kad bus išvažiuojamoji sesija tose vietose, kur gyveno ir dirbo Teodoras Grothusas. Jau anksčiau buvau sudominęs žinomą antropologą profesorių M. M. Gerasimovą dalyvauti Grothuso kapo paieškose ir pagal kaukolę atkurti jo portretą. Tačiau darbai (nors tai ir buvo parašyta IX Pabaltijo mokslo istorijos konferencijos rezoliucijoje – Vilnius, 1965 m.) užsitęsė, o profesorius Gerasimovas tuo tarpu mirė.

1971 m. sukruito ir lietuvių istorikai – Eglė Tamulevičienė ir Vytautas Urbanavičius (Gerasimovo mokinys, atkūręs K. Donelaičio atvaizdą). Jie pasišovė sukurti apie Grothusą dokumentinį filmą ir dalyvauti mokslininko palaidojimo vietos paieškose. Visa tai sukretė ir mane, nors buvau davęs žodį Grothuso daugiau neliesti, nes (iš dalies paveiktas lietuvių valstiečių pasakojimų, iš dalies dėl savo liūdnos patirties) įsitikinau, kad Grothusas neša nelaimę... Kilo noras parašyti apybraižą „Pomirtinis mokslininko likimas“ (man rodos, kad analogiško turinio knyga buvo išėjusi apie M. Lermontovą), kad galėčiau parodyti, kaip palaiptui atsivėrė amžininkų neįvertinta, o vėlesnių

¹ Latvijos valstybės istorijos archyvas, f. 7363, ap. 3, dok. 581.

² Krikštopaitis A. J. *Pralenkęs laiką: Theodor Grothus, Vilnius, 2001.*

* Buvo. J. Šliavas Žeimelyje dirbo nuo 1949. A. B.

kartų nepelnytai pamiršta mokslinių Grothuso atradimų svarba. Be to, iš Kauno atėjo nerami žinia, kad Grothuso vietoms Gedučiuose kilo pavojus. Ir štai 1971 m. gegužį aš vėl atsiradau Gedučiuose. Šį kartą iš Staškāviečių mokyklos mokytojo V. Velžio sužinojau apie kitą mokytoją – Juozą Šliavą, kuris kaimyniniame Žeimelyje kuria nuostabų vietinių senienų muziejų. Aplankyti Šliavą šį kartą nepavyko. Parašiau aš jam iš Rygos. Po poros savaitių gavau ilgą atsakymą iš Žeimelio, o dar po kokios savaitės – trumpą laiškeli, kuriuo mokytojas Šliavas jau pranešė apie išvyką į Vilnių, į Lietuvos TSR Kultūros ministeriją, kad galėtų „pramušti“ kažką dėl Teodoro Grothuso atminimo įamžinimo, iš dalies – dėl memorialinio akmens prie senojo Gedučių dvaro. Taip užsimezgė mūsų neakivaizdinė pažintis, taip buvo duotas pirmas realus postūmis Grothuso atminimo vardan jo gimtinėje.

Kadangi savo pirmajame laiške mokytojas Šliavas pateikė išsamią savo veiklos charakteristiką, manyčiau, kad pravartu tą laišką pateikti ištiesai, išsaugant tik Šliavui būdingas rusų kalbos ypatybes*:

„1971 liepos 6, Žeimelis

Gerbiamas profesoriau,

Jūsų laišką gavau pavėluotai, nes mūsų rajonas ne Pasvalio, o Pakruojo. Kas liestų medžiagą apie Grothusą, tai mes daug jos neturime. Yra surinkta žmonių pasakojimų (pridedu laikraštį, kur jie buvo paskelbti), dar turime rankraštinę bažnytinę knygą „Szaimische Kirchen Ordnung“ 1783, 44 psl., surašytą mokslininko tėvo D. E. Grothuso, kur yra 22 lakiniai herbiniai dvarininkų ir Biržų sinodo antspaudai (jų tarpe ir Grothusų). Dar yra Gedučių vienkienių inventoriaus likučiai rusų kalba, pasirašyti generolo Tornau (1785–1850), iš ko matome, kad dvarui priklausė dar ir du kaimai – Javidoniai ir Butniūnai, dvi karčemos ir 6 sargų sodybos. Dvaras valdė 1640 dešimtinių žemės, jų tarpe 300 dešimtinių miško. Buvo 261 dirbantis ir 149 nedirbantys valstiečiai. Dirbantys buvo visi 15–60 metų gyventojai. Be jų, dar buvo 25 valkininkų šeimos. Dar turime žmonių prisiminimų apie buvusias viensėdijas, pasakojimų apie generolą, kuris, atvirkščiai negu mokslininkas, buvęs labai žiaurus. Dar yra straipsnių iš lietuviškų laikraščių ir žurnalų, bet ko nors naujesnio ten nėra.

Be to, turime surinkę turtingą archeologinę medžiagą nuo akmens amžiaus ligi feodalinės epochos. Ji susijusi su žiemgalių kultūra, yra ir unikalių dalykų.

Krupščiai surinkti etnografiniai dalykai – aprašymai, planai, senosios žemdirbystės, amatų, statinių nuotraukos ir kt. Dvejus metus iš eilės gavome Liet. TSR Istorijos instituto premijas. Ypač krupščiai surinkta vietinės mitologijos medžiaga. Užfiksuotas atvejis, kad paskutinis žmogus, išpažinęs senąjį tikėjimą³, mirė tik 1908 metais.

* Verčiant į lietuvių kalbą, į tas ypatybes neatsižvelgta. A. B.

³ Žr. Šliavas J. Paskutinis pagonis? *Mokslas ir gyvenimas*, 1967, Nr. 10.

Apie tai buvo rašyta viename mūsų žurnale ir net JAV. Turime apie 2 000 vienetų kitokios tautosakos. Kadangi aš pats esu kalbininkas, ypač daug medžiagos surinkta apie kalbą. Straipsniai apie senąją žiemgalių kalbą, istoriją, etnogenezę skelbiami respublikinėje spaudoje. Visa tai glaudžiai susiję su istorija, kalba, Žiemgalos mitologija. Manau, kad ir jūsų mokslininkai, kurie tuo domisi, pas mus galėtų rasti daug naujo, nes mūsų mokslininkai tą medžiagą labai vertina ir dažnai lankosi. Šiek tiek mes pagelbėjome jūsų mokslininkei Zemzarei rinkti leksikografinę medžiagą. Jei kas nors domėtusi, mes mielai padėtume, tik mūsų muziejus iki Naujųjų metų bus „supakuotas“, nes rekonstruojamas mokyklos pastatas. Jeigu kas nors ruoštusi važiuoti, būtų gerai, kad parašytų.

Kas liečia Grothuso atminimo įamžinimą, daug ką dėl jo darėme. Net Liet. SSR Mokslų akademijos prezidentas Matulis žadėjo padėti, tačiau iki šiol nieko negavome. Ne kartą lankėsi inspektoriai iš Kultūros ministerijos, konstatavo, kad padėtis esanti labai bloga, bet ir toliau viskas liko kaip buvo. Greitai važiuosiu į Vilnių, pabandyčiau dar kartą, parodysiu jiems Jūsų laišką, kad atidėlioti negalima. Gal pasiseks. Apie tai aš Jums parašysiu vėliau.

O dabar norėčiau paprašyti. Kraštotyros draugija patikėjo man parašyti apie šį kraštą knygą. Lingvistinė dalis jau baigta. Daug neaiškumų yra su istorija. Jūsų knygoje⁴ rašoma, kad Žeime 1587 m. atiteko Lietuvai. Nenurodyta, iš kur ta žinia. Mūsų istorikas – istorijos mokslų daktaras Dundulis man rašė, kad sienos buvo nustatinėjamos 1473, 1529 ir 1541 metais. Bet Žeimis (Žeimelis) tada priklausė Lietuvai, nes XVI a. vidurio žemėlapyje jis pažymėtas Lietuvos pusėje. Dar – Raseinių žemės aktai Žeimį mini 1578 metais (gal čia Žeimis – kitas miestelis, prie Kėdainių?). Kol kas patį pirmąjį Žeimelio paminėjimą mes turime iš 1540 metų, kai Tyzenhauzenas čia pastatė pirmąją liuteronų bažnyčią. Dvarai: Žeimelis (Žeimis), Glebava, Plonėnai, Kratašinas priklausė vokiečių baronams. Gal Rygoje, kaip rašė ir profesorius Dundulis, yra kokių duomenų apie šias vietas. Jeigu Jūs ką nors rastumėte, galėtumėt parašyti į „Mokslą ir gyvenimą“, nes tas žurnalas planavo spausdinti medžiagą apie Žeimelį, bet jie nieko nerado, tai taip ir liko. Pvz., faktas, kad Barklajus de Tolis buvo pakrikštytas Žeimelyje, rastas tik Rygoje. Žeimelis buvo susijęs ir su latvių lingvisto Stenderio senojo gyvenimu, su jo latvių kalbos gramatika. Jeigu ne į žurnalą, jei Jums apie tai kas nors žinoma, tai parašykite bent man asmeniškai. Dokumentus galite cituoti bet kuria kalba. Latviškai moku tik tiek, kad galėčiau naudotis literatūra.

Su pagarba

Jūsų J. Šliaavas“.

⁴ Страдынь Я. П. Теодор Гротзус: 1785–1822, Москва, 1966.

Po šio laiško sekė kiti. Apie tai, koks intensyvus buvo mūsų susirašinėjimas pirmaisiais pažinties metais, liudija faktas, kad iki paminklinio akmens Grothusui atidengimo, t. y. iki 1972 metų lapkričio 3 d., per pusantrų metų mokytojas parašė man apie pusšimtį laiškų, turiningų, intriguojančių, kai kurie jų net po 6 puslapius. Jis ne tik informavo apie paminklo statybos darbų eigą (ji buvo ne tokia jau sklandi – sumanymas ne kartą vos nežlugo), pranešinėjo ne tik naujas žinias apie Grothusų giminę, Gedučius ir Žeimelį, rastas knygoje ir archyvuose, ne tik komentavo ir aptarinėjo jo užrašytus senolių pasakojimus (tokius pasakojimus, liečiančius Grothusą, mokytojas Šliavas ėmė užrašinėti 1963–1965 m., t. y. kol mes dar buvome nepažįstami), bet ir dalinosi mintimis apie kitas problemas. Jam tai buvo intensyviausio darbo laikmetis prie knygos apie Žeimelį, kurią tuo metu dar tikėjosi pamatyti išleista (rankraštis jau buvo atiduotas Kraštotyros draugijai ir leidyklai) Vilniuje.

Čia, matyt, nėra reikalo perpasakoti ar nagrinėti Šliavo laišku turinio, bet jie besąlygiškai nuostabūs, ir jei kada nors kas imtųsi parašyti J. Šliavo biografiją, čia jis rastų medžiagos mokytojo asmenybės charakteristikai, asmenybės kuklios, humaniškos ir temperamentingos. Pateiksiu tik vieną kitą mintį:

„... istorijoje turi būti matomi žmonės, o ne vien skaičiai ir pan., apie ką dabar dažnai pamirštama. Džiugu, kad ir Jūs, profesoriau, ir eilė kitų eina tuo keliu: parodyti gilios praeities žmones, kurie to nusipelnė. Tik tokia istorija yra įdomi ir jaudinanti, matyt, ir kitų specialybių žmonėms (turiu galvoje save ir techninių dalykų istoriją)“⁵.

„Ypač malonu, kad žmonės tai daro laisvalaikiu, besirūpindami kultūros likimu, kad ir kiti neliktų užmiršti“⁶.

Ir dar:

„Nežinau, kodėl taip yra, kad gerų žmonių likimai dažniausiai būna nelaimingi“⁷.

Iš mokytojo Šliavo laiškų, jų stiliaus, atskirų pasakymų ir pastabų susikūriau tokį rašančiojo įvaizdį, kad pirmoji betarpiška pažintis taip ryškiai į atmintį ir nebeįstrigo: man paprasčiausiai pasirodė, kad tą žmogų jau seniai pažįstu, ir vizualinis pirmojo susitikimo vaizdas 1971 m. rugsėjį sutapo. Su mokytoju susitikome jo bute seno namo palėpėje netoli mokyklos. Kambarėlis buvo jaukus, šiuolaikiškai apstatytas, kaip Vilniuje ar Rygoje. Ir ten pasirodė pats mokytojas – žmogus apie 40 metų, raudonu megztiniu, juodaplaukis, aukšta kakta su akiniais, gana nervingas, kalbėdamas šiek tiek raukėsi. Jis ką tik buvo baigęs 600 puslapių rankraštį apie Žeimelį ir jo apylinkes, o dabar – darbą atidavęs mokiniams perrašyti, todėl jautėsi labai pavargęs. Tačiau nuvykome į Gedučius, susiradome kolūkio „Pirmyn į komunizmą“ pirmininką S. Jarašiūną, buvusį Šliavo mokinį, jauną ir veiklų vaiką, su kažkokiu Rygos ženkliu prie kepurės. Iš pradžių pasikalbėjome kontoroje, o paskui keletą valan-

⁵ 1971 m. rugsėjo 30 d.

⁶ 1972 m. rugsėjo 11 d.

⁷ 1972 m. kovo 28 d.

dų vaikštinėjome po Gedučius, ieškodami vietos paminklui statyti. Pirmininkas manė, kad tinkamiausia vieta būtų kolūkio centre, netoli kultūros namų, t. y. ne Gedučiuose, o Butniūnuose, nes ateity Gedučiuose liksiančios tik gyvulių fermos ir dirbtuvės, o Butniūnuose žadama kurti gyvenvietę. Mokytojas – atvirksčiai – gynė variantą, kad paminklas būtų statomas prie senųjų viensėdijos tvenkinių, nes tai istoriškai teisingiau. Kiek galėdamas ir aš palaikiau mokytojo nuomonę. Dėl vietos vis dėlto sutarėme – paminklą reikia statyti prie vieškelio, bet netoli Gedučių, kas paskui ir buvo padaryta.

Žeimelyje, apžiūrinėdami išpūdingas Šliavo kolekcijas, mes dar ilgai kalbėjome kaip vienminčiai ir draugai. Atsimenu, Rygoje tada sunku buvo gauti indų. Mokytojas Šliavas per kažkokį savo mokinį parduotuvėje gavo mums keletą gražių dryžuotų puodukų (mes su žmona ir sūnum dar ilgai iš jų gėrėme...).

Negalėjau atvykti ir į Grothuso kapavietės kasinėjimus, kuriuos mokytojas Šliavas kartu su Tamulevičiene ir Urbanavičiumi organizavo 1971 m. spalio pradžioje. Mokytojas skambino į Rygą, nuoširdžiai įkalbinėjo (o ir mane tai labai domino), bet nepavyko gauti mašinos, kad galėčiau nuvažiuoti ir sugrįžti per vieną dieną, nes ilgesniam laikui dėl tarnybinių ir šeimyninių aplinkybių iš Rygos išvažiuoti negalėjau. Kasinėjimai, gaila, buvo nevaisingi: rūsčiojo generolo Tornau, kuris valdė Gedučius po Grothuso, rūsyje, kur tikėtasi rasti ir Teodoro Grothuso palaikus, buvo rasti tik generolo ir jo medžioklinio šuns griaučiai. Po to imta apžiūrinėti ir kitos vietos aplink rūsį, kur, pagal senolių pasakojimus, galėjo būti palaidoti mokslininko palaikai, bet ir čia paieškos buvo nesėkmingos. Kasinėjimų nesėkmė sujaukino visą apylinkę, šiek tiek atvėsino nusiteikimą ir kitiems Grothusui skirtiems renginiams, tad entuziazmui palaikyti teko skirti daugiau pastangų, bet visa tai mokytojo nenuvylė. Jis kėlė vis naujas prielaidas apie mokslininko palaikų likimą, važinėjo į Baūsę, Svītėnę ir kitas Latvijos vietas, susijusias su Grothusų gimine, ieškodamas ten kokių nors pėdsakų. Kasinėjimų medžiaga paskelbta Lietuvos žurnaluose, bet aš norėčiau pateikti 1971 m. spalio 7 d. Šliavo laišką, parašytą kitą dieną po nesėkmės, kuriame, taip sakant, ant karštų pėdų, aprašomi tie įvykiai:

„Gerbiamas profesoriau,

Šešias dienas dirbome Gedučiuose, ieškodami Grothuso palaikų. Deja, jų neradome. Nupjovėme medį, buldozeriu išrovėme jo šaknis, nustūmėme juodžemį iki molio aplink visą rūsį, o iš rytų pusės net 25 m atstumu, pakėlėme plokštes pačiame rūsyje – ten jo nėra. Aptvaro viduje jo būti ir negali, nes lieka labai mažai vietos. Pats rūsys gana platus (visą šlamštą iš jo iškuopėme, laiptelius nuvalėme, radome generolo palaikus). Bet šis tas ir paaiškėjo. Apklausėme visus senuosius gyventojus, kurie sako, kad laidojant generolą, jis buvo perlaidotas dvaro pakrašty. Eigulys iš Vaškų padėjo nustatyti liepų alėjos amžių. Jai daugiau kaip 150 metų. Keletas žmonių pasakojo, kad rūsį dvarininkas pasistatė sau. Tai, kad alėja buvo pasodinta Grothusui dar gyvam esant, beveik įrodyta. O rūsys? Vienas žmogus pasakojo prisiminimus savo dėdės, mirusio 1906 metais, kuris buvęs 116 metų amžiaus. Jis pasakojo, kad rūsį generolas pasistatęs sau dar gyvas būdamas, kai jis (pasakotojo diedukas) buvęs dar paauglys ir kad ge-

nerolas žuvęs taip: per medžioklę jis šautuvą pasistatęs prie medžio, šautuvas virtęs ir atsitiktinai iššovęs, pataikydamas į vieną iš varovų (vienas varovų buvęs ir tas diedukas). Po šio įvykio generolas nusižudęs. Bet jei tai tiesa, tai varovu būti jis galėjo tik Grothusui gyvam esant (Grothusas turėjo mirti, kai diedukui buvo apie 30 metų, o senieji žmonės savo tikro amžiaus anksčiau nežinojo). Tada jis 25 metus pratarnavo rekrutuose. Tai turėjo būti jau prie generolo, o kai jis grįžo iš rekrutų, varovu būti jau buvo per senas. Išeitų, kad rūsį mokslininkas galėjo pasistatyti kartu su alėja. Man rodos, kad šitą patvirtintų ir tai, kad jo testamente neminima laidojimo vieta, nes tai turėjo būti savaimė suprantama. Kad artėja mirtis, jis žinojo seniai. Žinojo ir kokia ji bus. Žinojo ir tai, kad į garbingą vietą jo kapo nepriimtų. Generolas mirė dar nesenas. Enciklopedijoje rašoma, kad jis žuvęs dvikovoje, taigi atsitiktinai, apie mirtį jis galėjo dar nė negalvoti. Per generolo laidotuves, sakoma, mokslininko karstą pašalino. Manoma, kad jį galėjo perlaidoti kažkur netoliese. Ten, kur rodė dauguma žmonių, laidojimo duobę radome tik pusiau iškastą – tai už trijų žingsnių į šiaurės rytus. Bet ši duobė kažkodėl nebaigta – prakasta ir vėl užlyginta. Vienas žmogus sakė girdėjęs, kad, laidojant generolą, mokslininko palaikus išvežę Grothuso seserys. Kiti sako, kad jis perlaidotas kažkur netoliese – buvęs net medinis kryžius [...] Galbūt buvo susitarta, ir jis buvo perlaidotas toliau nuo generolo, arba – galėjo išvežti ir seserys, nes dvaras joms nebepriklausė. [...] Tai suderinsiu su Urbanavičium ir atsakysiu „Mokslas ir gyvenimo“ kovo numeryje. Pranešimą jis, ko gero, padarys gegužės mėnesį. Jis nori susukti nedidelį filmuką ir apie Grothuso atminimas vietas. Dar jis norėjo paprašyti, kad Bauskėje ir Jelgavoje Jūs jam padėtumėte. Rygoje žadu būti prieš Spalio šventes ir norėčiau pasiskolinti iš Jūsų muziejines knygas, nes, jeigu suspėsime, jis nori nufilmuoti jas mokyklos muziejuje. Domintų štai kas (nes man pavesta paruošti bendrąją dalį, o Urbanavičiui – archeologinę):

1. Kur palaidotas mokslininko tėvas?
2. Ar žinoma, kada dvaras atiteko generolui?
3. Kur gyveno Grothuso seserys?
4. Kokios Tamulevičienės pareigos? – nepatogu buvo klausti.

Atleiskite, kad taip prastai rašau – pavargęs labai. Ištrūkti iš darbo mokykloje sunku, mokiniams (15–20) taip pat, kai kurie net be leidimo, nes visi labai norėjo rasti. Labai daug pagelbėjo kolūkio pirmininkas – iš melioracijos stoties gavo technikos, padėjo ekskavatorininkas, eigulys, ko negalima pasakyti apie rajono valdžią. Apie kai kuriuos klausimus (vardo mokyklai suteikimas) Jus informuos Tamulevičienė, kas bus atlikta vietoje ir t. t.

Šiam kartui
su pagarba
J. Šliavas“.

Sekė vis nauji laiškai, nauji pranešimai ir, dar neišsprendus visų Grothuso reikalų, Šliavas paniro į kito mano mylimo veikėjo – chemiko ir revoliucionieriaus Rudolfo Ūdrio (1899–1949), kurio vaikystė ir paauglystė praėjo Kiemėnuose ir Balt-pamūšyje, reikalus. Jis nuvyko į kaimyninį Pasvalio rajoną, apvaikščiojo Ūdrio vietas, užrašė senbuvų pasakojimus ir atsiuntė išsamią apybraižą, kuri (kiek sutrumpinta) po 7 metų buvo paskelbta latvių literatūriniam žurnale „Karogs“ („Vėliava“). Kartu paruošė išsamesnę, su moksliniais komentarais ir senolių prisiminimais publikaciją apie Grothusą. Savaime suprantama, žmonių, gyvenančių 150 metų po mokslininko mirties, liudijimai Grothuso biografijai ne ką ir begali duoti. [...] Tie pasakojimai reikšmingi tuo, kad nusako valstiečių požiūrį į poną, o tas požiūris pagarbus ir užjaučiantis, visur pabrėžiamas didžiojo chemiko humaniškumas. Dėl to tie pasakojimai ir traukė mokytoją Šliavą, ir gerai, kad jis juos paliko ateinančioms kartoms, kurios, pasimetę tarp televizorių ir magnetofonų, nebegirdi močiutės pasakų.

Keletą dienų pas mokytoją Šliavą mes praleidome ir 1972 metų liepos pabaigoje. Kadaiše, prieš 10 metų, mūsų su Laima vestuvinės kelionės maršrutas ėjo per Lietuvą, tad nutarėme, tik šį kartą jau ir su sūnum Paulu, vėl pervažiuoti per kaimyninę šalį. Tą kelionę pradėjome Žeimelyje. Mokytojas pasitiko miestelio aikštėje, laukęs mūsų jau trečią dieną iš eilės. Jis mus apgyvendino buvusioje siaurojo geležinkelio stotyje, pėsčias apvedžiojo visą Žeimelį. Šį kartą neskubėjome, galėjome ramiai apžiūrėti visas išžymybes ir buvome apstulbinti, sužinoję, kiek įdomaus mokytojas Šliavas sugebėjo rasti šiame kukliame niekuo neišsiskiriančiame miestelyje. (Ir kitur, matyt, yra daug įdomaus, bet ar visur yra savas mokytojas Šliavas, kuris lyg pasakininkas Anderseną moka prakalbinti degtukus?) Išskirtiniu pasididžiavimo objektu buvo centrinė miestelio aikštė su dviem karčiom, kurių restauravimu jis jau tada rūpinosi; nesulaukė jis to, tačiau dabar jau ir šie reikalai pajudėję! Mūsų atvažiavimas nebuvo labai sėkmingas – mokytoją kamavo angina, aukšta temperatūra, skaudėjo dantį. Pavaišino jis buteliu kažkokio romo, nuo kurio suskaudo galvos ir mums. Tačiau, nepaisant visko, jautėsi, kad svečių sutikimas jam buvo šventė, ir viešnage Žeimelyje virto tikru pasitenkinimu. Apie Grothusą kalbėjom nedaug, lygiai kaip ir apie rudenį laukiamas iškilmes, tik šalia senosios liuteronų kirchės mokytojas parodė nedidelę gatvelę, kuriai pavasarį buvo suteiktas Grothuso vardas. Muziejuje užtikome seną pramoginę knygą apie Jekaterinos II meilės nuotykius... Šliavas buvo paskendęs senųjų žiemgalių istorijoje, pasakojo apie savo knygą, apie Rudolfo Ūdrio paiešką, tačiau tomis dienomis dėjosi ir kiti dalykai, apie kuriuos buvo galima pakalbėti. Kitą dieną dantį mokytojui ėmė skaudėti dar labiau. Vos ne jėga mes jį nutempėme į vietinę ambulatoriją pas dantistą, bet paskui, pasirodo, jis vis tiek pabėgo... Nekreipiant dėmesio į skausmą, ligas ir buitinius nepatogumus, viešnage Žeimelyje buvo smagi, ir šeimoje mes dažnai ją prisimename.

Kitą kartą mes susitikome darganotą tų pačių metų lapkritį. Pagaliau priartėjo ir plačiai nuskambėję Grothuso iškilmės, kurioms buvo ruošiasi pusantrų metų. Ko gero, nei Žeimelis, nei Gedučiai per visą savo egzistavimą nebuvo matę tokios galybės mokslininkų – atvyko apie 50 IX Pabaltijo mokslo istorijos konferencijos dalyvių iš Maskvos, Leningrado, Vilniaus, Rygos, Minsko, Kauno, autobusas su mokslo darbuotojais ir inžinieriais atvyko iš jauno Latvijos chemikų miesto Olaine. Tarp šių iškilmių dalyvių buvo žymūs Maskvos chemijos mokslų istorikai J. So-

lovjovas, A. Maminas, profesorius iš Minsko S. Dobrotinas, Latvijos akademikas P. Valeskalnas, lietuvių kolegos Sližys ir A. Krikštopaitis iš Vilniaus ir daugelis kitų. Visų ir nebeprisiminsi.

Iš Vilniaus į Žeimelį ne taip jau arti, tad, šiek tiek užtrukę Panevėžyje ir Velnių malūne Šeduvoje, atvykome jau vakarop, bet buvom pasveikinti maršais ir rūtom, o mergaitės pasitiko su duona ir alumi. Po oficialių sveikinimų, Šliavo muziejaus Žeimelyje apžiūrėjimo (jis visiems labai patiko) ilga mašinų virtinė pasuko Gedučių link, kur viešelių kryžkelėje įvyko paminklo Grothusui atidengimas. Lynojo, bet žmonių prisirinko daug. Prisimenu, kad mokytojui Šliavui buvo uždrausta į paminklo atidengimo vietą vesti mokinius, bet, nebodamas nieko, jis juos atsivedė. Tai savotiškai nuspalvino visą šventę. Kai atidarymo ceremonijoje man suteikė žodį, iš susijaudinimo vos galėjau kalbėti. Pasakiau, kad Gedučiai – visai nežymi vietovė, kuri Lietuvos žemėlapyje net nepažymėta, bet ji pažymėta pasaulio mokslo žemėlapyje, nes čia Grothusas pasauliui paaiškino, kaip veikia elektra ir kaip veikia šviesa. Nei giminė, nei baudžiauninkai nesuprato jaunojo pono polėkių, buvo manoma, kad jis burtininkauja, todėl ir mirė jis vienu metu. Gi šiandien, po 150 metų, čia pirmą kartą susirinko daugelio miestų mokslininkai gražinti genijui skolą. Grothusui memorialinio akmens nereikia. Mokslininko darbai kalba patys už save. Jo reikia tiems Lietuvos vaikams, kuriuos moko mokytojas Šliavas ir į jį panašūs. Todėl toks gausus vaikų dalyvavimas džiugina labiau už viską. Galbūt iš jų išaugs žmonės, panašūs į Grothusą, kurie garsins gimtąjį kraštą.

Mokytojas Šliavas vos ne bėgte pralėkė su ekskursija per buvusią viensėdiją, pro Grothuso kapą, pro didįjį ažuolą – vienintelį ištikimą Grothuso veiklos liudininką, ant kurio taip pat buvo pritvirtinta lentelė su užrašu „Grothuso ažuolas“. Kolūkio klube Butniūnuose įvyko gal šiek tiek skubotas Grothusui skirtas posėdis, nes jau laukė puiki vakarienė, kurią su lietuvišku dosnumu buvo paruošęs pirminkas Jarašiūnas. Pirmieji tostai buvo skirti jam ir mokytojui Šliavui.

Nenorėdamas menkinti kitų nuopelnų ir viso to, kas buvo pasakyta Grothuso garbei tais atmintiniais 1972 m., vis dėlto noriu pabrėžti, kad tos dienos siela buvo mokytojas Šliavas, kukliai ir nepastebimai laikęsis šventinio šurmulio šešėlyje. Bet tai buvo jo **didžioji diena**.

Ir beveik tuo pačiu laiku mokytoją pasiekė lauktas, bet netikėtas smūgis – knygos apie Žeimelį rankraštį leidykla atmetė. Matyt, nujausdamas, kad laiko liko ne tiek jau daug, mokytojas ėmė ruošti nebe knygas, kurias būtų galima tuojau pat išleisti, o rašyti smulkius straipsnius ir kaupti ateičiai. Taip vienas po kito radosi dar 17 mašinraščių tomų jo darbų. Kiek pamenu, mokytojas juos spausdino keturiais egzemplioriais, po vieną deponuodamas Vilniaus ir Rygos universitetų bibliotekose, o du egzempliorius pasilikdavo Žeimelyje sau. Apie kitų egzempliorių likimą nežinau, tačiau Rygos egzempliorius visada ėjo per mano rankas. Pageidavimą, kad vienas egzempliorius būtų saugomas Rygos universiteto bibliotekoje, mokytojas laiške buvo išreiškęs pats:

„Vieną egzempliorių nusprendžiau perduoti į Latviją todėl, kad visi tie dalykai turi glaudų ilgaamžį ryšį su Latvijos kultūra, nes aš aprašinėju pasienį nuo Biržų ligi Klikolių – tai ir archeologija, ir

etnografija, ir kalba, ir istorija, žmonės ir t. t. Savo darbo dar nebaigiau: kitą vasarą dirbsiu Mažeikių ir Biržų rajonuose. Paskui vieną egzempliorių ir ateity perduosiu Rygai“, – rašė mokytojas 1976 metų lapkričio 6 d., prašydamas užsukti su mašina 11 tomų rankraščių (2 637 mašinraščio puslapiai).

Tačiau gruodyje mes užsukti nespėjome, o paskui, sausi, mokytojas Šliavas pakeleivina mašina savo didelės apimties kūdikį atvežė pats. Taip jau atsitiko, kad foliantai patekdavo į mano butą, ir tik po to juos perduodavau bibliotekai. Dažnai mokytojas tomus atveždavo pats, ir mes susitikdavome mano namuose, įdomiai pasišnekėdavome, vartydami senas knygas. Deja, ne visada mokytojas mane rasdavo namie, nes atvažiuodavo nepranešęs, nutaikęs patogią valandėlę, ir tik po to aš rasdavau pažįstamus tomus.

Šliavo raštus perduodavau Latvijos Mokslų akademijos pagrindinei bibliotekai. Tokį pasirinkimą apsprendė ne tai, kad buvau Latvijos MA bibliotekos tarybos pirmininkas, kuriam teko kuruoti jos darbą, bet todėl, kad man atrodė, jog ši biblioteka yra tinkamiausia vieta Šliavo vertybėms saugoti. Juk tai seniausia mokslinė biblioteka Sovietų Sąjungoje, įkurta dar audringais reformacijos laikais – 1524 m. Tai garsioji *Biblioteca Rigensis*, kur amžiams bėgant kaupiami knygų ir rankraščių turtai. Retųjų knygų ir rankraščių fonde ypatingą vietą čia užima 11 tomų XVIII a. pabaigos Rygos mokytojo J. Ch. Brocės rankraštis „*Sommlung verschiedener Liefländischer Monument*“. Tai žymiausias to meto kraštotyrinis darbas Latvijoje ir Estijoje, iki šiol laikomas unikaliausiu dokumentiniu šaltiniu. Man atrodo, kad Šliavo darbai primena J. Ch. Brocės darbus, o patį Šliavą būtų galima vadinti „Žeimelio Broce“. Mokytojo dovana buvo priimta su dėkingumu. Ji tapo mūsų bibliotekos puošmena. Tikiu, kad tuo darbu naudosis ir Latvijos mokslininkai, ir kraštotyrininkai, ypač tiriantys žiemgalių kultūrą ir paribio rajonų praeitį. Bibliotekoje numatoma įsteigti ir vardinį Juozo Šliavo fondą.

Taip tęsėsi mūsų ryšiai, mūsų susirašinėjimas, nors ir nebe taip intensyviai, kaip 1971–1972 m. 1975 m. pakvietėme mokytoją dalyvauti X Pabaltijo mokslo istorijos konferencijoje, kurios paskutinė diena buvo skirta *Akademia Petrina* – senosios Mintaujos Akademinės gimnazijos 200 metų sukakčiai paminėti ir vyko Jelgavoje, su kuria glaudūs ryšiai siejo Grothusą ir kur mokėsi tiek daug žymių lietuvių. Mokytojas Šliavas tarp kitų taip pat buvo apdovanotas atminimo medaliu, skirtu Akademijos 200 metų sukakčiai, tačiau tarp konferencijos dalyvių aš jo nepastebėjau. Tik vėliau, peržiūrindamas registracijos lapus su parašais, pamačiau, kad iškilmingame posėdyje dalyvavo ir mokytojas Šliavas, tiesiog keletui valandų ištrūkęs nuo darbų mokykloje, nepastebėtas atvykęs ir nepastebėtas dingęs.

Mes dažnai keitėmės knygų naujienomis, kurios neužsigulėdavo ant knygynų prekystalių ir kurias sunku būdavo gauti tiek Rygoje, tiek ir Vilniuje (o juk Žeimelyje ar Joniškėje – tuo labiau!). Iš Šliavo atsiųstų knygų susipažinau su žymiausiais lietuvių keliautojais, su lietuvių mitologija, apie tai, kad blyškiosios spirochetos atradėjas F. R. Šáudinis (1871–1906) taip pat buvo lietuvių kilmės. Savo ruožtu, antropologinėje P. Denisovo knygoje ir F. Videmano kūrinėje Šliavas rado savo hipotezės apie suomių substratą Lielupės aukštupyje patvirtinimą, Manhardto knygoje – lietuvių ir senosios rusų mitologijos paralelių ir t. t. Mokytojas siuntinėjo man savo

*Mokytojo Juozo Šliavo
laidotuvės. Eiseną
veda moksleiviai
Sigita Armonavičiūtė,
Oskaras Večenas
ir Genovaitė
Rusakevičiūtė*

*Karstą neša
XI laidos (1959 m.)
abiturientai, lydi
velionio broliai
Boleslovas, Algirdas
ir sesuo Aleksandra*

*Eisena Žeimelio
gatvėmis*

*Atsisveikinimo žodį
prie kapo taria
Juozo Šliavo
baigiamosios klasės
(XXV laida,
1949 m.) Linkuvos
vidurinėje mokykloje
auklėtojas
J. Skrupskelis*

apybraižas, liečiančias ne tik Grothusą ir Ūdri, bet ir toponimiką (pvz., apie mūsų „Jalgava“ ir „Cesis“ kilme), informuodavo apie savo žymesnius radinius. Keletas jo laiškų skirti Grothuso pavardės rašybai lietuvių kalba. Kaip žinome, šios pavardės etimologija yra „*von groten husen*“ – „iš didelio namo“. Nežiūrint į tai, net ir labai įtakingi ir nusimanantys žmonės lietuviškai ėmė rašyti **Grothusas, Grothusui** ir t. t. Mokytojas Šliavas pasiekė, kad taisyklinga forma „Grothusas“ būtų iškalta ne tik ant paminklinio akmens, bet vėliau sankcionuota ir „Kalbos komisijoje“.

Gaila, bet paskutiniaisiais metais mūsų susitikimai tapo retesni. 1977 m. pavasarį mokytojas Šliavas mane vėl pakvietė atvykti į Žeimelį ir Pakruojo rajoną – susitikti su mokiniais bei pasitarti dėl Grothuso paminklo aplinkos apželdinimo. Deja, teko atsisakyti, nes reikėjo vykti į mokslinę komandiruotę Čekoslovakijon. Atsitiko taip, kad nei 1977, nei 1978 m. Žeimelio neaplankiau. Buvo nuspręsta padaryti tai 1979 m. Iš tikrųjų taip ir atsitiko, tačiau mokytojo Šliavo ten jau neberadome. Tik jo kapą. Ir restauruojamas garsiausias Žeimelio karčemas.

Paskutinis jo laiškas datuotas 1979 m. birželio 5 d., t. y. likus keletui dienų iki jo netikėtos ir keistos mirties. Jis man rašė, kad išsiuntęs suvenyrinį leidinį, skirtą Vilniaus universiteto įkūrimo 400 metų sukakčiai paminėti, pranešė, kad baigęs dar du savo darbų tomus, apie darbus prie paskutiniojo... Jau anksčiau mokytojas buvo rašęs, kad viską žada baigti iki savo penkiasdešimtmečio, gi dabar užbaigimą buvo nukėlęs iki Naujųjų metų. Labai aukštai vertino pasaulinio masto lingvisto iš Sorbonos A. Greimo paskaitas apie lietuvių mitologiją, džiaugėsi, kad pastarasis susidomėjo ir jo, Šliavo, darbais, man rekomendavo profesorės P. Dundulienės knygą apie žalčio simbolius lietuvių liaudies mene.

Kartu su laišku mano kabinete gulėjo ir trys eiliniai tomai; nežinau, ar jis pats juos buvo atvežęs, ar per ką perdavęs. Negalėjau patikėti, kad tai paskutinės žinios iš jo, nes laišakai buvo pilni optimizmo, pasitenkinimo atliktais darbais, kurie ėjo į pabaigą (*«еще одно последнее сказанье, и летопись окончена моя...»*).

Žinia apie mokytojo Šliavo mirtį mane pasiekė Maskvoje, prieš pat išskrendant į Kopenhagą. Negalėjau atvykti į laidotuves, bet tomis dienomis daug mažiau apie mokytojo likimą, apie tai, kad jis vis dėlto suspėjo. Žeimelį ir mokytojo kapą aplankiau tik po pusanтро mėnesio. Vėl dulkė lietus, slėgė širdį, bet pokalbiai su mokytojais ir Pakruojo valdžia, su žmonėmis Žeimelyje išiebi viltį, kad nei vardas, nei Šliavo darbai nebus užmiršti, kad netoli ta diena, kai restauruotose karčemose įsikurs „Žiemgalos“ muziejus, kuris turėtų būti pavadintas jo kūrėjo vardu, kad mokytojo Šliavo veikla paliko gilų pėdsaką apylinkės žmonių širdyse. Bent jau norėtusi tikėti, kad taip ir bus.

Man rodos, kad galima rasti kažką bendro Šliavo ir Grothuso (Šliavo ir Ūdrio) darbų ir likimų panašume, ir įtariu, kad jis pats šitą jautė ir apie tai susimąstydavo. Visuomenės uždavinys – palaikyti tokius nepakeičiamus žmones, nepraeiti pro juos, neleisti, kad jų darbai būtų užmiršti. Jie yra mūsų kultūros ir mūsų mokslo brangakmeniai, o jų veikla kaip tik didžiaja dalimi nulemia giluminį istorijos vyksmą.

Giesmė savo žemei

Aloyzas Stasytis

Gimtinėje...

„Melioracijos iš namų išvaryti Onutės ir Aloyzo tėvai apsigyveno Mažučiuose, kur neseniai buvome įsikūrę ir mes. Nuo tada ir Jos šeimos vasaros visos Mažučiuose... nuo tada Jos balsas džiaugsme ir liūdesy, kaime ir tėvų seklyčioje...“

Ačiū Tau už „Diemedį“, už meilę gimtajam kraštui, ačiū už taurią ir kilnią širdį.

Nepasakoju kasdienybės, kurios buvo tiek daug, tik noriu pasakyti, kad netekome savo Lakštingalos – paprastos geraširdės Onutės.

A. Švereikienė“

(Iš laiško)

Tokią ją prisimenu... Labai seniai – 1963 m. buvau priimtas į Lietuvos Radijo ir televizijos Valstybinį chorą, tvarkiau paskutinius dokumentus. Tų popierių reikėjo labai daug, reikėjo susirasti ir vietą kokiam nors bendrabutyje.

Tada prie kadrų skyriaus durų ir sutikau Onutę Bėčiuviene. Pasirodo, ši aukšta, elegantiška moteris taip pat ruošėsi tapti to paties choro artiste ir vaikščiojo tais pačiais „popieriniais keliais“. Tada ir į galvą neatėjo mintis, kad mūsų šeimų keliai per ilgus metus susikryžiuos daugybę kartų.

Visi ją vadino Onute, nes bet koki oficialumą ji tiesiog sunaikindavo niekada nenykstančia šypsena ir draugiškumu. Ji buvo daug profesionaliau pasiruošusi už kitus choro dainininkus, tad ir tegirdėdavai: „Onute, pažiūrėk!“, „Onute, padėk!“ „Onute, paaiškink!“, „Onute, padainuok šitą vietą, nesugaudau melodijos“... Ir grodavo, dainuodavo, padėdavo, mokydavo... Nors ir pačiai buvo nelengva – dirbo su saviveikliniais ansambliais, dainavo Radijo ir televizijos moterų oktete. Vėliau tapo ir šio populiarus ansamblio vadove. Dažni Valstybinio TVR choro koncertai

Lietuvos televizijos
ir radijo moterų
kvartetas:
Birutė Vėberienė,
Liucija Galeckienė,
Ona Bėčiuvienė ir
Emilija Bajoraitienė.
Prie fortepijono –
Halina
Znaidžilauskaitė

Lietuvos televizijos ir
radijo moterų oktetas:
Irena Bagdonienė,
Jūratė Valentukevičienė,
Liucija Galeckienė,
Regina Gedžytė,
Ona Bėčiuvienė,
Irena Matulevičienė,
Janina Zarankienė,
Janina
Andriuškevičiūtė

Vilniaus prekybos
mokyklos vokalinis trio:
Honorata Radvilavičienė,
Janina Rakšienė
ir Ona Bėčiuvienė

Lietuvoje, kasmetinės mėnesį trunkančios gastrolės po „plačiąją tėvynę“, naujų kūrinų įrašai radijo fondams, mokslai Lietuvos valstybinėje konservatorijoje užimdavo dieną nuo ryto ligi vakaro, tačiau Onutė visur suspėdavo, visus darbus atlikdavo laiku ir greitai.

Svarbiausias egzaminas. Ir atėjo ta diena, kai Liongino Abariaus klasės studentė atsistojo prieš TVR chorą kaip savarankiška dirigentė. Ne bet kam galėjo būti suteikta garbė laikyti dirigavimo egzaminą su profesionaliu choru. Visi jaudinomės, ko gero, labiau už pačią Onutę. Nežinau, kaip jautėsi ji, bet mostas buvo energingas, laisvas ir drąsus. Įtampa išsisklaidė tą pačią minutę. Stengėmės visi taip, lyg nuo Onutės priklausytų kiekvieno mūsų likimas... Vėliau teko dainuoti šimtuose koncertų, bet tokio šventiška pakilaus choro skambėjimo neprisimenu...

Svečiuose pas Onutę. Laikui bėgant Onutės ir Aloyzo *Tarp savųjų...* Bėčių namai virto vieta, kur lankydavosi kompozitoriai, rašytojai, muzikantai, dailininkai. Čia buvo galima kalbėti apie viską, nebijant, kad bus pranešta **ten**. Bijoti reikėdavo kitur. Tokie buvo laikai... Vyrai, kurie niekada nesijautė saugūs kitur, čia buvo laisvi. Visi, išskyrus Arėją Vitkauską, buvome iš kaimo, visi mokėjome dainuoti, bet niekas negalėjo prilygti namų šeimininkei. Dainuodavome tyliai, kad netrukdytume kaimynams. Vėliau man tos neprivalomos dainavimo nedideliame ansamblyje pamokos labai pravertė, kai teko dainuoti Televizijos ir radijo vyrų oktete bei Onutės „Diamedyje“. Supanašėjo ne tik politinės pažiūros, bet ir pažiūros į daugelį dalykų, todėl karštų ginčų nebekildavo. Įsiliejusiems į Tėvynės atgimimo srautą reikėjo dirbti.

Keletas pagiriamųjų žodžių maestro Lionginui Abariui. Vakarai Bėčių namuose dažniausiai baigdavosi smagiais maestro Liongino anekdotais, kuriuos jis traukdavo iš savo neišsemiamų atminties užkaborių, meistriškai atkurdamas gruzinų rusiškąjį dialektą ir Lietuvių tarminius niuansus. Jis TVR chorui vadovavo net 18 metų, tačiau su didžiais valdžios žmonėmis taip ir nesusigyveno. Gi paprastų Aukštaitijos žmonių gryčiose maestro visada buvo laukiamas ir gerbiamas svečias. Vadino jį paprastai – Lionginu, galbūt net nežinodami, kad primityviausius ūkio reikalus taip gerai išmanantis Lionginas yra profesorius, kompozitorius, katedros vedėjas ir respublikinių dainų švenčių dirigentas.

Labai panašus savo aukštaitiška kilme buvo ir antrasis choro dirigentas Antanas Gimžauskas. Sutarė jie abu kaip broliai, nors charakteriai skyrėsi kaip diena ir naktis. Maestro A. Gimžauskas buvo smarkuolis, nelinkęs niekam nusileisti, spin-

Maestro L. Abariaus
tėviškėje su dukra
Nomeda

duliuojantis energija ir jėga. Turėdama tokius skirtingus mokytojus, Onutė galėjo atsirinkti visa, kas galėjo praversti (ir pravertė) jos tolimesniame profesionalios muzikės kelyje.

Kelionės. Bepigu šiandieniniams menininkams koncertuoti kituose miesteliuose ir kitose šalyse. Štai jums, ponios ir ponai, dviejų aukštų autobusiukas, riedantis be garso, su kavine ir tualetais...

Anais laikais kelionės buvo šiek tiek kitokios. Lėktuvais paskraidyti teko nemažai, apie juos ką nors blogo pasakyti būtų nuodėmė. Užtat braškantys ir barškantys traukiniai, kurie gabendavo begalinėmis Rusijos platybėmis, išvargindavo iki gyvo kaulo. Juose būdavo karšta kaip suomiškoje pirtyje arba šalta kaip čiukčio jurtoje.

Tokiose kelionėse kaip ant delno, tikrų tikriausioje šviesoje išryškėdavo net sąmoningai slepiami charakterio bruožai. Bet tai visai netrukdė Onutei būti judančios „kolonijos“ siela, o mėgstantys dejuoti, niurzgėti ir skūstis pasijusdavo nejaukiai.

Laikas, kai pražydo „Diemedis“. 50 metų sklidusi „aušra iš rytų“ taip ir nepavirto saulėtekiu... 1988 m. rudenį Onutė, tuo metu dirbusi vokalo dėstytoja Vilniaus kultūros mokykloje, sukvietė būrelį buvusių kolegų, subūrė į „Tautinės dainos ansamblį“ ir tuoj pat pradėjo koncertinę veiklą. Taip miesteliuose ir kaimuose suskambėjo visais įmanomais būdais tildytos dainos – „Užtrauksim naują giesmę, broliai“, „Kur giria žaliuoja“, „Oi, neverk, motušėle“, „Lietuviais esame mes gimę“, „Palinko liepa šalia kelio“, „Yra šalis“... Taip prisikėlė Vydūnas. Ansamblio skaitovu ir nuolatinį palydovą koncertinėse kelionėse tapo Onutės kraštietis, ilgametis Lietuvos radijo diktorius Juozas Šalkauskas. Tų dainų tada reikėjo Lietuvai. Salės buvo pilnutėlės tylos ir audringų plojimų. Žmonės dainuodavo kartu. Mums vieniems kitų reikėjo. Nereikėjo tik mikrofonų! Vadovė sakė, kad

„tai siena tarp mūsų ir besiklausančio. Mūsų tikslas – pajusti žodžių skambesį, dermę, prasmę, grožį... Žmonėms dabar siūloma chaotiška, pilna triukšmo ir sumaišties muzika, kurioje nuskęsta dažniausiai skurdūs žodžiai... O juk tiek poezija, tiek melodija turi virsti harmonija“.

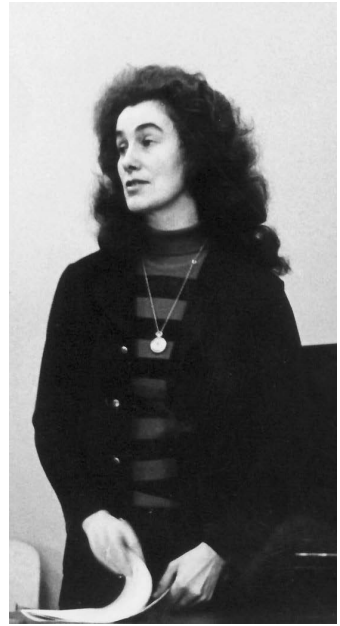
Liūdnam turėjo atrodyti scenose pūpsanti „didžiojo vado“ skulptūra... Vietos valdžia neleisdavo tų gipsinių „leninų“ liesti... Tada „Diemedis“ dainavo 13-koje literatūrinių muzikinių vakarų, skirtų Vinco Kudirkos 130-osioms gimimo metinėms Vilniuje (7 koncertai), Vilkaviškyje, Kybartuose, Linkuvoje, Pakruojyje, Vabalninke, Biržuose. Tos išvykos ir koncertai šaltuose kultūros namuose atimdavo daug jėgų. Juo labiau, kad tai buvo ne už pinigą. Gretos išretėjo. Onutės sprendimas buvo kategoriškas – dainuosime!

Nuplaukus drumzliniems pavasario srautams, lietuviškos seklyčios palangėje likom kuklus trijų šakelių „Diemedis“ – Onutė, Emilija ir Aloyzas.

„Kad būtume, – sako Onutė, – reikalavo pats gyvenimas. Kodėl būtent „Diemedis“? Buvo toks krūmelis prie tėvų kiemo vartų, lyg koks angelas sargas globojęs namus – kuklus, pilkas, nepastebimas, bet toks artimas ir taip reikalingas. Pasivadinami „Diemedžiu“ svajojome, jog žmonėms, besiklausantiems mūsų, bus gera, jog tai, ką priims klausia, gražiai suguls tiesiai į širdį...“

Per aštuonerius metus iš savo vadovės negirdėjome nė vieno į priekaištą panašaus žodžio! Jų ir nereikėjo... Tik savo apmokamame darbe – Operos ir baletų teatre – teko slėpti, kad dainuojate dar ir kitur.

Kai teatras išvykdavo gastrolių į kitas šalis, „Diemedžio“ koncertai šiek tiek sutrikdavo, bet po nedidelės pauzės vėl grįždavom į nepamirštamus vakarus, o scenoje vėl atsirasdavo Justinas Marcinkevičius, Jonas Strielkūnas, Birutė Baltrušaitytė, Robertas Keturakis, Algimantas Baltakis, Henrikas Čigriejus, Euge-

Onutė – Vilniaus kultūros mokyklos vokalo dėstytoja

„... likom kuklus trijų šakelių „Diemedis“...“

„Visą Lietuvą
apkeliavome...“

nijus Matuzevičius, Valdas Kukulas, Stasė Lygutaitė-Bucevičienė... Spaudos dėmesio sulaukdavo ne tik poetai, bet ir juos pakeisdavę skaitovai Laimonas Noreika, Ramūnas Abukevičius, Alvyda Čepaitytė, Regina Paliukaitytė, Rūta Staliliūnaitė ir „Diemedis“ su pagrindiniu savo palydovu Juozu Šalkausku, nesiskutusi barzdos, kol nuo televizijos ir radijo nepasitraukė tankai...

„Tiesiog pasisekė, kad Onutė pakvietė į ansamblį, – sako Emilija Bajoraitienė. Buvau už kitus vyresnė, jau dainavusi Kaune pas Antaną Gimžauską. Su Onute labai susidraugavome, dainuodamos ne tik chore, bet ir TVR moterų oktete, o gastrolių metu visada gyvendavome viename kambaryje.

Be Onutės neapsieidavo joks pobūvis – gimtadienis, vardinis ar kitokios šventės. Būdavo gėra iki ašarų... Su „Diemedžiu“ ašarų būdavo ir per koncertus... Aloyzas mane bardavo: „Kokia tu artistė, jei pamačiusi salėje ašarojančią moterėlę žliumbi? Čia koncertas, o ne graudūs verksmai“... O aš negaliu susilaikyti, kai Juozas (Šalkauskas) gražiu balsu, aiškiai tardamas žodžius, pradeda: „Jūs nesakykit – žūva Lietuva“... O mes tyliai tyliai, kiek galime tyliau, įsijungiame su daina, kurios anksčiau nebuvo nė girdėjusi:

*„Siaučia rudens vėjas, ūžia už langų,
Man krūtinėj ilgu, liūdna, neramu...
Skrustu nuriedėjo ašara viena,
O širdis vaitoja laisvės alkana...“*

Akys pilnos ašarų. O juk reikia dainuoti, melodinė linija tęsiasi, balsas neturi trūkinėti. Niekas negroja, niekur nepasislėpsi... Salėje tokia tyla, jog atrodo, kad ir laikas sustojo. Paskutinis dainos posmas mane visai pribaidavo:

„O jeigu man skirta ta liūdna dalis,
Sibiras, Uralas – tolimesnis šalis...
Tuo keliu sugrįšiu, laistyti krauju,
Nes Tave, Tėvyne, taip karštai myliu...“

Gerai, kad po to būdavo ir linksmesnių dainų. Programą „Mūsų skausmo ir džiaugsmo šalis“ kartodavome dažnai. Atrodytų, turėjau priprasti, bet ne... Kaip „žliumbiau“ per pirmąjį koncertą, taip ir per paskutinį...

Po koncertų šeimininkai dažnai vaišindavo alumi, kaimišku sūriu. Su jais padainuodavome linksmesnių dainų. Ir čia Onutė žinodavo, kokią pradėti...

Visą Lietuvą apkeliavome. Per dieną kartais į tris vietas reikėdavo suspėti. Iš scenos – į automobilį, kažkas kažkur veža, lekiamė į sceną, iš ten – vėl į kokį autobusiuką, ir tik vairuotojas ar palydovė žinodavo, kur vežti. Vakare būdavome nukeipę ir alkani. Juozas su Aloyzu tyčia regždavo svajones apie alų. Ir visada gaudavo... O apie vidurnaktį grįždami į Vilnių, ne kartą sutikome tankus...

Jei pasiilgstu mūsų švenčių, imu Juozo padovanotą videokasetę, pamatau linksmą dainuojančią Onutę, ir atrodo, kad mes tebesame...

Prisimenu ir daugybę gerų žmonių, kuriuos regėjome tuose koncertuose. Ir niekas nedraudžia paverkti...“

O „Jos reikėjo visur. Tik dėl vieno dalyko galiu šiandien apgailestauti – per vėlai su šiuo nuostabiu žmogum teko susipažinti ir artimiau pabendrauti.“

Matydavau, tiesa, ją ir anksčiau, gerokai anksčiau – kai nuedavau į Liongino Abariaus koncertus. Kiek pamenu, į sceną visą Lietuvos Radijo ir televizijos chorą dažniausiai išvesdavo ji. Aukšta, liek-

Onutė...

Arėjo Vitkausko šaržas

„Maestro Lionginas žinojo, ką darė“

na, tamsiaplaukė, bet labai šviesaus veido, lengvu elegantišku žingsniu tarsi anonsuodavo tuoj tuoj prasidėsiantį dainos stebuklą.

Maestro Lionginas žinojo, ką darė. Nepriklausomybę kūrė, o paskui ją tvirtino kiekvienas pagal savo išgales ir sugebėjimus. Ne visiems lemta būti fundamentaliais politikais ar politikais profesionalais. Anais didžiųjų vilčių, bet ir gerokos nežinios metais Onutė Bėčiuvienė su savo „Diemedžiu“ (jinai pati, Emilija Bajoraitienė ir Aloyzas Stasytis) važinėjo į provinciją su menine programa. Daina ir gyvas žodis tuo laiku buvo labai reikalingi.

Visi tada buvome vienoje barikadų pusėje, visus jungė tas pats džiaugsmas, nors, anot Romualdo Ozolo, „ėjom per labai ploną ledą“.

Esu laimingas, kad „Diemedis“ pasičiupdavo ne tik Juozą Šalkauską su įstabia J. Strielkūno ir kitų talentingų autorių poezija, bet ir mane.

Tai buvo ypač įsimintinos dienos.

Buvo mūsų tarpe vienas draugas – nenustygstantis, tiesiog dūkinėjantis mūzų tarnas, dainininkas, poetas, tapytojas Arėjas Vitkauskas. Buvęs Sibiro lagerių kalinys, bet iš to pragaro išėjęs nesudrumsta širdimi.

Ir štai atsitiko tai, kad per anksti teko jam mus palikti. Grįžę iš kapinių pilkšva rudens dieną prie liūdno stalo prisiminėm ką tik išėjusį, ir šiaip kalbėjomės. Ir tada Onutė pasakė: „O juk reikia išleisti Arėjo rinktinę“.

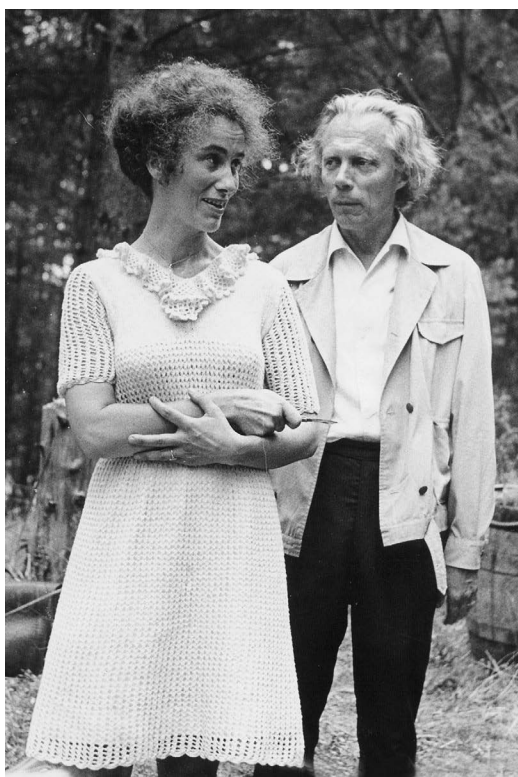
Išleisti tai išleisti, bet kaip tai padaryti? Kaip iš tūkstančių eilėraščių atrinkti gražiausius ir vertingiausius. Kiekvieną mielą dienele parašydavęs po eilėraščių ar net kelis pats autorius mažai rūpinosi jų atranka. Tiesą sakant, visai nesirūpino. Jis gyveno kūryba, o sisteminimas ar publikavimas galvos jam nekoaršino („Et, kada nors, ateity...“).

Visi turėjom Arėjo savilaidos tomelių (tik šių eilučių autorius gal mažiau), jų buvo prisikaupę Bėčių namuose, pas Lionginą Abarių, Vladą Aleksandravičių, Romą Puidoką ir daug kur kitur. Kalnai jo paties bute.

„Esu laimingas, kad „Diemedis“ pasičiupdavo ... ir mane“

Onutė ir Arėjas Vitkauskas

Onutė ėmėsi organizacinio darbo. Pirmiausia subūrė „redakcinę komisiją“. Nedidelę, kad būtų patogiau. Tai jinai pati, jos vyras Aloyzas, na ir ašen.

Prisirinkome tų savilaidos tomelių, pasidalinom, paskui keitėmės, skaitėm kiekvienas slapta nuo kito ir atidžiai, pasižymėdami vertuosius pakliūti į rinktinę. O kai sueidavom, žiūrėdavom: jei tas ar kitas eilėraštis gavęs visų mūsų trejeto pliusiukus, tą imdavom. Pasitardavom ir dėl pažymėtų dviejų „redaktorių“ plusais.

„Redakcija“ rinkdavosi arba Bėčių, arba mano bute. Dažniausiai jų.

Tas Arėjas nebuvo niurgzlys, nebuvom niurgzliai ir mes: atlikę tam tikro etapo (kiek jau tuo metu būdavo mūsų perskaityta) darbą, atidėdavome tomelius į šalį iki kito susitikimo, o ant stalo atsirasdavo tai, kas paprastai, suėjus draugams, atsiranda.

Ir būdavo pašnekos apie gyvenimą. Ir, be abejo, apie politiką, tą mūsų numylėtą politiką. Ryškėjo dar vienas gražus Onutės bruožas – būdama nuoširdi patriotė, ji nebuvo politinė davatka ir labai gerai skyrė pelus nuo grūdų.

Bet štai vieno tokio susitikimo metu jau buvo galima pastebėti jos veidu praslenkant ir šešėlį. Kažkur jau lūkuriavo nelaukiamoji“.

Henrikas Algis Čigriejus,
rašytojas

„**Diemedžio**“ jubiliejai. 200 koncertų! – kartą, reikšmingai patylėjusi, pasakė mūsų vadovė. Nepatikėjom. Tada trise ilgokai sėdėjom kavinėj, prisimindami koncertus lietuvių bendruomenėse Maskvoje, Sankt-Peterburge, Kijeve, Minske, Rygoje, Taline, Vokietijoje... Sekė ir jubiliejinis koncertas Mažojoje baroko salėje, kur pamatėme monsinjorą Kazimierą Vasiliauską ir į Tėvynę atvykusį poetą Bernardą Brazdžionį, kuris vėliau pakvietė „Diemedį“ dalyvauti ir dainuoti jo poezijos vakaruose Žemaitijoje. *Sielų puota* vakarą pavadino šventasis Vilniaus žmogus Kazimieras Vasiliauskas. Po koncerto širdžių puotą tęsėme Onutės ir Aloyzo Bėčių šeimoje, be krikštasuolės, su B. Brazdžioniu, J. Strielkūnu, E. Matuzevičium, mons. K. Vasiliausku ir kitais išeiviais iš alaus krašto.

Praėjo dar pora metų, ir Onutės, dabar jau Vilniaus konservatorijos vokalo dėstytojos, kruopščiai vedamame „Diemedžio“ metraštyje atsirado skaičius 400.

Įsimintinas Jubiliejinis vakaras 1994 m. pavasarį įvyko Vilniaus Menininkų rūmų Baltojoje salėje (dabar šioje salėje užsienio svečius priiminėja Lietuvos Respublikos prezidentas).

„*Sielų puota*
vakarą pavadino
šventasis Vilniaus
žmogus Kazimieras
Vasiliauskas“

200-asis „Diemedžio“
koncertas Mažojoje
baroko salėje

„Diemedžiui“
nusilenkė ir
poetas Eugenijus
Matuzevičius,

... ir į Tėvynę
atvykęs Bernardas
Brazdžionis

„Diemedžio“ programą „Mūsų skausmo ir džiaugsmo šalis“ publika sutiko labai šiltai. Dainuoti buvo lengva ir gera. Buvo daugybė sveikinimų ir dar daugiau gėlių...

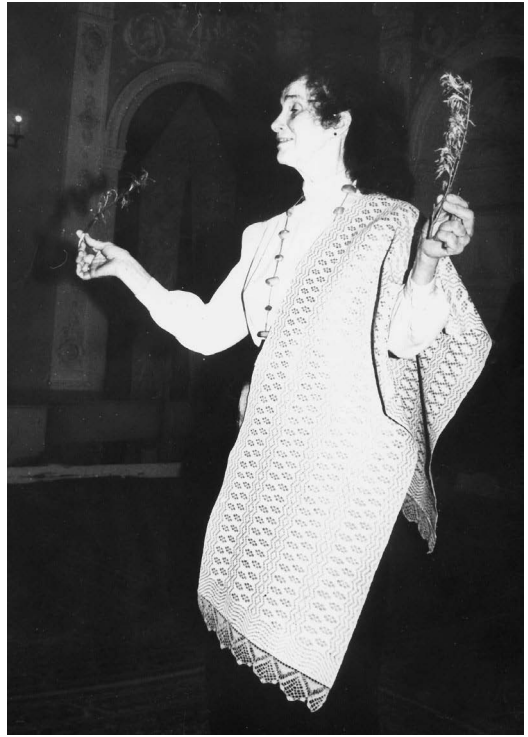
Ir vėliau buvo dar daug koncertų ir „sielų puotų“. Monsinjoro K. Vasiliausko prikalbintas „Diemedis“ sutiko sekmadieniais ankstyvosiose mišiose giedoti Vilniaus Katedroje bazilikoje.

Trims balsams suharmonizuotą savo paties sukurtą mišių partitūrą Onutei įteikė ne kas kitas, o tas pats maestro Lionginas Abarius, kuris šiandien sako, kad

„ši kilni Aukštaitijos dukra dažnai sugrįžta į mano atmintį. Tokių studentų per visą pedagoginio darbo praktiką buvo nedaug... Jos pateiktos kūrinių analizės prilygsta dabartinių magistrantų diplominiams darbams...“

Onutė buvo poetiškos sielos, todėl kiekviena analizė buvo kaip maža novelė, perpinta giliu profesiniu išmanymu. Bendravau su ja ne kaip su studente, bet kaip su plačios erudicijos choro dirigente... Su ja visada aptardavome choro koncertų programas. Dievo apdovanota talentu, kūrybine fantazija ir gerumu, atjauta ir tolerancija, ji buvo visų gerbiama ir mylima. Jos „Diemedis“ ošė atokiausių Lietuvos kampelių žmonėms.

O kokie nuostabūs ir nepakartojami būdavo pas juos vakarai..., pokalbiai apie muziką, poeziją ir dailę dažnai virsdavo diskusijomis,

Su iš tėviškės atvežtom diemedžio šakelėm po 400-ojo koncerto

Menininkų rūmų Baltojoje salėje

kurios baigdavosi dainomis, naujausių muzikos įrašų perklausomis ir šmaikščiais anekdotais. Onutės ir Aloyzo butas buvo tarytum šventovė, į kurią ateidavom kaip į mūzų įkvėptą buveinę. Kai nesimaišydavo įtartini dalyviai, mūsų vakarai virsdavo disidentų buveine. Svajodavome apie Lietuvos ateitį..., aptardavome ir mano sukurtas mišias bei giesmes...

Lyg sraunios upės bėga metai, skaudžiausius ir gražiausius mūsų gyvenimo įvykius nusinešdami užmarštin, o ji lieka atminty kaip kilni Aukštaitijos dukra iš Žeimelio apylinkių“.

„Valstiečių laikraščio“ redaktorius Jonas Švoba tartum antrina, kad

„Tai buvo Tėvynės balsas. Kai Raseinių pašto rūmuose suskambo pirmoji „Diemedžio“ daina, pilnutėlė salė nuščiuvo. Daug dainų per savo gyvenimą buvau girdėjęs, ypač vaikystėje, kai dar jaunimas kaimuose dainuodavo, o pirmieji kolūkiečiai dar nebuvo pamiršę tarpukario Lietuvoje skambėjusių. Tačiau „Diemedis“ buvo kažkas visiškai nauja ir negirdėta. Daug lėmė puikus repertuaras. Tačiau šio repertuaro įkūnijimas buvo Dievo dovana susirinkusiems. Melodija ir žodžiai skambėjo ne iš dainininkų lūpų į klausytojų ausis, bet iš širdžių į širdis. Ir buvo aišku, jog svarbiausias žmogus šioje vokalinėje grupėje yra Onutė. Jos sopranas skambėjo tarsi smuiko styga – skaidriai ir lygiai. Teko klausytis daug gerų sopranų, tačiau Onutės balsas skambėjo visiškai kitaip. Tik vėliau supratau, kad ši puiki dainininkė dainavo ne tik balsu, bet ir širdimi. Ir tai teikė betarpiško nuoširdumo. Taip, ko gero, skambėdavo tik lietuviškos motinos daina prie kūdikio lopšio. O „Diemedis“ dainavo kaip „lietuviškai geltonos pievos šneka“, kaip „gražiai mane augino laukas, pieva, kelias, upė...“, kaip „laiveliai plaukia Nemunu...“ Nuščiuvę klausėmės dainų apie

Arėjas Vitkauskas ir Lioginas Abarius svečiuose pas Onutę. Aloyzo Bėčiaus nuotr.

*„... gražiai mane
augino laukas, pieva,
kelias, upė...“*

„Kuršmarių mėlyną dugną“, apie tai, „ką mums dainuoja tūkstantmečiai senųjų girių ąžuolai...“ O kai salėje suskambo daina „Už Raseinių ant Dubysos“, nuoširdumo ir betarpiškumo užvaldyta salė nesusilaukė ir šią dar, ačiū Dievui, nepamirštą melodiją pasigavo šimtai balsų. Daugelio skruostais riedėjo ašaros.

Ir tada pajutau, o ši nuostata bendraujant su „Diemedžiu“ vis stiprėjo, kad čia tarsi lopšinę savo kūdikiui iš pačių giliausių tautos dvasios gelmių dainuoja ne Onutė su savo ansambliu, o pati Tėvynė Lietuva bando suvirpinti mūsų, savo dvasiškai suvargusių vaikų, širdžių stygas. Tai buvo laikmečio padiktuotas mūsų Tėvynės balsas.

Išvykoje su
„Valstiečių laikraščiu“:
red. Jonas Švooba,
Romas Masteika,
Jonas Dilys
ir „Diemedis“:
O. Bėčiuvienė,
J. Šalkauskas
ir E. Bajoraitienė

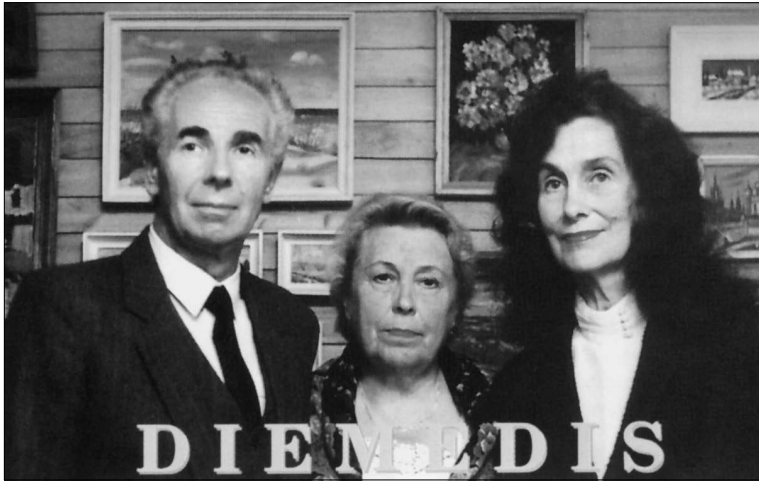
Onutė Bėčiuvienė savo dainininkės talentą labai gražiai ir laiku paskyrė tautos atgimimo tikslams, kai mūsų sąmonė ilgų sovietmečio metų jau buvo gerokai apiblukinta, o daugelio savo tėvų ir senelių dainų mes jau nebemokėjome. Ji budino mūsų sielas, kuriose jau ryškėjo svetimos kultūros daigai. Labai gaila, kad ši Lietuvai dovanota styga taip staigiai nutrūko. Istorijos Viešpats nebeleido ilgiau pasidžiaugti jos dainomis“.

Onutė su savo atžalom – Nomeda ir Ragūnu

Paskutinis įrašas „Diemedžio“ metraštyje. Niekada nepavargstančios Onutės akyse vis dažniau pastebėdavome nuovargio šešėlių. Vis sunkiau sekėsi jį nuslėpti. Kvietimai koncertuoti jos jau nebedžiugindavo... Sunkiau nulipdavo nuo scenos. Tik balsas nepasikeitė – liko skambus, skaidrus ir tyras. Apie klaidas nėra ir ko kalbėti. Per tuos šimtus koncertų nesuklydo nė karto! Suklysti dainuojant naują kūrinį be natų ir be jokio muzikinio fono (bet koks instrumentas visada padeda nuslėpti klaidingai ištartą žodį) labai lengva. Onutės noras dainuoti be natų rankose ir be muzikinio pritarimo virto nerašytu įstatymu, kurio niekada nepažeidėme.

Koncertai vis retėjo. Atėję repetuoti, vadovę rasdavome besiilsinčią. Dažniau į namus užsukdavo dukra – Šiaulių dramos teatro aktorė Nomeda Bėčiū-

Vokalinis trio
„Diemedis“:
Aloyzas Stasytis,
Emilija Bajoraitienė
ir Ona Bėčiuvienė
(kasetės viršelis).
1996 m.

tė, sūnus Ragūnas su šeima. Elgėmės taip, lyg nieko blogo neatsitiko, bet visi matėme, kad Onutė tirpsta kaip žvakė...

Iki 500-tojo, jubiliejinio, trūko vos kelių koncertų... Onutė paskambino ir pasakė: „Dviem dienom užsakaiu studiją Lietuvos Kompozitorių sąjungoje. Reikia įrašyti kasetę...“ Bandėm atkalbėti, kad per dvi dienas to padaryti neįmanoma...

Įrašėme... Vienai dainai – vienas bandymas. Iš įrašų studijos Onutė išvažiavo tiesiai į ligoninę. Gyvenimo misija buvo atlikta iki galo...

Ją priglaudė mūsų skausmo ir džiaugsmo šalis Vilniaus Saltoniškių kalnelyje, kai pasitinkdami 1997-uosius visi kėlė džiaugsmo taures...*, o atsisveikinimo žodžiai liko tokie:

„Mielieji,
Tik neguoskit
raudomis –
Aš visada dainuoju
su jumis.
Pajuskite mane alaus putoj –
Nenoriu būt užuojautų pavėsy...,
O savo žemėj – prie senų vartelių,
Kur vedė iš namų,
Dar kurį laiką diemedžiu žydėsiu...“

Pranciškaus Gerliko
portretų parodos
atidaryme
Verkių rūmuose.
1992 02 14.
Visos nuotraukos –
Aloyzo Stasyčio

* Žr. sylv. nuotraukas.

Kompozitorius Julius Juzeliūnas

Vaclovas Juodpusis

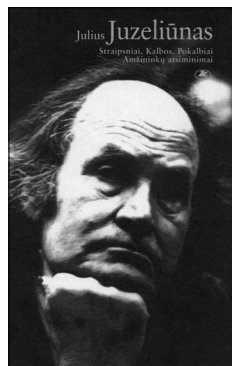
„... Tėvelis, žiūrėdamas į mano profesinį darbą, taip liaudiškai sakydavo: „Sūnau, šūdiška tavo šeptė“. O kodėl, – sakau, – šūdiška? – „Kad visą laiką iš bezdaly turi virvelę vyt“. Aš buvau nustebintas tokio tikslaus pasakymo, juk aš iš tikrųjų jokios apčiuopiamos materijos nekuriu...“*

„Kai apsižvalgau, rodos, visose partijose savas esu... Tad kodėl mes staiga užsidarėme atskirose kamarose? ... aš, kompozitorius, nerašau muzikos kokiai nors partijai... aš ją skiriu visai Lietuvai!“*

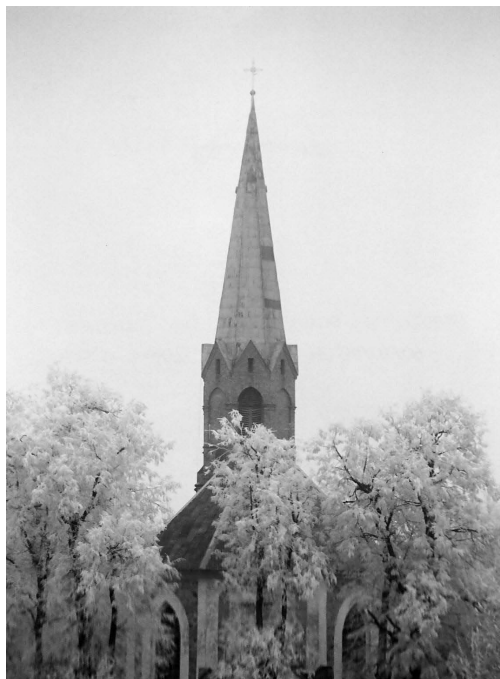
Danguolė Juzeliūnaitė, dukra, apie močiutę Emiliją: „... jai būdavo keista, kodėl jis (Julius) nekalba „kaip iš gramatninko“. Mat, grįžęs į gimtinę, Tėtė visada kalbėdavo tarmiškai, kaip visi“*.

„Žemelyje praleisti šviesiausi mano vaikystės metai. Prisimenu dvi pavardes. Šie žmonės dažnai lankydavosi liuteronų klebonijoje (pas pastorių Eriką Leijerį). Tai kompozitorius Julius Juzeliūnas ir Kazimiera Poželaitė – K. Poželos ... sušaudyto A. Smetonos valdymo metais sesuo... K. Poželaitė stengėsi gelbėti suimtą klebonėlį, bet jai nepavyko ... jų jau nebėra šiame pasaulyje...“

Meilutė Marija Raštikytė (Alksnienė)**

J. Juzeliūno knygos „Straipsniai. Kalbos. Pokalbiai. Amžininkų atsiminimai“ viršelis

Žeimelio evangelikų liuteronų bažnyčios bokštas ir vargonai, prie kurių sėdėdavo J. Juzeliūnas. 2003 m. A. Petrašiūno nuotraukos

* Juzeliūnas J. *Straipsniai. Kalbos. Pokalbiai. Amžininkų atsiminimai*, Vilnius, 2002, p. 355, 316, 573.

** Iš 2004 03 18 laiško knygos sudarytojui. Plačiau sk. str. apie Žeimelio ev. liuteronų parapiją priedus.

Bauskės g. ir katalikų bažnyčia. Šia gatve Žeimelyje iš liuteronų kirchės į katalikų bažnyčią (arba atvirkščiai) jaunystėje skubėdavo kompozitorius Julius Juzeliūnas. 2003 m. A. Petrašiūno nuotr.

Kai paminime Žeimelį, dažno muziko, ir ne tik muziko, atmintis fiksuoja ir kompozitoriaus Juzeliūno (gim. 1916 m. Čepolės kaime; nuo 1921 metų – Latvijos teritorija) pavardę, kurią išgarsino pokario metais sukurti baletas „Ant marių kranto“, „Daina apie partiją“ (S. Ylos eilės), simfonijos, ypač trečioji – „Žmogaus lyra“ baritonui, mišriam chorui ir simfoniniam orkestrui (E. Mieželaičio eilės), vokalinė simfoninė poema „Pelėnų lopšinė“ (J. Marcinkevičiaus eilės) ir daugelis kitų. Deja, dabar ne vienas muzikos tyrėjas, pasišventęs šio kompozitoriaus kūrybos studijoms, nutyli tų kūrinių buvimą. Net muzikologo Algirdo Ambrazo sudarytoje ir parengtoje 672 puslapių knygoje „Julius Juzeliūnas“ bandoma apeiti šią svarbią kompozitoriaus kūrybinio palikimo dalį, be kurios neišsivaizduojame pokario sovietinių Lietuvos muzikinio gyvenimo dešimtmečių. Lietuviškosios „Muzikos enciklopedijos“ II tome J. Juzeliūnas „išvengė“ ir visų sovietinių apdovanojimų, – kad 1954 m. po Maskvoje įvykusios Lietuvių literatūros ir meno dekados, kurioje buvo parodytas jo baletas „Ant marių kranto“, kompozitorius buvo apdovanotas Lenino ordinu, kad jam buvo suteiktas Lietuvos SSR nusipelnusio meno veikėjo vardas, kad 1965 m., minint Lietuvos SSR 25-ąsias metines, apdovanotas „Garbės ženkle“ ordinu, kad, minint gimimo 50-metį, jam buvo suteiktas Lietuvos SSR liaudies artisto vardas, kad, minint 60-ąsias metines, prie krūtinės buvo prisegtas Darbo Raudonosios Vėliavos ordinas... Tai netūrėtų atrodyti kaip pažeminimas, jei tais laikais jis taip buvo aukštinamas ir gerbiamas. Juk į tų kūrinių muziką kompozitorius buvo įliejęs savo talentą, savo išgyvenimus, o gal ir tuometinius įsitikinimus. O jei kitaip – galėjo tapti nepageidaujamu sovietinėje visuomenėje. Mes

J. Juzeliūnas
ir J. Mielis

J. Juzeliūno laišku
J. Mieliiui faksimilės

Vilnius, 1989-12-28

Mielas Juozai,

Prieš keletą dienų Tuu parašė laiško, kad atsisotumei mano vardu oficialų pareiškimą kaip TSRS liaudies deputatui dėl Tavo reabilitavimo. Būtinai nurodyk kada kreipsi ir mokytis ir kada atėkė neįpramai, būtinai parašyk kas patirai atakoms, jei jis buvo daugiau visus nurodyk.

Beje nereikia, nes es norėčiau paspausti tau pajudoti Tavo rūpestis išsprendimui. Laukiu gubaus Tavo laiško.

Tavo Julius Juzeliūnas

P.S. Svarbiu būdu gubai 1990 metais. Tikiuosi jie bus šviesesni.

J -

Juzeliūnas
Birutės 11 k. 4
132004 Vilnius

1992-12-05

Mielas Juozai

Jau senokai nuošėsi Tau parąti, bet vis gyveno andringas tempo mūzika iš šalį - pirmiausia noriu padėkoti už malonų būvis darbo vairsių kuis dar apie Šv. Velykas gavau. Štai.

Pėkoji ir už parmetus gaminto atstatymus. Labai norėtis išsilyti, bet yra liaudies patarlė: „Džia nori dangaus, bet griekai nelėidžia“. O šis griekis tiek daug, kad nebesusijū.

Linkiu Tau ir Tavo Seimui Dievo palaimos ir stiprybės. A tikin - praeris andringas metas ir atsitalyse. Jis tiek metis buvome ir purva žemė.

Spaudin dėsimis
Tavo Julius Juzeliūnas

nujaučiame, kas galėjo atsitikti, jei kompozitorius būtų pradėjęs maištauti prieš sovietinę santvarką taip, kaip jis atsivėrė papūtus pertvarkos vėjams. Prasidėjus Atgimimui, jis surado „aukso gyslą“ – tapo tremtinių gynėju, nes tuo metu tai buvo itin aktualu. Tik tada ne vienas nukentėjęs surado ir garsiosios trijulės pasirašytus „dokumentus“, buvusius pagrindu „išbuožinti“ ir išdanginti į Sibirą. Keista ir neįtikėtina, kad tarp trijulės, lėmusios ne vieno žeimelio likimą, buvo ir kompozitoriaus brolis Povilas*. Tad gal toks kompozitoriaus Atgimimo laikų apsisprendimas buvo atgaila už brolio savo kaimynams padarytas skriaudas? Bet tai tegu lieka apmąstymams ir istorikų tyrinėjimams.

* Žr. Žeimelio valsčiaus buožinių ūkių sąrašą.

Leningrado konservatorijos aspirantas J. Juzeliūnas, vargonavęs per paskutiniąsias viešas Pirmosios komunijos mišias, Lauksodžio bažnyčios šventoriuje su klierikais Jonu Augustausku ir Juozu Vaičeliūnu (stovi iš kraštų), Žeimelio ir Lauksodžio klebonais Tadu Radžiumi ir Antanu Vaitiekūnu (sėdi iš kraštų) bei kaimyninių parapijų kunigais. 1948 m.

Mišių dalyviai su klebonu A. Vaitiekūnu bei klierikais J. Augustausku ir J. Vaičeliūnu

Mums gi aktualiau J. Juzeliūno kūrybinis palikimas, kuris, atrodo, po kompozitoriaus išėjimo Amžinybėn, prigeso, nes kompozicijos profesoriaus išugdyti mokiniai (o jų apie 50) tik įvairių sukakčių proga beprisimena mokytoją. Jie labiau įnikę į savo kūrybinių eksperimentų garsinimą, ką gali ištikti ne mažiau liūdnas netolimos muzikinės praeities likimas. Vyksta arši kova už būvį. Pakanka prisiminti, kad kompozitorius J. Juzeliūnas, sukūręs išpūdingus simfoninius („Afrikietiški eskizai“, „Pasakalija“, „Simfonija Nr. 5“ ir kt.) bei kamerinius (keturi styginių kvartetai, sonatos įvairiems instrumentams) opusus, kurie tuo metu buvo aukštai įvertinti Maskvoje (tuo metu labai svarbus argumentas!), atlikti kitose šalyse, namie nebuvo įvertintas Lietuvos valstybine premija, kuria buvo pažymėti gerokai silpnesni kitų kompozitorių (tarp jų ir J. Juzeliūno mokinių) kūriniai. Keista, bet buvo taip. Gal pakenkė įsitikinimas, kad jo kūriniai nusipelnė tik aukščiausių vertinimų, nes to meto kolegos taip pat buvo konkurentai? Dėl to „Koncertas klarnetui ir styginių kvartetui“, sukurtas 1985 metais, taip ir liko valstybės neįsigytas, nors koncertuose ir atliktas. Prasidėjus atgimimui prof. J. Juzeliūnas išrenkamas komisijos stalinizmo nusikaltimams tirti pirmininku, kaip Sąjūdžio kandidatas išrenkamas SSRS liaudies deputatu, jam vienam iš pirmųjų muzikų 1990 m. skiriama Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija, o pats priimamas į Lietuvos katalikų mokslų akademiją... Įsijungęs į Atgimimo renginių maratoną, kompozitorius Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos keturioliktojoje sesijoje pasisako už dvasinę žmogaus ekologiją, tačiau kūrybinė veikla pastebimai nukenčia. Bet atkurta Nepriklausoma Lietuva iš jo dar sulaukia „Patarlių simfonijos“ (Simfonija Nr. 6, 1991), „Dėkojimo“ solo violončelei ir kameriniam orkestrui, skirto Andrejui Sacharovui (1992), „Vixy et altera“ mušamųjų instrumentų ansamblui (1996), „Trijų pasakaičių“ fortepijonui (1996), „Litanijų“ solo obojui (1997).

Ypač gražiai buvo paminėtas J. Juzeliūno gimimo 80-metis. Šiai sukakčiai buvo skirta teorinė konferencija „Juliaus Juzeliūno kūrybos, veiklos ir idėjų pėdsakais“ (Druskininkai, gegužės 24–25 d.), kompozitoriui suteiktas Pakruojo rajono garbės piliečio vardas (vasario 29 d.), apdovanojant Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu (liepos 6 d.). Taip, sakytume, buvo išreikšta paskutinė pagarba gyvam kompozitoriui už jo intensyvią muzikinę-kūrybinę veiklą (kompozitorius mirė 2001 m. birželio 15 d., palaidotas Vilniaus Saltoniškių kapinėse).

Ir vis tik neturėtume užmiršti tų archyvų, į kuriuos per pusę šimtmečio sugulė prof. J. Juzeliūno lyros garsai. Negalima lengva ranka nubraukti kūrinių, skambėjusių ne tik Lietuvoje. Baletas „Ant marių kranto“ (V. Grivicko libretas) daug metų buvo statomas ne tik Vilniuje, bet ir Rygoje (1954), Lvove (1956), Taline (1958). Paminėtų kūrinių populiarumas ir Leningrado konservatorijoje apginta menotyros kandidato disertacija „Lietuvių liaudies daina kai kurių lietuvių tarybinių kompozitorių simfoninėje kūryboje“ garsino J. Juzeliūno pavardę, todėl jis sulaukė aukšto įvertinimo ir Maskvoje, ir Vilniuje, kur Lietuvos kompozitorių II suvažiavime buvo išrinktas net Valdybos pirmininko pavaduotoju.

Igijęs pripažinimą, sulaukęs dėmesio ir Maskvoje, ir Vilniuje, J. Juzeliūnas išvalgesnis tapo ir savo kūryboje, kuri sužvilgo naujovėmis. Tuo pasižymi opera

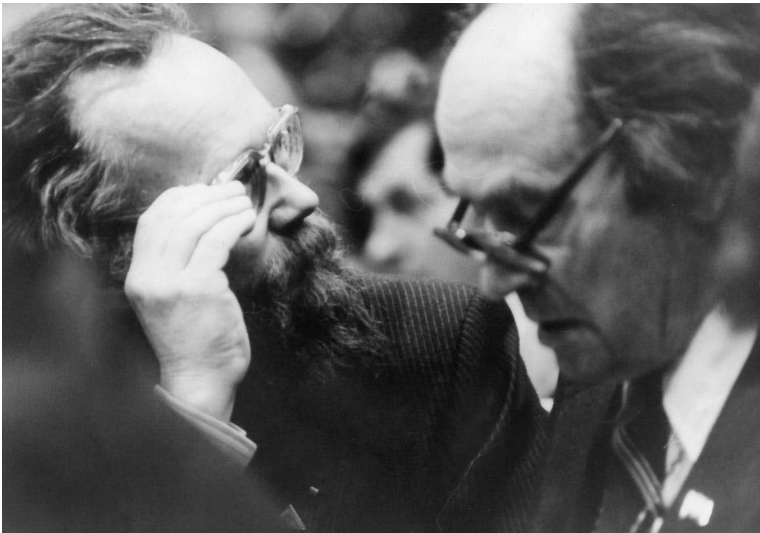
Julius Juzeliūnas

*Sąjūdžio mitinguose.
Su Zigmū Vaišvila
ir Vitu Tomkumi*

*Su Andriumi
Kubiliumi*

*Su Virgilijumi
Čepaičiu*

*O. Pajėdaitės
nuotraukos*

„Sukilėliai“ (V. Mykolaičio-Putino ir A. Liobytės libretas), kūriniai chorui pagal Salomėjos Nėries eiles, „Afrikietiški eskizai“ simfoniniam orkestrui ir t. t. Tai buvo ryškus kūrybinių ieškojimų posūkis, susilaukęs plataus anuometinio muzikų pasaulio įvertinimo. Tuos kūrybinius ieškojimus dar labiau įtvirtino „Pasakalija“ simfoniniam orkestrui (1962), „Koncertas vargonams, smuikui ir styginių orkestrui“ (1963) ir kt. Gana prasmingai darbuotasi kuriant kamerinę instrumentinę muziką – styginius kvartetus (1962, 1966, 1969, 1980), sonatas. Tarp pastarųjų atlikėjų repertuaruose sumirgėjo „Sonata obojui ir klarnetui“, „Sonata smuikui ir fortepijonui“ (1972), „Sonata valtornai solo“ (1976), „Sonata smuikui ir violončelei“ (1977). Nors ir ši dešimtmetį kompozitoriaus kūryboje dominavo instrumentinė muzika, retkarčiais „suskambėdavo“ ir vokalas: „Aštuonios lietuvių liaudies sutartinės“ balsui su fortepijono pritarimu (variantas balsui su birbynės ir kanklių pritarimu) (1969), „Melika“ – sonata balsui ir vargonams (1973). Šie kūriniai tampa tik „kūrinėliais“, kai pamąstai, jog buvo parašyta „Simfonija Nr. 3 „Žmogaus lyra“ baritonui, mišriam chorui ir simfoniniam orkestrui (E. Mieželaičio tekstai) (1965), opera „Žaidimas“ (kompozitoriaus libretas pagal F. Dürrenmatto apysaką „Avarija“) (1968), Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejui skirta simfonija-oratorija „Cantus magnificat“ dviem chorams, dviem solistams ir orkestrui (E. Mieželaičio tekstas) (1979), Simfonija Nr. 5 – „Lygumų giesmės“ moterų chorui ir styginių orkestrui (1982), Simfonija Nr. 6 – „Patarlių simfonija“ chorui ir simfoniniam orkestrui (1991) ir kiti monumentalūs opusai. O kur dar kūrybinės komandiruotės į Afrikos muzikos tribūną Paryžiuje (1970), Tarptautinės muzikos tarybos (IMC) VII kongresą Maskvoje (1971), III Azijos tautų muzikos tribūną Alma Atoje (1973), išvykos į Belgiją, Olandiją, Liuksemburgą, Nigeriją, Birną, Čekoslovakiją, Lenkiją, Tunisą, Kongą, Austriją, Mauricijų... Sunku aprėpti, kiek visa tai kompozitoriui suteikė minčių, kaip praturtino akiratį ir praplėtė jo kūrybinių sumanymų skalę. Malonu, kad visa tai rado atgarsį ir jo partitūrose. Gal jų būtų ir dar daugiau, jei ne širdies operacija 1995 m. ir žarnyno vėžio (sarkomos) operacija 2001 m. birželį, nebeпадėjusi išgyventi.

Dar gyvam kompozitoriui teko patirti ir tarptautinį pripažinimą. Jo kūriniai skambėjo Rusijoje, Lenkijoje, Belgijoje, Olandijoje, Danijoje, Suomijoje, Švedijoje, Indijoje, JAV, Mauricijuje. 1964 m. autorinis koncertas surengiamas Gotvaldove (Čekoslovakija). 1994 m. V tarptautinėje Lietuvos–Lenkijos muzikologinėje konferencijoje jo kūrybai skiriamas konsertatoriumas, 1992–1995 m. jis renkamas Lietuvos muzikos akademijos katedros vedėju. Visa tai buvo paskatinimas ir moralinė parama, kurią kartu išgyveno ir didžiulis būrys jo mokinių – kompozitorių, šiandien tęsiančių Mokytojo formuotas kūrybines idėjas, turtinančias Lietuvos muzikinę kultūrą, vedančias Lietuvos muziką į tarptautinę areną.

Susitikimas su kompozitoriumi

Juozas Šliavas*

1977 m. pavasarį Žeimelyje pasirodė afiša, skelbianti, kad kovo 27 d., sekmadienį, 18 val. proftechninės mokyklos salėje įvyks susitikimas su žemiečiu kompozitorium Julium Juzeliūnu, kur bus atliekami jo kūriniai.

Tą pačią dieną, tik 17 val., proftechninė mokykla organizavo ir susitikimą su Panevėžio (dramos) teatro aktoriumi Algimantu Masiuliu.

Pats atostogų metas. Proftechninės mokyklos moksleiviai sekmadienį taip pat išvažinėję. Nėra ir mokytojų. Žmonių susirinko labai nedaug.

Sutikimas prie salės durų buvo iškilmingas – su muzika, duona ir alumi. Po sutikimo svečiai buvo pakviesti į muziejų. Einant pro pradinę mokyklą, kompozitorius pasiskundė, kad aukščiau šios mokyklos Žeimelyje jam pakilti nepavykę**. Su humoru, o kartu ir nuoskauda jis prisiminė, kad, nors nuo pat mažens labai traukė muzika, bet į chorą pradinės mokyklos mokytojas? Jurevičius jo nepriėmęs, sakęs, esą, neturiš klausos. Kitam mokytojui anksčiau jis pasakojęs, kad vidurinės mokyklos pastate, kur prieš karą buvo progimnazija, valsčius ir daboklė, už bandymą nelegaliai pereiti Latvijos sieną jam tekę ir pasėdėti. Sėdi, sako, ir čirpina smuiką. Bene nuo tada progimnazijos muzikos mokytojas, žinomas chorvedys Juozas Pėželis, ir pradėjęs jaunuolių skatinti mokytis toliau, kas, galbūt, ir nulėmė jo tolimesnį kelią.

*Žeimelyje su
Petro Bingelio
vadovaujamu choru.
1986 m. spalio 15 d.*

* VUBR, f. 152-11, p. 129-133.

** Žr. šio str. priedus.

*J. Juzeliūną sveikina
Žeimelio seniūnas
Algirdas Budnikas,
rajo kultūros
skyriaus vedėjas
Alfredas Šimkus
ir Žeimelio
vidurinės mokyklos
direktorius Gražvydas
Kazakevičius*

*Koncertą komentuoja
Onutė Narbutienė*

Muziejuje apgailestavo, kad surinktiems šio krašto lobiams teskirtos tokios mažos patalpos. Paskui kreipėsi į kolūkio pirmininką V. Songailą, prašydamas pasiekti, kad Mažoji karčema, kur numatoma perkelti „Žiemgalos“ muziejų, kuo greičiau būtų pradėta restauruoti. Pasinaudodamas palankumu, aš kompozitoriui įteikiau „Dainos apie Žemėlį“ žodžius, prašydamas sukurti jiems muziką. Šia proga kompozitorius užsiminė ir apie savo krašto liaudies dainų charakterį. Anksčiau jis manęs, kad šis kraštas muzikiniu požiūriu neįdomus, tačiau vėliau, susipažinus su užrašytais tautosakos bei liaudies muzikos lobiais, supratęs, kad šio lygumų krašto liaudies kūryba yra savita, labai turtinga ir muzikiniu požiūriu giminingesnė latviams, kad muzikinės liaudies dainų savybės esančios labai archaiškos, labai konservatyvios, nes keičiantis kalboms, pasikeičia tik žodžiai, tačiau melodija išlieka. Kompozitorius manęs, kad visa tai gali būti senovės žiemgalių palikimas.

Kolūkio pirmininkas pasiūlė pasivaikščioti po miestelį, apžiūrėti restauruojamą Didžiąją karčemą. Kompozitorius nusifotografavo prie namo, kuriame kadaise gyveno, pabuvojo vietose, vienaip ar kitaip susijusiose su jo prisiminimais.

Oficialus susitikimas prasidėjo labai vėlai. Buvo tikimasi, kad dar kas nors ateis. Tačiau žmonės nesirinko, nes bilietai buvo labai brangūs. Kompozitorius atrodė labai nelaimingas. Nejauku buvo ir susirinkusiems, ypač kai buvo pristatinėjami atlikėjai kaip muzikos žvaigždės.

Vakarą vedė muzikologė Ona Narbutienė. Pasakojo apie kompozitoriaus kelią į muziką, pasakė, kad kompozitoriaus noru, skambės vien nauji jo kūriniai, sukurti 1960–1970 metais.

Nuskambėjus pirmiesiems akordams, kalbėjo ir pats kompozitorius. Išėjo labai kuklus, su peruku, tačiau pagal metus dar labai gerai atrodantis. Papasakojo apie savo pirmuosius žingsnius į didžiąją muziką, prisiminė, kaip po darbo grodavęs Dumpių kapeloje. Ta muzika „veikusi į kojas“. Čia begrodamas ir supratęs, kad to jam nebepakaks. Jau būdamas suaugęs vyras, pradėjęs ieškoti kelių į tokią muziką, kuri „veiktų ne vien į kojas, bet siektų ir aukščiau“. Taip jis atsidūręs muzikos mokykloje, o vėliau – konservatorijoje ir aspirantūroje. Tačiau ir ten dar ne viską supratęs, ne viską dar pasiekęs. Bet vietoje sustoti nebegalėjęs. Kažkas vis tempęs tolyn ir tolyn. Taip ir atsiradę jo kūriniai. Kalbėjo ir kaip tokią muziką reikėtų suprasti, ką kūrinys pasako, ką jis vaizduoja. Ir pabrėžė, kad muzika konkrečiai nieko nevaizduoja.

Ji tėra tam tikros žmogaus nuotaikos ir jo jausmų išraiška. Štai žmogus sėdi, tyli, o viduje jam kažkas darosi, kažkas vyksta, kažkas pinasi. Kompozitorius visa tai ir užrašęs natomis. Atskiri muzikos instrumentai, atliekant kūrinį, tarpusavyje tarsi kalbasi – vienoj vietoj jų reiškiamos mintys sutampa, kitur išsiskiria, pasiginčija, vėliau vėl susitaiko, ir t. t. Iš to ir susidaręs garsų srauto įspūdis, veikiantis žmogaus jausmus ir vaizduotę. Kalbėjo kompozitorius ir apie tris muzikinio kūrinio dalis. Tos dalys – tai kaip gamtoje rytas, diena ir vakaras, kaip žmogaus gyvenime – jaunystė, amžiaus vidurys ir senatvė. Apgailestavo, kad žemiečiai tokios muzikos nesuprantą. Jei būtų atvykęs jo draugo J. Juozapaičio ansamblis „Armonika“, tai salė, turbūt, lūžtų nuo žmonių. Kompozitorius už tai prašė atleisti. Nors tokia muzika gyvenime ir esanti reikalinga, tačiau ji ne jo.

*J. Juzeliūnas su
savo pirmąja mokytoja
Elena Pronckūnaite.
1957 m.*

1929 m. birželio mėn. 6 d.

išleidžiamųjų IV-to sky-
rių pažymiai

1929 m. birželio mėn.
6 d. Žeimelio
pradžios mokyklos
Nr. 1 išleidžiamųjų
IV-to skyriaus
mokinių egzaminų
pažymiai

Et. ser. nr.	Pavardė ir vardas.	Tėvo arba motinos vardas.	Gyvena- moji vieta.	Gimybė.	Šeimos išėjimo mokyklos.
1.	Jureliūnas Julius	Aleksandras		R. K.	
2.	Šmailysis Jadviga.	Karimieras.		R. K.	
3.	Modskaitė Emilija.	Juozas.		R. K.	
4.	Meskaitė Lucija.	Jonas.		R. K.	
5.	Bitinas Aleksandras.	Edvardas.		R. K.	

Žeimelio pradžios mokyklos Nr. 1
riaus mokinių egzaminų
pažymiai.

Egzaminu- ojamasis	Lietuvių kalba		Aritmetika		Gimybė.	Prakt. m.	Gyvybės mokymai ar išorėje.	Sveikata ir hygiene.	Raštinis mokymai.	Grafika.	Raštinis mokymai.	Muzikinė mokymai.
	Teor.	Prakt.	Teor.	Prakt.								
1916. II. 20	4	5	4	4+	5	5	5	5	5	5	5	5
1917. X. 16	4	4	3	4	5	4+	5	4	5	5	5	5
1915. III. 24	4	5	3	4	5	4	4+	5-	5	5	5	5
1915. V. 25	4	4	3	4	5	4	4	5	5	5	5	5
1917. III. 5	4	4	4	4	5	4	5	5	5	5	5	5

Egzaminų Komisijos Pirmininkas S. Petkus.

Patvirtina: }
 (S. Petkus)
 (M. Štaliūnas) E. Pronekšnikaitė.

Lietuvių k. rašomasis
egzaminas.
Karaliukas.

Julio
Jureliūno
Žemelio pradžios
mokyklos
1929 metų Birželio
6 dieną.

Karta, visi paukščiai, buvo sulikę, į vieną daiktą, karaliaus rinkti. Tgai jie tarėsi, tik nieko gero negalijo nutarti, nes kiekvienas norėjo karaliumi būti; jaliausiai nutarė karaliumi rinkti tą, kuris visų aukščiausiai išskrisiąs. Buvu pakile, vin paukščiai skristi, bet nė vienas jų negalijo aukščiau sakalo pakilti. Pavargo paukščiai leidosi žemyn. Tik vienas karaliukas to nedarė. Kai jis pavargo ir nebegalijo skristi, prisitaike prie sakalo ir nutypė jam ant nugaros. Sakalas nė neįtuo, kad karaliukas ant jo tupi, bet kiti paukščiai tai pastebėjo. Kai sakalas pavargo ir leidosi žemyn, karaliukas iškilo aukštyr ir pasiskelbė visų paukščių karaliumi. Supykę paukščiai ijo pas Dievą, skystis ir prašė, kad jis nubarstyt karaliuką. Dievas, išgirdęs visas karaliuko nedorybes, siuntė vanagą, kad pagautyt karaliuką. Vanagas imė gaudyti karaliuką. Jis, tai pastebėjęs, nuskrido į girią, šmukšt ir išlindo į medžio šovon. Dievas, pasišaukė pelėdą, ir liepė jai daboti karaliuką ir, kai jis iš šovos lysias, pagauti. Besaugodama pelėda ir vėmigo. Tai pastebėjęs karaliukas, išlindo iš šovos ir nuskrido, nieko nepastebėtas. Dievas supyko ir sako pelėdai:
- Kad tu visa savo gyvenimą taip prasmastum.
Dabar per dienas dienas pelėda smaudžia ir nieko nelėmato; tik naktį, kai visi miega, ji pakyla skristi.

4, M. Krivaitis
5- K. Keliūnas

5- E. Pracharaitė
14. J. J. J.
5- S. Šeškus

Žeimelio pradžios
mokyklos išleidžiamųjų
egzaminų Juliaus
Juzeliūno aritmetikos
rašomasis darbas.
1929 06 06

Sąlyga

Pirklys pirko 50 kg lašinių ir 35 kg dešros: už lašinius jis mokėjo po 4,75 lito, už dešrą po 3,85 lito kilogramą. Pardavęs lašinius jis pelnė 24%, pardavęs dešrą, pelnė 20%. Už gautus pinigus jis pirko cukraus ir arbatos. Cukraus pirko 35 kg mokėdamas po 3,15 lito už kilogramą. Už visus kitus pinigus pirko 12 kg arbatos. Kiek jis mokėjo už kilogramų arbatos?

Juliaus
Juzeliūnas
Žeimelio pradžios
mokykla.
1929 met.
Birželio mėn.

Sprendimas.

I Kiek pirklys sumokėjo už 50 kg lašinių?

$$\begin{array}{r} 4,75 \text{ lito} \\ \times 50 \\ \hline 237,50 \text{ lito.} \end{array}$$

II Kiek pirklys sumokėjo už 35 kg dešros?

$$\begin{array}{r} 3,85 \text{ lito} \\ \times 35 \\ \hline 134,75 \\ + 111,5 \\ \hline 246,25 \text{ lito.} \end{array}$$

Kiek pirklys pelnė pardavęs lašinius?

$$\frac{237,50 \text{ lit.} \cdot 24}{100} = 57,000 \text{ lit.}$$

Kiek pirklys pelnė pardavęs dešrą?

$$\frac{246,25 \text{ lit.} \cdot 20}{100} = 49,250 \text{ lit.}$$

III Kiek pirklys pardavė lašinius?

$$\begin{array}{r} 237,5 \text{ lito} \\ + 57 \\ \hline 294,5 \text{ lito} \end{array}$$

IV Už kiek pirklys pardavė dešrą?

$$\begin{array}{r} 134,75 \text{ lito.} \\ + 26,45 \\ \hline 161,20 \text{ lito.} \end{array}$$

V Už kiek pirklys pardavė lašinius ir dešras?

$$\begin{array}{r} 294,5 \\ + 161,2 \\ \hline 455,7 \text{ lito} \end{array}$$

VI Kiek pirklys sumokėjo už cukrų?

$$\begin{array}{r} 3,15 = 1,6 \\ \times 35 \\ \hline 48 \\ + 80 \\ \hline 128 \text{ lito.} \end{array}$$

VII Kiek pirklys sumokėjo už visą arbatą?

$$\begin{array}{r} 455,2 \text{ lito.} \\ - 128 \\ \hline 327,2 \text{ lito.} \end{array}$$

VIII Kiek pirklys mokėjo už kilogramą arbatos?

$$\begin{array}{r} 327,2 \text{ lito} \cdot 12 \\ \hline 3926,4 \\ \div 36 \\ \hline 108,8 \text{ lito.} \end{array}$$

4. G. P. ...
A. ...
5 = 1. ...
5. ...

Žeimelio pradžios mokyklos išleidžiamųjų
egzaminų Komisijos 1929 m.
birželio mėn. 6 d.

Žeimelio pradžios
mokyklos išleidžiamųjų
egzaminų komisijos
1929 m. birželio 6 d.
protokolas

Protokolas.

Einant „Pradžios Mokyklų Įstatymo §18“ 5. nu. birželio mėn. 6 d. Egzaminų Komisija susitiko. Žeimelio prad. mokyklos vedėjo Petrusičiaus, Sidulius ap. III rajono prad. mokyklų Inspektorius įgalioto Jorinskio prad. mokyklos vedėjo Diegūno, Žeimelio prad. mokyklos baigiamųjų skyriaus mokytojos Drončikūnaitės, lietuvių mokytojų klubo, Galkio, Tėvy, Romuleto simf. Dirijos ir Žeimelio v. Valdybos atstovo vėscičio Valušio, egzaminuojamius mokinius dakti rašto darbus iš lietuvių kalbos olimtautų „Rasaliukas“ („Sakalėlis“ III o. 37 pus.) ir uždavinių, kuriuose eijo sulius programos reikalingos viros šeimų pildė.

Tępi Komisija egzaminavo minėtos mokyklos baigiamųjų skyriaus suimtų mokinių: Jureliūnas Julius, Modkevičiūtė Emilija, Biliūnas Aleksandras, Peraveičiūtė Lielė, Smulkytė Jadvyga ir Šimenavičius Jonas. Komisija peržiūrėjusi rašto darbus ir išklauzinėjusi žodžių ir einamųjų mokytlo dalykų: lietuvių, lietuvių k., aršimėtkos, gimtinės mokslo, krašto mokslo, gauntos mokslo, geografijos istorijos, dauginimo, grafikos ir dailės rašėio, sulius „Pradžios Mokyklų

Įstatymo §19“ reikalaujami mokslo metų darbus ir egzaminų dauginimo, nustarė: Jureliūnas Julius, Modkevičiūtė Emilija, Biliūnas Aleksandras, Peraveičiūtė Lielė, Smulkytė Jadvyga yra pakankamai išmokyti iš visų aukštesnių minėtu dalykų ir pims, kaip baigiamieji Žeimelio pradžios mokykla, išdėdė mokyklos baigimo pareigų pims.

Šimenavičius Jonas, kaip parodė mokslo metų ir egzaminų dauginimo, Komisijos nuomone palikomas kelvintame skyrių aukštesnių mokslo.

S. Petrus.

Egzaminų Komisijos Pirminis kas.

Parivis { S. M. Tėvy pas
J. Diegūnas
A. Drončikūnaitė
J. Galkis

Tautiniais rūbais apsirengusios vidurinės mokyklos mokinės įteikė didelį krepšį raudonų rožių, apjuosė plačia austine juosta. Tas kompozitorių šiek tiek praskaidrino. Bent prieš kartu atvykusius jo kūrinių atlikėjus.

Koncerto kulminacija buvo „Šešiolika laiškų su post skriptum“. Šis kvartetas laikomas tiek kompozitoriaus, tiek ir atlikėjų muzikinio meno viršūne, už ką Belgijoje ir buvo apdovanotas konkurso aukso medaliu. Kiek žmonės jį čia suprato, sunku pasakyti, tačiau salėje buvo tylu, ypač trumpų pertraukėlių metu. Veikė, be abejo, ir pajautimas, kad tokia meno šventė vargu ar kada nors čia bepasikartos.

Po kvarteto pasirodymo į sceną vėl išėjo kompozitorius, padėjo atlikėjams, nusilenkė publikai, aidint pabiriems pastarosios plojimams. Taip baigėsi susitikimas Žeimelyje*.

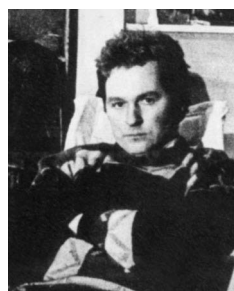
Biografijų sąvadas

Genė Juodytė**

BALČIŪNAS Kęstutis (gim. 1958 m. balandžio 5 d. Žeimelyje), skulptorius. Mokėsi Telšių taikomosios dailės technikume. 1986 m. baigė Leningrado (Sankt Peterburgas) Repino tapybos, skulptūros ir architektūros institutą. 1977–1980. Dirbo dailininku Plungės liaudies kūrybos gaminių įmonėje „Minija“. Nuo 1986 gyvena Marijampolėje. Sukūrė skulptūras „Išsivaduojantis Kristus“, „Laiko genijus“, „Meilės deivė“, paminklus prezidentui Kaziiui Griniui ir vyskupui Motiejui Valančiui. Surengė parodas Vokietijoje, Anglijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, buvusioje Sovietų sąjungoje. Jo diplominis darbas „Teodoras Grothusas“ yra Žeimelio „Žiemgalos“ muziejuje.

BARAKAUSKAS Dailis Alfonsas (gim. 1952 m. birželio 29 d. Geručiuose), inžinierius ekonomistas, politikas. Mokėsi Žeimelio vidurinėje mokykloje. 1975 baigė Kauno politechnikos institutą, 1990 – Vilniaus universitetą. 1999 Harvardo (JAV) universitete studijavo investicijų analizę ir vadybą. 1975–1992 dirbo Šiaulių staklių gamykloje. 1992–1995 – Šiaulių regioninių prekybos ir pramonės rūmų direktorius, 1996–2000 – Šiaulių prekybos, pramonės ir amatų rūmų generalinis direktorius. Nuo 2000 – Lietuvos Respublikos seimo narys.

BARKLAJUS DE TOLIS Michailas (1761 12 27 (dėl gimimo vietos yra dvi versijos: 1 – gimė Pamūšyje, 2 – Pamuckų dvarelyje)–1818 05 26 Isrutyje), Rusijos generolas feldmaršalas. Pakrikštytas Žeimelio evangelikų liuteronų bažnyčioje. Dalyvavo Rusijos–Turkijos (1787–1791), Rusijos–Švedijos (1788–1790, 1808–1809) karuose, koaliciniame kare prieš Prancūziją. 1810–1812 karo ministras, 1812 kare pirmosios vakarų armijos vyriausiasis vadas. 1813–1814 kampanijoje prieš Prancūziją vadovavo Rusijos ir Prūsijos armijai.

*Kęstutis Balčiūnas
Dailis Alfonsas
Barakauskas
Michailas Barklajus
de Tolis*

* Plačiau sk. kn. *Julius Juzeliūnas*, sud. A. Ambrazas, Vilnius, 2002.

** Žr. Juodytė Genė. *Pakruojo krašto žmonės*, Kaunas, 2005.

BĖČIUS Petras (1929 02 15 Mažučiuose–1995 12 07 Vilniuje), agronomas, agrarinių mokslų habilituotas daktaras, profesorius. 1950 baigė Žeimelio vid. mokyklą, 1960 – Lietuvos žemės ūkio akademiją. 1964–1965 – Žemės ūkio produktų ir paruošų, 1965–1973 – žemės ūkio ministro pirmasis pavaduotojas. Nuo 1973 dirbo Lietuvos žemės ūkio akademijoje: buvo prorektorius kvalifikacijos kėlimo, o vėliau – mokslo reikalams. 1988–1993 – augalininkystės katedros vedėjas. Jo iniciatyva prie žemės ūkio akademijos įsteigta bandymų stotis. Rapsų auginimo ir perdirbimo Lietuvoje iniciatorius. Parašė apie 90 mokslo ir 200 mokslo populiarinimo straipsnių. Su bendraautoriais išleido 4 monografijas pašarų gamybos tema ir „Augalininkystės“ vadovėlį.

BĖČIUVIENĖ (Aleknavičiūtė) Ona (1938 07 24 Liesuose–1996 12 31 Vilniuje), pedagogė, dainininkė. Lietuvos konservatorijoje studijavo choro dirigavimą (L. Abariaus klasė). Dainavo Valstybiniame radijo ir televizijos chore, dėstė vokalą Vilniaus konservatorijoje. Vadovavo vokaliniais ansambliams (žr. str. šioje kn.).

BERTUŠAS Alfredas (1849 11 23 Glebavos dvare–1890 04 21 Sankt Peterburge), veterinarijos gydytojas, mikrobiologas. 1877 baigė Veterinarijos institutą. Kartu su K. Helmaniu atrado arklių įnusių ligos sukėlėją. Nuo šios ligos ir mirė, užsikrėtęs bandymų metu.

ČEPAS Motiejus (1866 10 26 Diržiuose–1962 02 20 Kaune), teisininkas, visuomenės veikėjas. Mokėsi Žeimelyje ir Bauskėje. 1886 Šiauliuose baigė rusišką berniukų gimnaziją, 1894 – Maskvos universitetą. 1888 Diržiuose subūrė jaunų vietos vyrų draugiją lietuviškiems spaudiniams platinti. Teisėjavo Barguzine, Stretinske, Čitoje, atstovavo Lietuvai Tolimuosiuose rytuose. 1923 m. grįžo į Lietuvą ir iki 1939 dirbo Vyriausiąjame tribunole (žr. str. šioje kn.).

DAKTARAVIČIENĖ-KUBLICKAITĖ Emilija (1919 m. rugsėjo 27 d. Ruoniuose), gydytoja oftalmologė, medicinos mokslų habilituota daktarė, profesorė (1969). 1949 baigė Kauno universitetą. Nuo 1951 dėsto Kauno medicinos institute (dab. Medicinos akademija). 1959–1988 – Akių ligų katedros vedėja, regos apsaugos laboratorijos vadovė. Tiria aklumo ir silpnaregystės problemas Lietuvoje. Parašė vadovėlius „Glaukoma ir jos profilaktika“ (su M. Tornau, 1982), „Akių ligų praktikos darbai“ (su kitais, 3 d., 1974–1982), „Akių ligos“ (su kitais, 1991), apie 250 mokslo straipsnių oftalmologijos klausimais. 3 išradimų ir 22 racionalizacijos pasiūlymų bendraautorė.

*Petras Bėčius
Motiejus Čepas
Emilija Daktaravičienė-
Kublickaitė
Ona Didžiulytė-
Sketerienė*

DIDŽIULYTĖ-SKETERIENĖ Ona (1878 m. liepos 5 d. Griežionių dvare, Ukmergės apskr. visuomenės veikėjų Stanislavos ir Liudviko Didžiulių šeimoje–1960 09 07 Antaviliuose), literatė, visuomenės veikėja. 1900 baigė Tartu akušerių, 1916 – Maskvos Med. seserų ir felčerių kursus. Dirbo akušere, med. seserimi Kupiškyje, Ukmergėje,

Papilėje, Rozalime, Žeimelyje, Maskvoje, Jaltoje. 1903 ištekėjo už gydytojo Adomo Sketerio. Kartu su vyru dalyvavo tautiškoje veikloje: rengė lietuviškus vakarus, spektaklius, materialiai rėmė studentus. Rinko tautosaką, parašė eilėraščių. Iš lenkų kalbos išvertė ir *Tėvelių Dukrelės* slapyvardžiu paskelbė apysaką „Jurgis kastrijotas, išvaduotojas Albanijos“ (1894) bei populiarią M. Bžezinskio knygėlę „Apie naudingus ir kenkiančius ūkei paukščius“ (1895).

DIENYS Gervydas (1934 m. rugsėjo 25 d. Joniškyje), chemikas, gamtos mokslų habil. daktaras, profesorius. 1952 baigė Žeimelio vidurinę mokyklą, 1957 – Vilniaus universitetą. Nuo 1957 jame dėstė. Paskelbė darbų iš chem. reakcijų kinetikos ir mechanizmo, fermentų imobilizacijos tyrimo. Sukūrė metodų fermentų aktyvumui nustatyti. 1975 (kartu su kitais) už vadovėlį „*Organinė chemija*“ paskirta Lietuvos valstybinė premija. Nuo 1988 dalyvauja Lietuvos švietimo reformos darbuose, vienas iš Lietuvos švietimo koncepcijos kūrėjų.

DIENYS Vincentas (1936 m. balandžio 22 d. Aleknuose Juodupės vls.), fizikas, gamtos mokslų habil. daktaras, profesorius. Lietuvos MA narys korespondentas. 1954 baigė Žeimelio vidurinę mokyklą. 1954–1959 Vilniaus universitete studijavo fiziką ir matematiką. Dirbo MA Fizikos ir matematikos bei Puslaidininkių fizikos institutuose. 1990–1994 – LR kultūros ir švietimo ministro pavaduotojas. Nuo 1988 dalyvauja Lietuvos švietimo reformos darbuose, vienas iš Lietuvos švietimo koncepcijos kūrėjų.

GAŠKA Ignas (1891 10 02 Diržiuose–1973 04 06 Vilniuje), politikas, revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvis, kompartijos veikėjas. Baigė Mintaujos gimnazijos keturias klases. 1915–1918 mokytojavo Kūku, Diržių pradžios mokyklose. 1918 kartu su K. Požela įsteigė pagrindinę Diržių–Bardiškių komunistinę kuopelę. Dalyvavo kuriant sovietų valdžią Joniškėlio apylinkėse, dirbo Žeimelio valsčiaus tarybos vykdomojo komiteto sekretoriumi. 1927 m. išrinktas LKP CK nariu. Mokėsi Maskvos partinėje mokykloje. Grįžęs į Lietuvą, 1944–1949 dirbo Leidyklų ir poligrafijos pramonės valdybos viršininku. 1949–1959 – Lietuvos užsienio reikalų ministras. 1947–1963 – Lietuvos aukščiausios tarybos deputatas.

GAŠKA Kęstutis (Aleksandro) (1943 m. kovo 26 d. Žeimelyje), inžinierius, technikos mokslų daktaras. 1961–1967 studijavo Kauno politechnikos instituto Vilniaus filiale. Dirbo Kauno politechnikume, Lietuvos MA Puslaidininkių fizikos institute. Nuo 1992 LDDP narys. 1992–1996 – Lietuvos Respublikos seimo narys. Yra parengęs apie 30 mokslų straipsnių, publikuotų Lietuvoje ir užsienyje.

GAŠKA Remigijus Algimantas (Aleksandro) (1932 m. spalio 1 d. Molėtuose), chemikas, gamtos mokslų daktaras. 1936–1944 gyveno

*Gervydas Dienys
Vincentas Dienys
Ignas Gaška
Remigijus Algimantas
Gaška*

Žeimelyje. 1944 pasitraukė į vakarus, 1950 apsigyveno JAV. Studijavo Iliojaus ir Pensilvanijos universitetuose. Vadovavo chemijos įmonėms. 1959–1995 dirbo Dow Chemical bendrovėje: chemijos gamyklų direktorius (1976–1989), gamybos ir inžinerijos direktorius Rytų Europai (1989–1991), strateginio techninio planavimo direktorius (1991–1995). Spaudoje paskelbė mokslo straipsnių. Lietuvos mokslo tarybos narys (1999). Studijuodamas Iliojaus universitete, 1951–1953 žaidė krepšinio rinktinėje. 1951–1962 Akademinio sporto klubo „Lituanica“ krepšininkas ir valdybos narys. 1964–1966 vadovavo Š. Amerikos lietuvių krepšinio komitetui. 1998–2003 – Lietuvos Respublikos prezidento konsultantas.

Klemensas Griauzdė

GRIAUZDĖ Klemensas (1905 06 01 Rygoje–1983 05 31 Vilniuje), chorvedys, kompozitorius, pedagogas. 1919 apsigyveno Linkuvoje. Muzikos mokėsi pas mokytoją ir vargonininką K. Jovaišą. Šiauliuose baigė pradžios mokyklos mokytojų kursus. 1924–1926 mokytojavo ir vargonininkavo Lauksodyje. Muzikos mokykloje mokėsi vargonavimo, chorvedybos ir kapelmeisteriavimo, o Kauno konservatorijoje studijavo kompoziciją. 1939–1946 – Kauno universiteto choro vadovas, 1941–1946 – Jaunimo teatro dirigentas. 1946–1954 – Klaipėdos muzikos mokyklos, nuo 1954 – Lietuvos konservatorijos dėstytojas. Vadovavo Kauno ir Vilniaus aukštųjų mokyklų chorams. Parašė kūrinių orkestrui, fortepijonui, choro ir solo dainų. Pastatė scenos veikalus „Eglė žalčiui karalienė“ (1946), „Pelenė“ (1947), B. Aleksandrovo muzikinę komediją „Manoji Giuzel“ (1947), I. Dunajevskio operetę „Laisvasis vėjas“ (1948), Dž. Rosinio komišką operą „Sevilijos kirpėjas“.

GRIGELIONIS Bronius (1935 m. lapkričio 1 d. Ičiūnuose Vaškų vls.), matematikas, matematikos mokslų habil. daktaras, profesorius (1971). 1954 baigė Žeimelio vidurinę mokyklą. Studijavo Vilniaus universitete, Kijevo ir Maskvos aspirantūrose. Dirbo Fizikos ir matematikos institute, nuo 1977 – Matematikos ir kibernetikos institute. Nuo 1963 dėsto Vilniaus universitete. Svarbiausi mokslo darbai – iš tikimybių teorijos ir matematinės statistikos. apdovanotas Lietuvos valstybine premija (1969).

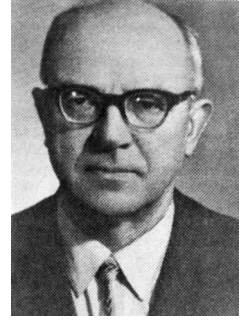
GROTHUSAS Teodoras (tikr. vardai Kristijonas Johanas Ditrichas) (1785 01 20 Leipcige–1822 03 26 Gedučiuose), pirmasis Lietuvos fizikochemikas. Paryžiaus galvanikų draugijos narys (1807), Tu-

*Bronius Grigelionis
Teodoras Grothusas*

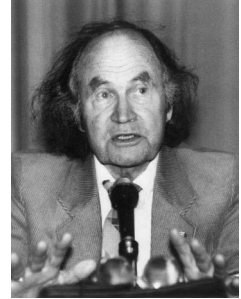

rino mokslo ir meno akademijos (1808), Miuncheno MA (1814) narys korespondentas. 1803–1808 mokėsi Leipcigo universitete, Paryžiaus politechnikos mokykloje, Romos ir Neapolio universitetuose.

Nuo 1808 gyveno Gedučiuose. Čia teoriškai apibūdino vandens molekulių poliarškumą ir paaiškino vandens skaidymą elektra – suformulavo pirmąją elektrolizės teoriją, sukūrė šviesos sąveikos su medžiaga ir spalvų atsiradimo teoriją, nustatė, kad tik medžiagos sugerta šviesa gali sukelti joje fotocheminę reakciją, ištyrė Smardonės (Likėnų) mineralinius šaltinius (žr. str. šioje kn.).

GUČAS Alfonsas (1907 12 04 Vidugiriuose Saločių vls.–1988 01 28 Vilniuje), psichologas, pedagogikos mokslų kandidatas (1964), profesorius (1973). 1922–1924 mokėsi Žeimelio progimnazijoje. 1937 baigė Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinių mokslų fakultetą. 1937–1939 pedagogikos ir psichologijos žinias gilino Vienos (Austrija) ir Jenos (Vokietija) universitetuose. Nuo 1940 dėstė Vilniaus universitete. Psichologijos (1944–1947, 1971–1975), Pedagogikos ir psichologijos (1956–1971) katedrų vedėjas. Paskelbė daugiau kaip 50 mokslų darbų psichologijos ir pedagogikos klausimais. Išleido knygas „Pašaukimas ir darbas“ (1937), „Vaikų darželio pedagogika“ (1939), „Psichologijos raida Lietuvoje“ (1968), „Vaiko psichologija“ (1981).

*Alfonsas Gučas
Julius Juzeliūnas*

JASIULEVIČIENĖ-RUDYTĖ Regina (1952 m. sausio 16 d. Žeimelyje), istorikė, humanitarinių mokslų daktarė. 1974 baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą. Dėstė Kauno politechnikos institute (Kauno technologijos universitetas), Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete. Nuo 2000 – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos instituto Politologijos katedros vedėja, docentė (1998). Vadovėlio „Šiuolaikinė valstybė“ (1999) viena iš autorių. Parašė straipsnių iš žmogaus teisių teorinių ir politinių problemų.

JASIŪNAS Ignas (1901 Diržiuose–1989 ?), karininkas. Tobulinosi Prancūzijos karo akademijoje, studijavo teisę Vytauto Didžiojo universitete. Nuo 1933 – Prezidentūros komendantas, nuo 1939 – adjutantas. Sovietmečiu tris mėnesius buvo J. Paleckio adjutantas. Paskui iš pareigų atleistas. Po karo suimtas ir kalintas. Grįžęs iš lagerio raštininkavo.

JUZELIŪNAS Julius (1916 02 20 Čepolėje (Latvija)–2001 06 16 Vilniuje), kompozitorius, humanitarinių mokslų habil. daktaras, profesorius (1970). Vargonininkavo Žeimelyje. Mokėsi Šiaulių muzikos mokykloje, studijavo Kauno konservatorijoje. 1952 baigė aspirantūrą Leningrado konservatorijoje. Nuo 1952 – Lietuvos konservatorijos (Muzikos akademija) dėstytojas. Sukūrė operas „Sukilėliai“ (1957), „Žaidimas“ (1968), baletą „Ant marių kranto“ (1953), simfoninę oratoriją „Cantus magnificat“ (1979), 6 simfonijas, koncertų įvairiems instrumentams, 4 styginius kvartetus, sonatų įvairiems instrumentams ir kt.

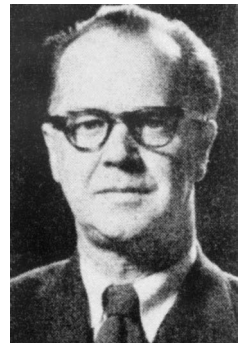
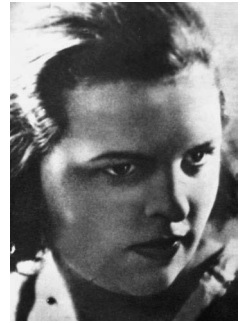
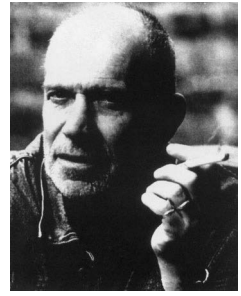
Lietuvos Sąjūdžio seimo tarybos narys (1988–1993), SSRS liaudies deputatas (1989), Pakruojo rajono garbės pilietis (1996), Lietuvos nacionalinės premijos laureatas (1991) (žr. str. šioje kn.).

KALINAUSKAS Vytautas (1929 01 03 Joniškėlyje–2001 06 15 Vilniuje), dailininkas grafikas, scenografas. Mokėsi Žeimelio progimnazijoje. 1949 baigė J. Miltinio studiją Panevėžyje. 1952–1958 studijavo Vilniaus dailės institute. Iliustravo bei apipavidalino daugiau kaip 50 knygų: J. V. Gėtės „Faustą“ (sidabro medalis ir diplomai Leipcige, 1982), Dantės „Dieviškąją komediją“ (bronzos medalis Rygoje, 1989). Apipavidalino apie 30 spektaklių. Dalyvavo dailės parodose Lietuvoje ir užsienyje. Surengė personalines parodas Vilniuje, Taline, Sankt Peterburge, Tbilisyje. Lietuvos nusipelnęs meno veikėjas (1979).

KATILIŪTĖ Marcė (1912 04 24 Ivoškiuose–1937 04 05 Kaune), dailininkė grafikė. 1923–1925 mokėsi Žeimelio progimnazijoje. 1935 baigė Kauno meno mokyklą. Mokytojavo Palangoje, dirbo Kauno M. K. Čiurlionio muziejuje restauratore. Sukūrė grafinių kompozicijų, portretų, estampų, lino raižinių, iliustracijų, akvarelių. 1937 m. Paryžiaus pasaulinėje meno ir technikos parodoje lino raižiniai įvertinti aukso medaliais.

KIŠKIS Alfonsas (1910 08 26 Žeimelyje–1994 06 19 Vilniuje), kraštovaizdžio architektas. Mokėsi Bauskės (Latvija) gimnazijoje, sodininkystės mokykloje. 1936 baigė Latvijos universiteto Agronomijos fakultetą. 1938 tobulinosi Anglijoje, Bristolio universitete. Dirbdamas sodininkystės tiriamąjį darbą, susidomėjo želdinių projektavimu. Bendradarbiavo su žinomu Rygos kraštovaizdžio architektu K. Baronu. 1948–1956 kalėjo Sibiro lageriuose. 1967 apsigyveno Lietuvoje. Daug metų dirbo Vilniaus Žemėtvarkos projektavimo instituto Želdinių projektavimo grupės vadovu. Kartu su žmona parengė Juknaičių, Dainavos, Klausučių gyvenviečių tvarkymo projektus.

KRIPAS Stasys (1903 10 12 Žeimelyje–1965 Rotorijoje (N. Zelandija)), miškininkas, miškininkystės mokslų daktaras. 1928 Baigė Tharandto (Vokietija) miškų akademiją. Dirbo Kazlų Rūdos urėdijos vyresn. eiguliu, 1930–1937 – Alytaus Aukštesniosios miškų mokyklos dėstytoju ir Mokomosios miškų urėdijos urėdo pavaduotoju. 1939–1940 ir 1942–1943 – Vilniaus universiteto Miškų fakulteto docentas. Nuo 1938 iki sovietų okupacijos – Miškų departamento vicedirektorius, 1942 – direktorius. Alytuje įsteigė terpentino ir kanifolijos fabriką, kuriam vadovavo, Kaune – medžio anglies degyklą. Bendradarbiavo „Mūsų giriose“, „Tautos ūkyje“. Dalyvavo Lietuvos šaulių ir tautininkų sąjungų veikloje. 1943 už pasipriešinimą vokiečių vykdomai politikai (pasirašė Memorandumą dėl Lietuvos piliečiams daromų skriaudų ir priverstinio jaunuolių šaukimo į vokiečių kariuomenę) ištremtas į Vokietiją. 1949 emigravo į Naująją Zelandiją. Dirbo miškų tyrimo institute.

*Vytautas Kalinauskas
Marcė Katiliūtė
Stasys Kripas*

KRIŠTOPAITIS Adolis Jonas (1925 06 11 Balanėliuose–2000 12 07 Kaune), dailininkas tapytojas. 1951 baigė Kauno Taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutą. Dirbo Lietuvos teatro draugijoje, Kauno „Dailės“ kombine, nuo 1978 – M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Nuo 1954 Lietuvoje ir užsienyje surengė 6 personalines parodas. Savo darbus eksponavo Kauno dailininkų darbų parodoje Suomijoje (1993). 1969 už kompoziciją „Giria 1“ tarptautiniame Belovežo (Lenkija) tapytojų plenere pelnė premiją. Kūryboje ryškios trys temos: abstrahuoti peizažai, abstrakčios kompozicijos ir portretai.

LAIKŪNAS Aleksandras (1912 05 24 Gelčiuose–1986 11 22 Klivlende), pedagogas, žurnalistas, visuomenės veikėjas. 1930 baigė Šiaulių mokytojų seminariją ir iki 1938 mokytojavo apskrities pradžios mokyklose. 1938–1940 Vytauto Didžiojo universitete studijavo ekonomikos mokslus. Bendradarbiavo spaudoje. Savo straipsnius publikavo „Šiaurės Lietuvoje“, „Jaunojoje kartoje“, „Lietuvos aide“, „Dirvoje“. Dalyvavo jaunlietuvių veikloje. 1944 pasitraukė į Vokietiją. Redagavo „Mūsų kelią“, buvo laikraščio „Lietuvis“ leidėjas ir redaktorius. 1949 atvyko į JAV ir apsigyveno Klivlende. Buvo vietos kultūros fondo kasininkas. 1965–1973 – draugijos „Viltis“ pirmininkas, vėliau – jos valdybos vicepirmininkas. 1967–1968 – Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos vicepirmininkas informacijos reikalams, nuo 1967 Amerikos lietuvių tautinės sąjungos tarybos narys.

LAPINSKAS Ignas (1877 06 27 Bardiškiuose–1935 09 26 Bardiškiuose), knygnešys. 1896 įstojo į slaptą valstiečių jaunimo draugiją draudžiamai spaudai platinti. 1905 revoliucinio sąjūdžio dalyvis. I, II ir III Lietuvos seimų narys, valstiečių liaudininkų atstovas. Aktyviai dalyvavo kuriant savivaldybės įstaigas. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928) (žr. str. šioje kn.).

LAPŠYS Adolfas (1899 10 28 Kūkuose–1942 02 02 sušaudytas Sverdlovsko kalėjime), karininkas. 1932 baigė Lietuvos universiteto Teisės fakultetą. Dirbo Karo prokuratūroje, Kariuomenės teisme, dėstė Karo mokykloje. Už nuopelnus Lietuvai apdovanotas DLK Gedimino (1928) ir Vytauto Didžiojo (1938) 4-ojo laipsnio ordinais. 1938 suteiktas teismo pulkininko laipsnis. Bolševikams okupavus Lietuvą ir likvidavus jos kariuomenę, paleistas į atsargą. Dirbo sąskaitininku Kauno valstybinėje leidykloje ir „Pienocentre“. 1941 birželio 14 suimtas ir išvežtas į Starobelsko lagerį. Karui prasidėjus, perkeltas į Sverdlovsko srities lagerį.

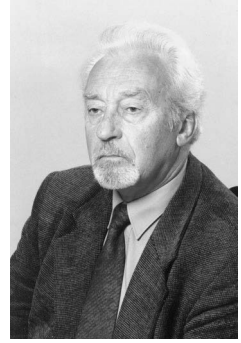

LEIJERIS Erikas (1906 01 16 Biržuose–1951 12 31 Michailovkoje), pastorius, Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios senjoras. Baigė Vytauto Didžiojo universiteto Evangelikų teologijos fakultetą. 1929 paskirtas Žeimelio evangelikų liuteronų parapijos klebonu. 1932 išrinktas Lietuvos latvių sinodo senjoru, o 1941 – Lietuvos evangelikų liu-

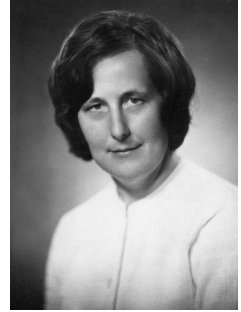
*Adolis Jonas
Krištopaitis
Ignas Lapinskas
Adolfas Lapšys
Erikas Leijeris*

teronų bažnyčios senjoru ir konsistorijos pirmininku. 1949 12 30 sumintas ir kalintas Rusijoje (žr. str. apie liuteronų parapiją).

LEIMONTAS Valentas (1926 m. rugpjūčio 10 d. Vaškuose), dirigentas, pedagogas, profesorius. Tautodailininkas akvarelistas. Augo Butniūnų kaime, Pasvalio vls. 1939–1942 mokėsi Žeimelio progimnazijoje ir Linkuvos gimnazijoje. 1957 baigė Lietuvos valstybinę konservatoriją. 1955–1964 – Vilniaus J. Tallat-Kelpšos aukštesniosios muzikos mokyklos dėstytojas. Nuo 1964 – Lietuvos valstybinės konservatorijos (Lietuvos muzikos akademija) Dirigavimo katedros profesorius. Parengė 30 dirigentų. Vadovavo studentų orkestrui, kameriniam ansambliui. Lietuvos nusipelnęs kultūros veikėjas.

NAVICKAITĖ Ona Aleksandra (1940 m. birželio 25 d. Diržiuose), ekonomistė, socialinių mokslų daktarė. 1963 baigė Lietuvos žemės ūkio akademiją. Nuo 1965 ten ir dėsto. Vadovėlių „Žemės ūkio buhalterinė apskaita“ (1987), „Naujoji apskaita žemės ūkio įmonėse“ (1994), „Finansinė apskaita žemės ūkyje“ (1999) autorė.

NESAVAS Antanas (1896 Daugaloniuose–1973 Kaišiadoryse), liaudies skulptorius, mokytojas. 1919–1932 dirbo Žeimelio vidurinėje, pokario metais – Mikoliškio pradinėje mokykloje. Kurį laiką dirbo Kauno radiofone. Mokėsi Vilniaus dailės institute. 1930 sukūrė paminklą „Vytautas Didysis“ Bardiškiuose, 1931 – „Birutė“ Lauksodyje. Daug jo statytų paminklų yra Žeimelio ir apylinkės kaimų kapinaitėse (žr. str. apie Nesavą).

NOVICKIS Antanas (1894 01 23 Diržiuose–1971 12 28 Niujorke), atsargos pulkininkas leitenantas. Mokydamasis Mintaujos gimnazijoje, priklausė lietuvių moksleivių kuopelei, redagavo jos laikraštėlį „Pirmasis žingsnis“. Studijavo Rygos politechnikos institute, Kijevo Karo inžinerijos mokykloje. 1919–1930 tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1930 Vytauto Didžiojo universitete įgijo statybos inžinieriaus specialybę. Buvo karo mokyklos ir aukštųjų karininkų kursų lektorius (1925–1931). 1926 – Prezidento K. Griniaus adjutantas. 1940 – Statybos ir sauskelių departamento direktorius. 1941 – Laikinosios Lietuvos vyriausybės susisiekimo ministras. Parengė ir įvykdė daug statybos projektų Kaune. Karo metais pasitraukė į vakarus. Nuo 1949 gyveno JAV, dalyvavo lietuvių organizacijų veikloje. Parašė patvariosios fortifikacijos kursą (šapirografuotas leidinys). Bendradarbiavo „Rygos garse“, „Lietuvos žiniuose“, „Karyje“, „Karde“, „Mūsų žinyne“. Žeimelio „Šaulių namų“ projekto autorius.

PAJĖDIENĖ-JAKŠTAITĖ Irena Bytautė (1929 m. rugsėjo 30 d. Ruoniuose), kino režisierė. 1953 baigė Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakultetą. 1953–1956 – žurnalo „Žvaigždutė“ literatūros darbuotoja. 1958–1967 – Lietuvos kino studijos kronikos vedėja, 1967–

*Valentas Leimontas
Ona Aleksandra
Navickaitė
Antanas Nesavas
Irena Bytautė
Pajėdienė-Jakškaitė*

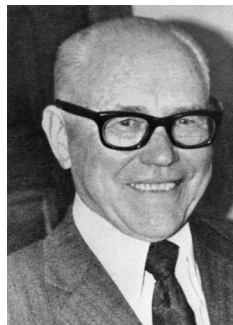
1991 – vyr. redaktorė, nuo 1995 – dokumentinių filmų režisierė. Sukūrė dokumentinių filmų ir daug kino žurnalų (buvo jų režisierė, teksto ir scenarijų autorė). Apdovanota už geriausią Pabaltijo kino festivalio scenarijų (1966), už geriausią kino žurnalą (1971), už kino filmą „Kraujo skonis“ (1976), sportinių filmų festivalio prizą už filmą „Atsiplėšti nuo žemės“. Lietuvos nusipelnusi kultūros veikėja (1979).

PETKEVIČIUS Kazys (1926 m. sausio 1 d. Steigviliuose), krepšinininkas. Studijavo Lietuvos kūno kultūros institute ir Leningrado kūno kultūros instituto aspirantūroje. Ilgametis krepšinio treneris. 1960–1976 – Lietuvos kūno kultūros instituto dėstytojas. 1947–1951 ir 1958 – Lietuvos krepšinio rinktinės, 1947–1958 Sovietų Sąjungos krepšinio rinktinės žaidėjas. Olimpiinių žaidynių Helsinkyje (1952) ir Melburne (1956) sidabro, Europos pirmenybių Prahėje (1947) ir Maskvoje (1953) aukso, Budapešte (1955) bronzos, pasaulio studentų žaidynių Budapešte (1949) ir Prahėje (1950) aukso medalių laimėtojas. Lietuvos nusipelnęs treneris (1976).

PĖŽELIS Juozas (1907 07 15 Pamūšyje–1959 12 31 Šiauliuose), choro dirigentas, pedagogas. Baigęs Linkuvos gimnazijoje keturias klases, privačiai mokėsi muzikos pas vietos mokytoją K. Jovaišą. 1928–1938 dirbo Žeimelio progimnazijoje, vargonininkavo ir vadovavo chorams. Tobulinosi vargonininkų-chorvedžių kursuose Kaune ir Klaipėdoje. 1939 apsigyveno Šiauliuose. Nuo 1948 iki mirties buvo Šiaulių mokytojų instituto (nuo 1954 – pedagoginio instituto) dėstytojas ir studentų mišraus choro bei vokaliųjų ansamblių vadovas. Organizavo Šiaulių miesto dainų šventes ir buvo jų dirigentas.

POVILAITIS Bronius (1907 09 05 Diržiuose–1985 07 17), agronomas, filosofijos daktaras, profesorius. Ateitininkas. 1925 baigė Linkuvos gimnaziją, 1930 Žemės ūkio akademijoje įgijo agronomo specialybę ir ten dėstė. Docentas (1941). 1944 pasitraukė į vakarus. 1946–1949 – Pabaltijo universiteto profesorius ir kurį laiką Žemės ūkio fakulteto dekanas. Nuo 1949 gyveno Kanadoje. 1951 Monrealio Makgilio universitete gavo magistro, o 1954 – filosofijos daktaro laipsnius. Dirbo daugiausia tabako genetikos srityje. Nuo gimnazijos laikų buvo aktyvus ateitininkas. Gyvendamas Kanadoje, dalyvavo ateitininkų kongresuose ir Lietuvių katalikų mokslų akademijos veikloje. Buvo išrinktas į pirmąją Kanados lietuvių katalikų centro valdybą ir keturias kadencijas buvo jos antruoju vicepirmininku. Knygų „Žemės ūkio akademija“ (1979) ir „Lietuvos žemės ūkis 1918–1940“ (1986) autorius.

POŽELA Karolis (1893 02 13 Steigviliuose–1954 09 14 Čikagoje), profesionalus imtynininkas. Nuo 1908 gyveno Sankt Peterburge. 1911 pradėjo treniruotis „Sanito“ klube. 1913 tapo Rusijos klasikinių imtynių vidutinio svorio čempionu. Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos kariuomenėje. Apdovanotas trimis Georgijaus kryžiais. 1915, 1917 laimėjo Rusijos čempionatą, 1919 – Sibiro, 1920 –

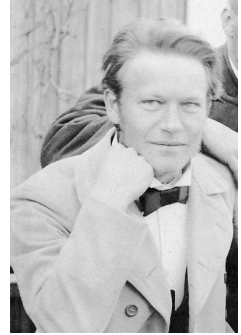

*Kazys Petkevičius
Bronius Povilaitis
Karolis Požela*

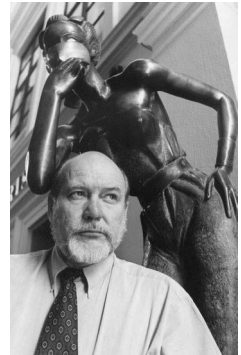
Mongolijos čempionas. 1921 – tarptautinio turnyro Mandžiūrijoje, 1922 – Kinijoje, 1923 – Japonijos džiu džiutsu čempionato nugalėtojas. 1923 atvyko į JAV. 1926 laimėjo Viskonsino, 1928 – Iliojaus valstijų sunkaus svorio čempiono vardą. 1933 tapo Europos čempionu. 1937 Anglijos karaliaus vainikavimo proga iškovojo pasaulio čempiono vardą ir diržą. Už didelius nuopelnus populiarinant imtynių sportą Amerikoje apdovanotas medaliu (žr. str. šioje kn.).

POŽELA Karolis (1896 02 29 Bardiškiuose–1926 12 27 sušaudytas Kaune), revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvis, vienas iš LKP organizatorių ir vadovų. Mokėsi Žeimelyje, 1915 baigė Mintaujos gimnaziją. 1915–1917 Tartu universitete studijavo mediciną. 1916 įstojo į RSDDP Tartu organizaciją. Grįžęs į gimtinę, 1918 pavasarį kartu su I. Gaška įsteigė pagrindinę Diržių–Bardiškių kaimų komunistinę kuopelę. Vėliau tokią pat kuopelę įsteigė Linkuvoje. Dirbo Joniškėlyje, Raseiniuose, Biržų, Rokiškio apskrityse. 1920–1926 m. su kitais redagavo pagrindinius laikraščius „Tiesa“, „Kareivių tiesa“ ir profsajungų laikraštį „Darbininkų gyvenimas“, 1920 vadovavo Lietuvos profsajungų I suvažiavimui. 1926 išrinktas LKP CK sekretoriumi. Redagavo LKP savaitraštį „Darbininkų balsas“ (žr. str. šioje kn.).

POŽELA Vladas (1879 04 09 Steigviliuose–1960 09 21 Adelaidėje), advokatas, politikas. 1896 Steigviliuose įsteigė jaunų vyrų draugiją lietuviškai spaudai platinti. 1900 baigė Mintaujos gimnaziją, 1917 – Maskvos universiteto teisės fakultetą. Vienas iš socialdemokratų organizacijos „Draugas“ steigėjų. 1920–1923 – Seimo atstovas. 1926 06 15–1926 12 17 – Lietuvos valstybės vidaus reikalų ministras, 1940 – advokatų tarybos pirmininkas. 1941 pasitraukė į Vokietiją. 1949 apsigyveno Australijoje. Pasirašinėdamas įvairiais slapyvardžiais, nuo 1901 m. bendradarbiavo „Darbininkų balse“, „Drauge“, „Naujienose“, „Ūkininke“, „Varpe“. Parašė knygą „Jaunystės atsiminimai“.

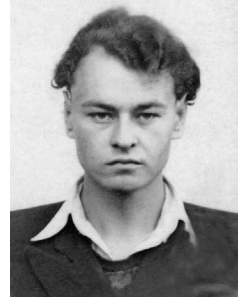
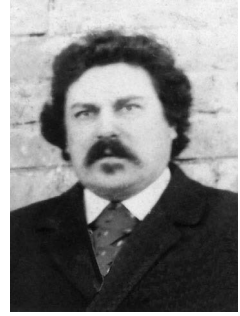
PRONCKŪNAS Gediminas (1944 m. sausio 2 d. Žeimelyje), aktorius. Nuo 2001 – Klaipėdos dramos teatro direktorius. 1963 baigęs Žeimelio vidurinę mokyklą, mokytojavo. Nuo 1966 Klaipėdos dramos teatre sukūrė daugiau kaip 80 vaidmenų: Aivarą H. Gulbio „Čiūčia, liūlia, mažutėli“, vaikina A. Zurbos „Nemylėk mane“, Damisą Moljero „Tartiufe“, Ordulfą L. Pirandelio „Henrike IV“, Bani Šatrijos Raganos „Sename dvare“, Mėnulį F. Garsijos Lorkos „Kruvinose vestuvėse“, Salariną V. Šekspyro „Venecijos pirklyje“ ir kt.

REPŠYS Jonas (1930 11 20 Baltausiuose–1976 08 19 Palangoje), filosofas, filosofijos mokslų kandidatas (1961). 1956 baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą. Pirmasis iš lietuvių filosofų viešai ėmė domėtis vakarų filosofais, paskelbė straipsnius apie M. Heidegerį, K. Jaspersą. Už savitą marksistinio humanizmo interpretavimą susilaukė aštrios kritikos.

Karolis Požela
Vladas Požela
Gediminas Pronckūnas
Jonas Repšys

ROTOMSKIS Povilas (1906 03 22 Žeimelyje–1962 05 17 Vilniuje), revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvis, sovietinės Lietuvos valstybės ir kultūros veikėjas. Baigęs Žagarės progimnaziją, lankė mokytojų kursus Kėdainiuose, vėliau mokėsi Panevėžio mokytojų seminarijoje. Už revoliucinę veiklą 1928 nuteistas 9 metus kalėti. 1938–1940 Kaune veikusio mokytojų knygyno vedėjas. 1940 paskirtas sovietinės Lietuvos vyriausybės nuolatinio atstovo prie Liaudies Komisarų Tarybos. 1942–1944 dirbo sovietų konsulate Niujorke. 1944–1948 – Sovietų Lietuvos užsienio reikalų ministras. 1946 – sovietų delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje narys. Nuo 1956 – Lietuvos kultūrinių ryšių su užsienio šalimis draugijos pirmininkas. Buvo Lietuvos sodininkystės valdybos narys, Vilniaus miesto gėlininkų sekcijos pirmininkas. Išvedė naujų gėlių veislių, apdovanotų tarptautinėse parodose. Į lietuvių kalbą išvertė M. Gorkio apsakymų, A. Sinklerio romaną „Automobilių karalius“.

SKETERIS Adomas (1859 12 26 Nereikoniuose–1916 04 19 Maskvoje), švietėjas, literatas, lietuviškos spaudos platintojas ir rėmėjas. Mokėsi Slucko (Latvija) gimnazijoje, Maskvos universitete studijavo mediciną. Baigęs studijas, 1884–1907 dirbo Žeimelyje, vėliau Linkuvoje. Bendradarbiavo „Aušroje“, „Varpe“, „Ūkininke“, „Vilniaus žiniuose“. Buvo „Varpo“ redakcijai talkinusios lietuviškosios komisijos narys. Aktyviai dalyvavo vietos knygnešių veikloje. Buvo ištremtas į Pskovą. Parašė eilėraščių, apsakymų („Ant nakvynės“, „Vakaras tilviko pirkelėje“), publicistikos straipsnių. 1903 vasarą Steigvilių kaime suvaidinta jo pjesė „Iš tamsos į šviesą“ (žr. str. šioje kn.).

STENDERIS Gothardas Frydrichas (1714 08 27 Ēglainėje (Latvija)–1796 05 28 Sunakstėje), pastorius, švietėjas, pedagogas, latvių pasaulietinės literatūros pradininkas, kalbininkas, folkloristas. Vidurinę išsilavinimą gavo namie, studijoms universitete ruošėsi privačioje mokykloje Subatėje. 1736–1739 – mokėsi Jenos ir Halės universitetuose. Mokytojavo Jelgavos miesto mokykloje, pastoriavo Birzgalėje. 1753–1759 – Žeimelio pastorius. Čia pradėjo ir švietėjišką veiklą: į latvių kalbą išvertė vokiečių poeto B. H. Brokeso odę „Ramus oras po perkūnijos“, parengė religinio turinio knygą „Šventieji pasakojimai“ (1756), parašė ir 1761 Braunšveige išleido latvių kalbos gramatiką vokiečių kalba. Vėliau išleido grožinės literatūros ir pedagogikos knygas „Naujos dainos“ (1774), „Dainų šventė“ (I – 1783; II – 1789), „Naujoji abėcėlė ir mokymas skaityti“ (1782, 1787, 1797), „Paveikslėlių abėcėlė“ (1787). 1774 pasirodė jo parengta „Aukščiausios išminties knyga“ – pirmoji Europoje baudžiauninkams skirta enciklopedija.

*Adomas Sketeris
Gothardas Frydrichas
Stenderis
Juozas Šliavas*

ŠLIAVAS Juozas (1930 02 08 Rimkūnuose–1979 06 10 Žeimelyje), pedagogas, kraštotyrininkas, literatas. Nuo 1949 iki gyvenimo pabaigos mokytojavo Žeimelio vidurinėje mokykloje. 1956 neakivaizdiniu būdu baigė pedagoginį institutą. 1959 įsteigė „Žiemgalos“ kraš-

totyros muziejų. Tyrinėjo žiemgalių istoriją, kultūrą, kalbą. Paskelbė apsakymų, eilėraščių. Jau po mirties išėjo knygos „Žeimelio apylinkės“ (1985), „Žiemgalos tyrinėjimai“ (1993), „Žiemgalių pėdsakais“ (1996), „Krantams tolstant“ (1993) (žr. str. šioje kn.).

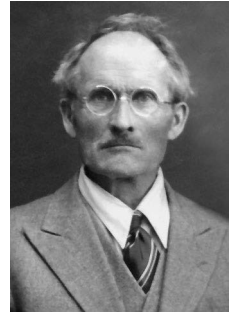
TRUMPIS Adomas (apie 1845 Klovainiuose–1962 Argentinoje), dievdirbys. Apie 1896 apsigyveno Steigviliuose. Dar vaikystėje pamėgo drožinėti. Darė altorius, šventųjų statulėles, kryžius, koplytstulpius. 1927 emigravo į Braziliją. 1952 dalyvavo San Paule vykusioje I lietuvių dailės ir tautodailės parodoje, 1955 – lietuvių religinio meno parodoje Rio de Žaneire XXVI tarptautinio eucharistinio kongreso metu (žr. str. šioje kn.).

TUOMAITĖ Vitalija (1964 m. lapkričio 22 d. Jovaišiuose), krepšininkė. Sportinę karjerą pradėjo 1981 „Vilniaus kibirkštis“ meistrių komandoje. Žaidė Švedijos „Arvika Basket“, Čekoslovakijos „Ružomberok“, Ispanijos klube „C. B. Navarra“, Lietuvos moterų krepšinio rinktinėje. Europos čempionė (1985, 1987), Seulo olimpinių žaidynių (1988) bronzos medalio laimėtoja, pasaulio studentų universiados čempionė (1985) ir vicečempionė (1987), SSRS čempionato trečiosios vietos laimėtoja (1983).

ULPIS Antanas (1904 02 27 Rygoje–1981 08 21 Vilniuje), bibliografas, kultūros veikėjas. 1918 tarnavo pas Peluodžių kaimo (Pašvitinio vls.) ūkininką. 1919–1920 Žeimelio laiškininkas. Dalyvavo dramos ratelyje, sporto būrelyje, tvarkė latvių draugijos bibliotekėlę. 1923–1940 dirbo knygų leidimo bendrovėje „Kultūra“ (Šiauliuose), per Antrąjį pasaulinį karą tarnavo 16-ojoje šaulių divizijoje. Po karo organizavo Lietuvos Knygų Rūmus ir 1946–1980 jiems vadovavo. Daugelio valstybinės einamosios ir retrospektyvinės bibliografijos leidinių sudarytojas ir ats. redaktorius. Lietuvos nusipelnęs kultūros veikėjas (1959).

URMANAS Juozas (1900 Gelčiuose–1951 Irkutsko srityje), ekonomistas, visuomenės veikėjas, ateitininkas. Mokėsi Šiaulių gimnazijoje. 1927 baigė Vienos (Austrija) universitetą. Studijuodamas aktyviai dalyvavo ateitininkų veikloje, kuri laiką buvo jų sąjungos pirmininkas. Bendradarbiavo „Ateityje“, „Židinyje“, „Naujojoje Romuvoje“, „XX amžiuje“. Nuo 1929 dėstė Žemės ūkio akademijoje. 1945 ištremtas į Sibirą.

ŽUKAUSKAS Konstantinas (1933 06 15 Žeimelyje–1995 10 31 Vilniuje), fizikas, gamtos mokslų daktaras. 1951 baigė Žeimelio vidurinę m-klą, 1956 – Vilniaus universitetą. Dirbo Fizikos ir matematikos, Matematikos ir informatikos institutuose. Paskelbė darbų iš atominių spektrų teorijos, bionikos ir patikimumo teorijos. Daugelio radiotechnikos ir skaičiavimo technikos išradimų autorius.

*Adomas Trumpis
Vitalija Tuomaitė
Antanas Ulpis*

Papildymai

ŠALKAUSKAS Konstantinas (1880 01 10 Šakynoje–1949 06 09 Šulaičiuose). Baigė Šulaičių gimnazijos 6 klases. 1900 savanoriu įstojo į 8 Turkestano batalioną. 1905 baigė Fifliso karo mokyklą ir buvo paskirtas į 200 Ižorsko pėst. pulką. 1906 perkeltas į Turkestano šaulių pulką. 1909 pakeltas į poručikus. 1913 suteiktas štabskapitono laipsnis. 1914–1917 dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare. Grįžęs savanoriu stojo į Lietuvos kariuomenę. Paskirtas KAM Tiekimo skyriaus v-ku. 1919 laikinai ėjo 2 pėst. pulko vado pareigas, vėliau paskirtas vado padėjėju. Tais pačiais metais suteiktas plk. leitenanto laipsnis. 1920 perkeltas į KAM, paskirtas I rūšies ypatingų reikalų karininku ir Armijos intendanto padėjėju. Buvo KAM inspektorius, o 1924 – KAM Ūkio ir finansų v-bos vyr. inspektorius. 1926 perkeltas į karo mokyklą etatiniu lektoriumi. Tais pačiais metais išėjo į atsargą. Vedė našlavusią Kazimierą Tiknevičienę (Dichavičiūtę) ir ūkininkavo užkuriaudamas Šulaičiuose (buv. Konstantinavos dvarelyje).

Apdovanotas savanorių medaliu, Rusijoje – Šv. Anos 2 laipsnio ordinu su kardais.

Pirmoji žmona – Nina Gubenko, antroji – Antanina Sukevičaitė (LCVA, f. 930, ap. 2Š, b. 28).

Šulaičių Šalkauskai nebuvo represuoti. Manoma, kad nuo daugelio Lietuvos karininkiją ištikusių nelaimių juos apsaugojo ankstesnis pulkininko konfliktas su prezidento žmona (po kurio jam teko apleisti karinę tarnybą ir atsirasti Konstantinavoje – prezidento uošvijos – Gavenonių kaimynystėje) ir Šulaičių ūkio tvarkytojo, buvusio Lietuvos kariuomenės husaro vaikaičio, irgi Konstantino Šalkausko, tarnavimas Raudonojoje armijoje. Prieš pat kolektyvizaciją jis buvo vedęs ūkininkaitę Zuzaną Misiūnaitę iš kaimyninio Mažųjų Liesų kaimo. Šiandien atsigaunančiame tėvų ūkyje šeimininkauja jų dukra Genė Stasiukaitienė (Šalkauskaitė).

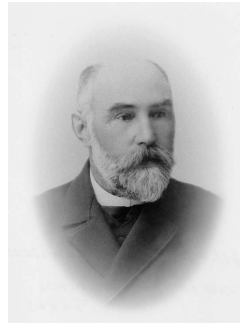
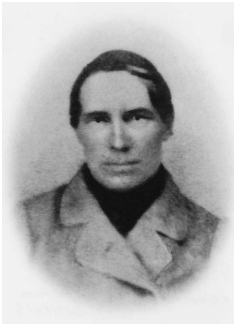
Trečioji pulkininko žmona Kazimiera garsėjo kaip liaudies daktarė. Pulkininko pensiją gaunantis užkurys pas ją atėjusius pacientus mėgo „patraukti per dantį“... Po mirties (o tai buvo pats kolūkių kūrimosi metas) velionis buvo aprengtas pulkininko uniforma ir palaidotas į už kelių šimtų metrų esančias Šulaičių kapinaites (Ponų kapelius).

Konstantinas
Šalkauskas

K. Šalkauskas
Šiauliuose, Tiflise
ir Taškente

Konstantino Šalkausko senelis Petras Šalkauskas, močiutė Teresė Šalkauskienė (Bojažinskaitė), tėvas Aleksandras Šalkauskas ir motina Amelija Šalkauskienė (Lipštavičiūtė)

Konstantinas Šalkauskas su žmona Kazimiera

Senasis Konstantinavos (Šulaičių) dvaro gyvenamasis namas. Amžių sandūroje čia gyveno „lenkiškai su savo šeima šnekėjęs, lietuviškai su žmonėmis kalbėjęs ir rusiškai kanceliarijos raštus terašęs“ Žemelio valsčiaus pišoris (raštininkas) Tiknius-Tiknevičius (sk. Čepas M. Molio Motiejaus užrašai, Vilnius, 2007). Išvarytas į atsargą ir vedęs našlavusią Kazimierą Tiknevičienę čia apsigyveno ir vienas nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kūrėjų pulkininkas Konstantinas Šalkauskas

Naujasis Kazimieros ir Konstantino Šalkauskų namas

Su žmona Kazimiera prie naujojo namo Šulaičiuose. Iš kairės – žmonos seserys Marija ir Karolina. Dešinėje – ūkio tvarkytojas vaikaitis (irgi) Konstantinas Šalkauskas su žmona Zuzana. Apie 1948 m.

*Paskutinė žinoma
pulkininko Konstantino
Šalkausko nuotrauka.
Su žmona Kazimiera.
Šulaičiai. 1949 m.*

*Konstantino Šalkausko
kapas Šulaičių
kapinaitėse
(Ponų kapeliuose)*

*Šulaičiuose gyvenęs
pulkininkas
2009 06 14 pagerbtas
ir atminimo lenta*

Senieji Geišų ir Mažučių kaimų žmonės gimę amžių sandūroje, bet dar gyvenę sodybų tuštėjimo metais...

*Jonas Virbalas
Barbora Pupiniė
Karolina Bagdonienė
Ona Bėčienė
Paulina Niekienė
Juozas Niekis
Petras Bėčius*

*Senosios kaimo sodybos
patvorys*

Kazimieras Balčiūnas

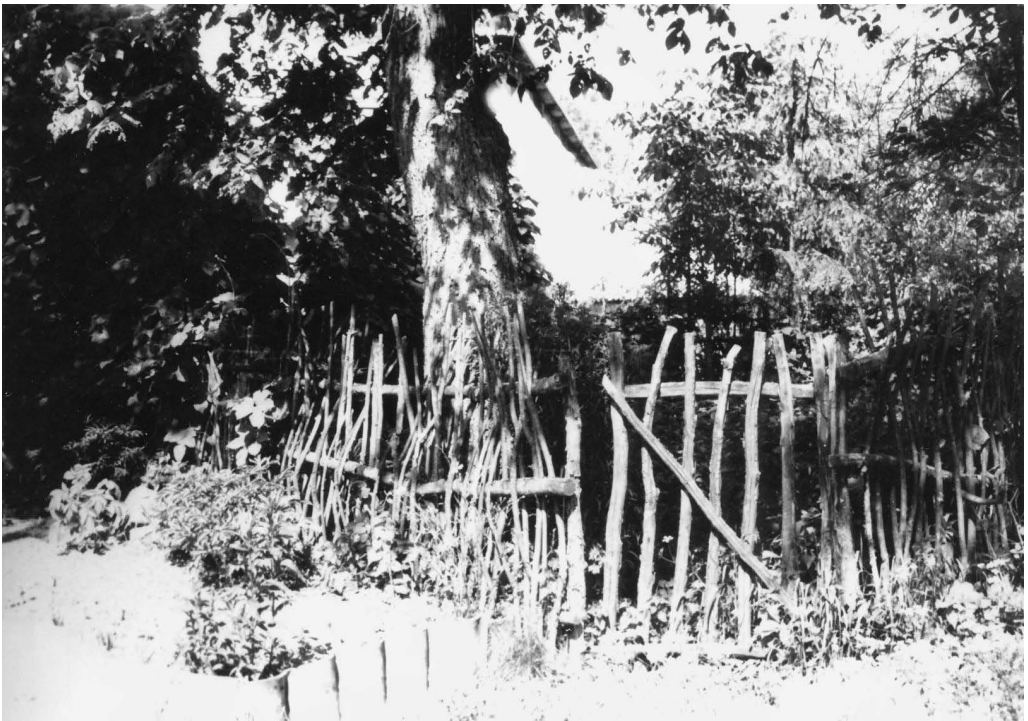

*Eleonora Bėčienė,
Mykolas Niekis,
Monika Bėčienė*

Monika Vasilevičienė, Jonas Bėčius, Ona Narkevičienė

Šių žmonių seniai nebėra, ir tvoros vartelių niekas nebevarsto. Tai „Sonatos“ (žr. I d., p. 646–647) uvertiūra.

Savamokslės tylos piešėjos

*Jolanta (1982 02 16) ir Edita (1983 11 13)
Lapinskaitės*

Vansauskienė J. Tylos piešėjos, *Šiaulių kraštas*, 2009 m. gruodžio 5 d.; Dunauskienė G. Sėserys surado savo ateities viltį, *Šiaulių kraštas*, 2006 m. gegužės 27 d.; Krasniauskienė N. Seserų talentai išvadavo jas iš tylos ir tamsos, *Akiratis*, Nr. 2(261).

*Pavadinimų savo paveikslams mergaitės
nesugalvojo – juos teko pavadinti VIZIJOMIS.*

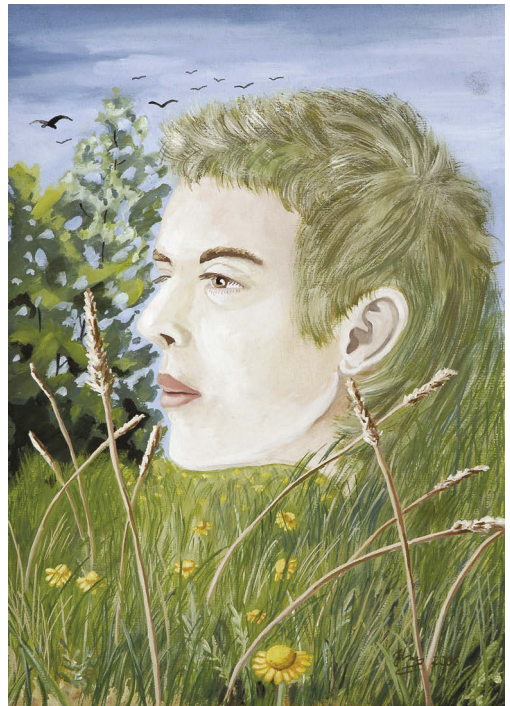
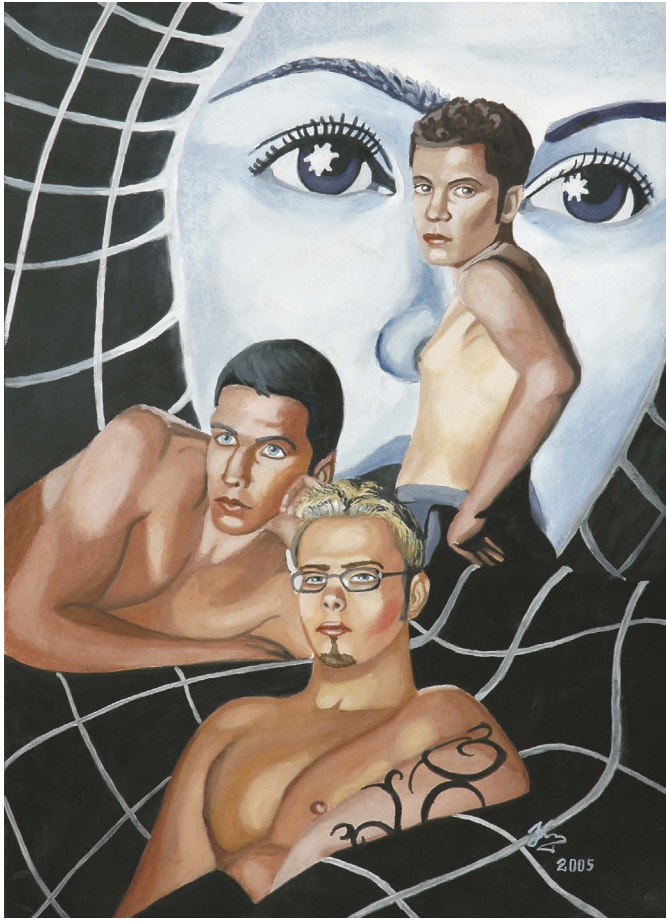

Liesų kaimo gyventojas Jolantą ir Editą Lapinskaites Vilniaus kurčiųjų profesinis centras pasikvietė 2006 metų rudenį. Vyresnioji buvo dvidešimt septynerių, o mažylė – metais jaunesnė.

Nuo pat gimimo seserys gyvena tylos pasaulyje. Gyvenimas taip susiklostė, kad mergaičių mama Regina Lapinskienė, kryžiaus keliais apėjus gydytojus, sau pasakė: „Niekam aš jų neatiduosi!“

Taip seserys ir užaugo senoje sodybėlėje prie vieškelio, plačiau pasaulį ėmusios pažinti tik bebaigdamos trečiąją dešimtį. Ligi tol iš čia vedė tik spalvoti svajonių takai piešiniuose ir motinos viltis, kad mergaitės nuskriaudęs likimas kartu jas ir apdovanojo...

Namuose mergaitės bendravo tik savo susikurtais gestais, o su mama – žiūrėdamos į jos lūpas. Tokios ir peržengė mokyklos slenkstį.

„Mergaitės pažįsta raidės ir gali paskaityti, bet joms tai tas pats kas mums svetima kalba: raidės tos pačios, o ką reiškia jomis parašytas žodis – nežinai“, – sako mama...

Gestų kalba skaitomos televizijos žinios kurtiesiems joms taip pat nesuprantamos.

Jolanta su Edita piešia nuo tada, kai tik pradėjo suvokti, kas yra pieštukas.

„Jos niekada neturėjo molbertų. Labai norėtų... Neįgaliau... Jų invalidumo pašalpas išleidžiame tik dažams ir popieriui...“

Viena be kitos jos negali, todėl ir liko savo kieme, iš kurio ir vedė tik takai piešiniuose į nežinomybę.

Piešimas – jų stichija ir palaima. Seserys teptuko galėtų nepaleisti iš rankų nuo ryto iki vakaro. Tai iškalbingiausias jų ryšys su pasauliu, teikiantis ir džiaugsmo, ir stiprybės. Suprantantys žmonės palankiai vertina jų akvareles ir tikina: o, jei atsirastų kas jas paremia!..

Edita labai komunikabili. Jolanta – santūri ir kukli, sakanti mintis be žodžių: ji labai drovisi, kad abi tokios ribotos.

„Gyvename su tyliais džiaugsmais, privengdamos nebyliukų etikečių...“

Į mokyklą jos atėjo mokėdamos viską – šeiminkauti, sėti, pjauti, net dviese be arkliai arti...

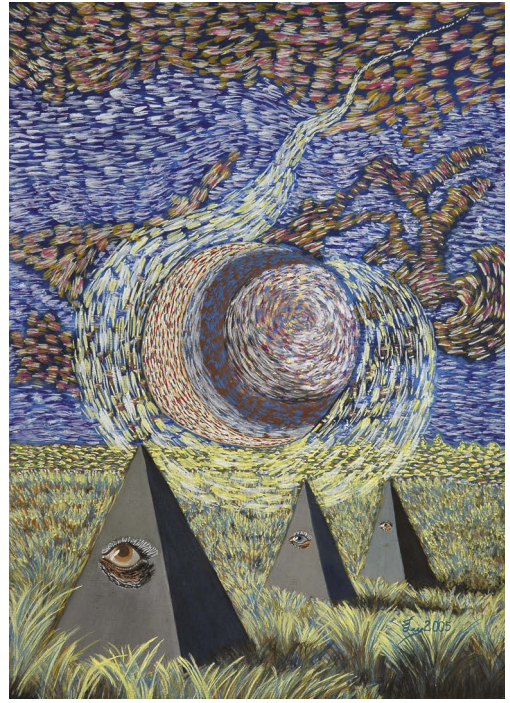
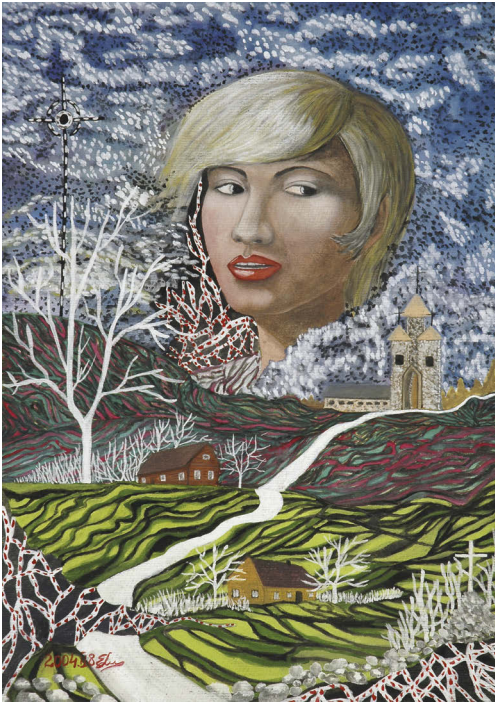
Po penkių centre praleistų mėnesių Jolanta pirmą kartą lentoje parašė sakinį be klaidų ir iš džiaugsmo pravirko...

Mokytojai pasakoja, kad atsiranda noras dirbti papildomai su žinias tiesiog ryjančiomis ugdytinėmis. Kartais net tenka jas pristabdyti.

„Ypač jautriu, minkštu daiktų formos modeliavimu pasižymi Jolanta. Jos darbuose vyrauja pasteliniai spalvų deriniai. Editos akvarelėse pastebimas noras daiktų formas apibendrinti, dekoratyvumas bei polinkis į sodresnę spalvą.“ S. Z.

Kai nori pasauliui daug pasakyti, reikia šaukti spalva, kad į tave jis atsigręžtų. N. K.

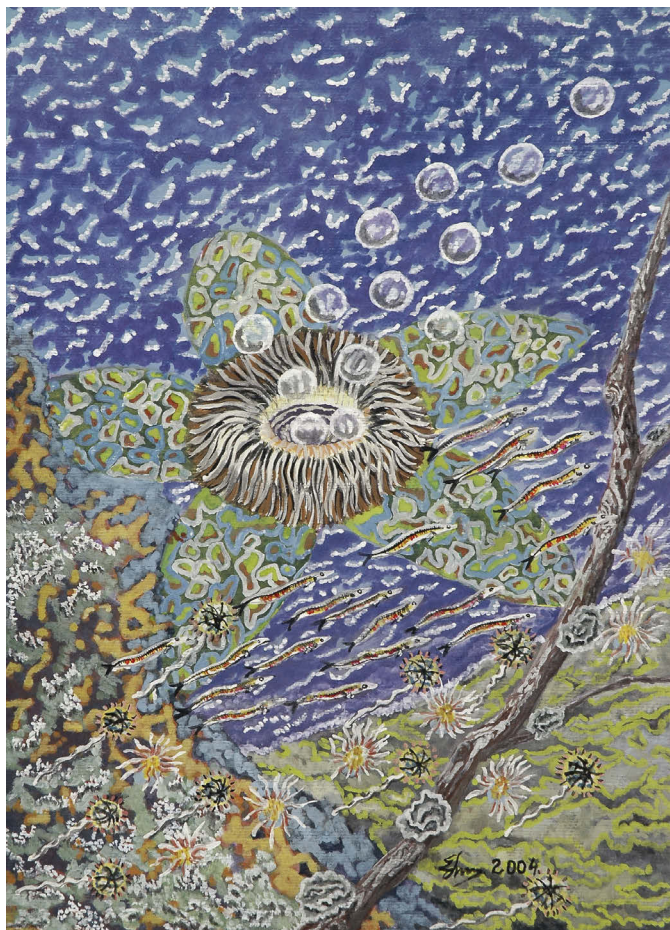

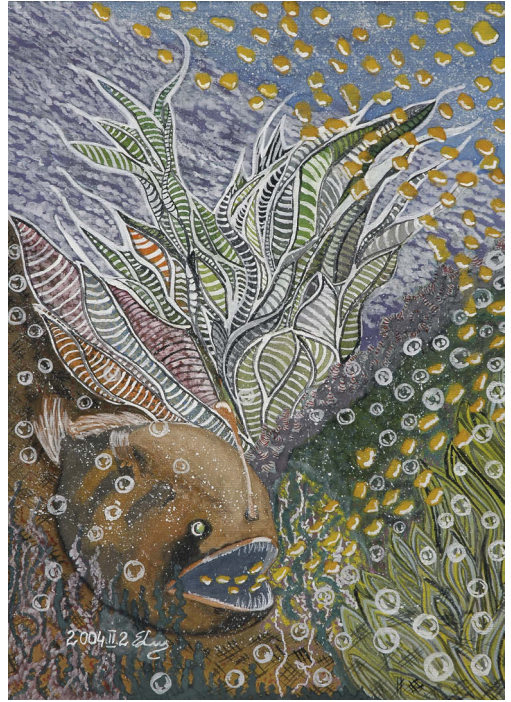

Juozo Šliavo laiškai

Tai tik nedidelė dalis laiškų (ir citatų iš laiškų), kuriuos mokytojas, pasinėręs į kraštotyros dirvonus, parašė žinomiems mokslo visuomenės ir valdžios veikėjams, vienaip ar kitaip prisidėjusiems ar trukdžiusiems tuos dirvonus pažinti. Buvo sumanyta šią Juozo Šliavo palikimo dalį išleisti atskira knyga, bet vien gerų norų tam nepakanka...

Atsiradus tam tikriems nesutarimams su kai kuriais šių dienų veikėjais, į publikuojamą skyrių teko įtraukti ir keletą Norberto Vėliaus laiškų, paaiškinančių ne tik susirašinėjusiųjų tarpusavio santykius, bet ir žinomo mokslininko požiūrį į J. Šliavo su mokiniais padarytų darbų vertę... Į skyrių įtraukta ir dar keletas laiškų.

Šiaip knygai parinktos tik tos epistoliarinio palikimo vietos, kurios vienaip ar kitaip atspindi mokytojo visuomeninių darbų apimtį, jų gilumą, santykius su to meto valdžia ir tik vieną kitą asmeninio gyvenimo nuotrupą. Čia rasime ne tik kitų darbo vertinimą, bet ir kritišką požiūrį į save – atsakomybę prieš žmones ir laikmetį.

A. B.

Danutei Rakšnytei

Danute,

[...] Pirmadienis buvo triumfo diena ne tik mums, bet ir visai Lietuvos archeologijai. Dirbdamas su savo padėjėju, vienu mokinuku, labai panašiu į Bagdonavičių, iškasiau 5 tūkstančių metų dievą. Kad Tu būtum mačiusi, kas čia darėsi vakar. Viršininkai, ypač Stravinskas, kuris tada pas mus buvo, tiesiog suvaikėjo. Tai pirmas toks radinys Lietuvos archeologijoje ir antras iš viso (panašus buvo iškastas Latvijoje). Tai apie du su viršum metro alksnio stulpas su viršuje išpjaustytu veidu. Radau daugiau kaip 2 m gylyje, buv. ežero dugne. Apie jį, be abejo, kada nors bus parašyta*. Negalėjo vakar susisiekti su televizija. Dabar jau, aišku, nebekvies. Jis padėtas konservavimui. Iki išnaktų nebuvo vakar kitos kalbos. Grįžtant iš darbo, Stravinskas nupirko degtinės, teko, kad ir purtantis, paragauti. Vakaras buvo oficialus susirinkimas, sveikinimai. O naktį nesimigo, net Stravinskas, sako, negalėjęs užmigti. Vis dėl to dievo. Radinys vertas tų, apie kuriuos rašo knygas, kurias skaitome. Rimantienė sako, jis brangesnis už auksą. Ar dar ką rasim – nežinau, bet tas vienas jau pateisino visos vasaros darbą.

Šventoji, 1969 08 29

[...] Labai didelį dalyką išsiaiškinau muziejuje. Pasirodo, Kaireliuose esu radęs finų keramikos iš III tūkstantmečio pr. m. erą. Apie tai vėliau.

Labai tavęs pasiūgau.

Petrozavodskas, 1970 08 24

[...] Gavau nepaprastos vertės radinį – bronzos amžiaus kirvuką. Iš bronzos amžiaus kol kas nieko neturėjome. Be to, tai nepaprastai reti dalykai. Rasta Žeimelio apylin-

Juozo Šliavo laiškai saugomi VUBR, f. 152.

* Sk. Rimantienė R. *Akmens amžius Lietuvoje*, 1996; Šventosios akmens amžiaus stovyklos, *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968–1969 m.*, V., 1970.

kėse. Nenorėjau tiesiog tikėti savo akimis. Parašiau A. Tautavičiui. O dabar šiandien jau nebe darbas, negaliu atsižiūrėti [...]

Kad Tu matytum, kaip aš vargau su prof. J. Stradinio laišku, kurį ilgiausią, su visokiais reikalais, vėl gavau! Šįkart rašytą ranka, bet tokiu raštu, kokio dar iki šiol nebuvo matęs. Aš vienas ir nevienas vargau. Teko viršuj perskaitytus žodžius rašyti pieštuku – apie pusę dienos vargau, o kitą dieną skaudėjo akis, galvą. Atsakyti reikia.

1971 06 16

[...] Aš jei kurią dieną negaunu, tai negaunu nieko, o kai gaunu, tai po kelis laiškus iš karto. Šiandien gavau prof. Z. Zinkevičiaus laišką, išaiškino viską labai smulkiai, ko man reikėjo. Net gaila žmogaus – 10 psl. pripliekęs, o jis taip baisiai apsikrovęs darbu, net valgo, sako, su knyga. Gerų yra žmonių.

1971 07 10

Paskutiniai J. Šliavo laišakai rašyti man yra 1971 m.* Vėliau laiškų neberašė. Priežastis labai paprasta. Po vieno I. Jutaus apsilankymo Juozas buvo nepaprastai išsigandęs. Pasiėmė iš manęs savo laiškus ir 4-ąjį darbų egzempliorių, apie kurio egzistavimą tuo laiku niekas nežinojo. (Visais būdais buvo stengiamasi sužinoti, keliais egzemplioriais spausdinamas darbas ir kur jis laikomas.) Laiškus suplėšė, norėjo sudeginti, tačiau paskutiniu momentu persigalvojo, pasiliko pas save.**

Po lemtingo įvykio tuose laiškuose intensyviai buvo ieškoma mirties priežasties. Nesuradus – laiškus atidavė man. Prie jų buvo priklydę ir Juozui rašytų laiškų bei nuotraukų. Įdedu ir juos.

Su pagarba Danutė Rakšnytė

Šiauliai,

1994 03 24

Marijai Trasauskienei

Drg. Trasauskiene,

[...] Vieną straipsnelį apie T. Grothusą atspausdino Rygos Mokslų Akademija[...] Po suvažiavimo šiek tiek vėl atgavau pusiausvyrą, ėmiau tvarkytis. Čia mane truputį „paglostė“ komjaunimo komitetas, kad nedalyvauju konkurse „Tų dienų šlovė neišblės“, tarsi čia ne karinio rengimo mokytojo būtų didesnis reikalas arba, sakysim, istorijos ir visuomenės mokytojo reikalas. Bet negi paaiškinsi.

1973 04 26

[...] Ir dar prašymėlis. Girdėjau, kad Istorijos institutas išleidžia kažkokį leidinėlį apie Šventosios kasinėjimus. Jei galėtumėt gauti, prašyčiau prisiųsti. Ko nors tiesiogiai prašyti labai nepatogu, o knygynuose jo tikrai nebus. Kada būsiu Vilniuje – tiesiog nežinau.

1975 09 25

* Laiškas adresuotas šios knygos redaktoriui.

**Visi minimi laišakai restauruoti ir saugomi VUBR, f. 152.

[...] Nežinau, kaip bus dėl muziejaus. Parašiau rajono valdžiai. Projektą darant, galėtų ir nekliudyti. Nežinau, kaip pažiūrės valdžia. Vilčių maža. Reikėjo turbūt pradėti dėti pastangų anksčiau, dabar greičiausiai jau užsakymas projektui paduotas su nurodymais. Tad vargu, ar kas besutiks keisti, nors variantų pastatui yra geresnių, bet šiek tiek kliudo sodą, kuris mokyklai naudos neduoda, bet duoda direktorei. Štai čia ir visa bėda. Ir dėl to greičiausiai bus sugadinta ir statinio architektūra, ir muziejaus nebus. Ir padaryti ką nors sunku, nes tik su ja projektuotojai tesitaria, be to, rodos, jai dar ir pažįstami.

1976 11 24

[...] Latvijos Žiemgaloj nėra nė vieno pažeisto piliakalnio, o pas mus..., per televiziją nuolat stebiu laidas apie rašytojus, muzikos, kultūros veikėjus. Tai – pilno metražo filmai, paruošti su dideliu jautrumu, didele pagarba, arba ir filmai apie liaudies talentus, liaudies kūrėjus ir t. t., apie ką pas mus galima tik svajoti: jei kas kokį epizodą paruošia mėgėjiškai – ir to paties nerodo.

1975 09 13

[...] Parsivežiau... vieną kryžiaus antgalį, kaltą 1837 m., labai gražų. [...] Kojas šiomet pralavinau, kasdien Joniškėly apie 30 km ir daugiau nužingsniuodavau, ir nieko, kad tik galva atlaikytų, – tas nelemtas spaudimas.

1974 08 17

[...] Rašė N. Vėlius, koietė pereiti į Lietuvių kalbos institutą, jis jau ten ir susitaręs, bet šiuo metu atvažiavo projektuotojai iš Konservavimo instituto, atrodo, karčemos po metų kitų atsistos, o tuo pačiu – rajoninis muziejus Žeimelyje. Nesinori mesti darbo nebaigus, gal pavyks tada išsirūpinti ir etatinį darbuotoją (pats čia nenorėčiau). Smarkiai pagadinau akis. Dėl to ir atsisakau, nors labai gaila.

1974 03 19

[...] Žemelio Didžioji ir Mažoji karčemos keliasi. Vis dėlto pavyko prakalti ledą. Gerai, kad parėmė iškilęs L. Šepetys. Be jo, bent su Mažąja, nieko nebūtų buvę. Taigi muziejus Žeimelyje dabar jau, atrodo, bus. Tik tie darbai be galo palengva eina. Šiuo metu keliamas klausimas rekonstruoti visą aikštę.

1979 01 16

[...] Šnairuojantieji į įvairių lietuvių mitologijos tyrinėjimų „romantiškus“ faktus nesupranta, kad mitologija tai ne tautosaka, išlikusi iki mūsų dienų, kurioje, pereinant iš epochos į epochą, daug kas transformavosi, pakito, tiesiog priartėjo prie pačios žmonių buities ir didele dalimi neteko savo mitologiškumo.

1979 06 03

[...] Sausio 4 nuvažiuosiu į Vilnių. Labai prašyčiau palikti man vieną lovą. Kiek laiko būsiu – nežinau, kadangi nieko nežinau, kokie reikalai su mano darbu. Tada grįžęs parašiau

redaktorei laišką, kad atsisakau perdirbti pagal jų pageidavimus (kol kas dar neoficialius). Račkauskas norėtų, kad bent pusė darbo, ar dar daugiau, būtų skirta revoliucijai, D. T. karui ir šiandienai. Mano pagrindinės temos – kalba, papročiai, mitologija. Visa kita – rėmas. Atsisakyti šių dalykų, arba palikti tik nuotrupas, prie ko dirbau ir domėjausi 10 metų, ir imtis to, kas jau yra paskelbta (apie revoliuciją šis kraštas, kadangi surištas su K. Poželos, Ig. Gaškos veikla, skersai išilgai išnaršytas), arba ko aš neišmanau, arba nesidomiu (sociologija) – kokia prasmė? Tada testovi. Jis man aiškino, kad kraštotyra yra vidurys tarp mokslo ir beletristikos ir kad negalima (jis sakė – kol kas, kad redaktoriai vargu ar apsiims) per daug krypti į praeitį. Aš paaiškinau, kad apie Čingis-Chaną rašo ir mokslininkai, ir beletristai, o kraštotyryninkas, jei jis ką vertingo surado? (apie mano monografiją mokslininkai palankiai šnekejo). Po to man nieko nebeatsakė, ir nieko nežinau. Žinoma, Račkauskas kažko ir negali. Situacija suprantama. Redaktoriai patarė laukti.

1972 12 22

Drg. K. Račkauskui, LTSR Paminklų apsaugos ir Kraštotyros Draugijos Pirmininko pavaduotojui

Jūsų pageidavimu nuodugniai susipažinau su nurodymų visuomeninių muziejų vadovams projektu. Pareiškiu savo samprotavimus.

Teoriškai, mano manymu, čia viskas lyg ir gerai, bet praktiškas kultūrinių vertybių saugojimo klausimas šio projekto mintims atitiktų tik tuo atveju, jei vad. (inamų) bazinių organizacijų vadovai ar atitinkamos kitos čia minimos organizacijos būtų vadovaujamos muziejininkų ar mokslininkų, atsakingų už kultūrinių vertybių išsaugojimą. Praktiškai yra kitaip. Baziniai vadovai – žmonės praktikai, suinteresuoti tik savo įstaigos ar įmonės tiesioginiais darbo rodikliais, procentais ar pan. Dauguma visuomeninių muziejų susikūrė be kokių nors bazinių organizacijų nutarimų ir be jų paramos. Žinomesnieji, dar prieš Kraštotyros draugijos įkūrimą – individualių pastangų ir lėšų sąskaita. Organizatorius, savo laiku išsirūpinęs kampelį (tuo jis atsiskyrė nuo savanaudėlio privataus kolekcionieriaus), užtikrino ir sukauptų vertybių saugumą. Jei jis manė, kad vertybėms nesaugu, galėjo perduoti valstybiniam muziejams. Kad kolekciją išsklaidytų pats sukauptas – buvo labai retas dalykas ir tai tik tada, kai sukauptas buvo labai siaurų interesų pusiau privatininkas. Vėliau teisių įgijo vad. bazės. Kaip rodo dešimtys pavyzdžių, kolekcijos išnyko išvykus organizatoriui, nesvarbu, kas joms po to vadovavo: vienoj vietoj – dėl išgrobstymo, kitoj – dėl aplaidumo, dar kitur – dėl nepakankamo jų įvertinimo, dėl daugelio šeimininkų ir pan. Vadovauti, kai sukaupta, nori visi. Tik koks čia vadovavimas? Nepadės jokie aplinkraščiai: be etatinių darbuotojų tikros apskaitos nebus. Norint ją apeiti, visada atsiras galimybių – nėra kaip ir kam pareikalauti. Ne vienam buvusių visuomeninių muziejų eksponatų teko ieškoti kaip pelų vėjyje (ir tai liečia vertingiausius unikumus). Iš žmonių išgirsti: mačiau pas tą interjere, mačiau pas jo gimines, pažįstamą; kas tą įrodys, kas to ims? Skaudžiausia po to būna pačiam organizatoriui. Praktika rodo, kad sukaupti eksponatus būna lengviau negu juos visuomeniniais pagrindais apsaugoti, nes kiekvienas tai laiko kone aukso kasyklomis. Maži nekontroliuojami muziejėliai mokslui ir ateičiai daro ne naudą, o žalą. Tai, kas anksčiau patekdavo į valstybinius muziejus, dabar patenka į muziejėlius, o iš ten – kaip blizgučiai į interjerus, privačias rankas, kur, netekę metrikos, galutinai dingsta.

Dėl to siūlyčiau: ekspozicijas juridiškai patikėti Kultūros ministerijai, kuri per visuomeninius muziejus reguliariai organizuotų reidus. Radus trūkumų, neatsižvelgiant į kieno nors sutikimą, rastas vertybes perduotų į valstybines saugyklas (tai ne asmeninis turtas). Visuomeninių muziejų skaičių palikti minimalų. Dėl pastarųjų likvidavimo apsispręsti turėtų Muziejų valdyba ir Kraštotyros Draugijos Centro taryba. Daugiau reikėtų atsižvelgti į pageidavimus ir nuomonę pačių muziejų organizatorių, kurie yra paaukoję ne tik savo laisvalaikį, bet ir savo lėšas (kolektyviai organizuotų muziejų yra labai mažai). Jei iš jų galutinai būtų atimta teisė – kartu su Muziejų valdyba spręsti šių kultūrinių vertybių likimą: be griežtos valstybinės kontrolės, apskaitos bei griežtos teisinės atsakomybės patikėti šį darbą kitų profesijų žmonėms, nesvarbu, kas jie bebūtų, – šių vertybių klausimas, galima sakyti, būtų išspręstas; mažiausiai – jų tekamumas bei galimybė panaudoti mokslui. Mokslo ir ilgaamžiškumo interesai visur turėtų būti. Šiuo metu daug kas aukojama šiandieniniam žmonių auklėjimui, bet jis bus aktualus ir po 100 metų! O kiekvienas muziejaus eksponatas taip pat dėvisi, nors jis yra unikumas. Dėl to ir masinis naudojimas turėtų būti leistas tik ten, kur tam yra sąlygos. Dėl to eksponatų likimas ir visa atsakomybė turėtų būti patikėta tik kvalifikuotiems ir atsakingiems darbininkams. Tam jau laikas.

J. Šliavas, Žeimelio visuom. muziejaus vadovas,
1975 03 15

Pranei Dundulienei

Gerb. Profesore,

[...] Į Kvėdarną nebuvo išvažiuavęs. Ten ir be manęs buvo pakankama. Aš daugiau pripratęs prie savo lygumų, savo tarmės, todėl čia daugiausia ir randu.

1975 08 15

[...] yra užrašyta, kad ir per Kūčias arba Kalėdas žmonės senovėje Žeimelio apylinkėse pasitupdydavo ant stalo rupūžę. Apie tai mano yra parašyta kitame darbe. Jei jums reikia greitai, galėčiau tokių dalykų išrinkti [...]

1976 07 18

[...] P. S. Nuotraukas skubu pasiųsti, kol turit dailininkų. Nufotografuoti gerai negalima, nes ant žalčių krinta šėšelis, tačiau iš nuotraukos galima perpiešti.

1976 07 25

[...] Su įdomumu ėmiausi skaityti J. Jurginio „Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje“ (Vilnius, 1976). Deja, daug teko nusivilti, ypač dėl labai jau tendencingo faktų panaudojimo ir traktavimo. Daugiausia kritę į akis dalykai kad ir šie:

a) sako, pėdos akmenyje imtos garbinti krikščionybės laikais (56–59 psl.). Bet gi kaip tada vertinti Karelijos pertoglfus? Jų tarpe ir pėdas?

b) dubenys akmenyse, sako, galėję atsirasti dirbant artilerijos sviedinius (50–56 psl.). Bet gi kiekvienas, matęs tokį sviedinį, pasakys, kad jis kaltas, o ne trintas, tuo tarpu, bent kartą pamatęs dubenėtąjį akmenį, ar jis būtų smailadugnis ar plokščiadugnis, taip pat pa-

sakys, kad šonai lygūs, nėra jokių rutulio formos ištrynimų; kaip pagaliau piltuvėlio ar puodo formos dubenyje ištrinti apvalų sviedinį. Kam, be to, būtų reikėję ir plokščio kaip stalas viršutinio akmens paviršiaus?

c) ženklus akmenyje sieja su akmenų ieškojimu girnoms (58 psl.)...

d) rašytinių šaltinių vietas, kur kalbama apie stabus ar šventyklas, laiko netikromis, o kur nieko nerašoma – laiko įrodymu, kad viso to nebuvo. Stabus mini J. Basanavičius buvus Prūsų muziejuose, dabar yra Šeduvos muziejuje, kaip visa tai paneigti net nemačius?

e) panaudojo visokius analus, bet ten, kur rašoma priešingai jo nuomonei – sąmoningai praleido [...]

f) rašo, kad niekas nebūdavę deginama aukojant, bet apeina kad ir tokį, kad prie vad. Šventojo ažuolo Piniavos valsč. buvo iškasama apdegusių grūdų (žr. Tarasenko P., „Lietuvos archeologijos medžiaga“, Kaunas, 1928, p. 190.). Net neminimi, apeinami fundamentalūs Toporovo darbai [...] Jei žinios iš rašytinių šaltinių būtų buvę pateiktos objektyviai, panašios rūšies veikalas būtų buvęs tikrai labai reikalingas ir įdomus.

1976 03 30

[...] Dėl J. Jurginio darbo, jei tik jums atrodo reikalinga, prašau pasinaudoti mano laiškais kiek tinkama.

1976 12 03

[...] Dar smulkmena dėl J. Jurginio knygos. Jis rašo, kad židinėliai prie akmenų – piemenų darbas, bet rudens vėjai paprastai pučia iš vakarų, ir todėl židinėliai, ieškant užuovėjos, tada būtų iš rytų; ir iš viso jie būtų randami įvairiose pusėse, tuo tarpu, kiek man yra žinoma, visi jie rasti pietų pusėje, ten, kur dieną yra saulė (ugnis siejasi su saule) – tai taip pat svarus įrodymas dėl J. Jurginio minties neteisingumo.

1976 10 26

[...] Pagaliau „Literatūroje ir mene“ pasirodė J. Jurginio knygos įvertinimas iš filosofinės pusės. Manau, dabar galės pasirodyti jos vertinimai ir iš kitų pozicijų.

1977 04 15

[...] dar rečiausių dalykų suradau – apie garbintą Aušros dievą, pvz., į muziejų pateko ir kultuvė su gyvybės medžio ornamentu, kuris išrėžtas čia su pilniausia jo atributika. Treškevičius į muziejų atvežė iš Pranių kaimo ir važį su žalčiukais – su saulėmis šio gyvybės medžio viršūnėje, žalčiais po šaknimis ir t. t.

1977 11 10

Šią vasarą norėčiau dirbti Biržų, Panevėžio ir Šiaulių rajonuose. Prašau kokio popierėlio, kad kas nesulaikytų [...] Jei nepavyks gauti, prašysiu prirašyti prie Jūsų ekspedicijos, o dirbsiu minėtuose rajonuose, jei tai jums būtų priimtina ir galima, žinoma, tik ant popieriaus. Visiškai savavališkai – bijau įklimpti sulaikymo atveju. Ar tokia galimybė būtų? Apie atlyginimą čia negalėtų būti ir kalbos. [...] Štai ir bėda.

1979 05 16

Č. Kudabai

Gerbiamas dekane,

1972 m. kovo 22 d. sukanka 150 metų nuo fizikochemiko Teodoro Grothuso mirties. Mums dažnai rašo prof. J. Stradinis iš Rygos, teiraujasi apie jo gimtinę, o mes siunčiame visą periodiką, kurioje kas nors rašoma apie mokslininką Lietuvoje. Jis yra parašęs knygą „Teodor Grotgus“ Maskva, 1966. Sekančiais metais mokslininko sukakties proga ši knyga išeis VFR, vokiečių kalba. Ta pačia proga, anot profesoriaus, rengiamasi Rygoje pastatyti kuklų paminklą. Jo paskatintas kreipiausi į LTSR Kultūros ministeriją ir Mokslų akademijos prezidentą J. Matulį su prašymu, kad ir pas mus kas nors būtų daroma – juk mokslininką mes savinamės, o daryti patys nieko nedarome: jo gyvenimo ir darbo vieta Gedučiai – šiukšlynas tikra to žodžio prasme.

Dabar prie pagrindinio šio laiško tikslo. Prof. J. Stradinis savo knygoje rašė, kad Žeimelis, Glebava ir Kratašinas (dvarai) Lietuvai atiteko tik nuo 1587 m., anksčiau priklausė Kuršui. Jis sakosi šią žinutę išsirašęs iš kažkokios knygos tik neprisimena iš kur, todėl šaltinio nenurodė. Aš kreipiausi į „Mokslą ir gyvenimą“, tačiau profesorius Dundulis atsakė, kad ta žinia esanti nepatikima. Jis samprotauja irgi gana abstrakčiai. Prof. Dundulio nuomonę aš parašiau prof. J. Stradiniui. Jis labai susidomėjo šiuo klausimu, kadangi tikisi apie T. Grothusą dar parašyti, o šie klausimai glaudžiai susiję. Tarp kitų straipsnių aš jam pasiunčiau ir Jūsų straipsnį „47 mokslo darbai Gedučiuose“. Tame straipsnyje Jūs teigiate, kad Žeimelio, Glebavos ir Kratašino dvarai Lietuvos šiaurėje jau XV a. priklausė Grothusams. Jis manęs prašė pasiteirauti Jūsų, iš kur šis teiginys paimtas, nes jis jo nežino. Gal šiame fakte matosi ir sienų bei priklausomybės klausimai. Jei apie šį faktą būtų kokių nors žinių, labai prašyčiau Jus man parašyti, nurodant iš dokumento visą citatą originalo kalba, nurodant šaltinį, autorių, puslapį ir t. t. Aš jį pasiųsiu profesoriui J. Stradiniui, o taip pat ir pats pasinaudosiu rašydamas apylinkės monografiją, prie kurios šiuo metu dirbu. Kraštotyros draugija pažadėjo išleisti.

1971 06 19

Iš anksto būsiu Jums labai
dėkingas
Su pagarba – J. Šliavas
Žeimelis, Pakruojo raj.

Gerb. Docente,

[...] Visą naštą dėl T. Grothuso vardo įamžinimo prisiėmė kolūkio „Pirmyn į komunizmą“ pirmininkas St. Jarašiūnas. Rajono valdžia, atrodo, atsisako, nors ir neoficialiai. [...] Iš Lietuvos miestų ir miestelių su Žeimeliu mokslininkas buvo susijęs daugiausia:

1. Jis priklausė Žeimelio liuteroniškajai bendruomenei, buvo dažnas svečias.
2. Artimai bendravo su pastoriais, kuriems patikėjo ir savo testamentą.
3. Čia susipažino su savo geriausiu draugu Bideriu, Žeimelio pastoriaus broliu [...]
4. Žeimelio muziejuje bus atidarytas T. Grothuso kampelis, yra originalių dokumentų.
5. Žeimelio mokiniai dirbo mokslininko palaikų paieškose.
6. Žeimelyje išlikę daug T. Grothusą menančių vietų (pastoratas, bažnyčia, Didžioji karčema) [...]

Rajono valdžia kol kas tam nepritaria. Šis klausimas labai aktualus, jį reikėtų pajudinti.

T. Grothuso palikuonių nereikėtų minėti, jie, atrodo, buvo susiję su vokiečiais. Gali pakenkti.

1971 10 07

[...] tik Jums išvažiauvus, atvažiavo Muziejaus po atviru dangumi direktorius V. Stanikūnas su K. Čerbulėnu [...] Rašiau, kad atvažiuotų. [...] Ypač susižavėjo Lauksodžio bažnytėlė, sakė, kad savo interjeru – tikras liaudies šedevriukas. Žadėjo būtinai kalbėtis su „Poželos“ kol. pirmininku dėl Lauksodžio „Birutės“, vienintelės Lietuvoje, remonto. Labai apgailastavo, kad nebesurado Žeimelio plytinės, unikalaus archaiško pastato, sugriuvusio prieš metus [...] Ir kitas didelis nuostolis. Beprasmiš. Tenai, kur dabar naujas mokyklos pastatas ant senų pamatų, buvo 19 a. statybos gana stilingas to laikotarpio dviejų aukštų pastatas, kuriame buvo valsčius ir carinė mokykla. Buvo išlikusių suolų, stalų, galėjom įrengti puikiausią muziejų, kaip atrodė to meto mokykla. Buvo „karceris“. Šiame pastate mokėsi K. Požela. Mokyklos salėje įvyko valsčiaus Revokomo perversmas. Tai bene vienintelis pastatas, susijęs su visų žymesnių apylinkės revoliucionierių – K. Poželos, Ig. Gaškos, Pr. Strepeikos – veikla. Kartą atvykęs Ig. Gaška ir mokiniams, ir mokytojams rodė, kur kas vyko. Deja, ir jo išsaugoti nepavyko. Kažkam kilo mintis jį nugriauti [...] žinoma, su tam tikrais pasipelnymo tikslais, o ant jo pamatų pastatyti naują pastatą. Nugriovė, kai kuo pasipelnė ir pastatė. Sudėjo nemažai valstybės pinigų, už kuriuos pastatyti galėjo tą patį ir priedo – išsaugoti seną, kuriame galėjo tilpti rajono muziejus, valgykla ir kiti kabinetai. Neliko, mane apšaukė, kad visur nosį kaišioju. O dabar ir specialistų nuomonė tokia, kad miestelį ištisai reikėtų išsaugoti kaip visais atžvilgiais archaišką [...] Čerbulėno nuomone, tos karčemos, kurios yra prie aikštės, gali būti iš pat 18 a. galo arba 19 a. pradžios. Pašto pastatas – dar senesnis, gali siekti laikus prieš generalinį miestelio perplanavimą 17 a. antroj pusėj [...] Labai įdomūs prekybininkų kiemai (deja, arkas iškapojo). Tai tokie pas mus reikalai. [...] Gavau iš prof. J. Stradinio laišką. Stokholme žinomas latvių dramaturgas, emigravęs 1944 m., Mārtiņš Zīvertis (gim. 1903 m.) [...] kilęs iš Žiemgalos, neseniai parašė dramą apie T. Grothusą. Jis tikisi gauti rankraštį ir pasiūlyti Miltiniui pastatyti sukaktuvių proga Panevėžyje [...]

Gal dar įdomu. 1923–1925 m. Žemelyje pirmuosius mokslo žingsnius progimnazijoje žengė būsimoji įžymi dailininkė Marcė Katiliūtė. Iš piešimo turėjo 4.

Dėl monografijos vilčių ir nededu. Daugiau man rūpėjo, kad pasisektų tarmė (pas prof. Z. Zinkevičių), vardynas (pas kalb. A. Vanagą), mitologija (pas N. Vėlių), kur daugiausia darbo idėjau [...] Kita kalba, jei tai būtų dalykiniai trūkumai. Žinoma, visada smagiau, jei sumanymai pavyksta.

1971 11 19

Gerb. Tamsta,

Ką tik atnešė paštą, skubu atsakyti, kol dar suvaikščios, kad tik nebūtų pavėluota. Straipsnis man patiko, manau, kad jį pirmiausia reikia spausdinti „Literatūroje ir mene“, o po to galima ir rajono laikraštyje. Geriau, kada pirmasis išpūdis būna centrinio laikraščio. T. Grothuso metinėms straipsnelį šioki toki parašiau kartu su apylinke. Tenai bus ir Vykdomojo komiteto sprendimas dėl gatvės pavadinimo, tos gatvės nuotrauka, T. Grothuso portretas (straipsnis

jau paduotas). Jūsų straipsnyje labai taikliai pastebėtas krašto charakteris. Norėtuši tiktai, kad pataisytumėte netikslumus, kurie trumpos pažinties metu pasitaikė. (Beje, pas mane buvo atvažiavę iš radijo. Kadangi mes su V. Urbanavičiumi jau ruošėmės važiuoti kasinėti į Gedučius, kalbėjau labai trumpai, o paskui išgirstu per radiją – net ausys nusvilo: nesąmonė prie nesąmonės. Sako, buvo atspausdinta ir „Kalba Vilnius“, to net į rankas nebeėmiau; ir taip atsitinka!):

a) Upeliai yra: Plonė (ne Plonytė), Plānīte yra latviškai, lietuviai taip nevadina. Plg. 1254 m. plane – Plonė (LTSR upių ir ežerų vardynas) Svirkalis (ne Svirkalnis). Svirkalnis yra patekęs į raštus per nesusipratimą: jokių kalnų čia nėra. Plg. dar latviškai, Svirkale. Netgi senuose dokumentuose – 1585 m. Свиркалиц. Pagrindinis upelis Beržtalis, dar yra Skaistupis, Murginis ir kt.;

b) Kaimas yra Steigviliai (ne Steigvilai);

c) Malūnai daugumoj mediniai. Akmeninių daugiau apie Linkuvą – ten Petrašiūnų skalynai, Mūšos dolomitas;

č) Kluonų čia nežino – vadina klojimais;

d) Žiemgalių uostas buvo Lielupės–Dauguvos žiotyse (tada Lielupė išteko į Dauguvą), latviai gyveno į rytus nuo Dauguvos.

e) G. F. Stenderis Žeimelyje gyveno 1753–1759 m. (ne iki 1761 m.), tik pati Gramatika išėjo iš spaudos 1761 m. Braunšveige;

ė) J. Jablonskis Žeimelyje gyveno 1901–02 m.;

f) Abzacą apie pirmuosius vaidinimus reikėtų perdirbti. Medvilioniuose (ne Medvilioniuose!) pas St. Goesą 1901 m. buvo pastatytas pirmasis vaidinimas „Velniats spąstuose“, buvo įrengęs slaptą lietuvišką mokyklą suaugusiems, kurioje mokė jo sesuo Teresė. Jo dvare rinkdavosi to meto švietėjai, jų tarpe ir P. Vyšinskis. Kiti vaidinimai su jais ryšio neturėjo. Reikėtų įterpti apie didžiausią XIX a. apylinkės švietėją A. Sketerį (žr. enciklop. t. 3, p. 217–218). Jo pjesė „Iš tamsos į šviesą“ 1903 m. buvo pastatyta Steigvilių kaime, o 1913 m. vaidinimas „Švarkas ir milinė“, dalyvaujant K. Poželai, buvo pastatytas Bardiškių kaime;

g) Medelynai sodybose buvo ne medeliams sodinimui paruošti, o dvarų parkų miniatiūros! Kiekvienas ūkininkas stengėsi pamėgdžioti dvarus ir tuo didžiavosi;

h) Plonėnų kapas ne generolienės, bet „baronienės kapas“, ir buvo ne Didžiųjų Plonėnų, o Baltųjų Plonėnų dalis. Beje, XVI a. Didieji Plonėnai buvo slaunus miestas, turėjo bažnyčią (jis yra ir 1613 m. žemėlapyje), greičiausiai liuteronų ar kalvinų. Kalvinų bažnytelė (paskutinė) sugriuvo apie 1904 m., o miestas greičiausiai sudegė per švedų karus. XVI a. jį buvo padegęs kažkoks pabalda žalnierius, dėl ko Upytėje vyko teismas. Prekiautojai atvažiudavo net iš Kėdainių. Prie Bauskės kelio buvo viešbutis (зостиница, 1585 m. archyvo duomenys). Baltieji Plonėnai buvo palivarkas. Išsiskyrė, kai XVI a. gale skyrėsi dvarininkai – vyras su žmona. Vyruvi teko Didieji, o žmonai – Baltramiejėvka, kuri vėliau buvo pavadinta Baltaisiais Plonėnais;

i) Žmonės Grothusą vadina ne Gruotužiu, o Grotuzu, kaip Môtuzas;

y) Grothusai Bauskės–Žeimelio apylinkėse atsirado 1505 m. (t. y. XVI a. pradžioje, o ne XV a. gale). Tais metais jie gavo Rundalės Berstelės leną, kuriam priklausė ir Žeimelis. Prof. Žvironą informavęs H. Grothusas suklydo;

j) Kaune šiuo metu gyvena Karmena Grotuzaitė-Duboisienė, dukte paskutiniojo vyriškosios giminės atstovo Lietuvoje Vilhelmo Grothuso iš Vengriškių kaimo prie Kriukų, kur jis neseniai palaidotas;

k) Yra Kriukai (ne Kriūkai – tokie yra prie Nemuno), Liepōrai (ne Lieporiai);

l) Iki karo Grothusų Kaune nebuvo. Nuvažiuodavo ten Lieporų dvaro savininkas Hansas Grothusas pinigų pašvaistyti, turėjo galbūt ryšį su atstovybe;

m) Tarp kitko, nepasiduokit spaudimui (o toks bus) rašyti **Grotus**, nes tai nesąmonė. Vardas yra dvikamienis: grott ir huss, sutrumpinus linksniuojant antros dalies visai nelieka, pvz.: **Grotaus**. Tai vokiškumo baimė. Bet jis buvo vokietis.

n) Reikėtų vadinti **Deperiu** ne Draperiu (pagal tarimą!). Sakinį 6 psl. apie dėsnių reikėtų užbaigti: ... **vadinamas abiejų mokslininkų vardu** (ne vardais – juk tai vienas dėsnis);

o) Yra prof. Janis Stradinis (la. Jānis Stradiņš), o ne Janas Stradynis, kaip rašė „Komjaunimo Tiesa“. Jo tėvas buvo Paulius Stradinis, kilęs iš Viesytės į šiaurę nuo Biržų Latvijoje (latvis), o motina – iš Rokiškio, ne iš Biržų (lietuvis). Janis gimė Viesytėje. (Duomenys iš J. Stradinio man dovanotos knygos apie P. Stradinį). Tėvas mokėsi Biržų prad. mokykloje. Motina buvo Vainauskytė Marė, ne Vaineikytė;

p) Reikia rašyti, kad ... **ruošiasi pastatyti paminklinį akmenį** (ne pastatė, darbai užsitęs);

r) mechanizatoriai atsitiktiniai, čia jų minėti nereikia. Kitus darbus (baseiną) dirba jau kiti, akmenį veš vėl kiti;

s) Konferencija, drg. Tamulevičienė sakė, bus greičiausiai ne pavasarį, o rudenį. Yra kažkokių sunkumų;

š) Mārtinas Zyvertas (ne Martinšas, turbūt aš suklaidinau) kilęs nuo Žagarės pasienio, ne nuo Žeimelio;

t) Gatvė Žeimelyje jau pavadinta T. Grothuso vardu, tik rajono dar nepatvirtinta, bet jau išspręstas dalykas, centrinė sena gatvelė, kur šiuo metu yra vaistinė, apylinkės Taryba ir liuteronų bažnyčia;

u) Gal dar apie Grothusą paminėti, kad domėjosi liaudies medicina (apie tai rašė J. Stradinis);

v) Beje, iš Žeimelio apylinkių yra kilęs kaunietis dailininkas Ad. Krištopaitis (iš Balanėlių k., nuo Plonėnų).

Tokios mano pastabos. O dabar dėl vasaros. Gal norėtumėt 3–4 dienas pakeliauti. Drg. Jėčiūtė siūlė šviet. skyr. mašiną vasarą. Jei ne iš skyriaus, tai gal su Skaistgirio kraštotyros entuziastu Budraičiu. Maršrutas būtų per šią lygumą: Žeimelis–Pašvitinys–Linkuva–Vaškai–Saločiai–Kyburiai–Žeimelis–Kriukai–Joniškis–Skaistgiris–Žagarė–N. Akmenė–Luokava. Tai vis senovės paminklų vietos. Jei apsispręsit, parašykite iš anksto, maždaug kada, tada aš susitarsiu dėl mašinos, dėl nakvynės vietos bendrabutyje (jei bus keli žmonės) ir jau pranešiu konkrečią datą. Pradėtume, be abejo, nuo Žeimelio. Palapinių mokykloj yra, tik miegamą maišą vieną teturiu.

Mano monografija vasario 15 d. praėjo labai šiltai sutikta (istorijos dalį buvau pasiėmęs ir žymiai papildžiau archyviniais duomenimis. Dabar draugija žadėjo perrašyti mašinėle. Ne su noru sutiko, o aš čia perrašyti tokių galimybių visai neturiu. Būtų užsistovėjusi, gerai, kad drg. A. Tyla paragino draugiją to darbo imtis. Korektūras teks pačiam žiūrėti. Gerai būtų, jei kiek padėtų. Prie progos paskambinkit jiems, pasiteiraukit, kaip vyksta darbas. Tai būtų paskatinimas neužsigulėti.

Šiuo metu sėdžiu prie XVI a. Žeimelio apyl. asmenvardžių. Suradau 120 pavardžių ir nė vienos slavizuotos. Nenuostabu, juk XVI a. gale Žeimelis ir tebuvo prijungtas prie Lietuvos, todėl išvengė polonizacijos įtakos. Tai neįkainojamas radinys.

Dėkoju už T. Grothuso nuotrauką, kurią gavau kartu su laišku. Dėl akmens padėtis kiek susikomplikavo. Pinigus kolūkis paskyrė. Kasant rudenį baseiną, žemes supylė ant krantų, o paskui nustumti nebegalėjo, labai patišo. Ir pavasarį anksti prie jų nebegalės prieiti, kol visai išdžius. Nenustūmę žemių, negali dėti grunto akmeniui. Gali užsiilginti.

Dabar nedidelis prašymas. Jūs turite knygą „XVII a. Lietuvos inventoriai“, 1962. Ten yra Žeimelio miestelio inventoriai p. 281–282. Ar negalėtumėt tų dviejų puslapių atsivežti prie progos. Skubiai man jų nereikia.

Na, baigsiu. Dovanokit už tokį netvarkingumą, labai skubėjau. Be to, ir gerokai esu išvargęs.

Linkiu Jums sėkmės

J. Šliavas

[Papildomas laiškas] Ką tik išsiunčiau Jums laišką, vienoj vietoj ne visai tiksliai pataisiau: P. Stradinio motina buvo kilusi ne iš paties Rokiškio, o iš Čedasų dvaro. Tėvas buvo iš Viesytės, bet visą laiką vienoj vietoj negyveno. Taip turbūt jis ir pateko į Biržų prad. mokyklą, nes po 1905 m. revoliucijos vietinis mokytojas pasislėpė. Pačioj Lietuvoj jie, atrodo, negyveno. „Komjaunimo Tiesa“ labai „primelavo“, ne iš blogos valios žinoma.

Labai atsiprašau

J. Šliavas

P. S. Jūsų laišką, matyt, dėl moters dienos švenčių, gavau gerokai pavėluotai. Bijausi, kad „Literatūrai ir menui“ nesuveluotumėt, jau bus galima pamatyti ne tik išviršinę mūsų krašto pusę, bet ir žmonių vidaus pasaulį. Mūsų muziejus jau įruoštas, smarkiai pasipildė. O rajono laikraštį Jūsų straipsnį atspausdinti reikėtų. Galbūt ir tuoj pat. Jo spausdinimas užsitęs per eilę numerių. Galbūt galima būtų dar ir Pasvalio rajono laikraštį, juk „kapas“ jau Pasvalio. Tik perduodami parašykite, kad jums siuntinėtų laikraščius, nes jie nelabai mandagūs, pas mus kiosko nėra. Beje, rašydamas apie Plonėnus, aš ten parašiau Baltramiejėvka, turėtų būti Baltramiejiškis.

1972 03 11

Beskubėdamas praleidau dar vieną klaidelę. „Pasivaikščiojimo alėja“ goņg's' turi būti rašoma gaņgis nuo vok. „gang“. Kadangi „Literatūra ir menas“ rimtas laikraštis, net ir tokia klaidelė būtų nepageidautina.

1972 03 15

Ką tik gavęs iš jūsų laišką, skubu rašyti, tikiuosi, kad Jūs gausite apie sekmadienį. Prašau, atvažiuokite, Jūsų rašymo manierai būtina reikia pabuoti vietoje, pamatyti. Kitaip bus netikra. Tiesa, mano medžiaga apie T. Grothusą yra Rygoje, pas prof. J. Stradinį, tačiau visa kita pamatysite, nors pastatą tik šią savaitę atidavė, bet jums juk ne parodai visa tai. Iš Vilniaus reikia išvykti 9,05 val. rytą autobusu Vilnius–Žagarė (biletą pirkti iki Žeimelio). Žemelyje būsite 14,45. Kalbėjau su mokytoju, kuris turi motociklą su lopšeliu, galėsim nuvažiuoti iki Gedučių, o grįžę – pasidairysime vietoje. Autobusas į Vilnių (Žagarė–Vilnius) išsina naktį 2,20. Vilniuje būsit apie 8 val. ryto. Šioks toks nuovargis. Galima išvažiuoti

ir rytą iš Žeimelio 9,45, tada Vilniuj būsite apie 15 val. Kiekvienu atveju vietinę medžiagą, liečiančią Žeimelio istoriją, suskubsite perskaityti, nors jos turime daug, ypač rašytinės. Monografiją jau užbaigiau, ji jau Vilniuje. Kaip bus pavykusi, nežinau.

Aš, jei negalėsiu išeiti iš pamokų, būsiu mokykloje. Apie tą laiką darbas mokykloje ir baigiasi.

1971 10 28

[...] Sakykit, ar įmanoma sužinoti enciklopedijos straipsnelių autorius? Straipsnelyje „Žeimelis“ rašoma, kad miestelio vardas pirmąkart minimas 13 a. Tai naujas dalykas. A. Salys savo darbe „Die Žemaitischen Mundarten“ to nekonstatavo (Žiūr. žemėlapi). Būtų labai įdomu sužinoti iš autoriaus, kas tai per šaltinis, kokia šio vardo paminėjimo situacija ir kokia pati pirminė jo rašyba [...] Bandžiau šiuo klausimu kreiptis į „Mokslą ir gyvenimą“, tačiau kol kas atsakymo negavau.

1971 12 09

[...] Nelinksmos naujienos ir dėl monografijos. Drg. Račkauskas didžiąją medžiagos dalį siūlė pakeisti šiandienine. Tačiau sociologija manęs nedomina. Tai kitų darbas. Be to, tą galės padaryti dar ir po 10 ar 20 metų. Aš padariau tai, ko nepadarė anksčiau kiti (tarmė, papročiai, mitologija, vietovardžiai, padavimai ir t. t.) ir ko vėliau jau niekas nebepadarys, kadangi bus vėlu: niveliuojasi, papročių niekas nebesilaiko. Todėl iš anksto atsisakiau. Nežinau, kaip bus. Žadėjo dar tartis, tačiau, sako, kad ir redaktoriams didelė rizika, tokie dabar reikalavimai [...] Na, svarbu, kad jau baigiama redaguoti (šiuo metu doc. A. Piročkinas redaguoja kalbą). Yra 4 egz., neprazus. Jei nebebus vilčių, atiduosiu rankraščių skyriui Universitete, gal vieną egz. Rygai.

1972 12 19

[...] Jūs kažkada domėjotės Bauske. Kažin, ar žinot tokį įdomų faktą. Bauskės pilį 15 a. statė ne latviai darbininkai, o votai, dabar jau išnykusios finougrų tautos žmonės, kadaise gyvenę prie Peipuso ež., kuriuos riteriai iš tenai buvo atsigabenę. Po to jie buvo apgyvendinti Bauskės apylinkėse. Kadangi jie buvo atgabenti iš Novgorodo kunigaikštystės, žmonės juos vadino krieviņi. Savo kalbą ir papročius jie išlaikė bene iki 17 a. Jų palikuonių pavardžių turėtų būti ir apie Žeimelį [...] Jų kalba ir papročiai yra aprašyti knygoje F. I. Videman, „O proischoždenii i jazyke vymeršich nyne kurliandskich krevinov“, Sankt-Peterburg, 1872. Laisvalaikiu gal bus ir Jums įdomu žvilgterėti...

1973 01 06

[...] Atrodo, kad Žeimelio Mažosios karčemos išsaugojimo klausimas bus svarstomas Ministrų Taryboje. Būtų gerai, kad prieš tai pasirodytų straipsnelis dėl Žeimelio paminklų išsaugojimo, tada, be abejo, kitaip pasižiūrėtų ir į tą klausimą svarstant, priešingai – gali nuspręsti ir nugriauti. Todėl prašyčiau, kad ir Jūs, jei būtų galimybė, prisidėtumėt savo žodžiu spaudoje. [...] Remtis reikia daugiau vietos revoliucine praeitimi: 1905 m., organizuodamas streikus šiaurės Lietuvoje, čia gyveno V. Mickevičius-Kapsukas (pastatas išlikęs), 1918–1919 m. apylinkėse gyveno ir dirbo K. Požela, Ig. Gaška, Pr. Strepeika, K. Bar-

tašiūnas, A. Ulpis ir kiti. Šiaip ar taip, tai ne tik šiaurės Lietuvos, bet ir respublikos revoliucijos centras, todėl ir reikėtų išlaikyti tą vietą, kaip ji atrodė šimtmečio pradžioje. Atstacius Didžiąją karčema, užplūs lankytojai, taigi jų žymiai padaugės, o tai taip pat įpareigoja pasirūpinti ir likusia aplinka. [...]

1976 12 22

K. Garšvai

Gerb. Drauge,

[...] Gal, ko gero, prisidėsiu prie Dundulienės ekspedicijos Rokiškio rajone ir ten rinksiu medžiagą apie archeologinius mitologijos paminklus, kurių tame rajone nemažai: rajonas kaimyninis. Leidimo į Saločius, atrodo, negausiu. Visiškai be popieriuko – baisu įklimpti, ne tiek dėl naujos, kiek dėl jau turimos medžiagos ir padaryto darbo.

1976 03 14

[...] Dėl minėtų kopijų – nesiskubink, man jie neskubūs. Vitkausko žodyną jau turiu. Kad taip daugiau tokių! Jūs dar jaunas, ir tokį galėtumėt planuoti surinkti Mūšos baseine, žinoma, ne per metus kitus.

1976 03 17

[...] Rašau jau sekantį tomą. Medžiagos dar vis netrūksta, tik to laiko maža. Iš Rygos gavau dar vieną archeologinę knygą iš bronzos laikotarpio, kuri patvirtina, kad Žeimelyje rastas kirvukas – tikrai suomių kultūros, taigi šiuo metu jau galima kalbėti ne apgraibomis, kad suomiai šiame krašte savo vaidmenį suvaidino, ir kad šios tarmės glaudžiai susijusios su suomių–lybių substratu.

1977 12 09

[...] Baisiai sutrukdė vienas pažįstamas su anglų kursiniu ar egzaminų darbu; tie neaki-vaizdininkai tiesiog kankynė, bet ką darysi, kartais nėra kaip atsakyti: viską mesk ir dirbk – 40 psl. knygos teksto – sėdžiu ir pykstu – tekstas iš ekonomikos organizavimo, sunkus, terminai nežinomi.

1978 01 30

[...] Nuoširdžiai dėkoju už knygas, ypač už dedikuotą disertacijos referatą. Linkiu kuo sėkmingiausiai apsiginti [...] sėdžiu prie 12-jo tomo korektūros. Kitą savaitę šis tomas bus užbaigtas. Deja, į knygrišyklą be atostogų nuvežti nebus galimybių, niekas tam iš darbo neišleis... [...] kai apsiginsit disertaciją, gal bus galimybių Jums atvažiuoti. Birželio mėn. su mokiniais dirbsiu K. Poželos kolūkyje, gyvensiu Diržių mokykloje. Galėtumėt pas mane atvažiuoti – ir mokiniams būtų įdomu, dieną kai ką iš žmonių įsirašytumėt [...]

1977 04 09

[...] „Kindų religija“ pasirodė visai neseniai, bet aš ją gavau iš po bufeto. Kas jas išpirko – nežinau. Mitologija mokinių tarpe populiari dėl mano paskaitų.

1977 09 21

[...] Atostogauti žiemą šiemet žada neleisti. Bent kelis kartus reikės važiuoti į rajoną. Per tokias atostogas tik daugiau rūpesčių.

1977 12 25

[...] Žadėjau šiandien būti Vilniuje, Universiteto bibliotekai atiduoti savo darbą, užėiti pas Jus, aplankyti, atrodo, labai sunkiai sergantį N. Vėlių, tačiau užpustė kelių, ir kolūkis atsakė mašina. Likau namie.

1978 01 06

[...] Knygynuose pasirodė J. Galvydžio knyga „Kodėl ir kaip žmonės pradėjo tikėti“. Pagrindiniai tai mitologija ir gerai parašyta.

1978 02 26

[...] Formatinių lapų sąsiuvinis įdėkite, nes nebeturiu ant ko rašyti ir nenumatau, iš kur gauti.

1978 10 03

[...] Pagaliau pradėjo ir Žeimelio Mažosios karčemos, kur bus Žeimelio kraštotyros muziejus, restauravimo darbus. Kreiptis teko tiesiog į patį L. Šepetį, kitaip nejudėjo. [...] Nepamenu, ar aš Jums rašiau, kad po ilgo karo, pareikalavusio daug jėgų, išjudinai ir Mažosios karčemos, kur bus Žeimelio kraštot. muziejus, restauravimo pradžia. Tada Žeimelis tikrai taps šio krašto kultūros centras.

1978 11 24

[...] Šį tą girdėjau apie prof. A. Greimo paskaitas, bet kai ne tos rūšies specialistų, tai nieko konkretaus.

1979 06 06

P. S. Gal kartais galima gauti Vilniuje langučiais ar viena linija formatinio rašomo popieriaus – nebeturiu ant ko rašyti ir iš kur gauti – nenumatau.

1978 09 25

[...] Labai pavargau, bet ilsėtis nėra kada. Kai užbaigsiu šį tomą, tada jau nebesiplėšiu.

1979 02 20

[...] Be to, šiame (XVII) tome bus ir daugiau svarbių kalbos dalykų. Kai perrašys, Jūs pamatysit. Apie sėlius tada atidaviau V. Mačiekui.

Beje, jei turit kokios įtakos, patarkit jam ekspediciją organizuoti Pandėlyje ar artimose apylinkėse – Panemunėlyje ar Čedasuose. Pandėlyje yra lietuviškosios Sėlijos šiuo metu centras, aš tą įrodžiau... Kitos taūmės sėlizmų turi labai nedaug arba – neapčiuopiamų.

1978 12 19

[...] Labai gaila, kad ekspedicija vis dėlto Panemunėly, juk jis ant pat tarmės ribos. Kam toks pasirinkimas? Kuo jis motyvuojamas?

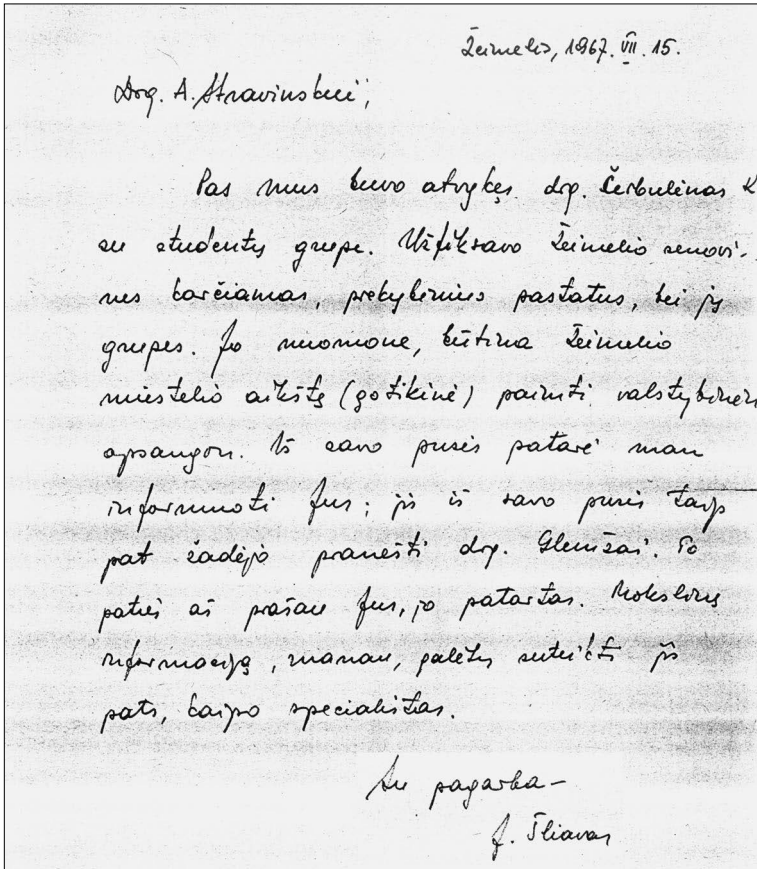
1979 02 17

Antanui Stravinskui

Gerb. Stravinskui,

[...] Jau užmezgėm ryšį su Kultūros skyriumi bei su rajono architektu, su partinės kontrolės komisija, tačiau, žinokit, kolūkio pirmininkas drg. Songaila (sekretoriaus brolis) pats jis mažai kieno nurodymų klauso, o rajono valdžia nieko neišdrįstų daryti. Kol kas ką nors tvirtinti per anksti, prašiau architektą, kultūros skyriaus vedėją, kad atvažiuotų vieton. Jei nieko nepadės, manau, reikės gal kreiptis į CK, kadangi pirmininkas mėgsta sakyti, kad tik CK nurodymai jam privalomi. Delsia, atrodo, sąmoningai. [...]

1967 07 15

Laiško A. Stravinskui
faksimilė

Siunčiu dar vieną kryžiaus antgalį, kaltą J. Freibergio, stovėjusį Skiknių k. kapeliuose, dabar Žeimelio kraštot. muziejuje. Labai panašus buvo ir Kairelių k. kapeliuose (dabar taip pat pas mus).

1967 05 18

[...] pagrindinis egzempliorius yra pas mane. Žodžiu, šie dalykai jau nebežus. Nuotraukų (originalių) padauginti nėra galimybių. Pagrindiniai fondai – Žeimelio muziejuje. [...]

Už perrašymą aš užmokėčiau, jei tik atsirastų, kas perrašo. Kalbotyros dalykų mašininkės kratosi, kaip velnias kryžiaus. Be to, kai teturi vieną egz., bet kam atiduoti nesinori... [...]

1973 02 20

Pagalvojau, kad Jums tiks rajono laikraštyje atspausdinta apybraiža:

„Penki broliai penkiuose keliuose“. Jos autorius – buvęs mano kraštotyrininkas, rinkęs medžiagą apie kalvius Freibergius. Jis čia išryškino kalvių ryšius su revoliucionieriais. Gal kas nors tiks Jūsų darbe.

1973 11 23

Gavau drg. Dundulienės laišką [...] Ją stebina faktų, surastų Žeimelio apylinkėse, gausumas, be to, įvairių požiūrių: kalbinio, folklorinio, šaltinių ir archeologinio derinimo į vieną, ir toks būdas esąs labai perspektyvus. [...]

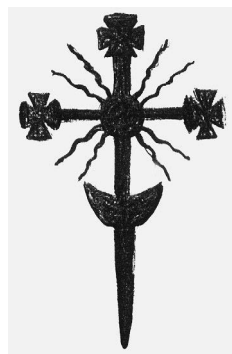
1974 03 02

[...] Dėl kalvių Freibergių. Kalvis buvo ir Vladas Freibergis – pradžioje Glebavoje – prie kelio iš Žeimelio į Bauskę, paskui Bardiškiuose. Jo kalti groteliai yra Steigvilių kapeliuose. Jis mirė tuoj po karo. Man S. Jasiūnas minėjo, kad vienas iš Freibergių esą buvęs truputį susitėpęs. Dėl to jis, matyt, ir neminėjo, o kuo – nežinau. Tačiau kažkuo, sakė, nedaug. Autorius dabar dirba rajono radijo ir televizijos įgaliotiniu. Jis man kartą sakė, kad rašant į laikraštį, dabar labai svarbu žinoti minimos pavardės biografiją.

1973 11 29

Labai ačiū, kad manęs nepamiršote, o taip pat už Naujametinius sveikinimus. Iki šiol kraštotyroje dirbu kaip dirbęs, tik darbo sąlygos nepaprastai pasunkėjo. Bent mūsų rajone – skyrius jeigu ir egzistuoja, tai tik ant popieriaus. Pusantrų metų nesu buvęs jokiam pasitarime, ir niekas nekviečia. Komandiruotės kur nors – seniai pamirštos. Kol skyriuj dirbo Jėčiūtė, dar vis „sukombinuodavo“. [...] Yra švietimo skyriaus nurodymas kasdien atidirbti 7 val. archyvuose: mokyklų archyvai netvarkyti nuo pokario, ir ten darbo mėnesiams. Direktorė sakė, kad išvažiuoti be komandiruotės neleis nė dienos. [...] Taigi labai gaila, kad žiemos atostogų metu negalėsiu Jums padėti. [...] ...kraštotyrai belieka išvakarės, sekmadieniai ir oficialios atostogos. [...]

1975 12 26

J. Freibergio kaltas kryžius Skiknių k. (Žeimelio apyl.) kapinaitėse

Jūsų reikalą smulkiai nušviečiau rajono Kultūros skyriaus atstovui, paminklų apsaugos metodininkui J. Treškevičiui. Visa kita jis pažadėjo padaryti. [...] Man pačiam priėti prie rajono valdžios pasidarė visai nebepageidautina. Mat ėmė griauti Žeimelyje Mažąją karčėmą, kuriai jau buvo pilnai paruoštas projektas restauravimui. Jokios instancijos nepadėjo. Tada kreipiausi laišku tiesiog į LKP CK. Apie tai iš tribūnos pasakiau rajone per Kraštotyros draugijos konferenciją. CK reikalus pagaliau sutvarkė, ir gavau raštą, kad turės Proftechninio mokymo komitetas, kuriam ta karčema priklausys, atstatyti. Taigi matot, kad Pakruojo man dabar tenka vengti iš tolo. [...]

1977 11(?) 10

[...] įrišti neišleidžia išvažiuoti nė dienos. Ir, matyt, neišleis iki baigsis mokslo metai. [...] Pagerės nebent tai, kad 15 gegužės Maskvoje apgynęs disertaciją, grįš į Vilnių mano žemietis K. Garšva, ir visus reikalus galėsiu pavesti tvarkyti jam. Nuvažiuoti pas jį galėsiu sekmdieniais. Jam su mano darbais susitikti teks visą laiką, kadangi tiek jo dabartinė tema, tiek ir tolimesnės – bus Mūšos baseinas [...]

1977 05 09

Adolfui Tautavičiui

Gerb. Tamsta,

[...] Organizavus ekspediciją, darbo jėga, manau, nekainuotų, nes mokiniai, pasikalbėjus, sutinka padėti su entuziazmu. Kiek sunkiau suderinti tą dalyką su pamokomis. Kaip čia išspręsti – per ministeriją, švietimo skyrių ar vietoj? Kasinėti galima tik rugsėjo gale, nuėmus daržus, nukasus bulves, kai mokiniai pamokose. [...]

Linkuvos bažnyčios archyvuose yra buvę dokumentai [...], kur rašoma, kad 1500 m. dvarininkė Kotryna de Žeimis po savo vyro ir vienintelio sūnaus mirties jiems pastačius medines bažnytelės Linkuvoje ir Žeimelyje, nuo ko ir pastarasis pavadinimas (pagal sūnų). Jei tai taip, reikėtų manyti, kad dabartiniai vardai atnešti lietuviškosios kolonizacijos metu nuo Kėdainių, kur jau 14 a. žinomi Žeimių ir Linkuvos dvarai... [...]

Prie to paties tektų pasakyti, kad žiemgališkosios Lietuvos paminklai gyvena galutinio sunykimo metus visoje apylinkėj. [...] Kiek galėsime ir kiek leis sąlygos, stengsimės bendradarbiauti ir padėti. Dėkojame už parodytą Jūsų dėmesį.

P. S. Tyrinėjimus šiais metais būtų tikslinga organizuoti ir dėl to, kad, man dėl vienu ar kitų priežasčių išvykus iš Žeimelio, pasunkėtų tiek surinktos medž., tiek paties objekto tyrinėjimai. Per Jus norėtume atkreipti dėmesį ir tų, kas domisi 18–19 a. buitimi, į tai, kad, be minėtos koplyčios, Žeimelyje yra mažiausiai 3 senovinės plūkto molio–plytų karčemos su įvažiuojamaisiais kiemais bei nakvynės kambariais, kokių kitur nėra tekę matyti. Išorinę fiksiaciją galėtume prisiųsti [...]

1966 02 03

[...] Tenka atsiprašyti, kad teko rašyti tiesiog per kalkę ir išsiųsti. Vieną egzempliorių tenka siųsti Kultūros ministerijai dėl apsaugos ir vieną reikia pasilikti sau. Turint nuotrupas laiko ir marias darbo, kitaip ir neįmanoma. [...]

1966 11 23

[...] Būtų gerai, kad Kultūros ministerija ar drg. Daugudis duotų nurodymą „Komunaro“ kol. Pakruojo raj. jį (akmenį) išsaugoti. Kelia susirūpinimą su iškaltomis pėdomis akmuo, esantis Linkuvos taryb. ūkio teritorijoje tarp Voronėlių ir Plikelių kaimų. Jūs jį, turbūt, matėt? Unikalus akmuo su dviem pėdomis. Kreipėmės ir į Linkuvos apylinkę, kad aptvertų, ir į Linkuvos vid. m-lą, tačiau veltui. Aplinkui daug didelių akmenų, kurie, be abejo, bus sprogdinami. Jei kuo nors nepažymės, susprogdins ir jį – akmenskaldžiai dažniausiai būna pašaliniai žmonės. Gal galima dėl jo ką nors padaryti Vilniuje?

1969 10 17

[...] Aš dar vieną dalyką pamiršau per skubėjimą ir už tai labai atsiprašau. Aš jums skolingas už kai kurias knygas, neskaitant tos, kurią Jūs man užrašėte. Užėsiu pas Jus dar ne kartą... Labai Jums ačiū.

1970 05 13

[...] Skaudus likimas ištiko gausią radinius Kairelių gyvenv. prie Viršyčio up., kadangi ji kaip paminklas saugojama nebuvo, Žeimelio KPT mokyklos ūkis darė, ką norėjo. Beruošiant lauką respublikinėms artojų varžyboms, laukas buvo lyginamas greideriu. Kalvelė liko nustumdyta, atsidengė seniausio laikotarpio židiniai, sienų likučiai, kurie sunaikinti sekančią dieną – buvo suarti. Visas laukas nubolavo pelenų krūvomis. Pasirodo, iki šiol šis žemiausias sluoksnis dar nebuvo liestas, bet dabar jau tapo galutinai sunaikintas. Nuvykus į vietą, vieno židinio liekanas dar bent iš dalies buvo galima atsekti, jas užfiksavęs pridėdu.

1970 06 10

[...] Iš kitų vėlyviausių radinių – lankinė laiptuota sagė ir kirvukas Žeimelyje, keletas adiklių ir verpstukų Kaireliuose, nemažai raštuotų šukelių Kaireliuose, Steigviliuose ir Žeimelyje. Šiuos radinius rugpjūčio mėn. viduryje nuvešiu.

1970 07 11

[...] archeologinę medžiagą, rastą Žeimelio kapinyne ir Kairelių sodybvietėje, reikėtų kaip nors kvalifikuotai apibendrinti ir paskelbti kad ir Instituto leidžiamame archeologijos–etnografijos sektorių biuletenyje (tezėse), kurios išeina, jei neklystu, kas du metai. Tai todėl, kad Kaireliuose sodybvietė buvo beveik galutinai sunaikinta [...], o Žeimelio kapinynas – taip pat. [...] Kadangi visa ši medžiaga yra perėjusi per Jūsų rankas, manau, tą apibendrinimą, arba gal tiksliau mokslinį fiksavimą, geriausia Jūs ir padarytumėt. Mano straipsniai „Kraštotyroj“ yra mėgėjiški.

1972 12 20

[...] dar suradau naują kapiną su gausiomis laidojimų liekanomis bei įkapėmis. Tai Lauksodžio apyl. Aukštadvario k. dešin. Švitinio upelio krante, prieš buv. dvaro rūmus, esančius kair. krante. Čia iš žmonių pavyko gauti visas vieno kapo įkapes: du buožiniais galais stambius kryžminius smeigtus, dvi neplačias apyrankes ir ietigalį. Iš kitų dar gavau smeigtą su pakabučiais ir apgalvės narelį, maždaug degtukų dėžutės dydžio, tik ploną. Šis kapinynas

mažai suardytas, ant jo yra stambus akmuo (gal ką nors prie jo darydavo?)... [...] Gal šis akmuo domins ir V. Urbanavičių? [...]

1973 08 01

[...] Pridėdu situacijos planą, iš kurio Jums bus lengviau orientuotis.

1973 08 24

Vaciui Miliui

Gerb. Tamsta,

[...] Etnografiniu požiūriu vietovė gana savita, skirtinga nuo kitų Lietuvos sričių. Dvarai beveik išimtinai priklausė vokiečių feodalams. Vyraujanti statyba: akmuo, plytos, molis. Šykš. ornamentas, šiek tiek, sakytume, skirtingas nuo lietuviškojo. Daug gyventojų yra buvę protestantai. Vien Žeimelio parapijoje 14 a. buvo 4 583 evangelikai. Žmonės savo būdu lėtesni, greit išsiskirstė į vienkiemius, daugiau užsidarę, taupesni. [...]

Manytume, kad šio bevardžio parajonio pavadinimas – Lietuviškoji Žemgala (ar Žiemgala) būtų pilnai pateisinamas tiek istoriniu, tiek etnografiniu, tiek ir geografiniu požiūriu.

Kokia būtų Jūsų nuomonė?

1966 05 08

[...] Vis tik netiesa, kad čia nieko nėra. Tik čia visada greičiau ateidavo naujovės, žmonės praktiškesni, todėl greičiau viskas vyksta...

1966 11 15

[...] Didelį pluoštą medžiagos apie kalvius, liaudies muzikos instrumentus, muzikos instrumentų meistrą, liaudies skulptorių, akmens kryžių meistrą, senovinę Žeimelio plytinę – pasiunčiau A. Stravinsko adresu.

1967 01 28

Siunčiu, kaip žadėjau, Žeimelio apylinkių „Etnografinės mozaikos“ I-ąją dalį. II-ąją dalį, be abejo, jau gavote. [...] Gaila, šios dalies pagrindinis egzempliorius labai gausiai iliustruotas nuotraukomis, brėžiniais, karčemų planais, tačiau kopijų padaryti nėra galiomybių... [...]

1969 01 14

[...] Jūsų pasiūlymas išleisti knygą būtų labai patrauklus. Drg. Stravinskas man siūlė paruošti monografiją, panašią į tas, kurias leidžia Vilniaus kraštotyrininkai. Tačiau Jūsų pasiūlymas įdomesnis, kadangi visa vienos rūšies medžiaga būtų vienoje vietoje. [...]

1969 09 30

Dėkoju už 200 rub. perlaidą, kurią gavau iš Istorijos instituto. Manau, kad tai etnografijos sektoriaus premija. Dar kartą viso būrelio vardu dėkojame. Panaudosime ją tolimesniame

darbe, tik nesijaučiame jos nusipelnę, atlikome tiesiog savo pareigą, ir Istorijos institutas, manau, perdaug neturi. [...]

1971 01 20

[...] Apie liaudies chirurgiją mokiniams ne labai tinkama. O vis dėlto daugiausia galima padaryti su mokiniais: jų pažįstamų ratas platus, su jais geriau leidžiasi į kalbas.

1978 06 11

[...] Numatyta rekonstruoti aikštę. Sutingti laiko dar kol kas nebuvo.

1978 12 23

Norbertui Vėliui

Žeimelis, 1970 05 13

Gerb. Tamsta,

Vienos ekspedicijos metu vienas mokinys užrašė labai įdomų padavimą iš Kalnelio k. (ist. Sidabrės) senutės apie alkalinį, kuris sukėlė daug minčių. Tautosakoj, kaip ir kitose srityse esu savamokslis ir dirbu vien iš pilietinės pareigos, kadangi mano specialybė anglų k. Savo samprotavimus išdėščiau siunčiamame rašinėlyje. Kadangi padavimai Jums pažįstami visos respublikos apimtimi, Jums perskaičius padavimą, kuris jame talpinamas, bus aišku, ar tai nėra standartas ir ar senuose padavimuose galėjo būti naudojamos tokios alegorijos. Jei tai standartas ir samprotavimai neturi pagrindo, tada saugojimui nurašykite tik padavimą, o jei jie gali turėti kokią nors rac. grūdą, gal reiktų patalpinti „Liaudies kūryboje“ ar pan., tada perduokit. Už konsultaciją būsiu dėkingas.

Draugijoje man sakė, kad Jūs norėjote pakalbėti dėl leidinuko apie Žeimelį, tik pasigedote papročių. Gal nepastebėjote, papročių aplankalas buvo parodoje gana storas, stengėmės surinkti visų metų ciklo darbų, švenčių ir šeimos. Be to ten buvo liaudies medicina ir meteorologija. Po parodos, kadangi prašė, perdaviau drg. Miliui. Be to pas mus muziejuje yra dar keletas aplankalų iš etnografijos, etnografijos ir architektūros paminklų, liaudies skulptūros, anksčiau pabuvoję kitose parodose. Medžiagos trūktų nebent apie dabartį. Tai ne mano domėjimosi sfera. Drg. V. Milius man siūlė išleisti knygėlę vien apie apylinkės etnografija. Nežinau, kuris variantas būtų geresnis, jei iš viso ši medžiaga to verta. Dirbu, kadangi žinau, kad šioj apylinkėj niekas kitas nieko nepadarys, mokslininkams šis kraštas neįdomus, be to, darbų begalės, jų gretos retokos tuo tarpu, kai viskas aplinkui gyvena paskutines dienas, ypač šioje smarkiai ekonomiškai besivystančioje apylinkėje. Taip ir tenka dirbti, netgi labai skubotai, apgraiбомis, norint viską sugriebti – bent užfiksuoti. Ir jei šių visų darbų šūsnyje atsiranda bent keli brandūs grūdeliai, visas tas darbas – neveltui. Kitką tenka atmesti. Tokia mano pažiūra į mano darbelius. Nors, manau, Vilniuje būsiu dar ne kartą, galima bus pasitarti.

Su pagarba –
mokyt. J. Šliavas

Žeimelis, 1970 06 23

Gerb. Tamsta,

Dėkoju už laišką ir pastangas padėti mums mūsų darbe. Sekančiais mokslo metais Jūsų nurodytą planą dėl dar nesurinktos Žeimelio apyl. tautosakinės medžiagos, tikiuosi, realizuosime.

Renkant medžiagą apie Luokavos piliakalnio praeitį (Akmenės r., Vegerių apyl.) užtikau padavimėlių, deja, iš labai nekalbaus žmogaus, kurį Jums pridedu. Tai įprastinio žanro padavimas. Dėl rašybos **Luōkava** ar **Lōkava** specialiai buvau nuvažiuoęs į vietą, ir visi faktai yra už Luokavą, apie tai parašysiu atskirai.

Beje drg. A. Vanagas Jums, turbūt, perdavė straipsnį „Žiemgališki etiudai“, skirtą „Kraštotyros“ VII-ai knygai, kurį aš buvau pasiuntęs peržiūrėti kartu su pasiskolinta knyga. Nors VII-ta knyga bus ruošinama dar tik už metų, prašiau jį Jums perduoti, kaipo to skyriaus redaktoriui. VI-ai „Kraštotyros“ knygai skirtą straipsnį apie apylinkės substratą jau skaičiau Jūsų suredaguotą mašinraštyje. Sutrumpintas jis geriau atrodo, prirašiau tik išnašose nuorodas į literatūrą. Šiuo metu rašau bene paskutinį straipsnį iš žiemgalių praeities, tai bus jau tik VIII-tai „Kraštotyros“ knygai. Tada galėčiau daugiau atsidėti kitiems darbams, tuo pačiu ir liaudies kūrybai.

Dėkoju už Jūsų patarimus, linkiu viso geriausio!

Su pagarba – J. Šliavas

Žeimelis, 1970 08 08

Gerb. N. Vėliui,

Drg. A. Vanagas man rašė, kad perdavė Jums mano straipsnį „Žiemgališki etiudai“ ir kažkuriuos kitus, skirtus „Kraštotyrai“. Kadangi žiemgališkąją straipsnių seriją užbaigiau, norėtusi, kad jie išeitų „Kraštotyroje“ be pertraukos. Kadangi VI-oje knygoje bus straipsnis „Žeimelio substratas“, norėtusi, kad minėtas straipsnis „Žiemgališki etiudai“ tilptų VII-oje knygoje, ir užbaigta – „Senovė ir dabartis“ su išvadomis – VIII-oje. Kadangi paskutinysis darbas labai išsiplėtė, kai kuriuos dalykus teko nukelti į straipsnį „Žiemgališki etiudai“, kuris irgi maždaug padvigubėjo. Todėl norėtusi, kad pagrindu toliau būtų imamas ne tas trumpasis tekstas, kuris yra šiuo metu pas Jus, o tas, kurį būdamas Vilniuje š. m. rugpjūčio mėn. 17 d. paliksiu Kraštotyros draugijoje redaktorei. Paliksiu jai ir šio straipsnio tęsinį – užbaigtą – „Senovė ir dabartis“. Norėtusi, kad Jūs prie to vieno juos abu peržiūrėtumėte ir pareikštute savo nuomonę dėl jų tinkamumo. Ir dar. Jūs žadėjote paruošti spaudai kai kuriuos Žeimelio apyl. padavimus. Prieš atrinkdami, būtų gerai, kad žvilgtretumėte pas drg. V. Milių. Jis kai kuriuos istorinius padavimus žadėjo patalpinti sekančiame „Kūrybos“ numeryje, kad nesusidubliuotų. Be to, kartu su jau minėtais žiemgalių serijos lingvistiniais straipsniais paruošiau ir paliksiu redakcijoj padavimų rinkinį „Istorinės Lietuvos Žiemgalos vietovės padavimuose“. Šis rinkinys apima plačią teritoriją apie įžymiąsias istorines Liet. Žiemgalos vietas: miestus, piliakalnius. Į šį rinkinį įeina ir kitų kaimyninių mokyklų užrašyti padavimai, deja, be tikslesnių metrikų, kadangi kai kurie užrašyti seniau, nebėra net tų mokytojų. Šiame rinkinyje nėra padavimų iš pas Jus esančio „Žeimelio apyl. padavimai“ rinkinio, todėl šie susidubliuos, tačiau ten yra įtraukta pora pavienių padavimų, kuriuos aš Jums pasiunčiau apie Sidabrės (Kalmelio) piliakalnį ir apie Luokavos piliakalnį. Padavimai be apibendrinimo. Norėtusi, kad šis rinkinėlis taip pat būtų atspausdintas VII-ame ar VIII-ame „Kraštotyros“

numeryje. Žodžiu, po 17 d. visus šiuos darbus rasite Kraštotyros Taryboje. Jei spėsiu ir jei Jus rasiu, pabandyčiau pas Jus užėti paskutinėmis rugpjūčio mėn. dienomis. Būtų gerai, kad iki to laiko peržiūrėtumėte, gal bus kokių nors nurodymų, patarimų ar pan. Jei nesurasiu, gal būt Jūs prie progos kada nors parašysite. Straipsnių likimas visada būna įdomus.

O sekančius mokslo metus galėsime skirti išimtinai liaudies kūrybos kaupimui, jau susidarėme planą. Šioj sritį kokių nors apibendrinimus daryti yra sunkiausia, juo labiau, kad mažai tesu susipažinęs su platesne l. kūrybos medžiaga ir beveik nepažįstu latvių l. kūrybos. Su archeologija ir etnografija užbaigėme, su kalba – taip pat, pasistengsime ir čia ką nors padaryti.

Su pagarba –
mokyt. J. Šliavas

Žeimelis, 1970 10 31
Gerb. Tamsta,

Šiuo panešu, kad Jūsų rekomenduotą programą jau baigiame vykdyti. Žeimelio apylinkėse surinkome pusantro šimto vaikų tautosakos vienetų, apie tiek pat „poezijos albumėlių“ nuorašų ir svarbiausia – jau turime 330 Žeimelio apyl. mitologinių sakmių, mitologinių pasakojimų, burtų ir t. t. Tikimės surinkti iki 400 vienetų. Pradžioj šis darbas ne labai sekėsi. Senutės svetimiems labai nenoriai tokius dalykus pasakoja, paskui pabandėme per pažįstamus ir atsivėrė nuostabus pasaulis: apie vilkolakius, velnius, kaukus, aitvarus, giltines, raganas, laumes, bildukus, slogučius, milžinus, perkūną, akmenis, paskendusius dvarus, miestus, varpus, ažuolus, liepas, šermukšnius, jonines, naujus metus ir t. t. Vieni iš tų pasakojimų siužetiniai, kiti aprašomieji; visas mitologines būtybes (išskyrus bildukus) žmonės labai smulkiai aprašė. Labai nuoširdžiai dėkoju už patarimą paskubėti. Iš tiesų šiuos dalykus papasakojo žmonės ne jaunesni kaip 65 metų. Jaunesni jau nieko nežino, arba prisimena labai miglotai.

Ta pačia proga labai norėtusi pasikonsultuoti. Juo labiau, kad mūsų bibliotekoje nėra „Lietuvių tautosakos“ kur, gal būt, atsakymą ir rasčiau. Yra užfiksuota sakmių apie dangaus kūnus, tarp jų – du variantai apie tai, kaip kalvis nukalė saulę ir sviedė į dangų. Nežinau, ar tokių sakmių yra užfiksuota, šiaip iki šiol tebuvaū skaitęs tik padavimų rinkinyje „Kai milžinai gyveno“, bet ten nurodoma, kad šis siužetas paimtas iš metraščio. Įdomu, gal tai latvių folkloro įtaka, o gal net finų (plg. „Kalevala“). Mūsų užrašyti siužetai tokie (čia jie perpasakojami, sutrumpintai):

1. Senovėj pasauly buvo tamsu. Gyveno įžymus kalvis. Jis iš spindinčios geležies per 6 dienas nukalė saulę ir, įsilipęs į aukščiausią trobą, įmetė ją į dangų.

2. Gyveno garsus kalvis su sūnumi. Sūnus įsimylėjo turtuolio dukterį. Turtuolis jam liepė atnešti nepaprastą daiktą. Kalvio sūnus užėjo į vieną nepaprastą dvarą, čia jis gavo apvalią dėžutę, tačiau ponas (burtininkas?) jam liepė jos neatidaryti, kol parneš. Šis buvo žingeidus ir atidarė. Žemėje atsirado naktis. Išėjo kalvis pas tą patį poną sužinoti, ką daryti. Ponas jam liepė nukalti saulę. Jis nukalė ratą ir įsviedė į dangų. Jo sūnus apvėrkė savo nelaimę. Jo ašaros virto žvaigždėmis, o jis pats iš sielovarto virto mėnuliu.

Tokie trumpai sakmių siužetai. Norėtume, kad Jūs parašytumėte, ar šie siužetai plačiai paplitę, ar jie yra skoliniai.

Bai gę rinkti, pradėsime šią medžiagą tvarkyti. Po to teks padaryti pertrauką, vadovybė ne labai patenkinta, kad per daug apkraunami mokiniai. Medžiagą pateiksime kraštotyros

draugijos sekančiai parodai. Kada ji bus dar nežinau, neturiu nuostatų. Gal sekančiais mokslo metais. Prieš šią medžiagą tvarkydami, norėtume dar aprinkti pasakojimus ir prisiminimus. Tenka skubėti, kadangi juo toliau, juo sąlygos darosi sunkesnės. Ne visi tuo darbu patenkinti, ne visi jam pritaria. Pradėjom rinkti turgų reklamas, jų labai mažai tėra, įrašų kryžiuose ir paminkluose beveik nėra, o anekdotų teks, greičiausia, atsisakyti, galima įklimpti...

Nepaprastai sukrėtė žinia, kad Vilniuje dingo profesorius J. Kazlauskas. Baisus nuostolis baltistikai.

Baigsiu.

Su pagarba –

J. Šliavas

Žeimelis, 1970 12 10

Gerb. Tamsta,

Skubu Jums rašyti keletą žodžių. Jei dar „Tautosakos“ IV kn. neišsiuntėt, šiuo tarpu nesiųskit. Per Kraštotyros draugijos konferenciją būsiu Vilniuje, jei suspėsiu, nuvešiu surinktą medžiagą, tada aš ir pasiskolinsiu. Šiuo metu vis tiek turėsiu daug darbo ir pastudijuoti giliau nebus laiko, o ilgam užlaikyti nenorėčiau.

Kalbėjau si su visais mokiniais, užrašinėjusiais sakmes. Visi užtikrino, kad medžiaga autentiška. Dar daugiau – senutės, iš kurių ši medžiaga užrašyta, pačios vargu ar yra turėjusios kada nors rankose knygą. Kontaktų su latviais – visi yra turėję. Visi nutarėme taip, kad jei kurios sakmės iš tiesų yra labai svarbios ir retos, ar negalima būtų įrašyti į magnetofono juostelę? Patys mes to nepadarytume, bet gal būt tą galėtų padaryti kas nors iš Instituto? Susisiekimas – geras, tiesioginė mašina – Vilnius–Žagarė eina du kartus per parą. Mūsų tikslas Jus informuojant buvo pranešti Jums apie tai tol, kol tebėra gyvi pateikėjai, todėl nutariau šią medžiagą, kiek leis galimybės, skubiau sutvarkyti. O kliūčių pasitaiko ir netikėtų. Ką tik komjaunimo biuras gerokai išbarė mokinius, kad blogai dirba kraštotyros būrelis. Po tokių dalykų sunku su mokiniais besusikalbėti, juk jie, apie 30 mokinių, tikrai daug nudirbo. Grįžęs iš Vilniaus pakėliau jų nuotaiką, pasakiau, kad jų pastangos gerai vertinamos, pasižadėjo vėl kibti į darbą. Džiugu tai, kad mokiniai man nesukčiauja. Dirbam daug laiko, todėl ir be pokalbio buvau beveik tikras, kad nusirašyti jie negalėjo, vargu ar būtų ir radę iš kur nors, be to, nekalbant jau apie mokinius, ir aš pats šiame bare dar žalias. Beje, gal pas Jus yra atliekama J. Balio vadovo rinkti tautosakai pirmasis leidimas. Antrajame leidime rašo, kad klausimai, kurie buvo pirmame leidime, čia nebekartojami. Tai labai geras dalykas kiekvienam rinkėjui.

Taigi, šiam kartui viso gero!

Linkiu Jums sėkmės.

Mokyt. J. Šliavas

Žeimelis, 1971 01 16

Gerb. Tamsta,

Medžiagą apie Žeimelio apyl. mitologiją pilnai paruošiau – viso 3 stambius aplankalus pačios medžiagos – 521 užrašą ir 1 aplankalą pasakotojų biografijų – 35 užrašai su Jūsų rekomenduotais klausimais, iš kur pateikėjas pasakojimus girdėjo ir ar jais tiki. Visi pateikėjai

girdėjo iš senesnių apylinkės žmonių. Anksčiau jais beveik visi tikėjo, o šiuo metu dar tebetiki virš pusės. Biografijas užfiksavome visų pateikėjų, papasakojusių daugiau 3-jų pasakojimų ar sakmių.

Blogiau su nuvežimu į Vilnių. Mano padėjėja anglistė išėjo į dekretines atostogas, todėl šiuo metu turiu didžiulį krūvį pamokų ir jokių galimybių iki pavasario atostogų kovo mėn. pabaigoje išvažiuoti. Nebent iki tol įvyktų Vilniuje Kraštotyros draugijos konferencija, tada gaučiau komandiruotę. Kada bus konferencija – nežinau.

Darbas tiek pateikėjų, tiek užrašinėtojų – tikrai sąžiningas, žinoma, sugebėjimų ribose. Man pačiam dar bandyti perrašyti šiuo metu nėra jokių galimybių. Net sekmadieniais dabar turiu sėdėti prie kalnų sąsiuovinių – rašomųjų darbų. Kažin ar aš ir sugebėčiau geriau užrašyti: tam reikia įgudimo. Šiuo metu ėmėmės kitų darbų. Aprinkome medžiagą šiomis temomis:

1. Žeimelio apyl. baladės;
2. Žeimelio apyl. žmonių pasakojimai-prisiminimai;
3. Žeimelio apyl. anekdotai;
4. Žeimelio apyl. pasakoriai ir jų sąmojus;
5. Žeimelio turgaus šaukinimai;
6. Žeimelio apyl. raudos;
7. Žeimelio apyl. vaikų tautosaka;
8. Žeimelio apyl. poezijos albumėlių aforizmai.

Po daug medžiagos šiomis temomis nesuruošime, kadangi abiturientus jau reikia atleisti ruoštis egzaminams, tačiau jau nemažai turime kišenėje. Įdomių turime baladžių: apie Sigitą ir Genovaitę, apie įstumtą į vandenį seserį (pilnesnį variantą negu knygoje „Šimtas liaudies baladžių“), apie Judą ir drebulę ir kt.

Šią medžiagą galutinai sutvarkyti galėsiu tik per atostogas. Jei jums skubiai mitologija reikalinga, galėčiau nuvežti sekmadienį, bet tada nebus kur atžymėti komandiruotės, o jei ne – tai tada per kraštotyros konferenciją, jei ji bus prieš mūsų atostogas, vėliausiai – per pavasario atostogas – kovo mėn. pabaigoje.

Su pagarba –
J. Šliavas

Žeimelis, 1971 02 06
Gerbiamas Tamsta,

Siunčiu ir likusių mūsų sukauptą tautosaką – 8 aplankalus. Šie aplankalai skirti moksleivių kraštotyros darbų parodai, kurią organizuoja centrinė vaikų ekskursinė-turistų stotis. Paroda bus už pusantrų metų, ir joje mes privalėsime dalyvauti, todėl siunčiu tokiomis pačiomis sąlygomis, kad aplankalai laikinai būtų perleisti CVETS (drg. Tumelis, drg. Trasauskienė), o šiaip jie pereina lietuvių kalbos ir literatūros institutui. Siunčiu iš anksto, vadovaudamasis šiais sumetimais: šiais mokslo metais daugiau medžiagos sukaupti nebegalėsime, nes mokinius iš manęs paėmė komjaunimo istorijai rinkti. Šiais metais išeina mano geriausi pagalbininkai – XI kl. mergaitės. Sekančiais metais žadu atsidėti monografijai. Jei leis sveikata, tikiuosi parašysiu. Antras sumetimas – norisi, kad Jūs žvilgterėtumėte į medžiagą ir nurodytumėte Nr., kurie užrašymai retesni ir tinkamesni monografijai. Tik turint atrinktą medžiagą, geriau galima ją apibendrinti. Galėčiau atsirinkti ir pats, tačiau nebūsiu tikras, ar atsirinksiu ge-

riausia, tam reikia pažinti ir kitų vietovių medžiagą. Todėl, jei Jus ne per daug trukdysiu, būtų gerai, jei Jūs galėtumėte bent iki šių mokslo metų galo nurodyti tinkamesnių užrašymų Nr. Iki mokslo metų galo ką nors dirbti vis tiek negalėsiu – labai apsikrovęs šiuo metu darbu mokykloje. Ir pagaliau – gal ši medžiaga ir Institutui bus reikalinga: tarp daugumos, kad ir nedaug vertingos medžiagos būna ir vertingesnės. Beje, dalis su folkloru surištos medžiagos yra patekusios ir į Istorijos institutą, tai: „Žemelio apylinkės papročiai“, „Žemelio apylinkės liaudies medicina“ (būrimai, užkalbėjimai), „Žemelio apylinkės liaudies meteorologija“, dalis pasakojimų apie išymesnius apylinkės žmones, įvykius. Į Vietovardžių sektorių pateko liaudies etimologijos. Tokiu būdu daugumą apylinkės žodinę liaudies kūrybą esame aprinę.

Mokykla nori, kad sekančiais metais būtų renkama revoliucijos-socializmo statybos medžiaga. Šį tą turime, tačiau plačiau apsiimti nebegaliu, tam kiekvienoje mokykloje yra diplomuoti istorijos specialistai, todėl ateičiai ko nors besurinkti nebeplanuoju.

Monografiją aš įsivaizduoju šitaip: daugiausia vietos skirti folklorui, etnografijai, kalbai, liaudies menui, žmonėms. Istorinis straipsnis teturėtų būti kaip rėmas. Labai daug turime archeologijos, tačiau didelis straipsnis apie tai jau redaguojamas sekančiam „Kraštotyros“ Nr., todėl ir šis turėtų čia būti daugiau chronologinis su kai kuriomis išryškintomis problemėlėmis, ir jis daug vietos irgi neužims. Tokiu būdu liaudies kūrybai turėtų likti vietos daugiau, negu kituose tokio pobūdžio leidiniuose. Tokie planai. Kaip juos bus galima įgyvendinti, matysis ateityje.

Linkiu Jums šiuo kartu
viso geriausio!
J. Šliavas

Žeimelis, 1971 02 11
Gerbiamas Norbertai,

Tuoj po pirmo siuntinio išsiunčiau maždaug tokios pat apimties antrą su surinkta tautosaka ir su apmokėta paštui telegrama atgal, siuntinį įteikus. Tačiau apie antrąjį siuntinį jokios telegramos iš pašto nesulaukiau (apie pirmąjį gavau telegramą už trijų dienų). Tiesiog nežinau, ar jis Jus pasiekė, bijausi, kad skubėdamas nebūčiau supainiojęs adresu. Todėl, prašau, skubiai praneškite, ar Jūs jį gavote. Gal būt, pamiršo išsiųsti telegramą. Paieską paštas priima tik už mėnesio.

Prie to paties noriu pasiteirauti dar vieno dalyko. „Kraštotyros“ VI-os knygos korektūra žadėjo būti tuoj po Naujų Metų. Redaktorė žadėjo man prisiųsti peržiūrėti. Norėjau porą eilučių iš „substrato“ išbraukti, kadangi įsitikinau, kad klaida. Tačiau iki šiol tos korektūros negavau. Kažin, ar jos dar nebuvo, ar pamiršo redaktorė?

Na, jei bus proga, užvažiuokit, prašau. Svarbiausia, dėl klausimų su mokiniais reikėtų aiškintis tuojau. Kitąmet daug iš šių mokinių jau nebebus, aš tų žmonių beveik nepažįstu, todėl vėliau gali būti sunkumu.

Kai dėl tų padavimų, kurie buvo perduoti „Kraštotyrai“ – tai tiek to. Metrikų daugelis neturėjo ne dėl to, kad aš juos seniai rinkau. Gavau aš juos iš kitų mokyklų, jų ten (metrikų) nebuvo. Daugiausia dėl to, kad mokiniai fiksavo vietovardžius, o šalia – liaudies etimologijas ar pan. Kadangi prie vietovardžių metrika nebūtina, taip ir tie padavimai tenai buvo be metrikų. Kadangi jie iš labai didelio ploto – nuo Akmenės iki Saločių – mums ką nors patikrinti neįmanoma, nors galima manyti, kad jie autentiški, kiti surinkti iš kitų šaltinių.

Jei neatvažiuosit, manau, kovo pabaigoje ir man pasitaikys proga nuvažiuoti, turiu reikalų, per pavasario atostogas vis kaip nors išvažiuosiu.

Juozas

Žeimelis, 1971 05 22

Draugas Norbertai,

Vilniuje būsiu birželio 10–11 dienomis. Ta proga tikiuosi Jums nuvežti ir likusių mokinių surinktą medžiagą: prietarus, papročius, meteorologiją, šiek tiek l. medicinos. Įsitikinau, kad be šios medžiagos mitologija, senovės žmonių pasaulėjautos supratimas negali būti pilnas, todėl ačiū už paskatinimą ją surinkti. Perrašyti mokiniai sutiko atostogų dienomis, nebent aš nesuspėčiau peržiūrėti jų korektūros, kadangi iki pat birželio 10 d. būsiu įvairiose komandiruotėse mokyklos reikalais. Tikiuosi, kad kaip nors išsitaikysiu. Kai kas skundžiasi, kad mokiniai nedirba, o man jie – ir rankos ir akys, su kuriomis aš bendrauju su aplinka ir kurios padeda visuose darbuose.

Paskambinkit prof. Z. Zinkevičiui, kad tomis dienomis užeisiu jam tinkamu laiku. Aš pats rašyti jam kol kas neišdrįstu.

Iki susitikimo –

Su pagarba –

Juozas

Žeimelis, 1971 01 31

Gerbiamas Tamsta,

Kadangi išvykti į Vilnių jokių perspektyvų nesimato, norėdamas ištesėti žodį, siunčiu savo žadėtą mitologiją paštu, nors tai tam tikra rizika, kadangi pas mus beliko kol kas pusiau juodraštiniai tekstai. Todėl labai prašyčiau, kad kai tik gausit siuntinį, painformuokit mane apie tai nedelsiant.

Šis rinkinys buvo ruoštas Kraštotyros draugijos ruošiamai parodai, todėl prašyčiau parodos metu jį laikinai pateikti Kraštotyros draugijai (dr. A. Stravinskui). Šiaip rikinį dovanoju Lietuvių k. institutui, tik prašytume prisiųsti pakvitavimą, kadangi nuo švietimo skyr. mes šiek tiek gausim barti, kad rinkinio neparodysim rajono parodoje, o paruošti antrą tokį – užimtų daug laiko, kurio taip nepaprastai trūkta. Tuo būdu mes galėsime pateikti Jūsų raštą, kad tokį darbą mes atlikome.

O dabar – asmeninis prašymas. Monografiją apie Žeimelį pradėsiu ruošti, kai tik baigsiu rinkti medžiagą. Kalbinę-tarminę dalį jau esu parašęs. Su straipsniais, pateiktais „Kraštotyros“ leidiniui jie neturės nieko bendro – tai daugiau tarminiai reiškiniai, kalbos istorijos ir tarmės aspektai ir t. t. Manau, kad kai kas bus visiškai naujo. Kai dėl liaudies žodinės kūrybos – mitologiją bandžiau apibendrinti – straipsnis pridėtas prie rinkinio, tačiau jis negalutinis, kadangi neturėjau pagrindinio šaltinio palyginimui „Tautosakos“ IV t. Kitų žanrų apibendrinti kol kas nebandžiau. Tam pirma reikia atsirinkti charakteringiausius pavyzdžius. Čia ir norėčiau, kad bent kiek padėtumėte. Šiuo metu pas Jus esantys rinkiniai: „Padavimai“, „Smulkioji tautosaka“, „Pasakos“ ir „Mitologija“ jau nebeprisipildys. Papildysim dainas ir kitus žanrus, kurių pas Jus dar nėra. Norėtusi, kad Jus prie progos prisiųstumėt numerius šių rinkinių medžiagos, kurie monografijai būtų tinkamiausi. Mes lygiai

tokiais pat numeriais turime dublikatus. Reikia nurodyti aplanko pavadinimą, pvz., „Mitologija“ ir Nr. pv. 32. Mes pas save ir rasime. Dėl kitų žanrų, jų tarpe ir dainų – teks kalbėtis vėliau, kai jau viską Jums pristatysime. Ir dar – nesinori, kad monografijoje kas nors dubliuotųsi su jau atspausdinta „Kraštotyroje“, „Muziejuose“ arba „Liaudies kūryboje“ medžiaga. Todėl, jei numatysit ką nors atspausdinti iš turimos medžiagos – padavimų arba mitologijos „Kraštotyroje“ arba „Liaudies kūryboje“, – būtų gerai, kad tai, ką numatysite monografijai, nebūtų kartojama, kadangi medžiagos daug, o paskelbti galimybės nedidelės, ribotos. Kad ir kur bepaskelbta medžiaga – ji jau prieinama visiems.

Na ir paskutinis. Priedu instituto prisiųstą blanką dėl honoraro už ankstesnius rinkinius, perduokit juos kam ten reikia. Nors imti pinigų už juos ir labai nesinorėtų, kadangi mes jaučiamės tik atlieką savo pareigą, tačiau ekskursija, vaikui nupirkta knyga ar kas labai paskatina mokinius, be kurių aš būčiau kaip be rankų.

Iš anksto už viską dėkoju –
J. Šliavas

P. S. „Tautosakos“ IV t. kol kas nesiųskit. Šiuo metu turiu daug kitokio darbo. Manau vis tiek kada nors būti Vilniuj, tada pasiskolinsiu.

Žeimelis, 1971 04 06
Draugas Norbertai,

Siunčiu paskutinį mitologijos pluoštą. Šaltiniai, rodos, jau beveik galutinai išsisėmė. Dabar jau galima daryti vienokias ar kitokias išvadas. Jei spausdinsit recenziją, norėtusi, kad ji būtų visais atžvilgiais objektyvi ir dalykiška su visomis abejonėmis, neaiškumais ir t. t., be jokių gražinimų. Tik tokia recenzija gali turėti mums naudos, nes atspausdintu dalyku naudotis bus galima ne tik mums, bet ir visiems kitiems, kurie kada nors tyrinės mitologiją. Todėl, jei kuo abejojat, kol dar neatspausdinta, galima taisyti, mes už nieką neužsigausime. Priešingai.

Jūs kažką užsiminėt apie honorarą. Tegul nesiskubina. Honoraro pinigų ekskursijai mes vis tiek nenaudosime. Tam tėvai pinigų negaili ir nepriekaištauja. Išlaidų turime su muziejaus eksponatais, jų rinkimu, pergabenimu. Tam mes tokias lėšas paprastai ir sunaudojame. Pav. pas mus yra 5 dubenėti akmenys. Kiekvieno jų atgabenimas mums kainavo po 5 rb. Šiuo metu mes lėšų turime.

Visą šią surinktą medžiagą norėtume pateikti moksleivių darbų parodai (ne Kraštot. draugijos), kuri vyks dar ne sekančiais m. m., bet dar kitais. Kad medžiaga būtų parodoje, mes nesuinteresuoti, bet kad tada ji būtų vertinama – iš mūsų to reikalaus Švietimo skyrius ir respublikinė ekskursinė-turistinė stotis. Žodžiu, kai reikės, tada matysis, ką sakys drg. Trasauskienė. Sekančių metų draugijos parodoje gali pabuvoti mano rašoma monografija, kiek suspėsiu padaryti.

Dabar dirbu prie žodyno. Kai kurios išvados žodyno išangoje ir pats žodynas turėtų sudominti dialektologus – bus naujų faktų ir naujų išvadų. Tik labai mažai to laiko. Be to, jau šaukia laukai – archeologija.

Linkiu Jums negęstančios energijos
darbe –
J. Šliavas

P. S. Jūs sakėte, kad ne labai gerai, kad, perrašę kai kurias sakmes naujai, pažymėjome anksčiau klaidingai užrašytu sakmės numeriu. Kad nebūtų painiavos (o darbe apie mitologiją numeracija bus reikalinga), naujai perrašytas sakmes idėkite į savo vietą, o senuosius variantus, jei jų nenaikinate – išimkite, surinkite į vieną vietą ir įsekite į V aplankalą gale su kokia nors pastabele, kad neautentiškos ir jų numerius pažymėkite raide „b“, pav., „30^b“ ir pan. Tada nebesimaišys ir bus aišku. Jei aš kada nuvažiuosiu, galėčiau sutvarkyti ir pats, nes ten kai kuriuos egzempliorius pakeisti gana daug darbo, kurie įsegti giliau, tik nežinau kada dabar nuvažiuosiu, tikriausiai negreit.

Žeimelis, 1971 07 05

Draugas Norbertai,

Kreipiuosi į Jus su keliais klausimėliais. Šiuo metu jau esu išstudijavęs latvių mitologiją, papročius, kiek mažiau padavimus iš man prieinamų šaltinių ir kt. Bendroji sistema ir charakteristikos daugiau ar mažiau aiškios. Lietuvių mitologiją pažįstu kiek mažiau. „Lietuvių tautosakas“ IV t. gavau Šiaulių bibliotekoje. Apibendrinimą savo turimos medžiagos dar turiu atidėti dėl kai kurių neišsiaiškintų dalykų. Pirmą: dar teks paieškoti kai kurios medžiagos, paieškoti atsakymų į kai kuriuos klausimus pas pačius žmones. O tam teks palaukti, kol vėl susirinks mokiniai. Beje, magnetofono man taip ir nenupirko.

Antra: yra dar keletas kitų dalykelių, kuriuos norėčiau išsiaiškinti, ir dėl kurių į Jus kreipiuosi:

1. Ar latvių lietuvenas (la. lietuvenš) yra kita mitologinė būtybė negu lie. slogutis. Latviai jį laiko nusižudžiusio berno (ne bet kokio žmogaus) vėle, tuo, turbūt, jis skiriasi nuo mūsų slogučio, tačiau ne visai aiškūs man jų veiklos sferų skirtumai.

2. Ar negalėtumėte Jūs man surašyti naujausiojo J. Balio darbo dievų sąrašo, man šis darbas neprieinamas. Tik paties sąrašo. Kadangi Jums turbūt žinoma ir latvių dievų naujausias aprašas toje pat knygoje, būtų gerai, jei Jūs ir jį galėtumėte įrašyti. (Būtų gerai, jei būtų pridėtas knygos pavad., straipsnio pavad. ir puslapiai.)

3. Tamulionienės pateikti saulės mechaninės kilmės variantai atrodo gana svetimoki tiek lietuvių, tiek ir latvių mitologijai. Apie tai, kad ją nukaltą pats kalvis įmetė į dangų, gal ji girdėjo per radiją, bet kitas variantas, kad ją užnešė paukščiai (varnos), ji tikrai yra girdėjusi, nors ji sakosi, gerai neprisimenanti, tačiau toks dalykas galėjo būti. Svetimokas ir laumės juostos atsiradimo danguje (prikalė paukščiai) variantas. Užrašytoja dar tik septintokė, ir ji negalėjo paveikti pasakotojos. Aš norėčiau parašyti užklausimą Estų Kalbos ir Literatūros Institutui, ar jiems šitie siužetai nėra svetimi. Pati pasakotoja kontaktų turėjo su įvairiais žmonėmis. Tačiau nežinau to instituto adreso: Tartu ar Taline, mat dalis Estijos Mokslų Akademijos institutų yra Taline, dalis Tartu. Šis greičiausia Tartu, tačiau nesu tikras. Pasiužėjimas pinigų nekainuoja, manau, kad jie atsakys. Latviai man šiek tiek padeda. Beje, kas liečia papročius, išėjo labai gera knyga „Archeologija un etnografija“ IX, 1970, skirta vien seniesiems tikėjimams nuo akmens amžiaus iki XIX a. Šį leidinį aš jau turiu.

Jei galit į tuos 3 klausimėlius atsakyti, būtų labai gerai. Iš anksto dėkoju. Rudenį tikiuosi dar šį tą sumedžioti.

Su pagarba –

Juozas

Žeimelis, 1972 02 23

Draugas Norbertai,

Atleiskit, kad ne viską perrašiau. Paaiškinsiu dėl ko. Vietas, kur ypač daug išbraukė – perrašiau, tačiau kitur tik stengiausi kuo aiškiau išbraukimus atriboti, kad būtų lengviau skaityti ir mašininkei. Visus sukeitimus padariau. Pirmiausia dievą iškėliau į mitologinių sakmių skyrių, tik ne ten, kur mes tarėme, o prieš vėlnią. Man atrodo, kad dangaus Dievo vaizdinys yra mitinis, kadangi į suomių kalbą jis pateko tik jau ne krikščionybės epochoje. Etiologines sakmes nukėliau į vieną vietą, o ypatingus žmones – į patį galą. Jūsų pastaba, kad visos šios mitinės būtybės nėra vienalaikiai žmonių fantazijos toariniai, mane įtikino, kad jokios sistemos ar hierarchijos čia negali būti. Negalėjau perrašyti todėl, kad LTR yra pakeista sakmių numeracija, tik neaišku nuo kurios vietos. Du paskutinius aplankus tikrai, o pirmuosius 4 taip pat reikėtų palyginti su savo egzemplioriumi, kažkur irgi yra prisegta papildomai, arba keista. Perrašius be sakmių pavadinimų, būtų nebeįmanoma susirasti LTR numerių, todėl aš tik užbraukiau pieštuku, iš po kurio bus matyti pavadinimai, o numerius keturių pirmųjų aplankų palikau kokie buvo (nors irgi reiks tikslintis pagal buv. pavadinimus), o kitus teks iš naujo ieškotis. Svarbu bus susirasti intervalus. Pusdienį dar teks pasėdėti institute. Nuvažiuosiu, greičiausia, tik apie balandžio vidurį, kai iš parodos grįš mano egzemplioriai, tada bus lengviau atsekti. O Jūs peržiūrėję atiduokit redaktorei, tegul perrašo, skliaustus su daugtaškiais visus pažymėjau, vėliau numerius bus galima įrašyti ranka. Jie taip nenorom prisiėmė, kad tik greičiau perrašytų, kol neapsigalvojo. Svarbu užbaigti, o vėliau – kaip bus taip. Stovi ne tokie darbai. Beje, vienoj kitoj vietoj šį tą įterpiau – matysit kitoj lapo pusėje. Jei netiks – braukit. Labai Jums dėkingas už Jūsų paramą. Ir pačiam dabar maloniau skaityti. Reikia suprasti, kad archeologija, etnografija, kalbotyra „mankštinuosi“ jau kokie 6 ir daugiau metai, o tautosaka – tik pusantrų. Tačiau mitologija – magiškas dalykas. Labai gaila, kad Jūsų darbų paskelbta tik nuotrupos. Idomu, ar buvo išspausdintas laumių tęsinys? Tikiuosi, kad ateityje bus iš viso to kapitalinis veikalas. Labai suskato archeologai, bet jie vieni negalės visko išaiškinti, pagrindinis krūvis teks Jums. Ar ne geriau Jums būtų (ir mokslui), kad sėstumėte vien prie apibendrinimų? Daugiau specialistų nėra, o žmogaus sveikata – neužsakomas dalykas.

Grįšiu bent kiek atgal. Dėl nykštukų įsitikinau, kad jie kaukučiai, tas pats ir pas latvius. Epizodai su mišku atėjo arba iš Haufo ar Anderseno pasakų, arba iš germanų folkloro; kažkur skaičiau, kad latvių nykštukai daugiausia iš visų mitinių būtybių germanizuoti. To minėti ir nereikia. Tik dėl papročio į pirtį neštis alų norėčiau pasilikti savo nuomonės, kad tai tikras dalykas. Nebai gė gerti palikdavo, arba į kampus nuliedavo. Čia gerai, kad išbraukėt, tas ir netiko, bet papročiuose gal reikėtų palikti, Beje būtų labai gerai, jei dar perskaitytumėte tą (papročių) skyrių. Ten labai daug mitologijos, gal kiek išstėtas – rezervas trumpinti, ypač vestuvės, naujų metų būrimai. O įžangą – prašysiu parašyti Jus. Jus daugiau žinote apie viską, negu prof. Zinkevičius, ir pagalbininkus matėte, be kurių viso šio darbo nebūtų buvę. Rašiau šį darbą ne mokslininkams, kaip kad aš minėjau, o savo krašto žmonėms, kad išliktų geras jų prisiminimas. Po 10 metų visa tai jau būtų buvę vėlu.

O „Minties“ leidyklos, turbūt, prašė drg. Gr. Mikailionienė. Ji specialiai buvo įgaliota šiuo reikalu rūpintis, matyt ir pakalbėjo, juo labiau, kad, kiek atsimenu, ji sakėsi turinti ten pažįstamų. O draugijoje šiuo metu jie pasidarę liguistai įtarūs, kaip supratau, kad visi senieji kadrai jų neberemia, šalinasi ir t. t. Sakyti ką nors prieš jų kursą būtų beprasmiška, lieka

tik bent iš viršaus pritarti. Sakė, kad rusų kalba reziუმė turės būti. Nukentės dėl to apimtis, bet ką darysi. Jie ir labai baikštūs, suabejosi – nebepasitikės, taip ir liks viskas.

Linkiu Jums sėkmės.

Dar kartą dėkoju už Jūsų paramą!

Juozas

P. S. Atsižvelgdamas į Jūsų ir prof. Zinkevičiaus pastabas, pakeičiau šiek tiek ap-
lankalų numeraciją (eilės tvarką), kai ką pakeičiau ir vidinėj numeracijoj.

Žeimelis, 1974 03 17

Mielas Norbertai,

Nuoširdžiausiai dėkoju už pasiūlymą ir už Jūsų pastangas man padėti. Deja, turiu, bent kol kas, nuo to atsakyti. Tam yra dvi priežastys. Pirma. Smarkiai sušlubavo akys. Antra priežastis nepalanki dabartiniam išsikėlimui ta, kad beveik po 10 metų rašymų, pasisakymų, piktumų ir t. t. Žeimelio karčemos buvo pripažintos paminklais, miestelis įtrauktas į paminklų sąrašus, pripažinta – pirmoj eilėj atstatyti Žeimelio karčemas. Ir ūkiai, kuriems jos priklauso, pagaliau buvo įtikinti, kad to reikia. Dabar jau užsakytas konservavimo institute ir daromas projektas. Vienoj karčemų planuojamas Žeimelio rajoninis, gal būt pavyks baigti išrūpinti, ir etatinis muziejus. Norisi šį darbą užbaigti ir muziejų perduoti į patikimas rankas, o tada, įgyvendinus šį užsimojimą, būčiau jau laisvas. Tam, manau, prireiks mažiausiai dar poros metų. [...]

Beje, aš šiek tiek susirašinėjau su prof. Dundulienne, kuri skaitė mano rinkinius uni-
versiteto bibliotekoje. Ji labai susidomėjusi mano šerno, šermėnų ir šermukšnio kildinimu iš žodžio širmas, kuris ir pats turi mitologinę prasmę (argumentai atitinkamuose straipsniuose). Būtų gerai, kad ir mokslininkai tartų šiuo klausimu savo žodį: visa tai susiję tiek su Sovijaus legenda, tiek su Tacito aisčių „dievų motina“. Išvada būtų nepajudinama. Sovijaus legendos lietuviškumas (yra kitokių nuomonių), aisčių vardo baltiškumas (yra nuomonių ir kad jie buvę estai) bei „dievų motinos“ identiškumas Žemynai. Visa tai labai įdomi ir šakota pro-
blema, galinti duoti daug naujo ir įdomaus. [...]

Su geriausiais linkėjimais –

J. Šliavas

Žeimelis, 1977 08 27

[...] K. Garšva prisiuntė Ž. Diumezilio knygą apie osetų epą ir mitologiją. Labai įdomi. Tik N. Toporovas dvejų kraštutinių grupių nuolatinę tarpusavio kovą sietų ne su atskirų to laikotarpio gyventojų sluoksnių kova, o su perkūno ir velnio (gyvybės ir mirties) dvikova, ir tai, ko gero, būtų įtikinamiau.

Su geriausiais linkėjimais –

J. Šliavas

1978 01 04

Mielas Drauge,

[...] Apie Jus girdėjau tik nuotrupas iš K. Garšvos. Be galo skaudu, kad paguldė į lovą, tikėjaisi, kad neilgam... Sausio 6 būsiu Vilniuj su mokiniais. Atsitraukęs nuo jų popiet būtina

užėisiu pas Jus į namus. Darbui man iš tiesų telieka laiko nuotrupos, o ir šaltiniai neprieinami. Bet ką darysi. Akys palengva merkiiasi. Institute turėčiau pragyvenimą užsidirbti vien jomis, o tai tik daugiau paspartintų. Teturiu geras kojas, su kuriomis dar nelenktyniauju ir mano mokiniai. Jomis reikia ir naudotis.

[...] Linkiu Kuo greičiau pakilti iš lovos. Be galo gaila, kad žmonių, kurie gali ir nori dirbti, likimas neretai būna tam nepalankus.

Taigi, jeigu rasiu Jus namie, susitiksime, jei ne – priimkit kuo karščiausius linkėjimus pakilti iš lovos –

Juozas

Iš Norberto Vėliaus laiškų Juozui Šliavui

Gerb. J. Šliavui

Komplimentai žmones gadina, tačiau aš neiškenčiu jų nepasakęs, nes Jūsų darbas toks didelis ir toks reikšmingas! Išivaizduokit tik, kad kiekvienoj apylinkėj arba bent rajone atsirastų po tokį entuziastą – kiek brangios medžiagos būtų surinkta ir išsaugota. O ta medžiaga šiuo metu taip greit nyksta, ir ko nepadarysim šiandien, ryt nebegalėsime padaryti. Girdėjau gandų, kad ketinate iš Žeimelio keltis į kitą vietą. Man atrodo, kad ir Žeimely dar daug darbų nepadaryta. Ypač jeigu galvotum apie monografiją. Bijau suklysti, nes, gal būt, ne visą Jūsų ir Jūsų talkininkų surinktą medžiagą skaičiau, tačiau man atrodo, kad iš tautosakos dar reikėtų parinkti:

1. Daugiau sakmių – atsitikimų apie velnius, numirėlius, vilkolakius, aitvarus (pūkius), raganas, kaukus ir kitas mitologines būtybes. Juk jų žino kiekvienas žmogus, tų įvairių „baubų“, „striokų“. Jūsų yra jų užrašyta, bet aiškiai per maža. Pvz., Dusetų mokyklos moksleiviai man tokių atsitikimų užrašė apie 700! Reiktų daugiau paieškoti ir etiologinių sakmių, aiškinančių atskirų objektų arba jų ypatumų kilmę, pvz., kodėl alksnis raudonas, ožka be uodegos ir t. t.

2. Reikia rinkti anekdotus – ir apie mokinius, mokytojus ir apskritai apie visus asmenis. Pavyzdžiui, Klaipėdos miesto mokyklų mokiniai tokių anekdotų yra daug ir be galo šaunių pririnkę. Žinoma, čia daugiau reikėtų Jums pačiam rinkti, nepasitikėti vien mokiniais.

3. Daugiau reiktų ir kitų pasakojamosios tautosakos kūrinių, k. a: pasakų, pasakojimų, atsiminimų.

4. Labai noriai ir lengvai mokiniai užrašo savo žinomą tautosaką, k. a:

a) išsiskaičiavimus,

b) žaidimus,

c) erzinius,

d) dainų parodijas,

e) mįsles,

f) patarles ir priežodžius ir t. t.

5. Reiktų iš mokinių surinkti poezijų albumėlius ir arba juos pačius mums atsiųsti, arba padaryti tiksliai nuorašus.

6. Surašyti visų kapinių paminklų (kryžių) užrašus, užrašus nuo vainikų kaspinių, kuriuos deda ant kapinių.

7. Daugiau užrašyti įvairių žaidimų, juokavimų, maldelių tekstų, pvz., apie keimerio valgytę, boružės (dievo karvytės) varymą į dangų, žiogo gąsdinimą, turgaus reklaminių šauksmų, gamtos garsų pamėgdžiojimų, žaidinimų, keiksmų ir t. t.

Vadinasi, nors stambiają žuvį jau išgaudėte, tačiau dar daug liko smulkesniųjų, tarp kurių yra ir pačios brangiausios – auksinės žuvelės. O norint leisti monografiją, reikėtų turėti tautosakos kūrinių ne dešimtimis, o šimtais ir net tūkstančiais.

Prie tautosakos kūrinių reiktų daugiau pastabų. Iš kur vieną ar kitą tautosakos kūrinių pateikėjas išmoko, kokia proga dainuodavo ar pasakodavo, kada ir kokioje auditorijoje dabar dainuoja, pasakoja ar sako. Kokį jausmą patiria pats dainuodamas, pasakodamas, ir kaip reaguoja klausytojai; ar tiki, kad yra velnių, kaukų, vilkolakių, kaip tiksliai juos vadina; kokia proga sako tą ar kitą patarlę ir t. t. Būtinai reikėtų išrinkti keletą geriausiųjų apylinkės tautosakos pateikėjų (dainininkų, pasakotojų, patarlių žinovų...) ir smulkiau juos aprašyti – biografiją, pateiktą tautosaką ir pateikėjo santykį su ja. Žinoma, čia mokiniai nepajėgūs, šitą darbą reikėtų Jums pačiam padaryti. Tokius straipsnius galima spausdinti „Liaudies kūryboje“, „Kraštotyroje“, be jų nebus įmanoma išsiversti ir monografijoje.

Atleiskit, kad aš Jus tiek ilgai trukdau. Aš Jus norėjau susitikti Vilniuje ir apie daug ką pasitarti. Manau, kad tokia proga pasitaikys. Raštu sunku viską išdėstyti, tuo labiau, kad aš nežinau visų Jūsų ketinimų.

Baigdamas noriu padėkoti už rinkinius, kuriuos A. Vanagas mums perdavė. VII-me „Kraštotyros“ numeryje išspausdinsime pluoštą Jūsų surinktų padavimų ir tą padavimą, kurį man atsiuntėte. Atsiųstasis padavimas yra kontaminuotas iš kelių dalių, kurios nėra unikumai; meniniu požiūriu padavimas nėra itin vertingas. Atrodo, kad atskirai jį spausdinti su tuo komentaru nevertėtų.

Tiesa, jeigu jau bandyti leisti monografiją, tai leisti apie visą liaudies kultūrą – ir materialinę ir dvasinę. Jokių būdu neatsikirti kalbos, tautosakos, meno, istorijos. Be to, paruošti spaudai dalį geriausiųjų tautosakos tekstų – nesunkus darbas, o nauda didelė. Nesunku parašyti ir straipsnelį apie geriausią tautosakos pateikėją ar kitokį menininką.

Iš monografijos norisi pamatyti kuo pilnesnį to krašto žmonių gyvenimo vaizdą. Linkiu sėkmės Jums ir visiems Jūsų Talkininkams reikšmingame darbe!

Su pagarba N. Vėlius
Vilnius, 1970 05 30

Brangusis Bičiuli,

Jūs net neįsivaizduojate, kaip mane nudžiuginote. Tiek sakmių, tiek pasakojimų, tikėjimų! O juk jeigu ne Jūs – viskas būtų žuvę. Tos dvi sakmės apie kalvį ir saulę nepaprastai retos. Būtinai pats nuvykite pas tuos žmones, kurie jas pasakojo, ir **pats tiksliai tarmiškai jas dar kartą užrašykite**. Nors čia ir yra latvių įtaka, tačiau visiems yra įdomus mūsų tautosakos faktas. Kai surinksite ir sutvarkysite visą medžiagą, nelaikykite jos mokykloje, o atsiųskite mūsų instituto Tautosakos rankraštynui. O jeigu norėsite po kokių metų pateikti parodai, bus galima iš Instituto paimti arba rankraštį arba pažymą. Vertinimo komisijoje visiems mūsų Instituto žmonėms ir bus netgi geriau, kad rinkinys jau priimtas ir įvertintas.

Linkiu sėkmės kilniame darbe ir laukiu medžiagos! Dalį surinktos medžiagos bus galima paskelbti „Kraštotyroje“. Būsimam numeriui paruošiu keliolika Jūsų užrašytų padavimų. Šiame numeryje skelbiami padavimai apie Šatriją.

Su pagarba N. Vėlius
1970 12 05

Gerbiamas Juozai,

kiekvienas Jūsų laiškas man tikras malonumas, nes kiekvienas sakinyss rodo, kokius didelius darbus darote su savo mokiniais tame iki šiol mažai kam žinomame Žeimelyje. Ateity mokyklai (o dar geriau būtų Jums pačiam) reiktų įsigyti magnetofoną, kuris žymiai palengvintų rinkimo darbą, o kartu ir pagerintų kokybę. Šiaip mokiniams dar ir dar kartą priminkite, kad rašytų taip, kaip girdi **žodis žodin**, o ne perpasakotų, ką girdėjo. Kai ruošiau spaudai („Kraštotyrai“) padavimus, šitas užrašymo trūkumas ryškiai krito į akis (padavimai užrašyti jau senokai, ar tik ne Jūsų darbo pradžioje?). Padavimai bus paskelbti sekančiame numeryje. Gaila, kad daugelis jų neturėjo pilnų metrikų (buvo nurodyta tik iš kokio žmogaus archyvo paimta), todėl šitų paskelbti negalėjome.

Nekantraudamas laukiu medžiagos apie mitologiją (sakmių) ir kitos tautosakos. Jeigu greitai laiku nenumatote vykti į Vilnių, būtų galima ją atsiųsti ir paštu, idėjus į kietus aplankus.

Perduokite sveikinimus savo talkininkams – mokiniams! Norėčiau su jais kada nors susitikti ir pasikalbėti.

Linkiu Jums sveikatos ir nemažėjančios energijos!

Norbertas

1971 02 02

Sveikas, Juozai,

Na, ir šaunuoliai esate – varote kaip iš pypkės, aš net skaityti Jūsų darbų nebespėju. Gavau ir IV, ir V dalį. Sakmės geros, atrodo, šiek tiek geresnis ir pats užrašymas. Tačiau į magnetofoną vis tiek reikia viską užrašyti, kai pradėsite tautosaką ruošti monografijai. Rinkiny be sakmių yra vertingos liaudies meteorologijos, medicinos. Gerai, kad ruošiatės nuodugnai surinkti informaciją ir apie šias liaudies kultūros sritis. Mūsų žmonės yra tiesiog neišsemiamas visokiausios informacijos šaltinis, tik svarbu žinoti, ko ir kaip klausinėti. Blogai, kad etnografijos ir tautosakos mokslai Lietuvoje ir visoje Sąjungoje dar neišaugo iš „trumpų kelnų“, ir visi mes dar daug ko nežinome, ką reiktų rinkti, o jeigu ir žinome, ką reiktų rinkti, tai nežinome kaip – nėra metodikos. O kai išmoksime, liaudies tradicinė kultūra bus arba visai išnykusi, arba pasiliks tik pasigailėtini likučiai. Bet, matyt, kad, iš viso, mokslas visada ir visur atsilikdavo nuo gyvenimo. Ir už tai jis moka brangiu tuščiai eikvojamu mokslininkų laiku. Ne išimtis ir mes, lietuviai.

Laukiu Jūsų, Juozai, Vilniuje. Kiek sugebėsiu, padėsiu. O iš Rygos vargu ar ką parsiveši. Nebent knygynuose rastum Teikas – sakmes, išleistas Ancelanės. Apie mitologiją buvo prieš karą rašyta Šmito. Jis yra ir išleidęs storą sakmių leidinį Latviešu pasakas XIII t. Teikas. Tačiau knygynuose tų leidinių nėra. Nebent Antikvariate pasitaikytų. Paieškok dėl visa ko. Kai atvyksi į Vilnių, aš tuos leidinius parodysiu, galėsiu duoti ir pasiskaityti, aš turiu iš bibliotekos pasiėmęs.

Linkiu sėkmės Jums ir Jūsų pagalbininkams. Iki susitikimo Vilniuje.

Norbertas

1971 03 21

Sveikas, Juozai,

dėkoju už mitologinę medžiagą. Išties tie jūsų pateikėjai kaip pasakų avinėliai – vis purtinasi ir vis auksiniai pinigėliai byra. Ir pribiro pilna kraičio skrynja. Recenzija apie ją jau seniai parašyta guli „Tarybiniam mokytujuje“. Nežinau, kada išspausdins. Tikriausiai ne už ilgo.

Prof. Zinkevičius Jūsų straipsnį seniai perskaitė. Bet aš buvau Gruzijoje ir negalėjau Jums parašyti. Atsiliepė neblogai, tačiau tas svarbiausias Jūsų atradimas, atrodo, kad nepasitvirtino. Jis man aiškino kodėl, bet man, ne kalbininkui, sunku atreferuoti. Aš su Zinkevičium susitariau, kad Jūs, kai kada atvažiuosite į Vilnių, pats užeisite, ir Zinkevičius Jums pats viską paaiškins. Apskritai jis norįs su Jumis susipažinti. Kai ketinsite kada atvažiuoti į Vilnių, iš anksto man parašykite, aš susitarsiu su profesorium, ir jūs galėsite susitikti. O pasikalbėti su juo, aš manau, bus naudinga. Jei mano pasiūlymas nepatinka, parašyk, aš tada tą str. galiu paimti ir pasiųsti. O jei ne, tai parašyk, kada maždaug ketinate atvykti į Vilnių.

Gruzijoje susipažinau su kraštotyrininkų darbais. Lietuvoje neblogai dirbame, o ten dar geriau. Buvo ko pasimokyti. Kai kada susitiksiame, plačiau papasakosiu. Mokyklų kraštotyrininkai dirba panašiai kaip ir Lietuvoje.

Linkiu gerų atradimų šią vasarą, aptikti dar ne vieną dievą! Paginėti monografiją į priekį ir nors truputį pailsėti! Perduokit sveikinimus savo talkininkams!

Norbertas
1971 04 22

Gerb. Juozai,

Gavau paskutinį tautosakos ir etnografinės medžiagos rinkinį. Net pavydas ima, kad tiek daug visko randate. Šaunuoliai! Pirmadienį išvažiuoju į ekspediciją, o vakar tik grįžau iš žvalgybos po Baltarusiją. Su prof. Zinkevičium susitariau, kad jis Jūsų lauks 10 dieną 16 val. savo bute (Universiteto gt. 1–8), o paskui 17 val. jis turės eiti į disertacijos gynimą. Žadėjo viską perskaityti. Aš tuo metu būsiu ekspedicijoje Baltarusijoje.

Linkiu sėkmės, šaunių atradimų ir gero poilsio vasarą, nors tie du dalykai ne visada yra suderinami!

Norbertas
1971 05 28

Atleisk, Juozai, kad ką tik grįžusį iš atostogų (o gal dar negrįžusį?) trukdau su reikalais. „Mintis“ jau suredagavo „Liaudies kūrybos“ II t., kuriame yra spausdinamas ir Jūsų straipsnis. Tačiau leidykla prašo, kad visų str. anotacijos būtų ir užsienio, ir rusų k. Todėl siunčiu aš Jūsų str. anotaciją užsienio k. Kiek galint greičiau išverskit ją į rusų k. ir abi kartu vėl man atsiųskit.

Kuo geriausių linkėjimų!
Ir didelių darbų!

Norbertas
1972 08 24

Sveikas, Juozai,

jau senokai gavau Jūsų straipsnelius apie mitologiją. Perskaičiau. Kai kurie labai įdomūs. Tik nežinau, ką Juozas ketini su jais daryti. Man atrodo, jog kai ką galima būtų paskelbti „Kraštotyroje“ (jeigu ji dar eis). Gavęs laišką, nustebau, kad „Žeimelis“ yra bibliotekos rankraštyne. Juk ji Juozas pildai ir ruoši spaudai, nes juk beveik visas jau suredaguotas. Parašyk, argi taip planai būtų pasikeitę, ir kodėl? Man atrodo, kad nereikia nuleisti rankų, o surinkti medžiagą apie Žeimelio dabartį ir, per keletą mėnesių papildžius naujais straipsniais, monografiją vėl grąžinti Draugijai. O kokio profilio tas antrasis darbas „Mūšos ištakos“? Jei ten liečiama tautosaka ir mitologija, tai aš rūpinsiuos gauti leidimą ją perskaityti, o jei grynai kalbos dalykai, tai neskaitysiu. Parašyk, Juozai, nekantraudamas lauksiu, nes ta žinia apie monografiją mane gerokai nustebino, nors ir visko atsitinka po šia balta saule.

Su pagarba

Norbertas

1973 11 12

Sveikas, Juozai,

iš karto pradėsiu nuo reikalo. Mūsų Institute Žodynų skyriuje Terminologijos grupėje yra laisva mokslinio bendradarbio vieta. Žinodamas, kad Juozas esi linkęs į mokslą ir jau šį tą padaręs, aš sektoriaus vadovui Kruopui ir grupės vadovui Gaiveniui užsiminiau apie Tavo kandidatūrą. Jie maloniai sutiko, jei tik Juozas norėtų, priimti. Todėl rimtai pagalvok, ar nenorėtų pakeisti gyvenimo būdą, atsidėti vien mokslui ir persikelti čia, į Vilnių. Jei negalėtų dabar tuoj išsikelti iš mokyklos, sutiktų palaukti iki mokslo metų pabaigos, tik reikėtų viską tvirtai sutarti. Jeigu tas pasiūlymas prie širdies, nutvėręs progą, tuoj atvažiuok į institutą ir viską bematant suderinsim. Jei abejoji, tai parašyk, ką dar papildomai norėtų sužinoti. O jei iš viso nenori keltis, irgi kuo greičiau man parašyk, tada pasakysiu Kruopui, kad ieškotų kito kandidato.

O dabar dėl katalogo. Institutas išleido ne mitologinių sakmių, o tik padavimų katalogą. Jis irgi be galo įdomus ir reikalingas tiek mokslo, tiek praktikos reikalams. Kai atvažiuosi, aš tau padovanosiu, specialiai laikau stalčiuj. O jei neatvažiuosi, – pasiūsiu paštu.

Laukiu greito laiško arba paties. Tada plačiau ir pakalbėsime.

Širdingi linkėjimai!

Norbertas

1974 03 14

Gerb. Juozai,

malonu pasiūsti Jums seniai lauktą „Liaudies kūrybą“, kuri pagaliau pasirodė. Čia Jūsų autorinis egzempliorius. Jau yra pradėtos vesti derybos dėl III-jo tomo. Kai viskas paaiškės, pabrėšiu kelis žodžius ir vėl prašysime bendradarbiauti. Sarmata, Juozai, ir sakyti, bet aš dar į Jūsų mitologinius darbus rimtai neįsigilinau. Tokie rūpesčiai buvo užgriuvę. Kai mano padangė kiek prašviesės, peržiūrėsiu ir atrinksiu, kur įdomesni, spaudai. Kaip Jūsų sveikata ir kokius darbus dabar dirbate?

Linkiu kuo didžiausios sėkmės.

Norbertas

1974 12 19

Tiesa, iliustracijų nedėjo, nors jau ir buvo atspausintos. Siunčiu atgal Jums nuotrauką, kurią gavau iš leidyklos.

N. V.

Sveikas, Juozai,
abu sakmių pluoštus ir tyrinėjimus gavau. Labai dėkoju. Į rankraštyną dar neįtraukė, todėl negaliu pridėti numerio. Kai įtrauks, parašysiu. Jei ateityje reiks kokio str. ar knygos, parašyk, gal aš kaip galėsiu padaryti su „Era“. Linkiu geros sėkmės!

Norbertas
1975 04 25

Sveikas, Juozai,
tiesiog nesuprantu, kaip čia yra, kad Juozas negauni mano laiškų. Aš jau į du laiškus rašiau etiologinių sakmių indeksą. Berods, tuo pačiu metu siunčiau ir atspaudus, kurių prašėte. Tai gal ir atspaudų negavote? Etiologinių sakmių rinkinukas jau seniai įregistruotas (nr. 4690). Ką prašėte, patarsiu. Šį laišką siūsiu registruotą, žūtbut turės Jums įteikti.

Aš ką tik grįžau iš ekspedicijos Tveruose (Plungės r.), kur dirbome apie porą savaičių. Labai daug užrašėme sakmių ir pasakojimų. Malonu, kad Jūs ir vėl savo ekspedicijose suradote įdomių dalykų. Vadinasi, pirmoji vasaros pusė mums abiems buvo sėkminga. Linkiu, kad antroji Jums būtų ne prastesnė (turiu galvoj Žagarės ekspediciją).

Geros sveikatos ir didelių atradimų.

Norbertas
1975 07 28

Sveikas, Juozai,
gavau keletą Jūsų laiškų su įdomiais straipsneliais apie laimę. Dar kartą pasigailėjau, kad Juozas nepaklausei ir nepersikėlei į Vilnių, į mūsų Institutą. Tiesiog gaila, kad turi tokį brangų laiką gaišti pamokoms ir tik laisvalaikiu gali prisėsti prie mokslo, ypač mitologijos. Jos nieks beveik netyrinėja, o taip reikėtų, taip yra pribrendęs reikalas rimtai imti studijuoti lietuvių mitologiją, kaip ir kalbą. O jei būtum Vilniuje – po ranka būtų daugelis šaltinių, bibliotekos, lengva iš kitur atsisiųsti knygų ir išvalgius pastebėjimus būtų galima pagrįsti kitų atradimais arba faktais, būtų galima imti studijuoti ne atskirus mitologijos faktus, o visumą, pažiūrėti kaip visi tie faktai tarpusavy susiję, kaip veikia vienas kitą. O turint tokią puikią nuojautą, tai būtų nesunku padaryti. Labai norėčiau Jus kada nors susitikti, padiskutuoti apie šiuos klausimus. Jei kada atvažiuosi į Vilnių, būtinai užėik į **namus**. Matai, jau penktas mėnuo, kai aš neinu į darbą, guliu lovoje tai vienoje, tai kitoje ligoninėje, netrukus tikriausiai drybsosiu namie. Negaliu nieko rimto nei skaityti, nei galvoti. Kai kas skauda, sunku sukonzentruoti mintis. Todėl tikriausiai nebūsiu rimtu oponentu, bet vis tik malonu bus jausti vienas kito petį, einant viena kryptimi. Dėl tos prakeiktos ligos kol kas negaliu įsigilinti ir į Jūsų straipsnelius. Kad būtų didesnis noras kada užsukti, padiskutuoti, iš anksto pasakysiu, jog kai kas, man atrodo kiek kitaip. Man nesinori sieti laimės su zuikiu; ar ne labiau čia tiktų vilkas. Jeigu jau sieti šiuos mitinius padarus, tai mano manymu santykis būtų toks: laimė – nelaimė // vilkas – zuikis (vilką pamatyti, sutikti reiškia laimę, zuikį –

nelaimę). Žinoma, čia visai kito periodo tikėjimai, kitoks kontekstas. Bet be galo įdomu būtų pažiūrėti į šį ryšį. Bet tai negalima daryti atsietai nuo kitų mitinių būtybių, visų pirma **velnio**, su kuriuo tiesiog siejasi zuikis (!) ir vilkas (?). L. tikėjimuose velnias pasiverčia zuikiu, pasakose slibino (ir velnio) gyvybė zuikyje (antyje – kiaušinyje) ir t. t.

Bet matai, Juozai, padrikos ne tik mintys, bet ir raidės, nes rašau gulėdamas. Bet gal kaip nors įskaitysi.

Artėjančių švenčių proga linkiu geros sveikatos, darbingos nuotaikos, ir daug daug atradimų! Lik sveikas, mano aplankytas.

Norbertas

1977 12 25

Mielam Juozui

daug energijos, sveikatos ir

kūrybinio džiaugsmo linkiu šiais naujaisiais metais!

Norbertas

1977 12 25

Zigmui Zinkevičiui

Gerb. Profesoriau,

[...] Žodyne, manau, abstraktesnėms sąvokoms arba žodžiams, kurie savo reikšme ar vartojimu kuo nors skiriasi nuo aiškinamojo, galėsiu visiems duoti sakinius. Vos prisiminus kokį žodį, ausyse taip ir skamba vaikystėj girdėti pasakymai. Visa bėda čia su apimtim. Mano noras, kad kuo daugiau atspindėtų kalbiniai dalykai.

1971 06 17

[...] Straipsnį perskaičiau. Jis man patiko. Dėkoju Jums už sutvarkymą, tiktai prašyčiau, kad autorių pavardes sukeistumėte vietomis: aš juk tik kai kuriuos duomenis pateikiu, ir iš viso taip nepatogu.

1973 04 17

[...] Net viduramžiai žmonės nebemoka nei tarmiškai, nei bendrine kalba kalbėti, todėl kartais sunku ir susigaudyti, kaip aplinka pagaliau jau ir patį išmuša iš vėžių.

1973 05 12

[...] Jei turėsite kada nors kokių nors klausimų ar pan., visada prašau rašyti. Aš jaučiu, kad mano pareiga pateikti iš tarmės viską, kas įmanoma, nors ne visada sugebu. Greit jau bus per vėlu, nes gryna tarmė baigia išnykti. Joniškio rajonas turi Jonaitytę ir Karaliūną, o Pakruojis, rodos, neturi nieko. Diplominiam darbui medžiagą čia rinko diplomantas Garšva, tačiau jis, nors ir gerai teoriškai pasirengęs, bet gyvena daugiausia Kaune ir tarmės subtilybių jau nebejaučia.

1973 06 07

[...] Šiuo metu nuo kalbotyros vėl teks šiek tiek atsitolinti. Žeimelio miestelis patvirtintas urbanistikos paminklu. Archit. A. Miškinis apie jo architektūros raidą parašė stambią apybraižą, kurią apgynė mokslinėje metodinėje Paminklų Apsaugos Taryboje. Tačiau ne viskas ten atitinka faktus, todėl pasiūlė man parašyti tokią pat apybraižą, o paskui faktus derinti (šiam jo darbui aš rašiau recenziją). Teks šio darbo imtis, kadangi vietiniai faktai man vienam težinomi [...]

1973 07 17

[...] Kol kas, kai tik atitrūkstu sekmadieniais nuo mokyklos, braidžioju laukais. Daugiausia domiuosi archeologiniais paminklais ir su jais susijusiais vietovardžiais. Šie vietovardžiai svarbūs tuo, kad jau turi savo pasą ir nėra atsitiktiniai, jais galima plačiau remtis. Straipsneliai kol kas apie kiekvieną vietą išeina tokie kraštotyriniai – čia ir archeologija, ir mitologija, ir kalbotyra, bet vėliau iš jų bus galima daugiau padaryti.

1974 12 04

[...] Labai gaila, kad užsniigo, ir baigėsi mano sekmadieninės išvykos į tolimesnes apylinkes. Nemažai naujo ar nepastebėto dar galima užtikti.

1974 12 14

[...] Apie žodžius *móje* ir *mojėlė* esu rašęs jau ne kartą, tačiau atskiri argumentai išsisklaidė po atskirus straipsnelius, todėl reikėjo juos visus sukaupti į vieną vietą, ką ir padariau. Toliau mano darbas kuriam laikui kiek nutruks: labai daug neatliktų darbų susikaupė mokykloje, be to, užsidaro mano išvykos į tolimesnes apylinkes. Teks laukti pavasario. Sukaupus visą Mūšos baseino archeologinių vietų vardyną, ir į etninę žiemgalių kilmės klausimą galima bus pasižiūrėti leksikiniu požiūriu.

1974 12 21

[...] su perrašymu blogiau – gerokai pasilpo akys. Taigi siunčiu, koks yra. Jei matysit, kad prof. V. N. Toporovui tinka, prie progos perduokit, arba persiūskit, o jei ne – testovi pas Jus: jis turėtų būti įdomus ir tautosakininkams dėl savo faktinės medžiagos. [...] Pats prof. V. N. Toporovui parašyti vis dėlto neišdrįsau.

1974 11 29

[...] Šiais metais gripas jautresnių plaučių ar bronchų žmones iš tiesų labai kankina. Turiu bėdos ir aš pats. Bet, rodos, praeina. Linkiu ir Jums, gerbiamas profesoriau, kuo greičiau pasveikti.

1975 02 01

[...] Jei turėsite kokių klausimų dėl kitų pateiktų duomenų, prašau rašyti. Kaip praeitą kartą rašiau, nuo pat ankstyvo pavasario labai intensyviai dirbau prie mitologijos. Bet dabar jau baigiau. Įdomių dalykų išaiškėjo, lyginant šio krašto tarmes, jų ribas ir archeologiniu požiūriu tuščius ruožus, kas labai ryškiai sutampa. Tą straipsnelį aš atidaviau V. Mačiekui, ekspe-

dicijos Žagarėje viršininkui, bet jį jau, manau, matė ir doc. Girdenis, nes aš jį pasiunčiau K. Garšvos adresu, o jis žadėjo pirma jam parodyti. Įdomu, kad K. Garšva, ištyręs savo testų rezultatus, ir pats priėjo išvados, kad šio krašto tarmėje atitrauktinio kirčio priegaidės iš viso neskiriamos. Ar jis tą išdrįs dabar parašyti, nežinau, tačiau žodžiu jis man sakė, kad Pakruojo, Vaškų, Saločių, Pasvalio tarmių atstovai mokiniai – neskiria.

Baltistikos konferencijos tezes K. Garšva man atsiuntė. Labai įdomus str. apie „raganą“. Beje, Jūs žinot, kad 16 a. Žemelį prijungus prie Lietuvos, buvo surašyti gyventojų inventoriai. Visos (išskyrus vieną kitą) pavardės lietuviškos, su lietuviškomis priesagomis (pavardžių apie 120), ir tų tėvavardžių priesagų santykis toks: -aitis (6), -ėnas (4), -onis (23), -ūnas (15). Yra ir daug kitokių. Apie tai mano rinkinyje „Mūsų ištakos“, p. 234–252*. Tenai matosi vienanariai, dvinariai ir net trinariai asmenvardžiai.

1975 10 20

[...] Dėkoju už tarmės duomenų paskelbimą „Baltistikoj“ 12 (1). Gal jau yra ir 12 (2)? Prasdėjęs darbui mokykloje, keliai kur nors išvažiuoti užsidarė, o į vietą tokių leidinių neatveža, bijau pralaukti.

1976 09 15

[...] V. Bogušio paragintas, sutvarkiau dar gimnazijos laikų novelių rinkinį. Kai tik bus galimybė kur nors išvažiuoti, įrišiu ir atiduosiu rankraštį Universiteto bibliotekai. Netikėtai gavau labai palankią kažkieno iš Universiteto recenziją. Tai jau senesnių laikų bandymai... užbaigiau dar vieną kraštotyros straipsnių tomą. Visa bėda, kad negaliu be atostogų išvažiuoti – nuvežti į draugiją mašininkei perrašyti, todėl, kol galėsiu perduoti bibliotekai, dar praeis kiek laiko. Turiu dar ir daugiau apie ką rašyti, bet iki N. Metų viską teks atidėti, nes turiu perrašyti tris kursinius darbus neakivaizdiniam kvalifikacijos kėlimo kursams, vasarą į stacionarinius išvažiuoti nenoriu, labai nukentėtų darbas ekspedicijose. O kursų atidėjimą buvau gavęs paskutinį kartą.

1976 10 02

Šįkart kreipiuosi ne visai dėl kalbos dalykų. Viena mūsų mokinė, vartydama palėpėj rastas knygas, kurios buvo Baltausių kaimo Žemelio apyl. Lindešio sodyboj, rado A. Baranauskui rašytą atsisveikinimo laišką, jam išvažiuojant į Seinus, eilėmis. Laiškas rašytas labai aiškia rašysena. Čia jį, labai tiksliai nurašęs, pridedu. Stebina kalbos ir eiliovimo gražumas. Kaip tas laiškas pateko pas minėtą pilietį Lindešį – nežinau. Greičiausiai, jis buvo neišsiųstas. Gal ta knyga priklausė Žemelio kunigui. Sunku tikėti, kad ji buvusi paties Baranausko... Nežinau ir kas tas autorius Stočkus. Gal tuometinis Žemelio kunigas. Bet laikas per tolimas, ir iš žmonių nesužinotum, nebent kur archyvuose. O gal čia tik kokio žinomo laiško nuorašas. Literatūros istorikų nepažįstu, todėl siunčiu Jums, nes Baranauskas buvo ir kalbininkas. Prireikus galėčiau atsiųsti ir originalą, jei po to bus grąžintas muziejui**.

1976 10 05

* Žr. Šliavas J. XVI a. Žemelio apylinkės asmenvardžiai, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, V., 1981, t. 31, p. 207–214.

** Laiškas muziejui negrąžintas. Šiuo metu jis yra VUBR, f. 152-10, p. 52–54.

Įdomus senovinis rankraštis*

Juozas Šliavas

1976 m. spalio 5 d. Žeimelio vid. mokyklos dešimtosios klasės mokinė Rita Ohrimenko į Žeimelio muziejų atnešė įdomų rankraštį – 1898 m. rugsėjo 6 d. eilėmis rašytą atsisveikinimo laišką žemaičių vyskupui Antanui Baranauskui, šiam išvažiuojant vyskupauti į Seinus. Laiškas pasirašytas pavarde Stočkaus, dievo tarno, matyt, buvusio kunigu, tik nenurodyta parapija. Laiškas parašytas ant vidutinio formato perlenkto popieriaus lapo, trijuose jo puslapiuose, juodu rašalu. Sulankstytas laiškas buvo rastas įdėtas į storu viršeliu sąsiuvinį, kuriame buvo Baltausių kaimo, Žeimelio apyl., gyventojų Jono Lindešio (iš šios šeimos gyvų, atrodo, nieko nebėra išlikusių) kažkokie užrašai. Paskutiniu metu Jono Lindešio name gyveno Ohrimenkos, kurie, pasistačius naują namą Žeimelyje, į jį po to persikėlė, persiveždami čia ir buvusius senus popierius. Atrinkdamas popierius sudeginti, Guntis Ohrimenko, prieš keletą metų baigęs Žeimelio vid. mokyklą, tą laišką tenai ir atrado, kurį jo sesuo atnešė į Žeimelio muziejų. Gaila, kad patį sąsiuvinį, kur tas laiškas buvo įdėtas, sudegino.

Pats J. Lindešis į Baltausių kaimą atsikėlė apie 1921 m., kai, vedant sieną su Latvija, dalis Žeimelio valsčiaus su Viteikų kaimu, kur jis anksčiau gyveno, atiteko Latvijai. Tenai jie turėjo stamboką ūkį (33 dešimtines žemės). Nors jis pats mokslų nebuvo baigęs, bet buvo apsiskaitęs, buvo didelis lietuvybės šiame applatvėjusiame krašte gynėjas. Jo tėvas palaikė artimus ryšius su Žeimelio katalikų bažnyčios kunigais, iš kur šis laiškas, galbūt, pas jį ir pateko (pats J. Lindešis tuo metu turėjo būti vaikas).

Toliau čia pateikiama to laiško faksimilė su vienu kitu paaiškinimu. Kas buvo to laiško autorius – tasai Stočkus – nežinoma, tačiau iš laiško matyti, kad jis buvęs geras eiliuotojas, laiškas parašytas gražia kalba, tik vienoj vietoj pavartota žemaitybė *važiousi*, tačiau, tai dar neleidžia spėti, kad jo autorius buvo žemaitis, kadangi kitose vietose aukštaitiškai kietinimas *l*.

P. S. Kadangi kn. p. 746 pateikiama rankraščio originalo faksimilė, žvaigždutėmis pažymėtus žodžius skaitytojas turėtų rasti pats.

Paaiškinimai

* Čia, matyt, – sukurti.

** *Jurkštu, Jurkšteliu* – A. Baranauską pravardžiuodavo mokykloje.

*** *D. T.* – čia Dievo tarnas.

To Mielistai

Gurlingiausiam ir Mieliusiam kun. Antanui
Baranauskui, Seinų Viskupui nuo Žemaičių
Viskupijos kunigu.

Ludiel!

Terp mus biutai ir pračitai
Ir amžių baigt norėjai čia,
Bet, Dievi liepus, skubinau,
Kaip Abraomas pakitai
Ir, klausdamas kelio: kur Seina?!

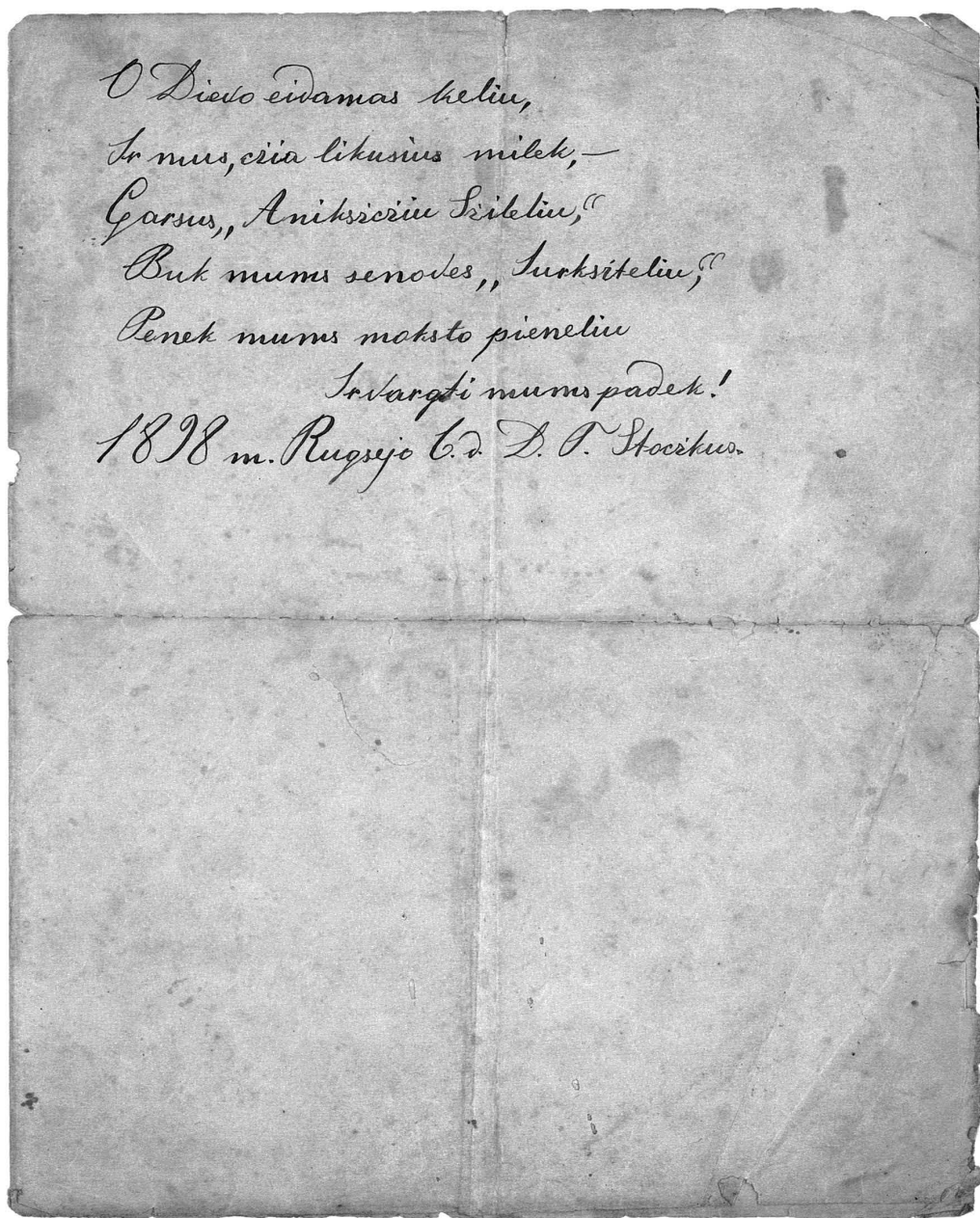
Vaičiuosi sau ryšius.

Vaičiuosi sau, palikes mūsų,
Pas savo dvarisikas ašis,
Pirmuo matonus; ir teisus;
Mokysi teisingai žodis;
Morurus, dūkus ir kapsus
Mylėtisi už vis.

Laiško Antanui Baranauskui
faksimilė

Ir minios žodi ta isigirs,
 Ir ji giliai i siirdi des:
 Nieks nuo siembes nesiskirs,
 Priesiai i prietelius patiks,
 Lenkas ant Lietuvos ne siirs,
                     Nors ne sienais katbes.
 Skarti meilei tai Seimuos
 Tu Dievo pasiauktas esi;
 Todėl, nors siirdis aimanuos,
 Nors nieks, kaip tu mums nebdainuos,
 Nors graudu tarti: Eik pas anuos,
                     Bet tariam tai tisi.
 Eik pas anuos, ganiki sveiks,
 Valdik Auksciciausiojo vardu,
 Ir ar kas girs Tave ar peiks,
 Ar kas siirden Tau peili smeigs,
 Ar tai galitocius bus, ar patiks,
                     Visiems tu buk vadu.

(faksimilės tęsinys)

O Diele eidamas keliu,
 To mus, čia likusius milek,
 Garsus,, Anikscėiui šilėliu,
 But mus senoves,, Turksiteliu,
 Penek mus moksto pienėliu
 To vargti mus padek!
 1898 m. Rugsejo 6. d. D. P. Stocėtuos.

(faksimilės pabaiga)

Kadangi į Vilnių greitesniu laiku važiuoti nenumatau, rankraštį siunčiu paštu: kol kas nėra pasitaikę, kad kas nors dingtų. Vis dėlto, kai tik šį rankraštį gausite, įdėkite atvirlaiškį, kad gavot.

[...] Rankraščio autorius Stočkus su Baranausku turėjo būti labai geras pažįstamas mokymosi metais, kadangi pamini net jo pravardę – Jurkštelis. Manau, kad ši pravardė mokyklos ar seminarijos, o vėliau parapijų – Žeimelio, Lauksodžio ar Pašvitinio – kunigų sąrašuose turėtų būti rasta. Pridedu ir turimus duomenis apie dokumento radimą. Jei darytumėt kopijas, reiktų kartu pridėti ir šio raštelio kopiją, kad nereikėtų kiekvienam adresatui rašyti atskirai ir aiškinti.

1976 10 15

[...] Beje, dar dėl **žmónes**, **šūnes**. Per anglų k. vertimo pamokas įsiklausiau, kad mokiniai dar ir dabar tuos žodžius neretai taip ištaria, suliteratūrintai, dgs. vardininke. Taigi, matyt, tokie šie žodžiai anksčiau čia ir buvo, prieš nutrupant galūnėms [...]

1976 12 23

[...] Dėl Frenkelio žodyno prašau nesirūpinti. Iš tiesų su etimologijomis šiuo metu aš mažai tesusiduriu ir kažko, be abejo, nesugalvočiu. Prieš akis daugiausia darbo iš mitologijos, laukiu tik atostogų. O mūsų krašte dar be galo daug galima surasti. Štai neseniai surinkau duomenis apie vad. Šventąjį ažuolą, po kuriuo žmonės dar visai neseniai meldėsi, palieka monetų, vaikai, eidami į mokyklą, jas susirenka [...] Labai reikšmingų padavimų užrašiau. [...]

1977 03 31

[...] J. Jurginio knyga apie lietuvių mitologiją kiekvienam, kas bent apčiuopiamai susidūrė su ja, padarė apgailėtiną įspūdį. Tai ne faktai ir jų analizė, o nepagrįstas savo paviršutiniškos nuomonės gynimas.

1977 04 15

P. S. MD aš negaunu, todėl apie V. Grinaveckio straipsnį ko nors šiuo metu parašyti negaliu. Jei dar turėsit kokių papildomų klausimų, prašau rašyti. Šeštadieniais ir sekmadieniais būsiu namuose. Pasistengsiu skubiai atsakyti. Dovanokit, kad siunčiu šį juodraštinio tipo atsakymą, bet kitaip tektų atidėti iki sekančio šeštadienio, o Jums turbūt skubiai reikia.

[...] Gerb. Profesoriau,

Taip pasitaikė, kad Jūsų laišką gavau ką tik užsukęs į namus. Jau daugiau mėnesio dirbu prie mitologijos paminklų Biržų, Panevėžio, Šiaulių ir dabar ant galo – Akmenės rajonuose. Darbas eina į galą. Suradau dar nuostabiausių dalykų. Sakysim, Akmenės rajone šventąją pušį, virš metro storumo, aplink kurią nuo 1815 metų sukurta tiesiog šventykla. Užtikau ir šventą liepą šalia ažuolo prie Žeimelio, apie kurią rašiau. Medžiai buvo susiję su skirtingomis dievybėmis. Todėl ir maldos, apeigos prie jų buvo skirtingais laikais ir kitos. Tai tik mažytė dalelė. Kol sutvarkysiu, nežinau, ar šiomet beliks kiek atostogų.

1977 08 02

[...] Jus dominantį posakį mergaitė užrašė 1971 m. Vileišių km. Žeimelio apyl. Pateikėjos ten nebėra, o mergaitė dirba Pakruojo vaikų bibliotekoje. Tad patikrinti nebėra kaip. Pateikiu viską, kaip užrašyta:

Čerauninkai

Joninių išvakarėse čerauninkės, su milžtuvėmis rankose, eidavo būriu per ganyklas. Jos braukdavo nuo žolės rasą į milžtuves ir sakydavo:

– Pijo, karvute, pijo.

Po kiek laiko šeimininkės, nuo kurios ganyklos čerauninkės nubraukdavo rasą, karvė nebetekdavo pieno. [LTR 4286(44)] Kirčiuotas šis posakis atrodytų: Pijo, karvūte, pijo...

1977 08 27

[...] P. S. Ar Jūsų knyga apie antroponimiją dar nepasirodė? Knygynėlis pas mus šiuo metu uždarytas, o išvažiuoti kitur dėl darbų kolūkyje nėra galimybės.

1977 10 09

[...] P. S. Iš K. Garšvos gavau vokų, todėl netrukus prisiųsiu dar porą straipsnelių.

1977 10 18

[...] Str. apie sėlių vietovardį **čeraukštė**, Smilgių apyl., Biržų raj., išsiunčiau K. Garšvai, kad parodytų A. Vanagui, kuris jį laiko žiemgališku, kas prieštarauja tam tiek savo fonetika, tiek ir geografiniu arealu.

1977 10 20

[...] Taigi šiuo metu Mūšos baseine jau turiu tris žodžius šauksmininko linksnyje su šakniniu kirčiavimu: **vaikeli** (Pašvitinys, Žeimelis), **žeinteli** (Linkuva) ir **māmyte** (Žeimelis).

1977 11 18

[...] Gavau per vargą P. Denisovoos, latvių antropologės, knygą „Etnogenez latyšei“. Aš jau daug metų rankiojau mūsų krašto suomių kilmės substrato liekanas: pavardes, vietovardžius, tautosaką, archeologiją. Iki šiol visi į tai žiūrėjo skeptiškai, nes atrodė, kad toje vietoje finai mūsų krašto nesiekė. Šioje knygoje, pvz., 114 psl. žemėlapyje aiškiai parodyta, kad finai kaip tik tarp Saločių ir Jonišio siekė mūsų kraštą (remiamasi antropologiniais duomenimis). Tokiu būdu ir mūsų tarmės kai kuriuos duomenis, matyt, tikrai galima remti lybių substratu. Šiuo metu noriu visus iki šiol turėtus duomenis surinkti į vieną vietą ir tuo klausimu paruošti straipsnį.

1977 12 05

[...] Reikalai su spauda žinomi. Jei Jums atrodo, kad pabandyti reikėtų, gal pabandyti Savukyno redaguojamam kraštotyros leidinėly „Žmonės ir kalba“. Archeologinė medžiaga šiuo atveju – nenuginčijamas įrodymas. Bet aš čia galvos nesuku. Svarbu, kad surinkta ir pasverta.

1977 12 23

[...] Šiuo metu mokykloj atsitiko baisus dalykas: 8 kl. berniukas nušovė mano auklėtinę vienuoliktokę – savo seserį. Iš kažkur vaikai gavo pasiskolinti šautuvą. Vienas užtaisė ir išvažiavo numetęs, o kitas, nežinodamas spustelėjo ir vietoj nušovė. Šios savaitės darbai susitrukdė, tačiau kitą savaitę – aš minėtą straipsnį pasiūsiu.

1978 11 07

[...] Labai ačiū, kad žadate padėti. Aš esu palikęs K. Garšvai šiek tiek pinigų, ir jis mane iki šiol aprūpindavo. Paskutiniuju laiku jo pagalba sutriko, tačiau tikiuosi ir toliau kitas knygas gauti per jį, nors ne viską ir jis gauna.

1978 04 13

[...] Atplėšiant (voką) vienas vietovardis šiek tiek nusitrynė, aš jį pataisiau, neužkliajavau dėl tos priežasties, nors dėl tokio defektėlio gal nieko ir nesakys. Kad neturėčiau pamokų, sutvarkyčiau geriau, bet po pamokų – paštas jau bus išvežtas, ir toliau vėl ta pati istorija.

1978 04 29

[...] Viskas reikalinga, viskam reikia skirti laiko, paskutiniai metai, dar susiję su senosios kultūros tiesioginėmis tradicijomis, bėga. Tiek daug nepadaryta ir tiek nedaug, kas tą darbą noriai dirba, nors šiuo metu, rodos, visi apsišvietę.

1978 08 10

[...] Jis [straipsnis] jau parašytas, tik nenoriu blaškytis redagavimu, kol neužrašyta visa vasaros ekspedicijos medžiaga: kai prasidės darbas mokykloje – bus sunkiau viską beaprašyti, labai blaškys.

1978 08 16

[...] Dabar Jūs turbūt jau sėdit prie savo įdomiausio darbo – istorinės gramatikos.

1978 12 04

[...] Mitologija – tai ne kalbotyra, tai tam tikra prasme filosofija: susikristalizavus kokiai minčiai, ją tuoj reikia išlieti ant popieriaus, kitaip ji nublunka. Kalbotyroj – priešingai.

1978 12 14

[...] Praėję metai buvo gana sėkmingi. Žeimelyje restauruojama Didžioji karčema, kurioje bus atkurtas XVIII a. pabaigos interjeras bei pobūvių salė ir viešbutis. Atidarys 1980 m. Pavyko šiais metais išjudinti ir Mažosios XVIII a. karčemos restauravimą. Joje įsikurs žiemgalių muziejus. Darbus ir čia jau pradėjo. Daug padėjo L. Šepetys. Ne ateinančią, kada darbai bus pačiame įkarštyje, o kitą vasarą pakoviesiu Jus apsilankyti, kaip kadaise žadėjote. Numatyta rekonstruoti miestelio aikštę. Iš tiesų, jei viską pavyks įgyvendinti, Žeimelis tikrai taps kultūriniu šio krašto centru, išlaikiusiu daugiausia archaikos.

1978 12 23

[...] Mitologija – tai senovinio žmogaus filosofinės mąstysenos atkūrimas. O ji nebuvo tokia chaotiška ir primityvi, tiktai nesirėmė mokslu, kurio tada ir nebuvo. [...] Baigiu rašyti XVIII-tą tomą*. Jį skiriu Vilniaus Universiteto 400-mečiui.

1979 02 26

[...] Beveik visas XIX t. bus skirtas mitologijai. Pradėjus judinti vieną ar kitą dalyką, labai įdomių vaizdų atsiskleidžia. Iki šiol mitologija nagrinėta daugiau statiškai. Tačiau ji vystėsi, ir perėjimas iš matriarchato į patriarchatą kultūroje sukėlė tiesiog audrą.

Keitėsi sistemos, keitėsi morfai, migravo net ir savo aplinkos sferose ir pan. Taip žemės dievų morfai kartais atsidūrė danguj, kas, nagrinėjant vien statiškai, sukelia daug nesuprantamų dalykų, už kurių užkliūna tyrinėtojai. Šioms problemoms šis tomas daugiausia ir skiriamas.

1979 04 22

[...] Ką tik išsiunčiau Jums du straipsnius, dabar pridedu dar vieną. Ar siųsti jį prof. A. Greimui – Jūs pats nuspręsit. [...] Iš vieno studento girdėjau, kad jis kaip tik kalbėjo apie šią Sovijaus legendą, bet interpretacijos jis man paaiškinti negalėjo, taigi nežinau, kuo ji gali sutapti, o kuo skirtis. Jei siųsit – Jūs tą paaiškinkit, nes, jei kas sutaps, kad nepagalvotų, jog aš kartoju jo mintis. Straipsnyje iškėliau ar paminėjau faktus, kurie didesnės abejonės neturėtų kelti. Jei ne – ir ši legenda rodo senovinį baltų ir germanų ryšį [...] O ryt jau išvažiuoju į kolūkį.

1979 05 02

Siunčiu dar vieną str. apie Mūšos tarmės **móje**. Aiškinimas gal šiek tiek romantiškas, tačiau turbūt ne be pagrindo ir ne beprasmis. Šiuo metu jau tvirtai įsitikinęs, kad lie. mėnesių vardų: **kovas, balandis, gegužė, birželis ir liepa** kilmė tikrai mitologinė. Kalbotyroje mitologija aplamai per daug laikoma nuošaly, o juk senovinio žmogaus gyvenime tikėjimai vaidino ypatingą vaidmenį, ir visa tai siejosi su kalba.

1979 05 03

[...] Kadangi XIII a. Sovijaus mite ji valgoma per laidotuvių apeigas, todėl susijusi su amžino gyvenimo simbolizavimu, mat blužnis yra organas, gaminantis kraują. Ir neolito palaidojimuose randama raudonos ochros dažų, simbolizavusių kraują. O kraujas buvo gyvybės nešėjas ir simbolis. Taigi saulės gyvulio šerno blužnies valgymas bei raudonos ochros bėrimas neolito palaidojimuose glaudžiai susiję. A. Greimą žinau iš E. Metelinskio knygos „Poetika mifa“. Visą šį mėnesį dirbsiu su mokiniais kolūkyje, o po to leisiuos į keliones, ieškodamas mitologijos likučių.

1979 06 02

P. S. Tai paskutinis laiškas prof. Z. Zinkevičiui. Mokytojui leistis į keliones nebebuvo lemta. Birželio 10 dienos rytą buvę auklėtiniai rado jį užtroškusį dūmuose...

A. B.

* Dabar tai yra VUBR, f. 152-17.

**ДВОРОВОЕ
УПРАВЛЕНИЕ
ИМѢНІЯ
ГЛЕБОВА.**

Имѣніе Глебовъ.

Листо 5. днѣ 1890. года.

№ 25.

Удостовереніе

*Дано сіе отъ Двороваго Управленія
имѣній Глебова, Князя Ливена
крестовнику Якову Яковлевичу
Эрглису въ томъ, что оне лично
имѣ въ дѣлѣности лѣсного ста-
родки во имѣніи 1890
году.*

*Управляющій имѣніемъ, Крестовникъ
Князя Ливена:
Крестовникъ Яковлевичъ.*

Kunigaikščio Lyveno 1890 m. liepos 5 d.
Glebovos dvaro miškų sargui Jokūbui Ergliui
išduotas pažymėjimas. ŽM

Gimimo pažudymas
Karo rikalu.

Nr. 48. Povilas sūnės Panevėžio miestiečio
Jono Lieso ir Kunegundos gim.
Bajalytės gimė ~~tūkstantis~~ aštuoni
šimtai devyniasišimt septintais
1897 m. metais lapkričio dvidešimt
antra 22 d. diena Glėbavos dvare
Žemelio par.
Taisingumą šio akto liudija
Žemelis, Pasvalio p. 1fd. gegužės 1920 m.
Žemėl. bažnyčios Kuratas
K. Jellely

Povilo Liesio Žemelio
bažnyčios kurato (klebono)
kun. J. Melio pasirašytas
gimimo liudijimas

Kareivio paleidimo į atsargą
liudijimas

35 mės. 1920 m. Karo tarnybos liudijimas, Nr. 4800.

KRAŠTO APSAUGOS
MINISTERIJA
MOBILIZACIJOS SKYRIUS

1920 m. Birželio 21 d.
№ 2238
KAUNAS.

LIUDYMAS.

Pavardė Liesys
 Vardas Povilas
 Kaimas (miestas) Žemelio
 Valsčius (kvartalas, gatvė) Žemelio
 Apskritis Biržų

Paleistas nuo tarnybos kariuomenėje pagal punktą 15² raidė a
 Laikinių naujokų šaukimą įstatų priimtą Laikinosios Vyriausybės
 Rugsėjo 27 d. 1919 m. ir kaitomas atsargoje.

Mobilizacijos Skyriaus Viršininkas
Kapitonas

Įregistruotas Biržų
Apskritis Komendantūroje
1920 m. birželio 19 d.
№ 1107

Pran
P. Pragnis

A T E S T A C I J A 46.Nr.

Duotas šis tarnavusiam ATSKIROJE INŽINERIJOS KUOPOJE grandiniui **L i e s i u i Povilui**, gimusiam 1897 metais ir paeinančiam iš Biržų-Pasvalio ap. Zeimelio val., tame, kad jis, pastojęs 1919 metais birželio 7 d. Inžinerijos batalijonui, vėliau buvo pervestas Atskiron Sapiorų kuopon, vėliau pavadintan Atskira Inžinerijos kuopa, tarnavo iki 1920 metų liepos 1 d. kurią dieną jis tapo paliuosuotas iš kariuomenės sulig Mobilizacijos skyriaus liūdymo 7238 Nr.

Per visą tarnybos laiką buvusioje pavestose man At. Sapiorų bei Inžinerijos kuopoje minėtas kareivis pasižymėjo darbštumu, geru žinojimu tarnybos, sąžiningumu ir ištikimybė bei drausmingumu. Teismo bei drausmės pabaudomis baustas nebuvo, kas savarankiu parašu tvirtinu:

V.A. 1922 metais, sausio 4 d.

Inžinerijos pulko Ukio Vedėjas
Vyr. Leiten.

Inžinerijos pulko Ukio Vedėjo parašą
tvirtinu.

Inžinerijos pulko Adjutantas
Leitenantas

Žemeliėčiui atsargos kareiviui
Povilui Liesiui išduotas atestacinis
pažymėjimas

LIETUVOS RESPUBLIKA
 V. R. M.
 ŽEMELIO VALSČIAUS
 VALDYBA

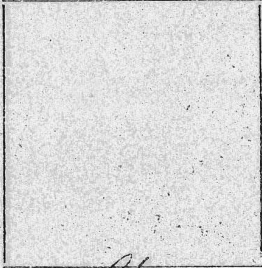
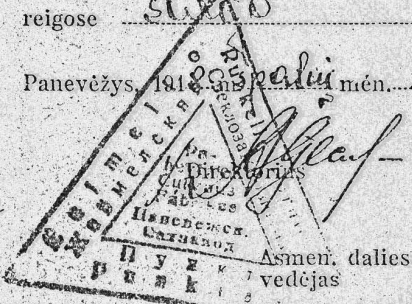
1924 m. Galaut. m. 8. d.
 Nr. 866.
 Žemelis

Liudijimas

Siuo mi liudijama, kad pil. Juozas
 Vronievski, pacikantis iš Nociūnų kaimo Žeme-
 lio Valsčiaus, užrašyto atsargos kariuomenės
 liudyme № 2478 p. pavardė Varnauskas, yra
 tas pats asmuo.
 Liudijimas duotas jam Vronievski
 asmeniškai prašant.

Viršaitis *[Signature]*
 Sekretorius *[Signature]*

Pavardė <u>Vronievskis</u>	Asmens dokumentas <u>Pašas</u>
Vardas <u>Muozas</u>	<u>№ 2764</u>
Tėvo vardas <u>Balkus</u>	<u>Žemelio NKUD 1916. I. 30 d.</u>
Gimimo data <u>1892. I. 12 d.</u>	Liudijama, kad anksčiau pažymėtas asmuo
 <i>[Signature]</i> (parašas)	dirba <u>Panevėžio cukraus fabrike pa-</u>
	tarnauja
	reigose <u>SLUKO</u>
	Panevėžys, 1918 m. gegužės mėn. 1 d.
	 Asmen. dalies vedėjas

Liudijimai, išduoti Nociūnų kaimo
 gyventojui J. Vronievskiui

Žemelio Žemės ūkio kooperatyvo
valdybos posėdžio protokolas 1941 metų liepos 7 d.

Dalyvaujant valdybos nariams: Botišinui Prancišui, Labaniskui Kuitanui, Naorickui Jurgui, Prėšla Vytautui.
Rev. komisijos pirmininkui V. Rudniskui ir Žemelio valsčiaus tarybai ir Kuovardos Urvėninkos J. Štarkonius.

1) Valdybos keituviai narių pasidalinimo kl.	Valdyba apsvėrusi valdybos pirmininko kl. Gasto kausėdėla-tyrą nutarė: kaspo uelėninkai ornuomenėje partikėjimo iš valdybos narių tarpso pašalinti. Tarpso uelėninkai pašalinti iš valdybos narių fūvą Keimvėte, kaspo uelėninkai ornuomenėje partikėjimo.
2) Nauji valdybos narių pakviėtimo kl.	Uelėninkai prėšėlinė valdybos narių kl. Gasto ir fūvą Keimvėte uelėninkai pakviėti valdybos kausėdėlatus Vytautą Prėšlą ir Jurgą Gaižalg.
3) Revizijos komisijos narių pakviėtimo kl.	Kaspaugai Rev. komisijos narių fūvą Keimvėte ir Prėšlą, o Prėšlą ir fūvą Keimvėte ornuomenėje partikėjimo, tvali uelėninkai Prėšlą ir fūvą Keimvėte iš revizijos komisijos narių pašalinti, o jį oieltoje pakviėti revizijos komisijos kausėdėlatus fūvą Prėšlą ir Prėšlą fūvą Keimvėte.
4) Kooperatyvo tarnautųjų paliuosarimo klausimas	Valdyba uelėninkai pašalinti sekancius tarnautųjies J. Prėšlą, Gaižalg.

Žemelio žemės ūkio kooperatyvo 1941 m. liepos 7 d. valdybos posėdžio protokolas

	<p> 2) Fouartine Zofija 3) Euvilėnė Harlote 4) Dalmalovicus. Norola 5) Boguiskaite eta 6) deoanas Aleksas 7) Heraclonas Berelis 8) Kuncei Feliks 9) Ozgulisinas 10) Jokuiskas Meris 11) Upyte d. olija 12) Sakunizka Berelis 13) Gaslevicius Jona 14) Severickinas Jonas 15) Pevicene Rozalija 16) Augline Hermana 17) Busetinaste eta 18) Linkovicus Stasys 19) Mana Meris 20) Barauskas Vincis 21) Stauskis Jonas 22) Zukauskas Jona. </p>
<p> 23) Lasperatze uenys tar uenutys priemimo kl. </p>	<p> Baldyba uenare priimti ukaucius tar uenutys. 1) Povis Feliks kooper. Rozalija 2) Sauteriska Valdemara 3) Sauterickone 4) Gijedimivie Elina 5) Macelivie Vincija 6) Vincianicis Stasi. 7) Maculis Jona, gelicis kraute vis vedaju. 8) Urbata Kolobis Maciפקtis krautevis uenutis </p>

(protokolo tęsinys)

<p>9) Martinaitis Jonas nesenas krautuvas tarcautijs</p>	
<p>10) Seimaitė Felė kalė krautuvas parosvijs</p>	
<p>11) Piekis parosvijs Lt.</p>	<p>Valdykla nutarė iš kooperatyvo krautuvių parosviuti t. k. linas, restaliingas prekes ir masėis kikiainis, avelinė ir usunofakturs parosviuti t. k. su visāria restaliainis.</p>
<p>12) Kooperatyvo krautuvių prekianimo laukas</p>	<p>Valdykla nutarė nustatyti kooperatyvo krautuvisms ukau t. k. prekianimo ^{laikus} (atolanti ryta nuo 9 valandos iki 15 valandos)</p>
<p>Res. komisija: J. Purinskis Nuovados atstovai: P. Stasys Restaly vadovai: J. Kocius</p>	<p>Valdykla: An. Petrusis P. P. - H. J. - Res. komisija: J. Purinskis Nuovados atstovai: P. Stasys Restaly vadovai: J. Kocius</p>

(protokolo pabaiga)

1944 m. Gegužės mėn. 5-6 d.
 Kairėlių kaimo nuostipus surašius
 Gyventojai
 Barabos.

1. Vasaras Antanas 1887 m.	41. Lėvenėius Aljpolas 1889 m.
2. Vasaraitė Ona 1893 m.	42. Lėvenėiene Teodorija 1887
3. Gaišenė Jonia 1873 "	43. Lėvenėius Jonas 1927 m.
4. Misėius Antanas 1907 "	44. Lėveniėius Ona 1863 m.
5. Misėimėnė Jonia 1903 "	45. Šalėnė Elia 1866 m.
6. Misėnaitė Teronika 1937 "	46. Osalaitė Katalija 1921 m.
7. Kazakevičiūtė Elia 1922 "	47. Osalaitė Anežė 1923 m.
8. Baunė Ona 1871 "	48. Osalaitė Elia 1923
9. Čugys Jonas 1913 "	49. Osalaitė Anežė 1925
10. Čugreivė Ona 1920	50. Osalaitė Anežė 1930
11. Čugytė Alajona 1943	51. Osalėnas Petras 1926
12. Jukna Pranas 1886	52. Genaiėsis Petras 1891 m.
13. Juknėnė Ona 1905	53. Genaiėsiene Sakalė 1909
14. Juknaitė Ermyna 1933	54. Genaiėsis Jonas 1931
15. Jaiėnėnė Manjona 1901	55. Genaiėytė Anežė 1933
16. Jaiėnaitė Ona 1926	56. Genaiėsis Aljolas 1941
17. Misėriėius Petras 1834	57. Jorilė Jonas 1891
18. Misėriėiene Rozalija 1860	58. Jorilėnė Stėponija 1901
19. Misėriėius Eduardas 1906	59. Jorilėtė Regina 1922
20. Misėriėiene Jule 1903	60. Jorilė Stėponas 1937
21. Misėriėius Aljgirdas 1938	61. Maziytė Anežė 1290
22. Baunys Juozas 1891	62. Maziytė Lina 1892
23. Baunėnė Jule 1914	63. Čepnėjas Ona 1851 m.
24. Baunytė Vėplė 1943	64. Čepnėjtėnė Katalija 1896
25. Burkaėnas Jonas 1893	65. Čepnėjas Jonas 1923
26. Burkaėnėnė Vėplė 1904	66. Čepnėjtėnė Katalija 1925
27. Burkaėnaitė Elė 1926	67. Čepnėjas Aljolis 1922
28. Burkaėnas Jonas 1935	68. Čepnėjas Jonas 1896
29. Burkaėnas Vydas 1943	69. Čepnėjtėnė Elia 1913
30. Purinas Juozas 1910	70. Čepnėja, Antanas 1897
31. Stėtėnėnas Sėduard 1889	71. Čepnėjtėnė Rozalija 1892
32. Stėtėnėniene Sėduolė 1879 m.	72. Čepnėjtėnė Aljolis 1922
33. Čiūtė Jonas 1886	73. Čepnėjtėnė Rozalija 1928 m.
34. Čiūtėnė Rozalija 1896	74. Čepnėjtėnė Vydas 1890
35. Čiūtėnėnė Elė 1860	75. Čepnėjtėnė Ona 1912
36. Čiūtėnėnė Sėduolė 1913	76. Čepnėjas Jonas 1877
37. Čiūtėnėnė Juozas 1886	77. Čepnėnėnė Antanina 1908 m.
38. Čiūtėnėnė Aljolis 1913	78. Čepnėjas Jonas 1926 m.
39. Čiūtėnėnė Aljolis 1893	79. Čepnėjas Ničėis 1944
40. Čiūtėnėnė Aljolis 1928	80. Čepnėjas Janis 1881
	81. Čepnėjtėnė Ona 1908 m.
	82. Čepnėjtėnė Ona 1930 (Čepnėjtėnė)

1944 m. gegužės mėn. 5-6 d. Kairėlių kaimo gyventojų sąrašas. ŽM GEK 1074

Kultūros paveldo objekto,
patenkančio į Lietuvos Respublikos
Vyriausybės 1990 I2 II nutarimo Nr. 375
veiklos sferą, paminklo sauginės ekspertizės

A K T A S

1993 I2 I6

Pakruojis

PLONĖNŲ buv. dvaro sodyba /IP 469 At/

Adresas Pakruojo rajonas Žemelio apylinkė Plonėnų kaimas
Plonėnų buv. dvaro sodyba yra Didžiojo Plonėnų g.
centro P dalyje, Plonės upelio dešiniajame krante.

Plonėnų buv. dvaro sodybą sudaro šie pastatai:

1. Rūmas /gyv. namas/ - stačiakampio plano, 2 aukštų, raudonų plytų mūro, stogas dvišlaitis, valminis, dengtas skarda, P dalyje - buv. ornažerija /?/, R pastato dalyje - privažiavimas/ priebutis/, pastatytas ant kolonų, virš jo - balkonas. Durų ir langų angos puoštos ornamentika. Gyvena I šeima. Būklė - avarinė.
2. Klėtis /ledainė/ - stačiakampio plano, 2 aukštų, raudonų plytų mūro, stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Langų ir durų angos turi puošybos elementų. Skliaute išmūrytos dvi raidės "C H". Nenaudojamas. Būklė - avarinė.
3. Sandėlis - stačiakampio plano, 2 aukštų, raudonų plytų mūro, stogas dvišlaitis, valminis, dengtas šiferiu. Durų ir langų angos turi puošybos elementų, sujungime tarp I ir antro aukštų išmūrytas ornamentinis karnizas. Naudojamas kaip žemės ūkio bendrovės sandėlis.
4. Karčėma - stačiakampio plano, 2 aukštų, akmenų mūro, stogas dvišlaitis, valminis, dengtas šiferiu. Durų ir langų angos turi puošybos elementų. Nenaudojamas. Būklė - avarinė.
5. Sandėlis - stačiakampio plano, 2 aukštų, raudonų plytų mūro, stogas dvišlaitis, dengtas šiferiu. Šimtos turi puošybos elementų /plytų ornamentika/. Skliaute išmūrytos dvi raidės "CH". Nenaudojamas. Būklė - avarinė.

2.

6. Ūkinis pastatas - stačiakampio plano, 2 aukštų, fachtverko konstrukcijos, drėbno molio, kampai išmūryti lauko akmenimis. Stogas dvišlaitis, valminis, dengtas šiferiu. Nenaudojamas. Būklė - avarinė.

Buv. dvaro teritorijoje yra 2 raudonų plytų gyvenamieji namai, ūkiniai pastatai statyti vėlesniame laikotarpyje.

Rytinėje teritorijos dalyje yra parkas. Vyrauja lapuočiai: liepos; ąžuolai, drebulės, uosiai. Daug prižėlusių saivainukų. Į sodybą iš R pusės veda liepų alėja.

Išvados: Siūloma palikti Naujai išaiškintų paminklų sąrašo. Pastatai, nors ir avarinėje būklėje, vertingi savo architektūra. Sodybos išdėstymas vieningas, nesuskaldytas vėlesnių statybų. Planuojama šios sodybos privatizacija.

Komisija: Rajono vyr. architektas A. Šukys
Rajono vyr. specialistė E. Vanagienė
paminklotvarkai G. Juodytė
CB vyr. specialistė kraštotyrai

Plonėnų dvaro
1993 12 16
paminklinės
ekspertizės aktas

LIETUVOS RESPUBLIKA
PAKRUOJO RAJONO SAVIVALDYBĖS
KULTŪROS SKYRIUS

2000 05 26

Nr. KSP

Nr. _____

Pakruojis

**Pakruojo policijos
komisariatui**

**Dėl Plonėnų dvaro
sodybos**

Apsilankius Plonėnų dvaro sodyboje (Žeimelio seniūnija) nustatyta, kad yra naikinami pastatai: nuplėštas šiferis, ardomos plytos, kurios nuvalius skiedinį išvežamos.

Prašome Jūsų pagalbos, stabdant vandališką niokojimą dvaro sodybos, esančios nekilnojamųjų kultūros vertybių registre.

Kultūros skyriaus vedėjas

A.Šimkus

Kęstučio g. 4
5220 Pakruojis

Tel. (8 291) 61678
Faks. (8 291) 61684

Atsiskaitomoji sąskaita Nr.14130813
AB LŽŪB Pakruojo skyriuje
Banko kodas 260101456

8874191

Plonėnų dvaro išsaugojimo dokumentai (Nr. 1–8) iš Pakruojo rajono savivaldybės Kultūros skyriaus archyvo. Dokumentas Nr. 1

LIETUVOS RESPUBLIKOS VM
Pakruojo r.PK

Pakruojo rajono savivaldybės
kultūros skyriui

Pakruojo rajono savivaldybės
merui J.Juozapaičiui

Tan. J. Juozapaičiui
užrašyti. Pa. Karagiere
informuoti apie paveld. d.
2000.06.30.
GAUTA
2000 m. 06 mėn. 29 d.
Nr. 957

Policijos Departamentas
prie LR Vidaus Reikalų ministerijos
Pakruojo rajono
POLICIJOS KOMISARIATAS
men.
2000.06.29
5288 - kd - 26
A. Mintai sudaryti
komisija patety kultūriškai vertinti
ir apibūdinti paveldymą dėl
tolimesniam ir tolesniam
turtui apsaugoti ir priemonių
priemonių priemonių priemonių
priemonių priemonių priemonių

Pranešame, kad pagal Jūsų 2000.05.31 d. pranešimą dėl Plonėnų
dvaro stovio Pakruojo r.PK yra surinkta medžiaga pagal 1994.05.25 d.
išipareigojimą Pakruojo r. "Plonėnų" žūb turėjo nedelsiant pranešti
apie paminklo sužalojimo atvejus, imtis priemonių tolesniam paži-
mui sustabdyti. Dvare esantis turtas neinventorizuotas, dvaras niekam
nepriklauso. Kaip paaiškino kultūros paveldo tarnybos vadovė B. Vana-
gienė ji kasmet lankydavosi Plonėnų dvare matė nykstančius pastatus,
tačiau nei ji, nei "Plonėnų" žūb nesiėmė jokių priemonių pastatams
išsaugoti. Policijos komisariate iki šiol nebuvo gauta jokių praneši-
mų dėl Plonėnų dvaro. Prašome imtis atitinkamų priemonių, kad būtų iš-
saugotos dvaro vertybės.

Komisaras

V. Pečiukas
64402

V. Kučikas
Pakruojo r. PK kriminalinės policijos
komisaras inspektorius
komisaro pavaduotojas
VALIUS PRAKURAITIS

Geris B. Vanagienė
Šamonių rajonui
100 0715/
2000 06 30

LIETUVOS RESPUBLIKA
**PAKRUOJO RAJONO SAVIVALDYBĖS
 KULTŪROS SKYRIUS**

2000 07 03

Nr. 131

I

Nr.

Pakruojis

Rajono merui
 J. Juozapaičiui

Dėl Plonėnų buv.
 dvaro sodybos

Vadovaujantis LR istorijos ir kultūros paminklų apsaugos ir naudojimo įstatymu (32 str.) Plonėnų buv. dvaro sodyba 1991 m. buvo įrašyta į Išaiškinamą istorijos ir kultūros paminklų sąrašą ir jam suteiktas Nr. IP 469 A. Paminklo vertė – architektūrinė. Dvaro teritorijoje – 13 pastatų: 10 statyti dvaro laikotarpyje, 3 – vėlesnės statybos. Dvaro pastatų naudotojas buvo Plonėnų žemės ūkio bendrovė: centrinių rūmuose buvo įsikūrusi kontora, gyveno ūkio dirbantieji, kiti pastatai buvo naudojami kaip trašų, statybinių medžiagų sandėliai, tvartai, viename iš jų – buvo įsikūrusi parduotuvė.

Jau 1990 metais rugsėjo mėnesį lankantis buv. Plonėnų dvare, nustatyta, kad centrinių rūmų būklė avarinė: stogas vietomis įgriuvęs, išdraskyti krosnių kokliai, išdaužyti langai ir kt. Plonėnų žemės ūkio bendrovė raštu buvo įpareigota užsandarinti pastatą. Bendrovės darbuotojai užkalė langus, duris, tačiau tai nesustabdė šio pastato plėšimo. Nemažai prie pastato griovimo prisidėjo ir vietos gyventojai. Lankantis sodyboje teko matyti, kad stogo skarda buvo naudojama paukščių aptvarams, grindų lentos malkoms. Gyventojai tai nelaikė nusižengimu, nes anot jų “pastatas niekam nereikalingas ir sugrius”.

1993 m. gruodžio 16d. buvo surašytas Plonėnų buv. dvaro sodybos pastatų ekspertizės aktas ir 1994 m. kovo 25d. Plonėnų žemės ūkio bendrovė įsipareigojo saugoti istorijos paminklą. Ne kartą apie pastatų apsaugą kalbėjome su buvusiu bendrovės pirmininku Z. Ulinisku, tačiau jis teigė, kad pastatų apsaugoti nėra galimybių.

Šiuo metu Plonėnų žemės ūkio bendrovė yra iširusi, statiniai – neinventorizuoti. Pastatai, išskyrus tuos, kuriuose gyvena žmonės, nenaudojami. Centrinių rūmų, sandėlio, karčemos, ūkio pastato būklė avarinė.

Kultūros skyriaus Kultūros paveldo tarnyba neturi realių galimybių išspręsti Plonėnų buvusios dvaro sodybos apsaugos. Dėl pastatų naikinimo kreipėmės į policijos komisariata, tačiau gautame atsakyme mes patys įpareigoti imtis atitinkamų priemonių, kad būtų išsaugotos dvaro vertybės.

Kultūros skyriaus vedėjas

A. Šimkus

Kęstučio g. 4
 5220 Pakruojis

Tel. (8 291) 61678
 Faks. (8 291) 61684

Atsiskaitomoji sąskaita Nr. 14130813
 AB LŽŪB Pakruojo skyriuje
 Banko kodas 260101456

8874191

A K T A S

2000 m. rugpjūčio 31 d.

PLONĖNAI

Rajono savivaldybės administratoriaus 2000 m. rugpjūčio 30 d. įsakymu Nr.25 v. sudaryta komisija, susidedanti iš komisijos pirmininkės, savivaldybės Kultūros paveldo tarnybos vedėja B.Vanagienė, žemelio seniūnas A.Budnikas, komisijos nario, D.Pilipavičienės, savivaldybės ekonomikos skyriaus vedėjos, komisijos narės, V.Praniulio, vietinio ūkio ir statybos skyriaus vyr. inžinieriaus, komisijos nario, įvertino buvusio Plonėnų dvato sodybos (IP 469 At) iš centrinio rūmo išgrūatų plytų būklę ir nustatė, kad plytos yra išrūšiuotos, nuvalytas skiedinys ir sukrautos į krūvas. Plytos yra geros kokybės, tinkamos ne tik lauko mūriui, bet ir krosnių, šiltų sienelių mūrijimui. Krūvose yra sukrauta 2700 vnt. plytų.

Komisija, atsižvelgdama į rinkos kainą, 1 plytą įvertino 0,12 Lt. Visa suma 324 /Trys šimtai dvidešimt keturi Lt/ litų.

Komisija:.....

B.Vanagienė

A.Budnikas

D.Pilipavičienė

V.Praniulis

Lietuvos Respublika
Pakruojo rajonas
PAKRUOJO SENIŪNIJA

2000 10 16
Pakruojis

03-21-1965

Kultūros paveldo tarnybai

Seniūnija pažymi, kad plytos (1700 vienas tūkstantis septyni šimtai vienetų) ,
pervežtos iš savavališkai ardomo Plonėnų dvaro yra susandėliuotos Pakruojo seniūnijos
garaže, Pakruojo mieste.

Seniūnas

V. Grigonis

Prof. S. Ušinsko 26
5220 Pakruojis

Tel.: 51146, 52494,
51429, 51649,
Faksas: 51146

Atsiskaitomąji sąta 14130415
AB LŽŪB Pakruojis skyrius
Banco kodas 260101456

8869325

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
KULTŪROS VERTYBIŲ APSAUGOS DEPARTAMENTAS
KULTŪROS PAVELDO CENTRAS

GAUTA

2000 m. 12 mėn. 04 d.
Nr. 88

2000 11 12 Nr. 698
I 2000 10 23 Nr. 195

Pakruojo r. savivaldybei

Dėl Plonėnų dvaro sodybos

Jes. J. Karčiauskas

2000 12 04

Dėkojame už suteiktą informaciją. Į pateiktus faktus atsižvelgsime, siūlydami Pakruojo r. dvarų sodybas, esančias Naujai išaiškinamų istorijos ir kultūros paminklų sąrašė, įrašyti į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą.

Direktorius

V. Karčiauskas

I. Kačinskaitė, 22 12 62

Ašmenos 10,
LT 2600 Vilnius

Tel. 8 (22) 62 29 26,
Faks. 8 (22) 22 21 91
El. paštas: kpcb@kpc.lt

Atsiskaitomoji sąskaita Nr. 373002000
Lietuvos taupomojo banko Sostinės skyriuje
kodas 60111, įmonės kodas 9137925

LIETUVOS RESPUBLIKA
 PAKRUOJO RAJONO SAVIVALDYBĖS
 KULTŪROS SKYRIUS

2000 10 23 Nr. _____
 Į _____ Nr. _____
 Pakruojis

KVAD Kultūros
 paveldo centrai

Dėl Plonėnų buv. dvaro
 sodybos (IP 469 At)

1991 m. Plonėnų buv. dvaro sodyba įrašyta į Išaiškinamų istorijos ir kultūros paminklų sąrašą. Dvaro pastatų naudotojai buvo Plonėnų žemės ūkio bendrovė. Nors 1993 metais tuometinis ūkio vadovas pasirašė įsipareigojimą saugoti architektūros paminklą, tačiau realiai pastatų išsaugoti nepavyko. Po to, kai iš centrinių rūmų išsikėlė žemės ūkio bendrovės kontora, pastatas buvo stipriai niokojamas: išplėstos koklių krosnys, laiptai. Vėjui nuplėšus stogo dangą, įgriuvo perdengimai.

Šiuo metu dvaro pastatai yra visiškai sunykę: centrinis rūmais sugriuvęs, tvartas, sandėlys, ūkinis pastatas be stogo. Plonėnų žemės ūkio bendrovė iširusi, pastatai liko visai be šeimininko. Nenaudojamus pastatus ardo, geras plytas išveža. Trims piliečiams, kurie ardė pastatus, iškelta baudžiamoji byla. Tačiau tai vargu ar sustabdys negyvenamų pastatų plėšimą.

Kultūros skyrius prašo Jūsų, kad sudarant Nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, Plonėnų dvaro sodyba (IP 469 At) būtų į jį neįtraukta.
 PRIEDAS. 2 fotonuotraukos.

Kultūros skyriaus vedėjas

A.Šimkus

B.Vanagienė, 61651

Kęstučio g. 4
 5220 Pakruojis

Tel. (8 291) 61678
 Faks. (8 291) 61684

Atsiskaitomoji sąskaita Nr.14130813
 AB LŽŪB Pakruojo skyriuje
 Banko kodas 260101456

8874191

Tardymo poskyris
Prie Pakruojo r. PK

NUTARIMAS
2000 10 27
Pakruojis

dėl atsisakymo patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir baudžiamosios bylos nutraukimo

Vyr. tardytoja Rūta Sausienė, išnagrinėjusi baudžiamąją bylą Nr. 75-1-337-00,-

nustatė:

2000 m. rugpjūčio mėn. 31 d. Pakruojo r. PK, pagal Pakruojo r. PK VP SP Linkuvos PN j. inspektoriaus V. Pečiuko tarnybinių pranešimą, buvo iškelta baudžiamoji byla Nr. 75-1-337-00 pagal požymius nusikaltimo, numatyto LR BK 271 str. 1 d.

Parengtinio tardymo metu buvo nustatyta, kad 2000 08 28, apie 10³⁰ val. buvo pastebėta ardant plytas nuo Plonėnų dvaro pastato. Prie pastato buvo sulaukyti Valentinas Krištopaitis, Donaldas Krištopaitis ir Marius Čepas. Minėti asmenys jau buvo sukrovę į krūvas nuvalytų plytų, kurios paimtos nuo ardomų pastato sienų.

Komisija, susidedanti iš pirminiškės, savivaldybės kultūros paveldo tarnybos vedėjos B. Vanagienės, Žeimelio seniūno A. Budniko, savivaldybės ekonomikos skyriaus vedėjos D. Pilipavičienės ir vietinio ūkio ir statybos skyriaus vyr. inžinieriaus V. Praniulio nustatė, kad nuo pastato buvo nuimta ir nuvalyta 2700 vnt. plytų ir, atsižvelgiant į rinkos kainą, viena plytą įvertino 0,12 Lt.

Nors Pakruojo rajono Kultūros skyriaus Kultūros paveldo tarnybos vadovė B. Vanagienė ir paėmė plytas ir dėl nuimtų plytų susidariusios sumos 324 Lt. pareikštas civilinis iškinys, kurį įgaliota atstovauti yra B. Vanagienė, tačiau B. Vanagienė parodė, kad šis Plonėnų dvaras yra įrašytas į išaiškinamų paminklų sąrašą ir jam, kaip kultūros vertybei yra taikoma apsauga. Jų tarnybos tikslas prižiūrėti, kaip saugomas Plonėnų dvaras, tačiau varas tarnybos balanse neįrašytas ir neinventorizuotas ir jie inventorizacijos neturi. Taip pat paaiškino, kad dvaras į išaiškinamų paminklų sąrašą buvo įtrauktas Kultūros vertybių apsaugos departamento įsakymu, tačiau taip pat nėra šio departamento balanse.

Tiriant bylą buvo paimta 1990 09 12 nurodymo kopija dėl buvusio Plonėnų dvaro sutvarkymo. Nurodymo vykdymas buvo pasiūstas M. Melnikaitės kolūkio pirmininkui. Taip pat 1993 12 16 akto kopija, dėl buv. Plonėnų dvaro būklės, o 1994 03 25 įsipareigojimo kopijoje, kuriuo buvo sudaryta sutartis su Plonėnų žemės ūkio bendrove dėl istorijos paminklo saugojimo, kurią pasirašė tuometinis bendrovės vadovas Z. Ulinskas, kuris nebedirba bendrovėje.

Pareikalavus pažymos apie dvaro priklausomybę iš Plonėnų žemės ūkio bendrovės, likvidacinės komisijos pirmininkas V. Leliūnas nurodo, kad Plonėnų dvaras, šiuo metu besilikviduojančios bendrovės buhalteriniuose dokumentuose nepajamtuos ir bendrovei nepriklauso.

Siekiant išsiaiškinti, kam priklauso Plonėnų dvaras, pažymos buvo paprašyta Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonės Šiaulių filialo ir į paklausimą

buvo gautas pranešimas, kad duomenų apie Pakruojo raj. Plonėnų dvaro priklausomybę neturi.

Tokiu būdu Plonėnų dvaras yra bešeimininkis turtas ir nėra galimybės nustatyti kam ir kiek žalos konkrečiai buvo padaryta, kad nusikaltimą padariusius asmenis būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 271 str. ar 278 str.

Negalima kaltininkų patraukti ir pagal LR BK 244 str., nes nesant savininkui ar naudotojui, negalima išsiaiškinti kokio dydžio žala - didelė ar nedidelė - buvo padaryta ardant pastato sienas, be to nei vienas iš kaltininkų nebuvo už tokią pat pažaidą bausti administracine tvarka, todėl tikslinga jų netraukti baudžiamojon atsakomybėn, nesant jų veiksmuose nusikaltimo sudėties.

Virš išdėstytu ir vadovaujantis LR BK 244 str., 271 str., 278 str., LR BK 5 str. 2 p. ir 8 str.-

nutarė:

1. Netraukti baudžiamojon atsakomybėn Valentino Krištopaičio gim. 1957 08 03 Pasvalyje, a/k 35708030911, nedirbančio, Donaldio Krištopaičio gim. 1981 01 26 Pakruojuje, a/k 38101261143, nedirbančio ir Mariaus Čepo gim. 1984 03 08 Pakruojo r., a/k 38403080566, besimokančio Žeimelio vid. mokykloje, gyvenančių (visi trys) Plonėnų c. Žeimelio sen. Pakruojo r., nesant jų veiksmuose nusikaltimo sudėties ir baudžiamąją bylą nutraukti.

2. Nutarimo nuorašą pasiūsti Pakruojo rajono apylinkės vyr. prokurorėi.

3. Apie sprendimą informuoti suinteresuotas žinybas.

Vyr. tardytoja

Rūta Sausienė

PASTABOS DĖL J. ŠLIAVO ETNOGRAFINIO
KŪRINIO ŽEIMELIS

J. Šliavo surinkta gausi etnografinė medžiaga apie Žeimelį ir jo apylinkes. Tai didžiulis ir vertingas darbas. Tačiau jis turi ir trūkumų, ypač parodydamas politinį visuomeninį Žeimelio ir jo apylinkių gyvenimą. Švelninama klasių kova, parodomi menkesni visuomeninio gyvenimo įvykiai, apeinama kaikiurių asmenybių reakcingoji veikla.

1. Atrodo, kad be reikalo aprašoma A. Smetonos atvykimas į Žeimelį net su baltais arkliais pakinkytame vežime, S. Smetonienės protekcija statant šaulių namus (p.32).

2. Labai suprastinta caro valdžios motyvai, paaiskinant spaudos draudimą (p. 45-46).

^{patvirtinta} 3. Neteisingai išverstas latvių žodis trakais kaip kvailys (p. 79).

4. Neaiškiai pasakyta, kokie kareiviai šaudė žydus Žeimelyje 1941 m. (p. 122). Tą nusikaltimą padarė Žeimelyje nacionalistų suorganizuoto savisaugos bataliono ypatingoji komanda, vykdžiusi masines žudynes ir kitose Lietuvos vietovėse, arba Linkuvos baltaraištininkai.

5. Apie kunigaikštį Lyveną reikėjo pasakyti, kad jis buvo kontrrevoliucionierių organizatorius kovai prieš tarybų valdžią Latvijoje, aktyvus bermontininkų dalyvis. Dvarininkas Kaizerlingas, berods, buvo bermontininkų pulkininkas, kurio dvarai Lietuvoje turėjo būti konfiskuoti. Dvarininkas Grothuzas, Teodoro Grothuzo palikuonis, irgi buvo bermontininkas, kuris pridarė suktyvių, kad savo dvarus apsaugojus nuo žemės reformos. Apie pastarą ^{reikėtų} yra medžiagos St. seimo stenogramose.

^{patvirtinta} 6. Hercogas Bironas buvo caraitės ir carienės Annos favoritas, o ne carienės Kotrynos (p. 106).

7. Reikėjo daugiau dėmesio skirti 1919 m. Žeimelyje sušaudytiems revoliucionieriams, suminėjus jų pavardes ir veiklą kovoje dėl tarybų valdžios.

8. Hitlerinės okupacijos metais Žeimelyje buvo nužudyta ir lietuvių, kurių pavardes reikėtų nurodyti.

9. Dvarininkų feodalų buitį idealizuojama ir daroma užuominų, kad naujakuriai, gavę dvarų žemės, naniokojo dvarų rūmus, parkus, neūkiškai šeimininkavę.

1973.V.22

Baranauskas
(Baranauskas)

Archyvinių dokumentų skelbimo redakcijos
vyr. redaktoriaus Boleslovo Baranausko
„Pastabos dėl J. Šliavo etnografinio kūrinio
Žeimelis“

LIETUVOS TSR MINISTRŲ TARYBOS
VALSTYBINIS PROFESINIO TECHNINIO
MOKYMO KOMITETAS

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ
СОВЕТА МИНИСТРОВ ЛИТОВСКОЙ
ССР ПО ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
ТЕХНИЧЕСКОМУ ОБРАЗОВАНИЮ

232000 Vilnius, Pakalnės 19. Tel.: 6-04-24, 6-04-27
Telegrafas: Vilnius, Proftehmokymas

232000 г. Вильнюс, ул. Пакальнес, 19
Телефоны: 6-04-24, 6-04-27
Телеграф: Вильнюс, профтехобразование

76.12.15.

Nr.

2/63-4401

Lietuvos KP Centro Komitetui

I
Ha

Pakruojo rajonas, Žeimelis
J.Šliavui

"Dėl Žeimelio "Mažosios
karčiamos" restauravimo".

Valstybinis profesinio techninio mokymo komitetas praneša, kad vadinamosios "Mažosios karčiamos" pastatas su priestatais yra Žeimelio 6-os kaimo profesinės technikos mokyklos balanse. Viename pastato gale ir priestatuose įkurti butai, kuriuose gyvena Žeimelio 6-os proftehmokyklos darbuotojai.

Valstybinis profesinio techninio mokymo komitetas numato 1978 metais išskirti lėšas sumoje 10-15 t.rub. /sudarius sąmatą suma bus patikslinta/ "Mažosios karčiamos" vienoje pusėje ir priestatuose įkurtų butų remontui. Komiteto nuomone, antąją dalį butų tikslinga nugriauti, likviduojant antisanitarinį židinį, kadangi likusios drėbto molio sienos nėra tinkamos jokiems patalpoms.

Komiteto pirmininkas

V. Morkūnas

Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Valstybinio
Profesinio techninio mokymo komiteto laiškas
Lietuvos KP Centro Komitetui ir mokytojui
J. Šliavui. VUBR, f. 152-125

Рига, 5 июля 1979 г.

Тов. К. Гаршва,
232000, Вильнюс,
пр. Ленина, 49, кв. 80
Лит ССР

Уважаемый товарищ Гаршва,

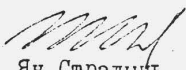
весть о смерти учителя Шляваса ошеломила меня; трудно даже писать об этом. Несколько дней до этого получил его очередное письмо и альбом о Вильнюсском университете, а печальная весть настигла меня в Москве, в последний вечер накануне вылета в Данию. Поэтому не смог принять участие в похоронах. Прошу принять ^{друзья} мое искреннее соболезнование в связи с этой невозможной утратой. Мне кажется, все мы сознаем, какого человека, выдающегося и скромного, потеряла Литва. Совершенно необходимо, чтобы все бумаги, весь архив учителя были бережно сохранены, переданы либо в краеведческий музей, либо в Академию наук Литвы. Вероятно, следовало бы ходатайствовать и о наименовании одной из улиц Жеймелиса улицей учителя Шляваса.

Все поступившие тома рукописных трудов Ю. Шляваса находятся в секторе редких и рукописных изданий Фундаментальной библиотеки Академии наук ЛатвССР (старейшая библиотека нашей страны, основанная в 1524 г.); туда сегодня передал и последние 3 тома, привезенные учителем накануне смерти. В будущем году там будет создан личный фонд Ю. Шляваса, но библиотека просит прислать несколько его фотографий, некролог, может быть, еще кое-какие бумаги о самом учителе.

Сердечно благодарю Вас за присылку некролога, за приглашение написать воспоминания. Я нашел среди своих бумаг 96 интересных писем Ю. Шляваса за период 1971-79 гг., должны быть еще. Постараюсь написать. Мне кажется, что Вам, его друзьям, следует ходатайствовать об издании избранных сочинений Ю. Шляваса, об увековечении его памяти. Если я в этом могу быть полезен, написать кому-либо, подписать, с удовольствием буду участвовать. Считаю его одним из самых замечательных людей, встречавшихся на моем жизненном пути; бесконечно его жаль.

Постараюсь в конце июля отправиться в Жеймелис, а 23-26 октября буду в Вильнюсе на Прибалтийской конференции по истории науки.

Искренне Ваш

Ян Страдынь

Darpele 1.5.73.

Jūsu vēstuli saņēmu.

Sabprāt gribētu jums palīdzēt, tikai par
košēlošāmu par tēmu rakstām vairāk neka
neraru atminētās kā tikai to ko jau esmu
teikuse Stradinam.

Brālis taja laikā draugam bēdī usstājās
strādnieku sapulcēs brauca uz Budbergu
Pannemuni, ka arī Jēpot Baltpamušā un
Stilbene ko tagat sauc Jāthēki.

Vinš vāmmēr bija neapmierināts kā vinš
var tur air robežas, tad vinš varētu
daudz vairāk ko darīt.

Veēmu reizi pat unrocētas aizgāja domāja
kā tiks pari robežai uz Krieviju, bet
atgriezta atpavel.

Tikai 1918 gada kad pē mums ienāca Bolševiki
brālis un viņa kadi trīs bēdri panema ko
mūižas zūgus un aizjāja. Kelān drīdējāmu
kā vinš dieš us fronti tieš, bijis daudzās
smagas kaujās kur sītušī Baltpolus un
vinš urolonēji par komisāru. Kad krievu
karš brālis palicis rēl kara daļā par komisāru
1925 god vinš Līva Aurotskolā kur maeijas Kīmiju
ko tēm rakstām es gļabāju vairākas restulds
un usņemumus, tie tagot loti būtu noderijāši
bet par košēlošāmu tie kara laikā gēja bojā
pašu reir man nav ne kā ko aizsūtīt.

Ar cieņu. T. Olne.

LKP PAKRUOJO RAJONO KOMITETUI
 PAKRUOJO RAJONO LIAUDIES DEPUTATŲ TARYBOS
 VYKDOMAJAM KOMITETUI
 LIETUVOS TSR KULTŪROS MINISTERIJAI
 LIETUVOS TSR PAMINKLŲ APSAUGOS IR KRAŠTOTYROS
 DRAUGIJOS CENTRO TARYBAI

1980 m. vasario mėnesį sukanka 50 metų, kai gimė vienas žymiausių šiaurės Lietuvos kraštotyrininkų, Lietuvos TSR nusipelnęs mokytojas Juozas Šliavas (1930.II.8-1979.VI.10). J.Šliavas parašė 20 tomy straipsnių bei grožinės literatūros rinkinių (apie 4400 mašinraščio puslapių), įkūrė Žeimelio visuomeninį kraštotyros ~~vykdomąjį~~ muziejų "Žiemgalė", turintį apie 5000 eksponatų. Savo darbuose kraštotyrininkas aprašė ir moksliskai apibendrino daug duomenų iš lietuvių mitologijos, archeologijos, kalbos, etnografijos, istorijos, tautosakos.

Atsižvelgiant į J.Šliavo darbų aktualumą mokslui, jo nuopelnus Pakruojo bei kitiems šiaurės Lietuvos rajonams, saugant mūsų kultūros paminklus, prašytume:

1. Išleisti jau parengtą spaudai "Žeimelio" monografiją ir rinktinius J.Šliavo straipsnius. Į mokslo ir kraštotyros darbų saugyklas pagedautina baigti rinkti J.Šliavo laiškus, knygas, jo darbų originalus bei kopijas.

2. Išsaugoti J.Šliavo muziejų bei žiemgališką jo pobūdį, įkurti jį, kaip buvo planuota, restauruotoje Žeimelio Mažojoje karčemoje. Pagal muziejaus įkūrėjo ir jo fondų sudarytojo valią padaryti jį Šiaulių "Aušros" muziejaus filialu su etatiniu darbuotoju. Muziejuje įkurti memorialinį kampelį apie J.Šliavo veiklą.

3. Į saugojamų kultūros paminklų registrą įtraukti J.Šliavo kėpą

-2-

Žeimelyje. Vieną Žeimelio gatvę pavadinti J. Šliavo vardu, o prie namo, kuriame paskutiniu laiku J. Šliavas gyveno, pritvirtinti memorialinę lentą. J. Šliavo gimtinėje Rimkūnuose (Linkuvos apyl.) išsaugoti likusius bent seniausius pastatus, medžius ir pastatyti paminklinį akmenį bei atitinkamą rodyklę.

P. Dundulienė-ist. dr., Vilniaus V. Kapsuko universiteto Istorijos fakulteto Lietuvos TSR istorijos katedros profesorė;

K. Garšva-fil. k., jaun. m. b., LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos sektoriaus Rusų kalbos grupės vadovas;

B. Grigelionis-fiz.-mat. dr., prof., LTSR MA narys-korespondentas, LTSR MA Matematikos ir kibernetikos instituto matematinės statistikos sektoriaus vadovas;

Č. Kudaba-geogr. dr., prof., Vilniaus V. Kapsuko universiteto Gamtos fakulteto Hidrologijos ir klimatologijos katedros vedėjas;

V. Milius-ist. k., LTSR MA Istorijos instituto Etnografijos sektoriaus vyr. mokslinis bendradarbis;

A. Stravinskas-Vilniaus V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos direktoriaus pavaduotojas;

A. Tautavičius-ist. k., vyr. m. b., LTSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektoriaus vadovas;

V. Urbanavičius-ist. k., LTSR MA Istorijos instituto Archeologijos sektoriaus vyr. mokslinis bendradarbis, LTSR Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Centro tarybos Visuomeninės paminklų apsaugos metodikos komisijos pirmininkas;

N. Vėlius-fil. k., LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Tautosakos sektoriaus jaun. mokl. b.

Z. Zinkevičius-fil. dr., prof., Vilniaus V. Kapsuko universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros vedėjas.

(dokumento pabaiga)

Kreipimasis į Pakruojo rajono savivaldybės merą

2003 m. spalio 8 d. dienraštyje „Šiaulių kraštas“ išspausdintas Janinos Vansauskienės straipsnis „Ministerijos desantas kultūros įstaigose“. Jame rašoma:

„... Pakruojo dvaro centriniame rūme įkurdinti kraštotyros muziejų. Jam pradžia galėtų būti per kelias dešimtis metų sukaupia medžiaga ir eksponatai iš Žeimelio „Žiemgalos“ muziejaus“.

Buvo pabrėžta, kad Pakruojo rajono savivaldybė vienintelė šalyje neturinti savo krašto muziejaus. Šio straipsnio teiginiai šokiravo daugelį žeimeliečių, nes **mintis iškelti muziejų kitur yra šventvagiška!**

Pirma, muziejus yra Žeimelio istorijos ir kultūros dalis, kurią kūrė kelios žeimeliečių kartos. Dabarties kartom tai – pagarbos praeičiai ir meilės savo kraštui pavyzdys.

Antra, muziejus Mažosios karčemos patalpose buvo Juozo Šliavo, žymiausio žeimeliečio, gyvenimo tikslas. Šis tikslas buvo įgyvendintas po kraštotyrininko mirties 1993 m. Tai pagarbos, dėkingumo ir priitarimo mokytojo veiklai ženklas. Jo praradimas reikštų didžiausią nepagarbą ne tik J. Šliavo atminimui, bet ir žmonėms, kurie dirbo, kūrė su juo ir vykdė jo valią.

Trečia, muziejus yra labai svarbus šiandieniniam gyvenimui. Tai svarbiausia lankytina vieta Žeimelyje, kurio aikštė – urbanistikos paminklas.

Ketvirta, Pakruojo krašto muziejus gali būti ir Žeimelyje. Juk dar 1959 m. Juozas Šliavas jį įkūrė vidurinėje mokykloje. Tai buvo pirmasis muziejus lietuviškojoje Žiemgaloje, nes nei Joniškis, nei Palsvalys jų dar neturėjo. Tad ar galima valdininkų nutarimais nutraukti seniausio muziejaus istoriją?

Todėl mes, žemiau pasirašę miestelio ir seniūnijos gyventojai ir buvę žeimeliečiai, reikalaujame, kad „Žiemgalos“ muziejus būtų ne tik išsaugotas, bet ir skirta lėšų jo remontui.

P. S. „Versmė“ pasiekė ir 17 lapų su 534 Žeimelio ir jo apylinkių gyventojų parašais kopijos (p. 782–797). Kiek jų buvo iš viso – nežinoma, tačiau šiandien muziejus tebėra Žeimelyje ir jame vyksta dideli išsaugojimo darbai.

A. B.

Del „Žiemgalos“ muziejaus išsaugojimo

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
37.	Bernotaitė Nijolė		Bauskės 25 žemelis	<i>[Signature]</i>
38.	Elvyra Tomkevičienė		Bauskės g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
39.	Zdrute Šleberytė		Vilainių km. Žemelis	<i>[Signature]</i>
40.	Donato Šleberienė		Vilainių km. Žemelis	<i>[Signature]</i>
41.	Jonas Vasiljevas		Bauskės g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
42.	Pranislava Venkuliene		Plytinis 3 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
43.	Raimas Žindelinis		Plytinis 3 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
44.	Aina Šiviliūtė		Plytinis 3 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
45.	Vincas Litvinas		Plytinis 3 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
46.	Aldona Marija Balčiūnienė		Plytinis 10 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
47.	Ugnius Matulevičius		Plytinis - 8 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
48.	Albertas Jolba		Bauskės 29 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
49.	Marka Špakviene		Bauskės 29 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
50.	Žinaida Lagūnienė		Bauskės 29 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
51.	Petras Špakba		Bauskės 29 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
52.	Jolij Popovs		Bauskės 29 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
53.	Liema Veksnaitė		Bauskės 31 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
54.	Ernestas Veinys		Bauskės 31 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
55.	Aina Motuškinė		Bauskės 39 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>
56.	Sauhretas Benavicius		Bauskės 11 g. Žemelis	<i>[Signature]</i>

Už „Žiemgalos“ muziejaus išsaugojimą

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1.	Valerija Baltienė		Stoties 5 Žemelis	<i>[Signature]</i>
2.	Arnica Balta		Stoties 5 Žemelis	<i>[Signature]</i>
3.	Bulius Heliaudis		Stoties 3 Žemelis	<i>[Signature]</i>
4.	Bulis Marius		Stoties 3 Žemelis	<i>[Signature]</i>
5.	Milijė Gegždiūtė		Stoties 4 Žemelis	<i>[Signature]</i>
6.	Albertas Gegždis		Stoties 4 Žemelis	<i>[Signature]</i>
7.	Liema Čiurlauskaitė		Stoties 16 Žemelis	<i>[Signature]</i>
8.	Kasimiras Čiurlauskas		Stoties 16 Žemelis	<i>[Signature]</i>
9.	Laurina Čiurlauskaitė		Stoties 16 Žemelis	<i>[Signature]</i>
10.	Estė Balčiūnienė		Stoties 7 Žemelis	<i>[Signature]</i>
11.	Naklė Čiurlauskaitė		Stoties 20 Žemelis	<i>[Signature]</i>
12.	Deimantė Čiurlauskaitė		Stoties 20 Žemelis	<i>[Signature]</i>
13.	Antoni Komaravičius		Stoties 8 Žemelis	<i>[Signature]</i>
14.	Adė Mikalajūnienė		Stoties 6 Žemelis	<i>[Signature]</i>
15.	Biudė Mikalajūnaitė		Stoties 6 Žemelis	<i>[Signature]</i>

782-797 puslapiuose – parašų „Už Žiemgalos muziejaus išsaugojimą“ rinkimo lapų faksimilės. Šių lapų originaluose, skiltyje „Paso kodas“ buvo įrašyti pasirašiusių asmens kodai faksimilėse retušuoti

Del J. Sliavo įkurto „Liemgalos“ muziejaus išaugojimo

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1.	Markauskienė Lina		Garmelis Vydūnų 10	Mark
2.	Barakauskė Lida		Žeimelis, Vydūnų g. 18	Barak
3.	Laima Jarpavičiūtė		Žeimelis, Vydūnų 10	Jarp
4.	Linceja Jarpavičienė		Žeimelis, Vydūnų 10	Jarp
5.	Roma Saluškienė		Žeimelis, Vydūnų 10	Salušk
6.	Ona Šonpailienė		Žeimelis, Vydūnų 8	Šonp
7.	Vytautas Šonpaila		Žeimelis, Vydūnų 8	Šonp
8.	Aurima Erika		Žeimelis, Vydūnų 7	Aurim
9.	Nilma Stanėnė		Žeimelis, Vydūnų 4	Stanė
10.	Dainis Stulpis		Žeimelis, Vydūnų 4	Stulpis
11.	Danguolė Česnauskienė			
12.	Valerija Jumasienė		Žeimelis Vydūnų 5	Jum
13.	Vytautas Jumas		Žeimelis Vydūnų 5	Jum
14.	Stasys Štikonas Štikonas		Štikonas Vydūnų 3	Štikon
15.	Lukauskienė Lida		Žeimelis Vydūnų 3	Lukausk
16.	Jurinas Pranas		Žeimelis Vydūnų 1	Jurin
17.	Stasys Kocutė		Žeimelis Grotaus	Kocutė
18.	Vitas Jevražentas		Žeimelis Grotaus	Jevraž
19.	Linceja Smolckienė		Žeimelis Grotaus	Smolck
20.	Mindaugas Purinas		Žeimelis Grotaus	Purin
21.	Senis Kasišius		Žeimelis Grotaus	Kasiš
22.	Lovras Stulpis		Žeimelis Grotaus	Stulpis
23.	Stasys Štikonas		Žeimelis Vydūnų 6	Štikon
24.	Luca Lipešienė		Žeimelis Grotaus 7	Lipeš
25.	Vytautas Freiburgis		Žeimelis Grotaus 9	Freiburg
26.	Jumauskienė Stanislava		Žeimelis Grotaus 11	Jumausk
27.	Kamandolius Jonas		Žeimelis Grotaus 11	Kamand
28.	Kauprienė Laima		Žeimelis Grotaus 8	Kauprienė
29.	Kaupaitė Aušra		Žeimelis Grotaus 8	Kaupaitė
30.	Druckienė Eglė		Žeimelis Grotaus 10	Druckienė
31.	Almuntienė Dima		Žeimelis Grotaus 14	Almuntienė
32.	Mikėlė Juraite		Žeimelis Grotaus 9	Mikėlė
33.	Stankevičius Vytautas		Žeimelis Grotaus 9	Stankevičius
34.	Guzoriūsis Daktas		Žeimelis Grotaus 9	Guzoriūsis
35.	Pintulienė Stanislava		Žeimelis Vydūnų 4	Pintulienė
36.	Almantas Motrieba		Žeimelis Vydūnų 5	Motrieba

Del „Siemgalos“ muziejaus įsiraugojimo

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
37.	Kūminis Kūminas		Žeimelis, D. Grieno 29B	Kūm
38	Patilskienis Vainas		Žeimelis, Daukaičių Grieno 10-22	Patilsk
39	Patilskis Rolandas		„-“, Daukaičių Grieno 10-22	Patilsk
40	Lachmanas Dž. J.		D. Grieno 10-23	Lachm
41	Samuilovas Genodijus		Daukaičių Grieno 10-24	Samuilov
42.	Emilija Malinauskienė		Daukaičių Grieno 10-26	Emilija
43.	Mačiulisė Ina		Daukaičių Grieno 10-31	Mačiulisė
44.	Mačiulisė Marija		Daukaičių Grieno 10-31	Mačiulisė
45.	Anglėda Pradėnienė		Daukaičių Grieno 10-19	Anglėda
46	Šušlė Romydronė		D. Grieno 10-13	Šušlė
47	Šušlė Romydronė		D. Grieno 10-13	Šušlė
48	Rozė Čaplinskienė		D. Grieno 10-2	Rozė
49	Cerno Jureis		D. Grieno 10-1	Cerno
50	Eleptona Bajorienė		D. Grieno 10-4	Eleptona
51	Kita Topobienė		D. Grieno 10-9	Kita
52.	Andrejė Dvorkienė		D. Grieno 10-10	Andrejė
53	Rita Alksnytė		V. Didžiųjų 15	Rita
54.	Anta Mastanaitė		D. Grieno 10-12	Anta
55	Vilnis Ulois Feldmanas		Lvygo 8 Žeimelis	Vilnis
56	Hina Feldmanaitė		Lvygo 8 Žeimelis	Hina
57	Jagis Savickaitis		Lvygo 4 Žeimelis	Jagis
58	Elita Feldmanaitė		Lvygo 8 Žeimelis	Elita
59	Laima Čuprinaitė		Daukaičių Grieno 10-28	Laima
60	Didžiūnė Čuprinaitė		Daukaičių Grieno 10-28	Didžiūnė
61	Regina Novickienė		Sidavos 11	Regina
62	Stasys Novicko		Sidavos 11	Stasys
63	Kudeliūnė Kiedraitė		D. Grieno 37	Kudeliūnė
64.	Roma Kiedraitė		D. Grieno 37	Roma
65	Petras Barzdis		D. Grieno 37	Petras
66	Tomas Likas		Daukaičių Grieno 40	Tomas
67	Romualdas Likas		Daukaičių Grieno 40	Romualdas
68	Tadas Likas		Daukaičių Grieno 40	Tadas
69	Vytautas Gujaleičius		Daukaičių Grieno 40	Vytautas

Nā "Liemgalos" muzejāus īsraugojing

Eil.nr.	Pavardē, vardas	Paso kods	Gyvenamoji vieta	Parašas
1	Alūziņiņš Jānis		Leimelis	Leimelis
2	Alūziņiņš Boļšis		Leimelis	Leimelis
3	Dziļvāriņš Voldemārs		Leimelis	Leimelis
4	Kaimonovs Māris		Leimelis	Leimelis
5	Mānīķis Bronis		Leimelis	Leimelis
6	Dumpiene Antanina		Leimelis	Leimelis
7	Freibergiene Klāra		Leimelis	Leimelis
8	Freibergs Voldemārs		Leimelis	Leimelis
9	Maiņiņi Gheoda		Leimelis	Leimelis
10	Maiņis Voldemārs		Leimelis	Leimelis
11	Skarņģeļiņš Prāns		Leimelis	Leimelis
12	Skarņģeļis Ģirģis		Leimelis	Leimelis
13	Vozuoliņš Viāms		Leimelis	Leimelis
14	Kozakevičs Ģrģis		Leimelis	Leimelis
15	Kopliņiņš Jānis		Leimelis	Leimelis
16	Alūziņš Kārlis		Leimelis	Leimelis
17	Gavriloviņš Jozefs		Leimelis	Leimelis
18	Gavrilovs Ģirģis		Leimelis	Leimelis
19	Šūciņš Evģens		Leimelis	Leimelis
20	Kozakevičs Jozefs		Leimelis	Leimelis
21	Pindlīne Daina		Leimelis	Leimelis
22	Lūciņš Rubiņš		Leimelis	Leimelis
23	Zidruņš Gaurilovs		Leimelis	Leimelis
24	Člāra Gauriloviņš		Leimelis	Leimelis
25	Sauķis Dauds		Leimelis	Leimelis
26	Reģiņš Dauds		Leimelis	Leimelis
27	Kestētiņš Kārlis		Leimelis	Leimelis
28	Angli Dānčiņš		Leimelis	Leimelis
29	Orta Dānčiņš		Leimelis	Leimelis
30	Elēna Šūciņš		Leimelis	Leimelis
31	Člāra Šūciņš		Leimelis	Leimelis

Deč „Liemgalos“ muziejaus įsiraugojimo

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1.	Regina Štrobaitienė		D. ir Gireno 25 ^a žemėlis	[Parašas]
2.	Marta Usonevičiūtė		D. ir Gireno 14 žemėlis	[Parašas]
3.	Uptautas Joniška		D. ir Gireno 25 žemėlis	[Parašas]
4.	Antana Jonušaitė		D. ir Gireno 25 žemėlis	[Parašas]
5.	Alga Pipirienė		D. ir Gireno 25 žemėlis	[Parašas]
6.	Alga Pipirienė		D. ir Gireno 25 žemėlis	[Parašas]
7.	Alga Janušaitė		D. ir G. 12 žemėlis	[Parašas]
8.	Milija Gaičiūnaitė		D. - G. 4 žemėlis	[Parašas]
9.	Ketutis Žorėnas		D-6-4 žemėlis	[Parašas]
10.	Agita Stebulaitė		D. ir Gireno 25 žemėlis	[Parašas]
11.	Genia Šimontienė		D. ir Gireno 4-2 žemėlis	[Parašas]
12.	Regina Jonušaitė		D. ir Gireno 2	[Parašas]
13.	Jonas Jonušaitis		D. ir Gireno 2	[Parašas]
14.	Genia Vilimienė		D. ir Gireno 26	[Parašas]
15.	Genia Vilimienė		D. ir Gireno 26	[Parašas]
16.	Daina Štikėvičiūtė		D. ir Gireno - 29a	[Parašas]
17.	Jonas Astauskas		D. ir Gireno - 29a	[Parašas]
18.	Veronika Liucvickienė		D. ir Gireno 17	[Parašas]
19.	Meilutė Lomulienė		D. ir Gireno 4-1	[Parašas]
20.	Regina Štikėvičiūtė		8 k. 10-4	[Parašas]
21.	Pranas Čepora		50.000 8-4	[Parašas]
22.	Alida Kuznecov		7. Šliavo 8-8	[Parašas]
23.	Diana Štikėvičiūtė		7. Šliavo 8-9	[Parašas]
24.	STASYS KALINAUSKAS		7. Šliavo 8-8	[Parašas]
25.	VARSIMTA KALINAUSKIENE		7. Šliavo 8-8	[Parašas]
26.	ONUTA GRIGALIUNIENE		7. Šliavo 8-12	[Parašas]
27.	Pranas Greičeris		7. Šliavo 9-6	[Parašas]
28.	Darnute Karotekov		7. Šliavo 9-6	[Parašas]
29.	Uptautas Karotekov		7. Šliavo 9-4	[Parašas]
30.	Albina Kugrenaitė		7. Šliavo 9-8	[Parašas]
31.	Alicia Štikėvičiūtė		7. Šliavo 9-7	[Parašas]
32.	Jurijus Freibergis		7. Šliavo 9-7	[Parašas]
33.	Genia Viskalov		7. Šliavo 8-12	[Parašas]
34.	Pranas Viskalov		7. Šliavo 8-12	[Parašas]
35.	Ada Štikėvičiūtė		7. Šliavo 9-11	[Parašas]
36.	Felicija Mikėvičiūtė		7. Šliavo 7-14	[Parašas]

Nā "Liemgalos" muzejāus īsraugojims

Eil.nr.	Pavardē, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1.	Skirds Eičis Skirds		Zeimelis vst.	A. Skirds
2.	Kindels Andrius		Zeimelis	A. Kind.
3.	Kukhline Emilija		Zeimelis	[Signature]
4.	Kukhlinis Alberts		Zeimelis	[Signature]
5.	Kamandinsis Zija		Kaizulis	[Signature]
6.	Kamandinsis Valdis		Kaizulis	[Signature]
7.	Kamandinsis Jozas		Kaizulis	[Signature]
8.	Leidas Pelandis		Zeimelis	[Signature]
9.	Apolonijs Pelandis		Zeimelis	[Signature]
10.	Jura Butieri		Zeimelis	[Signature]
11.	Zidruins Buta		Zeimelis	[Signature]
12.	Miaurgnis Romas		Zeimelis	[Signature]
13.	Balaidins Stankis		Zeimelis	[Signature]
14.	Algirdas Balaidins		Zeimelis	[Signature]
15.	Vina (Jalita) Kūns		Zeimelis	[Signature]
16.	Ragins Anilidins		Zeimelis	[Signature]
17.	Algis Anilidins		Zeimelis	[Signature]
18.	Angelijs Jans		Zeimelis	[Signature]
19.	Angelijs Karolis		Zeimelis	[Signature]
20.	Ēģis Zidruins		Zeimelis	[Signature]
21.	Alksniepi Citans		Zeimelis	[Signature]
22.	Ēģis Ģitars		Zeimelis	[Signature]
23.	Ēģis Jozas		Zeimelis	[Signature]
24.	Ģina Pulokis		Zeimelis	[Signature]
25.	Ģolandas Pulokis		Zeimelis	[Signature]
26.	Ģimants Varkis		Zeimelis	[Signature]
27.	Varkis Mirdis		Zeimelis	[Signature]
28.	Kiškinsis Daira		Zeimelis	[Signature]
29.	Kiškinsis Jozas		Zeimelis	[Signature]
30.	Varkis Naiga		Zeimelis	[Signature]
31.	Šķerštelis Alksnis		Zeimelis	[Signature]
32.	Šķerštelis J.		Zeimelis	[Signature]
33.	Šķerštelis S.		Zeimelis	[Signature]
34.	Kiškinsis Stanijs		Zeimelis	[Signature]

Už „Liemgalos“ muziejaus įsiraugojimą

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1	Algirdas Būdelis		Žemelis Sėdus 4	[Parašas]
2	Stasys Budvilaitis		Žemelis Sėdus 4	[Parašas]
3	Anna Mikšienė		Žemelis Dariaučių 50	[Parašas]
4	Audronė Jurisūnienė		Žemelis Dariaučių 50	[Parašas]
5	Kestutis Jurgaitis		Žemelis D. ir G. 50	[Parašas]
6	Gintautas Mikalajūnas		Žemelis D. Gireno 48	[Parašas]
7	Vilija Mikalajūnienė		Žemelis D. Gireno 48	[Parašas]
8	Alyna Kazukavičienė		Žemelis D. Gireno 46	[Parašas]
9	Dele Dolobierė		Žemelis Sėdus 46	[Parašas]
10	Ona Eidukaitė		Žemelis D. Gireno 44	[Parašas]
11	Jonas Juozas Malinauskas		Žemelis D. Gireno 10	[Parašas]
12	Rita Gupaliūnaitė		Žemelis D. Gireno 44	[Parašas]
13	Vytautas Gubienis		Žemelis Sėdus 3	[Parašas]
14	Remigijus Gubis		Žemelis Sėdus 3	[Parašas]
15	TILSKIEMĖ O		ŽEMELIS SĖDUS 6	[Parašas]
16	Jonas K. Pol.		Žemelis Sėdus 6	[Parašas]
17	Vilnis Karabėnė		Žemelis Sėdus 8	[Parašas]
18	Alona Karabėnaitė		Žemelis Sėdus 8	[Parašas]
19	Onutė Balčiūnienė		Žemelis D. Gireno 45	[Parašas]
20	Almantas Balčiūnas		Žemelis D. Gireno 45	[Parašas]
21	Daiva Ozalaitė		Žemelis D. Gireno 43	[Parašas]
22	Stefanija Nesavičienė		Žemelis D. Gireno 43	[Parašas]
23	Petras Ozalas		Žemelis D. Gireno 43	[Parašas]
24	Stanislava Ozalaitė		Žemelis D. Gireno 43	[Parašas]
25	Alona Norkaitė		D. Gireno 43	[Parašas]
26	Audanas Noreika		Žemelis D. Gireno 41	[Parašas]
27	Muzapas Rimkevičius		Žemelis D. Gireno 1	[Parašas]
28	Limkevičiūtė Astr.		Žemelis D. Gireno	[Parašas]
29	Aldona Plakbarzdienė		Sėdus 10 Žemelis	[Parašas]
30	Algirdas Plakbarzdis		Sėdus 10 Žemelis	[Parašas]
31	Alina Sėdus		Sėdus 17 Žemelis	[Parašas]
32	Vida Šcepionienė		Sėdus 17 Žemelis	[Parašas]
33	ZILVINAS JARŠIŪNAS		Dariaučių ir Gireno 50 Žemelis	[Parašas]
34	Stacijona Astrauskienė		Žemelis D. Gireno 37	[Parašas]
35	Laida Krūminienė		Žemelis, D. Gireno 28	[Parašas]
36	Alina Krūminis		Žemelis, D. Gireno 28	[Parašas]

Nė „Liemgalos“ muziejaus įrašų knyga

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1	Jonas Šaulinis		Nociūnų km.	[Parašas]
2	Alдона Šaulienė		Nociūnų km.	[Parašas]
3	Marijona Šaulienė		Nociūnų km.	[Parašas]
4	Leonas Podarėvičius		Nociūnų km.	[Parašas]
5	Liema dukonaitė		Nociūnų km.	[Parašas]
6	Vytautas dukonaitis		Nociūnų km.	[Parašas]
7	Šaulius dukonaitis		Nociūnų km.	[Parašas]
8	Ulieta Jankūnaitė		Nociūnų km.	[Parašas]
9	Ekimė		Nociūnų km.	[Parašas]
10	Gerina Burkanienė		Nociūnų km.	[Parašas]
11	Vytautas Burkanas		Nociūnų km.	[Parašas]
12	Neus Povilionytė		Nociūnų km.	[Parašas]
13	Rasa Povilionytė		Nociūnų km.	[Parašas]
14	Antanas Povilionis		Nociūnų km.	[Parašas]
15	Stemplė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
16	Stemplė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
17	Polina Petras		Nociūnų km.	[Parašas]
18	Sidra Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
19	Prasolė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
20	Gerina Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
21	Prasolė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
22	Leonas Povilionis		Nociūnų km.	[Parašas]
23	Ugnė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
24	Ugnė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
25	Danė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
26	Ugnė Povilionienė	moliūnai	Nociūnų km.	[Parašas]
27	Liudmila Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
28	Polina Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
29	Liudmila Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
30	Polina Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
31	Aliona Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
32	Jurgita Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
33	Liudmila Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
34	Liudmila Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
35	Danė Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]
36	Liudmila Povilionienė		Nociūnų km.	[Parašas]

Už „Liemgalos“ muziejaus išaugojimą

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1	Storaiškis Gytas		Bardžiškis k.	[parašas]
2	Mažeika Ričardas		Bardžiškis	[parašas]
3	Masulionis Dainius		Bardžiškis	[parašas]
4	Smilšnė Vanda		Bardžiškis	[parašas]
5	Avilėdas Vladas		Bardžiškis	[parašas]
6	Stasišius Giedrius		Bardžiškis	[parašas]
7	Sligijus Adomas		Bardžiškis	[parašas]
8	Gendraitis Dainius		Bardžiškis	[parašas]
9	deimantas Rimas		Bardžiškis	[parašas]
10	Aldona Konstantas		Bardžiškis	[parašas]
11	Naudotas Česlovas		Bardžiškis	[parašas]
12	Birutė Kestutaitė		Bardžiškis	[parašas]
13	Alma Plepiškis		Bardžiškis	[parašas]
14	Vytautas Plepiškis		Bardžiškis	[parašas]
15	Augustas Romanovskis		Bardžiškis	[parašas]
16	Vida Rėviškis		Bardžiškis	[parašas]
17	Dainius Jonas		Bardžiškis	[parašas]
18	Andra Dainius		Bardžiškis	[parašas]
19	Dainius A.		Bardžiškis	[parašas]
20	Blasėvičius Stasys		Bardžiškis	[parašas]
21	Poruškevičius D.		Bardžiškis	[parašas]
22	Novakaitis D.		Bardžiškis	[parašas]
23	Novakaitis G.		Bardžiškis	[parašas]
24	A. Puchvilis		Bardžiškis	[parašas]
25	Indriulis Dainius		Bardžiškis	[parašas]
26	Martinaitis Jurgita		Dričiai	[parašas]
30	Navickis Birutė		Dričiai	[parašas]
28	Navikas Antanas		Dričiai	[parašas]
29	Navickis Julijona		Dričiai	[parašas]
31	Navickis Dainius		Dričiai	[parašas]
32	Navickis Dainius		Dričiai	[parašas]
33	Navickis Emilija		Dričiai	[parašas]
34	Navickis Albinas		Dričiai	[parašas]
35	Navickis Jura		Dričiai	[parašas]
36	Navickis Legeza		Dričiai	[parašas]
37	Navickis Legeza		Dričiai	[parašas]

Už „Liemgalos“ muziejaus išaugojimą

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1	Aperan Čiūsė Vichute		Noreikių k.	[parašas]
2	Navickienė Ona		Noreikių k.	[parašas]
3	Vouvius'us' Arna		Noreikių k.	[parašas]
4	Jocūris Romuolus Jona		Noreikių	[parašas]
5	Lino Radkivonienė		Noreikių k.	[parašas]
6	Gitana Radkivonienė		Noreikių k.	[parašas]
7	Diana Cibulienė		Noreikių k.	[parašas]
8	Vilmanas Cibulas		Noreikių k.	[parašas]
9	Antanas Kristopaitis		Noreikių k.	[parašas]
10	Mijaunys Nilsaunus		Noreikių k.	[parašas]
11	Kristopaitis Romas		Noreikių k.	[parašas]
12	Cibulas Viginas		Noreikių km.	[parašas]
13	Cibulienė Elena		Noreikių km.	[parašas]
14	Cibulis Vladas		Noreikių km.	[parašas]
15	Ulgūris Nuktantas		Noreikių k.	[parašas]
16	Ulgūrienė Stasė		Noreikių k.	[parašas]
17	Cibulio Holofan		Noreikių km.	[parašas]
18	Šušienė Nedonė		Noreikių km.	[parašas]
19	Gryba Vyntas		Noreikių k.	[parašas]
20	Jakūkas Jonas		Noreikių k.	[parašas]
21	Grybinė Treša		Noreikių k.	[parašas]
22	Štorkenienė Regina		Noreikių k.	[parašas]
23	Šarickaitė Eglė		Noreikių km.	[parašas]
24	Šidouga Andrius		Noreikių km.	[parašas]
25	Kamardėrienė Ona		Noreikių km.	[parašas]
26	Šmarckienė Emilija		Noreikių km.	[parašas]
27	Gibonas Alfonsas		Noreikių km.	[parašas]
28	Gibonienė Rimutė Leonita		Noreikių km.	[parašas]
29	Noreika Romualdas		Noreikių km.	[parašas]
30	Irma Jociuvienė		Noreikių km.	[parašas]
31	Plotakis Andrius		Noreikių km.	[parašas]
32	Pratkevičius Valentas		Noreikių km.	[parašas]
33	Rubins Povilas		Noreikių km.	[parašas]
34	Rubins Vladas		Noreikių km.	[parašas]
35	Simeljūnas Gražina		Noreikių km.	[parašas]
36	Simeljūnas Petras Adomas		Noreikių km.	[parašas]

Už „Šiemgalos“ muziejaus išsaugojimą

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1	Poplauskas Andrius		Mikoliskis	[Parašas]
2	Mijolė Kovelienė		Mikoliskis	[Parašas]
3	Katytė Moduonaitė		Mikoliskis	[Parašas]
4	Alėkšandra Armonavičienė		Mikoliskis	[Parašas]
5	Maigijona Armonavičienė		Mikoliskis	[Parašas]
6	Sauka Ambrašiūnaitė		Mikoliskis	[Parašas]
7	Saulius Krubasas		Mikoliskis	[Parašas]
8	Saulius Varonėna		Mikoliskis	[Parašas]
9	Valerija Staliciūnaitė		Mikoliskis	[Parašas]
10	Pranciška Bonilionienė		Mikoliskis	[Parašas]
11	Kristina Birbalaitė		Mikoliskis	[Parašas]
12	Ričardas Bzida		Mikoliskis	[Parašas]
13	Alabona Stropkinė		Mikoliskis	[Parašas]
14	Muozas Stračkus		Mikoliskis	[Parašas]
15	Julija Juknienė		Mikoliskis	[Parašas]
16	Rausuolainis Aida		Mikoliskis	[Parašas]
17	Julija Amelčūnienė		Mikoliskis	[Parašas]
18	Janovaitė Jasėnienė		Mikoliskis	[Parašas]
19	Emilija Varonėnkienė		Mikoliskis	[Parašas]
20	Luozapas Varonėna		Mikoliskis	[Parašas]
21	Regina Guonavičiūtė		Mikoliskis	[Parašas]
22	Marijona Guonavičiūtė		Mikoliskis	[Parašas]
23	Brolius Stankovaitis		Mikoliskis	[Parašas]
24	Jonina Stankevičiūtė		Mikoliskis	[Parašas]
25	Daunė Stankevičiūtė		Mikoliskis	[Parašas]
26	Mitautas Patėšūnas		Mikoliskis	[Parašas]
27	Šauzė Poplauskaitė		Mikoliskis	[Parašas]
28	Hošys Poplauskas		Mikoliskis	[Parašas]
29	Egiolijus Brušvilis		Mikoliskis	[Parašas]
30	Edna Amelčūnienė		Mikoliskis	[Parašas]
31	Natalija Brunėikienė		Mikoliskis	[Parašas]
32	Robertas Šabarauskas		Mikoliskis	[Parašas]
33	Pranciška Šabarauskaitė		Mikoliskis	[Parašas]
34	Deimantė Valaija		Mikoliskis	[Parašas]
35	Stanis Šabarauskas		Mikoliskis	[Parašas]
36	Vičmanta Šabarauskaitė		Mikoliskis	[Parašas]

Mā "Ziemgalos" muziejaus ieraugojing

Eil.nr.	Pavardē, vārds	Paso kods	Gyvenamoji vieta	Parašas
37	Lara Jukneviči		Mikoliškis	Amf
38	Andra Jukne		Mikoliškis	Amf
39	~~Andra Jukne~~		Mikoliškis	Amf
40	Daguta Jukneviči		Mikoliškis	Amf
41	Andra Jukne		Mikoliškis	Amf
42	Lara Cibulienē		Mikoliškis	Amf
43	Gitanas Cibulis		Mikoliškis	Amf
44	Kristulis Mēnins		Mikoliškis	Amf
45	Edīta Mēnins		Mikoliškis	Amf
46	Zalupaitis Jānis		Mikoliškis	Amf
47	Helēna Jānīte		Mikoliškis	Amf
48	Cibuliete Jūratē		Mikoliškis	Amf
49	Daguta Cibulienē		Mikoliškis	Amf
50	Jūras Mēnins		Mikoliškis	Amf
51	Jānis Andrievičis		Mikoliškis	Amf
52	Domināns Andrievičis		Mikoliškis	Amf
53	Andrievičis		Mikoliškis	Amf
54	Jānis Andrievičis		Mikoliškis	Amf
55	Alma Andrieviči		Mikoliškis	Amf
56	Rimantas Andrievičis		Mikoliškis	Amf
57	Pranciška Dumbraite		Mikoliškis	Amf
58	Alma Dumbraite		Mikoliškis	Amf
59	Jānis Jānis		Mikoliškis	Amf
60	Dānis Jānis		Mikoliškis	Amf
61	Andra Zalupaitis		Mikoliškis	Amf
62	Stefanija Zalupaitis		Mikoliškis	Amf
63	Jānis Jānis		Mikoliškis	Amf
64	Lada Jānis		Mikoliškis	Amf
65	Birute Jānis		Mikoliškis	Amf
66	Orinda Jānis		Mikoliškis	Amf
67	Jānis Jānis		Mikoliškis	Amf
68	Jānis Jānis		Mikoliškis	Amf
69	Jānis Jānis		Mikoliškis	Amf
70	Jānis Jānis		Mikoliškis	Amf
71	Jānis Jānis		Mikoliškis	Amf
72	Birute Jānis		Mikoliškis	Amf

Už „Liemgalo“ muziejaus įrengimą

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1.	Paoplinkini Genovaitė		Maskarėčių, k.	Paop
2.	Mačelinkas Alfonsas		Maskarėčių, k.	Mačel
3.	Paoplinkaitė Vaidutė		Maskarėčių, k.	Paop
4.	Jušeljanini Karistaras		Putruonai, k.	Jušel
5.	Orla Juozas		Nilnias	Orla
6.	Orla Juozas		Stakšėnių km	Orla
7.	Jurėvičius Gintautas		Maskarėčių, k.	Jurė
8.	Bluška Algis		Maskarėčių, k.	Bluška
9.	Norvaišienė Jovana		Maskarėčių, k.	Norvai
10.	Norvaišas Antanas		Maskarėčių, k.	Norvai
11.	Punkrius Emilija		Maskarėčių, k.	Punkri
12.	Punkrius Marius		Degėjų, k.	Punkri
13.	Jurėvičienė Aldona		Maskarėčių, k.	Jurė
14.	Jurėvičius Vidmantas		Maskarėčių, k.	Jurė
15.	Štavičius Simaitis		Stakšėnių km	Štavi
16.	Štavičius Simaitis		Stakšėnių km	Štavi
17.	Antonišius Simaitis		Nilnias, Geltono velos	Antoni
18.	Rita Štavičienė		Nilnias, Geltono velos	Rita
19.	Štavičius Simaitis		Stakšėnių km	Štavi
20.	Štavičius Simaitis		Stakšėnių km	Štavi
21.	Štavičius Simaitis		Stakšėnių km	Štavi
22.	Štavičius Simaitis		Stakšėnių km	Štavi
23.	Komulokas Brigotas		Nilnias, Žiluminų RD	Komul
24.	Štavičius Simaitis		Nilnias, Žiluminų RD	Štavi
25.	Saulašienė Nijolė		Nilnias, vns.	Saula
26.	Vytautas Sendoras		Nilnias, vns.	Vyta

Nė „Siemgalos“ muziejaus išaugojimą

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1.	E. Platbaras diena		Vienuobis a. 9-4	[Parašas]
2.	Elena Zukaitienė		Vienuobis a. 9-10 žemės	[Parašas]
3.	Lailienė Rūta		Vienuobis a. 9-7 žemės	[Parašas]
4.	Rita Kirsaitė		Vienuobis a. 9-3 žemės	[Parašas]
5.	Marija Linikienė		Vienuobis 3	[Parašas]
6.	Aldona Diepaitienė		Vienuobis 3	[Parašas]
7.	Silva Leonavičiūtė		Vienuobis a. 11 ^a	[Parašas]
8.	Malė Kamandrievičė		Vienuobis a. 11	[Parašas]
9.	Antoni Šumslis		Vienuobis a. 2-1	[Parašas]
10.	Jonas Šumslis		Vienuobis a. 2-1	[Parašas]
11.	Jonas Bajoras		Vienuobis a. 2-2	[Parašas]
12.	Jonas Bajoras		Vienuobis a. 2-2	[Parašas]
13.	Jonas Januškevičius		Vienuobis a. 4-1	[Parašas]
14.	D. Bartkus		Vienuobis a. 4-1	[Parašas]
15.	G. Bičius		Užtauto D. 4	[Parašas]
16.	V. Gajparavičiūtė		Užtauto D. 5	[Parašas]
17.	S. Bartkevičienė		Vienuobis 1	[Parašas]
18.	K. Bartkevičius		Bartkevičiūčių	[Parašas]
19.	R. J. Balčiūnas		Užtauto D. 9	[Parašas]
20.	R. Vilantaitė		Užtauto D. 15	[Parašas]
21.	S. Ličkauskas		Užtauto D. 6	[Parašas]
22.	P. Vinčalon		Užtauto D. 18	[Parašas]
23.	G. Gosiulienė		Užtauto D. 22	[Parašas]
24.	G. Gajparavičiūtė		Užtauto D. 28	[Parašas]
25.	V. Gajparolis		Užtauto D. 31	[Parašas]
26.	V. Dobrovolskiene		Užtauto D. 1	[Parašas]
27.	A. Dobrovolskis		Užtauto D. 1	[Parašas]
28.	O. Dobrovolskienė		Užtauto D. 1	[Parašas]
29.	J. Dobrovolskis		Užtauto D. 1	[Parašas]
30.	G. Gajparolis		Vienuobis a. 9 žemės	[Parašas]
31.	G. Gajparolis		Vienuobis a. 9 žemės	[Parašas]
32.	V. Kukuraitienė		Vienuobis a. 9 žemės	[Parašas]
33.	Gintaras Purnavicius		Vienuobis a. 9 žemės	[Parašas]

Mūsų „Liemgalos“ mūsiškiausis išaugojimas

Eil.nr.	Pavardė, vardas	Paso kodas	Gyvenamoji vieta	Parašas
1	Jurgita Nilkieni		Zeimelis	[parašas]
2	Darius Vilkas		Zeimelis	[parašas]
3	Jokūbas Tuomas		Zeimelis	[parašas]
4	Stasė Tuomociūnė		Zeimelis	[parašas]
5	Alta Gaspironičiū		Zeimelis	[parašas]
6.	Lainis Gaspironičis		Zeimelis	[parašas]
7.	Kimantas Jankauskas		Zeimelis	[parašas]
8	Kimaudas Gaspironičius		Zeimelis	[parašas]
9	Roimonda Gaspironičiū		Zeimelis	[parašas]
10	Elena Juseliū		Zeimelis	[parašas]
11.	Vasilius Sudočiū		Zeimelis	[parašas]
12	Emilija Simonaitė		Zeimelis	[parašas]
13	Jonas Simonis		Zeimelis	[parašas]
14	Volkeris Tomelis		Zeimelis	[parašas]
15	Antonija Kamalėnė		Zeimelis	[parašas]
16	Julius Smetonius		Zeimelis	[parašas]
17	Gužbe Regina Jonauskaitė		Zeimelis	[parašas]
18	Simonaitė Jovita		Zeimelis	[parašas]
19	Simonaitė Eugėja		Zeimelis	[parašas]
20	Lechosaitė Rūta		Zeimelis	[parašas]
21	Lechosaitė Alėja		Zeimelis	[parašas]
22.	Robertas Knykus		Zeimelis	[parašas]
23	Adrius Karklėnas		Zeimelis	[parašas]
24	Donata Karklėnė		Zeimelis	[parašas]
25	Deivutė Klomskaitė		Zeimelis	[parašas]
26	Antanas Klomskaitis		Zeimelis	[parašas]
27	Jonas Kettoras		Zeimelis	[parašas]
28	Jonas Kettoraite		Zeimelis	[parašas]
29				

Lietuvos vardo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmetis

Zigmas Zinkevičius*

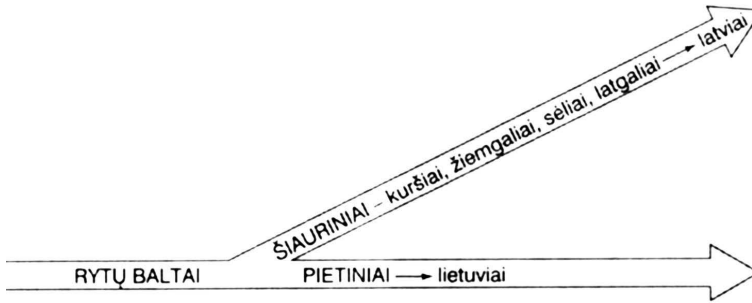
Pirmasis Lietuvos vardo paminėjimas istoriniuose šaltiniuose buvo susijęs su krikščionybės artėjimu prie Lietuvos. Mūsų šalį krikščionybė pasiekė iš dviejų pusių: iš Rytų nuo Bizantijos per rytinius slavus ir iš Vakarų nuo Romos per vokiečius ir lenkus. Ankstesnė buvo Rytų krikščionybės banga, pasiekusi dabartinę Lietuvą net daugiau negu šimtmečiu anksčiau nei Vakarų krikščionybė. Tai rodo seniausias lietuviškas bažnytinės terminijos sluoksnis – tokie žodžiai kaip *bažnyčia*, *gavėnià*, *krikštas*, *kūčios*, taip pat krikščioniškų švenčių pavadinimai *Kalėdos*, *Velýkos*, krikštavardžiai *Póvilas* ir kiti, gauti be jokio abejojimo iš rytinių slavų dar gerokai prieš oficialųjį Lietuvos krikštą, greičiausiai apie X–XII amžius. Dar anksčiau Rytų krikščionybė, tada nedaug tesiskyrusi nuo Vakarų krikščionybės, pasiekė dabar jau išnykusius lietuvius toliau rytuose, kurių gyvento ploto ribas šiandien nelengva tiksliau apibrėžti. Tai turėjo atsitikti tuoj po rytinių slavų – dabartinių rusų, baltarusių ir ukrainiečių protėvių – krikšto, kai buvo vykdomos krikščionybės skleidimo misijos į pagonių baltų žemes.

Tiesioginiai ir netiesioginiai slavų ir lietuvių kontaktai turėjo prasidėti labai seniai. Jie prasidėjo dar gerokai prieš pačių slavų krikštą. Ypač aiškiai tai matome iš slaviško Lietuvos vardo *Litva*, turinčio balsį *i*, kilusį iš baltų dvibalsio *ei* (vėlesnio *ie*). Taigi slavai tą vardą turėjo gauti tada, kai patys tebeturėjo dvibalsius arba bent kai vyko jų monoftongizacija, kurią linkstama nukelti net maždaug į IV amžių po Kristaus (!). Labai seną vardą rodo ir latvių vartojamas mūsų tautovardis *leitīs* (lietuvīs) su išlaikytu senuoju dvibalsiu *ei*. Taigi jau labai senais laikais Lietuvos vardas turėjo būti plačiai vartojamas ir aplinkinių tautų žinomas. Tačiau į istorinius šaltinius jis pateko daug vėliau, mažiausiai po penkių šimtmečių.

Visa tai prieštarauja tvirtinimui, kad senovės lietuviai „gyvenę pelkėse“ ir dėl to vėlai buvę pakrikštyti. Pelkėse lindėjusi tauta negalėjo būti plačiai žinoma, juolab kad su slavais lietuvių etnis plotas, bent jau seniausiais laikais, nesiribojo, juos skyrė kitos baltų gentys. Slavai lietuvių nesiekė, bet apie juos puikiai žinojo! Vėlyvo Lietuvos krikšto priežastis buvo kita, o ne „tūnojimas pelkėse“. Jos reikia ieškoti Lietuvos geografinėje padėtyje. Iš Vakarų ir Rytų atslenkančios krikščionybės bangos susidūrė ties Lietuva. Ar Lietuva būtų priėmusi krikštą iš Vakarų, ar iš Rytų – vis tiek būtų buvusi paskutinė.

Rytų krikščionybės banga buvo labai intensyvi ir lietuvių gyvenimoje paliko gilius pėdsakus. Viduramžiais su krikščionyste ėjo pažanga: sklido materialinė ir dvasinė kultūra, žmonių švietimas. Viso to gamtmeldžiai lietuviai ir kitos baltų tautos neturėjo. Tas pat pasakytina apie kitų neseniai pakrikštytų Vidurio ir Rytų Europos tautų ankstesnį gyvenimą. Pažanga per krikščionybę sklido iš Vakarų (nuo Romos ir kitų svarbiųjų Vakarų kultūros centrų) ir Rytų (nuo Konstantinopolio, apskritai nuo Bizantijos imperijos), kur klestėjo mokslas, turėtos gausios ir turtingos bibliotekos, buvo išsilavinusių žmonių. Vi-

* *Voruta*, 2009 m. sausio 24 d.

Baltų išsiskyrimo
į šiaurinius ir
pietinius schema

sa tai vyko tuo metu, kai Europoje kūrėsi klasikinės tautinės Prancūzijos, Anglijos, Ispanijos monarchijos. Lietuva nuo jų atsiliko dėl pavėluoto krikšto. Tai buvo svarbiausioji priežastis, kodėl Lietuvos valstybėje lietuvių kalbą ilgainiui užgožė kitų, anksčiau pakrikštytų, tautų kalbos. Ji išliko tik kaip prastuomenės bendravimo ir šeimos kalba.

Turint visa tai omenyje, naivūs atrodo dabartinių naujųjų pagonių siekiai grąžinti Lietuvą į pagonybę, lietuvius vėl padaryti gamtmeldžiais. Tuo einama prieš pasaulio istorijos vyksmą. Be to, norima atgaivinti tai, kas nebeatgaivinama. Juk per mažai žinome apie senąjį savo protėvių tikėjimą. Istorijos šaltinių duomenys iškreipti ir nepatikimi. Remiantis tautosaka ir mitologija galima atkurti tik etnografiją, bet ne religiją. Pagaliau pagonybė pagilintų Lietuvos tautinių grupių priešpriešą, ypač Vilniaus krašte. Lenkų ekstremistai vėl pritaikytų modelį *lenkas – katalikas, lietuvis – pagonis*, praeityje padariusį labai didelę žalą lietuvių tautai. Jau XIII amžiuje pagonybė buvo mūsų tautos atsilikimo rodiklis. O dabar norima vėl grįžti prie jos! Žinoma, kas kita visuomenės supažindinimas su senaisiais papročiais, tarp jų ir susijusiais su senuoju tikėjimu. Tų dalykų nereikia painioti.

Kaip minėta, Rytų krikščionybė davė mums seniausią bažnytinę terminiją. Vėliau Lietuvoje išsivertinusi Vakarų krikščionybė tų terminų nebeatmetė, bet juos pasisavino. Iš istorijos šaltinių žinoma, kad tarp anksti pakrikštytų lietuvių buvo garsių žmonių. Minėtinas Nalšios kunigaikštis Daumantas, po karaliaus Mindaugo nužudymo pasitraukęs į Pskovą ir tapęs žymiausiu šios kunigaikštijos valdovu, net Rytų bažnyčios šventuoju. Jo bendraamžio Gerdenio (Girdenio?), viešpatavusio Nalšioje, sūnus Andrius tapo Tvėrės vyskupu. Iki XV a. vidurio net apie 50 lietuvių kunigaikščių buvo pakrikštyti pagal Rytų bažnyčios apeigas, dalis jų tapo vienuolynų kūrėjais ir vienuoliais. Net krikščionybės iš Vakarų įvedimo Lietuvoje iniciatoriai didieji kunigaikščiai Jogaila ir Vytautas prieš tai greičiausiai buvo pakrikštyti Rytų apeigomis.

Lietuvoje ilgą laiką (oficialiai iki 1697 m.) buvo vartojama su Rytų krikščionyste susijusi slaviškoji raštinių kalba, kilusi iš senosios bažnytinės slavų kalbos.

Iš Vakarų atslenkanti krikščionybės banga Lietuvą pasiekė mažų mažiausiai šimtmečiu vėliau negu Rytinė banga, taigi anksčiausiai XI amžiuje. Bet jai, o ne ankstesnei iš Rytų atslinkusiai bangai, buvo lemta galutinai išsivertinti Lietuvoje. Taip atsitiko dėl susiklosčiusios palankios situacijos. Juk Vakarų civilizacija kitų civilizacijų atžvilgiu tais laikais užėmė lyderės vietą. Rytams tada buvo sunkūs laikai. 1204 m. kryžininkai užėmė Konstantinopolį. Bizantija 1371 m. tapo Turkijos vasalu, vėliau visai žlugo. Sunaikintas tos civilizacijos centras. Didžiausia tos kultūros šalis – Ki-

jevo Rusia – gyveno sunkius laikus. 1237 m. ją užpuolė totoriai bei mongolai ir netrukus užkariavo. Jos politinė padėtis tapo apverktina. Tai, matyt, ir buvo svarbiausia lietuvių orientacijos į Vakarų kultūrą priežastis nuo Mindaugo laikų.

Senosios Lietuvos valstybės vadovai buvo išmintingi ir nuovokūs politikai. Jie pasirinko Vakarų, o ne Rytų krikščionybę, nors pastaroji Lietuvoje buvo jau beįsigalinti. Tačiau mūsų valdovai nekovojo ir prieš Rytų krikščionybę, jos nepersekiojo. Siekė abi vis labiau tolstančias krikščionybės atmainas suderinti. Tuo tikslu sudarė Bažnyčios uniją. Nepaisant vienybės priešų persekiojimo, unitai išliko iki šių dienų.

Su Vakarų krikščionybės bangos priartėjimu prie Lietuvos yra susijęs seniausias Lietuvos vardo paminėjimas istoriniuose šaltiniuose, kurio tūkstantmetį 2009 m. minime. Tas paminėjimas yra maždaug 30 metų ankstesnis už pirmąją žinią apie Lietuvą Rusios metraščiuose (1040 m.). Tai – lotyniškas įrašas Kvedlinburgo vienuolyno analuose (pametiniuose įvykių užrašymuose¹), kur skaitoma (pateikiamas lietuviškas vertimas):

„1009 m. šventasis Brunonas, kuris vadinamas Bonifacijumi, arkivyskupas ir vienuolis, antraisiais savo atsivertimo metais Rusios (gal Prūsijos?) ir Lietuvos (vns. kilm. Lituae) pasienyje pagonių trenktas į galvą su 18 saviškių vasario 23 d nukeliavo į dangų“.

Aprašomas įvykis – vienas iš nepavykusių Vakarų krikščionybės misionierių bandymų krikštyti baltų gentis. Čia minimas Lietuvos vardas turi slavišką formą *Litva* (lotyniškai anuomet buvo rašoma *Litua*, raidė *u* žymi priebalsį *v*), lotyniška vienas-kaitos kilmininko forma parašyta *Lituae*. Taigi rašytoją šis vardas bus pasiekęs iš slavų, kuriems Lietuva, kaip matėme, jau seniai buvo gerai žinoma.

Dėl šv. Brunono žūties tuo pačiu ir seniausiu Lietuvos vardo paminėjimu istoriniuose šaltiniuose įvardijami šių dviejų to krašto, kuriame žuvo šv. Brunonas, kilmingų žmonių vardai: kunigaikštis *Netimeras* (šaltiniuose rašoma *Nethimer*) ir jo brolis *Zebedenas* rašoma *Zebeden*, *Zebedem*). Kas jie buvo: vakarų baltai (prūsai, jotvingiai) ar rytų baltai (lietuviai)? Dėl jų tautybės (kilmės) ginčijamasi. Tradicinė nuomonė – aprašomi įvykiai buvę prūsų (jotvingių) pasienyje su Lietuva. Dabar plinta naujas požiūris – tai atsitikę Lietuvoje.

Norint išsiaiškinti, kas buvo tie *Netimeras* ir *Zebedenas* – lietuviai ar nelietuviai – reikia atlikti jų vardų lingvistinę analizę.

Vardas *Netimeras*, be abejo, yra dvikamienis asmenvardis, sudėtas iš dėmenų *Neti-* ir *-meras*. Dėmens *Net(i)-* lietuvių antroponimijoje nerasta. Nėra ir *Noti-*, *Nerti-* ... ar panašių dėmenų (bandoma įvairiai perskaityti). Tačiau šis asmenvardis artimas prūsų vardynui. Gali būti iš **Nauti-mer*, plg. *Nawte-mer* Trautmano žodynas, 1925, 147: per. *nautin* (bėdą). Neišleistinas iš akių Gintauto Iešmanto nurodymas, kad *Netimero* vardas galės būti susijęs su *Netos* upele ir buvusiu to paties vardo bažnytkaimiu Augustavo dekanate, taigi jotvingių žemėje².

¹ Stebina Mariaus Ivaškevičiaus duotas tų analų vertinimas: *Šiaurės Atėnuose* (2002 12 07) Ivaškevičius rašo: *Pirmą kartą pasauliui Lietuva prisistatė kriminalinėse Europos metraščių skiltyse (šių tradicijų tebesilaikoma)*. Vadinti Kvedlinburgo analus kriminaliniu metraščiu yra tiesiog nepadoru. Bet Ivaškevičius prie tokių dalykų buvo pripratęs.

² Iešmantas G. Kur ieškoti *Netimero* žemės? *Lietuvos aidas*, 2003 07 17.

Antrasis *Netimero* vardo dėmuo *-meras* irgi būdingas prūsų vardynui, plg. *Lut-hy-mer*, *Mane-mer*, *Nawte-mer*. Bet jis turimas (retas) ir lietuviškoje antroponimijoje, pvz., *Ró-meras*, *Zù-meras* ir kt., taigi yra bendrabaltiškas.

Netimero brolio *Zebedeno* vardas irgi sunkiai paaiškinamas lietuvių antroponimikos duomenimis. Jis taip pat laikytinas dvikamieniu asmenvardžiu, sudėtu iš dėmenų *Zebe-* ir *-denas*. Tačiau tokių dėmenų lietuvių antroponimijoje nėra. Betgi šis asmenvardis, kaip ir *Netimeras*, yra artimas prūsų vardynui. Vardo *Zebedenas* pirmasis dėmuo *Zebe-* gali būti sietinas su prūsų *Sebe-*, esamu dvikamieniame jų asmenvardyje *Sebe-gaude* (ten pat, p. 91): pr. *sebbei* (sau). Antrasis dėmuo *-den(as)* galėtų būti prūsų dėmens *-ding* (*Po-dinge*, *Sam-dinge*, *Nerdinge* ten pat, p. 135) iškraipyta liekana.

Bronys Savukynas tvirtina, kad vardas *Zebedenas*, kaip ir *Netimeras*, senovėje lietuvių buvo turėtas, tik neišliko. Tai nepatikimas spėjimas, nes vardai paprastai nebūna izoliuoti, įeina į giminių vardų grupes, kurių visi nariai neišnyksta, vienas kitas paprastai visuomet išlieka. Antai asmenvardžio *Gediminas* pirmasis dėmuo *Ged(i)-* išliko daugiau negu 30-yje lietuvių asmenvardžių: *Gėdas*, *Gėdys*, *Gedūtis*, *Gedaitis*, *Gedónis*, *Gedeikis*... Ne prasčiau paliudytas ir antrasis šio asmenvardžio dėmuo *Minas*: *Minius*, *Miniūnas*, *Mineikis*... (31 asmenvardis). Taigi *Gedimino* vardo lietuviškumas (jei juo abejotume) lengvai įrodomas. Tačiau vardo *Zebedenas*, kaip ir *Netimeras*, jokių „liekanų“ lietuvių antroponimijoje nėra. Neigiamai reikia vertinti ir Savukyno pateiktus, kaip įrodymą, aiškiai pritemptus vardyno duomenis. Tokiu metodu dirbant galima įrodyti viską, ką tik panorėsi. Bandyamas asmenvardį *Zebedenas* sieti su *Živinbutu* taip pat labai jau dirbtinis.

Šv. Brunono žūtis vieta šaltiniuose nurodoma prie *Aistros* upės. Jotvingių, lietuvių ir rytinių slavų žemių sandūros srityje iš tikrųjų buvo upelė *Aitra* (suslavinta *Jatra* – Molčadės dešinysis intakas), kurią galima būtų tapatinti su *Alstra* (šaltinyje iškraipyta) ir kuri yra netolimose nuo Lietuvos jotvingių žemėse.

Visi šie duomenys rodo šv. Brunoną žuvus jotvingių, artimų prūsams, žemėje netoli Lietuvos. Beje, iki šiol tai prisimenama žmonių tradicijoje. Mozūrų krašte (buv. jotvingių žemėje, dab. Lenkija) prie *Negocino* ežero, vadinto Šventaičiu, ant kalno maždaug prieš šimtmetį buvo pastatytas atminimo kryžius neva šv. Brunono žūtis vietoje.

Netolimame *Gižycko* (anksčiau vadinto *Lötzen*) mieste esama bažnyčios, pavaldintos šventojo vardu. Prisimintina, kad šv. Brunono žūtis vieta *Kvedlinburgo* analuose nurodoma prie Lietuvos (*Lituae*) ir Rusios (rašoma *Ruscia*) sienos. Taigi ne Lietuvoje! Beje, parašymas *Ruscia* gali būti netikslus vietoj *Pruscia* (Prūsija), nes lietuviai iš seno gyveno kitų baltų genčių apsuptyje, su Rusios žemėmis tik vėliau pradėjo siektis.

Taigi arkivyskupas Brunonas greičiausiai krikštijo tiesioginėje Lietuvos kaimynystėje buvusią jotvingių gentį, valdomą *Netimero*. Kaip žinoma, jotvingiai buvo artimi prūsams vakarų baltai, suskilę į atskirų kunigaikštukų („karalių“) valdomas sritis ir bendros valstybės nesudarę. Į vieną iš tokių sričių lietuvių etninių žemių kaimynystėje ir nutaikė šv. Brunono misija. Ji terodo krikščionybės iš Vakarų priartėjimą prie pat Lietuvos. Vadinti tą misiją pirmuoju Lietuvos krikštu (ir taip daroma) yra tiesiog netikslu. Beje, tokią nuomonę sunku suderinti su istorijos šaltiniais, tvirtinančiais, kad tada buvo krikštijami prūsai. Lietuvius su Brunono misija sieja tai, kad tada krikštijamas kraštas po maždaug pusantro šimtmečio jau priklausė Lietuvai.

Šiaip ar taip visa tai tebėra ginčų objektas, o kol tebesiginčijama, nereikėtų rašytojui istoriniame romane (girdėta apie du tokius) Netimerą besąlygiškai traktuoti kaip Lietuvos valdovą. Patartina formuluoti apdairiau, kad būtų išvengta galimos neteisybės. Kūrėjas, žinoma, turi teisę nutolti nuo tikrovės, betgi čia liečiama Lietuvos istorija!

Lietuvos krikšto pradžių reikia nukelti tolyn bent dviem šimtmečiais nuo Netimero epochos – į karaliaus Mindaugo laikus, kai įvyko pirmasis Lietuvos krikštas, be galo svarbus įvykis, istorikų iki šiol nepakankamai įvertintas. Tai daryti trukdo šmeižtas ir dezinformacijos kampanija prieš Mindaugą, pradėta Lietuvos priešų dar Mindaugo laikais ir iki šiol tebevykdoma.

Juozo Šliavo raštų dalykinė rodyklė

Pratarmė

Juozas Šliavas (1930–1979) – žymiausias šiaurės Lietuvos kraštotyrininkas, Lietuvos kraštotyros draugijos garbės narys, LTSR nusipelnęs mokytojas. 1966–1979 m. parašė 20 mašinraštinųjų kraštotyros bei grožinės kūrybos tomų, kurie saugomi Vilniaus universiteto bei Latvijos Mokslų Akademijos bibliotekose, Žeimelio muziejuje.

Rodyklėje po pavadinimo paryškintu skaičiumi žymima rinkinio tomai: „Žeimelis“ (1972, t. 1), „Mūšos ištakos“ (1973, t. 2), „Beržtalio–Lielupės kloniai“ (1974, t. 3.), „Šiaurės Lietuvos lygumos“ (1974, t. 4), „Iš Mūšos senovės“ (1975, t. 5), „Mūšos senovė“ (1975, t. 6), „Mūšos praeities mozaika“ (1975, t. 7), „Mūšos slėnio bylojimai“ (1976, t. 8), „Lygumos, stabai ir žmonės“ (1977, t. 9), „Mitai ir žmonės“ (1977, t. 10), „Lygumų legendos pasakoja“ (1977, t. 11), „Dievai, vardai ir kalba“ (1978, t. 12), „Gimtinės takais“ (1978, t. 13), „Žemė ir žmonės“ (1978, t. 14), „Amžių atodangos“ (1978, t. 15), „Dulkes nužėrus“ (1979, t. 16), „Dievai ir tikėjimai“ (1979, t. 17), „Prakalbinta žemė“ (1979, t. 18). Po tomo rodyklėje rašomas lapo numeris. Kai jungiamas prie to paties dalyko, vietovardžio ar asmenvardžio to paties tomo kitas straipsnis, tarp numerių rašomas kablelis, o kitas tomas atskiriamas kabliataškiu.

Šiam darbui pradėjo vadovauti Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriaus vedėja Aldona Dzetaveckaitė (1941–1983), į universitetą atgabenusi ir tvarkiusi J. Šliavo, taip pat K. Gasparavičiaus ir kitų palikimą. Jai mirus, leidinio rengimas buvo sustojęs, nebebuvo parengtos vietovardžių, asmenvardžių rodyklės.

Ši bibliografija padės susipažinti su J. Šliavo darbų apimtimi ir geriau juos pastudijuoti, įvertinti.

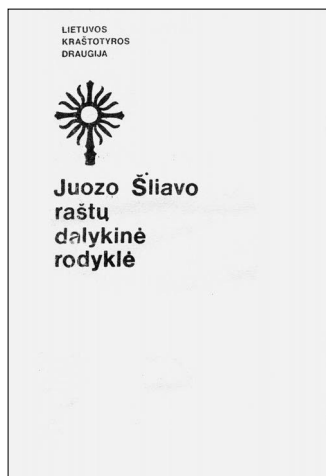
Kazimieras Garšva

Archeologija

Adolfas Tautavičius

Piliakalniai

Apuolė, Skuodo r. **15**, 52–53
 Betygala, Raseinių r. **18**, 43–44.
 Daubariai, Mažeikių r. **15**, 85
 Girgždūtė, Telšių r. **18**, 94–95
 Griežė, Mažeikių r. **15**, 93–94; **18**, 98
 Gudeliai, Kelmės r. **18**, 61
 Jurgaičiai, Šiaulių r. **10**, 29–31
 Krikliniai (Moliūnai), Pasvalio r. **10**, 5–6
 Kudinai, Radviliškio r. **10**, 107–111

Kupiškis 15, 103

Laiviai, Kretingos r. 15, 46
 Leckava, Mažeikių r. 15, 95
 Luokava, Akmenės r. 3, 135; 4, 177–181; 7, 131–132
 Luponiai, Šiaulių r. 10, 32–40
 Medvėgalis, Šilalės r. 18, 93
 Migoniai (Šimoniai), Pasvalio r. 6, 80, 126
 Nagarba, Kretingos r. 15, 128
 Papilė, Akmenės r. 15, 97–98
 Pelaniškiai, Pakruojo r. 3, 140–142, 191, 198; 4, 88–89, 117–118; 5, 91; 14, 26
 Raginėnai, Radviliškio r. 6, 51–52, 54
 Raseiniai, 18, 55–56
 Renavas, Mažeikių r. 15, 79
 Rimoliai, Mažeikių r. 15, 77
 Romučiai, Šiaulių r. 12, 36–37
 Salduvė (Šiauliai), 14, 12–13
 Saudogala, Pasvalio r. 6, 55
 Sidabrė, Joniškio r. 1, 22; 3, 98–104, 105–108, 172; 4, 97–99, 112–114, 160, 176, 190; 5, 54–58, 93–94; 7, 67–69; 8, 20–23
 Šakarniai, Pasvalio r., Kiemėnų ap. 7, 5
 Šatrija, Telšių r. 18, 33–34, 89–91
 Vadagiai, Mažeikių r. 15, 78
 Varduva, Plungės r. 15, 75
 Vilnius, 18, 85–88
 Vosgėliai, Zarasų r. 17, 12–13
 Žagarė, Joniškio r.:
 Raktuvės kalnas 3, 90–97, 112, 135; 4, 96–97, 130, 190; 5, 97–98; 7, 90–91; 8, 15–16
 Žvelgaičio kalnas 3, 92–95, 113, 137–138; 4, 96, 115–116; 5, 98–99; 7, 92–93; 8, 16–17, 25

Įtvirtintos dvarvietės

Glebava, Pakruojo r. 4, 75–76

Gyvenvietės

Geručiai–Vileišiai, Pakruojo r. 4, 76
 Kaireliai, Pakruojo r. 4, 76–78, 5, 8–10
 Puodžiūnai, Pakruojo r. 4, 84; 7, 42
 Steigviliai, Pakruojo r. 3, 213; 4, 82–83; 5, 13
 Šventoji (Palanga) 3, 319

Pilkapiai

Daujėnai, Pasvalio r. 6, 10
 Dikoniai, Panevėžio r. 10, 43
 Gataučiai, Pakruojo r. 6, 25
 Girpetriai, Pasvalio r. 6, 79
 Kaireliai, Pakruojo r. 4, 79; 7, 37; 12, 63–65
 Karpiškiai, Pakruojo r. 7, 55
 Melėnai, Pasvalio r. 10, 41
 Miesteliškiai, Pasvalio r. 10, 10–13
 Pabalai, Joniškio r. 7, 84–87
 Raginėnai, Radviliškio r. 6, 51
 Raudonpamūšė, Pasvalio r. 12, 22–23
 Repšiai, Radviliškio r. 10, 27
 Sakališkiai, Pakruojo r. 7, 59
 Tetirvinai, Pasvalio r. 7, 15
 Vaidžiūnai, Pasvalio r. 7, 20
 Žagarė, Joniškio r. 2, 99–101

Senkapiai, kapinaitės

- Akmenėliai, Pakruojo r. 4, 82; 5, II
 Aukštadvaris, Pakruojo r. 4, 87; 5, 17
 Aukštieji, Akmenės r. 7, 134
 Ažuolpamūšė, Pasvalio r. 7, 22
 Balsiai, Pakruojo r. 12, 21
 Bambalai, Akmenės r. 7, 127
 Bandoriai, Joniškio r. 5, 47
 Birjagala, Pakruojo r. 6, 49
 Bivainiai, Joniškio r. 7, 110
 Brenčiai, Pasvalio r. 2, 8
 Bružas, Joniškio r. 7, 103
 Budraičiai, Joniškio r. 7, 75–77; 12, 26
 Dargužiai, Pakruojo r. 7, 60
 Daugalaičiai, Joniškio r. 2, 126
 Daukšigaliai, Pakruojo r. 6, 37
 Daukšiai, Joniškio r. 2, 82–83
 Daunorava, Joniškio r. 2, 73
 Dausiškiei, Pakruojo r. 6, 22
 Degėšiai, Pakruojo r. 6, 29
 Diržiai, (Bardiškiai), Pakruojo r. 4, 82; 7, 40
 Domančiai (Trivalakiai), Pakruojo r. 5, 21
 Dovainiškis, Pakruojo r. 6, 40
 Dovydai, Pasvalio r. 6, 60
 Dulkiškiai, Pakruojo r. 5, 39
 Dvareliškiei, Joniškio r. 5, 43
 Dvariūkai, Pakruojo raj. 4, 94
 Gailaičiai, Akmenės r. 7, 140
 Gaudikiai, Joniškio r. 5, 50
 Gedeikoniai, Pakruojo r. 4, 82
 Gegiedždvaris, Pakruojo r. 4, 89; 6, 23–24
 Grikpėdžiai, Pakruojo r. 5, 15
 Grūžiai, (Nebuvėlių kapai), Pasvalio r. 6, 59
 Grūžiai (Didieji), Pasvalio r. 9, 8–9
 Grūžiai (Mažieji), Pasvalio r. 9, 10
 Ivoškiai, Joniškio r. 7, 122
 Jauneikiai, Joniškio r. 7, 117
 Jurgaičiai, Šiaulių r. 4, 92
 Kaireliai, Pakruojo r. 4, 157–158
 Kairiškiai, Akmenės r. 12, 14
 Kalevai, Pakruojo r. 2, 48
 Kalviai, Akmenės r. 7, 142
 Karašilis, Pakruojo r. 7, 53
 Kauksnujai, Pakruojo r. 6, 43
 Kerėžiai, Akmenės r. 7, 133
 Kyburiai, Pasvalio r. 3, 177; 4, 81; 7, 6
 Kivyčiai, Akmenės r. 7, 147
 Klykoliai, Akmenės r. 2, 137–138
 Klovainiai, Pakruojo r. 5, 23
 Krasniškiai, Pakruojo r. 6, 5–6
 Kriaušiškiei, Pasvalio r. 6, 62
 Kundročiai, Pakruojo r. 7, 3–54
 Kutaičiai, Pakruojo r. 6, 44
 Laičiai, Pakruojo r. 5, 37
 Laipuškiai, Pakruojo r. 5, 35
 Laitiešiniai, Pakruojo r. 6, 19
 Laumės, Skuodo r. 15, 60
 Lėlaičiai, Mažeikių r. 10, 50
 Liepiškiai, Radviliškio r. 10, 26
 Lieporai, Joniškio r. 4, 102; 7, 64
 Liesai, Pakruojo r. 4, 86; 5, 16; 6, 14
 Linkaičiai, Joniškio r. 2, 118
 Linksmėnai, Joniškio r. 7, 112

Linkuva, Pakruojo r. 4, 93; 6, 21
 Luponiai, Šiaulių r. 10, 38
 Majeliai, Pakruojo r. 6, 30
 Mantoriškiai, Joniškio r. 4, 47; 5, 49
 Margiai, Pakruojo r. 5, 14
 Martyniškiai, Joniškio r. 7, 109
 Masčioniai, Pakruojo r. 6, 19, 35
 Mediniškiai, Pakruojo r. 5, 41; 7, 63
 Medsėdžiai, Joniškio r. 7, 107
 Meldiniai, Pakruojo r. 6, 46
 Miciūnai, Pakruojo r. 5, 23–24, 28; 6, 110; 12, 20
 Migoniai, Pasvalio r. 6, 81
 Naugardėlis, Joniškio r. 2, 108
 Noreikonai, Pakruojo r. 7, 52
 Paberžiai, Joniškio r. 10, 42
 Pakempiniai, Akmenės r. 7, 139
 Paliečiai, Pakruojo r. 5, 29
 Papiškiai, Pakruojo r. 6, 10; 7, 19
 Pantakoniai, Pasvalio r. 6, 69–70
 Papiškėliai, Pasvalio r. 7, 14
 Papyvesiai, Pasvalio r. 7, 21
 Pašvitinys, Pakruojo r. 5, 19, 91
 Paudruvė, Joniškio r. 7, 66
 Petraičiai, Joniškio r. 7, 78
 Petroniai, Pakruojo raj. 4, 84; 5, 22; 7, 41
 Petroniškiai, Pakruojo r. 7, 46
 Plaučiškiai, Pakruojo r. 5, 40
 Plonėnai, Pakruojo r. 4, 81; 7, 38
 Radikiai, Joniškio r. 7, 115
 Raudonpamūšė, Pasvalio r. 7, 13
 Rudeliai, Radviliškio r. 10, 49
 Rudiškiai, Joniškio r. 7, 123
 Rukuižiai, Joniškio r. 7, 79, 80
 Skaistgiriai, Panevėžio r. 10, 44–45
 Sigutėnai, Pakruojo r. 5, 30
 Sinkonys, Panevėžio r. 10, 46
 Skėriai, Pasvalio r. 7, 30
 Skrebotiškis, Pasvalio r. 7, 17
 Slėpsniai, Joniškio r. 5, 44–45
 Smilgeliai, Pasvalio r. 6, 75
 Spirakiai, Joniškio r. 7, 14
 Stačiūnai, Pakruojo r. 6, 45
 Steigviliai, Pakruojo r. 5, 13
 Stūriškiai, Pakruojo r. 6, 50
 Suginčiai, Akmenės r. 7, 135–136
 Sutkūnai, Pakruojo r. 12, 19
 Šapnagai, Akmenės r. 7, 128
 Šilmikiai, Joniškio r. 2, 124
 Šukioniai, Pakruojo r. 6, 42
 Švobiškis, Pasvalio r. 6, 65
 Tarbūčiai, Joniškio r. 7, 105
 Trakų Pakapė, Pakruojo r. 5, 35–36
 Trumponys, Pakruojo r. 6, 32
 Užupiai, Joniškio r. 3, 104; 4, 99; 5, 46, 58–59
 Vabaliai, Radviliškio r. 10, 85
 Vadaktai, Radviliškio r. 10, 47–48, 79
 Vaineronys, Pasvalio r. 6, 64
 Vaišnoriai, Joniškio r. 7, 125
 Vaizgučiai, Joniškio r. 7, 121
 Vėbariai, Pakruojo r. 12, 17–18
 Vegeriai, Akmenės r. 7, 129
 Venslaviškiai, Panevėžio r. 12, 24–25
 Vienžindžiai, Pasvalio r. 6, 63
 Vileišiai, Pakruojo r. 4, 76

Višeikiai, Pakruojo r. **5**, 18
 Žeimelis, Pakruojo r. **4**, 73–74; **5**, 82
 Žibikai, Akmenės r. **12**, 15

Alkos ir kitos spėjamos apeiginės vietos

Alkos **9**, 13–15; **11**, 9–10; **14**, 11; **16**, 40–42; 190–192; **17**, 7; **18**, 162–163
 Šventi medžiai, šaltiniai **15**, 5–13
 Alkiškiai, Akmenės r. **8**, 30
 Auksūdys, Kretingos r. (Kūlių pilalė) **15**; 28–29
 Barstyčiai, Skuodo r. (Raganos kalnas) **15**, 34
 Banaičiai, Kretingos r. (Balkos kalnas) **15**, 16
 Betygala, Raseinių r. (piliakalnis) **18**, 43–44
 Brazdigala, Pasvalio r. (Velniakalnis) **7**, 26–29
 Budronys, Panevėžio r. (Žaliasis kalnas) **12**, 54
 Burveliai, Panevėžio r. (Koplyčkalnis) **12**, 11, 45–47
 Dapšiai, Mažeikių r. (Alka) **15**, 88–90
 Daubariai, Mažeikių r. (Gojus) **15**, 87
 Erkšva, Skuodo r. (Alka) **15**, 66–68
 Gedrimai, Skuodo r. (Alka?) **15**, 69–70
 Grūžiai, Pasvalio r. (Koplytčkalnis) **6**, 12, 59
 Gudeliai, Kelmės r. (piliakalnis) **18**, 61
 Guostagalis, Pakruojo r. (Prūskalnis) **4**, 90
 Īpiltis, žr. Senoji Īpiltis, Kretingos r.
 Jakštaičiai, Šiaulių r. (Ušventorėlis), **12**, 16
 Jonelaičiai, Šiaulių r. (Velnio skreitas), **12**, 62
 Joskaudai, Kretingos r. (Alka, šaltinis), **15**, 18–20
 Juodeliai, Biržų r. (Velniapilis), **12**, 58
 Jusaičiai, Šiaulių r. (Alka), **12**, 39
 Kalnelis (Sidabrė), Joniškio r. (Brigitos kalnas), **3**, 101–102, 105–108, 110–111, 139; **4**, 99–100; **7**, 70–72
 Kesiai, Akmenės r. (Alka), **4**, 187; **7**, 143–146, **18**, 97
 Kražiai, Kelmės r. (Medžiokalnis), **18**, 92
 Kriaušišiai, Pasvalio r. (Velniakalnis), **3**, 148; **6**, 11, 116; **9**, 5–7
 Krikliai, Šiaulių r. (Gaidpilis, Vištpilis), **12**, 27–28
 Krikliniai (Moliūnai), Pasvalio r. **10**, 7–9
 Kudiniai, Radviliškio r. (Bažnyčios ir Varpinės kalnas), **10**, 107
 Lamokėliai, Biržų r. (Ožiakalnis), **12**, 55–57
 Lauksodis, Pakruojo r. (Ažuolų kalnelis ir Liepynėlis), **7**, 31–35
 Laukžemė, Kretingos r. (Alka), **15**, 31–33
 Lėlaičiai, Mažeikių r. (Mikelio kalnas), **16**, 8
 Leckava, Mažeikių r. (Šventorėlis), **15**, 96
 Liepiškiai, Radviliškio r. (Laumės našta), **10**, 26–27
 Linkaučiai (Didieji), Pakruojo r. (Skrečkalnis), **4**, 91; **14**, 14–15
 Maugarai, Kupiškio r. (Šumpakaušio kalva), **15**, 105
 Medikoniai, Pakruojo r. (Velniabalė), **12**, 40
 Meškalaukis, Pasvalio r. (Tribuko kalnas), **6**, 13, 77
 Miesteliškiai, Pasvalio r. (Velniakalnis), **10**, 10
 Mikytai, Plungės r. (Alka), **15**, 72–74; **18**, 99
 Mockaičiai, Skuodo r. (Ažuolo ir Liepos šaltiniai) **15**, 58–59
 Nociūnai, Pakruojo r. (Šūnų kalnelis) **7**, 36
 Paežeriai, Pakruojo r. (Koplyčkalnis) **5**, 173–175; **6**, 172
 Palanga (Birutės kalnas) **15**, 14–16, 17–19
 Palėvenė, Kupiškio r. (Ožiakalnis) **15**, 101–102
 Pamūšis, Pakruojo r. (Alka) **9**, 11; **12**, 41–42; **16**, 165
 Panevėžys (Alka?) **12**, 44
 Papelkiai, Šiaulių r. (Kipškalnis) **12**, 34–35
 Plonėnai, Pakruojo r. (Bažnyčios kalnas) **1**, 81; **4**, 81
 Puokė, Skuodo r. (Alka) **15**, 63–64
 Račiai, Mažeikių r. (Alka) **15**, 81–83; **18**, 99
 Raizgiai, Šiaulių r. (Alka) **12**, 38
 Rambynas, Šilutės r. **18**, 63–68
 Raseiniai (Cibukalnis) **18**, 55–56

Romainiai (Kaunas) **18**, 72–73
 Salantai, Kretingos r. (Alka) **15**, 41–43
 Senoji Įpiltis, Kretingos r. (Alka) **15**, 38 (Marijos kalnas) **15**, 39–40
 Sidabras, Radviliškio r. (Velniakalnis) **10**, 20–21
 Sinkonys, Panevėžio r. (Kaukakalnis) **10**, 14–15
 Skapiškis, Kupiškio r. (Alkai) **15**, 107–100
 Skrebiškiai, Biržų r. (Bažnyčios kalnas) **12**, 59
 Stumbriškis, Panevėžio r. (Velniakalnis) **15**, 99–100
 Streigviliai, Pakruojo r. (Jono–Jurgio kalnelis) **11**, 8
 Šventibrastis, Kėdainių r. **12**, 11, 48–50
 Tytuvėnai, Kelmės r. (Alka?) **17**, 8
 Tričiai, Pakruojo r. (Alka?) **4**, 92; **14**, 16–17
 Užkalniai, Panevėžio r. (Alka?) **12**, 51–52
 Vadagiai, Mažeikių r. (Alka) **15**, 78–79
 Varniai, Telšių r. (Alka?) **17**, 9
 Velžys, Panevėžio r. (Alka?) **12**, 53
 Vilnius (Šventaragio slėnis) **18**, 85–88; (Gedimino kapas) **16**, 152; **18**,
 151 (Pamėnkalnis) **14**, 106–109; **18**, 88
 Žagarė, Joniškio r. (Veidės kalnas) **7**, 94–95
 Žašaičiai, Radviliškio r. (Milžino kalnelis) **10**, 22–25
 Žemantiškiai, Panevėžio r. (Velniakalnis) **12**, 143

Akmenys su pėdomis

Ančiškiai, Biržų r. **12**, 85–86
 Baltausiai, Pakruojo r. **3**, 146; **5**, 180
 Bliūdžiai, Panevėžio r. **10**, 59–60
 Burbiškis, Radviliškio r. **10**, 71
 Dikoniai, Panevėžio r. **10**, 58
 Gyvakarai, Kupiškio r. **15**, 106
 Glebava, Pakruojo r. **5**, 180
 Guostagalys, Pakruojo r. **13**, 7
 Gustadalis, Pasvalio r. **10**, 53
 Kaireliai, Pakruojo r. **12**, 74–76
 Katkūnai, Pasvalio r. **6**, 15, 76, 124
 Kilučiai, Biržų r. **12**, 84
 Kratašinas, Pakruojo r. **4**, 80; **5**, 180
 Mačiūkai, Skuodo r. **15**, 62
 Melėnai, Pasvalio r. **10**, 52
 Miciūnai, Pakruojo r. **13**, 5–6
 Nibragalys, Panevėžio r. **12**, 81
 Putriai, Biržų r. **12**, 82
 Renavas, Mažeikių r. **15**, 79
 Švobiškis, Pasvalio r. **6**, 67–68, 118–122
 Ubiškiai, Biržų r. **12**, 83
 Vilkeliai, Panevėžio r. **12**, 77–78
 Voronėliai, Pakruojo r. **4**, 94; **7**, 43
 Zigmantiškiai, Pakruojo r. **5**, 167–171
 Žemantiškiai, Panevėžio r. **12**, 43

Akmenys su įvairiais ženklais bei vardais

Ažuolynės miško, Pašvitinio apskr., Pakruojo r. (Velnio akmuo) **4**, 87
 Barklainiai, Panevėžio r. **12**, 80
 Benaičiai, Kretingos r. (Kūlių Bobelė) **15**, 37; (Laumės lova) **15**, 36
 Buletiškio miško, Pašvitinio apskr., Pakruojo r. **4**, 87; **6**, 16–17; **7**, 44
 Dapšiai, Mažeikių r. **15**, 91–92
 Dargėnai, Radviliškio r. **10**, 73–74
 Daukonys (Raginėnai), Radviliškio r. (Ramytės aukuras) **6**, 22; **10**, 69–
 70
 Dupulčiai, Kretingos r. (Palteneikio kūlis) **15**, 21
 Einoriai, Biržų r. (Raganos akmuo) **12**, 89–90
 Gaižūnai, Pakruojo r. **11**, 16
 Gaštynai, Šiaulių r. **12**, 68

Geidžiai, Mažeikių r. (Trobelės akmuo) 15, 84
 Guostagalis, Pakruojo r. 4, 90; 6, 28
 Kačaičiai, Kretingos r. (Didysis akmuo) 15, 24
 Kadarai, Biržų r. 12, 87–88
 Kalnas, Pasvalio r. 10, 57
 Kareiviškis, Pakruojo r. (Perkūnijos akmuo) 5, 177–178; 6, 216–221
 Kartena, Kretingos r. (Laumės akmuo) 15, 25–26
 Kervesiai, Pasvalio r. (Rabino akmuo) 4, 81
 Kiaužeriai, Panevėžio r. 10, 64–65
 Krakės, Skuodo r. (Stabakūlis) 15, 57
 Krembliai, Pakruojo r. 4, 87; 6, 16
 Krikliniai, Pasvalio r. (Lobių akmuo) 10, 51
 Kuineliai, Skuodo r. (Laumės akmuo) 15, 65
 Laiviai, Kretingos r. (Laumės kūlis) 15, 46
 Liesai, Pakruojo r. (Laumės akmuo), 6, 15
 Likučiai, Šiaulių r. (Velnio akmuo) 12, 31–33
 Luponiai, Šiaulių r. (Perkūno akmuo, Raganų kėdė) 10, 36–37
 Maugarai, Kupiškio r. 15, 104
 Miciūnai, Pakruojo r. (Velnio akmuo) 12, 70–71
 Miesteliškiai, Pasvalio r. (Velnio sėdynė) 10, 12
 Mockaičiai, Skuodo r. (Pikčiaus kūlis) 15, 55–57
 Moniūnai, Pakruojo r. Rozalimo apyl. 5, 176; 11, 16
 Naurašiliai, Panevėžio r. (Mokulas) 10, 61–62
 Norvaišiai, Pakruojo r. 12, 69
 Ožaičiai, Radviliškio r. 10, 83
 Paežeriai, Pakruojo r. 11, 16
 Pelekiai, Kretingos r. 15, 34–35
 Prasčiūnai, Radviliškio r. 10, 75
 Prysmančiai, Kretingos r. (Laumės kūlis) 15, 17
 Pumpėnai, Pasvalio r. 10, 54–55
 Raguviškiai, Kretingos r. (Balniaus kūlis) 15, 22–23
 Salantai, Kretingos r. (Laumių akmenys) 15, 44–45
 Sauseriai, Kretingos r. 15, 27
 Smilgeliai, Pasvalio r. 10, 56
 Šilalė, Skuodo r. (Aukuras) 15, 50
 Tarbūčiai, Joniškio r. 14, 21
 Titoniai, Pakruojo r. 4, 93
 Trumpakojai, Pakruojo r. 12, 72–73
 Vabalai, Radviliškio r. (Velnio balnas) 10, 84
 Vadaktai, Radviliškio r. (Stabakūlis) 10, 79–81
 Vaineikiai, Kretingos r. 15, 30
 Valatkoniai, Radviliškio r. (Angelo akmuo) 10, 93–95; (Velnio akmuo) 10, 90–92
 Varputėnai, Šiaulių r. (Martyno akmuo) 12, 29–30, 60–67
 Vileikiai, Radviliškio r. 10, 76–78
 Zigmantiškiai, Pakruojo r. (Velnio sėdynė) 5, 179
 Žeimelis, Pakruojo r. (Stabakūliai) 9, 16
 Žibikai, Akmenės r. (Stabakūliai) 10, 100 (Didysis akmuo) 10, 97–99
 Žvirbliai, Panevėžio r. 12, 179

Akmenys su dubeniu (dubenėti) 10, 101–104; 11, 13–14; 14, 20; 17, 5–6

Bačiūnai, Pakruojo r. 11, 35–36
 Baisogala (Stotis), Radviliškio r. 10, 96
 Balkaičiai, Joniškio r. 7, 65
 Barvainiai, Pakruojo r. 10, 67
 Beinorava, Radviliškio r. 10, 101
 Binėnai, Pakruojo r. 6, 20–21
 Blauzdžiūnai, Joniškio r. 5, 42; 10, 101
 Domančiai, Pakruojo r. 11, 30–31
 Ežeikiai, Joniškio r. 7, 114
 Gaižūnai, Pakruojo r. 11, 26–28
 Gaubiai, Pakruojo r. 11, 32
 Gedeikoniai, Pakruojo r. 4, 82

Gelčiai, Pakruojo r. 3, 118; 4, 79
 Ilguočiai, Pakruojo r. 7, 58
 Išdagiečiai, Pakruojo r. 12, 92
 Ivoškiai, Joniškio r. 7, 121
 Jakiškiai, Joniškio r. 7, 120
 Jovaišiai, Pakruojo r. 3, 118; 4, 80
 Jurgaičiai, Pakruojo r. 10, 66; 11, 18–24
 Kaireliai, Pakruojo r. 3, 118–119; 4, 79
 Kalevai, Pakruojo r. 5, 28; 7, 51; 11, 34
 Klovainiai, Pakruojo r. 5, 32
 Kūkai, Pakruojo r. 4, 80
 Kurmaičiai, Pasvalio r. 7, 113
 Laukžemė, Kretingos r. 15, 31–33
 Luponiai, Šiaulių r. 10, 38
 Medikoniai, Pakruojo r. 10, 68
 Miciūnai, Pakruojo r. 5, 26–27
 Mikalajūnai, Pakruojo r. 11, 29
 Nereikoniai, Pasvalio r. 6, 10, 72
 Narteikiai, Pasvalio r. 6, 14, 74
 Nociūnai, Pakruojo r. 4, 82; 6, 18
 Norvaišiai, Pakruojo r. 12, 91
 Ožaičiai, Radviliškio r. 10, 82
 Paežeriai, Pakruojo r. 5, 37; 6, 48
 Pašvitiny, Pakruojo r. 5, 19, 22
 Pelaniškiai, Pakruojo r. 3, 119–121; 4, 89
 Plonėnai, Pakruojo r. 4, 81; 7, 38
 Radikiai, Joniškio r. 3, 123, 127; 7, 116
 Ragaišiai, Joniškio r. 3, 119–120, 124; 4, 102, 200
 Ramoškiai, Joniškio r. 4, 101
 Rozalimas, Pakruojo r. 6, 47; 12, 96
 Rusliai, Pakruojo r. 7, 56, 57
 Saudogala, Pasvalio r. 7, 7
 Sinkonys, Panevėžio r. 10, 63
 Sodeliškiai, Pakruojo r. 7, 47
 Sosdvaris, Pakruojo r. 11, 33
 Stačiūnai, Pakruojo r. 7, 62
 Šiukštoniai, Pasvalio r. 6, 14, 71
 Švobiškis, Pasvalio r. 6, 14, 66
 Trumpakojai, Pakruojo r. 3, 119; 4, 79; 10, 101
 Tulminiai, Pakruojo r. 11, 25
 Vabaliai, Radviliškio r. 10, 85, 101; 12, 97
 Vaiduloniai, Radviliškio r. 10, 87–89, 101; 11, 37–38
 Veršiai, Joniškio r. 7, 104
 Vileišiai, (Pažeimė), Pakruojo r. 3, 116; 4, 76
 Zigmantiškiai, Pakruojo r. 5, 38, 171; 6, 113; 12, 95
 Žagarė, Joniškio r. 3, 96, 114; 5, 99
 Žeimelis, Pakruojo r. 3, 116; 4, 72

Radiniai

Akmeniniai kirveliai

Butniūnai, Pakruojo r. 4, 91
 Daniūnai, Pasvalio r. 6, 5
 Diržiai, Pakruojo r. 4, 82
 Grūžiai, Pasvalio r. 6, 6, 59
 Joniškio apyl. 5, 6
 Joniškėlis, Pasvalio r. 6, 5
 Kalneliškiai, Pasvalio r. 6, 5
 Krembliai, Pakruojo r. 4, 88; 5, 22
 Lieporai, Joniškio r. 4, 102
 Lygumai, Pakruojo r. 14, 22
 Noreikoniai, Pakruojo r. 6, 5
 Pašvitinys, Pakruojo r. 5, 22

Ruoniai, Pakruojo r. 5, 22
 Skaruliai, Pakruojo r. 4, 84
 Žagarės apyl. Jonišio r. 8, 26–27
 Akmeninis kaplys 6, 5
 Akmeninė buožė 7, 109; 8, 27
 Žalvariniai kraštiniai kirviai 6, 7

Akmeninis skiltuvas 12, 12
 Akmeninis verpstukas 14, 23
 Trinamosios girtos 10, 87–88
 Brūkšniuota keramika 10, 105
 Grublėta keramika 3, 186
 Monetų lobis (Petroniškių) 4, 89

Latvijos archeologiniai paminklai

Burtniekų Mėlynasis kalnas (Zilais kalns) 15, 117–118
 Daugmalė 8, 46
 Duobelė 8, 52–53; 14, 6–7
 Elkas kalnas 14, 18–19
 Ezerlūkų kalnas 14, 5
 Kamardės piliakalnis 3, 144
 Mazsalacos piliakalnis 15, 119–120
 Mežuotnė 8, 44–45
 Saldus 14, 9–10
 Silenė 8, 47
 Sparnė 8, 51; 14, 8
 Tervetė 8, 48–49
 Vartajos piliakalnis 15, 115–116

Istorija

Antanas Tyla

Dvarai

Grūžiai 3, 167–169
 Padubysys 3, 204
 Pamūšis 3, 193–197
 Pažeimė 4, 23
 Žeimelis 4, 19–22

Įvykiai

Potvynis Žemelyje (1962 m.) 5, 111
 Skuodo mūšis (1258–1259 m.) 13, 47–49
 1863 m. sukilimas 10, 125–126
 1905 m. revoliucija 3, 24
 Žeimelio mūšis 17, 114–115

Kaimai

Baltausiai, Pakruojo r. 7, 205
 Gedeikonai, Pakruojo r. 14, 38–39
 Guostagalis, Pakruojo r. 3, 170–171
 Kaireliai, Pakruojo r. 7, 206
 Kūkai, Pakruojo r. 7, 207
 Nakrošiūnai, Pakruojo r. 14, 40
 Skrebotiškis, Pasvalio r. 3, 212
 Šakarniai, Pasvalio r. 3, 217
 Zyliai, Pakruojo r. 4, 24

Karčemos

Saločių 10, 118–121
 Žagarės 7, 188–193
 Žeimelio ir apyl. 4, 42–59; 5, 101–107; 7, 184–187

Lietuvių tautos etnogenezė

Aukštaičiai 3, 84–88
 Lietuviai 3, 84–88
 Padnieprio baltai 3, 80–83
 Žemaičiai 3, 84–88
 Žiemgaliai 3, 89–90, 104–119; 16, 10–11
 Malūnai 4, 58–61

Miestai, miesteliai, bažnytkaimiai

Cėsys, 3, 230–232
 Duobelė 8, 50
 Elėja 12, 104–105
 Jelgava 3, 225–227
 Joniškėlis 3, 175–176; 4, 57
 Joniškis 3, 139–140, 172–174; 5, 93–96; 8, 38
 Juodeikiai 8, 34–35
 Kyburiai, 3, 177–178
 Klykoliai, 8, 29
 Klovainiai, 3, 180–182
 Kruopiai, 8, 33
 Krikliniai, 10, 114–115
 Kriukai 3, 183–185
 Lauksodis, 5, 60–61
 Liepoja 3, 228–229
 Linkuva 3, 186–188
 Mežuotnė 8, 44–45
 Lygumai 7, 39–40
 Pamūšis 3, 193–197
 Pašvitinys 3, 198–200; 5, 91–92
 Palanga, Birutės kalnas, 13, 14–16
 Plonėnai 14, 30–37
 Rozalimas 3, 204; 5, 112
 Rudiškiai 3, 205
 Saločiai 3, 206–208; 10, 116–126
 Sidabravas 10, 112–113
 Sidabrė 3, 98–104, 105–109
 Skaistgiris 3, 209–211; 8, 36–37
 Švobiškis 3, 218–219
 Tervetė 8, 48–49
 Upytė 12, 102–103
 Vaškai 3, 220–222
 Vegeriai 3, 223–224
 Žagarė 3, 90–98, 112–115, 131; 5, 97–100
     kalkinė 7, 194–196
 Žagarė Naujoji 8, 28
 Žeimelis, 5, 81–90
     aikštė 4, 25–27
     amatai 3, 32–55
     bibliotekos 4, 37–39
     gaisras (1888 m.) 1, 95–96
     kiemai, 4, 28
     koplyčios 4, 29–30
     muziejus 3, 130–133
     paštas 4, 31–32
     plytinė 3, 32–36
     potvynis (1962 m.) 5, 111

salė 4, 40–41
 vaistinė 4, 33–34
 Žluktinis 8, 81–43

Paminklai

Grothusui Teodorui 5, 71–79
 Vytautui, Lietuvos didž. kunigaikščiui 3, 69

Susisiekimas

Geležinkelis Žeimelyje, 4, 59
 Joniškėlio–Žeimelio geležinkelis 4, 57
 Susisiekimo priemonės 3, 50–53

Sveikatos apsauga

liaudies medicina 7, 197–204
 medicinos apsauga 4, 35–36
 vaistinė (Žeimelio) 4, 33–34

Švietimas, mokyklos

Nociūnų k. 5, 68
 Žičiūnų k. 5, 69
 daraktoriai
   Gabalas Jonas 5, 68
   Zakytė Emilija 5, 69

Veterinarija 14, 51–62

Žmonės

Barklajus de Tolis 5, 62–63
 Gebalas Jonas, daraktorius 5, 68
 Geosai, liaudies švietėjai 5, 67
 Grothusas Teodoras 3, 256–257; 4, 5–17, 64–66, 71–79
 Freibergeriai, kalviai 3, 71–74
 Juzeliūnas Julius, kompozitorius 12, 129–133
 Mikalajūnas Baltramiejus, valstietis 3, 21–22
 Nesavas Antanas, skulptorius 3, 69–70
 Povilionis Antanas, valstiečių sukilimo Suvalkijoje dalyvis 5, 70
 Ramanauskas Jonas, girkakalys 13, 12–13
 Sidabravičius Kazys, istorikas 3, 13–19
 Sketeris Adomas, gyd.
 Sudentas Dominykas (Vaidotas Antanas), pasipriešinimo carinei kariuomenei Kražiuose dalyvis 2, 22–24
 Ūdris Rudolfas, mokslininkas 3, 5–12
 Vytautas, Lietuvos did. kunigaikštis 3, 69
 Zakytė, daraktorė 5, 69
 Žvelgaitis 3, 92–93

Etnografija

Vacys Milius

Amatai

akmenkaliai 3, 47
 aludariai 3, 47
 audėjai 3, 45–46
 batsiuviai 3, 40–41
 deguto varymas 5, 113
 girkakaliai 13, 12–13

- fotografai 3, 43–44
 kailiadirbiai 3, 42–43
 kalkių degimas 5, 114
 kalviai 3, 40, 71–74
 kepėjai 3, 44
 kirpėjai 3, 44
 kryždirbys 3, 67–68
 kubilius 3, 47
 laikrodininkas 3, 43
 mėsininkai 3, 45
 mūrininkai 3, 31
 odų ir kailių išdirbimas 14, 63–65
 puodžiai 3, 43, 75–78
 siuvėjai 3, 41–42
 skardininkai 3, 46–47
 skerdėjas 3, 47
 staliai 3, 38–40
 stogdengys 3, 47
 vilnų ir milo apdorojimas 14, 66–69
 Amatininkystės papročiai 3, 49
 Anglių degimas 17, 14–15
 Apsisaugojimas nuo perkūno 18, 20
 Arklių lenktynės 9, 51
 Atlaidai 3, 24–27
 Balandžio pirmoji 7, 158
 Blažiejaus diena 9, 20
 Blovieščiai 6, 96; 7, 157; 9, 20–21
 Botagų vijimas 14, 83–84
 Čigonai – persirengėliai 7, 150
 Deguto varymas 5, 133
 Devintinės 6, 97; 7, 165
 Dėžutės knygoms nešioti 3, 60
 Dirbtuvės
     limonado 3, 44–45
     saldainių 3, 44
 Elgetos 3, 27–29
 Gėrimai
     alus 7, 182; 18, 16–17
     sula 14, 87–88
 Gimimas 6, 91
 Girnos 4, 58
 Gyvulininkystė 1, 193–197
     ganymas 3, 63–65; 6, 99–100; 7, 172
     gyvulių auginimo burtai 9, 33–34
     pašaro bei daržovių sudėjimo žiemai burtai 9, 33
     pirmasis išginimas 18, 24
 Grabnyčios 7, 155; 9, 20
 Grybavimas 14, 92–93
 Įkurtuvės 16, 18–19
 Indai
     aukšlys 18, 18
     karčemų 7, 186–187
 Joninės 6, 97–98; 7, 165–171; 9, 23, 26–27; 11, 50; 17, 17
 Jurginės 6, 97; 7, 161–162; 9, 22
 Kaladės vilkimas 7, 149
 Kalėdos 6, 94; 7, 148, 152
 Kalkių degimas 5, 114; 7, 194–196
 Kapčius – miško ribos kauburys 7, 208
 Kapinės 6, 88
 Karveliai – interjero papuošalai iš kiaušinių lukštų ir popieriaus 10, 20, 21
 Kopytstulpis 5, 118–119
 Krikštynos 6, 91–92
 Kryžiai 6, 104–106
 Kryžiaus dienos 6, 97; 7, 162

- Kūčios **6**, 93–94; **7**, 149–151
 Kūlių darymas **16**, 20
 Kultuvės **11**, 45, 47–48
 Laidojimas medžiuose **16**, 12
 Laidotuvės **6**, 92
 Lauktuvės **14**, 74
 Lauro diena **9**, 23–24
 Ledų diena **6**, 96–97; **7**, 161, 164
 Liaudies medicina **7**, 197–204; **14**, 44–50; **16**, 24; **18**, 8–19
 Liaudies menas **5**, 115–117
 Liaudies meteorologija **9**, 36–50
 Liaudies pedagogika **3**, 61–66
 Liaudies veterinarija **14**, 51–62
 Lietaus ir giedros prašymas **18**, 21, 25
 Linarūtės talkos **6**, 101; **7**, 177–178
 Magaryčios **14**, 72
 Margučiai **7**, 159
 Martyno diena **9**, 24
 Matai (tūrio) **7**, 184–186
 Maudymasis pirtyje **7**, 182–183
 Miestelio aikštė **4**, 25–27; **6**, 89
 Miestelio kiemai **4**, 28
 Mykolinės **7**, 172
 Muzikos instrumentai
     birbynė **3**, 55–56
     kanklės **3**, 56
     ragas (kerdžiaus) **3**, 55
     rageliai **3**, 55
     skudučiai **3**, 55
     švilpynės **3**, 54
     trimitai **3**, 55
 Naujieji metai **6**, 94; **7**, 152–154; **9**, 25
 Odų ir kailių išdirbimas **14**, 63–65
 Paminklų statymas prie palaidojimų **16**, 13
 Pasaulio gyvybės medžio simboliai **11**, 47–48
 Pasilinksminimai **3**, 30–31
 Pastatai
     bažnyčia **6**, 90
     gyvenamieji namai **5**, 109–110
     kalkinės **5**, 114; **7**, 194–196
     karčemos **4**, 41–56; **7**, 188–193; **10**, 118–122
     klėtys **5**, 110; **6**, 103; **10**, 127
     kopyčios **4**, 29–30
     malūnai (vandens) **4**, 58–59; vėjo **4**, 59–60
     plytinė **3**, 32–36
     sinagoga **6**, 84
 Pastatų statymo papročiai **7**, 180–181
 Paukščių gaudymas **14**, 81–82
 Paviržis **14**, 73
 Pelenė **6**, 96
 Piemenys **3**, 63–65
 Potvynis **5**, 111
 Prekijai keliaujantieji **14**, 70–71
 Riešutavimas **14**, 94–95
 Sambariai **7**, 164
 Sielių plukdymas **10**, 123–124
 Sekminės **6**, 97; **7**, 163–164; **9**, 22–23
 Skalbimas **18**, 23
 Skulptūros **3**, 68; **5**, 115
 Sodyba **5**, 109–110
 Stogo dengimas **16**, 20–22
 Susisiekimo priemonės
     plaustas **10**, 122–123
     račiukai išieginiai **3**, 51

- račiukai darbiniai 3, 50–51
 rogės 3, 51–52
 tekiniai 3, 51
 Šienapjūtė 6, 100; 7, 176
 Šuliniai 4, 62–63
 Tautotyrinės medžiagos rinkimas 4, 64–70
 Trys karaliai 6, 94–95; 7, 154
 Turgavietė 6, 89
 Turgūs 6, 89
 Uogų rinkimas miškuose 14, 90–91
 Užgavėnės 6, 95; 7, 155–157
 Vaikinių iniciacijos šventės liekanos 11, 49
 Vakaronės 14, 80
 Valgiai
     brandis 14, 89
     duona 3, 66
     duonos kepimas 6, 100–101; 7, 181–182; 18, 16
     krekenos 14, 85
     krienai 14, 86
     sūriai 14, 98–99
 Vardinės 6, 92
 Velykis 9, 21–22
 Velykos 6, 96; 7, 158–161; 9, 21–22
 Vėlinės 6, 99; 7, 173
 Verbų sekmadienis 7, 158
 Verpalų dažymas 16, 23; 18, 19
 Vestuvės 16, 14–17
 Vėžiavimas 14, 96–97
 Vienkiemiai 9, 58–59, 61–62
 Vilnos ir milas 14, 66–69
 Visi šventieji 9, 24
 Žabai ir malkos 14, 75–77
 Žaidimai
     dvaras 3, 60
     kalenimas 3, 60
     kūjokai 3, 59
     pačiūžos 3, 59
     paspira 3, 59
     žaislai 3, 59
 Žalčiai buities dirbinių puošyboje 11, 44–46
 Žemdirbystė 1, 187–192
     arimas 6, 100; 7, 174, 176; 18, 24
     derliaus nuėmimo šventė 7, 179
     derliaus saugojimas 7, 176
     javų ir daržovių derliaus spėjimai 9, 29–22
     kūlimas 6, 101; 7, 179; 18, 24
     mėšlavežis 6, 101; 7, 176; 18, 24
     rugiapjūtė 6, 101; 7, 176–177
     sėja 6, 100; 7, 174–175, 177
 Židiny (šeimos) 16, 14–17
 Žolinė 6, 98–99; 7, 172; 9, 24
 Žvejyba 10, 124

Mitologija

Jonas Trinkūnas

- Aguona 17, 138
 Akys – Dievo ir Velnio 17, 134
 Akmuo 3, 126–129, 343–346; 5, 167–172, 176–181; 6, 202–206; 7, 106;
     9, 135–137; 10, 97–99; 11, 175–176; 15, 166–167; 17, 120
 Akmeninis dangus 8, 131

- Alabatis **13**, 155
 Alcis **10**, 191–194
 Alchemija **16**, 185–186
 Alkas **5**, 173–175; **16**, 180–182, 199–200; **17**, 100; **18**, 77, 97–99, 162–163
 Alksnis **8**, 215; **10**, 165–168
 Antis **13**, 197–199; **17**, 152
 Antkapinis paminklas **10**, 159–160
 Apidome **13**, 159
 Apuokas **15**, 183
 Arklys **8**, 111–112; **9**, 123; **11**, 195; **13**, 117–120; **16**, 166, 179; **17**, 59, 96–97, 150, 172; **18**, 202; **19**, 10–12
 Aspelenė **13**, 156–157
 Astronomija (liaudies) **3**, 358–364; **4**, 206–211; **18**, 196
 Audimas **18**, 195
 Aukuras **16**, 196; **18**, 158–159
 Aukojimas **14**, 115, 131–133, 148–149; **15**, 168; **16**, 195–198; **17**, 151; **18**, 88, 154
 Aukščiausioji dievybė **3**, 322; **13**, 102–103
 Audra **11**, 101
 Auseklis **4**, 216
 Austėja **13**, 153–154
 Aušra **16**, 142–143
 Aušrinė **17**, 72–73
 Aušros dievybė **11**, 97
 Avietė **16**, 184
 Avis **8**, 177–178; **17**, 152, 173; **19**, 10–12
 Ažuolas **8**, 158–159; **10**, 154–155; **11**, 181; **12**, 168–171; **14**, 160–161; **16**, 120, 179–180; **17**, 120, 182; **18**, 110–112
- Bala (velnias) **10**, 203–207; **17**, 151; **18**, 181
 Balandis **10**, 203–207; **17**, 151; **18**, 181
 Baltų mitologija **6**, 211; **11**, 130–131; **12**, 223–225; **18**, 160–161
 Baltų etnogenezė **6**, 211
 Balta moteris **8**, 153
 Bangpūtys, Bagpatis **16**, 152–153
 Bandos dievai **3**, 348; **8**, 111–116
 Bardaitis **6**, 190–191
 Belemnitas **10**, 169–170
 Bezlėja **13**, 143–144
 Beržas **8**, 165–166; **9**, 179–180; **11**, 187; **12**, 184–187; **17**, 137
 Bildukai **11**, 169
 Bitė **9**, 168–170; **12**, 198; **16**, 173
 Bičių dievas **13**, 132
 Blindis **6**, 192–193; **9**, 181
 Blovieščius **9**, 194–195
 Blukis (rudens) **9**, 211–212
 Briedis **8**, 146
 Bubilas **13**, 132
 Burtai **13**, 161–162; **14**, 166–168; **15**, 175; **16**, 89, 123; **17**, 101, 167; **18**, 206–208, 210, 212
 Burtininkai **12**, 215–221; **16**, 102–103.
- Ceroklis **7**, 347
 Chaurirari **3**, 354; **13**, 123–126
 Curche **6**, 183–186
- Daina **14**, 150; **17**, 94; **16**, 108, 189; **18**, 136–137
 Dangaus dievas **6**, 208–210; **8**, 120; **9**, 119; **11**, 89–90; **16**, 65, 113; **17**, 41–42
 Dangaus kalvis **8**, 158–159; **13**, 200–201
 Dangaus ratai **8**, 135–136
 Dangaus vartai **16**, 107
 Debesys **16**, 134; **17**, 194
 Deginimas **18**, 154

- Devyndrekis **11**, 213
 Diemedis **9**, 178
 Didžioji Motina **17**, 49–51
 Didysis žaltys **17**, 80–81, 183–184
 Dievai **6**, 178–179; **9**, 164–165, 177; **11**, 87; **15**, 165–166; **16**, 131; **17**, 37–40, 179; **19**, 16–17
 Dievų atvaizdas **11**, 155–156; **14**, 160–161; **17**, 35–36, 78–79, 83–84
 Dievo bausmė **11**, 215
 Dievo ašaros **17**, 121
 Dievo akys **17**, 134
 Dievo karvytė **11**, 126
 Dievo sūneliai **5**, 182–189; **16**, 111–112
 Dievo rykštė **3**, 323
 Dievo žirgai **8**, 174
 Dievų lytis ir evoliucija **18**, 120–121
 Dievų vardai **3**, 355–357; **8**, 111–113; **13**, 137–138
 Dievų valgymas **19**, 18
 Dirvolira **13**, 169–170
 Druska **18**, 175
 Duona **14**, 165
 Dūda **11**, 94; **16**, 68–69
 Dvargontas **13**, 158
 Dvyniai **6**, 180–181; **11**, 83–86; **17**, 75, 88–91, 95, 147
 Dvasia, -ios **10**, 210–216; **16**, 124; **18**, 164–203

 Eglė **10**, 197–198; **9**, 184
 Epušė **8**, 168; **11**, 183–186; **12**, 188–189
 Elnias **11**, 196–197
 Estų mitologija **16**, 61–72, 76–88; **18**, 143–147
 Eziagulys **13**, 141–142
 Ežeras **13**, 164

 Gamta **10**, 195; **11**, 88
 Gamtos dievas **16**, 131
 Gandras **16**, 169–171, 182–184; **17**, 202–203; **18**, 179
 Garbinimas **15**, 166–167
 „Gedimino kapas“ **18**, 152
 Geležis **17**, 119
 Gervės **15**, 182; **18**, 186–187
 Giedojimai („mojavi“) **16**, 182
 Giltinė **11**, 165–167; **14**, 118
 Gimimas **18**, 199
 Girinis **6**, 187
 Gydimas **14**, 167–168; **18**, 156, 206–207, 210–211
 Girnos **18**, 203
 Gyvatė **9**, 171–173; **11**, 202–203; **14**, 118, 167; **15**, 151–152, 176; **16**, 174; **17**, 68–69, 135 146–147, 163–164, 173, 182, 185–187, 189–190, 193–194, 197–201; **18**, 190–191, 209
 Gyvačių karalius **18**, 188–189
 Gyvybė **11**, 204–205; **18**, 190–191; **11**, 81–82
 Gyvybės medis **8**, 198–201; **11**, 177–179; **9**, 216–219
 Gyvybės vanduo **16**, 160–161, 163
 Gyvių karalius **17**, 149
 Griausmo dievas **16**, 66–69; **17**, 92–93
 Grybas **15**, 194–195
 Grįžulo Ratai **4**, 214–215; **19**, 36–37, 40
 Gluodenas **15**, 178
 Gondas **13**, 149
 Goniglis Dziewas **13**, 121–122
 Gulbė **11**, 192–194
 Gulbi Dziewos **13**, 129–131

 Incestas **11**, 83–85
 Indraja **11**, 139–144

Indų mitologija **13**, 85–91

Išmintis **16**, 154–155

Janas (romėnų) **18**, 158–159

Jauterytė **10**, 191–194

Javų deivė **13**, 106–107

Jautis **14**, 114

Joninės **6**, 198; **8**, 117–119, 153, 208–210; **11**, 217–222; **14**, 141; **16**, 98, 204

Jovabalis **15**, 181

Jorė **9**, 205–206

Jovaras **12**, 182; **14**, 156

Jumis **3**, 324; **8**, 190

Juodvarnis **15**, 189

Jūratė ir Kastytis **17**, 106–107

Šv. Jurgis **8**, 206–207; **9**, 203–204

Jurginės **9**, 199–202

Kadagys **15**, 190

Kaladė **8**, 202–203; **17**, 193

Kalavijas **16**, 71

Kalėdos **17**, 141, 142

Kalendorius **4**, 201–205; **8**, 216–220

Kalnas **12**, 210; **14**, 122–126; **15**, 140; **14**, 127; **16**, 98; **17**, 130–131; **18**, 85–96, 150–151, 100–101

Kalvis **11**, 92–93; **16**, 72

Karklas **8**, 170; **11**, 189

Karo dievas **13**, 191–192; **15**, 144–149; **16**, 70, 93

Karvė **8**, 175; **9**, 169–170; **12**, 198; **16**, 179; **17**, 57; **9**, 209–210; **16**, 132–133; **17**, 96–97

Karvių deivė Mara **8**, 114–116

Karvojus **8**, 191

Katė **17**, 169; **10**, 202

Kelio Motina, dievas **8**, 148; **16**, 168; **13**, 133–134

Ketvirtadienis **11**, 216

Kiaulių dievas **3**, 348; **8**, 149–150; **9**, 163

Kiaušinis **8**, 185–186; **11**, 74–75; **13**, 197–199; **17**, 194

Kielė **15**, 188

Kirvis **8**, 141; **12**, 184; **15**, 141–143; **16**, 120; **17**, 63

Kiškis **17**, 54–55, 165–166

Klamalas **13**, 160

Klevas **9**, 187

Klėties pabaisa **11**, 170

Kosmogonija **17**, 37–40

Kosminis kiaušinis **17**, 115–117

Kosminis medis **17**, 115–117

Kova (dievų ir chtoninių būtybių) **11**, 87

Kovarniai **13**, 211–212

Kregždė **14**, 154

Kraujas **16**, 188

Kryptis **16**, 92

Kryžiai **11**, 206; **15**, 173–174; **16**, 119

Kryžiaus dienos **12**, 190–191

Kruminie Pradzių Warpu **13**, 106–107

Kulto vietos, šventyklos **6**, 213–215; **14**, 134; **16**, 87, 189; **14**, 138–140; **18**, 37–76, 85–88, 155; **10**, 181–184, 156–157

Kūčių „senis“ **8**, 202–203

Kurkas **14**, 116; **18**, 60

Kuršis – dievybė **16**, 144–150

Kuršių dievai **15**, 161–163; **18**, 126–128

Kukovaitis **10**, 191–194

Laima **14**, 117; **18**, 113

Laimė, -ės **6**, 204–205; **11**, 159–163, 212; **13**, 185–187; **16**, 138, 84–85; **17**, 77; **18**, 197–200; **19**, 19

- Laidojimo papročiai **13**, 216–219; **16**, 96–97; **17**, 85; **18**, 153; **9**, 191; **10**, 185–186
- Latvių mitologija **16**, 90–95, 98; **19**, 42–43; **15**, 203–207
- Laumė **3**, 349–351; **6**, 202–203, 206–207; **9**, 126–127, 130, 148–158; **10**, 171–175; **11**, 159–163; **12**, 199–200; **13**, 185–187; **15**, 194–195; **16**, 87, 132–138; **17**, 137, 149; **18**, 193–194; **19**, 10–12; **11**, 124–125; **15**, 159–160; **17**, 139, 205
- Lazdynas **8**, 167
- Lazda **16**, 123
- Ledai **8**, 213
- Lela **13**, 173–175
- Lelys **15**, 184–186
- Lietus **17**, 121; **16**, 130
- Liepa **8**, 161–162; **12**, 178–179; **14**, 160–161; **15**, 196–197; **16**, 87, 179–182; **18**, 113
- Lietuwanis **13**, 135
- Likimo deivės **10**, 176–179; **13**, 188–190
- Lingė **13**, 213
- Linai **9**, 193; **17**, 149, 170
- Lydeika **13**, 211–212
- Lokys **19**, 41, 20
- Lobiai **11**, 158
- Lauko Motina **8**, 144–145; **11**, 109
- Maldos, meldimas **8**, 211–212; **13**, 203–204; **16**, 199–200
- Magija **11**, 214; **17**, 168
- Mara **8**, 114–116
- Maro dievybė **14**, 119
- Mediatoriai **17**, 146
- Medis **8**, 171; **9**, 177; **12**, 183; **13**, 214–215; **14**, 155, 162; **15**, 198–199; **16**, 63–64, 178; **17**, 135, 159; **18**, 109
- Medžioklė **19**, 36–37
- Meška **11**, 200–201
- Metalai **18**, 173
- Mėnulis **6**, 200; **8**, 128–130; **9**, 124–127; **11**, 91; **12**, 199–200; **13**, 188–190; **15**, 150–152; **16**, 113, 117; **17**, 53, 64–71
- „Mėnesio svobda“ **5**, 195–196; **18**, 105–107
- Mėta **10**, 200
- Meilė **16**, 139
- Miegas **17**, 171
- Miechutelė **13**, 163
- Milda **18**, 44–45; **18**, 179–182
- Milžinai **6**, 194; **11**, 76–77, 132–133; **18**, 132–134; **15**, 159–160; **14**, 122–128
- Milžinkapiai **14**, 134
- Mirtis **9**, 191, 220–221; **11**, 99; **14**, 146–147; **15**, 177; **16**, 174; **17**, 160–161
- Mirusieji **6**, 200–201; **9**, 128–129, 134; **11**, 103, 111–114; **16**
- Mirties dievas **18**, 165
- Mirta **8**, 172–173; **9**, 190, 209–210
- Miškas **14**, 162; **18**, 65–88
- Miško dievai, dvasios **6**, 196; **8**, 152; **11**, 107–108
- Mitologija **3**, 319–321, 325–327; **5**, 192–194, 200–202; **6**, 216–221; **9**, 222–230; **10**, 218; **11**, 66–67; **13**, 194–196, 205, 220; **15**, 200–202; **16**, 118, 126, 187; **17**, 33–34; **18**, 138–142; **19**, 1–2, 14–15, 21–25, 69
- Morė **11**, 134–138; **16**, 135–136; **17**, 136
- Morenikė **15**, 192
- Namų dievybė **3**, 333; **8**, 147; **11**, 110; **16**, 86; **18**, 201
- Narikaulis **8**, 189
- Naujųjų Metų laumė **10**, 173
- Nykštukai **11**, 159–163; **12**, 210; **13**, 193; **15**, 162–163; **16**, 80–81
- Numirėlis **11**, 211; **18**, 193
- Nužiūrėjimai **11**, 173–174; **18**, 204–210

- Obelis **14**, 156
 Obuolys **8**, 187
 Odinas **17**, 125, 127–128
 Oro ar lietaus dievas **16**, 201–202
 Ožys **9**, 175; **11**, 196–197; **16**, 167; **18**, 180
- Pagonybė **4**, 199–200; **13**, 100–101
 Pagirniai **17**, 181; **18**, 185
 Pajauta **10**, 191–194
 Pakalnė **15**, 140
 Pamotė **17**, 197
 Panas **9**, 159–160
 Papartis **9**, 188–189
 Pasakų modelis **13**, 197–199
 Pasaulio kilmė **11**, 68–70, 78–79; **16**, 101–106
 Pasaulio medis **17**, 109–114; **15**, 140; **16**, 175–177
 Pasaulio stulpas **16**, 175–177
 Patrimpas **3**, 334; **15**, 150; **16**, 203; **17**, 77
 Paukščiai **9**, 164–166, **8**, 183–184; **17**, 85, 135, 143–148, 156–157, 163–164
 Paukščių takas **4**, 216–217; **17**, 162
 Pasaulio šalys **4**, 218–219
 Pelė **8**, 182
 Pempė **15**, 187
 Pergrubius **5**, 190–191
 Perkūnas **3**, 331–332; **5**, 177–178; **6**, 174–177; **8**, 132–134; **9**, 207–208, 130–131; **11**, 92–94, 145, 207; **12**, 199–200; **14**, 113–115, 145, 164; **16**, 114, 119, 130, 145, 164; **17**, 74, 76, 102–103, 143, 150; **18**, 39–43
 Pienas **12**, 214
 Piešėjas **13**, 151–152
 Pikčius **15**, 161
 Pilkapiai **18**, 85–88
 Pirmoji vaiga **13**, 161–162
 Praamžis **15**, 156–158
 Praaurimė **13**, 183–184
 Pragaras **16**, 163
 Prigirstitis **13**, 145–146
 Protėvis **5**, 199; **17**, 197
 Prokorimas **13**, 102–103
 Prūsų dievai **6**, 190–191
 Požemio dievai **11**, 157; **16**, 73–78, 80–81; **18**, 192
 Pušaitis **13**, 108–109
 Pušis **9**, 184; **10**, 197–198; **11**, 183–186; **12**, 172–177, 188–189
 Puošyba **10**, 161–162
 Putinas **15**, 191
- Ragana **9**, 149–158, 173; **11**, 122–123, 191; **12**, 214; **16**, 137; **17**, 139
 Ragis **16**, 151
 Rambynas **18**, 63–68
 Rasakilė **16**, 183
 „Raseinių Magdė“ **15**, 169; **16**, 140–141
 Rasų kapinės **18**, 148–149
 Ritualas su kirviu **16**, 121
 Rytų Lietuvos dievai **13**, 166–168
 Romuva **18**, 69–71
 Rožė **14**, 156
 Ropliai **17**, 188; **9**, 174
 Ruguožis **13**, 136
 Rūta **8**, 172–173; **9**, 192
 Rūgimo dievas **8**, 151
- Salausas **13**, 165
 Saulė **4**, 212; **5**, 195–196; **8**, 125–127; **9**, 120–125, 176; **11**, 91; **13**, 188–190, 202, 209–210; **15**, 141–149; **16**, 110, 108, 173; **17**, 47–63, 85, 104–105, 122, 144–145, 161, 173; **19**, 42–43

- Saulės dukros **5**, 182–189; **16**, 111–112, 115–116
 Sambariai **8**, 214–215
 Sekminės **9**, 207–208
 Septyni broliai miegantys **12**, 205–207
 Siaubūnas (kalno) **18**, 171–172
 Sidabras **18**, 174, 179
 Sietynas **4**, 212–213; **12**, 205–207; **19**, 38–39
 Simboliai **15**, 144–147
 Skaičiai **10**, 163–164; **16**, 180
 Skepetaitės ant medžių **17**, 168
 Slogučiai **11**, 168; **14**, 120–121
 Sniego senis **17**, 118; **18**, 171–172
 Sotvaras **13**, 117–120
 Sovijus **19**, 3–5
 Spalvos **8**, 153; **9**, 122–123; **13**, 193; **16**, 166; **17**, 80–81; **18**, 96, 176–178
 Spanguolė **15**, 193
 Spragilas **4**, 213–214
 Spiralė **17**, 82
 Stabas **5**, 197–198; **10**, 180, 188–189; **14**, 136, 160–161; **17**, 35–36,
 103–104, 141, 174; **18**, 103–104; **14**, 111–112; 135
 Stulpas **11**, 208–210; **15**, 170–172; **17**, 197; **18**, 108
 Stulgys **17**, 158
 Suomų mitologija **11**, 64–65, 115–129; **12**, 211
 Seimi Devos **13**, 115–116
 Swieczpuncsynis **13**, 127–128
- Šaltinis **8**, 156–157; **11**, 212; **13**, 207–208; **15**, 169; **16**, 84–85, 193–195;
 17, 189–190; **18**, 83–84, 157
 Šaltis **11**, 189, 102; **9**, 133; **13**, 110–114
 Šeivamedis **10**, 196
 Šermukšnis **8**, 163–164, **11**, 182
 Šermenys **3**, 342
 Šernas **3**, 342; **14**, 151–153
 Šiaurės pašvaistė **12**, 208; **16**, 142–143
 Šiluva **18**, 78–80
 Šuo **8**, 179–180
 Šungalvis **8**, 154
 Šuns žvaigždė **15**, 153–155
 Šventės **16**, 203; **9**, 214–215; **14**, 130; **15**, 196
 Šventaragis **16**, 156–158; **18**, 85–88
 Šventieji (krikščionių) **15**, 164–165
- Teisybė, Teisingumas **8**, 160; **17**, 186
 Tikėjimai **5**, 203–204; **16**, 99–101; **18**, 122–125
 Tiklis **13**, 147–148
 Triada **8**, 192–197
 Turto dievas **11**, 146–154
- Ugnis **8**, 139; **9**, 203–204; **11**, 96; **12**, 195–197; **13**, 203–204; **14**, 142–
 144; **16**, 162; **17**, 120, 204; **18**, 166–167
 Upė **12**, 164–167, **14**, 146–147; **16**, 165
 Upių dievai **14**, 148–149; **15**, 151–152
 Upytės ponas **10**, 217
 Uosis **8**, 160
 Ūsinis **9**, 161
 Užgavėnės **8**, 204–205
 Užkalbėtojai **12**, 222
- Vaivorykštė **17**, 191–192; **3**, 352–353; **8**, 137–138; **11**, 198
 Vanduo **8**, 140; **9**, 134, 203–204; **13**, 206; **18**, 168–170; **11**, 106
 Vandens dievai **8**, 155; **11**, 104–105; **14**, 150; **17**, 94; **13**, 207–208; **18**,
 135; **14**, 159; **16**, 77
 Vainikas **12**, 192–193
 Vakarinė **17**, 72–73

- Valginė **13**, 150
 Varis **17**, 119, 196; **18**, 174
 Varpelis **16**, 122; **17**, 178; **16**, 79
 Varpūtis **13**, 139–140
 Varna **13**, 209–210
 Velnias **8**, 121–124; **9**, 138–141, 173; **10**, 187; **11**, 87; **13**, 176–178; **15**, 159–160, 190; **16**, 125, 181, 164; **17**, 102–103, 132–134, 169–170, 197; **18**, 102
 Vedybos (mitologinės) **9**, 124–125; **9**, 191, 213
 Velykos **9**, 196–198; **10**, 180
 Velniaiplaukis **15**, 179–180
 Velnio motina **6**, 199; **9**, 142; **16**, 128–129
 Veliuona (deivė) **3**, 341
 Vėlės **3**, 341; **8**, 146; **9**, 143–145; **9**, 156; **10**, 180; **17**, 156, 162–164
 Vėlinės **16**, 95
 Vėjas **6**, 195; **9**, 132; **11**, 100; **17**, 118
 Venera **3**, 349–350
 Videvučio vėliava **3**, 328–330; **6**, 187–189
 Vilkai **8**, 181; **9**, 176; **13**, 211–212; **16**, 168; **17**, 122–125, 129–131; **19**, 20, 42–43
 Viltakiai **11**, 171–172
 Vidurinysis dievas **11**, 130–131; **16**, 139
 Vinkšna **10**, 189; **14**, 157–158
 Visata **11**, 68–73
 Višta **11**, 192–194; **16**, 172
 Vytis **15**, 144–147; **18**, 116
 Voverė **11**, 198

 Zodiako ženklai **18**, 82
 Ziemeinnikas **13**, 104–105

 Žaltys **9**, 171–173; **10**, 161–162; **13**, 206; **15**, 177; **16**, 174; **17**, 60–62, 172–181, 191–192, 196–205; **18**, 201
 Žakas **10**, 208–209
 Žemės dievas **17**, 43; **7**, 347
 Žemės motina **8**, 142–143; **11**, 109
 Žemaičių dievai **18**, 129–131
 Žemė **11**, 74–75; **12**, 209; **17**, 148
 Žiema **11**, 103
 Žirgas **9**, 122
 Žirniai **11**, 191; **17**, 139
 Žmogus **11**, 80; **18**, 198
 Žvaigždės **4**, 216; **6**, 201; **9**, 128–129; **12**, 201–204; **17**, 64–65, 74; **18**, 81; **19**, 38–39

Tautosaka

Aloyzas Bėčius

- Aitvaras **5**, 130
 Aūdų kalnas **5**, 110
 Bandorių Bobkalnio kareiviai **5**, 105
 Bernas ir velnio pinigai **5**, 127
 Deivės **5**, 129
 Did. Plonėnai **2**, 143–144
 Dulkiškių kapelių vaiduokliai **5**, 111
 Dvišakis linas **5**, 131
 Gylių kalnelio vaiduokliai **5**, 117
 Guostagalio kaimas **2**, 147–148
 Jonišio miestas **2**, 139–140
 Kaip atsirado Kriukai **2**, 148
 Kamardė **2**, 144

Keletas pastabų dėl bendrų kai kurių žodinės Žeimelio apylinkių liaudies kūrybos bruožų 4, 120–123
 Klovainių „prancūzų kapai“ 5, 115
 Kriaušiškių Velniakalnis 5, 116
 Katkūnų akmuo 5, 124
 Lepšynės miško ponaitis 5, 126
 Lepšynės miško ožiukas 5, 125
 Linkuva 2, 146
 Luokavos kalnas 2, 135
 Mūšos aukštupio padavimai 5, 107–132
 Norint pamatyti vėlę 5, 132
 Padavimai apie Rozalimo miestelio atsiradimą 4, 112
 Paežerių koplyčkalnis 5, 112
 Pašvitinys 2, 149
 Pelaniškių (spėj. Šerpės) kalnas 2, 140–142
 Piestinės akmuo ir vaiduokliai 5, 119
 Piestinės akmenys 5, 120
 Piestinės akmuo 5, 118
 Piestinės šešėlis 5, 121
 Plaučiškių Kapmilžių auksas 5, 114
 Prūskalnis 2, 142–143
 Raktuvės piliakalnis 2, 135
 Ramojus 5, 123
 Sidabrės (Kalnelio) alkakalnis 2, 139
 Šimonių piliakalnis 5, 128
 Šuniukas ant Piestinės tilto 5, 122
 Tričių kalneliai 2, 143
 Užkeiktas dvaras 2, 147
 Vaškų miestelis 2, 148
 Vegeriai 5, 108
 Velniakalnis 2, 148
 Velnio neštas akmuo 2, 145
 Velnio pėda 2, 146
 Zigmantiškių akmuo 5, 113
 Žagarės kalnas 2, 137–138
 Žagarės miestas 2, 136
 Žeimelio apylinkių liaudies meto ypatybės bei jo kūrėjai 4, 115–117
 Žeimelio apylinkių sąmojis 4, 124–126
 Žeimelio piliakalnis 2, 145

Kalbotyra

Kazimieras Garšva

Bendresnieji baltistikos dalykai

Baltų ir jų genčių vardu kilmė

baltai 18, 27
 sėliai 13, 29–30
 žemaičiai 13, 31–32
 žiemgaliai 4, 105–108

Baltų genčių susiformavimas 16, 26–30

latvių kalbos ir tautybės susidarymas 15, 122–125
 sėlių kalba rekonstrukcijose 16, 31–38

Žiemgaliai

migracija 4, 104–105, 120–124, 157–158, 173
 vietovių lokalizacija 4, 112–118
 vardo raida ir vartojimas

Žeimgala (Žiemgala) – Žemgala 4, 158–160, 175–176

terminas „Lietuvos žiemgala“ 4, 130–131

Žiēmgala ir Žiēmgalė 4, 174–175

kalba 4, 180–111, 193–197; tarmės 18, 28–30

kirčio atitraukimo ir galūnių redukcijos chronologija 5, 131–134; 6, 150–154

kirčiuoti trumpieji *a, e* 4, 166prieškirtiniai trumpieji *a, e* 4, 182–183prabaltiškasis *į* 4, 183žiemgalių *c, dz, s, z* 4, 59–62priesagos *-en* tarimas 4, 167kamiengalis *u* 4, 162–163kulto vietų pavadinimas **eĭk(a)s* 4, 187–188*Lietuvos Žiemgalos archeologinių vietų vardai* 4, 124–126,

168–171, 176–182

kur panaudoti žiemgalių vietovardžius dabar 4, 191–192

žiemgalių tyrinėjimo tolimesni uždaviniai 4, 190–191

Baltai ir ugrofinai

lybių vardo kilmė 2, 228

vendai (venetai) 2, 230–232

*Baltų kalbų bei tarmių kontaktai ir bendrybės*kuršių ir žiemgalių *tl* žemaičių ir pašvitinio šnektų žodžiuose 15, 126kuršių–žiemgalių kamiengalis *-e < à, 6*, 155**Baltų kalbų struktūros klausimai***Fonetika**-i (i)* prieš *t, d*, gretimose latvių ir lietuvių tarmėse 8, 81

šiaurės vakarų aukštaičių tarmių fonetikos ypatybės:

kirčiuotų *a* ir *u* kaita 8, 79–80; 13, 64–65*l < u* 5, 135

fonetiniai archaizmai su nosiniais balsiais šiaulėnų–šaukoto šnekte

10, 129

1898 m. Stočkaus eiliuotas atsisveikinimas su A. Baranausku 11,

32–34

Leksika

balandžio, birželio, liepos mėnesių vardų mitologinė prasmė 17, 20–23

sen. baltų savaitės dienų prasmė 19, 30–33

alkà, aĭkas 12, 146; 16, 40–42

aĭksnis 12, 146

alkūnė 16, 43–44

audinė 6, 163

aūštrinis 16, 39

bočius 18, 32

kalėda 17, 24–25

kovas (mėnesio vardas) 16, 45–49

laumė 11, 61

laumės juosta 17, 22–23

nókti 15, 136

pliauskà 12, 144–145

slenkstis 11, 56

smik smik Perkuenu? (J. Lasickio burtažodis) 17, 28

Vietovardžiai

Lietuvos Žiemgalos upėvardžių norminimas 4, 126–128

Kuršiška priesaga *-ng* 15, 127

Grįžulo Ratai 19, 34–35

Vandenvardžių aiškinimas

Impiltis **15**, 129
 Kiršinas / Kiršinas **10**, 134
 Mīnija **15**, 130–133
 Palōnė / Palonėlė **10**, 134–135
 Pragulbà **15**, 137–138
 Tautinys **16**, 52
 Ventà **3**, 231–232

Gyvenamųjų vietų vardų aiškinimas

Baisógala **10**, 134
 Cėsiai **3**, 230–232
 Impiltis **15**, 129
 Jelgava **3**, 225–227
 Jōniškis **3**, 173
 Liepója **3**, 229
 Raktė **3**, 115
 Rikájots (sen. pr. „Karaliaučius“) **15**, 134
 Rudiškiai **3**, 205
 Skáistgiris **3**, 210–211
 Stupuráĩ **5**, 153
 Tautiniaiĩ **16**, 52
 Vegėriai **3**, 223–224
 Vėriškiai **10**, 136
 Žagārė **6**, 167
 Žeimiaiĩ **10**, 137

Mikrotoponimų aiškinimas

Lunkà **3**, 160–161
 Nagarbà **15**, 128
 Pamėnkalnis (Velniakalnis, Tauro kalnas) **14**, 106–109
 Svencelė **14**, 105
 Šatrijà **18**, 33–34
 Zdin **3**, 159

Asmenvardžiai

pastabos dėl baltų dvikamienių vardų **5**, 128–129
 Grotthuss „Grothusas“ **3**, 256–257
 Nameise „Nameišis“ **4**, 172

Mitologiniai vardai

baltų ir suomių vardų panašumas **11**, 62
 priešdėlis *be-* **18**, 33
 priešdėlis *pra-* **15**, 137–138
 Cerekling (latvių dievybė) **19**, 29
 skand. *Loki*, lie. *lokio* ryšys **19**, 45–46
 kelio dievybės kilmė **19**, 12–13
 lie. *Taliaveli*, skand. *Tjalfi* **19**, 47–48

Mūšos upyno tarmė

finougrų substratas **3**, 253–255; **4**, 134–136; **8**, 55–57; **13**, 19–27;
 dar plg. **3**, 194–195, 306–307; **6**, 156–162; **8**, 66–69; **16**, 50–51
 Žiemgalizmai **4**, 136–156; dar plg. **5**, 164, 178–179, 308–310; **4**,
 184; **5**, 152–153, 155–156, 166; **8**, 70–72, 76; **11**, 58; **13**, 75–76
s, *z* ir *š*, *ž* nedėsningas vartojimas **8**, 63–64
 Kuršių–žiemgalių kamiengalis *-e < à*, **6**, 155
 Kuršių ir žiemgalių *tl* žemaičių ir pašvitinio šnektose **15**, 126
 sėlių k. įtaka **9**, 76–80; **10**, 132–133; **13**, 76

Fonetika

paralėlės su gretima Dziūkštės latvių tarme **4**, 161–162; **8**, 81

kirtis

atitraukimas į trečią ir tolimesnį skiemenį **13**, 47–51
 vėlyvo nukėlimo į priesagą atvejai **6**, 136–137

Mūšos ir kitų tarmių kirčiavimo sutapimai ir skirtumai **3**, 316; **13**, 38–44, 72

priegaidės 3, 263–266

kirčiuotų skiemenų priegaidės **13**, 33–37

kirstinė priegaidė **5**, 136–137

nekirčiuotų skiemenų priegaidės **6**, 138–139

žodžiai, kuriuose tarmės ir bendrinės kalbos priegaidės skiriasi **3**, 263–266; **13**, 33–37

balsiai

baltiškieji *à, á* **13**, 61–63, 71

pokirtiniai *e, ę < ie, é* **6**, 142–143

i, u tarimo ypatybės ir jų chronologija **5**, 140–141

platinimas prieškirtiniuose skiemenyse **6**, 140–141

trumpieji, pailgėję iki ilgųjų **3**, 260–206, 315–316

ilgieji, sutrumpėję iki trumpųjų **3**, 259–260, 316

trumpųjų apibendrinimas dviskiemenių *-ys* galūnės veiksmažodžių šaknyse **13**, 58–60

galūnių trumpėjimas, murmamieji balsiai **5**, 138–139; **6**, 144–147; **9**, 72–73; **13**, 73

įterptinis balsis po priebalsių *r. l* **3**, 316–317

priebalsiai

b vietov *v* **11**, 59

reliktinis *j* (žodžiuose *labjaũ, labjausia*) **12**, 135

minkštasis *r'* vietoje kietojo *r* **3**, 316

dvigarsiai

ai, au vienbalsėjimas žodžio galūnėse **6**, 148–149

aĩ, aĩ, eĩ, eĩ **8**, 77–78

Morfologija

tarmės ir latvių k. atitikmenys **13**, 66–69

balsių kaita (*y/ei*) **3**, 316

vardažodžių *u, iu, á* kamienai **3**, 272–277

vardažodžių linksniai

kai kurių *i, ia* kamienų vardažodžių linksnių galūnių ypatybės **3**, 267–271

daugiskaitos galininko galūnės *un* liekanos **3**, 315

naudininko ir įnagininko sąveika **12**, 137–138

vietininkų vartojimas **3**, 280–281

inesyvas **3**, 282–284

priešdėlis *su-* *<suó* **14**, 102

priesagos

-el ir *-él* **3**, 300–302

-ienė **4**, 164–165

daiktavardžių kamienai

a, ia kamienų linksnių galūnės **9**, 74–75

kamiengalis *á* **4**, 163–164

priebalsinis kamienas

žodžiai *žmónes, šūnes* **10**, 130–131

galūnė *-uo* **3**, 277–279

įvardžiutiniai būdvardžiai 3, 255–286

vienaskaitos įnagininko ir daugiskaitos galininko linksniai **16**, 58

skaitvardžiai

kiekinių ir dauginių skaitvardžių formos **3**, 287

archaizmas (formos nuo *vienuoliekos* iki *devynioliekos*)

įvardžiai 3, 288–290

gimininių įvardžių vienaskaitos įnagininko ir daugiskaitos galininko linksniai **16**, 59

veiksmazodžiai

galūnės
vienaskaitos 1 ir 2 asmens formos 3, 291–293
būtojo kartinio laiko galūnė *ė* vietoj *o* 3, 294–295
daugiskaitos sangražinės formos 5, 146
esamojo laiko *y* vietoj *i* 3, 295–296
kamienas *-sta* 3, 298–299
sangražinės formos
kilmė 13, 56–57
dalelytė *-si* 3, 294
atematinių veiksmazodžių liekanos

kalbos dalių kirčiavimas

palyginimas su žemaičių tarmėmis 13, 44–46
įvardžiuotiniai būdvardžiai 13, 52–53
veiksmazodžiai
būsimasis laikas 5, 142–143
sangražinių esamasis laikas 1, 232; 13, 54–57
tariamoji nuosaka 5, 144–145

Sintaksė

suprieiksmėję posakiai 12, 139–140

Leksika

bendriniai žodžiai

tarmės žodynelis 1, 447–486
E. Grinaveckienės straipsnio „Mūšos upyno tarmių leksika“ recenzija
3, 311–314
fonetiniai dubletai 16, 54–55
kleivas – šleivas
kliaukti šliaukti
atstatymai į bendrinę kalbą
priesienis ar priešenis 3, 304–305
rankavėtas ar rankaviėtas 3, 304
vėžlankis ar vėžlankis
atsakymai į anketas
giminystės terminai 8, 82–86
kūno dalių pavadinimai 9, 83–90
gyvūnų pavadinimai 8, 87–89
augalai 5, 157–165
archaiškų bei substratinių žodžių aiškinimas
aukšlỹs „krepšelis uogoms susidėti“ 16, 53
beskuo „neveltui“ 12, 147
brezlė „griežlė“ 9, 82
búojis „bala, klampynė“ 6, 156–157; 8, 66–69
kaņgara „vienspalvio rašto audinys“ 16, 50–51
kariūkai 17, 30–31
kėliena „dienos dalis“ 11, 58
lagzdà „lazdynas“ 5, 155–156
mėkelis „sukepusi, prastai iškepta duona“ 8, 75
mójė „motina, močia“ 3, 306–307; 5, 130; 6, 158–161; 17, 27–29
pasku, paskui 18, 31
pýti, pýna, pįjo „tilžti, šlapti, kiek patvinti, atleisti pieną“ 12, 148
pluókti „sunkiai eiti“ 3, 308–310; 4, 166
rudzėjus „žieminiai javai“ 8, 76
aprāgė „lapgraužis vabalas, kandis“ 9, 82
te, to „tai“ 75–76
tolýn <*tolynin> 13, 70
vištenėlė (toks grybas) 5, 155–156
žalktis „žaltys“ 9, 81

tikriniai žodžiai

Joniškėlio apylinkė 6, 168–171
XVI a. Žeimelio–Linkuvos apylinkės 3, 151–156
kamiengalis *e* vietoj kitų lietuvių ir latvių tarmių *a* 4, 163; 6, 155

- priesaga -ėnas **12**, 142–143
 Mūšos upynas **9**, 91–107; **10**, 140–152
 vietovardžių norminimas
 Bėštulis ir Berštalis **15**, 135
 Luokava ar Lokava **4**, 177–181
 Sidabrė ir Sidabra **4**, 176–177
 Sviřkalis ar Sviřkalis **3**, 157–158
 vandenvardžių etimologijos
 Čėraukslė **13**, 77–79
 Dėrvelis **8**, 72
 Ešvinė **6**, 165
 Jiėžersta **6**, 166
 Mūšà **3**, 197–202
 Platuōnė **4**, 181–182
 Súodė **5**, 154
 gyvenamųjų vietų vardų etimologijos
 Daglienai **6**, 164
 Degėšiai **3**, 162
 Dúčiai **3**, 165–166
 -gālas (antrojo sando) kilmė **11**, 57
 Grúžiai **3**, 169
 Gúostagalis **3**, 170–171
 Īmpolė **3**, 194–195
 Joniškėlis **3**, 175–176
 Kamardė **3**, 186
 Kybūriai **3**, 178–179
 Klóvainiai **3**, 181–182
 Kratašinas **13**, 80–81
 Kriukaĩ **3**, 183–184
 Laipùškiai **5**, 152
 Laūmekiai **3**, 164; **4**, 184
 Linkáučiai **3**, 190
 Linkuvà **3**, 188–189
 Lumbėliai **5**, 153
 Melgužė, Melgužėlė **8**, 73–74
 Pāyslykis **3**, 191–192
 Pamūšis **3**, 193–197
 Pašvitinỹs **3**, 199–200
 Peluōdžiai **5**, 150–151
 Pėkčiuviečiai **12**, 151
 Raudónpamūšis **3**, 201–203
 Rozalimas **3**, 204
 Salóčiai **3**, 207–208; **10**, 132–133
 Skáisgiris **5**, 152
 Skrebótiškis **3**, 212
 Steigviliai **3**, 213–216
 Šakañniai **3**, 217
 Švóbiškis **3**, 218–219
 Tričiaĩ **13**, 82–83
 Ūdekai **3**, 163
 Vaškaĩ **3**, 222
 Žeimėlis **5**, 147–149
 mikrotoponimai
 Aúdu kálnas **6**, 162
 Mėkšmešis **8**, 70–71
 Žveriñčius **12**, 153
 asmenvardžiai **3**, 234–245
 XVI a. Žemelio apylinkių asmenvardžių sąrašas **3**, 246–252
 pavardžių aiškinimai
 Becónis **14**, 103–104
 Dvariōnas **16**, 56
 Kuzmėnas **6**, 134–135
 Rādenas **6**, 136
 Vilkónis **12**, 141
 Zėderštremas **11**, 60

Bibliografija*

I. Knygos

- Šliavas J. *Žeimelio apylinkės*, Vilnius, 1985.
 J. Šliavo raštų dalykinė rodyklė, Vilnius, 1990.
 Šliavas J. *Krantams tostant*, Vilnius, 1993.
 Šliavas J. *Žiemgalos tyrinėjimai*, Vilnius, 1993.

II. Straipsniai periodiniuose leidiniuose

1. Šliavas J. Dėl vietovardžio „Žeimelis“ kilmės, *Kraštotyra*, Vilnius, 1966, p. 222.
2. Šliavas J. Kiek bus leidžiama savivaliauti? *Auksinė varpa* (Pakr.), 1967, spalio 28.
3. Šliavas J. Kai kurios pastabos žiemgalių klausimu, *Kraštotyra*, Vilnius, 1967, p. 50.
4. Šliavas J. Išgirsime žemės kalbą, *Kultūros barai*, 1967, Nr. 8, p. 13.
5. Šliavas J. Patyrinėjus pėdsakus, *Komjaunimo tiesa*, 1967, gegužės 5.
6. Šliavas J. Apie save, *Kultūros barai*, 1967, Nr. 8, p. 13, su nuotr.
7. Šliavas J. Žeimelio aikštė, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1968, balandžio 16.
8. Šliavas J. Žeimelio kiemai, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1968, gegužės 9.
9. Šliavas J. Perkūno kerštas (Pelaniškių kaimo legenda), *Auksinė varpa* (Pakr.), 1968, balandžio 4.
10. Šliavas J. Kraštotyros baruose, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1969, spalio 4.
11. Šliavas J. Nebaigti ieškojimai, *Kraštotyra*, 1969, p. 23, su iliustr.
12. Šliavas J. Kai kurie Joniškių rajono archeologijos paminklai, *Kraštotyra*, 1969, p. 92, su iliustr.
13. Šliavas J. Žeimelio ir jo apylinkių karčemos, *Muziejai ir paminklai*, 1969, p. 87, su iliustr.
14. Šliavas J. Pašvitinio–Linkuvos apylinkių archeologiniai paminklai, *Kraštotyra*, 1970, p. 118.
15. Šliavas J. Substratas Žeimelio apylinkės vardyne ir tarmėje, *Kraštotyra*, 1970, p. 263.
16. Šliavas J. Žeimelio apylinkės malūnai, *Muziejai ir paminklai*, 1970, p. 99–102, su iliustr.
17. Šliavas J. Nebekartokime klaidų, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1971, liepos 11.
18. Šliavas J. Viešnagė Skaistgiryje, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1971, birželio 1.
19. Šliavas J. Išsaugokime paminklus ateičiai, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1971, kovo 27.
20. Šliavas J. Žeimelio ir jo apylinkių archeologiniai paminklai, *Kraštotyra*, 1971, p. 136.
21. Šliavas J. Radiniui – 3000 metų, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1971, birželio 26.
22. Šliavas J. Lietuvos Žiemgalos padavimai, *Kraštotyra*, 1971, p. 272.
23. Šliavas J. Žiemgališki etiudai, *Kraštotyra*, 1971, p. 310.
24. Šliavas J. Dėl Joniškių miesto pavadinimo, *Tarybinis balsas* (Joniškis), 1971, rugsėjo 7.
25. Šliavas J. Mokslininko pėdsakų beiškant, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1971, lapkričio 2.
26. Šliavas J. Žeimelio–Lauksodžio šnektos įvardžiuotinių būdvardžių ypatybės, *Baltistica*, 1971, X(1), p. 93.
27. Šliavas J. Vietovardis *Dūčiai*, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1972, gruodžio 28.
28. Šliavas J. Kriukai, *Tarybinis balsas* (Joniškis), 1972, kovo 30.
29. Šliavas J. Eglė Tamulevičienė, ist. m. K. Vytautas Urbonavičius. Kur palaidotas Teodoras Grothusas? *Mokslas ir gyvenimas*, 1972, Nr. 3, p. 28, su iliustr.
30. Šliavas J. Kaip rašyti mokslininko pavardę (Grothusas)? *Auksinė varpa* (Pakr.), 1972, spalio 31.
31. Šliavas J. Dėl mokslininko pavardės rašymo, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1972, gruodžio 5.
32. Šliavas J. Du Linkuvos–Lauksodžio apylinkių vietovardžiai, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1973, vasario 22.

* Parengė Aloyzas Bėčius, Jonas Jukna, Vacys Milius, Jonas Treškevičius.

33. Šliavas J. Mano pažintis su Kaziu Sideravičiumi, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1973, sausio 30.
34. Šliavas J. Žagarės senovė, *Tarybinis balsas* (Joniškis), 1973, kovo 17.
35. Šliavas J. Kur buvo Sidabrės tvirtovė, *Tarybinis balsas* (Joniškis), 1973, sausio 16.
36. Šliavas J. Grothusas, o ne Grotusas, *Kultūros barai*, 1973, Nr. 9, p. 75.
37. Šliavas J. Dūčiai, *Kultūros barai*, 1976, Nr. 26, p. 41.
38. Šliavas J. Žemelio apylinkių liaudies kūrybos rinkimas, *Liaudies kūryba*, 1974, d. II, p. 296, su iliustr.
39. Šliavas J. Muziejus Žemelyje, *Į pagalbą kraštotyrininkams*, Vilnius, 1974, p. 12–14.
40. Šliavas J. Ar teisingai vadiname, *Kraštotyra*, 1975, p. 324.
41. Šliavas J. Priesienis ar priesenis, *Kraštotyra*, 1975, p. 337.
42. Šliavas J. Ne stichiškai, bet planingai (Dėl darbo jėgos įtvirtinimo žemės ūkyje), *Žemės ūkis*, 1977, Nr. 10, p. 18–19, su žemėl.
43. Šliavas J. Žemelio miestelio amatai XX a. pirmojoje pusėje, *Kraštotyra*, 1978, p. 88.
44. Šliavas J. Miškinis A. Žemelis, *LTSR urbanistikos paminklai*, Vilnius, 1978, t. 1, p. 121–144.
45. Šliavas J. Muziejus Žemelyje, *Kraštotyra*, IX kn., II d., Vilnius, 1979, p. 29.
46. Šliavas J. Mūšos upyno vietovardžiai, *Kraštotyra*, 1980, Nr. 11, p. 99.
47. Šliavas J. Levandauskas V. Iš Lietuvos plytinių istorijos, *Lietuvos architektūros klausimai*, 1980, t. 6, sąs. 2, p. 124–128.
48. Šliavas J. Sėlių kalbos pėdsakai, *Kraštotyra*, Nr. 13, 1981, p. 81.
49. Šliavas J. Apie save. Mano tėviškė, *Kraštotyra*, Nr. 12, 1981, p. 101.
50. Šliavas J. Žemelio apylinkės asmenvardžiai, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, Vilnius, 1981, t. 31, p. 207–214.
51. Šliavas J. Dėl sėlių įtakos Mūšos upyno lietuvių kalbos tarmėms, *Kraštotyra*, Nr. 14, 1982, p. 88.

III. Literatūrinė kūryba

1. Eimantas J. Vidudienį. Vasaros lietus. Praeinant. (Eil.), *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, spalio 10.
2. Eimantas J. Jaunystė, *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, gruodžio 22.
3. Eimantas J. Jaunystės dienos, *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, gruodžio 8.
4. Eimantas J. Žemės atodūšiai (apsak.), *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, lapkričio 7, 11.
5. Eimantas J. Ruduo: 1. Vaisės; 2. Parke; 3. Kelionėje; 4. Klojime; *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, spalio 17.
6. Eimantas J. Mūša, *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, rugsėjo 5.
7. Eimantas J. Diena, *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, rugpjūčio 2.
8. Eimantas J. Po tėviškės beržais. Atminimai, Prabėgai, *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, liepos 7.
9. Eimantas J. Gegužės vakarą, *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, birželio 9.
10. Eimantas J. Baltija, *Socialistinis kelias* (Link.), 1956, gegužės 5.
11. Eimantas J. Naujametinis tostas, *Socialistinis kelias* (Link.), 1957, sausio 1.
12. Šliavas J. Rytas bunda. Diena, *Socialistinis kelias* (Link.), 1957, rugpjūčio 24.
13. Šliavas J. Sakmė apie Žalgirį, *Socialistinis kelias* (Link.), 1957, sausio 16.
14. Šliavas J. Gegužės Pirmoji, *Socialistinis kelias* (Link.), 1957, gegužės 11.
15. Šliavas J. Žibutės, *Socialistinis kelias* (Link.), 1958, balandžio 19.
16. Šliavas J. Prie Rainio – Aspazijos kapo. Susimąščius: 1. Nepatikėjau; 2. Negaliu atsižiūrėti; 3. Viską atidaviau, *Socialistinis kelias* (Link.), 1959, gegužės 6.

17. Šliavas J. Kryžkelius (eil.), *Auksinė varpa* (Pakr.), 1968, birželio 8.
18. Šliavas J. Ant piliakalnio. Žiemgaliams. Prie Rainio – Aspazijos kapo. Talino gatvėmis. Po tėviškės beržais, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1968, balandžio 20.
19. Šliavas J. Skleisis baltos rožės... Saulė paskendo mariose..., Jeigu dienos nuo darbo apkarsta... (Autorius nurodytas K. Garšvos prieraiše), *Auksinė varpa* (Pakr.), 1980, rugpjūčio 12.

IV. Straipsniai apie Juozą Šliavą

1. Aršaitis K. Žodis apie mokytoją, *Tiesa*, 1980, kovo 19.
2. Budraitis P. Kai prabyla eksponatai, *Tarybinis balsas* (Joniškis), 1962, gruodžio 25.
3. Budraitis P. Hobi naudingo koeficientas... *Tarybinis mokytojas*, 1972, rugsėjo 1.
4. Garšva K., Stradinis J., Miškinis A. Atsiminimai apie Juozą Šliavą, *Kraštotyra*, Nr. 12, 1981, p. 95.
5. Garšva K. Žiemgalių žemės tyrinėtojas, *Lietūra ir menas*, 1980, sausio 26.
6. Garšva K., Matulis R. Besidomintiems mūsų kraštu, *Literatūra ir menas*, 1975, gegužės 24.
7. Gečas S. Antroji mokytojo profesija, *Kalba Vilnius*, 1972, Nr. 3.
8. Gečas S. Kai akmenys prabyla, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1968, kovo 12.
9. Gelčys J. Atminimas saugomas, *Literatūra ir menas*, 1980, kovo 22.
10. Gutautas St. Kraštotylinė knyga, *Kultūros barai*, 1986, Nr. 7, p. 68–71.
11. Gutautas St. Monografija apie Žeimelį, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1985, rugsėjo 22.
12. Jėčiūtė R. Prakalbintas gimtasis kraštas, *Tarybinis studentas*, 1968, rugsėjo 20.
13. Jukna J. Muziejus ir visuomenė, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1985, rugsėjo 17.
14. Juozapaitis A. Mokyklos muziejuje, *Tarybinis balsas* (Joniškis), 1979, vasario 20.
15. Kaltenis V. Pavydžiu vaikams mokytojo, (Joniškis), 1979, vasario 20.
16. Kaltenis V. Pavydžiu vaikams mokytojo, *Tarybinis mokytojas*, 1970, gegužės 22.
17. Kaltenis V. Privalau parašyti... *Literatūra ir menas*, 1972, liepos 22.
18. Kudaba Č. Pėdos Žeimelio lygumoje, *Literatūra ir menas*, 1972, liepos 22.
19. Laurinavičius J. Žeimelio kraštotylininkas, *Tarybinis mokytojas*, 1985, rugsėjo 25.
20. Laurinavičius J. Toks keistas gyvenimas (Eil.), *Auksinė varpa* (Pakr.), 1985, birželio 25.
21. Liolys E. Žvilgsnis į praeitį, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1973, spalio 6.
22. Mačiūnas A. Susitikimas su Teodoru Grothusu, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1965, lapkričio 13.
23. Mardosa I. Knyga apie Žeimelio kraštą, *Naujos knygos*, 1986, Nr. 3, p. 44–45.
24. Mikalionienė G. Verčiant kraštotyros pradalgės, *Tarybinis mokytojas*, 1971, rugsėjo 8.
25. Pazikaitė J. Gyvenimas ir pašaukimas, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1978, rugsėjo 30.
26. Ramanauskas V. Muziejaus jubiliejus, *Tarybinis balsas* (Joniškis), 1974, lapkričio 2.
27. Stradinis J. Broce no Žeimala, *Karogs* (Latv.), 1980, Nr. 2, p. 184–185.
28. Stravinskis A. Paminklų apsauga ir visuomenė, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1969, birželio 24.
29. Stravinskis A. Palikęs gilų pėdsaką, *Tarybinis mokytojas*, 1980, sausio 1.
30. Šakys A. Sau ir ateities kartoms, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1979, sausio 25.

31. Treškevičius J. Menu jį toki..., *Auksinė varpa* (Pakr.), 1980, vasario 9.
32. Treškevičius J. „... Bijau išnykti be pėdsako“, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1980, kovo 13.
33. Trinkūnas J. Kraštotyra, *Kultūros barai*, 1970, Nr. 6, p. 66.
34. Trumėnas St. Paminklas kraštui ir liaudžiai, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1985, gegužės 26.
35. Tumėnas St. Paminklas žiemgalių kraštui, *Švyturys*, 1985, Nr. 16, p. 27.
36. Ušinskienė D. Darbais padabinta brydė, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1981, gegužės 19.
37. Varapnickaitė J. Pralkabinta tylą, *Tarybinis studentas*, 1980, kovo 21.
38. Vėlius N. Rinkinyje – Žeimelio sakmės, *Tarybinis mokytojas*, 1971, birželio 30.
39. Zalagaitė St. Kraštotyra apie Žeimelio apylinkes, *Auksinė varpa* (Pakr.), 1973, vasario 24.
40. Zinkevičius Z. (personalijos), *Mūsų kalba*, Vilnius, 1979, Nr. 6, p. 57–58.
41. Zinkevičius Z. J. Šliavas. Leksikos tyrinėjimai. (Lietuvių kalbotyros klausimai, XIII), Vilnius, 1972, p. 227; *Baltistica X(1)*, 1974, p. 99–106.
42. Aktyvinti kraštotyrių darbą, gerinti paminklų apsaugą, *Auksinė varpa* (Pakr.) vedamasis, 1972, gruodžio 12.
43. Šliavas J. Žeimelio apylinkės, Vilnius, 1985, p. 141–142.
44. Dar. žr. *Baltistica X(1)*, *Kraštotyra*, 1981, t. 12; *Auksinė varpa*, 1989, birželio 10; Nekrašius J., Vansauskienė J. Juozas Šliavas (bukletas), Pakruojis, 1989 ir t. t.

Juozo Šliavo 20 tomų rankraštnių straipsnių, eilėraščių ir apsakymų pavadinimų rodyklė

Sudarė L. Kėkštaitė ir V. Talalaitė

Parengė Aldona Dzetaveckaitė, Kazimieras Garšva, Vacys Milius

Rinkinių santrumpos

- AA – *Amžių atošvaistos*, 1978, t. 15.
 AL – *Prie aplynojusio lango*, 1948–1949, t. 19.
 BLK – *Beržtalio–Lielupės kloniai*, 1974, t. 3.
 DN – *Dulkes nužėrus*, 1979, t. 16.
 DT – *Dievai ir tikėjimai*, 1979, t. 17.
 DVK – *Dievai, vardai ir kalba*, 1978, t. 12.
 GT – *Gimtinės takais*, 1978, t. 13.
 IMS – *Iš Mūšos senovės*, 1975, t. 5.
 KT – *Krantams tostant*, 1949–1969, t. 20.
 LLP – *Lygumų legendos pasakojai*, 1977, t. 11.
 LSŽ – *Lygumos, stabai ir žmonės*, 1976, t. 9.
 MI – *Mūšos ištakos*, 1973, t. 2.
 MPM – *Mūšos praeities mozaika*, 1975, t. 7.
 MS – *Mūšos senovė*, 1975, t. 6.
 MSB – *Mūšos slėnio bylojimai*, 1976, t. 8.
 MŽ – *Mitai ir žmonės*, 1977, t. 10.
 PŽ – *Prakalbinta žemė*, 1979, t. 18.
 ŠLL – *Šiaurės Lietuvos lygumos*, 1974, t. 4.
 Ž – *Žeimelis (monografija)*, 1972, t. 1.
 ŽŽ – *Žemė ir Žmogus*, 1978, t. 14.

Paiškinimas: po straipsnio (eilėraščio, apsakymo) pavadinimo santrumpa
 žymimas rinkinio pavadinimas, skaitmeniu – puslapis.

Moksliniai darbai

Archeologija

- Akmenėlių senkapis, – ŠLL, 11.
 Akmeninis kirvukas iš Lygumų apylinkės, – GT, 22.
 Akmenys su daugeliu mažų dubenėlių Šiaurės Lietuvoje, – MŽ, 15–17.
 Alkos piliakalniuose, – GT, 11.
 Alkvietės ir miesteliai, – MŽ, 9–10.
 Amžių uždangą pakėlus, – Ž, 1–15.
 Ančiškių mitologiniai akmenys, – LLP, 85–86.
 Apulės piliakalnis, – ŽŽ, 52–53.
 Archeologiniam atlasui pasirodžius, – LLP, 5–7.
 Atsitiktiniai archeologiniai radiniai Žeimelio–Pašvitinio apylinkėse, –
 ŠLL, 22.
 Auksūdžio Kulių pilelė, – ŽŽ, 28–29.
 Aušadvario senkapis, – ŠLL, 17.
 Aukštųjų senkapis, – MS, 134.
 Aukų akmuo prie Linkuvos, – MŽ, 18–24.
 Ažuolpamūšės piliakalnis, – MS, 22.
 Bačiūnų dubenėtas akmuo, – MŽ, 36.
 Bačiūnų dubenėtų akmenų pora, – MŽ, 35.
 Baisiogalos prietočio dubenėtas akmuo, – LSŽ, 96.
 Balkaičių dubenėtas akmuo, – MS, 65.
 Balsių senkapis, – LLP, 21.
 Baltausių akmeninis indas, – LLP, 13.
 Bambalų senkapis, – MS, 127.
 Bandorių senkapis, – ŠLL, 47–48.

- Barstyčių Raganos kalnas, – ŽŽ, 54.
 Barklainių akmuo, – LLP, 80.
 Barvainių dubenėtas akmuo, – LSŽ, 67.
 Beinoravos alka, LSŽ, 16–19.
 Benaičių akmuo *Kūlių bobelė*, – ŽŽ, 37.
 Benaičių alkakalnis, – ŽŽ, 36.
 Biliūnių senkapis, – IMS, 58.
 Binėnų I dubenėtas akmuo, – IMS, 20.
 Binėnų II dubenėtas akmuo, – IMS, 21.
 Birjagalės senkapis, – IMS, 49.
 Byvainių senkapis, – MS, 110–111.
 Blauzdžiūnų dubenėtas akmuo, – ŠLL, 42.
 Bliūdžių akmuo, – LSŽ, 59–60.
 Brazdugalės archeologijos paminklai, – MS, 26–29.
 Brūkšniuota keramika – Mūšos baseine, – LSŽ, 105.
 Bruvelių Koplyčkalnis, – LLP, 45–47.
 Bružo senkapis, – MS, 103.
 Bučiūnų dubenėtas akmuo, – MSB, 12.
 Budraičių senkapis, – MS, 75.
 Budraičių senkapis, – MS, 76–77.
 Budrionių alkakalnis, – LLP, 54.
 Buletiškio akmuo, – MS, 44–45.
 Buoj(a)ragis, – MS, 23–25.
 Burtniekų Zilaiskalnis, – ŽŽ, 117–118.
 Dapšių alkakalnis, – ŽŽ, 88–90.
 Dapšių kiaulės akmuo, – ŽŽ, 91–92.
 Dar dėl dubenėtų akmenų paskirties, – GT, 20.
 Dar dėl Raudonpamūšės pilkapių, – LLP, 22–23.
 Dar dėl Vaidulonių akmenų, – MŽ, 37–38.
 Dargėnų mitologinis akmuo, – LSŽ, 73–74.
 Dargužių senkapiai, – MS, 60–61.
 Daubarių Gojus, – ŽŽ, 87.
 Daubarių kaimo senovinio kulto paminklai, – ŽŽ, 85–86.
 Daugalaičių senkapis, – MS, 126.
 Daukonių (Raginėnų) aukuro akmuo, – LSŽ, 69–70.
 Daugšigalių senkapis, – IMS, 37.
 Daukšių senkapis, – MS, 82–83.
 Daunoravos senkapis, – MS, 73.
 Dausiškių (Šilelių) senkapis, – IMS, 22.
 Degesių senkapis, – IMS, 29.
 Dervelių dubenėtas akmuo, – LLP, 93.
 Dervelių dubenėtas akmuo, – LLP, 94.
 Dėl Gaitynų akmens su duobutėmis, – LLP, 68.
 Dėl laidojimo alkakalniuose ir alkų klasifikavimo, – MSB, 13–15.
 Dėl Salduvės piliakalnio, – GT, 12–13.
 Dėl Vaidulonių ir Veriškių dubenėtų akmenų, – LSŽ, 87–89.
 Dėl vieno kapų kalnelio, – LLP, 26.
 Didžiųjų Grūžių senkapis, – MSB, 8–9.
 Didžiųjų Linkaičių ir Guostagalio archeologiniai paminklai, – IMS, 27–28.
 Didžiųjų Linkaičių kalnai, – ŽŽ, 14–15.
 Dikonių akmuo, – LSŽ, 58.
 Dikonių senkapiai, – LSŽ, 43.
 Diržių–Bardiškių senkapis, – MS, 40.
 Domančių dubenėti akmenys, – MIŽ, 30–31.
 Domančių – Trivalakių senkapis, – ŠLL, 21.
 Dotiškių mitologinis akmuo, – LSŽ, 72.
 Dovainiškių senkapis, – MS, 40–41.
 Dovydų senkapiai, – IMS, 60–61.
 Dvareliškių plokštinis kapinynas, – ŠLL, 43.
 Dvariukų senkapis, – MS, 67–69.
 Dvariukų archeologiniai paminklai, – IMS, 34.
 Dubenėti akmenys – pėduotų akmenų prototipai? – MŽ, 13, 14.
 Dupulčių akmuo, – ŽŽ, 21.

- Dulkiškių senkapis, – ŠLL, 39.
 Duobės piliakalniai, – GT, 6–7.
 Einorių Raganos akmuo, – LLP, 89–90.
 Elkaus kalnas tarp Zebraus ir Svezetzero, – GT, 18–19.
 Erkšvos Alkos kalnas, – ŽŽ, 66–68.
 Ezerlūkų piliakalnis, – GT, 5.
 Ežeikių dubenėtas akmuo, – MS, 114.
 Gaudikių senkapis, – ŠLL, 50–51.
 Gailaičių senkapis, – MS, 140.
 Gaižiūnų I dubenėtas akmuo, – MS, 26.
 Gaižiūnų II dubenėtas akmuo, – MŽ, 27.
 Gaižiūnų III dubenėtas akmuo, – MŽ, 28.
 Getaučių senkapis, – IMS, 25.
 Gaubių dubenėtas akmuo, – MŽ, 32.
 Gedrimų alkakalnis, – ŽŽ, 69–70.
 Gedžiūnų švedų kapinės, – IMS, 38–39.
 Geidžių mitologinis akmuo, – ŽŽ, 84.
 Gegiedždvario senkapis, – IMS, 23.
 Gegiedžių senkapis, – IMS, 24.
 Girpetrių pilkapis, – IMS, 79.
 Gyvakarų akmuo, – ŽŽ, 106.
 Gyvenamas būstas senovinėje Kairelių sodybvietėje, – ŠLL, 8–10.
 Glebavos piliavietė, – Ž., 19–20.
 Griežės kalnai, – ŽŽ, 93–94.
 Griepėdžių senkapis, – ŠLL, 15.
 Grūžių archeologiniai paminklai, – IMS, 59.
 Guntino Laumės akmuo, – ŽŽ, 65.
 Guostagelio–Linkuvos apylinkės, – BLK, 90–95.
 Gūstadalio akmuo, – LSŽ, 53.
 Ilguočių dubenėtas akmuo, – MS, 58.
 Impilties Alkos kalnas, – ŽŽ, 38.
 Impilties Maujos kalnas, – ŽŽ, 34–40.
 Išdagiečių dubenėtas akmuo, – LLP, 92.
 Ivoškių dubenėtas akmuo, – MS, 121.
 Ivoškių senkapis, – MS, 122.
 Jakutiškių dubenėtas akmuo, – MS, 120.
 Jakutiškių senkapis, – MS, 113.
 Jakštaičių senkapis, šventorius, – LLP, 16.
 Jauneikių senkapis, – MS, 117.
 Jonelaičių Velnio skreitas, – LLP, 62.
 Joskaudų Alkos kalnas, – ŽŽ, 18.
 Joskaudų šaltinis, – ŽŽ, 19–20.
 Juodelių alkakalnis velniapilis, – LLP, 58.
 Jurgaičių piliakalnis, – LSŽ, 29–31.
 Jusiaičių alkakalnis, – LLP, 39.
 Kadarų akmuo su duobutėmis, – LLP, 87–88.
 Ką duoda mitologijai jos paminklų analogai, – ŽŽ, 111.
 Kačaičių akmuo, – ŽŽ, 24.
 Kai kurie Joniškio rajono archeologiniai paminklai (5) – BLK, 96–102.
 Kaip buvo laidojami senovėje lietuviai? – LLP, 8–9.
 Kairelių akmenų apmetimai, – LLP, 63–65.
 Kairelių milžinkapiai, – MS, 37.
 Kairelių mitologinis akmuo, – LLP, 74–76.
 Kairiškių senkapis, – LLP, 14.
 Kalevų dubenėtas akmuo, – ŠLL, 28.
 Kalevų dubenėtas akmuo, – MŽ, 34.
 Kalevų senkapis, – MS, 48–50.
 Kalevų vienkiemio dubenėtas akmuo, – MS, 51.
 Kalno mitologinis akmuo, – LSŽ, 57.
 Kalvių senkapis, – MS, 142.
 Karajimiškio geologinė įgriova, – LLP, 61.
 Karašilkio ir Kundročių senkapiai, – MS, 53–54.
 Karpiškių pilkapiai, – MS, 55.
 Kartenos laumės akmuo, – ŽŽ, 25–26.

- Katkūnų akmuo su žmogaus pėda ir pirštais, – IMS, 76.
 Kauksnujų senkapis, – IMS, 43.
 Kerėzių senkapis, – MS, 133.
 Kenių alkakalnis, – MS, 143–146.
 Kiaužerių akmuo, – LSŽ, 64–65.
 Kyburių senkapis, – MS, 6.
 Kilučių akmuo su pėda, – LLP, 84.
 Kivylių senkapis, – MS, 141.
 Klykolių I senkapis, – MS, 137.
 Klykolių II senkapis, – MS, 138.
 Klovainių dubenėtas akmuo, – ŠLL, 32.
 Klovainių senkapis, – ŠLL, 33–34.
 Kokioms dievybėms vis dėlto buvo skirti dubenėtieji akmenys, – LSŽ, 101–104.
 Krakų stabakūlės, – ŽŽ, 51.
 Kriaušiškių alkakalnis, – MSB, 5–7.
 Kriaušiškių senkapiai, – IMS, 62.
 Kriklinių Lobių akmenys, – LSŽ, 51.
 Kriklinių–Moliūnų alkakalnis, – LSŽ, 7–9.
 Kriklinių–Moliūnų piliakalnis, – LSŽ, 5–6.
 Kriklių alkakalniai, – LLP, 27–28.
 Kupiškio piliakalnis, – ŽŽ, 103.
 Kur buvo svarbiausia vidurio Lietuvos šventykla prie Nevėžio?, – LLP, 10–11.
 Kukaičių senkapis, – IMS, 44.
 Laičių senkapis, – ŠLL, 37.
 Laipuškių senkapiai, – ŠLL, 35–36.
 Laitiešinių „senkapis“, – IMS, 19.
 Laivių Laumės kūlis, – ŽŽ, 46.
 Lamokėlių alka Ožiakalnis, – LLP, 55–57.
 Leckavos Raganos kalnelis, – ŽŽ, 96.
 Leckavos Šventorėlio kalnelis, – ŽŽ, 96.
 Lauksodžio alka, – MS, 32–35.
 Laukžemės alka, – ŽŽ, 31–39.
 Laumių ežeras, – ŽŽ, 60–61.
 Lėlaičių senkapis, – LSŽ, 50.
 Liesų–Kremblių–Buletiškio mitologiniai akmenys, – IMS, 15–17.
 Liesų–Pašvitinio apylinkė, – BLK, 86–89.
 Liesų senkapis, – ŠLL, 16.
 Liepiškių–Acokavų alkakalnis, – LSŽ, 26–28.
 Lieponių senkapis, – MS, 64.
 Likučių mitologiniai paminklai, – LLP, 31–33.
 Linkaičių senkapis, – MS, 118.
 Linksmėnų–Kurmaičių dubenėtas akmuo, – MS, 113.
 Linksmėnų–Kurmaičių senkapis, – MS, 112.
 Linkuvos senkapis, – IMS, 26.
 Luokavos kalnai, – MS, 131–132.
 Luponių alka, – LSŽ, 32–40.
 Mačiulių akmuo su Laumės pėda, – ŽŽ, 62.
 Majeliai, – IMS, 30–31.
 Margių senkapis, – ŠLL, 14.
 Maro kapai Pažeimėje, – ŠLL, 12.
 Martyniškių senkapis, – MS, 109.
 Maičionių senkapis, – IMS, 33.
 Mašnių (Jurgaičių) dubenėtas akmuo, – LSŽ, 66.
 Maugarų akmuo, – ŽŽ, 104.
 Maugarų kalvelė, – Šunpakaušis, – ŽŽ, 105.
 Mantoriškių senkapis, – ŠLL, 49.
 Mazsalacos olos, – ŽŽ, 119–120.
 Mažųjų Grūžių senkapis, – MSB, 10.
 Medikonių dubenėtas akmuo, – LSŽ, 68.
 Medikonių šventvietė, – LLP, 40.
 Mediniškių senkapis, – ŠLL, 41.
 Mediniškių senkapis, – MS, 63.

- Medsėdų senkapis, – MS, 107.
 Meldinų senkapis, – IMS, 46.
 Melėnų akmuo, – LSŽ, 52.
 Melėnų pilkapiai, – LSŽ, 41.
 Medžiai ir dievai, – IM, 335–337.
 Mėnulis, – BLK, 217–218.
 Miciūnų I dubenėtas akmuo, – ŠLL, 26.
 Miciūnų II dubenėtas akmuo, – ŠLL, 27.
 Miciūnų I senkapis, – ŠLL, 23–24.
 Miciūnų II senkapis, – ŠLL, 25.
 Miciūnų senkapis, – LLP, 20.
 Miciūnų Velnio akmuo, – LLP, 70–71.
 Miesteliškių senkapis ir alka, – LSŽ, 10–13.
 Migonių (Šimonių) piliakalnis, – IMS, 80.
 Migonių senkapis, – IMS, 81.
 Mikalajūnų dubenėtas akmuo, – MŽ, 29.
 Mikytų Alkos kalnas, – ŽŽ, 72–74.
 Mirties dievai, – MŽ, 98.
 Mirties ir tamsos dievybės, – MI, 338–340.
 Mitologiniai medžiai, – LLP, 180–181.
 Mockaičių Ažuolo šaltinis, – ŽŽ, 58.
 Mockaičių Liepos šaltinis, – ŽŽ, 59.
 Mockaičių Pikčiaus Kūlis, – ŽŽ, 55–57.
 Noreikonių dubenėtas akmuo, – IMS, 72.
 Narteikių dubenėtas akmuo, – IMS, 74.
 Naugardėlio senkapis, – MS, 108.
 Naurašilių Mokulai, – LSŽ, 61–62.
 Nepelnytai pamiršti paminklai, – ŽŽ, 5–13.
 Nibragalio akmuo su pėda, – LLP, 81.
 Nociūnų duobėtas akmuo, – IMS, 18.
 Nociūnų „Šunų kalnelis“, – MS, 36.
 Noreikonių senkapis, – MS, 52.
 Norvaišių akmuo, – LLP, 69.
 Norvaišių dubenėtas akmuo, – LLP, 91.
 Ožaičių aukuras, – LSŽ, 83.
 Ožaičių dubenėtas akmuo, – LSŽ, 82.
 Paaudruvės senkapis, – MS, 66.
 Pabalių lauko pilkapis, – MS, 84–85.
 Pabalių miško pilkapiai, – MS, 86–87.
 Paberžių senkapis, – LSŽ, 42.
 Paežerių dubenėtas akmuo Rozalime, – IMS, 48.
 Palangos Birutės kalnas, – ŽŽ, 14–16.
 Pakompinių senkapis, – MS, 139.
 Palėvenės–Aukštaičių kalnas, – ŽŽ, 101–102.
 Paliečių senkapis, – ŠLL, 29.
 Pamiškių senkapis, – MS, 19.
 Pamūšio alka, – MSB, 11.
 Pamūšio alka, – LLP, 41–42.
 Panevėžio alka, – LLP, 44.
 Pantakonių I senkapis, – IMS, 69.
 Pantakonių II senkapis, – IMS, 70.
 Papilės piliakalniai, – ŽŽ, 97–98.
 Papiškėlių senkapis, – MS, 14.
 Papyvesių senkapis, – MS, 21.
 Pašvitinio–Linkuvos apylinkių archeologiniai paminklai, – BLK, 86–95.
 Pašvitinio senkapis, – ŠLL, 19.
 Palėkių mitologinis akmuo, – ŽŽ, 34–35.
 Petraičių senkapis, – MS, 78.
 Petroniškių senkapis, – MS, 46.
 Petronių senkapis, – MS, 41.
 Piestinės akmenys su gyvulių pėdomis, – IMS, 68.
 Piestinės akmuo su žmogaus pėda, – IMS, 67.
 Plaučiškių senkapis, – ŠLL, 40.
 Plonėnų senkapis, – MS, 38–39.

- Plungės ažuolas, – ŽŽ, 71.
 Praeitį atskleidžiai žemė, – IMS, 5–14.
 Pranių senkapis, – ŠLL, 31.
 Praščiūnų aukuro akmuo, – LSŽ, 75.
 Pryšmančių Laumės kūlis, – ŽŽ, 17.
 Pumpėnų akmuo su ženklais, – LSŽ, 54–55.
 Puodžiūnų dvarvietė, – MS, 42.
 Puokės Alkos kalnas, – ŽŽ, 63–64.
 Putrių (Smilgų) akmuo su pėdomis, – LLP, 82.
 Račių Alkos kalnas, – ŽŽ, 81–83.
 Radikių dubenėtas akmuo, – MS, 116.
 Radikių senkapis, – MS, 115.
 Raginėnų archeologiniai paminklai, – IMS, 51–54.
 Raguviškių mitologijos paminklai, – ŽŽ, 22–23.
 Raidės A. M. akmenyno, – MŽ, 11–12.
 Raizgių alkakalnis, – LLP, 38.
 Raktuvės kalnas, – MS, 90–91.
 Raudonpamūšio senkapis, – MS, 13.
 Raudžiaus akmuo, – MS, 8–12.
 Rimdžiūnų dubenėtas akmuo, – ŠLL, 52.
 Romučių kalnas Gojelis, – LLP, 36–37.
 Rozalimo bažnyčios šventoriaus dubenėti akmenys, – IMS, 47.
 Rozalimo dubenėtieji akmenys, – LLP, 96.
 Rudelių senkapis, – LSŽ, 49.
 Rudiškių senkapis, – MS, 43.
 Ruslių I dubenėtas akmuo, – MS, 56.
 Ruslių II dubenėtas akmuo, – MS, 57.
 Rukuižių I senkapis, – MS, 79.
 Rukuižių II senkapis, – MS, 70–81.
 Salantų Alkos kalnas, – ŽŽ, 41–43.
 Salantų laumių akmenys, – ŽŽ, 44–45.
 Sakališkių pilkapiai, – MS, 59.
 Saldaus piliakalnis, – GT, 9–10.
 Saudogalės archeologiniai paminklai, – IMS, 55–56.
 Saudogalės dubenėtas akmuo, – MS, 7.
 Sedos Mildos slėnys, – ŽŽ, 76–77.
 Senovinė Žeimelio puodų degykla, – ŠLL, 5–7.
 Senovinių kulto vietų statiniai, – ŽŽ, 112–114.
 Sidabravo alkakalnis, – LSŽ, 20–21.
 Sigutėnų senkapis, – ŠLL, 30.
 Sinkonių alka, – LSŽ, 14–15.
 Sinkonių dubenėti akmenys, – LSŽ, 63.
 Sinkonių senkapis, – LSŽ, 46.
 Sitkūnų senkapis, – IMS, 35–36.
 Skaistgirio Blizgės kalnas, – LLP, 29–30.
 Skaistgirio Martyno akmuo, – LLP, 66–67.
 Skaisgirio senkapis, – LSŽ, 44–45.
 Skapiškio Alkai, – ŽŽ, 107–110.
 Skėnių senkapis, – MS, 30.
 Skiltuvas, – LLP, 12.
 Skrebotiško senkapis, – MS, 17–18.
 Skrebiškių Ažuolynės Bažnytikalnis, – LLP, 59.
 Skuodo mūšio vieta, – ŽŽ, 47–49.
 Slėpsnių plokštinis kapinynas, – ŠLL, 44–45.
 Smilgelių aukuro akmuo, – LSŽ, 56.
 Smilgelių senkapis, – IMS, 75.
 Sodeliškių dubenėtas akmuo, – MS, 47.
 Sosdvario dubenėtas akmuo, – MŽ, 33.
 Spirakių senkapis, – MS, 74.
 Sparnų piliakalnis, – GT, 8.
 Stačiūnų dubenėtas akmuo, – MS, 62.
 Stačiūnų senkapis, – IMS, 45.
 Steigvilių alka, – MŽ, 8.
 Steigvilių senkapis, – ŠLL, 13.

- Stumbriškio Velnikalnis, – ŽŽ, 99–100.
 Stūriškių senkapis, – IMS, 50.
 Suginčių I senkapis, – MS, 135.
 Suginčių II senkapis, – MS, 136.
 Sutkūnų senkapis, – LLP, 19.
 Šakarnių „senkapis“, – MS, 5.
 Šamagių senkapis, – MS, 128.
 Šykštonių dubenėtas akmuo, – IMS, 71.
 Šilalės kaimo aukuras, – ŽŽ, 50.
 Šilinykų senkapis, – MS, 24.
 Špyžinis kubas, – MS, 7.
 Švedpolė, – MS, 107.
 Šventos Barboros kalnelis, – MS, 96–98.
 Šventos Brigitos kalnas, – MS, 70–72.
 Šventosios brastos kalnas, – LLP, 48–50.
 Šukionių senkapis, – IMS, 42.
 Švobiškio dubenėtas akmuo, – IMS, 66.
 Švobiškio senkapis, – IMS, 65.
 Tarbūčių akmuo su ženklais, – GT, 21.
 Terbūčių senkapis, – MS, 105.
 Tetirvinių senkapis, – MS, 15–16.
 Tribulo kalnas, – IMS, 77–78.
 Tričių kalnai, – ŽŽ, 16–17.
 Trivalakių senkapis, – ŠLL, 20.
 Trumpakojų mitologinis akmuo, – LLP, 72–73.
 Trumponių senkapis, – IMS, 32.
 Tulminių dubenėtas akmuo, – MŽ, 25.
 Ubiškių akmuo, – LLP, 83.
 Užkalnių alka, – LLP, 51–52.
 Užupių plokštainiai kapinynai, – ŠLL, 46.
 Vabalių akmuo „Velnio kalnas“, – LSŽ, 84.
 Vabalių dubenėtas akmuo, – LSŽ, 85–86.
 Vabalių dubenėtas akmuo, – LLP, 97.
 Vadagių Pilalė, – ŽŽ, 78–79.
 Vadagių Vestuvių kapeliai, – ŽŽ, 80.
 Vadaktų senkapis, – LSŽ, 47–48.
 Vadaktų stabakūlis, – LSŽ, 79–81.
 Vaidžiūnų senkapis, – MS, 20.
 Vaineikių Kūlis, – ŽŽ, 30.
 Vainekonių senkapis, – IMS, 64.
 Vaišnorių senkapis, – MS, 125.
 Valatkonių „Angelo akmuo“, – LSŽ, 93–95.
 Valatkonių „Velnio akmuo“, – LSŽ, 90–92.
 Vartajos kalnas, – ŽŽ, 115–116.
 Varduvos šaltinis, – ŽŽ, 75.
 Veidės kalnas, – MS, 94–95.
 Velžio alka, – LLP, 53.
 Vegerių senkapis, – MS, 129–130.
 Venelaviškių senkapis, – LLP, 24–25.
 Verpstukas Krasiškių kaimo sodyboje, – GT, 23.
 Veršių dubenėtas akmuo, – MS, 204.
 Vėbarių senkapis, – LLP, 17–18.
 Vienžindžių senkapis, – IMS, 63.
 Vileikių akmuo su ženklais, – LSŽ, 76–78.
 Vileišių senkapis, – IMS, 57.
 Vilkelių pėduotas akmuo, – LLP, 77–78.
 Višeikių senkapis, – ŠLL, 18.
 Vižo pelkė, – LLP, 60.
 Voronėlių akmuo, – MS, 43.
 Zigmantiškių dubenėtas akmuo, – ŠLL, 38.
 Zigmantiškių lauko dubenėtas akmuo, – LLP, 95.
 Žabuotinio kalnas, – MS, 88–89.
 Žagarės pilkapiai, – MS, 99–101.
 Žaigės Kipškalnis, – LLP, 34–35.

- Žalčio dauba, – ŽŽ, 27.
 Žalvario amžiaus Kraniškių senkapis, – MŽ, 5–6.
 Žąsaičių alkakalnis, – LSŽ, 22–25.
 Žeimelio ir jo apylinkių archeologiniai paminklai (6), – BLK, 72–85.
 Žeimelio piliakalnis, – Ž, 15–18.
 Žeimelio stabakūliai, – MSB, 16–18.
 Žemantiškių Velnikalnis, – LLP, 43.
 Žibikų kapinių stabakūliai, – LSŽ, 100.
 Žileikių senkapis, – LLP, 15.
 Žydonių kapeliai, – IMS, 73.
 Žvelgaičio kalnas, – MS, 92–93.
 Žvirblių akmuo su duobutėmis, – LLP, 79.
 Akmuo su pėda (į v. nuo Guostagalio k.) , – DVK, 7.
 Alkos kalnelio Varniuose, – DT, 9.
 Alkos šalia kapinių, – DT, 7.
 Dar dėl degintinių kapų, – BLK, 186–190.
 Dar dėl dubenėtųjų akmenų paskirties, – DT, 5–6.
 Dar dėl Griežės Alkos kalno, – DN, 98.
 Dar dėl Kesių Alkos kalno, – DN, 97.
 Dar dėl Mikytų ir Kačių Alkos kalnų, – DN, 99.
 Dar dėl mitologinių akmenų, – MI, 126–129.
 Dėl Birutės kapo Palangoje, – DT, 10.
 Dėl dvilypių alkviečių, – DN, 162–163.
 Kam buvo naudojami dubenėtieji akmenys, – MI, 343–346.
 Lietuvių pagoniška šventykla viename senoviniame paveikslėlyje, – DT, 11.
 Paežerių alkakalnis, – ŠLL, 172–173.
 Pėduotas akmuo iš Miciūnų, – DVK, 5–6.
 Tarbūčių mitologinis akmuo, – MI, 106.
 Tytuvėnų alkvietė, – DT, 8.
 Vosgėlių Indrajės kalnas (piliakalnis) , – DT, 12–13.
 Žeimelio apylinkės dubenėtieji akmenys, – MI, 116–125.
 Žeimelio apylinkės mitologiniai akmenys, – ŠLL, 179–181.
 Žiemgalių ornamentikos liekanos, – BLK, 129–130.

Etnografija

- Aitvaras pasakojimuose, – DN, 6.
 Alaus darymas, – Ž, 204–209.
 Anglių deginimas, – DT, 16–17.
 Antano Nesavo paminklai, – MI, 69–70.
 Apsirūpinimas žabais ir malkomis, – GT, 75–77.
 Apsisaugojimas nuo Perkūno, – DN, 20.
 Arklių lenktynės, – MSN, 51.
 Audiniai ir drabužiai, – Ž, 175–187.
 Aukos rūgimo ir vandens dievams, – DN, 17.
 Aukšlio padarymas, – DN, 18.
 Balinės Karčema, – BLK, 53.
 Balsių koplytėlė, – LLP, 118.
 BaltPlonėno karčema, – BLK, 53–54.
 Bitininkystė, – Ž, 197–199.
 Botagų vėjimas, – GT, 83–84.
 Brandis, – GT, 89.
 Buvo vienuolika vaikinių, – MSB, 52–55.
 Daubos, – Ž, 261–278.
 Dar dėl lietaus ir giedros prašymo, – DN, – 25.
 Dar dėl šeimos židinio užkūrimo, – AA, 16–17.
 Dar dėl Žeimelio apylinkių papročių, – MSB, 20–24.
 Deguto varymas, – ŠLL, 3.
 Dėl vienos senovinės vedybinio akto apeigos, – AA, 14–15.
 Didžioji karčema, – BLK, 43–46.
 Dievdirbys Adomas Trumpis, – Ž, 134–137.
 Drabužių skalbimas, – DN, 23.
 Du dievdirbiai Merkėliai, – LLP, 126–128.
 200 metų sodyba, – ŠLL, 109–110.

- Dūčių ažuolas su koplytėle, – LLP, 115.
 Dūčių topolis su koplytėle, – LRP, 124–125.
 Dviejų aukštų klėtis, – IMS, 103.
 Frankinės karčema, – BLK, 55.
 Gimdymas pirtyje, – LLP, 109.
 Girnos Žeimelio apylinkėje, – DVK, 8–11.
 Gydymas nuo rožės, – DVK, 17.
 Gyvulininkystė, – Ž, 193–197.
 Gyvulių išginimo, arimo, mėšlavežio bei kūlimo papročiai, – DN, 24.
 Grybavimas, – GT, 92–93.
 Interjeras (gyvenamųjų namų), – Ž, 172–175.
 Iš darbo papročių, – MS, 173–190.
 Išsinarinimo gydymas burtais, – AA, 24.
 Įkurtuvės, – AA, 18–19.
 Į šunį išmainytas, – Ž, 97.
 Joninių sveikinimai Žeimelio apylinkėse, – MSB, 26–27.
 Joniškėlio apylinkių papročiai, – IMS, 91–102.
 Jurgio Šaknio darbo kryžiai, – IMS, 104.
 Kad gerai rūgtų (apie duoną ir alų), – DN, 16.
 Kad sektųsi kelionėj, – LLP, 111.
 Kai kurie Žeimelio apylinkių javų ir gyvulių auginimo bei darbų papročiai ir burtai, – MSB, 29–35.
 Kaimai, – Ž, 143–148.
 Kalendoriniai papročiai, – MS, 148–177.
 Kalendorius, – Ž, 236–261.
 Kalkių degimas, – ŠLL, 144.
 Kalvis Benediktas Budeišis, – IMS, 106.
 Kalvystė seniau ir dabar, – Ž, 63–65.
 Kareiviško ažuolas su kryžiumi, – LLP, 116–117.
 Kartys palubėj, – LLP, 108.
 Karvių puošimas per Jonines, – DT, 18.
 Keliaujantieji prekijai, – GT, 70–71.
 Kitos karčemos, – BLK, 49–50.
 Krekenos paruošimas, – GT, 85.
 Krienai, – GT, 86.
 Kryžių statymas, – GT, 78–79.
 Kūlių darymas ir stogo dengimas, – AA, 20–22.
 Laukinių obuoliukų panaudojimas, – GT, 100.
 Lauksodžio karčema, – BLK, 51–52.
 Lauktuvės, – GT, 74.
 Liaudies medicina, – Ž, 286–297.
 Liaudies meteorologija, – Ž, 297–305.
 Liaudies veterinarija Žeimelio apylinkėse, – GT, 51–62.
 Lietaus ir giedros prašymas, – DN, 21.
 Magaryčios, – GT, 72.
 Mažoji karčema, – BLK, 47–48.
 Medicinos apsauga Žeimelyje, – BLK, 35–36.
 Medžioklė, – Ž, 200–202.
 Mirtos Žeimelio apylinkės latvių vestuvėse, – MSB, 28.
 Miško uogų rinkimas, – GT, 90–91.
 Nagingų meistrų šeima (Freibergiai), – MS, 72–74.
 Naginių dirbimas, – DN, 22.
 Naminių siūlų ir audinių dažymas, – DN, 19.
 Naujųjų Metų paprotys, – MSB, 25.
 Odų ir kailių išdirbimas, – GT, 63–65.
 Paminklų statymas prie palaidojimų, – AA, 13.
 Pasaulio gyvybės medžio simboliai vienos kultūros puošyboje, – MŽ, 47–48.
 Paskutinis Žeimelio apylinkėje girnų kalėjas, – DNK, 12–13.
 Pastatai (namai, klėtys, kūtės, klojimai, pirtys ir t. t.), – Ž, 148–172.
 Pašūvio klėtėlė, – LSŽ, 127.
 Paukščių gaudymas, – GT, 81–82.
 Pavasario darbų užbaigtuvės Miciūnų kaime, – LLP, 110.
 Paviržis, – GT, 73.

- Pažėimės dvaras, – BLK, 23.
 Prietariai, – Ž, 279–285.
 Rauklaukio miško ažuolas su koplytėlėmis, – LLP, 112–114.
 Riešutavimas, – GT, 94–95.
 Rožės gydymas, – DN, 15.
 Saločių karčemos, – LSŽ, 118–124.
 Samdinių butis, – Ž, 209–211.
 Saviveiklinis teatras Žeimelio apylinkėje, – Ž, 111–113.
 Senujų Žagarės karčemų interjeras, – MS, 188–193.
 Sitkūnų kaimo kryžius, – IMS, 105.
 Siūlų dažymas žaliai, – AA, 23.
 Spinduliuotų kryžių meistras, – MI, 64–68.
 Sulos leidimas, – GT, 87–89.
 Sūrių gaminimas, – GT, 98–99.
 Susisiekimo priemonės Žeimelio apylinkėse, – MI, 50–53.
 Šeima, – Ž, 216–236.
 Šieno ir javų gabėnimas iš laukų, – DVK, 14–16.
 Šokinėjimas per ugnį, – MŽ, 50.
 Šuliniai Žeimelio apylinkėje, – BLK, 62–63.
 Tilto karčema, – BLK, 48–49.
 Tričių vinkšna su koplytėle, – LLP, 119–123.
 Užustalė su užpečke, – LLP, 107.
 Vaikai Žeimelio apylinkėse, – MI, 58–66.
 Vaikinių iniciacijos šventės liekanos Žeimelio apylinkėse, – MŽ, 49.
 Vakarų karčemoje, – Ž, 101.
 Vakaronės, – GT, 80.
 Valgiai, – Ž, 211–215.
 Vėžiavimas, – GT, 96–97.
 Vienos pateikėjos liaudies medicina Žeimelio apylinkėse, – GT, 44–50.
 Vilnos ir milai, – GT, 66–69.
 Zylių kaimas, – BLK, 24.
 Žagarės kalkinė, – MS, 194–196.
 Žalčiai namo puošyboje, – LLP, 106.
 Žalčiai Šiaurės Lietuvos buties puošyboje, – MSŽ, 44–46.
 Žeimelio apylinkės karčemos, – BLK, 51.
 Žeimelio apylinkės liaudies kūrybos lobių rinkimas, – BLK, 64–70.
 Žeimelio apylinkės liaudies muzikos instrumentai, – MI, 54–57.
 Žeimelio apylinkės malūnai, – BLK, 58–61.
 Žeimelio apylinkės materialinė liaudies medicina, – MS, 197–207.
 Žeimelio apylinkių koplytstulpiai, – ŠLL, 118–119.
 Žeimelio apylinkių liaudies chirurgija, – DN, 8–14.
 Žeimelio apylinkių liaudies meteorologija, – MSB, 36–50.
 Žeimelio apylinkių papročiai, – MS, 148–183.
 Žeimelio apylinkių smulkūs papročiai, – MS, 180–183.
 Žeimelio dvaras, – BLK, 19–22.
 Žeimelio ir jo apylinkių karčemos, – BLK, 42–56.
 Žeimelio kapinės, – Ž, 93–94.
 Žeimelio karčemų matuoklės ir indai, – MS, 184–187.
 Žeimelio koplyčios, – BLK, 29–30.
 Žeimelio miestelio amatai XX a. pirmoje pusėje, – MI, 37–49.
 Žeimelio miestelio karčemos, – BLK, 43.
 Žeimelio miestelio kiemai, – BLK, 28.
 Žeimelio plytinė, – MI, 32–36.
 Žeimelio turgus, – Ž, 116–120.
 Žemdirbystė, – Ž, 187–192.
 Žemės ūkis Žeimelio apylinkėje, – Ž, 59–63.
 Žičiūnų kaimo karčema, – BLK, 54–55.
 Žiedžiamasis ratas sukas, – MI, 75–78.
 Žirniai ir vaisingumas, – DN, 7.
 Žmonių laidojimas medžiuose, – AA, 12.
 Žvejyba, – Ž, 202–204.

Istorija

- Akmenkalys Rulanas, – Ž, 133.
 Apie save, – MSB, 58–70.
 Alkiškiai, – MPM, 30–32.
 Amžių pėdsakais, – MPM, 24–25.
 Apylinkės keliai keleliai, – Ž, 102–107.
 Aucė, – GT, 41.
 Baltųjų Plonėnų parkas, – Ž, 85–86.
 Be šešėlio buvusios didybės, – MPM, 41–43.
 Dailininkės vaikystė, – Ž, 138.
 Dar dėl paminklinio akmens T. Grothusui Gedučiuose (autoriaus atsiminimai), – ŠLL, 75–79.
 Daugmalės piliakalnis, – MPM, 46.
 Dėl Lėlaičių kalno, – AA, 8–9.
 Dėl Žeimelio karčemų restauravimo darbų eigos, – DT, 14.
 Dėl Žeimelio mūšio, – DB, 114–115.
 Duobelė, – MPM, 50.
 Duobė, – MPM, 52–53.
 Didvyriškių kovų Troja – Žagarė, – MI, 90–98.
 Didžiųjų Plonėnų dvaras, – Ž, 81–84.
 Dnieprio baltai, – MI, 80–83.
 Elėja, – LLP, 104–105.
 Gasčiūnai, – IMS, 90.
 Gedeikoniai, – GT, 38–39.
 Gyvenimas paskirties kovai (apie K. Poželą), – Ž, 141–142.
 Glebavos dvaras, – Ž, 72–76.
 Grūžiai, – MI, 167–169.
 Išnykęs miestelis Plonėnai, – GT, 30–37.
 Iš prisiminimų apie liaudies švietėjus Cudrus, – ŠLL, 67.
 Joniškis, – MI, 172–174.
 Joniškis, – MPM, 38.
 L. Jucevičius Džiugas – istorinis asmuo? – GT, 42–43.
 Juodeikiai, – MPM, 34–35.
 J. Jurginio knyga perskaičius (apie lietuvių tikėjimus), – MŽ, 40–43.
 Kai kurios pastabos žiemgalių klausimu, – BLK, 104–112.
 Kai kurių žiemgalių vietovių lokalizacija, – BLK, 112–119.
 Klykoliai, – MPM, 29.
 Kratašino dvaras ir jo ponas, – Ž, 77–80.
 Krikliniai, – LSŽ, 114–115.
 Kriukai, – MI, 183–185.
 Kruopiai, – MPM, 33.
 Kur buvo Sidabrės tvirtovė? – IMS, 105–109.
 Kur gimė Barklajus de Tolis? – ŠLL, 62–63.
 Kur žiemgalių gyventa priešistoriniais laikais, – BLK, 104–105.
 Laiko tėkmėje, – Ž, 21–35.
 Lauksodis, – ŠLL, 60–61.
 Lauksodžio pieninė, – Ž, 66–67.
 Legendarinė Sidabrė, – MI, 98–104.
 Legendinio knygnešio pėdos, – Ž, 131–132.
 Lietuviai, aukštaičiai, žemaičiai, – MI, 84–88.
 Lygumai, – MPM, 39–40.
 Linkuva, – MI, 186–189.
 Mano pažintis su Kaziu Sidaravičiumi, – MI, 13–19.
 Mežuotnė, – MPM, 44–45.
 Miškai šiandien, – Ž, 125–127.
 Mokslininko pėdsakų beiėškant (apie T. Grothusa), – BLK, 5–8.
 Muziejus Žeimelyje, – MI, 130–133.
 Nakrošiūnai, – GT, 40.
 Naujoji Žagarė, – MPM, 78.
 Nepamirštamasis susitikimas (su skulptoriumi A. Nesavu), – MSB, 56–57.
 Nociūnų kaimo daraktorius, – ŠLL, 68.
 Padavimo keliu, – MI, 110–111.
 Pakruojis, – IMS, 83–86.

- Paminklinis akmuo, T. Grothusui Gedučiuose, – ŠLL, 71–74.
 Pašvitinys, – MI, 198–200.
 Patyrinėjus pėdsakus (iš atsiminimų apie Teodorą Grothusą), – ŠLL, 64–66.
 Pirmasis automobilis, – Ž, 99–100.
 Pirmasis pasaulinis karas ir revoliucijos ugnis, – Ž, 35–37.
 Revoliucijos kareivis, – Ž, 139–140.
 Romuvos bažnyčia, – AA, 6–7.
 Rudolfo Ūdrio žingsniai savo gimtinėje, – MI, 5–12.
 Saločiai, LSŽ, 116–117.
 Seniausia Pašvitinio apylinkės praeitis, – GT, 25–29.
 Sidabravas, – LSŽ, 112–113.
 Sidabrės gynybinis-gyvenamasis kompleksas, – ŠLL, 54–59.
 Siena su Latvija, – Ž, 108–110.
 Skaistgiris, – MPM, 36–37.
 Sparnė, – MPM, 51.
 Susitikimas su kompozitoriumi Julium Juzeliūnu, – LLP, 129–133.
 Suvalkijos valstiečių sukilimo dalyvis, – ŠLL, 70.
 Šiaurės kalnas, – LSŽ, 107–111.
 Šilo kalnas, – MPM, 47.
 Švietimas, – Ž, 38–58.
 Teodoras Grothusas, – Ž, 128–130.
 Teodoras Grothusas vietos žmonių pasakojimuose, – BLK, 9–17.
 Teodoro Grothuso 150-osioms mirties metinėms artėjant, – BLK, 5–17.
 Tervetė, – MPM, 48–49.
 Traidinas, – AA, 5.
 1863 m. valstiečių sukilimo relikvai Sidabro–Pašušvio apylinkėse, – LSŽ, 125–126.
 1905-ieji metai Žemelyje, – Ž, 114–115.
 Valstiečių kerštas, – Ž, 98.
 Vasaros potvynis Žemelyje, – ŠLL, 11.
 Vaškai, – MI, 220–222.
 Vaškai, – IMS, 87–89.
 Vegeriai, – MI, 223–224.
 Upytė, – LLP, 102–103.
 Žagarės akmens amžiaus radiniai, – MPM, 26–27.
 Žagarės priešistorija, – MPM, 12–13.
 Žagarės senovė, – MI, 112–115.
 Žemelis antrajame pasauliniame kare, – Ž, 121–124.
 Žemelis – Lietuvos Žiemgalės centras, – AA, 10–11.
 Žemelio miestelio aikštė, – BLK, 25–27.
 Žemelio miestelio bibliotekos, – BLK, 37–39.
 Žemelio paštas, – BLK, 31–32.
 Žemelio praeities vaizdai, – MI, 21–31.
 Žemelio salė, – BLK, 40–41.
 Žemelio vaistinė, – BLK, 33–34.
 Žemelio bažnyčios, – Ž, 68–71.
 Žemelio gaisras, – Ž, 95–96.
 Žemelio geležinkelis, – BLK, 57.
 Žiemgalių feodaliniai junginiai ir ribos, – MPM, 5–11.
 Žiemgalių migracijos problema, – BLK, 120–124.
 Žičiūnų kaimo mokytoja, – ŠLL, 69.

Kalba

- Antriniai vietovardžiai, – Ž, 493–513.
 Antroponimija, – Ž, 519.
 Asmenvardžių ypatybės, – MI, 234–245.
 Asmenvardžių sąrašas, – MI, 248–252.
 Ar gyveno finai Žemelio apylinkėse? – DVK, 19–27.
 Balsių *i*, *u* platinimas Mūšos upyno prieškirčiuose skiemenyse, – IMS, 140–141.
 Baltiškasis *a* Mūšos tarmėje, – DVK, 61–62.
 Baltiškojo *e* liekanos Mūšos tarmėje, – DVK, 63.

- Baltų ir suomių mitologinių vardų panašumai, – MIŽ, 62.
 Daglienai, – IMS, 164.
 Dar dėl *alko* ir *alksnio*, – LLP, 146.
 Dar dėl Mūšos upyno liet. *moje*, – DT, 29–31.
 Dar dėl Mūšos veiksmožodžių kai kurių sangražžinių formų kilmės, – DVK, 56–57.
 Dar dėl panevėžiškų murmamųjų balsių, – MSB, 72–73.
 Dar dėl sėliškos Saločių vardo kilmės, – LSŽ, 132–133.
 Dar dėl upėvardžio Platuonė, – BLK, 161–162.
 Dar dėl vieno Čėsių miesto pavadinimo, – MS, 230–232.
 Dar dėl žodžio liet. *mojė*, lat. *maja*, – ŠLL, 130.
 Dar dėl žodžio liet. *namas* kilmė, – DVK, 74.
 Degesiai, – MI, 162.
 Dėl balsio *i* Žeimelio šnektoje tarimo ypatybių jų chronologijoje, – ŠLL, 140–141.
 Dėl balsių *a/u* kaitos baltų dirvoje, – DVK, 64–65.
 Dėl baltų genties vardo, – DN, 27.
 Dėl Grįžulo Ratų pavadinimo, – DŽ, 34–35.
 Dėl įvardžiuotinių būdvardžių kirčiavimo Žeimelio šnektoje, – DVK, 52–53.
 Dėl Jelgavos miesto pavadinimo, – MI, 225–227.
 Dėl kai kurių *i, ia* kamienų vardažodžių linksnių galūnių Mūšos upyno tarmėje ypatybių ir jų interpretavimo, – MI, 267–271.
 Dėl kai kurių Lietuvos Žiemgalos upėvardžių sunorminimo, – BLK, 126–128.
 Dėl kai kurių liet. mėnesių vardų mitologinės prasmės, – DT, 20–23.
 Dėl kai kurių Mūšos tarmės reiškinų diarchijos, – DVK, 3.
 Dėl kai kurių Radviliškio rajono vietovardžių kilmės, – LSŽ, 134–136.
 Dėl kai kurių žiemgalių kalbos ypatybių, – MPM, 58–62.
 Dėl kaimo pavadinimo Steigviliai, – MI, 213–216.
 Dėl kirčio atitraukimo ir galūnių redukcijos savitarpio chronologijos žiemgalių kalboje, – ŠLL, 131–134.
 Dėl kirčio atitraukimo ir galūnių redukcijos chronologijos Žiemgalių kalboje, – IMS, 150–154.
 Dėl kirčiuotų skiemenų priegaidžių charakterio bei jų metatonijos Žeimelio lietuvių kalbos tarmėje, – DVK, 33–37.
 Dėl Kratašino vardo kilmės, – DVK, 80–81.
 Dėl latvių kalbos ir tautybės susidarymo, – ŽŽ, 122–125.
 Dėl laumės vardo kilmės, – MŽ, 61.
 Dėl Liepojos miesto vardo ir lybių etnonimo kilmės, – MI, 128–229.
 Dėl liet. *alkūnė*, – AA, 43–44.
 Dėl liet. *bočius*, – DN, 32.
 Dėl liet. kovo mėn. vardo kilmės, – AA, 45–49.
 Dėl liet. laumės juosta kilmės, – DT, 24–25.
 Dėl liet. *pliauska*, – LLP, 144–145.
 Dėl liet. *su(-)* kilmės, – GT, 102.
 Dėl liet. *Teliaveli*, skand. *Tjalfi* kilmės, – PŽ, 47–48.
 Dėl liet. veiksmožodžio *nokti* istorinės semantikos, – ŽŽ, 136.
 Dėl Mūšos upyno sangražžinių veiksmožodžių kai kurių formų kilmės, – DVK, 54–55.
 Dėl Mūšos tarmės formų *tipo tolyn* kilmės, – DVK, 70.
 Dėl Mūšos upyno tarmės nekirčiuotų skiemenų priegaidžių, – IMS, 138–139.
 Dėl Mūšos upyno tarmės priegaidžių, – MI, 263–266.
 Dėl Mūšos upyno tarmės skaitvardžių, – MI, 287.
 Dėl Mūšos upyno tarmės vardažodžių inesyvo, – MI, 282–284.
 Dėl naudininko, įnagininko linksnių tarpusavio sąveikos Žeimelio šnektoje, – LLP, 137–138.
 Dėl poros fonetinių baltų kalbų reiškinų savitarpio diachronijos, – GT, 103–104.
 Dėl poros etimologijų, – MSB, 82.
 Dėl poros Žeimelio šnektos intarpinių veiksmožodžių, – MI, 98–299.
 Dėl poros Žeimelio šnektos įvardžiuotinių būdvardžių bei gimininių įvardžių linksnių formų kilmės, – AA, 58–59.

- Dėl prabaltiškojo *o* žiemgalių kalboje, – BLK, 183.
 Dėl priebalsinio kamieno daiktavardžių galūnės *-uo* Mūšos upyno tarmėje, – MI, 277–279.
 Dėl priesagos *-el* ir *-ël* Mūšos upyno tarmėje, – MI, 300–302.
 Dėl priesagos *-ėnas*, – LLP, 142–143.
 Dėl priešdėlio *be-* mitologiniuose varduose, – DN, 35.
 Dėl priešdėlio *pre-* mitologiniuose varduose, – ŽŽ, 137–138.
 Dėl senovinio žiemgalių kulto vietų pavadinimo, – BLK, 187–188.
 Dėl sen. baltų savaitės dienų prasmės, – PŽ, 30–33.
 Dėl senųjų žiemgalių tarmių, – DN, 28–30.
 Dėl sėlių įtakos šiandienių Mūšos upyno lietuvių kalbos tarmių susiformavime, – MSB, 76–80.
 Dėl sėlių vardų kilmės, – DVK, 29–30.
 Dėl skand. *Loki* ir lie. *lokio* ryšio, – PŽ, 45–46.
 Dėl Šatrijos vietovardžio kilmės, – DN, 33–34.
 Dėl termino *Lietuvos Žiemgalė* vartojimo, – BLK, 130–131.
 Dėl upėvardžio Beržtalis galo, – ŽŽ, 135.
 Dėl upėvardžio Minija kilmės, – ŽŽ, 130–133.
 Dėl vardažodžių *u*, *iu*, *ie*, *e* kamienų Mūšos upyno tarmėje, – MI, 272–276.
 Dėl veiksmažodžio *pluokti*, – MI, 308–310.
 Dėl veiksmažodžių dgs. sangražinių asmens formų galūnių Žeimelio šnekteje, – ŠLL, 146.
 Dėl vieno archaiško vietos pavadinimo, – AA, 52.
 Dėl vieno burtažodžio kilmės, – DT, 26.
 Dėl vieno kaimo vardo, – LLP, 151.
 Dėl vieno kuršių ir žiemgalių kalbų fonetinio archaizmo, – ŽŽ, 126.
 Dėl vieno lie. leksikos fonetinio dubleto, – AA, 54–55.
 Dėl vieno pajūrio kaimo pavadinimo, – ŽŽ, 128.
 Dėl vienos kuršiškos priesagos, – ŽŽ, 127.
 Dėl vieno vietovardžio, – LLP, 149–150.
 Dėl vieno Vilniaus miesto vietovardžio mitologinės prasmės, – GT, 106–109.
 Dėl vietininkų vartojimo Žeimelio šnekteje, – MI, 280–281.
 Dėl vietovardžio Impiltis transponavimo, – ŽŽ, 129.
 Dėl vietovardžio Linkaučiai kilmės, – MI, 190.
 Dėl vietovardžio Melgužė, Melgužėlė, – MPM, 73–74.
 Dėl vietovardžio *Žeimelis* (miest. Pakruojo r.) kilmės, – ŠLL, 147–149.
 Dėl Žeimelio–Linkuvos šnektų priebalsinio kamieno žodžių *žmones*, *šunes* buvimo tarmėje, – LSŽ, 130–131.
 Dėl Žeimelio šnektos kirstinės priegaidės, – ŠLL, 136–137.
 Dėl Žeimelio šnektos tariamosios nuosakos kirčio, – ŠLL, 144–145.
 Dėl žemaičių vardo kilmės ir migracijos, – DVK, 31–32.
 Dėl žiemgalių vardo kilmės, – BLK, 105–108.
 Dėl žodžio liet. *alkas* reikšmių diferenciacijos, – AA, 40–42.
 Dėl žodžio liet. *kalėda* kilmės, – DT, 26–27.
 Dėl žodžio *laumė* etimologijos, – MI, 351.
 Dėl žodžio liet. *morė* kilmės, – DT, 150.
 Du Dervelių kaimo vietovardžiai, – LLP, 152.
 Du Linkuvos–Lauksodžio apylinkių vietovardžiai, – MI, 163–164.
 Du mėšlingi vietovardžiai, – MI, 159–161.
 Du Mūšos upyno kreipiniai, – DVK, 71–72.
 Dvibalsių *ai*, *au* suvienbalsėjimo procesas Mūšos upyno šnektų žodžio galūnėse, – IMS, 148–149.
 Dviejų tarmių paralelės, – BLK, 161–162.
 Etninė pavardžių kilmė, – Ž, 523–526.
 Finų-ugrų vietovardžiai Lietuvos žiemgalių plote, – MPM, 55–57.
 Fonetika, – Ž, 397–411.
 Frazeologija, – Ž, 432–436.
 Giminstės terminai Žeimelio šnekteje, – MPM, 82–86.
 Gyvenamųjų vietų vardai, – Ž, 501–504.
 Gyvūnų pavadinimai Žeimelio šnekteje, – MPM, 87–89.
 E. Grinaveckienė Mūšos upyno tarmių leksika, – MI, 311–314.
 Guostagalys, – MI, 170–171.

- Iki ilgųjų pailgėję balsiai, – LLP, 136.
 Išnykę vandenvardžiai, – MI, 154–156.
 Įdomus senovinis rankraštis, – MŽ, 52–54.
 Joniškėlis, – MI, 175–176.
 Kada etnonimas „žiemgaliai“ išvirto žemgaliais? – BLK, 158–160.
 Kamiengalis –ė, – BLK, 163–164.
 Kamiengalis –u, – BLK, 162–163.
 Ką pasakoja keli vietovardžiai, – BLK, 167–171.
 Ką rodo pavadinimas Kamardė, – BLK, 185–186.
 Kai kurie morfologijos dalykai, – Ž, 412–422.
 Kai kurie Mūšos upyno tarmės veiksmažodžių archaizmai, – MI, 294–296.
 Kai kurios *a*, *ia* kamienų daiktavardžių linksnių galūnės Mūšos upyno tarmėje, – MSB, 74–75.
 Kai kurios Joniškėlio apylinkės vardyno ypatybės, – IMS, 168–171.
 Kai kurios Mūšos upyno tarmės „įdomybės“, – MI, 315–317.
 Kai kurios Mūšos upyno tarmės įvardžių ypatybės, – MI, 288–290.
 Kai kurios pastabos dėl Žeimelio šnektos veiksmažodžių būsimosio laiko kirčio ir morfologijos, – ŠLL, 142–143.
 Kai kurios pokirtinių skiemenų tarimo ypatybės Mūšos upyno tarmėje, – IMS, 142–143.
 Kai kurių Lietuvos Žiemgalos archeologinių vietovių vardai, – BLK, 124–126.
 Kai kurių vietovardžių liaudies etimologijos, – Ž, 512–517.
 Kaimų *Stupurai* ir *Lumbeliai* pavadinimai, – ŠLL, 553.
 Kai buvo tariama priesaga *-on-*, – BLK, 167.
 Kaip rašyti mokslininko Grotthuss pavardę, – MI, 256–257.
 Kaip upėvardis Svirkalis išvirto į Svirkalnį, – MS, 157–158.
 Kaip vadinosi senovės lietuvių gyvenamasis būstas, – MŽ, 55.
 Keletas pastabų dėl baltų dvikamienių vardų, – ŠLL, 128–129.
 Kelio dievybės kilmė, – PŽ, 12–13.
 Kyburiai, – MI, 177–179.
 Kirčio atitraukimas į trečią ir tolimesnį nuo galo skiemenį Mūšos baseine, – DVK, 47–51.
 Kirčiuotų trumpųjų balsių *a*, *e* klausimu, – BLK, 166.
 Kitų kalbų įtaka tarmei, – Ž, 439–446.
 Klovainiai, – MI, 180–182.
 Kūno dalių pavadinimai Žeimelio šnekte (pagal dialektologinę anketą Nr. 3), – MSB, 83–90.
 Laipuškiai, – ŠLL, 152.
 Latvių dievybės vardas Cerekling, – PŽ, 29.
 Lavrentijaus metraščio (зьмгола), – BLK, 173.
 Liet. tarm. Mūšos upyno *buojis* „bala“, „klampynė“, – MPM, 66–69.
 Liet. tarm. rudzajus „žieminiai javai“, – MPM, 76.
 Luokava ar Lokava? – 177–181.
 Mikrotoponimai, – Ž, 508–511.
 Mišrieji dvibalsiai *am*, *an*, *em*, *en* Žeimelio šnekte, – MPM, 77–78.
 Mokių pravardės, – Ž, 561–565.
 Mokytojų pravardės, – Ž, 566.
 Mūšos archaizmai, – LMP, 147.
 Mūšos ir žemaičių tarmių kirčiavimo atitikmenys, – DVK, 38–46.
 Mūšos tarmės *pasku* ir *paskui*, – DN, 31.
 Mūšos upyno *b* vietoje liet. *v.*, – MŽ, 59.
 Mūšos upyno liet. *buojis* „bala, klampynė“, – IMS, 156–157.
 Mūšos upyno liet. *kariukai*, – DT, 32–33.
 Mūšos upyno *mekelis* „sutežusi, prastai iškepta duona“, – MPM, 175.
 Mūšos upyno liet. *mojė*, *mojelė* „motina, močia“, – IMS, 158–161.
 Mūšos upyno tarmės matematinių veiksmažodžių liekanos, – MI, 297.
 Mūšos upyno tarmės ir latvių kalbos morfologiniai atitikmenys, – DVK, 66–69.
 Mūšos upyno vietovardžiai, – LSŽ, 140–154.
 Mūšos upyno vietovardžiai, – MSB, 91–107.
 Mūšos žiemgalizmas, – MŽ, 58.
 Naujas požiūris į baltų genčių susiformavimą, – AA, 26–30.

- Payslykis, – MI, 191–192.
 Pakitę vandenvardžiai, – MI, 152–154.
 Pamūšis, – MI, 193–197.
 Pastabos dėl vėlyvo kirčio nukėlimo atvejų Mūšos upyno vardyne, – IMS, 134–135.
 Pastabos dėl Žeimelio šnektos galūnių trumpėjimo, – ŠLL, 138–139.
 Pavardės, – Ž, 519–526.
 Pavardžių daryba, – Ž, 527–533.
 Pavardžių fonetika, – Ž, 533–535.
 Pavardžių sąrašas, – Ž, 531.
 Pirminiai vietovardžiai, – Ž, 492.
 Pora žiemgalizmų, – ŠLL, 155–156.
 Praeitis ir šiandiena, – BLK, 191–192.
 Pravardės ir prievardžiai, – Ž, 547–566.
 Priebalsių *s*, *z* ir *š*, *ž* nedėsningas vartojimas Mūšos upyno Žeimelio–Linkuvos šnekte, – MPM, 63–65.
 Priedas, – IM, 246–248.
 Priesaga *-ienė*, – BLK, 164–165.
 Priesagos liet. *-onis* archetipas, – LLP, 141.
 Priesienis ar priesenis? – MI, 304–305.
 Prieškirtiniai trumpieji balsiai *a*, *e*, – BLK, 102–103.
 Prūsų Rikajotas – „Karaliaučius?“ – ŽŽ, 134.
 Pusiau archaiška pavardė, – AA, 56.
 Rankavėtas ar rankavietas? MI, 303.
 Raudonpamūšis, – MI, 201–203.
 Reliktinis *j* Mūšos tarmėje, – LLP, 135.
 Rozalimo miestelio vardo kilmė, – MI, 204.
 Rudiškiai, – MI, 205.
 Saločiai, – MI, 206–208.
 Sidabrė ar Sidabra, – BLK, 176–177.
 Sintaksės savitumai, – Ž, 428–431.
 Sėlių kalba rekonstrukcijoje, – AA, 31–38.
 Sėlių substrato liekana? – MSB, 81.
 Skaistgiris, – MI, 209–211.
 Skaitvardiniai archaizmai Mūšos tarmėje, – AA, 57.
 Skolinys iš finų matriarchato – MI, 306–307.
 Skrebotiškis, – MI, 212.
 Substratas Žeimelio apylinkės vardyne ir tarmėje, – BLK, 134–156.
 Suprieveiksmėję posakiai, – LLP, 139–140.
 Šakarniai, – MI, 217.
 Šiaip žmonių pavardės, – Ž, 555–560.
 Šiaulėnų–Šaukoto šnektos fonetiniai archaizmai, – LSŽ, 129.
 Šiaurės Lietuvos vietovardžiai, – LLP, 151–162.
 Švedų palikimas, – MŽ, 60.
 Švobiškis, – MI, 218–219.
 Tarmės ypatybės, – Ž, 6397–417.
 Tarmės ploto istorija, – Ž, 393–396.
 Tarmės žodynėlis, – Ž, 447–486.
 Tolimesni uždaviniai, – BLK, 190–191.
 Toponimija, – Ž, 487–518.
 Trumpųjų balsių apibendrinimas dviskiemenių *-ys* galūnės daiktavardžių šaknyse Mūšos tarmėje, – DRK, 58–60.
 Upelio vardas Ešvinė, – IMS, 169.
 Upėvardis Čeraukštė, – DVK, 77–79.
 Upėvardis Jiežersta, – IMS, 166.
 Užminta mįslė, – BLK, 157–158.
 Vandenvardis Suodė, – ŠLL, 154.
 Vandenvardžiai, – Ž, 504–508.
 Veiksmažodis *pyti* Žeimelio apylinkėse, – LLP, 148.
 Vėlyvo kirčio nukėlimo į priesagas atvejai Mūšos upyno tarmėje, – IMS, 136–137.
 Vėžlankis ar Vežlankis, – MI, 303.
 Viena fonetinė Mūšos upyno tarmės ypatybė, – MI, 259–262.
 Viena fonetinė Žeimelio šnektos ypatybė, – MPM, 81.

- Viena kuršių–žiemgalių izofona, – IMS, 155.
 Viena šiaurės vakarų aukštaičių tarmės ypatybė, – MPM, 79–80.
 Viena Žeimelio šnektos veiksmažodžių asmenavimo ypatybė, – MI, 291–293.
 Vienas fonetinis Joniškio–Linkuvos šnektų reiškinys, – ŠLL, 135.
 Vienas kuršiškas vietovardis prie Marių, – GT, 105.
 Vienas leksinis kuršizmas, – AA, 39.
 Vienas tarminis veiksmažodis, – BLK, 165–166.
 Vietoj išvadų, – BLK, 193–197.
 Vietovardis *Audų kalnas*, – IMS, 162–163.
 Vietovardis Dervelis, – MPM, 72.
 Vietovardis *Dūčiai*, – MI, 165–166.
 Vietovardis *Laumekiai*, – BLK, 184–185.
 Vietovardis *Mekšmešis* Mūšos upyne, – MPM, 70–71.
 Vietovardis *Peluodžiai*, – ŠLL, 150–151.
 Vietovardis *Tričiai*, – DVK, 82–83.
 Vietovardžiai, – Ž, 492–500.
 Vietovardžio *Žvirinčius* kilmė, – LLP, 153.
 Vietovardžio *Žeimelis* kilmė, – Ž, 487–491.
 Vietovardžio *Saudogalė* liet., – galas kilmės istorija, – MŽ, 57.
 Vietovardžių sąrašas, – Ž, 501–511.
 Žagarė, – IMS, 167.
 Žeimelio apylinkės leksinis archaizmas, – AA, 53.
 Žeimelio apylinkių augalai, – ŠLL, 157–165.
 Žeimelio apylinkių vardyno ryšys su Bauskės votais, – MI, 253–255.
 Žeimelio–Lauksodžio įvardžiutinių būdvardžių ypatybės, – MI, 255–286.
 Žeimelio šnektos *kangara*, – AA, 50–51.
 Žeimiai, – LSŽ, 137–139.
 Žiemgala ar Žiemgalė? – BLK, 174–175.
 Žiemgala (Žiemgala) – Žemgala paralelė, – BLK, 175–176.
 Žiemgališki etiudai, – BLK, 157–173.
 Žiemgalių asmenvardis Nameise XIII a., – BLK, – 172.
 Žiemgalių kalba, – BLK, 108–111.
 Žiemgalizmas ir sėlizmas Mūšos tarmėje? – DVK, 75–76.
 Žodžių daryba, – Ž, 323–428.

Mitologija

- Aguona, – DT, 152.
 Akis, – LSŽ, 165–168.
 Akmeninis dangus, – MPM, 131.
 Akmuo, – MSB, 135–137.
 Akmuo, – MŽ, 175–176.
 Alchemija ir mitologija, – AA, 185–186.
 Alksnis, – MSB, – 185–186.
 Alkanis, – MŽ, 190.
 Anglys, – MŽ, 95.
 Antis – šventas paukštis, – DT, 169.
 Antropomorfinis Velnias, – DT, 146–147.
 Arkliai ir žalčiai, – DT, 188.
 Arklių dievo vardas lietuvių mitologijoje, – MPM, 111–113.
 Arklys – Perkūno gyvulus, – DT, 160.
 Ar vardai Pajauta, Kukovaitis, Jauterytė ir Alcis? išgalvoti? – LSŽ, 191–194.
 Ar Videvučio vėliava falsifikatas, – IMS, 187–189.
 Apiburtų ar nužiūrėtų karvių gydymas, – DN, 210.
 Apie senovines Jonines, – AA, 204.
 Apie Upytės poną, – LSŽ, 217.
 Apuokas, – ŽŽ, 183.
 Avietė, – AA, 184.
 Avinas, – MPM, 177–178.
 Avinas, – DT, 168.
 Avis, saulė ir gyvatė, – DT, 189.
 Audra, – MŽ, 101.

- Auka kiaulių dievui, – MSB, 163.
 Auka augimo dievui, – MPN, 151.
 Aukojami gyvuliai bei paukščiai, – ir dievai, – GT, 131–132.
 Aukojimai, – AA, 197.
 Aukojimo laikas – saulėtekis, – AA, 198.
 Aukos šaltiniui, – DN, 157.
 Aukščiausias lietuvių dievas *Prokorimos*, – DVK, 102–103.
 Aukščiausioji dievybė baltų mitologijoje, – MI, 322.
 Aukštelkų ažuolas su koplytėle, – LSŽ, 155.
 Aukurai, – AA, 196.
 Aukų dievybėms palikimo vietos, – GT, 133.
 Auseklis, – BLK, 216.
 Aušrinė – Vakarinė žvaigždė – planeta, – DT, 79–80.
 Aušros dievas, – MŽ, 97.
 Ažuolas ir dievai, – MŽ, 181.
 Ažuolas ir liepa – dievų stabai, liepos dievybės kilmė, – GT, 160–161.
 Ažuolo ir liepos ryšys su karve ir arkliu, – AA, 179.
 Bala – Velnio pakaitalas, – AA, 164.
 Balandis arba karvelis, – LSŽ, 203–207.
 Balandis pasakojimuose, – DN, 181.
 Balandžių aukojimas, – DT, 167.
 Balta Joninių moteris, – MPM, 153.
 Baltasis Saulės žirgas, – MSB, 123.
 Baltas žirgas, – AA, 126.
 Báltų bandos dievai, – MPM, 111–116.
 Báltų dievas Curche, – IMS, 183–186.
 Báltų dievybė Lela, – DVK, 173–175.
 Báltų ir Šiaurės tautų mitologiniai kontaktai, – MŽ, 64–65.
 Báltų kulto vietos su vardo šaknimi rag-, – IMS, 213–215.
 Báltų likimo dievybių ryšys su Saule ir Mėnuliu, – DVK, 188–190.
 Báltų mirties ir gyvenimo dievai, – IMS, 178–179.
 Báltų mitologijos atšvaitai R. Blaumano vertimuose, – LLP, 223–225.
 Báltų mitologinė triada, – MPM, 192–197.
 Bandos ir kiaulių dievybės, – MI, 348.
 Bangpūtys ar Bangpotis, – AA, 152–153.
 Belenuvitai, – LSŽ, 169–170.
 Betygalos (Aukaimio) žinyčia, – DP, 53–54.
 Beržas, – MŽ, 187.
 Beržas, – MPM, 165–166.
 Beržas – laumės medis, – MSB, 179–180.
 Beržas – laumės medis, – DT, 192–193.
 Blindienė, – IMS, 192–193.
 Blindis, – MSB, 181.
 Blogos akies žmonės, – MŽ, 173–174.
 Blovieščiai ir Žolinė, – MSM, 194–195.
 Bildukai, – MŽ, 169.
 Bitės, – MSB, 168.
 Bitės ir karvės ryšys mitologijoje, – MSB, 169–170.
 Brezlė, – MSB, 167.
 Burtininkai, – LLP, 215–219.
 Burtininkai, žavėtojai, kerėtojai, – LLP, 220–221.
 Burtinekų legendos, – AA, 102–103.
 Burtų lazdelė, – AA, 123.
 Būrimas pagaliukais Šiaurės tautose, – DT, 183.
 Būrimas rūkant žolėmis, – AA, 89.
 Daina ir vandens dievybės, – GT, 150.
 Dangaus dievybės evoliucija, – DT, 44–45.
 Dangaus dievybės ryšys su viduriniąja dievybe, – DT, 46.
 Dangaus vartai, – MŽ, 88–90.
 Dangaus dievų būstai, – MSB, 119.
 Dangaus dramos atšvaitai vienoje lietuvių piemenų eiliuotėje, – IMS, 208–210.
 Dangaus ratai, – MPM, 135–136.
 Dangaus vartai, – AA, 107.

- Dangus mėnesiais, – BLK, 206–210.
 Dangiškasis kalvis ir geležis, – DVK, 200–201.
 Dar apie arklį, – MŽ, 195.
 Dar dėl baltų stabų garbinimo, – ŠLL, 197–198.
 Dar dėl bitės ir karvės ryšio, – LLP, 198.
 Dar dėl giminės pramotės ir protėvio sėlių garbinimo, – ŠLL, 199.
 Dar dėl gyvačių dualistiškumo, – DT, 202.
 Dar dėl kai kurių suomių „Kalevalos“ herojų kilmės, – LLP, 211.
 Dar dėl kirvio, – LLP, 194.
 Dar dėl liepų, – GT, 159.
 Dar dėl mitologinio stulpo prasmės, – ŽŽ, 170–172.
 Dar dėl mitologinių būtybių maitinimo, – MŽ, 164.
 Dar dėl mojavų giedojimo prie liepų, – AA, 182.
 Dar dėl porinių gyvulių atvaizdų liaudies mene, – DT, 101.
 Dar dėl Raseinių Magdės, – AA, 140–141.
 Dar dėl stebuklingos požemio dievybės kepurės, – DN, 192.
 Dar dėl stulpų, – MŽ, 208–210.
 Dar dėl šėivamedžio, – LSŽ, 196.
 Dar dėl šuns žvaigždės, – ŽŽ, 153–155.
 Dar dėl šventųjų medžių, – DVK, 214–215.
 Dar dėl vinkšnos, – GT, 157–158.
 Dar dėl Vyčio ženklų, – DN, 116.
 Dar keletas Žeimelio apylinkės metamorfozių, – MSB, 109–118.
 Daujėnų šventybale, – LSŽ, 156–157.
 Devyndrekis, – MŽ, 213.
 Dėl aukojimų laimės, laumėms ir nykštukams, – MŽ, 159–163.
 Dėl aukojimų Perkūnui, – GT, 115.
 Dėl aukų dievams deginimo, – DN, 154.
 Dėl baltų mitologinio personažo laumės–raganos evoliucijos, – MSB, 150–158.
 Dėl biblijinio žalčio funkcijų, – DT, 195.
 Dėl bitės ir saulės ryšio, – AA, 173.
 Dėl blogų akių, – DN, 204.
 Dėl didžiojo žalčio vėlesniojo susmulkėjimo, – DT, 198–199.
 Dėl Didžiosios Motinos vaizdinio migracijos lietuvių mitologijoje, – DT, 96.
 Dėl dievo ir velnio akių, – DT, 148.
 Dėl dievų ir htoninių būtybių kovos, – MŽ, 87.
 Dėl gandro kilmės, – DN, 182–184.
 Dėl E. Gizevijaus dainos „Mėnesio svodba“, – DN, 105–107.
 Dėl Joninių personažų vardų lietuvių mitologijoje, – MPM, 117–119.
 Dėl Joninių švenčių personažų bei apeigų, – MŽ, 217–222.
 Dėl Jurginių papročių interpretacijos, – MSB, 199–201.
 Dėl kai kurių spalvų reikšmės, – DN, 176–177.
 Dėl keleto J. Lasickio dievų vardų, – MI, 356–357.
 Dėl kosminio kiaušinio, – DT, 108.
 Dėl kosminio pasaulio medžio vaizdinio susiformavimo, – DT, 121–126.
 Dėl kryžių statymo kapinėse prasmės, – ŽŽ, 173–174.
 Dėl laimių ryšio su laumėmis, – DVK, 185–187.
 Dėl laumių ir laimių maišymo, – AA, 138.
 Dėl liaudies pasakojimų Velnio morfologijos, – MSB, 140–141.
 Dėl lietuvių dangaus dievų giminystės ir hierarchijos, – DT, 43.
 Dėl lietuvių dievybės Perkūnijos, – DT, 82.
 Dėl lietuvių žemės dievų giminystės, – DT, 47.
 Dėl Mėnulio ir žvaigždžių priklausomybės baltų tikėjimuse, – DT, 70–72.
 Dėl mirusiųjų karalystės, – DT, 160.
 Dėl mitologinių dvynių inversijos lietuvių mitologijoje, – MŽ, 86.
 Dėl mitologinių dvynių kilmės, – DT, 83.
 Dėl mitologinių vaizdinių chronologijos, – MSB, 222.
 Dėl nykštukų spalvų, – DVK, 193.
 Dėl pagrindinių dievybių lyties ir evoliucijos, – DN, 120–121.
 Dėl pagrindinių kalendorinių momentų papročių interpretacijos, – MPM, 216–220.

- Dėl pasakų modelio zuikis – antis – kiaušinis kosmologinės sampratos, – DVK, 197–199.
- Dėl pasaulio kilmės mitų, – MŽ, 78–79.
- Dėl Pašušvio senkapio stabo žalčio, – DT, 190.
- Dėl perkūno, – GT, 113.
- Dėl D. Poškos dievuko atvaizdo genezės, – MŽ, 155–156.
- Dėl Praamžio legendos kilmės, – ŽŽ, 156–158.
- Dėl prūsų dievybės Kurkos, – GT, 116.
- Dėl Raseinių Magdės ir šaltinio, – ŽŽ, 169.
- Dėl Saulės ir Karo dievybių ryšio, – ŽŽ, 148–149.
- Dėl Saulės ir Mėnulio vedybinių ryšių sudarymo atsispindėjimo lietuvių tautosakoje, – ŠLL, 195–196.
- Dėl Saulės ir žalčio santykių, – DT, 65–66.
- Dėl senovinės lietuvių astronomijos, – DN, 196.
- Dėl senovinių latvių laidojimo papročių, – AA, 96–97.
- Dėl senovinių pagonišku šventyklų aprašymo, – DN, 57.
- Dėl suomių liaudies epo herojaus Leminkeineno kilmės, – MŽ, 117–118.
- Dėl suomių liaudies epo herojaus Ilmarineno kilmės, – MŽ, 115–116.
- Dėl spiralės vaizdinio prasmės baltų tikėjimuose, – DT, 91–92.
- Dėl šventyklų tipų Lietuvoje, – DN, 37–38.
- Dėl šventųjų medžių ir šventųjų giraičių kilmės, – GT, 162.
- Dėl upių dievybių, Mėnulio bei gyvačių tarpusavio ryšio, – ŽŽ, 151–152.
- Dėl vandens mitologinės prasmės, – AA, 159.
- Dėl viduriniojo pasaulio baltų–suomių dievybės evoliucijos, – MŽ, 130–131.
- Dėl vidurinėsios mitų dievybės ryšio su meile, – AA, 139.
- Dievo Patrimo šventė, – AA, 203.
- Dievo rykštė, – MI, 323.
- Dievo sūneliai ir Saulės dukrelės baltų mitologijoje, – ŠLL, 185–189.
- Dievo sūneliai, Saulės dukrelės, – AA, 111–112.
- Dovanos laimėms, – MI, 204–205.
- Druska, – DN, 175.
- Dvasia ir vėlė, – AA, 124.
- Dvasios po girnomis, – DN, 203.
- Dvasių ir dievų maitinimas bei aukos jiems Žeimelio apylinkių liaudies pasakojimuose, – LSŽ, 210–216.
- Dvasių kova DN, 164.
- Dvi laimės, – DN, 197.
- Dvi mirusiųjų karalystės, – DT, 176.
- Dvyniai ir incesta, – MŽ, 83–85.
- Duobės alkvietėse, – AA, 190–192.
- Eglė ir pušis, – MSB, 184.
- Eglė ir pušis, – MŽ, 183–185.
- Eglės ir pušies plaukai, – LLP, 188–189.
- Epušė, – MPM, 168.
- Estų aukos vandeniui, – AA, 88.
- Estų dangaus dievas, – AA, 65.
- Estų Griausmo dievas, – AA, 66–67.
- Estų Karo dievybė, – AA, 70.
- Estų laimės deivė ir šaltiniai, – AA, 84–85.
- Estų mitinio Kalvio sodyba, – AA, 72.
- Estų mitinio pasaulio struktūra, – AA, 62.
- Estų mitinis varpelis, – AA, 79.
- Estų mitų pasaulio atsiradimas, – AA, 61.
- Estų mitų Požemio pasaulis, – AA, 73–75.
- Estų Namų dievybė, – AA, 86.
- Estų pasakų Griausmavaldžio dūda, – AA, 68–69.
- Estų pasakų Požemio pasaulis, – AA, 76.
- Estų Požemio dievybės, – AA, 78.
- Estų požemio nykštukų valdovas, – AA, 80–81.
- Estų pragaro mergaitė – laumė, – AA, 83.
- Estų šventykla po liepa, – AA, 87.
- Estų vandens karalystė, – AA, 77.
- Gamta, – LSŽ, 195.

- Gamta, – MŽ, 88.
 Gamos dievybės laidojimas ir jos prisikėlimas, – AA, 131.
 Gandrai ir sidabras, – DN, 179.
 Gandras, – AA, 169–172.
 Gegužinių berželis, – LLP, 184–187.
 Geležinis vilkas ant Taurakalnio, – DT, 143–144.
 Geležis ir varis – žemės metalai, – DT, 132.
 Gentys ir dievybės, – DN, 118–119.
 Germanų būrimas pagaliukais, – DT, 112.
 Germanų dievai dvyniai – Alkai ir Tvėstas, – DT, 105–106.
 Germanų dievas Vodanas, – DT, 109–110.
 Germanų griausmo dievai, – DT, 102–103.
 Germanų mitologiniai arkliai ir karvės, – DT, 107–108.
 Germanų savęs kildinimas iš alku, – DT, 111.
 Germanų Vodanas – kelio dievas, – PŽ, 114.
 Gervėms parskrendant, – DN, 187.
 Gervės, – ŽŽ, 182.
 Gervės, – DN, 186.
 Giltinė, – MŽ, 165–167.
 Giltinė ir gyvatė, – GT, 118.
 Girgždūtės kalnas, – DN, 94–95.
 Girinis, – IMS, 197.
 Gyvačių karalius, – DN, 188–189.
 Gyvatė, – MŽ, 202–203.
 Gyvatė, kaladė ir stulpas, – DT, 208–209.
 Gyvatė – mirusioji pramotė arba protėvis – Velnias, – DT, 213.
 Gyvatė po ažuolu, – DT, 197.
 Gyvatė – teisingumo simbolis, – DT, 201.
 Gyvatės, debesys ir kiaušinio gemalas, – DT, 210.
 Gyvatės ir paukščiai – mediatoriai, – DT, 160.
 Gyvatės ir paukščiai – mitologiniai dvyniai, – DT, 161.
 Gyvatės ir šaltiniai, – DT, 204–205.
 Gyvatės ir žalčiai – mirusieji, – AA, 174.
 Gyvių karaliai, – DT, 164–165.
 Gyvybės medžio idėja baltų mitologijoje, – MPM, 198–201.
 Gyvybės vanduo, – MŽ, 106.
 Gyvybės vanduo, – AA, 160–161.
 Gyvybės vanduo ir pragaras, – AA, 163.
 Gyvojo pasaulio transformacijos baltų tikėjimuose, – MŽ, 204–205.
 Gyvsidabras, – DT, 211.
 Gluodenas, – ŽŽ, 178.
 V. Gravytis. Apie svarbiausių žemdirbystės terminų nustatymą senovėje (išversta iš latvių k.), – DLK, 201–205.
 Grybai ir laumės, – ŽŽ, 194–195.
 Grįžulo ratai, – BLK, 214–215.
 Grįžulo ratai ir kosminė medžioklė, – PŽ, 36–37.
 Gudelių Ledo šventykla, – DN, 61.
 Gulbė ir višta, – MŽ, 192–194.
 Ieva, – MSB, 182–183.
 Ieva, – MŽ, 188.
 Iš Hindų mitologijos puslapių, – DNK, 85–91.
 Indraja, – MŽ, 139–144.
 Išmintis, – AA, 154–155.
 Išsinarinimo gydymas burtais, – DN, 206.
 Iš Tolimųjų Rytų tikėjimų, – PŽ, 21–25.
 Joninių ciklo personažai, – MPM, 208–210.
 Joninių kartis, – GT, 141.
 Joninių Lyguo, – IMS, 198.
 Jonvabaliai, – ŽŽ, 181.
 Jorė, – MSB, 205–206.
 Jovaras, – LLP, 182.
 Jovaras, obelis ir rožė, – GT, 158.
 L. Jucevičiaus milžinas Anžulis, – GT, 127–128.
 Jumis, – MI, 324.

- Jumis, – MPM, 190.
 Juodasis Saulės žirgas, – MSB, 122.
 Juodvarnis, – ŽŽ, 189.
 Jurgio dienos košė, – MSB, 202.
 Jūratės ir Kastyčio legenda, – DT, 118–119.
 Kadagys – Velnio sėtas, – ŽŽ, 190.
 Kad duona rūgtų, – GT, 165.
 Kad gyvatė neįkastų, – DN, 209.
 Kad laumės neapkeistų vaikų, – DN, 205.
 Kai kurių laidojimo vietų vardai, – LSŽ, 185–186.
 Kaip aukodavo žemės ir dangaus gyvybėms, – ŽŽ, 168.
 Kaip buvo vaizduojami senovės lietuvių dievai, – DT, 86–88.
 „Kalevalos“ sampo, – MŽ, 119–121.
 Kalnas – pakalnė – kosminio pasaulio medžio baltų mitologijoje prototipas, – ŽŽ, 140.
 Kalnelių milžinai, milžinės ir jų vardai, – GT, 122–126.
 Kalva prie Juodos upelio, – DT, 96.
 Kalvos, kalnai ir nykštukai, – LLP, 210.
 Kareiviškio mitologiniai paminklai, – IMS, 216–221.
 Karklas, – MPM, 170.
 Karklas ir šaltis, – MŽ, 189.
 Karpų gydymo burtai, – GT, 167.
 Karpų nugalėjimo burtai, – DN, 207.
 Kapų tvarkymas, – DN, 156.
 Karvei karpos nugalėjimas, – DN, 211.
 Karvių deivė Mara lietuvių mitologijoje, – MPM, 114–116.
 Karvių puošimas mirtomis, – MSB, 209–210.
 Karvojus, – MPM, 191.
 Kas buvo Milda, – DVK, 179–182.
 Katė, – LSŽ, 201–202.
 Ką lietuviai aukodavo upių dievams, – GT, 148–149.
 Kegrių pušis, – LLP, 177.
 Keletas pastabų dėl baltų – trakų mitų, – ŠLL, 192–194.
 Keletas pastabų dėl senųjų baltų tikybos, – MI, 319–321.
 Keletas Siaurės Lietuvos pasakojimų ir graikų mitų atitikmenų, – DVK, 205.
 Kelio motina, – MPM, 148.
 Ketvirtadienis, – MŽ, 216.
 Kiaulių dievas, – MPM, 149–150.
 Kiaušinis, – MPM, 185–186.
 Kiaušinis ir žemė, – MŽ, 74–75.
 Kielė, – ŽŽ, 198.
 Kirvis, – MPM, 141.
 Kirvis – saulės simbolis, – ŽŽ, 141–143.
 Kiškis – saulė, – DT, 58–59.
 Klevas, – MSB, 187.
 Klėties pabaisa, – MŽ, 170.
 Kokie žalčiai garbinti, – DT, 191–192.
 Ko prašyta alkose? – AA, 199–200.
 Kosminis medis iš kosminio kiaušinio, – DT, 127.
 Kosminio pasaulio medžio ir kosminio kiaušinio įvardžiai vienoje pasakoje, – DT, 128–130.
 Kosminis sandėris ir gyvybės atsiradimas žemėje, – MŽ, 81–82.
 Kovas, – MSB, 162.
 Kraujas, – AA, 188.
 Kražių Medžiokalnė, – DN, 92.
 Kregždė, – GT, 154.
 Kryžiaus dienos, – LLP, 190–191.
 Kryžiaus ir apskritimo ženklai, – MŽ, 206.
 Kryžius ir perkūnija, – AA, 119.
 Kurį iš dievų žmonės vis dėlto prašydavo gero oro arba lietaus, – AA, 201–202.
 Kuršių dievai, – DN, 126–128.
 Kuršių dievybė Pikčius, – ŽŽ, 161.

- Kuršių nykštukai – barstyčiai, – ŽŽ, 162–163.
 Kūčių „senis“ ir kaladė, – MPM, 202–203.
 Laima ir kiti jos vardai, – GT, 117.
 Laimė ir nelaimė sutikti kelyje, – PŽ, 19.
 Laimės pagavimas, – DN, 200.
 Laimės šaltinis, – MŽ, 212.
 Laimės vaikui gimstant, – DN, 199.
 Laimių ar laumių akmenys, – IMS, 202–203.
 Laimos liepa, – DN, 113.
 J. Lasickio bičių deivė Austheia, – DVK, 153.
 J. Lasickio dievas Prigirstitis, – DVK, 145–146.
 J. Lasickio dažų dievas Miechutele, – DVK, 163.
 J. Lasickio dievo vardas Dwargonth, – DVK, 358.
 J. Lasickio dievybė Alabathis, – DVK, 155.
 J. Lasickio dievybė Apidome, – DVK, 159.
 J. Lasickio dievybė Birsulis, – DVK, 164.
 J. Lasickio dievybė Gonda, – DVK, 149.
 J. Lasickio dievybė Ezagulis, – DVK, 141–142.
 J. Lasickio dievybė Klamala, – DVK, 160.
 J. Lasickio dievybė Pesseias, – DVK, 151–152.
 J. Lasickio dievybė Galaus, – DVK, 165.
 J. Lasickio dievybės Percuna tete ir Warpulis, – DVK, 139–140.
 J. Lasickio dievybė Tiklis, – DVK, 147–148.
 J. Lasickio gyvulių deivė Walgina, – DVK, 150.
 J. Lasickio lietuvių Aspelenie, – DVK, 156–157.
 J. Lasickio pirmosios vagos burtai, – DVK, 161–162.
 J. Lasickio vakaro dievybės ir Bezlea, – DVK, 143–144.
 Lauko motina, – MPM, 144–145.
 Laumė ir šluota, – DN, 194.
 Laumė, morė ir juosta, – AA, 135–136.
 Laumės bei raganos arklys, – AA, 137.
 Laumės ir audimas, – DN, 195.
 Laumės ir linai, – DT, 154.
 Laumės ir debesys, – AA, 134.
 Laumės ir Perkūno vedybos, – ASB, 130.
 Laumės ir Venera, – MI, 349–350.
 Laumės – karvės, – AA, 132–133.
 Laumės kerpa vis ir jodo arklius, – PŽ, 10–12.
 Laumės vaikščioja ir jodinėja, – MSB, 148.
 Laumė valgo numirėlius, – DN, 193.
 Laumių vaikai, – IMS, 206–207.
 Laumių vaikai, – LSŽ, 174–175.
 Latvių Karo dievybė, – AA, 93.
 Latvių Mėlynojo kalno Joninės, – AA, 98.
 Latvių mirusiųjų buveinė – sala, – AA, 94.
 Latvių mitas apie pasaulio atsiradimą, – AA, 90–91.
 Latvių pasakų Rytai, – AA, 92.
 Latvių Saulės ratai ir vilkas, – PŽ, 42–43.
 Latvių Vėlinės, – AA, 95.
 Latvių žemės dievas Ceroklis, – MI, 347.
 Lazdynas, – MPM, 167.
 Ledai, – MPM, 213.
 Lelys, – ŽŽ, 184–186.
 Liaudies astronominiai stebėjimai ir papročiai, – BLK, 211.
 Liepa, – MPM, 161–162.
 Liepa, mirusieji ir Velnias, – AA, 181.
 Liepos, ažuolai ir skaičiai, – AA, 180.
 Liepų garbinimas pavasari, – ŽŽ, 196.
 Lietaus ir giedros prašymas, – MPM, 211–212.
 Lietus – dievo ašaros, – DT, 134.
 Lietuviški Zodiaka ženklai, – DN, 82.
 Lietuvių arklių dievas *Chaurirari*, – DVK, 123–126.
 Lietuvių dievas Sātvaras (Sotvaros), – DVK, 117–120.
 Lietuvių Didžioji motina, – DT, 52–53.

- Lietuvių karo dievas ir jo palydovai, – DVK, 191–192.
 Lietuvių liaudies dainos Saulės kiemas, – AA, 108.
 Lietuvių liaudies dainos šventykla, – AA, 189.
 Lietuvių mitas apie pasaulio atsiradimą, – AA, 104–106.
 Lietuvių mitologijos šaltinių vandenų dievai, – DVK, 207–208.
 Lietuvių mitų pragaras po žemo, – DT, 48–49.
 Lietuvių pagonybės liekanų atspindžiai O. Magnaus žemėlapyje, – DVK, 100–101.
 Lietuvių šventykla Romene, – DN, 72–73.
 Lietuvių vištakojės būtybės, – DT, 170–171.
 Likimo deivės, – LSŽ, 176–179.
 Linai, – MSB, 193.
 Lingė, – DVK, 213.
 Lydeka, vilkai ir kovarniai, – DVK, 211–212.
 Lyvos baraljefas, – MŽ, 160.
 Lokys ir velnias, – PŽ, 41.
 Magiškų žodžių galia, – MŽ, 214.
 Maronikė, – ŽŽ, 192.
 Maro dievybė, – GT, 119.
 Medinis stabas Steigviliuose, – LSŽ, 190.
 Medvėgalio kalnas, – DN, 93.
 Medžiai, – GT, 155.
 Medžiai dievai, – AA, 178.
 Medžiai, gyvatės ir paukščiai, – DT, 149.
 Medžių kultas ir mirusieji, – DT, 175.
 Meška, – MŽ, 200–201.
 Mėgstamiausios senųjų skalvių spalvos, – DN, 178.
 Mėnulis, – MPM, 128–130.
 Mėnulis ir akivarai, – DT, 77–78.
 Mėnulis ir laumės, – MSB, 126–127.
 Mėnulis ir ožiai, – DT, 74.
 Mėnulis, Marija ir gyvatė, – DT, 75–76.
 Mėnulis, Perkūnas ir laumės, – LLP, 199–200.
 Mėnulis – sūris, – AA, 117.
 Mėnuo – dangaus dievo sūnus, – AA, 113.
 Mėta, – LSŽ, 200.
 Miegas, – DT, 187.
 Mildos šventykla Vilniuje, – DN, 44–45.
 Milžinai, – IMS, 194.
 Milžinai, – MŽ, 132–133.
 Milžinas ir žemė, – MŽ, 76–77.
 Milžinas Kuršis ir jo motina Kurtuovė, – DN, 132–134.
 Milžinkapiai ir šventyklos, – GT, 134.
 Mingėlos ažuolas, – DN, 110–111.
 Mirta, – MSB, 190.
 Mirties pradai gyvybėje, – MSB, 220–221.
 Mirties upė, – GT, 146–147.
 Mirtis beldžiasi, – MŽ, 99.
 Mirtos lietuvių vestuvių ir laidotuvių papročiuose, – MSB, 191.
 Mirusieji ir mėnulis, – IMS, 200.
 Mirusiųjų karalystė ir žiema, – MŽ, 103.
 Mirusiųjų kulto vietos, – LSŽ, 181–184.
 Mirusiųjų pasaulis, – MŽ, 111–114.
 Mirusiųjų valtytės ir saulė, – DT, 177.
 Miško deivė, – IMS, 196.
 Miško dievai, – MŽ, 107–108.
 Miško dvasios, – MPM, 152.
 Mitinės lietuvių būtybės ir metalai, – AA, 187.
 Mitiniai pasaulio medžiai ir stulpai, – AA, 175–177.
 Mitologija ir baltų etnogenezės klausimai, – IMS, 211.
 Mitologija Žeimelio apylinkės tautosakoje, – ŠLL, 200–202.
 Mitologijos duomenys Vaižganto „Pragiedruliuose“, – ŽŽ, 200–202.
 Mitologijos nuotrupos lietuvių mįslėse, – DN, 140–142.
 Mitologijos nuotrupos lietuvių patarlėse ir priežodžiuose, – DN, 138–139.

- Mitologijos platumos – tolių toliai, – DT, 35–36.
 Mitologiniai įvardžiai E. Gizevijaus lietuvių liaudies dainose, – DN, 136–137.
 Mitologiniai motyvai baltarusių liaudies puošyboje, – PŽ, 6–9.
 Mitologinių dvynių vaizdavimo tradicijos lietuvių liaudies dailėje, – DT, 97–100.
 Mitologinės smulkmenos, – MSB, 223–225.
 Mitologinės smulkmenos II, – MSB, 226–228.
 Mitologinės smulkmenos, – MSB, 229–230.
 Mitologinės smulkmenos, – DVK, 220–221.
 Mitologinės smulkmenos III, – LSŽ, 216.
 Mitologinės smulkmenos J. Jaunsudrabino „Baltojoje knygoje“, – ŽŽ, 203–207.
 Mitologinės smulkmenos A. Kirvio romane „Septyni broliai“, – ŽŽ, 143–147.
 Moniūnų akmuo, – ŠLL, 176.
 Morė, – MŽ, 134–138.
 Mūša – šventa upė, – AA, 165.
 Nagų kepurės prasmė, – AA, 127.
 Namų dievybė, – MSŽ, 110.
 Namų dievybės, – MI, 333.
 Namų motina, – MPM, 147.
 Narės, – LLP, 212–213.
 Navikaulis, – MPM, 189.
 Naujųjų Metų laumė, – LSŽ, 173.
 Nepavykusios Saulės ir Mėnulio vedybos, – MSB, 124–125.
 Nuo kada žodžiai gyvatė ir gyvsidabris turi elementą gyvas, – DN, 190–191.
 Numirėlio paklodė, – MŽ, 211.
 Obuolys, – MPM, 187.
 Ožekšnis, – MPM, 169.
 Ožio kailis, – AA, 167.
 Ožys, – MSP, 178.
 Ožys ir elnias, – MŽ, 196–197.
 Ožys – žemės gyvulys, – DN, 180.
 Pagarba ažuolams ir liepoms, – DN, 5.
 Pagirniai ir žalčiai, – DT, 196.
 Pagirnis, – DN, 185.
 Pagrindinės senovinės lietuvių pagoniškos šventės, – GT, 130.
 Pagrindiniai senovės metalai ir jų prasmė, – DN, 173.
 Pamaro dievybė Kuršis, – AA, 144–150.
 Papartis, – MSB, – 188–189.
 Pasaulio gyvybės medis, – MŽ, 177–179.
 Pasaulio gyvybės medžio prototipai bei jo simboliai baltų dirvoje, – MSB, 216–219.
 Psaulio ir gamtos metamorfozės Žeimelio apylinkės sakmėse, – MPM, 91–110.
 Pasaulio struktūrą atspindintys medžiai estų tikėjimuose, – AA, 63–64.
 Pasaulio šalys, – BLL, 218–219.
 Pasaulis viename indėnų mite, – PŽ, 1–2.
 Pasirodo užkastas arklys, – DN, 202.
 Paskutinis pagonis? – BLK, 199–200.
 Pašušvio koplytėlė, – LSŽ, – 158.
 Patrimpas, – MI, 334.
 Patrimpas ir Mėnulis, – ŽŽ, 150.
 Patrimpas, vanduo ir laimės, – DT, 84–85.
 Paukščiai ir žemė, – DT, 162–163.
 Paukščiai – vėlės, – MSB, 166.
 Paukščių kaip vėlių globojimas, – DT, 172.
 Paukščių kelias, – BLK, 216–217.
 Paukščių takas – vėlių takas, – DT, 178.
 Paukštis – dievybė viena akimi, – DT, 173.
 Pavasario dievas Pergrubius, – ŠLL, 190–191.
 Pavasario švenčių ciklo ritualai ir jų prasmė, – MSP, 214–215.

- Pelė, – MPM, 182.
 Pempė – gyvybės simbolis, – ŽŽ, 187.
 Perkirstas mėnulis, – DT, 73.
 Perkūnas, – 331–332.
 Perkūnas, – MBM, 132.
 Perkūnas – dangaus dievo sūnus, – AA, 114.
 Perkūnas ir dieviškasis kalvis, – MŽ, 92–93.
 Perkūnas ir Velnias ukrainiečių pasakose, – DT, 113–115.
 Perkūnas – jautis, – GT, 114.
 Perkūnas – paukštis, – DT, 157.
 Perkūnija, – MŽ, 145.
 Perkūnija ir lietus, – AA, 130.
 Perkūnijos akmuo prie Kruojos, – ŠLL, 177–178.
 Perkūnijos upė, – GT, 145.
 Perkūno dūda, – MŽ, 94.
 Perkūno ginklas, – MPM, 133–134.
 Perkūno trenkta vieta, – MŽ, 207.
 Perkūno valdžios evoliucija baltų mitologijoje, – IMS, 174–177.
 Perkūno žmonos augalas, – GT, 164.
 Pėduotų akmenų garbinimas, – ŽŽ, 166–167.
 Pietinė žvaigždė, – BLK, 216.
 Pirmoji perkūnija ir sekminės, – MSB, 207–208.
 Pahjolos dievybės – moterys, – MŽ, 127–129.
 Pahjolos mergelė – laumė, – MŽ, 124–125.
 Pahjolos senė – ragana, – MŽ, 122–123.
 Pahjolos tarnaitė – dievo karvytė, – MŽ, 126.
 Požeminė Saulės ir Mėnulio kelionė, – DT, 57.
 Požemio lobių dievybė, – MŽ, 157.
 Prilvičių statulėlės, – GT, 111–112.
 Prietaro dėl zuikio perbėgimo kilmė, – DT, 181–182.
 Prūsų dievas Bardaitis, – IMS, 190–191.
 Prūsų Romuvos šventykla, – DN, 69–71.
 Pušis ir eglė, – LSŽ, 197–198.
 Pušis ir epušė, – MŽ, 186.
 Putinas, – ŽŽ, 191.
 Ragana ir pienas, – LLP, 214.
 Raganos ir žirniai, – MŽ, 191.
 Rambyno šventykla, – DN, 63–68.
 Rasakėlė, – AA, 183.
 Raseinių šventykla, – DN, 55–56.
 Ringovės Ragio šventykla, – DN, 62.
 Ritualinis žaidimas su kirviu, – AA, 121.
 Rymiškių „Velnio akis“, – LSŽ, 187.
 Rytiųjų baltų gentys ir tikėjimai, – DN, 122–125.
 Romėnų Janas ir aukurai, – DN, 158–159.
 Ropliai – vaistai, – DT, 203.
 Rozalimo akmuo, – ŠLL, 167–172.
 Rožės gydymo burtai, – GT, 168.
 Rudens blukis, – MSB, 211–212.
 Rundalės pilies lobiai, – MŽ, 158.
 Rupūžė, – MSB, 174.
 Rusnės Perkūnkalvė, – DN, 100–101.
 Rūta, – MSB, 192.
 Rūtos ir mirtos, – MPM, 172–173.
 Sambariai, – MPM, 214.
 Sambarių alus, – MPM, 215.
 Sandariškių ažuolas, – DN, 112.
 Sovijaus mitas ir blužnis, – PŽ, 3–5.
 Saulė, – MOM, 125–127.
 Saulė – baltų vidurinioji dievybė, – DT, 50–51.
 Saulė ir arklys, – DT, 64.
 Saulė ir jos motina ukrainiečių pasakoje, – DT, 116–117.
 Saulė ir karvė, – DT, 62.
 Saulė ir kirvis, – DT, 69.

- Saulė ir šešėlis, – BLK, 212.
 Saulė ir varnos, – DVK, 209–210.
 Saulė – paukštis, – DT, 158–159.
 Saulė prausiasi, – DT, 63.
 Saulės ašaros, – AA, 109–110.
 Saulės dukterys, – AA, 115–117.
 Saulės ir Mėnulio būstai, – MŽ, 91.
 Saulės ir paukščių vaizdavimas laidojimo paminkluose, – DT, 95.
 Saulės medžioklė medžiotojų epochos tikėjimuose, – DT, 60–61.
 Saulės mirtis ir užginimas, – DT, 56.
 Saulės plaukai, – MSB, 120–121.
 Saulė šoka, – DVK, 202.
 Septyni broliai miegantys ir sietynas, – LLP, 205–207.
 Seniausi dievybių morfai ir jų kaita, – PŽ, 16–17.
 Seniausi dievų morfai baltų tikėjimuose ir kosmogonija, – DT, 39–42.
 Senieji tikėjimai A. Grimo romane „Nameikio žiedas“ – AA, 99–101.
 Senovės lietuvių žinoti žvaigždynai, – DN, 81.
 Senovinio kulto kalnelių vietos Lietuvoje, – GT, 138–140.
 Senovinių laidojimo vietų atributika bei su ja susiję vaizdiniai, – DVK, 216–219.
 Senovinių šventyklų įrengimai, – DN, 155.
 Senujų tikėjimų išlikimas Žemelio apylinkės tautosakoje, – ŠLL, 203–204.
 Sietynas, – BLK, 212–213.
 Sietynas ir lietaus žvaigždės, – PŽ, 38–39.
 Skaičiai du ir trys mitologijoje, – LSŽ, 163–164.
 Skalsės kalnas, – GT, 127.
 Skandinavų Odinas – kosminis medžiotojas, – DT, 141–142.
 Skepetaičių kabinimas ant medžių, – DT, 184.
 Skrybėlė iš nupjaustytų nagų, – AA, 126.
 Slogučiai, – MŽ, 168.
 Slogutis – vaiduoklis, – GT, 120–121.
 Sniego senis, – DN, 171–172.
 Spanguolės, – ŽŽ, 193.
 Spragilas, – BLK, 213–214.
 Spulgis, – BLK, 216.
 Stabai, – LSŽ, 188–189.
 Stabai ir akmenys, – GT, 136.
 Stabai kalne ir prie ežero, – GT, 137.
 Stabai, kartys, aukos prie jų, – DN, 103–104.
 Stabas – Kalėda, – DT, 155.
 Stabų garbinimas, – GT, 135.
 Stebuklingas estų mitų Kalavijas, – AA, 71.
 Stulgys, – DT, 174.
 Stulpas seniausiuose šaltiniuose, – DN, 108.
 M. Strykovskio bičių dievo vardas *Bubilas*, – DVK, 132.
 M. Strykovskio javų deivė *Kruminio Pradziu Varpu*, – DVK, 106–107.
 M. Strykovskio lietuvių *Goniglis Dziewos*, – DVK, 121–122.
 M. Strykovskio lietuvių dievas *Puschaitis*, – DVK, 108–109.
 M. Strykovskio lietuvių dievas *Rugnezis*, – DVK, 136.
 M. Strykovskio lietuvių dievas *Ziemiennik*, – DVK, 104–105.
 M. Strykovskio lietuvių dievybė *Gulbi Dziewos*, – DVK, 129–131.
 M. Strykovskio lietuvių dievybė *Lietuwanis*, – DVK, 135.
 M. Strykovskio lietuvių *Kielų Dziuwos*, – DVK, 133–134.
 M. Strykovskio lietuvių *Seimi Devos*, – DVK, 115–116.
 M. Strykovskio paukščių dievas *Swieczpuncsynis*, – DVK, 127–128.
 Su krikščionių šventaisiais susieti pagoniški dievai, – ŽŽ, 164–168.
 Su mirusiųjų kultų susijusi šventykla žemaičiuose, – DN, 48–50.
 Svarbiausia žemaičių šventykla prie Nevėžio, – DN, 51–52.
 Svarbiausi rytų lietuvių XVI a. pagoniškieji dievai, – DVK, 166–168.
 Svarbiausiųjų dievų atvaizdų evoliucijos laiptai baltų tikėjimuose, – DT, 93–94.
 Šaknys ir mirties dievybė, – DN, 165.
 Šalčio ir ledų dievybės, – DVK, 110–114.
 Šaltiniai, – MPM, 156–157.

- Šaltiniai prie aukojimo vietų, – AA, 195.
 Šaltinis po liepa, – AA, 193–194.
 Šaltis, – MSB, 133.
 Šaltis, – MŽ, 102.
 Šatrijos kalnas, – DN, 89–91.
 Šeivamedis, – MPM, 171.
 Šermukšnis, – MPM, 163–164.
 Šermukšnis, – MŽ, 182.
 Šernas, – GT, 151–153.
 Šernas ir šermenys, – MI, 342.
 Šiaurės pašvaistė, – LLP, 208.
 Šiaurės pašvaistė, Aušra ir Kovas, – AA, 142–143.
 Šiluvos paminklai, – DN, 78–80.
 Šluota, – MPM, 175.
 Šventa karvė, – MPM, 175.
 Šventa liepa, – LLP, 178–179.
 Šventaragis – mitinė būtybė, – AA, 153–158.
 Šventas briedis, – MPM, 176.
 Šventasis ažuolas, – LLP, 168–171.
 Šv. Jurgis, – MOM, 206–207.
 Šventas kirvis ir ažuolas, – AA, 120.
 Šventas paukštis, – PMP, 183–184.
 Šventieji medžiai Latvijoje, – ŽŽ, 198–199.
 Šventi sodinti medžiai, – DN, 109.
 Šventykla kuršių žemaičiuose, – DN, 58–59.
 Šventyklos prie piliakalnių? – DN, 76.
 Šventyklos prie šaltinių, – DN, 46.
 Šventyklos prie Šventosios, – DN, 47.
 Šventykla prie Žašlių ežero, – DN, 47.
 Šventoji pušis, – LLP, 172–176.
 Šventoji ugnis – pakalnėj? – GT, 142–144.
 Šventosios upės, – LLP, 164–167.
 Šuns žvaigždė, – LLP, 203–204.
 Šungalvis, – MPM, 154.
 Šuo, – MPM, 179–180.
 Tamos dvasių siautėjimas Kalėdų naktį, – DT, 156.
 Tarakonų išvaymas burtais, – DN, 212.
 Tikėjimų ir laidojimo tradicijų ryšys, – DN, 153.
 Tribukas – Velnio vaizdas, – DN, 102.
 Trys estų mitinio pasaulio mergelės, – AA, 82.
 Trys šiaurės Lietuvos milžinai, Velnias ir laumė, – ŽŽ, 159–160.
 Turto gausinimo dievybės Žeimelio apylinkėse, – MŽ, 146–154.
 XVII a. Žemaičių dievai, – DN, 129–131.
 Ugnies deivė Praurimė, – DVK, 183–184.
 Ugnis, – MPM, 139.
 Ugnis, – MŽ, 56.
 Ugnis – akmenyje ir ažuole, – DT, 133.
 Ugnis, vanduo ir šv. Jurgis, – MSB, 203–204. / Ugnis ir židiny, – LLP, 195–197.
 Uosis – teisybės medis, – MPM, 160.
 Užgavėnių „senis“, – MPM, 204–205.
 Ūsinis, – MSB, 161.
 Užbūrimai adatomis, – DN, 208.
 Vadaktų ažuolai, – LSŽ, 154.
 Vakarinė žvaigždė – Perkūno teta? – DT, 81.
 Valdemarpilio liepa, – ŽŽ, 197.
 Vainikas, – LLP, 192–193.
 Vaivorykštė, – MI, 352–353.
 Vaivorykštė, – MPM, 137–138.
 Vandens dievai, – MŽ, 104–105.
 Vandens dievybės, – MPM, 155.
 Vandens dievybių dainos, – DT, 104.
 Vandens pabaisos, – DN, 135.
 Vandens žemėje suradimas, – DN, 169–170.

- Vandenvardis Laudruvys ir lie. žodis laumė, – LSŽ, 171–172.
 Vanduo, – MPM, 140.
 Vanduo ir mirusieji, – MSB, 134.
 Vanduo ir trikampis, – DN, 168.
 Vanduo ir žalčiai, – DVK, 206.
 Vanduo – stipresnis už ugnį, – AA, 162.
 Vardintojai ir užkalbėtojai, – LLP, 222.
 Vardų transponavimo klaidos J. Lasickio rašinio „Apie žemaičių dievus“ vertime, – DVK, 137–138.
 Varlė, – MŽ, 199.
 Varis ir sidabras, – DN, 174.
 Varpelis, – AA, 122.
 Velykis ir Velykos, – MSB, 196–198.
 Velniaplaukis, – ŽŽ, 179–180.
 Velnias, – MPM, 121–124.
 Velnias – dievybė, – MSB, 138.
 Velnias ir katė, – DT, 185.
 Velnias ir linai, – DT, 186.
 Velnias – mirusiųjų dievas, – MSB, 139.
 Velnias, ragana, žalčiai ir gyvatės, – MSB, 173.
 Velnio kepurė, – AA, 125.
 Velnio motina, – IMS, 199.
 Velnio motina, – MSB, 142.
 Velnio motina, – AA, 128–129.
 Velnio žmona Nijolė, – DVK, 176–178.
 Vertikalinė ir horizontalinė projekcijos mitologijoje, – PŽ, 14–15.
 Vestuvių pečius, – MSB, 213.
 Vėjas, – MSB, 132.
 Vėjas ir sniego senis, – DT, 131.
 Vėjo dievybė, – IMS, 195.
 Vėjų dievai, – MŽ, 100.
 Vėlės, – MSB, 143–145.
 Vėlės – gyvatės ir paukščiai, – DT, 179–180.
 Vėlių deivė Veliuona, – MI, 341.
 Vėlių motina, – MPM, 146.
 Vėlių Velykos, – LSŽ, 180.
 Vietovardis Kalevai ir mitologija, – MI, 325–327.
 Viena mitinės akies funkcija, – AA, 118.
 Vieno indoeuropiečių mito atgarsiai baltų tikėjimuose, – DVK, 194–196.
 Vienos lietuvių žemės dievybės vardas – Dirvolira, – DVK, 169–170.
 Videvučio vėliavos mšlė, – MI, 328–330.
 Vilgai, – MPM, 181.
 Vilgai ir saulė, – MSB, 176.
 Vilkas – baltų kosminis medžiotojas, – DT, 136–139.
 Vilkas ir saulė, – DT, 135.
 Vilkas – kelio dievaitis? – AA, 168.
 Vilkas – kelio palydovas, – DT, 145.
 Vilkas – Odino šuo, – DT, 140.
 Vilkolakiai, – MŽ, 171–172.
 Vilniaus Subačiaus kalno siaubūnas, – DN, 150–151.
 Vilniaus Perkūno šventykla, – DN, 39–43.
 Visata – iš mirusios gyvatės kūno, – DT, 185.
 Visatos atsiradimas, – MŽ, 68–70.
 Visatos struktūra, – MŽ, 71–72.
 Visatos pabaiga, – MŽ, 73.
 Vinkšna, – LSŽ, 189.
 Višta liaudies tikėjimuose, – AA, 172.
 Vytis – Saulės ir Karo dievybių simbolis, – ŽŽ, 144–147.
 Vyžuonų žaltys Vyžas, – DT, 222–223.
 Voverė ir vaivorykštė, – MŽ, 198.
 Žakas, – LSŽ, 208–209.
 Žalčiai gyvenamojo namo puošyboje, – LSŽ, 161–162.
 Žalčiai ir gandrai, – DT, 219–220.
 Žalčiai ir gyvatės, – MSB, 171–172.

- Žalčiai ir gyvatės Žeimelio apylinkės žmonių pasakojimuose, – DT, 214–218.
 Žalčiai ir ugnis, – DT, 221.
 Žalčiai – namų globėjai, – DN, 201.
 Žaltys ir mirtis, – ŽŽ, 177.
 Žaltys ir vaivorykštė, – DT, 206–207.
 Žaltys ir varis, – DT, 212.
 Žaltys ir varpelis, – DT, 193.
 Žeimelio apylinkių kosmogoninės, kosmografinės ir eschatologinės sakmės, – MŽ, 66–67.
 Žeimelio apylinkių laumė, – MSB, 164–167.
 Žeimelio apylinkių liaudies astronomija, – MI, 358–364.
 Žeimelio apylinkių maldelė į ugnies dievybes, – DVK, 203–204.
 Žeimelio apylinkių Panas, – MSB, 159–160.
 Žeimelio apylinkių ragana, – MSB, 149.
 Žemė, – LLP, 209.
 Žemės ir Lauko motinos, – MŽ, 109.
 Žemės motina, – MPM, 142–143.
 Žibikų mitologinis akmuo, – LSŽ, 97–99.
 Žirniai – laumių-raganų augalas, – DT, 153.
 Žmogaus atsiradimas, – MŽ, 80.
 Žmogaus laimė, – DN, 198.
 Žmonės ir medžiai, – LLP, 183.
 Žmonių pavertimas vilku ir lokiu Žeimelio apylinkėse, – PŽ, 20.
 Žoliavimo ir uogavimo pradžios burtai, – ŽŽ, 175.
 Žoržo Diumezilio knygą perskaičius, – DVK, 92–99.
 Žvaigždės, – LLP, 201–202.
 Žvaigždės ir mirusieji, – IMS, 201.
 Žvaigždės – mirusieji, – MSB, 128–129.

Tautosaka

Sutrumpinimai

- d* – liaudies daina,
pd – padavimas,
p – pasaka,
s – sakmė.

- Aitvarai – rupūžės (s), – Ž, 378.
 Aitvaras (pd), – IMS, 130.
 Audų kalnas (pd), – IMS, 110.
 Bandorių Bobkalnio kareiviai (pd), – IMS, 109.
 Bernas ir velnio pinigai (pd), – IMS, 127.
 Berniukas paverčiamas ožiu (pd), – Ž, 381.
 Bildukai (s), – Ž, 377–378.
 Dainos, – Ž, 307–315, 254–259.
 Deivės (pd), – IMS, 129.
 Didieji Plonėnai, – MI, 143–144.
 Dievas ir velnias (s), – Ž, 372.
 Dievas ir vėžys (s), – Ž, 366.
 Dievas ir žmogus (s), – Ž, 372–373.
 Dievas kalbasi su žmonėmis (s), – Ž, 373–374.
 Dvaro tarnas ir ponaičiukas (s), – Ž, 370.
 Dvišakis linas (pd), – IMS, 131.
 Dalkiškių kapelių vaidinuokliai (pd), – IMS, 111.
 Du stabai ir dvi žvakutės (s), – 371.
 Erzinimas, – Ž, 386.
 Etiologinės ir mitologinės sakmės, – Ž, 364–381.
 Ežys ir ponia, – Ž, 361.
 Garsų pamėgdžiojimai (3), – Ž, 385.
 Gylių kalnelio vaidinuoklis (pd), – IMS, 117.
 Greitakalbės (2), – Ž, 386.
 Guostagalio kaimas, – MI, 147–148.

- Joniškio miestas, – MI, 139–140.
 Kaip atsirado Kriukai, – MI, 148.
 Kaip gyviai Dauguvą kasė (s), – Ž, 366.
 Kamardė, – MI, 144.
 Kana tie margi dvarai? – Ž, 355.
 Katkūnų akmuo (pd), – IMS, 124.
 Keletas pastabų dėl bendrų kai kurių žodinės Žeimelio apylinkių liaudies kūrybos bruožų, – ŠLL, 120–123.
 Keliasi jaučiais (pd), – Ž, 383–384.
 Klovainių „prancūzų kapai“ (pd), – IMS, 115.
 Kriauškių Velniakalnis (pd), – IMS, 116.
 Kodėl saulė šviečia dieną, o mėnuo ir žvaigždės – naktį (s), – Ž, 364–365.
 Laimės, – Ž, 362–363.
 Lepšynės miško ožiukas (pd), – IMS, 125.
 Lepšynės miško ponaitis (pd), – IMS, 126.
 Lijo lijo lietus, – Ž, 159.
 Linkuva, – MI, 146.
 Luokavos kalnas, – MI, 135.
 Malda į jauną mėnulį, – Ž, 385.
 Mergina – velnio pati (s), – Ž, 376–377.
 Mėnuo ir vandens nešėja (s), – Ž, 365.
 Miltžinių puota (pd), – Ž, 382.
 Mirusios dukterys (s), – Ž, 368.
 Mįslės (3), – Ž, 384.
 Mūšos aukštupio padavimai, – IMS, 107–132.
 Namol, broliukai (d), – Ž, 358–359.
 Narės (s), – Ž, 380.
 Norint pamatyti vėlę (pd), – IMS, 132.
 Nuskenęs miestas (pd), – Ž, 382–383.
 Ožiukas (s), – Ž, 369.
 Pabėgęs dievulis (s), – Ž, 364.
 Padavimai ir tiesa apie Lauksodžio dvarą, – Ž, 87–92.
 Padavimai, pasakojimai, – Ž, 382–384.
 Padavimas apie Rozalimo miestelio atsiradimą, – ŠLL, 112.
 Paežerių koplyčkalnis (pd), – IMS, 112.
 Pakaruoklis dusina (s), – Ž, 370.
 Parodijos (2), – Ž, 386.
 Pasakojimai ir atsiminimai, – Ž, 345–347.
 Pasakos ir anekdotai, – Ž, 315–321, 360–364.
 Pašvitinys, MI, 149.
 Patarlės (4), – Ž, 384.
 Pelaniškių (spėj. Serpės) kalnas, – MI, 140–142.
 Piemenų svečiai (s), – Ž, 374.
 Piestinės akmenys (pd), – IMS, 120.
 Piestinės akmuo (pd), – IMS, 118.
 Piestinės akmuo ir vaiduokliai (pd), – IMS, 119.
 Piestinės šešėlis (pd), – IMS, 121.
 Pinigai – senė (s), – Ž, 380–381.
 Plaučiškių Kapmilžių auksas (pd), – IMS, 114.
 Priežaidimas, – Ž, 386.
 Prūskalnis, – MI, 142–143.
 Ponas – ériukas (s), – Ž, 369.
 Ponas ir pjovėjai (pd), – Ž, 383.
 Po tėvelio vartais, – Ž, 355–356.
 Pūkis (s), – Ž, 379.
 Ramojus (pd), – IMS, 123.
 Raktuvės piliakalnis, – MI, 135.
 Sakmės ir padavimai, – Ž, 321–345.
 Saulė, lietus, vėjas (s), – Ž, 365.
 Saulutė raudona, – Ž, 356.
 Senelė ir moteris (s), – Ž, 379.
 Senelis ir vilkas (p), – Ž, 360–361.
 Sidabrės (Kalnelio) alkakalnis, – MI, 139.
 Slogutis (s), – Ž, 271.

- Smulkioji tautosaka, – Ž, 347–353; 84–387.
 Sveikint velnią (s), – Ž, 376.
 Sutuoktuvės (s), – Ž, 366–367.
 Šimonių piliakalnis (pd), – IMS, 128.
 Šuniukas ant piestinės tilto (pd), – IMS, 122.
 Švento Jono vakarėlių (d), – Ž, 357.
 Tautosakos tekstai, – Ž, 354–359.
 Tetušis senas (d), – Ž, 354–355.
 Tričių kalneliai, – MI, 143.
 Užkeikė pinigų (s), – Ž, 380.
 Užkeiktas dvaras, – MI, 147.
 Vaiduoklis (s), – Ž, 368–369.
 Vaškų miestelis, – MI, 108.
 Vegeriai (pd), – IMS, 108.
 Velniakalnis, – MI, 148.
 Velnias batus siuva (s), – Ž, 374.
 Velnio kerštas (s), – Ž, 375–376.
 Velnio neštas akmuo, – MI, 145.
 Velnio pėda (pd), – Ž, 382.
 Velnio pėda, – MI 146.
 Viena linelius nuroviau (d), – Ž, 357–358.
 Vilko akis (s), – Ž, 381.
 Vėlės bažnyčioje (s), – Ž, 368.
 Žigmantiškių akmuo (pd), – IMS, 113.
 Žagarės kalnas, – MI, 137–138.
 Žagarės miestas, – MI, 136.
 Žaidimas (Raganėlė-močiakėlė), – Ž, 387.
 Žeimelio apylinkių liaudies meno ypatybės bei jo kūrėjai, – ŠLL, 115–117.
 Žeimelio apylinkių sąmojis, – ŠLL, 124–126.
 Žeimelio piliakalnis, – MI, 145.
 Žmogus ir ponaitis (s), – Ž, 375.
 Žvaigždės kerštas (s), – Ž, 371.

Urbanistika

- Joniškis, – ŠLL, 93–96.
 Pašvitiny, – ŠLL, 91–92.
 Žagarė, – ŠLL, 97–100.
 Žeimelio karčemos – architektūros paminklai, – ŠLL, 101–107.
 Žeimelis, – ŠLL, 81–90.

Apsakymai

- Ant šios žemelės, – PAL, 32–36.
 Draugai, – PAL, 50–56.
 Kaimynai, – PAL, 37–49.
 Mėlynos neužmirštuolės, – PAL, 57–65.
 Sekiojantis šešėlis, – PAA, 8–11.
 Šviesa ir sutemos, – PAL, 4–7.
 Paskutinis „sudieu“, – PAL, 74–77.
 Paskutinis žodis, – GT, 204–211.
 Perkūno kerštas, – PAL, 78–81.
 Prie aplynojusio lango, – PAL, 20–21.
 Už fronto linijos, – PAL, 12–19.
 Vienos tragedijos atšvaistai, – GT, 208–211.
 Vingiuoti keliai, – PAL, 22–31.
 Žemės atodūsiai, – PAL, 66–73.

Eilėraščiai

- Ak eilės, mano eilės, – KT, 102.
 Ak, motoras (Vidmantui R.), – GT, 200.
 Ak, užavo vėjas tą kartą lig ryto, – GT, 181.
 Ant piliakalnio, – KT, 31.

- Ar begali? – *Socialistinis kelias* (Linkuvos r. laikraštis), 1958 05 10.
 Ar beklaus kas, ko valandos niūrios, – KT, 44.
 Ar girdėjai kada vienumoj vėjo raudą Tu (Birutei P.), – ST, 172.
 Ar diena ir niūri, ir šalta, – KT, 36.
 Ar neišblės kada ir tavo buvęs ryžtas, – GT, 174.
 Ar ši diena dar neša ką? – GT, 176.
 Atein ruduo, – KT, 69.
 Atmintinai, – KT, 77–79.
 Baltija, – KT, 8–10.
 Baltos obelys pražysta (Teodorai B.), – GT, 187.
 Beržyne, – KT, 70.
 Bėga pavasariai (Jonui M.), – GT, 196.
 Būna, kad kartais (Vitai N.), – GT, 197.
 Būna vakaras, – *Socialistinis kelias* (laikraštis), 1958 06 05.
 Būna valandų kai žemė tyli (Genei B.), – GT, 186.
 Daina apie Žeimelį, – KT, 21–22.
 Darbas, – KT, 97.
 Dar vakar, rodos, – GT, 183.
 Daug pasakyta (Danutei J.), – GT, 193.
 Degs čia naktį žiburėlis (Slavikui P.), – GT, 198.
 Drumščias bangelės ir vėl pavasariniai vėjai, – KT, 95.
 Garmės jau greit laukuos pavasario upeliai, – GT, 204.
 Gegužės vakarą, – KT, 60–61.
 Geltonas mėnulis (Vitai G.), – GT, 190.
 Greit išvynios vėl gėlėtąją (Dalei Č.), – GT, 189.
 Grižta gervės, – KT, 96.
 Ir alma upeliai prabėgdami, – GT, 177.
 Ir nors vėtros draskytų pakraigę, – GT, 175.
 Išeinant, – KT, 54.
 Išplaukę laivai, – KT, 29.
 Iš ryto miškas griaudė (Violetai J.), – GT, 194.
 Ištirpo erdvėje platus vargonų gausmas, – GT, 205.
 Į toli ne kartą vilios, – KT, 93.
 Jaunystė, – KT, 57.
 Jau nutolsta ir vasaros dienos, – GT, 184.
 Jūroje, – KT, 34.
 Jūron, – KT, 51.
 Kam pažerei, saule, ryto gintarėlius, – GT, 180.
 Kai žydės ir vėl purienos (Astrai B.), – GT, 188.
 Kartu tau sasmę (Violetai V.), – GT, 202.
 Kas per vasarą, – KT, 49.
 Kas ragino skristi su vėju? – GT, 206.
 Keliai ir takeliai balti, – KT, 96.
 Ko dar negesta? – KT, 101.
 Kodėl nepagalvojai, – KT, 94.
 Kodėl ta vakarą mes buvome kartu, – KT, 47.
 Krinta žiedlapiai, – KT, 63.
 Kuliant, – KT, 84.
 Kur vedė, kur vingiavo tas duobėtas kelias, – KT, 41.
 Laikas, – KT, 73.
 Lėkia žvaigždėlė (Linai T.), – GT, 171.
 Lieknos pušys vėl pasaką seka, – KT, 52.
 Liepsnelės, – KT, 35.
 Lietuva, – PŽ, 54.
 Lyg nerandanti vietos vėlė, – KT, 39.
 Mano kraštas, – KT, 5.
 Mirtis rudens kelyje, – KT, 74.
 Miške, – KT, 65.
 Mūša, – KT, 6–7.
 Naktį kas naktį užsiplieskia vėlei (Danguolei J.), – GT, 191.
 Narve paukštelė užsklęsta, – GT, 192.
 Naujametinis tostas, – KT, 72.
 Negaliu atsižiūrėti, – KT, 88.
 Ne mėnuo už vualio, – KT, 37.

- Nerūstauk ir neverk tada, – KT, 98.
 Nesakyk, kad nebuvo mirażas, – KT, 46.
 Nubėga, nubėga, nubėga, – PŽ, 53.
 Nubėga vingiuodamas kelias (Lenai R.), – GT, 199.
 Nubėgs, – PŽ, 50.
 Nubėga kaip upės čiurlenimas, – GT, 179.
 Nugriaudėja ir paskutinė audra, – GT, 173.
 Nuėjome, – KT, 82
 Nuotrupos, – GT, 173–184.
 Nusinešė miško ošimą, – GT, 178.
 Nuskamba vélei skambutis, – GT, 185.
 O išėik, – KT, 62.
 Palaužė vétros sparnus, – KT, 99.
 Parkas, – KT, 83.
 Parke, – *Socialistinis kelias* (laikraštis), 1956 10 17.
 Pasipuoški, – KT, 40.
 Pavasaris, – KT, 12.
 Pavasaris, pavasaris, – PŽ, 49.
 Pavasaris šaukia, – KT, 59.
 Pėdos, – KT, 90.
 Piarnu, – KT, 18.
 Plaukiant, – KT, 66–67.
 Po tėviškės beržais, – KT, 4.
 Potvynis, – KT, 58.
 Prabėgai, – KT, 76.
 Praeinant, – KT, 81.
 Prie albumo, – KT, 79–80.
 Prie Rainio–Aspazijos kapo, – KT, 17.
 Prieš atsisveikinant, – GT, 185–203.
 Rudenėjant, – KT, 14.
 Rudens keliu, – KT, 71.
 Ruduo ir žiema pasiliko, – KT, 50.
 Sakmė apie Žalgirį, – KT, 24–27.
 Saulė paskendo mariose, – *Auksinė varpa* (laikraštis), 1968 06 08.
 Senamė dvare, – KT, 32.
 Skundžiasi už lango telefono vielos, – KT, 45.
 Sningant, – KT, 55.
 Sodams žydint, – KT, 91.
 Stotyje, – KT, 89.
 Su gervėm ne viskas begrižta (Danutei T.), – GT, 201.
 Sugrįžimas, – GT, 170.
 Susimąstymas, – PŽ, 55.
 Talinas, – KT, 19.
 Tartu, – KT, 20.
 Tartum šmėkla naktis juoda plaukė, – KT, 48.
 Tau, – *Socialistinis kelias* (laikraštis), 1958 06 04.
 Tėviškė, – KT, 3.
 Toks šaltas (Linai V.), – GT, 203.
 Tos valandos taip gūdžios, ilgos, – KT, 92.
 Tu nueini ir lieka taip be galo ilgu, – KT, 42.
 Tupi kiškis (Alvydui M.), – GT, 195.
 Tunistai, – KT, 16.
 1918 m., – KT, 30.
 Užuojauta, – KT, 38.
 Užutėkis, – KT, 68.
 Vakare nusidriekia šešėliai, – GT, 182.
 Vasaros lietus, – KT, 13.
 Vidudienį, – KT, 64.
 Vidudienį, – PŽ, 51–52.
 Viską atidaviau, – KT, 87.
 Žiburėli, negesk, taip tamsu, – KT, 43.
 Žibutės, – KT, 56.
 Žiemgaliai, – KT, 28.
 Žiemos peizažas, – KT, 11.

Bibliografijos sąvadas

1. 1585 m. rugsėjo mėn. 26 d. Berštelių dvaro ir jo palivarkų Upytės pav. inventoriaus; Jablonskis K. XVI a. Lietuvos inventoriai, Kaunas, 1934.
2. Страдынь Я. П. Теодор Гроттус, Москва, 1966; Žvironas A. Theodor von Grotthuss, Gamta, Kaunas, 1933, Nr. 4(12).
3. Zālītis Fr. Latvijas vēsture. Rīgā, 1935.
4. Salys A. Die Žemaitischen Mundarten // Tauta ir žodis, kn. 6, Kaunas, 1930.
5. Būga K. Rinkiniai raštai, t. 3, Vilnius, 1961.
6. Опись документов Виленского центрального Архива древних актовых книг. Вильна, 1909, т. 7; 1912, т. 8; т. 12.
7. Kallmeyer Th. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlans. Rīgā, 1910.
8. Pradžia Kataliku Bažniczes Zeimeley ir jos iwaires nelaimės, Žeimelio katalikų bažnyčios archyvas; nuorašas – ŽM.
9. Jablonskis K., Jučas M. Lietuvos inventoriai XVII a. Vilnius, 1962.
10. Lüdder K. Beitrage zu einem Sittengemälde von Russlands Litauen // Zeitschrift für die neueste Geschichte die Volker und Staatenkunde. Berlin, 1815, Heft 3/4.
11. Памятная книжка ковенской губернии Ковна, 1880; 1897.
12. Памятная книжка Ковенской дирекции народных училищ, Ковна, 1907; 1909.
13. Slownik geograficzny krolewstwa Polskiego, 1895, t. 14.
14. Szaumische Kirchen Ordnung. (Rankraštis) 1783, ŽM.
15. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 2, Vilnius, 1965.
16. Tyla A. 1905 metų revoliucija Lietuvos kaime, Vilnius, 1968.
17. Ruseckas P. Baudžiava, t. 1, Kaunas, 1936.
18. Bičkauskas-Gentvila L. 1863 metų sukilimas Lietuvoje. Vilnius, 1958.
19. Довнар-Запольский М. Государственное хозяйство великого княжества Литовского при Ягеллонах, т. 1, Киев, 1901.
20. Maknys V. Lietuvos teatro raidos bruožai, Vilnius, 1972.
21. Karl Bidder. Beytrag zu einem Sittengemälde von Russlands Litauen, Zeytschrift für die asneste geschichte, die Völker und Statenkunde, Berlin, 1815, Haft 3/4.
22. Gudelis P. Joniškėlio apskrities partizanai, Roma, 1975, t. 1.
23. Merkys V. Draudžiamosios lietuviško spaudos kelias (1864–1904), 1994.
24. Miškinis A. Žeimelis, Kaunas, 2000.

Apie autorius

Gintaras Beresnevičius – etnologas, religijotyriminkas, humanit. m. dr., docentas.

Aloyzas Bėčius – pedagogas, „Žeimelio“ monografijos vyr. redaktorius sudarytojas.

Aldona Dzetaveckaitė – bibliotekininkė.

Kazimieras Garšva – kalbininkas, humanit. m. habil. dr., profesorius.

Jonas Giedrikas – ūkininkas.

Genė Juodytė – bibliotekininkė, kraštotyriminkė.

Vaclovas Juodpulis – muzikologas. Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi (2009 m.).

Lidija Kavaliauskienė – kartografė, Vilniaus universiteto mokslo darbuotoja.

Ignas Lapinskas – ūkininkas, knygnešys, visuomenininkas.

Jolanta ir Edita Lapinskaitės – moksleivės.

Vacys Milius – etnologas, humanit. m. habil. dr., profesorius, Valsstybinės J. Basanavičiaus (1993) ir Lietuvos mokslo (2009) premijų laureatas. Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi (1997).

Juras Požela – fizikas, socialinių m. habil. dr., profesorius, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys. Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi (1996).

Aloyzas Stasytis – žurnalistas.

Janis Stradinis – chemikas, mokslo istorikas, profesorius, Latvijos mokslų akademijos prezidentas, Lietuvos mokslų akademijos užsienio narys.

Juozas Šliavas – pedagogas, kraštotyriminkas.

Audronė Viktorija Škiudaitė – žurnalistė.

Adolfas Tautavičius – archeologas, humanit. m. dr., profesorius. Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi (1999).

Vladas Terleckas – ekonomistas, socialinių m. dr., Kovo 11-osios Akto signataras, Vlado Jurgučio premijos laureatas (1999). Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (2000) ir ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi (2010).

Antanas Tyla – istorikas, humanit. m. habil. dr., profesorius, Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas, Lietuvių katalikų mokslų akademijos akademikas, Valsstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatas (1993). Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino

Karininko kryžiumi (1999), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi (2009).

Mindaugas Tomonis – chemikas technologas, poetas. Apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi (2008).

Jonas Treškevičius – ūkininkas, kraštotyrininkas.

Jonas Trinkūnas – lituanistas, etnokultūrinio judėjimo dalyvis, Valsstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatas (1997).

Janina Vansauskienė – žurnalistė.

Norbertas Vėlius – tautosakininkas, humanit. m. habil. dr., profesorius, Valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatas (1995).

Zigmas Zinkevičius – kalbininkas, humanit. m. habil. dr., profesorius, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys, Lietuvių katalikų mokslų akademijos akademikas. Apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi (1995).

Žeimelio vid. m-klos X–XI kl. 2000 m. laidos mokiniai.

Saulius Žilinskas – pedagogas.

Santrumpos ir sutrumpinimai

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje (knyga)
 CK – centro komitetas
 DŽDT – Darbo žmonių deputatų taryba
 IIES – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas (darbai)
 JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
 JŪR – Jaunųjų ūkininkų ratelis
 KAM – Krašto apsaugos ministerija
 KF – Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus fonoteka
 KGB – SSRS valstybės saugumo komitetas (Комитет государственной безопасности)
 KPCA – Kultūros paveldo centro archyvas
 LAA – Lietuvos archeologijos atlasas
 LBA – Lauksodžio bažnyčios archyvas
 LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
 LDI – Lietuvos dailės institutas
 LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
 Ldk – Lietuvos didysis kunigaikštis
 LGGRTC – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
 LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
 LIIR – Lietuvos istorijos instituto rankraštynas
 LIŠ – Lietuvos istorijos šaltiniai (knyga)
 LLA – Lietuvos laisvės armija
 LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis
 LM – Lietuvos Metrika
 LMA – Lietuvos muzikos akademija
 LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
 LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija
 LSSR – Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika
 LTR – Lietuvių tautosakos rankraštynas
 LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
 LVOA – Lietuvos valstybės organizacijų archyvas (dabar – Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), LKP dokumentų poskyris)
 MA – Mokslų akademija
 MAB – Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius
 MGB – SSRS valstybės saugumo ministerija (Министерство государственной безопасности)
 MTI – mokslinio tyrimo institutas
 MVD – SSRS vidaus reikalų ministerija (Министерство внутренних дел)
 NKVD – SSRS Vidaus reikalų liaudies komisariatas (народный комиссариат внутренних дел)
 NŽT – Nacionalinė žemės tarnyba
 PBA – Pašvitinio bažnyčios archyvas
 ПККГ – Памятная книжка Ковенской губернии
 ŠAA – Šiaulių apskrities archyvas
 ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus
 ŠAMESA – Šiaulių „Aušros“ muziejaus Etnografijos skyriaus archyvas
 ŠMM – Švietimo ir mokslo ministerija
 VAK – Valstybės archeologijos komisija
 VDA – Vilniaus dailės akademija
 VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
 VPI – Vilniaus pedagoginis institutas
 VU – Vilniaus universitetas
 VUIBR – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
 VVS – Vilniui vaduoti sąjunga
 ŽM – Žemelio muziejus
 ŽŪB – Žemės ūkio bendrovė

Kiekvienoje „Lietuvos valsčių“ serijos knygoje pateikiamas tas pats nusistovėjęs, knyga iš knygos vis šiek tiek pasipildantis, santrumpų ir sutrumpinimų sąrašas.

a. – amžius, aikštė
 adm. – administracija, administracinis
 akad. – akademija
 al. – alėja
 ap. – apyrašas, apr. – aprašas
 apyl. – apylinkė
 apskr. – apskritis
 ats. – atsakingasis
 aukšt. – aukštuma; aukštaičių
 b. – byla
 bal. – balandžio (mėnuo)
 b-ka – biblioteka
 brėž. – brėžinys
 buv. – buvęs
 b-vė – bendrovė
 bžn. – bažnyčios, bažnytinis
 bžnk. – bažnytkaimis
 cnt – centneris
 d. – diena
 dail. – dailininkas
 dbr. – duburyš
 dėst. – dėstytojas
 dienr. – dienraštis
 d-ja – draugija
 dr. – daktaras
 drp. – durpynas
 dš. – dešinysis (intakas)
 dv. – dvaras
 eil. – eilėraštis; eilutė
 eil. Nr. – eilės numeris
 etn. sr. – etninė sritis
 ež. – ežeras
 f. – fondas
 fak., f-tas – fakultetas
 filol. – filologas, filologijos
 filos. – filosofas, filosofijos
 g. – gatvė; giminė (gram.)
 geg. – gegužės (mėnuo)
 gim. – gimęs
 gimn., g-ja – gimnazija
 gyv. – gyvenantis; gyvenvietė
 glž. st. – geležinkelio stotis
 ha – hektaras
 habil. dr. – habilituotas daktaras
 ide. – indoeuropiečių
 il. – įlanka
 iliustr. – iliustruotas
 inst., i-tas – institutas
 int. – intakas
 inž. – inžinierius, inžinerinis
 išn. – išnykęs
 išsp. – išspausdinta
 k. – kaimas; kalba; kursas
 k. a. – kaip antai
 kan. – kanauninkas
 kand. – kandidatas
 kl. – klasė
 kln. – kalnas
 klv. – kalva
 kn. – knyga
 kol. – kolūkis
 kp – kapeika
 kp. – kapinės
 kr. – kraštas

k-tas – komitetas
 kun. – kunigas
 l, L – litras
 l. – lapas (popieriaus); laipsnis
 laikr. – laikraštis
 lent. – lentelė
 liet. – lietuvių, lietuviškai
 lit. – literatūra
 l-kla – leidykla
 Lt – litas
 ltn. – leitenantas
 m. – metai; miręs; mokslų (prie mokslo laipsnio)
 mg – magnetofono juosta
 m-ja – ministerija
 m-kla – mokykla
 mln. – milijonas
 m. m. – mokslo metai
 mok. – mokinys
 mokyt. – mokytojas
 moksl. – mokslinis, -ė, mokslo
 mst. – miestas
 mst. d. – miesto dalis
 mstl. – miestelis
 mšk. – miškas
 mškl. – miškelis
 Nr., nr. – numeris
 nuotr. – nuotrauka
 org. – organizacija, organizacinis
 p. – puslapis; pietūs (pasaulio šalis)
 pab. – pabaiga
 pagr. – pagrindinis
 pan. – panašiai
 par. – parapija
 pav. – paveikslas (ilustracija); pavietas
 pavad. – pavaduotojas
 pėst. – pėstininkų
 pieš. – piešinys
 pil. – pilietis
 piliav. – piliavietė
 pirm. – pirmininkas
 pkp. – pilkapynas
 plg. – palygink
 plk. – pulkininkas; pelkė
 plkl. – piliakalnis
 plv. – palivarkas
 po. Kr. – po Kristaus
 pr. m. e. – prieš mūsų erą
 prad. – pradinis, pradžios
 prel. – prelatas
 prof. – profesorius; profesinis
 progimn. – progimnazija
 provd. – pravardė
 pv. – pieva
 pvd. – pavardė
 pvz. – pavyzdžiui
 r. – rajonas
 rb – rublis
 red. – redakcija, redakcinis, redaktorius
 reprod. – reprodukcija
 rež. – režisierius
 rink. – rinkinys
 s. – sūnus; sala
 sav. – savaitė
 savaitr. – savaitraštis

sen. – seniūnas; seniūnija; senasis, senovinis
sen. sl. – senoji slavų kalba
s-ga – sąjunga
sl. – slavų
soc. – socialinis; socialistinis
sov. – sovietų, sovietinis
sp. – spauda; spaustuvė
splv. – spalvotas, -a
sr. – sritis
str. – straipsnis
š. – šiaurė (pasaulio šalis); šalis
š. m. – šių metų
šnek. – šnekamosios (kalbos)
šv. – šventas
Švč. – Švenčiausiasis, -ioji
t – tona
t. – tomas
t. y. – tai yra
t. p. – taip pat; ten pat

tūkst. – tūkstantis
tv. – tvėnkinyš
up. – upė
upl. – upelis
u-tas – universitetas
vad. – vadovas; vadinamasis
val. – valanda
v-ba – valdyba
vyr. – vyriausias, vyriausiasis
vyresn. – vyresnysis
vls. – valsčius
vnk. – vienkiemis
vns. – viensėdis
vnt. – vienetas, vienetas
vtv. – vietovardis
žr. – žiūrėk
ž. ū. – žemės ūkis
žurn. – žurnalas, žurnalistas

Monografijos „Žeimelis“ finansavimas

Parengė Petras Jonušas

Monografijos finansuotojai, rėmėjai ir iš jų faktiškai gautos lėšos

---

1. UAB „Magnolija“	20 000,00
2. Petras Jonušas (2002 12 20, 2008 02 08)	15 000,00
3. LR kultūros ministerijos Kultūros rėmimo fondas (2010 09 27)	12 000,00
4. UAB „Energetikos pajėgos“ (2005 12 29)	6 700,00
5. AB „Lietuvos energija“ (2005 12 29)	3 332,46
6. Siegfried von Grotthuss ir Harry von Grotthuss (2006 06 13)	2 000,00
7. Gintaras Didžiokas (2006 05 19)	1 500,00
8. Teodoro Grotuso fondas (2006 02 11)	1 000,00
9. Pakruojo rajono savivaldybės administracijos Kultūros skyrius (2006 10 12)	1 000,00
10. Domas Adomaitis (2003 12 01)	284,70
11. Valdas Jankauskas (2005 11 02)	100,00
12. Violeta Martinkienė Bazaraitė (2011 01 14)	100,00
13. Meilutė Raštikytė (Alksnienė) (2011 01 14)	100,00
14. Aleksandra Švilpienė (2011 01 14)	100,00
Iš viso	63 217,16

Išskirtinis „Žeimelio“ monografijos finansavimo bruožas yra tai, kad visi knygos autoriai rašė neatlygintinai, vedinas pareigos, pagarbos gimtinei ir savo mokytojui Juozui Šliavui, be jokio atlygio 8-erius metus darbavosi ir monografijos vyriausiasis redaktorius bei sudarytojas Aloyzas Bėčius. Tad visi jie gali būti pelnytai laikomi monografijos rėmėjais.

Labai malonus ir Kultūros ministerijos prisidėjimas, tik 2010 m. pagaliau nutraukęs 15 metų trukusį Valstybės abejingumą...

Asmenvardžių rodyklė

1 282 vnt.

A

Abarius Lionginas 643, 644, 647,
 648, 651, 652, 671
 Abramovai 251
 Abukevičius Ramūnas 646
 Adamkus Valdas 899
 Adata A. 539
 Adomaitis Domas 874
 Adomaitytė Antanina 604
 Adukas Petras 545
 Adukienė Aleksandra 545
 Afanasjevaitė V. 417
 Afanasjevas 264
 Albertinis Vilis 256
 Aleksandras I-asis 522
 Aleksandras III, caras 539
 Aleksandravičius Vladas 648
 Alekseriūnaitė Valentina 13, 22
 Ambrazas Algirdas 657, 670
 Amperas 521
 Ancelanė 738
 Ancijonienė O. 415
 Andersenas 734
 Andrešūnas Vincas 36
 Andriuškevičiūtė Janina 642
 Angel French 600
 Antanaitienė L. 231
 Antašauskaitė Marijona 592
 Antašauskas Aleksandras 754
 Anuševskis Bronius 67
 Armonavičiūtė Sigita 638
 Asauskas Aleksas 36
 Asauskas J. 509
 Augėnas A. 415
 Augustas II 332
 Augustas K. 596, 598, 600, 601,
 603
 Augustauskas Jonas 659
 Ausmanas A. 345
 Ažukas Jonas 69

B

Bachas Johanas Sebastianas 620
 Bagdonas Vincas 70
 Bagdonavičius V. 92, 93, 368, 517,
 527, 705
 Bagdonienė Irena 642
 Bagdonienė Karolina 686
 Baginskis Izraelis 28
 Baginskis Josifas 30, 33
 Bajaras A. 102
 Bajelis J. 102
 Bajoraitienė Emilija 642, 646, 648,
 654, 655
 Balčikonytė A. 90
 Balčiūnai 259
 Balčiūnaitė B. 95, 368, 416
 Balčiūnaitė O. 90
 Balčiūnas 67
 Balčiūnas A. 101
 Balčiūnas Jonas 263
 Balčiūnas K. 100
 Balčiūnas Kazimieras 687
 Balčiūnas M. 345
 Balčiūnas S. 88, 93
 Balčiūnas St. 368

Balčiūnienė Ona 582, 588, 589
 Baltakis Algimantas 645
 Baltaragis B. 155
 Baltrušaitytė Birutė 645
 Baltušis J. 88, 610, 612
 Balzarevičiūtė Agota 192
 Balzarienė 594
 Balzaris A. 229
 Balzarytė E. 50
 Banienė L. 416
 Banionytė M. 54
 Baradinskiė Jūratė 10, 13, 19, 22
 Baranauskas Antanas 271, 744–746,
 749
 Baranauskas Boleslovas 774
 Barauskaitė I. 528
 Barkauskaitė Violeta 4, 908
 Barklajus de Tolis Michailas 670
 Baronas K. 675
 Bartašauskaitė S. 93, 94, 368, 370
 Bartašiūnas K. 716
 Bartašiūnienė Kazimiera 60
 Basanavičius J. 449, 514, 710, 907
 Bataitis A. 573
 Baumanas 596
 Bazaraitė (Martinkienė) Violeta 874
 Bažadragis J. 155
 Bėčienė Eleonora 687
 Bėčienė Elžbieta 66
 Bėčienė Monika 687
 Bėčienė Paulyna 58, 66
 Bėčius Aloyzas 4, 5, 9–14, 18, 19,
 21, 22, 24, 36, 41, 74, 98, 105, 560,
 612, 627, 643, 649, 652, 823, 830,
 874, 907, 908
 Bėčius Jonas 36, 688
 Bėčius Petras 671, 686
 Bėčius Steponas 105
 Bėčiūtė Nomedė 644, 654
 Bėčiuvienė (Aleknavičiūtė) Ona 642,
 655, 641, 643, 648, 649, 654, 671,
 686
 Beinoraitė Ona 48, 49, 50
 Beinoras-Beinoravičius Juozas 564,
 567
 Benatas 259
 Beras K. 522
 Berceļijus 523
 Beresnevičius Gintaras 7, 16, 423,
 869, 907
 Bernotavičienė Eleonora 44, 45, 47–
 52, 54, 57, 58, 62, 66
 Bernotavičius Juozas 37, 50, 58
 Bertolė 521
 Bertušas Alfredas 671
 Bezmėnaitė R. 368
 Bezmėnaitė V. 95, 368, 416
 Bičkūnas Alfonsas 69
 Bičkūnas Ignas 564, 567
 Bideris 711
 Bielejevas 569
 Bielenstein A. 331
 Bielinis (Bieliakas) Jurgis 538, 564,
 567, 569–572
 Byla V. 54
 Bindokas Juozas 97–100, 102, 103,
 109–119, 197, 556, 626
 Bingelis P. 663
 Birzgalienė Emilija 192
 Bitinienė 231

Blavaščičiūnienė T. 416
 Blümenbachas J. 522
 Bluzmaitė Agota 192, 262
 Bluzmienė (Vaškaitė) Ona 417
 Bogužas Stasys 227, 262
 Bojarskas Alfonsas 67, 68
 Bojarskas Leonardas 67
 Bojarskis M. 33
 Borsteika 41
 Boruchas Erlichas 33
 Bovinienė Mitze 546
 Brazdžionis Bernardas 620, 649,
 650
 Brazytė Agatėlė 547, 556
 Braziūnienė 58
 Brankienė T. 345
 Brinkytė R. 90
 Briška A. 50
 Brocė J. Ch. 637
 Brokesas B. H. 680
 Budnikas Algirdas 664
 Budraitis 714
 Budrys Mykolas 135, 610
 Būga K. 125, 269, 270, 277, 282,
 283, 291, 292, 330, 331, 333, 334,
 338–341, 347, 348, 351, 436, 501
 Buišienė Michalina 587
 Bukelis Kazys 258
 Bulis Jonas 36, 37, 40
 Bulytė J. 610
 Bulytis 259
 Bulitis 418
 Bumblys Jonas 434, 439
 Burauskaitė Birutė 12, 21
 Burba A. 571
 Burkaitė 608
 Burkauskaitė L. 95, 368
 Butanaitienė L. 198
 Butautytė Stasė 583
 Butėnas J. 534
 Butkevičius T. 126
 Buzelis Juozas 558
 Bžezinskis M. 672

C

Chaješ Anatolij 12
 Chaješas Leizeris 107
 Chersonskis Milanas 12, 21
 Cibulskas Valentas 11, 12, 20, 21
 Cibulskis V. 42

Č

Čarnas Rapolas 580
 Čepaitė (Požilienė) Rozalija 577
 Čepaitė Birutė 48, 49, 50
 Čepaitė Teodora 24
 Čepaitė-Lapinskienė Verutė (Vera)
 48, 50–52, 561
 Čepaitis Virgilijus 661
 Čepaitytė Alvyda 646
 Čepas Juozas 564, 567
 Čepas Motiejus (Molio Motiejus)
 11, 20, 554, 557, 567, 671, 683
 Čepas Pranas 26
 Čepienė Teodora 60
 Čepinskas Jonas 37
 Čepinskienė J. 416
 Čerbulėnas K. 712
 Čerkasova J. 448

Čėsna 44
 Četvergaitė J. 95, 368, 370, 416
 Četvergienė O. 416, 509
 Čičiškinas Leonas 262
 Čigriejus Henrikas Algis 645, 649
 Činčiberas 228
 Čingis-Chanas 708
 Čiurlionis M. K. 675, 676

D

Dailis Alfonsas Barakauskas 670
 Dainas T. J. 525
 Doktoravičienė (Kublickaitė) Emilija 671
 Damalakas V. 368, 370
 Dambrauskas Juozas 258
 Danys J. 332
 Dantė 675
 Danušaitis Juozas 135
 Dapkuvienė Aldona 557
 Daugėla Feliksas 539
 Daugelavičius 539
 Daugintis Rimantas 529, 531
 Daukantas S. 339–341, 423, 473
 Daukas V. 368, 416
 Debeikienė O. 50
 Denisova P. 750
 Devis G. 520
 Devis S. 522
 Devisas H. 532
 Dičmonas E. 629
 Didelytė Gražina 613
 Didžiokas Gintaras 4, 874
 Didžiulienė Liuda 534
 Didžiulienė Stanislava 671
 Didžiulis Liudvikas 671
 Didžiulytė (Sketerienė) Ona 671
 Didžiulytė Vanda 534
 Dienys Vincentas 672
 Dikčius Karolis 104
 Diktienė C. 50
 Dilevičiūtė J. 184
 Dilys Jonas 654
 Diumežilis Ž. 735
 Dobilaitė Regina 60
 Dobrotinas S. 636
 Domarkas 41
 Donata Lapinskaitė 561
 Donelaitis K. 629
 Draudzinis Teodoras 257
 Dreiperis J. V. 516
 Drevinskaitė S. 90
 Drilleja K. 509
 Driskius Klaudijus 626, 900
 Drotvinas V. 271, 331
 Drukas V. 95
 Drupas Juozas 258
 Dukantas V. 415
 Dulevičiūtė J. 416, 417
 Dulkė V. 120, 122, 123
 Dumbra A. 93
 Dumbra L. 368
 Dumbbrė Steponas 26
 Dumbrienė 418
 Dumbrienė (Žiaučynaitė) Eugenija 417, 418
 Dumbrienė Emilija 66, 178
 Dumbrytė 58
 Dumpienė Karolina 58, 59
 Dunauskienė G. 689

Dunda Eigitas Petras 570
 Dundulienė Pranė 423, 432, 438, 456, 482, 488, 640, 709, 717, 720, 735
 Dürrenmattas F. 662
 Dzetaveckaitė Aldona 10, 19, 803, 834, 869

E

Eichvaldas E. 522, 523
 Eimantas J. 618
 Einšteinas A. 526
 Elijošius 540
 Endzelėns J. 338
 Erglis Jokūbas 753
 Erlichas Vulfas 33

F

Faradėjus H. 520
 Figurinas Nikolajus 570
 Figuriniene O. 209
 Freibergienė Ona 51, 66
 Freibergis Jurgis 106, 107, 543, 544, 720
 Freibergis K. 56
 Freimanas Jonas 258
 Frenkelis E. 470, 483, 749
 Fridmanas R. 28
 Furkrua 521

G

Gaigalai 562
 Gaigalaitė Aldona 11, 20, 41
 Gaigalienė 58
 Gaigalienė Julė 59
 Gaigalienė Ona 60
 Gaigalytė 57
 Gaikštienė Rozalija 56, 60
 Galeckienė Liucija 642
 Galiauskaitė Julė 48–50, 54, 56–58, 66
 Galiauskaitė O. 94, 368, 370
 Galiauskas I. 154
 Galiauskienė 58
 Galkys P. 28, 36, 50
 Galvydis J. 718
 Gandzas Danielis 28
 Ganinienė M. 251, 345
 Garlauskaitė V. 368, 415
 Garsijos Lorka F. 679
 Garšva Kazimieras 10, 19, 23, 272, 619, 717, 722, 735, 742, 744, 750, 751, 777, 803, 824, 834, 869
 Gasiūnai 126
 Gasiūnaitė G. 94, 368, 370, 415
 Gasiūnas Petras 434, 477, 492
 Gasiūnienė (Liucė) 58
 Gasiūnienė M. 126
 Gasiūnienė T. 345, 415
 Gasparavičius K. 803
 Gaška Ignas 427, 672, 708, 712, 716
 Gaška Kęstutis 672
 Gaška Remigijus Algimantas 672
 Gaškytė Ona 66
 Gateris A. 468
 Gausas F. 522
 Gavrilovaitė t. 94
 Gedžytė Regina 642
 Gei-Liusakas Ž. 521, 522, 532
 Geležius Juozas 259
 Geltas Izraelis 33
 Gerasimovas M. M. 629
 Gerdenis 799
 Gerlikas Pranciškus 655
 Gervetauskaitė V. 368, 416
 Gervydas Dienys 672
 Gėtė J. V. 675
 Giedrienė R. 490
 Giedrikas Jonas 5, 14, 67–69
 Giedrikas Vladas 69
 Giedrys Kazys 580
 Gilda J. 542
 Gimbutienė M. 423
 Gimžauskas Antanas 643, 646
 Girdenis 744, 271
 Girininkienė Vida 900
 Girnys 567
 Glezeris 259
 Glezeris Chaimas 33
 Glezeris L. 33
 Gocentas Vytautas 900
 Goesas Stanislovas 26, 270, 572, 713
 Goesytė Teresa 572
 Golubevas A. 27
 Gorkis M. 680
 Grantas J. 127
 Gratkauskienė Ona 36, 37
 Grėbliauskas Petras 54, 69, 584
 Grėbliauskienė 58
 Grėbliauskienė Agota 60
 Greifenbergeris Juozas 580
 Greimas A. J. 423, 462, 640, 718, 752
 Griauzdė Klemensas 44–46, 673
 Grigaliūnas Juozas 257
 Grigas K. 498
 Grigas Romualdas
 Grigelionis Bronius 673
 Grynas Mauša 33
 Grinas Š. 30
 Grinaveckis Vladas 271, 331, 332, 749
 Grinius Kazys 558, 670, 677
 Grivickas V. 660
 Grothusas Ditrichas Evaldas 88, 519, 520, 630
 Grothusas Hansas 713, 714
 Grothusas Kristijonas Johanas
 Ditrichas 521
 Grothusas Teodoras 4, 9, 18, 88, 100, 107, 515–517, 519–523, 525–533, 613, 620, 628–636, 640, 673, 706, 711, 712, 714, 715
 Grothusas Vilhelmas 713
 Grothuss Harry, von 4, 874
 Grothuss Siegfried, von 4, 874
 Grotuzaitė (Duboisienė) Karmena 713
 Grubinskienė E. 212
 Grunskytė L. 368
 Gubenko Nina 682
 Gučas Alfonsas 674
 Gudavičius Edvardas 11, 20
 Gudavičius J. 45
 Gudeliene (Kruopytė) Irena 418
 Gudelytė S. 94, 368, 370
 Gudynas Motiejus 610

Gudynienė Adelė 610
 Gudjurgytė V. 90
 Gulbinas J. 41
 Gulbinienė Elena 59
 Gulbis H. 679
 Guobožaitė A. 60
 Gustinienė 251
 Gustinis Jonas 257
 Guževičienė Marijona 60
 Guževičius K. 93, 368

H

Haufas 734
 Haveris H. 525
 Heidegeris M. 679
 Helmanis K. 671
 Hitleris 580
 Hlebavičiai 508

I, Y

Idenas Martinas 619
 Iešmantas Gintautas 800
 Ignas Jasiūnas 674
 Ila S. 657
 Imbrevičiūtė 56
 Iminavičienė 611
 Iminavičius Baltrus 258
 Indrišiūnas J. 585
 Indriulis Pranas 36
 Irbienė Elena 60
 Isokas G. 486
 Itkinas 259
 Ivanovas V. V. 432, 434, 439, 440, 442, 446, 448, 452–454, 459, 460, 463, 470, 472, 473, 484, 487, 513
 Ivaškevičius Marius 800
 Izraelsonas Iseras 33

J

Jablonskis J. 538, 713
 Jablonskis K. 125, 338, 339
 Jackūnas Alfonsas 67
 Jakobis B. 484, 485
 Jakubovičius Judelis 33
 Jakubs-Jakubauskas John 596
 Jakuška P. 206, 209, 211
 Jakuškaitė Ona 258
 Jakuškaitė R. 94, 368, 370
 Jakušokas 263
 Jaloveckis L. 568
 Jankauskaitė V. 95, 368, 416
 Jankauskas A. 95, 368, 415
 Jankauskas Valdas 874
 Jankelevičius E. 33
 Jankelevičiūtė Jocheved 31, 33
 Jansonas F. 88
 Janulevičius B. 104, 206, 208, 213–215, 227, 415
 Janušauskas Mykolas 568
 Janužis Felicijonas 493
 Janužis Mečislovas 493
 Jarai 562
 Jaras Aleksys 564, 567
 Jarašiūnas S. 528, 632, 711
 Jarašiūnienė N. 416
 Jarašiūnienė V. 179, 182, 425, 506
 Jarienė T. 345
 Jasėnai 562
 Jasėnaitė 48, 49

Jasiūnas 45
 Jasiūnas G. 94, 368
 Jasiūnas J. 216, 219, 415, 416, 517
 Jasiūnas S. 720
 Jaspersas K. 679
 Jastremskis 539
 Jatkūnaitis 68
 Jatulytė D. 95, 368, 415, 417
 Jaunius Kazimieras 271, 331
 Jėčiūtė R. 714
 Jodka Stasys 36
 Jonaitis 42
 Jonaitytė 742
 Jonynas A. 498
 Jonušas Petras 4, 10, 19, 874, 905, 908
 Jonuškienė J. 107
 Jotkus 585
 Jovaiša E. 481, 514
 Jovaiša K. 673, 678
 Jucevičius L. 432, 436, 450, 486, 495
 Jučas M. 339
 Jukna Edvardas 251
 Jukna Jonas 107, 830
 Juknienė Verutė 54, 57
 Juodytė Genė 9, 18, 368, 534, 670, 869
 Juodpusis Vaclovas 9, 18, 656, 869
 Juozaitis P. 610
 Juozapaitis J. 665
 Juozapavičius 44
 Jurevičius 663
 Jurgaitis Robertas 4, 68
 Jurginis Juozas 489, 513, 709, 710, 749
 Jusevičienė (Rudytė) Regina 674
 Juška P. 204
 Juškevičienė R. 595
 Jutus Imantas 609, 706
 Juzeliūnas Julius 123, 656–660, 663–665, 667–670, 674
 Juzėnaitė V. 94, 368, 416

K

Kachanovas 539
 Kairys 585
 Kalinauskaitė M. 94
 Kalinauskas Vytautas 675
 Kallmeyer T. 379, 508
 Kalmantas-Bajoras Mykolas 68
 Kalmejeris T. 270, 332, 333
 Kalonaitis R. 510
 Kaltenis V. 622
 Kalvaitis Romas 900
 Kaminskienė Vilma 12, 21
 Kapsukas V. 428, 534, 539
 Karaliūnas 742
 Karno 521
 Karpis 536
 Karzinkevičius A. 368, 517
 Kasparavičienė Paulina 484
 Kašėtienė Rasa 4
 Katiliūtė Marcė 675, 712
 Katkus M. 432
 Kaulinis Antanas 256, 262, 371, 418, 419
 Kavaliauskienė Lidija 10, 13, 19, 22, 869
 Kavarskienė Elžbieta 60
 Kazakevičienė Karusė 509
 Kazakevičienė O. 204, 416, 417
 Kazakevičius Gražvydas 12, 21, 120, 123, 582, 664
 Kazakevičius Ignas 42, 176
 Kazakevičius Juozas 257
 Kazakevičius K. 229
 Kazakevičius Liudvikas 263
 Kazakevičiūtė D. 417
 Kazanavičienė (Didžiulytė) Aldona 534
 Kazėnas J. 200
 Kazilionienė E. 417
 Kazilionytė S. 60
 Kazlauskas J. 282, 728
 Kažienė Liucija 251
 Každailis Arvydas 900
 Kėkštaitė L. 10, 19, 834
 Keniausienė E. 230
 Kerbelytė B. 508, 509
 Keršiai 562
 Kesteris A. 212, 226
 Keštutis Balčiūnas 670
 Ketleris Gothardas 270
 Keturakis Robertas 645
 Kežienė O. 161
 Khayesh Anatoly 21
 Kirša Augustas 258
 Kiršanskaitė A. 230
 Kiršanskaitė Antosė 48–50, 56, 60
 Kiršanskas A. 148
 Kiršanskas Karolis 26, 54
 Kiršanskienė Rozalija 58, 60
 Kiškis Alfonsas 675
 Kleinas 596
 Kleinotai 562
 Kleinotas Jonas 46, 67, 146, 153
 Kleinotienė Elžbieta 58, 60
 Klimka Libertas 12, 21, 123
 Klinevičiūtė 94
 Klyvienė N. 345
 Kliučius Jonas 905
 Knabikas Aloyzas Pranas 4
 Kolankovskis Vitoldas (Vytautas) 26
 Kontautas V. 94, 368
 Korolenka V. 535
 Korzonas 41
 Kotleras Bunemas 28, 33
 Kraftytė R. 94, 368, 370
 Krasniauskienė N. 689
 Kraševskis I. J. 423
 Kremenskai 106
 Kremeris J. 33
 Kriškėtopaitis Juozapas Algimantas 515, 516, 526, 527, 629, 636
 Kripas Mykolas 259
 Kripas Stasys 675
 Kripienė Emilija 611
 Kriščiūnas Jonas 558
 Krištanavičienė Elžbieta 50, 58, 60
 Krištopaitis Adolis Jonas 676, 714
 Krumplis Valentinas 599, 601
 Kruopytė 609
 Kruzenšteinas A. 522
 Kubilienė O. 586
 Kubilius Andrius 905
 Kubilius Vytautas 905
 Kublickai 126
 Kublickas Karelis 256
 Kublickienė-Arsimavičiūtė Agota 419

Kučienė E. 246
 Kudaba Česlovas 23, 527, 528, 620, 711
 Kudirka Vincas 534, 578, 645
 Kugrenas J. 345
 Kukevičius Edvardas 257, 611
 Kukulas Valdas 646
 Kukurytė B. 95, 368, 415–417
 Kulikauskaitė O. 173
 Kulikauskas Juozas 74
 Kunksas Rimvydas 11, 20
 Kupala J. 88, 611
 Kupčikas Jonas 36, 37, 67, 548
 Kupčiūnaitė J. 416
 Kupčiūnas J. 345
 Kuprytė I. 368
 Kuprytė P. 95
 Kurliandskis S. 54, 55, 585, 587
 Kurlytė Agota 415, 419, 421
 Kurpis Jonas 69
 Kutaitė V. 417
 Kutienė E. 417
 Kuzminskaitė V. 210
 Kuzminskis Povilas 558
 Kvienskaitė R. 90
 Kvirut Francis 546
 Kvirutienė 546

L

Labanauskas Kęstutis 11, 20
 Labutytė I. 613
 Laciėnė Svetlana 12, 21
 Ladyga Alvydas 4
 Lagranžas 521
 Laiconas Erikas 12, 21
 Laikūnaitė 59
 Laikūnas Aleksandras 676
 Laikūnas K. 42, 54, 59
 Lakunišokas 228
 Lakunišokas Leiba 263
 Lakunišokas Mauša 33
 Lalutytė I. 368
 Lapėnai 562
 Lapinskaitė Donata (Danutė) 13, 22, 561, 562, 564
 Lapinskaitė Edita 689, 697
 Lapinskaitė Jolanta 689, 697
 Lapinskas Antanas 562
 Lapinskas Dominykas 562
 Lapinskas Ignas 9, 18, 54, 553, 557–562, 564–567, 569, 573, 676
 Lapinskas Jonas 567
 Lapinskas Juozas 562
 Lapinskienė 58
 Lapinskienė (Čepaitė) Verutė 560, 561
 Lapinskienė (Mažuknaitė) Sofija 564, 565
 Lapinskienė Regina 697
 Lapiskaitė O. 50
 Lapšienė 58
 Lapšienė Elena 66
 Lapšienė Emilija 60
 Lapšys Adolfas 676
 Lapšys Ignas 67
 Lapšys Juozas 68
 Lapšys Mykolas 36
 Lapšytė Elena 48–52, 58, 66
 Lasickis J. 436, 441, 462, 499, 512
 Lašas Vladas 558

Lašiniėnė Marijona 58, 66
 Laugalis 69
 Laukseiėienė 50
 Laukutienė (Tamulytė) Barbora 371, 421
 Laukutienė B. 161, 162, 166, 169, 191, 193, 198, 206, 211, 216
 Laurinaviėienė Agnė 60
 Legeza Donė 13, 22
 Leijeris Erikas 36, 55, 585, 587, 656, 676
 Leimontaitė Marijona 345, 371, 415, 416, 421
 Leimontaitė R. 368
 Leimontas Valentas 677
 Leperis Chaimas 28
 Lermontovas M. 629
 Levanaitė Stefa 59
 Levanienė 56
 Levanienė Izabelė 59
 Levanienė V. 50
 Liandsbergis Gabrielis 573
 Liesis Povilas 257, 755, 756
 Lygutaitė (Buceviėienė) Stasė 646
 Lindešis Jonas 67, 745
 Linevskis A. 475, 495
 Linkevičius Jonas 900
 Liobytė A. 662
 Liugailienė Ona 4
 Lyvenas, kunigaikštis 753
 Lozoraitis M. 537
 Lukoševičius 67

M

Macienė R. 345
 Mackevičius A. 484
 Mačernis V. 582
 Mačiekus Venantas 11, 20, 718, 743, 900, 907
 Mačienė O. 416
 Mačiulienė Ona 51, 54, 57, 58, 60
 Mačiulienė Rozalija 58, 60
 Mačiulis 41, 42
 Mačiulis A. 590
 Mačiulytė 56
 Mačiulytė E. 51, 52
 Mačiulytė Ona 60
 Mačiulytė S. 54
 Maironis 4
 Makauskaitė Dalia 12, 21
 Makauskas Jonas 558
 Maknys V. 539
 Makūnaitė Albina 515
 Maldutienė Elena 66
 Maminas A. 636
 Manaitė 258
 Manas L. 33
 Manas Mejeris 30, 33
 Mannhardt W. (Manhardtas) 432, 433, 435, 436, 438, 439, 452, 462, 468, 473, 486, 501, 640
 Marcinkevičius Jonas 257
 Marcinkevičius Justinas 645, 657
 Markauskienė Jadvyga 584
 Martynaitienė F. 229
 Martynaitis 419
 Martynaitis Alfonsas 584
 Martynaitis Alfonsas 69
 Martynaitis Jonas 221, 246, 262
 Martynaitis P. 90

Martinaitytė Rozalija 48
 Martinaitytės R. ir M. 345
 Martišienė E. 416
 Masaitis Albinas 10, 13, 19, 22
 Masiulis A. 663
 Masiulis S. 415
 Masteika Romas 654
 Mašalas J. 610
 Mašiotas P. 535
 Matešiuėnas Karolis 258
 Matulaitis S. 541
 Matuleviėienė Irena 642
 Matulis J. 527, 631, 711
 Matulis R. 514
 Matuzevičius Eugenijus 646, 649, 650
 Mazonavičius 44
 Mazulevičius Feliksas (Mazulevič) 41, 42, 560
 Mažeika 540
 Maželis Stasys 547
 Mažukna 564
 Mažvydas Martynas 4
 Meyers Johnny 600
 Meilūnaitė V. 368
 Meilūnas R. 94, 368
 Meletinskij E. 496, 497
 Melys (Melis) Juozapas 73, 755
 Melnickis 26
 Merkatorius G. 332, 339
 Metelinskis E. 752
 Michailovskis N. 535
 Micekevičius-Kapsukas V. 716
 Mickienė O. 416
 Mielis J. 658
 Mielis Jonas 36, 67
 Mieželaitis E. 657, 662
 Migo A. 481
 Mikailionienė Gr. 734
 Mikalajūnas 256
 Mikašytė R. 368
 Mikiūkštienė L. 416
 Mikneviėienė Ona 457
 Mykolaitis-Putinas V. 662
 Mikoliūnas 68
 Mikutavičius R. 43
 Miliunskis Elijašas 30, 33
 Milius Vacys 4, 7, 10, 16, 19, 23, 427, 490, 724–726, 813, 830, 834
 Miltinis J. 675, 712
 Minvydas Balėiūnas 104
 Mirunskis H. 33
 Misevičius 26, 229
 Miseviėiūtė V. 90
 Misiūnaitė Zuzana 682
 Mišeika Jonas 567
 Miškinis A. 28, 743
 Mitereras L. 45
 Molnikas Jonas 36
 Molokas 67
 Monkūnas Adolis 58, 564, 567
 Monkūnas Karolis 566, 591, 592
 Monkūnienė Marijona 48–50, 58, 554, 592
 Morisas 588
 Morkūnaitė R. 368
 Morkūnas Jurgis 542
 Morkūnas P. 125
 Motiejūnienė E. 104, 218, 219
 Motiekūnas Vladas 259

Muceniekas 150
Mūrniekas Jonas 257
Musolinis 580

N

Nagulevičius J. 54
Nainienė Elena 583
Nainys Antanas 583
Nainys Benediktas 583
Nainys Boleslovas 9, 582–587
Nainys Kazys 146, 583
Nainys Rimgaudas 583
Nainytė Antanina 583
Nainytė Elena 583
Nainytė Emilija 583
Nainytė Stasė 583
Nainytė Zinaida 583
Namajuška 69
Napoleonas 628
Narbutas T. 423
Narbutienė Ona 664, 665
Narkevičienė Ona 688
Natkevičius Ladas 558
Naudžiūnas J. 85
Naujalis J. 45
Naunykaitė G. 368
Naunykas J. 416
Navickai 106, 157, 544
Navickaitė Ona Aleksandra 677
Navickaitė T. 416
Navickaitė V. 48, 49
Navickienė Elena 58, 60
Navickienė Julė 60
Navickienė Ona 60
Navickienė T. 416
Nepreckis J. 332, 338
Nėris Salomėja 662
Nesavaitė Ona 559
Nesavas Antanas 101, 371, 547–556, 561, 584, 677
Niauronis Petras 257
Niekienė Paulina 686
Niekis Juozas 686
Niekis Mykolas 687
Niekis V. 149, 201
Nikolajus, caras 596
Nobelis Alfredas 515
Noreika A. 212, 371
Noreika Antanas 36
Noreika Laimonas 646
Noreikienė Veronika 192
Noreikis Adolfas 85, 88
Norvaiša A. 144, 155
Norvaišaitė (Satkauskienė) Juzefa 584
Norvaišienė Viktorija 58, 60
Novickis Antanas 71, 677
Nugaraitė B. 95
Nugaraitė S. 368, 370, 416

O

Ochrimenko G. 94
Odirimenkovaitė D. 368
Oginskis M. 537
Ohrimenko Guntis 745
Ohrimenko Rita 745
Okladnikovas A. 509
Olišauskas Jonas 259, 262, 263
Olišauskienė Ona 192, 262

Olišauskas K. 585, 587
Opulskis 573
Osetrovas Vladimiras 26
Otkupčikovas J. V. 471
Otremskis J. 330
Ovenas 517
Ozolas A. 474, 900
Ozolas Romualdas 648
Ožalas P. 174, 416
Ožalienė K. 415, 509

P

Pabijanskas J. 90
Padora Algis 86, 96–99, 101, 104, 134, 136, 520
Pajedaitė O. 91, 529
Pajėdienė (Jakštaitė) Irena Bytautė 677
Pakalnytė Elena 60
Pakeltienė Emilija 59
Pakeltienė Liucė 66
Pakeltytė 56
Paleckis J. 674
Paliukaitytė Regina 646
Paltarokienė 59
Pancevičius 599
Pankevičius 26
Parandovskis J. 452, 489
Pašiškevičiūtė G. 368
Pateišūnienė Alvina 258
Patkauskienė Ona 584
Paukeris 523
Paužuolienė V. 217–219
Pažemiackienė 58
Pažeraitė Karolė 545, 547
Pečiulis Bronius 258
Pečiūra P. 474, 477, 492, 495
Pelanskienė E. 542, 544
Petkevičaitė-Bitė G. 537, 538
Petkevičienė 58
Petkevičius Kazys 589, 590, 593, 600, 678
Petras I, caras 595
Petrašiūnas Aloyzas 32, 62, 105, 128, 129, 131, 543, 544, 560, 561, 574, 587, 656, 657
Petrauskas R. 90
Petrauskas S. 368
Petronavičienė Elena 60
Petronavičius 58
Petronavičiūtė Elena 51, 52, 54, 57, 60
Petroniai-Petronavičiai 562
Pėželis Juozas 678
Pilypaitis Jonas 610
Pintulis Kazys 258
Pirandelis L. 679
Piročkinas Arnoldas 4, 535, 716
Platbarzdiene L. 192, 198
Platbarzdis Petras 258
Platbarzdis R. 95, 368, 416
Plūdons 436, 437, 470
Podgurskis Virgis 103
Polikaitis Vaclovas 42
Poška D. 423, 474
Potašenko Grigorijus 12, 21
Povilaitienė 58
Povilaitis Teodora 60
Povilaitis Bronius 678
Povilaitis Ignas 564, 567

Povilaitytė 56
Požela 538
Požela Edvardas 562
Požela Ignas 67, 68, 590, 591, 564
Požela Juozas 553, 562, 566, 577
Požela Juozas Edvardas 564
Požela Juras 9, 18, 573, 580
Požela Karolis 564, 573, 579, 581, 582, 587–590, 593–603, 656, 678, 679, 708, 712, 713, 716, 717
Požela Kazys 594
Požela Leonas 564
Požela Povilas 589
Požela Vladas 534, 557, 567–570, 589, 590, 594, 595, 679
Poželaitė E. 50
Poželaitė Kazimiera 553, 554, 573, 656
Poželaitė Lena 581
Poželienė 603
Poželienė (Kiršanskaitė) Julija 589
Poželienė Olga 588
Poželienė Rima 581
Poželienė Rozalija 60
Poželienė Z. 230
Pragiškis Jeronimas 513
Prakaitas Stasys 566
Pranaitytė D. 368
Pranytė Janina 610
Pranulienė Monika 60
Pronckūnaitė Elena 584, 665
Pronckūnas Baltrus 566, 585
Pronckūnas Gediminas 89, 90, 92, 368, 679
Prostovas Eduardas 588, 589, 596, 598
Protkelienė E. 193, 198, 415, 417
Puasonas 521
Puidokas Romas 648
Pūnaitės 258
Punculytė D. 95, 368, 370, 371, 416, 417
Pūnevičius Aleksas 36
Puntulis Petras 256
Puodžius Jonas 257
Pupinienė Barbora 686
Pupinienė E. 184
Puškinas 628
Putinaitė Nerija 12, 21
Putvinskis Stasys 69
Puzinas Povilas 25

R

Račkauskas K. 708, 716
Račkauskas Vytautas 558
Radvila 338, 339
Radvilavičienė Honorata 642
Radžius Tadas 659
Railienė Rūta 587
Rakšienė Janina 642
Rakšnytė Danutė 705, 706
Ralys Kazys 558
Ramanauskai 106
Ramanauskas A. 94, 368
Ramanauskienė (Poželaitė) Felicija 50, 57, 60, 589, 590, 593
Ramanauskienė M. 213, 214, 218
Ramanauskienė S. 527
Ramašauskas K. 45, 46
Ramonaitė 259

- Ramonaitė V. 415
 Raškevičius Girnys 566
 Raštkytė (Alksnienė) Meilutė Marija 12, 21, 656
 Raulinaitenė Kazė 546
 Razgus Pranas 98, 107
 Raziūnaitė Veronika 610
 Rederis D. 448
 Remeika J. 482
 Remeikaitė B. 417
 Remeikienė (Skrupskelytė) Rozalija 415–417, 421, 422
 Remeikienė R. 163, 186, 236
 Repšys Jonas 179, 345, 416, 424, 679
 Revėnas Antanas 67
 Ribing Gertruda 546
 Ribišauskas R. 368
 Rybopjeras 596
 Ridikas P. J. 603
 Riekumas R. 415
 Rimantienė R. 449, 511, 705
 Rimkevičius A. 90, 368
 Rimkevičiūtė A. 94, 368
 Rimkevičiūtė Liucija 66
 Rimkevičiūtė O. 90
 Rimkūnas Petras 547
 Rimša Edmundas 900
 Rimšiuikienė (Poželiene) 58
 Rotomskis Povilas 680
 Rubinas 263, 371
 Rudys 594
 Rudys A. 149
 Rudis A. 345
 Rudytė D. 58, 95, 368, 416
 Rudytė Elena 59
 Rudytė R. 94, 368, 370
 Rudytė Rozalija 60
 Rudytė Teodora 60
 Rudzinskienė Irena 12, 20, 21
 Rudzite M. 283
 Ruocinis 126
 Rusakevičiūtė Genovaitė 638
 Rusinaitė A. 368
- S**
- Sabaliauskas A. 291, 348, 488
 Sabas (Sabanskis) Jonas 567, 568
 Sabuninas 536
 Sacharovas Andrejus 660
 Saliamoris J. 343
 Saliamoris P. 371, 415
 Saliamorytė J. 94, 368
 Salys A. 271, 340, 379, 716
 Sasnauskas Č. 45
 Satkauskienė J. 616
 Savukynas Bronius 801
 Savvatejev J. 514
 Segalinas F. 28, 30
 Sicinskiai 508
 Sicinskis (Čičinskas) Jonas 229
 Sidauga Augustas 67
 Sidauga K. 199
 Sidaugaitė S. 94, 368
 Sidaugaitė Teodora 66
 Sidaugienė 58
 Silavaitė G. 368
 Silis P. 345
 Silovaitė G. 94
 Sinkleris A. 680
 Sipavičienė M. 345, 416
 Sipavičiūtė G. 416
 Skardžius P. 284, 380
 Sketerienė (Didžiulytė) Ona 534
 Sketeris Adomas 534, 535–539, 572, 672, 680, 713
 Skinderis 41
 Skrupskelis Ignas 54, 69
 Skrupskelis J. 230, 639
 Skrupskelis Juozas 36, 40, 59
 Skrupskelytė S. 90
 Slavėnas P. 629
 Slaviūnas Z. 462
 Sližys 636
 Smetona Antanas 557, 564, 580, 586, 656
 Smiltniekas Janis 192, 227, 262
 Solovjovas J. 635
 Songaila V. 664, 719
 Spudaitė S. 48
 Staliūnaitė Rūta 646
 Stalinas 580
 Stanevičius S. 488
 Stanikūnas V. 712
 Stankevičius J. 44
 Stasytis Aloyzas 9, 18, 641, 648, 655
 Stasiukaitienė (Šalkauskaitė) Genė 682
 Staugaitis Jonas 558
 Stenderis Gothardas Frydrichas 12, 434, 488, 680, 713
 Steponavičienė Marijona 60, 66
 Stirbienė O. 236, 415, 417
 Stočkus 744, 745, 749
 Stonys Vincas 44
 Stradinis Janis 9, 18, 23, 270, 516, 526–529, 613, 621, 627, 631, 706, 711, 712, 714, 715, 772, 777
 Stradinis Paulius 714, 715
 Stramila L. 542
 Stramila P. 517
 Stramilaitė F. 368
 Stramilaitė S. 517
 Stravinskaitė V. 610
 Stravinskas Antanas 23, 705, 719, 721, 724, 731
 Strazdienė N. 417
 Strazdienė O. E. 425
 Strelčiūnas Juozas 487
 Strepeika Aleksas 40
 Strepeika Pr. 712, 716
 Strielčiūnaitė Marė 60
 Strielkūnas Jonas 645, 648, 649
 Strykovskis M. 433, 437, 488
 Struvė V. 522
 Stuknys R. 95, 368
 Stulgytė F. 172
 Sukevičiūtė Antanina 682
 Supranavičius Rimas 908
 Svirplys 255
- Š**
- Šabanaitė L. 368
 Šaknis Jurgis 101, 102, 257, 371
 Šalčius P. 27
 Šalkauskaitė J. 51
 Šalkauskas Aleksandras 683
 Šalkauskas Juozas 644, 646, 654
 Šalkauskas Konstantinas 682–685
 Šalkauskas Petras 683
 Šalkauskienė (Bojažinskaitė) Teresė 683
 Šalkauskienė (Dichavičiūtė) Kazimiera 683–685
 Šalkauskienė (Lipštavičiūtė) Amelija 683
 Šalkauskienė Rozalija 60
 Šalkauskienė Zuzana 684
 Šalminas Jurgis 26
 Šalteksnienė E. 415
 Šantaras Jonas 453
 Šarauškas 540
 Šastalis 521
 Šatrijos Ragana 679
 Šaudinis F. R. 640
 Šepetys Lionginas 707, 718, 752
 Šibilskaitė Veronika 258
 Šimkevičius Pranas 566
 Šimkus Alfreidas 11, 20, 664
 Šimkus S. 45
 Šiurna Juozas 150, 564, 567
 Škiudaitė Audronė Viktorija 9, 12, 18, 21
 Škiudaitė Teklė 74
 Šlėka V. 90
 Šležaitė P. 610
 Šležėvičius Mykolas 558
 Šliakonis P. 345
 Šliavaite Aleksandra (Aleksytė) 606, 607
 Šliavas Algis 606, 607
 Šliavas Boleslovas 606, 607
 Šliavas Juozas 5–7, 9–16, 18–23, 85, 86, 88, 90, 91, 94, 95, 98, 99, 102–107, 118, 125, 133, 135, 136, 153, 216, 269, 291, 292, 332, 333, 369, 372, 379, 420, 423, 424, 426–429, 458, 461, 472, 489, 494, 507, 511, 514, 515, 520, 526–530, 539, 542, 547, 589, 590, 603–607, 609, 610, 612–614, 616–623, 625–640, 663, 680, 705, 706, 709, 711, 715, 725–730, 732, 735, 736, 744, 745, 772, 774–776, 778, 779, 781, 874, 906, 907
 Šliavas Povilas 603, 606
 Šliavienė (Adomaitytė) Antanina 606
 Šliavienė (Katkevičiūtė) Laima 619
 Šliavienė Monika 60
 Šliogerytė D. 368, 416
 Šlitiene L. 417
 Šmailys V. 225, 610
 Šmailytė V. 415
 Šmitas 738
 Šmitienė M. 416
 Šniukas Damijonas 900
 Šukevičius Kostas 4
 Šulgeiferis Abraomas 33
 Švenkas 539
 Švereikaitė I. 368
 Švereikienė Aldona 641
 Švilpa P. 623
 Švilpienė Aleksandra 874
 Švoba Jonas 652, 654

T

Tacitas P. K. 434, 435, 472, 482, 489
 Tailetas Morisas 600, 601
 Talalaitė V. 10, 19, 834
 Tallat-Kelpša J. 677
 Tallat-Kelpšaitė (Niunkienė) Giedrė 470
 Talvest M. 612
 Tamašauskas 44
 Tamašiūnaitė Regina 5, 14, 107
 Tamulevičienė Eglė 528, 629, 633, 634, 714
 Tamulionienė M. 417
 Tamulionytė G. 95, 368, 417
 Tamulis Jonas 550
 Tamulis Sigitas 908
 Tarasas 259
 Tarasenska P. 494, 514, 710
 Tarucas Benjaminas 33
 Tarvydas Aloyzas 905
 Tautavičius Adolfas 4, 10, 19, 23, 706, 722, 803
 Tekutis 259
 Terleckas Vladas 5, 14, 25
 Tydmanaitė Julija 260
 Tydmanas A. 577
 Tydmanas Bronius 260
 Tydmanas Marijonas 46, 48, 49, 51–53, 56, 64, 65, 74–77, 79, 259, 260, 540, 541, 548–555, 559, 565, 584, 585, 610, 611, 905
 Tydmanas Vladas 260
 Tydmanienė Liucija 260
 Tydmanienė Marytė 261
 Tiknevičienė (Dichavičiūtė) Kazimiera 50, 682, 683
 Tiknius-Tiknevičius 683
 Tyla Antanas 4, 10, 19, 23, 714, 811
 Tilinauskas Augustas 257
 Tillet Maurice 598, 603
 Tinterienė T. 246
 Tomkus Vitas 661
 Tomonis Mindaugas 9, 18, 531, 869
 Toporovas V. N. 432, 434, 435, 439, 440, 442, 446, 448, 452–454, 459, 460, 463, 467, 470, 472, 484, 487, 498, 508, 513, 710, 735, 743
 Tornau M. 633, 671
 Tose Chose 33
 Trasauskienė Marija 706, 729, 732
 Trejytė Ona 258
 Trenčeni-Valdapfelis I. 461, 470, 474, 486, 509
 Treškevičius Jonas 507, 722, 816, 830
 Trinkūnas Jonas 10, 19, 8416
 Trumpis Adomas 101, 106–108, 157, 257, 371, 542–547, 681
 Tučas Rolandas 107, 120
 Tulis Teodoras 37
 Tumaitienė Antanina 60
 Tumbelis Jurgis 26
 Tumelis Juozas 729
 Tumonis 153
 Tuoma Silvestras 53, 57
 Tuomaitė Ona 56, 60
 Tuomaitė Vitalija 681
 Tuomienė J. 345

U, Ū

Ūdris 640
 Ūdris Albertas 153, 257
 Ūdris Rudolfas 635, 778
 Ūdrytė A. 94
 Ūdrytė L. 95, 368
 Ulinienė L. 582
 Ulpis Antanas 681, 717
 Urbanavičius Vytautas 516, 528, 529, 629, 633, 634, 713, 724
 Urmanas Juozas 416, 681
 Usonienė L. 213
 Uspenskis G. 535
 Užkuraitienė Elena 56, 58, 60
 Užkuraitis Edvardas 36
 Užkuraitis J. 345
 Užkuraitytė A. 94, 368
 Užkuraitytė Aleksė 66
 Užtupas 594

V

Vaičaitis Pranas 534
 Vaičekauskas M. 231
 Vaičeliūnaitė Paulyna 60
 Vaičeliūnas Juozas 659
 Vaičiulienė E. 415, 416
 Vaičiulytė R. 95
 Vaičiulytė V. 368, 415, 416
 Vaičiūnas 577
 Vaidotas Antanas 540–542
 Vainauskaitė Marė 714
 Vainikauskaitė D. 94, 368, 370, 415, 416
 Vainikauskienė Pranė 60
 Vaišvila Zigmas 661
 Vaitiekūnaitė Rozalija 422
 Vaitiekūnas Antanas 37, 41, 43, 44, 47, 48, 50, 54, 57, 77–79, 539, 540, 541, 553, 561, 565, 566, 577, 659
 Vaitiekūnas V. 85
 Vaitkevičius 26
 Vaitkienė Romualda 899
 Valančius Motiejus 508, 670
 Valantinas Vincas 493
 Valatkienė Karolina 56, 58, 60
 Valatkienė Liucė 66
 Valentiniavičius 41
 Valentukevičienė Jūratė 642
 Valeskalnas P. 636
 Valinskas Juozas 36
 Valiuliai 562
 Valiulienė 56, 58
 Valiulienė (Mataitytė) Teodora 135
 Valiulienė Povilyna 60
 Valiulienė Pranė 60
 Valiulis 41
 Valiulis Juozas 564, 567
 Valiulis Kazys 36
 Valiulis V. 54
 Valiulytė 58
 Valiulytė D. 416
 Valiulytė Eleonora 48
 Valiulytė Karolyna 48
 Valiulytė T. 52, 54
 Vanagas Aleksandras 4, 23, 345, 346, 712, 726, 737, 750
 Vansauskienė Janina 9, 18, 557, 689, 781
 Varnas Pranas 28, 29

Varnauskienė Stasė 60
 Vasermanas E. 30
 Vasermanas M. 33
 Vasilevičienė Monika 688
 Vasiliauskas Kazimieras 649, 651
 Vavilovas S. V. 525
 Vėberienė Birutė 642
 Večenas Oskaras 638
 Vėgėlis 70
 Vėlius Norbertas 4, 7, 16, 23, 423, 424, 427, 450, 468, 474, 489, 509, 707, 712, 718, 725, 726, 736, 737
 Velžis V. 630
 Vėteris Juozas 37
 Vėtra R. 439
 Videman F. I. 640, 716
 Vydūnas 644
 Vienuolis A. 610
 Vilčiauskaitė N. 368, 415
 Vileišis Jonas 558
 Vileišis Petras 566, 567
 Vilėnė Š. 30, 33
 Vilimavičiai 258
 Vilimavičienė Gertrūda 565
 Vilkytė J. 370
 Vingis P. 489
 Virbalaitė Monika 74
 Virbalas Adolis 68
 Virbalas Jonas 686
 Virbickaitė Lina 494
 Visolskaitė 542
 Vyšinskis P. 713
 Vištakytė M. 173
 Vitantas Mečislovas 258
 Vitkauskas Arėjas 643, 647, 648, 652
 Vitkus Jonas 257
 Vizbulis 258
 Volkaitė (Kulikauskienė) R. 449, 490
 Vronevskis Juozas 36
 Vronevskis S. 610

Z

Zagorskaitė 258
 Zagorskis Nisonas 30, 33
 Zakis Juozas 256, 259
 Zakulytė F. 94, 368, 370
 Zarkanienė Janina 642
 Zazavitas Aleksas 257
 Zederštreimas V. 207
 Zemlickas Gediminas 529
 Zemzare D. 474, 631
 Zenavičius 26
 Zinkevičius Zigmas 4, 10, 19, 23, 271, 272, 278, 282, 612, 613, 626, 706, 712, 731, 734, 735, 739, 742, 752, 798
 Zyvertas Martinas 516, 712, 714
 Znaidzilauskaitė Halina 642
 Zupkevičiūtė (Pėželiene) Kotryna 584
 Zurba A. 679
 Zуска 228

Ž

Žašinas Jonas 573
 Žeimantas Liubomiras Viktoras 13
 Žeimantas Viktoras Liubomiras 22

Žeimis Kotryna 722
 Žibūda R. 368
 Židelienė 252
 Žygelis Balys 558
 Žygimantas III, karalius 229
 Žilavičius J. 45
 Žilinskas Saulius 9, 15, 18, 21,
 519
 Žirunskis V. 450
 Žitkevičius Kazys 44
 Žiūraitė R. 417
 Žukauskaitė G. 368
 Žukauskas Konstantinas 681
 Žukauskas P. 191, 193, 198
 Žvirblienė Ona 60
 Žvironas A. 516, 526

Vietovardžių rodyklė

511 vnt.

A

Adelaidė, mst. 679
 Ąglupis, upl. 339
 Aistrā, up. 801
 Akmeniškiai, k. 126, 335, 355–359, 365
 Akmenėliai, dv. 59, 60, 66, 70, 127, 130; k. 335, 341, 353, 354, 356–359, 363–364, 365
 Akmėnė, r. 726, 749; vls. 730
 Alėknai, k. 672
 Alytūs, mst. 675
 Altėjus, kr. 587
 Amėrika, vlst. 27, 418, 422, 545, 546, 567, 571, 588, 589, 595, 596, 598–601, 679
 Ąnglija, vlst. 485, 532, 572, 599, 600, 670, 675, 679, 799
 Anyksėiai, mst. 612
 Antaviliai, k. 671
 Antverpenas, mst. 514
 Argentina, vlst. 50, 681
 Atėnai, mst. 800
 Ąucė, mst. 92
 Augustāvas, mst. 118
 Aukštādvaris, k. 723
 Aukštaitija, etnogr. sr. 371, 651, 652
 Australija, žem. 589, 679
 Austrija, vlst. 571, 596, 674, 681

B

Bařdiškiai, k. 12, 13, 21, 22, 45, 47, 57, 60, 125, 136, 137, 139, 141, 145, 146, 148, 153, 217–219, 223, 336, 337, 340–342, 344, 363–365, 371, 421, 422, 547, 548, 552–555, 557, 559, 561, 562, 564, 566, 567, 573, 577, 588, 589–591, 672, 676, 677, 679, 713, 720
 Bauskė, mst. 90, 107, 389, 418, 521, 576, 633, 634, 671, 675, 716, 720; apyl. 283, 333–335, 713, 716
 Baltausiai, k. 125, 179, 200, 223, 251, 341–343, 345, 354–359, 391, 416, 458, 679, 744, 745
 Baikālas, ež. 598
 Baisogala, mstl. 899, 902
 Bajōrgriovis, up. 340, 342
 Balanėliai, k. 139, 340, 341, 353, 354–357, 359, 364, 365, 676, 714
 Bālduonė, mst. 93
 Bālinė, k. 354, 357, 358
 Balkānai, geogr. sr. 373
 Balt. Plonėnai, dv. 125, 418, 713
 Baltarusija, vlst. 512, 739
 Bāltpamūšis, k. 635
 Baltramiėjevka, k. 713, 715
 Bārbelė, k. 93
 Barguzinas, up. 671
 Barysai, k. 155, 335–337, 339–341
 Bėlgija, vlst. 599
 Belovežas 676
 Berlynas, mst. 259
 Bėrstelė, k. 133
 Beršteliai, dv. 125, 338–341
 Bėrztalis, upl. 126, 209, 210, 223, 334, 339–341, 558–560, 574, 713
 Bėrštonas, mst. 90, 612

Bėrzgalė, par. 680
 Bėržai, mst. 67–69, 72, 490, 637, 645, 676, 679, 710, 714, 715, 749; apskr. 564
 Bitužiai, k. 334, 340, 341
 Byvañniai, bala 500
 Bizantija, imp. 798, 799
 Blauzdziūnai, k. 112, 117
 Bōstonas, mst. 599
 Brāunšveigas, mst. 680, 713
 Brazilija, vlst. 50, 542, 544, 546, 681
 Breslaulis, mst. 596
 Bristolis, mst. 675
 Bučiūnai, k. 583
 Budapėstas, mst. 531, 678
 Būletiškis, mšk. 388, 514
 Bulgārija, vlst. 670
 Butniūnai, k. 134, 335–342, 364, 391, 457, 517, 630, 633, 677

C

Cėsis, mst. 91

Č

Čedasai, dv. 715, 719
 Čekoslovakija, vlst. 640, 681
 Čepolė, k. 657, 674
 Čičykiai, k. 566
 Čikagā, mst. 67, 588, 598–600, 678
 Čiobiškis, mstl. 899, 902
 Čita, mst. 671

D

Daūgaloniai, k. 547, 603, 616, 677
 Daūgmalė, k. 93
 Dainavā, k. 675
 Dānija, vlst. 596
 Dārginiai, dv. 421
 Daugelāičiai, k. 578
 Dauguvā, up. 269, 713
 Daukšgaliai, k. 41
 Degiai, k. 126, 345, 356
 Derveliai, k. 114, 115, 118
 Diržiai, k. 12, 13, 21, 22, 41, 45, 57, 58, 60, 66, 106, 107, 125, 133, 134, 136, 137, 139, 147, 157, 223, 337, 341, 342, 345, 363–365, 415, 416, 544, 557, 559, 561, 564, 567, 582, 584, 590, 591, 671, 672, 674, 677–679, 717
 Did. Plonėnai, k. 92, 340, 342, 353–355, 357–359, 364, 416, 487; dv. 142, 158, 336, 337, 341, 713
 Didžioji Britanija, vlst. 107
 Domañčiai, senkapis 499
 Dorpātas, mst. 532, 569, 596
 Draūdeliai, k. 333, 567
 Drukis, up. 334
 Drūskininkai, mst. 90, 660
 Dūblis, up. 334
 Dūobelė, mst. 92
 Dūrbė, mstl. 2
 Dūsetos, mstl. 736

E, Ė

Ėglainė, mstl. 680
 Ėlėja, mstl. 335
 Endriejavas, mstl. 899, 902
 Ėriškiai, mš. 490
 Ėstija, vlst. 91, 92, 596, 637, 733

F

Fiflisas, mst. 682
 Floridā, valstija 546

G

Garšviai, k. 557
 Gataūčiai, k. 184, 345
 Gavenōniai, k. 509, 682
 Gelėčiai, k. 42, 57, 60, 102, 104, 117, 119, 151, 173, 178, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 363, 364, 365, 391, 417, 418, 421, 434, 439, 541, 542, 592, 676, 681, 754
 Gedeikōniai, k. 125, 126, 269, 335, 336, 339–343, 353, 355, 357, 358, 389
 Gedūčiai, dv. 46, 341, 515–517, 519, 521–523, 527–533, 620, 628–630, 632, 633, 635, 636, 673, 674, 711, 715
 Gedučiai, k. 337, 339, 341, 363
 Gedučiai, mš. 337, 340, 343, 389
 Gedvañniai 578
 Gedziūnai, k. 114, 116
 Geišai, k. 74, 335, 336, 339, 342, 365, 686
 Gelvonai, mstl. 899, 902
 Geručiai, k. 89–92, 204, 340, 341, 353–359, 363–365, 388, 415, 416, 584, 670
 Gižyckas, mst. 801
 Glebavā, dv. 11, 20, 127, 128, 270, 341, 345, 391, 458, 631, 671, 711, 720, 753; mš. 335, 337, 338, 340, 341, 343, 389
 Gōjus, k. 334
 Grūžiai, k. 115
 Graikija, vlst. 486, 489
 Griežionėliai, dv. 671
 Grigōniai, k. 337, 340
 Grikpėdžiai, k. 190
 Gruzdziai, vls. 19, 899, 902
 Grūzija, vlst. 739
 Gūostagalis, apyl. 90, 277, 284, 334–336, 338, 417, 457, 458; k. 335, 341, 458

H

Hėlsinkis, mst. 678

I, Y

Iciūnai, k. 673
 Iecava, mstl. 92
 Ilguoėčiai, k. 111
 Ilinojus, vlst. 599, 673, 679
 Irkutskas, sr. 681
 Yslykis, upl. 340
 Ispanija, vlst. 681, 799
 Isrutis, mst. 670
 Italija, vlst. 522, 580, 599
 Ivōškiai, k. 675
 Izraėlis, vlst. 107
 Ižorskas, mst. 682

J

Jāлта, mst. 672
 Japonija, vlst. 597, 598, 679
 JAV, vlst. 107, 544, 596, 597, 631, 670, 673, 676, 677, 679
 Javidōniai, k. 107, 125, 126, 133, 155, 157, 251, 334, 335, 340–342, 345, 630

Jelgava, mst. 28, 92, 522, 628, 634, 680
 Jėna, mst. 674
 Jėniškis, mst. 13, 22, 44, 86, 90, 379, 437, 500, 560, 565, 637, 672, 714, 742, 750; apyl. 335, 340; apskr. 609; r. 91
 Joniškėlis, 90, 577, 672, 675, 679; apyl. 101, 468
 Jovaišiai, k. 60, 66, 119, 148, 154, 156, 198, 334, 335, 337, 340, 341, 364, 681
 Jūknai, k. 158
 Juknėičiai, k. 675
 Juodėliai, alkakalnis 490
 Jūdūpė, vls. 672
 Jūrgaičiai, plkn. 514

K

Kaūnas, mst. 4, 26–29, 31, 44, 49, 50, 59, 90, 93, 125, 229, 259, 271, 332, 338, 345, 373, 474, 482, 489, 494, 514, 516, 526, 539, 558, 560, 562, 566, 569, 570, 578, 590, 594, 630, 635, 670–680, 710, 714, 742; apskr. 581; gub. 27, 40
 Kačerginė, mstl. 612
 Kairėliai, k. 12, 21, 86, 93, 125, 132, 133, 148, 334–337, 340–345, 353, 355–358, 363–365, 415–417, 458, 483, 484, 584, 705, 720, 723, 761
 Kairėliai, senkapis 620
 Kaišiadorys, apyl. 293; mst. 557, 677
 Kalevai, k. 604
 Kalnėlis, k. 269, 437, 725, 726
 Kalvarijà, mst. 49
 Kanadà, vlst. 678
 Kàndava, mst. 92
 Kàpupė 340, 341
 Kareiviškis, k. 466
 Karėlija, asr.? 514, 709
 Karlovy Vary, mst. 523
 Katkūnai, k. 118
 Kazlū Rūdà 675
 Keimė, mst. 539
 Kėdàiniai, mst. 332, 631, 680, 713; apyl. 293
 Kerėžiai, k. 490
 Kernavė 902
 Kervesėliai, k. 342
 Kervėšiai, k. 334, 337, 340, 341, 458
 Kybàrtai, k. 645
 Kybūriai, k. 158, 714; vls. 189, 242
 Kibūriai, kp. 111
 Kiemėnai, k. 173, 635; apyl. 416
 Kijevas, mst. 596, 649, 673, 677, 799
 Kijnja, vlst. 597, 598, 679
 Kyzeriai, dv. 603
 Klaipėda, mst. 4, 68, 69, 88, 90, 470, 673, 678, 679, 736
 Klausūčiai, k. 259, 675
 Klivlendas, mst. 676
 Klóvainiai, mstl. 34, 127, 536, 681; apyl. 335
 Konstantinavà, dv. 682
 Konstantinópolis, mst. 799
 Kopenhagà, mst. 640
 Kostańtai 57, 541

Krasniškiai, k. 132, 207, 340, 354–356, 358, 359; dv. 11, 20
 Kratašinas, dv. 270, 341, 342, 631, 711; mš. 458
 Krāžiai, mstl. 9, 18, 539, 540–542
 Kriaunos 898
 Krikliniai, alkakalnis 451; apyl. 491
 Kriukai, mstl. 31, 34, 69, 70, 143, 421, 539, 547, 573, 713, 714; apyl. 336, 338, 339; par. 44; vls. 34
 Krúoja, upl. 466
 Kūkai, k. 42, 57, 60, 66, 337, 340, 345, 363, 672
 Kūkariškis, k. 354–358, 363
 Kulàutuva, mstl. 578
 Kumpacizna, dv. 573
 Kūpiškis, mst. 671
 Kuršėnai, apyl. 347; vls. 34
 Kūršas, etnogr. sr. 211, 229, 270, 379, 385, 711; gub. 516, 520, 521, 628
 Kúrtuvėnai, vls. 34
 Kvėdarna, mstl. 709, 899, 902
 Kvėdlinburgas, mst. 800, 801

L

Laūksargiai, k. 68
 Lauksodis, k. 11, 20, 41, 42, 44, 45–56, 58–60, 66, 69, 70, 75, 77–80, 98, 104, 105, 107, 108, 157, 158, 173, 176, 199, 213, 229, 262, 334, 340, 341, 345, 363–365, 417, 421, 434, 477, 492; apyl. 276, 291, 335, 336, 338, 339, 343, 344, 348, 415–417, 437, 723; bžnk. 539–544, 547, 553, 560, 568, 577, 584, 589, 592, 594, 659 673, 677, 712, 749; dv. 391; par. 565, 566
 Laūmekiai, k. 126, 340, 341, 342, 344, 389, 441
 Labōrai, k. 110, 112
 Lamokėliai, bžntk. 490
 Lapėnai, k. 562
 Latgalė, ist. sr. 385
 Latvija, vlst. 26, 41, 70, 88, 90–93, 100, 107, 126, 133, 134, 136, 142, 159, 168, 211, 256, 270, 283, 284, 293, 332–35, 347–349, 371, 385, 427, 428, 487, 488, 509, 516, 528, 529, 531, 535, 589, 596, 609, 613, 621, 628, 629, 633, 635–637, 657, 674, 675, 680, 705, 707, 714, 745, 772, 777
 Laukuva, mstl. 899, 902
 Leipcigas, mst. 338, 515, 521, 531, 628, 673, 674, 675
 Leningrādas, mst. 92, 635, 659, 660, 670, 674, 678
 Lenkija, vlst. 95, 107, 270, 572, 676, 801
 Lielupė, up. 126, 269, 341, 640, 713
 Liepāja, mst. 283
 Liepōra, upl. 340
 Liepōrai, k. 46, 110, 115, 336, 340; dv. 714
 Liesai, k. 21, 335, 336, 340, 341, 388, 493, 494, 584, 609, 616, 671, 697
 Lietuvà, vlst. 1, 2, 4, 10, 13, 18, 19, 21, 22, 25–29, 31–35, 41, 42,

47, 48, 52, 55, 67, 70, 72, 85, 88, 95, 100, 101, 106, 125, 126, 159, 190, 199, 216, 217, 228, 242, 256, 269, 270, 291, 292, 330, 331, 333, 335, 338, 339, 347, 348, 371–373, 379, 391, 423, 425–427, 432, 438, 439, 443, 449, 450, 455, 456, 470, 474, 479, 481, 484, 487–489, 490, 493, 495, 499, 508, 510, 511, 513, 515, 516, 519, 520, 521, 527–529, 531, 534–536, 539, 541, 542, 545, 547, 550, 558, 571–574, 577, 579–583, 588, 589, 592, 595, 596, 599–601, 608, 613, 620, 628–631, 635, 636, 641–644, 646, 647, 649, 651, 652, 657, 660, 670–673, 675–683, 705, 711, 712–716, 722, 738, 739, 744, 775, 798, 799, 800–802
 Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 270, 379
 Likėnai, k. 527, 674
 Linkuvà, mst. 34, 35, 44, 55, 72, 85, 88, 90, 118, 259, 332, 351, 390, 419, 539, 544, 564, 565, 568, 573, 578, 583, 603, 605, 608, 609, 611, 616, 639, 645, 673, 677, 678–680, 713, 714, 722, 723; apyl. 102, 125, 142, 145, 158, 458, 468, 476, 487, 494
 Liphen, dv. 68
 Lipiškiai, vnk. 202
 Liveikiai, k. 291
 Liviškiai, k. 291
 Livónija, istor. sr. 332, 348, 379, 520
 Lýbiečiai, k. 125
 Lýgumai, vls. 34
 Lōncmenis, mš. 564
 Luokava, plkn. 92, 714, 726
 Lupóniai, plkn. 514
 Lvovas, mst. 660

M

Múrdvaris, k. 573
 Maišėliai, k. 126, 339, 340, 343, 354, 356, 359, 363
 Majāmis, mst. 546
 Mandžiūrija, provinc. 597, 679
 Mārgiai, k. 41, 42, 60, 66, 104, 146, 149, 151, 231, 337, 340, 341, 344, 416, 493
 Marijāmpolė, apskr. 583; mstl. 578, 670
 Maskvà, mst. 93, 270, 432, 434, 439, 440, 442, 446, 448, 452–454, 459, 460, 463, 467, 470, 472, 484, 487, 496, 497, 498, 513, 516, 526, 528, 535, 539, 572, 581, 595, 631, 635, 640, 649, 660, 671–673, 678–680, 711, 722
 Máučiuvis, upl. 335
 Mažeikiai, r. 259, 637
 Mažiejė Liėšai, k. 682
 Mažoji Āzija, p-lis 473
 Mažučiai, k. 74, 114, 139, 141, 148, 149, 198, 201, 207, 340, 345, 417, 641, 671, 686
 Medvilioniai, k. 340, 713; dv. 270, 547, 548, 559, 572
 Megucioniai, k. 419
 Melbūrnas, mst. 678
 Meldiniai, k. 111

Melgužė, k. 111
 Mėrjama, mstl. 92
 Merkinė, mstl. 90, 612
 Meškūčiai, vls. 578
 Mežuotnė, pilis 41, 90, 211, 624, 625
 Michailovka, k. 676
 Miesteliškiai, pilkapynas 491
 Miėliai, k. 354, 355
 Mikėliškis, k. 66, 104, 126, 218, 219, 221, 230, 246, 364, 547, 564, 677
 Minskas, mst. 635, 636, 649
 Mintaujė, mst. 28, 384, 499, 516, 521, 522, 523, 537, 567–569, 578, 590, 594, 628, 629, 637, 672, 677, 679
 Miunchenas, mst. 531, 674
 Molėtai, mst. 95, 672
 Mongolija, vlst. 597, 679
 Monrealis, mst. 678
 Muřginis, upl. 335, 343, 713
 Musninkai, mstl. 899, 902
 Mūša, up. 85, 86, 126, 158, 331, 437, 472, 495, 604, 713, 722, 743, 750, 752

N

N. Akmėnė, mst. 714
 N. Žagārė, mstl. 437
 Nakrosiūnai, k. 125, 131, 134, 136, 140, 141, 143, 336, 339, 342–345, 353, 354, 356–358, 363, 364, 416
 Nalšia, ist. žemė 799
 Nārva, mst. 512
 Naujškiai, k. 494
 Naujoji Zelandija, vlst. 675
 Neapolis, mst. 522, 531, 628, 674
 Nedingė, k. 350
 Negocinas, ež. 801
 Nemunas, up. 512, 714
 Nereikėniai, k. 535, 680
 Nėringa, mst. 90
 Nėta, upl. 800
 Nevėžis, up. 270, 489
 Nevė, up. 595
 Niūrai, k. 134
 Niujorkas, mst. 546, 588, 590, 599, 677, 680
 Niūronėliai, k. 60, 339
 Nociūnai, k. 57, 59, 60, 66, 102, 111, 158, 163, 199, 206, 223, 229, 230, 236, 252, 335–337, 339–344, 363–365, 391, 415–417, 421, 493, 757; vls. 11, 20, 126, 754
 Noreikiai, k. 133, 213, 214, 218, 341, 342, 344, 345, 354–359, 364, 416;
 Noriūnai, k. 125, 135, 246, 340, 363, 364
 Novgorodas, mst. 716

O

Olaime, mst. 635

P

Pabaltijys, geogr. sr. 522, 527–529, 596, 628, 629, 635, 637, 678
 Pabiržė, vls. 68, 566;
 Pabradė, apyl. 333
 Pagėgiai, mst. 68
 Pagiriai, k. 104, 126, 150, 161, 191, 193, 206, 208, 211, 213–216,

227, 353–355, 357, 358, 365, 371, 415; plv. 421
 Pakruojis, mst. 41, 42, 89, 113, 291, 419, 528, 529, 573, 582, 604, 630, 640, 645, 722, 742, 744, 750; r. 44, 90, 91, 333, 427, 428, 531, 612, 660, 675, 764, 781, 782; sav. 4
 Palūšė, k. 612
 Palangà, mst. 90, 675, 679
 Paliečiai, k. 119
 Palšiai, k. 340
 Pamūšis, k. 116, 117, 437, 670, 678
 Pamáučiai, k. 334, 335, 337, 340, 341, 354, 356, 357, 358, 417, 577
 Pamažupiai, k. 101
 Pamūšis
 Pandėlys, mstl. 719
 Panemunėlis, mstl. 719, 903
 Panevėžys, mst. 28, 69, 529, 560, 570, 636, 675, 680, 710, 712, 749; 25, 27, 40, 90, 557, 569, 570, 573
 Papilė, mstl. 259, 672, 899, 902
 Paryžius, mst. 521, 522, 531, 532, 628, 673, 674, 675, 680
 Pastėliškiai, k. 26, 126
 Pasvaliečiai, k. 566
 Pasvalys, r. 85, 90, 535, 635, 715; mst. 744; apyl. 417; apskr. 564; vls. 677
 Pašvitinys, mstl. 31, 41, 48, 55, 90, 172, 388, 431, 499, 514, 714, 749, 750; apyl. 277, 333, 458, 494; par. 44, 589, 603, 616; vls. 421, 567, 583, 681
 Pāvenčiai, k. 40
 Pažeimė, dv. 11, 20, 127, 130
 Pažeriai, k. 68
 Peipusas (Čiudo), ež. 716
 Pelaniškiai, k. 90, 605, 627
 Peluėdžiai, k. 681
 Pensilvanija 673
 Peterbūrgas, mst. 532, 537, 590, 594–596
 Petrāpilis, mst. 570, 572, 595, 596
 Petrašiūnai, k. 713
 Petrogrādas, mst. 597
 Petroniai, k. 42, 363, 364
 Petrošiūnai, k. 158
 Petrozavodskas, mst. 705
 Piarnu, mst. 88, 92, 611
 Pikčiūnai, k. 83, 365
 Pikčiuviečiai, k. 493, 494
 Pilsrundalė 90
 Piniavà, mstl. 494; vls. 514, 710
 Plāteliai, mstl. 90, 612, 898, 902
 Plikėliai, k. 723
 Plonėnai, dv. 11, 20, 125, 334, 339, 508, 631, 714, 763, 764
 Plonė, upl. 334, 340, 713
 Plūngė, mst. 670; r. 741
 Prūsija, buv. vlst. 229, 670
 Prahà, mst. 678
 Prancūzija, vlst. 531, 532, 561, 588, 599, 601, 670, 674, 799
 Praniai, k. 710
 Pskovas, mst. 538, 680, 799
 Pūmpėnai, mstl. 514
 Pūodiškis, up. 343
 Puodžiūnai, k. 101, 109, 118, 134, 142, 145, 158, 223, 334, 339, 341, 416, 542, 567; dv. 242, 390
 Putrėliai, k. 334, 340, 344, 345, 354, 357–359

R

Radikiai, k. 490
 Radviliškis, mst. 69, 573; r. 453
 Ragaišiai, k. 104, 337, 340
 Raguva, mstl. 899, 902
 Ramygala, apyl. 291
 Rasėiniai, mst. 90, 631, 652, 679; apyl. 293
 Raudėnepamūšis, k. 158
 Rėzeknė, apyl. 333
 Rietāvas, mst. 44
 Rygà, mst. 66, 91, 92, 174, 190, 203, 262, 270, 283, 332, 333, 338, 349, 379, 384, 385, 418, 432, 433, 435–439, 452, 462, 468, 470, 473, 474, 479, 486, 489, 499, 501, 508, 596, 605, 628, 630–637, 649, 660, 673, 675, 677, 681, 706, 711, 716, 717, 738
 Rimkūnai, k. 431, 487, 603, 616, 680
 Rio de Žaneiras 545, 681
 Rėkiškis, mst. 714, 715; apskr. 679; r. 717
 Romà, mst. 523, 531, 532, 628, 674; vlst. 798
 Rotorujà, mst. 675
 Rozalimas, mstl. 458, 672; par. 44
 Rėzentalis, k. 126, 345, 353–356, 358, 364
 Rūndalė, plk. 91, 713
 Rūoniai, k. 353–359, 671, 677; vnk. 126
 Ruėtis, upl. 340
 Rupėniai, k. 561
 Rūsija, vlst. 25, 28, 107, 531, 532, 539, 566, 572, 573, 577, 578, 580, 582, 588, 590, 595, 596–598, 601, 644, 670, 678, 682
 Rūsė, mst. 88
 Rymiškiai, mš. 453

S

Salėčiai, mstl. 90, 101, 714, 717, 730, 744, 750; vls. 34, 674
 Saltėniškės, kp. 660
 San Pāulas, mst. 546, 681
 Sankt Peterbūrgas, mst. 27, 28, 331, 649, 670, 671, 675, 678, 716
 Seinai, mst. 745
 Sėlija, etnogr. sr. 385
 Senoji Žagārė 133, 134, 379
 Seredžius, mstl. 899, 902
 Serenėlė, upl. 335
 Serpen, pilis 92
 Sėsava, apyl. 335
 Seūlas, mst. 681
 Sevastėpolis, mst. 545
 Siātlas, mst. 598
 Sibiras, geogr. sr. 69, 541, 582, 597, 598, 648, 658, 675, 678
 Sidabrė, plkn. 72, 92, 269, 437, 726
 Simferėpolis, mst. 539
 Skaistupis, upl. 713
 Skāistgiris, mstl. 85, 714
 Skakai, k. 255
 Skandināvija 564
 Skarūliai, k. 114, 143, 364, 365, 415, 416, 567
 Skaudvilė, apyl. 291
 Skikniai, k. 339–341, 720

Slabadà, k. 421
 Slánkiškis, k. 344; plv. 126
 Slūckas, mst. 535
 Smardónė, k. 674
 Smilgiai, mstl. 573; apyl. 750
 Smoleńskas, mst. 421, 569
 Sovietų Sąjunga, buv. vlst. sąjunga
 637, 670, 678
 Sriaūtas, up. 340
 Stačiūnai, k. 35, 898, 902
 Starobėlskas, mst. 676
 Staškāviečiai, k. 125, 335, 341, 345
 Steigviliai, k. 13, 22, 24, 41, 42,
 47, 57, 59, 60, 106, 111, 125, 131,
 132, 136–138, 140–142, 144, 147,
 151, 152, 155, 157, 198, 223, 231,
 335, 339, 340, 344, 345, 538, 542–
 544, 557, 561, 566–568, 587–591,
 593–595, 678, 679, 681, 713, 720,
 723; kp. 507
 Stòkholmas, mst. 712
 Stounhendžas 485
 Strėtinskas, mst. 671
 Sūbatė, mstl. 680
 Sunakstė, mstl. 680
 Suomija, vlst. 676
 Sverdlòvskas, mst. 676
 Svirkalis, upl. 334, 713
 Svitenė, k. 633; apyl. 90, 91, 335

Š

Šakýna, mstl. 682
 Šalčiai, k. 119
 Šašiai, k. 115, 157, 335, 340, 493
 Šeduvà, mstl. 69, 450, 636, 710;
 Šiauliai, mst. 4, 28, 39–41, 44, 68–
 70, 85, 86, 89, 91, 107, 157, 242,
 259, 507, 550, 557, 560, 561, 568,
 573, 594, 670, 671, 673, 674, 676,
 678, 681, 682, 689, 706, 733, 749;
 apskr. 69, 583, 589; r. 710
 Šidlavà, bžnk. 48, 539
 Šilėnai, k. 69
 Širvintos, mstl. 898
 Šulāičiai, k. 59, 682, 684, 685, dv.
 541, 683
 Šumýliai, k. 358
 Švėdija, vlst. 107, 492, 523, 670, 681
 Šventýbrastis, kln. 489
 Šventóji, mstl. 510, 512, 705, 706;
 gvv. 450, 511; up. 282
 Švitinhofas, dv. 152, 153
 Švitinys, upl. 389, 494, 723
 Švóbiškis, k. 113

T

Talačkóniai, k. 417
 Tālinas, mst. 88, 92, 611, 649, 660,
 675, 733
 Tarbūčiai, k. 112

Tārtu, mst. 88, 92, 522, 532, 569,
 579, 590, 596, 611, 671, 679, 733
 Taškeńtas, mst. 682
 Tauragė, mst. 68; apyl. 291
 Tauragnai, mstl. 899, 902
 Telšiai, mst. 670
 Tėrvetė, pilis 92, 625
 Tilžė, mst. 537, 541
 Tiflisas, mst. 682
 Titóniai, k. 458
 Tolimieji rytai, geogr. sr. 671
 Trākai, mst. 93, 614
 Tričiai, k. 115
 Trýškiai, mstl. 35
 Trumpakójai, k. 127, 334, 340–342,
 353–359, 364
 Tūrinas, mst. 531, 673
 Turkestānas, ist. geogr. sr. 682
 Tūrkija, vlst. 670, 799
 Tverai, k. 741

U, Ū

Ūdekai, k. 102, 109, 113, 577
 Ūdrija, apyl. 331
 Ūkmergė, mst. 259, 282, 671; apyl.
 293
 Ūpėlė, upl. 126, 335
 Ūpmalė, etnogr. sr. 269
 Ūpýtė, mstl. 713
 Ūsis, ež. 389
 Ūtenà, apyl. 291
 Ūžkalniai, k. 490
 Užšvītinis, vls. 341

V

Vabalnińkas, mstl. 44, 490, 645
 Vadaktaĩ, kp. 450
 Vainaróniai, k. 418
 Vainiūnai, dv. 389
 Vālga, mst. 90–92
 Vālmieras, mst. 91
 Vaškaĩ, mstl. 85, 90, 335, 338, 339,
 458, 714, 744; par. 44; vls. 34,
 417, 418, 570, 577, 633, 673, 677
 Veikšiai, k. 135, 339
 Veņgrija, vlst. 107, 571, 572, 670
 Veņgriškis, k. 713
 Vėcumniekai, k. 93
 Vegėriai, apyl. 490, 726
 Veiveriai, mstl. 583
 Veliuonà, mstl. 495, 902
 Vepriai 899, 903
 Viátka, gub. 569
 Vidūgiriai, k. 674
 Vīdžemė, etnogr. sr. 385
 Viena, mst. 596, 674, 681
 Viesytė, mstl. 714, 715
 Vileišiai, k. 12, 33, 150, 200, 206,
 209, 211, 353, 354, 356, 357, 359,
 365, 425, 750

Vilkaviškis, mst. 645
 Vilnius, mst. 4, 26, 55, 72, 88, 89,
 93, 95, 125, 126, 203, 241, 269,
 270–272, 277, 282–284, 291–293,
 330, 331, 333, 339, 340, 345–348,
 352, 379, 428, 432, 434–436, 438,
 441, 448–450, 452, 453, 456, 458,
 461, 462, 468, 470–475, 477–479,
 481–484, 486, 488–490, 492, 494–
 499, 501, 508–513, 515, 516, 527–
 529, 531, 532, 534, 535, 537, 539,
 550, 570, 609, 612, 614, 617, 629,
 631, 632, 635–637, 640, 642, 644,
 645, 647, 649, 651, 655, 656, 660,
 670, 671–675, 677, 679–681, 683,
 697, 706, 707, 709, 715, 716, 718,
 722–726, 728, 729, 731, 735, 737–
 739, 741, 749, 752
 Viršýtis, upl. 340, 341, 723
 Viskónsinas, vals. 599, 679
 Višeikiai, k. 66, 334, 340, 342, 344,
 437
 Vitebskas, mst. 579
 Viteikai, k. 126
 Vizgóniai, dv. 544
 Vokietija, vlst. 38, 107, 522, 564,
 571, 572, 580, 596, 597, 649, 670,
 674, 675, 676, 679
 Voronėliai, k. 723
 Výdžiai, k. 353–359, 365

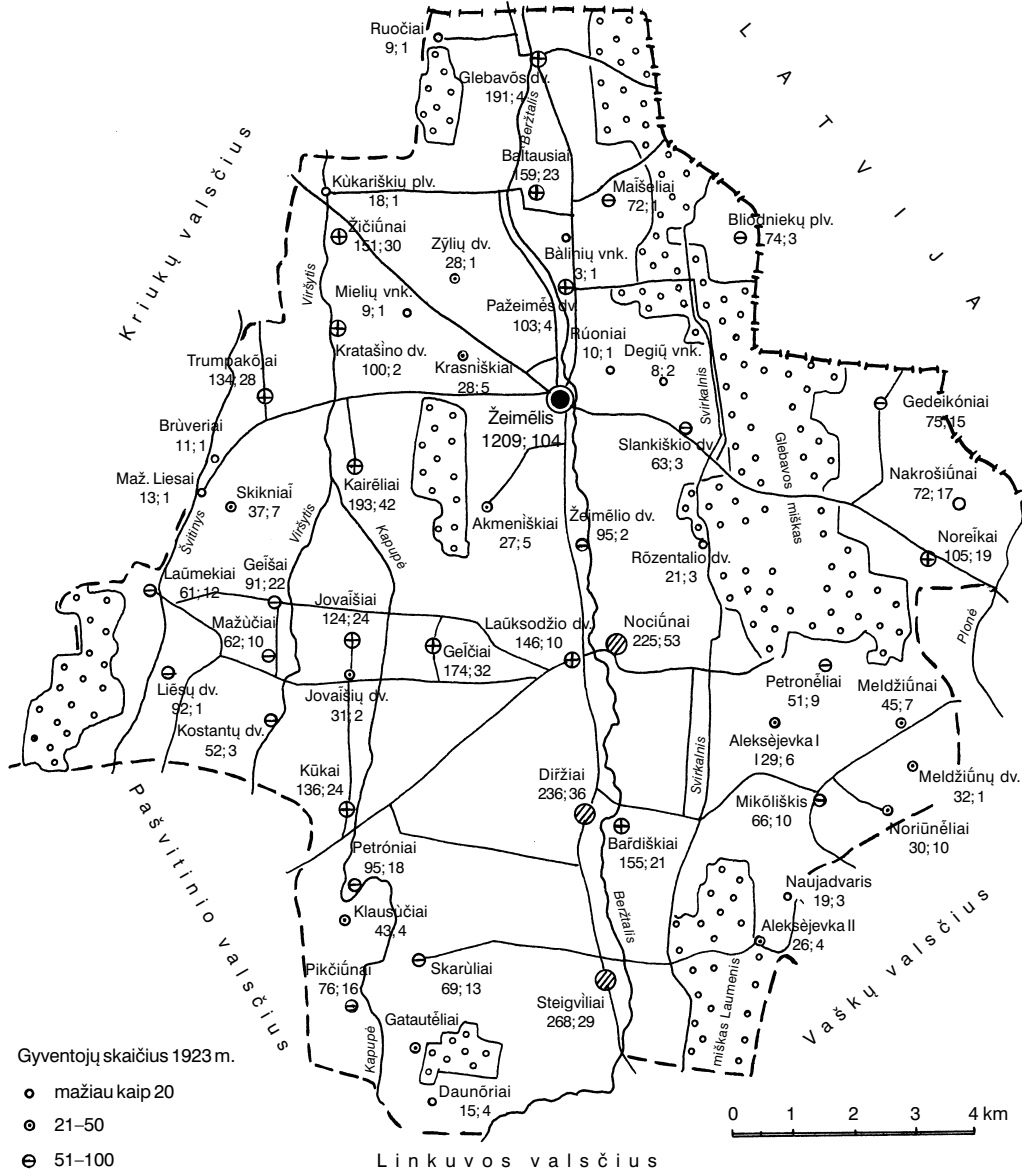
Z

Zėmgala, etnogr. sr. 385
 Zigmantiškiai, k. 458
 Ziniūnai, dv. 603
 Zýliai, k. 126, 153, 340, 354, 358,
 458

Ž

Žagārė, mst. 28, 39, 85, 86, 91, 92,
 335, 341, 680, 714, 715, 728, 741,
 744, 902; plkn. 620
 Žasāičiai, k. 453
 Žeimėlis, k., mstl., par., sen., vls.,
 dv. ir kt. knygoje minimi beveik
 kiekviename puslapyje po keletą
 kartų, todėl nenurodoma, kuriame
 puslapyje jie paminėti.
 Žemaitija, etnogr. sr. 270, 430, 462,
 649
 Žičiūnai, k. 335, 341, 353–358
 Žiemgala, etn. sr. 11, 20, 92, 93,
 126, 133, 134, 136, 142, 159, 269,
 284, 331, 333, 348, 351, 612, 618–
 621, 624, 627, 631, 707, 712, 724,
 726, 781
 Žiobiškis 898, 902
 Žiūrkinė, k. 109
 Žvelgāitis, kln. 91

L A T V I J A

Gyventojų skaičius 1923 m.

- mažiau kaip 20
- 21–50
- ⊖ 51–100
- ⊕ 101–200
- ⊗ 201–300
- 1 209

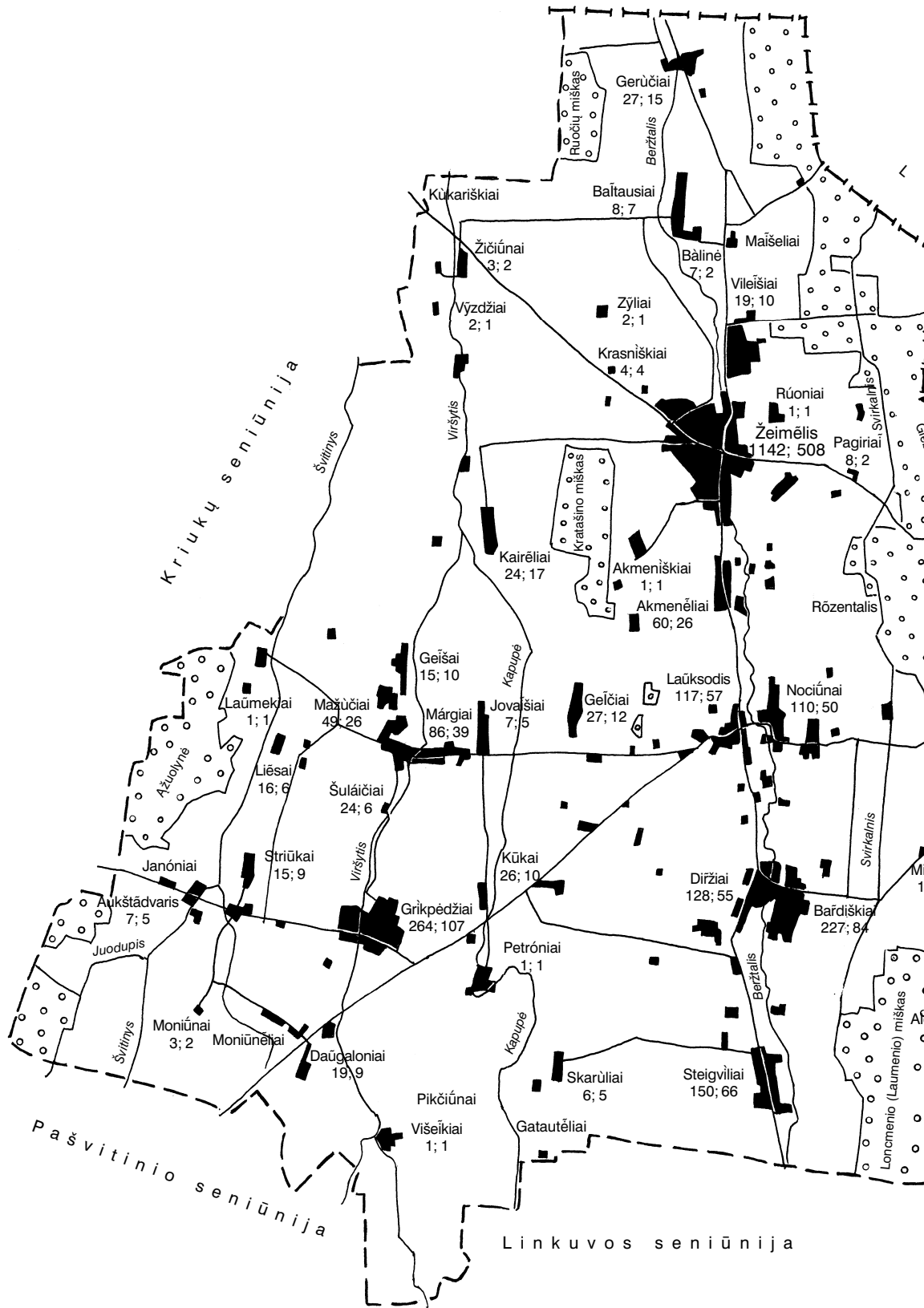
Linkuvos valsčius

Geļčiai – skaičiai, rašomi po kaimo pavadinimu,
174; 32 reiškia gyventojų skaičių ir ūkių skaičių
jame 1923 metais

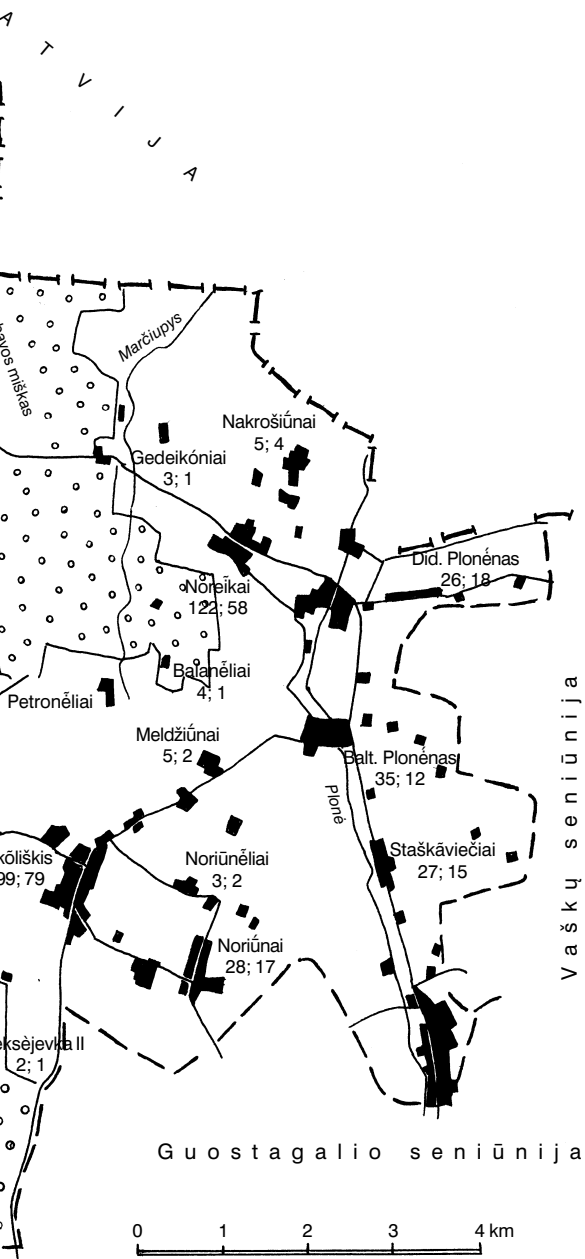
Iš viso valsčijie buvo 5 650 gyventojų, 740 ūkių.

Buvusio Žeimēlio valsčiaus žemėlapis.

Sudarė Lidija Kavaliauskienė

Dabartinė kartografinė ir demografinė situacija buvusio Žeimelio valsčiaus teritorijoje. Sudarė Lidija Kavaliauskienė

Geļčiai – skaičiai, rašomi po kaimo pavadinimu,
27; 12 reiškia gyventojų skaičių ir ūkių skaičių jame
2004 metais

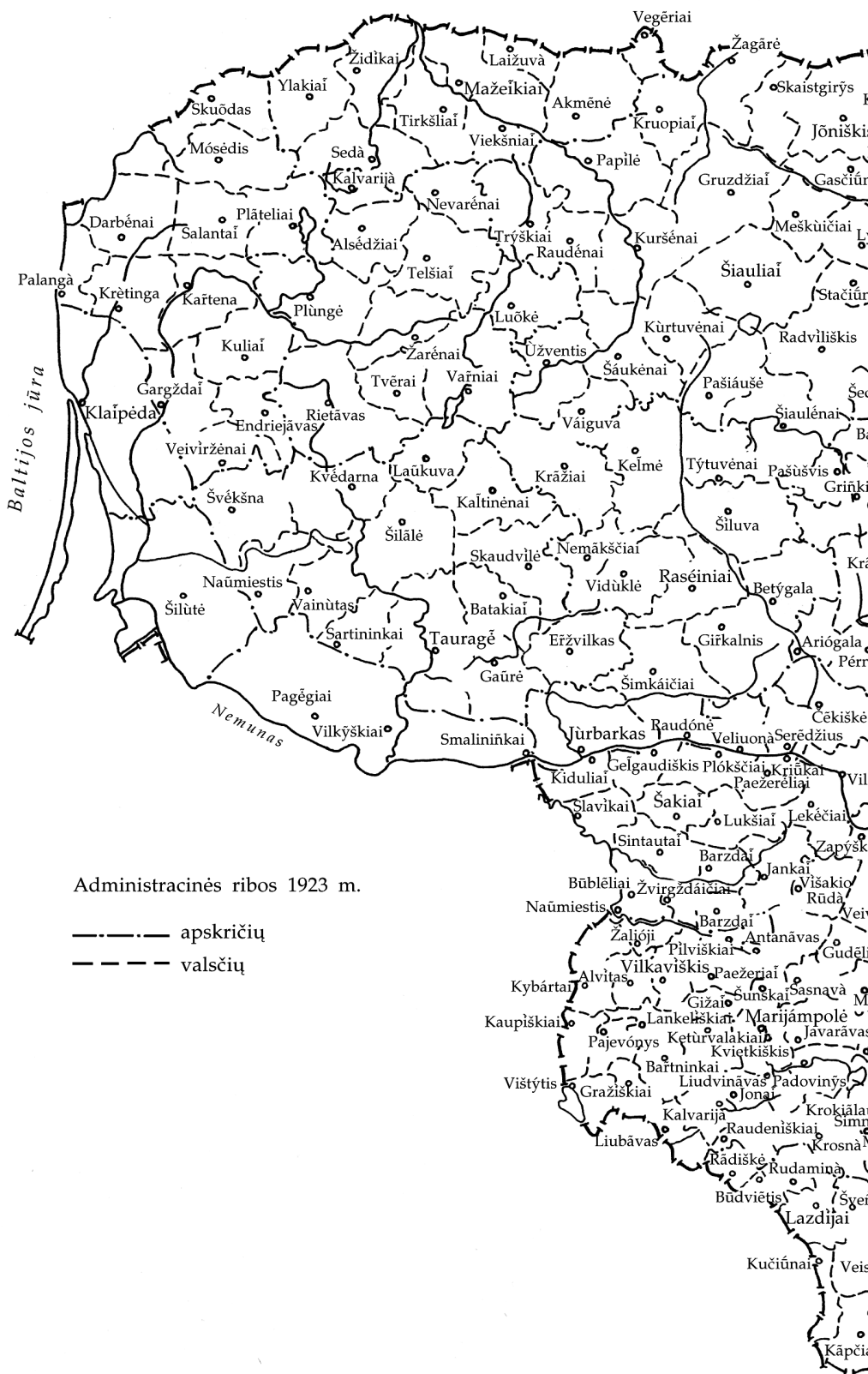
Iš viso buvusio valsčiaus teritorijoje 2004 m. buvo
3 063 gyventojai, 1 374 ūkiai.

Dabartinė buvusio Žemėlio valsčiaus teritorija (pagal karinės topografijos 1991 m. žemėlapi)

*Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis.
Tamsiau išskirtas Žemio valsčius.
Parengė Lidija Kavaliauskienė,
Albinas Masaitis*

Buvusių Lietuvos valsčių abėcėlinis sąrašas

Adutiškis	Gelėžiai	Klėvainiai	Molėtai
Akmėnė	Gelgaudiškis	Krākės	Mósėdis
Alantà	Gėlvonai	Krāžiai	Mūsinkai
Aleksandravėlė	Giedraičiai	Krekenavà	Nātkiščiai
Alytūs	Giřkalis	Kretingà	Naujāmiestis
Ālovė	Gižai	Kretingālė	Naujōji Vīlnia
Alsėdžiai	Gražiškiai	Kriaūnos	Nedzingė
Alvitas	Griņkiškis	Krinčinas	Nemajūnai
Andriōniškis	Griřkabūdis	Kriuukai	Nemākščiai
Anykščiai	Grūšlaukė	Kriūkai	Nemenčinė
Antālieptė	Gruzdžiai	Krōkialaukis	Nemunāitis
Antanāvas	Gudėliai	Krosnà	Nemunėlio Radviliškis
Antāzavė	Gudžiūnai	Kruonis	Nevarėnai
Ariōgala	Gulbinai	Kruopiai	Obėliai
Ařmintà	Igliškėliai	Kučiūnai	Ōnuškis
Aukštādvaris	Ignalinà	Kūktiškės	Pabāiskas
Aukštōji Panemūnė	Ylakiai	Kudirkos Naūmiestis	Pabėržė
Aukštupėnai	Ilgiziai	Kuliai	Pābiržė
Bābtai	Ilguvà	Kūpiškis	Pabradė
Baisōgala	Imbradas	Kuprėliškis	Padovinys
Balbiėriškis	Inturkė	Kurkliai	Padubysys
Bālninkai	Janāpolė	Kursėnai	Paežerėliai
Barstýčiai	Janāvas	Kurtuvėnai	Paežeriai
Bařtninkai	Jankai	Kvėdarna	Pagėgiai
Barzdai	Jašiūnai	Kvetkai	Pagiriai
Batakiai	Jiėznas	Kvietiškis	Pāgramantis
Baziliōnai	Jonavà	Laižuva	Pajevonys
Berčiūnai	Joniškėlis	Lankėliškiai	Pajūris
Betýgala	Jōniškis	Lāpės	Pakalniai
Birštonas	Jōniškis (<i>Molėtų r.</i>)	Laūksargiai	Pakapė
Biržai	Jōsvainiai	Laūkuva	Pakruojis
Būblėliai	Juknāičiai	Lazdijai	Pakūonis
Būdvietis	Juodāičiai	Leckavà	Palangà
Butrimōny	Juodupė	Lėipalingis	Pandėlys
Ceikiniai	Jurbarkas	Lekėčiai	Panemunėlis
Čedasai	Jūžintai	Leliūnai	Panemunis
Čėkiškė	Kabėliai	Lenkimai	Panevėžys
Čypėnai	Kaiřiadōrys	Leņtvaris	Panoteriai
Darbėnai	Kalesniņkai	Lyduōkiai	Papilė
Daūgai	Kaļtanėnai	Lýgumai	Papilys
Daūgailiai	Kaltinėnai	Liņkmenys	Parōvėja
Daujėnai	Kalvarijà	Linkuvà	Pasvalys
Debeikiai	Kamajai	Lioliai	Pařiaušė
Degūčiai	Kāpčiamiestis	Liřkiavà	Pařuřvys
Dėltuva	Karklėnai	Liubāvas	Pařvitinys
Dievėniškės	Karmėlava	Liudvināvas	Paupinė
Dotnuvà	Karțena	Lukřiai	Pažāislis
Dovilai	Katýčiai	Luōkė	Perlojà
Drūskininkai	Kaūnas	Māiřiagala	Pėrnarava
Dūkřtas	Kaūpiškiai	Marcinkōny	Petrařiūnai
Dūsetos	Kavārskas	Marijāmpolė	Piktupėnai
Eiřiškės	Kazlų Rūdà	Mažeikiai	Pilviškiai
Endriėjāvas	Kėdāiniai	Mėdininkai	Piniavà
Eřžvilkas	Kėlmė	Merkinė	Pivařiūnai
Gadūnāvas	Ketūrvalkiai	Meřkūičiai	Plāteliai
Gaidėliai	Kybārtai	Meteliai	Plōkščiai
Gargždai	Kiduliai	Mickūnai	Plūngė
Garliavà	Kietāviškės	Mielagėnai	Priekulė
Gasčiūnai	Kintai	Miežiškiai	Prīenai
Gaurė	Klebiškis	Mikalīškiai	Pūmpėnai
Gegužinė	Klýkoliai	Mirolāvas	Punià

Pūšalotas	Smaliniškai	Truskavà	Žaiginys
Radviliškis	Smálvos	Trušėliai	Žalióji
Ragėliai	Smiġgiai	Turgėliai	Žarėnai
Raguvà	Staciūnai	Turzėnai	Žasliai
Raitiniškai	Stákliskės	Tvėrai	Žeimėlis
Ramýgala	Stóniškaiai	Tverėcius	Žeimiai
Rasėiniai	Strúnaitis	Ūbiškė	Želva
Raudėnai	Stuńbriškis	Ūdrija	Žemačių Kalvarijà
Raudėnis	Subáčius	Ukmergė	Žemačių Naúmiestis
Raudondvaris	Súostas	Upýna	Žemaítkiemis
Raudonė	Surdėgis	Utenà	Židikai
Riesė	Surviliškis	Užpaliai	Žiezmáriai
Rietavas	Svėdasai	Ūžventis	Žygáičiai
Rimšė	Šakiai	Vabalniškas	Žvirgždáičiai
Rókiškis	Šakýna	Vadókliai	
Rozalimas	Šalčininkai	Váiguva	
Rudaminà (<i>Lazdijų r.</i>)	Šaukėnai	Vainútas	
Rudaminà (<i>Vilniaus r.</i>)	Šeduvà	Valkiniškai	
Rūdiškės	Šešuoliai	Vandžiógala	
Rūdnia	Šėta	Varėna	PASTABA. Šiame
Ruńšiškės	Šiaulėnai	Vaňniai	saraše neįrašyti už
Sálakas	Šiauliai	Vaškaí	dabartinių Lietuvos
Salantai	Šilalė	Vegėriai	sienu atsidurę
Saldutiškis	Šilavótas	Veisiejai	valsčiai (11):
Salóčiai	Šilutė	Veiveriai	
Sangrūdà	Šiluva	Veiviržėnai	Aknystà (<i>Latvija</i>)
Sasnavà	Šimkáičiai	Veliuonà	Beržiniškai (<i>Lenkija</i>)
Saúgos	Šimónys	Velžys	Búdbergis (<i>Latvija</i>)
Sedà	Širvintos	Vėpriei	Gervėčiai (<i>Baltarusija</i>)
Seirijai	Šumskas	Vidėniškiai	Krasnàvas (<i>Lenkija</i>)
Semeliškės	Šunskai	Vidùklė	Pūnskas (<i>Lenkija</i>)
Sėndvaris	Švėkšna	Viekšniai	Rodūnià (<i>Baltarusija</i>)
Serėdžius	Švenčionėliai	Viešintos	Seinaí (<i>Lenkija</i>)
Sidabràvas	Švenčionys	Viešvilė	Subatė (<i>Latvija</i>)
Siesikai	Švenžežeris	Vievis	Varanàvas (<i>Baltarusija</i>)
Simnas	Taujėnai	Vilkaviškis	Vížainis (<i>Lenkija</i>)
Sintautai	Tauragė	Vilkijà	
Skaistgirys	Tauragnai	Vilkyškiai	Taip pat šie valsčiai,
Skápiškis	Telšiai	Virbális	neturėję centru (4):
Skaudvilė	Tirkšliai	Višakio Rūdà	
Skiemónys	Týtuvėnai	Vištýtis	Alótų valsčius
Skírsnemunė	Tráakai	Výžuonos	Añtnemunio valsčius
Skudutiškis	Traūpis	Zapýškis	Galsdonų valsčius
Skuódas	Trýškiai	Ziniūnai	Javaràvo valsčius
Slavikai	Troškúnai	Žagàrė	

Iš viso 408 valsčiai.

Buvusių Lietuvos valsčių teritorinis sąrašas

ALYTAUS apskr.	Lāpės	<i>Skuodo r.</i>	Gražiškiai
<i>Alytaus r.</i>	Pažaislis	Barstyčiai	Kaūpiškiai
Alytūs	Petrašiūnai (<i>Kauno m.</i>)	Ylakių	Keturvalakiai
Ālovė	Raudondvaris	Lenkimai	Kybartai
Butrimōnyis	Vandziōgala	Mōsėdis	Lankėliškiai
Daūgai	Vilkijā	Skuōdas	Paežeriai
Mirolāvas	Zapýškis		Pajevonýs
Nemunāitis		<i>Šilutės r.</i>	Pilviškiai
Pivašiūnai	<i>Kėdainių r.</i>	Gaidėliai	Vilkaviškis
Puniā	Dotnuvā	Juknaičiai	Virbālis
Raitiniūnai	Gudžiūnai	Katýčiai	Vištýtis
Šimnas	Jōsvainiai	Kintaĩ	Žaliōji
Ūdrija	Kėdāiniai	Nātkiškiai	
	Krākės	Pagėgiai	PANEVĖŽIO apskr.
<i>Lazdijų r.</i>	Pagiriaĩ	Piktupėnai	<i>Biržų r.</i>
Būdvietis	Pėrnarava	Saūgos	Biržai
Janāvas	Šurviliskis	Stōniškiai	Čypėnai
Kāpčiamiestis	Šėta	Šilūtė	Gulbinaĩ
Krosnā	Truskavā	Švėkšna	Kvetkaĩ
Kučiūnai		Vainūtas	Nemunėlio Radviliškis
Lazdijai	<i>Prienų r.</i>	Vilkyškiai	Pābiržė
Lėipalingis	Ašmintā	Žemaičių Naumiestis	Papilýs
Meteliaĩ	Balbiėriškis		Parōvėja
Rudaminā	Birštonas	MARIJAMPOLĖS	Súostas
Seirijai	Jiėznas	apskr.	Vabalniūkas
Švenžezeris	Klebiškis	<i>Marijampolės r.</i>	
Veisiejai	Nemajūnai	Antanāvas	<i>Kupiškio r.</i>
	Pakūonis	Gudėliai	Aukštupėnai
<i>Varėnos r.</i>	Priėnai	Igliškėliai	Kūpiškis
Drūskininkai	Stākliškės	Kalvarijā	Kuprėliškis
Kabėliai	Šilavōtas	Kazlų Rūdā	Skāpiškis
Liškiaivā	Veiveriaĩ	Kvietiškis	Subāčius
Marcinkōnyis		Liubāvas	Šimōnyis
Merkinė	<i>Raseinių r.</i>	Liudvināvas	
Nedzingė	Ariōgala	Marijāmpolė	<i>Panevėžio r.</i>
Perlojā	Betýgala	Mikaliskiai	Berčiūnai
Rūdnia	Giřkalis	Padovinýs	Gelėžiai
Valkiniūnai	Ilgiziai	Raudėnis	Krekenavā
Varėnā	Nemākščiai	Sangrūdā	Miežiškiai
	Rasėiniai	Sasnavā	Naujāmiestis
KAUNO apskr.	Šiluva	Šunskai	Panevėžys
<i>Jonavos r.</i>	Vidūklė	Višakio Rūdā	Piniavā
Jonavā	Žaiginýs		Raguvā
Panoteriaĩ		<i>Šakių r.</i>	Ramýgala
Turžėnai	KLAIPĖDOS apskr.	Barzdaĩ	Smilgiai
Žėimiai	<i>Klaipėdos r.</i>	Būblėliai	Stuūmbriškis
	Dovilaĩ	Gelgaudiškis	Vadōkliai
<i>Kaišiadorių r.</i>	Endriejāvas	Grīskabūdis	Velžýs
Gegužinė	Gargždaĩ	Ilguvā	
Kaišiadōryis	Kretingālė	Jankaĩ	<i>Pasvalio r.</i>
Kietāviškės	Priėkulė	Kiduliaĩ	Daujėnai
Krūonis	Sėndvaris	Lekėčiai	Joniškėlis
Ruūšiškės	Trušėliai	Lukšiaĩ	Krinčinas
Žāsliai	Veiviržėnai	Paežerėliai	Pasvalýs
Žiežmāriai		Plōkščiai	Pūmpėnai
	<i>Kretingos r.</i>	Sintautai	Pūšalotas
<i>Kauno r.</i>	Darbėnai	Slavikāi	Salōčiai
Aukštōji Panemūnė	Grūšlaukė	Šakiai	Vaškaĩ
Bābtai	Kārtena	Žvirgždāičiai	
Čėkiškė	Kretingā	<i>Vilkaviškio r.</i>	<i>Rokiškio r.</i>
Garliavā	Palangā	Alvitas	Aleksandravėlė
Karmėlava	Salantai	Baršninkai	Čedasaĩ
Kaūnas		Gižai	Jūodupė
			Jūžintai

Kamajai	TAURAGĖS apskr.	Skiemónys	Švenčionėliai
Kriaunos	<i>Jurbarko r.</i>	Surdėgis	Švenčionys
Obėliai	Eržvilkas	Svėdasai	
Pandėlys	Juodaičiai	Traupis	<i>Trakų r.</i>
Panemunėlis	Jurbarkas	Troškūnai	Aukštadvaris
Panemunis	Raudonė	Viešintos	Leitvaris
Ragėliai	Serėdžius		Ōnuškis
Rōkiškis	Skirsnemunė	<i>Ignalinos r.</i>	Rūdiškės
ŠIAULIŲ apskr.	Smaliniūkai	Ceikiniai	Semeliskės
<i>Akmenės r.</i>	Šimkaičiai	Dūkštas	Trakai
Akmėnė	Veliuonā	Ignalinā	Vėvis
Klėkoliai	Viešvilė	Liūkmenys	
Kruopiai		Mielagėnai	<i>Ukmergės r.</i>
Papilė	<i>Šilalės r.</i>	Rimšė	Dėltuva
Vegėriai	Kaĳtinėnai	Tverėcius	Lyduōkiai
Viekšniai	Kvėdarna		Pabáiskas
	Laūkuva	<i>Molėtų r.</i>	Šiesikai
<i>Joniškio r.</i>	Pajūris	Alantā	Šešuōliai
Gasčiūnai	Šilalė	Bálninkai	Taujėnai
Jōniškis	Upyna	Giedraičiai	Ukmergė
Kriukai		Ińturkė	Vėpriai
Skaistgirys	<i>Tauragės r.</i>	Jōniškis	Žėlva
Ziniūnai	Batačiai	Molėtai	Žemaitkiemis
Žagārė	Gaurė	Skudūtiškis	
	Laūksargiai	Vidėniškiai	<i>Vilniaus r.</i>
<i>Kelmės r.</i>	Pāgramantis		Máišiagala
Karklėnai	Skaudvilė	<i>Utenos r.</i>	Mėdininkai
Kėlmė	Tauragė	Daūgailiai	Mickūnai
Krāžiai	Žygaičiai	Kūktiškės	Naujōji Vilnia
Lioliai		Leliūnai	Nemenčinė
Pašiaušė	TELŠIŲ apskr.	Pakaĳniai	Pabėržė
Šaukėnai	<i>Mazeikių r.</i>	Saldūtiškis	Riešė
Tėtuvėnai	Laižuva	Taurāgnai	Rudaminā
Užventis	Leckavā	Utenā	Šūmskas
Vāiguva	Mažeikiai	Užpāliai	
	Sedā	Výžuonas	BALTARUSIJA
<i>Pakruojo r.</i>	Tirkšliai		Gervėčiai
Klōvainiai	Židikai	<i>Zarasų r.</i>	Rodūniā
Linkuvā		Antālieptė	Varanāvas
Lėgumai	<i>Plungės r.</i>	Antāzavė	
Pakrūojis	Alsėdžiai	Degučiai	LATVIJA
Pašvitinys	Kuliai	Dūsetos	Aknystā
Rozalimas	Plāteliai	Imbradas	Būdbergis
Stačiūnai	Plūngė	Paupinė	Subatė
Žeimėlis	Rietāvas	Sālakas	
	Tvėrai	Smālvos	LENKIJA
<i>Radviliškio r.</i>	Žemaičių Kalvarijā		Beržiniūkai
Baisōgala		VILNIAUS apskr.	Krasnāvas
Grińkiškis	<i>Telšių r.</i>	<i>Šalčininkų r.</i>	Pūnskas
Pašušvys	Gadūnāvas	Dievėniškės	Seinai
Radviliškis	Janāpolė	Eišiškės	Vížainis
Šidabrāvas	Luōkė	Jaiūnai	
Šeduvā	Nevarėnai	Kalesniūkai	
Šiaulėnai	Telšiai	Šalčininkai	
	Trýškiai	Turgėliai	
<i>Šiaulių r.</i>	Ūbiškė		
Baziliōnai	Vařniai	<i>Širvintų r.</i>	
Gruzdžiai	Žarėnai	Gėlvonai	
Kuršėnai		Mūsninkai	
Kūrtuvėnai	UTENOS apskr.	Širvintos	
Meškuičiai	<i>Anykščių r.</i>		
Padubysys	Andriōniškis	<i>Švenčionių r.</i>	
Pakapė	Anykščiai	Adūtiškis	
Raudėnai	Debeikiai	Kaĳtanėnai	
Šakyna	Kavārskas	Pabradė	
Šiauliai	Kurkĳliai	Strūnaitis	

1) Sąrašas sudarytas pagal Lietuvos teritorinį suskirstymą, buvusį iki 1999 m. savivaldybių reformos.
2) Sąrašė neįrašyti šie valsčiai, neturėję centru: Alōtų valsčius Aĩtnemunio valsčius Galsdonų valsčius Javarāvo valsčius

Iš viso 408 valsčiai.

Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

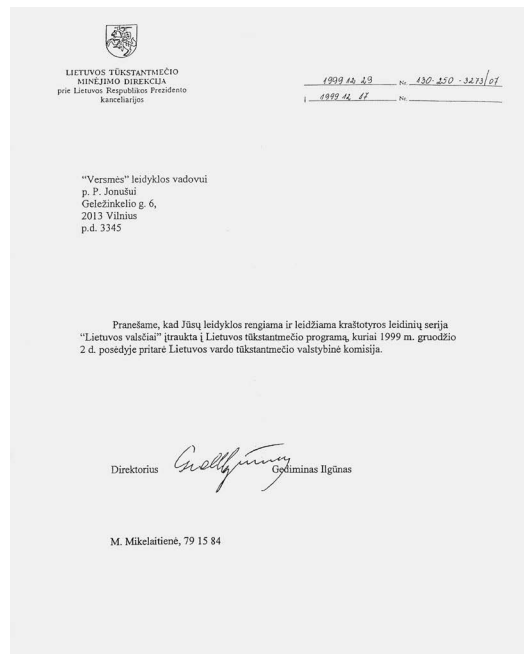
Vienos knygų serijos „Versmės“ leidykla nuo veiklos pradžios 1994-aisiais rengia ir leidžia lokalinių monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“, skiriamą Lietuvos tūkstantmečiui, minėtam 2009-aisiais, Lietuvos valstybės susikūrimo 750 metų jubiliejui (2003), o pradėdant 2009 metais išleistomis knygomis, nuo 15-osios – „Gelvonų“ monografijos, – ir Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui, kurį minėsime 2018-aisiais. Kartu monografijos dedikuojamos ir kitoms reikšmingoms valstybės, jos miestų ir miestelių bei kitų šaliai svarbių įvykių sukaktims.

Serijos pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai: XIX a. viduryje susiformavę valsčiai iki jų panaikinimo 1950 m. buvo mažiausi ir palyginti stabilūs administraciniai-teritoriniai vienetai, jungę tapačios etninės kultūros žmones, valsčių ribos paprastai atitiko ir parapijų bendruomenių ar šnektų ribas.

Remdamiesi žmonių atsiminimais, archyvų duomenimis, mokslo studijomis, kitais rašytiniais šaltiniais bei medžiaga, kiekvieną serijos knygą rašo dideli – iki 120 autorių kolektyvai: žinomi Lietuvos istorikai, archeologai, etnologai, tautosakininkai, kalbininkai, sociologai, gamtininkai, kraštotyrininkai, kraštiečiai ir kiti autoriai. Iš viso serijai jau yra rašę per 1 700 autorių, iš kurių daugiau kaip 300 turi mokslo vardus (žr. www.versme.lt).

„Lietuvos valsčių“ serija – tai daugiatomis vienodos struktūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkiemius, apie jų ir jų apylinkių kraštovaizdžio raidą bei istoriją nuo seniausių priešistorinių laikų iki mūsų dienų, kovas už Nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, papročių teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, išžymius žmones, tarmių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt.

„Žeimelis“ – 20-oji „Lietuvos valsčių“ serijos dviejų dalių monografija, dedikuojama Žeimelio pirmojo rašytinio paminėjimo 510 metų sukakčiai (I dalis – 888 p., II dalis – 908 p., 2010). Anksčiau išleistos: „Žagarė“ (1-oji serijos monografija; dedikuota Žagarės 800 metų jubiliejui, 912 p., 1998), „Obeliai. Kriaunos“ (2-oji; Obelių 480 m. sukakčiai, 864 p., 1998; 2-oji laida – Obelių ir Kriaunų 500 m. jubiliejui, 1 224 p., 2009), „Plateliai“ (3-ioji; Platelių 550 m. jubiliejui, 800 p., 1999), „Žiobiškis“ (4-oji; Žiobiškio parapijos 200 m. jubiliejui, 1 024 p., 2000), „Širvintos“ (5-oji; Širvintų 525 m. sukakčiai, 776 p., 2000), „Lygumai. Stačiū-

„Lietuvos valsčių“ serija įtraukta į Lietuvos tūkstantmečio programą, kuriai 1999 m. gruodžio 2 d. pritarė Lietuvos vardo tūkstantmečio valstybinė komisija

nai“ (6-oji; Stačiūnų parapijos 90-mečiui, 896 p., 2001), „Veliuona“ (7-oji; Magdeburgo teisių suteikimo Veliuonai 500 m. jubiliejui, 1 176 p., 2001), „Raguva“ (8-oji; Raguvos 500 m. jubiliejui, 1 128 p., 2001), „Seredžius“ (9-oji; Seredžiaus 710 m. sukakčiai, 1 238 p., 2003), „Kvėdarna“ (10-oji; Kvėdarnos 675 m. sukakčiai, 1 160 p., 2004), „Papilė“ (11-oji; Papilės 665 m. sukakčiai, I dalis – 1 082 p., 2004, II, III dalys – 752 p., 2006), „Tauragnai“ (12-oji; Tauragnų 750 m. jubiliejui, 1 364 p., 2005), „Musninkai. Kernavė. Čiobiškis“ (13-oji; Musninkų 445 m., Kernavės 725 m., Čiobiškio 475 m. sukaktims, 1 304 p., 2005), „Laukuva“ (14-oji; Laukuvos 750 m. jubiliejui, I dalis – 924 p., 2005, II dalis – 950 p., 2008), „Gelvonai“ (15-oji; Gelvonų 625 m. sukakčiai, 1 384 p., 2009), „Gruzdžiai“ (17-oji; Gruzdžių 375-ųjų metų sukakčiai, I dalis – 1 000 p., 2009, II dalis – 1 304 p., 2010), „Baisogala“ (16-oji; Baisogalos 470 m. sukakčiai, 1 056 p., 2009), „Endriejavas“ (18-oji, Endriejavo 230 m. sukakčiai, 1 412 p., 2010), „Vepriai“ (19-oji, Veprių 625 m. sukakčiai, 1 320 p., 2010). Bendra išleistų 20 monografijų (25 tomų) apimtis kartu su se-

1998 m. pasirodžiusi 1-oji „Lietuvos valsčių“ serijos monografija „Žagarė“ kartu yra ir 1-oji knyga Lietuvoje, išleista su Lietuvos tūkstantmečio sukakties minėjimo jubiliejiniu ženklu

Prasmingiausia žagariečių dovana – monografiją „Žagarė“ – garbingiausiam Žagarės 800 metų jubiliejaus iškilnių svečiui Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui įteikia viena knygos sudarytojų ir autorių žagarietė mokytoja Romualda Vaitkienė. Žagarė. 1998 m. birželio 27 d. Džojos Gundos Barysaitės nuotr.

Vilniaus knygų mugėje-2010 „Versmės“ leidyklos standą su gausia palyda aplankiusiai Lietuvos Respublikos Prezidentei Daliai Grybauskaitei leidyklos vadovas Petras Jonušas (pirmas iš dešinės) padovanojo dvi „Lietuvos valsčių“ serijos monografijas, susijusias su Prezidente. Nors pati Jos Ekscelencija yra gimusi ir augusi Vilniuje, jos tėvelis Polikarpas yra kilęs iš Šeduvos, todėl Prezidentei padovanojome gretimo Šeduvai „Baisogalos“ valsčiaus monografiją bei „Nemunėlio Radviliškio“ dar neparašytą baltąją knygą, nes iš šio valsčiaus Latvelių kaimo yra kilusi Prezidentės mama Vitalija (Korsakaitė). 2010 m. vasario 18 d. Jono Kliučiaus nuotr.

Pasibaigus „Lietuvos valsčių“ serijos 15 metų sukakties minėjimo ir naujausių 2009-aisiais išleistų monografijų pristatymo renginiui, skirtam, kaip ir pati serija, tais pačiais metais minimam Lietuvos tūkstantmečiui, Tautišką giesmę su visa sale gieda renginio pranešėjai (iš kairės) „Gelvonų“ monografijos sudarytoja Vida Girininkienė, „Gruzdžių“ sud. Damijonas Šniukas, „Obelių. Kriaunų“ sud. Venantas Mačiekus, „Baisogalos“ sud. dr. Jonas Linkevičius, Lietuvos heraldikos komisijos narys, dailininkas Arvydas Každailis, Baisogalos seniūnas Romas Kalvaitis, „Versmės“ leidyklos vadovas Petras Jonušas, sociologas prof. Romualdas Grigas, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Leidinių komplektavimo skyriaus vedėjas Vytautas Gocentas, Kovo 11-osios Akto signataras Romualdas Ozolas, Lietuvos heraldikos komisijos pirmininkas dr. Edmundas Rimša. 2010 m. vasario 19 d. Klaudijaus Driskiaus nuotr.

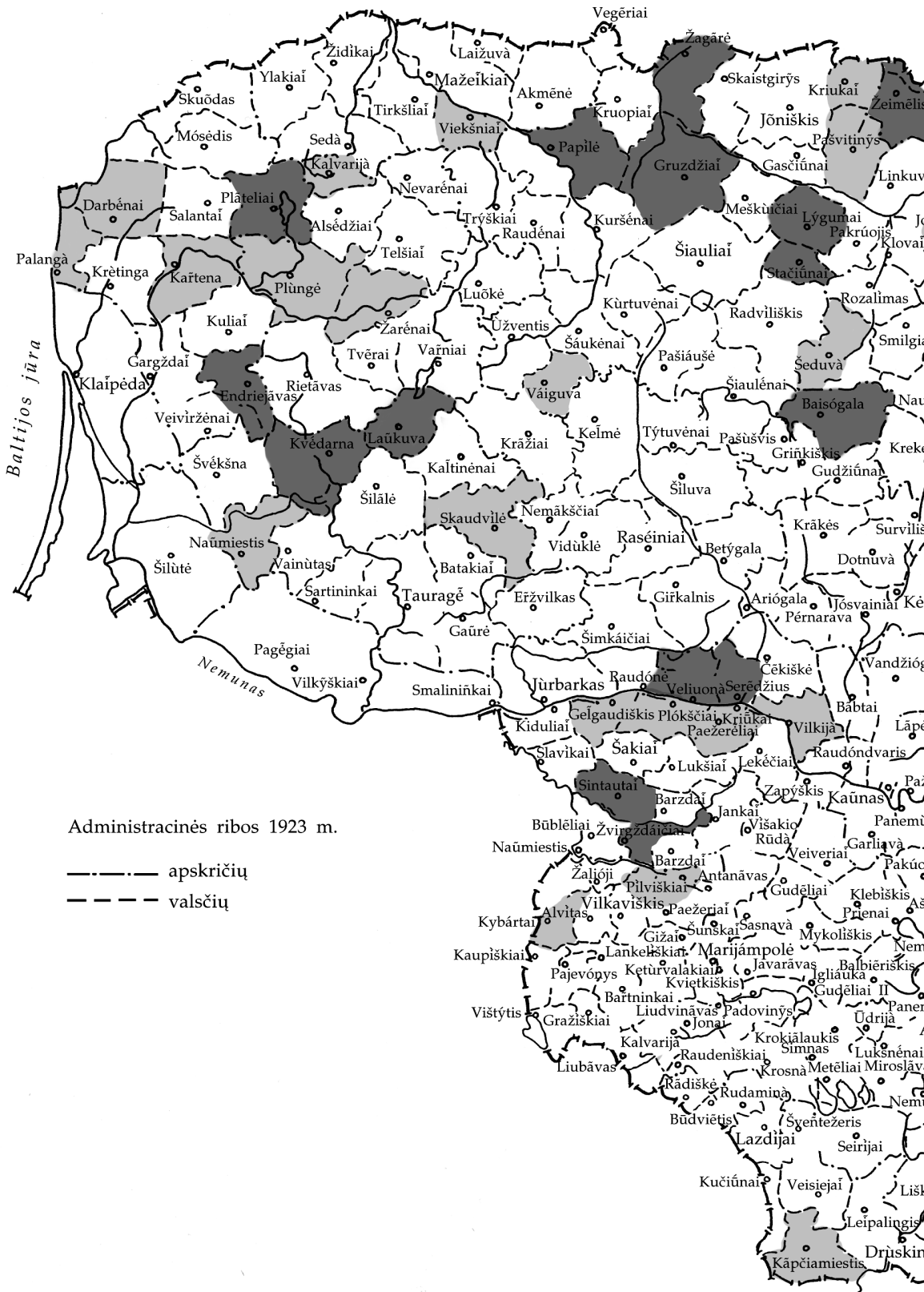
rijoje nenumeruota, dar plonais viršeliais išleista išangine knyga „Sintautai. Žvirgždaičiai“ (430 p., 1996), yra 27 276 puslapiai.

Prasminga Lietuvos pirmojo rašytinio paminėjimo istorijos šaltiniuose Tūkstantmetį sieti su kiek kuklesniais jos miestų ir miestelių jubiliejais ir šias tradiciškai irgi su jų pirmuoju rašytiniu paminėjimu siejamas sukaktis įprasminti taip pat rašytiniu žodžiu – knyga.

Lietuvoje būta daugiau kaip 400 valsčių, kurių vietose įkurtų dabartinių seniūnijų yra apie tris šimtus. Vildamiesi, kad užteks jėgų nors apie dalį jų išleisti knygas, maloniai kviečiame kultūros ir kitas įstaigas, rajonų savivaldybes, seniūnijas, aktyvius kraštiečius, kraštotyrininkus, valstybininkus, kultūrininkus, rėmėjus, visus rašančiuosius neatidėliojant telktis į Lietuvos istorijos ir tradicinės kultūros šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos kūrėjų – autorių, rengėjų, leidėjų ir rėmėjų – būrį. Laukia ne vieną dešimtmetį truksiantis didelis prasmingas darbas.

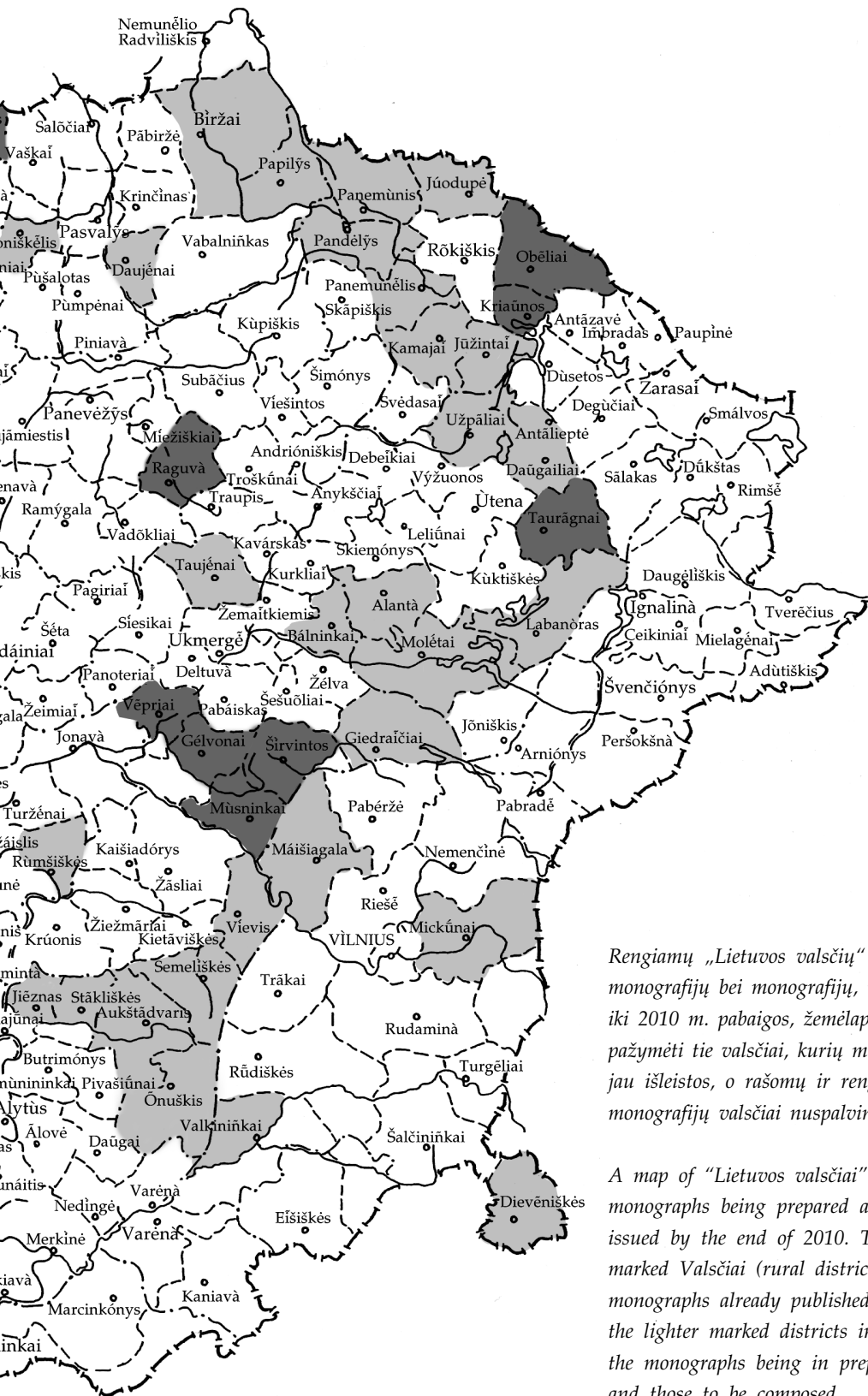

Abi Prezidentei knygų mugėje padovanotos monografijos buvo paženklintos specialiai šiai progai sukurtu vardiniu spaudu

Administracinės ribos 1923 m.

- apskričių
- valsčių

Rengiamų „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų bei monografijų, išleistų iki 2010 m. pabaigos, žemėlapis. Tamsiau pažymėti tie valsčiai, kurių monografijos jau išleistos, o rašomų ir rengiamų serijos monografijų valsčiai nuspaldinti šviesiau

A map of “Lietuvos valsčiai” series monographs being prepared and those issued by the end of 2010. The darker marked Valsčiai (rural districts) show monographs already published; while the lighter marked districts indicate the monographs being in preparation and those to be composed

About the “Lietuvos Valsčiai” series

Established in 1994 the Versmė Publishing House, a serial book publisher, is dealing with preparation and publishing of monograph series only under the title of “Lietuvos Valsčiai” devoted for Lithuania’s Millennium celebrated in 2009, and starting from the 15th monograph of “Gelvonai” also for the Centenary of the Restoration of the Lithuanian State to be celebrated in 2018. The books published are also dedicated to other anniversaries of events important to the state, its towns, settlements and parishes.

The title of the series is not accidental: the rural districts called *valsčiai* formed in Lithuania in mid-19th century and abolished in 1950 were the smallest and rather stable administrative territorial units, which had united the people of the same ethnical culture (e.g., the boundaries of *valsčiai* and parishes, as well as dialect areas coincided).

Based on reminiscences of people, archive data, scientific studies, written sources and material, each serial book is being written by large teams consisting of up to 120 author teams: prominent Lithuanian historians, archaeologists, ethnologists, folklorists, linguists, sociologists, naturalists, local lore investigators et al. Total number of authors is over 1 700 with more than 300 persons holding scientific degrees (see www.versme.lt).

The “Lietuvos Valsčiai” series is a multi-volume edition about Lithuania’s towns, townships, villages, homesteads, landscapes and their history from the olden times to the present days, about independence fights, traditional culture, trades, calendar and family traditions, custom laws, folk wisdom, churches, celebrities, features of dialects and local sub-dialects, folklore, ethnical minorities and their traditions etc.

“Žeimelis” – the 20th two-part monograph in the “Lietuvos Valsčiai” series – is dedicated to the 510th anniversary of Žeimelis in 2010 (Part II – 908 p., in 2010).

The following series have appeared before: “Žagarė” (dedicated to the 800th jubilee of Žagarė, 912 p. in 1998) that was the first book issued with the official logo of the Lithuanian Millennium Celebration; “Obeliai. Kriaunos” (2nd; 480th anniversary of Obeliai, 864 p., 1998), “Plateliai” (3rd; 550th anniversary of Plateliai, 800 p., 1999), “Žiobiškis” (4th; 200th jubilee of Žiobiškis parish, 1 024 p., 2000), “Širvintos” (5th; 525th anniversary of Širvintos, 776 p., 2000), “Lygumai. Stačiūnai” (6th; 90th jubilee of Stačiūnai parish, 896 p., 2001), “Veliuona” (7th; 500th anniversary of the Magdeburg Law granting to Veliuona, 1 176 p., 2001), “Raguva” (8th; 500th jubilee of Raguva, 1 128 p., 2001), “Seredžius” (9th; 710th anniversary of Seredžius, 1 238 p., 2003), “Kvėdarna” (10th; 675th anniversary of Kvėdarna, 1 160 p., 2004), “Papilė” (11th; 665th anniversary of Papilė, Part I, 1 082 p., 2004; Parts II and III, 752 p., 2006), “Tauragnai” (12th; 750th jubilee of Tauragnai, 1 364 p., 2005), “Musninkai. Kernavė. Čiobiškis” (13th; 445 years for Musninkai, 725 years for Kernavė, 475 years for Čiobiškis, 1 304 p., 2005), “Laukuva” (14th; 750th jubilee of Laukuva, Part I, 924 p., 2005; Part II, 950 p., 2008), “Gelvonai” (15th; 625th anniversary of Gelvonai, 1 384 p., 2009), “Baisogala” (16th; 470th anniversary of Baisogala, 1 056 p., 2009), “Gruzdžiai” (17th; 375th anniversary of Gruzdžiai, Part I, 1 000 p., 2009; Part II, 1 304 p., 2010), “Endriejavas” (18th; 230th anniversary of Endriejavas, 1 412 p., 2010), “Vepriai” (19th; 625th

Although the presentation of “Lietuvos Valsčiai” series at the traditional Vilnius Book Fair takes place yearly, the visitors and hubbub at the stand seem to be commonplace. February 19, 2010. Photo by Jonas Kliučius

Accompanied by the director general of the LITEXPO Centre for Exhibitions and Congresses Aloyzas Tarvydas (left), the Prime Minister of the Republic of Lithuania Andrius Kubilius visited the stand of the 100-volume the “Lietuvos Valsčiai” series at the Vilnius Book Fair–2010, where the head of the Versmė Publishers Petras Jonušas (right) read him an inscription in the White Book (still with blank pages) of the “Panemunis” monograph: “It depends only on prompt efforts of all of us that the pages of this book will not remain blank...” The PM’s father, late Vytautas Kubilius, Professor in Lithuanian literary criticism, was not only a native of the Panemunis Valsčius (rural district), but also contributed significantly to the issue of the “Lietuvos Valsčiai” series. February 18, 2010. Photo by Jonas Kliučius

anniversary of Vepriai 1 320 p., 2010) and “Žeimelis” (20th; 510th anniversary of Žeimelis, Part I, 888 p., 2010).

Total number of pages of these 20 monograph books published (25 volumes) together with the maiden soft-cover book issued under the title “Sintautai. Žvirgždaičiai” (430 p., 1996) is 27 276 pages.

The celebration of the Millennium of the first reference to Lithuania in written historical sources is reasonable to relate with more modest jubilees of its towns and townships and give an implication to these anniversaries of their first written reference by a written word—a book.

In pre-war Lithuania there were more than 400 rural districts (*valsčiai*), which were later replaced by neighbourhoods (*seniūnijos*) numbering now about 300. With a hope that our capacities will enable us to publish books about the majority of them, we kindly invite culture institutions, district governments, neighbourhoods, local activists, local lore investigators, state men, culture activists, sponsors and all writers to join, without hesitation, the team preparing and publishing the hundred volumes of the “Lietuvos Valsčiai” series about Lithuanian history and traditional culture. A great work to last several decades is waiting for you.

Antroje *Lietuvos valsčių* serijos monografijos *Žeimelis* dalyje plėtojamas pasakojimas apie šio Lietuvos krašto dvasinės kultūros bruožus, spėtus užfiksuoti kalbos, tautosakos bei mitologijos, daugiausia Juozo Šliavo, tekstuose. O pastarieji, pasak žymaus ennologo, religijotyrimo dr. Gintaras Beresnevičiaus, yra „... ir Žeimelio mitologinių reliktų sąvadas, ir epochos dokumentas, ir mitologinių tyrimų tradicijos dalis. Ji įdomi ir mokslininkui, ir eiliam žmogui, ir mentalitetų istorijos tyrinėtojiui... Litanistinių tyrinėjimų masyve ji yra pra-žiūrėta, bet reikšminga, išstiga epochą atspindinti medžiaga“.

Žeimelio monografija – tai jos vyriausiojo redaktoriaus ir sudarytojo Aloyzo Bėčiaus viso gyvenimo darbą ir pasišventimą vainikavęs įspūdingas, į vieną knygą netilpęs, kartu su kitais 50 autorių 8-erius metus kurtas 90-ies straipsnių 1800 puslapių rašto paminklas ne tik gimtajam Žeimeliui, bet ir savo mokytojui, pagrindiniam daugumos straipsnių autoriui, šviesaus atminimo Juozui Šliavui, kurį Valstybinės J. Basanavičiaus premijos laureatas Venantas Mačiekus dar 1989 m. yra pavadinęs žymiausiu pokario kraštotyriminku.

Visuomenės, mokslo ir kultūros atstovams tylint, paliekam skaitytojui vertinti, ar nenusižengiame prieš savo sąžinę iki šiol nesuteikę šios valstybinės premijos ir Juozui Šliavui.

Že-14 **Žeimelis** / [sudarytojai Aloyzas Bėčius, Juozas Šliavas ; vyriausiasis redaktorius Aloyzas Bėčius]. – Vilnius : Versmė, 2010. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 20)

Lietuvos tūkstantmečiui, 1009-2009. Lietuvos valstybės – karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejui, 1253-2003. Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, 1918-2018. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečiui, 1990-2010. Saulės mūšio pergalės 775 metų jubiliejui, 1236-2011. Durbės mūšio pergalės 750 metų jubiliejui, 1260-2010. Žalgirio mūšio pergalės 600 metų jubiliejui, 1410-2010. Žeimelio 510-osioms metinėms, 1500-2010

D. 2. – 2010. – 908 p. : iliustr., faks., portr., žml. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: p. 875-886. – ISBN 978-9955-589-20-4

„Lietuvos valsčių“ serijos 20-osios knygos 2-ojoje dalyje spausdinami straipsniai apie dabartinio Pakruojo rajono Žeimelio miestelio ir jo apylinkių, patenkančių į buvusio valsčiaus teritoriją, draugijas, tarmę, etninę kultūrą, tautosaką, mitologiją, žymesniuosius žmones bei išlikusius dokumentus.

UDK 947.45+[908+39+398](474.5)

*„Žeimelio“ monografijos
vyr. redaktorius
sudarytojas Aloyzas Bėčius
su šio leidinio maketuotoja
Violeta Barkauskaitė
aptaria baigiamuosius
daugiamečio rengimo
spaudai darbus.*

Petro Jonušo nuotr.

Formatas 70 × 80/12 (spaudos lanko, cm), puslapio 170 × 260 mm. Apimtis 908 p., 40,86 aut. l., 76 sp. l. Tiražas 700 egz.: pradinis (signalinis) 200 egz., galutinis (su klaidų taisymu) 500 egz.

Spaudai parengė (2010 12 27) viešoji įstaiga „Versmės“ leidykla, kodas 122732630, adresas Geležinkelio g. 6, 02100 Vilnius, telefonai +3705 2130623, +370 698 09077, leidyklos vadovo tel. +370 698 20707, elektroninio pašto adresas leidykla@versme.lt, interneto svetainė www.versme.lt.

Spaudai rengta Microsoft® Office Word 2003 Part of Microsoft Office Standart Edition 2003 (tekstas), Adobe PhotoShop CS4 (ilustracijos), Coda Music Technology Finale 2000 (natos), Adobe InDesign CS4, Adobe PageMaker 6.5 (maketas) informacinių sistemų kompiuterių programomis.

Spausdino ir rišo Standartų spaustuvė, Dariaus ir Girėno g. 39, Vilnius.

Spausdinta Hostmann-Steinberg GmbH, Vokietija, poligrafijos dažais, kurių sudėtyje nėra mineralinių alyvų.

Viršelių šilkografinius užrašus spausdino UAB „Spalda“, Rytų g. 18, Kaunas.

Popierius lankams kreidinis G-print, 90 g/m², gamintas Grycksbo Paper AB, Švedija; priešlapiams ofsetinis Maxi Offset, 190 g/m², UPM Kymmene, Suomija; blizgiu celofanu dengtiems viršelių aplankalams kreidinis Multi Art Gloss, 250 g/m², Stora Enso, Suomija.

Kartonas viršeliams Eskaboard, 2,4 mm, Eska Graphic Board, Nyderlandai.

Viršeliai traukti medvilnės įrišimo audiniu Natural Coloret Brown Laminated 624, BN International, Nyderlandai.

Galutinio tiražo 70 egzempliorių pagerintų rankų darbo viršelių gamino bei dar 30 reprezentacinių egzempliorių tokiais pačiais viršeliais rišo Vilniaus knygrišių gildijos knygrišiai Rimas Supranavičius ir Sigitas Tamulis.

Po spausdinimo pastebėtų klaidų ir netikslumų taisymas*

Puslapis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
23	18 iš ap.	istorija	istoriją
54	8 iš virš.	kuriai,	kuriai
613	1 iš ap.	užpildo	užplūsta
643	7 iš virš.	at-likdavo	atlikdavo
673	5 iš ap.	apdovanotas	Apdovanotas
682	3 iš virš.	Fifliso	Tifliso
715	3 iš ap.	Žemelyje	Žeimelyje
725	10 iš ap.	etnografija	etnografiją
731	16 iš ap.	rikinį	rinkinį
745	7 iš ap.	kietinimas	kietinamas
799	6 iš virš.	** gražinti	grąžinti
800	15 iš ap.	** prūsų	prūsų
	8 iš ap.	** nūti	būti
801	4 iš virš.	** paaiškinimas	paaiškinamas
883	3 skilt. 2 iš virš.	Fiflisas, mst.	

* **Žeimelis** / [sudarytojai Aloyzas Bėčius, Juozas Šliavas ; vyriausiasis redaktorius Aloyzas Bėčius]. – Vilnius : Versmė, 2010. – D. 2. – 908 p. : iliustr., faks., portr., žml. – (Lietuvos valsčiai, ISSN 1822-489X ; kn. 20).

** Žvaigždutėmis pažymėtos išspausdintos teksto dalys, esančios tik 1-ojoje (signalinėje) 200 egz. tiražo dalyje.